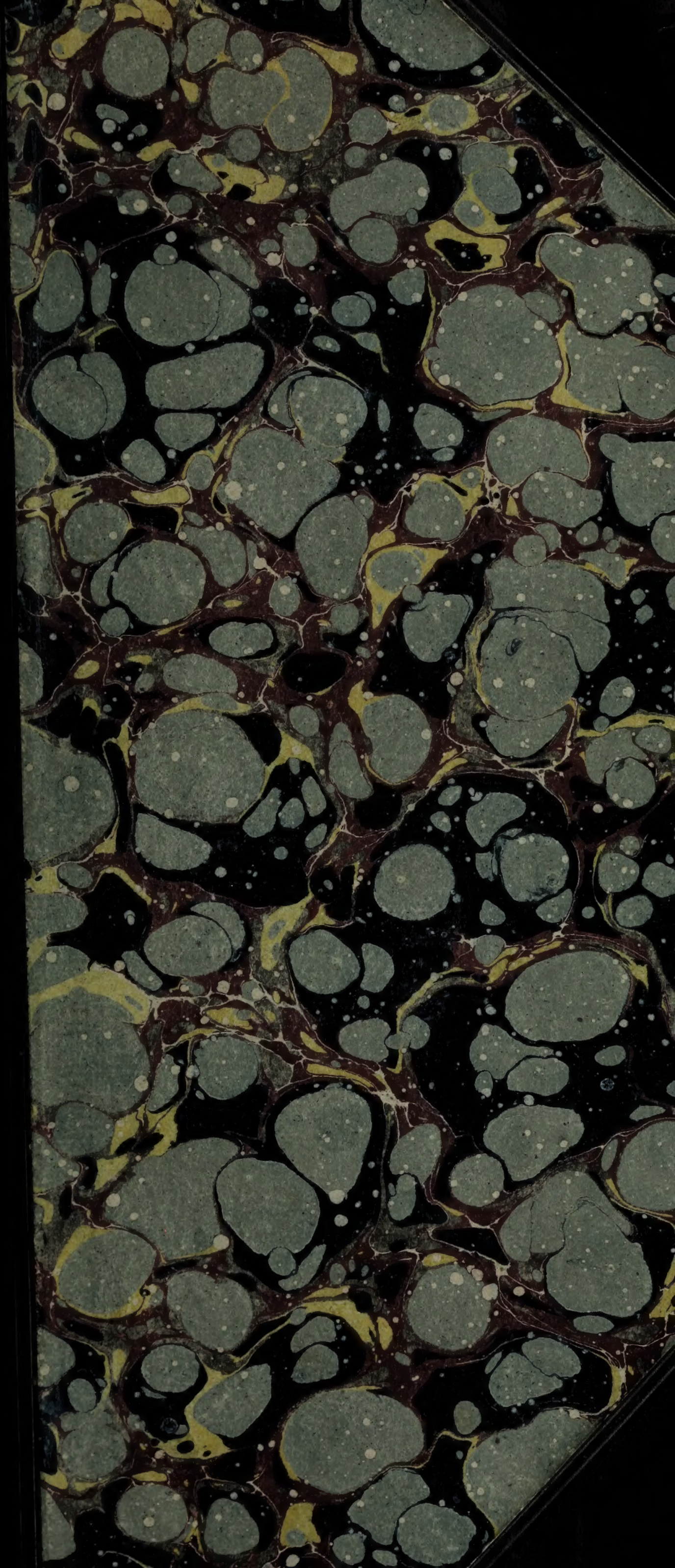

CAR. TRAVGOTT GOTTLOB
SCHOENEMANN

REG. BIBL. ACAD. GOETTING. A SECRETIS

BIBLIOTHECA
HISTORICO-LITERARIA
PATRVM LATINORVM

A TERTVLLIANO PRINCIPE

VSQVE AD

GREGORIVM M. ET ISIDORVM
HISPALENSEM

AD BIBLIOTHECAM FABRICII LATINAM
ACCOMMODATA

TOMVS SECVNDVS

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

MDCCXCIIII.

VIRO PERILLVSTRI

CHRISTIANO GOTTLOB HEYNE

S. R. MAIESTATI BRITANN. A CONSILIIS AVLAE IN ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA ELOQVENTIAE ET HVMAN. LITERARVM PROFESSORI ET BIBLIOTHECAE REGIAE SVPREMO PRAEFECTO CAET.

PATRONO AC PRAECEPTORI

CVIVS INSTITVTIONI CONSILIIS ET PATERNAE PENE RERVM MEARVM CVRAE CVM TANTA DEBEAM QVANTA EGO NVNQVAM SAT AVT DIGNE SATIS PRAEDICARE POTERO

PIVM ET GRATVM ANIMVM TENVI HOC MVNVSCVLO TESTIFICATVRVS

D. D. D.

CAROLVS TRAVGOTT GOTTLOB SCHOENEMANN.

LECTVRIS
S.

En alteram bibliothecae noſtrae partem. Comprehenſuram eam ſperabam omnes qui tractandi ſupereſſent, patres; ſed tantum ſpatii vnus ſibi vindicauit Auguſtinus, vt, niſi iuſtam voluminis amplitudinem nimis longe fuiſſem exceſſurus, ne omnes quidem quinti ſaeculi patres in illud redigere liceret. Reſtat igitur tertius operis tomus, omne tandem, quodcumque reliquum eſt, exhibiturus, quamque primum poterit, publicandus.

Laudauerunt Viri Docti diligentiam, qua in exponendis prioribus vſus eſſem. Eandem et in adornandis iis, quae nunc publici iuris facio, ſeruare eo intentius ſtudui, quo maiores Iisdem habebam ſemperque habebo gratias propter inſignem, quacum labores meos exceperunt, beneuolentiam. Neque indignius ea crediderim alterum hocce volumen, licet multis in locis mihi adeo diſpliceat. Sic ipſe, vt alia in Aurelio, Pelagio, Petro Chryſologo et fortaſſis etiam in Caſſiano et Leone M. iudicio non ſatis ſeuero admiſſa taceam, maxime vitupero prolixitatem, qua *Maximi Taurinenſis* homiliarum at-

que ſermonum codices manuſcriptos enumeraui et recenſui, nec ſatis tempeſtiue dicendorum affluente copia obrutum me perpendiſſe doleo, nimis tenues atque ieiunas, omnique fere ad amplificandas excolendaſue literas momento deſtitutas eſſe iſtas antiquitatis reliquias, quam vt tantum ſpatii, quantum abripuerunt, concedi ipſis debuiſſet. Condonabunt ea hiſque ſimilia Iudices, quorum aequitatem atque facilitatem iam in ſententiis de priori volumine ſatis admiratus ſum.

Quae addenda operi corrigendaue iam nunc reperi continuandaque diligentia adhuc ſum reperturus, ea tertio, quod paro, volumini adiiciam. Neque tamen hoc in loco praetermittenda eſt mentio quatuor *Auguſtini* libellorum, quos, quum typis iam, quae dicenda de eo habuiſſem, exſcripta eſſent, latebrarum, in quibus hucuſque latuerant, obſcuritati ereptos in Clariſſimi FONTANI, bibliothecae Riccardianae praefecti, *Nouis Eruditorum Deliciis* ſ. *Bibliotheca veterum ανεκτοδων opuſculorum* eiuſque parte tertia, Florentiae anno, qui proxime anteceſſit, publicata, deprehendi. Sunt autem ii

1) libellus *de Oratione.* Depromſit eum Vir Doctiſſimus e codice II. Plutei XII. bibliothecae

cae Mediceo - Laurentianae, ineunte ſaeculo XV. eleganter in membranis ſcripto, contulitque eundem cum altero pariter membranaceo ſaeculi XIII., quondam bibliothecae Minorum Sanctae Crucis, nunc IV. Plutei XVIII. eiuſdem b. Med. - Laur., qui idem ipſi eſſe videtur ac qui in cod. LXVIII. bibliothecae Venetae exſtat, quum eius catalogus aeque ac ſuus opuſculum Auguſtino tribuat.

2) Tractatus *de quatuor virtutibus charitatis*, exſcriptus ex codice XI. membraneo Plutei XXI. ſaeculo itidem XV. ſcripto, collatuſque cum altero Plutei XXIII. N. XIV. ſaeculo, vt videtur, XIII. exarato, cuius ope prioris calligraphi nonnulla errata emendare lacunamque implere valuit editor acutiſſimus.

3) Homilia *in quartam dominicam de Aduentu* ab Auguſtino ad populum habita, atque ex vetuſto Homiliario ineunte ſaeculo XII. conſcripto ſeruatoque in eadem bibliotheca codice I. Plutei XIV. ſumta.

4) Sermo *in circumciſione Domini*, in quo praecipua de laudibus vnitatis eccleſiae profert, ex Homiliario III. Riccardianae bibliothecae, cui praeeſt Doctiſſimus *Fontani*, ineunte ſaeculo XI. a peritiſſimo librario ſcripto depromtus.

Iure autem iſtos libellos Auguſtino tribuendos eſſe inde efficit Vir Sagaciſſimus, quod tales vere ab eo profectos eſſe Poſſidii Calamenſis index doceat, genuinoſque eos, quos exhibeat, eſſe ſingularis Auguſtineae orationis atque dictionis ſpecies, quam omnem prae ſe ferant, aperte oſtendat. Praeterea vero ſpem facit, fore, vt alia adhuc eiuſdem patris opuſcula cum eruditis communicet. Goettingae, die XXII. Iunii. MDCCLXXXIIII.

Quod nobiſmet ipſis iam, dum in hoc volumine abſolvendo verſabamur, aegritudine ex rei valde adamatae interitu grauiter afflictis non licuit, vt mente ſatis compoſita quae dicenda forent praefaremur: id amore ſuo erga nos dedit et ex ſententia praeſtitit vir integerrimus et ad omne officiorum genus amicis praeſtandum ſemper paratiſſimus Ant. Frid. Wilhelmvs Leiste *Guelpherbytanus*, *Ph. D.*, modo *Regii Repetentium Theol. Collegii Sodalis*, iam vero ad munus *Subrectoris* in *Lyceo Vrbis patriae* honorificentiſſime vocatus. Quo magis itaque cariſſimo viro me obſtrictum ſentio, et quo altius praeſentis beneficii memoria animo noſtro inſidet; tanto grauius deſiderium amiſſae iucundiſſimae eius conſuetudinis fero, gratumque ipſi animum profiteri non poſſum, quin ſimul penitius contriſter optimo et probatiſſimo ſtudiorum et conſiliorum conſorti ac ſocio, cui omne vitae tempus ſupremum numen fortunet, priuatus. Die XVII. Iulii.

Schoenemann.

INDEX

INDEX CONTENTORVM.

Caput quintum, quod ſcriptores Saeculi quinti tantum non omnes, ſed ad Leonis vſque tempora complectitur. Series haec eſt:

ADDEN-

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Pag. 2. lin. 26. adde *que* poſt *argumentorum*. Ib. lin. 29. l. *quam* pro *quum*. Ib. lin. 31. l. *damnauit* pro *damnarunt*. Pag. 4. lin. 18. l. *Arzugitanam* pro *Arzugitonam*. Pag. 5. lin. 9. l. *Louanienſi* pro *Lauanienſi*. Pag. 9. lin 23. poſt *tempus* inſere comma. Idem facito pag. 10. lin. 21. poſt *numeris*. Pag. 14. lin. 1. poſt *ipſi* inſere *et*. Pag. 16. lin. 1. poſt *ne* inſere comma. lin. 2. pro *maius* l. *magis*. ibidem pro *vt* l. *quod*. Pag. 17. lin. 7. l. *tam* pro *tum*. lin. 15. *ſicubi* pro *ſibi*. lin. vlt. poſt *Benedictinis* comma ponatur pro *puncto*. Pag. 25. lin. 33. l. *opprimerentur* pro *oppreſſum iri*. Pag. 27. lin. 4. l. *qua* pro *quibus*. Pag. 29. lin. vlt. inſere *ad* ante *vnitatem*. - Pag. 31. lin. 28. l. *Ambroſii* pro *Ambroſiae*. Pag. 38. poſt lin. 17. inſere „52. *De ſancta Virginitate* liber ſcr. a. 401. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. VI." qui totus locus, vt et ſequens, in ms, exciderat. Pag. 78. l. 1. ſupple: „28) *de decem chordis.* 29) *ſermo de ebrietate.*". Pag. 277. l. 27. inſere *ſpecimen* ante v. *commentariorum*. Pag. 438. l. 27. l. *ſuperſit* pro *ſumſit*. Pag. 457. l. 4. lege 1572. Pag. 593. l. 24. l. *Leporiani* pro *Leoporiani*. Pag. 863. l. 26. inſere comma poſt *erat*. Ibid. l. 28. l. *has* pro *haas*. Pag. 865. l. 6. l. *hunc* pro *nunc*. Pag. 873. l. 3. l. *Interim* pro *Interin*. Ibid. l. 13. l. *adeoque* pro *eoque*. Pag. 876. l. 21. poſt *quomodo* inſere comma. Pagg. 886. l. 14. poſt *Aegyptios (Q. 141. A. 103.)* adde: Scriptae ſuut omnes intra annos 442. et 460., et quidem ex Balleriniorum computatione, hac ſerie: I. II. III. a. 442. IV. a. 443. V. VI. VII. a. 444. VIII—XI. a. 445. XII.—XIV. a. 446. XV—XVIII. a. 447. XIX—XXI. a. 448. XXII. eodem exeunte; aut ineunte a. 449. XXIII—

LIV.

LIV. a. 449. LV—LXXVII. a. 450. LXXVIII—CI. a. 451. CII—CIX. a. 452. CX—CXXV. a. 453. CXXVI—CXL. a. 454. CXLI—CXLIII. a. 455. CXLIV—CLVIII. a. 457. CLIX—CLXVI. a. 458. CLXVII. eodem aut ſequenti, CLXVIII. a. 459. CLXIX—CLXXIII. a. 460. Pag. 893. l. 28. l. *Queſnelianam* pro *Queſneuianam*.

Plura in praeſenti colligere non vacat. Sed pauca ſuperfutura confidimus, freti ſcilicet induſtria, quam abunde hiſce plagulis emendandis impendit C. G. Pezoldvs, A. M. cui correctoris munus a redemtore honeſtiſſimo demandatum fuit. Adeo enim operae ſuae Ille non pepercit, vt, ſicubi a deſcriptoribus omiſſum aliquid, aut peruerſe ſcriptum offendiſſet, publicas eius cauſa bibliothecas adire non grauaretur. Quod eximium Viri optimi ſtudium vt publice collaudare geſtiui, ita me ſemper grata memoria proſecuturum profiteor.

CAPVT QVINTVM.

Patres et Scriptores Ecclesiastici saeculi quinti.

I.

Avrelivs Episcopvs Carthaginensis.

Quae patria eius, quiue parentes fuerint, adeo obscurum est, vt ne coniecturis quidem aliquid tentare liceat. Fratris eius, Fortunati nomine, qui a. 411. Diaconum Ecclesiae Carthaginensis egerit, meminit Paulinus Presbyter *), quem tunc temporis Carthagine commoratum esse nouimus. Literas aut omnino non, aut summis tantum labris eum attigisse aspera ac scabra oratio, cum in epistola encyclica, tum iis, quae Conciliorum occasione disseruit, quodammodo prodere videtur. Nec alia vnquam doctrinae ingeniiue cultioris specimina prodidit. Forsitan hinc conieceris, Aurelium humili loco natum, propter domesticam angustiam iis praesidiis caruisse, quibus iuuenile ingenium fingi firmarique solet. Sed haec vtut sint, certe non obfuerunt, quo minus iis muneribus, quibus inter suos admotus est, cum laude fungeretur. Nam cum ecclesiasticis officiis sese destinasset, et Genethlio mortuo a. 392. ex diacono, nulla haud dubie praeterquam animi ac morum commendatione, in sedem Episcopi Carthaginensis totiusque Africae Primatis fuisset §. 1. Vita.

*) In Vita Ambrosii.

fuiſſet euectus, tantum abfuit, vt grauitas atque auctoritas tanto muneri conſona in eo deſideraretur, vt vix vni praedeceſſorum ſucceſſorumque eius tantum a clero ſuo tributum fuerit. In quo plurimum vtique eum iuuit mira animi manſuetudo ac facilitas, qua aliorum et doctiorum, imprimis ex collegis, conſilia in rebus grauibus admiſit, vt ex Auguſtini epiſtolis et iis, quae in Conciliis, ſub eius praeſidio actis, geſta ſunt, manifeſto declaratur. Multiplici enim et moleſta, cum pro doctrinae puritate, tum pro eccleſiae oeconomia ac tranquillitate, clericorumque officiis ac iuribus cura exercebatur, eamque ſaepius ad congregatos vel vnius vel omnium Africae prouinciarum Epiſcopos presbyterosque detulit, quorum crebri per epiſcopatus eius conſeſſus non ſolum ſingulari *libro Canonum temporibus S. Aurelii* locum dederunt, ſed plerumque etiam ancipites nos reddunt, quantum ex rebus tunc temporis in eccleſia Africana geſtis aut ſoli Aurelio aut conſociato Synodorum conciliorumque ſtudio ſit tribuendum. Sic, vt pauca tantum attingamus, nam plenam horum recenſionem libri noſtri ratio ſeiungere praecipit, partes eius in Collatione Carthaginenſi cum Donatiſtis coram Marcellino a. 411. laudare ſolent, in qua tamen nec dicendi aliqua facultate nec dictorum argumentorum virtute magnopere excelluit, certe neminem ex iis, qui ſimul cum eo ad diſceptandam cauſam electi erant, niſi dignitate ſua vlla in re praeſtitit. Nec magis ipſe quum congregati cum eo epiſcopi ſemel atque iterum Coeleſtii atque Pelagii errores damnarunt, quorum adunatis pariter viribus ſubdolae Romani Pontificis in cauſa appellationum machinationes euerſae ſunt. Sed quod penes eum ſolum fere conciliorum conuocandorum ius ac officium eſſet praetereaque de iis, quae placuiſ-

cuissent, rescribere ad ecclesias vel Africanas vel transmarinas eum oporteret, poterat fortasse absque arrogantia, quae in illum non cadit, dicere, *se solum cunctarum ecclesiarum (Africae) sustinere sollicitudinem.* Ceterum Augustinus ei coniunctissimus, magnaque in vita illius pars et ipse fuit. Nec vltima fata utrumque diu disiunxerunt, obiit enim Aurelius a. 430, Augustino vix anno dimidio superstite.

Praeter *allocutiones* ad patres Africanos in Codice ecclesiae Africanae relatas et *praefationes* aliquot in *Collatione Carthaginensi* cum Donatistis, *vna* superest ipsius *epistola encyclica ad omnes episcopos per Byzacenam et Arzugitanam prouinciam constitutos* de damnatione Pelagii atque Coelestii haereticorum, iuxta rescriptum Honorii, *Scr.* a. 419. vt subscriptio declarat. §. 2. Scripta.

Complures *epistolae* eius *deperditae* sunt, quas diligenter recenset *Tillemontius* *). *Spuria* est, ex Isidori Mercatoris scilicet fabrica, vt ipsemet Baronius ad a. 374. agnoscit, *Epistola* eius *ad Damasum* in Vbaldina huius editione recusa.

Vbi primum typographicis formulis exscripta sit haec Aurelii epistola, nondum mihi liquet. In *Hendreichii Pandect. Brandeb.* p. 356. sicut et in *Cat. Bibl. Bodleianae* laudatur quasi seorsim prodita *Mogunt.* 1524. 4. quod ipsa quidem epistolae breuitas dissuadet, tametsi, cum aliqua, cui inserta esse debeat, ecclesiasticorum scriptorum collectio statim non succurrat, certius afferre nequeam. Interim quae nobis sedulo disquirentibus se obtulerunt eius exempla in maioribus operibus latentia, hic indicabimus. §. 3. Editiones.

*) Mem. eccl. T. XII. p. 559.

1530.

Coloniae fol. Aurelii Carth. epi ad oes epos p Bizanzena et Arzidnitanam prouinciam conſtitutos etc. in *Merlini Conciliis T.* I. *Fol.* CCXXIII. a. inter Leonis M. epiſtolas *num.* LXXII. admodum mendoſa. Subiiciuntur *Excerpta ex geſtis habitis contra Pelagium haereticum et alia de libellis eiuſdem, quae in Paleſtina ſibi obiecta damnare compulſus eſt, item Dogma Pelagii haeretici et Dogma Catholicorum contra Pelagium.*

1535.

Pariſiis apud Franc. Regnault. 8. Eadem vt in antecedenti; in repetita huius *Conciliorum et Iſidorianae decretorum Collectionis editione T.* I. *Fol.* CCXL. b. ſq. Immutato vero in ſequenti editione Epiſtolarum Leonis ordine et haec Aurelii epiſtola et quae appendicis loco erant, exulare iuſſa ſunt.

1562.

Baſileae ex *off. Io. Oporini. fol.* Epiſtola S. Aurelii epiſc. ad omnes epiſcopos per Bizacenam et Arzugitonam prouinciam conſtitutos, de damnatione Pelagii atque Coeleſtii, *praemiſſa* Imperiali epiſtola ad Aurelium, ſubiectaque *ſacra* Honorii et Theodoſii Auguſtorum contra Pelagium et Coeleſtium (epiſtola) ad Palladium praefectum praetorio, addito etiam Exemplari edicti propoſiti a Palladio; in *Centuriatorib. Magdeb. Centuria quinta* p. 846 - 49.

Tres iſtae acceſſiones prima vice hic euulgatae ſunt.

1607.

Romae f. Aurelii Epiſtola ad o. e. p. B. et Axuritanam prouinciam conſtitutos etc. in *Annalibus Baronii*

ronii ad a. 419. T. V. p. 446. (§. LVIII. ed. Manſ.) Praemittitur pag. 445. (§. LVII. ed. Manſ.) Honorii reſcriptum ad Aurelium; reliqua, nempe *Conſtitutio Impp. ad Praefect. Praetorii* et exemplar *edicti Praefecti Praetorii* proferuntur ad a. 418. (§. XX.) et ad a. 420. (§. IV.) *Reſcriptum Imperiale.* Edidit Baronius e Creſcouio. Monet vero, in ſuo Codice absque die et conſule eſſe lectum; in exemplari vero, quod ab *Henrico Gravio* Profeſſore Lauanienſi (ex numero editorum operum Auguſtini), cum Romae eſſet, acceperit, Conſulibus eius anni *Monaxio* atque *Plinta* notatum eſſe. In editione Manſiana (Lucae 1741.) legitur. T. VII. p. 173.

Reliqua, nempe Conſtitutio Impp. ad Praefect. praetorii et exemplar edicti Praefecti praetorii profe-runtur ad a. 418. (§. XX.) et a. 420. (§. IV.)

1639.

Dublinii 4. Epiſtola S. Aurelii etc. cum acceſſione ante laudatorum; in *Iac. Vſſerii Hiſtoria Pelagianae Haereſeos*, inſerta eius *Antiquitatt. et Primord. Eccleſiar. Britannicar.* cap. 50. p. 272. Repetitum eſt hoc opus Londini 1687.

1671.

Lutetiae Pariſior. fol. Epiſtola S. Aurelii etc. praemittuntur *conſtitutio Impp. edictum praefectorum Praetorii*, et *Epiſtola ad Aurelium;* in *Concilior. ed. Phil. Labbei et Gabr. Coſſartii T. II. p.* 1609. (1606-10.) Accedunt *decretum Conſtantii imperatoris* in eadem cauſa et *Exemplar edicti propoſiti a Voluſiano praefecto urbis*, quae pariter Baronius ediderat ad a. 420. n. II. et III. deſcripta ex Codice S. Vedaſti Atrebatenſis ab Henr. Grauio.

1673.

Parisiis apud *Sebast. Mabre-Cramoisy. f.* Epistola S. Aurelii et reliqua ex emendatione et cum adnotationibus *Ioannis Garnerii* in eius *dissertatione* de *Constitutionibus Impp. editis in Causa Pelagianorum*, quae est *Tertia adpend. poster.* ad primam partem operum *Marii Mercatoris* p. 248. (238 62.) Aurelii epistola minima pars eorum est, quae in hac dissertatione solide, cum aliqua tamen erga sedem Romanam propensione a Garnerio illustrata sunt. Adhibuit Magdeburgenses, Baronium, Vsserium, Labbeum, et Baluzium *) praeterque eos ad Constitutionem Impp. et edicta praefect. Praet. Salmasium **), ex quibus quatuor, nempe quorum nomina italico charactere indicauimus, ait, testatos esse, se MSS. consuluisse codices. In Aurelii Epistola praeter laudatos auctores contendisse monet veteres duas editiones, vnam *Isidori Mercatoris*, alteram, omnium optimam, nonnullorum *Prosperi opusculorum*, quas quidem disertius ab eo non fuisse significatas aegre ferimus. Commode quoque haec eius opera pro lectorum vsibus est digesta. Singulos enim textus excipiunt *Variae Lectiones* et ratio emendandi et dein-

*) In *Adpendice ad Saluianum*. Ita iterata vice laudat varias eius lectiones. Ego vero, quamuis sedulo inquisiuerim, nullam adpendicis ad Saluianum speciem, nec in ed. a. 1663 nec in altera a. 1669. reperire possum. Nec Saluiani nomen per errorem ab eo scriptum putem, tum quod toties repetit, tum quod nec aliud quicquam a Baluzio editum deprehendimus, cui haec adpendix adesset. De his ergo ab aliis edoceri optamus.

**) In *Eucharistico pro Sirmondi aduentoria*. Paris. 1621. 4. p. 290.

deinceps binis columnis fuſiores notae, adeo, vt vno obtutu ab vnoquoque luſtrari poſſint. Ceterum cum omnes Garnerianas diſſertationes *Antverpiae* apud *Petrum Mortier* 1703. in *Adpendice Operum Auguſtini recudendas* curauit *Io. Clericus*, Aurelii epiſtolam habes ibi p. 163 ſq.

1715.

Pariſiis ex *typogr. Regia. f.* Epiſtola S. Aurelii ad omnes epiſcopos etc. una cum reliquis eadem ſerie ac Labbeus exhibuerat; *in Concilior. Collectione Regia* Max. edente *Io. Harduino.* T. I. p. 1232. (1230-34.) Inſpexit Baronium, Grauium, et Sirmondum et MSS. etiam Codices Colbertinum et Bellouacenſem.

1760.

Florentiae expenſis Ant. Zatta, Veneti. fol. Epiſtola S. Aurelii etc. c. acceſſionibus, omnia iuxta Harduinum deſcripta, in *noua Concilior. Collectione Manſiana. Tom.* IV. *p.* 447. (444-48.)

1772.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. f. S. Aurelii Carth. Epiſc. Epiſtola ad omnes Epiſcopos per Byzacenam et Arzygitanam prouinciam conſtitutos etc. reſectis, quae in ſuperioribus comparuerant acceſſionibus; in *Bibl. Patrum Andr. Gallandii. T.* VIII. p. 129 ſq.

Secutus eſt editor Garnerium, cuius notas etiam deſcribendas curauit. Notitia de Aurelio ſolita ipſi elegantia conſcripta extat in *Prolegg. cap.* III. *pag.* VI.

2.

AVRELIVS AVGVSTINVS.

§ 1. Vita. Natus eſt Tagaſtae obſcuro Africae oppido, in mediterranea Numidiae parte haud procul a Madauris et Hippone Regio ſito, idibus Nouembris anno CCCLIV. i. e. trecenteſimo quinquageſimo quarto, parentibus honeſtis de Curialium ſeu eorum, qui munia publica procurabant in municipiis, numero, vt tradit Poſſidius. Pater erat Patricius, mediocri fortuna ſed liberali et propenſo in omnes animo, ſimul tamen iracundus et ferox, vt ipſum pinxit Auguſtinus *); fidem chriſtianam ſub finem vitae demum amplexus; mater Monica, clariſſimum inter chriſtianos nomen, quae liberos ſuos ab incunabulis ſtatim religionis chriſtianae ſenſu et amore imbuit. De infantia ſua, prima educatione, et inſtitutione deinde puerilis aetatis ipſe plura retulit in Confeſſionibus, quam ad ſequentia vitae eius acta illuſtranda opus erat et conducibile. Viuidum fuit ſcilicet aut feruidum potius pueri et adoleſcentis ingenium, partim a ſanguine parentis partim coeli natura. Iam pater liberos ſuos, vt ex variis elucet, quae memoriae de eo Auguſtinus prodidit, medullitus amabat et in ſinu gaudebat de quibuscunque aut ingenii aut corporis quas exſererent viribus; mater pia ſane nec minus prudens, plurimum tamen indulſit appetitui filii, qui, ſi ſtrenue literas diſceret, ſatis bene educari videbatur. Hinc ſemina ingentium vitiorum ſimul cum aetate matureſcente ſuccreuerant, quae ſi non ipſum penitus perdidiſſent, videbantur tamen a fide chriſtiana abſtrahere et plane reddere alienum. Poſtquam Madauris aliquamdiu latinis imprimis literis et

*) Conf. l. 9. n. 9 et 19.

et oratoriae artis elementis vacaſſet, nam graecarum literarum tum eum taedebat et poſtea nonniſi leuiter eas attigit: Carthaginem miſſus eſt, vt eloquentiae, qua ſola tunc hominibus mediocri loco natis ad gloriam et opes aut in foro aut in academiis conſequendas patebat via, ſtudium excoleret; quem in finem, vt ipſe narrat, pater gloriae cupidus plus ſumtuum, quam domeſticae paterentur facultates, ei ſuppeditabat. Ibi tum fiebat, vt, cum aliquantiſper et vrbis et commilitonum exemplis pellectus et ſuapte natura procliuis nec anguſtias fortunarum ſentiens diſſolutiori vitae ſeſe dediſſet, annum vix decimum octauum natus *Adeodatum* filium ex concubina ſuſciperet, quem puerum frugi et acris ingenii non ſemel in ſcriptis ſuis laudat et immatura morte in ipſo adoleſcentiae flore ſibi ereptum doluit. Sed antequam ei hic puer natus eſſet, patre orbatus eſt, nec tamen magnam inde ſtudiorum ſuorum iacturam fecit, ſiquidem et mater quibuscunque poſſet modis neceſſaria ei proſpexit, et Romaniani cuiuſdam, quem idcirco enixe praedicat, liberalitas effecit, ne ei quidquam non ſolum ad neceſſitatem, ſed et iucunditatem vitae deeſſet. Circa id tempus agebat vero aetatis annum vndeuigeſimum, ad ſapientiae ſeu philoſophiae cognitionem ſe adplicuit, incitatus ſubito libro Ciceronis, qui Hortenſius erat inſcriptus et ad ſapientiam amplectendam hortabatur; quae cogitatio ſic totum eum cepit et ad tempus tenuit, vt ſepoſitis extemplo oratoriis exercitationibus omnes ſpes rationum ſuarum, quae non cum illa coniungi poſſe, et ex ea quaſi naſci viderentur, abiiceret et faſtidiret; tametſi deliberabundus adhuc velut inter anfractus et confragoſa haereret, qualis via ſibi ingredienda eſſet. Ex vna parte interiore quadam mentis agitatione, quam religionis aliquis ſenſus ex prima pueritiae per-

ceptione residuus tetigit et quasi afflauit, ad christianam doctrinam ferebatur, ex altera parte variae ac multiplices veterum Graecorum et Romanorum sapientium scholae eum inuitabant. Sed cum semel inter haec scripturas sacras legere coepisset, tantum subito eum cepit humilis earum et vilis, vt ipsi, Tullianam dignitatem spiranti, videbatur, dictionis taedium, vt non magis declinasse quam refugisse hanc semitam dici possit. Tradidit ergo se alteris, non tamen magistri alicuius institutioni confidens, sed suopte studio. Arripuit primum Aristotelis Categorias, quas a Rhetore Carthaginensi magistro suo mirifice commendari audierat, easque solus non solum legit sed percepit etiam, vt ex sermonibus cum iis, qui easdem in schola cum voce, tum figuris in puluere depictis didicerant, institutis expertus est. Ab eo tempore pariter omnes liberalium artium libros per se ipsum legit, et intellexit quoscunque legere poterat, et quidquid de arte loquendi et differendi, quidquid de dimensionibus figurarum et de musicis et de numeris sine magna difficultate et nullo hominum tradente. Per hanc ipsam de sapientia consequenda sollicitudinem incidit in Manichaeos, quos postea, cum probe illos cognouisset, apte vocat homines *superbe delirantes*, *carnales et loquaces*. Nam cum nescio quam reconditam et abstrusam affectatoribus suis initiandis pollicerentur sapientiam: nugas et vana acumina venditabant, et sobrietatem castitatemque in ore gerentes vitam omni nequitiarum et turpitudinis genere commaculabant. Quae quamquam Augustini perspicacem animum fugere non poterant, non impedire tamen potuerunt, quo minus per nouem integros annos, ingenti matris dolore, eos sequeretur. Quare quod ipsum in consortio eorum retinuit, nihil paene aliud fuisse videtur, quam spes

ſpes iucunda, fore, vt ſuperatis auditoris aliisque diſcentium docentiumque gradibus ad myſteria tandem penetraret. Docuit interea temporis primum Tagaſtae, quo ad tempus ſe contulerat, Grammaticam, et poſtquam inde Carthaginem rediiſſet, ibi Rhetoricam profeſſus eſt. Scripſit tum quoque, anno aetatis viceſimo ſexto aut ſeptimo, primos libros ſuos *de Apto et Pulcro*, ſed qui iam tum, cum Confeſſiones ſcriberet, interciderant. Inter haec accidit, vt amici quidam eius, qui Romam proficiſcendi conſilium ceperant, ipſi quoque, et honoris maioris et amplioris emolumenti in ea urbe, quae literarum ſtudia praemiis vberrimis aleret et vbi iuuenes magiſtrorum ſubſellia frequentantes morum modeſtia et ſtudiorum quodam ordine longe a ferocia Carthaginenſium abhorrerent, oſtentatione, vt ſecum iter faceret perſuaderent. Vix autem e matris amplexibus arte quadam ſe extorſit, et cum tandem Romam appuliſſet, graui morbo, qui morti propinquum fecit, implicatus eſt, ex quo ſimulac pauliſper conualuiſſet, ſcholas aperit et diſcipulos longe quidem a Carthaginenſium licentia alienos ſenſit; ſed quod iidem peſſime audirent ob turpitudinem, qua in fraudem magiſtri, cui mercedem deberent, quaſi conſpirarent eumque, vbi aliquamdiu audiiſſent, deſererent et ad alium tranſirent: et haec ſpreuit. Poſteaquam igitur Mediolanenſes a praefecto vrbis Symmacho petiiſſent, vt ſibi rhetoricae magiſtrum prouideret, Auguſtinus hanc prouinciam ambiuit et dictione propoſita probatus Mediolanum ab eo miſſus eſt anno circiter 384.

Hic vero locus fuit, vnde totius vitae eius conuerſio et commutatio originem duxit. Nam cum Ambroſii vrbis illius Epiſcopi ſermones, quos ſtatis diebus ad populum habere ſolebat, nulla quidem ab initio alia de cauſa, quam ob eloquii ſuauitatem, frequen-

quentaſſet, ſenſim cum verbis res ipſae animum eius penetrarunt, et primum quidem Manichaeorum dogmata, quae diu quidem falſi conuincere optabat, concuſſerunt, mox, vbi ipſe tandem omnibus ingenii animique viribus obniti coepiſſet, funditus euerterunt. Fuit ſub recentem hanc de haereſi ſua inueterata victoriam, cum mater eius, quae a prima filii in Italiam transfretatione conſolari non potuiſſet, Mediolanum accederet; quam mirifica de nouo rerum ſtatu laetitia cepit. Sed etſi illam quidem haereſin exuiſſet et catholicae fidei redditus videretur, incertus tamen, quem vitae et ſtudiorum curſum in poſterum teneret, dubiorum aculeis et conſiliorum celeri fluctuatione vexatus ac iactatus eſt. Animum modo huic, modo illi adiicit; quae modo coepiſſet, medio opere rurſus dimiſit et in aliis viam vix ingreſſus ſubſtitit. Erat vero nullus tum non ſolum in rebus ſuis ſed et in alienis caſus tam fortuitus, quin noua aliqua ſollicitudine animum eius maceraret aut nouo aliquo propoſito accenderet. Non parum etiam aluit et auxit hanc animi concitationem et ex crebro ſenſuum impulſu et affectuum vehementia conflictum Platonicorum lectio, cui plurimum tempus tribuebat. Addidit his Pauli epiſtolas, quarum obſcurior ſenſus cum grauitate coniunctus facile intelligi poteſt, quantopere animum inter metus et terrores omnisque generis phantaſmata ſuſpenſum percellere debuerit. His accedebant quotidianae confabulationes cum Alypio et Nebridio familiaribus, quorum hic Carthagine Mediolanum nullam aliam ob cauſam ſe contulerat, quam vt ipſi adhaerere poſſet, ille diu noctuque conſilia de vitae communione et perpetua inuicem ſocietate inſtituenda agitabat. Adde matris nullo non tempore quieſcentem ſollicitudinem, gemitus et preces, quas indefeſſa cum in templis, tum domi, pro filii

filii salute ad Deum effunderet, et quae Augustinum latere minime poterant, immo et ipsius cum eo conversationis partem plurimam efficiebant; itemque Ambrosii monita et cohortationes aut amicas reprehensiones: et intelliges, paucos futuros fuisse, quos tantae animi perturbationes non fregissent et penitus oppressissent. Aliter tamen Augustino pro ingenii felicitate et ignea imaginationis eius natura accidit. Nam cum ipse et Alypius a Pontitiano quodam, Afro genere, in palatio Valentiniani Mediolani militante, vitam S. Antonii enarrari audiisset, tantus ex ea auditione omnia mentis sensa et ideas superauit pectoris tumultus et exaestuans affectus, vt excluso omni rerum externarum impulsu, coelum velut cogitatione peteret, et numen ipsum quasi intercedere huic fremitui cogeret. Nam subito diuinitus, ut ipsi videbatur, audita voce omnis hic furor resedit et lenioribus de vitae ratione conformanda deliberationibus locum fecit.

Primum igitur (accidit vero a. 386.) omnibus terrestribus curis valedicere statuit, refugit consilium quod ipsi sederat nouissimum vxoris ducendae, gloriae item ex literis capiendae fastidium subiit, et insecutis mox vindemialibus feriis magisterio suo sese abdicauit atque sic grauissimis muneris et cupiditatum vinculis exsolutus in rus (Villam *Cassiacum)* concessit et in matris amicorumque congressionibus de quaestionibus vtilibus nec raro subtilibus otium sanctum et Deo totum dicatum exegit. Varia, quae ex illius cum amicis colloquiis per idem spatium enata et ab eo edita sunt opuscula facile ex temporis quam singula in recensu praeferunt nota cognosci possunt. Ex hoc recessu tandem Mediolanum rediit, vt sacrum Baptismum per Ambrosium susciperet; quod contigit in Paschatis peruigilio, nocte ante XXV. Aprilem a. 387.

387. Paulo poſt ipſi amicis Alypio et Euodio, Tagaſtenſi eodem, cum ſimul Deo ſeruire vnaque habitare propoſuiſſent eorumque omnium curam Monica, perinde ac ſi ſingulorum parens extitiſſet, gereret, in Africam remeare ibique locum vitae ſuae inſtituto aptum quaerere placuit. Cum eo erat Nauigius frater et Adeodatus filius: ſed cum ad Oſtia Tiberina perueniſſet, mater optima ſubito morbo correpta (paucis vt Benedictini ſupputant diebus ante Idus Nouembres a. 387.) deceſſit. Dolorem ex eius obitu ſibi inflictum veriſſimis verbis expreſſit, dum *quaſi dilaniatam ſibi vitam*, *quae vna facta fuerit ex ſua et illius* diceret *). Iam vero hac tam dulci itineris comite orbatus, dilato ad tempus in Africam reditu, Romam diuertitur. Vbi cum antea cum Manichaeis familiariſſime vixiſſet, iidemque interceptam diſceſſu eius conſuetudinem reuocare cuperent, ille vero refugeret iisque errores ſuos et prauitatem vitae ſerio exprobraret, poſt varias ab initio velitationes tandem in apertum illud aduerſus eos cunctos ac ſingulos bellum prorupit, quod ſine vlla virium et animi relaxatione ad obitum vſque acerrime voce et ſcriptis geſſit. Scripſit itaque, Romae conſtitutus, ſine intercapedine libros, quorum fama mox omnem Africam eſt peruagata, *de Moribus Eccleſiae catholicae* et *de Moribus Manichaeorum*, in quibus iactantiam eorum de falſa et fallaci ſua continentia reprimere ſtuduit; ibidemque opus de *libero arbitrio* contra diſputationes eorum de origine mali, quod illi ab immutabili quadam et Deo coaeterna natura deducebant, ipſe ex libero voluntatis arbitrio deriuabat, inchoauit. Nondum autem in his libris (quorum primum tantum Romae conſcripſit, reliquos duos

*) Confeſſ. l. IX. c. 12. n. 30.

dubs iam presbyter addidit) attigit quaestionem *de gratia Dei, qua suos electos sic praedestinasset, vt eorum, qui iam in eis vterentur libero arbitrio, ipse etiam praeparet voluntates*, quoniam id solum quaestionis erat, *vnde malum:* non *vnde redeatur ad pristinum vel ad maius perueniatur bonum* *). At saepe postea a Pelagianis ad hos ipsos libros, quasi eorum caussam in iis egisset, prouocatum est, nec parum ipsum sollicitum habuit in Retractationum libris, vt eorum quae tunc disputasset cum serioribus opinionibus suis nexum et quasi cognationem ostenderet. Roma digressus mense Augusto vel Septembre anni 388. Africam exeunte hyeme appulit et per Carthaginem Tagastam petiit, vbi ruri, id est, agris paternis, qui haereditario iure ipsi obtigerant **), viuere constituit ac transegit ibi fere triennium procul ab omnibus saeculi curis, meditationibus et exercitiis sacris vacans, ac nihil paene a monacho differens. Adsumserat vero ad idem vitae institutum, quod ipsum, vel locum vbi degebant, *monasterium* appellat ***), amicos quosdam, quorum numerum augeri haud aegre patiebatur. Interim et scriptorum suorum, quae identidem sat grandibus voluminibus emisit, et huius speciosae vitae fama vsquequaque adeo percrebuerat, vt et secessus eius resonaret; et ipse ea loca, quibus episcopus deesset, accedere caveret, metuens, ne,

*) Retract. l. I. cap. IX. §. 2.

**) Possidius in vita Augustini c. 3. narrat eum agros suos, simulac Tagastam rediisset, vendidisse et pretium distribuisse pauperibus. Quod si vere ab illo proditum fuit, necesse est, eum vel in alienatis aut alienis plane degisse, aut saltem partem de suis retinuisse.

***) Sermo CCCLV. c. I. n. 2.

ne ſi qui agnoſcerent, inuitus ad epiſcopatum traheretur. Tanto maius improuiſum ei accidit, vt, cum amici cuiusdam gratia, quem Deo ſe lucrari poſſe putabat, vt ſecum in monaſterio eſſet, ſub finem anni 391. Hipponem Regium, ſecurus, quia epiſcopum locus haberet, adiiſſet, ibique Valerii intereſſet concionibus, ſubito ad monitum illius de ordinandi presbyteri neceſſitate, magno cum tumultu et clamore omnium raperetur et quantumuis repugnaret, crearetur presbyter. Ferunt tunc quoſdam, cum lacrymas eum effundere vidiſſent, ſuſpicatos, eas poenitentiae deberi, quod non continuo epiſcopus factus eſſet, ſtuduiſſe conſolari ſuggerendo, presbyterium quidem infra dignitatem eius eſſe, proxime tamen ad epiſcopatum accedere. At alia et dignior ipſi erat lacrymarum cauſa, vt non ſemel in ſcriptis ſuis profeſſus eſt. Quippe longe auguſtior et grauior ipſi quam vulgo plerisque eam ambientibus omnis haec ſacrorum officiorum prouincia videbatur, et metuebat, ne tantum non in ſe praeſidii haberet, quam ad eam rite obeundam opus eſſet. Quapropter etiam id temporis, quod intereſſet ab ordinatione ſua ad Paſchatis feſtum a. 392. dari ſibi ad praeparandum optauit, et cum impetraſſet in ſolitudinem ſe recepit. Igitur muneris illius primordia ex hoc demum tempore iuſte repeti poſſe videntur. Prima autem ipſius cura fuit, vt Hippone quoque monaſterium inſtitueret, in quo vota eius adiuuit Valerius, horto eccleſiae Hipponenſis ad hunc vſum ei conceſſo. Aliam deinde et praeclaram de eccleſia bene merendi et ſimul nomen ſuum illuſtrandi occaſionem nactus eſt per eumdem Valerium, eo, quod ipſi coram ſe concionandi poteſtatem faceret. Quod quidem antehac a presbyteris fieri inſolitum in Eccleſiis latinis, mox vbi praeiuiſſet Valerius, Graecus

natione

natione ſcilicet et latini ſermonis vſu tardior, plures per Africam epiſcopi imitati ſunt. Nec vero deſiit inter haec et cetera muneris auocamenta ſcriptis inſigniora fidei capita aut illuſtrare et apud ſuos corroborare, aut contra aliter ac praue ſentientes adſtruere et defendere; aſſiduum inſuper ipſi cum amicis tum propinquis loco, quam remotiſſimis permultis, fuit commercium. Tanta vero fuit huius presbyteri apud omnes etiam Africae epiſcopos citra inuidiam exiſtimatio, vt ſumma dignitate inter eos viri, veluti Aurelius, conſilia eius lubenter admitterent, et cuncti adeo in Concilio Hipponenſi a. 393. ſine exemplo coram ipſis *de fide et ſymbolo* ſermonem facere eum iuberent. Quibus omnibus de cauſis haudquaquam ſane inanibus metuens Valerius, ne ſibi epiſcopus deeſſet ad eccleſiam illam regendam ſubito euocaretur, petiit ab Aurelio Carthaginis epiſcopo totiusque Africae primati, vt ſibi liceret eum collegam et coepiſcopum ſuum facere. Quod vbi impetraſſet, mox clero et populo ſuo pluribusque epiſcopis praeſentibus ſignificauit et magno cum omnium conſenſu a Megalio epiſcopo Calamenſi Numidiae primati, cuius hae partes erant, poſtulauit, vt epiſcopum ordinaret. Intercedebat quidem eius ordinationi, criminis neſcio cuius eum inſimulans Megalius; ſed vbi falſum illud eſſe, in hoc ipſo litigio cognouiſſet, poenituit eum calumniae, nec diutius in ordinationem eius conſenſum cohibuit. Sed et ipſe Auguſtinus reluctabatur et non niſi prolatis variis, non Africanis modo, ſed transmarinis exemplis, quae ab eccleſiae conſuetudine non abhorrere probarent, vt viuente adhuc Epiſcopo alius eidem eccleſiae praeficeretur, vinci potuit. Apte hoc loco ad ingenium hominis declarandum de recuſatione eius excidit Benedictinis. „*Non minor erat eius*

modeſtia et religio, quam tot illuſtrium virorum, qui aetate illa, vt epiſcopatum ſuſciperent, ſicuti ſcribit *), *tenebantur inuiti, perducebantur, includebantur, cuſtodiebantur, patiebantur tanta quae nolebant, donec eis adeſſet voluntas ſuſcipiendi operis boni.*" Contigit ordinatio eius exeunte anno 395. aut ſub initium ſequentis. In hanc vero tam inſignem dignitatem ipſe tantum de ſuo transfudit honorem atque claritudinem, vt nullum eo illuſtriorem epiſcopum Eccleſia latina nouerit. Nam etſi iam ante ſuſceptum epiſcopatum ſumma eſſet presbyteri celebritas, nec ipſos Epiſcopos puderet eius conſilia et vota exſequi, nulla tamen erat auctoritas eius legibus eccleſiaſticis confirmata, circumſcriptaque agendi licentia alieno arbitrio. Ex quo vero ſemel ad regendam Eccleſiam Hipponenſem euectus eſt, ex eius nutu atque ordinatione non ſolum Valerius coëpiſcopus, ſed Aurelius etiam Carthaginenſis epiſcopus et totius Africae primas, totaque cum eo eccleſia Africana, quin immo transmarinae eccleſiae per totum Occidentem, plurimaeque in Orientis partibus pependerunt.

Noſtrum quidem in praeſenti non eſt omnium eius factorum geſtorumque hiſtoriam contexere, quippe quae cum vniuerſa temporum illorum ac euentuum ſerie tam arcte cohaerent, vt ſine accurata iſtorum enarratione parum concinne fieri poſſit, nec, ſi locus minus eſſet alienus, noſtram operam poſt tot ſummorum virorum diligentiam requirant. Expectabitur vero imago viri, qualis ab hoc tempore fuerit, ex ſcriptis eius geſtorumque memoria expreſſa, in qua, ſi minus acute viderim, qui colorum delectus eſſet habendus, id reprehendi non aegre

*) Ipſius verba in *Ep. ad Donatum* CLXXIII. n. 3.

aegre patiar. Ac primum quidem huc facit vitae priuatae eius consideratio. Natura vehemens erat, facileque sensibus commouebatur, ita vt quaecunque obiicerentur, subito complecteretur, modumque non raro in fruendo excederet. Exercitiis ergo quotidianis huic animi morbo ac imbecillitati mederi instituerat, nempe contemplatione sui ipsius ac investigatione vitiorum, prece porro continua et studio amorem Dei in se augendi. Ac hoc postremum quidem potissimum fuit praesidium, quo contra cupiditatum impetus ac insidias vti soleret. Nimirum vt celeres istos sensuum motus et crebras vibrationes aut sisteret aut saltem praepediret, alio conuertere opus habuit interna quadam contentione animique ad sublimiores cogitationes euectione aut potius raptu, quo plurimum omni tempore ac in omni contemplationis genere homines viuidi ingenii potuisse compertum est. Nec vero iste nisus infirmioris erat cerebri, aut mentem eius de statu deturbabat, sed vtebatur etiam in his ratiocinatione quadam ipsi propria et velut ex perfecta cognitione et propiori aspectu inflammari videbatur. Hinc querebatur apud se de lassitudine sua, quae impediret, quo minus Deum, prout vellet, amaret. Metuens scilicet corporis imaginem in Deo concipere, sensu tamen amplecti cupiebat, quae solius intellectus erant. Nam pulcritudinem et dulcedinem Dei laudat et in amplexus eius vitam suam currere dicit et cum illo quasi amico et familiari blando sermone colloquebatur *).

 Nec

*) *Confess. l. XIII. c. VIII. n. 9.* Da mihi te Deus meus, redde te mihi: te enim amo, et si parum est, amem validius. Non possum metiri, vt sciam, quantum desit mihi amoris ad id quod sat est, vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec

Nec tamen emendare inter ea cessauit, quotquot in se deprehenderet vitia, sed ita, vt non sibi illud arrogaret, sed Deum ipsum operari in se putaret, quo magis eum in dies vicissim amore complecteretur; indeque enata illa de operatione Dei in homine seu gratia diuina effectrice opinio, quae plurimum per totam vitam eius dominata est. Ceterum erat affabilis et blandus, et tam singulis, quam toti ecclesiae suae, bene cupiebat. Mores emendare haud postrema eius erat cura, et nihil fucatae tribuens religioni, bene discernebat, quae ex recto animi proposito, quaeue

donec abscondatur in abscondito vultus tui. Hoc tantum scio, quia *male est* praeter te, non solum extra me, sed et in me ipso, et omnis mihi copia quae Deus non est, egestas est! *Ibid. Lib. eod. cap. XXIX. et sq. in.* Et attendi vt inuenirem, vtrum septies vel octies videris, quia bona sunt opera tua, cum tibi placuerunt: et in tua visione non inueni tempora, per quae intelligerem, quod toties videris, quae fecisti. Et dixi, O Domine, nonne ista scriptura tua vera est, quoniam tu verax et veritas edidisti eam? Cur ergo tu mihi dicis, non esse in tua visione tempora; et ista scriptura tua mihi dicit per singulos dies, ea quae vidisti te vidisse bona sunt? Et cum ea numerarem, inueni quoties? Ad haec tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus et dicis voce forti in aure interiore seruo tuo perrumpens meam surditatem, et clamans: O homo, nempe quod Scriptura mea dicit, ego dico. Et tamen illa temporaliter dicit, Verbo autem meo tempus non accidit, quia aequali mecum aeternitate consistit. Sic ea, quae vos per spiritum meum videtis, ego video; sicut ea, quae vos per spiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita cum vos temporaliter eas videatis, non ego temporaliter ea video. Et audiui Domine Deus meus, et elinxi stillam dulcedinis ex tua veritate.

quaeue ex momentanea commotione aut leuitate aliqua proficifcerentur: id quod tot eius feu ad amicos, feu alios quoscunque confilia, monita atque cohortationes per epiftolas communicata declarant. Nec vero difciplinam ecclefiae feueris legibus exercebat, et parciffimus erat in puniendo. Idem nec auarus in augendo ecclefiae patrimonio, quippe qui haereditates non appeteret, quasdam vero fibi oblatas recufaret et redderet; quam ob rem a nonnullis etiam reprehendebatur, quod minus ecclefiae bonis profpiceret. Sed vitae folitariae vt antea cupidiffimus, cum per epifcopi negotia et officia humanitatis, quae ipfi nouum munus erga hofpites iniungebat, fequi illam minime poffet, nouum monafterium in ipfa Epifcopali domo conftituit, vnde iuniores alumnos ad minifteria ecclefiaftica fubinde prouehere folebat. Ac fane multifariarum rerum adminiftratio cum epifcopi talis loci munere in Africa erat coniuncta, in quibus tamen omnibus expediendis ita fe geffit, vt nunquam florentiorem Ecclefiae Africanae ftatum fuiffe exiftiment, quam cum ille fummae rerum non loci iure, fed per fummam auctoritatem praeeffet. Nam et concionabatur non folum ftatis diebus absque intermiffione, fed et alias creberrime et nunquam fine ingenti hominum confluxu et ftudio. Ipfe autem fummo ardore ac contentione ad fatigationem vsque id agebat, vt verba fua in animos penetrarent, audientes percellerent, commouerent, incenderent *). Praeterea responde-

 bat

*) *Digna funt verba eius, quae a pluribus ac vulgo folet legantur ex libro de catechizandis rudibus* cap. 2. n. 3. „Mihi prope femper fermo meus difplicet. Melioris enim auidus fum, quo faepe fruor interius, antequam eum explicare verbis fonan-

bat quotidie iis,, qui vel praefentes, vel de priuatis rebus, vel de ecclefiae et fidei rationibus, vel de moribus, vel denique, quod frequentiffime fieri folebat, de locis biblicis ipfum confultabant. Vt nihil de iis dicam, qui more iam pridem in ecclefiis inoleto in caufis litigiofis, antequam in iure defuper contenderent, arbitrium epifcopi depofcere folebant; cuiusmodi interpellationes non exiguo ipfi temporis impendio conftabant. Quaeftiones autem illae, quas diximus crebro ad eum deferri folitas, ex momentis fere leuibus erant repetitae et ab inani et friuola Africanorum fedulitate profectae, de quibus vere fi quid vnquam

nantibus coepero: quod vbi minus, quam mihi notus eft, euoluero, contriftor linguam meam cordi meo non potuiffe fufficere. Totum enim quod intelligo, volo, vt, qui me audit, intelligat; et fentio, me non ita loqui, vt hoc efficiam; maxime, quia ille intellectus quafi rapida corrufcatione profundit animum: illa autem locutio tarda et longa eft, longeque diffimilis; et dum ifta voluitur, iam fe illa in fecreta fua condidit; tamen quia veftigia quaedam miro modo impreffit memoriae, perdurant illa cum fyllabarum morulis; atque ex iisdem veftigiis fonantia figna peragimus. *Nos autem plerumque in auditoris vtilitatem vehementer ardentes*, ita loqui volumus, quemadmodum tunc intelligimus, cum per ipfam intentionem loqui non poffumus. Et quia non fuccedit, angimur, et velut fruftra operam infumamus, taedio marcefcimus; atque ex ifto taedio languidior fit idem fermo et hebetior, quam erat vnde perduxit taedium. *Sed mihi faepe indicat eorum ftudium, qui me audire cupiunt, non ita frigidum effe eloquium meum, vt videtur mihi; et eos inde aliquid vtile capere, ex eorum delectatione cognofco;* mecumque ago fedulo, vt huic exhibendo minifterio non defim, in quo illos video bene accipere quod exhibetur."

vnquam Erasmus pronuntiauit: „*Vberiores fructus nobis dedisset illud ingenium, si in Italia Galliaue vel nasci, vel viuere contigisset. Rudis erat Africa, voluptatum auida, studiorum inimica, curiosarum rerum appetens. Vnde frequenter illum exercent quaestionibus friuolis, nec multum facientibus ad pietatem: et ad suae gentis affectus saepe cogitur attemperare calamum. Verum tali excolendo senticeto tali opus erat agricola. Quamquam digniora lectu scripturus erat, si vel ad Romanorum aut Graecorum iudicia se composuisset, vel minus indulsisset simplicium imperitiae. Sed christiana charitas prius habet prodesse quamplurimis, quam probari praecipuis, fraternae salutis, quam suae gloriae sitientior. Quosdam autem, praecipue mulierculas pia quaedam habebat ambitio, pulchrum esse ducentes, qualecunque scriptum impetrasse ab episcopo. Ita factum est, vt dum vir pius omnium votis obsequitur, minus alicubi satisfaciat lectori fastidioso* *)." Enimuero non inter Africam solum haec insania erat domestica; sed in Italia etiam aliisque Occidentis prouinciis erant, qui omnes ab eo veluti oraculo quodam quaestiones solui atque explicari posse putarent, quibus non literis solum, sed integris voluminibus saepe respondere opus habuit, dum nemini non satisfacere non magis per summam charitatem, quam laudis ac honoris causa, cuius quidem ad finem vitae appetentissimus mansit, cuperet. Publica deinde ecclesiae cura saepe eum ad Concilia et Synodos vocabat, in quibus partim de disciplina atque moderatione ecclesiae in vniuersum tuenda reparandaue, aut de singulis consuetudinibus disceptabatur, aut de vita et moribus cleri-

*) In Praefatione Epistolis praemissa, quae est in Tomo II. Opp. statim in auersa tituli pagina.

clericorum ſingulorum iudicium fiebat, aut denique pro doctrina confirmanda cuſtodiendaque conſilia ſalutaria agitabantur, ac haereticorum ac ſchiſmaticorum dogmata artesque damnabantur et impugnabantur. Interfuit igitur conciliis, de quibus quidem exploratum eſt, Carthaginienſibus, quarto a. 398, quinto eodem anno, ſexto et ſeptimo a. 419. in cauſa appellationum habitis; Africano tertio a. 401. et quarto a. 407; Collationi aduerſus Donatiſtas a. 411; Cirtenſi contra eosdem a. 412. et Mileuitano contra Pelagianos a. 418. Atque vt nulla harum Synodorum acta clariora ſunt, quam quae ad haereſium impugnationem ſpectarunt, ita Auguſtini quoque nulla vel in iisdem, vel ſuopte conſilio geſta illuſtriora ſunt, quam aduerſus ſuae aetatis haereticos.

Ac contra Manichaeos quidem odium ipſi erat inſitum acerrimum ex eo ſtatim tempore, quo primum ad catholicam eccleſiam ſe recepiſſet. Quapropter nunquam deſtitit, eos vel ſcriptis, vel praeſentes, ſi quos deprehenderet, impugnationibus ſuis vexare eorumque, vt vocare ſolebat, artes atque captiones, quibus iuuenibus imprimis inſidiarentur, patefacere et inuidia opplere. Contigit etiam nonnullos ab eorum cauſa auertere, ſed ſcriptis, ex quibus primus poſt ſuſceptum epiſcopatum fuit liber contra *Epiſtolam Manichaei*, quam vocabant *fundamenti*, et grande opus *contra Fauſtum*, et aliquanto poſt *de natura boni*, neminem eorum adduxit, vt vitae ſuae poeniteret. Quocirca nec veritus eſt Imperatorem poſtulare, vt legibus olim contra Manichaeos latis iuxta cum illis contra alios haereticos vigorem reduceret. At longe acerbior pugna ipſi cum Donatiſtis fuit. Dirum illud ſchiſma inter vtramque eccleſiam iam ab ineunte ſaeculo quarto omnem

omnem Africam peruaſerat et veluti aura peſtifera letali halitu ſuo omnia paene chriſtianae charitatis et moderationis germina in animis enecauerat. Plurimum vi et aperto bello inuicem egerant animisque ſemper infenſioribus vtraque pars a certamine redierant. Nec parum auxerat tumultus, quod de Iuliano tradi ſolet, eum Donatiſtarum furorem contra Catholicos aluiſſe. Iam dimidia fere pars omnium eccleſiarum in manibus Donatiſtarum erat, cum Auguſtinus ad certamen cum ipſis ſuo Marte ſubeundum ſe pararet. Vidit ille primum ea parte belli, qua hactenus a Catholicis dimicatum erat, parum feliciter rem profligari et ad exitum perduci poſſe, dum totius diſſidii cardo in eo verteretur, vtra pars veram eccleſiam ſequeretur; vtrum Donatiſtae ſchiſmatici, an Catholici potius excluſi dicendi eſſent; quae quidem quaeſtio cum ad ſuperioris temporis geſta a Donatiſtis reuocari ſolebat, ad vtriusque aſſenſum dirimi non poterat. At ille cautior non huic gurgiti ſe immiſit, ſed aggredi eos coepit ex eo, quod baptiſmum in iis, qui a Catholicis ad ipſos tranſiiſſent, iterari iuberent; quod ſicuti ab omnium eccleſiarum vſu abhorrens atque noua temeritate introductum contendebat, ita fidei quoque aduerſari vrgebat, indeque non ſolum ſchiſmaticos, ſed haereticos et fidei contaminatores eos eſſe coëgit. Tum vero nihil antiquius habuit, quam vt eos ad colloquia publica ſecum inſtituenda pelliceret; quo fore praevidebat, vt ſeu venirent et in obſtinatione ſua perſiſterent, ſeu detractarent collationem, inuidiae et apud ſuos laicos, quos auertere maximi ſane momenti erat, et apud imperatores, ſi quando eorum auxilium implorandum eſſet, grauiſſimo pondere oppreſſum iri. Primum igitur iam a. 395. Proculeianum epiſcopum Donatiſtarum apud Hipponem, cum

ipſe tum per alios etiam de colloquio ſollicitauit; quod cum ille conſtanter recuſaſſet, anno 397. Fortunium Tuburci epiſcopum eum ipſe viſitaret, ad diſputationem ſecum, audiente plebe, impulit, eandemque cauſam per literas cum Fortunato egit. Similiter a. 400. Criſpinum Calamenſem Donatiſtarum epiſcopum, vt ſecum de diſſidii cauſa diſputaret, per literas prouocauit; nec non alios identidem. Interea a. 400. prodiit Petiliani epiſtola, qua ſuae eccleſiae cauſam ſtrenue tuebatur acriterque exprobrabat Catholicis inſidias, quibus Donatiſtas peterent; quam collectam ex pluribus, quibus diſſecta circumferri ſolebat, particulis Auguſtinus accurate refellere conatus eſt; quo tempore, vel etiam ante, contra Parmeniani quoque epiſtolam ſcripſit. Cum porro a. 401. idibus Septembribus ſecundum Carthagine Concilium habitum eſſet, actumque in eo de reducendis ad eccleſiam Donatiſtis, pacifice ac benigne actum iri cum iis viſum eſt, ſi legati ad magiſtratus mitterentur, qui geſtorum inter Donatiſtas et Maximinianiſtas acta peterent, iisque partim ad conuincendos eos, partim diffamando ad minuendam eorum apud ſuos auctoritatem vterentur. Quod ſucceſſu non omni caruit, eoque animati catholici epiſcopi paſſim diſcurrentes, partim plebem ſermonibus habitis a Donatiſtis abſtrahere, partim publica interpellatione clericos eorum ad colloquia ſecum habenda pellicere tentarunt; tametſi veriſimile eſt, aliquos eorum, qui parum verecunde rem geſſiſſent, a plebe irata, vel etiam incitata, inclementius tractatos eſſe. Examinati hi legati in concilio a. 403. octauo Kalendas Septembres apud Carthaginem coacto, placuitque denuo circumire magiſtratus ac ſeniores locorum et per antiſtites Donatiſtarum interpellare, vt aliquos ex numero ſuorum deligerent, qui cum Catho-

tholicis loco constituto de causa sua disceptarent. Ne vero haec tumultuarie ac inuitis potestatibus saecularibus fierent, oblata est ab Aurelio et approbata in concilio conuentionis formula, quibus omnes emissarii vterentur, literarumque simul, quibus a gubernatoribus prouinciarum postularetur, vt per magistratus locorum Donatistas conuenire liceret. Praeter haec Augustinus epistolas ad laicos Donatistarum circumferri curauit, quibus adhortabatur, vt praesules suos, si ad colloquium venire nollent, ad solvendas difficultates, quibus in fide eorum Catholici offenderentur, cogerent, aut ex recusatione eorum futilitatis argumenta caperent. Quibus sollicitationibus et velut incursationibus magis exacerbati adversariorum animi, et nonnulla crudeliter a plebe sunt perpetrata, quae iustam speciem imperatorum auxilium implorandi praebuerunt. Decretum ergo, vt legati Italiam et ad ipsum Imperatorem et ad ministros eius praecipuos et episcopos eorum locorum, in quibus ille forte versaretur, mitterentur hoc nomine, vt leges generaliter a Theodosio in omnes haereticos constitutae expressius in Donatistas excitarentur. Nec tamen hisce demum suis literis commotum, sed iam praeuentum fama immanium Donatistarum scelerum imperatorem, cum praeteritis legibus vim reddidisse, tum nouas in eosdem poenas edicto idib. Febr. a. 405. promulgato sanxisse, a Catholicis proditum est. Ac tantum sane valuerunt hae minae, vt ad primum terrorem ex multitudine quidam castra Donatistarum desererent, sed vbi remissius cum ipsis per prudentiam gubernatorum, qui tantam hominum multitudinem tempore iniquissimo ab imperatore abalienari metuebant, agi coepisset, omnis sensim spes Catholicorum euanuit. Quapropter illi, non destiterunt ab Honorio iterata vice flagitare, vt leges

leges promulgatae ratae haberentur, qui quidem non ſemel eorum obteſtationibus ceſſit legumque executionem protrahi vetuit. Sed inter haec ipſa medio fere anno 409. vel prudentiorum conſiliis, aut Donatiſtarum precibus indulgens, cuicunque liberum religionis exercitium fore edixit. Quod tanto intolerabilius accidit Catholicis, quo confidentius famam de hac futura indulgentia inter Donatiſtas ſubortam irriſerant ipſeque Auguſtinus literis publice ad vniverſos directis captioſe vanos eiuſmodi rumores ab iis ſpargi obiecerat *). Proinde graue rerum ſuarum diſcrimen metuentes, frequenter conuenere Carthaginem a. 410. decretumque in Concilio, legatos mitti ad Imperatorem, qui quocunque modo impetrarent, vt abrogata inuiſa illa lege, qua cunctis, et haereticis et paganis, ius ſacra propria exercendi conceſſum erat, vniuerſi Donatiſtarum epiſcopi ſeueris edictis ad Collationem cum Catholicis ineundam compellerentur. Nec ſatis fuit Auguſtino, *horum omnium* iudice Poſſidio *inceptori et exſecutori*, eos cogi, ſed nec accuſatos videri voluit, ne ſcilicet ipſum cum ſuis accuſatorum partes ſuſtinere oporteret, delatumque apud Imperatorem, eos ipſos a. 406. Collationem talem poſtulaſſe. Captus eſt Honorius abolitaque priſtina indulgentia, lege pridie idus Octobris a. 410. Rauennae data et promulgata in Africa ante XIV. Kalendar. Iun. ſeu die circiter XIV. Kalend. Febr. a. 411. omnes Donati partium epiſcopi quarto iuſſi ab edicto menſe Carthagine ad Collationem praeſto eſſe. Quodſi ad id tempus venire detrectaſſent, ſcriptum erat, duorum amplius menſium ſpatium concedi, quo iterum et tertio vocarentur. Sin nec tum quidem adeſſent contumaciae poenas datu-

*) Epiſt. CV. ed. Bened.

daturos populosque vniuersos ad praestandum ecclesiae Catholicae obsequium cogendos, et ecclesias, quotquot in eorum potestate essent, restituendas esse. Conuenere ad diem praestitutam omnes profecti ex remotissimis Africae prouinciis, itineribus molestis non minus quam sumptuosis, ignari, quo nomine et in quem finem, actaque a Kalendis Iuniis a. 411. praesentibus CCLXXIX. Donatistarum et CCLXXXVI. Catholicorum episcopis delectisque ad disputandum vtrinque septem, praeside vero et iudice Marcellino Tribuno ad id negotium ab Augustis delegato, decantata illa Collatio, cuius exitum iam satis aperte Edictum imperatoris monstrauerat. Damnati a Marcellino et paulo post Honorii lege tertio Kal. Febr. a. 412. proposita et poenae in eos sancitae, vt, si ad ecclesiam Catholicam reuerti nollent, omnes tum clerici, tum laici, possessionibus suis et ecclesiis exuti, in exilium pellerentur. Quo facto magna pars eorum, certe locupletiores, necessitati paruerunt; multi tamen exilium passi sunt, alii latuerunt, nec pauci etiam palam ac peruicaciter restiterunt seque suamque causam publice tueri ausi sunt, haud dubie, quod nossent tot hominum millia per tot dissitas inuicem prouincias non desultoria opera opprimi posse. Ac sic euenit sane. Tam lente enim persecutio processit, vt seueriore imperatoris lege opus esse videretur, quae a. 414. X. Kalendas Iulias publicata est priori per singula capita insistens. Equidem vero quamquam negare non ausim, Augustinum moderate victoria sua vsum esse, aegre tamen adducor, vt eius et reliquorum Catholicorum episcoporum, vt Benedictini volunt, intercessionibus mitius Donatistas habitos esse credam. Quippe satius haud dubie erat, errantes patienter ferre et cum vitae integrae, tum charitatis vere christianae exemplis, si non vnitatem,

tatem, ſaltem ad pacem cum Catholica eccleſia agendam adducere, quam absque vlla intermiſſione laceſſere, calumniari apud imperatorem, libertate iurium ſuorum priuare, ac tandem per ſummam iniquitatem ſub ſpecie iuſti in extremum diſcrimen adductos miſericordia fouere. Nam illa charitas, quam de ſuggeſtu praedicabat Sanctus Doctor tunc, cum aliqui ex iis rebus ſuis ſpoliati, aut aliorum miſeria in furorem acti, in catholicum quendam ſuarum partium deſertorem ſceleratas manus inieciſſent, neſcio, cui vſui erat futura *). Idem vero, cum paulo poſt creſcente legum ſeueritate multa millia hominum, qui ſedibus ſuis, puto, expulſi et omnibus neceſſitatibus egentes non habebant, quo confugerent, ſibimet ipſis manus inferrent, ſecurus ea ſpectabat et in has voces Loyolitis exempla praebituras erupit: „*Si putas moueri nos oportere, quia iſto modo tot millia moriuntur; quantum exiſtimas nos habere conſolationis, quod a tanta dementia partis Donati, vbi non ſolum nefariae diuiſionis error, verum etiam furor iſte lex facta eſt, longe atque incomparabiliter plura millia liberentur?* **) Item *Populorum congregationes per plurimas Africae regiones ab illa perditione* (Donatiſtarum) *liberatorum, ſi ſub vno conſpectu videres, tunc diceres, nimiae fuiſſe crudelitatis, ſi dum timeretur, ne homines deſperati, et iſtorum innumerabili multitudini nulla aeſtimatione comparandi, ſuis et voluntariis ignibus cremarentur, iſti in aeternum* per-

*) In *Sermone* ad populum hac occaſione habito in *ed. Bened.* CCCLIX. n. 8. *Noua nobis nunciata ſunt*, inquit; *cuidam presbytero noſtro linguam exſecuerunt. Iſti phrenetici ſunt:* EXERCENDA EST CHARITAS; AMANDI ET IPSI!

**) Contra Gaudent. l. I. c. 29.

perdendi et ſempiternis ignibus cruciandi relinquerentur *)." Hoc animo et his armis, id eſt, hac moderatione, patientia et charitate in ferendis aliorum erroribus et hac exercitatione, perſeuerantia et fiducia in debellandis vincendisque eccleſiae hoſtibus Pelagianos aggreſſus eſt. Initia et progreſſus iſtius haereſis quantum cum vita auctorum ſuorum ac defenſorum coniuncta fuerunt, in Pelagii, Coeleſtii, Iuliani, Caſſiani aliorumque, quorum de ſcriptis aliquid ad nos peruenit, memoria tangimus et in praeſenti etiam ſatis eſſe exiſtimamus, vt ad illos lectores ablegentur. Certe hic nihil erat eorum, quae tanta ſpecie contra Donatiſtas iactata ſunt, non animus paci et communioni eccleſiae inimicus, non rixae et litigia prius ab ipſis mota, nullus ſchiſmatis turbarumue metus, nihil in vita ipſorum probroſum aut tantum contemtibile. Immo homines erant ſanae mentis, indolis erectae, docti quidem longe ſupra clericorum vulgus ipſumque eorum coryphaeum Auguſtinum, nullaque ingenii laude deteriores, boni denique et ſanctitatis fama adeo inclyti; ſed huic vni crimini obnoxii, quod doctrinam profiteri auderent, magni noſtri doctoris viſionibus recens ſubnatis plane contrariam. Nam quid olim in altercatione cum Manichaeis de liberi arbitrii vi et natura ſenſerit ſcripſeritque, iam in antecedentibus dictum eſt. Accidit vero, vt, cum Simplicianus Mediolanenſis, poſt Ambroſiae obitum (a. 395.) epiſcopus, cuius conſilio

*) In libro *de Correctione Donatiſtarum* (qui in hac cauſa vltimus eius fuit) ſeu *Epiſtola ad Bonifacium* Tribunum, poſtea Africae comitem *ed. Bened.* CLXXXV. cap. 8. n. 32. Nimirum haec eſt illa *charitas, quam non ordine amandi, ſed ordine ſubueniendi* procedere ait in *ep. ad Honoratum* CXXXIX. n. 3.

lio monitisque olim in conuerſione ſua vſus erat Auguſtinus, ad eum literas de loco atque conditione eius gratulatorias dediſſet, ſimulque quaeſtiones aliquot partim de epiſtola ad Romanos, partim de libris Regum enodandas propoſuiſſet, in locum 1 Cor. IV. 7. et verba, *Quid habes, quod non acceperis*, incidens, conſideratione tempeſtiua adhibita, priſtinam ſententiam deponeret, fideique initium et bona opera ex ea conſequentia non amplius humani arbitrii, ſed merum dei donum ſtatueret. Arcte haec coniuncta erant cum illo animi ipſius, qualem ſupra deſcripſimus, ſtatu, tantoque cupidius arripiebat, fortiusque tenebat ea, quo magis hanc diuinae gratiae operationem in ſemetipſo ſentire ſibi viſus erat. Sed vnde tantas ſubito iras tamque exitiale odium in huius opinionis nouae aduerſarios conceperit, vt non ſolum voce et ſcriptis quam plurimis *) litem ipſis intenderet, ſed in Palaeſtinam etiam Italiamque et Conſtantinopolim vsque bellum transferret, et, dum ipſe patientiam in ore gereret et fraternam charitatem vultu oſtenderet, homines ira tumidos et audaciſſimos, immo vero et flagitioſos ad inſectandos eos ſubornaret, rabiem S. Hieronymi ſtimularet, Patrum Africanorum congregationes et Pontificem Romanum Innocentium, Bellonae quaſi ſpiritu afflaret, tandemque ab ipſo imperiali culmine fulmen peteret: id non facile intelliget, niſi qui per diuturnum cum Donatiſtis conflictum animum eius efferari et praecordia atra bile obduci ſpectauerit. Quantumvis autem virium ac machinarum ad opprimendos eos

*) Horum indicem peculiarem iuxta ſingulos annos compoſuit *Io. Garnerius* in Diſſ. VI. ad Mar. Mercatorem, de ſcriptis aduerſus Haereſim Pelagianam Cap. II. pag. 342-354.

eos exhauriret, viros tamen, tanta in scriptis grauitate, tantosque per vitam veritatis, quam profiterentur, testes non potuit tot verborum inanium et interpretationum ludicrarum obstrepitaculis sexcenties repetitis erroris conuincere, aut, nisi apud eos, qui iam ab eo praeoccupati erant, vel auctoritatem eius sequi mallent, quam ipsi experiri, vel aliud quidpiam hoc obsequio intenderent, ipsis derogare. Quid? quod ipsius adeo libri nouas lites subinde pepererunt, quas tantum abfuit, vt nouis scriptis, quibus subuenire certe non cessabat, dirimeret, vt potius maiores inde tumultus exorirentur; quemadmodum Adrumetinorum et Massiliensium monachorum historia testatur. Licet autem non Manichaeos solum Donatistasque et Pelagianos bello petiit sanctissimus heros, tamen libri illius *contra Marcionistas*, (inscripti contra aduersarium legis et Prophetarum) *Priscillianistas* (ad Orosium, Consentium et Ceretium directi) et *Nouatianos* (per epistolam ad Seleucianam) quemuis alium nobilitaturi, iuxta illustres illas expeditiones positi fere euanescunt. Idem de velitatione *contra Iudaeos* dixeris. Nec *Paganos* ab eo impugnatos quisquam nostrum nosset, nisi mole et eruditione iuxta conspicuum opus *de Ciuitate Dei* loqueretur. Acquieuit in libro *de haeresibus*, quem anno 429. accensere solent. Cum iampridem successorem suum Eradium presbyterum destinasset, secure illud momentum expectabat, quo curam ecclesiae non deponere, sed in alium transferre iuberetur, animamque Deo reddidit quinto Kalendas Septembres (d. XXVIII. Augusti) a. 430. Hippone, in tertium mensem a Vandalis obsessa.

I. *Scripta* Augustini *genuina*, seruato *Retractationum* ordine, quem similiter auctores Magnae Bibliothecae Patrum secuti sunt. §. 2. Scripta.

1. *Contra Academicos* libri III. poſt Librum *de Pulchro et Apto* deperditum, primi omnium ſunt, ſcripti a. 386.
2. *De Vita beata* liber, dialogis tribus conſtans, eodem a. 386. non poſt libros *contra Academicos*, ſed inter illos ſcriptus.
3. *De Ordine* libri II. Dialogi IV. eodem tempore, quo praecedentes ſcripti.
4. *Soliloquiorum* libri II. ſub initium a. 387.
5. *De Immortalitate Animae* liber, a. 387.
6. *De Muſica* libri VI. a. 387. Mediolani inchoati, a 389. in Africa abſoluti.
7. *De Moribus Eccleſiae Catholicae*
8. *De Moribus Manichaeorum*

} libri II. Romae verſus initium a. 388. ſcripti.

9. *De quantitate Animae* dialogus ibidem, eodem tempore conſcriptus.
10. *De libero Arbitrio* libri III. quorum primum Romae a. 388. inchoauit, duos poſteriores Hippone Presbyter ordinatus, abſoluit a. 395.
11. *De Geneſi aduerſus Manichaeos* libri II. quos in ſeceſſu prope Tagaſtam ſcripſit circa a. 389.
12. *De Magiſtro* liber ibidem et eodem a. 389. ſcriptus.
13. *De vera Religione* eodem a. 389. vel 390. ſcriptus.

Hi libri vna cum n. 35. in *I. Tomo* editionum *Eraſmi*, *Louanienſium* et *Benedictinorum.*

14. *De vtilitate credendi* liber Hippone a. 392. exaratus. Ext. in edit. *Eraſm.* et *Louanienſ.* Tomo VI. Bened. VIII.
15. *De duabus Animabus* liber eodem a. 392. confectus. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

16. *Acta*

16. *Acta* contra *Fortunatum* quendam Manichaeorum Presb. quocum diſputauerat d. 28 et 29. Aug. a. 392. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.
17. *De Fide et Symbolo* liber natus ex ſermone, quem coram Epiſcopis in Concilio Hipponenſi a. 393. presbyter adhuc habuit. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* VI.
18. *De Geneſi ad literam* liber imperfectus circiter a. 393. ſcriptus. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. III.
19. *De Sermone Chriſti in monte* ad Matth. c. V. VI. VII. libri II. circa a. 393. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.
20. *Pſalmus contra Donatiſtas* a. 393. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. P. I. *Bened.* IX.
[21.] Ad eundem fere a. 393. referendus eſt liber deperditus *contra Epiſtolam Donati,* Carth. Epiſc. Schiſmatici. Nam proxime poſt *Pſalmum* ponit *Auguſtinus* Retract. I. 21.
22. *Contra Adimantum* liber a. 394. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.
23. *Expoſitio quarundam Propoſitionum* ex Epiſt. Pauli ad Romanos. Dedit Carthagine adhuc presbyter a. 394. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.
24. *Expoſitio Epiſtolae ad Galatas* eodem circiter anno ſcripta. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.
25. *Expoſitio Epiſtolae ad Romanos inchoata* ſub idem fere tempus. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.
26. *De Mendacio ad Conſentium* liber a. 395. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

27. *De continentia* liber *in Pſ. CXLI. v. 3.* 4. ſcr. c. a. 395. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

28. *De diuerſis Quaeſtionibus* LXXXIII. ſiue *Reſponſiones ad Quaeſtiones* LXXXIII. Has Auguſtinus a fratribus interrogatus, nullo obſeruato ordine, dictauit in Africa c. a. 390. Epiſcopus vero factus, eas colligi iuſſit, et vnum ex iis librum fieri curauit a. 398. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* T. VI.

29. *De diuerſis Quaeſtionibus* VII. Libri II. Qui primi omnium ſunt, quos Epiſcopus ſcripſit *Auguſtinus* ad *Simplicianum* Mediol. Epiſc. qui S. Ambroſio ſuffectus eſt a. 397. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

30. *Contra Manetis* Epiſtolam, cui titulus *Fundamenti*, liber ſcriptus circiter a. 397. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

31. *De agone Chriſtiano* a. 396. conſcriptus. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* VI.

32. *De Doctrina Chriſtiana* libri IV. Hos inchoauit circa a. 397. verum ad tertii libri caput tertium abſoluit, tribusque quartum addidit a. 426. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. III.

[33.] Ad a. 398. referendi quoque *Contra partem Donati* libri duo, quorum meminit Retract. I, 5. Sed non amplius extant.

34. *De Fide rerum, quae non videntur.* Hunc tractatum *Eraſmus* et eum ſecuti *Louanienſes* tanquam ſpurium et ex *Auguſtini* ſcriptis conſarcinatum reiecerant; *Benedictini* vero pro genuino receperunt. Videtur ad a. 399. referendus. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. Append. *Bened.* T. VI.

35. *Con-*

35. *Confessionum* libri XIII. circa a. 400. scripti. Ext. in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. I.

36. Contra *Faustum* Manichaeum *Disputatianes* seu libri XXXIII. Opus absolutum c. a. 400. quod ad *Hieronymum* misit a. 404. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

37. *De actis cum Felice Manichaeo* libri II, sunt *acta Collationis*, quam cum eo habuit *Augustinus* Hippone mense Decembri a. 404. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

38. *De natura Boni* liber aduersus Manichaeos scr. post a. 404. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

39. *Aduersus Secundinum Manichaeum* liber scr. a. circiter 405. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

[40.] Hic referendus esset, si extaret, quem contra *Hilarium* quendam virum tribunitium laicum Catholicum scripsisse se testatur Retract. lib. II. cap. II.

41. *Quaestionum Euangelicarum* XCVIII. libri II. quos festinanter admodum scripsit *Augustinus* post a. 400. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.

42. *Annotationes in Iobum* scriptae versus a. 400. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.

43. *De catechizandis rudibus* liber post a. 400. scriptus. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

44. *De Trinitate* libri XV. a. 400. inchoati, a. 416. absoluti. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* VIII.

45. *De consensu Euangelistarum* libri IV. versus a. 400. scripti, quos inter scribendum libros de Trinitate composuit. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.

46. Contra *Parmeniani*, Donati in ſede Carthag. ſucceſſoris, *Epiſtolam ad Tychonium* ſcr. c. a. 400. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

47. *De Baptiſmo* libri VII. eodem tempore aduerſus Donatiſtas exarati. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

[48.] Sequitur in *Retractationum* ſerie, lib. II. c. 19. proxime liber, cui tit. *Contra quod attulit Centurius a Donatiſtis:* qui non extat.

49. *Ad Inquiſitiones Ianuarii* libri II. c. a. 400. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. II.

50. *De Opere Monachorum* liber iubente *Aurelio*, Epiſc. Carthag. c. a. 400. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* T. VI.

51. *De Bono coniugali* liber aduerſus Iouinianum a. 400. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. VI.

53. *De Geneſi ad Literam* libri XII. a. 401. inchoati, abſoluti a. 415. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. III.

54. *Contra Literas Petiliani Donatiſtae*, Cirtenſis vel Conſtantinienſis in Numidia Epiſc. libri III. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

55. *Ad Catholicos Epiſtola contra Donatiſtas* vulgo de *vnitate Eccleſiae* liber, qui a quibusdam non *Auguſtini* putatur, a *Dupinio* tamen ei aſſeritur et ad a. 402. refertur. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

56. *Contra Creſconium Grammaticum*, qui *Petiliani* cauſam defendendam ſuſceperat, libri IV. a. 406. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

Hoc loco ſubiungendi fuiſſent, ſi extarent, libri tres ſubſequentes, quorum Auguſtinus meminit Retract. II. c. 27. 28. 29. ſcilicet,

[57.]

[57.] *Liber Probationum et Testimoniorum contra Donatistas.*

[58.] *Contra nescio quem Donatistam.*

[59.] *Admonitio Donatistarum de Maximianistis.*

60. Liber *de Diuinatione Daemonum* scr. inter a. 406 et 411. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* VI.

61. *De sex quaestionibus contra Paganos* expositis liber ad *Deo gratias* Presbyterum, c. a. 408. scr. videtur. Meminit *Augustinus* Retract. II. 31. Inter epistolas editus est (olim 49. nunc 102.) in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. II.

[62.] Sequitur in *Retract.* lib. II. 32. *Expositio Epistolae S. Iacobi*, quae non extat.

63. *De peccatorum meritis et remissione ac de Baptismo Paruulorum* Libri III. ad *Marcellinum* scr. a. 412. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* X.

64. *De vnico Baptismo* liber eodem tempore scr. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

[65.] Quem post opus de *vnico Baptismo* recenset *Augustinus* II. 35. liber de *Maximianistis contra Donatistas*, iam non amplius restat.

66. *De Gratia Noui Testamenti* liber ad *Honoratum* scr. c. a. 412. Ext. in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. II.

67. *De Spiritu et Litera* liber ad *Marcellinum* a. 412. vel 413. scr. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* X.

68. *De Fide et Operibus* liber scr. a. 413. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

69. *Breuiculus Collationum contra Donatistas* scr. sub finem a. 411. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

70. *Ad Donatistas* post dictam *Collationem* liber forte sub init. a. 412. scr. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.
71. *De videndo Deo ad Paulinam* liber. Ext. in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. II.
72. *De natura et Gratia contra Pelagianos* liber a. 415. scr. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* T. X.
73. *De Perfectione iustitiae hominis* ad Eutropium et Paulum, Episcopos Gallicanos, liber seu Epistola scr. a. 415. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* X.
74. *De Ciuitate Dei* libri XXII. ad Comitem *Marcellinum*, quos aggressus est scribere *Augustinus* a. 413. post captam ab *Alarico*, Gothorum Rege, Vrbem Romam, absoluit demum a. 427 vel 428. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. V. *Bened.* VII.
75. *De bono Viduitatis* liber (seu Epistola). Non meminit eius in *Retractationibus*, sed a Possidio in indicem relata est. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.
76. *Contra Priscillianistas et Origenistas* liber a. 415. scr. ad *Paulum Orosium* Hispanum. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.
77. *De origine animae* ad Hieronymum. vid. infra n. 92.
[78.] Sequitur in *Retract.* lib. II. c. 46. liber ad *Emeritum*, Donatistarum Episc. qui hodie non extat. cf. n. 85. 86.
79. *De Gestis Pelagii contra Aduersarios Gratiae D. N. I. C.* liber a. 416. seu 417. scr. ad Aurelium, Episc. Carthag. Ext. in *Supplem. Vignerii* T. I. p. 413 *sqq.* et ed. *Bened.* T. X.
80. *De correctione Donatistarum* liber ad *Bonifacium* Tribunum ac demum Comitem in Africa scr.

ſcr. c. a. 417. Extat inter Epiſtolas olim 50. nunc 185. ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. II.

81. *De Praeſentia Dei* liber *ad Dardanum* in Galliis Praefectum ſcr. circa idem tempus. Extat inter epiſtolas (olim 57. nunc 187.) edit. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. II.

82. *In Euangelium Iohannis* Tractatus CXXIV. quibus praefixa eſt *Praefatio* incerti Auctoris. Sermones ſunt ab *Auguſtino* pro Concione habiti annis 416 et 417. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IX. *Bened.* III.

83. *In Epiſtolam I. Diui Ioannis ad Parthos* Tractatus X. ſub idem tempus ſcripti. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IX. *Bened.* III.

84. *De Gratia Chriſti et Peccato Originali contra Pelagium et Coeleſtium* libri II. circa medium a. 408. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* X.

85. *De geſtis cum Emerito* Caeſareae in Mauritania Donatiſtarum Epiſcopo liber a. 413. vel 418. ſcript.

86. *Sermo ad Caeſárienſis Eccleſiae plebem* Emerito *praeſente* habitus. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.

87. *Contra Sermonem quendam Arianorum* ſine Auctoris nomine liber a. 418. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

88. *De Patientia* liber vel potius Sermo ſcr. vt creditur, ante a. 418. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

89. *De Nuptiis et Concupiſcentia* ad *Valerium* Comitem libri II. Prior ſcriptus eſt a. 418. exeunte, ſecundus a. 420. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* T. X.

90. *Locutionum* libri VII. c. a. 419. ſcripti. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. III.
91. *Quaeſtionum in Heptateuchum* DCLXV. libri VII. eod. a. 419. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* III.
92. *De anima et eius origine* libri IV. a. 419 et 420. ſcripti. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* X.

Ceterum ſcripſerat *Auguſtinus* a. 415. ad S. Hieronymum *de origine animae* librum, qui inter Epiſtolas extat ordine CLXVI. in ed. Bened. alias 28. ſimulque alterum de ſententia D. Iacobi Apoſtoli II. 10. *Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus*, Epiſt. CLXVII. olim 29. Vtramque tanquam libros recenſuit *Auguſtinus* Retract. lib. II. c. 45.

93. *De coniugiis adulterinis ad Pollentium* libri II. ſcr. a. 419. Ext. in ed. *Eraſm. Louan.* et *Bened.* T. VI.
94. *Contra Aduerſarium Legis et Prophetarum* libri II. ſcr. a. 420. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.
95. *Contra Gaudentium*, Thamugadenſem Epiſc. Donatiſtarum libri II. eodem a. 420. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. *Bened.* IX.
96. *Contra Mendacium* liber ad *Conſentium* a. 420. ſcr. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.
97. *Contra duas Epiſtolas Pelagianorum* libri IV. ad *Bonifacium* I. Epiſc. Rom. *Zoſimi* ſucceſſorem, ſcripti a. 420. vel paulo poſt. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* X.
98. *Contra Iulianum* libri VI. a. 421. ſcripti. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VII. P. I. *Bened.* X.

99. *En-*

99. *Enchiridion* s. *Manuale* ad Laurentium. *de Fide, Spe et Charitate*, scr. 421. Ext in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. *Bened.* VI.

100. *De cura pro mortuis gerenda* a. 421. scr. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

101. *De octo Dulcitii Quaestionibus* liber scr. a. 422. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. *Bened.* VI.

102. *Regula ad seruos Dei* de tribus vltima *), de qua dubitat *Erasmus*, licet indignam *Augustino* non iudicet, afferunt plane *Benedictini.* Extat in Epistola CCXI. (alias CIX.) Sanctimonialibus ab ipso scripta a. 423. vel 424. Inde vero depromtam virisque aptatam fuisse dicunt. Ed. *Erasm.* *Louan.* et *Bened.* T. I.

103. *De Gratia et Libero Arbitrio ad Valentinum Abbatem et Monachos Adrumetinos* scr. a. 426. vel 427. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. P. II. *Bened.* X.

104. *De Correptione et Gratia* liber ad Monachos item Adrumetinos a. 427. scriptus.

105. *Retractationum* libri II. in quibus *Augustinus* opera sua XCIV. in libris CCXXX. recenset ad annum vsque 427. quo scripti sunt. Ext. in ed. *Erasm.* *Louan.* et *Bened.* T. I.

106. *De Haeresibus* liber intra a. 428 et 430. absolutus. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

107. *Tractatus* s. *liber de Incarnatione Domini aduersus Iudaeos* post librum de Haeresibus a Benedictinis ponitur. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

108. 109. *Collatio cum Maximino Arianorum Episcopo* librique duo *contra eundem.* Collatio habita est

*) De reliquis vide infra n. 21. 22. in *Dubiis.*

est a. 428. Hippone. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* VIII.

110. *De Praedestinatione Sanctorum* liber ad *Prosperum* et *Hilarium* scr. a. 428. vel 429. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* X.

111. *De Praedestinatione Sanctorum* liber IIdus, vulgo *de Dono Perseuerantiae* nuncupatus ad eosdem scr. a 428. vel 429. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. *Bened.* X.

112. *Contra secundam* Iuliani *responsionem, opus imperfectum sex libros complectens* scr. a. 428. vel 429. Ext. in *Vignerii Supplem.* T. II. *Bened.* ed. X.

113. *Speculum ex vtroque Testamento* sub a. 427. scriptum et a *Possidio* in *Indiculo* et *Vita Augustini* memoratum. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. *Vignerii Suppl.* I. *Bened.* III.

114. *Examinationes in Psalmos Dauidis* CL. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VIII. *Bened.* IV.

115. *Epistolae* numero CCLXXI. iuxta ordinem chronologicum a Benedictinis in IV. Classes dispositae. Ima Classis eas continet, quas Augustinus nondum episcopus scripsit ab a. 386 ad 395. IIda, quas ab eo tempore scripsit ante *Collationem Carthaginensem* cum Donatistis habitam et detectam in Africa *Pelagii* haeresin, i. e. ab a. 396. ad 412. IIIa, quas ab eo tempore ad obitum scripsit, nempe ab a. 411 ad 430. IVa eas, quarum tempus minus compertum habetur, quas tamen omnes ab *Augustino* iam episcopo scriptas esse certum est. *Augustini* Epistolis antea vulgatis paucae hactenus ineditae accesserunt in ed. Benedictinorum. Ext. in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. II. Plures autem iamiam inter Epistolas leguntur, quas tanquam

quam libros *Auguſtinus* in Retract. recenſuit, quas ſuis locis notatas videbis.

116. *Sermones.* Horum variae extant collectiones, quarum quinque ſequentes (praeter *Sermones ad fratres in Eremo*) prodierunt in ed. *Eraſm.* Baſ. 1529. T. X.

I. *De verbis Domini* ſiue *de verbis Euangelii,* Sermones LXIV. Ex his Sermo 14. *Eradii* Presbyteri eſt, 19. *Maximi* Taurinenſis, 28. *S. Ambroſii* Mediolanenſis Epiſcopi.

II. *De verbis Apoſtoli* Sermones XXXV. Ex his Sermo 25. *Maximi* eſt, inter *Ambroſianos* nonus.

III. *Homiliae L. in quibus varia ſcripturae loca explicantur et Loci communes tractantur.* Harum quarta ex *Ambroſii* ſcriptis decerpta.

Collectiones iſtae tres antiquae ſunt, ante annos quippe 800 factae, Auguſtino tamen nequaquam aequales. Duos ſequentes autem ſumma incuria adornatae ſunt ab ed. Amerbachianae curatoribus, nempe

IV. *Sermones de Tempore* CCLVI. ex quibus plurimi alios prae ſe ferunt auctores. Sermones vero 87, 215, 255. ſpurii habentur. Sermonem 191. Auguſtino abiudicat *Phil. Labbeus.* Eorum vero *nonus* eſt Sermo *Bernardi;* 11. *Maximo* tribuitur; 15. *Seueriano* vti et *Fulgentio* adſcribitur; 33. *S. Leonis* eſt; 37. *Maximi;* 48. ex *Hilario*, *Ambroſio* et *Auguſtino* hinc inde deſumtus eſt; 63. *S. Leonis* eſt; 68, 77, 117. *S. Ambroſii;* 118. *Maximini;* 120. *Euſebio* tribuitur; 125. idem fere eſt ac *Symbolum Damaſo inſcriptum* inter Opera *S. Hieronymi;* 128. *Maximum*, 130. *Chryſoſtomum* auctorem habet; 136, 138, 156, 176. inter

Euſe-

Eusebianos habentur; 177. *S. Gregorii* est; 173. ex eiusdem scriptis desumtus; 226, 228, 229, 242. ex *Ambrosii* scriptis.

V. *De Sanctis Sermones* LI. ex quibus Sermones 1. et 18. *Fulgentio* adscribunt nonnulli; sermo 22. e *Petro Rauennatensi* decerptus est; 26. inter *Ambrosianos* reperitur; 27. *Maximi* est; 30. et 31. spurii sunt, posterior inter *Ambrosianos* habetur, vti et sermo 33; 35. *Fulberti* est; 36. *Eusebii* Episcopi; 37. *Alcuini* Presbyteri, ex variis tamen consarcinatus; 47. etiam *S. Leoni* tribuitur.

VI. *Sermones* alii XVII. ex quibus sex *de Tempore*, septimus *de verbis Apostoli*, decem *de Sanctis* in editione Parisiensi 1531. primum editi.

VII. *Sermones* IV. videlicet *de Iacob et Esau*, in festo *S. Vincentii*, in *Prouerb.* XIII. in *Parabolam Seminantis*, et in illud *Matth.* XVI. *Qui vult venire post me* etc. Hi primum prodierunt (cum Tractatu in *Orationem Dominicam*) in ed. Basil. 1556. Quibus accesserunt in ed. a. 1569.

VIII. *De diuersis* Sermones XLIII.

IX. *Fragmenta Sermonum* S. Augustini XXVII. ex *Eugippii* Abbatis *Thesauro* seu Collectionibus ad *Probam* Virginem, atque ex Commentariis *Flori*, Lugdunensis ecclesiae Diaconi, in Epistolas Pauli, ex verbis *Augustini* sub BEDAE nomine inter eius Opera et seorsim etiam impressis.

X. *Sermones de diuersis* CXXIII. a Louaniensibus a. 1571. Tomo X. editi, annumeratis praedictis sermonibus XLIII. Ex his plurimos suppositios esse fatentur ipsi Louanienses.

XI. *Ho-*

XI. *Homiliae* XI. a Parisiensibus editae a. 1614. ex MSS. Carthusianis, atque *aliae* XIII. ex MSS. Pithoeanis.

XII. *Sermones* XL. de variis argumentis a *Iacobo Sirmondo* Iesuita primum editi cum notis Paris. 1631. 8. „quorum nonnullos, ait *And. Riuetus*, vt nolim negare *Augustinum* auctorem habere, maxime qui in Indiculo *Possidii* numerantur, alios tamen, qui e Monachorum cryptis prodierunt, patietur Editor apud nos esse suspectae fidei, donec probationibus dignioribus nobis commendentur.“ Inter hos autem XL. Sermones habentur Homiliae illae XIII. superius commemoratae.

XIII. *Sermones* VI. Romae primum editi a. 1644. a *Ioan. Bapt. Maro* Romano, S. Angeli in Foro Piscium Canonico.

Quatuor posteriores Sermonum Collectiones recudit *Vignerius* Parte I. *Suppl.* Parte vero II. alios XLVI. hactenus ineditos atque ex diuersis Bibliothecis depromtos addidit.

Ceterum in praecedentibus Sermonibus notari debet, non raro euenire, vt idem Sermo in diuersis Sermonum Collectionibus bis vel forsan saepius numeretur: quamplurimi vero ex aliis *Augustini* scriptis excerpti sunt. Sermones ex hisce aliquot spurios obiter notauimus: at cum longe adcuratius id praestiterint Benedictini, nos Censuram Sermonum ab iis latam in compendio exhibere e re fore arbitrati sumus *). Sermones itaque omnes, quibus Tomus

*) Commode nobis datum fuit hoc loco diligentiam auctorum *Magnae Bibl. Eccles. Colon.* qui post *Caveum*

Tomus V. abſoluitur, (de quo vide infra ad ipſius editionis commemorationem) in quatuor Claſſes redegerunt, *de Scripturis Vet. et Noui Teſtamenti, de Tempore, de Sanctis*, et *de Diverſis:* quibus acceſſit quintus Ordo *ſermonum dubiorum;* cum nonniſi *aperte ſuppoſititii* in Appendicem reiecti ſint. Claſſes iſtae quinque Sermones complectuntur CCCXCIV. praeter Fragmenta. In Appendicem reiiciuntur, tanquam certo certius ſpurii, Sermones CCCXVII. ex Collectionibus ſupra memoratis hinc inde ſelecti: nimirum ex vulgari Collectione Sermonum *de Verbis Domini* (vid. ſupra n. I.) Serm. 3, 14, 19, 20, 22, 28, 34, 47, 52, 54, 56, 17, 58, *de Verbis Apoſtoli*, (n. II.) Serm. 21, 25, 26, 34, 35. *Homiliarum* L. (n. III) Sermo 2, 3, 4, 6-10, 12, 15, 16, 21, 22, 26, 30, 31, 33, 35, 39, 45-48. *De Tempore* (n. IV.) Serm. 1, 2, 3. et omnes reliqui, praeter 5tum, 12, 16, 19, 20, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 39, 42, 45, 49, 50, 52, 72, 74, 94, 96, 107, 109, 110, 113, 119, 135, 139, 140, 141, 143-149, 151, 155, 160, 164, 165, 170. 174, 186, 187, 196, 205, 212, 214, 220, 234-237, 245, 246, 254, 256. Sermones *de Sanctis* (n. V.) omnes ſpurii ſunt praeter 4m, 12, 17, 23, 24, 42, 45, 48, 50, 51. Inter Sermones XVII. (de quibus n. VI.) ſpurii ſunt 1us, 2us, (qui pars eſt Sermonis 51. in Collectione Benedict.) 7us (pars Sermonis 361.) 35, 36, (pars Sermonis

279)

veum et *Oudinum* haec ex Benedictinis excerpſerunt, in vſum noſtrum conuertere.

279.) 38, 65, 96, 97, 98, 99, 118. (pars Sermonis 325.) Ex Sermonibus LXXVI. *ad fratres in Eremo commorantes* etc. nonnisi sex in Tomo V. exhibent Benedictini, reliquos in sequenti. Ex his sex, spurii sunt *tres*, qui in vulgari Sermonum istorum collectione locum obtinent 56, 70 et 72. Ex Sermonibus ab *Hieron. Vignerio* editis *Supplem. Parte I.* spurii sunt 3us, 4, 5, 13, 14, 15, 17, 18. In Parte II. spurii sunt 1us, 2, 8, 10-14, 20, 23, 25, 26, 27, 29, 34, 36-39.

Denique reiecti sunt a Benedictinis inter Sermones Tom. V. libri aliquot ab *Erasmo* et *Lovaniensibus* inter Tractatus repositi: nimirum

117. *De Epicuraeis et Stoicis* in Act. XVII. Apost. Tractatus *non omnino malus*, iuxta *Erasmum* in Censura huic praefixa, *sed nihil aut quam minimum habens Augustini.* Contra Benedictini iudicant, *et omnino bonum Sermonem*, *et nihil habentem nisi Augustini.* Eius meminit *Possidius* in Indiculo cap. I. Extat in editione *Erasm.* et *Lovan.* Tom. VI. *Bened.* V. Serm. CL. Class. I.

118. In illud Exod. III. 14. *Ego sum, qui sum*, scilicet, *de rubo, in quo flamma erat, et rubus non comburebatur.* Hic tractatus in Erasmiana quidem editione incerti Auctoris esse praenotatur, at in *Vlimmer.* et *Louan.* tribuitur *Augustino.* Benedictini vero inter dubios parum absuit, quin reponerent. *Ibid.* Serm. VII.

119. *De decem chordis* liber seu Sermo a *Possidio* notatus in Indice c. 8. atque ab *Eugyppio* et *Floro* citatus. *Ibid.* Serm. IX. *Erasm.* et *Louan.* Tom. IX.

120. *De Paſtoribus* } Vterque ad Ezech. Cap. XXXIV.
121. *De Ouibus* } *Ibid.* Serm. XLVII. et XLVIII. contra Donatiſtas.

122. *De conuenientia decem plagarum et decem praeceptorum. Ibid.* Serm. VIII. Huius quoque meminit *Poſſidius* in Ind. c. 9. et ipſe *Auguſt.* in Pſ. LXXVII. n. 27. Fragmentum repertum eſt inter Eugyppii Excerpta in MS. Regio et Victorino.

II. *Scripta Deperdita.*

Praeter illa, quae paſſim indicata ſunt n. 21. 33. 40. 48. 57. 58. 59. 62. 65. 78. alia diligenter enotauit *Guil. Caue*, ſcilicet

1. *Contra Paganos* lib. III. et *Exhort. ad eosdem.*
2. *De Sacrificiis Spiritualibus contra Manichaeos.*
3. *De Sacrificio veſpertino.* Qui tractatus fortaſſe non alius eſt, quam Sermo eiusdem tituli ordine 342. ed. Bened. ex *Sirmondianis*, (olim 8us) in quo explicatur initium Euangelii Iohannis.
4. *De die Domini* ſecundum *Sophoniam* Prophetam *contra Manichaeos.*
5. Tractatus diuerſi *contra Arianos.*
6. Ad *Primianum*, Donatiſtarum Carthaginenſ. Epiſc. *Commonitorium.*
7. *De traditione in perſecutionibus et de falſo Baptiſmate contra Donatiſtas* libb. III.
8. *De Baptiſmo contra eosdem* liber.
9. *Ad Mercatorem* Epiſcopum *contra eosdem.* Primum quidem prodiit in Editione Benedictinorum ex peruetuſto Codice Monaſt. S. Bertini in Belgio *Auguſtini* Epiſtola (ordine 193) ad *Mercatorem*, eum procul dubio, cui *Mario* praenomen fuit, anno circiter 418. ſcripta, quam recenſuit *Poſſidius* in Indic. c. 4. eiusdemque tertiam partem trans-

transtulit *Augustinus* in librum de *octo Dulcitii Quaestionibus* (de quo supra n. 101.).

10. *De charitate* tractatus diuersi.
11. *Principia Geometriae, Arithmetices, et Philosophiae.*
12. *Epistolae, Sermones et Tractatus* plures, quorum mentio habetur in Ind. *Possidii*, apud Bedam, ipsum *Augustinum*, et alibi.

III. *Scripta Dubia, Supposititia, Spuria.*

1. *De Symbolo s. Regula fidei* ad Catechumenos libri vel potius Sermones IV. Extant in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IX. *Bened.* VI. vsque ad n. 8.
2. *Sermo de quarta Feria, siue cultura agri Dominici.*
3. *De Cataclysmo seu Diluuio.*
4. *De tempore Barbarico siue in tempus persecutionis Barbarorum.*
5. *De nouo Cantico et de reditu in coelestem patriam ac viae periculis* Sermo ad Catechumenos.
6. Sermo *de Disciplina Christiana.*
7. Sermo *de Vtilitate Ieiunii.*
8. Sermo *de Vrbis excidio.*

Quae sequuntur, vsque ad n. 15. extant in *Append.* Tomi VI. ed. *Bened.* n. 9. 10. 11. Tom. IX. Ed. *Erasm.* et *Louan.*

9. Sermo *de contemptu mundi.* Incerti Auctoris. Item Sermo *de vanitate saeculi*, qui ferme totus habetur in tractatu *de rectitudine Catholicae conuersationis*, de quo infra n. 61.
10. Sermo *de bono disciplinae.* Melch. *Goldastus* ab *Haiminsfeld* asseruit *Valeriano* Cemeliensi apud Alpes maritimas Episc. saec. V. eiusque etiam nomen praeferunt Fragmenta huius opusculi in vetusto Codice Colbertino reperta.

11. Sermo *de Obedientia et Humilitate.*

12. *Tractatus de Caritate* s. de verbis Psalmi *Terra dedit fructum suum.*

13. *De Oratione et Eleemosyna* Tractatus, (seu potius fragm. maioris Operis) ab *Hieron. Vignerio* editus Tomo II. Supplem.

14. *De Generalitate Eleemosynarum.*

15. *Sententiae Miscellaneae.* Haec omnia incerti sunt Auctoris, nec Augustinum sapiunt.

16. *De creatione primi hominis.* Totus insertus est hic liber in Tractatu *de Spiritu et Anima* n. 67. Reperitur inter Opera *Ambrosii* sub Tit. *Tractatus de dignitate primi hominis* et inter Opera *Alcuini* cum tit. *Cogitationes* B. Albini *Leuitae* in haec Geneseos verba, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* Tom. IX. Append.

17. *De arbore scientiae boni el mali.* Ext. in ed. *Erasm. Louan.* et *Bened.* T. IX. Append.

Sequentia vsque ad num. 23. extant in *Append. Tom. I.* ed. *Bened.*

18. *De Grammatica* liber.

19. *Principia Dialecticae et Rhetorices.* Libri III.

20. *Categoriae decem ex Aristotele decerptae.* Quatuor isti tractatus, qui Augustino in praecedentibus editionibus adscripti erant, (*Erasm.* et *Louan.* T. I.) a Benedictinis in Appendicem reiecti, spuriis accensentur. (Tom. XI.)

21. *Regulae Clericis traditae* Fragmentum.

22. *Regula secunda* (*Tertia* est genuina, vide supra n. 102.) Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* Tom. I. in Append.

23. Liber *de Vita Eremitica* ad Sororem, quem non edidit *Erasmus.* Extat in Append. T. I. Ed. *Louan.* et *Bened.* *Aelredi* Rieuallensis est (qui Saec. XII.

XII. vixit) iuxta *Lucam Holstenium*. Tertia circiter pars in Operibus *Anselmi*, scil. Medit. XV. XVI. et XVII. extant.

Quae sequuntur, vsque ad n. 26, in Append. Tomi II. Ed. *Louan.* et *Bened.* extant.

24. *Epistolae* XVI. mutuae *S. Augustini* et Papae *Bonifacii* I. breuissimae, quas antiquas esse fatetur *Erasmus*, sed *Augustino* abiudicat, quod iudicium *Bellarminus* et *Louanienses* secuti sunt.

25. *Epistola ad Demetriadem. Pelagii* est, vt ipse Pelagius fatetur in suis ad *Innocentium* Papam literis.

26. Epistolae mutuae *SS. Augustini* et *Cyrilli de magnificis admirandisque S. Hieronymi virtutibus et miraculis.* Suppo$\mathrm{s}$ititiae.

27. *Altercatio* seu *Collatio* S. Augustini cum Pascentio *Ariano* Hippone habita, praesente *Laurentio* iudice delecto a *Pascentio*, viro spectabili. Non est *Augustini.*

28. *De Mirabilibus S. Scripturae* libri III. Incerti auctoris, qui post a. 700. vixisse perhibetur. Ext. in ed. *Erasm.* T. III. *Louan.* et *Bened.* ibid. in *Append.* vti et sequens.

29. *De Benedictionibus Patriarchae Iacob* opusculum. Decerptum est ex *S. Hieronymi* Quaest. Hebr. in Genes. et Moralibus *Gregorii* M. et *Alcuinum* auctorem habet.

30. *Quaestiones Vet. et N. Test.* in tres partes diuisae, quibus quartam super addiderunt, XXV. Quaestiones complexam, sed spuriam Louanienses, *Hilario* Diacono adiudicantes. Ext. in Append. Tomi IV. ed. *Louan.* et Tomi III. *Bened.*

31. *In Apocalypsin* D. Ioannis Expositio siue Homiliae XVIII. Fortasse *Tychonii* Afri Donatistae Notae sunt ex *Victorino*, *Primasio* et *Beda* collectae.

ctae. Ext. in ed. *Erasm.* T. IX. *Louan.* ibid. in Append. et *Bened.* III.

Quae sequuntur vsque ad n. 65. extant in Append. Tomi VI. Ed. *Bened.* praeter *Sermones ad Fratres in Eremo* aliosque, de quibus supra 9-15.

32. *Liber Sententiarum* s. *Quaestionum* XXI. ex *Augustino* aliisque nullo ordine ab auctore aliquo imperitissimo collectarum. Ext. in edit. *Erasm.* et *Louan.* Tom. IV. in Append. vbi et sequens.

33. *Quaestionum* LXV. *Dialogus* ex variis *Augustini* libris maximam partem congestus.

34. *Liber de Fide* ad *Petrum* Diaconum, olim inter Opera Augustini impressus, ab Erasmo vero primum ei abiudicatus. *Fulgentii* est Ruspensis Episcopi. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. III. in Append. vbi et sequens.

35. *De Spiritu et Anima* liber. Continet Dicta et Collectanea ex multis et diuersis auctoribus exscripta.

36. *De Amicitia.* Nonnisi Epitome est trium librorum Aelredi Rieuallensis de eodem argumento. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* Tom. IV. in Append. vbi et sequens.

37. *De substantia dilectionis et amoris* liber. Duo libri in vnum confusi. Auctores ignorantur.

38. *De diligendo Deo* liber, qui et *Meditationum* inscribitur. Conflatus est item ex variis libris *Hugonis Victorini*, *Bernardi* et *Anselmi.* Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IX. in Append. vsque ad n. 48.

39. *Soliloquium Animae ad Deum* liber. Ab auctore incerto ex Augustino non modo, sed aliis etiam auctoribus, veluti ex Vgonis Victorini libro de Arra Animae collectus.

40. *Me-*

40. *Meditationum* liber. *Louanienses* inter genuinos *Augustini* foetus reliquerant, neque de eo aliud pronunciauerant, quam quod antea dubitans incertusque *Erasmus* dixerat, auctorem esse vel Augustinum, vel qui eius libros non indiligenter legisset. Collectus est potissimum ex *Anselmi* scriptis ab auctore XII. saec. nec non ex Ioannis Abbatis Fiscamensis opere.

41. *De Contritione Cordis* liber. Auctor saec. XII. consarcinauit ex *Anselmi* et *Hugonis de S. Victore* operibus.

42. *Manuale.* Opusculum ex variis antiquioribus et saec. XI. scriptis collectum: Augustino, Cypriano, Gregorio et Isidoro, Anselmo Bernardo etc.

43. *Speculum* siue *Manuale*, vt in aliquot Codicibus inscribitur: et in Cod. Bibl. Bernardinorum Parisiensis habetur sub titulo: *Libellus Catholicae fidei*, alterumque adiunctum habet Opusculum. Haec autem duo Opuscula nihilo diuersa sunt a Part. I. II. *Confessionis Fidei*, quae cura *Pet. Franc. Chiffletii* Ies. sub Alcuini nomine prodiit. Certe auctor Saec. XII. non antiquior.

44. *Speculum peccatoris.* Incerti auctoris est et Saec. XII. non excedit.

45. *De triplici habitaculo* liber. Incerti nec ineruditi auctoris.

46. *Scala Paradisi.* Est *Guigonis* seu *Guidonis* saec. XII.

47. *De cognitione verae Vitae. Honorii Augustodunensis* putatur.

48. *De Vita Christiana.* Liber est *Fastidii* Britanni.

49. *Liber exhortatorius*, vulgo *de Salutaribus documentis ad quendam Comitem.* Paulino Aquileiensi seu Foroiuliensi Patriarchae, qui saec. VIII. vixit,

haud iniuria asserunt. Ext. in Ed. *Erasm.* et *Lovan.* Tom. IV. in Append.

50. *De duodecim Abusionum gradibus.* Cypriano aeque ac Augustino falso tribuitur. Auctor ignoratur. Ext. in Ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IX. *Append.*

51. *Tractatus de septem Vitiis et septem Donis Spiritus Sancti.* Hugonis Victorini. Primus edidit inter *Sanctorum Patrum Monumenta* Paris. 1634. *Guil. Camerarius* Scotus Congreg. Oratorii Presbyter, Theol. D. Paris. eum *Augustino* non ab antiquis MSS. Codicibus, sed tantum *a multis viris doctis* tribui dicens. Inde recepit *Vignerius Supplem.* T. I. Sed quia inter opera *Hugonis* vulgo occurrit ibidemque alius affinis ei, et pars quasi quaedam eiusdem, inscriptus: *de septem peccatis mortalibus: contra quae valent Orationis Dominicae septem petitiones*, reperiatur, omisere *Benedictini.*

52. *De conflictu Vitiorum et Virtutum.* Ambrosii *Autperti* est saec. VIII. scriptoris. Hoc opusculum quatuor antiquis ecclesiae doctoribus tributum; Augustino primum in omnibus Operum illius editionibus; deinde *S. Leoni* Papae in Ed. Paris. 1511. postea *S. Ambrosio* Med. Ep. in ed. Rom. 1585. in qua *ad Simplicianum* inscribitur; denique et *S. Isidoro Hispalensi* in ed. Matrit. 1599. et Paris. 1601. Sed plurimum decepit *Sigebertus Gemblacensis de Vir. ill.* c. 55. deceptus ipse falsa vet. aliquot Codd. inscriptione, qui nomen Isidori habere dicuntur. Ext. in Ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IX. Append. vbi et sequens.

53. *De Sobrietate et Castitate.* Ignoti auctoris, sed antiquus liber et elegans, iudice *Dupinio.*

54. *De vera ac falſa Poenitentia ad Chriſti deuotam.* Totus fere hic liber cum *Auguſtini* nomine in Decreta *Gratiani* et in Sententias *Petri Lombardi* translatus eſt. Tribuerunt poſtea eidem *Petrus Bleſenſis*, *Vincentius Bellouacenſis* et *Thomas Aquinas*. Inter recentiores de auctore a *Trithemio* inde diſceptatum eſt. Vicit tamen probabilior ſententia, auctorem eſſe ab Auguſtino diuerſum. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* Tom. IV. *Append.*

55. *De Antichriſto.* Plerumque *Alcuino* tribui ſolet, inter cuius opera integer, hic vero et apud *Rabanum Maurum* imperfectus extat. Saeculo nono aſſerendus videtur. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* Tom. IX. *Append.*

56. *Pſalterium*, quod matri ſuo compoſuiſſe fertur Auguſtinus. Sed in MS. Cod. Regio 4373. inſcribitur: *B. Ioannis Papae factum apud Viennas.* Hic autem *Ioannes* creditur eſſe nomine XXII. Ext. in Ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. IX. Append. vsque ad n. 61.

57. *Cantici* Magnificat *Expoſitio.* Ex *Hugonis Victorini* Tractatu in hunc hymnum decerpta.

58. *De Aſſumptione B. Mariae Virginis* liber ſeu potius ſermo. Auctor creditur *Fulbertus Carnotenſis*, qui ineunte Saec. XI. vita functus eſt. Alii Codd. *Ambroſii Autperti* (Saec. VIII.) nomen praeferunt.

59. *De Viſitatione infirmorum* libri duo.

60. *De Conſolatione Mortuorum* libri ſ. ſermones II. ex S. Ioanne Chryſoſtomo forſan decerpti.

61. *De rectitudine Catholicae conuerſationis.* Extat in lib. 2. Vitae *S. Eligii*, Nouiomenſis Epiſc. per *S. Audoenum* Rothomag. deſcriptae. Alii tamen

ex ipſo Eligio (Saec. VIII.) et *Caeſario* Arelatenſi (Saec. VI.) collectum volunt.

62. Sermo *de Symbolo.* Integre collectus ex Symbolo Rufini Aquilei. Presb. ex Homiliis *S. Caeſarii* Papae et *Yuonis Carnotenſis.* (Saec. XI. et XII.) Inſuper etiam complectitur totum Sermonem 242. qui extat in *Append.* T. V. ed. *Bened.* membratim diſſectum.

63. Sermo *in peruigilio Paſchae de eſu agnae.* Reperitur etiam inter *S. Hieronymi* ſuppoſititia.

64. Sermo *in Pſ. XLI. ad Neophytos*, qui et *Hieronymo* ſalſo tribuitur.

65. Sermones III. *de Ritibus et Myſterio Baptiſmatis.* Hoc primus euulgauit *Sirmondus* in Append. poſt Sermones XL. ſed minime *Auguſtini* eſſe arbitratur.

Sequentia vsque ad n. 77. in *Append.* T. VIII. ed. *Bened.*

66. *Aduerſus quinque haereſes*, ſeu *contra quinque hoſtium genera Tractatus*, ſcilicet aduerſus Paganos, Iudaeos, Manichaeos, Sabellianos et Arianos. Hunc Eraſmus hominis eruditi, arguti et facundi eſſe cenſuerat, non tamen *Auguſtini*, niſi forte, ait, iuuenis ſcripſerit. *Auguſtino* ſine cunctatione abiudicant *Bellarminus*, *Louanienſes*, aliique, Bedae auctoritate. Ext. in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI.

67. *Contra Iudaeos*, *Paganos et Arianos* Sermo alius, vt videtur, ab illo, qui in Indiculo *Poſſidii* legitur, et quem ideo vere *Auguſtini* eſſe iudicat *Bellarminus:* nam auctor iſtius exſcripſiſſe videtur *S. Gregorium* tum in exordio, tum quaedam eiusdem alia cap. 17. Extat in ed. *Eraſm.* et *Louan.* T. VI.

68. *De*

68. *De Altercatione Ecclesiae et Synagogae* dialogus. Auctoris Saec. XIII. vel XIV. nam Ioannis Scoti coaetaneum se fuisse testatur. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI. in Append.

69. *De Fide seu Vnitate Trinitatis aduersus Manichaeos* liber I. Hunc ex vetustissimi Codicis Corbeiensis auctoritate *Euodio Vzalensi*, in Africa Episcopo, asseruit *Iac. Sirmondus* Hist. Praedest. c. 1. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI.

70. *Commonitorium* (vulgo *S. Augustini* Episc. *Ecclesiae Catholicae) quomodo sit agendum cum Manichaeis, qui conuertuntur.* Sub *Augustini* nomine vulgatum est in *Append.* ad T. X. ed. *Paris.* 1586. Scriptum antiquissimum est, quod *Dupinius* Concilii alicuius Africae Constitutionem putat.

71. *Contra Felicianum* Arianum *de Vnitate Trinitatis* liber *ad Optatum.* Pronunciauit olim Erasmus non esse probabile, hunc librum esse *Augustini*, (cuius in Retractationibus non meminit). Dissimulata vero *Erasmi* censura librum istum Louanienses inter genuinos *Augustini* foetus reposuerunt, *Bedae*, *Lanfranci*, *Alcuini* et *Petri Lombardi* fere auctoritatibus ducti. Fortasse *Vigilii Tapsensis* est. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VI.

72. *Quaestiunculae de Trinitate et de Genesi*, quae ex *Alcuino* descriptae sunt. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan. T. III. Append.*

73. *De Deitate et Incarnatione Verbi* ad Ianuarium libri II. collecti ex Origenis opere περὶ ἀρχῶν iuxta versionem *Ruffini* Aquilei. Presb. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. IV. Append. vsque ad n. 76.

74. *De Trinitate et Vnitate Dei* liber I. Distinctus olim fuit in capita XIII. quorum IX. posteriora totum fere, sed contractum et interpolatum *S.*

Augu-

Augustini librum *contra Sermonem Arianorum* continebant. Capita autem priora Quaestiones aliquot Dialogi *Pauli Orosii* (qui ext. in Append. T. VI.) decurtatas et deprauatas referunt.

75. *De Essentia Diuinitatis* liber I. Non Augustino tantum, sed multis aliis, Ambrosio, Hieronymo, Anselmo, Bonauenturae tributus. Prima et maxima pars ex Eucherii Lugd. Ep. opere *de Formulis Spiritualis intelligentiae* sumta.

76. *Libellus seu dialogus de Vnitate Sanctae Trinitatis.* Ignoti, sed antiquissimi auctoris. Ext. in Append. ed. Paris. 1586.

77. *De Dogmatibus Ecclesiasticis* liber *Gennadii Massiliensis*, cuius sub nomine seorsim etiam edidit *Geuerh. Elmenhorstius* Hamb. 1614. 4. Ext T. III. ed. *Erasm.* et *Louan.* in *Append.*

78. Sermo *de Rusticiano* Subdiacono.

79. Contra *Fulgentium* Donatistam. Non Augustini, sed vetustissimi tamen auctoris, vtpote qui Concilium illud Carthaginense contra Caecilianum viderit. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. in *Append.* Part. I. *Bened.* IX. *Append.*

80. *Hypomnesticon contra Pelagianos et Coelestianos* libri VI. *Sixto* III. P. R. (a. 432.) *Garnerius* Iesuita, alii cum *Sirmondo Mario Mercatori* tribuunt. Ext. in ed. *Erasm.* et *Louan.* T. VII. *Append.* P. II. *Bened.* X. *Append.* vbi et duo sequentes.

81. *De Praedestinatione et Gratia* liber, a nonnullis *Fulgentii Ruspensis* Ep. creditus, ab aliis vtroque et Augustino et Fulgentio abiudicatus.

82. *De Praedestinatione Dei* libellus, ignoti auctoris.

83. Hymnus: *Te Deum laudamus*, Ambrosio et Augustino simul tribui solitus, de cuius auctore certo nihil statui potest.

Haud

Haud opus esse puto rei literariae et ecclesiasticae historiae studiosis, vt de ratione, qua tot tantaque, quibus Augustini scripta comprehenduntur, volumina ab ipsius inde auctoris manu propagata et ad typographiae salutaria tempora seruata fuerint, sedulo disquirant: siquidem iam sua aetate cum fama eius scriptorum exemplaria omnem paene orbem peruagata essent, et post obitum eius nequaquam cessante eorum vsu non defuerint, qui et conseruandis et multiplicandis assidue studerent *). Obseruat *Fabricius* **), saeculis aliquot ab excessu eius elapsis, tanto in pretio fuisse illa monumenta, vt eorum caussa, cum in Hispania exemplaria deessent, circa a. 650. Taio Caesaraugustanus Episcopus Romam mitteretur. Sequioribus autem temporibus cum bonae literae lumen suum benignum plane abscondidissent, huius tamen libros non ex manibus monachorum excussos fuisse, non solum tot ex saeculo nono, decimo et sequentibus proximis reliqua MSS. exemplaria loquuntur, sed documento sunt etiam varia illa *Collectanea* seu *Florilegia Sententiarum* et Loco- §. 3. Editiones.

*) In Hipponensi Bibliotheca magnam, immo paene omnium librorum Augustini supellectilem fuisse, quae flammas etiam ac rapinas Vandalorum euaserit, multa, cum Augustini, tum aliorum loca testantur, et postremum quidem, hoc, quod Possidius ad illius intuitum indicem scriptorum Augustinianorum composuerit; de quibus omnibus adeant, qui tanti putant, *Engelberti Klupfelii* disq. *an et quomodo Bibliotheca S. Augustini incolumis servata fuerit in Excidio Hipp.* 430, insertam *Eiusd. Vet. Bibl. Ecclesiasticae.* Vol. I. P. I. (Friburgi Brisg. 780. 8.) p. 173. sqq.

**) In *Bibl. Lat.* T. II. *Lib.* IV. c. 3. ed. Venet. p. 353.

Locorum insigniorum, quae pusillo studio ex operibus eius decerpta et compacta sunt, quorum, quod felici omine contigit, paucissima tamen typis sunt impressa, sed passim in bibliothecis iustis tenebris premuntur *). De Carolo Magno peruulgatum est Eginhardi testimonio, quanti libros *de Ciuitate Dei* fecerit. Sed quod paucis notum fuerit, Carolus V. Rex Galliae, virum inter doctos suae aetatis longe eminentissimum *Radolphum de Preulles* stipendiis rege dignis adegit, vt idem opus in gallicum sermonem transfunderet et commentariis eruditis illustraret **). Ex quo vero saeculo decimo quinto mira illa libros multiplicandi ars occoepit, inter primos statim, qui typorum formulas flagitarent, Augustinus fuit, nec vllus latinorum scriptorum crebrius eo prelo deinceps mandatus est. Primum autem, quod stanneis characteribus exscriptum est opus, fuit liber eius *de arte praedicandi* seu vltimus ex quatuor libris *de Doctrina Christiana* circa annum 1465. *Argentorati* apud *Iohannem Mentelinum*, quem eodem vel proximo statim anno repetiit *Iohannes Fust Moguntiae.* Iam vero a. 1467. ex celebri illo *Sublacensi monasterio* prodiit primarium eius opus *de Ciuitate Dei* et sequenti statim proximoque anno *Romae* ab iisdem typographis repetitum, cito omnes paene Italiae officinas peruolitauit. Igitur excusum est eodem anno 1470. *Venetiis*, ibidemque bis 1475. apud *Nic.*

*) Subiunximus infra quaedam ex Oudino et M. Bibl. Eccl. Coloniensi de eiusmodi *Defloratoribus et Commentatoribus* tam antiquis, quam recentibus.

**) De Imperatore Carolo V. huius nominis idem narrasse Gallum quendam in *Ephemerid. Erudit.* (*Journal des Sçav.*) 1666. 15. Mart. alicubi in *Bibl. Colon. Eccl.* legimus.

Nic. Ienſon et *Gabr. Petr. de Taruiſio, Romae* 1474. apud *Vdalr. Gallum*, *Neapoli* 1477; *Venetiis* 1486. 1489; *Tholoſae* 1488. Nec minus in Germania circa idem opus in prela incubuerunt, quamquam ſerius aliquando, cum iam remiſſior factus eſſet in Italia primus ille librorum excudendorum ardor. Vnum ſolum nouimus antiquius exemplar excuſum a. 1473. *Moguntiae apud Petr. Schoiffer;* deinde *Baſileenſibus* ſignum extulit *Mich. Wenſzler* a. 1479. quem decem annos poſt ſecutae ſunt *Amerbachianae* impreſſiones, *Friburgenſis* 1499. *Langendorfii* 1515. *Lugdun.* 1520. Extat quoque *Louanienſis* 1488. Germanicis vero plerumque adiuncti conſpici ſolent commentarii *Thomae Valois* et *Nicolai Triueth*, quibus admodum tum delectatos fuiſſe videntur obſcurioris huius doctrinae amatores, donec per *Ludouicum Viuem* ſunt ſepulti. Cum Baſileenſibus librorum *de Ciuitate Dei* editionibus huius aetatis pari fere paſſu incedunt libri *de Trinitate.* Horum prima deſcriptio fuiſſe videtur *Venetiana* absque anni mentione per *Paganin. de Paganinis*, aut *Mediolanenſis* per *Leonh. Pachel.* 1489. Fortaſſe autem Germania antiquiorem habuit in ea, quae loci quidem et anni ſigno caret, ſed ſingularis vetuſtatis indicia habet. Eodem vero anno, quem Mediolanenſis profert, prelo dedit *Io. Amerbach* iterumque 1490. quae ſequentem habuit Friburgenſem a. 1494. *Baſileenſem Langendorfii* 1515. et *Lugdunenſem* 1520. Ad haec prima circa Auguſtini libros ſtudia pertinet porro in Germania editio libri *de Conſenſu IV. Euangeliſtarum, Lauingae* 1473. item libri *de Fide et Operibus, Coloniae eodem anno;* variaque ibidem minori forma excuſa opuſcula, quae omnia ad eundem annum redire videntur. Suppar iisdem fortaſſe, modo Germanica ſit, *Confeſſionum* editio *loci et anni* indicio deſtituta, quarum vetuſta

tuſta admodum deſcriptio *Mediolani* facta eſt 1475. et mox *ſ. l.* 1482. *Sermones* etiam frequenter per hoc tempus prela exercuerunt, ex quibus antiquiſſimae *Homiliae* L., *Auguſtae* per *Anth. Sorg* 1475. excuſae, quas exceperunt *Sermones ad Eremitas fratres, Mutinae* a. 1477; *Mediolani* 1484; *Brixiae* 1486; *Venetiis* per *Pagan. de Paganinis* 1487; *ibidem* per *Vinc. de Benaliis* 1492; tandem *Amerbachiana Collectio*, inter quos recens farrago Sermonum *de Tempore* 1494 et 1495, repetita illa *Pariſiis* apud *Iodoc. Badium* 1516. et *Hagenoae* 1521. *Epiſtolarum* porro impreſſiones praeter *antiquam loco et anno non inſignitam* factae ſunt ab eodem, qui toties nobis laudandus eſt, *Io. Amerbachio* a. 1493 et 1494. itemque *Enarrationes in Pſalmos* repetitis vicibus a. 1489. 1493 (cuius anni Veneta etiam editio laudari ſolet), 1494. 1497. ex ſua officina exire paſſus eſt, eumque ſecutus *Lugdunenſis* artifex a. 1519. His inſuper adde ingentem numerum eorum librorum, qui propter indiciorum et notarum defectum certo anno affigi nequeunt, cuiusmodi non vna extat editio librorum *de Doctrina chriſtiana*, *de quantitate animae*, *Soliloquiorum*, *Sermonum*, *de Trinitate*, *Confeſſionum*, *Epiſtolarum*, *de Conſenſu quatuor Euangeliſtarum*, *de Spiritu et Litera*, *de Ciuitate Dei; in Euangelium Iohannis*, *Enchiridii ad Laurentium* etc. quos omnes ſuo loco diligenter notauimus et pro viribus deſcriptos dedimus.

Interea plurima etiam eius opuſcula colligi et in vnum corpus condi coepta ſunt, licet in adlegendis ſingulis non ſemper ratio quaedam et conſilium ſpectatum fuit, ſed caſui magis, qui varia inuicem illius ſcripta ſociaſſet, curatores obſecuti eſſe videntur. Primum in his locum ſibi vindicant *Tractatus* a. 1484. *Venetiis per Andream de Bonetis de Papia* 4. iunctim

iunctim editi, nisi iidem forte iam ex priori *Veneta* per *Octauian. Scotum* 1483. sint deriuati, quod certo confirmare non possum; et *Argentinensis* editio per *Martin. Flach* a. 1489. et *iterum ibidem* excusa 1491. Posterior Veneta editione non parum auctior est, licet vltra dimidiam partem cum eadem egregie concordet, adeo vt difficile dictu sit, vtrum vestigiis illius institerit, an incepto plane diuerso sit adornata. Vtraque tamen talia complectitur opera, quae non magna voluminis mole constant, certe non prolixiora libris *de doctrina christiana* idque hoc imprimis respectu, quod illa vel seorsim iam prostarent, veluti *de Ciuitate Dei*, *de Trinitate*, *Enarrationum* in Psalmos libri, vel peculiarem sibi quaeque postularent operam, qualem contigisse etiam *Epistolis* et *Sermonibus* vidimus. Eadem fortasse Veneta editio rescripta est *ibidem* apud *Dionys. Bertholdum* 1491. a qua distant editiones, *Parmensis* per *Angelum Vgoletum* et *Veneta* per *Pelegrinum de Pasqualibus*, vtraque a. 1491., quas opinor exemplum praebuisse editioni *Iodoci Badii Ascensii*, excusae *Parisiis* 1520. apud *Io. Paruum* et adhibitae diligenter a Patribus Maurinis. Nec silentio praetereundum est singulare eiusdem *Iodoci Badii* et *Augustini de Ratispona* consilium in colligendis edendisque sua opera correctis diuersis *Quaestionum Augustini libris*. Prodiit hoc opus a. 1497. *Lugduni* per *Io. Trechsel. fol.* eximia industria et multo cum iudicio instructum.

His tandem omnibus praeparatis *Io. Amerbachius* de omni re literaria et imprimis ecclesiasticis scriptoribus latinis meritissimus, non vt aliorum frueretur diligentia, nam sua ipsius huc potissimum adducta res erat, sed ne incrementis literarum, quae matura videbantur, deesset, consilium *vniuersorum*

Augustini Operum per partes edendorum cepit. Confecit igitur XI. volumina, quorum octo prioribus omnia ipsius scripta ordine chronologico ad fidem Retractationum eius disposuit addiditque tribus insuper, ea, quae in Retractationibus vel omissa erant, vel serius elaborata. Simul vero ne moles in immensum cresceret et quod exemplaria haud dubie superessent, rationem habuit eorum, quae antea seorsim ex sua officina protulerat, *Epistolasque, Sermones* et *Enarrationes in Psalmos* ab hac editione seiunxit. Prodiit haec Amerbachiana *Basileae* a. 1506. et magnis omnium, qui hasce literas amabant, plausibus fuit accepta, recusa etiam *Parisiis* a. 1515. Videtur autem haec editio plene omnibus desideriis satisfecisse. Nam ad annum vsque 1529. non solum nihil innouatum est in Amerbachii instituto, sed singulatim etiam pauci iidemque minores Augustini libelli hoc interuallo temporis, *Coloniae* imprimis 1527. *de Doctrina Christiana, de Spiritu et Litera*, 1528. *de Fide et Operibus, de Natura et Gratia* etc. item *Augustae Vindelicorum* 1523. *de Fide et Operibus* et *Enchiridion ad Laurentium*, et *Norimbergae* denique, veluti a. 1524. *de Natura et Gratia*, euulgati sunt, quibus omnibus Textus Augustini nihil incrementi cepit. Tanto benignior fortuna in libros *de Ciuitate Dei* omnia cumulauit, quae per istam aetatem a doctorum hominum ingenio ac diligentia in exornando libro veteri expectari poterant, siquidem *Io. Ludouicus Viues*, literarum elegantiorum in Hispania et Belgio stator et vindex, in editione *Basileensi apud Frobenium*, non modo textum ex codicibus MSS. ad quorum vsum magnam sermonis latini et priscae doctrinae facultatem afferebat, dedit recognitum, sed commentario insuper illustrauit, cui parem vbertate et elegantia in vllo prisco scri-

ptore

ptore ne Itali quidem viderant tantusque a cunctis aeui istius literarum amatoribus honos habitus fuit, vt Erasmus nouo in hoc opere labore supersedere se posse iudicaret totumque in editionem suam reciperet.

ERASMIANA autem illa recensio, quae licet diversissima, pro more, experiretur iudicia, studia tamen in hoc genere incredibile quantum accendit. Consilium soli Frobenio debetur, qui nullis hac in re sumtibus pepercit et hoc nomine tantum vitam sibi produci a summo numine optabat, vt haec ad exitum perducta videret. Sed voti huius compos non factus est, morte praereptus cum vix duo priores Tomi absoluti essent. Dederat autem Frobenii precibus Erasmus, vt opus, cuius nonnisi partem exiguam in se recepisset, cum profligando nemo succedere vellet, totum tandem sustineret, eoque mortuo filiis eius idem obsequium praestandum esse duxit. Tria igitur in hac editione foeneratus est hic scriptor perquam magna ad promouendum ipsius studium. Primum munditiem a characteribus et chartis et iustum aliquod decus in toto habitu ac descriptione. In Amerbachianis enim impressis, vt nemini ignotum esse potest, liberalior cultus merito desideratur, dum partim literae ad adspectum ingratae sunt adhibitae, partim charta adest crudior et omnia denique paginae spatia adeo sunt oppleta, vt sordidum paene in eo se praebuisse Amerbachium dixeris. Deinde integra primum exhibet ipsius opera. Tertia denique dos fuit textus correctus a vitiis innumeris ex grammatico potissimum genere, et iis, quae ab ignorantia antiquitatis et doctrinae veteris orta videri poterant; tum noua partitio et iudicia de iis, quae aut omnino non genuina essent, aut saltem viderentur dubia.

Saepius autem iterata et identidem aucta eſt haec editio. Sic non contemnendis *Sermonum* acceſſionibus locupletata eſt *Pariſiis apud Chevallonium* 1531-32. et *ibidem apud Carolum Guillard* 1541. nec non in ſingulis *Baſileenſium* repetitionibus, nempe 1541-43. cui ſuppetias tulit *Martinus Lypſius;* 1556. curante *Ioanne Coſterio;* et 1569. quae vltima Frobeniana fuit abſolutiſſima et nitidiſſima omnium, in quam etiam *Sermones* illi, quos primum ex MSS. codicibus eduxit et *Louanii* a. 1564. publicauit *Ioannes Vlimmerius*, migrarunt. Porro recuſa eſt etiam *Lugduni* 1561-63. octonis, et *Pariſiis* 1571. fol. et impuras etiam *Venetorum* bibliopolarum manus paſſa a. 1545. 1552. 1570 et 1584. Ceterum Eraſmianam recenſionem ſequuntur, quotquot ab eius editione diuerſis in locis ſeorſim excuſi ſunt Auguſtiniani libelli, quorum haud exiguus quidem numerus fuit, ſed nihil ex iis Auguſtini lectio lucri fecit. Frequenter imprimis lectitatae eſſe debent *Confeſſiones*, quae *Coloniae* 1531. et 1569. *Lovanii* 1563. et 1571. *Antuerpiae* 1567. et 1568. deſcriptae ſunt; item liber *de Spiritu et Litera* excuſus *Pariſiis* 1538. *Witebergae* 1541. *Antuerpiae* 1568; *de Fide et Operibus Pariſiis* 1534. *Coloniae* 1552. *Antuerpiae* 1568; *de Conſenſu IV. Euangeliſtarum Pariſiis* 1538. et *Coloniae* 1539; *de Cura pro mortuis gerenda Pariſiis* 1543; *de libero arbitrio*, *de praedeſtinatione et gratia Coloniae* 1568; *de Natura et Gratia Antuerpiae* 1568; *de Doctrina Chriſtiana Venetiis* 1534; *Enchiridion ad Laurentium Coloniae* 1532; item per *Lambertum Danaeum Geneuae* 1575. cum Commentario repetito ibidem 1579. 1583. 1597. Idem Danaeus anno poſt addidit librum *de haereſibus*, qui pariter repetitus eſt a. 1578. 1593. et 1595. Denique iteratum

quoque

quoque *de Ciuitate Dei* opus cum *Io. Lud. Viuis commentario Pariſiis* 1544. et 1555, *Baſileae* 1555. et 1570.

Sed noua repens Auguſtino lux oborta eſt per coniuncta *Theologorum* LOVANIENSIVM ſtudia in editione *Operum* ipſius *Antuerpiae* apud *Chriſtoph. Plantinum* a. 1577. *XI. Tomis fol.* publice propoſita; in qua non ſolum critica apertior, ſed praeclarum etiam hoc, quod ſpuria dubiaque prorſus a reliquis ſeparata, ſua cuique tomo ſubiecta ſint. Vt nihil de animaduerſionibus dicam aliisque commodis, quae nulla non aetas in ea ſummopere probauit. Certatim ea expreſſa eſt et plerumque cum acceſſione aliqua: *Pariſiis* 1586. *Geneuae* 1596. *Pariſiis* 1603. 1604. 1613-14. *Coloniae* 1616. *Pariſiis* 1626. 1635. 1652. Subinde etiam extrinſecus augmenta quaedam allata ſunt, veluti a. 1611. cum primum librum *de geſtis Pelagii* ex codice MS. ex Italia ſibi transmiſſo *Auguſtae Vindelicorum* imprimi curaſſet *Marcus Velſerus.* Similiter *Claudius Menardus* Andegauenſis *Pariſiis* a. 1617. primum publici iuris fecit *duos libros priores contra ſecundam Iuliani reſponſionem*, quos denuo recognitioni ſuae ſubiecit *Mich. Paludanus* Gandauenſis *Louanii* 1642. Porro *Iacobus Sirmondus* XL. *Sermones* nouos edidit Pariſiis 1631. et *Ioannes Marus Sermones* ſex cum fragmentis aliquot *Romae* 1644. Sed ſequiores illae repetitiones, vtut auctiores ſenſim, propter vitia crebra multo primis ſunt deteriores. Quare cum non ſine manifeſto damno ſumtus in eas impendi cognoviſſet *Hieronymus Vignerius,* Congreg. Oratorii D. Ieſu Pariſ. Presbyter, ſubuenire ſtuduit edito anno 1654. et 1655. duobus tomis *Supplemento omnium Operum Auguſtini ante a. 1614. impreſſorum*, quo comparato quamuis antiquiorem, ſeu Eraſmi, ſeu Lovanien-

vanienſium editionem abſque damno, immo fructu maiori, retinere ſtudioſi poſſent. Simul *ſex* libros *contra ſecundam reſponſionem Iuliani* operis eiusdem, cuius duos libros primum ediderat Menardus variosque inſuper *Sermones* et *Tractatus* vſque dum ineditos addidit. Ad exemplar Louanienſe ſe compoſuerunt, quae ab extremo ſaeculo XVI. vſque ad finem XVII. ſeorſim ſingula aut plura inuicem iuxta argumenti affinitatem excuſa ſunt Auguſtini ſcripta. Cuiusmodi ſunt *Confeſſiones*, *Wirceburgi* 1581. et *Turoni* 1588; *de Ciuitate Dei Antuerpiae* 1600; *Geneuae* et *Lugduni* 1610. *Pariſiis* 1613. 1636. 1651. *Francofurti* 1624. *Hamburgi* 1661; *de Doctrina Chriſtiana Antuerpiae* 1601. *Witebergae* 1604. *Helmeſtadii* 1629. et 1655. per *Ge. Calixtum; de vnitate eccleſiae Moguntiae* 1602. cum notis *Iuſti Caluini*, *Helmeſtadii* 1657. per *Ge. Calixtum;* item liber *de vtilitate credendi* per *eundem*, *ibidem eodemque anno*, et poſtea *Louanii* 1680. *de Haereſibus*, *Helmeſtadii* 1621. *Oxoniae* 1631. *Helmeſtadii* 1678. *cum Danaei comm.; de Fide et Operibus Francofurti* 1652. *Enchiridion ad Laurentium Witebergae* 1604. *Pariſiis* 1665; *Epiſtolae Francofurti* 1678. ſelectae *Flexiae* 1638. et *Louanii* 1662. Nouam quidem *Confeſſionum* recenſionem iuxta plures MSS. iactitauit *Henricus Sommalius* Soc. I. quae dici non poteſt, quoties impreſſa ſit et repetita *Lugduni*, *Coloniae*, *Duaci*, *Dilingae* etc. ſed cui a Criticis exiguum pretium ſtatutum eſt. Nec vero momenti vllius ſunt variae illae opuſculorum *contra Pelagianos* collectiones, cuiusmodi Pariſiis 1644. et 1652. *Louanii* 1647. et 48. *Romae* 1652. *Bruxellis* 1654. et 1673. et *Lugduni* 1673. prodierunt. Sed quod miraberis, ex *Gallicis* aliquot *verſionibus*, quae frequenter intra hoc ſpatium prouenerunt, praecipue

Arnal-

Arnaldinis, fructus quidam ad textum huius scriptoris confirmandum redundarunt.

Noua denique atque vltima series a BENEDICTINORVM luculentissima opera orditur. *Conspectum* huius editionis iam a. 1671. publice proposuit vir doctus Congregationis Maurinae, qui curam illius in se receperat, sed paulo post a Congregatione pulsus, aliis eam prouinciam cedere coactus fuit *Franc. Delfau.* Tradita deinde est *Thomae Blampino* et *Petro Coutantio*, quibus per occasionem alii quidam sodales diligentiam suam commodarunt. Sed Mabillonii partes in hoc negotio nullae fuerunt, praeterquam quod epistolam nuncupatoriam ad Regem Ludouicum XIV. cuius auspiciis totum opus gestiebat, elaborasse dictus est. A copiis criticis et diligentia editorum est consummatissima. Imprimis autem noua singulorum scriptorum ad temporum rationem discussio et spuriorum a genuinis discriminatio ecclesiasticae historiae studiis perquam salutaris commendatur. Recudi eam fecit et vno volumine variarum ad maxime illustres Augustini controuersias dissertationum suarumque haud vulgaris notae obseruationum auxit *Io. Clericus Antuerpiae* seu *Amstelodami* verius 1700-1703. quo factum est, vt ad plures saltem inter Protestantes vsus huius editionis pertingere potuerit. Italis non aeque placuisse videtur. Nam *Parisiensem* Benedictinorum, *autographo vndiquaque similem*, iam anno 1706. iterum prelo committere parabat *Ioannes Bapt. Clarellus*, Typographus Venetus, publiceque id consilium significauit misso ad Eruditos Protreptico, in quo Antuerpiensis editio male ipsi ob fidem et voluntatem Clerici audiebat; quod turpe tamen quaestuosi mangonis artificium non opus erat, vt Oudini bilem moueret et ad Clerici patrocinium suscipiendum eum, ipsi minime

me fauentem, impelleret *). Ceterum ignoramus, an Clarelli iſtud conſilium ſucceſſum habuerit, ſed procul dubio haud multum ab eo abludit ea, quam a. 1729. et ſequentibus ibidem prodire iuſſit *Ioannes Baptiſta Albrizzi.*

Reliqua, quae ſeparatim a Benedictinorum inde aetate in Auguſtinum collata ſunt, haud capiunt magnificam commendationem. *Duae* quidem *Epiſtolae ad Optatum*, altera *de Natura et Origine Animae*, altera *de poenis paruulorum, quae ſine baptiſmo decedunt*, recens ex codice Abbatiae Gottwicenſis in Auſtria inferiori erutae ſunt, *Viennae* 1732. et *Pariſiis iterum* 1734. impreſſae. Memoratu etiam digna videtur *Io. Schilteri* IC. editio libri *de Coniugiis adulterinis Ienae* 1698. a quibus cetera, veluti *Tricaſſini* ed. librorum *de Gratia contra Pelagium et Coeleſtium Mogunt.* 1687. *Liber de Haereſibus* Cantabrig. 1687. et Oxon. 1721. *Speculum Auguſtini* a *Tommaſi* editum *Romae* 1679. Confeſſiones cum prolixiſſimo *Franc. Archangeli de Praeſentatione* commentario euulgatae *Florentiae* 1757. et libelli, quos nuper *Teegius* Thuringus ad Benedictinorum exemplum typographorum formulis exſcribi fecit *Lipſiae* 1767. 69. et 70. longo interuallo diſtant. In hoc tanto autem Auguſtini recentiori aetate neglectu optandum foret, vt, quod Pariſinus quidam *Ph. D. Pierres* exorſus erat inſtitutum, praeclaro ſpecimine in nitidiſſima *Confeſſionum* deſcriptione a. 1776. propoſito, non deſeruiſſet, aut alii in ſimili ſubſidiorum criticorum fortuna imitarentur.

Sed

*) Reperitur *Clarelli* epiſtola in *Actis Eruditorum Lipſ. Febr.* 1707. pagg. 94 - 96. Conf. *Oudinus Comment.* T. I. pagg. 985. ſq.

Sed tranſeamus tandem ad *Annales editionum* Auguſtini, quos quidem ita deſcripſimus, vt I. *Scriptorum collectorum* a primis initiis. II. *Singulorum* iuxta ſeriem conſuetam a nobis proponerentur. Quibus omnibus abſolutis paragrapho peculiari quaedam non inutilia *de Epitomatoribus, Defloratoribus* et *Commentatoribus Auguſtini*, tam antiquis, quam recentibus, ſubiicientur. Eiusmodi autem ſcripta, quae non tam explicandis aut commentandis certis Auguſtini libris inſeruiunt, quam de doctrina Auguſtini vel vniuerſa, vel de ſingulis illius capitibus ſiue inſtruendi, ſeu conuincendi, aut alienas opiniones redarguendi cauſa tractant, intra limites operis huius haud apte cogi poſſe arbitrati ſumus.

I. *Collectiones Operum et Opuſculorum Auguſtini*

Saec. XV.

1473.

Coloniae. 8. maj. Auguſtinus de fide. Ab initio: *Incipit liber Sancti Auguſtini ad Petrum Diaconum de fide.* In fine: *Liber iſte S. Auguſtini de fide catholica ad Petrum Diaconum Coloniae impreſſus eſt. In vigilia ſancti iohannis baptiſte. Anno domini M. CCC. ſeptuageſimo tercio.*

Character huius voluminis eſt gothicus antiquus luculentus, charta denſa, paginae lineis latis XXVI. impreſſae. Nullae extant paginarum foliorumue vel plagularum notae. Diſtinctionibus, quas commata et puncta appellamus, inſeruit lineola duplicata, qua alias Grammatici in verbis bicompoſitis vti ſolent, quamque ὑφεν vocant. Tribuimus vero huic volumini locum inter opuſcula propter ſequentium cum eo ſimilitudinem, quae ſi non eodem

 anno,

anno, attamen ex eadem officina vere prodierunt, vt nunc quidem comparatione ſingulorum inter ſe inducti opinamur, et egregiam artis perfectionem in paucis plagulis oſtendunt. Nempe tria, quae ſequuntur volumina, eodem charactere, ſed nitidiſſimo et quo abſolutius hoc in genere vix quicquam fingi poſſit, in charta longe optima et fulgenti, pagina lineas XXVII. complectente, impreſſa ſunt. Ceterum characterum notae nullae prorſus cernuntur, nec loci, nec anni vllum indicium. Complectuntur autem

I. Librum *de agone chriſtiano* vna cum ipſius de eodem iudicio, *ex libris retractationum;* librum *de Sermone Domini in monte habito*, cuius in fine ad calcem voluminis: *Explicit liber primus beati* Auguſtinus *(Aug9:* ſic) *de montana.*

II. Tractatum *de Fuga Mulierum;* tr. *de Continencia;* Librum *de Contempta mundi; Epiſtolam beati Ieronimi ad Paulinum presbiterum; Sermones duos Auguſtini de communi vita clericorum*, qui incipiunt *propter quod volui* etc. *et charitati veſtrae* etc.

III. *Omelias* b. Auguſtini et primo *de eo*, quod *Pſalmiſta* ait: *Quis eſt homo, qui vult vitam et cupit videre dies bonos.* 2) *de eo*, *quod ſcriptum eſt: Eſto conſentiens aduerſario tuo* etc. *Et qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.* 3) de eo, quod Dominus ait: *diligite inimicos veſtros.* 4) *de eo, quod ſcriptum eſt in Yſaia: Clama, ne ceſſes.* 5) *de eo, quod apoſtolus ait: Radix omnium malorum cupiditas.* 6) *de eo, quod ſcriptum eſt: Beatus, qui poſt aurum non abiit.* 7) *de eo, quod Apoſtolus ait: Redimentes tempus cum dies mali ſunt.*

Opu-

Opuſcula n. II. et III. exhibita commemorat etiam *Catal. Creuennae nouiſſimus T. I. p.* 106 et 107. additque

IV. Librum *de diſciplina chriſtiana* ſupra enumeratis plane conformem n. 470. et

V. *Sermonem* ſuper *Orationem dominicam*, nec non *Enchiridion ad Laurentium*; n. 469. poſteriores tractatus, quos omnes per *Vlricum Zel de Hanau* circa 1470. excuſos eſſe ſtatuit editor, ſecutus in eo iudicium *Deburii* in *Cat. Bibl. Ducis de la Val* T. I. p 172 ſq. qui n. 478. poſteriores hosce tractatus notauit, addens primum IX. alterum VI. foliis conſtare. Ibidem n. 473. cum libris a nobis n. II. commemoratis ſimul exiſtunt et quidem ab initio.

VI. *S. Auguſtini Liber de vita beata. Liber de honeſtate mulierum. Libellus de honeſtate vitae.*

1483.

Venetiis cura et impenſis Octauiani Scoti ciuis Modoetienſis. 4. B. Auguſtini opuſcula Aſcetica minora. Recenſet *Ge. Pray* in rarioribus libris Bibl. Budenſ. T. I.

1484.

Venetiis per Andream de Bonetis de Papia. 4. S. Auguſtini opuſcula. In fine. *Explicit liber S. Auguſtini de vera religione, et de clericorum vita ſancti Auguſtini. nec non cuiusdam digniſſimi tractatus de ſpiritu et anima. Que omnia in iſto libro continentur: cum ſumma diligentia per M. Andream de bonetis de papia venetiis impreſſa fuerunt. inclito principe Ioanne mocenigo venetiarum duce. M.CCCC. LXXXIIII. die XXII. Menſis Iulii.*

Inſunt

Insunt eadem, quae in editione sequenti Argentoratensi numeris I - XXII. exhibentur. Hinc vero adiecta sunt: 23) *Eusebii Corradi* Canonici Regularis Lateranensis *Epistola ad Sixtum* IV. R. P. *de auferendo ab ecclesia errore scribentium*, S. Augustinum fuisse Eremitam: 24) *Regula S. Augustini.* 25) *Vita S. Augustini* scripta a *S. Possidio*, *Episcopo Calamensi.* 26) *Eusebii Corradi ad Sixtum* IV. et Cardinales Annotatio, seu potius Tractatus breuis *de errore scribentium*, *S. Augustinum fuisse Eremitam.* 27) *Liber S. Augustini de anima.* Diligenter hanc editionem iam ab aliis bibliographis obiter commemoratam recensuit *Cl. Seemiller* fasc. III. p. 7. quo duce nihil certius in lubrica hac semita deprehendimus. Ab eo igitur docemur, omnia haec opuscula eodem charactere, gothico nimirum minuto, duabus columnis, nitidae ac firmae simul chartae impressa esse. Obseruat porro per priora viginti duo opuscula foliis superscriptos esse titulos, non item in reliquis. Literas initiales, custodes et numeros paginarum deficere, easdem tamen esse signatas. In *Cat. Bibl. Reg. T. I. p.* 376. laudatur a primo *Meditationum* opusculo. Nec raro etiam fit, vt singuli ex hac collectione libri tanquam seorsim h. l. et a. excusi, vel incuria scriptorum, vel quod auulsi a reliquo corpore interdum obueniant, commemorentur.

1489.

Argentorati per Martin. Flach. fol. Aurelii Augustini opuscula plurima: *Haec sola tituli instar pagina prima habentur*, *charactere gothico maiori impressa. in fine:* B. Aurelii Augustini Hipponensis episc. ac doctoris ecclesiae sanctissimi pariter et perspicacissimi: plurimorum opusculorum, nec non vitae eius a Possidonio conscriptae: impensis et opera Mar-

Martini Flach Argentinae accuratiſſime impreſſorum. Finis Anno a natiuitate ſaluatoris M. CCCC. LXXXIX. XIII. Kalendas Apriles.

Hos iuuat arguta ſcrutari indagine verum.
Illos Dulichio verba lepore tenent.
Aſt aliis gratum eſt varios verſare libellos.
Sunt quos ſcripta quibus non niſi ſancta placent.
Quisquis es ex iſtis: paucis nummis eme multos
Aurelii libros: hancque leuato ſitim.
Neruoſos cernes rationum viribus: atque
Ornatos: varios: de deitate ſimul.
Hos menda expertes tulit Argentina: premique
Martinus docili *ſimus* ab arte dedit.

Literae ſunt gothicae. Paginae columnis binis impreſſae, folia, ſex prioribus exceptis, numerata, ſingula capita numeris ſuis et argumentis ſunt perquam commode diſtincta. Inſunt ſequentia: 1) *Meditationes*, 2) *Soliloquia*, 3) *Manuale de verbo Dei*, 4) *Enchiridion ad Laurentium*, 5) *Liber de triplici habitaculo*, 6) *ſcalae paradiſi*, 7) *de duodecim abuſionum gradibus*, 8) *de beata vita*, 9) *de aſſumptione beatae Mariae virginis*, 10) *de diuinatione Daemonum contra Paganos*, 11) *de honeſtate mulierum*, 12) *de cura agenda pro mortuis ad Paulinum Nol. Ep.*, 13) *de vera ac falſa poenitentia*, 14) *de contritione cordis*, 15) *de contemptu mundi ad clericos*, 16) *de conuenientia X praeceptorum et X plagarum Aegypti*, 17) *de cognitione verae vitae*, 18) *Confeſſiones*, 19) *de doctrina chriſtiana*, 20) *de fide ad Petrum Diaconum*, 21) *Sermones duo de vita et moribus Clericorum*, 22) *de vera religione ad Romanianum*, 23) *de ſpiritu et anima*, 24) *de vita chriſtiana ad ſororem ſuam viduam*, 25) *de definitionibus orthodoxae fidei et eccleſiaſticis dogmatibus*, 26) *de diſci-*

disciplina christiana, 27) *Sermo de charitate*, 30) *Tractatus de vanitate huius saeculi*, 31) *de obedientia et humilitate*, 32) *de agone christiano*, 33) *de bono disciplinae*, 34) *Regula de communi vita Clericorum*, 35) *Posidonius de vita Augustini.* Praecedunt praeter hunc ipsum omnium opusculorum indicem, peculiares aliquot quorundam librorum tabulae. Miror *Cl. Seemillerum*, qui eandem editionem in commentarios fasc. III. p. 171. retulit, non contendisse cum ed. Veneta 1484. Habet etiam *Cl. Braun* l. l. T. II. p. 174.

1491.

Ibidem ap. eund. f. Eadem *ex secunda editione. In fine:* M. CCCC. XCI. die XI. mensis Augusti. Eius exemplum mancum tamen notauit *Gemeiner* l. l. p. 203. integrum vt nostrum *Cl. Braun* l. l. T. II. p. 213.

Parmae per Angelum Vgoletum. f. Augustini opuscula varia finita *Pridie Kalend. Aprilis. Cat. Bibl. Smith.* p. 28. et *Creuennae nouiss. T. I. p.* 110. Ordiuntur seriem libri *contra Academicos*, vnde *Morellus* in *Cat. Bibl. Pinell.* hoc nomine ea refert.

Venetiis per Dionysium Bertoldum. f. Aur. Augustini *opuscula plurima: quaedam non plus impressa.* Haec in speciem tituli in prima primi folii pagina. Incipiunt a *Meditationibus*, quarum titulus minio impressus; vltimum est *Vita* eius per *Possidonium* conscripta, ad cuius calcem: *Eiusdem videlicet Aur. Augustini Hipponensis Episcopi ac doctoris ecclesiae*

clesiae sanctissimi pariter, nec non vite eius a Possidonio conscripte: impensis et opera Dionysii Bertoldi de Bolonia Venetie accuratissime impressorum finis anno a natiuitate saluatoris nostris (sic) *M. CCCC. XCI. die XXVI Martii.* His denique epigramma est subiectum. Textus occupat folia CCCXXXIX. Accedunt autem ab initio voluminis praeter titulum octo folia tabulam materiarum exhibentia. Superest in fine folium cum chartarum registro symbolum typographi sistens. Literae sunt Gothicae. Descriptio facta est per binas columnas, expressis foliorum numeris ac signaturis, vt tamen custodes desiderentur. Debemus huius et sequentis editionis notitiam *Cl. Braunio, Notit. Lit.* T. II. p. 229. Vtinam vero viro diligentissimo contenta eiusdem, vel enumerare, vel cum aliis saltem comparare placuisset.

Venetiis per *Pelegrinum de Pasqualibus.* f. min. *Plurima opuscula S. Augustini.* Haec pro titulo. Ad calcem: *Finiuntur opuscula S. Augustini hipponensis anno a natiuitate domini M. CCCC. LXXXXI. die vero 10 nouembris impressa fuerunt Venetiis per Pelegrinum de Pasqualibus de Bononia.*

Volumen est foliorum CXXXI. exscriptum typis gothicis, columnis binis. Insunt numeri ac signaturae, nec tamen custodes. Initium faciunt libri contra Academicos, cum hac epigraphe minio impressa: *Diui Aur. Augustini Hipponensis episcopi contra Academicos:* vel *de Academicis, quem adhuc Catechumenus edidit.* Praemittitur epistola *Seuerini Chalci*, Canonicorum regularium S. Crucis Montanensis Canoniae Praepositi ad lectorem, cui operum index et epigramma aliquod subnexa sunt.

[1495.]

Basileae per Iohannem de Amerbach. fol. VI. Vol. S. Augustini Opera. *Maett.* T. I. P. II. p. 588. ex fide *de la Caille* p. 82. Sed frustra eam apud alios literatos viros, et in optimarum bibliothecarum catalogis conquisiuimus. Vereor ergo, ne per errorem, nescio quem, talis notitia inciderit, quod vel ex eo sit verisimile, quod formam chartarum duplicem *folii* scilicet et *quarti* prodidit. Meminit eius quidem etiam *Vignerius* in *Praef.* ad *Supplem.* Operum Augustini. Sed non maiori fide. Immo paene certus sum, varias singulorum Augustini scriptorum, veluti *Enarrationum in Psalmos, Epistolarum* et *Sermonum*, editiones per annos 1493, 94, 95, 97, identidem ab Amerbachio excusas, hunc errorem peperisse.

1497.

Lugduni per Io. Trechsel. f. Opus questionum diui Augustini, in quo hec omnia continentur.

Heptateucon opus variarum questionum super septem libros biblie: comprehendens totidem, septem libros.
Questionum noui et veteris Testamenti lib. III.
De consensu Euangelistarum libri IV.
Questionum Euangeliorum libri III.
Questionum octoginta trium liber I.
Questionum LXV. Orosii: eiusdem dyalogus, qui est liber vnus.
Questionum octo Dulcidii libellus vnus.
Questionum Laurentii de fide, spe et charitate: enchiridion.
Inquisitionum Ianuarii et de consuetudinibus ecclesie II.

Questio-

Questionum Honorati de Gratia N. T. liber vnus.

Questionum quinque Hylarii libellus vnus.

Questionum sex contra Paganos ad Deo gratias, libellus vnus.

Item omnium istorum indices et retractationes in faciebus posite.

Haec in fronte tituli, quibus subiecti sunt in commendationem eius versiculi aliquot ad D. Augustinum. *In fine* (extremae paginae columna prima): *Finis sex questionum diui aurelii augustini epi contra paganos ad deo gratias: et per consequens totius huius operis. Deo gratias.* Columna altera deinde post Badii perorationem et subiectum eidem chartarum registrum: *Impressum est autem hoc opus Lugduni: opera et impensis M. Ioannis Trechsel Alemanni: anno salutis nostre Millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo.* VII. *Kalend. Majas.* Quibus in extrema pagina subiicitur symbolum typographi. Praefatus est *Iodocus Badius* ad Magistrum Petrum Gerardum, sacrae theol. profess. et fratrem Eremitarum Augustini Parchiensem *(sic)* Priorem. (d. Lugduni. VII. Kal. Maj. 1497.) Ex eo quidem discimus, opus hoc collectum esse atque castigatum ab *Augustino de Ratispona, S. Theol. Baccalaureo*, de Scholasticorum aliquot doctorum scriptis, iam ante editis, bene merito. Neque vero ipsius etiam *Badii* studium operi defuit, siquidem et conquirendis quam pluribus, quos ille nancisci non potuerat, tractatibus et corrigendis iisdem non modicam sibi huiusmodi diligentiae particulam vendicare posse fatetur. „Nam primum, *inquit*, eum, quem in tergo conspicis ordinem, obseruatum voluimus: vt primo loco veteris duntaxat testamenti questiones: secundo

noui et veteris: tertio euangeliorum, quae noui duntaxat ſunt: et vltimo relique ponerentur. Ceterum ſi forte quispiam reprehenderit, quod de conſenſu euangeliſtarum et enchiridion inter queſtiones inſeruimus; non recte animaduerterit, quantum ea opera cum queſtionibus conueniant. Deinde retractationes ipſius Auguſtini, vbicunque fecerit, operi praepoſuimus: et in marginibus locorum, quos tractauit, ipſas conſignauimus. Tum grecum ſuis characteribus conſcripſimus et in margine iis, qui grecos ignorant, latinis repetimus: adiecta nonnumquam ſignificatione. Tum quoties in diuerſis codicibus duplicem, quarum neutra aſpernanda eſſet, lectionem offendimus, vtramque poſuimus: ſed alteram ſub margine. Tum libros in fronte chartarum diſtinximus. Tum indices omnium, quae in ſingulis operibus continerentur, ipſis praepoſuimus, et interdum etiam ante ipſa capita repoſuimus. In primis tamen queſtionibus, quas in formam queſtionum redegimus, non opus repetito viſum eſt: ne forte praenotatio ipſa narratione maior naſceretur: loca tamen biblie, vnde excepta ſunt, diligentius cum ipſis queſtionibus annotauimus." — Nec omittenda plane nobis videtur, quae in extrema columna legitur eiusdem *Badii De operis complemento: et vt dicunt regiſtro ad magiſtratum noſtrum Petrum Gerardi:* priorem etc. *Peroratio*, quae ſic ſonat: Hec ſunt magiſtratorum noſtrorum optime: magiſter petre Gerardi: quo de queſtionibus diui patris auguſtini: multo quidem labore parta tandem tuo nomini dicata emittimus: precantes omnes ea perlectores in partem accipiant bonam: veniamque dent: ſi vel pauciores queſtiones, quam ipſe ſanctiſſimus doctor auguſtinus confecit: vel has minus cognitas omiſerimus. Paucu-

culas

culas enim deesse remur atque eas tantum, que ad simplicianum mediolam. episcop. conscripte sunt: quas hactenus reperire non potuimus: *locum tamen, quo inseri possent, reliquimus trium quaternionum: Mm. Nn. Oo. quem si vocantem dereliquimus: vitio dandum nullus nisi inhumanus et calumniator censebit: cum vel singula opera plena sint: et seorsum emitti possint.* Que vero errata veremur: eiusmodi credimus, que sine recognitione aut admonitione nostra facile quiuis deprehenderit et emendauerit. Ne quis autem chartarum conuertendarum ignoret: et ob id deesse quidquam putet: hec series est. a - s. A - G. Aa - Ll. Pp. Quorum b. k. q. r. G et Ll. terne sunt pp. quine: relique autem quaterne etc." Exscriptum est opus hocce charactere gothico minuto binis columnis, lineis adeo scriptis vt LV. paginam capiant. Enimuero perquam commode adornatum est. Tametsi enim foliorum paginarumue numeri, custodesque desint, habet tamen chartarum signaturas, continuam in summa pagina inscriptionem charactere maiusculo expressam; literae item initiales paruis quidem indicatae sunt, sed cuiusuis capitis linea prima characterem maiorem sortita est, gaudetque argumento numeroque praemisso, qui numerus literis romanis simul in margine repetitus est. Praecedit porro septem foliis quaestionum tabula cum sententia ipsius Augustini super Quaestionibus ex libris retractationum, in qua vnum hoc obseruanti dignum restat, quod singulari adnotatione editor lectionem *scripturarum sanctas* contra alteram *scripturas sanctas* complurium codicum auctoritate excusat ac defendit. Meminit huius ed. *Cl. Braun* T. II. p. 295. Nec alia fortasse est ab ea, cuius sub titulo *primi Operum Augustini Tomi* meminit *Maettarius*

F 2 T. I.

T.I. p.482. fide *de la Caille* ſubnixus, apud quem per errorem a. 1487 pro 1497 ſcriptus eſſe videtur *).

Saec. XVI.

1506.

Baſileae apud *Iaannem Amerbachium. fol. IX. Tomis*, D. Auguſtini Prima Pars librorum, quos edidit Catechumenus.

Pars II. Libri, quos ſcripſit Baptizatus.
Pars III. Libri, quos edidit Presbyter.
Pars IV - VIII. Libri, quos edidit Epiſcopus.
Pars IX - XI. Libri, quos non recenſet in libris retractationum.

Primae huius *operum* Auguſtini editionis exempla adeo rara ſunt, vt licet non paucos euoluerim diverſarum Bibliothecarum catalogos, in duobus tantum hactenus reperire contigerit **), qui ambo eundem quidem, quem in conſpicuo poſuimus annum, produnt, quemque Maettarius eruit ***). Datur nimirum in his diſcrepantia quaedam, dum alii, velut

*) Nunc idem iam *Hambergerum* monuiſſe video *Tomo III. pag.* 104.

**) Nempe in *Catalogo Bibl. Bodleianae*, qui citat *Auguſtini opera IX. Tomis* per Amerbachium Baſ. 1506. et *Cat. Bibl. Princip. Eccleſiae et Monaſterii Ord. S. Benedicti ad S. Emmeranum Ratisbonae* P. I. (1748. 8.) in quo plenior titulus p. 40 ſeqq. adſcriptus eſt, ſed omiſſis partibus V. VI. VII et X, mancum illud exemplum eſſe proditur.

***) *Tom. II. P. I. p.* 216.

Iut auctores Colonienſes annum 1504. alii annum 1501 et 1503. praeferunt *), vnde fortaſſe iure aliquo colligas, non vno anno, totam hanc editionem eſſe abſolutam, ſed inceptam anno 1503, ad finem tandem a. 1506. perductam, eoque anno, qui terminus integri operis fuiſſet, ſingulos Tomos eſſe ſignatos **). Nec tomorum numerum eundem omnes tradunt, ſed alii *nouem*, alii *vndecim* conſtare opus totum volunt, non ſane ſcripturae aliquo errore, ſed diſertis verbis numerum enunciantes. Quid? quod Trithemius *quindecim* voluminibus impreſſum eſſe dicat ***).

Nunc tamen, ne diutius hiſce experiundis operam impenderemus, effecit Oudinus, qui, declarata totius partitione, ſatis ſignificat, ipſam editionem a ſe fuiſſe inſpectam. Docet autem *vndecim* partibus, *nouem* vero tomis eſſe comprehenſam, atque ſic diſtinctam, vt *octo* priores eos Auguſtini libros, quos ipſe in ſuis *Retractationibus* recenſet, contineant,

 reli-

*) Pertinet huc locus, quem etiam Colonienſes adducunt, ex *Sweertii Athenis Belg.* p. 148, vbi de *Dodone* ſcribit: „*Primus congeſſit et caſtigauit S. Auguſtini opera omnia, adiecit et argumenta in Opera ſingula ac cenſuras, ſed immaturam eius operam peſtis abſumſit, eo ipſo anno, quo prelo ſubiiciendum opus erat,* 1501. *prodiitque poſt mortem ex officina Amerbachii* 1503."

**) Conſentit *Oudinus* in *Comment.* T. I. p. 934. circa annum 1500. inceptum, anno vero 1506. completum eſſe opus dicens. Pro poſteriori numero operarum vitio ibi exſcriptum eſt 1586. Oudinum fere totum exſcripſerunt Colonienſes, niſi quod de ſuo addiderunt, *omnia* a. 1504. *lucem adſpexiſſe.*

***) In Epiſtola ad *Iacob. Kymolanum* Carmelitam data Herbipoli XVI Auguſti 1507. apud Maett. II.

reliquae ceteros, quorum nulla in hoc opere mentio iniicitur, complectantur, quod ita se habere ex *Catalogo Bibl. Emmeranae* intelleximus, qui tres priores Partes vno Tomo seu Volumine comprehensas ostendit. Simul monet, plurimos *Sermones*, plurimasque *Epistolas*, nec non *Enarrationes in Psalmos*, vtpote quae iam antea per annos 1489, 1494, 1495, 1497 excudi curauerat, vndecim his partibus adiicere noluisse. Vsus autem fuerat *Io. Amerbachius* in paranda hac editione opera cuiusdam *Augustini Dodonis*, *Frisii*, *Basileae ad S. Leonardum Canonici*, qui, illo sumtus praebente, Italiae, Galliae et Germaniae Bibliothecas perscrutatus erat, et ipse, si per fata licuisset, operibus vndique comportatis, manum admoturus fuisset.

1515.

Parisiis . . . . . fol. IX. Tomis. Diui Aurelii Augustini opera *iuxta Amerbachianam descripta.* Deest huius editionis memoria in Maettario. Commemorant eam Colonienses, notat Catalogus Bibl. Bodleianae. In Germania vix vnum eius exemplar inueniri putem, nec in Gallia quidem, nisi in Bibliothecis obscurioribus lateant. Certe Cat. Bibl. Reg. Paris. eam ignorat.

1517.

Sine loco. fol. Index Operum S. Augustini per eximium *Ioannem Theuschlein de Frickenhausen*, ex Rottenburga Tuberina. Sic extat in *Cat. Bibl. Emmeranae* p. 41. Pertinere autem puto ad editionem Amerbachianam.

1520.

1520.

Pariſiis apud Ioannem Paruum. 4. D. Aur. Auguſtini libri III. contra Academicos, ſoliloquia et alia opuſcula: quatuor haec iam primum impreſſa de Viſitatione infirmorum; de adulterinis coniugiis, de bono coniugali et bono virginali. *Cat. Bibl. Reg.* T. I. p. 376.

1528 - 29.

Baſileae ex officina Frobeniana. fol. X. Tomis. D. Aurelii Auguſtini, Epiſcopi Hipponenſis, Opera omnia ex emendatione *Deſ. Eraſmi.*

Pleniorem titulum, vnde hauriremus, non datum fuit. Opinamur autem, non procul eum abludere ab eo, quem editio a. 1543. praefert. Sed cum iam acceſſerimus ad eam editionem, quae non modo integra ac plena prima dici poteſt, ſed ſequentium omnium, non excepta nouiſſima, fundamenta iecit et in iis quodammodo dominatur, neceſſe erit, vt ante omnia, quae ipſe Eraſmus de inſtituti ſui ratione in medium attulit, cum lectoribus communicemus. Etenim ſequentium editionum curatores aut contenti fuerunt, Eraſmianam operam acceſſionibus aliquot locupletatam prelo committere, aut vltra veſtigiis ipſius inſtiterunt et partim codicibus, partim iudicio ſuo confiſi emendatiorem ac ſinceriorem efferre contenderunt, aut etiam ab illo longius receſſerunt. Quorum omnium ſtudia atque conanima non dicam aeſtimare, ſed ne examinare quidem abſque accurata Eraſmianae operae cognitione licet. Nec vero vniuerſe atque paucis didiciſſe ſufficit, Eraſmum textum emendaſſe, genuina a ſuppoſititiis ſecreuiſſe et cuncta nouo ordine eſſe diſpartitum, quo ſane nec ad auctoris, nec ad editoris ingenium cognoſcendum

magnopere iuuamur. Sed cum primus ille explicare aggreſſus ſit, quae peculiaris Auguſtini ac maxime propria tam in ſentiendo, quam eloquendo, virtus fuerit, eamque notionem deinde, qua ſolet in ceteris quoque eccleſiaſticis ſcriptoribus ſolertia, ad explorandam tam vniuerſam ſcriptorum genuitatem, quam ſingulorum locorum ſanitatem traduxerit, omnique inde ſaeculo critices aliqua formula in Auguſtino reſtituendo praeiuerit, non facile quemquam, qui haecce ſtudia curat, fore, arbitror, qui hac Eraſmi diſputatione abſque damno carere poſſit. Accedit, quod primus item Eraſmus deprauationum textus Auguſtiniani cauſas, variaque corruptorum genera indagauerit, quorum deſcriptio quodammodo eundem vſum praeſtare poteſt, qui alias a Codicum notitia bene explicata exſpectari ſolet. Atque haec praefaminis loco, ne inſerenda hac oratione bene longa negligenter aut parum verecundi aliquibus videremur. Iam ipſum audi. Sic enim in epiſtola, (data Friburgi Briſgauiae. M. D. XXIX.) qua totum opus *Alfonſo Fonſecae*, *Principi et Archiepiſcopo Toletano totiusque Hiſpaniae Primati*, nuncupat, cuiusque dimidiam partem in laudes Auguſtini impendit, loquitur:

„Quo dilabor? Non enim inſtitueram encomium Auguſtini, quodſi ſuſcepiſſem, haec quota portio laudum illius erat. Illud tantum volebam oſtendere, quam dolendum fuerit, tantum eccleſiae theſaurum tam ſero per typographos prodiiſſe in publicum, quem maxime referebat in omnium verſari manibus. Deterrebat nimirum illos impendiorum magnitudo. Primus hoc egregium facinus auſus eſt, vir ſingulari pietate IOANNES AMERBACHIVS, re ſat beatus, ſed animi dotibus longe beatior, quem nec ſumptus immenſi, nec in conquirendis vndecunque exem-

exemplaribus inſtantia, nec in conferendis taedium, nec operis difficultas, nec diſtractionis alea, nec vlla res alia deterruit, quo minus totum Auguſtinum redderet omnibus communem. Non huc inuitauit virum quaeſtus amor, ſed ſincera pietas, quam omnes illius praefationes ſpirant, ac reuocandi priſcos illos eccleſiae doctores ſtudium, quos videbat ac dolebat propemodum antiquatos. Proinde non dubito, quin illius manibus bene precentur omnes, qui per Auguſtini libros ad pietatem profecerunt. Idem in vniverſas Hieronymi lucubrationes maiori etiam ſtudio molientem deus ad ſuperos euocauit. Eam tamen prouinciam tribus filiis, Brunoni, Baſilio, et Bonifacio, quos in hoc curarat trium peritia linguarum inſtituendos, moriens delegauit, per quos non minore ſtudio, quam fide peractum eſt, quod optimus pater voluit. Sic enim illos et ad pietatem et ad eruditionem educarat, vt quodammodo ſe maior ac melior in illis ſupereſſet, hodieque ſuperſit. Nam natu maximus tantum in fata conceſſit. Tot ſunt examina monachorum in orbe, quorum otium magnis cenſibus alitur. Tot ſunt Abbates opimo reditu, nihil aliud, quam aedificantes, vel alentes equos, vel epulantes. Hic erat illorum proprius labor, quem homo laicus ſua ſponte ſuſcepit. Atque in Auguſtino quidem tantum adhibitum eſt ab illo curae, ſtudii, vigilantiae, quantum illa tum ferebat aetas, rudior adhuc et perpaucos habens in hoc genere literarum exercitatos. Illud potius mirandum, quod, quum Auguſtini lucubrationes tot iam annis verſentur inter manus eruditorum, nulla extiterit de illo publica querimonia, quemadmodum de Hieronymo nemo non querebatur. Atqui ni multos haberem teſtes, qui operi excudendo vel praefuerunt, vel adfuerunt, nemo mihi crediturus ſit, quan-

tum mendarum offenderim ac sustulerim, etiam illinc, vbi nihil esse deprauatum putabatur. Habet enim Augustinus suum quoddam dicendi genus, argutum, et periodis in longum productis multa conuoluens, quod lectorem et familiarem, et acutum, et attentum, et bene memorem requirit, denique taedii laborisque patientem, quales non ita multos reperias. Iam tametsi prophanas literas parcius ostentat, quam Hieronymus, tamen obiter ad eas frequenter alludit. His rebus factum est, vt lector audaculus magis, quam argutus, mutarit quicquid offendebat. Verum quae vel librariorum incuria, vel lectorum inscitia commissa sunt, habent vtcunque colorem, quo culpam liceat, si non excusare, certe extenuare: quanquam hanc oportuit esse publicam Principum, Praesulum et Abbatum curam, vt vtilium, sed praecipue sacrorum voluminum exemplaria per eruditos viros quam diligentissime castigata seruarentur in publicis bibliothecis. Illos vero, quos absoluat a sacrilegii crimine, qui nec errore, nec vlla necessitate, sed inepta libidine, studio mutarunt huius viri scripta, vertentes *que* in *et: et* in *que;* *sed* in *at: at* in *sed: dixit* in *ait: ait* in *dixit:* verbum in participium: participium in verbum: aliaque innumera his consimilia, quasi luserint in opere alieno. Hoc flagitium quum alias, tum praecipue deprehendimus in libris de Trinitate. Deprehendimus autem ex collatione *codicis*, quem nobis praebuit *Flandriae monasterium quoddam*, cuius nomen in praesentia non occurrit, sane bellum ac vetustum, dixisses bonae fidei, magnaeque auctoritatis exemplar. Vix vnquam occurrebant duo versus, quin esset, quod iugularet transuersus calamus. Hic non erat error aut oscitantia, sed impius ludus hominis male feriati. Alibi nescio quis sententias expleuerat, adie-

adiectis verbis aliquot non neceſſariis: velut quoties beatus Auguſtinus citabat e ſcripturis canonicis, quantum ad id, quod agebatur, ſatis erat, ille ſcripturae teſtimonium altius repetitum ex eodem loco longius proſequebatur, quum nihil eſſet ad rem neceſſe. Id praecipue factum comperimus in Commentariis, quos ſcripſit in epiſtolam ad Romanos et ad Galatas. Riſimus non paucis locis inſignem ſcribarum delirationem, qui, quod lector ineptiens annotarat in margine ſui codicis, retulerunt in contextum. Ex multis duo proponam exempla, quorum alterum eſt in Epiſtola LVIII. vbi leguntur haec Auguſtini verba: *Hos autem prophetas, quos poſt apoſtolos poſuit, non puto illos eſſe, qui ordine temporum ante apoſtolos fuerunt, ſed iſtos, quibus iam ſub apoſtolis per gratiam donabatur, aut interpretatio ſcripturarum et inſpectio mentium, aut praedictio temporis ſequuturi.* In priori editione participium *ſequuturi*, a ſuo nomine, *temporis*, prolixo verborum aſſumento diuulſum comperimus, idque non ſolum inſigniter indoctum erat ac ſtultum, verum ne ad rem quidem tantillum faciens. Non enim illic ambigebatur, qui eſſent apoſtoli, et vnde ducta vox, ſed de quo prophetarum genere loqueretur illic Apoſtolus. Non repetam hic longum nugamentum, ne ſim taedio, decerpam modo pauca, vnde facilis ſit coniectura, quam cetera nihil habeant mentis. Hunc in modum orditur: *Si enim ego ipſe vt de his, quid ſentiam, habeas, differentiam facturum me ſperauerim:* Agnoſcis ſermonis florem. Ac mox: *Vt enim ad vim termini proficiſcar, Apoſtolos Graecum, dicitur ab apos, quod notat argumentum, vel praeminentiam, et ſcolon, quod eſt miſſio, quaſi praeminenter miſſus, ad augmentationem ſcilicet fidei catholicae, vel apoſtolus quaſi poſtmiſſus* etc. Quid hac deliratione prodigio-

digiofius? Apos enim apud Graecos tantum fignificat, quantum Kifkildriuium apud Latinos, et fcolon Graecis fonat offendiculum. Deinde ftultiffime imaginatur in nomine apoftolus, apoft additum pro poftmodum, pro quo barbari diceré folent depoft. Atqui fi graeca vox eft apoftolus, vt ipfe docet, vnde illic latina praepofitio poft? Sequitur, propheta autem a pro, id eft procul, et for faris, quum propheta Graecis nihil aliud fonet, quam latinis praedictor. Haec propofuiffe fatis arbitror, ad totius nugamenti guftum quendam, quod ita attextum eft, quafi quis pro Auguftino Paulinum doceat, de quo fignificarat fe dubitare. Alter locus eft in libro fecundo: De fermone domini in monte habito. Quoniam inter fructus fpiritus Paulus commemorat gaudium, ne quis exiftimaret, illum de quouis gaudio loqui, fic locum explanat Auguftinus. *Sane fciendum eft, hic gaudium proprie pofitum. Mali enim homines non gaudere, fed geftire dicuntur proprie, ficut fuperius diximus voluntatem proprie pofitam, quam non habent mali*, etc. Haec Auguftini verba quum nihil habeant obfcuritatis, tamen aliquis conatus erat dilucidius, fcilicet explicare fententiam hifce verbis: *Neque gaudium virtutis fit, ficut voluntas, et haec potius ad fanctos pertinent: ad peccatores vero geftus magis et cupiditas deputanda funt.* Et hoc tam infulfum nugamentum e fpatio marginis in contextum relatum aliquamdiu nos torfit. Cum huiusmodi portentis fuit nobis fubinde luctandum. Alius ex vndiquaque decerptis fruftulis, veluti nouum opus, Auguftini titulo conftruxerat: alius aliena cum Auguftini fcriptis mifcuerat: alius ex quaeftione fecerat epiftolam, affutis initio paucis verbis. Ne fingula perfequar, vix in alterius tam impie, quam in huius facri doctoris voluminibus lufit otioforum temeritas.

Vt

Vt omittam interim pſeudepigrapha, quaedam non inerudita, quaedam vix tolerabilia, quaedam prorſus indocta. Verum in omnibus, quae illi falſo ſunt inſcripta, nihil inſulſius aut impudentius Sermonibus ad Eremitas, in quibus nec verba, nec ſententiae, nec pectus, nec omnino quicquam eſt Auguſtino dignum: et tamen quiſquis hoc opus confinxit, homo ſuauis ſibi promiſit futurum, vt Auguſtinus crederetur, et ſane repererunt ſimiles labra lactucas. Nihil tamen horum ſubmouimus, niſi quod ea, quae bis aut ſaepius habebantur inter huius viri lucubrationes, ſat habuimus ſemel ponere, ne voluminum magnitudinem ſuperuacua ſarcina oneraremus: cenſuris tantum additis indicauimus, quid nothum eſſet, quid ambiguum, quid commixtum. Haec igitur in tam eximio ſcriptore committi ſane dolendum eſt: ſed aeque mirum, ſuper his nullam hactenus fuiſſe ſtudioſorum querimoniam: vnde coniectura capi poteſt, diuum Auguſtinum antehac a pleriſque Theologis aut non legi ſolitum, aut indiligenter fuiſſe lectum. Ne mihi quidem vnquam perſuaderi potuiſſet, tantum in tam celebri ſcriptore latuiſſe mendarum. Equidem nihil minus habebam in animo, quam hanc capeſſere prouinciam. Deterrebat immenſa voluminum moles, et operis difficultas iuvenile robur, ac prorſus adamantinum quendam hominem exigebat: me vero iam et aetas et valetudo ab hoc genere laborum in totum dehortabatur. Sed felicis memoriae IOANNES FROBENIVS, vir ob ſingularem erga ſtudia fauorem omnium ſtudioſorum amore perenni dignus, tandem illud a me precibus extorſerat, vt in Epiſtolis vnicum ternionem emendarem, quo poſſet operis ſpecimen in proximis nundinis oſtendere. Pollicitus ſum, ſed hac lege, ne quid ſperaret amplius. Annuit. Ceterum quum per-

perſpicerem, illi certum eſſe conſilium, volumen Epiſtolarum abſoluere, neque quenquam eſſe paratum, qui poſſet, aut certe vellet, emendandi partes obire: vicit animi deſtinationem, quum ſingularis amici pertinax voluntas, tum ipſa negotii pietas. Hoc volumen totum ad me recepi, ſed vnicum, etiam atque etiam teſtificans, vt ſi pergere vellet, alium inueniret caſtigatorem, nec me ſuo quoque diſpendio, non modo ſtudiorum, a melioribus curis auocaret. Quid multis? quum nullus exiſteret, qui vellet eam ſarcinam in humeros tollere, et Ioannes Frobenius aſſeueraret, ſtare ſententiam, vt ſi non daretur aliud, totum Auguſtinum, qualis qualis erat, rurſus excuderet: ego partim amici reſpectu, cui nihil pernegare valebam; ſed multo magis inexpiabile piaculum eſſe reputans, ſi tam eximius eccleſiae doctor, tot mendis obſitus, tantis impendiis denuo prodiret in orbis theatrum, hoc inſigniore deformitate notabilis, quo magis elegantia formularum, ac maieſtate voluminum, oculos omnium ad ſe rapturus eſſet: perinde quaſi purpuram eximiam oſtendas foedis maculis deformatam, paſſus ſum imponi mihi clitellas. Tandem vbi tantum pelagus ingreſſus ventis vela dediſſem, longe plus, quam exſpectaram, comperi difficultatis, vt non ſemel animum deſponderim, deque deſerendis inſtitutis cogitarim: ad quod ipſum euidens etiam valetudinis periculum inuitabat, aut, vt rectius dicam, compellebat. Iam me terrebat et exemplum Ioannis Frobenii, quem videbam huic immortuum negotio, virum alioqui quum firmo corpore, tum vita longiſſima dignum. Verum quod prima fronte deterrebat a negotio, hoc ipſum propius conſideranti ſtimulos addebat. Non enim oportet bonorum virorum amicitiam vitae ſpatio terminari, praeſertim quum huius difficillimi nego-

negotii moles in filios illius Hieronymum et Ioannem Eraſmium, reliquoſque liberos eſſet deuoluta, quibus hoc minus oportebat deeſſe, quod tali patre eſſent orbati. Nam quidquid erat erga Frobenium affectus, in hos tranſtuli. Itaque obfirmato animo, ſic vt operi tam ſacro ſatius ducerem animam impendere, quam ſemel ſuſceptum non abſoluere, taedium omne deuici: quoque ſum altius ingreſſus, hoc labor aſſuetudine factus eſt leuior, ipſo, vt opinor, Auguſtino coeptis noſtris proſpera fauoris aura coelitus aſpirante, donec tandem procul aperiret ſeſe portus, in quem propitii numinis auxilio delati, laetum celeuſma nunc canimus. In dirigendis porro voluminibus hunc ordinem ſequuti ſumus. In Primum volumen contulimus ea, ex quibus tota Auguſtini vita, mores, ingenium, et affectus perſpiciuntur, quod hoc pacto futurum arbitrarer, vt et rectius intelligeretur, et auidius legeretur. Amor enim doctoris et attentum reddit, et lubentem diſcipulum. Adiecimus eiuſdem progymnaſmata, quibus vel infans adhuc in Chriſto, vel nouus tyro feliciſſime praeluſit ad egregia facinora. Secundum volumen dedimus Epiſtolis, partim quod in his quoque permulta ſunt, quae ſcripſit iuuenis; partim quod ex his maxime deprehenditur, ſi quid in illius natura fuit peculiare. Tertium et Quartum dedimus his lucubrationibus, quas ad docendum parauit. Quintus habet Ciuitatem dei, quod hoc opus ſimul et docens et confutans errores maxime Paganorum, vtrinque mixtum eſſet. In hac portione nihil eſt noſtrae induſtriae, quod hanc prouinciam hortatu meo ſibi proprie ſumpſiſſet vir apprime doctus Ioannes Ludouicus Viues. In Sextum et Septimum diſtribuimus pugnas aduerſus haereſes diuerſas. In Octa-

Octauum et Nonum collecti sunt tractatus, sic enim appellat Augustinus scripturarum enarrationes apud populum habitas, nisi quod in Nonum farraginem quandam adiecimus libellorum, quos viri nescio qui spiritales in hoc parasse videntur, vt affectum suum ad rerum coelestium contemplationem inflammarent. Decimum volumen complectitur homilias varii argumenti, in quibus permulta sunt aliena, quemadmodum et in Nono. In singulis, ne nullus esset ordo, vel sacrorum voluminum, quae interpretatur, ordinem, vel haereseon origines sequuti sumus. Ipse Augustinus in libris Retractationum maluit aetatis suae, et in Christianismo progressuum ordinem sequi, recensens, quae scripserit catechumenus, quae sacro lauacro renatus, quae presbyter, quae episcopus, nisi quum epistolis et tractatibus suum locum destinasse videtur, quam huius curae partem non absoluit, vt ex ipsius aliquot scriptis apparet. Siquidem hoc moliebatur iam extrema senecta, veluti praesagiens extremum imminere diem, tantoque studiosius agens, vt quoniam vocis officio diutius ecclesiae prodesse non poterat, in libris illi superesset, quatenus licebat, et emendatus et integer, quod propemodum assequutus est. Vix enim ex alterius monumentis minus intercidit, a deprauatoribus nihil omnium potuit vnquam esse tutum. Nostram operam hic non exaggerabimus, conferat cui vacat et agnoscet. Nec tamen ausim polliceri, nihil resedisse, quod egeat emendatore. Alicubi nos destituerant vetusti codices, aliquando in opere tam prolixo somnus obrepsit, quem Flaccus putat esse condonandum humanae naturae. Iam si operarum incuria commissum est, a nobis praestari non potuit, qui cum officina nihil habemus commercii. Tantum illos ad-

mo-

monere poſſumus, qui praeſunt officinae: quod quidem a nobis factum eſt ſedulo. Quidquid noſtra mediocritas potuit, bona fide praeſtitit."

Habes hic omnia, quibus noua editio ſe commendet. Nec ſuperuacaneum, immo neceſſarium plane exiſtimem, indicem ſingulorum, quae in vnoquoque Tomo continentur, operum ſubiungere. Quamuis enim ab initio conſtitutum erat, in editionum recenſu ordinem continuum librorum non attingere, et facile nos eiuſmodi indice carituros eſſe mihi perſuaſeram, maxime cum ſupra in recenſu omnium diligenter notatum ſit, vbi quoduis tam in Eraſmianis, quam Louanienſibus et Benedictina reperiatur; ipſa tamen re edocti ſumus, certam de ſucceſſu collatae in auctorem operae notitiam informari non poſſe, niſi in potioribus editionibus librorum numerum et ſeriem intueri liceat. Huius igitur Eraſmianae ordo hic eſt: *In Tomo Imo* inſunt:

Retractationum lib. II. *cum cenſura.*
Confeſſionum libri XIII. *cum cenſura.*
De Grammatica liber vnus.
Principia dialecticae.
Categoriae decem.
Principia Rhetorices.
De Muſica lib. VI.
Contra Academicos lib. III.
De ordine lib. II.
De vita beata.
Soliloquiorum lib. II.
De magiſtro.
De immortalitate animae.
De libero arbitrio lib. III.
De vera religione.
De moribus eccleſiae catholicae, et de moribus Manichaeorum lib. II. *cum cenſura.*

De Genesi contra Manichaeos lib. II. *cum censura.*
Regulae Augustini *cum censura.*
Posidonius de vita Augustini.

In Tomo II.

Epistolarum farrago.

Epistolae sunt CCXLII. ducentae quadraginta duae, inter quas et spuriae quaedam ab Erasmo obelo transfixae, nec tamen prorsus loco motae. Pertinent huc Epistolae vulgo Augustini dictae ad Bonifacium et huius ad Augustinum, e quibus nonnisi vnam vehementer prolixam et insigniter illiteratam, vt ipse inquit, remouere sustinuit, praetereaque *coronidem sub titulis Cyrilli, subito Latine loquentis et Augustini Graeco male Latine scribentis impudentissime confictam resecuit.* Atque his epistolis, tam singulis, vbi quidem ex re videbatur, censurae aliquid addidit, quam vniuersis etiam praefatus est in *epistola ad lectores*, scripta *Basileae* M.DXXVII. docens partim, quod ad externum earum habitum spectet, eas, sicuti et populares orationes (homilias), nunquam nec in Retractationum libris, nec postea aliqua vel temporum, vel personarum, vel materiarum ratione fuisse digestas, indeque facilius postea admixtas esse, quae nihil Augustino dignum haberent, vel confictas etiam, nec vero libros et epistolas semper inuicem discretos esse, dum alibi librum appellat Augustinus, quem alio loco pro epistola venditat; partim autem ipsam eorum indolem et vim mirifice declarans.

Tomo III.

De doctrina Christiana lib. IV.
Locutionum lib. VII.

De

De fide et symbolo lib. I.
Enchiridion de fide, spe et charitate ad Laurentium lib. I.
De ecclesiasticis dogmatibus lib. I. *cum censura.*
De fide ad Petrum diaconum lib. I. *cum censura.*
De trinitate lib. XV.
De Genesi ad litteram imperfectus lib. I.
De Genesi ad litteram lib. XII.
De mirabilibus sacrae scripturae lib. III. *cum censura.*
De agone Christiano lib. I.
De opere Monachorum lib. I.
De spiritu et littera ad Marcellinum lib. I.
De diuinatione daemonum lib. I.
De spiritu et anima lib. I. *cum censura.*
Speculum lib. I. *cum censura.*
Quaestiunculae de trinitate.
De benedictionibus Iacob patriarchae. *cum censura.*
Sententiae ex Augustini et aliorum libris decerptae.

Tomo IV.

De mendacio ad Consentium liber vnus.
Contra mendacium ad eundem lib. I.
De fide et operibus lib. I.
Quaestionum in Vetus instrumentum lib. VII.
Quaestionum Euangelicarum lib. II.
Quaestionum Euangelicarum secundum Matthaeum lib. I. *cum censura.*
De consensu Euangelistarum lib. IV.
Octoginta trium quaestionum lib. I. *cum censura.*
Viginti vnius sententiarum lib. I. *cum censura.*
De diuersis quaestionibus ad Simplicianum lib. II.
De octo Dulcitii quaestionibus lib. I.
Quaestionum LXV. dialogus. *cum censura.*

Quaeſtionum Veteris et Noui Teſtamenti lib. I. *cum cenſura.*
De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum lib. I.
De catechizandis rudibus lib. I.
De incarnatione verbi lib. II. *cum cenſura.*
De trinitate et vnitate dei lib. I. *cum cenſura.*
De eſſentia diuinitatis lib. I. *cum cenſura.*
De fide rerum inuiſibilium lib. I. *cum cenſura.*
De ſubſtantia dilectionis lib. I. *cum cenſura.*
De continentia lib. I. *cum cenſura.*
De patientia lib. I. *cum cenſura.*
De bono viduitatis lib. I. *cum cenſura.*

Huic quoque Tomo inſerta eſt *Cenſura* libri *de ſingularitate Clericorum*, qui ipſe tamen tanquam alienus foetus et inter aliorum etiam Patrum opera iterata vice vulgata, omiſſus eſt.

De vera et falſa poenitentia lib. I. *cum cenſura.*
De ſalutaribus documentis lib. I. *cum cenſura.*
De amicitia lib. I. *cum cenſura.*
De ſermone domini in monte lib. II.
Expoſitionis epiſtolae Pauli ad Romanos lib. I.
Expoſitionis quarundam propoſitionum ex epiſtola ad Romanos lib. I.
Expoſitionis epiſtolae Pauli ad Galatas lib. I.
Annotationum in Iob lib. I.

Tomo V.

De ciuitate dei libri XXII. cum commentariis Ludouici Viuis.

Tomo VI.

De haereſibus ad Quod vult deum lib. I.
De quinque haereſibus oratio. *cum cenſura.*
Concio ad catechumenos contra Iudaeos, Paganos et Arianos. *cum cenſura.*

Oratio

Oratio aduerſus Iudaeos.
De altercatione eccleſiae et ſynagogae dialogus. *cum cenſura.*
De vtilitate credendi ad Honoratum lib. I.
Contra epiſtolam Manichaei, quam vocant Fundamenti lib. I.
De duabus animabus contra Manichaeos lib. I.
Contra Fortunatum quendam Manichaeorum presbyterum. *cum cenſura.*
Contra Adimantum, Manichaei diſcipulum.
Contra Fauſtum Manichaeum lib. XXXIII.
De actis cum Felice Manichaeo lib. II. *cum cenſura.*
Contra Secundinum Manichaeum lib. I.
De natura boni contra Manichaeos lib. I.
De fide contra Manichaeos lib. I.
Contra aduerſarium legis et prophetarum lib. II.
Contra Priſcillianiſtas et Origeniſtas lib. I.
Contra ſermonem Arianorum lib. I.
Contra Maximinum, Arianorum epiſcopum lib. III. *cum cenſura.*
Contra Felicianum Arianum de vnitate Trinitatis; *cum cenſura.*
De bono coniugali contra Iouinianum.
De ſancta virginitate.
De adulterinis coniugiis ad Pollentium lib. II.
Tractatus de Epicureis et Stoicis. *cum cenſura.*
Tractatus de eo, quod dictum eſt a deo ad Moyſen, ego ſum, qui ſum, incerti auctoris.

Tomo VII.

Contra partem Donati, pſalmus.
Contra epiſt. Parmeniani lib. III.
Contra literas Petiliani, Cirtenſis epiſcopi Donatiſtae lib. III.

Contra Crefconium Donatiftam grammaticum lib. IV.

Contra Gaudentii, Donatiftarum epifcopi epift. lib. III. quorum poftremus nunc primum eft excufus.

De baptifmo contra Donatiftas lib. VII. *cum cenfura.*

De vnico baptifmo contra Petilianum lib. I.

De vnitate ecclefiae contra Petiliani Donatiftae epiftolam lib. I.

Opus Breuiculi collationum cum Donatiftis.

Poft collationem contra Donatiftas lib. I.

Super geftis cum Emerito, Donatiftarum epifcopo lib. I.

Contra Fulgentium Donatiftam lib. I. *cum cenfura.*

De peccatorum meritis et remiffione, ac de baptifmo paruulorum, ad Marcellinum lib. III.

De natura et gratia contra Pelagianos lib. I.

De gratia Chrifti et peccato originali, contra Pelagium et Caeleftium lib. II.

De nuptiis et concupifcentia ad Valerium comitem lib. II.

Contra duas epiftolas Pelagianorum ad Bonifacium lib. IV.

Contra Iulianum Pelagianum lib. VI.

De anima et eius origine lib. IV.

De praedeftinatione et gratia lib. I.

Profperi epiftola ad Auguftinum de reliquiis Pelagianae haerefeos.

Hilarii epift. ad eundem de eadem materia.

De praedeftinatione fanctorum lib. I. *cum cenfura.*

De bono perfeuerantiae lib. I.

De praedeftinatione dei lib. I. *cum cenfura.*

De gratia et libero arbitrio ad Valentinum lib. I.

Ad

Ad eundem de correptione et gratia lib. I.
Ad articulos ſibi falſo impoſitos, Auguſtini reſponſio.
Contra Pelagianos, Hypognoſticon, lib. VI. *cum cenſura praecedente.*
De perfectione iuſtitiae contra Caeleſtium lib. VI, *cum cenſura.*

Tomo VIII.

Enarrationes in Pſalmos.

Tomo IX.

Cuius libri fere omnes cenſuras habent annexas;
In euangelium Ioannis expoſitio.
In epiſtolam Ioannis expoſitio.
In Apocalypſim Ioannis expoſitio.
Meditationum lib. I.
De diligendo deo liber alius, qui et Meditationum inſcribitur.
Soliloquiorum animae ad deum lib. I.
Manuale lib. vnus.
De triplici habitaculo lib. I.
Scalae paradiſi liber.
De duodecim abuſionum gradibus.
De contritione cordis liber vnus.
De cognitione verae vitae lib. I.
De aſſumptione beatae Mariae virginis.
De diſciplina Chriſtiana.
De decem chordis.
De cantico nouo lib. I.
De contemtu mundi lib. I.
De vanitate ſeculi lib. I.
De obedientia et humilitate ſermo.
De bono diſciplinae ſermo.
De viſitatione infirmorum lib. II.
De conſolatione mortuorum ſermones II.

De quarta feria, ſiue cultura agri dominici, ſermo.
De cataclyſmo ſermo.
De tempore Barbarico ſermo.
De ſobrietate et virginitate ſermo.
Speculum peccatoris tractatus.
De vtilitate poenitentiae tractatus.
De conflictu vitiorum et virtutum lib. I.
De quatuor virtutib. charitatis tractatus.
De laudibus charitatis tractatus.
De honeſtate mulierum lib. I.
De paſtoribus lib. I.
De ouibus liber ſiue homilia.
De ſymbolo fidei ad catechumenos lib. IV.
De conuenientia decem praeceptorum et decem plagarum Aegypti, liber vnus.
De rectitudine catholicae conuerſationis tractatus.
De vtilitate ieiunii tractatus.
De vrbis excidio tractatus.
De creatione primi hominis tractatus.
De arbore ſcientiae boni et mali tractatus.
De pugna animae tractatus.
De antichriſto tractatus.
Pſalterium, quod matri ſuae compoſuit.
Super Magnificat expoſitio.

Tomo X.

De verbis domini.
De verbis Apoſtoli.
Homiliae L.
Homiliae de tempore. *cum cenſura.*
Homiliae de ſanctis.
Ad fratres in eremo. *cum cenſura.*

Quam late autem harum cenſurarum vſus pateat non ſolum ex eo, quod ſpeciminis loco de praefatione in Epiſtolas produximus, ſed multo etiam magis ex

ex iis, quas longe inſtructiores Monachi Benedictini dederunt, conſtare poteſt. Contentorum index duplex, vnus iuxta Tomorum ſeriem, alter ordine alphabetico concinnatus, nec non ordo editionis Amerbachianae inſigni cum lectoris commodo poſt praefationem additi ſunt. Non eſt vero *huius* editionis contentorum index, quem Oudinus venditat, ſed nouiſſimae Eraſmianae, vtpote qui Poſidonii indiculum ſcriptorum Auguſtini vna cum Vita hic editum mentitur, qui primum a. 1564. in lucem editus eſt.

1528 - 30.

Coloniae apud Io. Gymnicum. 8. Ex hac officina prodierunt non vno nomine, ſed perbreui temporis ſpatio, varia Auguſtini opuſcula (vno non raro volumine comprehenſa), quae ſuis quaeque titulis diſcreta ſic ſe habent: 1) *Diui Aur. Auguſtini, Hipp. Epiſcopi, de opere Monachorum liber vnus ad Aurelium, epiſcopum Carthaginenſem. Anno M.D.XXIX. Menſe Auguſto.* 2) *Diui Aur. Auguſtini Hipp. epiſc. enchiridion ad Laurentium II. Anno M.D.XXVIII.* 3) *D. Aur. Auguſtini, Hipp. ep. de gratia et libero arbitrio ad Valentinnm et cum illo monachis, liber vnus. Eiuſdem de correptione et gratia ad eundem et cum illo monachis, liber vnus. Quibus praemittuntur epiſtolae duae Diui Auguſtini ad Valentinum contra eos, qui negant liberum arbitrium. Anno M.D.XXX.* 4) *Diui Aur. Auguſtini de immortalitate animae. Liber vnus. Eiuſdem de agone Chriſtiano, liber vnus. abſque anni et loci nota.*

1531 - 32.

Pariſiis, ex officina Claudii Chevallonii. fol. X. Tomis. D. Aur. Auguſtini, quae extant ex emendatione Def. Eraſmi.

Laudat hanc Erafmianae repetitionem *Oudinus in Comm.* p. 939 feqq., eique acceffiffe ait *Iacobi Hemeri Studgardienfis* Epiftolam nuncupatoriam ad Gallum Millerum, Ecclefiae Tubingenfis Theologum, quae totam editionis huius rationem fufius exponat. Idem monet in hac editione primum editos effe *Sermones XVII.* fex *de tempore*, feptimus *de verbis Apoftoli*, et decem *de Sanctis*. *Catalogus Bibl. Mufei Britt.* (Lond. 1789. fol.) in huius editionis mentione annum 1532. profert, quocirca vtrumque praefigere placuit.

1537.

Auguftae Vindelicorum excudebat Heinricus Steyner. fol. Diui Aurelii Auguftini Epifcopi *Opufcula*, nempe

In libros Moyfi, Iofuae et Iudicum libri VII.
Quaeftiones veteris et noui teftamenti.
Quaeftionum euangelicarum fecundumMatthaeum.
Quaeftiones ad Orofium liber vnus.
Quaeftionum Hilarii liber vnus.
De octo Dulcitii quaeftionibus liber vnus.
De diuerfis quaeftionibus, ad fanctum Simplicianum libri II.
Quaeftionum euangelicarum libri II.
Octoginta trium quaeftionum liber vnus.
De fex quaeftionibus contra Paganos liber vnus.
Ad inquifitiones Ianuarii libri duo.
De inquifitione Trinitatis liber vnus.
De Epicureis et Stoicis liber vnus.
De Haerefibus ad Quod vult deum liber vnus.
De quinque Haerefibus liber I.
Contra Iudaeos, Paganos et Arianos liber vnus.
Contra Iudaeos liber vnus.
Retractationum libri duo.

Haec

Haec ſeries librorum integrorum efficit *Tomum tertium Epitomes Operum Auguſtini* a Io. Piscatorio concinnatae. Expreſſi ſunt ex ed. Lugdunenſi a. 1497. et Amerbachiana, vt ipſe editor in praefatione profeſſus eſt.

1541.

Pariſiis apud Carolum Guillard; fol. X Tomis. D. Aurelii Auguſtini opera omnia ex *Deſ. Eraſmi* emendatione; editio auctior et locupletior cum indice locupletiſſimo, cura et ſtudio *Florentii Bourgoini. Cat. Bibl. Regiae Pariſ.*

1543.

Baſileae in officina Frobeniana per Hieronymum Frobenium et Nicolaum Epiſcopum. fol. XI Tomis. Omnium operum D. Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, *Primus Tomus*, ad fidem vetuſtorum exemplarium, poſt omnium in hunc vſque diem editiones denuo ſumma vigilantia repurgatorum a mendis innumeris, vt optimo iure tantus eccleſiae doctor renatus videri poſſit. Inſpice, lector, et fateberis, hanc non vanam eſſe pollicitationem: quodſi gratus etiam eſſe voles, non patieris tantum laboris, tantumque impenſarum fruſtra ſumptum eſſe. Sub finem annexi ſunt Indices duo, alter materiarum, alter interpretatorum Scripturae locorum: quibus lectorem haud leuiter adiutum iri confidimus. —

Hic primi voluminis atque operis vniuerſi titulus annum 1543. impreſſum habet, ſed ad calcem tomorum ſingulorum annus, quo vnuſquiſque abſolutus fuerit, extat.

Secun-

Secundus Tomus Op. D. A. Aug. H. E. complectens illius Epiſtolas, non mediocri cura emendatas per Deſ. Eraſmum Roterodamum. Anno M.D.XLI.

Tertius Tomus — complectens τὰ διδακτικὰ, hoc eſt, quae proprie ad docendum pertinent. Anno M.D.XLI.

Quartus Tomus — complectens reliqua τῶν διδακτικῶν. Anno M.D.XLI.

Quintus Tomus — XXII Libros de Ciuitate Dei, diligenter recognitos per eruditiſſ. virum Ioan. Ludovicum Viuem, ac eiuſdem Commentariis, denuo ab autore reuiſis, illuſtratos, continens. Anno M.D.XLII.

Sextus Tomus — continens τὰ πολεμικὰ, hoc eſt, decertationes aduerſus haereſes, praecipue Iudaeorum, Manichaeorum, Priſcillianiſtarum, Origeniſtarum, Arrianorum et Iouiniani. Anno M.D.XLII.

Septimus Tomus — continens reliquam partem τῶν πολεμικῶν, id eſt, pugnas aduerſus Haereſes Donatiſtarum et Pelagianorum. Anno M.D.XLII.

Octauus Tomus — continens enarrationes in Pſalmos myſticos. Anno M.D.XLII.

Nonus Tomus — continens illius Tractatus, hoc eſt: expoſitiones ad populum factas in Nouum Teſtamentum, cum aliis varii generis opuſculis, quorum indicem habet alterum huius paginae latus. Anno M.D.XLII.

Decimus Tomus — continens reliqua tractata apud populum, quorum ſummam indicabit haec pagina verſa. Anno M.D.XLII.

In omnia D. A. Auguſtini Scripta Indices duo, eo conſcripti modo, vt nihil annotatu dignum poſſis deſiderare, neque quicquam velut ſuperuacaneum reiicere: quorum prior materias in ipſis paſſim operibus tractatas, indicat: poſterior ſacrae ſcripturae locorum interpretationes iuxta Bibliorum ordinem obſer-

obſeruatorum oſtendit. Anno M.D.XLIII. *In fine:* Menſe Septembri.

Quid noui in hac altera Frobeniana editione operibus Auguſtini euenerit, per quos illa et quibus ſubſidiis ſuſtentata fuerit, praefatione, verſa tituli primi pagina impreſſa, bibliopolae exponunt. Orſi enim ab Amerbachii meritis, gratiam, quam Eraſmus opera ſua apud omnes iniuerit, cumulatiorem eum initurum fuiſſe monent, ſi ſoli tam ingentem prouinciam obire vacaſſet, et non bonam eius partem, aliis negotiis ex tranſuerſo ſe ingerentibus, in amicos partiri compulſus eſſet.

Deinde pergunt: „Sed quod ille poſteriore editione ſartum tectum praeſtaturus ſperabatur, interim alii occupauerunt. Succedente enim Lutetiana editione, celeberrimae ſcholae aliquot alumni in hoc incubuerunt, vt ſi quid Eraſmum ſociosue ſubterfugiſſet, ſarcirent ſua cura; haud poenitenda per Muſas, et minime ſuperuacua. Tandem vrgente iam fato extremam caſtigationis manum, et vt credi par eſt, ipſius Auguſtini ſancta anima tot praeclaris ſucceſſibus fauente, extitit vir omnium bonorum beneuolentia digniſſimus, et ad hanc functionem a natura factus ſculptuſque, olim eo potiſſimum nomine Eraſmo cum primis charus, illique in hoc negotio (vt ſic dicam) ſuccenturiatus, *Martinus Lypſius:* cui viro et temporis ſpatium, et otium, et exemplarium copia, et in labore ſociorum delectus, et literatura idonea, huicque par induſtria, et in tanto negotio non tam diligentia, quam religio, ad hoc doctorum hominum fauor adhortationeſque atque inſuper praemiorum allectamenta, denique quidquid praeſidiorum opus eſſet, abunde ſuppeteret. Namque is a teneris vnguiculis Auguſtini admirator, atque etiam ex profeſſo eius inſtituti ſectator, pro ſuo peculiari

erga

erga ſanctiſſ. virum affectu, annos plus viginti hoc paene ſolum egit, ne quod mendum in ſcriptis eius ſubſideret: vtpote qui etiam prima noſtra editione Eraſmo plura loca, quam alius quiſquam amicorum ſuppeditauit. Deinde praeter domeſticam ſymmyſtarum bibliothecam, corrogatis ex circumquaque vicinis monaſteriis vetuſtis et incorruptis exemplaribus, optimo quoque in hunc vſum promptiſſime communicante, adſcitis ex ſuo ſodalitio impigris aliquot, qui adiutarent, nihil vel aliis, vel ſibi ipſi ad ſummam conferendi diligentiam reliquum fecit, magna, mediocria, minuta, pari lance appendens, et annotans. Vix credas, mi lector, haec citra exaggerationem dici, ni margines exemplaris ab illo miſſi videas, hominis indefeſſum ſtudium teſtantes: dum certis notis terna quaternaue, aut etiam plura exemplaria profert, tum quatenus euarient, indicat. Nam cum ſit non minore modeſtia, quam eruditione, maluit aliis iudicandi munus cedere, aliquando tamen ſuum praeiudicium addens, quod quidem ſemper libenter amplexi ſumus. Cetera viris doctis, et qui Auguſtinianae phraſeos ſaliuam diu multumque reguſtatam iam probe callerent, iudicanda commiſſa ſunt: id quod non cuiuis procliue fuerit. — Illud diſſimulandum non eſt, in parte quadam Decimi tomi, non magna ſane, ſi germana tantum ſpectes, nos Lypſii ſubſidio deſtitutos, graſſantibus ſub id tempus Geldris in Louanium et viciniam, vbi tum Lypſius agebat: quod ideo lectorem monitum oportebat, ne forte ex paucis illis de reliquis coniecturam faciat; in ceteris potius quiſque ſuis oculis inoffenſe (modo ſtilo Auguſtini aſſueti ſint,) omnia percurrentibus, quam noſtro teſtimonio credat; comperiet vniuerſa pariter accurata, ne pſeudepigraphis quidem exceptis. Ceterum in tanta indagine et perueſtigatione vni-

vnicum opuſculum, duntaxat e germanis, nunc primum repertum eſt et editum, videlicet *Contra Gaudentium liber tertius*: vnde liquet, vix hic aliud quicquam, quod extet, deſiderari; nam ſermones De tempore (vt vocant) et ſanctis, a quibuſdam copiae magis, quam delectui ſeruientibus, mira licentia paſſim interfarcti, nihil ad praeſens negotium attinent: cum cuiuis erudito appareat, quoſdam etiam excuſos toto ſtilo Auguſtinum parentem inficiari, nonnullos Graecum magis, quam Latinum autorem prae ſe ferre. Aequum igitur eſt, vt, quod Romanae eloquentiae candidati in Cicerone, Liuio, Seneca, Plinio, aliiſque non paucis, in quibus poſterior eruditorum cura ad priorem ſemper aliquid adiunxit, magno applauſu obuiiſque vlnis exceperunt, idem ſanctioris literaturae ſtudioſi in Auguſtini ſcriptis non faſtidiant, ſi pectora, qualia decet, ad eorum lectionem adferre volunt."

Totum opus exſcriptum eſt binis columnis ſolito Frobenianae officinae charactere, ſed minori et non admodum nitido, praeterquam in praefatione, quae typis paulo maioribus eſt exarata.

1545.

Venetiis ex officina Eraſmiana apud Vincentium Valgriſium. 8. *Voll. III.* D. Aurelii Auguſtini, Eccleſiae Doctoris Eximii, Opuſculorum *Tomus Primus.* Quo omnia, quae ad fidem et opera ſpectant — *Tomus Secundus*, quo omnia, quae ad gratiam et liberum arbitrium ſpectant — *Tomus Tertius*, quo omnia, quae ad electionem, vocationem, glorificationemque ſpectant, declarantur: ex libris eiuſdem a *M. Auguſtino Fregoſo Soſteneo* excerptus et ſcholiis, argumentis et indice locupletatus.

Liber

Liber rariſſimus, cuius nuſpiam mentionem factam eſſe memini. Ne quis vero a titulo ſibi imponi patiatur, quaſi locorum diuerſorum vndicunque excerptorum et auulſorum, nunc vero iuxta varias argumenti ſedes compoſitorum farrago ſit, libros integros ad vnum argumentum facientes, collectos eſſe ſciat hac ſerie:

Tomo Primo:

De doctrina Chriſtiana libri IV; de diſciplina Chriſtiana liber; Enchiridion ad Laurentium liber; de eccleſiaſticis dogmatibus liber; de haereſibus liber; de V. haereſibus oratio; de vtilitate credendi liber; de fide et ſymbolo liber; de fide ad Petrum diaconum liber; de agone chriſtiano liber; de fide et operibus liber; in Pſalmum XXIX. enarratio; in Pſalmum XXX; in Pſalmum XXXI.

Tomo Secundo:

Liber expoſitionis inchoatae Epiſt. diui Pauli ad Rom.; liber expoſitionis quarundam propoſitionum, ex epiſt. ad Rom.; liber expoſitionis Epiſt. ad Gal.; Epiſt. Hilarii ad Auguſtinum; Reſcriptum Auguſtini ad Hilarium; Epiſt. patrum Carthaginenſis concilii ad Innocentium papam; reſcriptum Innocentii papae ad patres Carthaginenſis concilii; Epiſt. patrum Mileuitani concilii ad Innocentium papam; reſcriptum Innocentii papae ad patres Mileuitani concilii; Epiſt. Auguſtini ad Hilarium; epiſt. quinque Epiſcoporum ad Innocentium papam; reſcriptum Innocentii papae ad 5 Epiſcopos; libri III. de libero arbitrio; epiſt. prima diui Auguſtini ad Valentinum, et cum illo fratribus; epiſt 2. Auguſtini ad Valentinum, et cum illo fratribus; epiſt. prima diui Auguſtini ad Sixtum preſbyterum; epiſt. ſecunda diui

Auguſt.

August. ad Sixtum presb.; epist. Alipii et Augustini ad Paulinum Episcopum; liber de gratia et libero arbitrio, ad Valentinum, et cum illo monachis; liber de natura et gratia, ad Timasium et Iacobum, contra Pelagianos; epist. sancti Prosperi Aquitani de gratia et libero arbitrio ad Rufinum; liber de gratia et libero arbitrio sancti Prosperi Aquitani, pro defensione diui Aurelii Augustini contra Cassiani presbyteri librum; epist. sancti Aurelii Episcopi de damnatione Pelagii atque Coelestii; epist. decerpta ex gestis synodalibus contra Pelagium haereticum, quae in palaestina synodo, sibi obiecta, damnare compulsus est; Canones tredecim, epist. Coelestini papae pro Prospero et Hilario de gratia Dei aduersus quosdam Galliarum presbyteros, Pelagii sectatores.

Tomo Tertio:

Retractationum lib. II.; hypognosticon contra Pelagianos et Coelestianos lib. VI.; contra duas Pelagianorum epistolas ad Bonifacium lib. IV.; de spiritu et litera ad Marcellinum liber; de praedestinatione et gratia, qui intitulatur de voluntate dei, liber; Prosperi Aquitani de reliquiis Pelagianae haereseos ad Augustinum epistola; Hilarii Arelatensis de eadem materia ad Augustinum epistola; de praedestinatione sanctorum liber primus; de bono perseuerantiae liber secundus; Prosperi responsiones ad excerpta, quae de Ianuensi ciuitate missi sunt; de praedestinatione dei liber.

Singulis Tomis praemissa est tabula, argumenta librorum et capitum singulorum declarans, quam inscripsit: *Argumenta per M. Augustinum Sosteneum Fregosum compendiose in vnum redacta; et index alphabeticus materiarum insignium.* Nuncupauit editor

tor opus ſuum M. Hieronymo Suripando totius Auguſtinianae Religionis Generali. Deſcriptio eſt elegans typis rotundis nitidis, charta alba et tenera, marginibus ampliſſimis, quippe qui vltra lemmata et loca biblica in ipſis notata late protenduntur.

1552.

Venetiis ad ſignum ſpei. 4. *X Tomis.* Diui Aur. Auguſtini, Hipp. Epiſcopi, Omnium Operum *Primus Tomus*, ad fidem Veterum exemplarium ſumma vigilantia repurgatorum a mendis innumeris, notata in contextu et margine ſuis ſignis veterum exemplarium lectione, vt optimo iure tantus Eccleſiae Doctor renatus videri poſſit. Inſpice, Lector, et fateberis, hanc non vanam eſſe pollicitationem: quod, ſi gratus etiam eſſe voles, non patieris tantum laboris, tantumque impenſarum fruſtra ſumptum eſſe. *Cui acceſſerunt libri, epiſtolae, ſermones et fragmenta aliquot*, hactenus nunquam impreſſa. Additus eſt et index, multo, quam Baſilienſis fuerat, copioſior. M.D.LII (1552.)

Secundus Tomus Operum rel. (vt in Baſileenſi a. 1543.) *Nunc poſtremo accuratiori quam antea diligentia excuſus.* M.D.LII.

Tertius Tomus vt in Baſileenſi. M.D.LII.

Quartus Tomus — complectens reliqua τῶν διδακτικῶν. *Pleraque, quae erant plane conuulſa et luxata, ea ad fidem exemplarium veterum Victorinorum reſtituta ſunt.* M.D.LI. (1551.)

Quintus Tomus — continens XXII. Libros de Ciuitate Dei. Cui acceſſerunt Commentarii *Io. Ludov. Viuis* ab autore recogniti. M.D.LI.

Sextus Tomus vt in Baſileenſi. M.D.LI.

Septimus, Octauus, Nonus et *Decimus Tomus* ſimiliter. M.D.L. (1550.)

Index

Index omnium, quae insigniter a D. Aurelio Augustino dicta sunt, nunc recens supra praecedentes Editiones, per *F. Florentium Bourgoinum* Parisiensem, Franciscanum, longe quam antea auctior ac locupletior redditus. Insuper multa, quae erant manca, mutila et solum inchoata, tam in indice autoritatum sacrae scripturae, id est, veteris ac noui instrumenti, quam in locis aliquot sacrarum scripturarum pugnantibus conciliatis in Augustino, reformata, aucta et repurgata sunt. Perlege et iudica. M.D.LII. (1552.)

Editio extra Italiam paucissimis visa. Notatam deprehendimus in *Catalogo Bibliothecae Tigurinae**). Illius exemplar erat quondam Hannouerae in ditissima praestantium librorum supellectile Duuiana, quod feliciter in manus *Dauidis Clement* incidit, et ab eo curiosius est descriptum in *Bibliotheca Historica Critica* T. II. p. 269 seqq. Duo vero simul praestitit insignia literatoribus beneficia, alterum, quod librum rarissimum nec per se accuratiori cognitione indignum primus patefecit, alterum maius etiam, quod diligenti eius collatione, cum sequenti Veneta editione, omne huius artificium et constructionem luculenter declarauit, atque id, de quo inter Clericum et Rich. Simonium litigabatur, facili negotio expediuit. Scilicet non meram praecedentium alicuius repetitionem putare oportet, sed ad plures et fere superiores omnes **) conformatam. Siquidem non omnes, sed

*) T. I. p. 70. Sic *Venet.* 4. *X Tomis. D. Aur. A. op. per Fl. Bourgoinum.*

**) *Les Editions de Bâle, de Paris et de Venise qui l'ont précedée, sont le fond, sur lequel on a travaillé.* Venetam editionem Operum omnium hac ipsa anti-

ſed complures tamen Eraſmi Cenſuras retinuit, variantes lectiones in margine offert, et ſicubi in textum aliquid receptum ſit, ibidem indicat, ex qua editione proficiſcatur. Recuſa autem non ſolum Tomo I. *Eraſmi* praefatio ad *Alphonſum Fonſecam*, ſed in ſecundo etiam *Iacobi Haemeri*, quem editionis Pariſienſis a. 1532. curam geſſiſſe ſupra vidimus, ad lectorem admonitio. Ceterum neſcio, quam verum ſit, quod de augmentis in titulo promiſſum eſt. Clementius enim alteri quidem editioni Venetae, quae eandem formulam hinc petiit et limine ſuo ſuſpendit, vanitatem et fraudulentiam exprobrat, attamen in hac eandem ſollicitare neglexit. Nec minus equidem optaſſem, vt Victorinos Codices, quos ad quarti tomi emendationem praeſto fuiſſe dicunt, circumſpexiſſet.

1556.

Baſileae apud Hieronymum Frobenium et Nic. Epiſcopium. fol. X Tomis. D. Aur. Aug. Opera, emendata per Eraſmum Roterod.

In hac editione, teſte Oudino, additi ſunt Sermones quinque antea nondum excuſi, videlicet, *de Iacob et Eſau ad populum ſermo*, col. 1487. *Sermo in caput 13. Prouerbiorum Salomonis*, col. 1505. *In parabolam ſeminantes ſermo*, col. 1517. In illud Matthaei 16. *Qui vult venire poſt me* etc. col. 1519. *Tractatus in Orationem Dominicam*, col. 1523. Suſpicamur autem huius editionis curam geſſiſſe *Ioannem Coſterium.* Occurrit in *Cat. Bibl. Bernenſis et Thottianae.*

1561.

antiquiorem ignoro, et niſi incurioſius ab eo ſcriptum ſit, ad eam attendere bibliographiae amatores iubeo.

1561 - 63.

Lugduni apud Sebastianum Honoratum (ad calcem Tomi II.) excudebat *Iacobus Faure*. 8. *Tomis X*. D. Aur. Augustini, Hipp. Episcopi, Omnium Operum *Tomus Primus:* Quo Retractationum libri duo, variaque illius opuscula, quae versa pagella indicabit, continentur. Omnia vetustorum codicum collatione ab innumeris mendis repurgata, ac summa fide pristino suo nitori restituta, nunc demum in lucem redeunt. Accessit et Index rerum selectiorum copiosissimus. M.D.LXI.

D. Aur. Augustini — *Epistolae*, maiori studio, fide ac religione, quam hactenus vnquam excusae, atque a vitiis, quibus multiplici olim impressione contaminatae fuerant, vindicatae. *Tomus Secundus.* Cum duplice Indice, vno nominum eorum, ad quos hae Augustini Epistolae missae fuere: Altero rerum omnium in vnaquaque Epistola contentarum locupletissimo. M.D.LXI.

D. Aur. Augustini — *de Trinitate*, vna cum reliquis illius libris, quibus τὰ Διδακτικὰ — continentur. *Tomus Tertius.* Cum Indice rerum et sententiarum locupletissimo. M.D.LXII.

D. Aur. Augustini — *Quaestiones in vetus nouumque Testamentum* vna cum reliquis illius Voluminibus, quae τὰ Διδακτικὰ appellantur. *Tomi Quarti Pars Prima.* Cum indice etc. M.D.LXI. *Pars Secunda* similiter.

D. Aur. Augustini — de Ciuitate Dei l. XXII. etc. quorum XII. hoc omnium illius Operum Septimo Tomo continentur (sic vitiose pro *Tomi Quinti Parte Prima*, vt mox etiam — Tomus Octauus, quo reliqui X. continentur, pro *Tomi Quinti Parte Secunda*). M.D.LXIII.

D. Aur. Auguſtini τῶν Πολεμικῶν Pars Prima. — *Tomus Sextus.* M.D.LXII. — Pars ſecunda et tertia. *Tomi Septimi Pars Prior et Poſterior.* M.D.LXII.

D. Aur. Auguſtini — *Enarrationes in Pſalmos myſticos. Tomi Octaui Pars Prima et Secunda.* M.D.LXIII.

D. Aur. Auguſtini — Enarrationes in Ioannis Euangelium et Apocalypſin, vna cum variis illius voluminibus etc. *Tomus Nonus.* M.D.LXII.

D. Aur. Auguſtini — *Sermones.* Quorum ſeriem et numerum ſic habeto: De verbis Domini. De verbis Apoſtoli. Homiliae L. Homiliae de tempore. Homiliae de Sanctis ad fratres in eremo. Decem et ſeptem Sermones nonnullique alii. *Tomus Decimus.* M.D.LXIII.

Editio rariſſime obuia, ſed perquam commode inſtituta, vt vel ex copioſis rerum memorabilium indicibus, ſingulis Tomis, quin ſingulis etiam Tomorum Partibus ſubiunctis, conſtare poteſt. Typi ſunt romani, ſatis venuſti, ſed minutiores paulo; in marginibus loca biblica, rarius lemmata, nec ſaepe etiam lectiones aberrantes charactere italico notantur.

1569.

Baſileae per Ambroſium et Aurelium Frobenios, fratres. fol. XI Tomis. Primus Tomus: Eximii Patris, inter ſumma Latinae Eccleſiae ornamenta ac lumina principis, D. Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, cuius praeſtantiſſima in omni genere monimenta, quae quidem inueniri poſſunt, vniuerſa, denuo ad optimorum et fideliſſimorum exemplarium examen reuocata, noua eruditiſſimorum virorum recognitione, multo ſunt quam vnquam antehac emendatiora, ab innumeris vindicata erroribus, ac

ac demum nouis quibuſdam Cenſuris plurimiſque minime aſpernandis Acceſſionibus locupletata. Cum Indice tripartito, ad calcem adiecto, omnibus, qui extant, vberiore, et Theologiae ſtudioſis commodiore. Totum nouae huius Editionis inſtitutum et ratio ex Carmine ſequenti liquidius patebunt.

Reliqui Tomi vt in ed. a. 1543. inſcribuntur, niſi quod in Tomo III, qui τὰ διδακτικὰ continet, additum ſit, *ad veterum Codicum Collationem* poſt Martinum Lipſium, *nunc multis in locis ſummo ſtudio emendatus*. X Tomus vero ſic habet: Tomus X. Operum D. Aur. Auguſtini — continens Sermones ad Populum et Clericos, vetuſtiſſimorum exemplarium collatione nunc denuo plurimis in locis emendatus: cui Sermones de Diuerſis et Fragmenta quaedam antehac nunquam excuſa, opera et ſtudio doctiſſimorum virorum, *Martini Lipſii*, *Ioannis Vlimmerii*, et aliorum e tenebris eruta ad calcem adiecimus: quorum Catalogum ſequens pagina indicabit.

Index iuxta ſuperiorem editionem deſcriptus eſt.

Huius editionis accuratam notitiam dedit olim *Sigiſm. Iac. Baumgartenius* *). Quicquid in ipſam collatum eſt induſtriae, ad Tomum IX et X. vnice redit, quorum illum noua codicum collatione donauerunt, decimum vero totum immutaſſe atque refinxiſſe ſe profitentur. En verba, quae ex praefatione raro inſtituto verſibus conſcripta huc ſpectant.

„Multa *Tomi* noni, priſcis vt conſona libris
Eſſent, contulimus: collata haec quiſque probabit.
Parte ſed in decima, mendis quae tota ſcatebat
Innumeris ſemper, vel iniquo iudice conſtat,
Quantum mutarit noſtra hanc induſtria Partem.

*) *In Nachrichten von merkwürd. Büchern* St. LIII. (T. IX.) Halle 1756. p. 400 ſeqq.

Hac in purganda multum quoque praeſtitit olim
Lipſius, huncque pari vir ſedulitate ſequutus
Coſterius: magna eſt horum, non gloria parua.
Nos tamen optantes meliorem imponere limam,
Maius onus ſumus aggreſſi, maioraque coepta:
Noſque ſuo hic multum ſtudio *Vlimmerius* acri
Iuuit: qui vigili cura vigilique labore
Ante alios vnus longe eſt praeſtantior omnes.
Ille imperfectum nil linquens, mutila multa
Integra reſtituit, priſcaque in ſede locauit.
Adde, quod e libris aliquot Tractata vetuſtis,
Sermoneſque ſacros toti nunc protulit orbi,
A nullo excuſos prius, atque a nemine viſos:
Hos in calce huius Partis tibi, candide Lector,
Linquimus, vt videas, ſit quanta acceſſio facta.
His prius excuſos iunctos quoque, Lector, habebis
Non paucos: verum magna quia parte fuerunt
Corrupti, et vitiis ſcatuerunt pluribus illi:
Vt ſi ſupplendi quauis ex parte fuiſſent,
Pagina mutaſſet pariter numerumque locumque
Priſtina, et vtilitas parua hinc, labor improbus eſſet,
Indicis hic fuerat ratio, pie Lector, habenda:
Mutatis numeris cum mutaretur et ille.
Ne tamen inde aliqua fruſtratus ſpe videaris,
Omnia in adiunctis fuerant quae digna notatu,
Haec inſerta tenet vetus, at multo auctior, Index.
Optato a multis, at multis ante negato
Indice *Poſſidii*, Diui qui Auctoris alumnus
Diſcipuluſque fuit, nos Vlimmerius idem
Participes facit, et praeſtanti munere donat.
Atque is conueniens noſtrae vt foret Editioni,
Haud operam exiguam ſuſcepimus atque laborem,
Ne quicquam in nobis Lector deſideret aequus.

Diuer-

Diuersis si quae sententia pendula dictis
Nobis visa fuit, hanc signis quisque notatam
Cernet, et ex illa sibi sensus eliget aptos.
Quin etiam aliis sunt aucta volumina multis,
Quae non laude sua, Lector studiose, carebunt."

Nempe *Ioannes Vlimmerius Louaniensis*, Prior Canonicor. Regular. ad S. Martinum in patria plurium Patrum Scriptis editis clarus *), anno 1564. Lovanii ediderat *Augustini Sermones de Diuersis* XLIII. et *fragmenta Sermonum* XXVII. ex Thesauro Eugippii abbatis et Commentariis Bedae seu Flori, Lugdunensis Ecclesiae Diaconi decerpta, vna cum *Possidii indiculo Scriptorum Augustini* recens a se in Bibliotheca Abbatiae Villariensis reperto et per ipsum marginalibus Scholiis illustrato. Inscripserat edita illa *Iacobo Pamelio*, Sacrarum Literarum tunc Licentiato ac Brugis Canonico, epistola, data Louanii e suo Martiniano coenobio 9 Kalend. Aprilis: Anno M.D.LXIV. Iam vt *sermones* isti recens ab illo editi ad Calcem Tomi X. subiuncti sunt, ita Possidii libellus vna cum epistola Vlimmerii primum Tomum aperit. Quae epistola induxit Baumgartenium, vt anno 1564. inceptam esse hanc editionem opinaretur, quod ignoraret, haud dubie peculiari illam editioni antea inseruiisse. Praeterea vero totius decimi tomi recognitionem Vlimmerius sustinuit, vt ex hac epistola patet.

Ceterum Impressio facta est, vt in superiore, binis columnis, sed charta literisque aliquanto elegantioribus. Titulus primus figuris ligneis formis impressis exornatus est.

*) cf. *Foppens* Bibl. Belg. T. II. p. 747.

1570.

Basileae per Ambrosium et Aurelium Frobenios, fratres. fol. XI Tomis. D. Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, Opera.

Mirum forte alicui videri possit, idque mihi ipsi accidisse fateor, quod cum plenam atque absolutam editionem Operum Augustini proximo anno iidem Frobenii fratres dedissent, eandem denuo iam sub incudem reuocauerint. Atque paucis et fortasse nemini cognitam esse integram certo intellexi, vt iustam dubitandi causam habere duxerim, si a quouis alio magis, quam ab ipso editore testimonium accepissem. Is vero fuit HIEREMIAS MYLIVS Picropedianus, corrector, vt arguo, aut administrator typographiae fratrum Frobeniorum, qui praefatus est ad libros *de Ciuitate Dei* epistola *ad Nobilem ac Generosum Iuuenem D. Stanislaum Starzechouium, Polonum, Ioannis Starzechouii Palatini, Podoliensis, filium (d. Basileae a. M.D.LXX. decimo sexto Februarii)*, in qua de se et opera sua haec profitetur: „*Ambrosius et Aurelius Frobenii cum ob defectum exemplarium* quarto *Augustinum prelo subiicere constituissent, me, vt operam in eo denuo conferendo, repurgando ac illustrando praestarem, obsecrarunt, tandemque communis vtilitatis respectu et sacrorum doctorum precibus victum ad hunc laborem sane difficillimum, ac molestia plenum pertraxerunt, motum praesertim tot magnorum virorum exemplo, ac rerum Theologicarum ac huius Auctoris praestantia. Hanc prouinciam* inter alia negotia typographica, quibus obruebar, tandem iam tertio exacto anno, *post tot lucubrationes, sudores, intricatissimas reuolutiones, distinctiones et abruptas variasque cogitationes indefesso labore etiam cum valetudinis iactura exhaustas, ita me*

me gessisse spero, vt oleum et operam non perdidisse videri possim, et apud Theologiae studiosos et aequos censores gratiam me non contemnendam iniisse putem. Sed omissis his, ad ipsam rem, quae in nouae Editionis Praefatione praecipua esse debet, accedam, et quid praestiterim, recensebo. Primo *(praeter ornamenta typographica, et Indicem, multis modis auctum, aliasque vtiles Accessiones) Augustini Opera, collatis emendatissimis exemplaribus, ita distinxi, vt posthac in intelligendo Lector multo quam antea expeditior sit futurus:* secundo *ex eadem collatione hactenus omissa inserui, deprauata correxi, luxata restitui:* tertio *testimonia Sacrae Scripturae et aliorum auctorum, quae in his Libris citantur, in margine annotaui: magnum sane adiumentum his, qui memoria non adeo valent:* quarto *marginales summas, vt facilius quaerentibus materiae occurrant, non leui cum totius Operis lumine adiunxi: posteriora tamen duo maxime in* Quinto et Decimo Tomo, in quibus fere sesquiannum consumpsi, *sunt adiecta: in Decimo praesertim non contemnendum Tractatuum atque Sermonum numerum ex* Vlimmerii, *viri venerandae Antiquitatis studiosissimi, editione addidi:* quinto *haec omnia non solum ita disposui, vt multi alii solent, sed etiam vt in actum diligentissime producerentur, ad prela frequenter astans operam dedi. Hic autem,* pergit, *fortasse mihi occurrent Zoili inuidi et calumniatores (quibus, cum ipsi quidem nihil, aut non meliora faciant, aliorum honesti conatus semper displicent) me irrisuri qui post tantos viros in tanto Opere actum quasi agam, et arrogantiae me insimulaturi. His breuiter ita responsum volo, Erasmo, Germaniae phoenici, et Ludouico Viui, viro eruditissimo, me quidem non comparandum, sed tamen* cum per exemplaria illi potius, quam proprium iudicium,

cium, repurgationem ſuam perfecerint, *et non omnia ſimul fieri poſſint, me die diem docente, pluribus illos imitantibus et exemplarium copiam augentibus, nec leuiora nedum notabilia errata tollere potuiſſe. Accedit, quod operarum negligentia, cum ipſi prelis non affuerint, multa etiam recte conſtituta corrumpantur, aut omittantur: quod et praeſenti mihi vel ſatis intento ſaepiſſime contigit. Sed quid multis,* ipſa Editionum collatio, quid praeſtitum ſit, *abunde diligenti Lectori teſtabitur. Quod vero* hic Tomus *reliquis ſit* vendibilior *et in Eruditorum hominum manibus frequentior*, hic potiſſimum *de meis in hoc eximio patre laboribus* praefari *libuit.*" Tantum ex verboſa Mylii epiſtola excerpere viſum fuit, vt ipſi lectores oculis ſuis haurirent, quod ex intuitu quidem tituli eius voluminis, cui illa adhaeſit, minime arguent, integram Operum Auguſtini editionem denuo hoc anno peractam dici. Nam vt antea diximus, volumen apud nos eſt, libros de Ciuitate Dei complectens, cuius titulum ab illo ed. a. 1569. plane diuerſum infra, vbi ad illorum librorum ſingulares editiones acceſſerimus, dabimus. Quod ad ipſam vero epiſtolam attinet, quam vane et temerarie multa iactitata ſint, nemo non videt; attamen quorſum haec omnia diſputata ſint, non facile intelliges. Etenim vt vnum tantum proferam, per tres annos editor hunc lapidem voluiſſe videri vult, vt correctior et melior Auguſtinus prodiret: intereaque ab iiſdem, qui ei iſtam iniunxerant prouinciam, totum Auguſtinum abſque vlla illius viri impenſa opera excudi potuiſſe putabimus? An vero tot ac tam cupidos editiones illas et poſtremam maxime emtores inueniſſe credibile eſt, vt pluribus eodem tempore viris doctis expurgationem Operum committere non dubitarent Frobenii, ſemper imprimere parati, vt pla-

gula

gula prelo matura eſſet. Expeditior quidem res videtur, ſi tibi perſuadeas, bibliopolas emtoribus fucum facere voluiſſe, vt pro noua editione venderent, cui nil niſi titulus nouus et praefaminis aliquid additum fuerat; tametſi ne ſic quidem artificium epiſtolae illius ſatis intelligo.

1570.

Venetiis apud Vincentium Valgriſium, item *Iuntas* et *Dominic. Nicolinum.* 4. *XI Tomis.* D. Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, Operum *Tomus primus.* Cui acceſſerunt libri, Epiſtolae, ſermones et fragmenta aliquot, hactenus nunquam impreſſa. *In quo, praeter locorum multorum reſtitutionem, ſecundum collationem vetuſtiorum exemplarium, curauimus remoueri ea omnia, quae fidelium mentes haeretica prauitate poſſent inficere, aut a catholica et orthodoxa via deuiare.* Additus eſt Index ceteris omnibus et locupletior et copioſior. Nunc recens impreſſus, recognitus et emendatus. Venetiis. M.D.LXX. (1570.)

Tomus ſecundus, complectens illius Epiſtolas ad amicos tranſmiſſas: cum nonnullis reſponſis eorum ad ipſum: *In quo* etc. quod poſtea in ſingulorum titulis reperitur. Nomenclaturam eorum, ad quos Auguſtinus literas dedit, ad calcem huius Tomi facile reperies. Nunc etc.

Tomus III-X. inſcribuntur vt Baſileenſis a. 1543. additis vbique verbis, quae modo produximus. Attamen in quinti tomi titulo commentarii Io. Lud. Viuis mentio eſt omiſſa.

Index omnium, quae inſigniter a D. Aurelio Auguſtino dicta ſunt, longe quam antea auctior ac locupletior redditus. Inſuper multa, quae erant manca, mutila et ſolum inchoata, tam in indice autoritatum

tatum ſacrae ſcripturae, id eſt, veteris ac noui inſtrumenti, quam in locis aliquot ſacrarum ſcripturarum pugnantibus conciliatis in Auguſtino, reformata, aucta et repurgata ſunt. Venetiis M.D.LXX.

Recenſet hanc editionem, ſed titulo contracto, *Audiffredus* in *Catal. Bibl. Caſanat.* T. I. p. 341, docens, primum Tomum apud Valgriſium, reliquos ad Octauum vſque cum indice ibidem eodemque anno apud Iuntas, nonum et decimum apud Nicolinum prodiiſſe. His tam diſerto teſtimonio contradicit *Dauides Clement.* in *Bibl. Hiſt. Crit.* vbi accuratam eius mentionem feciſſe ſupra iam ſignificauimus*). Ab eo ſane titulum pleniorem mutuati ſumus, quem ipſe primum ex Catalogo Bibl. Magerianae **) excerpſerat, mox vero, cum ipſam editionem nactus eſſet, ex propria inſpectione approbauit. Reprehendit autem Clementius Fabricium, quod Valgriſium excudiſſe eam dixerit. En igitur par virorum et doctorum et curioſitate ac ſedulitate in ſuo genere nemini cedentium, in re leui et quae errorem inter teſtes oculares vix ferre poſſit, ſibi repugnans. Optimum quidem aliquis duxerit, miſſos eos facere, et fidem tertii alicuius, cui videre eandem contigerit, expectare. Non abnuo, nec tamen mihi tempero, quo minus ſuſpiciones meas addam. Audiffredum virum ſupra, quam dici poteſt, in iis omnibus, quae ad deſcriptionem libri alicuius ab eo inſpecti pertinent, ſedulum, in his tam diſtinctis verbis ab eo conceptis erraſſe, aegre mihi perſuadeo. Iam in titulis certe nullum extat typographi indicium. Igitur in calce tomi cuiuſque nomina ſubſcripſerint, neceſſe

*) Bibl. Curieuſe Hiſtorique et Critique T. II. p. 265 ſqq.

**) Edito *Berol.* 1715. 8. p. 783.

ceſſe eſt. Atqui titulos aliunde iam in ſuam Bibliothecam transſcripſerat Clementius, cum huius editionis exemplar ipſi in manus incideret. Tunc vero quid illum egiſſe putas ad Fabricii fidem explorandam? Euoluit ſcilicet ſingula volumina et circumſpexit typographos. Minime vero vnice tunc curabat, vt de integritate editionis, quam in dubium alii vocauerant, et defenderant alii, certior fieret. Incidit tamen in oculos, dum in hoc negotio occupatus erat, Dominici Nicolini epiſtola dedicatoria, fortaſſe etiam tomi noni et decimi ſubſcriptio et cum praeterea duos a Fabricio in illius commemoratione errores admiſſos animaduertiſſet, de tertio, puto, non amplius dubitandum ſibi exiſtimauit. Forte his, a me diſputatis, facilius credetur, ſi ipſa, quibus Fabricium taxat, verba adduxero, quam ob rem hic ſubiiciunda curauimus *).

Iam his remotis progredimur ad id, quod meliorem aut potius famoſam hanc editionem reddidit. Nimirum curam illius geſſit, ſeu quod credere malim, vel aliis bibliopolis in ſocietatem adſumtis parare eam inſtituit, vel ab aliis inceptam redemit Dominicus Nicolinus bibliopola, et typographus Venetus,

*) Mr. Fabricius ſ'eſt trompé, quand il a dit dans ſa Bibliotheca latina, T. III. p. 514. „Auguſtini opera decem tomis, in quarto comprehenſa, Valgriſius excudit, A. C. 1571." Il y a là trois fautes. 1mo: Cette Edition a onze Volumes, et non dix. 2do: elle eſt de l'année 1570. et non 1571. 3tio: Elle ne vient pas de *Valgriſius*, mais de *Dominicus Nicolinus*, qui l'a enrichie d'une Dedicace, addreſſée „*Ioanni Antonio Fachineto a Nuce*, Neocaſtri Epiſcopo, et apud Sereniſſ. Venetorum rempublicam Oratori Pontificio." Elle eſt datée de Veniſe, le 15 d'Octobre 1570.

tus, cuius aperta in ipſa fronte operis confeſſio, *quod ea omnia remoueri curauerat, quae fidelium mentes haeretica prauitate poſſent inficere, aut a Catholica et Orthodoxa fide deuiare*, haud benigna inter Heterodoxos eſt experta iudicia. Perſtrinxerunt eam hoc nomine *Caueus* in *Prolegom.* ad *Hiſt. litt. Script. Eccleſ. Sect. VII.* et *Io. Clericus* in *Praefatione Artis Criticae* Sect. III. §. 9. *); atque ante eos vehementiſſime in hoc auſum inuectus eſt *Franc. Turretinus* in Diſputationibus *de neceſſaria ſeceſſione noſtra ab Eccleſia Romana et impoſſibili cum ea Syncretiſmo* **). Neuter tamen eam vidit, ſed ſua ipſius confeſſione ſatis malignitatis conuictam eſſe ſtatuerunt. Sed hoc iniquius aut ſaltem praecipitatius iudicaſſe viſi ſunt, Caueus quidem et Clericus, *Rich. Simonio*, qui mutationes iſtas non in ipſo textu, ſed in cenſuris tantum et ſcholiis factas eſſe contendit ***). Quocum plane conueniunt, quae ex inedita Diſſertatione P. *de Vitry* in *Memoriis Treuoltinis* excitantur †). Sed repoſuit Clericus, non eſſe, cur ſui ſe iudicii poeniteat. Simonium textum huiuſce editionis cum alia vix contendiſſe, Italorum autem Correctorum, qui tam vaga oratione operam ſuam declaraſſent, religioni non multum eſſe tribuen-

*) Edit. nouiſſ. *Lugduni Bat.* 1778. T. I. p. 16.

**) Diſp. V. §. 26. p. 130. Prodierunt primum *Genevae apud Sam. de Tournes.* 1687. 4.

***) *Seulement dans les Sommaires et les ſcholies.* v. in *Bibliotheque Critique de Sainjore.* T. I. p. 261. (Paris et Amſt. 1708. 8.) et *lettres choiſies* de Mr. Simon. (Amſt. 1730. 12. T. IV. p. 12.

†) *Memoires de Trevoux.* 1729. Sept. p. 1618.

buendum *). Ac ita quidem diu lis sub iudice pependit, donec Clementius tandem arbitrium illius susciperet. Nam cum rara in his literis felicitate ipsi contigisset, editiones Venetas anni 1552 et 1570. inter se conferre, vidit primum, quod plane vsque dum ignoratum fuit, priorem huic quodammodo pro fundamento fuisse, nec tamen per omnia esse descriptam, sed vt quaestui conuenientissimnm visum esset, et consilio, quod professus est bibliopola, aptum, aliis demtis, et mutatis aliis. Sic accessiones, quae in titulo iactantur, iam iisdem verbis in superiore promitti, atque indicem, titulo tantum immutato et deleto imprimis auctoris nomine, plane ab eadem desumtum esse, ostendit. Contra vero in multis etiam recedere ab illa animaduertit, omissis et illatis tam singulis vocibus, quam libellis integris, quorum exempla sat multa ab eo sunt coacta, quibusque omnibus effici colligit, defensionem huius editionis a Simonio perperam esse susceptam. Nec sane nos videmus, quo meruerit Nicolinus, vt patrocinium eius Simonius susciperet, cum nuspiam ab ipso aliquam cautionem ad mutationes suas defendendas allatam esse nouimus, quin potius omnia sibi permisisse, nec textui vllo modo pepercisse, in epistola sua, cuius initium ex Clementio hic apponimus, aperte fassus est: „Cum Diui Augustini Opera, *inquit*, non sine magno Catholicae fidei detrimento circumferri viderem, Haereticorum versutia multis in locis deprauata, operae pretium me facturum existimaui, si ea, integritati suae restituta, hoc tempore imprimerem. Id quod, vt facilius assequerer, curaui imprimis, vt a sacrae Theologiae Pro-

*) v. *Bibliotheque choisie* T. XVIII. p. 169.

Profeſſoribus recognoſcerentur, vtque cum vetuſtioribus codicibus collata, ad genuinam eorum lectionem redigerentur. Curaui praeterea, vt inter imprimendum accederet cura ac labor Excellentiſſimi viri *Borgarutii a Borgarutiis*, typorum accuratiſſimi ac diligentiſſimi caſtigatoris. Qui quantum in huiuſmodi operum caſtigatione praeſtiterit, ex collatione cum his, ceterorum exemplarium, facile patebit."

1571.

Lugduni apud Morellium, et Pariſiis apud Nivellium. Baſileenſis editionis factas eſſe iterationes a Fabricio proditur; quam vere, protinus non affirmare auſim. Sed memini me *Lugdunenſem* huius anni editionem *octonis* factam apud *Seb. Honoratum* deprehendere in Hendrichii Pand. Brandeb. vbi Enarrationes in Pſalmos II. Voluminibus 8. laudat, quae ſine dubio ad integram operum editionem pertinent.

1577.

Antuerpiae ex officina Chriſtophori Plantini. fol. XI Tomis. Opera Diui Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi et Doctoris praecipui, Tomis decem comprehenſa, per Theologos Louanienſes ex manuſcriptis codicibus multo labore emendata, et ab innumeris erroribus vindicata: Illuſtrata praeterea eruditis cenſuris et locupletata multis homiliis et aliquot epiſtolis eiuſdem Beati Auguſtini, antea non editis. Cum indice tripartito.

Cum ſingulis tomis peculiares additae ſint, ab Eraſmianis fere deſumtae inſcriptiones, hic tamen generalis titulus praefigitur volumini, quod vltimum recte diceres, niſi vt hoc ipſo patet, reliquis omnibus praeponi deberet, indices cum Poſſidii Vita et indi-

indiculo ſcriptorum Auguſtini, nec non praefationem, quae de ratione totius inſtituti exponit, complexum.

Suſceperat nimirum hanc nouae et emendatioris Auguſtini operum editionis prouinciam primum *Thomas Gozaeus* Bellemontanus Hanno, Theologiae in Louanienſi ſtudio profeſſor, Apoſtolicus et Regius librorum per Belgium cenſor. Suſceperat autem ſic, vt ſumma quidem ac arbitrium totius operae penes ſe eſſet *), laborem vero cum pluribus viris doctis et ſtudiorum ſimilitudine coniunctis et affectu in S. Auguſtinum quaſi inuicem aemulantibus communicaret et penſa quaſi ſingulis diſtribueret, conquiſitis et diuiſis inter ſuos plus quam ducentis MSS. exemplaribus. Poſtquam vero apoplexia correptus vitam cum morte improuiſa a. M.D.LXXI. die VIII. Martii commutauerat, ſucceſſor eius in munere cenſorio Ioannes Molanus etiam hoc onus a Plantino ſibi iniungi paſſus eſt et remotis aliquot ſuffectiſque aliis in eorum locum lectoribus **) ſuis veluti auſpiciis profligari ac perfici tandem opus vidit.

Nec vero ſingulis modo Tomis dati ſunt adminiſtratores, ſed in ſingulis plures pro ratione codicum elaborauerunt. Praefuerunt autem operibus, teſte Molano, in *primo* tomo corrigendo *Martinus Baccius*, Tiletanus, poſtea Aloſlenſis Paſtor; in *epiſtolis*

*) *Difficultates tantum, ac ea, quae dubitationem haberent, ad ſe referri cum voluiſſe*, ſcribit Molanus.

**) Sic vocat Molanus eos, qui conferendis cum MSS. exemplaribus et corrigendis Auguſtini libris atque repurgandis Eraſmi maxime cenſuris et Viuis commentariis ex Gozzaei diſpoſitione vacarent. *Examinatis lectorum operis, in multis quidem*, inquit, *acre iudicium cum ſumma diligentia coniunctum probaui:*

lis Iacobus Baius, Melunenſis, collegii Sabaudiae Louanii praeſes. Acceſſit autem additamentum earum ab *Ioanne Grauio* ex Societate Ieſu Bruxellis tranſmiſſum. In *tertio Tomo* deſudauit *Henricus Cuykius*, Culenburgenſis, Ethices tunc profeſſor, poſt Epiſcopus Ruraemundenſis; *Quartum* emendavit *Embertus Eueraerds*, Arendoncanus, paſtor ecclesiae D Iacobi. Libros de *Ciuitate Dei*, qui Tomum *quintum* faciunt, *Petrus Coretus*, Athenſis, paſtor et profeſſor Criſpinienſis correxit. In *ſexto* tomo *Chriſtophorus Broide*, ad Arienſis eccleſiae Decanatum euocatus, elaborauit. *Septimus tomus*, quem mendis ſcatuiſſe dicunt, ab *Henrico Grauio*, Louanienſi, Theologiae Doctore et profeſſore Regio, et alias celebri, recognitus eſt. *Pſalmis* praefuit *Claudius Porta*, Bapalmenſis, Theologiae Baccalaureus, poſt Binduae paſtor et canonicus. In tomi *noni* correctione *Guilielmus Eſtius*, Gorconius, operam ſuam ſtudiumque nauauit. Atque hi omnes, praeter Henricum Grauium et Claudium Portam, Theologiae Licentiati dignitatem aſſecuti erant. *Decimus* denique tomus *Regularibus Martinianis* datus erat, quippe in quem iam pridem apud eos *Martinus Lipſius*, Bruxellenſis, eiuſque diſcipuli *Ioannes Coſterius* et *Ioannes Vlimmerius*, Louanienſis, magni laboris impenſam egerant. *Ioannes* vero

baui: in aliis autem, etſi non tantum diligentiae deprehenderem, tamen id ſtudii, quod habebant, excitandum potius, quam improbandum putaui. Pauci fuere, quorum in locum, quod minus idonei viderentur, alios eruditione iudicioque praeſtantes viros ſuffeci, qui ex noſtro praeſcripto, tum ſuperiora, tum ea, quae reſtarent, accurate corrigerent, et difficultates ac dubia loca tantum ad nos referrent.

vero *Vlimmerius* in hanc quoque editionem contulit varios Auguſtini Sermones a ſe repertos et multos antea non editos ex Cambronae codicibus ſtudioſe transſcripſit. De ſe autem Molanus affirmat, ſibi reſeruatum fuiſſe, vt ſingulis Auguſtini libris, vt in Manuſcriptis fieri obſeruatum erat, retractationem ipſius, aut ſi ea deeſſet, breuem cenſuram multorum Theologorum ſententia confirmatam praemitteret. Quae manifeſte deprehenſa conſtaret Auguſtini non eſſe, ea, praemiſſis cenſuris, in Appendice Tomi ſui reponenda cenſuit. *In his cenſuris autem*, inquit, *Eraſmus aliquoties, ſaepius autem Indiculus Poſſidii, citationes Bedae, cenſura manuſcripta doctiſſimi Theologi Ioannis Heſſelii in nouem tomos et reuerendi patris Martini Lipſii in tomum decimum magno nobis adiumento fuerunt. Nihil autem adhibui, quin a duobus collegii noſtri profeſſoribus, Henrico Grauio et Laurentio Weſterhouio, quos in hac parte ſocios et adiutores habui certe ſtrenuos, approbatum ſit.* Ac hoc quidem priuati hominis quaſi de ſua ipſius opera eſt iudicium atque profeſſio. Sed fortaſſe iuuabit etiam Cenſuram, quam auctoritate muneris publici emiſit, quaeque verſa ſtatim tituli pagina impreſſa legitur, cognoſcere. Ecce vero!

„Opera beatiſſimi Auguſtini, per Theologos Louanienſes caſtigata, tribus potiſſimum de cauſis, omnibus prioribus editionibus ſunt praeferenda. *Primum*, quia ex vetuſtiſſimis manuſcriptis exemplaribus innumeri foedique errores per ſingulos tomos ſint emendati, appoſita etiam ad cuiuſque tomi calcem ſua caſtigatione.

Secundo, quia quaecunque in his tomis erant indoctae, aut cenſurae, aut annotationes (vt nihil amplius dicatur) eae in hac editione abſunt.

 Tertio,

Tertio, quia ſingulis libris retractatio ipſius ſancti Auguſtini eſt praemiſſa, aut vbi ea deeſt, breuis cenſura, multorum Theologorum iudicio confirmata. Quae autem certo Auguſtini non eſſe ſunt deprehenſa, ea in ſui tomi Appendicem ſunt repoſita, praefixis cenſuris, quae per Theologos aliquot Lovanienſes ſunt diſcuſſae et approbatae *)."

Ad quae pauca iamiam nobis ſunt obſeruanda. Ac praemonere quidem lubet, partitionem per ſingulos Tomos ex Eraſmiana eſſe ſeruatam, ſed mutatum paſſim librorum ordinem, maxime per eos, qui in Appendices reiecti ſunt. Non immerito autem hoc ſibi tribuerunt, quod textus a multis grauibusque mendis in mss. exemplarium, quorum immenſa ipſis ſuppetebat copia, ſit emendatus. Probant illud *Caſtigationes* ſeu *recognitiones* ad finem cuiuſque tomi praeter Decimum adiectae, in quibus diligenter, ſed paucis verbis lectio ſuperior cum lectione Codicum collatorum ſeu recens recepta comparatur, indiculo Codicum adhibitorum vbique praemiſſo. Harum vero emendationum vel locorum emendandorum largiſſima ſuccreuit ſeges in Tomum ſeptimum, qui controuerſias cum Donatiſtis atque Pelagianis continet. Multa quoque adeo intricata aut in vtramque partem explicabilia, vt parum ſibi laborem ſucceſſurum ſentiret, qui huius Tomi vindex conſtitutus erat, Henricus Grauius, niſi ab inſtituta in reliquis breuitate recederet. Vincebat enim *non tam infinita erratorum turba, quae hunc Tomum turpiſſime*

*) Signata eſt *Louanii* Anno M.D.LXXI. *Kalendis Septembris*, Ioannes Molanus Louanienſis, *Apoſtolicus et Regius librorum viſitator, meo nomine, et imprimis mandato et autoritate venerandae facultatis noſtrae Theologicae, ſic ſubſcripſi.*

ſime defoedabant, quam, quod neceſſe frequenter eſſet, mutatae lectionis rationem reddere, mendoſam conuincere, vitiatae cauſam et occaſiones aperire: interdum autem varios expendere, ac collatione aliorum inter ſe locorum diiudicare, nonnunquam et contra fidem MS. vulgatam aſſerere; aliquando vero diuinationem quoque proponere, quomodo hiulca impleri, luxata curari, deprauata reſtitui poſſe viderentur. Poſtremo, inquit, *annotanda etiam loca ſuſpecta, et quibus medelam ſine MS. praeſidio adferre non poſſemus; vt nimirum occaſio ſtudioſis praeberetur, veteres aliarum regionum bibliothecas excutiendi, nuncubi forte, vel antiquiora, vel fideliora exemplaria lateant, vnde corrigi, vel emendari ea poſſent.* Quin vbi ſemel ab inſtituto receſſiſſet, auſus eſt aliquanto etiam longius procedere. *Ac primum*, inquit, *hiſtoriam, quae plurima his et ignota frequenter occurrit, breuiter aperuimus; dehinc obſcura illuſtrauimus; ad haec ſuſpecta et periculoſa explicauimus; tum ab aliis arroſa defendimus; praeterea non recte a quibuſdam intellecta, quo ſenſu accipienda forent, oſtendimus; denique ſi quid contra hodiernas haereſes faceret, aut alioqui obſeruatione dignum occurreret, paucis annotauimus. Sed nec id viſum fuit praetereundum, vt, quoniam Germanicum exemplar corrigendum nobis datum erat, multi autem* Gallicana *vterentur* editione, quae alios frequenter ac alios a Frobeniana errores haberet, *eos quoque indicaremus. Id quod in locis aliquot non indiligenter fecimus, ſed temporum anguſtiis excluſi perficere non potuimus.* Singulare itaque volumen, et quod peculiari titulo ab ipſo tomo ſeptimo diſcretum eſt, hae Grauii diſcuſſiones efficiunt, inſcriptae, *Annotationes in Tomum VII. B. Auguſtini, Hipp. Epiſc., quibus caſtigationum ratio varietaſque lectionum indicatur, res*

memoratu dignae obſeruantur, obſcuriora difficilioraque loca explicantur et illuſtrantur. Antuerpiae M.D.LXXVII. Iam quod *alterum* attinet, quod in virtutibus huius editionis publica cenſura reponit, nihil attinet dicere quid in Eraſmi cenſuris et in Viuis commentario, hiſce Theologis diſplicuerit. Plus valet tertium, ſpuria a genuinis prorſus ſecreta et in appendicem reiecta, quod ſane laboris momentum multo eruditius, quam Eraſmus, perſecuti ſunt, qui plerumque, quae ſibi ſuſpecta eſſent, in cenſuris tantum notare contentus fuit, paucula ſeiunxit, quaedam plane deiecit. In ſermonibus tamen, vbi difficile fuiſſet, de ſingulis in particulari cenſere, Martini Lipſii exemplum ſe ſecutos eſſe profeſſi ſunt, vt iis, qui certo Auguſtini eſſe viderentur, nomen eius adſcriberent, et ex Beda, aut aliunde, prout occurreret, probationem adiicerent, qui vero certo Auguſtini non eſſe deprehenſi eſſent, eos in appendicem reiicerent, reliquos aut non ſatis diſcuſſos, aut ex iudicio quorundam eruditorum dubiae auctoritatis inter Auguſtinianos relinquerent, non addito tamen eius nomine. Atque haec hactenus de Louanienſium ſtudiis. Quod typographi partes attinet, impreſſa ſunt opera quidem charactere rotundo, ſatis nitido, binis columnis, cenſurae eodem, ſed minori, argumenta autem ſicut et in marginibus notata, italico. Omnes autem Tomi praeter eum, qui indices complectitur, et vniuerſi operis titulum praefert, itemque annotationes in Tomum VII., annum M.D.LXXVI. in fronte gerunt; nec tamen omnes hoc anno abſolutos eſſe, ex ſubſcriptione patet, quae in aliis annum ſeptuageſimum ſextum, in aliis ſeptuageſimum ſeptimum oſtendit. Denique adiecimus, Plantinum nuncupaſſe editionem *Chriſtophoro et Ludouico Madruciis* Cardinalibus.

1584.

1584.

Venetiis per Ioannem Baptistam Sessam sub signo Felicis. 4. *XI Tomis.* D. Aur. Augustini, Hipp. Episcopi, opera omnia impressa, recognita et emendata. *Cat. Bibl Reg. Paris.*

Iteratio est Venetae prioris. Saltem Turretinus verba, quibus tantopere offensum esse nouimus, quaeque supra sunt excitata, ex hac laudat, idque Colonienses confirmant, qui *Ancillonium* corrigunt, in *Miscell. Crit.* T. I. p. 243. perperam numerum a. 1548. efferentem. *Oudinus* tamen T. I. p. 952. Plantinianae descriptionem esse tradit, meque ipsum ancipitem reddidit Turretinus eo, quod apud *Iuntas* expressam vult, quod de priori ex parte quidem verum, de hac mihi non liquet. Facile autem fieri potuit, vt editionem, quam intenderet, a Typographo recte significaret, anni numerum tamen cum alterius Venetae anno confunderet. Sed in superiore sententia confirmat nos Clementius, qui laudatis auctoribus alia testimonia addidit in *Bibl. Hist. Crit.* T. II. p. 268.

1586.

Parisiis cum insigni Magnae Nauis. fol. XI Tomis. D. Aur. Augustini opera etc. *vt in Antuerpiensi.* Additis nonnullis aliis homiliis Lutetiae nunc primum editis, quas pagina secunda Tomi 10. indicabit: cum indice tripartito.

Homiliae, quas de nouo adiecerunt, sunt XIII. ex MS. Codice Bibliothecae Carthusianae maioris desumptae. 1. *In natali Martyrum;* 2. *de Susanna;* 3. *in illud Euangelii Ioannis*, vsque nunc nihil petiistis in nomine meo; 4. *In natali S. Casti et Aemilii Martyrum;* 5. *Tractatus in vigiliis Pente-*

costes; 6. *De Lectione Exodi, de Rubo, in quo flamma erat, et rubus non comburebatur;* 7. *De verbo et voce: et de Ieiunare et Esurire;* 8. *In illud Ioannis: Ego non ascendo ad diem festum istum;* 9. *De arbore, cui maledixit Dominus, et aruit, quia fructum in ea non inuenit;* 10. *De Apostolico*, Nihil in hunc mundum intulimus, verum nec auferre aliquid possumus; 11. In illud *Pauli*, Qui gloriatur, in Domino glorietur; 12. *in Peruigilio, in illud Exodi, quando in Aegypto agnus immolatus est;* 13. *in Psalmum XLI. ad Neophytos.* Augustini nomen MS. praeferre notant, nec quemquam fore, sibi persuadent, quin illius esse agnoscat. Praeter Homilias vero addita sunt insuper haec incertorum auctorum ex eodem fonte haud dubie petita: *Commonitorium ad vniuersam Ecclesiam* *); *Forma epistolae de quodam episcopo Manichaeorum sectae, Collatio Trinitatis B. Augustini a se ipso ad semetipsum, Miscellaneae sententiae a quopiam collectae, Tractatus de XII. lapidibus, de quibus in Apocalypsi.* — Ceterum quoad typorum et chartae nitorem haec editio Plantinianam antecellit.

1596.

Geneuae excudebat Iacobus Stoer. 8. *XI Tomis.* D. Aur. Augustini opera per Theologos Louanienses emendata. Laudant *Colonienses* et *Ceillerius*.

Mihi nonnisi Vtum huius editionis Tomum videre contigit, libros de Ciuitate Dei complectentem, hoc titulo:

D.

*) Huic adscriptum: *Videtur mihi potius Caelestini, aut Leonis, aut alterius papae, qui sua vi deos exterminent.*

D. Aurelii Augustini, Hipp. Ep. de Ciuitate Dei libri XXII. Veterum exemplarium collatione nunc demum castigatissimi facti, eruditissimisque Lvdovici Vivis *Commentariis illustrati. Quorum XII. priores hac omnium illius Operum* Tomi Qvinti Parte Prima *continentur. Cum Indice hac postrema editione castigatissimo ditissimoque facto.*

alterum vero volumen inscribitur:

D. A. A. Operum Tomi Qvinti Pars Secvnda, *qua reliqui X. libri d. C. D. continentur. etc.*

Nimirum non raro huius et Lugdunensium simili forma editionum tomi separatim obueniunt et procliuius quidem erat, vt distraherentur, per modicam voluminum molem et vsum commodiorem et proinde crebriorem.

Saec. XVII.

1603.

Parisiis. fol. XI Tomis. D. Aur. Augustini opera eiusdem recensionis. *Oudinus* et ex eo *Colonienses.*

1609.

Parisiis . . . . fol. XI Tomis. D. Aur. Augustini opera iuxta Theolog. Louaniensium recensionem expressa. Citat eam *Vignerius* in *Praef.* ad *Supplem.* et hinc alii.

1613 - 14.

Parisiis sub signo magnae nauis. fol. X (XI) Tomis. D. Aur. Augustini opera ex secunda editione Theologor. Louaniensium emendata et locupletata, vna cum *Leonardi Coquaei* commentariis in Libros

Libros de Ciuitate Dei. *Cat. Bibl. Reg. Parif.* cui adde *Oudinum.*

Vignerius in Praefatione ad Suppl. hanc iuxta quam praecedentem non poenitendis additionibus locupletatam esse tradidit; sed quibus, nescio. Nec satis intelligo, quae fuerit *secunda* Theologorum Lovaniensium editio, quam sequutos se in titulo profitentur curatores.

1616.

Coloniae Agrippinae [*sumtibus Antonii Hierat.*] *fol. XI Tomis.* D. Aur. Augustini Opera ex Theologorum Louaniensium editione, iam longe auctiora.

Vignerius pronuntiat, hanc editionem praecedentibus editionibus auctiorem esse, sed charta, ad oleum et piper releganda, impressam. Quapropter nullus equidem dubito, quin a bibliopola, dubitanter a nobis significato, profecta sit.

1626.

Parisiis. fol. XI Tomis. D. Aur. Augustini Opera iuxta Theologorum Louaniensium editionem. *Vigner.*

1635.

Parisiis. fol. XI Tomis. Eadem. *Vigner.*

1644.

Parisiis apud Anton. Vitray. 8. *II. Voll.* Augustini opera contra Pelagianos. *Cat. Bibl. Reg. Parif. T. I. p.* 377. *n.* 679.

1647 - 48.

Louanii apud Bernardin. Masium. 4. *III Voll.* B. Augustini, Hipp. Episcopi et veterum eiusdem disci-

discipulorum opuscula insigniora aduersus Pelagianos et eorum reliquias; iuxta editionem Plantinianam. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

1651.

Parisiis . . . . fol. XI Tomis. S. Aur. Augustini Opera ex Lov. Theol. recensione. Testatur Cl. Rösler hanc descriptionem sibi in Bibliothecae suae Tomo V. vsum praestitisse. Nisi fortasse vna editio sit haec et insequentis anni mox laudanda, adeo vt priores Tomi, in quibus Retractationes et Epistolae, a. 1651. reliqui a. 1652. excusi sint.

1652.

Romae per Ignat. de Lazaris. 4. S. Augustini, Hipp. Episc. aliqua opera insigniora aduersus Pelagianos et eorum reliquias. *Cat. Bibl. Reg.*

Parisiis. fol. XI Tomis. S. Aur. Augustini Opera ex Louaniensium Theologorum recensione. Has omnes autem editiones auctiores quidem, sed inemendatiores esse, Vignerius prodidit.

1654.

Bruxellis. 12. S. Augustini opuscula quaedam selecta. Insunt: *de Gratia et libero Arbitrio, de Correptione et Gratia, de Praedestinatione Sanctorum et de Dono Perseuerantiae* cum tribus Augustini epistolis I. ad *Paulinum*, Episc. Nolanum; II. ad *Sixtum*, Ecclesiae Rom. presbyterum (postea pontificem); III. ad *Vitalem* Carthaginiensem (inter Augustinianas olim CV. CVI. CVII. nunc CXCIV. CLXXXVI. CCXVII.) praemissis duabus *Hilarii* et *Prosperi* ad Augustinum Epistolis. Cf. *M. Bibl. Eccl.*

Eccl. Col. p. 745 et 746. Num vero titulus iuxta ipſa verba ibi declaratus ſit, ignoro.

1654 - 55.

Pariſiis ſumtibus Simeonis Piget, in via Iacobaea ad *Inſigne Prudentiae. fol. 11 Tomis.* Sancti Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, Operum omnium ante Annum M.DC.XIV. tam Baſileae, quam Lutetiae, Antuerpiae, Lugduni et Venetiis editorum ſupplementum; vna cum ſex libris ſecundae reſponſionis eiuſdem B. Auguſtini contra Iulianum haereticum, Pelagianum Variiſque Sermonibus et tractatibus hactenus ineditis. *Hieronymus Vignerius*, Congregationis Oratorii D. Ieſu Preſbyter, ex optimae fidei et bonae Antiquitatis codicibus MSS. eruit. T.I. Editio Secunda 1655. *In fine:* 1654. *ex typographia Franciſci le Cointe* T.II. 1655.

Animaduerterat Vignerius non ſolum in nouiſſimis, quae tum erant Auguſtini operum editionibus, plurima deeſſe opuſcula proximis ante annis recens ac ſeorſim euulgata, ſed quod moleſte potiſſimum iis accidebat, qui aliquam editionem comparaturi erant, recentiores omnes vtut auctiores ſingulae, nec integrae tamen, longe antiquioribus, quoad textus puritatem et emendationem, erant inferiores. In animum igitur induxit, ſupplementum operum ſancti huius Doctoris parare, non tam, vt recentioribus id commendationis afferret, vt hac ſua opera adſumta integrae omnino dici poſſent, ſed potius vt iis, qui antiquas et caſtigatiores mallent retinere, gratificaretur. Complectitur itaque I. Tomus: 1) *Sermones nouos XL.* a Sirmondo a. 1631. Pariſiis editos et in ſequiores inde editiones receptos cum appendice Sermonum V. et notis eiuſdem. 2) *Sermones de Diuerſis CXXVII.* duabus partibus diſtincti ac

ac primum a Louanienſibus a. 1576. editi. 3) *Homiliae vndecim*, ex codice Manuſcripto Bibliothecae Carthuſianae maioris deſumtae. 4) *Sermones VI.* a Ioanne Baptiſta Maro Romae editi. Sed neſcio, quo caſu factum ſit, vt hi cum praecedentibus in vnum cogerentur, ita quidem, vt non vndecim, vt titulus pollicetur, ſed XII. Sermones ex Codice Bibl. Carthuſianae Maioris exhibiti ſint, iidem, qui primum a. 1586. a Pariſienſibus excuſi erant, ſed vno auctiores, qui hic deſideratur, cuiuſque in locum alius, *breuem Symboli explicationem* ſiſtens, ſucceſſit, quem, vt ſequentes tres *In Calendas Ianuarias*, *de Calendis Ianuariis et ante altare ad infantes de ſacramento* etiam in nouiſſima tunc temporis Pariſiana editione deeſſe notat. 5) *Tractatus de ſeptem vitiis et ſeptem donis Spiritus Sancti*, editos olim a *Guil. Camerario*, Theologo Scoto, a nouiſſima editione (a. 1652.) pariter exulans. 6) De geſtis Pelagii liber. 7) *Epiſtolae*, quae in antiquioribus editionibus, Baſileenſi, Pariſienſibus et Lugdunenſibus omiſſae erant. 8) *Speculum S. Auguſtini in Scripturam ſacram*, hactenus ineditum; de quo infra nobis ſermo erit. Sed longe inſignior Supplementorum horum pars, libri vſque dum inediti expanduntur in *Tomo ſecundo.* Quare ipſe ait, *quod Galliae ob hanc ſupplementi editionem applaudat vniuerſus orbis Chriſtianus potiorem ex altera parte, quam ex prima naſci rationem.* *Primo* nempe loco in lucem prodeunt ex tenebris, quibus ſepulti hactenus extinctique paene iacuerunt, *Sex libri Auguſtini contra Iulianum*, a Fulgentio Beda, Seruato Lupo aliiſque ſequioribus ſcriptoribus paſſim commemorati, ſed exigua tantum parte ſua Claudii Menardi beneficio cogniti, adeo vt ex octo libris amplius duobus ſupereſſe nemo iam ſperare auderet, cum ecce hic Vigne-

ri-

rio fortuna obtigit, vt ſex integros libros bibliothecae Claraeuallenſis codice deprehenderet. Qua de felicitate ipſe quidem ſic exſultat, vt non iniuria fortaſſe dici poſſit, affectum aliquid detraxiſſe iudicio, animumque a tranquilla penſitatione praecipitaſſe, dum non ſex modo, ſed ipſos, quotquot ab Auguſtino ſcripti eſſe dicuntur, octo libros reperiſſe videri voluit. Sed de his infra in ſingulorum opuſculorum editionibus n. 98. Sequuntur tanquam altera quaedam ſecundi huius Tomi pars 1) S. Auguſtini Epiſtola vnica ad Macrobium. 2) *Sermones inediti* XL. et 3) Tractatus duo, alter de *Oratione* ex Codice Diuionenſi, alter inſcriptus, de *Oratione* et *Eleemoſyna* ex Codice regio, denique 4) *Sententiae aduerſus Pelagianum haereticum.* — Adiecti ſunt in vtroque Tomo indices neceſſarii. Inſcripſit autem Vignerius Tomum *ſecundum Claudio Largentier*, Abbati Claraeuallenſi; primum *Gondo* Cardinali de *Retz.*

1673.

Lugduni. 12. S. Auguſtini opuſcula quaedam ſelecta; eiuſdem collectionis, quae a. 1654. Bruxellis prodiit.

Bruxellis. 12. Eadem ex quinta repetitione. *Colonienſes.* l. l.

1679 - 1700.

Pariſiis apud *Franciſcum Muguet.* fol. *XI Tomis.* S. Aur. Auguſtini, Hipponenſ. Epiſcopi, Opera poſt Louanienſium Theologorum recenſionem caſtigata denuo ad manuſcriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Anglicanos, Belgicos etc. nec non ad edi-

editiones antiquiores et caſtigatiores. Opera et ſtudio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congregatione Sancti Mauri. Tomus I. II. 1679. III. 1680. IV. 1683. V. 1684. VI et VII 1685. VIII. et IX. 1688. X. 1690. XI. 1700. Tomus I et II. recuſi ibidem 1689.

Tria ſibi in noua hac editione paranda cordi fuiſſe, fatentur Patres Maurini (in praef. gen. Tomo XI. praemiſſa): videlicet vt *accurata* eſſet, *commoda* et *rite illuſtrata.* His quartum adiunxerunt, quod per ſe non tam commendationem meretur in editore, quod iuſtum eſt, quam reprehenſionem pati debet, ſicubi praeter exſpectationem deſit, hic tamen ob cauſas omnibus notas et grauius multo et longe difficillimum, ſcilicet, vt nullis partium ſtudiis eſſet addicta.

Ac primum quidem, vt quam maxime *accurata* eſſet, tribus ipſis conſtare viſum eſt conditionibus: nempe vt contextui genuina integritas ad veteres et ſinceriores codices reſtitueretur; vt certa ac germana opera ſecernerentur a dubiis et ſpuriis; et vt editio ipſa a typographicis mendis repurgata prodiret. Vt vero perquam *commoda* redderetur, quatuor a ſe curata eſſe monent; nimirum *operum ordinem*, in quo inſtituendo et temporum, quo deinceps ſingula elaborata ſunt, et argumentorum ratio habita eſt, adeo, vt quae vnius generis eſſent, veluti exegetica, moralia etc. iunctim quidem exhiberentur, ſed eadem iuxta annorum ſeriem diſpoſita; *ſectiones*, quibus capitula in plures et minores particulas magno legentium vſu diuiſa ſunt; *ſummaria*, vel libris omnibus et pleriſque capitulis praemiſſa, quae argumentum demonſtrarent, vel marginalia et partim ex ipſis contextus verbis expreſſa, partim a Louanienſibus deſumta; *indices* denique non ſolum in ſingulos to-

mos, ſed generales etiam et vniuerſales, vtroſque vero vberrimos. Ad *illuſtrationem* ſpectant partim praefationes ſingulis Tomis praemiſſae, in quibus potius res hiſtoricae, quam dogmaticae explicantur; partim admonitiones, ad explicandum ſingulorum opuſculorum argumentum additae; denique in margine inferiori notulae, quibus vel variantes lectiones indicantur, vel obſcura loca, maxime comparatione aliorum locorum explanantur. Quod attinet ad quartum, alte ſibi animo infixum fuiſſe affirmant, et a Praepoſitis ſuis inculcatum, vt partium ſtudia in explicanda Auguſtini doctrina ſedulo cauerent, idque cauſae fuiſſe, vt a prolixioribus commentariis et obſeruationibus abſtinuerint, vt ne cuiquam vel minimum offendiculi praeberent, vlliue Theologorum ſententiae praeiudicarent. Nihilominus conſtat, quantae in ipſos coortae ſint turbae, quanta adhibita ſtratagemata atque inſidiae, vt vel interciperetur ſucceſſus, vel perfectum in inuidiam adduceretur. Ipſi Benedictini dum in vndecimo Tomo generalem operis praefationem conſcribunt et curam ſuam ac prouidentiam palam facere ſtudent, fatentur, difficile fuiſſe cauere, ne quid in tam vaſto opere incauti ipſis ſubreperet, vel, ne quid ſecus, quam ipſi intendiſſent, in ſequiorem partem non acciperent homines male erga ipſorum ſtudia affecti. Sed non cum ſcrupuloſis forte, aequis ceteroquin aduerſariis ſibi rem eſſe, ſed a calumniatoribus et hoſtibus nullum inſidiarum genus, quamuis turpe, ſpernentibus ius petitos ſeſe conqueruntur. Et quoniam regis iuſſu vtrique parti ſilentium eſſet impoſitum, haud quidquam aliud praedicto loco in tutamen ſuum attulerunt, quam vt a grauiſſimis, quae ipſis impactae fuerant, criminationibus in virorum piorum ac beneuolorum, quorum forte animis ſcru-

puli

puli quidam exinde insedissent, gratiam sese purgarent. Sed harum litium artiumque friuolarum historiam non attingimus. Nec enim ad nostrum vel minimum facit, et suppetunt, quibus vel negotii, vel animi causa curare illa contigerit, ampli satis complurium virorum doctorum de iisdem commentarii *). Pergimus potius ad opuscula, quae singulis tomis comprehensa sint, accurate recensenda, eaque, quae insigniter hic a doctissimis Patribus praestita sunt, declaranda, vbi simul Louaniensium ordinem et discrimen notabimus. Sunt autem *Contenta* in vnoquoque volumine haec:

Tomo Primo:

Opuscula, quae adhuc Catechumenus, aut nondum Presbyter edidit cum Retractationibus et Confessionibus; hoc ordine:

Retractationum lib. II.
Confessionum lib. XIII.
Contra Academicos lib. III.
De Vita Beata lib. I.

*) Praeter *Dupinium Bibl. nouv. des ant. eccl.* T. XVIII. sub articulo: *nouvelle edition des oeuvres de S. Augustin*, et *Baelium* in *Dict. Crit.* e recentioribus Autores *Bibl. Coloniensis Ecclesiasticae* p. 464. *Ceillier* T. XII. p. 680 seq. et auctores de *l' Histoire litteraire de la Congreg. de St. Maur.* (à *Bruxelles* 1770. 4.) v. Blampin. pag. 287 seqq. Quid? quod peculiari adeo volumine scripta extat huius editionis historia auctore *Antonio Vincentio Thuillier*, eiusdem congregationis quondam sodali, h. t. *Histoire de la nouvelle edition de S. Augustin, donnée par les PP. Benedictins de la Congregation de S. Maur. En France* (Paris) 1736. 4. mihi non visa, sed cuius ipsius varia fata in eadem Historia Congregationis p. 528 sq. enarrantur.

De Ordine lib. II.
Soliloquiorum lib II.

De
- Immortalitate animae lib. I.
- Quantitate animae lib. I.
- Musica lib. VI.
- Magistro lib. I.
- libero Arbitrio lib. III.
- Genesi contra Manichaeos lib. II.
- Moribus Ecclesiae catholicae et moribus Manichaeorum lib. II.
- Vera Religione lib. I.
- Regula ad Seruos Dei.

In appendice:

De *Grammatica* liber.
Principia Dialecticae.
Categoriae decem.
Principia Rhetorices.
Regulae clericis traditae fragmentum.
Regula secunda.
De vita Eremitica ad sororem.

Complectitur hic tomus ea omnia, quae ab Erasmo et Louaniensibus in eo fuerunt comprehensa. Illud tantum interest discriminis, quod Benedictini in appendicem reiecerunt nonnulla, quae ab illis pro genuinis Augustini scriptis habita erant, scilicet libellos de *Grammatica*, *Categorias*, *Principia Dialecticae* et *Principia Rhetoricae*, et quod alia quaedam cum aliis locum mutare iusserunt, *vt seriem ordinemque temporis, quo vnumquodque opus ab Auctore prodiit, quoad eius fieri posset, seruarent.*

Tomo Secundo:

Epistolae *ducentae septuaginta* secundum temporum ordinem dispositae, et quatuor in classes digestae.

In

In appendice:

Auguſtini nomine ad Bonifacium et contra, Epiſtolae breuiores ſexdecim.

Ad Demetriadem Pelagii epiſtola.

Auguſtini nomine ad Cyrillum et contra, de Laudibus Hieronymi.

Altercatio Auguſtini cum Paſcentio.

Longe nobiliſſima pars operae eruditiſſimorum Monachorum in hoc Tomo concluditur, vere talis, in qua Couſtantii ſagacitatem et ſolidam doctrinam agnoſcas. Licet enim totidem plane genuinas epiſtolas Louanienſes recenſeant, nec plura, nec pauciora ab iis in Appendicem huius tomi reiecta ſint, non auſi tamen ſunt longius progredi et quam omnes Auguſtini lectores ardentiſſimis votis exoptabant, moleſtam ſcilicet et multarum virium curam ſuis ſibi humeris imponere, qua intactam adhuc ſeriem et nexum tot diuerſi generis et aetatis epiſtolarum diſcriminaſſent, ac prorſus tandem expediiſſent. Ferebant omnes hoc deſiderium eo impatientius, quod, cum reliqua opuſcula paene omnia per ipſius Auguſtini in Retractationibus inſtitutum iuxta temporum et occaſionum, quibus enata eſſent, ordinem, cognoſcere ipſumque in ſacris ſtudiis et geſtis ſuis animo velut comitari liceret, ſolae epiſtolae, ex quibus pleniſſima fere caſuum et geſtorum temporis iſtius memoria depromenda erat, hoc beneficio carerent.

Sed Benedictini quoque hunc laborem declinaſſent non magis difficultatum metu, quas licet innumeras vel eis ſolis ſpernere licebat, quam quod vererentur, ne nouo inducto ordine lectionem Auguſtini apud eos, qui veteri ſemel aſſueuiſſent, retardarent. Sed vicit tandem Auguſtini amor et aliorum maximeque ſodalium ſuorum in aliis ſcriptoribus eccleſiaſti-

 cis

cis exemplum, iamque ex ipſis, quo negotium hoc aggreſſi ſunt animo, audiamus.

„In ſuperioribus editionibus, *inquiunt*, adeo perturbatus erat Auguſtinianarum Epiſtolarum ordo, vt, *quod temporis hiſtoriam ſpectat*, non facile quiſquam ſeriem rerum omnium aſſequi potuiſſet abſque longa et ſaepe repetita lectione ac meditatione. Nam eiuſdem temporis et argumenti Epiſtolae per totum Collectionis corpus hinc inde diſperſae erant, tum priores poſterioribus poſtpoſitae et in finem reiectae ac demum (quae intoleranda confuſio erat) Auguſtini reſcripta quam longiſſime ab interrogatis et conſultis nonnunquam aberant; immo reſcripta conſultis longe praeferebantur: adeo vt Euodii v. g. conſulentis Epiſtolae poſt multas interiacentes Epiſtolas Auguſtini reſponſum conſequerentur. Quapropter optandum erat, vt Auguſtini Epiſtolae in rectum ordinem pro temporum ratione digererentur. Quod procul dubio curaturus fuiſſet Auguſtinus ipſe, ſi eorum recenſionem, quam ſuſceperat, ei abſoluere licuiſſet. Quippe in Retractationum ſuarum proëmio optare ſe teſtatur, vt opera ſua eo, quo ſcripta ſunt ordine, perlegantur, eique rei daturum ſe operam, quo demum intelligant lectores, *quomodo ſcribendo profecerit.* At quo minus id tentaremus, intercedebant diuerſae res, nempe vſus ſuperiorum temporum, receptus ordo ab annis circiter centum ſeptuaginta, citationes vſitatae, quas violare, aut demum peruertere, nefas eſſe videbatur, ne mutatio haec plurimum negotii ſtudioſis faceſſeret. Ad haec non leves difficultates in conſtituendo Epiſtolarum ordine, qui omnibus probetur, cum de nonnullarum aetate diſputent eruditi. Atque haec potiſſimum nos ratio morabatur, quippe qui praecipue in animum induximus, hoc in labore noſtro neutrorum ſententiae

temere

temere aduerſari aut fauere. Haec ergo momenta a mutando Epiſtolarum ordine nos deterrebant, nec facile id a nobis contra ſuperiores editiones ſuſcipiendum videbatur. Ex aduerſo tamen aliud ſuadebant, non tantum varia eruditorum exempla in Epiſtolis S. Cypriani, S. Leonis etc. ſed etiam virorum non minus ſententia, quam dignitate, praeſtantium auctoritas, qui poſteritati hac noua editione conſultum volebant. His omnino exemplis et auctoritatibus adducti, tandem conſenſimus, vt Auguſtini Epiſtolas ad annorum ſeriem (quoad fieri poſſet) accuratam reuocaremus. Et ne leui fundamento hanc ſeriem deſignaſſe videamur, non modo noſtris, ſed etiam alienis eam ſtudiis et conſiliis inueſtigare ſategimus. Ordine Epiſtolarum chronologico conſtituto, eas in quatuor claſſes diſtinximus, quarum prima illas exhibet, quas Auguſtinus nondum Epiſcopus ſcripſit. Qua in re Auguſtinum ipſum ſecuti auctorem ſumus, qui in Retractationum priore libro ea duntaxat recenſuit opuſcula, quae antequam fieret epiſcopus in lucem protulerat. In ſecunda claſſe repraeſentantur epiſtolae, quas ab inito epiſcopatu ad Collationem cum Donatiſtis Carthagine habitam et Pelagianae haereſeos in Africam inuectionem edidit. In his enim duobus ſiue retegendis, ſeu expurgandis, erroribus verſantur vt plurimum hae litterae, quae eorum initia, progreſſus atque damnationem accurate deſcribunt. Tertia epiſtolarum claſſis eas complectitur, quas ab eo tempore S. Doctor ad vitae finem exarauit; quibus ſcilicet certa epocha poteſt aſſignari. In quartam demum claſſem reliquas Auguſtini litteras redegimus, quas quidem ſcripſit Epiſcopus, nulla tamen alia praefixa temporum aut circumſtantiarum nota, quae certum tempus prae ſe ferat. Ex hac quadruplici claſſis diſtinctione

 id

id commodi eueniet, quod antea obſeruabamus, vt ſtudioſus lector ea, quae ad haereſes Donatiſtarum et Pelagianorum pertinent, vno fere conſpectu ac tenore percipiat."

Monent praeterea, nonnullos tractatus, qui antea in Epiſtolarum ordinem relati eſſent, loco motos a ſe non eſſe, tametſi id non leuis momenti rationes ſuaſiſſent. Sed *Altercationem cum Paſcentio*, quae CLXXVIII. numerabatur inter Auguſtini Epiſtolas, vt iam pridem Louanienſes fecerant, in Appendicem relegarunt.

Reuocaſſe ſe deinde teſtantur Epiſtolas quaſdam, non ſolum quas Auguſtinus nomine ſuo miſit ad alios, ſed ex illis etiam, quae ad ipſum a multis fuerunt directae. Veluti *Timaſii* et *Iacobi*, item *Honorii* et *Theodoſii*, *Imperatorum*, *Quod vult Dei*, *Proſperi*, ad *Pelagium*, ad *Simplicianum* de opere ipſi dicato, ad *Aurelium*, ad *Valerium*, ad *Claudium*, ad *Quoduultdeum* ſuper libris eorum nomine nuncupatis, quae antea in epiſtolarum recenſu deſiderabantur. Eas omnes ergo ſuo loco inſerendas curarunt: vti et catholicorum Epiſcoporum reſcripta ad *Marcellinum* Tribunum occaſione Collationis Carthaginenſis, nec non Epiſtolam ad *Proculum* et *Cylinnium*, Gallicanos antiſtites, Leporii cauſa tranſmiſſam: quae ſcripta, inquiunt, non minus pro veris ac genuinis Auguſtini foetibus habenda ſunt, quam epiſtolae illae Carthaginenſis ac Mileuitanae ſynodi nomine *ad Innocentium* directae, quos vti a S. Doctore dictatas cum aliis eius Epiſtolis omnes recipiunt. In aliquibus tamen vſui iam pridem recepto obſecutos ſe eſſe fatentur. Reuocandum enim fuiſſe iuxta inſtitutum ſuum etiam tractatum *de Bono Viduitatis*, quippe qui vera ſit Auguſtini epiſtola, eoque nomine nulla eius in Retractationum libro mentio habea-

habeatur. Sed *libri* titulum, ex longinquo ipsi inhaerentem, detrahere nolebant. Eiusdem conditionis fuit Epistola, quam Augustinus *fidelibus ad suae sationis curam pertinentibus* scripsit contra Petilianum, quaeque iam inde ab Augustini tempore, sicuti in libro II. Retractationum cap. XXV. testatur, prioris aduersus eiusdem haeretici litteras libri locum obtinuit. Nec *Secundini* Manichaei ad *Augustinum Epistolam* huc retrahere sustinuerunt, sed in sexto operum tomo reliquerunt, scilicet ob id solum legendum, vt ea plenius intelligantur, quae illic adversus Secundini errores disputat Augustinus.

Denique nec solum editas Epistolas reddidisse videri volunt, sed nouas aliquot primi in lucem protulerunt; cuiusmodi sunt *Augustini* adhuc Presbyteri ad *Alypium, episcopum Tagastensem, epistola* n. XXIX, duae *Augustini*, item *Augustini* et *Alypii* ad *Paulinum Nolensem epistolae*, quibus numerus earum Epistolarum in Possidii indice adnotatus completur, num. XLII et XLV, *Augustini Epistola* ad *Mercatorem*, ex tertia parte olim exhibita in libro ad Dulcitium, nunc autem primum ex integro data, num. CXCIII. Attamen miratio subit, qui factum sit, vt licet *quatuor* epistolae de nouo, *septemdecim* *) autem ex aliis superiorum editionum tomis huc relatae fuerint, par tamen numerus in Louaniensi et Benedictina compareat; nec eiectas esse ali-

*) Sunt illae 1) *ad Simplicianum*, n. XXXVII. 2) *Siluani etc. Catholicorum Episcoporum collatio ad Marcellinum*, n. CXXVIII. 3) *Eorumdem ad Marcellinum*, n. CXXIX. 4) *ad Pelagium*, n. CXLVI. 5) *Timasii et Iacobi*, n. CLXVIII. 6) *ad Aurelium*, n. CLXXIV. 7) *ad Valerium Comitem*, n. CC. 8) *Honorii et Theodosii*, n. CCI. 9) *ad Claudium*,

quot ab illis, praeter *Altercationem cum Pascentio*, vllo indicio proditum sit. Iam quod rationes attinet, quibus in constituenda epistolarum aetate atque loco ducti fuerint, de singulis sigillatim exposuerunt, et in commentarium iuxta classes diuisum retulerunt inscriptum: *Epistolarum Ordo Chronologicus argumentis demonstratus.* Nec indices, quoscunque vsus requirere videbatur, desiderari passi sunt, in quibus maxime insignis is est, in quo epistolae secundum praecipua eorum argumenta digestae sunt, et epistolae *Theologicae*, *Polemicae*, *Exegeticae*, *Ecclesiasticae*, *Morales*, *Philosophicae*, *Historicae* et *Variae* denique recitantur.

Tomo Tertio:

Opuscula exegetica, per Tomum III. IV et IX. in Louaniensi distracta, secundum Scripturarum ordinem dispofita et in duas partes, Veteris et Noui Testamenti, sunt diuisa, praemissis in fronte libris de Doctrina Christiana, *veluti clauem atque artem quandam rectae interpretandi rationis, quam adhibuerit Augustinus et post eum catholici commentatores.*

In prima Parte:

De Doctrina Christiana lib. IV.	*Louan.* T. III.
De Genesi ad literam imperfectus liber.	
De Genesi ad literam lib. XII.	
Locutionum lib. VII.	

Quaestio-

dium, n. CCVII. 10) *Aur. Aug. etc. ad Proculum et Cylinnium*, n. CCXIX. 11) *Quoduultdei*, n. CCXXI. 12) *ad Quoduultdeum*, n. CCXXII. 13) *Quoduultdei*, n. CCXXIII. 14) *ad Quoduultdeum*, n. CCXXIV. 15) *Prosperi*, n. CCXXV. 16) *Hilarii Galli*, n. CCXXVI. 17) *Anonymi*, n. CCLXX.

Quaestionum in Heptateuchum lib. VII. | *Louan.* T. IV.
Annotationum in Iob. lib. I. |
Speculum. *Louan.* T. III.

In secunda Parte:

De consensu Euangelistarum lib. IV.
De Sermone Domini in monte lib. II.
Quaestionum Euangelicarum lib. II. } ***Louan.*** T. IV.
Quaestionum secundum Mathaeum lib. I.

In Iohannis Euangelium Tractatus CXXIV.
In epist. Iohannis ad Parthos Tractatus X. } ***Louan.*** T. IX.

Expositio quarundam propositionum ex Epistola ad Rom. lib. I.
Epistolae ad Romanos inchoata expositio lib. I. } ***Louan.*** T. IV.
Expositio Epistolae ad Galatas.

In Appendice:

De Mirabilibus sacrae scripturae lib. III.
De Benedictionibus Iacob Patriarchae.
Quaestiones veteris et Noui Testamenti. } *Louan. App.* T. III.
Quaestiones veteris et Noui Testamenti post vulgatae.

In B. Iohannis Apocalypsin Expositio. *Louan. App.* T. IX.

Praecipiunt in Praefatione de eximiis Augustini dotibus in exponendis Scripturis, multa quidem, nec inepta tamen ipsius laude. Vitia eius non defendere,

dere, ſed excuſare ſtudent. De verſione, qua in exponendo Veteri Teſtamento vſus fuerit, monent, eum ipſum Graecum contextum τῶν LXX. ab eo receptum eſſe, quem recenſuit Nobilius; huiuſque pleraſque variantes ex Auguſtino lectiones ex editionum vitiis ortas eſſe, quae veterum codicum ſubſidio in ſua editione ſuſtulerunt. In libris autem Locutionum et Quaeſtionum in Heptateuchum, quos iam ſenex compoſuit, itemque in Speculo, quod ſub finem vitae ſuae exarauit, verſionem eum conſuluiſſe docent, ex Hebraeis fontibus proxime deriuatam, vulgari noſtrae conuenientem, et forſan Hieronymianam; indeque factum eſſe colligunt, vt eadem in manus populi ab Auguſtino per librum huncce, ex variis Scripturae centonibus collectum, tradita, vulgaris euaſerit ac receptiſſima. Quod ad ſuam operam, cauent imprimis, ne quis negligentiae aut temeritati ſuae tribuat, ſi in nonnullis Scripturae teſtimoniis varietatem apud Auguſtinum deprehenderit, atque vnam eandemque ſententiam non conſtanter in integrum vbique, ſed certis quibuſdam in locis reſtitutam, ſed potius religioni et ſincerae fidei, qua codicum ſemper optimorum veſtigia ſecuti fuerint.

Tomo Quarto:

Enarrationes in Pſalmos continentur, quas octauus Louanienſium Tomus complectitur.

In praefatione exponunt de diuerſa enarrationum harum methodo ac indole, pro variis, a quibus progignebantur, occaſionibus; item de regulis, quas in interpretando ſeruauerit Auguſtinus, quae quidem, vt ex libro de Doctrina Chriſtiana diſcimus, ad duplicem de litera, et de ſenſu ſpiritali curam redeunt. Ad vtrumque igitur argumentum plurima vtilia obſeruant, in quibus, vt facile intelligitur, ea ſunt potiora,

tiora, quae de ſtudio Auguſtini, vt textum purum et integrum conſequeretur, componendo partim Latina, partim Graeca exemplaria, atque colligendis examinandiſque variantibus lectionibus, differunt. Omnino autem, quae in commendationem huius operis ab iis afferantur, dicta eſſe volunt, vt generatim Auguſtini methodum defendant; non vero, ***vt extorqueant ab omnibus, vt vel leuiſſimas eiuſdem alluſiones eadem, qua ipſi, veneratione proſequantur.*** Satis eſſe, ſcribunt, ſi non indignas materia, quae tractatur, aequi rerum aeſtimatores iudicarent. Quo plurimum conducere exiſtimant, ſi reputarent, Auguſtinum temporis ingenio ſeruire ac plebis captui ſeſe accommodare, ad exemplum ab ipſo numine in ſacris literis propoſitum, debuiſſe. Inſuper de commentariorum horumce merito non eſſe pronuntiandum comparate ad Hebraeum textum hodiernum, neque etiam ad Hieronymianum; ſiquidem Auguſtinus LXX. interpretes, qui forte Hebraeum exemplar aeque vel etiam magis emendatum habuiſſent, ſequendos ſibi propoſuerit. Ac hoc loco ſequitur iam ad finem vſque praefationis pertingens digreſſio ***de variis Pſalterii verſionibus*** ex LXX. Interpretatione deductis, quae Auguſtini ac Hieronymi aetate vſurpatae fuerint. Inter hanc autem diſputationem ſubnata eſt illis cogitatio, permultis ſane et eorum etiam, qui minus Auguſtinum curant, grata futura, vt diſpicerent, ***quem locum inter alia Pſalteria Auguſtinianum ſibi vindicaret; an variae illae lectiones, in quibus a Vulgata noſtra diſſidet, aliorum ſuffragio innitantur; et vtrum tandem cum Graeco LXX. Interpretum, quod noſtra hac memoria exſtat, plus minuſue conſentiat.*** Quod vt bene ipſis cederet, exemplaria diuerſa, tum prelo, tum calamo edita contulerunt, varietateſque, quas deprehende-

henderent maxime infignes, iuxta cum Auguftinianis in quadam veluti tabula proxime poft praefationem repraefentarunt, addito MSS. et editorum exemplarium indiculo.

Tomo Quinto:

Duabus ille partibus complectitur Sermones ad populum in quatuor claffes diuifos, nempe *Parte prima:* 1) Sermones de fcripturis veteris et noui Teftamenti. 2) Sermones de Tempore. *Parte fecunda:* 3) Sermones de Sanctis. 4) Sermones de Diverfis. Quibus 5) fuccedunt Sermones dubii; in Appendice vero Sermones fuppofititii, quaternis fimiliter claffibus comprehenfi.

Scilicet ex *decimo* Tomo, vbi apud Louanienfes legebantur Auguftiniani Sermones, in *quintum* tranftulerunt, vt, cum plerique in Scripturam Sacram habiti effent, propius a Tractatibus tertii et quarti tomi, quibus eadem illa exponitur, quofque maximam partem concionum formam prae fe ferre dicunt, abeffent. Nouo praeterea ac diuerfo a fuperiore, quem in generali recenfu fcriptorum Auguftini n. 116. dedimus, ordine eos adftrinxerunt, quo et fecundum genuinam fuam feriem difponerentur, et ab adulterinis et fuppofititiis omnibus feiungerentur. Erat fane in his tanto plus arbitrii, quod neque ab ipfo Auguftino, neque in Poffidii catalogo vel minima de iis ordinandis extaret praeceptio, nec denique vllius diftinctae collectionis tractatuum Auguftini viuente eo, aut poft ex certis codicibus, factae memoria ad nos perlata fit. Tres enim antiquiores, quae fuperfunt collectiones, *de Verbis Domini*, *de Verbis Apoftoli*, *et Homiliarum quinquaginta*, licet in codicibus octingentorum annorum et amplius reperiantur, nequaquam tamen, vt aliqui perfuadere

funt

ſunt conati, ipſius Auguſtini aetatem attingunt, vt Benedictini Patres tum ex ſilentio Poſſidii, tum vero etiam, quod ſuppoſititiis non carent, demonſtrarunt*). Ac primam quidem claſſem *de verbis Domini*, obſeruant Benedictini, non eodem ordine Sermones vbique in vetuſtis exemplaribus oſtendere. Plurima quidem cum editionibus conſentire, ſed non omnia. Coniectaſſe hoc ipſum ex locis a Beda ſeu Floro excerptis Theologos Louanienſes, ſe vero certum plane deprehendiſſe in codice Bibliothecae Colbertinae annorum fere octingentorum n. 2821. vnde non paucos depromſiſſe ſe fatentur ſermones antea non editos. Germanam quoque huius claſſis inſcriptionem, cum Flori, tum MSS. bene multorum teſtimonio comprobatam, monent, non *de verbis Domini*, ſed *de verbis Euangelii* ſonaſſe: quod Auguſtini commentationes in omne genus locorum e quatuor Euangeliis petitorum complecteretur.

Secundam claſſem *de verbis Apoſtoli*, eorundem eſt obſeruatio, nuſquam niſi cum illis coniunctam reperiri, quamuis dentur exemplaria, in quibus Sermones *de verbis Domini*, ſine illis *de verbis Apoſtoli* occurrant. Vnde colligunt, duas haſce claſſes nihil aliud eſſe, quam vnam Sermonum in Scripturam noui Teſtamenti collectionem.

Ter-

*) Ex lectionariis eas fuiſſe digeſtas, alioſque deinceps Sermones ex aliis Lectionariis deſcriptos, Auguſtinianis adiectos in editionibus, quae ſubinde apparuerunt, docent *Ballerinii* in *Praef. ad Sermones S. Leonis*. T. I. *opp.* P. I. §. LXIV. Addunt ibidem, non deeſſe alios, qui adhuc ex iiſdem fontibus deriuari queant eiuſdem S. Doctoris Sermones, et ſeſe ipſos viginti amplius genuinos eius Sermones in *Anecdotis Miſcellaneis* aliquando edituros eſſe.

Tertiam porro claſſem, aiunt, ſemper quidem ab aliis ſeparatam inueniri, at non raro numeroſiorem, quam in excuſis. Modo enim duos, modo quatuor, aut etiam plures ſupra quinquaginta Sermones in MSS. nonnullis exhiberi; tametſi propemodum in omnibus Sermones integri ex iis, qui numerum quinquagenarium in vulgatis libris conficiunt, deſiderentur. Omnino autem de his iudicant, Collectionem Caeſarii temporibus non poſſe dici antiquiorem propterea, quod eidem tot homiliae ab ipſo ſcriptae inſerantur et pleriſque aliorum recapitulationes ab eiuſdem ſtilo non abhorrentes aſſutae fuerint. Truncatos porro eſſe vt plurimum in ea Auguſtini ſermones, ac breuibus quibuſdam exordiis atque epilogis omni auditorum generi accommodatis interpolatos. Haec fere de tribus antiquioribus Sermonum Auguſtini collectionibus Benedictini cenſent. Iam inſequentes, exceptis Sermonibus *ad fratres in eremo*, quos ſequens Tomus habet, tempore inuentae iam typographiae exortae multo minus accuratiores ſunt, quippe e codicibus longe pluribus et magis inuicem diuerſis erutae; quique dehinc paſſim in editionibus variis additi fuerunt ſermones, eos nulli certo generi adſcriptos eſſe conſtat. Harum ergo claſſium cum maxime arbitraria fuiſſet deſcriptio, eademque tantum confuſionis ac turbarum ſecum ferret *), penitus eam abolitam et cum

*) „Animaduertet aliquis, *inquiunt Maurini Patres*, Sermones, qui commodius in quatuor claſſes reuocantur, in duodecim, quarum aliae debita aliis argumenta continebant, fuiſſe diſtractos. Agnoſcet libros, quos vocant *de verbis Domini* et *de verbis Apoſtoli*, tantummodo partem complecti ſermonum eorum, qui ad hoſce titulos pertinebant; intelliget Sermones de Feſtis, cum eos in claſſes de

cum accuratiore et concinniore permutatam esse nemo non, qui lubenter hocce S. Doctoris pabulo fruitur, debita cum laude editorum agnoscet.

Alterum, quod in Sermonum editione praestare sunt connisi, est spuriorum a genuinis separatio. In quo negotio haec potissimum ad iudicium regundum valuisse sibi momenta fatentur: 1) Stilus, seu color, aut propria quodammodo orationis facies in Augustini aeque ac in aliorum insignium scriptorum meditationibus facile conspicua, ea cautione, vt eundem pro aetatis ratione, et rerum, quas iuuenis et maturiore deinde aetate tractauit, diuersitate, itemque commentandi methodo, dum alios accurate et cum meditatione elucubratos, alios ex tempore fusos esse constet, variare aliquantum debuisse cogitarent. „Ad huiusmodi ergo, *inquiunt*, censuram recte ob-„eundam, praeterquam quod stilus operis dubii ad „singula indubitata opera exigendus est, nequaquam „vis illa, siue spiritus, quo stilus quasi animatur, „posthaberi debet. Vbique enim agnoscitur Augu-„stinus proprio quodam eloquentiae grauis ac seriae „genere, quod sibi lectorum animos subiicit, non „lepore comtae atque affectatae elocutionis, sed effi-„cacia quadam iudicii, prudentiae, pietatis, hone-„statis, modestiae, comitatis, aliorumque virtutum, „quae passim in eius oratione adeo fulgent atque „emi-

de *Tempore* et de *Sanctis* coactos oportuisset, in alias septem aut octo dissipatos, et ex Sermonibus amplius triginta, qui de festis Paschalibus, vt hoc exemplo vtamur, inscribuntur, nonnisi decem in serie de *Tempore* inueniri, alios vero, si quis omnes euoluere in animo haberet, inter L. homilias, a Parisiensibus additas, in vtraque classis de *Diuersis*, ac in posterioribus classibus peruestigandos. “

„emicant, vt ipſius ſtilum nemo imitatione aſſequa„tur. Hic eſt praecipue Lydius lapis, quo Sermo„nes vere Auguſtiniani probantur; et ad quem Ap„pendicem ſi quis adhibeat, in eam prope vniuer„ſam cognoſcet cadere illud poſſe, quod de Hy„pognoſtico pronuntiatum eſt: *Et ſenſus ab illius* „*ſenſu inferior habetur, et modeſtia atque humilitas* „*morum et ſermonum eius non ibi ſeruatur.*" 2) Verſio, qua ſinguli in teſtimoniis ſcripturae Veteris Teſtamenti vtantur. Cum enim Auguſtinus ſequi ſolet translationem antiquam, nouam autem, id eſt Hieronymianam ex Hebraeo concinnatam, iam inde a ſaeculo quinto Saluianum Maſſilienſem, Eucherium Lugdunenſem, Leonem Romanum alioſque amplexos eſſe conſtet, facile intelligitur, quam late huius iudicii vſus atque applicatio pateat. Hoc loco notamus, Benedictinos addidiſſe noua quaedam partim ad ſupplenda, partim etiam defendenda a quorundam obiectionibus ea, quae in praefatione Tomi quarti de Translatione Vulgata Pſalterii diſſeruerunt. 3) Doctrina, vt ſcilicet in vnaquaque examinarent, vtrum cum Auguſtiniana ſiue in fidei ac morum dogmatis, ſiue in Scripturae expoſitione ac vſu congrueret, non praetermiſſis iis, in quibus aut ſententiam, aut loquendi rationem eum mutaſſe compertum erat. 4) Obſeruatio temporum, locorum, perſonarum, negotiorum, factorum, errorum, aliorumque ſimilium, de quibus in Sermonibus diſputatur, vnde plurima ad ſtatuendam criticen argumenta ſibi depromta eſſe affirmant. 5) Indiculus Poſſidii, non quod Sermones omnes, quorum inſcriptiones ibi leguntur, Auguſtino putauerint adſcribendos, quaſi non potuiſſet a multis concionatoribus eadem materia tractari; ſed vt ei non ita facile Sermones illic minime deſignatos adſcriberent. Huic indiculo

priſcum

priscum Carthaginiensis Ecclesiae Kalendarium, in III Tomo Analectorum Mabillonii recens tunc vulgatum, adiungentes, censoria nota confixerunt conciones quasdam ad solemnitates, veluti *Litaniarum* seu *Rogationum*, *Conuersionis S. Pauli*, *Cathedrae S. Petri*, *Annunciationis Dominicae*, *Assumtionis B. Mariae* etc. quarum in neutro mentio reperiebatur. 6) Bedae ac Flori collectiones in Paulum. Hic quidem tenendum est, Bedae collectionem eos appellare ineditam aliquam, quae sine controuersia illius sit et nomine eius in MSS. exemplaribus inscribatur; eam vero, quae inter vulgata eius opera ipsi adiudicari solet, Floro, diacono Lugdunensi, tribuunt eandemque sententiam suam pluribus adstruxerunt in III Analector Mabillonianor. tomo. 7) MSS. Codices, quorum immensam copiam recensere non sustinuerunt. Horum autem subsidio partim locos quosdam, quibus permoti nonnulli Criticorum Augustinum de possessione Sermonum aliquot vere Augustinianorum exegerant, in excusis compte legi deprehendisse se asseuerant, partim aliorum quorundam, qui ipsius esse ferebantur, auctores detexisse. Ad haec aliorum Patrum opera diligenter sibi lecta et comparata fuisse profitentur, vt scilicet ex stilo et argumentis, quae tractant, dignoscerent, quinam Sermones ipsis tribuendi essent, et lacinias inuestigarent, ex quibus adulterini Tractatus consarcinati essent. Esse autem inter eos, qui ex Origine, Cypriano, Ambrosio, Maximo, Fausto, Gregorio Magno, Alcuino, Iuone Carnutensi atque aliis desumti fuerint, hac opera experti sunt. Magnam autem partem eorum, qui Augustinum auctorem mentiri deprehenderunt, Caesarium Arelatensem agnoscere demonstrant, de quibus adeo pluribus nobis in Tomo tertio nostrae Bibliothecae dicetur.

Poſtremo monent eorum, qui a ſe reiecti fuerint, longe plurimos ex illis eſſe, *quos non ſatis diſcuſſos, aut dubiae auctoritatis vocauerint* Louanienſes Theologi. Conſultas ſibi etiam eſſe aliorum in Auguſtinianos Sermones cenſuras, inter quas duas praecipuas, vnam *Simonis Verlini*, editam a. 1618. alteram *Bernardi Vindingii*, a. 1622. et cum his quoque viris, vtut ſagaciſſimis interdum hallucinari licuerit, idem ſibi, ſi nonnunquam iudicio fallerentur, conceſſum iri ſperant. Seueriſſimos denique ſe in Sermonibus nondum editis, qui Auguſtino in manuſcriptis codicibus adſcriberentur, praebuiſſe ſe affirmant, ex quorum numero longe maximo octodecim tantum cum fragmentis aliquot adiiciendos curarunt, vtpote in quibus illius character, ingenium ac doctrina lucidiſſime emicaret.

Tomo Sexto:

Opera moralia cum aliquot quaeſtionum libris comprehenduntur, hoc ordine:

De diuerſis quaeſtionibus LXXXIII. lib. I. De diuerſis quaeſtionibus ad Simplicianum lib. I. De octo Dulcitii quaeſtionibus lib. I.	*Louan.* T. IV.
De fide rerum, quae non videntur, lib. I.	- - - IV. App.
De fide et Symbolo lib. I.	- - - III.
De fide et operibus lib. I.	- - - IV.
Enchiridion de fide, ſpe ac caritate lib. I. De agone Chriſtiano lib. I.	- - - III.
De catechizandis rudibus lib. I.	- - - IV.

De

De continentia lib. I.	*Louan.* T. IV.
De bono coniugali lib. I. De sancta Virginitate lib. I.	- - - VI.
De bono Viduitatis lib. I.	- - - IV.
De coniugiis adulterinis lib. II.	- - - VI.
De Mendacio lib. I. Contra Mendacium lib. I.	- - - IV.
De opere Monachorum lib. I. De diuinatione Daemonum lib. I.	- - - III.
De cura pro mortuis gerenda lib. I. De patientia lib. I.	- - - IV.
De symbolo ad Catechumenos tractatus IV. De disciplina Christiana tr. I. De cantico nouo tr. I. De quarta feria tr. I. De cataclysmo tr. I. De tempore barbarico tr. I. De vtilitate ieiunii tr. I. De vrbis excidio tr. I.	- - - IX.

In Appendice:

Liber XXI Sententiarum. *Dialogus LXV quaestionum.*	*Louan.* T. IV. App.
Liber de fide ad Petrum. *De Spiritu et anima.*	- - - III. -
De amicitia. *De Substantia dilectionis.*	- - - IV. -
De diligendo Deo. *Soliloquia.* *Meditationes.* *De contritione cordis.*	- - - IX. -

Manuale.	
Speculum.	
Speculum aliud-quod dicitur peccatoris.	
De triplici habitaculo.	*Louan.* T. IX. App.
De ſcala paradiſi.	
De cognitione verae vitae.	
De vita Chriſtiana.	
De ſalutaribus documentis.	- - - IV. -
De duodecim abuſionum gradibus.	- - - IX. -
De ſeptem vitiis et ſeptem donis Spiritus Sancti.	Ex ſupplemento Vignerii.
De conflictu vitiorum et virtutum.	*Louan.* T. IX. App.
De Sobrietate et caſtitate.	
De vera et falſa poenitentia.	- - - IV. -
De Antichriſto.	
Pſalterium, quod Auguſtinus matri ſuae compoſuiſſe fertur.	
Expoſitio cantici Magnificat.	
Tractatus de Aſſumtione B. Mariae.	- - - IX. -
De viſitatione infirmorum lib. II.	
De rectitudine catholicae converſationis.	
De Symbolo.	- - - X. -
De eſu Agni.	Ed. Par. X. App.
Sermones ad Neophytos.	A Iac. Sirmondo editi.
De creatione primi hominis.	
De vanitate ſaeculi.	*Louan.* T. IX. App.
De contemtu mundi.	

De

De bono diſciplinae. } *Louan.* T. IX. App.
De obedientia et humilitate. }

Sermones alii ad populum. } Ex App. T. X. Edit. Par. aut ex Vignerio aut Sirmondo.

Sermones ad fratres in Eremo. } *Louan.* T. X. App.

Haec quoque opuſcula, vt ex appoſitis numerorum notis patet, in diuerſos a Louanienſibus Tomos diſtracta erant, et partim inter exegeticos, partim inter polemicos libros, nonnulla vero poſt tractatus in Iohannem legebantur. Fundamentum ordinis noui eſt generis atque argumenti ſimilitudo, qua effectum iri ſperabant, vt continenter ac ordinate perlecta et melius intelligerentur, et altius infigerentur ſtudioſorum animis. Quod criticae partes attinet, receſſerunt ſubinde ab aliorum iudiciis et nonnulla genuinis aſſeruerunt a Louanienſibus reiecta, et eliminarunt contra, quae pro ſinceris venditari antea ſolebant. Appendicis praecipuam curam habuerunt, imprimis eruendis et declarandis veris librorum Auguſtino ſubditorum auctoribus.

Tomo Septimo:

De ciuitate Dei contra Paganos lib. XXII.

In Appendice

Exhibentur ſcriptiones aliquot de Stephani martyris detectione, translatione et miraculis, ſcilicet

Auiti ad Palchonium Epiſtola de reliquiis S. Stephani, et de Luciani epiſtola a ſe e Graeco in Latinum verſa. } *Louan.* T. X. App.

Luciani Epiſtola ad vniuerſam Eccleſiam de reuelatione corporis Stephani martyris.	Louan. T. X. App.
Anaſtaſii ad Landuleum epiſtola de ſubſequente ſcriptura.	
Scriptura de alia detectione ac translatione S. Stephani in vrbem Bizantium, quam Anaſtaſius Latinitate donauit.	
Seueri Epiſtola ad omnem Eccleſiam de virtutibus in Minoricenſi inſula factis per reliquias ſancti Stephani.	
De miraculis ſancti Stephani lib. II. ad Euodium.	

Inſignem plane manuſcriptorum exemplarium copiam, quam hoc opus propter multifariam hiſtoriam et reconditiorem doctrinam poſtularet, a ſe collatam fuiſſe teſtantur Benedictini. Repetierunt quoque *Capitulorum cum argumentis ſuis diſtinctionem*, tanquam ipſius Auguſtini opera aut iuſſu concinnatam operique abſoluto adiectam, quod codicum ante annos nongentos exaratorum teſtimonio comprobari dicunt. Ex virorum doctorum commentariis, quae in hos libros extant vberioribus, non improbando, vt nobis quidem videtur, conſilio, perpauca admodum excerpta ſunt, et criticis notulis interſperſa.

Tomo Octauo:

Opera polemica aduerſus Iudaeos, Manichaeos, Priſcillianiſtas et Arianos, cum praefixo in capite libro de

de haereſibus et adiunctis in calce libris de Trinitate, exhibentur.

De haereſibus ad Quolduult-deum lib. I. Tractatus aduerſus Iudaeos. De vtilitate credendi ad Honoratum lib. I. De duabus animabus contra Manichaeos lib. I. Acta ſeu Diſputatio contra Fortunatum Manichaeum lib. I. Contra Adimantum Manichaei diſcipulum L. I. Contra epiſtolam Manichaei, quam vocant Fundamenti lib. I. Contra Fauſtum Manichaeum lib. XXXIII. De Actis cum Felice Manichaeo lib. II. De natura boni contra Manichaeos lib. I. Contra Secundinum Manichaeum lib. I. Contra aduerſarium Legis et Prophetarum L. II. Ad Oroſium contra Priſcillianiſtas et Origeniſtas lib. I. Sermo Arianorum. Contra Sermonem Arianorum lib. I. Collatio cum Maximino, Arianorum epiſcopo.	*Louan.* T. VI.

Contra eundem Maximinum Arianum lib. II.	*Louan.* T. VI.
De Trinitate lib. XV.	- - - III.

In Appendice:

Tractatus contra quinque haereſes. *Sermo contra Iudaeos, Paganos et Arianos.*	*Louan.* T. VI.
Dialogus de altercatione Eccleſiae et Synagogae.	- - - VI. App.
De fide contra Manichaeos liber Euodio tributus.	- - - VI.
Commonitorium (vulgo Auguſtini) *de recipiendis Manichaeis, qui conuertuntur.*	- - - X. App. Edit. Par.
Contra Felicianum Arianum de fide Trinitatis liber Vigilio Tapſitano epiſcopo reſtitutus.	- - - VI.
Quaeſtiones de Trinitate et de Geneſi, ex Alcuino deſcriptae.	- - - III. App.
De Incarnatione Verbi ad Ianuarium libri duo ex Origine collecti.	- - - IV. -
Lib. de Trinitate et vnitate Dei.	- - - IV. -
De eſſentia diuinitatis.	- - - IV.
Dialogus de vnitate ſanctae Trinitatis.	- - - X. App. Ed. Par.
Liber de eccleſiaſticis dogmatibus.	- - - III. App.

Tomo Nono:

Opera Polemica contra Donatiſtas.	*Louan.* T. VII.

Pſalmus

Pſalmus contra Partem Donati. Contra Parmenianum lib. III. De baptiſmo contra Donatiſtas lib. VII. Contra literas Petiliani lib. III. Epiſtola ad Catholicos contra Donatiſtas, vulgo de vnitate Eccleſiae lib. I. Contra Creſconium grammaticum Donatiſtam libri IV. De vnico baptiſmo contra Petilianum. Breuiculus Collationis cum Donatiſtis. Poſt Collationem ad Donatiſtas lib. I. Sermo ad Caeſareenſis Eccleſiae plebem Emerito praeſente dictus. De geſtis cum Emerito. Contra Gaudentium Donatiſtam epiſcopum. L. II.	*Louan.* T. VII.
Sermo de Ruſticiano ſubdiacono, a Donatiſtis rebaptizato et in diaconum ordinato.	Ex ſupplemento Vignerii.

In Appendice:

Contra Fulgentium Donatiſtam, incerti auctoris liber. *Excerpta et ſcripta vetera ad Donatiſtarum hiſtoriam pertinentia.*	*Louan.* T. VII. App.

Tomo Decimo:

Opera Polemica contra Pelagianos.

De

De peccatorum meritis et remiſſione et de baptiſmo parvulorum ad Marcellinum lib. III.
De ſpiritu et litera ad eundem lib. I.
De natura et gratia contra Pelagium, ad Timaſium et Iacobum lib. I.
De perfectione iuſtitiae hominis epiſtola, ſeu liber ad Eutropium et Paulum.
De geſtis Pelagii ad Aurelium lib. I.
De gratia Chriſti et de peccato originali contra Pelagium, ad Albinam, Pinianum et Melaniam lib. II. } *Louan.* T. VII.
De nuptiis et concupiſcentia ad Valerium lib. II.
De anima et eius origine contra Vincentii Victorem lib. IV.
Contra duas epiſtolas Pelagianorum, lib. ad Bonifacium l. VI.
Contra Iulianum haereſis Pelagianae defenſorem lib. IV.
De gratia et libero arbitrio ad Valentinum et cum illo monachos Adrumetinos lib. I.
De correptione et gratia ad eoſdem lib. I.
De praedeſtinatione ſanctorum ad Proſperum et Hilarium l. I.

De

De dono perſeuerantiae ad eosdem lib. I. — *Louan.* T. VII.

Contra ſecundam Iuliani reſponſionem imperfectum opus, ſex libros complectens. — Ex Vignerii Supplem.

In Appendice.

Prima Parte.

Hypomneſticon contra Pelagianos et Caeleſtinos, vulgo libri Hypognoſticon.
Liber ſuſpecti auctoris de praedeſtinatione et gratia.
Libellus incerti auctoris de praedeſtinatione Dei.
— *Louan.* T. VII. App.

Secunda Parte.

Varia ſcripta et monumenta ad Pelagianam hiſtoriam pertinentia.

Tertia Parte.

Proſperi Aquitani pro Auguſtino contra iniquos doctrinae ipſius de gratia et praedeſtinatione reprehenſores apologetica opuſcula ſcilicet.

Epiſtola ad Rufinum de gratia et libero arbitrio.

Liber contra Collatorem.
Reſponſiones ad capitula calumniantium Gallorum.
Reſponſiones ad capitula obiectionum Vincentianarum.
— *Louan.* T. VII. App.

Reſpon-

Responsiones ad excerpta, quae de Genuensi ciuitate sunt missa.	Louan. T. V. App.
Eiusdem liber sententiarum ex Augustino,	- - - III. -
Augustini Vita, auctore Possidio.	- - - I.
Indiculus librorum, tractatuum et epistolarum Augustini, cura Possidii editus.	

Cum trium posteriorum voluminum series fere tota cum Louaniensium ordine consentiat, minor in his labor exantlandus fuit. Quapropter in ipsas rerum tractatarum origines et causas acrius incubuerunt, ac Donatisticarum et Pelagianarum litium historiam in introitu cuiusuis tomi accurate enucleari studuerunt. Cui industriae debetur etiam, quod in Appendice vltimi Tomi quaedam aliena incerta sint, quo plenior scilicet rerum istarum memoria ex iunctis monumentis hauriri posset.

Tomo *Vndecimo*

insunt, primo loco, praefationes generales duae, vna in opus vniuersum, quae de consilio, occasione, auxiliis, laborum distributione, successu, offendiculis, patronis eius exponit, altera breuior in Appendices singulis Tomis adiunctas, et ipsa denique huius vndecimi voluminis contenta. Ad hanc posteriorem proxime spectat indiculus scriptorum, quibus tanquam veris auctoribus varia opuscula Augustino perperam tributa denuo asseruerunt. Haec excipit *Vita S. Augustini* ex Tillemontii schedis, quas adhuc tum ineditas auctor ipsis communicauerat, fere traducta. Hanc pone sequuntur indices librorum, nempe vnus, qui seriem librorum tomi cuius-

que

que nouae editionis; secundus, qui Louaniensis ordinem ostendit; tertius alphabeticus singulorum opusculorum. Proximi sunt indices rerum: primus vniuersalis in omnia decem Tomorum contenta copiosissimus et mole sua amplissimus; alter generalis scripturarum sacrarum; tertius denique omnium spuriorum opusculorum, quae per decem voluminum Appendices dispersa sunt.

Superest, vt de iis adhuc verba faciamus, quae ex MSS. exemplaribus iam primum excusis incrementa atque ornamenta duxerit Maurina editio. Non leuem sane Louanienses Theologi congesserant copiam codicum manu exaratorum et tamen omnes fere vnum suppeditauerat Belgium, si Anglicanos nonnullos, sed qui serius ad manum peruenerant, excipias. Longe igitur vberior variantium lectionum messis ex Gallicanis, monasteriorum imprimis, Bibliothecis expectari poterat, quarum colligendarum industria magis etiam accendebatur beneficio tam insigni, quam insperato. Nimirum centum ipsi iam expleti erant anni, cum sub auspiciis *Sixti*, dein *Clementis VIII.* nouuam Augustini operum editionem Vaticanis codicibus superstruendam aggressi erant *Petrus Morinus*, Vaticanae typographiae praefectus, *Adrianus* Abbas, *Obrius*, Doctor Parisiensis, aliique docti viri, confisi et numero exemplarium manuscriptorum et bonitati, quippe quae plurima adeo continere affirmarent, quae in Louaniensi editione quantumuis accurata desiderarentur. Collati itaque sunt Louanienses libri cum Vaticanis codicibus perquam accuratissime et ad marginem appositae variantes lectiones ad adornandam editionem, cui Cardinalis Veronae sacri collegii princeps praefectus fuit. Verum cum res effectu caruisset, omnes illae variationes iussu *Clementis X.* per Cardinalem Bo-

nam

nam cum Benedictinis ſunt communicatae, vt iis in noua editione ſua vterentur. Tum vero vndiquaque tum ex ſuis, tum alienis per Galliam Bibliothecis conquirere coeperunt ſubſidia, et non ſolum in ſancti Germani Pariſienſi, ſed et in aliis aliarum prouinciarum Congregationis ſuae monaſteriis ſodales ad conferendos codices adſtrinxerunt. Ac horum quidem omnium immenſa plane fuit copia, ex quibus textus quam plurimis in locis vere emendatus eſt, in aliis tamen locis potiores tantum lectiones variantes ſubnotatae ſunt. Emendationum autem, iuxta quam varietatum commemoratio partim, vt in Louanienſi, fit indiculo poſt ipſos genuinos libros exhibito, in quo etiam exemplaria, quae in ſingulis comparata ſunt, nominatim demonſtrantur; partim vero ſub ipſo ſtatim textu: cuius diſtractionis cauſas nec ab editoribus proditas inuenimus, nec ipſi aſſequi potuimus. Qui vero in appendices reiecti ſunt libri, etſi non omnino expertes fuerunt huiuſce curae, ſimili tamen adnotatione non gaudent.

Denique nefas videbitur, ſi eorum, qui praecipuas tanti laboris partes ſuſtinuerunt, nomina ſileamus. Initio igitur cura huius editionis commiſſa fuit a Praepoſitis Congregationis iſtius P. *Franciſco Delfau*, qui *Proſpectum* eius publicaſſe traditur a. 1671. Cum autem edito a. 1673. libro, cuius tit. *l' Abbé Commendataire*, exilii poenam iſte meruiſſet, concredita eſt relicta ab eo prouincia P. *Thomae Blampino*, quem in diuerſis partibus diuerſi ſodales iuuarunt. Ac *Petro* quidem *Couſtantio* debentur cenſura et indices omnium Tractatuum ſuppoſititiorum ac praeterea Sermonum recenſio. Vitam Auguſtini compoſuerunt, ſeu ex Tillemontii commentariis, paucis mutatis, traduxerant *Hugo Vaillantius* et *Iacobus du Friſche* (Ambroſii editor). Tabulam gene-

generalem atque indices confecit *Claudius Guesnié.* *Nicolaus* denique *Goyſot* impreſſioni praefuit ac corrigendarum de prelo plagularum curam moleſtiſſimam in ſe recepit et praeclare adminiſtrauit. Nihil autem a celeberrimo *Ioanne Mabillonio* huic editioni acceſſit, quam epiſtola dedicatoria ad Ludouicum XIV, vnde recte quidem, ſed nimia fere contentione, Oudinus reprehendit Caueum, qui in Hiſtoria ſua Litteraria hanc editionem duce et ἐργοδιώκτῃ Mabillonio eſſe perfectam ſcripſerat *). De ornatu ac ſplendore operis, digno et hoc nomine quod regi offerretur, dicere ſuperſedemus, hoc vnum adiicientes, Auguſtini effigiem aeri impreſſam ſimul cum Tomo XI. exhiberi **). Grauem autem haec Benedictinorum Patrum opera reprehenſionem paſſa eſt ab *Richardo Simonio* in *Bibl. Crit.* T. III. p. 101-116.

*) *Oudin.* Comment. T. I. p. 954 ſqq. *M. Bibl. Eccl. Colon.* p. 761. *Hiſt. litt. de la Congregation de S. Maure.* p. 292.

**) Extant de hac editione multae tam iuſtae deſcriptiones, quam relationes breuiores, quarum nonnullas haud grauate commemorabimus. Ac primo loco nominanda ſunt Diaria Erudita, quae, ſimulac ſinguli Tomi prodierant, eos indicarunt. Quo pertinent *Diarium Erud. Gall. (Journal des Sçav.) Pariſienſe* (40) ad Tomum I. April. 1679. p. 96. ad Tom. II. *ibid.* p. 114. ad Tom. III. *ibid. Aug.* 1680. p. 272. ad Tom. IV. *ibid. Noubr.* 1683. p. 325. ad Tom. V. *ibid. Febr.* 1684. p. 46. ad Tomum VI. *ibid.* 1685. Dec. p. 545. ad Tom. VII. *ibid. Ian.* 1686. p. 18. ad Tom. VIII. *ib. Septemb.* 1688. p. 415. ad Tom. IX. *ib. eod.* m. et a. p. 422. *Acta Erud. Lipſ.* T. II. 1683. in Ian. pag. 1-5. T. VII. 1688. m. Noubr. pag. 1618-23. Frequentior etiam in commentariis literariis occurrit eius memoria, veluti apud *Caueum* in Hiſt. lit. T. I. ed.

 prior.

116. iterumque in *Cenſura Bibl. Eccl. Dupinii* T. I. p. 147. Et primum quidem vniuerſe ſuccenſet iis, qui nouis ſemper omnium operum ſcriptorum eccleſiaſticorum iterationibus medendum eſſe exiſtiment ſuperiorum vitiis aut defectibus, quod multo aptius et commodius, minori item ſumtu fieri poſſet, ſi libri ſingulares minimae molis, ſed a iudicio auctorum ſuorum tanto ditiores ederentur, in quibus vel integra recenſio vel ſupplementa et variarum lectionum delectus proſtarent, cuiuſmodi exempla producit, *Arcudii Collationes Iſidorianas* et *Combefiſii Baſilium integro recenſitum*, et in ipſo Auguſtino ſimile laudauimus ſupra *ſupplementum Vignerii*. Quam viri docti aeque ac ſagacis ſententiam nobis etiam haud diſplicere fatemur, tametſi veram omnino et iuſtam non cenſeamus. Etenim in re literaria, quem-

prior. Lond. p. 242. ed. Oxon. a. 1740. pag. 292-298; *Io. Fabricium* in *Hiſt. Bibliothecae propriae* T. I. (1717.) p. 203-29. † *Oudin.* in *Comment. de SS. Eccl.* T. I. pag. 954-85; † in *Bibl. Magna Eccleſ. Colon.* T. I. (a. 1734.) p. 761-65. in *Bibl. Crit. Sacra et Prof. Michael. a S. Ioſepho.* T. I. (a. 1741.) pag. 419-23. in *Bibl. Caſan. Cat.* T. I. (1761.) pag. 338-40. in *Bibl. Auguſtiniana Io. Fel. Oſſingeri* (a. 1768.) p. 1-8. Quorum potiores et accuratiores appoſito ſigno crucis diſtinximus. Poſſem etiam hic commemorare *Dupinium* T. III. p. 160 ſeqq. et *Ceillerium* in *hiſt. gen. des aut. eccl.* T. XI. p. 41. T. XII. pag. 255. (a. 1744.). Sed hi non tam editionis curam habuerunt, quam indicem Auguſtini ſcriptorum iuxta eandem contexuerunt, argumento vniuscuiuſque et occaſione vbique fuſius declarato. Iam qui vnum forte aut alterum ex hiſce libris, aut omnes iuxta ad manum habent, comparent, ſi lubet, noſtra cum iiſdem et cognoſcent, ſpero, nobiſne libuerit aliorum induſtria frui, an ipſi excuſſerimus ſingula.

quemadmodum in vita communi dandum eſt aliquid tempori et delicatiorum aut nummatorum hominum oblectamentis. Rareſcunt porro ipſo temporis lapſu et vſu antiquiorum editionum exemplaria, et ſi in plures regiones perferenda ſunt, quamuis ſaepe repetita, haud facile obueniunt. Quod in Louanienſi editione manifeſtum, cuius Antwerpienſis deſcriptionis exempla per Germaniam ſunt rariſſima, ex Gallicanis nonniſi pauca et vnius fere impreſſionis, primae ſcilicet a. 1586. oſtendi ſolent. Vt nihil dicam de *Vignerii Supplemento*, quod per multas puto Bibliothecas fruſtra quaeſiueris, ſine quo tamen omnia Louanienſis huius recenſionis apographa manca eſſe conſtat. Illud autem omnino praeter veritatem contendit Simonius, nouam Auguſtini editionem poſt Louanienſem locum non habuiſſe et iniquius ſtatuit, Louanienſem Benedictinae multis ex cauſis eſſe praeferendam, idemque dicemus, ſi iudicium hocce ſuum ad reliquas Benedictinorum Patrum Latinorum vel Graecorum editiones extendere velit, e quibus vix vllus eſt, Hilarium ipſe excipit, quin recentem tunc ab ingeniis eruditorum et preli munditie cultum deſideraſſet. Vt vero ad ea tandem accedamus, quae in ipſa hac Patrum Maurinorum opera vel perperam, vel imperite facta eſſe queritur, reprehendit primum, omiſſas eſſe notas Louanienſium Theologorum eccleſiae catholicae cauſae tam vtiles (nam id ſibi vult *ſi importantes à la Religion)*. Nec vero eam excuſationem admittendam cenſet, qua ab omnibus omnino Theologicis notis ſeſe abſtinuiſſe affirmant. Quippe quod partim ab iis factum eſſe negat, partim damnat, quod criticis obſeruationibus aeque in Theologia ac in Grammatica, quam ſolam exercuerint, locus fuerit. At maius his omnibus opprobrium eſt, et quod non

parum huius editionis pretium eleuaret, si satis ille probasset, defuisse monachis eis omnes, quas critices munus sibi postulet, facultates, doctrinam, iudicium et acumen. Praebet exempla aliquot, in quibus non neges, non admodum scite eos esse versatos, sed pleraque omnia versionem locorum Veteris aut Noui Testamenti concernunt, in quibus si timidius aut etiam non docte satis aliquid elocuti sint, quis tanto stomacho ferat. Praeterea pauca sunt, et licet de multis ea speciminis quasi loco exhibere se significat, et in altera quidem harum censurarum ad librum iustae magnitudinis conficiendum materiam de praetermissis et perperam dictis sibi suppetere scripserit; tamen quoniam hunc talem librum non scripsit, nec exemplorum numerum vsquam auxit, illud viri huius iudicium non temere quisquam suscipiat. Illam vero critices partem, quae ad genuitatem et integritatem librorum tendit, de qua semper huius congregationis monachi praeclare meruisse existimati sunt, quaeque in Augustino sane non postremi laboris fuit, quam tamen Simonius ne verbo quidem attigit, quis aequus iudex, vbi ad sententiam de toto opere ferendam consederit, praetermittere ausit.

1700 - 1703.

Antuerpiae sumtibus Societatis. fol. XII Tomis. Sancti Augustini, Episcopi Hipponensis, operum T. I - XI. Post Louaniensium Theologorum recensionem castigatus denuo etc. *vt in praecedenti.* Editio noua a multis mendis purgata. *Prodierunt T. I - V. a. 1700. T. VI. 1701. T. VII - X. 1700. T. XI. 1702; tandem 1703. Antuerpiae apud Petrum Mortier:* Appendix Augustiniana, in qua sunt *S. Prosperi* Carmen de Ingratis, cum Notis Louaniensis

ſis Theologi; *Ioannis Garnerii*, Societatis Ieſu Preſbyteri, Diſſertationes pertinentes ad Hiſtoriam Pelagianam; *Pelagii Britanni* Commentarii in Epiſtolas S. Pauli; ac denique *Deſ. Eraſmi, Io. Lud. Viuis, Iacobi Sirmondi, Henrici Noriſii, Ioannis Phereponi* et aliorum Praefationes, Cenſurae, Notae et Animaduerſiones in omnia S. Auguſtini opera. *T. XII*, qui huic editioni peculiaris, vndecim prioribus ex ſola Editione Pariſienſi ſine mutatione expreſſis.

Conſtat hanc editionem non Antuerpiae, ſed Amſtelodami per Petrum Mortier, bibliopolam Amſtelodamenſem, qui non ſolum nomen ſuum in Appendicis ſeu Tomi XII. titulo profeſſus eſt, ſed ad calcem XImi quoque adſcripſit, eſſe perfectam, qua fraude id conſecuturos ſeſe ſperabant curatores, vt in terris Pontificis formulam colentibus vendibilior eſſet, ſi ex vrbe pontificiae doctrinae addicta exire videretur, quam ſi nomen vrbis heterodoxae praeferret. Nec minus peruulgatum eſt, editorem fuiſſe celebrem illum, ſed apud catholicos male imprimis audientem *Ioannem Clericum*, qui ſub *Ioannis Phereponi* larua latere voluit.

Sunt autem duo genera ſcriptorum in hanc Appendicem a Clerico coniecta, libri ſcilicet tum veterum aliquot auctorum, tum recentiorum ſcriptorum diſſertationes Auguſtiniana ſcripta illuſtrantes, quibus et praefationes et cenſurae ſuperiorum editorum acc enſeri merentur, et ipſius notae recens in ſingulos Tomos operum conſcriptae. Ad prius ſpectant *Proſperi Carmen* et *Pelagii Commentarii*, de quibus iuſtior, vbi ad ipſos hoſce auctores peruenerimus, nobis dicendi locus erit; *Garnerii diſſertationes*, quae inter Proſperi et Pelagii opuſcula locum obtinent, quaeque ſimiliter ad *Marium Mercatorem* a no-

bis commemorabuntur. Ad eas autem pertinent *Henrici Norisii Cardinalis Episcopi Epistolae, quibus Garnerii errores in Geographia Sacra Africae*, dum Episcopis Synodum Africanae et Numidicae sedis assignauerat, *perstringuntur* et *emendantur*, animadversionibus in Tomum II. subiectae. Ad Pelagium obseruat editor, additurum se fuisse seorsim omnes eius reliquias, nisi quae praeter Epistolam ad Demetriadem exstarent in ipsis Garnerianis dissertationibus iam collectae fuissent, illa vero in Tomo II. Antuerpianae huius editionis inter Augustinianas epistolas locum obtinuisset. Quod Praefationes attinet, prima est *Erasmi dedicatio* ad *Alfonsum Fonsecam*, Archiepiscopum Toletanum, dein praefatio *Ioannis Vlimmerii*, sermonibus a se a. 1564. editis praemissa et in sequenti Basileensi repetita, tum ipsa haec Basileensis a. 1569. praefatio versibus concepta ac denique Erasmi in libros Retractationum et Confessionum Censura. Postremam hanc, cur seorsim a reliquis censuris Erasmianis, quas suis animaduersionibus interposuit, hic exscribendam dederit, nullam video causam. Nec magis intelligo, cur vnam Vlimmerii praefationem ad *Pamelium*, quae proprie tantum Possidii indiculum vna cum Sermonibus euulgatum attinet, huc reposuerit, alteram ad *Martinum Rithouium*, primum Yprensem Episcopum, vna cum Sirmondi praefatione Sermonibus XL. Parisiis a. 1631. publicatis adiecta, ante animaduersiones in T. V. recudendam tradiderit. Certe in his festinationem quandam cognoscere mihi videor, cuiusmodi non raro Clericum, si typis aliquid parandum esset, vrgebat *). Sed vt ipsius tandem *Ani-*

*) Eam ipse fatetur in admonitione animaduersionibus in T. X. praemissa. Sed maior etiam conturbatio

Animaduersiones attingamus, de iisdem vniuerse pronuntiauit: „se non aggressum esse Commenta„rium aut notas perpetuas in S. Augustinum scri„bere, sed tantum sparsim quaedam in varia eius „opera adnotare, quorum, si quae aliis debuerit, „auctorum nomina se diligenter vbique apposuisse, „vt vnicuique laus sua constaret; alia intacta, aut „quae, an alii attigissent, nesciuerit, suo nomine „protulisse. Esse autem tum Grammatici aut Cri„tici generis, tum multa Philosophica ac Theolo„gica permistim a se exhibita, quod non tantum in„terpretem Augustini agere, sed ratiocinationes eius „expendere statuisset. Non voluimus, *inquit*, dum„taxat obscura quaedam explicare, aut alia illustrare; „sed et vere ac recte dicta subinde meritis laudibus „afficere; eaque, in quibus hallucinatus esse videba„tur, notare; ne alios incautos, vel viri auctoritate „territos, fallerent. Noueramus non legi hosce li„bros, vt ex iis eruditio Critica colligatur, sed po„tius ratiocinationum ac dogmatum causa; ideoque „haec potissimum expendi a nobis oportere credidi„mus, vt essent Animaduersiones nostrae veluti „Manuductio quaedam in eorum vsum, qui mul„tum tempus hisce legendis impendere nequeunt; „iudiciumque magis, quam memoriam, Veterum „lectione excolere atque acuere se debere merito „existimant. Verum audire mihi videor homines „nonnullos clamitantes, quae a me dicta sunt va-

 riis

batio per eandem illata est. Quippe praefationes Louaniensium, quas hoc loco insertas esse in Praefatione huius appendicis dicit, exciderunt, dum per incuriam Vlimmerii epistolam ad Pamelium, quae infra inter animaduersiones ad Tomum X. pag. 621 seqq. iterum, sed hic iusto loco exscripta est, imprimendam designasset.

„riis in locis, ea apta eſſe ad corrumpendum potius, „quam excolendum iudicium. Quibus reſpondeo, „me, ſi in illorum ſententia fuiſſem, ea omiſſurum „fuiſſe; ſed cum aliter ſenſerim, non potuiſſe com„mittere, vt ea, quae mihi optima dictu videban„tur, praetermitterem. Ita ſe et ipſi gerunt; neque „enim ea ſcribere ſolent, quae putant mihi aut aliis „probatum iri, ſed quae ipſi vera eſſe cenſent. Ne„ceſſe eſt profecto vnumquemque id facere, quod „optimum factu ei videtur. Sed erit poſtea omnium „Iudex ſupremus, qui aliquando tandem, quinam „rectius ſenſerint, certo docebit. Quin et noſtra „aetas, ne poſteros dicam, iudicium hac de re ferre „poterit; nec, ſi rationibus meis adſentire nequeat, „auctoritate mea, quae nulla plane eſt, tranſuerſa „ſaltim agi poterit. Erat, cur timerem, ne aucto„ritate S. *Auguſtini* obruerer, quamuis rationibus „eſſem ſuperior; at nihil ſimile a me poſſunt vereri, „qui niſi firmiſſimis argumentis verum eſſe euicero „quod defendo, ſine dubio damnabor.“

Generatim diximus, cenſuras et admonitiones Eraſmi inſertas eſſe animaduerſionibus, ſed acceſſit etiam ad Tomum II. eius praefatio epiſtolis praemiſſa, quas ideo tantopere ab eo laudatas eſſe ſcribit Clericus, ne in conſuetudinem peccaret. Varia porro his animaduerſionibus inſunt ad verſionem LXX. Interpretum, vexationem Donatiſtarum, aliorum Haereticorum et damnationem Pelagianam ſpectantia, quae Lectorem praeiudiciorum vacuum expendere iubet. Animaduerſiones ad T. III. qui libros de interpretatione Scripturae S. complectitur, frequentes Auguſtini propter Graecae et Hebraicae linguae imperitiam in interpretando lapſus oſtendunt, quo Caſtigationum genere et Hieronymo grauem ſe praebuiſſe Clericum nouimus. De *quarto* Tomo,

qui

qui Sermones Auguſtini in Pſalmos habet, ipſius Clerici verba proferre non pigeat, veriſſimum, ſed nouum tunc et inauditum iudicium complexa. „Ser„mones Auguſtini in Pſalmos, *inquit,* valde laudat „Eraſmus; et ad eorum exemplum etiam ipſe varios „Pſalmos interpretatus eſt Tomo V. Operum. Ve„rum iam exoleuit, et quidem merito, ea ra„tio interpretandi Scripturam, vbicumque Linguae „praeſertim Hebraicae ſtudia floruerunt a ducentis „propemodum annis. Igitur *praefatiuncula Eraſmi* „*ad examen hic a nobis reuocatur*, oſtendimusque „eadem opera, quis poſſit eſſe vſus horum S. Augu„ſtini Sermonum; quamuis ad intelligendos accu„rate Pſalmos nihil aut parum conferre queant. Qui „eos legere poſſunt Hebraice, nec Criticae ſacrae „ſunt prorſus imperiti, ex ſola lectione horum ali„quot Sermonum intelligent, nihil eſſe verius. Quod „et alii animaduertent, ſi veritatis ſtudio ducti ex„pendant *examen interpretationis Auguſtinianae* „*trium primorum Pſalmorum;* nam plures excutere „non vacabat, nec vero opus erat." Animaduerſionibus in *quintum* Tomum Sirmondi notas, quarum nonnullas tantum Benedictini ediderant, integras interſperſit, ſed nomine addito a ſuis ſecreuit. Ad *Tomum VI.* animaduerſiones pleraeque quaeſtionibus et obiectionibus conſtant. Continet enim hic tomus Theologica, quibus varia appoſuit Clericus, quae ex principiis in illis libris poſitis vix ſolui poſſe videbantur. Imprimis in iis, quae ad Enchiridion ad Laurentium notauit, demonſtrare ſtuduit, Auguſtini de libero arbitrio ſententiam interdum non facile intelligi, quia vocibus *libertatis* et *liberi arbitrii* aliud intelligat, quam quod iis ſolet ſignificari. Animaduerſiones in libros de Ciuitate Dei, qui *Tomum VII.* conſtituunt, reliquis copioſores ſunt, ſed

eaedem diuerſi generis. Praemittitur Io. Lud. Viuis Praefatio. Additurus erat etiam Coquaei notas, ſed prolixitas earum et belli tunc per totam Europam ingruentis, librarii commercii rationes iuxta conturbantis calamitas, deterruit bibliopolas. Quae animaduerſionum ad *Tomum VIII* et *IX.* indoles ſit, ab ipſo iterum Clerico diſce. „*Tomus VIII.* totus „eſt contra Haereticos, et praeſertim contra Manichaeos et Arianos. Eos quidem nulla ratione defenſos cupimus, nec ab eorum deliriis quemquam „longius abeſſe, quam nos putamus; ſed optaſſemus ſaepe alia via, aliiſue armis oppugnatos, vt „intelligere licebit praeſertim ex iis, quae habemus „ad Librum *de Vtilitate Credendi* atque ad Libros „*de Trinitate.* Alioqui cum bene eos aggreſſum „eſſe *S. Auguſtinum* exiſtimauimus, laudes in eum „pleno modio, vt alibi, effudimus, et ambabus vlnis rationes eius amplexi ſumus, ſicut ad Lib. XXXIII. „contra *Fauſtum* Manichaeum. *Tomus nonus,* in „quo cum Donatiſtis pugnat *S. Auguſtinus*, nos „non valde exercitos habuit, quia eadem ferme ibi „repetit, cum Donatiſtae eaſdem obiectiones, eosdemue paralogiſmos aduerſariis ad faſtidium vſque „oggererent. Mirum tamen eſt *S. Auguſtino* taedium aut ſomnum non obrepſiſſe, idem toties dicenti. In libros contra Epiſtolam Parmeniani nos „quoque iterum egimus de perſequutione Haereticorum, de qua ſat multis in Animaduerſionibus ad „Tom. II. dixeramus; deque Synodorum auctoritate „in Libros de Baptiſmo, vbi tamen ſummatim dumtaxat rem attigimus.“ In Tomum decimum minus ſtudium collatum eſt. Nam exhibentur non niſi haec: *Praefatio ed. libri de Geſtis Pelagii* Anno 1611. *Auguſtae Vindelicorum* euulgatae; *Henr. Noriſii*, Hiſtoriae eccleſiaſticae in Academia Piſana

Pro-

Professoris, post Cardinalis, *Aduentoria* ad Franciscum Macedonem in Patauina Acad. Ethices interpretem, *in qua de Inscriptione libri S. Augustini de Gratia Christi, Albine, Piniane et Melania differitur. Animaduersiones paucae in librum de Correptione et Gratia; Claudii Menardi Praefatio in ed. librorum II. operis imperfecti contra Iulianum; Animaduersiones in eundem librum, Vlimmerii praefatio ad editum a se primum Possidii indiculum*, altera vice hic excusa; *Animaduersio in vitam Augustini.* Plura quo minus addiderit tria obstitisse monet, videlicet typographorum festinationem, ipsorum librorum Augustini contra Pelagianos indolem, in quibus innumerae repetitiones, vt, quae tribus verbis absolui potuissent, millenis dicta sint, multaque praeterea aliena infarta; taedium denique omnium harum rixarum, quod tantopere se cepisse affirmat, vt eas vix, aut ne vix quidem ferre posset. *Cui vero etiam nauseam non moueant*, exclamat, *tot et tam longae, vt voce sequioris aeui vtar, rhetoricationes, aut ad declinandum aduersarii ictum, aut ad eum insectandum, aut denique ad inuidiam vel mouendam, vel fugiendam? Mihi certe tantum crearunt inter legendum fastidium, vt plane recreatione gratiorum et vtiliorum studiorum indigeam.* Sic Clericus cocta incoctaque iuxta lance satura lectoribus apponens. Fatendum enim, eum, quae sic affectus scriberet, non semper satis meditatum fuisse, linguamque impotentiorem non raro praecurrisse mentem. Id quod graues ei, nec omnino iniustas reprehensiones conciliauit. Nam peculiarem contra has eius animaduersiones Censuram emisit Anglus quidam *Robertus Ienkins*, Cantabrigiae 1707. *) et *Ludov. Ant.*

*) Integer libri titulus est: *Defensio S. Augustini adversus Ioannis Phereponi in eius Opera animaduersiones.*

Ant. Muratorius in libro III. operis *de ingeniorum moderatione in religionis negotio*, ſub *Lamindi Pritanii* perſona a. 1714. editi, Auguſtini patrocinium contra eundem ſuſcepit. Inania autem ſunt et inſulſa plane, quae in *Io. Clericum* in huius editionis et praecipue appendicis commemoratione coniecit conuitia *Caſimirus Oudinus* T. I. *Commentar.* p. 986. ſeqq. Coronat opus *index* admodum ſcite confe-ctus et Bibliopolae monitum, quo ſeorſim quoque hunc XII. Tomum, cum in minori, tum etiam maiori charta, vt poſſet cum Pariſienſi editione coniungi, venditurum ſe promiſit. Recenſent Appendicem Auguſtinianam *Acta Eruditorum* Lipſ. 1703. m. Iul. pagg. 289-92.

1729-32.

Venetiis excudebat Io. Bapt. Albrizzi Hieron. fil. fol. Sancti Auguſtini, Hipp. Epiſcopi, Operum Tomus I-V. poſt Louanienſium Theologorum recenſionem caſtigatus denuo ad manuſcriptos codices Gallicanos, Vaticanos etc. etc. Opera et ſtudio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congreg. S. Mauri.

Nuda deſcriptio editionis Pariſienſis. Sic enim ab initio profeſſus erat typographus. Cf. *Nov. della Rep. delle Lettere* Martii 1729. *pag.* 94. Ibidemque m. *Iunio pag.* 199. innuitur *Tomum Imum* prodiiſſe. *Tertius* pleno titulo indicatur ibidem a. 1730. m. Iun.

ſiones. Cantabrigiae, typis Academicis, impenſis *Richardi Thurlbourne*, Bibliop. Cantabr. Proſtant venales apud *Rob. Knaplock*, ad Angelum in Coemeterio D. Pauli, *Londin.* MDCCVII. 8. Auguſtinum interdum bene tuetur, non aeque ſecundo ſucceſſu reliquas Clerici ſententias impugnans.

Iun. *pag.* 193. *Quintus* ibidem 1731. m. Auguſt. *pag.* 237. Reliqui Tomi an prodierint, nec ne, ignorare me fateor.

1754.

Romae apud Fratres Palearinios. 8. Tomi II. S. Aur. Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, de Gratia Dei et libero Arbitrio Hominis et Praedeſtinatione Sanctorum opera ſelecta. Editionem emendatiſſimam, et variis lectionibus vndique collectis, praecipue vero ex Codd. MSS. Vaticanis adornatam curauit *P. F. F.* (*Petrus Franciſcus Foggini.*)

Duo haec volumina, quae ſeorſim veneunt, vti titulus exterior (*S. Auguſtini opera ſelecta*) prodit, ſeriem etiam faciunt cum tribus aliis *Proſperi, Aquitani* et *Fulgentii,* potiſſima eiuſdem argumenti exhibentibus, quae iunctim ſub vna formula *SS. Patrum opera ſelecta de Gratia Dei et Praedeſt. SS.* comprehenduntur. Editio eſt nitidiſſima et vſui forma deſcriptioneque aptiſſima. Ex Auguſtinianis ſuper hoc argumento libris nonniſi ii huc repoſiti ſunt, quos iam epiſcopus poſt exortam Pelagianam haereſin exarauit, ex quo tempore ſcilicet ipſe fatetur, ſe diligentius haec eſſe rimatum *). Itaque primus tomus habet Librum *de Gratia Chriſti contra Pelagium et Caeleſtium*, *Epiſtolam ad Sixtum*, *Epiſtolas duas ad Valentinum Abbatem et cum illo Monachos Adrumetinos*, Epiſtolam *Valentini* Abbatis ad S. Auguſtinum, *Librum de Correptione et Gratia ad Abbatem Valentinum et cum illo Monachos Adrumetinos*, *Epiſtolam ad Vitalem;* Tomus ſecundus autem *Proſperi epiſtolam ad S. Auguſtinum*, *Hilarii epiſtolam ad eundem*, *Librum S. Auguſtini ad Proſpe-*

*) *De Praedeſtin. SS.* cap. 3 et 4.

Proſperum et Hilarium de Praedeſtinatione Sanctorum, *eiuſdem ad eoſdem de Dono perſeuerantiae*, denique *Enchiridion* ſiue *librum de Fide*, *Spe* et *Charitate ad Laurentium.* Nuncupata ſunt duo haec volumina *Benedicto* XIV. ſedem Apoſtolicam tunc obtinenti. Additus eſt in ſecundo index locuples vtrique communis.

Versiones. Plura Auguſtini opuſcula certo reſpectu collecta et in aliam linguam iunctim conuerſa, praeterquam in *Germanicam*, nec ipſum me deprehendere memini, nec ab alio nouimus commemorata. Quapropter tanto iucundior nobis accidit Germanicae huius verſionis mentio. Conſtat illa duobus voluminibus ſic inſcriptis:

Auguſtini des heyligen Biſchofs IIII. Bücher von Chriſtlicher leer. I. Buch vom Geiſt vnd Buchſtaben. I. Buch vom glauben vnd wercken. Durch Doctor Caspar Hedion *vertolmetſcht. Alles vorhin in Teütſcher ſprach nie geleſen, nützlich aber yedem Chriſten der zum heil begert gelert zu werden.* Straſsburg. Im Iar MDXXXII.

Auguſtini des heyligen Biſchofs Bücher. 1. *Von warem gottsdienſt.* 2. *Enchiridion, das iſt Handbüchlein, von Glauben, Hoffnung vnd Liebe.* 3. *Von warer Vnſchuld.* 4. *Von natur vnd gnad.* 5. *Von Fürſehung der heiligen.* 6. *Wie ein gutt ding ſey vmb beharrligkeit. Alles durch D.* Caspar Hedion, *warheyt vnd frid in vnſern tagen zu fürdern, neüwlich verteüſcht.* Straſsburg. Anno. M.D.XXXIII.

In priori volumine praeter ea, quae titulus pollicetur, additur n. IX. *Ambroſii vom mittleiden gegen armen,*

armen, vnnd wann die Kirchenſchaetz anzugreiffen. Praemittuntur autem libris conuerſis n. I. *Vorred D. C. Hed. an den Erwürdigen vnd wolgebornen Herrn, Herren Wilhelmen Graven zu Eyſenberg etc.* n. II. *Erklaerung etlicher ſchwerer wörter auff die verteüſchten Bücher A. Auguſtini.* n. III. *Entwerffung kurtz vnd ohne alle gevar des lebens Auguſtini.* n. IIII. *Zeügniſs ſanct Hieronymi von Auguſtino.* V. *Erleüterung aus den büchern Retractationum, vff die bücher von chriſtlicher leer, Geiſt vnd Buchſtaben, Glauben vnd Wercken.* Alteri inſertae ſunt poſt librum de natura et gratia, *Brieff Proſperi an Auguſtinum* et *Brieff Hilarii an Auguſtinum.* Praecedunt autem, n. I. *an den Hochgebornen Fürſten und Herren Herrn Georgen Graven zu Würtenberg etc. Vorred D. Caſpar Hedions, darynnen eins freyen Chriſtlichen Concilii gedacht, vnd was Chriſtlicher und Teütſcher Nation hierauff zu beradtſchlagen etc.* n. 2. *An den Leſer kurtzer bericht von ſchweren ſentenzen vnd worten in Auguſtino.*

Codices. In recenſendis libris MSS. qui ad Patrum latinorum, quotquot ad conſilium noſtrum pertinent, ſcripta ab editoribus excuſſi ſunt, non vnam hactenus vbique ingreſſi ſumus viam. Plerumque ipſos quidem editores in hoc ſecuti ſumus, vt, ſi diligenter ab iiſdem tractati eſſent, nobis non minus incumbere exiſtimaremus accuratam enumerationem. Plurimum enim prodeſt haec induſtria non ſolum ad ipſius textus ſingulorum hiſtoriam, quod proximum; ſed etiam ad cognoſcendam immenſam illam ſcriptorum copiam, quae quoniam abdita latet in ſcriniis et cancellis circumſepta, fugere

gere propemodum ſolet bibliographorum imperium. Quam ob rem deinceps etiam, vbicumque datum fuerit, non laſſi erimus in hac parte operis noſtri, hiſtoriae literariae amplificandae cauſa. Aliter ſe res habuit, quando ſtrictim tantum vel vniuerſe, vel ad ſingulos libros vnius auctoris libri, qui conſulti fuerint, indicarentur. Tum generatim fere nominum elencho contentos eſſe oportuit, quem ex diſperſis etiam ad ſingulos libros notitiis non ſine moleſtia concinnauimus, modo ne eoſdem ſexcenties repetere per ſcriptorum enumerationem cogeremur. Exempla ſunt Hilarius, Ambroſius et Hieronymus. Idem quoque in Auguſtino nunc euenit, ſed labore longe maiori nobis conſtitit, quamquam non deerant, quae alteram rationem, quae minus certe moleſtiae habebat, amplecti ſuaderent cauſae. Nam cum MSS. librorum Auguſtini in omnibus fere bibliothecis ingens ſit copia, tum iidem mirum inter ſe differant pro numero et ſcriptorum contentorum; vel ipſi editori difficillimum omnes ſeligere et ad claſſes quaſdam reuocare, et re ipſa nec Louanienſes, nec Benedictini tale quidquam ſuſtinuerunt (Eraſmo autem, vt aliquoties monitum, ſolemne fuit, parui aeſtimare librorum MSS. declarationem): ſed ad calcem tomi cuiuſuis cum inſigniore lectionis varietate longam nominum pompam codicum, ad quos ſinguli recogniti fuerint, adduxerunt. Tantum vero abeſt, vt deſcriptionis aliquid ſit additum, vt potius illa ipſa nomina non ſingulos codices, vel aetatis aliqua nota aut bibliothecarum numeris aliiſue ſignis diſtinctos, ſed claſſes plurium vnius loci librorum denotent, et ſi quis indagare vellet, quae Auguſtini ſcripta ad vnumquemque pertineant, fruſtra multum laboris eſſet conſumturus. Fortaſſis itaque non inepte ea ipſa nominum per ſingula S. Doctoris

ctoris scripta enumeratio a nobis exhibita fuisset, qua id saltem consecuturos nos sperandum erat, vt qui in Bibliothecarum MSS. abundantium catalogos inciderent, dum omnes fere paginas Augustinianis scriptis repletas viderent, aut si ipsas bibliothecas accessissent, et eundem omnes paene forulos ecclesiasticis scriptoribus destinatos obsedisse cognoscerent, parcius has gazas admirarentur, moniti, iam satis optimorum librorum cum hoc vel illo scripto comparatum esse. Sed facile etiam videbamus, tot nominum introductionem vanam ac inanem fore, nisi disertior explicatio accessisset, quae domicilia singulorum, vnde illae appellationes petitae essent, demonstraret. Tandem haec expeditior via visa est, licet ingratae operae multum in ea subeundum esset, vt omnibus illorum nominum indicem alphabeticum concinnaremus, et ad vnumquodque velut ad classem quandam et ordinem, quantum fieri poterat, notaremus, quot, aut qui, aut quales in singulis adhibiti essent, quo factum est, vt, si non singuli codices, quod vix vnquam in Augustino sperandum, nec optandum valde videtur, certe bibliothecae, in quibus repositi fuerint, noscantur. Pertinet autem haec opera sola ad Benedictinam editionem: de Lovaniensi enim sufficere putauimus, si generatim nomina bibliothecarum, ad quas pertinebant, et numerus, quemadmodum ab ipsis proditum est, recitarentur. Ceterum Benedictini Belgicos aut Louanienses codices ad singulos etiam libros denuo a se excussos diligenter laudarunt. Sequitur iam index.

Codices Belgici *a Louanienſibus Theologis excuſſi.*

Alnenses i. e. Codices *Bibliothecae Alnenſis Abbatiae Ciſtercienſis in ditione Leodienſi.* Aderant *viginti.* Huius Bibliothecae Codices et inter eos etiam Auguſtinianos recenſet ſtrictim *Antonius Sanderus* in *Bibliotheca Belgica Manuſcripta. Parte II. pagg.* 234. (241 - 43.)

S. Amandi i. e. *Coenobii Elnonenſis*, vulgo *S. Amandi in Pabula,* codices *triginta duo* transmiſſi erant a *Max. Morillonio*, prouinciae Medelinenſis Vicario generali. In *Bibl Belg. MS. P. I. p.* 22 ſeqq. Auguſtinianos huius monaſterii codices inuenies.

Cambronenses i. e. *Biblioth. Coenobii Camberonenſis Ord. Ciſtercienſis in Hannonia haud procul ab vrbe Montenſi.* Praeſto fuerunt *triginta.* Cf. *Bibl. Belg. MS. T. I. p.* 346. ſeqq.

Floreffiacenses. Coenobii neſcio cuius *Floreffiae. Octo.*

Gemblacenses i. e. *Abbatiae Gemblacenſis triginta.* Omnes ex Membrana.

Lovanienses. Horum alios acceperant e Collegio Theologorum, alios e *Collegio Societatis Ieſu,* alios a *Carthuſianis*, *Martinianis Praemonſtratenſibus* in *Parcenſi monaſterio* et *Bethlehemitis.* Numerum ſingulorum tamen non indicarunt. Ex his in *Bibl. Belgica MS.* recenſentur codices *Collegii Societatis Ieſu. Parte I. pag.* 326. *Abbatiae Parcenſis P. II. p.* 166. et *Bibl. Canon. Regul. S. Auguſtini in Valle S. Martini P. II. p.* 210. ſeqq.

Tornacenses i. e. *Monaſterii S. Martini Tornaci,* vnde *triginta* et *vnus* allati erant. De his vide *Bibl. Belg. MS. T. I. p.* 93. ſeqq.

Codices

Codices, qui BENEDICTINORVM *vsibus concessi fuerunt.*

I. *Gallicani* *).

ALBINENSES apud *Andegauos*, i. e. *Abbatiae Andegauensis S. Albini* codices. *Vnum* fere citant in plurimis *primi* Tomi libris, inter quos *Retractationes* et *Confessiones;* item Tomo *sexto* et *decimo*, nec non ad libros *de Ciuitate Dei* tomo *septimo*, et libros *de Trinitate* tomo *octauo*.. Ad librum *de Symbolo ad Catechumenos* tomo *sexto*, monent, in Albinensi 800 annorum codice primum ex quatuor, quibus constat sermonibus, reperiri.

ANTISSIODORENSES, i. e. *Abbatiae Praemonstratensium S. Mariani Antissiodori* codices. Vnum ex quatuor, quibus instructi fuerunt codicibus MSS. *librorum contra secundam Iuliani responsionem* suppeditauit.

Monasterii S. ARNVLFI *Metensis* codex. Vnum fuisse coniicio, siquidem Arnulfensem vbique nunquam plurali numero laudant. Frequens potissimum in tribus prioribus Tomis eius fit mentio. Lectiones scilicet habebant, non ipsum MSS. vt ad Retract. libros monent.

Abbatiae S. AVDOENI *Rotomagensis* codices. Ex his *Opus de ciuitate*, *Sermones* et plurima alia Augustini scripta emendata sunt. Praecipue in Tomo primo frequenter *Audoënenses* appellantur, in

 sequen-

*) Sunt tamen inter eos et Belgici quidam, quos ipsi consuluerunt et Corbeienses, sed hos seiungere dubitauimus, partim, quod ipsi eos Gallicanorum nomine comprehenderent, partim quod Corbeiensis monasterii codices adeo omni tempore Maurinorum Patrum studiis paruerunt, vt veluti domestici apud eos facti esse videantur.

ſequentibus parcius. Neſcimus, an omnes vnius aetatis fuerint, ſed in opere *Enarrationum* in Pſalmos, 700 annos iis tribuunt.

PP. AVGVSTINIANORVM *maioris Conuentus Pariſienſis* codices. *Quatuor* ad *Confeſſionum libros* ſuppetebant; *vnius* ſaepius ſit mentio.

BECCENSIS *Abbatiae* codices plures annorum 700 laudantur ad *Opus Pſalmorum*, vnus ad libros *Retract. de Civ. Dei*, *Epiſtolas*, *librum de haereſibus*, *de trinitate* et *ad Donatiſtas* (tomo 8 et 9.) et ſaepius in tomo *decimo;* duo ad libros *de conſenſu Euangeliſtarum* et *de Sermone in Monte*, plures in *Sermonibus.*

BECHERONENSE exemplar citant in *Tractatibus* in *Euangelium Iohannis* tomo *tertio* et *in libro de Haereſibus* tomo *octauo.*

BELLOVACENSIS eccleſiae exemplar antiquiſſimum ad *tractatus in Iohannis epiſtolam*, cui ad calcem adſcriptum fuerit: *anno regis Clotharii duodecimo;* aliud item *ad poſteriores L. Pſalmos* tomo *tertio* et *quarto* praeſto fuit.

Ab hoc differt Codex BELLOVACENSIS Abbatiae S. QVINTINI adhibitus iiſdem *tractatibus in Epiſtolam Iohannis.*

BENIGNIANI, i. e. *bibliothecae* S. BENIGNI *Diuionenſis* codices. In Retractationum et Confeſſionum libris vnum 700 annis antiquiorem notant. Neſcio an idem ſit, qui in *Epiſtolis* quoque et *Tractatibus in Iohannem*, libro *de diuerſis Quaeſtionibus*, *contra Mendacium*, *de Cura pro mortuis gerenda*, *de trinitate* etc. praeſto fuit. Codicem, quo in libro *de ſymbolo* vſi ſunt, 800 annorum aetatem praeferre tradunt. *Tres* aut *plures* habuerunt ad Sermones caſtigandos.

BERNAR-

BERNARDINORVM *collegii Parisiensis* codex MS. *vnus* et *alter*. Profuit in libris *de opere Monachorum* tomo *sexto*, item *expositionum Epistolae* ad *Romanos* et *Galatas* tomo *tertio*, nec non *libris* VII. *de baptismo* et *libris* IV. *contra Cresconium* tomo *nono*. *Alterum* appellant ad *libros contra Maximinum et collationem* cum *eodem*. Diuersum ab hoc puto librum *PP. Fulienſium* coenobii *S. Bernardi Parisiis*, quod exemplar *Fulienſe* appellare solent.

BERNARDINORVM *de misericordia Dei* liber MS. vnus laudatur in libro *de Opere Monachorum*.

S. BERTINI in *Belgio* codex perantiquus, vnde eruta est *Epistola Augustini ad Mercatorem*, quae in Benedictina primum prodiit num. CXCIII.

BIGOTIANVS seu Codex MS. ex Bibliotheca EMERICI BIGOT *Rotomagensis*. Ex eo sunt recognita, Epistolae, aliquot libri tomi *sexti*, *de Civitate Dei* tomo *septimo*, libri *de natura Boni*, *de trinitate* XV. tomo *octauo*, et libri sex *contra Iulianum* tomo *decimo*.

CARCASSONENSIS *Ecclesiae* liber MS. laudatur ad Sermones tomo *quinto* et ad *Tractatus CXXIV. in Iohannis Euangelium* tomo *tertio*.

CARNOTENSIS, i. e. *Abbatiae S. Petri in valle Carnotensi* codex. *Vnius* mentio fit ad librum *contra Mendacium* tomo *sexto*, libros *contra Faustum* tomo *octauo* et librum *contra Secundinum*, qui in Belgicis codicibus frustra quaesitus ex eo vnico ab innumeris mendis repurgatus esse dicitur, item librum *de natura* et *gratia*, et *de perfectione hominis* tomo *decimo*.

Ab iis diuersus est liber ECCLESIAE CARNVTENSIS, qui laudatur in *Sermonibus*.

CASALENSIS seu CASALINUS, i. e. Codex MS. *Coenobii Casalis Benedicti.* Ex eo (nam singulari numero semper laudarunt) *Epistolae*, item plures tomi *primi* et aliquot tomi *octaui*, *noni* et *decimi* libri castigati sunt.

CISTERCIENSIS *Abbatiae*, haud dubie Parisinae, codices. Ex Cisterciensi, si modo vnus fuit, singuli paene tomi *primi*, *tertii*, *sexti* et *octaui* libri, tum secundo tomo *Epistolae* emendantur. Cisterciensis porro crebro appellatur in *Sermonibus*. *Duos* Cistercienses laudant in *libris de Consensu Euangelistarum* tomo *tertio*, de *Ciuitate Dei*, tomo *septimo*, libro de *diuersis quaestionibus* tomo *sexto*, et de *gratia* et *libero arbitrio* tomo *decimo*.

PP. CISTERCIENSIUM *S. Crucis in Ierusalem in vrbe* codex vetus. Ex eo edita est primum *Epistola* XXIX. ad *Alypium*. Plures in *Sermonibus* laudant, ex iisque Sermonum aliquot occasionem didicisse se dicunt, itemque quo loco eos Augustinus dixerit.

CLARAEVALLENSIS *Abbatiae* exemplar *librorum sex contra secundam Iuliani responsionem*. Hoc ipsum est, ex quo primus eos depromserat *Vignerius*, ex eoque denuo discrepantes a Vigneriana editione lectiones in vsum Benedictinorum excerptae sunt.

COLBERTINAE *Bibliothecae* codices complures suppetias tulerunt. Erat enim haec Bibliotheca libris vetustis instructissima, qui omnes deinde in *Regiam* migrarunt. In tomo *primo* nulli adfuerunt, sed *Epistolae* iuxta eosdem excussae sunt. Laudantur etiam modo *vnus*, modo *duo* in tomo *tertio* et *sexto*; item tomo *quarto* in *Enarrationibus* in

Psal-

Psalmos Colbertini Codices optimae notae *); *tres* ad opus de *Ciuitate Dei.* Passim etiam in tomo *octauo* eorum fit mentio, et quidem ad librum *de haeresibus*, *quatuor* memorantur; in *decimo* vero ad singulos fere libros citantur. Inter plures, ex quibus *Sermones* tomo *quinto* castigati sunt, vnum praecipue commemorant, qui 821 notatus fuerit, Sermones de verbis Euangelii veteri ordine, secundum quem in Bedae seu Flori collectione plerumque laudantur, digestos complexum, iisque insertos quosdam, quorum vel nihil prorsus in ante editis, vel fragmenta solum exstabant. In libro *de mendacio* tomo *sexto* Colbertinus 800 annorum et ibidem in libro *de opere Monachorum* alius 900 fere annorum appellatur. Ex Colbertina itidem bibliotheca nacti sunt codicem *Operis imperfecti contra secundam Iuliani responsionem* mutilum tertia parte, illum ipsum nempe, ex quo *Claudius Menardus* a. 1617. primum priores duos libros publicauerat.

In Colbertinam Bibliothecam iam tum, nescio an omnes, transierant *Thuanei MSS*, vnde *Thuanei codices* interdum censendi sunt ex Colbertina, e.g.

*) Inter hos etiam erat vnus, qui *Epitomen Commentariorum Augustini in Psalmos* continebat, cui codici propylaeum, camerae forma ad Dauidis complectendam imaginem appictum, conspiciebatur et inscriptum his ad fornicem verbis: *Landulfus ouans hunc libellum fieri iussit, pro quo funde preces carmina qui legis* etc. Ad imaginis vero pedes: *Orate pro Annone, hoc supplico.* Versus subiecti constant XIV Distichis, incipiunt, *Cantica Dauidico Christum modulantia plectro, Explanata tenet floridus iste liber;* finiunt, *Atque duos inter Cherubinos voce tremenda Intonat, et rapidi fulguris igne micat.*

e. g. in libro de *agone Christiano* et *bono coniugali* tomo *sexto.*

Compendienses vide Cornelienses.

Corbeienses. Antiquissimi et numerosissimi. Vix enim vllus liber est, quin ad eosdem castigatus fuerit. Nam ab initio statim, ad *Retractationum libros, librum de ordine* et *Regulam ad Servos Dei* praesto fuit codex 900 ferme annos praeferens; ad *Confessiones Corbeiensis* ante annos 700 scriptus laudatur et sic ad omnes paene tomi primi libros, Corbeiensium optimae notae fit mentio.

Qui ad *Epistolas* tomo *secundo* adhibiti sunt, plerique ante annos 800 aut 900 scripti dicuntur.

Tomi *tertii* libri, excepto vno, omnes ad Corbeienses excussi sunt, quorum vnus ad *Quaestionum Euang. libros*, 900, item alter ad libros *de Consensu Euangelistarum*, 900 aut 1000 annos habere et optima manu descriptus dicitur.

Ad libros *Enarrationum in Psalmos* tomo *quarto* adhibiti sunt per totum opus, *duo*, in eosdem tractatus interdum *plures*, plerique ante annos 800 scripti.

Pariter in *Sermonibus* tomo *quinto* Corbeienses optimae notae et vetustissimi notantur, et in singulis paene tomi *sexti* libris codices 800 et 900 annorum et ad libros de *diuersis Quaestionibus* ad *Simplicianum* vnus peregregius *ante annos mille* descriptus. In libris de *Ciuitate Dei* tomo *septimo* praesto fuerunt *duo.* Nec parcius in *tribus posterioribus* tomis Corbeiensis Abbatiae librorum antiquissimorum et elegantissimorum fit mentio, et in vltimo quidem ad libros de *Gratia* et *libero Arbitrio*, nec non de *Correptione* et *Gratia* vnum vetustissimum *ante mille annos* scriptum censuerunt.

Aderat

Aderat quoque ex eadem bibliotheca *Excerptorum Eugyppii codex* et liber MS. ante annos circiter 500 scriptus, qui *Flori* seu *Bedae* vulgati *collectionem in Epistolas Apostoli* complectebatur.

CORNELIENSES, i. e. libri MS. abbatiae *S. Cornelii Compendiensis*. Vnus peruetustus memoratur ad librum de *Immortalitate animae* tomo *primo*. Plures ad *Sermones* tomo *quarto*.

Abbatiae de CVLTVRA *apud Cenomanos* codices. Laudatur ad *Epistolas*, item ad *Tractatus* in *Euang. Iohannis* tomo *tertio;* nec non tomo *quarto* in *Enarrationibus* ad *Psalmos* perantiquus, qui priores L. Psalmos complectebatur. Citatur quoque ad librum de *anima* et *eius origine* tomo *decimo*.

DOMINICANORVM *maioris Conuentus Parisiensis via Iacobaea* libri MSS. adhibiti sunt ad libros *Confessionum* et de *libero arbitrio* tomo *primo*, ad libros de *Trinitate* tomo *octauo*, librum de *vnico baptismo* tomo *nono*, libros tres de *peccatorum meritis* et *remissione* tomo *decimo*.

EBRVLPHENSES, i. e. *S. Ebrulphi* VTICENSIS codices. Laudatur ad librum de *immortalitate animae* et de *quantitate animae* tomo *primo*, ad librum de *agone christiano* et de *cura pro mortuis gerenda* aliosque libros tomo *sexto*.

Codex MS. D. Antonii FAURE, *Doctoris Theol. Paris.* praebuit librum de *fide*, *spe* et *charitate;* et libros de *ciuitate Dei*.

FERRARIENSIS *Abbatiae* codex *viginti sex Psalmos* ex Opere Enarrationum, nempe LXIII-XCVIII. complectebatur.

FISCANNENSIS liber MS. Notatur ad librum de *Magistro* tomo *primo*, ad librum de *Consensu Euangelistarum* tomo *tertio*, ad librum de *catechi-*

ſandis rudibus tomo *ſexto*, contra *aduerſarium legis* et *prophetarum* tomo *octauo*.

FLORIACENSES. *Bibliothecae Floriacenſis MSS.* frequentiſſime laudantur non ſolum ad integros tomos, veluti *ſecundum*, *Epiſtolas; quartum*, *Enarrationes in Pſalmos; quintum*, *Sermones* complectentem: quorum illis, qui ad tomum *quartum* memorantur, anni tribuuntur 700; ſed etiam ad ſingulos libros per diuerſa volumina, veluti ad *Retractationes* et librum de *quantitate animae*, *primo;* ad omnes paene tomi *tertii;* ad librum de *octo Dulcitii quaeſtionibus*, *de agone chriſtiano*, et hic quidem *duo;* de *catechiſandis rudibus*, de *Opere Monachorum* et de *patientia* tomo *ſexto;* ad libros de *Haereſibus*, contra *Fauſtum*, de *Trinitate* tomo *octauo;* ad libros VII. de *Baptiſmo*, contra *Petiliani literas*, de *vnitate Eccleſiae* et de *vno Baptiſmo* tomo *nono;* denique ad *libros ſex* contra Iulianum tomo *decimo*.

FOSSATENSIS *S. Mauri Abbatiae* neſcio *vnus* an *plures;* ſed veroſimilius poſterius. Adhibiti ſunt ad *Confeſſionum* libros tomo *primo*, *Epiſtolas*, tomo *ſecundo;* ad libros de *conſenſu Euangeliſtarum* tomo *tertio*. Perantiquus laudatur ad *Pſalmos Graduales* in *Enarrationum* opere tomo *quarto*. *Sermones* etiam ex iiſdem caſtigati ſunt; item tomo *ſexto* liber de *diuerſis quaeſtionibus* XXXVIII. et de *cura pro mortuis gerenda;* tomo *octauo Collatio cum Maximino* et *libri contra ipſum duo*. Ad *tractatus in Euangelium Iohannis* laudatur *Foſſatenſe* exemplar iuſſu *Ingilberti* abbatis circiter annos 840 ſcriptum.

PP. FRANCISCANORVM *Pariſienſium* codex. Hi *vnum* librum MS. praebuerunt emendando libro de *Moribus Manichaeorum* tomo *primo*.

PP. FVLIENSIVM *coenobii S. Bernardi Parisiis* codices MSS. duo adhibiti sunt ad castigandum *Opus Enarrationum in Psalmos.* Alter Psalmos sexdecim a XXXV-L, alter octodecim a CI-CXVIII complexus erat. *Sermones* quoque ad eiusdem Bibliothecae codices excussi sunt; item liber de *Continentia*, de *symbolo* ad *Catechumenos sermones quatuor*, et *Sermones de Cantico nouo*, de *quarta Feria*, de *Cataclysmo* et de *Tempore Barbarico* tomo *sexto.*

FVXENSIS *Collegii* apud *Tolosates* exemplar ad *Epistolas* praesto fuit. Laudatur etiam ad librum de *agone christiano* tomo *sexto.*

Ecclesiae S. GATIANI *Turonensis* codex optimae notae laudatur ad *Enarrationes in Psalmos*, complexus *centum priores;* item ad libros de *Trinitate* tomo *octauo..*

Libri MSS. *Abbatiae* GEMMETICENSIS creberrime laudantur. Ex iis castigantur *Epistolae, Sermones, Enarrationes in Psalmos*, et ex *vno* eorum opus *de Ciuitate Dei.* Porro in *primo* Tomo libri de *libero arbitrio*, de *Genesi contra Manichaeos*, de *Moribus Ecclesiae Catholicae*, de *Moribus Manichaeorum* et de *vera Religione;* in *tertio*, libri de *consensu Euangelistarum*, de *Sermone Domini in monte* et *Tractatus in Euangelium Iohannis;* in *sexto* de *symbolo ad Catechumenos sermones quatuor* et qui ibidem proxime sequuntur Sermones de *Disciplina Christiana*, de *Tempore Barbarico*, *Cantico nouo* etc.

GENOFEVAEVS, i. e. liber MS. bibliothecae *Abbatiae S. Genofeuae Parisiis* laudatur in libro de *beata vita* tomo *primo;* in libris de *Consensu Euangelistarum* tomo *tertio;* in libro de *diuersis quaestionibus octoginta tribus* et de *Quaestionibus ad*

Sim-

Simplicianum tomo *ſexto;* in libro de *Natura* et *Gratia* tomo *decimo.*

GEORGIANVS, i. e. Codex *Domini* de S. GEORGES, Canonici Comitii *Lugdunenſis,* poſt Epiſcopi *Claraemontani*, et, cum ad finem opus Maurinorum properaret, Archiepiſcopi *Turonenſis* a Rege deſignati. Adhibitus eſt ad libros de *Conſenſu Euangeliſtarum* tomo *tertio;* ad *librum de diverſis Quaeſtionibus octoginta tribus* tomo *ſexto;* ad libros de *Baptiſmo* contra *Creſconium* et de *vnico Baptiſmo* tomo *nono;* ad libros de *Peccatorum meritis et remiſſione* et de *Spiritu et Litera* tomo *decimo.*

S. GERMANI *a Pratis in ſuburbio Pariſienſi* codices permulti vetuſti et elegantes collati ſunt ad integros tomos *Epiſtolarum*, *Sermonum*, *Enarrationum in Pſalmos; duo* ad opus de *Ciuitate Dei*, ad tractatus in *Euangelium*, itemque in *Epiſtolas Iohannis* tomo *tertio; vnus alterue* in pleriſque tomi *primi*, *tertii*, *ſexti*, *octaui* libris opem tulit, ex quibus is, qui ad librum de *Mendacio* collatus eſt annorum 800. et ad librum de *Bono Viduitatis* mille, aut amplius, aeſtimatur. Exemplar *Germanenſe* valde inſigne, quod recens tunc eidem bibliothecae donauerat dux *Noalienſis*, vſum praeſtitit libro de *agone Chriſtiano* tomo *ſexto.*

Collegii GERVASIANI *apud Pariſios* codex amplus et elegans laudatur in *Epiſtolis.*

IOLYENSE exemplar pertinebat ad Dominum *Joly.* Ex eo emendatae dicuntur *Epiſtolae.* Citatur etiam in *Expoſitionibus in Epiſtolas ad Romanos et Galatas* tomo *tertio. Iolyenſis* codex annorum 800 laudatur ad *Retractationes.*

LAVDVNENSIS *Eccleſiae* codices citantur ad *Epiſtolas* et *Sermones.* Priori loco antiquiſſimi audiunt.

audiunt. Frequenter inprimis adfuerunt castigandis quam plurimis Tomi *sexti* libris, ad quos identidem *Ecclesiae Laudunensis* libri memorantur. Non diuersos puto ab his, quoad domicilium, qui tomo *sexto* ad librum de *Bono viduitatis*, *Laudinensis Ecclesiae maioris* dicuntur *). Ac posteriori titulo imprimis frequenter citatur liber MS. tomo *octauo*, semel *nono*.

Lavdvnensis Abbatiae S. Vincentii codex libris de *Ciuitate Dei* tomo *septimo* et de *Trinitate* tomo *octauo* vsui fuit.

Lyrensis *Abbatiae* codices collati sunt ad tomum *quartum*, Expositiones in Psalmos, et *quintum* Sermones comprehendentem. Vnus adfuit libris de *Ciuitate Dei*, item ad *Confessionum* libros tomo *primo*; libros de *Sermone in Monte* tomo *tertio*; de *agone Christiano* tomo *sexto*; de *Trinitate* tomo *octauo*; *libros sex contra Iulianum* tomo *decimo*.

Exemplar *Nicolai* Manessier, *Doctoris Theologi Parisiensis et socii Sorbonici*, iuxta quod liber de *Gratia et libero arbitrio*, nec non de *Correptione et Gratia* ad *Prosperum* et *Hilarium* libri *duo*, i. e. libri de *Praedestinatione Sanctorum* et *Dono Perseuerantiae*, tomo *decimo* emendati sunt.

Liber *Domini* Maran, *Archidiaconi Ecclesiae Tolosatensis*. Adhibitus est emendandis *Epistolis*; item libro de *vtilitate credendi*, *contra Sermonem Arianorum*, et *libris Collationis cum Maximino* et *contra eum* tomo *octauo*.

Martinensis liber citatur ad libros de Genesi *contra Manichaeos* tomo *primo*. Fortasse idem est, qui frequentius nomine *Sagiensis* venit.

Medar-

*) Sed codex ad libros *Retractationum* commemoratus *ex Archiua Laudina* ad Anglicanos pertinet.

MEDARDENSIS liber laudatur ad *Regulam ad Seruos Dei* tomo *primo.*

METENSIS vide *Arnulphensis.*

MICHAELINI, i. e. *Monasterii* et *Abbatiae S. Michaelis de monte in periculo maris* codices frequentissime per omnia *decem* volumina citantur, quod plures fuisse liquidum est testimonium, licet vbique fere vnus tantum appellari solet, semel *duo* ad libros de *Nuptiis et Concupiscentia* memorantur. Castigata sunt ex eis *Epistolae*, *Sermones*, *Enarrationes in Psalmos*, libri de *Ciuitate Dei*, tum plerique, et tantum non omnes tomi *primi*, *sexti*, *octaui*, *noni* et *decimi;* pauci tamen *tertii.*

NAVARRICI *Collegii* seu *Gymnasii*, *Parisiis*, codices. Huius exemplar amplissimum laudant ad *Epistolas.* In *Sermonum* quoque et librorum de *Ciuitate Dei* recognitione vno eiusdem Bibliothecae vsi sunt. Porro *Nauarricus* laudatur ad *Soliloquiorum libros*, ad librum de *Moribus Ecclesiae Catholicae*, de *Moribus Manichaeorum*, et de *Vera Religione* tomo *primo; Nauarrici duo* ad librum de *beata Vita*, librum de *Magistro*, *ibidem;* ad vnum eorum recogniti sunt libri de *Consensu Euangelistarum* tomo *tertio;* ad duos itidem liber de *diuersis quaestionibus octoginta tribus;* ad *vnum* rursus liber de *fide et symbolo*, liber de *agone christiano* et de *Diuinatione Daemonum* tomo *sexto.*

NOALIENSE Exemplar vide sub GERMANENSIBVS.

NOVIOMENSIS ecclesiae MSS. annorum ad minus 600. ad *Enarrationes in Psalmos* emendandas adhibiti sunt.

Illustris familiae PHIMARCONENSIS *codex corticeus*, quem olim *Narbonensis* Ecclesiae fuisse Benedictini suspicantur, in sermonibus vsum praestitit.

ſtitit. [Ex] eodem *Epiſtolae duae* XLII et XLV. perbreues ad Paulinum antehac ineditae erutae ſunt.

Carthuſia PORTARVM *Bugienſis prouinciae* in *Gallicis* praebuerat exemplar MS. *librorum contra ſecundam Iuliani reſponſionem.*

PRATELLENSES, i. e. *Abbatiae S. Petri de Pratellis Codices MSS.* ante annos 600 exarati laudantur in Opere *Enarrationum in Pſalmos;* ad eosdem recenſiti ſunt *Sermones*, et ſinguli libri ex mediis tomis, e. g. *Retractationes*, *de libero arbitrio et de Geneſi contra Manichaeos*, tomo *primo; de conſenſu Euangeliſtarum*, *de Sermone in Monte et Tractatus in Euang. Iohannis* tomo *tertio; liber de catechiſandis rudibus*, *de ſancta Virginitate*, *de coniugiis adulterinis*, *de Mendacio*, *de Patientia*, et ad *duos liber de cura pro mortuis gerenda*, tomo *ſexto.* Nec parcius laudantur tomo *octauo*, vbi *libri contra Fauſtum*, *contra Aduerſarium legis ac prophetarum*, *contra Sermonem Arianorum* et *de Trinitate;* et *nono* ad libros contra *Epiſtolam Parmeniani*, *de Baptiſmo*, *contra literas Petiliani;* denique *decimo* ad libros de *peccatorum meritis et remiſſione*, *de natura et Gratia*, *de Nuptiis et Concupiſcentia*, *de anima et eius Origine*, *ad libros quatuor ad Bonifacium contra duas Epiſtolas Pelagianorum*, ad *libros* porro *ſex contra Iulianum de gratia et libero arbitrio*, *de Correptione et Gratia*, ad libros denique *de Praedeſtinatione Sanctorum* et *Dono Perſeuerantiae.*

PVXENSIS codex laudatur ad librum de *Continentia*, additusque, iam in *Colbertinis* eum reperiri.

REMENSES. Hoc nomine quidem duo generis manuſcripti intelliguntur, *Eccleſiae Cathedralis Remenſis* ſcilicet et *Abbatiae S. Remigii Remis;* plerumque tamen nuda illa appellatio libros Eccleſiae catho-

cathedralis ſignificat, quorum *vnus* profuit libro *de Magiſtro* tomo *primo; Epiſtolis*, libris *de fide et operibus*, *de bono coniugali*, *de ſancta Virginitate*, *de cura pro mortuis gerenda*, tomo *ſexto;* libris *de ciuitate Dei*, tomo *ſeptimo;* libris *contra ſermonem Arianorum* et *de Trinitate*, tomo *octauo;* denique libris *de Natura et Gratia*, *de Perfectione iuſtitiae hominis*, *de Gratia et libero Arbitrio*, *de Correptione et Gratia* tomo *decimo.*

REMIGIENSES, i. e. *Abbatiae S. Remigii Remenſis* libri. Vnus adhibitus fuit libro *de quantitate animae*, tomo *primo;* libris *de conſenſu Euangeliſtarum*, *tractatibus in Euang. Iohannis*, tomo *tertio.*

Pariter tomo *quarto* plurium in eoſdem *Pſalmos* copia fuit, quorum alii ante annos 500, alii ante 800 deſcripti erant. Plures item conſuluerunt in *Sermonibus.* Tomo *ſexto* vero profuerunt in libris *de fide et ſymbolo*, *de Agone Chriſtiano*, *de Opere Monachorum*, et *de Diuinatione Daemonum.* Remigianus *vnus* laudatur quoque ad libros *de Ciuitate Dei* et tomo *octauo* ad libros *contra Maximinum et Collationem cum ipſo*, *duo* vero ibidem in libris *de Trinitate.*

Denique ex vno emendati ſunt tomo *nono*, libri *de Baptiſmo; decimo*, libri *de Peccatorum meritis et remiſſione*, *de Spiritu et litera*, et *de anima et eius origine.*

Libri REGII. Regia Bibliotheca Pariſienſis iam tum ſatis magnam librorum MSS. Auguſtini complexa erat copiam, nunc vero, migratis in eandem *Colbertinis* et *Thuaneis* ſingulas fere Catalogi eorum paginas Auguſtinus occupat. Tanto magis iuuat ſcire, qui in vſum conuerſi ſint, quo rectius de vniuerſis iudicari queat. Igitur ad *Regios* codices

ces ſinguli fere, duobus tribusue exceptis, tomi *primi* libri caſtigati ſunt. Iidem ad *Epiſtolas* praeſto fuerunt, non item in *tertio* et *nono* tomo.

Sed in *Enarrationibus in Pſalmos* adiuti ſunt *Codice Regio*, quem ſic deſcripſerunt: „Eſt liber „mirae magnitudinis et in duos nunc tomos diuiſus, „qui in prima pagella vacua praefert: *Hoc immen-„ſum opus donauit mihi vir egregius, Dominus Io-„hannes Bocaccio, poëta noſtri temporis, quod de „Florentia Mediolanum ad me peruenit 1355. April.* „10. Quod Franciſci Petrarchae manu inſcriptum „intelliges ex data ab ipſo ad Bocaccium epiſtola, „quae Variarum in Veneta eſt XXIV, in Baſileenſi „XXII, incipiens, *Beaſti me munere magnifico* etc. „Vbi Auguſtini in Pſalmos *opus immenſum totum* „*vno volumine comprehenſum*, *Bocaccii* beneficio ſibi „tranſmiſſum teſtatur, ſcribens *Mediolani V. Idus* „*Maii.*“ Hanc Petrarchae Epiſtolam Benedictini hoc ipſo tomo poſt indices praefationibus ſubiunctos recudendam curarunt.

Porro ad *Sermones*, tomo *quinto*, praeter alia exemplaria ex Bibliotheca Regia, adfuit vnum volumen ſingulare, a *Iacobo Sirmondo* occaſione Sermonum a ſe editorum laudatum, complectens duas priores partes *collectorii Sermonum Auguſtinianorum Roberto de Bardis*, Cancellario Pariſienſi, auctore adornati *).

Nec

*) De hoc *Collectorio* ipſi Benedictini in Praef. ad Tomum *quintum* haec referunt. „*Robertus de Bardis*, Pariſienſis Cancellarius, aliam pulcriorem ac magis ingenioſam (quam vulgata, quam ante recenſuerant) inſtituerat Sermonum diſtributionem in *Collectorio*, vt vocat, *Sermonum Auguſtini*, numquam vulgato, quod trecentis annis abhinc retro elapſis excogitauit, iiſdem Sermonibus in quinque partes

Nec pauci, immo ſinguli paene libri tomi *ſexti* ex iiſdem caſtigati ſunt, ex quibus vnus ad librum *contra Mendacium* cenſetur annorum 900.

Ad libros de Ciuitate Dei recenſendos duo ſuppetebant. *Duo* itidem ad librum *de Haereſibus ad Quoduultdeum*, tomo *ſeptimo.*

Vnus denique adhibitus eſt tomo *decimo* libris *de Gratia et libero Arbitrio*, nec non *de Correptione et Gratia*, item *de Praedeſtinatione Sanctorum et Dono Perſeuerantiae.*

Liber REGIOMONTENSIS. Ad hunc paucis exceptis omnes tomi *primi* libri excuſſi ſunt. Laudatur praeterea in *ſexto* ad librum *de mendacio.*

Liber MS. Abbatiae SAGIENSIS *S. Martini.* Iuxta eum recenſiti ſunt libri *de Sermone in monte* tomo *tertio;* liber *contra Mendacium et de Opere Monachorum* tomo *ſexto;* libri *contra Fauſtum et contra*

partes diſcretis. *In prima parte collecti ſunt Sermones de quibuſdam geſtis et ſanctis veteris Teſtamenti. In ſecunda parte de ſolemnitatibus et ſanctis noui Teſtamenti. In tertia de verbis et ſcripturis veteris Teſtamenti. In quarta de verbis et ſcripturis noui Teſtamenti. In quinta de ornamentis et impedimentis Eccleſiae ſiue fidelium, ac de retributionibus vltimis bonorum et malorum.* Seruatur in Bibliotheca Regia manuſcriptus vnus, quo primae duae iſtius collectionis partes continentur; et in Colbertina duo, in quibus index Sermonum illarum quinque partium repraeſentatur. Ceterum, *iudicant,* licet Sirmondus in praef. ſuorum XL Sermonum affirmet, in *recenſendis approbandiſque Auguſtini operibus. . . . . minime contemnendum eſſe Roberti ſuffragium:* tamen adulterinos Sermones prope innumeros admiſit, vt qui in prima Collectorii parte ſolos legitimos relinqueret, illam paene ad nihilum reduceret etc."

contra Sermonem Arianorum, tomo *octauo;* libri *de anima et eius origine*, tomo *decimo.*

SERGIENSIS, i. e. *S. Sergii Andegauiensis* liber laudatur tomo *primo* ad libros *de quantitate animae et de libero arbitrio; ad Expositionem inchoatam Epistolae ad Galatas; ad librum de agone christiano.*

Codex SIGIRAMNENSIS, i. e. *Abbatiae S. Cygiranni* seu CYGIRANNENSIS. Notatur in libris *de Bono Viduitatis* et *contra Mendacium* tomo *sexto;* ad libros *de Ciuitate Dei*, tomo *septimo;* ad librum *ad Orosium contra Priscillianistas*, tomo *octauo;* ad libros *contra literas Petiliani*, *contra Cresconium* et *de vnico Baptismo*, tomo *nono;* idemque ad libros *de Peccatorum meritis et remissione*, ad librum *de natura et gratia, de perfectione iustitiae hominis*, item ad librum *de Gratia Christi et de peccato originali*, *de nuptiis et concupiscentia* et *de anima et eius Origine* tomo *decimo.*

Codex SILVAEMAIORENSIS. Eius fit mentio ad libros *de Consensu Euangelistarum* tomo *tertio.*

SILVANECTENSIS *Ecclesiae* exemplar suppeditauit *Epistolas* et *libros de Ciuitate Dei.*

SORBONICI. Modo *vnus*, modo *duo*, immo *tres* identidem adhibiti sunt ad singulos fere, quos Tomus *primus* complectitur libros. Ad eosdem excussae sunt *Epistolae*, *secundo* tomo; libri *quaestionum Euangeliorum* tomo *tertio; Sermones*, *quinto;* et in *sexto* vix tres aut quatuor numerabis, qui ex iisdem non fuerint castigati. Tomo *octauo* laudatur Codex Sorbonicus ad librum *contra Adimantum*, *contra Epistolam Manichaei*, *de natura Boni*, *contra aduersarium legis et prophetarum*, *ad Orosium contra Priscillianistas*, *contra Sermonem Arianorum*, *contra Maximinum.* Libri vero *de*

Trinitate ad *quinque* Sorbonicos recensiti sunt. Tandem in tomo *decimo* vix *quatuor* sunt ex omnibus, qui non ex *vno* saltem *Sorbonico* emendati fuerint.

SVESSIONENSIS *Abbatiae B. Mariae* liber vnus libris *de Ciuitate Dei* recognoscendis profuit.

TELLERIANAE *bibliothecae* codices. Duo fere laudantur in recensione *Epistolarum* frequentissime.

Libri THEODORICENSES, i. e. *Abbatiae S. Theodorici prope Remos.* Vnum Theodoricensem, qui olim Hincmari Remensis fuerit, laudant ad *Retractationes.* Nescio an idem sit, cuius etiam ad libros *contra Academicos*, *de Ordine*, *de Genesi contra Manichaeum*, et *de Moribus Ecclesiae Catholicae* tomo *primo* fit mentio. Passim dicitur *optimae notae* et ad libros *de Ordine*, *nongentorum* fere annorum, quae temporis nota in aetatem Hincmari convenit. Ad eosdem emendatae sunt *Epistolae.* Vetustissimus et optimae notae MS. citatur ad *Tractatus in Epistolam Iohannis* tomo *tertio;* in *Enarrationibus in Psalmos* tamen vsi sunt libris huius bibliothecae aetatis aliquanto recentioris. *Theodoricenses* ad *Sermones* quoque praesto fuerunt; in tomo *octauo* vero nonnisi libri *de Trinitate* opem hinc experti sunt.

Libri Bibliothecae THVANEAE. Ex Thuaneo annorum 700 vel 800 recogniti sunt *Confessionum* libri. Idem fortasse est, quocum collati sunt in eodem tomo libri *de beata vita*, *soliloquiorum*, *de libero arbitrio*, *de vera Religione et Regula ad seruos Dei.* Libri *de Ordine* duobus gauisi sunt. Tomo *tertio* citatur Thuaneus *ad Expositionem quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos*, nec non in *Expositione inchoata Epistolae ad Galatas.*

VALIENSIS liber memoratur ad *Confessiones.*

VEDA-

VEDASTINI, i. e. libri *Abbatiae S. Vedaſti Atrebatenſis.* Laudatur Vedaſtinus codex tomo *primo* ad libros *Retractationum, Confeſſionum, de beata Vita, de Ordine, Soliloquiorum, de Immortalitate animae* et *de Geneſi contra Manichaeos;* item ad *Epiſtolas* tomo *ſecundo.*

VICTORINI, ſeu *Codices Abbatiae S. Victoris Pariſienſis. Tres* ſuppetebant ad caſtigandos libros *Retractationum et Confeſſionum, de Ordine, de Magiſtro, de quantitate animae, de Moribus Manichaeorum;* duo in libris *contra Academicos, de immortalitate animae, de Geneſi contra Manichaeos et moribus eccleſiae catholicae; vnus* in reliquis *primi* tomi paucis exceptis. Profuerunt porro emendandis *Epiſtolis* et*Sermonibus*, tomo *ſecundo* et *quinto;* nec non libris *quaeſtionum Euangeliorum, quaeſtionum XVII. in Mathaeum*, tomo *tertio;* item libris *de diuerſis quaeſtionibus ad Simplicianum, de octo Dulcitii quaeſtionibus, de fide et ſymbolo, de agone chriſtiano, de catechiſandis rudibus, de Bono viduitatis, de Mendacio, contra Mendacium, de Opere Monachorum, de cura pro mortuis gerenda* et *de patientia.* Similiter libri tomi *octaui, de Haereſibus, aduerſus Iudaeos, de vtilitate credendi, de duabus animabus, contra Fortunatum, contra Adimantum, contra Epiſtolam Manichaei, contra Fauſtum, acta cum Felice*, liber *de Natura Boni*, liber *ad Oroſium contra Priſcillianiſtas* ad *vnum* vel *duos* Victorinos excuſſi ſunt; nec non liber *de vnico Baptiſmo*, tomo *nono;* liber *de gratia Chriſti* et liber *de peccato originali*, libri *de nuptiis et concupiſcentia* et libri ſex *contra Iulianum* tomo *decimo.*

VINDOCINENSIS *Abbatiae* libri. Libri *Soliloquiorum, de immortalitate animae, de quantitate animae* tomi *primi* ex vno caſtigati ſunt; item *Epi-*

ſtolae tomo *ſecundo*, *Enarrationes in Pſalmos*, *quarto*, et *Sermones* tomo *quinto*. Vnus quoque adhibitus eſt ad libros *de Ciuitate Dei*, tomo *ſeptimo*. In tomo *tertio* collati ſunt cum *vno* libri *de conſenſu Euangeliſtarum*, *de Sermone in monte*, *tractatus in Epiſtolam Iohannis*, cum *duobus*, *tractatus in Euangelium Iohannis*: tomo *ſexto* libri *de agone Chriſtiano et de patientia*; tomo *octauo* libri *contra Fauſtum* et *de Trinitate*.

VTICENSIS. Vid. *Ebrulphenſis*.

II. *Itali.*

1. VATICANI, quorum ſcilicet variantes Lectiones, collectae olim per ſelectos viros, qui poſt Louanienſem editionem denuo caſtigandis S. Auguſtini operibus auctoritate Clementis VIII. incumbebant, cum Benedictinis communicatae fuerant.

Generatim ad *plures* eorum recognitae ſunt *Epiſtolae*; *quinque* adhibiti ſunt in libris *de Ciuitate Dei*; *vnus* in *Enarrationibus in Pſalmos ad priores quadraginta nouem Pſalmos*. Deinde, vno excepto, omnes Tomi *primi* libros cum Vaticano aliquo codice, *Regula ad Seruos Dei* etiam cum *duobus*, collati ſunt. Similiter in *tertio* tomo vix tres reperiantur, qui ad hoſce codices non fuerint emendati; libri *de Sermone in Monte* ad *duos*; libri *de Conſenſu Euangeliſtarum* ad *quatuor*. In *ſexto* itidem modo *duo*, plerumque *tres*, vel etiam *quatuor*, immo *quinque* praeſto fuerunt. Similiter in tomo *octauo* duo tantummodo libri ſunt, quibus non auxilii aliquid ex iis acceſſerit, cum aliis *duo*, aliis *quatuor*, *quinque*, *ſex*, vt libris *contra Fauſtum*; quin libris *de Trinitate*, *vndecim* adeo exemplaria adhibita eſſe notatum reliquerunt. Parcius profuerunt Tomo *nono*: quippe *duo* tantum iuuarunt libros contra

Epi-

Epiſtolam Parmeniani et *libros VII. de Baptiſmo*, *vnus* collatus eſt cum libro *de vnico Baptiſmo.* Sed in *decimo*, ſi duo demſeris, ſinguli ad libros Vaticanos non raro *quatuor* aut *quinque* ſunt recogniti.

2. CHRISTIANAEANI, quos vocant *Codices*, i. e. *MSS. Chriſtinae Reginae Suecorum*, fortaſſe Vaticanis accenſendi ſunt. Nam ſi tum nondum ad Vaticanam Bibliothecam pertinebant, certe poſtmodum illati ſunt. Sed hoc praeterea intereſt inter eos et reliquos diſcriminis, quod Vaticani, quos appellant Maurini Patres centum et quod excurrit annos collati eſſent, hi nunc demum et, vt mihi quidem videtur, ab ipſis PP. oculis vſurpati ſunt. Laudant autem *vnum* tomo *primo* ad librum *de moribus Manichaeorum*, quem fortaſſe vna cum parte *Enarrationum in Pſalmos* complectebatur. Nam ad hoc opus praeſto fuerunt *duo*, *vnus*, qui ſeptemdecim ex prioribus Pſalmis, nempe XXXIV - L: *alter*, qui poſteriores triginta duos exhibebat, a CXIX - CL.

3. ROMANVS codex libri Auguſtini *de geſtis Pelagii*, cuius variantes lectiones ad oram libri ſui adnotauerat *Marcus Velſerus.*

4. FLORENTINI, i. e. tres MSS. in Bibliotheca Ducali Florentiae exiſtentes, quorum in eodem *de Pelagii geſtis* libro variantibus vſi ſunt.

III. *Anglicani.*

Abſoluta iam tota editione tranſmiſſae ſunt ex Anglia lectiones variantes *octo* fere codicum per *E. Bernardum*, Aſtronomiae in Oxonienſi Academia profeſſorem, ex quibus in ſecunda demum tomi primi, ad quem vnice ſpectant, editione correctiones aliquot translatae ſunt. Erant autem *tres* ex bibliotheca *Bodleiana*, ex Collegio *Mertonenſi duo*, vnus

ex Archiua *Laudina, duo Cantuarienses* *). Priores *sex* adhibiti sunt ad *Retractationum* libros; *quatuor* ad *Confessiones*, scilicet *vnus Bodlei.* et Laud. et Mert. *duo;* quinque ad libros *soliloquiorum*, nempe *vnus* Bodl. *duo* Mert. et *totidem* Cant.

Haec de codicibus ex iis indicibus, quos singulorum librorum lectionibus discrepantibus ad calcem genuinorum scriptorum cuiusque tomi Benedictini PP. adiecerunt. Alios paucos, quos interdum in ipsis notulis textui subiunctis aut in farragine variantium laudant, inde excerpere non vacat. Operae vero sit *impressos* etiam codices *antiquiores* fere, quos in singulis libris castigandis adhibuerint, consignare, si quidem hi ipsi MSS. instar censendi sunt, quos illorum temporum incuria, modo semel imprimendo operi vacassent, parui ducebat et nulla memoria dignos.

Igitur in *Primo* tomo ad libros *Retractationum* subsidio fuerunt editio Amerbachiana (a. 1505.) et prima Erasmi; ad *Confessiones* praeter easdem Badiana, quo nomine illa opuscula appellant, quae Iodocus Badius a. 1520. per Iohannem Paruum excudi curauit, et Arnaldina (versio), quae a. 1649. ad XII. MSS. codices recognita prodiit. Ad superiores tres porro recogniti sunt libri *contra Academicos*, *de beata Vita*, *de Ordine*, *de immortalitate animae*, *de magistro;* ad solas Bad. et Erasm. libri *soliloquiorum*, *de Quantitate animae*, *de libero arbitrio:* ad Bad. Erasm. et Arnald. recentiorem, libri *de moribus ecclesiae catholicae*, *de moribus Manichaeorum*, *de vera religione;* ad Amerb. et Erasm. libri *de Musica*, *de Genesi contra Manichaeos* et *Regula ad Seruos Dei.*

In

*) Sic enim interpretor compendium illud vocis *Cant.*

In Tomo *secundo* Epistolarum editiones laudantur sequentes: Amerbachiana a. 1493. f. Badiana. Parisiis. 1515. et Erasmiana Bas. ap. Frob. 1528.

In *tertio* Tomo notarunt ad libros *de consensu Euangelistarum* editionem eiusdem Iodoci Badii, quam ex recensione Augustini *Ratisponensis* excudi curauit Lugduni 1497. et Erasmianam a. 1528; ad libros *de Sermone Domini in Monte* praeter Erasmianam et Amerbachianam (a. 1506.) editionem Iacobi Mareschalli, Lugdun. 1520; ad libros *Quaestionum Euangeliorum* et *Quaest. XVII. in Mathaeum* eandem Badianam, nec non Erasm. et Amerbach., ad *Tractatus in Ioh. Euangelium*, Bad. et Erasm., ad *Tractatus in Epist. Ioh.* Amerb. Bad. et Erasm., ad *Expositionem quarundam Propositionum* in Ep. *ad Romanos et Galatas*, nec non *Expositionem inchoatam Epistolae ad Rom.* (quae in Gallicanis MSS. non reperta, emendata est vnius Vaticani ope) Amerbach. et Erasm.

In tomo *quarto* ad *Enarrationes* in *Psalmos* praesto fuerunt liber Bas. per Io. Amerbach 1489 excusus et Erasmiana 1529.

Sermonibus in *quinto* tomo castigandis adhibitae sunt editiones, Amerbachiana a. 1494 et 1495. Erasmiana a. 1571. Sirmondiana 1631. et Supplementi Vigneriani ed. altera. 1655.

In tomo *sexto* ad librum *de diuersis quaestionibus octoginta tribus* consultae sunt Lugdunensis, quae Augustini Ratisponensis cura apud Ioannem Trechsel a. 1497 excusa est, et Erasmiana a. 1528; ad libros *de diuersis quaestionibus* et *de catechisandis rudibus*, et *de fide et operibus* Amerbach. et Erasm., ad librum *de VIII Dulcitii quaestionibus* et *de fide et symbolo*, eaedem et Lugdunensis ante laudata; *ad Enchiridion de fide, spe et charitate* praeter Amerb.

et Erasm. editiones Lauberti Danaei et Ant. Arnaldi; tandem ad librum *de Agone christiano* praeter Amerb. et Erasmianam, ed. Ioh. Parui a. 1513.

Libri *de Ciuitate Dei* tomo *septimo* recogniti sunt ad ed. Venetam Vindelini 1470. Amerb. a. 1490. et Erasm. 1529.

Denique Amerbachiana et Erasmiana editiones etiam per totum Tomum *octauum*, *nonum* et *decimum* adhibitae fuerunt.

Ex quo indiculo librorum impressorum etiam hoc patet, Romanas et Venetas aliasque insigniores singulorum operum Augustini editiones, quibus si vti voluissent, carere non poterant, praeter vnam *de Ciuit. Dei* a Benedictinis Patribus esse neglectas.

II. *Annales editionum singulorum Augustini librorum.*

A. *Genuinorum.*

(1) *Contra Academicos.*

Seorsim hi libri nunquam prodierunt. Attamen in compluribus antiquis opusculorum Augustini collectionibus primum fere locum occupant, de quibus infra fiet mentio. Gallice conuersi sunt iuxta Benedictinorum editionem a *Villefortio.*

1703.

Paris chez Elie Josset. 12. Les livres de St. Augustin contre les philosophes Academiciens, avec le traité de la grace et de la liberté, traduits en François sur l'édition des PP. Benedictins (par Mr. Villeford ou Villefort) *Cat. Bibl. Reg.* cf. *Journal des Sçavans.* 1703. p. 221.

(3) *De*

(3) *De Ordine libri II.*

Latine nunquam seorsim excusi sunt, sed *gallice* eos conuertit *Villefortius* vna cum libris *de libero arbitrio* et *de Doctrina christiana*, de quibus suis locis.

(4) *Soliloquiorum libri II.*

Horum vnam tantummodo eamque vetustissimam editionem latinam reperire potuimus. Nam pleraque huius nominis edita ad spuria pertinent et infra a nobis commemorabuntur. Hanc vero accipe.

Sine anno

loco et typogr. f. S. Augustini Soliloquiorum libri duo.

Volumen est foliorum XXIII. lineis latis XXXV. per paginam impressum. Exorditur verbis: *Aurelii Augustini episcopi ipponensis incipit soliloquiū liber primus feliciter.* Similiaque habes in fronte libri secundi folio XI. In fine primi: *Aurelii* etc. *explicit.* Ast in fine secundi, qui contingit in prima pagina folii XXIII. nulla prorsus formula extat. Literae sunt gothicae, breues et pingues, quae, licet multae verborum abbreuiaturae ac literarum notae sint insperfae, oculis tamen nequaquam ingratae accidunt. Ad *Guntherum Zainer*, typographum Augustanum, qui ab anno inde 1468. decem fere per annos ibidem libris imprimendis operam nauauit, referri solet. Certe inter plura cum Augustini, tum aliorum opuscula hisce libris plane conformia, nec raro vno volumine cum iisdem comprehensa, quae quidem manifesto se vnius eiusdemque familiae esse profitentur, vna occurrit *Thomae a Kempis de imitatione Christi* editio cum subscriptione: *per Gintheum* (sic) *zainer ex reutlingen pgenitū literis impssi ahenis*, vnde de ceteris coniecturam haud improbabilem

babilem viri in his literis exercitatiſſimi capiunt. Vide, quos laudauimus occaſione ſimilium quorundam Hieronymi opuſculorum *Tomo I. p.* 488. Nuper etiam Cl. *Braunius* in *Not. H. Lit.* (1788.) p. 38. hanc editionem retractauit.

(7) *De Moribus Eccleſiae Catholicae.*

Huius *duae* extant *verſiones gallicae* iiſdem auctoribus, qui librum *de vera Religione* transtulerunt, quem videſis.

(9) *De quantitate animae.*

Sine anno

loco et typogr. f. S. Auguſtini liber de quantitate animae.

De charactere omnique huius voluminis deſcriptione plura diſſeremus ad *libros Soliloquiorum* ex eadem officina emiſſos. In praeſenti notabimus tantummodo, conſtare illud foliis XXIX. ac plerumque cum vno vel pluribus eiuſdem generis impreſſis compactum inueniri, in quibus inaequalis pariter foliorum numerus deprehenditur. Ex quo ſequitur, manifeſte fuiſſe ea omnia continuo ac vna ſerie excuſa. Sic apud *Braunium* in *Notit. Hiſt. Lit. p.* 38. adhaeret illi *ſpeculum peccatoris*, in noſtro exemplari compacta ſunt *ſoliloquiorum libri duo*, *ſpeculum peccatoris*, *de quantitate animae* et *ſoliloquium de arra animae.* Exorditur in ſumma pagina titulo: *Aurelii Auguſtini hipponenſis epiſcopi liber de aīe quantitate incipit feliciter.* Definit in extrema folii vltimi: *Explicit liber aurelij auguſtini de anime quantitate.*

Auguſtiniani huius libri artificium omnemque indolem late explicauit et commentarium quaſi in eun-

eundem contexuit sub extremum saeculi praeteriti homo doctus Siculus in opere sequenti: *Animae humanae natura ab Augustino detecta in libris de animae quantitate, decimo de Trinitate et de animae immortalitate, exponente* Michaele Angelo Fardella, *Drepanensi, S. Th. D. et in Patauino Lyceo Astronomiae et Meteorum Professore, Eminentissimo Henrico de Noris, S. R. E. Cardinali consecrata. Venetiis, sumtibus Hieronymi Albricci* 1698. *f.* cuius argumentum expositum est in *Actis Erudit. Suppl. III. p.* 302 - 307. contractius habetur in *M. Bibl. Eccles. Coloniensi p.* 729. sq. Ipse auctor denuo ideam operis sui delineauit epistola inserta diario italico, *Giornale di Minerva T. III. P. I. p.* 29. *Venetiis apud Albriccium* 1700. f. hoc titulo: *Lettera al Illustrissimo ed Eruditissimo Sig. Antonio Magliabecchi, Bibliothecario del Serenissimo Gran Duca di Toscana, in cui si contiene l'argomento, e l'Idea della sua opera già ultimamente stampata col titolo, animae humanae natura ab Augustino detecta* etc. testante *Antonio Mongitore* in *Bibl. Sicula T. II. p.* 71 *).

(10) *De libero arbitrio lib. III.*

1524.

Basileae. 8. D. Augustini de libero arbitrio l. III. Ad fidem *Cat. Bibl. Traiect.* P. II. p. 59. laudant Colonienses.

1568.

*) Auctorem Bibl. Siculae non satis curiose inspexit auctor huius articuli in *Bibl. Eccl. Coloniensi*, dum duplicem huius epistolae editionem, alteram seorsim a. 1700. *Ven. f.* alteram in laudato *diario* fingit, cum potius hoc ipso anno et loco eaque forma tertium volumen diarii illius editum sit.

1568.

Coloniae. 12. Iidem libri in Enchiridii formam redacti. Eiusdem de Praedestinatione et Gratia liber vnus. Laudant *Posseuinus App.* p. 154. *Hendreich Pand. Brandb.* p. 341. cf. lib. *de Gratia.*

Gallice reddidit *Villefortius* cum libris *de Doctrina christiana.*

(13) *De vera Religione.*

Singularem huius libri editionem *Venetiis* a. 1484. 4. procusam laudant Colonienses; sed perperam. Nam quam illi viderint, ea nihil amplius fuit, quam particula et quidem extrema, *Opusculorum* ibidem editorum; vnde ex subscriptione ad calcem proposita licebat hariolari.

Duas illius *versiones gallicas* iam supra obiter commemorauimus. Prodiere autem

1647.

Paris chez Anton Vitré. 8. Le livre de S. Augustin de la veritable religion, traduit en François, avec le Latin ensuite, reveu exactement; par *Antoine Arnauld*, Docteur de Sorbonne. Repetita est *Bruxellis* 1675. Theologorum Louaniensium errores a se obseruatos antiquiorum editionum et aliquot MSS. Codicum ope emendasse in praefatione professus est. Vid. *Magna Bibl. Colon.* v. *Ant. Arnaldus.* Iterata vice prodiit a. 1652 et 1657. Nescio vero, qui liber prior sit in volumine, quiue posterior. Vtroque enim modo profertur a Bibliographis.

1690.

Paris chez Veuve Jean Bapt. Coignard. 8. Les deux livres de St. Augustin, de la veritable religion et des moeurs de l'Eglise Catholique, traduits en

Fran-

François sur l'edition Latine des PP. Benedictins, avec des notes et des nouveaux sommaires des chapitres; par *Philippe Goibaud du Bois.*

(14) *De vtilitate credendi.*

1602.

Moguntiae . . . . S. Augustini liber de vtilitate credendi ad Honoratum. Argumentis, Notis atque Analysi illustratus a *Iusto Caluino.* Extat in eiusdem sub ementito nomine *Iusti Baronii Praescriptionum adv. Haeret. Tract.* a p. 423. In *Cat. Bibl. Bodl.* eundem librum laudatum inuenio a. 1605.

1680.

Louanii per Hieron. Nempaeum. 12. D. Augustini liber vnus ad Honoratum, de vtilitate credendi; eiusdem libellus de catechizandis rudibus. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

(19) *De sermone Christi in monte.*

1683.

Paris chez André Pralard. 12. Les commentaires de S. Augustin sur le Sermon de N. S. sur la montagne, qui contiennent toutes les regles de la morale chretienne, traduits en François par *Pierre Lombert.*

Capita singula argumentis sunt instructa. cf. *Journal des Sçavans* 1683. n. XXIII. p. 273. (4.)

1767.

Mantoua. 8. I due libri di S. Agostino, per ispiegare il *Ragionamento del Redentore a Discepoli sul Monte ec.*, trad. in Ital., con note del *P. Agostino Nicolo Bianchi. Cat. Bibl. Firm.*

Plura

Plura de his libris disputare *Rich. Simonium* in *Hist. Crit. Commentat N. T.* cap. 17. monent Colonienses; non item *Baelii* sunt in librum obseruata, quae iidem laudant ex Dictionario eius v. *Septimius Acindynos;* sed ibi simpliciter exponitur historiola, quam Constantii temporibus Antiochiae sub Acindyno praefecto accidisse Augustinus narrat cap. L. l. 1.

(23. 24. 25) *Augustinus in Epistolas Pauli.*

1499.

Parisiis per Vdalr. Hering et Berth. Rembolt. f. Diui Augustini in sacras Pauli epistolas noua et hactenus abscondita interpretatio: per venerabilem *Bedam* ex innumeris illius codicibus mira industria summoque labore collecta, vbi quid primum ammirari debeas, non facile iudicabis: diuinumue interpretis ingenium: aut singularem Bedae in excerpendo pariter et expingendo sollertiam. Vtcunque sit: Abissalem ibi comperies eruditionem. Porro interpretationi praefatae septem aureas Chrysostomi omelias sapientes addere curauerunt impressores: quibus clarissimas Pauli laudes, dotes et praeconia paruo labore, sed non mediocri fructu facile deprehendet Lector studiosus.

Haec titulus; cui insuper insigne Remboltianum et epigramma in operis commendationem impressa. *In fine* Commentariorum in Ep. ad Hebraeos, post epilogum, operis summam iterum verbis complectentem: *Impressum est autem praesens opus ad omnipotentis dei gloriam et fidelium salutarem eruditionem opera et impensa Vdalrici Hering et Magistri Bertholdi Rembolt sociorum: Parrhisiis in sole aureo vici Sorbonici. Anno incarnationis dominicae M.CCCC.XCIX. Die vero XXVIII. Nouembris.*

Prae-

Praecedunt cum indice alphabetico rerum ac verborum admodum copioſo, qui auerſa ſtatim tituli pagina incipit, praefationes *Gaufridi Bouſſardi theologorum minimi, ad Petrum Securabilem (Sacrarum literarum interpretem archidiac. Rothomag.) adque omnes viros ſtudioſos et litt. amantes in ſequens Bedae et Auguſtini opus, et ſancti Hieronymi in omnes Epiſtolas Pauli.*

Vetuſtam hanc *Flori* Lugdunenſis *Excerptorum* editionem commemorare viſum eſt, non ſolum quia paucis innotuiſſe eam cognouimus, ſed maxime etiam propterea, quod MSS. eius collectionis codices haud raro cum fructu a PP. Maurinis conſulti ſunt.

Ad Epiſtolam ad Romanos ſpectat opus a Colonienſibus laudatum: *Auguſtinus, Pauli ad Romanos interpres Apoſtolico-Romano-Catholicus, ſeu Via Veritatis et Vitae, in vnitate Fidei ſaluificae, per genuinam interpretationem S. Auguſtini ſuper Epiſtolam ad Romanos, perque varias deductiones Theologico-Polemicas, contra Atheos, Paganos, Iudaeos, Mahometanos, Haereticos et Infideles quoscunque, nouiſſime ac perſpicue demonſtrata per* BARTHOL. FIBVS *Soc. Ieſu, S. Theol. Doctoris* Coloniae Agripp. 1696. *fol.*

(27) *De Continentia.*

Verſionem huius libri *Gallicam* v. infra n. 43.

(29) *De diuerſis Quaeſtionibus VII. libri II.*

Editi ſunt in Collectione *Quaeſtionum* Auguſtini, Lugduni 1497. f. quam v. inter *Opuſcula eiuſdem.*

(32) *De Doctrina christiana.*

SAEC. XV.

Sine anno

et loco. fol. S. Augustini Ep. de Doctrina christiana libri IV.

Profert *Ge. Pray* in *Indice libr. rar. Bibl. Budensis* typum vetustissimum dicens, quod ex defectu numeri paginarum, item custodis et aliorum signorum recte coniectauerat. Addit ibi, sententias singulas vno puncto esse discretas, literam i vbique caudatam apparere etc. praeterea literas initiales exemplaris illius picturatas esse. Adeo autem obtusus est voluminis huius character, vt vir laudatus literas magis ad ligneas, quam ex aere fusas accedere prodiderit. Insuper, quod longe etiam memoratu dignissimum est, insignem huius voluminis a reliquis, quae vulgo praestant, illius libri editionibus discrepantiam notauit eiusdemque specimina aliquot ab initio et fine librorum desumta proposuit, quae nec nos omittenda duximus. Itaque initium libri I. sic se habet: „Hoc opus nostrum, quod inscribitur de „doctrina christiana, in duo quedam fueram prima „distribucione partitus. Nam post prohemium quo „respondi eis qui hoc fuerant reprehensuri. due sunt „res inquam quibus nititur omnis tractacio scripturarum. modus inueniendi que intelligenda sunt. et „modus proferendi que intellecta sunt. De inueniendo prius de proferendo postea differemus. quia „ergo de inueniendo multa iam diximus. et tria de „hac vna parte volumina absoluimus. adiuuante do„mino de proferendo pauca dicemus, vt si fieri po„tuerit vno libro cuncta clamamus: *(claudamus)* to„tumque hoc opus quatuor voluminibus termine„tur.“ *Finis libri IV. autem:* „Longius euasit liber „hic

,hic quam volebam. quamque putaueram — — —
,Ego tamen domino noſtro iheſu chriſto gratias
,ago. quod in his quatuor libris. non qualis ego eſ-
,ſem cui multa deſunt. ſed qualis eſſe debeat qui in
,doctrina ſana. non ſolum ſibi ſed et aliis eciam la-
,borare ſtudet. quantulacunque potui facultate diſ-
,ſerui. Explicit quartus de doctrina Chriſtiana bea-
,ti Auguſtini epiſcopi."

Sine anno

t loco. 8. *maj.* B. Auguſtini — liber de doctrina hriſtiana diuiſus in quatuor partes. Incipit ſtatim prologo libri primi; in fine: *Finit opus egregium urelii auguſtini ipponenſis epi de doctrina xſtiana n quatuor libros diſtinctum valens oimode pro itel-ctu ſcripturarū et ſerie proferēdi eaſdem qualis* ſic) *doctorem decet catholicū* . · . ·

Deo gracias.

Impreſſum eſt volumen charactere gothico lucu-ento in charta pura et denſa. In ſuperiori margine ibri, in inferiori vero plagulae numerus notatur, ed cuſtodes et foliorum numeri deſunt.

Sine anno

t loco. (Argentorati apud Ioh. Mentelinum.) f. Au-uſtini liber *de arte praedicandi* (qui quartus eſt eiuſ-em de doctrina chriſtiana).

Editor anonymus cum valde vtilem praedicanti-us hunc librum fore exiſtimaret et propter totius peris magnitudinem vix paucis innoteſcere eum vi-eret, bene mereri de aliorum ſtudiis hoc voluit, uod a reliquo corpore ſegregatum typis multipli-andum daret. Nec leuem etiam, ſi fides ipſi ha-enda eſt, operam in corrigendo et emendando ex

 plu-

pluribus exemplaribus poſuit, qua de re ipſa eius verba non indigna iudicamus, quae memoriae ſerventur, quae ſic ſonant: *Feci ergo. deo teſte magnam per eius correctionem diligenciam. ita. quod omnia exemplaria. que in ſtudio heidelbergenſi nec non in ſpira et in wormacia. atque tandem eciam in Argentina in vllis librariis reperire potui. diligenter proinde reſpexi. Et. cum inter hec. experimento diſcerem. quod idem liber auguſtini. raro inuenitur eciam in magnis et precioſis librariis. Et adhuc rarius. de vllo ex eiſdem librariis ad reſcribendam potuit haberi. Atque eicam quod peius eſt. rariſſime correctus ſiue emendatus inibi queat reperiri. Idcirco permotus fui. ad hoc ſtudioſe laborare, vt ſecundum exemplar meum. tanto nunc ſtudio et labore quantum ſaltem potui correctum. dictus libellus taliter in breui tempore multiplicari poſſet. vt ad plurimorum vſum et ad omnem profectum eccleſiaſticum. facile et cito perueniret. Quapropter. cum nullo alio modo ſiue medio. id expedicius fieri poſſe iudicarem. diſcreto viro* Iohanni mentelino *incole argentinenſi impreſſorie artis magiſtro. modis omnibus perſuaſi. quatenus ipſe aſſumere deſignaretur. onus et laborem multiplicandi hunc libellum. per viam impreſſionis. exemplari meo ante oculos habito* etc. Inſcripta eſt haec praefatio: *Canon pro recomendatione huius famoſi operis ſiue libelli ſequentis. de arte predicandi S. aug.* Volumen impreſſum eſt foliis XXI. charactere gothico minuto, obtuſo et oculis ingrato lineis latis, quarum XXXIX paginam faciunt. Abſunt vero omnes cuiuscunque generis chartarum et paginarum notae Prima atque vltima pagina nudae ſunt relictae atque ſeorſim adiicitur duabus plagulis rerum notabilium index bene inſtructus. Dirigitur nimirum iuxta literas, quibus omnis textus, continuus ceteroquin, in pluri-

plurimas sectiones iuxta alphabeti ordinem (A - LL.) est descriptus, ita quidem, vt mediis lineis ab initio particulae cuiusuis eae sint insertae. Quocirca ipse editor in praefatione, *Intermixtae sunt*, inquit, *operi literae maiusculae tam simplices quam duplicatae. deseruiunt pro eiusdem libelli tabula alphabetica. in fine eius posita. quae tabula ad easdem literas remittit per singula puncta. Et quisque cui placuerit. poterit eas faciliter manu sua per pennam. eciam in marginibus nigro vel rubrico colore signare. correspondetur ad istas intra literam positas. quod non parum vtile erit. quia cicius in margine positae occurrent quaerenti. Et sic. per remisiones tabulae ad ipsas easdem literas. vnumquodque ex hoc libello contentorum. ad vota cum placuerit. cito potuerit reperiri.*" Ceterum experta est haec editio diligentiam bibliographorum doctissimorum Cl. *Morelli* in *Bibl. Pinell. T. I. p.* 87. *sqq.* et *Placidi Braun* in *Notitia Hist. Litt. libr. ab artis typogr. inuentione ad a. 1479. impress. in Bibl. Monast. ad S. Vdalr. et Afram Aug. Vind.* p. 3.

(Moguntiae per Io. Fust.) f. Idem liber ex praecedenti editione fideliter expressus, adeo vt in praemonitione impressoris tantum nomen mutatum sit atque hic legatur: *discreto viro Iohanni Fust incole maguntinensi impressoris artis nigro. modis omnibus persuasi* rel. Ceterum constat hoc volumen foliis XXII. quorum duo priora occupat praefatio, dein textus protenditur ad medium folium XVII., deindem tabula materiarum sequitur, postremo denique foliis duobus, altero auersa, altero aduersa pagina impressis tractatuli duo *De tribus precipuis operibus predicatoris* et *De tribus generibus dicendi,*

quibus vti debet predicator claudunt. Plura vide apud *Deburium* in *Cat. Bibl. Duc. de la Val. T. I. p.* 174. Obiter eundem commemorat *Cat. Bibl. Bunav.* cf. *Memoires de Trevoux* 1765. *Juin* p. 1454. et Cl. *Steigenberger* l. l. p. 47. Quod aetatem huius et superioris editionis attinet, Deburio iam animaduersum est, *Fustinam* vel ipso anno 1466. vel ante eum expressam esse debuisse, quoniam compertum est, *Io. Fustum* post hunc annum artem suam exercere desiisse. Vtra vero antiquior sit, haec, an Argentoratensis, de eo dubitat *Morellus*, minus ambigit *Gerh. Steigenberger*, Argentinensi primum locum assignare inductus, primum, argumento duorum opusculorum, quibus Moguntina Argentinensi est locupletior, quae quidem de nouo potius illi accessisse, quam in hac fuisse omissa censet; deinde etiam, quod praefatio Moguntinae quatuor lineis, quae noua est eius obseruatio, sit prolixior. Quibus addimus tertium, quod literae, quibus textus in sectiones distinguitur, in Moguntina non iam mediis lineis inspersae, sed in margine interiori collocatae conspiciantur, quo artificii aliquem progressum agnoscere mihi videor. Iam vero optauerim, vt vir doctus aliquis, cui Fustinae editionis sit copia, praefationem excutiat, animumque intendat ad hoc, num iisdem verbis ibi legantur, quae in Argentinensi de literis illis calamo in margine priuato studio pingendis erant monita. Quod si nihilominus factum cognoscet, negligentia in istius temporis editionibus non adeo rara accidisse oportet.

Ibidem per eundem. fol. Idem liber eiusdem editionis, priori valde, nec tamen per omnia similis.

Testatur

Testatur se vidisse apud amicum quendam *Morellus* l. l. p. 9. atque in Bibliotheca Canon. Regular. Rottenbuchii deprehendit *Cl. Gerhoh. Steigenberger* in tr. *üb. die zwo alleraelteste gedr. deutsche Bibeln. (Münch.* 1787. 4.) p. 48.

Saec. XVI.

1527.

Coloniae apud Heronem Alopecium (impensis Godefr. Hittorpii) mense Iulio. 8. D. Aur. Aug. de Doctrina Christiana libri quatuor, omnibus sacram scripturam vel recte intelligere, vel fructuose populo proponere volentibus, perquam et vtiles et necessarii.

1534.

Venetiis per Ioa. patauinum et Venturinum de ruffinellis. 8. D. Aur. Aug. de Doctrina Christiana libri IV. rel. *vt in praecedenti.*

Sine anno.

Coloniae. 8. S. Augustinus de Doctrina christiana. *Cat. Bibl. S. Aug. ad Nidum Neapoli.*

Saec. XVII.

1601.

Antuerpiae. 8. Laudant Colonienses.

1604.

Wittebergae typis Cratonianis. 8. S. Aur. Augustini de doctrina christiana l. IV. c. praef. *Sal. Gesneri.* cf. *M. Bibl. Eccles. Colon. Cat. Bibl. Thott.*

1629.

Helmaestadii in academia Iulia, typographeo autem Calixtino excudit Henningus Mullerus. 8.

P 4 Sancti

Sancti Patris et Doctoris Aurelii Augustini, Ep. Hipp. de Doctrina Christiana libri IV. de Fide et Symbolo liber Vnus: Vincentii Lerinensis commonitorium. *Georgius Calixtus* recensuit et edidit.

Laudatissimus ille Theologus cum forte occasione, quam recusare aegre poterat, sibi oblata typos graecos et latinos vna cum prelo et reliquis ad artis typographicae exercitium necessariis armis emisset, iustam domi officinam instruxerat, ex qua et propriae delectationis et a serioribus studiis relaxationis causa et in studiosorum, quibus angusta domi res esset, gratiam, annuente principe Brunouicensi, complures ab hoc inde anno vtiles libellos inque iis prima haec Augustini et Vincentii volumina foras dedit. Ipse instituti huius rationem in epistola his praemissa ad Petrum Tuckermannum (Theol. Doct. Aulae et Ditionis Brunsuicensis Protoecclesiasticen et Abb. Riddageshusanum) vberius explicauit. Quod librorum vero horum edendorum concernit consilium, de eo ita in subiecto ad lectorem prooemio praecepit, vt simul vniuersam eorum indolem et descriptionem patefaceret et laudaret. Nec vero cauere sibi potuit, quin apud multos tunc temporis religiosae opinionis homines ob Vincentii de ecclesiae traditione dogmatis commendationem male traduceretur. Cum reliquas aliquot in calce libri superfuturas cerneret plagellas *Paciani Ep. ad Sympronianum fratrem epistolam tertiam* iis inscribere placuit.

1643.

In Venezia. 4. S. Augustinus de Rhetorica ecclesiastica (qui est liber IV. de Doctrina christiana). *Ext.* in *Autori del ben parlare Vol. XII. part. vlt.* p. 57.

1655.

1655.

Helmeſtadii ex typogr. Calixtino opera Henningi Mulleri. 4. — Aur. Aug. de Doctrina chriſt. libri IV; rel. Ge. Calixtus recenſuit et edidit. Editio prima prodiit anno cIɔIɔCXXIX. nunc ſuccedit altera anno cIɔIɔCLV. Acceſſit in hac altera editione titulo *Admoniti ad lectorem* diſputatio Calixti *de Symbolis et Confeſſionibus veterum Chriſtianorum*, cui temporum iniuria inſigne aliquod momentum conciliabat.

Saec. XVIII.

1769.

Lipſiae ſumtu Io. Frid. Langenhemii. 8. Aur. Auguſtini, Hipp. ep. de Doctrina Chriſtiana libri IV. e recenſione Benedictinorum e Congregatione S. Mauri. Varietate lectionum animaduerſionibuſque breuibus illuſtrauit atque cum praefatione S. R. *Ioh. Frider. Burſcheri, Th. D. et P. P. O.* etc. edidit *Ioh. Chriſt. Beniam. Teegius, Schol. Sangerhuſ. Colleg. III.*

Ad elegantiam huius deſcriptionis accedit inſignis a munditie chartae ac typorum commendatio, quae optare facit, vt plura optimorum Patrum graecae ac latinae eccleſiae ſcriptorum exemplaria pari cura inſtructa et aeque luculenter excuſa venalia redderentur. Theologus Lipſienſis interpretem ſuſcepti ab editore negotii agens, ipſum a praefandi neceſſitate liberauit. Secutus vero eſt *Teegius* textum Benedictinorum ex Antuerpiana Clerici iteratione deſcriptum et varietate *Amerbachianae* et *Eraſmianae* anni 1569. nec non vtriuſque Helmſtadienſis mactatum. Commode etiam harum et Benedictinae ſimul recen-

P 5 ſionis

ſionis partitiones diuerſis numeris ſunt expreſſae, additusque eſt index non contemnendus.

Versiones. Duae *Gallicae Colletetii* altera, altera a *Villefortio*, vnaque *Germanica* Hedionis, de qua ſupra in *Collectionibus* egimus.

1636.

Paris chez Jean Camuſat. 12. La doctrine chreſtienne de S. Auguſtin, diviſée en IV. livres, avec le manuel addreſſé à Laurentius, le tout traduit en François par *Guillaume Colletet.*

1701.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 8. *II. Voll.* Les livres de la Doctrine Chretienne de S. Auguſtin et les Livres de l'Ordre et du Libre-Arbitre du même. Traduits en François ſur la nouvelle Edition Latine des PP. Benedictins de la Congregation de S. Maur.

Auctor eſt Dn. de *Villefort*, qui plures Auguſtini libros inſigni cum laude in linguam gallicam tranſtulit. De praeſenti enim traductione auctores *Diarii Eruditorum Pariſ.* (4.) 1702. p. 195. ſic teſtantur: „Les matieres que S. Auguſtin traite dans ces trois ouvrages, et particulierement dans le Livre de l'Ordre, étant abſtraites, ils étoient très-difficiles à traduire d'une maniere intelligible et agreable. C'eſt cependant ce que *Mr. de Villefort* a fait, ayant trouvé le moyen, en rendant exactement le ſens de ſon Auteur et ſ'attachant à la pureté des termes, d'égaler la beauté et la liberté de l'Original." Praeterea tenendum eſt, vtrumque huius verſionis tomum etiam ſeparatim haberi, adeo, vt de Doctrina chriſtiana

ſtiana libri IV. itemque reliqua peculiari volumine, conſtent. cf. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ. T. I. p.* 379. *ſq.* n. 724 et 727 Neſcio vero, quid ſit, cur ibidem verſio haec nomen *Philippi Goibaud du Bois* ſerat. Fuerat is Academiae Pariſienſis ſocius anno 1694. vita functus haud inceleber. Nec me fugit nomen eius ementitam eſſe verſionem aliam, nempe libri ſpurii *Soliloquiorum*, vt ſuſpenſo hoc ſigno merx eſſet vendibilior. Sed huius auctor nec latuit, nec latere voluit, immo maximopere famae traducendis pluribus Auguſtini libris ſtuduit. Quocirca equidem de errore confectoris Regii Catalogi iam vix dubito.

Compendium Doctrinae Chriſtianae ex Auguſtini libris excerptum edidit *Theod. Bibliander* Epiſcopocellenſis, *Theol. Prof. Tigurinus.* Baſil. 1550. 8. *Lipen.* et ex eo *Colonienſes.* Iuxta eoſdem quartum huius operis librum, qui de eloquentia ſacra potiſſimum tractat, diligenter excuſſit, eiuſque ſententiam non alia eſſe Eloquentiae Chriſtianae praecepta, quam Ciuilis, pluribus adſtruxit *Balth. Gibert*, Rhetorices quondam in Collegio Mazariniano Profeſſor, in *Jugemens des Sçavans ſur les Auteurs qui ont traité de la Rhetorique.* T. II. p. 115-135. Pariſ. 1716. quem librum indicarunt *Acta Erudit. Lipſ.* 1721. p. 257.

(35) *Auguſtini Confeſſionum libri XIII.*

SAEC. XV.

1475.

Mediolani. 4. S. Aurelii Auguſtini Confeſſionum libri XIII. Folii vltimi pagina aduerſa impreſſi verſiculi cum ſubſcriptione:

Quam

Quam laetum augustina ferat confessio fetum
Praesens fratre refert pagina presso suo.
Theutonicis delatus enim bonus aere Iohannes
Hoc mediolani fertile pressit opus.
ANNO INCARNATIONIS DOMINI
M° CCCC° LXXV°:
XII°. KALENDAS AVGVSTI:

Character rotundus est, elegans, lineae per paginam latae XXVI. Desunt numeri, signaturae, custodes. *Saxius* tribuit *Ioanni Wurster de Campidonia.* Cf. *Cat. Bibl. Creuennae nouiss.* Duo exempla illius seruabat *Bibl. Pinelliana.*

1482.

S. l. 8. mj. Confessionum libri XIII. Eadem voluminis descriptio est idemque character, quem in libris *de doctrina christiana* simili forma sine l. et a. excusis notauimus, solo libri numero in superiori margine deficiente. Incipit a locorum quorundam obscurorum in his Augustini libris annotatione, quae alteram folii primi paginam replet, prima vacua relicta. *In fine: Explicit ɔfessionū beatī augustini liber XIII. Anno dñi MCCCCLXXXII. in pfesto laurētij.*

Editio Veneta. a. 1484. 4. quam *Colonienses* laudant, non est vnius huius libri, sed opusculorum plurium, quam suo loco latius descripsimus.

Sine anno

et loco. fol. min. B. Augustini episc. libri confessionum.

Volumen est foliorum impressorum CLII. quibus in aliis exemplaribus, vt in eo, quod *Cl. Braun* manu

manu verſauit, praecedit vnum non impreſſum, in noſtro deperditum. Incipit a particula *Ex libro retractationum ſancti auguſtini epiſcopi.* Formula finalis deſideratur, miniatori adſcribenda relicta, id quod in noſtro exemplari tam in fine totius, quam ſingulorum librorum, factum eſt. Nec initia librorum magnis ſpatiis a fine praecedentium, ſed vna tantum linea: *Sancti Auguſtini liber — Incipit* diſcreta comparent. Character eſt gothicus medius obtuſior *), paginae lineas latas XXXII. compleсtuntur amplis marginibus circumdatas. Diſtinctionis ſigna punctum, colon et interrogationis nota. Abſunt omnino cuſtodes, ſignaturae, numeri et tituli paginarum. Meminere huius rariſſimi libri *Debure* in *Cat. Bibl. Duc. de la Val.* T. I. p. 168. Cl. *Morellus* in *Bibl. Pin.* T. I. p. 90. ſq. ac nuper iterum deſcripſit *Plac. Braun* in *Notitia Hiſt. Lit.* (1788.) p. II. Ac hic quidem ad inſignem eius vetuſtatem confirmandam obſeruat, in *exemplari Tegernſeenſi* a calligrapho adſcriptum eſſe annum 1470.

Aliam horum librorum editionem, quaternis, nulla appoſita *loci*, *anni* et *Typographi*, aut editoris nota, quam tamen Romanam putat, Saeculi XV. certe, notauit *Audiffredus* in *Cat. Bibl. Caſanat.* Adde *Cat. Bibl. Pinell.*

Saec. XVI.

1531.

Coloniae. 8. Auguſtini Confeſſionum libri tredecim. *Cat. Bibl. Bernenſ. T. I. p. 15.*

1563.

*) Eodem, inquit *Braunius*, quo impreſſa fuerit Epiſtolarum S. huius Doctoris abſque anni locique profeſſione editio, vt adeo ex eadem officina vtra que prodierit.

1563.

Louanii. 12. S. Auguſtini Confeſſionum libri XIII. *Cat. Bibl. S. Angeli ad Nidum Neapoli.*

1567.

Antuerpiae. 8. Iidem libri. *Poſſeuinus* in *App.* T. I. p. 154. ex eoque *Hendreich* in Pand. Brandeburgicis, *Lipenius* et *M. Bibl. Eccleſ. Col.*

1568.

Ibidem. 16. Iidem libri. *Poſſeuinus* et ex eo *Colonienſes.*

1569.

Coloniae. 12. Iidem libri. *Hendreich.* Sed neſcio, an idem ſit liber, quem e *Poſſeuino* laudant *Colonienſes*, *Confeſſionum S. Auguſtini Libri XIII. in Epitomen redacti* a Io. Schwaygero ſ. Schweigero, *Collegii ad B. Virginem Francofurti Scholaſtico*, *Coloniae apud Cholinum.*

1573.

Louanii. 8. S. Auguſtini Confeſſionum libri XIII. *Hendreich.*

1578.

Baſileae. 8. S. Hilarii et Auguſtini Confeſſiones. *Colonienſ.*

1581.

Wirceburgi. 12. S. Auguſtini Confeſſionum libri XIII. *Hendreich*

1588.

Turoni apud Claudium Michaelem (....) Iidem libri. *Poſſeuini App.* T. I. p. 154.

Saec.

SAEC. XVII.

1604.

Coloniae Agrippinae in officina Birkmannica. 12. D. Aur. Augustini libri XIII. confessionum: eiusdem confessio theologica et expositio succincta missae Romanae: omnia ex MS. cod. emendata, opera et studio Theologorum Louaniensium. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

1606.

Lugduni. 12. S. Augustini libri XIII. Confessionum iuxta Louaniensium correctionem. *Hendreich.*

1607.

Duaci. 8. S. Augustini Confessionum libri XIII. editi per H. Sommalium. *Cat. Bibl. Bodl.*

1608.

Lugduni. 12. Iidem libri ex recensione Louaniens. *Hendreich.*

1610.

Ibidem. 12. Iidem libri. *Hendreich.*

1619.

Coloniae Agrippinae. 12. D. Augustini Confessionum libri XIII. per H. Sommalium. *Cat. Bibl. Mus. Britt.*

1628.

Duaci. 16. Iidem libri ex eiusdem recensione. *Lipen.* et *Colon.*

1629.

Coloniae Agrippinae ap. Corn. ab Egmond. 24. vulgo 12.) D. Aur. Augustini libri XIII. confessionum ad III. MSS. exemplaria emendati opera et studio *Henrici Sommalii. S. I.*

1630.

1630.

Ibidem. 24. Iidem libri. *Hendreich.*

Dilingae. 8. S. Auguſtini Confeſſionum libri X. priores cum notis et ſummariis *Henr. Wagnereck* Soc. I. *Colonienſes* ex *Alegambii Bibl. SS. S. I.*

1631.

Coloniae Agripp. 8. S. Auguſtini Confeſſionum l. XIII. per *Henr. Sommalium.*

1632.

Ibidem. 16. S. Auguſtini Confeſſionum libri X. priores per *Henr. Wagnereck.* Occurrit eiuſdem a. et l. editio apud *Hendreichium.* Nos addidimus titulum libri, cum certum ſit, nonniſi X. libros a Wagnereckio eſſe in lucem editos.

1637.

Coloniae Agr. ſumt. Corn. ab Egmond. et ſoc. 12. D. A. Auguſtini — libri XIII. Confeſſionum. Editio Sommalii.

1638.

Ibidem. 12. Iidem libri. *Hendreich.*

1640.

Ibidem. 8. Iidem libri. *Hendreich.*

1645.

Lugduni ap. Sim. Rigaud. 16. (*vulgo* 12.) Eadem Sommaliana recenſio.

1646.

Coloniae apud Iodoc. Kalcouium et ſocios. 12. D. A. Aug. Conf. libri X. cum notis R. P. *Henrici Wagnereck*

nereck Soc. Iesu. Praeter Notas cuicunque capiti *Vsus* suus subiectus est. Ad hanc editionem quodammodo pertinet et cum exemplari quidem, quod manu terimus, compactus est liber hoc titulo munitus: *Rei Poenitentis Simplex et Humilis Confessio. cum Sermone de S. Augustino. Ib. apud eund.*

1647.

Ibidem. Iidem libri X. per eundem. *Hendreich.*

1649.

Coloniae Agr. sumt. Egmond. 16. [24.] D. A. Aug. Confess. l. XIII. opera *Sommalii.*

1650.

Antuerpiae ex off. Plant. Balthasaris Moreti. 8. D. Aur. Aug. libri XIII. Confessionum. Hendreichius editionem Antuerpiensem tanquam repetitionem editionis Wagnereckianae profert. Sed perperam, nisi forte plane diuersam viderit. Argumento sint ea, quae ex diligentiori eius inspectione referunt Colonienses. „Typographus monet se, cum „audiret prae ceteris laudari exemplar a R. P. *Sommalio* recensitum, varias eius editiones conquisiuisse, „earumque facta comparatione, multos errores ty„pographicos emendasse, ac postea exemplar con„tulisse cum editione Operum S. Augustini a *Chri„stophoro Plantino* excusa, idque in multis discre„pare animaduertisse, attamen in quibusdam P. *Som„malii* recensionem, in aliis *Plantinianam* editio„nem praeferendam censuisse. *Quod ne temere fe„cisse culpares, adhibui Codicem MS. antiquissimum, „qui ante plura saecula conscriptus cum aliis multis „MSS. codicibus in hoc Plantiniano Typographeio „asseruatur.* Hunc codicem fidelissimum expertus, „ex eius auctoritate emendauit exemplar a *Sommalio*

„recensitum, idque gaudet, quod viri docti, quibus „correctiones suas ostenderit, non improbauerint.“

1652.

Duaci. 12. Iidem libri ex ed. *Sommalii. Cat. Bibl. Thuaneae.*

1661.

Coloniae. 12. Iidem libri. *Hendreich.*

1665.

Lugduni. 24. Iidem libri. *Cat. Bibl. Nic. Rossii.*

1675.

Lugd. Bat. ap. Elzeuir. 12. S. Augustini Confessionum libri. Profert *Debure* in *Bibliogr. instr.* T. I. p. 249. adde *Cat. Ducis de la Valiere.*

1679.

Bruxellis. 8. Iidem libri per eundem Sommalium recensiti.

1685.

Augustae Vindelicorum. . . . . . . S. Augustin Confessionum liber octauus ex Sommalii recensione *Ext. in* Pio Literati hominis secessu *Theoph. Spizeli* a pag. 42.

1687.

Parisiis ap. Io. Bapt. Coignard. 12. S. Au Augustini libri XIII. Confessionum emendatissimi notis illustrati, cum nouis in singula capita argumentis.

1699.

Antuerpiae vel Coloniae Agr. apud Corn. a Egmond. 24. Iidem libri. Ita plane proferunt Colonienses.

SAE

SAEC. XVIII.

1740.

Antuerpiae apud Gotthard. Ioa. Püttnerum. 8. D. A. Aug. Confeſſ. l. XIII. ſtudio *Sommalii.* Binis columnis paginae impreſſae ſunt.

1743.

Antuerpiae. . . . . *f.* S. Auguſtini Acta priora ſiue prima vitae pars S. Doctoris ab infantia vſque ad 33. aet. annos excerpta ex IX. prioribus libris Confeſſionum. *Ext.* in Actis SS. Auguſtini *tomo* VI. p. 387. ſqq.

1757.

Florentiae ex typographio Petri Caietani Viviani, ad inſigne Iani. S. Aur. Auguſtini, Hipp. Ep. Confeſſionum libri tredecim vario Commentariorum genere illuſtrati, ab aemulorum obtrectatorum vel datis, vel dandis, ſeu conuiciis, ſeu Cenſuris, ſeu etiam Cauillationibus vindicati et expediti opera et ſtudio FR. ARCHANGELI A PRAESENTATIONE *Sacerd. Profeſſi Carmelitae Excalceati Theol. et S. S. Lectoris.*

1776.

Pariſiis, typis Philippi-Dionyſii Pierres, via San-Iacobeâ. 16. Diui Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſcopi, Confeſſionum libri tredecim. Ad calcem additae ſunt Variae Lectiones.

Editio nitidiſſima, accuratiſſima atque emendatiſſima, in qua nihil omiſſum, quod ad partes typographicas et emendationem pertinet. Quippe non ſolum ad impreſſa melioris notae exacta fuit, ſed collata eſt etiam cum codicibus manuſcriptis Bibliothecarum, Regiae ac San-Genofeuanae, quorum omnium *Variantes* copioſiſſimae diligentia inſupe-

rabili viri cuiusdam docti *L. St. Rondet*, cuius eximias in hoc genere virtutes in praefamine debita laude prosequitur Typographus, excerptae ad Calcem extant. Interspersae etiam sunt notulae quaedam; addita *librorum et capitum summaria* summa cura confecta, vt et ab initio *Augustiniani Annales, siue Compendiosa D. Augustini Vita cum suis annorum notis.* Idem Typographus pollicitus erat, se, si lectores huic eius suscepto et specimini fauerent, ad alia Patrum Latinorum scripta minora simili nitore ac castigatione foras danda perrecturum: quod eius promissum successum habuerit, nec ne, ignoro. Codicum vero, qui hoc loco vsum praestiterunt, elenchum infra dabimus.

VERSIONES. Extant *Italicae, Hispanicae, Lusitanicae, Gallicae, Anglicae, Germanicae.* Nec vero mirabitur quispiam viri tam eximie, ne dicam tanta adoratione culti vitam ab ipso tam insigni arte ingenioque superante perscriptam a multis cum voluptate esse lectitatam. Immo summis etiam per proxima abhinc tempora viris adeo placuit sancti doctoris institutum, vt imitari non indignum ducerent, id quod Petrarcha, Huetius, et nuperrime, qui nomen etiam traduxit, Russauius, quisque pro ingenio suo modo pressius, modo ex longinquo Augustinum secuti, effecerunt. Singulas ergo ordine indicato enumerabimus.

Italicae.

1564.

In *Venetia presso Bolognino Zaltieri.* 4. Le divote confessioni del Diuino Padre S. Agostino tradote *(sic)* per l'eccellente Medico M. *Vincenzo Buondi.* cf. Cat. Bibl. Creuennae nouiss.

1595.

1595.

Roma nella Tipografia Medicea, appresso Giacomo Luna. 4. Confessione di S. Agostino tradotti di Latino in Italiano per il S. *Giulio Mazzini* nobile Bresciano. Ed con alcune annotazioni dal medesimo illustrati cosi, nelle margini, come nel fine de' Capitoli ecc. *Cat. Bibl. Casanat.* et *Creuennae nouiss.*

1620.

Milano per Gio. Batt. Bidelli. 4. I tredici libri *ecc. eiusdem versionis.* Cf. *Bibl. degli Aut. volg.* saepius a nobis laudata.

1760.

In Venezia. appresso Marzellino Piotto. 4. Delle Confessioni di Sant' Aur. Agostino Vesc. di Bona, libri tredeci da copiosi Commentari illustrati e dalle censure degli aversari difesi: e volgarizzati del P. *Giangiuseppe da S. Anna,* Carmelitano scalzo della prouincia di Venezia.

Immensa notarum ex omni Commentatorum populo colluuies. Imprimis Coloniensem interpretem Henr. Wagnereck studiose excerpsit.

Philippus Alegambius ex S. I. in *Bibl. SS. Soc. Iesu* nouissime Romae 1676. a *Nathanaele Soluello* edita p. 830. in recensu librorum tacitis auctorum nominibus a commilitonibus S. I. editis notat etiam *Confessiones Augustini Italice redditas* auctore *Iacobo Fuligato*, idque transscripserunt Hendreichius in Pandectas Brandeb. et Colonienses in M. Bibliothecam Ecclesiasticam; sed neuter illam vidit, neque ego quidem eiusmodi versionem, quae intra annos 1624-1653. prodire debuisset, vspiam memoratam inueni.

Hispanicam versionem Confessionum, Meditationum, Soliloquiorum et Manualis D. Augustini curavit *Petrus Ribadeneira* Toletanus ex S. I. Matriti 1598. II. Tomis, quae repetita est in *Operibus eiusdem* Matriti 1604. f. editis P. III. p. 633. sqq. Hendreich in Pand. Brandeb. Hispanicam commemorat *Bruxellis* 1674. 24. Sed illius auctoritatem parui pendendam esse crebro vsu edoctus sum.

Lusitanice conuertit *Sebast. Toscano* siue *Tuscanus* Eremita Augustinianus Portuensis, cuius versionis duas editiones *Antuerpiae* 1555. et *Coloniae* 1556. prodidit *Nic. Anton* in *Bibl. Hisp.* T. II. p. 186. Hendreich l. l. perperam tanquam Hispanicam citat.

Gallicae.

Primam laudant Colonienses *Parisiensem* 1609. 8. cum Annotat. *Hernequinii.* Hanc subsecuta est versio *Renati Ceriserii (René de Ceriziers)* ex S. I. quam *Lugduni* 1649. 12. et 1650. 24. prodiisse iidem referunt. Nos recentiorem deinde ostendemus. Successerunt *Arnaldus Andilliacensis* eodem a. 1649. et nouissimus *Duboisius*, qui absque Codicum MSS. subsidio sola ingenii sagacitate et eruditione accurataque sententiarum Augustini cognitione fretus, plurima feliciter correxisse dicitur. Vtriusque opera frequentissime typis est descripta, ex quibus ea, quae nobis disquirentibus se obtulerunt, iam enumerabimus.

1649.

Paris chez Veuve Jean Camusat. 12. Les confessions de S. Augustin, traduites en françois par *Robert Arnauld d'Andilly.* Eaedem repetitae apud eosdem bibliopolas a. 1651.

1659

1659.

Paris chez Pierre le Petit. 8. Les confeſſions de S. Auguſtin, traduites en François par *Robert Arnauld d'Andilly*, ſeptieme edition avec le Latin à coté, reveu et corrigé ſur XII. anciens MSS., et des notes à la fin, où l'on rend raiſon des principales corrections par Antoine Arnauld, Docteur de Sorbonne. Eandem ab eodem typographo a. 1656. 12. excuſam laudat *Cat. Bibl. Caſanat.* *Hendreichius* quoque repetitiones annorum 1653. 1660 et 1665. notat.

1675.

A Paris chez Pierre le Petit. 8. Les Confeſſions de S. Auguſtin traduites en François par Mons. *Arnauld d'Andilly.* nouv. ed. *Hendreichius* in *Pand. Brandeb.* commemorat verſionem factam *par les Meſſieurs de Port Royal* et impreſſam hoc anno Bruxellis 12. Editiones item a. 1671. Pariſiis 12. nec non Bruxellis 1691. 8. factas ſe vidiſſe teſtantur Colonienſes p. 734. n. 68.

1688.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 4. Les Confeſſions de S. Auguſtin, traduction nouvelle ſur l'edition Latine des PP. Benedictins, avec des notes et des nouveaux ſommaires des chapitres par *Philippe Goibaud du Bois.* Prima lucem vidit a. 1686. Eadem vero apud eoſdem bibliopolas repetita a. 1700 et 1716.

1690.

Bruxelles chez François Foppens. 8. La Converſion de S. Auguſtin décrite par lui-même (liber VIII et IX. Confeſſionum).

1703.

Paris chez Chart. Robustel. 12. Les confessions de S. Augustin abregées, où l'on n'a mis que ce qui est le plus touchant et le plus à la portée de tout le monde, traduction nouvelle par *Simon Michel Treuvé.*

1709.

Paris chez Nic. le Gras. 12. Les confessions de S. Augustin, traduites en François par le *P. René de Ceriziers.*

1719.

Paris chez Phil. Nic. Lottin. 12. Les Confessions de S. Augustin abregées etc. v. ad a. 1703. Sed nomen interpretis abest. *Journal des Sçav. Mai* 1719. *Bibl. Colon.*

1722.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 12. Repetitio superioris quartae editionis versionis Duboisianae.

1740.

Paris. 8. Iidem libri per *Arn. d' Andilly.*

1743.

Paris chez P. G. le Mercier. 8. Les Confessions de S. Augustin traduites en françois sur l'edition latine des PP. Benedictins de la Congregation de Saint Maur, avec des Notes et des nouveaux Sommaires des Chapitres par M. *Du Bois, de l'Acad. Franc.* nouv. Ed.

Anglica.

1650.

London. 12. Saint Augustines confessions translated and with some marginal notes illustrated: by

by WILLIAM WATS: ou, Confeſſions de S. Auguſtin, traduites en Anglois, avec des notes par Guil. Wats. *Cat. Bibl. Reg.* Eandem verſionem iam a. 1631. Londini octonis editam prodidit *Cat. Bibl. Bodl.*

Germanica.

1673.

Cölln b. Willh. Frieſsen. 12. Des heyligen vnd Hocherleuchten Vatters Auguſtini Biſchoffs zu Hippon vnd furtrefflichen Kirchenlehrers Dreyzehn Bucher der Bekandtnüſſen. — Titulum iuſto verboſiorem, quantum licuit, contraximus.

CODICES, qui in nouiſſima eaque elegantiſſima Pariſienſi horum librorum deſcriptione ſunt adhibiti.

Codices Regii:

I. num. 1807. *Colbertinus.* Libros XIII. integros complectitur, ſed vltimus ceteros praecedit. Tribuitur Saec. XIII.

II. num. 1911. Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. IX.

III. num. 1912. Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. IX.

IV. num. 1913. *Colbertinus*, complectens libros XIII. ſed deficientibus foliis a Libro VII. cap. VI. n. 4. ad Librum VIII. cap. V. n. 3. Tribuitur Saec. IX.

V. num. 1913. A. *Colbertinus.* Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. IX.

VI. num. 1914. *Colbertinus.* Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. XI. Hunc integrum legiſſe ſe teſtatur Rondetius.

VII. num. 1915. *Colbertinus.* Libri XIII: ſed deficiunt folia priora vſque ad Libri I. cap. XVI. n. 3. Tribuitur Saec. XII.

VIII. num. 1916. *Colbertinus.* Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. XIII.

IX. num. 1917. Libri XIII. ſed deficientibus foliis aliquot libri IX. a cap. IV. n. 2. ad cap. IX. n. 1. Tribuitur Saec. XIII.

X. num. 1918. *Tellerianus.* Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. XIII.

XI. num. 1919. *Colbertinus.* Sub titulo *Confeſſionum* aliud opus eſt, maiorem habens affinitatem cum libro *Meditationum;* ſed ab vtroque pariter diuerſum. Sed cum inſerta quaedam Confeſſionum fragmenta in eo reperirentur, ex iisdem ſingularia quaedam haurire licuit. Tribuitur Saec. XIV.

XII. num. 1948. Libri tredecim in fine mutili, in cap. XXXVI. libri vltimi. Tribuitur Saec. XIV.

XIII. num. 2375. Libri XIII. integri. Tribuitur Saec. XIV.

XIV. num. 2694. Libri XIII. ſed ab initio et in fine truncati. Tribuitur Saec. XIII.

XV. num. 5296. *Colbertinus.* Fragmentum Libri I. ab initio vſque ad cap. XI. n. 1. Videtur tribuendum Saec. IX.

Codex Genofeuanus:

XVI. num. 34. Libri tredecim, ſed lacunis quibusdam libro X. XI. XII. XV. et vltimo, adfecti. Tribuendus Saec. XIV. Etiam hunc totum legiſſe affirmat *Rondet.*

S. Auguſtini Confeſſionum Floſculi reſectis rerum difficilium ſpinis et in ſex areolas diſtributi. Lugduni 1618. 24. et Coloniae 1620. 12. *Colonienſ.* et *Hendreich.*

(38) *De Natura Boni liber.*

Gallice verſus iuxta Benedictinorum editionem inſertus eſt in libro, cui titulus: *La Diſtinction et la nature du bien et du mal* etc. Pariſ. 1704. 12. Vide *Colonienſes*, qui de eodem libro lectores ad ſequentem Bibliothecae ſuae, ſed qui nunquam prodiit, tomum remittunt.

(41) *Quaeſtionum Euangelicarum XCVIII. l. II.*

Inſunt in *Opere Quaeſtionum D. Auguſtini* edito *Lugduni* a. 1497. de quo ſupra. A *Colonienſibus* affertur hoc loco *Auguſtinus in Nouum Teſtamentum*, Paris 1619. nec non Gallica eiuſdem verſio in *Explication de St. Auguſtin, et des autres Peres Latins ſur le Nouveau Teſtament.* Paris 1675. 8. nec non alia, modo recte mentem eorum ceperim, verſio gallica edita *Lugduni apud Plaignard* 1694. 8. IV. Voll.

(43) *De catechizandis rudibus.*

1678.

Paris chez André Pralard. 12. Les livres de S. Auguſtin de la maniere d'enſeigner les principes de la religion chretienne à ceux qui n'en ſont pas encore inſtruits; de la vertu de continence et de temperance; de la patience et contre le menſonge: traduits en François.

(44) *De Trinitate libri XV.*

1489.

Mediolani per Leon. Pachel. f. S. Auguſtini libri XV. de SS. Trinitate; in fine: *mediolani impreſſus per magiſtrum Leonardum Pachel. Anno a natiuitate domini noſtri ieſu chriſti mileſimo quadringenteſimo octuageſimo nono ſeptimo Kalendas Iunii.*

Excuſi

Excuſi ſunt hi libri vna cum Hilario de Trinitate vnoque plerumque volumine incluſi occurrunt Cf. T. I. p. 279. Aueſa nempe vltimi eius voluminis, quod Hilarium complectitur, pagina regiſtrum chartarum vtriuſque operis praebet. Impreſſa vero ſunt charactere gothico minuſculo duabus columnis in charta nitida ac firma. Initiales literae paruae. Paginarum foliorumue notae deſunt. Deſcribit Braunius l. l. T. II. p. 187.

1489.

Baſil. per Io. Amerbach. f. Auguſtinus de Trinitate. *In fine libri XV.* Aurelii Auguſtini de Trinitate liber explicitus eſt. Anno domini M.CCCC. LXXXIX. Sequitur proxime *tabula* in libros praecedentes, in cuius calce decem diſticha, quorum initium: *Aequora ſi penetrat Cyclops* etc. Poſtremum ita ſonat:

Numine ſancte tuo pater o tueare Ioannem
De amerbach: preſens qui tibi preſſit opus.

Charactere gothico binis columnis impreſſum eſt vt pleraque Amerbachii. Plerumque vna cum libris de Ciuitate Dei per eundem h. a. impreſſis compactum cernitur.

1490.

Baſil. per Io. Amerbach. f. Auguſtinus de Trinitate. Concordant omnia cum praecedente accuratiſſime. Character luculentior et aequalior. Commemorant eandem *Denis Garell. Bibl.* p. 135. et *Gemeiner Regensb. Stadtbibl.* p. 197. *Geſsner Lübeck. Stadtbibl.* p. 51. Vberius deſcripſit *Maſch Beytrr. z. Geſch. merkw. Bb.* St. II. p. 73. ſq.

1494.

1494.

S. loco. f. Augustinus de Trinitate. Editionem Amerbachianam refert, sed versus in fine tabulae desunt. Nisi me fallit iudicium Friburgi, hi libri excusi sunt per eosdem typographos, qui hoc anno quoque opus *de Ciuitate Dei* dederunt.

Sine anno

et loco. f. (Augustinus de Trinitate.) *Incipit* statim a Sententia beati Augustini de libro Retractationum. *In fine:* Aurelii Augustini episcopi liber de Trinitate finit feliciter.

Volumen charactere gothico magno admodum eleganti ac nitido, lineis late, aequaliter tamen distantibus impressum est. Charta candida ac densa, folia maximi moduli sunt, columnae binae, margines lati. Absunt omnes signaturae ac numeri.

Sine anno

loco et typographo. fol. max. B. Augustini de Trinitate liber (libri XV.) *In fine:* Aurelii Augustini episcopi liber de trinitate finit feliciter.

Vetustissimi huius iuxta quam rarissimi libri descriptionibus, quas primus omnium *Denisius* in *Bibl. Garell.* p. 37. et post eum *Seemillerus in Incunabb. typ. Ingolst. Fasc. I. p.* 34. harum deliciarum amatoribus obtulerunt, adeo satisfactum cognoscendi eorum studio vidimus, vt quid a nobis addi vltra posset, quantumuis curiosa comparatione vix inueniremus. Constat autem volumen hoc foliis CV. maximi moduli, impressum paginis sectis, lineis XLVII. quas margines amplissimi et lata interstitia condecorant. Chartae densae sunt, sed paulo crudiores, nec candidae satis. Character gothicus grandis et aliquanto pinguior. Desunt numeri, signaturae, custo-

custodes, item literae initiales librorum et capitum, quas quidem nostrum exemplar minio habet appictas. Capita tamen vnius aut duarum linearum spatiis inter se distant, eorumque argumenta ante libri cuiusque initium summatim indicantur. Incipit totum a *Sentencia beati augustini de libro retractionum* (sic), quam *Epistola augustini aurelii yponēsis episcopi ad aurelium episcopum cartaginensis ecclesie*, mox, *capitulis* praemissis, ipsius libri primi initium sequitur. Exemplo, quod celeb. Denisius describit, coaeui cuiusdam manus adposuerat annum 1471. illud vero, quod Seemillerus manibus versauit anno 1478. Doctor Georgius Fingel, Prof. Theol. Ingolst. octo florenis comparauerat. Ceterum plures lectiones ab editione Benedictina et Antuerpiensi discrepantes hanc editionem exhibere Denisius significauit et exemplis quibusdam additis comprobauit, nec non prooemiorum ratione et distributione capitum differre vtramque obseruauit, quod, quoniam omnes hactenus bibliographos fugerit, non negligendum est. cf. *Braun Not. H. Lit.* p. 82.

Sine anno.

Venetiis per Paganinum de Paganinis. 4. S. Augustini de Trinitate libri XV. adiectis eiusdem argumenti libris Hilarii. cf. T. I. p. 280.

SAEC. XVI.

1515.

Basil. per Io. Ad. de Langendorff. f. *D. Aug. Hipp. Ep. de summa Trinitate* que deus *(sic)*: *Ad Aurelium*, Carthaginiensem Episcopum: *Libri quindecim:* opus prorsus diuinum: *et cui laus omnis inferior*, vbi peruersa haereticorum *dogmata:* disputationibus doctissimis *confutans* profunda mysteria *in*-

attin-

attingibilis diuinitatis mira ingenii claritate aperuit. Cui *Theologice veritates* illuminati *doctoris Francisci Maronis* aptissime connectuntur. Iuxta insigne typographi: Anno M.D.XV. Infra: *Directorium.* Vide ed. librorum *de Ciuitate Dei* per eundem typographum, vbi quae dicta sunt, de hac etiam dicta putes. In subscriptione notatus annus M.D.XIIII. Calendae Iuniae. In auersa tituli pagina breuis Io. Amerbachii ad lectorem praefatio extat, sed quae solas librorum Augustini laudes tractat.

1520.

Lugdun. aere et impen. Io. Koburger; arte tamen ac cura Iac. Saccon. f. S. Augustini de Trinitate libri XV. quibus Theologicae veritates illuminati doctoris Francisci Maronis connectuntur. Vna cum libris Augustini de Ciuitate Dei plerumque circumferri solent. *Cat. Bibl. Casanat. T. I. pag.* 342.

VERSIONES.

Graece conuertisse dicitur hos libros Maximus Planudes, cuius *capita nonnulla*, quae probant Sp. S. etiam ex Filio procedere, extant inter *Opuscula Aurea Theologica quorundam* (sequiorum) *Graecorum* de Processs. Sp. S. collecta a *P. Arcudio*, edita *Romae typis S. C. de propag. fide.* 4. *a pag.* 187. Eadem iam a. 1630. ibidem edita esse, quin etiam multo prius 1578. Basileae 8. gr. lat. per *Io. Leunclauium* fuisse publicata ex *Whartoni ad Caueum* Supplementis, monent Colonienses. Sed Leunclauii opus dubito an huc trahi possit, quod aliunde memoria teneo ibidem capita aliquot de Trinitate ex libro *de verae vitae cognitione* extare, quae ab Arcudio pariter in opus laudatum p. 672. relata sunt.

De

De *Gallica* verſione, cuius *Crucius Cenomanenſis* meminit, recte ſtatuunt Colonienſes, libros de Trinitate cum libris de Ciuitate Dei, ad quos verſio iſta ſpectat, ab eo eſſe confuſos.

(45) *De conſenſu quatuor Euangeliſtarum l. IV.*

Sine anno

loco et typogr. f. De conſenſu quatuor euangeliſtarum. Volumen charactere gothico admodum luculento et aequali, in charta candida et denſa, binis columnis amplo ſpatio ſecretis impreſſum, quod in duplo ſeruat Bibliotheca Regia Academiae noſtrae, haud dubie Italiam patriam agnoſcit. Incipit ab ipſius Auguſtini ſuper hoc opere in libris Retractationum teſtimonio, quod ſtatim libri primi initium ſubſequitur. Secundo autem, tertio et quarto libro praemittuntur *capitula*, id eſt ſummaria cuiuſuis capitis. In fine: *Explicit feliciter liber quartus Aurelii Auguſtini yponienſis Epiſcopi De ɔſenſu ſanctorum quattuor Euangeliſtarum. Deo gratias.*" Plagulas quaternas numerat a-l. Aliae notae deſunt. Literis initialibus ſpatium plane vacuum eſt relictum.

1473.

Lauingae abſque typogr. indicio. f. *Liber beati yponenſis epiſcopi Auguſtini de conſenſu Euangeliſtarum in quatuor libros incipit feliciter:* Sic in ipſa libri fronte legitur. In fine: *Liber. Beati. Auguſtini. Yponenſis Epiſcopi de Conſenſu euangeliſtarum. explicit feliciter. In ciuitate. Laugingen. Impreſſus. Anno a partu Virginis ſalutifero. Milleſimo. quadringenteſimo ſeptuageſimo tercio. Pridie. Idus. Aprilis.* Conſtat haec editio foliis CV. literis rotundis ac nitidis impreſſum, abſque cuſtodibus, numeris, ſignaturis, literis initialibus ac titulis. Deſcripſit

psit Cl. *Braun* in *Not. H. Lit.* (1788.) p. 154. Rarissimam esse complures testati sunt Bibliographi, quos etiam Braunius laudat.

1538.

Paris 12. D. Aur. Augustinus de consensu Euangelistarum. *Mus. Britt.*

1539.

Coloniae ex off. Heron. Alopecii. 8. D. Aur. Aug. de consensu Euangelistarum libri quatuor. *Catal. Bunav.*

Gallicam huius operis *versionem* Lugd. 1526. 8. memorat *Jac. le Long* in *Bibl. Sacr.* p. 619. *Colon.*

(52) *De S. Virginitate.*

1562.

Romae ap. Paul. Manutium. . . . S. Augustini liber de S. Virginitate. *Ext.* inter Opuscula SS. DD. Ambrosii, Hieronymi et Augustini de Virginitate.

1638.

Paris chez Jean Camusat. 8. De la sainte virginité, discours traduit de S. Augustin, avec des remarques pour la clarté de la doctrine par *Claude Seguenot* (cuius sub nomine latuisse ferunt *Ioannem du Verges de Hauranne*, Abbatem *San-Cyranum*). Pertinet ad hunc librum: *Censura S. Facultatis Theologicae Parisiensis, lata in librum, qui inscribitur: De la sainte virginité etc. Paris apud Adrian Tapuinort* 1638. 4. Cf. *Bibl. Iansen.* p. 198. a. 1722.

Huc etiam referas:

1680.

Paris chez Helie Josset. 12. Traitez de morale de S. Augustin, pour tous les etats, qui composent le corps de l'Eglise, sçavoir I. de la Ste virginité, pour les vierges; II. du bien de la viduité; III. de la maniere dont on doit prier Dieu pour les veuves; IV. du bien de mariage; V. du mariage et de la concupisence: traduits en François par Mr. *Jean Hamon.*

(55) *De vnitate Ecclesiae.*

1602.

Moguntiae . . . . S. Augustini liber seu Epistola de vnitate Ecclesiae contra Petiliani Donat. Epistolam, Argumentis, Notis atque Analysi illustrata, studio *Iusti Caluini.* Extat in Eiusdem *Praescriptionum aduersus Haerett. Tractt.* a *pag.* 249. In *Cat. Bibl. Bodl.* idem liber praefixo a. 1605. laudatur, vt semel iam a nobis monitum.

1657.

Helmaestadii ex typogr. Calixt. 8. SS. Cypriani et Augustini de vnitate Ecclesiae tractatus. Accedit GEORGII CALIXTI, S. Theol. Doct. et in Acad. Iulia Prof. primarii, in eorundem librorum lectionem *Introductionis* fragmentum, edente *Frid. Vlrico* CALIXTO, *Georgii filio.*

1690.

Vltraiecti apud viduam Guil. Clerck. 4. Aurelii Augustini, Episcopi Hipponensis, Liber de Vnitate Ecclesiae contra Donatistas. Ext. cum Commentariis vberrimis et vtilissimis in *Melchioris* LEYDECKERI *Historia illustrata Ecclesiae Africanae,* cuius

cuius totum paene tomum secundum constituit inscriptum: *Tomus Secundus* ad *Librum Augustini de Vnitate Ecclesiae contra Donatistas, de Principiis Ecclesiae Africanae, illiusque fide in Articulis de Capite Christo et Ecclesia, de Vnitate et Schismate, plurimisque Religionis Christianae capitibus agit.*

Gallice vertit notulasque ad difficiliorum locorum intelligentiam adspersit *Jac. Tigeou*, Andegauensis, Theol. Doctor et Canonicus Ecclesiae Cathedralis Metensis, quae illius versio prodiit *Rhemis* 1567. 8. sub tit. *Epistre ou le Livre de St. Augustin de l' Unité de l' Eglise, contre Petilien, Evesque Donatiste, avec certaines observations pour entendre les lieux plus difficiles; imprimé à Reims par Jean de Foigny.* Cf. *Duverdier* ed. *de Juvigny. T. IV. p.* 314.

(67) *De Spiritu et Litera liber.*

SAEC. XV.

Sine anno

loco et typogr. 4. S. Augustini liber de Spiritu et Litera. Adiectus est *Tractatus* anonymi *de periculis, quae contingunt circa Sacramentum Eucharistiae, cui adnexa est resolutio quaestionis: vtrum suffragia facta pro multis aequaliter prosint singulis?*

Exhibet Cl. *Seemiller fasc. I. p.* 191. Totum volumen foliis XXXVIII. conficitur, exscriptum charactere gothico, quem alius comparatione ibidem propius declarauit. Lineae XXVIII paginam faciunt. Numeri, signaturae, custodes, initiales literae et tituli desunt, nisi quod ab initio legitur: *Incipit prologus beati Augustini Episcopi in libro* (sic) *de Spi-*

ritu et litera; et in fine libri, qui in primam paginam folii XXXV. incidit:

Explicit liber Beati Auguſtini
epiſcopi de ſpiritu et litera.

SAEC. XVI.

1524.

Norimbergae. . . . . D. Aur. Auguſtini de Spiritu et litera liber vnus. Laudant *Colonienſes.*

1527.

Coloniae apud Heronem Alopecium. 8. D. Aur. Auguſtini de Spiritu et litera liber vnus. Eandem editionem ſub anno 1528. profert *Oſſinger* in *Bibl. Auguſtin.*

1538.

Pariſiis apud Ioan. Roigny. 16. Idem liber. *Oſſinger.*

Pariſiis apud Anton. Augarellum ſub interſignio D. Iacobi, via ad S. Iacobum. . . . . S. Aur. Auguſtini de Spiritu et litera liber vnus vna cum epiſtola ad Sixtum Presbyterum aduerſus Pelagianorum argumenta.

1542.

Pariſiis. . . . 8. Idem liber. Vidiſſe ſe teſtatur auctor Colonienſis.

1545.

Wittembergae impreſſit Ioſephus Klug. 8. Auguſtini, Hipponenenſis *(ſic)* Epiſcopi, liber de Spiritu et litera. Cum praefatione et praemonitione lectoris. Neſcio an fallitur *Hendreichius* in *Pand. Brandeb.* p. 341. editionem Vitebergenſem a. 1548. laudans

1568

1568.

Antuerpiae. 16. S. Aur. Aug. de Spiritu et litera ad Marcellinum liber vnus. Eiusdem de natura et gratia. Item de fide et operibus. *Colonienses* ex *Lipenio* et *Becmanni Cat. Bibl. Francof.* p. 35. quibus adde *Hendreichium l. l.*

SAEC. XVIII.

1767.

Lipsiae apud Io. Frid. Witzleben. 8. Aur. Augustini, Hipp. Ep. de Spiritu et Littera ad Marcellinum liber vnus e recensione Benedictinorum e Congreg. S. Mauri Varietate Lectionum animaduersionibusque breuibus illustratus ab *Io. Christ. Beniam. Teegio.* S. S. Theol. Cult.

In praefatione pauca de occasione libelli huius itemque de editionibus ac recensionibus eius monentur, vbi etiam ad aliorum librorum singulatim editorum mentionem decurrit. Inscripsit Erdm. Rudolpho Fischero, Theologo Coburgensi.

1770.

Lipsiae apud Ioh. Frid. Langenhemium. 8. Aur. Aug. — de Sp. et literis ad M. liber vnus. — iterum edidit rel. *Io. Christ. Beniam. Teegius.* Scholae Sangerh. Col. III.

Correctiorem sese profitetur altera editio, aucta insuper indice rerum memorabilium.

VERSIONES.

Circumfertur *Italica* h. t.

1543.

Venezia per Comin da Trino. 8. Opera vtilissima del B. Agostino V. I. de spiritu et litera chiamata,

mata, al B. Marcellino, novamente di latino in volgare tradotta.

Gallice etiam aliquoties conuersa est, vt sequentia testari possunt.

1547.

Lyon par Jean Pitier. 16. Le livre de l'Esprit et de la Lettre de S. Augustin, traduit par *Jacques le Conte.* cf. *Duverdier* ed. noua. *T. IV. p.* 274.

1551.

Paris de l'imprimerie de Mich. Voscan. 4. Opuscule de St. Augustin Evêque de Hyppone en Afrique de l'Esprit et de la lettre traduit par *Valentin du Caunoy. Maitt.* P. II. T. III. p. 598. *Duverdier* ed. noua T. IV. p. 439.

1700.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 12. Le livre de S. Augustin de l'esprit et de la lettre, traduit en François sur l'edition des PP. Benedictins, par *Philippe Goibaud du Bois.*

(68) *De fide et operibus liber I.*

1473.

Coloniae. . . . 4. B. Augustini liber de fide et operibus. *Cat. Bibl. Bodlei.*

1523.

Argentorati ex officina litteraria Ingeniosi viri Io. Grieninger. 4. Diui Augustini libellus aureus de fide et operibus: Extat cum *Ysidoro de sectis et nominibus haereticorum*, item Hieronymi *libro de perp. Virg. Mariae* et *Epistola eius contra Vigilantium* iunctim editis ab *Hier. Gebwiler*, cathedralis aedis Arg. Litterarii Ludimagistro. *fol.* V - XXVI.

Augu-

✤ ✤

Augustae Vindelic. 8. D. Aur. Aug. liber de fide et operibus. *M. Bibl. Eccl. Col.* p. 737.

1528.

(Coloniae.) Excudebat Eucharius Ceruicornius. 8. D. Aur. Augustini de fide et operibus liber vnus. Occurrit subinde compactus cum libro eiusdem *de natura et gratia* ex eadem officina.

1534.

Paris apud Ioannem Roigny. 16. D. Aug. liber de fide et operibus. *Maitt. T. II. P. II. p.* 799. ed. 2.

1539.

Lipsiae. 8. B. Aur. Aug. liber de fide et operibus cum praefatione *Georgii Wicelii.* cf. *Becmanni Cat. Bibl. Francof.* p. 35. vnde iam laudarunt *Hendreichius* et *Colonienses.*

1552.

Coloniae apud Petrum Horst. 8. Idem liber cum *Enchiridio* eiusdem vide suo loco.

1568.

Antuerpiae. 8. Idem liber laudantibus *Coloniensibus* l. l.

1652.

Francof. ad M. et Rintelii. 8. S. Aur. Augustini — liber de fide et operibus. Edente *Ioan. Hennichio.* Cum dissertatione eiusdem argumenti eodem auctore. *Hendreich. in Pand. Brandeb.* p. 342.

✤ ✤

1545.

Venezia per Comin da Trino. 8. Il libro del B. Agostino V. I. della Fede e dell' opere, di latino in volgare novamente tradotto.

(73) *De natura et gratia.*

1524.

Norimbergae. 8. D. Aur. Auguſtini de natura et gratia liber vnus. Notatur a *Colonienſibus.*

1528.

Eucharius Ceruicornius excudebat. In fine: *Apud S. Coloniam impenſa M. Godefridi Hyttorpii, ciuis Agrippinenſis celeberrimi.* 8. D. Aur. Aug. de Natura et Gratia liber vnus. Praefatus eſt paucis verbis *Io. Petreius.*

1568.

Antuerpiae ap. Gymnicum. 8. D. Aur. Aug. liber de Natura et Gratia. *M. Bibl. Eccl. Col.* p. 737. quae ſi vera prodidit, accenſeri debet haec editio rariſſimis, paucis nimirum libris iis, quos Antuerpiae Ioannis Gymnici celebris quondam typographi Colonienſis impenſis impreſſi ſunt. Sic enim ſtatuere malim, quam cum Maettario Gymnicum ipſum Antverpia Coloniam migrantem facere, cum ex Annalibus etiam conſtet, eum iam anno 1535. Coloniae prelum exercuiſſe, adeoque non poſt annum 1540. demum, cuius anni editionem Antuerpienſem Maettarius commemorat, domicilium ibi figere potuit.

Conuerſus eſt hic liber in linguam *Italicam* h. t.

1545.

Venezia per Comin da Trino. 8. Il libro del B. Agoſtino Veſcovo Ipponenſe, di natura e grazia, contra Pelagiani; di latino in volgare novamente tradotto.

(74) *De*

(74) *De Ciuitate Dei Libri XXII.*

SAEC. XV.

1467.

E Monaſterio Sublacenſi. f. max. S. Aur. Auguſtini de Ciuitate Dei libri XXII. In calce:

AVRELII AVGVSTINI. doctoris egregii atque Epiſcopi ypponenſis de ciuitate dei liber viceſimuſſecundus explicit contra paganos. Sub anno a natiuitate domini M.CCCC.LXVII. Pontificatꝰ PAVLI Papae ſecundi anno eius tertio. Tertio regnante Romanorum Imperatore FRIDERICO. Indictione XV. die vero duodecima menſis Iunii

DEO GRATIAS GOD AL.

Impreſſerunt Conradus Sw. et Arnoldus Pannartz iuuante haud dubie viro aliquo ſolerti, cuius nomen in literis GOD AL. inſidere tam facile ſibi omnes perſuadent, quam operam in explicandis eorum myſteriis perdunt *). Paginae in duas columnas linearum 44. impreſſae ſunt, quas ampli margines ambiunt. Praecedunt XII. Rubricarum folia. cf. *Audiffr.* p. 6. Recenſent etiam *Debure Bibliogr. inſtr.* T. I. p. 243. Extabat in *Bibl. Ducis de la Valiere.*

1468.

Romae in domo petri de Max. f. max. S. Auguſtini de Civ. Dei libri XXII. In Calce: *Hoc Conra-*

*) Lairius *Gratias Omnipotenti Deo a Laudembachio* interpretatur. Sed huic omnino obſtare videntur verba *Deo gratias*, vt recte etiam Audiffredus monuit. Probabilior *Petri Scriuerii* ſententia, *Godeſchalci* ſ. *Godofredi Alemanni* nomen ſubſtituentis, videri poſſit.

duſ opuſ etc. *In Domo Petri de Maximo.* M.CCCC. LXVIII. Huius editionis character, mea quidem ſententia, nitidior eſt, quam in Lactantio eiuſdem anni. Sed textus inquinatior eſt et mendis ſcatet foediſſimis. Praecedunt XIV. folia rubricarum. Cf. *Debure Bibl. inſtr.*, *Cat. Bibl. Smithianae* (Venet. 1755. 4.) p. 27. et *Bibl. Pinell.* T.I. p. 86.

1470.

Romae apud eoſdem. f. max. S. Auguſtini de Civ. D. libri XXII. *In calce:* Aſpicis illuſtriſ etc. Audiffredus diligenti trium editionum Romanarum inter ſe comparatione citra omnem dubitationem poſuit, diuerſas inuicem eſſe atque ſingulatim iteratas. Atque haec tertia etiam praecedente emendatior eſt et pleraque vitia eius abſterſit. Extabat in *Bibl. Pinell.*

Venetiis per Io. de Spira et Vindelinum fratrem. f. Auguſtini libri XXII. de ciuitate Dei. In fine:

Qui docuit Venetos exſcribi poſſe Iohannes,
Menſe fere trino centena volumina Plini,
Et totidem Magni Ciceronis Spira libellos
Ceperat Aureli, ſubita ſed morte peremtus,
Non potuit ceptum Venetis finire volumen,
Vindelinus adeſt eiuſdem Frater et arte
Non minor Hadricaque morabitur Vrbe.
M.CCCC. LXX.

Praecedit rubricorum tabula XIV. foliis. *Debure Bibliogr. inſtr. Biblioth. Smithiana. Cat. Bibl. Bunav.* Laudant eandem *Cat. Bibl. Reg.* et *Bibl. Pinell.*

1473.

Moguntiae per Petr. Schoeffer de Gernsheim. f. II. Voll. B. Aur. Aug. libri XXII. de Ciuitate Dei cum

cum *Thomae Valois* et *Nic. Triueth* commentariis. In fine rubris characteribus: *Igitur Aurelii Augustini* etc (cf. edit. Hieronymianam ib. a. 1470. per eund. typogr. excusam) *consummatum per Petrum Schoiffer de Gernzheim*, *anno Domini* M. CCCC. LXXiij *die V. mensis septembris presidibus ecclesie katolice Sixto tercio Pontifice summo*, *sedi Ant. Moguntine Adolfo secundo presule magnifico tenente autem ac gubernante Christianismi Monarchia Imperatore serenissimo Frederico tercio Cesare semper Augusto.*

Incipit a tabula capitum libri primi, quae vna cum excerpto ex libris Retractationum vno folio comprehenditur. Tum sequitur ipsum Augustini opus totum intra hoc primum volumen absolutum, inque fine legitur: *Finito libro sit laus et gloria Christo.* Deinde minio impressum: *Textus sancti Augustini de Ciuitate Dei*, *Maguntiae impressus*, *explicit feliciter*, *anno LXXiij.* Alterum volumen complectitur commentaria supra laudata cum indice alphabetico. Ad vtramque voluminis calcem finita subscriptione, more consueto, insignia typographi minio impressa cernuntur. *Debure Bibliogr. instr. Seemiller fasc. I. p.* 49. *Braun Not. H. Lit.* (1788.) *p.* 159.

Auctores vero horum Commentariorum, quae prima vice hic excusa sunt, Angli vterque fuerunt et de Praedicatorum ordine ambo. *Nicolaus Treueth* seu *Triuet*, vel etiam *Traueth*, origine Nortwicensis erat, natus circa annum 1258 vitaque functus a. 1328. Commentatus est in omnes libros XXII. *Thomas Walleis* vero seu *Vallensis*, aliis *Gualois* vel corrupte *Valois*, haud dubie quod ex principatu Wallia oriundus esset, Theologiae Doctor Oxoniensis, diem suum obiit a. 1340. scripsitque Expositionem in decem primos libros e XXII. de Ciuitate Dei, quae

quae finitur in libro X. cap. 29. Vtriusque operam magni olim factam esse testantur innumera MSS. quae adhuc in bibliothecis Parisiensibus potissimum supersunt exempla, de quibus vid. *Echard* in SS. Ord. Praed. Tom. II. pag. 561 et 597. Creditum est aliquando, Treuethum et Thomam coniuncto studio istas lucubrationes composuisse, falso tamen. Nam ista coniunctio, quemadmodum etiam in hac prima editione obtinet, notariis debetur et omnibus codicibus MSS. est solemnis. Nicolai autem Treuethi expositio in X. priores libros nunquam prodiit atque hoc casu fortasse in perpetuum luci subtracta est. Cf. praeter laudatum Echardum locupletissimum in his auctorem, Fabric. Bibl. Med. et Inf. Lat.

1474.

Romae ap. Vdalr. Gallum. f. max. S. Augustini de Ciuitate Dei libri XXII. In calce: *Presens Aurelii Augustini Hiponeñ Epi de Ciuitate Dei preclarum opus: Alma in vrbe Roma totius mundi regina et dignissima imperatrice: que sicut ceteris vrbibus dignitate preest: ita ingeniosis viris est referta: non attramento plumali calamo neque stilo ereo: sed artificiosa quadam adinuentione seu caracterizandi sic effigiatum ad dei laudem industrieque est consummatum. per Vdalricum Gallum Almannum et Symonem Nicolai de Luca. Anno Domini M.CCCC.LXXIIII. die vero IIII. mensis Februarii, Pontificatu vero Sixti diuinina (sic) prouidentia Pape quarti anno eius tertio.*

Antecedunt rubricarum folia XIII. cum foliis duobus puris. Character non omnino tam luculentus est et magnus ac Romanarum editionum, sed longe contra aequalior.

1475.

1475.

Venetiis ap. Nic. Ienſon. f. S. Auguſtini de Ciuitate Dei libri XXII. In fine: *Aurelii Auguſtini opus de ciuitate dei feliciter explicit: confectum venetiis ab egregio et diligēti magiſtro Nicolao ienſon: Petro Mozenicho principe: Anno a natiuitate domini milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo quinto: ſexto nonas octobres.*

Impreſſum eſt columnis binis; incipit a *tabula capitum* IV. folia complectente. *Cat. Bibl. Ducis de la Valiere*, it. *Bibl. Smithianae.* Seruabat eandem olim *Bibl. Pinellii*, itemque vna cum ſex praecedentibus *Bibl. Creuennae.* vid. *Cat. nouiſſ.*

Venetiis per Gabrielem Petri de Taruiſio. f. S. Auguſtini de Ciuitate Dei libri XXII. In fine: *Aurelii Auguſtini de Ciuitate Dei Liber XXII. et vltimus feliciter finit. Impreſſumque eſt opus hoc a diligenti Magiſtro Gabriele Petri de Taruiſio.* M.CCCC. LXXV. *exiſtente Petro Mocenico Duce Venetiarum. Venetiis. Cat. Bibl. Bud. T. I. p.* 89. vbi merito *rariſſimis* libris accenſetur. Ex Catalogo vero *Bibl. Ducis de la Valiere* diſcimus, binis columnis volumen eſſe impreſſum, praecedere materiarum tabulam XIV. foliis, ſignaturas eſſe a 1 - D ſecundi alphabeti. Memoratur etiam in Catalogo Bibl. Bodleianae ed. recent. p. 88. apud *Deniſ.* in *Bibl. Garell. T. I. p.* 135. Addatur Cl. *Reuſs* in *Bibl. Tubing.* (1780.) p. 69.

1477.

Neapoli per Matthiam Morauum. f. min. S. Auguſtini de Ciuitate Dei libri XXII. In fine: *Aurelii Auguſtini de Ciuitate Dei liber XXII. et vltimus feliciter*

liciter explicit. Impressumque est opus hoc Neapoli a diligenti magistro Matthia Morauo. Anno Christi. M.CCCC.LXXVII. Cat. Bibl. Ducis de la Valiere,

1479.

Basileae per Mich. Wenszler. fol. Iidem cum commentariis Thomae Valois et Nicolai Triueth. In fine charactere rubro impressum.

Igit̄ aurelij augustini ciuitatis orthodoxe sideris p̄fulgidi de ciuitate dei opus praeclarissimum. binis sacre pagine p̄fessoribus eximiis id commentantibus. rubricis tabulaque discretum p̄celsa in vrbe Basilicā. partium alemanie. quam non solum aeris clementia et fertilitas agri verum etiā imp̄mentium subtilitas reddit famantissimā. ad laudem trinitatis indiuidue ciuitatis dei p̄sidis. ingenio et industria Mihahelis Wenszler Anno salutis nostre post. M. et CCCC. LXXIX. Viij kl. aprilis operose est consummatum.

Subter his insigne typographi minio pariter refulget. Incipit a *Sententia Augustini ex libris retractationum*, quam statim *tabula* capitum libri primi sequitur, cuiusmodi vnicuique libro est praefixa. Post textum legitur subscriptio rubro item charactere exarata additoque infra typothetae insigni: *Textus sancti Augustini de ciuitate dei Basilea impressus. Explicit feliciter. Anno LXXIX.* Adhibiti sunt characteres gothici luculentae formae, in textu maiores, in Commentariis, qui pone sequuntur, longe minores. Columnae binae, prorsus absunt numeri, signaturae, custodes, literae initiales titulique. *Debure in Cat. Bibl. Ducis de la Valiere. Seemiller Incunab. Ingolst. Fasc. II. p. 36. sq.*

[1482.]

[1482.]

[*Romae. . . . . fol.*] Augustinus de Ciuitate Dei. Huiusce editionis memoria sola perstat apud *Labbeum Noua Bibl. MSS.* p. 347. *num.* DCLXXXIX. vnde *Maettarius* in forulos suos retulit *T. I. P. II. p.* 435. *Laerius* laudabat insuper eiusdem libri paginam 354. n. MXXIX. Sed perperam vt dudum solita acerbitate monuit *Audiffr.* p. 252.

1484.

[*Louanii.* . . . . f. S. Augustini de Ciuitate Dei cum Comment. Th. Valois.] *Maitt. T. I. P. II. p.* 455. addito *Heidani* testimonio ex *Cat. p.* 6. *n.* 121. absque vberiore declaratione. Incertum ergo eundemne typographum, qui a. 1488. prelo eum commisit, an alium auctorem agnoscat.

1486.

Venetiis per Bonet. Locatellum. 4. B. Augustini libri XXII. de ciuitate Dei. In fine: *Opus de ciuitate Dei feliciter explicit: confectum Venetiis per Bonetum Locatellum, impendio et sumptibus Octaviani Scoti Modoetiensis.* 1486. *quinto Idibus Februarii. Cat. libr. rarior. Bibl. Budens.* et *Bibl. Pinell.*

1488.

Tholosae per Henricum Mayer Alamanum. (die XII. Octobris.) f. min. Thomae Valois et Nicolai Triueth Commentaria in libros S. Augustini de Ciuitate Dei, vna cum complemento fratris Nicolai Cerseth. Cf. *Cat. Bibl. Creuennae nouiss.*

Louanii per Ioannem Westfalensem. f. Augustini de Ciuitate Dei l. XXII. cum Comment. Th. Valois

Valois et Nic. Trivveth. In fine: *Impressum in alma Vniuersitate Louaniensi, quae Brabantiam haud paruum prae ceteris ornatam reddit, ingenio et industria Ioannis Westfalensis. Anno M.CCCC.LXXXVIII. XIIII. Calendas Octobris.*

Maittaire T.I. P.II. p. 493. Apud alios tamen bibliographos mentionem eius non inuenimus, nititurque adeo folius Maettarii fide, ex qua eandem editionem laudant Colonienses, Offingerus aliique.

1489.

Venetiis typis Vincent. Octauiani Scoti. f. Augustinus de Ciuitate Dei cum commentariis Thomae Valois, fiue Walleis et Nicolai Triueth. *Cat. Bibl. Casanat.* vnde suppleri poterit Maettarius T.I. P.II. p. 510.

Basil. ap. Io. Amerbachium. f. Augustinus de ciuitate dei cum commento. In fine:

Hoc opus exactum diuina arte Ioannis
Amerbacensis: lector vbique legas
Inuenis in textu glosis seu margine mirum:
Quo merito gaudet vrbs Basilea decus.

Anno salutiferi virginalis partus octogesimo nono supra millesimum quaterque centesimum Idibus Februarii.

Commentarii sunt *Thomae Valois* et *Nicolai Triueth*, sacrae paginae professorum ord. praedicat. Ac illius quidem notae in cap. 29. libri X. deficiunt; reliqua per Nicolaum Triueth sunt conscripta. A *Nicolao* quoque profecta est tabula seu index. Character est gothicus, columnae duae, sed *Commento* vtrinque apposito quatuor plerumque paginam faciunt. In interiore tituli pagina Augustini effigies ligno

ligno impreſſa cum alia figura emblematica, inſcriptione et verſibus conſpicitur. Deſcripſit eandem *Braunius Not. H. Litt.* T. II. p. 182.

1490.

Baſileae ap. Io. Amerbach. f. Editio anni praecedentis accurate iterum expreſſa, *finita idibus Februariis. Denis Garell. Bibl.* p. 134. *Gemeiner Regensburg. Bibl.* p. 197. Extabat etiam in Bibl. *Ducis de la Valiere. Geſsner Lübeck. Bibl.* p. 51. Curioſe deſcripſit *Maſch Beytrr. z. Geſch. merkw. Bb.* St. II. p. 73. ſq.

1494.

Friburgi. f. Amerbachianae iteratio. In fine: *Finitum eſt hoc opus in friburga. Anno incarnationis Dñi MCCCCXCIIII.* Ext. etiam in *Cat. Bibl. Bodl.* et *Creuennae nouiſſ.*

Sine anno

loco et typogr. f. S. Auguſtini de ciuitate Dei l. XXII. cum Commentariis Thomae Valois et Nic. Trineth.

Huius editionis rariſſimae iuxta quam antiquiſſimae notitiam ſuppeditant Cl. *Morellus in Bibl. Pin.* T. I. p. 86. *Seemiller* faſc. I. p. 120. iterumque non minori diligentia deſcripſit *Plac. Braun in Notitia Hiſt. Lit.* p. 9. Conſtat, vt editio a. 1473. duabus quodammodo partibus, quarum prior textum, maioribus literis, poſterior commentarium minori charactere columnis duabus impreſſum ſiſtit. Ac textus quidem pagina XLVII. commentariorum vero LVII. lineas complectitur. Literas Germanicas appellat *Morellus; Seemillerus* plane ſimiles eſſe vult iis, quibus recuſus eſt Auguſtini liber quartus de doctrina chriſtiana per Io. Mentelin Argentinenſem,

cui idcirco acceptam referre nullus dubitat. Qui cum iam a. 1478. diem obierit, ante hunc certe expreſſa eſſe deberet. Sed longe vetuſtiorem putat, nec ab anno 1470. valde remotam, adeo, vt princeps forte cum commentariis laudatis ſtatuenda foret, quam ſententiam iam Morellus amplexus fuerat. Caret omnibus, quas ſequior aetas per artis progreſſum ſenſim introduxit, foliorum paginarumque notis numeriſue, item literis initialibus, nec non titulis tam in fronte operis, quam ſingulorum librorum aut capitum initiis, quae ſolo ſpatio vacuo, nec eo admodum amplo inter ſe diſtinguuntur, praeterquam quod ad calcem libri XVIII. ſubſcriptio, et dehinc a libro decimo nono inſcriptiones librorum et capitulorum inueniantur. Nihilominus occurrunt frequenter marginalia decurtatis textus lineis appoſita, quod in Baſileenſibus quoque eorum librorum editionibus deprehendere me memini. Denique in fine textus legitur: *Finito libro ſit laus et gloria Chriſto;* poſt commentaria vero tabula materiarum decem foliis non omnino integris comprehenſa deſinit ſubiecto: *Explicit Tabula.*

Saec. XVI.

1515.

Baſileae per Ad. Petri de Langendorf. f. Diui Aurelii Auguſtini, Hipponenſis Epiſc. ad Marcellinum de Ciuitate Dei contra paganos libri duo et viginti: opus digniſſimum: humanarum diuinarumque literarum diſciplinis clariſſime refertum. *Cum Commentariis Thomae Valois* et *Nicolai Triueth:* nec non additionibus *Iacobi Paſſauantii* atque theologicis veritatibus *Franciſci Maronis.* Porro impreſſum eſt titulo inſigne Adami Petri addito *Anno* M.D.XV.

M.D.XV. Infra: *Directorium in singulos totius operis libros indice certo congestum.* In pagina auersa eadem, quae in Amerbachiana habentur. Praefigitur deinde praefatio *Fratris Conradi Leontorii Malbonnensis* (sic) charactere romano impressa, qua rationem et institutum operis Augustiniani docet. In fine eiusdem *Conradi Leontorii Malbronnensis* (sic) subiicitur epilogus, in quo ingentem textus emendationem, multorum MSS. collatione perfectam pollicetur, nec non subscriptio, quae Iohannem Koburger, Nurimbergensem Bibliopolam, impensas imprimendi voluminis fecisse significat. Haec quoque rotundo charactere, reliquum volumen literis gothicis quatuor plerumque, interdum etiam quinque columnis et crebris sectionibus impressum oculos et hoc ipso et vario characterum genere in eadem pagina obuio offendit. *Casp. Barthius Aduers.* 59. 10. p. 2795. hanc editionem multis MSS. meliorem vocat.

1520.

Lugduni impensis Io. Koburger, arte Iac. Saccon. f. Augustinus de Ciuitate Dei *vna cum libris* de Trinitate, quos vide. Plane expressa est praecedens Basileensis.

1522.

Basileae apud Io. Froben. f. D. Aur. Augustini opus absolutissimum de Ciuitate Dei, ad vetera exemplaria collatum et commentariis illustratum studio et labore *Io. Lud. Viuis. Cat. Bibl. Reg. Mus. Britt. et Budens.* Prima haec est editio cum Viuis commentariis. Post dedicationem ad *Henricum VIII.* Angliae Regem, dat. Louanii Nonis Iuliis M.D.XXII. praefatio occasionem operis Augustiniani docens et singularis praeterea *de veteribus interpretibus huius*

libelli deque *Gothis qui Romam ceperint* dissertatio est adiecta.

1554.

Paris. f. S. Aur. Aug. de Ciuitate Dei, edente *Lud. Viue. Cat. Bibl. Bern. T. I. p.* 16.

1555.

Parisiis apud Carolum Guillard. f. Iidem libri cum eodem Commentario. Laudant *Colonienses* p. 739. Si praecedens editio recte se habet, non dubito, quin ex eodem bibliopolio profecta sit ac haec.

Bas. ap. Hier. Froben. et Nic. Episcop. f. D. Aurelii Augustini, Hipp. Ep. de Ciuitate Dei libri XXII. ad priscae venerandaeque vetustatis exemplaria denuo collati eruditissimisque insuper Commentariis per vndequaque doctiss. Virum *Io. Lud. Viuem* illustrati et recogniti. Accessit index foecundissimus.

In auersa tituli pagina Henrici, Angliae Regis, epistola legitur, qua Lud. Viui pro oblatis sibi Augustini libris gratias agit, data *Grenuici die XXIIII. Ian.* 1523.

1570.

Basileae per Ambrosium et Aurelium Frobenios fratres. f. D. Aurelii Augustini, Hipp. Ep. de Ciuitate Dei libri XXII. ad priscae venerandaeque vetustatis exemplaria iam iterum post virum vndequaque doctissimum *Ioannem Ludouicum Viuem* summo studio collati ac eiusdem commentariis eruditissimis illustrati. Accessit *Index* multo, quam antea fuerat, foecundior.

Videantur quae de hac editione in *Annalibus Collectionum* notauimus. In toto volumine nihil est

est praeter praefationem, quod ad integram operum editionem respicit et impedire potuit, quo minus separatim hic tomus venderetur.

1596.

(Geneuae) excudebat Iacobus Stoer. 8. *II. Tomis.* D. Aur. Aug. Hipp. Ep. de Ciuitate Dei l. XXII. Tomum *quintum* Operum omnium h. l. et a. excusorum efficiunt. Vid. supra in *Annalibus Opp.*

SAEC. XVII.

1600.

Antuerpiae apud Plantin. fol. Iidem libri. *M. Bibl. Colon.*

1610.

Geneuae. . . . . 8. Iidem libri. *Iisdem sponsoribus.*

1613.

Parisiis sub insigni vrbis. f. S. Augustini l. XXII. de ciuitate Dei, recogniti per Theologos Louanienses; cum comment. *Leon. Coquaei* et *Io. Lud. Viuis. Cat. Bibl. Thott.*

1624.

Francof. typis Wechel. ap. Dan. et Dav. Aubrios et Clem. Schleich. f. Casp. Barthii Commentariorum in D. Aur. Augustini Ciuitatem Dei Liber primus seu Aduersariorum Comment. Lib. LX. Extat cum *Adversariis* a pag. 2816. sqq. Praecedit haec eius admonitio: *Eccum tibi, amice lector, commentariorum nostrorum in Ciuitatem Diuinam Augustini, multis expetitum. Sequentur ipsa Commentaria, si Deus vita dederit; Opus immensum, et, licet ominari, aeternum. Reliquimus autem, vt scripsimus;*

non ſublatis iis, quae ex Aduerſariis in hunc Commentarium transtulimus; idque conſilio, vt quale ipſum Opus ſit, eo facilius perſpiciatur. Quae ipſius Barthii verba eo lubentius huc transſcripſimus, quod nuper demum *Lipenii*, ſubleſtae non raro fidei teſtis, auctoritati tantum dediſſe Colonienſes vidimus, vt refragantibus licet *Chriſt. Daumii*, Barthio quondam familiariſſimi, aliorumque, quos ipſi in medium producunt, melioris notae ſcriptorum teſtimoniis grauiſſimis, non prorſus tamen de integri huius Barthiani commentarii editione, qualem Halae Sax a. 1620. fol. lucem vidiſſe Lipenius prodiderat, deſperarent. Impoſuerat illis etiam hoc, quod ipſe Barthius in ſuis ad Statium Animaduerſionibus saepius huius commentarii in Auguſtinum meminiſſet. Sed quae ibidem ex iis proferunt verba, tantum ſcriptum iam fuiſſe eum probant, non item, vt ipſi volunt, editum. Ceterum ingens tunc temporis apud doctos homines huius commentarii fuit deſiderium, imprimis quoniam ipſe auctor de eo tam magnifice locutus erat, et oppido pauci erant, qui non eximie reconditam iſtius viri doctrinam admirarentur. Hodie non maiorem in eo iacturam orbem eruditum feciſſe credimus, quam in eo, quem Salmaſius ſuper Arnobium meditabatur.

1636.

Pariſiis ſub inſigni magnae Nauis. f. S. Aurelii Auguſtini, Hipp. Ep. De Ciuitate libri XXII. Ex vetuſtiſſimis manuſcriptis exemplaribus per *Theologos Louanienſes* ab innumeris mendis repurgatus. Quorum diligentiam atteſtatur ſub finem Tomi, caſtigationum ratio et lectionum varietas maiori ex parte annotata. Cum Commentariis nouis et perpetuis R. P. F. *Leonardi Coquaei*, Aurelii Eremitae,

tae, Auguſtiniani, Doct. Theol. Pariſ. et *Io. Lud. Viuis.*

Inſcripſit *Leon. Coquaeus* Chriſtianae a Lotharingia Magnae Etruriae Duci Matri a ſacris Confeſſionibus. Notae eius aeque copioſam theologicam eruditionem oſtendunt, quam Lud. Viuis commentarius omnigena antiquitatis doctrina illuſtris eſt. Ipſe quoque *de inſcriptione, occaſione, partitione, dignitate et vtilitate* horum librorum, quod haud perfunctorie Viues egerat, denuo commentatus eſt.

1651.

Pariſiis. . . . . f. Iidem cum Coquaei commentariis. Ita *Colonienſes.*

1661.

Hamburgi ſumt. Zach. Hertelii. 4. *II. Tomis.* S. Aur. Aug. Hipp. Ep. de Ciuitate Dei libri XXII. in duos tomos diuiſi, ex vetuſtiſſimis MSS. exemplaribus emendati, iuxta nouiſſimam editionem Colonienſem. Accedunt Commentarii eruditi et integri quidem, Io. Lud. Viuis, Hiſpal. ac Leonh. Coquaei Aurelianenſis. Cum indice gemino, altero locorum Sc. S. altero rerum ac verborum locupletiſſimo.

Saec. XVIII.

1748.

Neapoli. . . . . 4. S. Auguſtini libri XXII. de ciuitate Dei cum notis Monachorum S. Mauri. *Cat. Bibl. S. Aug. ad Nidum Neap.*

Versionvm quoque huius Auguſtiniani operis non exiguus eſt numerus. Nam et vario idio-

mate redditum eſt, et ſaepius eodem, ſed nullo frequentius, quam gallico. Ex pluribus autèm qui huc ſtudium ſuum contulerunt Francogallis, nemo laude ſua apud populares caruit, ſtudioſeque excepta ſunt et prelo multiplicata *Radulphi de Praellis*, *Gentiani Herueti*, *de Ceriziers*, *Ludouici Giry* et *Petri Lomberti* conanima. Sed ſingula breui indiculo complectamur.

1) *Italicae.*

S. l. et a. f. Il libro di S. Auguſtino, de la Cita di Dio, il quale è diviſo in XXII. libri, tradotti in lingua volgare. *Cat. Bibl. Reg. T. I. p.* 381. *n.* 786. appoſito lemmate *vetus editio.* In *Bibl. Smithiana* p. 28. legitur: *la Città di Dio: tradetta (forſe) da Iacopo Paſſauanti. Deburius* in *Cat. Bibl. Ducis de la Valiere* circa annum 1480. excuſam exiſtimat ſcripſitque characterem eſſe romanum minorem, binas columnas, ſignaturas a - H ſecundi alphabeti, tabulamque materiarum ab initio XI. foliis praefixam. Erat eadem penes *Creuennam* olim, teſte *Cat. Bibl.* eius nouiſſimo. Cf. *Biblioteca degli Autori volgarizz.* in *Raccolta d'Opuſc. ſcient. e filol.* T. XXXII. pag. 342.

De auctore huius verſionis inter ipſos Italos haud conuenit, dum alii, in quibus *Fontaninus*, (in opere ſuo *de Eloquentia Italica) Nicolao Piccolomineo* eam aſſeruerunt, quos tamen refellit Apoſtolus Zenus in Annotationibus ad Fontanini librum; alii, veluti Iacobus Corbinellus, *Iacobum Paſſauantium* auctorem ſtatuerunt; vtriſque aduerſatus eſt Petrus Baſſaglia in editione Veneta a. 1742. a Florentino quodam anonymo eam profectam et Venetiis circa a. 1480. elaboratam eſſe dicens.

1734.

Roma per Antonio de Rossi. fol. La Città di Dio, opera del gran Padre S. Agostino Vescovo d'Ippona tradotta nell' idioma Italiano dal *P. D. Cesare Benvenuti* da Crema Abate Generale dei Canonici Regolari della Congregazione Lateranense.

Plurima commendant hanc operam, versionis elegantia, index copiosus, splendor artificii, ipsumque denique P. M. Benedicti XIV. cui dedicata est, nomen, teste *Bibl. degli Aut. volgarizz.* in *Raccolta d' Opusc. scient. e filol.* T. XXXII. p. 343.

1742.

Venezia, appresso Piet. Bassaglia e Franc. Hertzhauser. 4. Della Città di Dio di S. Aurelio Agostino: Tomo primo, che comprende gli XI. primi libri.

Haec est recens editio antiquae illius versionis, de cuius auctore editorem Petrum Bassagliam prolixius in epistola dedicatoria huic tomo praemissa disputasse diximus. Alterum tum (a. 1745.) nondum absolutum fuisse diserte monet auctor *d. Bibl. degli Aut. volg.* l. l. Sed postmodum additus esse debet. Nam Audiffredus in Cat. Bibl. Casanat. *duos* citat. Textus Latinus versioni adiungitur, insuperque Vita Augustini a Possidio scripta latine accessit.

2) *Gallicae.*

1486.

Abbeville chez Jean du Pré et Pierre Gerard. f. II. Vol. Dix premiers livres de Monseigneur S. Augustin de la Cité de Dieu translatés par RAOUL DE PREULLES. *In fine Tomi I:* Imprimé en la Ville d'Abbeville par Jean du Pré et Pierre Gerard

marchans libraires, achevé le XXVIII. de Novembre, l'an mil quatre cens quatre vingt et ſix. — *Tomo II:* Les ſept derniers livres. *In fine:* Imprimez *par les mêmes* à Abbeville. VII. d'Avril, mil quatre cens quatre vingt et ſix, après Pasques.

Commemorant hanc editionem *Maettarius*, *Debure Bibliogr. inſtr. T. I. p.* 248. *Deburius ſen.* in *Cat. Bibl. Ducis de la Valiere* T. I. p. 167. Notatur etiam in *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* Primus liber eſt ex paucis, qui Abbatisvillae ſunt impreſſi. Superat tamen editionis vetuſtatem ipſius verſionis aetas. Auctor enim, cuius nomen diuerſe, modo *de Preulles*, modo *de Praelles*, *Praesles*, *Presles*, quin etiam *de Praieres*, latine vero *de Praellis*, *de Praieriis*, *Preslaeus*, efferri ſolet; Caroli V. Franciae regis temporibus floruit, penesque eum magiſtri libellorum ſupplicum officio functus eſt, natus ex illicito concubitu *Radulphi de Praellis*, Philippi Pulcri quondam conſiliarii a. 1315. cum iniqua cuſtodia pater eius detentus eſſet. Sed filii legitimi iura Radulphus noſter iam ſenex regis ſui beneficio a. 1376. eſt conſecutus. Diem obiit menſe Nouembri 1382. Variis ille ſcriptis tam vernaculo, quam latino, ſermone compoſitis aetate iam deuergente inclaruerat, cum ſingulari regis mandato ſtipendioque ad conficiendam Auguſtini huius libri verſionem adigeretur, quam inchoatam anno 1371. die I. Nouembris ſeu feſto omnium Sanctorum, anno 1375. die I. Septembris abſoluiſſe fertur *). Praeſto erant XXX. Codices, quos

*) Ab eodem auctore profecta eſt Bibliorum verſio gallica, quam ſpecimine propoſito accurate deſcripſit P. *le Long* in *Bibl. Sacra* p. 318. quaeque eidem regi in literas propenſo debetur. cf. *Lancelot* in *Mem. de l'Ac. des Inſcr. T. XIII. p.* 656.

quos ita tamen secutus est, vt parcius verborum quam sensus explicationi studeret, et regis iussui obtemperans sententiae veritatem claritatemque per ambages orationis sectari mallet, quam eandem verbis insistendo periclitari. Vt vero commodius sua legerentur, singulos libros in capita plura dispescuit, quacum descriptione nescio an hodierna latini textus diuisio concordet. Nec contentus, Augustinum gallicani sermonis eloquio ciuibus suis admouisse, eiusdem etiam, vbi doctius locutus esse videretur, interpretem egit, subiuncta singulis capitibus *expositione*, in qua de mythicis, historicis, philosophicis aliisque reconditioris scientiae capitibus, prout quidem eruditionis tunc temporis conditio ferebat, disseruit, vt tamen ostenderet, se hominum doctorum aeui sui longe esse excellentissimum. Nempe auctores, vnde sua depromsit, si a paucis discesseris, saeculo VII. non antiquiores sunt, siquidem frequenter imprimis laudat *Isidorum Hispalensem*, *Orosium*, *Paulum Diaconum*, *Hugonem*, *Papiam*, *Fulgentium*, *Catholicon*, *Nicolaum Triueth*, *Vincentium Bellouacensem*, *Alanum* de Complanctu Naturae, *Ioannem Sarisberiensem*, *Gulielmum Paris*, *Petrum Comestorem*, *Helinandum* aliosque, aliquoties *Paulum Diaconum* de mirabilibus Mundi, *Coranum Mohamedis* et *Ioannem Magdunensem (Jean de Meun)* tanquam auctorem fabellae gallicae *de Rosa* appellat. Plura etiam ex historia tum sui temporis, tum antiquiori Franciae admiscuit, nec non traditiones passim vulgique superstitiones varias adspersit, ex quibus speciminis loco nonnulla proposuit *Lancelotus*, *Academiae Inscriptionum et liter. elegantior. Paris.* quondam Socius, cuius binae de Radulpho Preslaeo eiusque scriptis commentationes insertae sunt *Memoriis* eiusd. Academiae T. XIII. a p. 607 - 665. Illius enim

enim viri laudabili diligentia effectum est, vt quaecunque auctorem versionis huius concernunt iuxta documentorum optimorum fidem explorata nunc habeantur, simulque tenebrae istae, quibus *Crucius Cenomanensis (la Croix du Maine)* in *Bibl. Gall.* p. 427. haec obsepsit, quibusque dispellendis non admodum profecerunt coniecturis suis auctores *M. Bibliothecae Coloniensis* (p. 740. n. 157.) clarissima luce sint collustratae. Prae ceteris autem illius scriptis hunc librum paucissimis visum, inspectum vero, quantum equidem scio, memini, diligenter examinauit, praecipuasque eius dotes cum iudicio exposuit. Enumerat praeterea p. 654. insigniores aliquot codices MSS. qui ad vnum omnes in Bibliotheca Regia Parisiis asseruantur et numeris suis sunt notati. Ceterum non minus rara hac principe huius versionis editione est altera diu postea facta.

1531.

Paris (chez Galiot du Pré) par Nicolas Savetier. f. II. Tomes. La Cité de Dieu de Monseigneur Saint Augustin, translatée de Latin en françois par Raoul de Praesles; cuius splendidum exemplar olim inter ornamenta *Bibliothecae Ducis de la Valiere* numerabatur. Cf. *Cat. T. I. p.* 168. *n.* 458. Laudat eandem *Cat. Bibl. Musei Britt.* Tenendum est autem, Lancelottum etiam aeque ac Colonienses huius editionis mentionem facere, sed ita, vt apud *Galiotum du Pré* prodiisse affirment, cum tamen Deburius l. l. Nicolao Sauetierio tribuit. Quocirca nos coniecturam secuti vtrumque in titulo posuimus, alterum redemtoris, alterum impressoris partes gessisse suspicati.

1570.

Paris chez Nic. Cheſneau. f. La Cité de Dieu du St. Auguſtin traduite en françois par GENTIAN HERVET. *Cat. Bibl. Muſ. Britt.* cf. *M. Bibl. Col.*

1585.

Paris chez Mich. Sonnius. f. S. Auguſtin de la cité de Dieu, illuſtré des commentaires de Jean Louis Vivés, traduit en François par GENTIAN HERVET, avec les annotations et obſervations de *François de Belleforeſt.* troiſieme edition augmentée. *Cat. Bibl. Reg.* Eandem repetitam *Pariſiis* 1610. *fol.* tradunt Colonienſes.

1655.

Paris chez Pierre le Petit. f. S. Auguſtin, de la cité de Dieu, traduit en François par DE CEREZIERS, *Aumonier du Roy. Cat. Bibl. Reg. et Caſanat.*

1665 et 67.

Paris chez Pierre le Petit. 8. *II. Voll.* S. Auguſtin de la cité de Dieu, traduit en François par LOUIS GIRY, tomes I et II. contenant les dix premiers livres. *Cat. Bibl. Reg.*

1675.

Paris chez André Pralard. 8. *II. Voll.* La Cité de Dieu de S. Auguſtin, traduite en François et reveue ſur pluſieurs anciens MSS. avec des remarques et des notes, contenant des corrections du texte par PIERRE LOMBERT. *Cat. Bibl. Reg.* et *Ducis de la Valiere.* Eadem repetita eſt eodem anno *Bruxelles* et 1693, *Paris. II. Voll. (Cat. Bibl. Thott.)*

1701.

1701.

A Paris chez Nicolas Pepie. 8. *en II. Tomes.* La Cité de Dieu de S. Auguſtin, traduit en François et revüe ſur l'edition des PP. Benedictins, avec des remarques etc.

1736.

A Amſterdam chez Pierre Mortier. 8. *IV. Tomes.* La Cité de Dieu de St. Auguſtin, traduit en François et revue ſur pluſieurs Manuſcrits: avec des Remarques et des Notes qui contiennent quantité de corrections importantes du Texte Latin; et la Vie de M. *Lombert.*

Notae imprimis de verſione tractant eiuſque licentiam ex eo, quod elegantiae ſenſui traductor debeat et quod linguarum inuicem abhorrens ingenium poſtulet, excuſant. Hinc nec vbique eadem iterum inculcare, ſed ad priores tantum XI. libros talia monere ſatis viſum eſt. Emendationes, quas in titulo profitetur, ex X. circiter aut XI. MSS. Gallicanis nonnulliſque Vaticanorum, quas Benedictini PP. ipſi conceſſerant, lectionibus hauſtas eſſe monet. Eadem verſio totidem voluminibus in 12. *eodem anno ibidem apud Iac. Rollin* excuſa, quae ſimiliter ac praecedens vitam traductoris in titulo gerit, memoratur in *Cat. Bibl. Reg. T. I. p.* 379. Eandem *duodenis IV. Voll. Pariſiis* 1737. excuſam laudat *Cat. Bibl. Firmianae.*

3) *Hiſpanicae.*

1614.

Matriti. f. S. Auguſtinus de Ciuitate Dei l. XXII. Hiſpanice per ANT. DE ROYS et ROZAS. Laudant *Colonienſes.*

1676.

1676.

Amberes (Antuerpiae) *f.* Iidem eiusdem versionis. *Cat. Bibl. Thott.* iterumque ibidem repetiti dicuntur a. 1696. *f.* in *Bibl. Eccl. Colon.*

Belgicam versionem impressam *Lugduni Bat.* 1621. ex *Cat. Bibl. Traiect.* T. II. p. 3. proferunt Colonienses.

Germanicam Ioannis Godfridi de Odernheim, qui circa a. 1495. Oppenheimensis ecclesiae pastor fuisse perhibetur, ex *Eisengrenii* fide commemorat *Possevinus App. Sacr. T. I. p.* 889. Aliam auctore *Hans Nicolao Sigmaro a Schlüsselberg*, excusam *Ratisbonae* 1666. 4. laudat *Gemeiner Regensb. Stadtbibl.* p. 197. attamen non nisi librum primum eam complecti significat.

(75) *De Bono Viduitatis liber.*

1517.

Paris chez Jean Petit. 4. De l'Etat de Veuvage; de la Maniere de prier Dieu; la Vie de Sainte Monique; Opuscules de St. Augustin, traduites par ADRIAN GEMELLI (Jumel), Prêtre Docteur en Theologie et grand Archidiacre de Laon en Picardie. *Du Verdier* ed. recent. *T. I. p.* 7. Tractatus *de orando Deo* inter Epistolas censetur CXXX.

(79) *De Gestis Pelagii liber.*

1611.

Augustae Vindelicorum. 8. D. Augustini liber de gestis Pelagii, nunc primum editus studio MARCI VELSERI.

Faesulis (vrbe agri Florentini, quam hodie *Fiesoli* dicunt) inuentus erat in Bibliotheca Abbatiae S. Bartholomaei Canonicorum Regularium Lateranensium.

ſium. Hinc eius antigraphum Cardinalis *Scipio Cobellutius*, tunc ab Epiſtolis et Secretis Summi Pontificis, Roma ad *Marcum Velſerum* Duumuirum Auguſtanum tranſmiſerat; qui quidem aliquamdiu editiones, quae Romae Florentiaeque accuratiſſime parari ferebantur, cupide expectauit; ſed quoniam longum id futurum negotium res loquebatur, gratiam apud viros pios et eruditos, antiquae doctrinae amantes, Romanis Florentiniſque editoribus ipſis non inuitis, ſe initurum eſſe ratus, ſi nuda interim Auguſtini verba vtenda fruenda proponeret, exemplum Romae tranſmiſſum cum fide exprimendum curauit, lectionibus variantibus, quae ad marginem eiuſdem comparauerant, pariter in ora adſcriptis, ſubiectis vero in ima pagina aliis, quas maximam partem *Marco Velſero*, Canonico tunc Friſingenſi, deberi editor ſignificat, eaſque coniectura fere ſubitaria inter legendum notatas, paucas etiam paulo audaciores ab auctore improbatas ſcribit. Nullas vero quantauis probabilitatis ſpecie blandientes in contextum a ſe receptas eſſe affeuerat. Praefationem hanc repeti fecit *Ioannes Clericus* in Append. Auguſtinianea (T. XII. ed. Antuerp.) p. 607. Exſpectatae vero illae Romanorum Florentinorumque editiones lucem non viderunt, ſed Pariſiis paulo poſt cum libro *contra ſecundam Iuliani reſponſionem* cura *Menardi* iterum prodiit, quem vide n. 98. Nec dubito, quin inter *Opuſcula Auguſtini diſcipulorumque eius* editus ſit, quae ſupra a nobis ſunt in medium producta.

(80) *De correctione Donatiſtarum liber.*

Edidit ſeorſim hunc librum Nic. Bergius Reualenſis *Holmiae* 1696. in 8. ſub tit. *D. Auguſtini liber de moderate coercendis haereticis ad Bonifacium Comitem.*

(82. 83)

(82. 83) *Auguſtinus in Euangelium Iohannis*

et

Epiſtolam eius I. ad Parthos.

Sine anno

loco et typogr. fol. *Auguſtinus ſuper Iohannem.* Haec verba tituli loco literis maioribus folio primo ceterum vacuo ſunt impreſſa. In limine textus: *Diui Aurelii Auguſtini, Hipponenſis epiſcopi: in euangelium ſecundum Iohannem Tractatus primus foeliciter incipit. Ab eo quod ſcriptum eſt: In principio erat Verbum: et verbum erat apud deum: et deus erat verbum. vſque ad id quod ait: Et tenebre eam non comprehenderunt.* In fine: *Diui Aurelii Auguſtini hipponenſis epiſcopi expoſitio in euangelium ſecundum Iohannem foeliciter explicit.* Praecedunt *Annotatio ſeu Inuentarium principalium ſententiarum*, nec non *Tituli ſeu Rubricae tractatuum* X. foliis. Impreſſio facta eſt literis gothicis minoribus, duabus columnis. Chartae literis ſignatae ſunt, deſiderantur tamen foliorum numeri et cuſtodes. In ſumma pagina non ſolum Tractatus, ſed et capita indicantur. In ipſo contextu autem verba euangelii aut alia loca biblica commentariorumque initia, illa medio, haec maiori charactere diſtinguuntur. Addita ſunt marginalia, in quibus vel loca parallela, vel lectiones variae locorum biblicorum ab Auguſtino laudatorum producuntur. His conſideratis nemo non inſignem huius editionis ſimilitudinem cum impreſſis Amerbachianis, quorum exemplaria paſſim a nobis inter Auguſtiniana proferuntur, agnoſcet. Lubens tamen conceſſerim in Cl. *Braunii* ſententiam, qui Tomo II. Not. H. Litt. p. 33. *Norimbergae* per *Antonium Kobergerum* excuſam eſſe ſtatuit, modo non in ſola typorum ſimilitudine, ſed totius operis deſcriptione

nitatur illius iudicium. Vnum accedit, Kobergerum plura, Amerbachium contra vel nulla, vel pauca admodum absque nomine suo emisisse.

VERSIONES.

1670.

Romae typis S. C. de propag. F. 4. Capita nonnulla ex diuersis tractatibus in Euangelium Ioh. de Sp. S., Lat. et Gr. interpr. MAX. PLANVDE; *inter* opuscula aurea collecta a *P. Arcudio* a pag. 631. In Bibl. Eccl. M. Coloniensi laudatum inuenio LIBRVM *de Spiritu S.* ex diuersis Augustini Tractat. *super Ioannem* collectum, qui prodiisse dicitur Basileae 1578. Gr. lat. Ex his intelligere mihi videor, non alium indicari librum, quam *Leunclauii Legationem Manuelis Comneni ad Armenios*, cui aliquot capita de Trinitate ex Augustino gr. conuersa sunt inserta. At si hunc voluit quem testem laudat *Lipenius in Bibl. Theol.* T. II. p. 783. fallitur ille quidem; nam ista prorsus ibidem non leguntur. Nescio vero, an huc forte pertineat *liber Augustini de Spiritu Sancto. Geneuae* 1540. 8. quem profert *Cat. Bibl. Bernens.* T. I. p. 15.

1670.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 12. Homelies de S. Augustin sur la premiere epistre de S. Jean: traduction nouvelle.

1700.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 8. *IV. Voll.* Les traitez de S. Augustin sur l'evangile du S. Jean et son epistre aux Parthes, traduits en François sur l'edition des PP. Benedictins, avec des sommaires à la marge, par *Philippe Goisbaud* DU BOIS.

(84) *De Gratia Christi et peccato originali contra Pelagium et Caelestium.*

1687.

Moguntiae typis Petri Hermans. 8. Liber Diui Aur. Augustini, Hipp. Episc. contra Pelagium et Caelestium de Gratia Christi, Commentario breui et continuo illustratus a R. P. *Carolo Iosepho* TRICASSINO, Ord. Fratr. Min. Capucin. S. Francisci. Cf. *Act. Erud. Lips. Suppl.* T. I. p. 134.

Ad hunc Augustini librum spectat editoris liber, *Gratia efficax refutata ex libris S. Augustini*, per eundem typographum hoc ipso anno excusus, quem recensent *Acta Erud.* vol. eod. p. 128 - 133. idque intendisse auctorem declarant, Pelagianos ab Augustino propterea haereseos fuisse insimulatos, quod nullam omnino Gratiam Dei admitterent in voluntate necessariam, non vero ob id, quod gratiam eam indifferentem, seu talem, cui voluntas humana seu obtemperare seu resistere posset, statuerent. Idem fere *Tricassinus* iam ante in libro *de natura peccati originalis, secundum mentem S. Augustini* etc. edito *Parisiis* 1677. in 4. docuerat. Ceterum Auctor Coloniensis non *Moguntiae*, sed *Trecis*, vnde oriundus erat *Tricassinus*, eum impressum existimat.

1738.

Paris chez Franc. Babuty. 12. Les deux livres de St. Augustin de la grace de J. C. et du peché originel, traduits en François sur l'edition des PP. Benedictins de la Congregation de S. Maur.

(93) *De Coniugiis Adulterinis libri II.*

1698.

Ienae per Ioa. Bielkium. 4. D. Aur. Augustini libri duo de adulterinis coniugiis ad Pollentium, cum

notis Iurifconfulti celeberrimi, quibus dogma Ecclefiae de matrimonii diffolutione illuftratur.

Auctor notarum fertur IOANNES SCHILTERVS Antecessor quondam Argentoratenfis, ingenio aeque ac doctrina inter Iurifconfultos eminens; edidit vero et praefatus eft *Georgius Schubartus*, humaniorum literarum tunc temporis apud Ienenfes Profeffor. Occafionem libro caufamque fimul cur latere Schilterus voluit, dediffe ferunt *Vlricum Obrechtum*, virum eleganti doctrina et multis editis fcriptis tunc apud Argentoratenfes infignem. Qui cum Argentorato vrbe in poteftatem Ludouici XIV. redacta Iefuitarum captionibus in caftra Pontificia effet pellectus, idque deinde praemii tuliffet, vt fenatui Argentoratenfi praefidis nomine a rege praeficeretur, morem in iudiciis receptum, matrimonia adulterii caufa diffoluendi, patrum iftius focietatis placitis haud dubie obtemperans, aboleri fecit eiufque rei gratia etiam hunc Auguftini librum germanice vertiffe traditur. Cf. *Morerius* in *Dictionario (ed. Amft. in Suppl.)* Tametfi vero pofterius adferere non aufim, arbitror tamen, Auguftini fententiam a caufae huius patronis fuiffe iactitatam, idque ipfum Schilterum impuliffe non vt eludendam fibi fumeret, quod a tali viro expectari non poterat, fed vt denuo fub iudicium eandem reuocaret et ab omni parte perpenfam proponeret. Facile tamen temporum ratio fuadere poterat, vt nomen inuidiae fubtraheret. Liceat nunc breuem difputationis eius confpectum, quemadmodum a *Frid. Bened. Carpzouio* per examen huius libri in *Actis Erud. Lipf.* 1698. p. 340. delineatus eft, fubiungere. „Primum, *inquit*, animaduertit Schilterus, controuerfiam effe duplicem: alteram *de iure diuortiorum*, quae Auguftinus nifi ex caufa adulterii negabat effe permiffa; altera *de iure iterum nubendi*, quod

quod Augustinus viuente altera parte concedit nemini, ne quidem ex causa adulterii: nisi quod cap. VI. innuit, Christianos tantum coniuges hoc praecepto teneri; vnde colligas, ab adultero non Christiano discedenti nuptias secundas minus fuisse interdictas. Pollentium vero in priori quaestione labi docet notarum Auctor, abreptum Hebraeorum Romanorumque moribus ac legibus, quibus diuortiorum licentia inualuerat. In hac ergo parte triumphare Augustini facundiam et disputandi subtilitatem, licet argumentis eius non id semper conficiatur, quod illis colligere velit. Sic locum illum Paulinum 1 Cor. VII. 10. 11. nec ab Augustino, nec a Pollentio recte capi et explicari obseruat. Augustinum ex praeiudicata opinione mulierem, quae discedat a viro, accipere de ea, quae ob adulterium diuortat aut repudietur, atque adeo, vt Scholae loquuntur, petere principium. Pollentium contra, quae Apostolus in eam conditionem conferat, si fiant, pure accipere, ac si licite fieri possunt, atque adeo, quae *de facto* dicuntur, perperam *de iure* intelligere. In altera vero parte controuersiae, qua de iure iterum nubendi, si factum est diuortium, quaeritur, Augustinum sine causa ab apertis Christi verbis Matth. V. 32. discedere, eisque vim inferre notat; cum ea, quae particulis exceptiuis regulae eximuntur, non in vim exceptionis, sed exempli valere velit, inuito sensu communi, rectisque interpretandi regulis, ad Grammaticae, Logicae, subiectaeque materiae principia reuocatis. Neque reliquas eius rationes ita esse comparatas, vt nos cogant, ad contortam interpretationem verborum perspicuorum confugere, euoluto cuiusque argumenti paralogismo demonstrat. Haec fere sunt, quae priori libro disputantur et notantur. Altero libro eadem controuersia discutitur, a Pollentio denuo et luculen-

tius expoſita, nouiſque rationibus munita, quibus Auguſtinus occurrit, ſuamque ſententiam tuetur et expolit. Doctiſſimus vero Schilterus et hic Auguſtinum κατὰ πόδα ſequitur, et quid ſit in controuerſia, cuius ponderis ſint rationes aut reſponſiones allatae, quae inter ſe conſentanea ſint aut diſſentanea, magno iudicio examinat: ſub finem ex Lib. 2 Retract. cap. 57. obſeruans, in hac ſententia ipſum ſibi non ſatis fidere, nec ſatisfacere Auguſtinum.“ Hactenus Carpzouius. Reſtat, vt obſeruemus, rariſſime iam occurrere Schilterianam hanc opellam, quippe qua noſtra etiam Bibliotheca caret cuiuſque mentionem in Catalogis praecipuarum Bibliothecarum, praeterquam in Catalogo Bibl. Regiae Pariſienſis, fruſtra quaeſiuimus.

(98) *Contra ſecundam Iuliani reſponſionem,* operis imperfecti *libri VI.*

1617.

Lutetiae Pariſ. apud Sebaſt. Chappelet. 8. S. Aur. Auguſtini, Hipp. Ep. contra ſecundam Iuliani reſponſionem, operis imperfecti, libri duo priores. Nunc primum ex Manuſcriptis codicibus editi. Additus eſt et eiuſdem Auguſtini *de Geſtis Pelagii* liber ante paucos annos editus. Nunc primum in lucem editus cura *Cl.* Menardi, Iuliomagi Andium Propraetoris.

Paucas ſed ſelectae doctrinae notas editor haud inceleber adſperſit. Nuncupauit autem Archiepiſcopo Lugdunenſi Dionyſio de Marquemont ep. d. pridie Non. Aug. 1616. Extat eadem editio hoc ipſo anno ab iiſdem typographis in folio excuſa. Cf. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.*

1642.

1642.

Louanii apud Cornel. Coeneſtenium. 4. S. Aur. Auguſtini contra ſecundam Iuliani reſponſionem, operis imperfecti, libri duo priores, reſtituti a F. MICH. PALVDANO, Gandauen. O. Eremit. S. Auguſtini. *Praemittuntur iidem libri, quales a.* 1617. *Pariſiis editi fuere. Cat. Bibl. Caſanat.*

Louanii apud Iacobum Gezers. 4. S. Aur. Auguſtini libri duo priores, operis imperfecti, contra Iuliani ſecundam reſponſionem: ex recenſione MICHAELIS PALVDANI. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* In hac iteratione prioris editionis errata innumera ſola coniectura correcta eſſe ex Riueto monent Colonienſes.

1654.

Pariſiis ſumpt. Simeonis Piget. f. S. Auguſtini Epiſcopi Catholici contra Iulianum haereticum Pelagianum operis *perfecti* libri ſex; in *Suppl. Hieron. Vignerii.* T. II. p. 1 - 322.

Octo libris opus ſecundae reſponſionis Iuliani conſtabat. Eam vero Auguſtinus ſic refutare aggreſſus eſt, vt ſingulis libris librum apponeret. Sed morte praeuentus nonniſi ſex libros abſoluere potuit atque imperfecta adeo haec eius reſponſio manſit, vt Poſſidius etiam teſtatur. Ex his diu nonniſi *duo* habebantur editi per *Claud. Menardum* Pariſ. 1617. Enimuero a. 1654. *Hieronymus Vignier* ex Soc. I. *ſupplementis* ad editiones Auguſtinianas anteriores hoc anno editis clarus, non ſolum quatuor de nouo ex Codice MS. Abbatiae Claraeuallenſis eruit, ſed ſibi etiam perſuaſit et aliis perſuadere conatus eſt, integrum hiſce VI. libris Auguſtini opus a ſe exhiberi.

Argumentis vtebatur, *primo*, quod nullus a ſe inſpectus ſit Poſſidii codex, in quo vox iſta, *imperfectum*, extet; *ſecundo*, quod in MS. Claraeuallenſi ſexto demum libro vocula *explicit*, non item reliquis ſit addita; vnde colligit, finem totius operis eo indicari; *tertio* denique, id quod longe foret grauiſſimum, ſi probaſſet, ſextum librum ceteris eſſe longiorem atque tam Iuliani inuectiones, quam Auguſtini reſponſa ceteris prolixiora; quocirca concludit, probabile videri, ſexto hoc libro tres Iuliani ſimul eſſe collectos idque ex ipſius verbis finalibus adſtruere nititur, in quibus omnia ad generalem ex illatis concluſionem apprime conſpirent. Enimuero Benedictini Tomo X. P. II. omnia haec vana eſſe pronuntiant atque exemplis contrariis luculenter demonſtrarunt. Praemiſit editor diſputationem de Iuliano eiuſque in B. Auguſtinum ſcriptis et teſtimonia veterum, qui horum ſex librorum meminerunt et locos ex iis in ſuos commentarios retulerunt.

1736.

Paris chez Franc. Barbuty. 12. *II. Voll.* Les VI. livres de S. Auguſtin contre Julien, defenſeur de l'hereſie Pelagienne, traduits en François ſur l'edition des PP. Benedictins.

(99) *Enchiridion ad Laurentium.*

SAEC. XV.

Sine anno

et loco. fol. min. S. Auguſtini Enchiridion. Conſtat foliis XXXIII. Exordium capit ab ipſo ſtatim prologo verbis: *Incipit liber enchiridion ſācti auguſtini de fide, ſpe et caritate.* In fine textus folii XXXI. pagina auerſa: *Deo gracias.* dein poſt *capitulorum titu-*

titulos folio XXXII. incipientes, folio XXXIII. pagina prima: AMEN. Describit hanc editionem antiquissimam sane Cl. *Seemiller* fasc. I. p. 156. sq. inter eos libros, de quorum typographis ne coniectura quidem experiri ausus est. Quod aetatem attinet, ante annum 1477. excusam esse non dubitat literasque, quibus expressa est, non fusas, sed sculptas propter inaequabilitatem sibi videri edixit, genus tamen earum declarare oblitus est. Vnicum ab eo interpunctionis signum, punctum nempe, atque id ipsum rarissime obseruatum. Deerant signa quaeuis paginarum foliorumue, nec non literae initiales, capita tamen numero romano distinguebantur. Lineas per paginam numerabat XXXIIII.

SAEC. XVI.

1527.

Augustae Vindelic. seu *Coloniae.* 8. S. Aur. Augustini Enchiridion de doctrina Christiana ad Laurentium vrbis Romae primicerium, nec non libellus de essentia Diuinitatis eiusdem. Laudat *Hendreich* in *Pand. Brandeb.* p. 341. sed adeo negligenter locum, vbi impressa sit, editio indicat, vt in medio relinquam, *Augustam* an *Coloniam* voluerit.

1552.

Coloniae ap. Petr. Horst. 8. S. Aur. Augustini Enchiridion de fide, spe et charitate, accedit eiusdem liber de fide et operibus. *Cat. Bibl. Thott.*

1575.

(Geneuae) apud Eustath. Vignon. 8. D. Aur. Augustini Enchiridion ad Laurentium, siue summa et praecipua totius Christianae religionis capita. Liber vtilissimus iis omnibus, qui breuissimam Augu-

 stinia-

ſtinianae doctrinae epitomen ex ipſo Auguſtino, et quidem iam ſene, habere deſiderant, multis mendis et gloſſematis, quibus antea ſcatebat, ex veteri manuſcripto repurgatus et commentariis illuſtratus. Per LAMB. DANAEVM. Acceſſit operi triplex index.

Diuinas plane Auguſtini Scriptorum virtutes *Lamb. Danaeus* in epiſtola dedicatoria ad Edzardum Friſiae orientalis principem praedicat, indeque progreſſus ad querelas de iniquo eorum paulo poſt auctoris ſui exceſſum fato, dum partim temporum iniuria perdita, partim hominum improborum malevolentia corrupta et interpolata fuerint, anſam capit operam ſuam vtcunque commendandi, quippe qua non ſolum verborum vulnera ſanaſſe, ſed Auguſtinum ipſum ſui teſtem et interpretem produxiſſe gloriatur. De manuſcripto, quo ad emendandum textum vſus ſit, nihil amplius ab eo proditum eſt. Praemittuntur vero praeter dictam epiſtolam, *de methodo librorum Auguſtini et de eorum euoluendorum ratione diſputatio*, nec non *Prolegomena* ad librum iamiam editum, in quibus *de titulo*, *vtilitate*, *aetate operis* ac *de Laurentio*, *ad quem dirigitur*, praecepit. In Commentariis dogmata cum Auguſtiniana, tum Caluiniſtarum latiſſime explicantur, et quod iſta aetas in deliciis habere coeperat, contra diſſentientes ſtrenue defenduntur.

1579.

(Geneuae) apud Euſt. Vignon. 8. Idem liber, ſecunda editio aucta et ab ipſo auctore recognita.

1583.

Geneuae. fol. Eadem libri huius recenſio recuſa in *opuſculis theologicis Lamb. Danaei* pag. 729-896.

1597.

Ibidem. 8. Eadem recenſio. Laudante *Hendreichio* in *Pand. Brandeb.*

SAEC. XVII.

1604.

Witebergae. ſumpt. Pauli Helwichii typis Cratonianis. 8. D. Aur. Aug. Enchiridion ad Laurentium Vrbis Romae Primicerium, nec non libellus de Eſſentia Diuinitatis, qui inter opera Auguſtini extat tomo quarto: In gratiam ſtudioſorum Theologiae ſeorſim edita, cum praemiſſa ad illuſtres et generoſos Barones, Dom. Richardum et Dom. Iohannem a Tſchernemel; *de vera patrum lectione et lectionis vtilitate*, praefatione et dedicatione SALOMONIS GESNERI, *Theol. Witeb.*

1641.

Lugd. Bat. 12. Idem liber. Notat *Hendreich* in *Pand. Brandeb.* l. l.

1656.

Helmaeſt. 4. Idem liber. *Hendreich* in *Pand. Brandeb.* Sed in his omnibus adeo deſultorius eſt viri huius labor, vt quamuis prouidus metuam tamen, ne male eum intellexerim. Vereor, ne, quod hanc editionem attinet, in errore verſetur, diuerſa Auguſtini ſcripta, Enchiridion Doctrinae Chriſtianae cum libris IV. de Doctrina Chriſtiana, a. 1655. hac forma Helmaeſtadii editis, confundens.

1665.

Pariſ. apud Steph. Loyſon. . . Auguſtini Enchiridion ad Laurentium V. Romae primicerium. Ext. in *opere Spirituali* a pag. 129.

SAEC.

Saec. XVIII.

1705.

Lipsiae. sumpt. Ioh. Heinichii, Viduae, literis Io. Heinr. Richteri. 8. D. Aur. Aug. Enchiridion ad Laurentium Vrbis Romae Primicerium, in vsum studiosae iuuentutis, cum praefatione *de studio theologico D. Adami Rechenbergi* recusum.

Versiones. *Demetrium Cydonium* in *Graecam* linguam Enchiridion Augustini transtulisse tradunt, inquit *Posseuinus App. S. T. I. p.* 153. Sed vnde hanc notitiam hauserit tacet. Edita certe haec versio non est, et si extitit vnquam, in *Bibl. Vaticana* latere etiamnum debet *). Ex *Gallicis* duabus alteram Colletetii iam supra, cum librorum *de doctrina christiana* editiones recenseremus, commemorauimus. Superest altera Antonii Arnaldi, quae prodiit

1648.

Paris chez Anton Vitré. 8. Le livre de S. Augustin de la Foy, de l'Esperance et de la Charité, traduit en François par Antoine Arnauld, Docteur de Sorbonne, avec le Latin ensuite, reveu sur VI. anciens MSS. Addit Hendreichius huius versionis repetitiones annorum 1652 et 1656.

1681.

Kiöbenhav. 8. Idem liber *Danice*, overs. af *Henr. Olafsen.* Cf. *Cat. Bibl. Thott.*

Per-

*) Hendreichius in *Pand. Brandeb.* p. 342. manuscriptam Demetrii versionem laudat adducto teste *Hottingero* in *Bibliothecario* p. 372. Vbi tamen altum de ea silentium.

Pertinet ad hunc Auguſtini librum peculiariter opuſculum abſque auctoris nomine hoc titulo editum: *Theologia Moralis S. Auguſtini, in qua praeceptum de amore Dei plene pertractatur etc.* per *E. B. S. M. R. D.* de quo v. *M. Bibl. Eccl. Col.* p. 744.

(100) *De cura pro mortuis gerenda liber.*

1543.

Pariſiis ex officina Ioannis Palieri. 8. D. Auguſtini de cura pro mortuis gerenda, ad Paulinum liber vnus; item D. Chryſoſtomi Homilia, Latine, quod pro defunctis lugendum non eſt, ſed orandum. *Maitt. T. III. P. I. p.* 345.

Laudant *Germanicam* huius libri verſionem auctore *Vito Mileto, Moguntiae* 1604 et 1634. 12. Lipenius in *Bibl. Theol.* T. II. p. 329. T. I. p. 498. et ex eo Colonienſes, apud quos praeterea egregias quaſdam ſuper Auguſtini de mortuis et ſanctorum cultu ſententia obſeruationes ex doctorum Theologorum ſcriptis collectas h. l. inuenies.

(102) *Regula ad ſeruos Dei*, ſeu verius *Regula Sanctimonialibus ſcripta*, alias *Epiſtola CCXI vel CIX.*

Bernardus Vindingus et *Proſper Stellartius*, ambo ex familia Auguſtiniana, primi viderunt, *regulam ad ſeruos Dei* ex epiſtola laudata fuiſſe depromtam viriſque aptatam. Quo, quibus id factum ſit auctoribus, ignoratur. Sed mature admodum factum eſſe apparet. Obſeruant enim Benedictini, eam perantiquae Tarnatenſis regulae potiſſimam partem facere et laudari in Concordia regularum a Benedicto Aniano abbate et in Codice etiam Corbeienſi, mille

mille annorum, viris accommodatam, et cum ea, quae inſcribitur *regula ſecunda*, in vnum corpus compactam exhiberi. Tenendum eſt autem, hac tranſmutatione priorem epiſtolae partem a verbis initialibus: *Sicut parata eſt ſeueritas* etc., vſque ad illa, *Sed potius lacrymas Petri paſtoris*, penitus eſſe abiectam: cuius loco pauca haec praemitti ſolent adſcititia: *Ante omnia Fratres cariſſimi, diligatur Deus, deinde proximus, quia iſta praecepta ſunt principaliter nobis data.* Atque hac forma ſaepius ſeparatim ab Operum collectionibus, ita, vt vel ſola adiectis nimirum *Hugonis de S. Victore* aut *Lairveltzii* commentariis volumen efficiat, vel cum aliis Ordinis Auguſtiniani Conſtitutionibus excuſa eſt. Sed cum latiſſime hic Ordo pateat, totque diuerſae eo nomine comprehendantur Congregationes, quarum omnium Conſtitutiones, quae plus minuſue hanc regulam reſpiciunt, ſaepius quidem ſunt impreſſae, ſed natura ſua paucorum manibus teruntur et fere delitescunt: intelligitur, quam lubricum ſit, accuratum aut plenum *editionum* huius *regulae* indicem contexere. Equidem oppido paucas ipſe vidi, nec quos, ceſſantibus illis, ſequi potuiſſem nobilium Bibliothecarum Scriptores ſatis fidos (hac in re expertus ſum. Collegi tamen, quantum potui, atque hoc ſaltem aſſecutus mihi videor, vt, quod deſit, aut minus recte ſe habeat, ſi tanti putatur ab aliis ſuppleri aut corrigi facilius poſſit *).

SAEC.

*) Quae *cruce* notantur, eas ſolummodo in *Catalogo Bibl. Bodleianae* laudatas reperi, qui vt inter praeſtantiſſimos Bibliothecarum publicarum indices merito numeratur, ita haud raro bibliothecariorum vſibus magis, quam communi vtilitati eſt accommodatus libroſque, quibus aliqui tractatus inſerti

SAEC. XV.

1481.

Romae. fol. Regula S. Auguſtini cum Commentario *Ambroſii Coriolani. Orlandi* pag. 284 et 316.

1490.

Argentinae per Martinum Schott. fol. Canones *Aurelii Auguſtini iuxta triplicem quam edidit regulam omni ſtatui modum viuendi praeſtantes.* (Haec litteris maiuſculis, ſequentia minoribus tituli inſtar in prima pagina;)

Prelati. regendi copiam nanciſcuntur
Hic Subditi. ſuis curatis obſequendi debitum preſtare docentur.
Mores accipiunt xp̄i fideles vniuerſi.

Ad calcem: *Opus canonum Aurelii Auguſtini. cum noua ac preclara interpretatione* Ambroſii Choriolani *viri preſtantiſſimi. generalis magiſtri totius ordinis heremitarum diui Auguſtini. per ſpectabiles viros* Tilmannum limperger. *ordinis heremitarum ſancti Auguſtini fratrem.* Iacobum fedderer. Iohannem ſcherrer. *artium liberalium profeſſores et ſacre theologie bachalarios formatos exquiſitiſſime caſtigatum atque reuiſum eſt. Impreſſumque* Argentine

ferti ſunt, non verbis indicat, ſed vbi in forulis reperiantur, ſignis declarat. Ceterum neſcio etiam, an omnes Ordinis Auguſtiniani Conſtitutionum editiones *regulam* hanc a limine praeferant. Alias numerus earum ex Lipenio *(Bibl. Theol.* T. I. pag. 118. ſqq.) Hendreichio *(Pand. Brandeb.* pag. 343.) et Catalogo Bibliothecae Caſanatenſis (v. *Conſtitutiones)* facile augeri poſſet.

gentine *arte et impenſis ſolertiſſimi viri* Martini ſchott. *Anno ſalutis*. M.CCCCXC.

His omnibus denique ſubiecta ſunt *monimenta ad lectorem* ſex diſtichis conſtantia ſubſignataque literis: *F. D. L.* Ab initio occurrit *Tilmanni Limperger* praefatio ad *Nicholaum Frieſs*, theologum Auguſtinianum, epiſcopum tripolitanum. Deinde a folio inde primo vſque ad octauum praemittuntur *Vita Auguſtini per Coriolanum*, et *commendatio regulae eiuſdem.* Tandem folio IX. incipiunt *Commentarii ſuper regula Diui Auguſtini — editi ab Ambroſio Coriolano — per modum Dialogi;* continuantur vero vſque ad folii CXVIII. finem. Dehinc ſeparatim folio CXX. vſque ad finem fol. CXXXIII. excuſi ſunt *Commentarii Ambroſii Choriolani in primam regulam ſancti Auguſtini* cum tribus eius in laudes et doctrinas quaſdam huius doctoris orationibus. Praefatio, quae huic parti fol. CXIX. pag. altera praemittitur *Oliuerii Seruii Tholentinatis* ad *Guillermum de Eſtouteuilla Epiſcopum Oſtienſem et Cardinalem*, in qua ſe primum haec foras mittere ſcribit, ad aliam, quae hanc praeceſſerit, Editionem ſpectare videtur. Ceterum ſedulo cautum eſt a typographis, ne vacuas paginas admitterent; quocirca paſſim, veluti fol. VIII. pagina altera, nec non eadem pagina tituli, item prima fol. CXIX. Auguſtini effigiem ligno impreſſam videbis. Conferri etiam de hoc opere poterit *Braun Not. H. Lit.* T. II. pag. 195.

1500.

Venetiis impenſis Giuntae, arte Iohannis de Spira. 4. S. Auguſtini Regula vna cum Vita eius; inter *Regulas quatuor primum approbatas*, de quibus ad *Benedictum* dicetur, ſimulque hanc editionem latius deſcriptam dabimus.

Saec.

SAEC. XVI.

1516.

Lugduni. 8. (†) S. Augustini Regula.

[1517.]

Sine loco et typographo. 8. B. Augustini episcopi regula. *Extat* in *Constitutionibus* fratrum Heremitarum sancti Augustini ad Apostolicorum priuilegiorum formam pro reformatione Alemanniae.

Praemittitur *ad omnes ordinis fratrum Heremitarum S. Augustini per Alemanniam Conuentus adhortatio* Iohannis de Staupitz, *Prioris Generalis ad negotium dictae reformationis tunc Vicarii*, signata a. 1517.

1526.

Parisiis. . . . . *Hugonis a S. Victore* in Regulam D. Augustini expositio, edita in prima integra *Operum eiusdem* collectione h. a. facta. Num ipsa quoque *regula* vna expressa sit, ignoro. Hugonis vero Commentarius postea pariter recusus est in editione *Veneta (apud Io. Bapt. Somascum)* 1588. et Coloniensi 1617. nec non nouissima, quam singulatim indicabimus.

1550.

Venetiis. 4. S. Augustini Regula ad Seruos Dei, *seu verius* Regula Sanctimonialibus praescripta: *cui praemittitur* Regulae Clericis traditae fragmentum cum Regula secunda (supposititia). *Ext.* inter quatuor primum approbatas Regulas collectore *Io. Francisco Brixiano*, Congreg. S. Iustinae O. S. Benedicti; — *circa finem.*

1561.

Venetiis per Bernardinum Fasianum sumptibus Canonicorum Regularium Lateranensium. Mense

Aprili. 4. S. Auguſtini Regula, cum expoſitione *Hugonis de S. Victore* Latine et *Italice. Cat. Bibl. Pinell.* cf. *Fabric.* in *Bibl. M. et Inf. Lat.* ed. Manſi T. III. pag. 301.

1575.

Coloniae Agripp. 8. S. Auguſtini Regula et Conſtitutiones fratrum Ord. Praedicatorum. *Cat. Bibl. Bodl.* cui addatur *Hendreich* in *Pand. Brandeb.*

1581.

Dilingae. 4. S. Auguſtini Regula cum Commentario *Hugonis a S. Victore. Lipen. Bibl. Th. T. I. p.* 119.

1582.

Venetiis (†) S. Auguſtini Regula.

1585.

Mantuae. 4. Regula S. Auguſtini et Conſtitutiones Eremitarum Congregationis Obſeruantiae Longobardicae. Laudat *Greg. Rimius* Puritanus (i. e. *Ge. Burch. Lauterbachius*) in *Hiſtoria Monaſtica Occidentis T. I. pag.* 45.

S AEC. XVII.

1601.

Venetiis. . . . . S. Auguſtini Regula, cum Comment. Hugonis. Teſte *Lipenio.*

1605.

Comi apud Hieron. Froirae. 8. Eadem cum Expoſitione Hugonis a S. Victore. *Poſſeuin.*

1614.

Coloniae Agrippinae. 8. Eadem cum Commentario ſeu *Optica Regularium Seruatii de Lairueltz.*

1617

1736.

Gandaui. 8. S. Augustini Regula et Constitutiones fratrum Ord. Praedicatorum. *Hendreich.*

1618.

Coloniae Agrippinae. 8. Eadem cum *Comment. Lairueltzii*, laudante *Lipenio* T. II. pag. 647.

1620.

Barcinonae. 8. S. Augustini Regula et Constitutiones Fratrum Praedicatorum. *Cat. Bibl. S. Aug. ad Nidum Neapoli.*

1625.

Parisiis apud Seb. Chappelet via Iacobaea sub signo Rosarii. 8. Regula S. Augustini Episcopi et Constitutiones FF. et sororum Ord. Praedicatorum. Cum declarationibus ex Actis Capitulorum Generalium etc. etc.

Ingolstadii. (†) S. Augustini Regula.

Romae. . . . . S. Augustini Regula cum expositione Hugonis a S. Victore. *Fabric. Bibl. M. et I. L.* l. l.

1648.

Rotomagi. fol. Hugonis a S. Victore Expositio in Regulam Augustini in *Operibus* eiusdem T. II. p. 5.

1660.

Monachii. 12. Augustini Regula: Accesserunt Constitutiones Canonicorum Regularium eiusdem S. Augustini Congregationis Gallicanae Anno 1638. *Lipen.* T. I. p. 118.

1661.

Romae. 4. S. Aur. Auguftini, Hipp. Ep Epiftola CIX. Regulam Sanctimonialibus praefcriptam continens. *Ext.* in *Codice Regularum* L. Holstenii, *parte* IIIa (in qua SS. PP. regulae ad Virgines) a pag. Ia.

1663.

Parifiis apud Ludov. Billaine. 4. Eadem Epiftola; *Ibidem* in eadem Collectione Regularum hic recufa.

SAEC. XVIII.

1759.

Auguftae Vindelicorum. fol. S. Aur. Auguftini Hipponenfis Epiftola CIX. Regulam Sanctimonialibus fcriptam continens; in *P. III. Cod. Regular. Holftenii* ed. denuo a *P. Mariano Brokie.* T. I. pag 347. fqq.

VERSIONES. Harum indicem ad annorum feriem componere vifum eft, quam iuxta *Anglicae* primas tenet, fequuntur proxime *Hifpanicae* et *Italicae*, vltimumque locum *Gallicae* tenent.

1525.

London. 4. The Expoficyon of Saynt Augu ftynes Rule after the great Clerke and holy Saynt Saynt Hugh, called de Sancto Victore, by th Wretche of Syon *Rycharde Whytforde: Imprynted a London in Fleteftrate by me Wynkyn de Word* M.CCCCC.XXV. the XXVIII. of November. *Maittaire.*

1600

1600.

Cordoba. . . . La Regla de San Agoſtino declarada — por *Iuan de Montoya* (Matritenſi Dominicano).

1613.

Firenze per Bartolommeo Sermartelli. 4. Regola di S. Agoſtino. Aliam antiquiorem translationem adiuncto textu latino ad a. 1561. notauimus.

1635.

Viterbo. 8. S. Agoſtino Coſtituzioni delle Monache di penitenza. *Cat. Bibl. S. Angeli ad Nidum Neap.*

1654.

Venezia per il Giolito. 4. La Regola di S. Agoſtino Veſcovo, e Dottore di S. Chieſa Cattolica, poſta nel libro dell' Epiſtole nell' Epiſtola CIX., tradotta di latino in lingua volgare fedelmente da *Bernardino Scardeone*, Canonico di Padova, inſieme coll' eſpoſizione di Ugone di S. Vittore.

1687.

Brescia per il Rizzardi. 4. Regola data dal P. S. Agoſtino alle Monache; e qui per maggior loro iſtruzione, e profitto ſpirituale dal P. Maeſtro Fra Paolo Richiedei de' Predicatori volgarizzata, ed eſpoſta.

1691.

Paris chez Guillaume Desprez. 12. La Regle de ſaint Auguſtin expliquée par le venerable Docteur Hugues de ſaint Victor.

Auctor fuit *Io. de la Grange*, Canon. Reg. et Subprior eiuſdem Abbatiae de S. Victore, cui nomen Hugo ille debet. Regulam ipſam iuxta Benedicti-

 norum

norum recenſionem interpretatus eſt. In praefatione vberius diſſerit ſuper pauca illa verba, quae in mutata regula Auguſtiniana aſſuta eſſe ſupra monuimus, quaeque a Hugone nondum lecta fuiſſe docet. Cf. *Journal des Sçav.* pour l'année 1691. (Amſt. 1692. 8.) pag. 353 et 56.

Proſperi Stellartii (Prioris Coenobii Tornacenſis † 1626.) Nucleus hiſtoricus Regulae S. Auguſtini. *Tornaci apud Guil. a Tongris.* 1618. 8.

Discorſi clauſtrali ſopra la Regola del gran Padre S. Agoſtino, recitati a' ſuoi Religioſi dal Padre *Proſpero da San Giuſeppe* (Vicario Gen. Auguſtinianorum Diſcalceatorum). *Bibl. M. Eccl. Col.*

(103) *De Gratia et libero Arbitrio.*

1563.

Fiorenza a iſtanza di Giorgio Mareſotti per Bartolomeo Sermartelli. 12. Libro della grazia e del libero arbitrio di S. Agoſtino Veſcovo d'Ippona a Valentino e Monaci che eran con lui; tradotto da *Lodovico Domenichi. Bibl. degli Aut. volg.*

(105) *Retractationum libri II.*

Nonniſi vnicam horum librorum editionem ſeorſim factam hucuſque comperi *Lugduni apud Frellonios* 1536. 8. quam ex Geſnerianis Pandectis laudat *Maettarius* T. II. P. II. pag. 836.

Germanice eos vertit et annotationibus neceſſariis inſtruxit *Chriſt. Frid. Roesler* in *Tomo V. der Bibliotheck der Kirchenvaeter* (Leipz. 1785.) pagg. 237 - 416.

(106) *De*

(106) *De Haeresibus.*

1576.

Geneuae apud *Eustathium Vignon* 8. D. Aur. Augustini, Hipp. Ep. liber de haeresibus, ad Quodvultdeum. Lamberti Danaei opera emendatus et commentariis illustratus, a quo eodem additae sunt haereses ab orbe condito ad constitutum Papismum et Mohametismum, etiam eae, quae hic erant ab Augustino praetermissae. Accessit operi quadruplex index, vt non modo Chronologiae haereseon ratio, sed etiam, quae ex illis vtilitas percipi possit, intelligeretur, et a quibus in vnoquoque Decalogi praecepto, Symboli apostolici articulo, item disputatione de Sacramentis sit erratum. In calce operis addita est arbor haereseon, ex qua quomodo aliae ex aliis natae sint et propagatae, et vt saepe vna quaedam hydra plura capita produxerit, perspicue docetur. Per eundem *L. Danaeum.* Additus est praeterea tractatus de ecclesia, vbi, quibus sensim gradibus illa tandem in Papisticam tyrannidem inciderit, ostenditur.

Digna est aeuo isto et imprimis huius eximii haereseon genealogistae ingenio epistola ad Senatum Geneuensem ab eo scripta, qua sortem sibi gratulatur diuinitus concessam, quod in ea ciuitate viuere contigerit, quam nulli gloria in exstirpandis igne ferroque haeresium auctoribus secundam censeri oporteat, atque laetabundus supplicia a haereticis Geneuae sumta recenset.

1578.

Ibidem apud eundem. 8. Eadem plane editio. *Cat. Bibl. Thott.*

1583.

Geneuae. fol. Idem liber in *Opuſculis Theologicis Lamb. Danaei. pagg.* 897 - 1048.

1595.

Geneuae. 8. Idem liber cum iiſdem commentariis. *Cat. Bibl. Bodl.*

1621.

Helmaeſtadii typis haeredum Iacobi Leui. 4. D. Aur. Auguſtini liber de haereſibus ad Quoduultdeum. Item S. Philaſtrii eius coaetanei Catalogus haereſium paene omnium, quae a condito mundo ad illud vſque Saeculum notae fuerunt. Acceſſit vtriuſque ſcripti ſupplementum et index genuinus: vnus chronologicus, alter alphabeticus.

1631.

Oxoniae. 8. S. Auguſtini liber de Haereſibus. *Cat. Bibl. Bodl.*

1673.

Helmaeſtadii ap. Io. et Frid. Lüderwald. 4. Idem liber cum commentariis et ſupplementis Lamb. Danaei, cura *Gebhardi Theodori* Meieri. Vid. *Cat. Bunav.*

1687.

Cantabrigiae. 12. (8.) Idem liber *cum* Vincentii Lirinenſis Commentario pagg. 169 - 269. *Cat. Bunav.* Addit Cat. Bibl. Bodleianae: *cum notis Baluzii.*

1721.

Oxonii e theatro Sheldoniano. 8. D. Aur. Auguſtini, Hipp. Ep. Liber de haereſibus ad Quoduultdeum, vna cum Gennadii Maſſilienſis appendice. Edidit notiſque illuſtrauit *Eduardus* Welch-

MANN, *Eccl. Anglic. Presb. Coll. Merton quondam ſocius.*

Notae ſunt aptae, ſed doctis nequaquam ſcriptae.

Commentarii Hiſtorico - Dogmatici in librum S. Auguſtini de Haereſibus ad Quoduultdeum. Digeſti atque illuſtrati labore et ſtudio P. LAVRENTII COZZA a S. LAVRENTIO, *Ord. Min. Reg. Obſeruantiae Lectoris Iubilati, eiuſd. Ord. Scriptoris, in Romana Prouincia Miniſtri Prouincialis, Dioeceſis Viterbienſis Examinatoris Synodalis, Sacrae Congregationis Indicis Conſultoris.* Oblati Eminentiſſ. et Reuerendiſſ. S. R. E. Cardinalibus, *eiuſdem S. Congregationis indicis.*

Opus omnigena eruditione refertum, Vtile Theologis, Philoſophis, Scriptoribus, Hiſtoricis, Concionatoribus, Confeſſariis, curam animorum habentibus, humanarum diuinarumque Litterarum atque rerum Eccleſiaſticarum ſtudioſis. *Pars prima continens haereſes XII. a Simone Mago vſque ad Marcionem.* Adiecta ad calcem cuiuſcunque haereſis Collatione eiuſdem cum recentiorum Euangelicorum haereſibus. *Romae* 1707. *typis Ge. Plachi, ſumptibus Val. Fregianti.* (5 Alph. 7 Plagg. et Praef. plagg. 6.)

Auguſtini verba velut *rari nantes in gurgite vaſto* apparent. Potiorem voluminis partem collatio in titulo praedicata occupat. Ceterum ignoro, vtrum pius viri ardor morte ſit exſtinctus, an vero bibliopola iuuenilem iubilati ſcriptoris impetum repreſſerit. Cf. *Mem. de Trevoux Juin* 1707. pagg. 1110. et *Acta Erud. Lipſ.* 1708. *Nov.* p. 489.

(110. 111) *De Praedestinatione Sanctorum Libri II. quorum alter inscribi solet de Dono Perseuerantiae.*

Cf. *de Gratia et libero Arbitrio n.* 103. item *Opuscula selecta.*

1711.

Parisiis apud Guil. Desprez. fol. S. Augustini de Praedestinatione et de Dono perseuerantiae libri. Ext. in *Opp. S. Prosperi* a p. 23.

Versiones. *Italicae.*

1537.

Brescia per Lodovico Britannico. 4. Della Predestinazione de' SS. e del bene della Perseveranza; absque nomine traductoris.

1544.

Venezia al segno del Pozzo. 16. Del bene della Perseveranza, tradotto da *Lodovico Domenichi.*

1547.

Venezia per Comin da Trino. 8. Libro del bene della Perseveranza composto dal B. Agostino Vescovo Ipponense, di latino in volgare novamente tradotto. Est versio superior, quicquid titulus venditet; id quod etiam de sequenti valet.

Ibidem. 8. Il libro del B. Agostino V. I. della Predestinazione de' Santi, di latino in volgare novamente tradotto. Laudantur istae versionum editiones in *Bibl. degli Aut. volg.* Inserta in *Racc. d' Opusc. sc. e filol.* T. XXXII. p. 349. Ei vero potissimum Fontaninus auctor fuit.

Galli-

✣ ✣

Gallicam vtriusque libri, editam *Lugduni* 1616. commemorant Colonienses. Notior est, quae, longo abhinc spatio, prodiit auctore *Dubois*, vt proditum est in Bibl. Eccl. Coloniensi (p. 746.) Sed aliam indigitat Catalogus Bibl. Reg. Parisiensis hoc titulo:

1676.

Paris chez Guil. Desprez. 12. Les deux livres de S. Augustin, de la predestination des saints et du don de la perseverance avec les lettres 105. 106 et 107. de ce saint Docteur; le tout traduit en François par JEAN SEGUI. Ephemerides Paris. (*Journ. des Sçav.* 4.) h. a. num. XIV. pag. 92. de auctore omnino tacent.

1715.

Paris chez Jacq. Estienne. 12. Les deux livres de S. Augustin, de la predestination des Saints et du don de la perseverance, avec les lettres 105. 106 et 107. du même saint; le tout traduit en François.

✣ ✣

S. Augustini sententia de Praedestinatione et Perseuerantia excerpta, cum Scholiis GEORGII CASSANDRI *Belgae.* Parisiis 1616. Eadem *anglice* per *I. Scory.* 8. *Lipen. Bibl. Th.* T. I. p. 525.

(113) *Speculum ex vtroque Testamento.*

Diuersi sub hoc nomine editi extant libri, qui vtique ab editoribus suis Augustino vindicantur, vnus, qui in omnibus hactenus operum Augustini editionibus vulgatus prostat, et in nouissima Benedictinorum Antuerpiae recusa recensetur, Tomo III. a pag. 507-612. iuxta seriem librorum V. et N. T. compositus, alter, qui ab *Hieronymo Vignier* in supplem. T. I. a pag.

a pag. 515 - 545. ex Autographo Bibliorum MSS. *Theodulphi Aurelianensis* Episcopi, qui circa a. 820. obiit, est prolatus, in quo ad capitula certa moralia Bibliorum sententiae referuntur, absque praefatione. Hunc plane spurium censent Benedictini, quod et minus cum *Possidii* verbis et cum praefatione Augustini exemplari a se edito praefixa conueniat, Praefationem autem istam nemo non Augustinianum calamum sapere profiteatur. Nec vero assensum eis quemquam in hoc negasse comperio, nisi quod textus biblicos concernit, qui non ex antiqua, qua procul dubio Augustinus vtebatur, sed ex Hieronymiana seu vulgata versione sunt descripti. Augustini manum a sciolo aliquo monacho temeratam esse, non improbabiliter viri aliqui doctissimi, refragantibus tamen Benedictinis, contendunt *).

1679.

Romae apud Iosephum Vanuccium. 8. D. Aur. Augustini speculum, vt in eo, quam obediens Deo, inobediensque sit, facilius quisque agnoscat, hac minori forma primum editum. Accessit eiusdem Doctoris Psalterium, quod matri suae composuit. Edidit et praefatus est tacito tamen nomine *Iosephus Maria* TOMMASI s. THOMASIVS, *Alicatensis in Sicilia Clericus Regularis*, idem qui postea (Romae 1709 - 12. III. Voll. 8.) titulo *Theologicorum antiquiorum Patrum* selecta Graecorum et Latinorum opuscula euulgauit **).

(114) *Enar-*

*) Cf. *Caueus, Dupinius* et *Rich. Simon* in *Crit. Bibl. Eccl.* T. I. p. 143.

**) Purpura a. 1712. a Clemente XI. donatus obiit 1713.

(114) *Enarrationes in Pſalmos Dauidis CL.*

1489.

Baſileae per Ioa. de Amerbach fol. Aurelii Auguſtini prima, ſecunda ac tertia Quinquagena. In fine tertiae: *Poſt exactam diligentemque emendationem* (auctore deo) *perfectum eſt inſigne atque praeclarum hoc opus explanationis Pſalmorum: diui ac magni doctoris Auguſtini. opus re vera maiori commendatione ſe dignum exhibens legentibus: quam quibusuis verbis explicari poſſit: vt et in praefatione et prologo ipſius euidenter colligi poteſt. Quanto vero ſtudio et accuratione caſtigatum: emendatum et ordinatum ſit: hi iudicent, qui illud alii ſimilibus ſibi: ſiue manu ſcriptis: ſiue aere impreſſis literis contulerint. Conſummatum Baſileae per magiſtrum Ioannem de Amerbach. Anno dñi M.CCCCLXXXIX.* Impreſſum eſt charactere gothico in duabus columnis. Adſunt ſignaturae, literae initiales paruae et paginarum tituli, non item cuſtodes et foliorum numeri. In prima folii primi pagina charactere gothico magno impreſſum: *Aur. Auguſtini Prima Quinquagena.* Praecedit index rerum alphabeticus XIV. foliis. Exempla huius ed. extant in Bibl. Bodleiana et Acad. Ingolſtadienſis Cf. *Seemiller* faſc. III. p. 164. adde *Braunium* l. l. T. II. p. 181.

1493.

Venetiis per Bernardin. Benalium. fol. Auguſtinus in Pſalmos. *Orlandi* p. 284.

Baſileae per Io. Amerbachium. f. Auguſtini opus in Pſalmos. *Maitt. T. I. P. II. p.* 563.

1494.

1494.

Ibidem. fol. Auguſtinus in Pſalmos. *Eodem teſte* l. l.

1495.

Ibidem per eundem. fol. Idem opus.

1497.

Baſileae per Io. de Amerbach. f. Idem opus. *Conſummatum anno dñi* M.CCCC.XCVII. Sed loco exitis, quem in priori editione notauimus, indicis ſeorſim hic adiecta eſt *principalium ſententiarum annotatio*, quae ſola in voluinen modicae magnitudinis excreuit. Eius exemplar memoratur quoque inter rariora Bibl. Reg. Budenſis.

1519.

Lugduni. fol. B. Auguſtinus in Pſalmos. Laudatur a *Hendreichio* in *Pand. Brandeb.* p. 342. aſſeruatur in Bibl. monaſterii Ord. Eremit. S. Auguſtini Monachii teſte *Oſſingero* in *Bibl. Auguſtin.* pag. 11.

1529.

Baſileae. f. Idem liber, commemorante *Hendreichio.* Sed haud dubie pertinet ad editionem primam Operum omnium ex recenſione Eraſmi. Apud eundem ſolum laudatas inuenio ſequentes editiones: 1543 et 1555. *Pariſiis;* 1555. *Lugduni;* 1556. *Baſileae;* 1561. 1562. 1563. *Lugduni:* haud grauiori fide.

1569.

Baſileae per Frobenium. fol. Auguſtinus in Pſalmos. Sic quidem extat in *Georgii allg. Europ. Bücherlex.* Suppl. I. p. 21. Sed perperam omnino, ſi de ſingulari deſcriptione intelligendum ſit: non item

ſi

si inter Opera quaeras. *Geneuensem* eiusdem anni editionem notat *Hendreich.* Vereor autem, ne in anni indicio errauerit. Extat enim ed. Operum Augustini Geneuae 1596. non 1569. facta, ad quam haec fortassis referenda est.

1570.

Venetiis. fol. Idem Opus. *Hendreich.* Qui ed. Venet. Operum omn. h. a. nouerit, intelliget, quantum in eo veri sit.

1571.

Lugduni apud Seb. Honoratum. 8. II. Voll. Augustini Enarrationes in Psalmos. Laudant *Hendreich* et *Colonienses.* Tu vide, quae supra in *Annalibus edd. Operum omnium* ad h. a. notauimus. Similiter autem se habet cum ed. *Parisiensi*, quam ibidem notat.

1576. 1577 et 1579.

Antuerpiae. . . . . Augustini Enarrationes in Psalmos. Sponsore *Hendreichio.* Nescio vero pluresne tomos diuersis annis editos, an diuersas editiones totius operis indicare voluerit. Illud autem scio, non seorsim, sed cum Operibus a Louaniensibus editis hanc exstare. Vnus idem profert editiones, *Venetam* 1584; et *Parisiensem* 1586. de quibus idem valet. Sed Lugdunensis ed. 1586. quae sit, non contendam.

1653.

Rothomagi typis Dav. et Petri Geoffroy. 8. Tomis III. Augustini Enarrationes in Psalmos cum praefatione recentioris cuiusdam (inserta etiam ed. Benedictinorum.)

1662.

1662.

Antuerpiae. fol. Idem opus cum indice concionatorio. *Hendreich.* in *Pand. Brandeb.* l. l. *Colonienſes.*

1680.

Antuerpiae. . . . . Idem opus curante *Iacobo Willemant*, Eremita Auguſtiniano.

VERSIONES.

1521.

Hagenau bei Thom. Anſſhelm. 4. S. Auguſtins Auslegung über den 126. Pſalm, durch Georg *Spalatinum* verteutſcht.

Eundem Pſalmum *italice* conuerſum extare monet *Hendreich*, qui in notandis variis horum commentariorum verſionibus ſatis eſt confuſus.

1683.

Paris chez Pierre le Petit. 8. *VII. Voll.* Sermons de S. Auguſtin ſur les Pſeaumes, traduits en François par *Antoine Arnauld.* Tom. I-VII. *Cat. Bunav.* et *Bibl. Reg. Pariſ.*

Recueil des conſolations et inſtructions ſalutaires de l'ame fidele, extrait du livre de St. Auguſtin par les Pſalmes par *Jacques de Billy. Paris chez Claude.*

Inſtructions Chretiennes par les Pſeaumes. *Bruxel.* 1662. 8.

Regles de S. Auguſtin pour l'intelligence des Pſeaumes: *Paris* et *Bruxel.* 1685. 12.

(115) *Epiſtolae.*

Variae Auguſtini epiſtolae paſſim editae ſunt cum aliorum Patrum, veluti *Hieronymi*, *Paulini*, *Proſperi*

Prosperi Aquitani etc. operibus, quibus indicandis hoc loco supersedere lubet, dum nonnisi collectiones omnium pluriumue, vel sicubi seorsim singulae editae sint, enumerare instituerimus, quarum elenchus est sequens.

Saec. XV.

1493.

Basileae per Ioh. Amerbach. fol. Liber Epistolarum beati Augustini episc. Hipponensis ecclesie. In fine: *D. Aur. Augustini H. Ep. liber epist. vigilanti accuratissimo studio emendatarum et impressarum: Argumentorum quoque nouorum praenotatione succincte et dilucide expositarum: atque opera Magistri Iohannis de Amerbach ciuis Basilien. perfectarum: Anno dñi* etc: XCIII. *Foeliciter explicit.*

Character romanus est praeterquam in titulo, qui more Amerbachii gothicis literis exaratus est. Epistolas continet CCVI. Praecedit VII. foliis breuis annotatio singularum epistolarum, initia, materiam atque ordinem exponens. Post subscriptionem index sententiarum et materiarum copiosissimus succedit. Eandem in Bibl. Ratisbonensi notauit *Gemeiner* p. 213. nec non in Lubecensi *Gesner* p. 56. In *Catalogo Bibl. Bernensis T. I. p.* 15. laudatur Epistolarum editio Amerbachiana de anno 1483.

1494.

Basileae ap. Ioh. de Amerbach. fol. Idem liber. Extat in Bibliotheca Lubecensi. Cf. *Gesner* p. 58.

Venetiis per Bernardinum Benalium. 4. Idem liber. *Cat. Bibl. Pinell. T. I. p.* 92.

Sine anno

loco et typographo. fol. magno. S. Auguſtini Epiſc. liber Epiſtolarum.

Editio princeps Epiſtolarum Auguſtini a Cl. *Braunio* primum detecta et deſcripta in *Notitia Hiſt. Litt.* (1788.) pag. 11. Volumen eſt foliorum CCLXIII. impreſſum charactere maiuſculo duabus columnis in charta munda et firma. Columna quaeuis lineas L. continet; deſunt ſigna quaeuis paginarum foliorumve, nec non litterae initiales. Interpunctiones habet, punctum, colon et interrogandi ſignum. Ab initio: *Liber Epiſtolarum Sancti Auguſtini. Incipit feliciter;* terminatur vero abſque vlla ſubſcriptione pagina vltima, in columna prima, epiſtola ad Aſellicum. Epiſtolae, quae partim ipſius Auguſtini ſunt, partim aliorum ad ipſum, numerantur CXCVII, in quibus etiam illae *Africanorum Epiſcoporum ad Innocentium I.* huiuſque ad illos leguntur.

Saec. XVI et XVII.

1541.

Bononiae ( ) S. Auguſtini Epiſtola decima ad Xyſtum presbyterum de Gratia Dei. *Hendreich* in *Pand. Brandeb. p.* 342.

1604.

Moguntiae apud Balthaſ. Lippium. 4. S. Auguſtini Epiſtola de S. Martyribus et de Inimicis diligendis cum notis *Gerardi Voſſii.*

Lipen. in *Bibl. Th.* T. II. pag. 254. quaſi ſeorſim editam laudat. Enimuero inſerta eſt *operibus Gregorii Thaumaturgi* (Neocaeſarienſis Epiſc.) ab eodem Voſſio vna cum aliis Patrum opuſculis editis p. 228. Erat vero Voſſius ille Praepoſitus Eccleſiae Tungrenſis,

sis, qui plura id generis scripta tunc emisit, deinque obiit a. 1609. Vid. *Foppens Bibl. Belg. T. I.* pagg. 362. 63.

1638.

Flexiae. (La Fleche) 4. S. Aur. Augustini Epistolarum selectarum libri III. Recensuit primum, argumentis vberioribus explicauit, atque obseruationibus illustrauit *Rolandus Phigerius*, Soc. Iesu, Armoricus.

Liber primus Didacticas, secundus Ethicas et Paraeneticas, tertius missas et familiares complectitur. *Colonienses.* Extitit etiam in *Bibl. Thottiana.*

1662.

Louanii. 12. D. Augustini Epistolae selectae, cum appendice suppositiitiarum. *Hendreich.*

1678.

Francof. sumpt. Ioh. Crameri. 4. S. Aur. Augustini et aliorum quorundam ad ipsum vel eius causa scriptae Epistolae CCLXXVIII. Cum appendice suppositiitiarum, variis lectionibus aliisque marginalibus et indicibus vtilissimis seorsim accuratissime editae cura LVCAE FRIDERICI REINHARTI, *Norimbergensis S. Theol. in Vniuersit. Altdorfina Prof. Publ.*

Cypriani Epistolas ab eodem viro docto aliquot annis post editas in tomo primo commemorauimus. Non segniorem operam Augustino praestitit, in eo praecipue laudandus, quod plures eius epistolas, quae ad vsque temporis nondum cum reliquis colligi, sed per reliquos tomos operum eius sparsim pro rerum similitudine exhiberi consueuerunt, coniunctim primus proposuit. Commode factum est, quod aliorum ad Augustinum scriptae epistolae italico chara-

 ctere

ctere exſcriberentur, dum ipſius Auguſtini epiſtolis rotundus adhibitus eſt. In margine tum variae lectiones, tum Allegationes Scripturae S. itemque Codicis Theodoſiani, Iuris Canonici, Lombardi et Thomae Aquinatis loca, quae vel ex Auguſtino illuſtrari poſſent, vel verba eius exhiberent, ſunt notata.

Saec. XVIII.

1721.

Pariſiis. fol. S. Auguſtini — Epiſtolae duae; prima ad Bonifacium Papam; ſecunda ad Coeleſtinum. Ext. inter *Epiſtolas Rom. Pontiff.* per *Couſtant. T. I. pagg.* 1023 et 1051.

1732.

Viennae Auſtriae. typis Io. Petri van Ghelen. f. maj. S. Auguſtini, Ep. Hipp. ad Optatum Epiſc. Mileuitanum de Natura et Origine Animae Epiſtola ſecunda. Acceſſit eiuſdem S. Auguſtini Epiſtola de poenis paruulorum, qui ſine baptiſmo decedunt, ſcripta ad Petrum et Abraham. Prodeunt nunc primum ex Bibliotheca Liberae et Exemptae Ordinis S. Benedicti Inferioris Auſtriae Abbatiae Gottwicenſis. Eaedem *ſequenti anno, ibidem* apud *Ioannem Adamum Schmidium*, Bibliop. Norimbergenſ. typis deſcriptae ſunt.

In praefatione ad lectorem Abbas Godefridus de occaſione vtriuſque epiſtolae erudite commentatus eſt. *Codex*, in quo repertae ſunt, vnicus vt iure ſuo exiſtimaſſe videtur eruditiſſimus Abbas, exaratus eſt in membranis, in folio, et ad ſaeculum minimum duodecimum ab illo refertur, reperiundus in illius Abbatiae bibliotheca *Lit. 6. N. 10.* Nuncupavit κειμηλια haecce fortuito detecta Cardinali Paſſio-

neo,

neo, magno tunc temporis in Italia literarum statori et Bibliothecae Vaticanae aliquando Summo Praefecto.

1734.

Parisiis apud viduam Raymundi Mazieres. fol. S. Aur. Augustini epistolae duae, recens in Germania repertae, notis criticis, historicis chronologicisque illustratae, opera et studio *D. Iacobi Martin*, Presb. Congreg. S. Marci. *Cat. Bibl. Reg.*

Paris chez veuve Mazieres. 8. Lettres nouvelles de S. Augustin, traduites en François, avec le Latin à coté et avec des notes critiques, historiques et chronologiques, et un traité de l'origine de l'ame tiré de ses écrits, nouvellement trouvées dans un MS. de l'Abbaye de Gottwic, près la ville de Vienne en Autriche.

VERSIONES.

1573.

Paris chez Mathur. Prevost. 8. La 48. Epistre de St. Augustin, addressée à Vincent Evesque, de l'heresie Rogatiane, fort convenable pour remettre à l'unité de l'Eglise catholique les separez et heretiques, comme pour y maintenir et conserver ceux qui y sont demeurez et retournez, par *Clement Vaillant* (Bellouacensem in suprema curia Causarum patronum).

Epistola in ed. Bened. numeratur XCIII. Pertinet ad eandem quodammodo *Disquisitio Theologica de sententia, an haeretici et schismatici vi ad fidem sint cogendi?* vbi simul ingens discrimen ostenditur inter causam Donatistarum et Protestantium. Auctore D. *Elia Veielio*, Vlmae 1689. 4. scripta occa-

ſione perſecutionis Reformatorum in Gallia, cuius fautores Auguſtinum etiam in partes trahere conati erant.

1574.

A Reims par Jean de Foigny. 8. La forme et maniere de bien prier Dieu: qui eſt oeuvre principale du bon Chrétien; écrite premierement en Latin par ſaint Auguſtin, en ſon Epitre 101, à Probe, veuve, et traduite en François par *Nicolas* CHESNEAU, (Retelenſem Decanum et Canonicum S. Symphoriani Rhemenſis). *Duverdier* par *Juvigny T. V. p.* 109.

1653-59.

Paris chez Pierre le Petit. 12. *V. Voll.* Epiſtres choiſies de S. Auguſtin, traduites en François par *Louis Giry.* Tomus I et II. 1653. III. 1656. IV. 1658. V. 1659. exſcriptus eſt. *Hendreich* in *Pand. Brandeb.* aliam interprete *de la Cande* a. 1653. producit.

1684.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. f. *II. Voll.* Les lettres de S. Auguſtin, traduites en François ſur l'edition nouvelle des Benedictins de la Congr. de ſaint Maur, où elles ſont rangées ſelon l'ordre des tems. Revûes et corrigées par les anciens Manuſcrits et augmentées de quelques Lettres, avec des notes ſur les points d'hiſtoire, de chronologie et autres qui peuvent avoir beſoin d'eclairciſſement, par *Philippe Goibaud* DU BOIS. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* Eandem VI. voluminibus, octonis, habet *Cat. Bibl. Duc. de la Val.* Vide etiam *Journ. des ſçav. Paris.* (4.) a. 1685. n.II. et *Novelle d. Rep delle Lettere. m. Novembre* 1684. Ex Codd. MSS. loca aliquot editionis Benedictinorum correxit. Notas *Tillemontii*

tii esse aiunt. Cf. quae Colonienses adduxerunt testimonia.

1690.

A Lyon. . . . . Lettre XXXIX. (ed. Louan.) de S. Augustin à un jeune homme (Licentius) qui avoit été son disciple et qui s'etoit engagé dans le siecle. *Ext.* in *la Solitude Chretienne T. I. p.* 471.

1700.

A Cologne. Lettre de S. Augustin au Comte Boniface (secunda ex tribus ad eundem scriptis) de la traduction de Mr. du Bois. *Ext.* dans *le Soldat Chretien instruit* etc. par le *P. Henri Godefroy.*

1707.

A Lille chez Jean Bapt. Brouellio. 12. *VI. Voll.* Les lettres de S. Augustin, traduites en François sur l'edition nouvelle des PP. Benedictins de la Congregation de S. Maur, où elles sont rangées selon l'ordre des tems, revûes et corrigées sur les anciens manuscrits, et augmentées de quelques lettres qui n'avoient pas encore paru, avec des notes, par M. du Bois. Troisieme edition. *Cat. Bunav.* et *Bibl. Reg. Paris.* Haec ipsa fortasse est repetitio, quam h. a. Colonienses Amstelodami factam prodiderunt.

Anglicam versionem *Epistolae XLVIII.* sub titulo: Iudicium S. Augustini de Legibus poenalibus aduersus conuenticula et de vnitate Religionis propositum in Ep. 48. *Londini* 1670. 4. memorant Colonienses addito testimonio *Lipenii* in *Bibl. Philos.* v. *Conuenticula.*

Denique *Epistolae de poenis paruulorum, qui sine Baptismo decedunt*, versio esse videtur, quae in *Cat. Bibl. Firmianae* memoratur hoc titulo: *Sermone di S. Agostino, in cui si tratta della pena de' fanciulli*

morti ſenza Batteſimo, *trad. con annotazioni da G. G. Pavia.* 1778. 8.

Inſigniorum Auguſtini Epiſtolarum argumenta modo breuia, modo prolixiora Cl. *Roeslerus* inſeruit *Tomo V. der Bibliotheck d. Kirchenvaeter pag.* 417. vſque *ad fin.*

(116) *Sermones* et *Homiliae.*

SAEC. XV.

1475.

Auguſtae per Antonium Sorg. fol. min. S. Auſtini liber, qui vocatur quinquaginta ſiue Homiliae L. In fine: *Anno dm. M.CCCC.LXXV. circiter Kal. Februarii impreſſus eſt liber iſte ad honorem dei, per Antonium Sorg. In Auguſta.* Incipit a regiſtro homiliarum, quod primum folium implet. Character gothicus eſt, ſed elegans. Nec foliis, nec paginis numeri notaeue ſunt adſcripti teſte Cl. *Zapf* in *Annal. Typ. Auguſt.* p. 32. *Seemillero* faſc. I. p. 70. Adde *Braunium Not. H. Lit.* (1788.) p. 179.

1477.

Mutinae per *Balthaſſarem de Struciis.* 4. S. Auguſtini Sermones ad Fratres in Heremo. Nuſquam niſi in *Cat. Bibl. Pinell.* T. I. p. 92. laudatam inuenimus.

1482.

Spirae factore Petro drach iuniore (in *vigilia natiuitatis marie virginis) fol.* B. Auguſtini ſermones varii; in *Omeliario Karoli Magni* huius ed.

1484.

1484.

Mediolani per *Teutonicos.* 4. S. Augustini Sermones ad Fratres in Heremo. *Cat. Bibl. Pinell.* T. I. p. 92.

Paduae per *Mathaeum Cerdonis.* 4. B. Augustini sermones tres de Clericorum vita et moribus. —

Editor est *Eusebius Corradus* Mediolanensis, Canonicus regularis Congreg. Lateranensis, a cuius *epistola ad Sixtum quartum, Pontificem maximum: pro auferendo de ecclesia errore scribentium: Augustinum ecclesiae doctorem fuisse heremitam* volumen exorditur. Praeter dictos tres sermones, quorum primus incipit: *Charitati vestrae* etc; secundus: *Propter quod volui et rogaui* etc; tertius: *Ante omnia fratres* etc. inest etiam *Vita Augustini* a *Possideo* (sic) conscripta et, nisi mendax fuerit, contentorum tabula post epistolam dedicatoriam statim subiecta, etiam *Epistola Augustini, si liceat clericis populum et gregem sibi commendatum persecutionis tempore relinquere.* Eam vero in exemplari, quod manibus teneo, non inuenio, nec mancum illud videtur, sed illius loco extat editoris ad Sixtum IV. et ad Patriarcham Aquileiensem, Cardinalem et sancti Marci protectorem, ceterosque Cardinales *Annotatio breuissima in errorem scribentium sanctum Augustinum fuisse heremitam.* Atque haec ipsa omnia in epistola dedicatoria libro huic inesse Corradus dicit, nec ibi quidem Epistolae illius mentionem facit, cum contra in laudata tabula haec *annotatio* non sit indicata. Ad calcem tamen legitur: *Finis adest trium Sermonum beati Augustini de Clericorum vita moribusque vna cum vita S. Augustini, nec non cuiusdam epistole ipsius: „An clericis“* etc., *que omnia impressa fuere Padue per ma-*

 gistrum

giſtrum Matheum Cerdonis. Anno domini 1484. Colophonem addit *Oda in laudem Auguſtini*, incipiens: „*De profundis tenebrarum.* Abſoluitur haec editio foliis XXXVI. lineis per paginam impreſſis. Character eſt gothicus luculentus. Praeter Chartarum numeros notae cuiuſcunque generis foliorum paginarumue deſunt. Sunt tamen literae initiales formulis ligneis expreſſae. Meminit eius quoque *Braunius Not. H. Lit.* T.II. p.111.

1486.

Brixiae per *Iacobum Britannicum Brixianum.* 8. S. Auguſtini Epiſcopi Sermones ad fratres Heremitas. In fine: *Impreſſum Brixiae* per *Iacobum Britannicum Brixianum. Anno domini. M.CCCC. LXXXVI. die V. Ianuarii.*

Editionis huius nulli bibliographorum antea cognitae notitiam ſolus praebet *Braun Not. H. Lit.* T.II. p.130. ſignificans volumen eſſe XXI plagularum faſciculis contentum, charactere romano ac pereleganti impreſſum, deficientibus quibuſcunque foliorum paginarumue notis, paruiſque literis loco initialium miniatoris gratia appoſitis. Continet omnia eademque ſerie ac ſequens, ne ſermonum tabula quidem excepta.

1487.

Venetiis per *Paganinum de Paganinis.* 8. S. Auguſtini Sermones ad Eremitas. Ab initio: *Incipiunt ſermones ſancti Auguſtini ad Heremitas: nonnulli ad ſacerdotes ſuos: ad aliquos alios. Et primo de īſtitutioē regularis vite ſ*ᵒ*mo p.* (ſic). In fine: *Impreſſum Venetiis per Paganinum de paganinis Brixianum. Anno Domini: M.CCCC.lxxxvij. die xxvj Maij.*

Praeter

Praeter sermones LIX. accedunt: 1) *de sancta Monica sermo LX.* 2) *Calisti narratio de conuersione S. Augustini;* 3) *Sigiberthi de eodem narratio ex epistola ad Macedonium;* 4) *Excerpta quaedam ex Chronico Bedae;* 5) *Relationes aliae incertorum auctorum;* 6) *Oratio de Passione Domini, a nonnullis S. Augustino adscripta, quam per quadraginta continuos dies recitantibus Bonifacius VIII. plenariam concessit indulgentiam.* Textum praecedit tabula sermonum duo folia non integra complectens. Impressio facta est duabus columnis charactere gothico. Initiales literas paruas typographus interdum addidit et omisit alibi. Chartae signatae sunt a - r. Custodes, numeri, paginarumque tituli desunt. *Seemiller* fasc. III. p. 92.

[1492]

Venetiis apud *Vincent. de Benaliis.* 8. S. Augustini Sermones ad Heremitas et ad alios. *Ext.* cum D. Bernardi ad Sororem modo bene viuendi. Venet. 1493. Sic *Audiffr.* in *Cat. Bibl. Cas.*

1493.

Basileae factore Nicolao Kesler (pridie Cal. Octobris) fol. B. Augustini Sermones varii; in *Homeliario Doctorum*, qui *hoc a. et l.* cura *Iohannis Vlrici Surgant AA. et Decretorum D.* etc. prodiit, vt praemissa epistola eius ad Nic. Kesler testatur.

1494.

I. *(Basileae* per *Io. de Amerbach.) fol.* Sermones diui Aurelii Augustini ad fratres suos in heremo commorantes, et quosdam alios.

Quamquam neque locus, neque annus, neque typographus disertis verbis in hoc volumine sit editus: nequaquam tamen dubitanter illos indicauimus, cum

cum alia Augustini scripta, in vnum volumen cum praesenti opere compacta, quae ista omnia veluti a nobis posita praeferunt, similitudine characteris, descriptionis et dispositionis, iudicium nostrum tueantur. Literae videlicet sunt gothicae, paginae columnis binis impressae. Ab initio *) carmen elegiacum *Sebastiani Brant ad Diuum Aurelium Augustinum*, romano charactere exscriptum, praemittitur satis prolixum, cui breuior *de ortu, ingenio, eruditione, errore, conuersione ac sacra baptismali regeneratione eius narratio* subiicitur. Haec excipit *Hymnus Ambrosianus*, *sermo eiusdem B. Ambrosii super conuersione Augustini*, item *tres huius regulae monachales et forma, secundum quam communem sobrietatem*

*) Ita plerumque conspicitur. Tenendum vero, integrioribus exemplaribus praefixum esse titulum sequentem literis gothicis exaratum: *Plura ac diuersa diui Aurelii Augustini Sermonum Opera videlicet:* (huc vsque characteres grandiores, reliqua minoribus absoluuntur)

Ad fratres in heremo commorantes: Sermones LXXVI.
De verbis domini: Sermones LXIV.
De verbis Apostoli: Sermones XXXV.
In epistolam Canonicam beati Iohannis primam; Sermones X.
Homelie: id est Sermones populares L.
De tempore: Sermones CCLVI.
De sanctis: Sermones LI.

Vnde simul proditur, plura hanc sermonum collectionem ab initio fuisse complexam, quam nunc exemplaria pleraque retinuerunt, nec vero pro integris habenda esse, quae, vt nostra, in Homiliis deficiunt. Ceterum auersa folii pagina effigiem episcopi pro concione dicentis ligno impressam sistit, subscriptis versiculis: *salue gemma confessorum: Augustine lux doctorum.*

tatem eis dederit, qui ſuo fratrumque ſuorum conſortiis coniungi optabant. Tandem praeuia contentorum tabula, ipſi *ſermones LXXVI.* cum appendice variarum de Auguſtino narrationum, ex diverſis auctoribus, quorum nomina ex parte etiam prodita ſunt, veluti Calixti, Sigeberti, Antonini, exhibentur. In fine: *Expliciunt collecta quaedam ex diuerſis et ad gloriam b. Aug. ſermonibus ad fr. in h. ſubiuncta: feliciter.* Poſtremo index materiarum et ſententiarum ampliſſimus X foliis volumen claudit.

II. *Ibid. per eundem.* f. Diuus Aurelius Auguſtinus de verbis Domini (*Sermones* LXIV.) In fine: *Explicitus eſt liber ſermonum* rel. — *Baſ. per magiſtrum Io de Amerbach. Anno ſalutiferi partus virginalis nonageſimo quarto ſupra milleſimum centeſimum.*

Conſonant omnia cum praecedentis operis adornatione etiam quoad materiarum et ſententiarum tabulam et ſermonum indicem.

III. *Ibid. per eundem. f.* Diui Aur. Aug. Sermones de verbis Apoſtoli (XXXV). In fine: *Explicitus eſt liber Sermonum — D. A. Aug. Baſileae. A. D.* M.CCCC.XCIV.

Nihil a ſuperioribus diſcrepat.

IV. *Ibid per eundem. f.* Expoſitio diui Aur. Aug. in Epiſtolam beati Iohannis.

V. *Ibid. per eundem. fol.* Opus quinquaginta homeliorum diui Aur. Aug. In fine: *Baſileae.* M.CCCC.XCIIII.

1495.

1495.

Baſ. ap. Io. de Amerbach. fol. Sermones ſancti Auguſtini de tempore (256.) ſubſcriptionis formula eadem atque in Sermonibus de verbis Domini anni praecedentis. Sermonum contentorum tabula diligentiſſime eſt compoſita. Sed index materiarum et ſententiarum minus copioſus videtur pro huius voluminis mole, ſi cum indicibus ſuperiorum collectionum comparaueris. Ceterum interior tituli pagina effigiem emblematicam ligno impreſſam et diſticha latina in hanc editionem parata offert.

Sine anno.

Per *Conradum de homborch. fol.* B. Auguſtini Sermones varii in dies dominicales et feſtos; in *Omeliario Caroli M.* huius ed.

Sine anno

et loco. 4. Sermones ſancti Auguſtini ad Heremitas. Haec in titulo literis grandibus expreſſa. Sermones ſunt CLIX. cum additamentis quibuſdam, charactere gothico, binis columnis impreſſi, ſine vllo loci et anni indicio. Quapropter neſcio, quibus argumentis inductus fuerit, qui noſtro exemplari appinxit, circa a. 1490. lucem aſpexiſſe. In *Bibliotheca Ratisbonenſi* teſte *Gemeiner* l. l. p. 276. extat horum ſermonum editio abſque loci et anni indicio quaternis impreſſa, quae foliis 108. conſtans ſermones exhibet LIX. Editionis Venetae a. 1490. obiter mentionem facit *Gemeiner* l. l. p. 277; adde *Braunium* in *Not. H. Lit.* T. II. p. 53.

Sine anno

et loco. 4. *Sermones duo* (haec literis gothicis grandiuſculis, ſequentia charactere romano maiori exſcripta

ſcripta ſunt) *Aurelii Auguſtini Epiſcopi de Vita et Moribus Clericorum.* Sunt duo priores ex tribus, qui in editione Paduana a. 1484. eduntur. Additur vero ex retractationum libro animaduerſio eius in librum de vera religione. Impreſſum eſt charactere gothico minori admodum nitido, duabus columnis. Voluminis argumentum literis romanis ſcriptum per ſingularum paginarum margines ſupremos decurrit.

Saec. XVI.

1513.

Pariſiis. . . . . Editionem hanc *Sermonum ad Eremitas fratres* obiter laudat *Gemeiner* l. l. p. 277. (*Clementio* et *Oſſingero* ſponſoribus, vt iam coniicio).

1516.

Lugduni per Iohannem Clem. Alemannum. (D. ſeptimo Idus Auguſti.) *fol.* B. Auguſtini Sermones varii; in *Homiliario doctorum* edito, ſi recte ex praefixa epiſtola concludimus, curante *Iohanne Thiery* Lingonenſi V. I. Profeſſore.

Pariſiis per Berthold. Rembolt. fol. max. Praeclariſſima et ineſtimabilis doctrine atque vtilitatis Diui Aur. Auguſtini Sermonum opera: nuper ſumma cura et diligentia Magiſtri Bertholdi Rembolt Impreſſa: apud Impreſſorem ipſum ſub Sole aureo in via Iacobaea Pariſii: et in officinis Ioannis Coberger ac Iodoci Badii venalia comperies que hoc ordine in hoc continentur volumine. Videlicet

Ad fratres in Eremo commorantes. *Sermones LXXVI.*
De verbis domini. *Sermones LXIIII.*
De verbis Apoſtoli. *Serm. XXXV.*

In

In epiſtolam Canonicam beati Iohannis primam. *Tractatus X.*
Homelię: id eſt *Sermones populares L.*
In euangelium ſecundum Iohannem. *Tractatus CXXIIII.*
De tempore. *Sermones CCLXVI.*
De Sanctis. *Sermones LI.*

Cum tabulis et repertoriis ampliſſimis. *In fine:* Explicit Pariſiis in Edibus Magiſtri Bertholdi Rembolt. Anno domini — Die vero XIX Decembris.

Literae ſunt gothicae, paginae columnis ſectis ſunt impreſſae, nec alius ornatus deeſt.

1521.

Hagenoae per Henr. Grau. f. B. Auguſtini preclariſſima ſermonum opera; ſumma nuper diligentia reuiſa atque recognita, tum pleriſque locis emendata. In fine: *Impreſſum eſt preclarum hoc opus in officina induſtrii Henrici Grau: ciuis imperialis oppidi Hagenow: ſumptibus et expenſis probi viri Ioannis Rynman de Oringaw archibibliopole, menſe Octobri anno a nato Chriſto* 1521.

1525.

Lugduni per *Ioannem Creſpin (die X Ianuarii) fol.* B. Auguſtini Sermones varii in Dies dominicales et feſtos; inter *Homelias preclarorum doctorum in euangelia dominicalia*, quas iuſſu Caroli M. collegiſſe fertur Alcuinus, editas h. l. et a. cum praefatione Fr. *Lamberti Campeſtris*, Theol. ad Simphorianum Camperium Patritium Lugdunenſem.

1564.

Louanii apud *Hieron. Wellaeum.* 4. D. Aur. Auguſtini Sermones, et Poſſidii, Calamenſis Epiſcopi, indi-

indiculus operum D. Augustini: ex editione et cum scholiis marginalibus *Ioannis Vlimmerii. Cat. Bibl. Reg.* Confer, quae supra ad editionem operum Basileensem a. 1569. tradita sunt.

1576.

Coloniae Agripp. f. S. Augustini Homiliae variae. *Ext.* in *Collectione Fr. Alcuini.*

1588.

Lugduni. f. S. Augustini Homiliae quaedam in *Bibliotheca Homil.* CVMDII.

SAEC. XVII.

1631.

Parisiis apud *Sebast. Cramoisy.* 8. S. Aur. Augustini Sermones noui XL. cum quinque aliis ex antiquis exemplaribus collecti, cum notis, studio et opera IACOBI SIRMONDI. *Cat. Bibl. Reg. et Casanat.*

1644.

Romae per Franc. Monetum. 4. Sermones aliquot S. Aur. Augustino adscripti, ex bibliothecis Vaticana et Barberina excerpti, nunc primum in lucem editi et quibusdam notis illustrati studio et opera *Ioannis Baptistae* MARI. *Cat. Bibl. Reg.*

1647.

Romae apud *Ludouic. Grignanum.* 4. S. Aur. Augustini Sermo in natali S. Ioannis Baptistae, nunc primum in lucem editus, cum obseruationib. *Ioannis Baptistae* MARI. *Cat. Bibl. Reg.*

1648.

Matriti typis Regiis. f. S. Augustini Sermones *aliquot* de B. Virgine. *Ext.* in *Bibliotheca Vir-*

ginali P. de Alua T. III. a pag. 448. *Audiffredi* in *Cat. Bibl. Casanat.*

1685.

Parisiis chez *P. de Laulne.* 8. S. Augustini Sermonum ad Eremitas fragmenta tria, quibus praemittitur Syllabus Sermonum ad FF. in Eremo, Sermonum ad Presbyteros Hipponenses et Sermonum ad Populum ex Autographo Iordanis de Saxonia. *Ext.* in *Supplem. PP. Iac.* HOMMEY. a pag. 644.

VERSIONES.

1493.

Firenze per *Maestro Antonio Miscomini, (A dì XXVIII. di Giugno)* 4. min. Sermoni Volgari del Venerando dottore Santo et Aurelio Augustino, Padre della regola eremitana, molto devoti, e spirituali ad acquistare la gloria spirituale del Paradiso. *Cat. Creuennae nouiss.* T. I. p. 107.

1546.

Venezia per Gabriel Giolito de' Ferrari. 4. Varj sermoni di S. Agostino, e d'altri Cattolici ed antichi Padri utili alla salute dell' anime messi insieme e fatti volgari da Monsign. Galeazzo Vescovo di Sessa, con due tavole, la prima de' Sermoni, ed Omilie; e la seconda delle cose più notabili. *Bibl. degli Aut. volg.* in *Raccolta d' Opusc. scient. e filol.* T. XXXII. p. 345.

1553.

In *Vinegia* presso *G. Giolito de' Farrari Fratelli.* . . . Alcuini Sermoni di S. Agostino delle Parole Signore e dell' Apostolo, fatti volgari da Monsr. *Galeazzo* FLORIMONTE *Vescovo d' Aquino. Ext.* in *Varj Sermoni di S. Agostino ed altri Dottori* vol-

gariz-

garizzati dal medesimo. Cf. *Cat. Bibl. Casanat.* In *Cat. Bibl. Smith* a. est 1588. forma 4.

1567.

Venezia per il Giolito. 4. Varj Sermoni *ecc.*

1568.

Venezia per il Sansovino. 4. Varj Sermoni di S. Agostino e d'altri Cattolici ed antichi Dottori, ne' quali trattandosi diverse materie sopra diversi luoghi della Sacra Scrittura del vecchio e del nuovo Testamento si contiene Cristiano desideroso di vivere puramente fra le persone, e della salute dell' anima sua, messi insieme e fatti volgari da Monsignor Galeazzo Vescovo di Sessa con due tavole, l' una de' Sermoni, e l' altra delle cose notabili.

1572.

Fiorenza per i Giunti. 4. Libro III. de' varj Sermoni di S. Agostino *ecc.* raccolti insieme e fatti volgari da *Raffaello Castruccio* Monaco della Badia di Firenze a imitazione di Monsign. Galeazzo Vescovo di Sessa. Prodiit etiam liber quartus, sed in quo nihil Augustini contentum fuit. Secundam vero partem impressam inuenio a. 1654. h. tit.

1654.

Venezia per Girolamo Scotto. 4. Seconda parte de' Sermoni di S. Agostino *ecc.* tradotti in volgare da Msgn. Galeazzo Florimonzio Vesc. di Sessa con alcuni Omilie del medesimo. Haec omnia nobis suppeditauit *Bibl. degli Aut. volg.* l. l.

1694 et 1700.

Paris chez veuve Jean Bapt. Coignard. etc. 8. *IV. Voll.* Les sermons de S. Augustin sur le Nou-

veau Testament, traduits en François sur l'edition Latine des PP. Benedictins, par *Philippe Goibaud du Bois.*

1731.

In *Firenze* presso *Dom. M. Manni.* 4. Volgarizzamento de' XL Sermoni falsamente attribuiti a S. Agostino, fatto da un Religioso dell' Ordine detto di S. Agostino, nell' anno 1300, e come si crede, da Fr. Agostino da Scarperia. *Cat. Bibl. S. Ang. ad Nidum Neapoli*, *Audiffredi* in *Cat. Bibl. Casanat.* it. *Cat. Bibl. Smith.*

(119) *De decem chordis liber.*

Huius *versionem hispanicam*, auctore *Gundisalvo Garzia de Sancta Maria*, Caesaraugustano, editam a. 1494. 8. *Los Tratados de las diez cuerdas de la vanidad del mundo* commemorant ex *Nic. Anton. Bibl. Hisp.* p. 425. Colonienses.

II. *Annales editionum singulorum Augustini librorum.*

B. *Spuriorum.*

(6) *De Musica libri VI.*

Nescio equidem, an huc spectat, qui in Catalogo Bibl. Bodleianae memoratur *S. Augustini libellus de Musica. Basileae* 1521. 4.

(18) *De Grammatica liber.*

1605.

Hannouiae. 4. Augustinus de Grammatica. *Ext.* inter Auctt. Antiqq. de Grammatica Lat. collect. ab *Helia Putschio*, a pag. 1975.

(19) *Prin-*

(19) *Principia Dialectices et Rhetorices libri II.*

1479.

Florentiae apud S. Iacobum de Ripoli. 4. Auguſtini Logica. *Cat. Bibl. Caſanat.*

1599.

Pariſiis. 4. Auguſtini principia Rhetorices. *Ext.* inter *Antiquos Rhetores* a pag. 290.

1643.

In Venezia nella Salicata. 4. S. Agoſtino della Retorica. *Ext. fra gli Autori del ben parlare Tomo 30. pag.* 21.

(34) *Liber de Fide ad Petrum Diaconum.*

Prodiit ſeorſim *ſine loco et anno. fol.* Sed vide *Fulgentium* Tomo III. cf. ſupra in Opuſculis ad a. 1473. n. 1.

(35) *De Spiritu et Anima.*

1472.

S. l. et typogr. 4. S. Auguſtini liber de anima et ſpiritu, de ebrietate, ad virgines de caſtitate et ſobrietate, de quatuor virtutibus caritatis, de contritione cordis. *In fine:* Finitus eſt liber beati Auguſtini, Ep. Yponenſis cum ceteris tractatulis eiuſdem. Anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſecundo quinto Idus Nou.

Extat in Bibl. Lubecenſi *Geſsner.* l. l. p. 26. Is vero ex literarum ſimilitudine et chartarii ſigno (capite taurino) iure aliquo ſuo concludere ſibi videtur, *Moguntiis apud Petrum Schoifferum*, qui eadem forma abſque loci et anni indicio libros *de vita Chriſtiana* et *verae vitae cognitione* excudit, fuiſſe impreſſum. Ibi tamen inſignia Schoifferi non, vt in hoc volumine, deſunt.

 (36) *De*

(36) *De Amicitia.*

1510.

Lipſiae. 4. D. Aur. Auguſtini, Hipp. Epiſc. de amicitia liber, in quo Ciceronis errata caſtigantur, cunctis, qui pacem, concordiam et veram atque perfectam diligunt amicitiam, vtilis et ſumme neceſſarius. — Subiiciuntur huic titulo ſtatim diſticha ſequentia:

Auguſtinus in hoc aphorum (ſic) *gloria gentis*
Que ſit vera libro narrat amicicia
Magnus Ariſtoteles callens arcana capaci
Nature ingenio: neſcius huius erat
Neſcius eras huius Plato tu diuine magiſter
Hanc veterum ignorans ethnica turba virum.

In fine: *Impreſſum Lyptzk p Baccalaureum Wolffgangum Monaceñ. Anno* 1510. — Character eſt gothicus. Praefatus eſt *ad ſtudioſos et eruditos bonor. artium in acad. Liptzēn. Amatores Magnus Hundt parthenopolitanus*, *theologorum*, vt quidem ſe appellat, *infimus*, ep. data *in collegio principis die Calixti.*

(39) *Soliloquia.*

1473.

S. l. fol. Auguſtini ſoliloquium de arrha animae. Ab initio: *Incipit ſoliloquium beatiſſimi Auguſtini epiſcopi yponenſi* (ſic) *de arra animae.* In fine: *Raptus eſt finis huius tractatus Auguſtini de arra anime feria tertia poſt feſtum ſancti Dyoniſy Anno dni lXXIII XC* (ſic) Eiuſdem eſt editionis ac *Soliloquia* genuina ſ. l. et a. et Hieronymiana *de eſſentia div.* etc. Conf. dicta ad librum Auguſtini *de quantitate animae.* Extremae raritatis eſſe exinde diſcas, quod nemini hactenus bibliographorum cogni-

cognitus fuerit. Summum vero in eo ad aetatem illorum opusculorum definiendam situm esse momentum nemo facile negabit, si ne minimum quidem ab illis differre dixero. Quodsi igitur vere ea Guntheri Zaineri a quibusdam sunt credita, vt equidem nullus dubito, sequitur, Hambergeri sententiam, Zainerum post annum 1472. charactere gothico vti desiisse, postquam primum mense Nouembri eius anni romanos typos Isidoro imprimendo adhibuisset *), ipsum fefellisse, quod plerisque accidere solet, qui nimis exactis formulis limites ac tempora euentuum aut institutorum quorundam circumscribere amant. Ac quaenam causa tam repentini fastidii gothici characteris in eo viro cum verisimilitudine fingi possit?

Versiones.

1489.

Sine loco et typogr. Adì XX di giogno (sic) 4. *min.* Li Soliloquii del Divo Padre Santo Agostino. Character rotundus est. Florentiam natales eius esse suspicatur editor *Cat. Creuennae nouiss.* T. I. p. 111.

1491.

Firense. Adì X. di Novembre. 4. Soliloquii di Santo Augustino volgari. *Cat. Bibl. Creuennae nouiss.* l. l.

1492.

Mediolani. . . . 8. Huius anni, loci ac formae versionem italicam horum librorum commemorat *Denisius Garell. Bibl.* p. 235.

*) *Zuverläss. Nachrr.* T. IV. p. 806. vbi de Zaineriana ed. Thomae Kempisii praecipit.

1663.

Paris chez Charl. Savreux. 12. Les ſoliloques, le manuel et les meditations de S. Auguſtin, traduits en François par D. L. C. C. F.

1671.

A Lyon. 8. St. Auguſtin les Soliloques, le Manuel. *Cat. Bibl. Bern.*

1684.

Paris chez Pierre le Petit. 12. Les ſoliloques, les meditations, le manuel de S. Auguſtin, traduits en François par le *P. Nicolas Regnier.*

1691.

Paris chez Guil. Desprez. 12. *Eadem*, traduction nouvelle, revuë ſur le Latin: edition augmentée de l'eſprit du même Saint, tiré de ſes confeſſions.

Paris chez Jean Bapt. Coignard. 12. Les ſoliloques, les meditations et le manuel de S. Auguſtin, traduits en François ſur l'edition Latine des Peres Benedictins, avec des notes, par *Philippe Goibaud du Bois.*

1696.

Paris chez Jean Couterot. 8. Les ſoliloques de S. Auguſtin, mis en vers François, avec le Latin et une meditation, ſur le jugement dernier, en vers.

1704.

Paris chez Nic. le Gras. 12. Les ſoliloques et les meditations de S. Auguſtin traduits en François par le *P. René de Ceriziers.*

Plura

Plura de variis horum librorum *gallicis verſionibus* attulit auctor huius articuli in *M. Bibl. Eccl. Colon.* p. 729. num. 4. de quibus, quoniam aliunde haud quicquam recognoui, ſolicitari me non ſinam.

(40) *Meditationes.*

Sine anno

loco et typogr. f. Liber S. Auguſtini de Meditatione. A prima ſtatim pagina legitur: *Incipit liber plorationis beatiſſimi patris noſtri Auguſtini et eius ɔtemplatione.* In fine: *Explicit liber de meditatione beatiſſimi patris noſtri Auguſtini. deo gratias.* Laudat hoc Opuſculum Cl. *Seemiller* faſc. I. p. 112. inter eos libros, quos abſque loci et anni commemoratione a Chriſtophoro Valdarſero, Ratisbonenſi, qui intra annos 1471 - 1476. Venetiis et Mediolani impreſſit, excuſos eſſe ſibi perſuaſit, et quorum plures ibidem coſdemque omnes inuicem charactere et deſcriptione reliqua valde ſimiles propoſuit. De noſtro vero prodidit, literis oblongis paulo maioribus exſcriptum folia tredecim integra et paucas in decimo quarto lineas complecti, ſine numeris ac notis paginarum foliorumue, abſque itidem literis initialibus.

Sine anno

et loco. 4. B. Auguſtini meditationes. *Cat. Bibl. Reg.* T. I. p. 376. vbi additur: *Vetus editio circa annum* 1500.

Sine anno.

Pariſiis per Antonium Caylliaut. 4. Meditationes Beati Auguſtini. *Cat. Bibl. Duc. de la Val.* T. I. p. 175.

SAEC. XVI et XVII.

1516.

Venetiis. . . . 8. S. Augustini Meditationes. Soliloquiorum animae ad Deum liber vnus. Manuale. *Ext*. in Opusculo multarum bonarum rerum referto. *ab initio*. Sic *Audiffr. in Cat. Bibl. Casanat.*

1608.

Duaci per Balth. Bellerum. 24. D. Aur. Augustini Meditationes, Soliloquia et Manuale etc. Plenum titulum vide in sequenti.

1613.

Duaci per Baltazar. Bellerum. 24. D. Aur. Aug. — Meditationes, Soliloquia et Manuale. Meditationes *B. Anselmi* cum tractatu de humani generis redemtione. Meditationes *D. Bernardi*. *Idiotae* viri docti contemplationes de amore diuino. Omnia ad MSS. exemplaria emendata et in meliorem ordinem distributa: opera et studio R. P. *Henrici* SOMMALII. Soc. Iesu Theol.

1614.

Coloniae apud Conrad Butgenium. Idem liber eiusd. ed.

1631.

Lugduni. 24. S. Augustini Meditationes. *Cat. Bibl. S. Angeli ad Nidum Neap.*

Coloniae Agrippinae sumpt. Corn. ab Egmond. 12. Idem liber ex ed. *Henr. Sommalii*.

1637.

Ibidem per eundem. 12. Eadem editio.

1649.

1649.

Ibidem. 12. Idem liber per eundem.

1650.

Parisiis apud Claudium Cramoisy. 12. D. Aur. Augustini meditationes, soliloquia et manuale: omnia ad MSS exemplaria emendata, opera et studio *Henrici Sommalii.*

1672.

Romae per Barthol. Lupardum. 4. Eadem.

Sine anno.

Dilingae apud Sebald. Mayer. 8. D. Aur. Aug.— Meditationes, Soliloquia, Manuale. Aliam horum librorum editionem *Dilinganam* a. 1571. commemorant obiter Colonienses p. 729. ad n. 4.

SAEC. XVIII.

1701.

Antuerpiae. 8. Diui Aur. Aug. — Meditt. Soliloquia et Manuale, ad MSS. exemplaria emendata et in meliorem ordinem distributa, op. et studio *R. P. Henr. Sommalii.*

VERSIONES.

Sine anno

et loco. 12. S. Augustini Soliloquia in Graecum vulgare translata. *Cat. Bibl. Reg. T. I. p.* 377.

1671.

Paris chez la veuve Charles Savreux. 12. Eadem *Gallice.* Par le Sieur D. L. C. C. E.

1679.

A Paris chez Guill. Desprez. 8. Les Soliloques, le Manuel et les Meditations de S. Augustin. Traduction

duction nouvelle, revüe très-exactement ſur le Latin. Nouv. Ed. à la quelle ſont ajouté quelques fragmens de pieté tirez des Confeſſions de ce meſme *Saint*, qui feront voir quel eſtoit ſon Eſprit. — Poſtrema ſub titulo, *L'esprit d' Auguſtin tiré de ſes confeſſions* addita ſunt.

1714.

Bruxelles, 8. Idem liber gallice c. notis. *Cat. Bibl. Thott.*

1604.

Madrid. . . . . Eadem *hiſpanice* reddita a P. Ribadeneira. *Ext.* in eiuſdem *opp.* P. III. *pag.* 633. ſqq.

1600.

Francf. a. d. Oder. 8. Idem liber *germanice* per *Henr. Raetell.*

1717.

Gent. 8. Idem liber, *Belgice* per *Andr. van Loo. Cat. Bibl. Thott.*

Ex Meditationibus excerptum eſſe *S. Auguſtini Rhythmum de gloria et gaudiis Paradiſi* verſibus politicis compoſitum, qui extat inter *Ge. Fabricii Poet. Chriſt. Baſil.* 1564. 4. p. 815. monet *Audiffredus in Cat. Bibl. Caſanat.*

(42) *Manuale.*

1471.

Taruiſii per Gerardum Liſam de Flandria. 4. *min.* S. Auguſtini liber de ſalute, ſiue de Aſpiratione animae ad Deum. Ad calcem literis vncialibus excuſum viſitur

In

In laudem ſcriptoris epigramma.

Gloria debetur Girardo maxima liſae.
Quem genuit campis Flandria picta ſuis.
Hic Taruiſina nam primus coepit in vrbe.
Artifici raros aere notare libros.
Quoque magis faueāt excelſi numina regis.
Aurelii ſacrum nūc MANVALE *dedit.*

TARVISII
M. CCCC. LXXI.

Conſtat hocce opuſculum, a quo typographiam Tarviſinam initium duxiſſe ſuſpicatur Morellus *), foliis XX, impreſſum charactere rotundo eleganti, lineis XXII. per paginas. Complectitur ſola XXIV. priora capita iuxta ſequiorum editionum diſtributionem. *Audiffredi* in *Cat. Bibl. Caſanat.* Adde *Crevennae Cat. nouiſſimum.*

(44) *Speculum peccatoris.*

Sine anno

loco et typogr. 4. B. Auguſtini ſpeculum peccatorum. *Vetus editio circa annum* 1500. Sic *Cat. Bibl. Reg.*

Sine anno

loco et typogr. fol. S. Auguſtini ſpeculum peccatoris. Vide quae ad libellum *de quantitate animae* eiuſdem editionis ſunt notata.

(47) *De verae Vitae cognitione.*

Sine anno.

Moguntiae apud Petr. Schoiffer, vt ex inſigni illius ad calcem minio impreſſo apparet. 4. Incipit a

*) In *Cat. Bibl. Pinell.*

a capitulorum tabula tres paene paginas] occupante, cuius verſiculi nouem praefixi ſunt hoc exordio

Auguſtine pater. aquilino more Iohannis
Ingenii velis petis alta recondita celis etc.

In fine: *Auguſtini de v. v. c. libellus explicit.* Character plane idem eſt cum praecedentis libri formis. Anno circiter 1470. procuſam ſuſpicatur *Deburius* in *Cat. Bibl. Ducis de la Val.* T. I. p. 176. Extat etiam in Bibl. Lubecenſi. V. *Geſsner* p. 14. a quo *Schelhornius* in *diatriba ad Quirin.* (Lindav. 1761. 4.) p. 37. et *Schwindelius* in Not. hiſt. crit. libr. vet. rar. I. 37. laudantur.

1578.

Baſileae. . . . S. Auguſtini de Trinitate fragmentum ex libro, qui inſcribitur de cognitione verae vitae *(cuius Auctor Honorius Auguſtodunenſis) Gr. Lat. I. Leunclauio interprete. Ext.* cum Legatione Imp. Caeſ. Man. Comneni ad Armenos etc.

1670.

Romae. . . . . *Idem cum leui aliquo diſcrimine. Ext.* inter Opuſcula Aurea Theol. quorundam Graecc. collecta a *P. Arcudio a pag.* 672. Sic *Audiffredus* in *Cat. Bibl. Caſanat.*

(48) *De Vita Chriſtiana.*

Sine anno

et loco (Moguntiae apud Petr. Schoiffer.) 4. Incipit prologus beati Auguſtini de vita xpiana. In fine: *Explicit liber b. Aug. de v. Chr. Hec faciendo quiſque vitam obtinebit eternam* Extremo loco ſignum Schoifferianum minio, vt ſolet, impreſſum conſpicitur. Character ex gothico ad rotundum deflectit, ſed

ſed perquam exilis et rudis eſt. Signaturae et numeri foliorum plane abſunt. Cf. *Cat. Bibl. Duc de la Val.* T. I. p. 174. Laudatur quoque in *Catal. Bibl. Bunav.* itemque in Bibl. Lubecenſi extat.

Sine anno.

Pariſiis ap. Ioh. Lambert. 8. Liber beati Auguſtini de Vita chriſtiana. Haec in ſuprema paginae parte, reliqua ſignum officinae pro more typothetarum Pariſienſium exeunte ſaeculo XV. et ſub initium XVI. occupat. In fine: *Explicit* etc. *Impreſſus pariſiis per Iohānem lambert in vico ſanƐti iacobi commorantem p Dyoniſio Roce.* Literae ſunt gothicae minutae.

1467.

Per Olricum Zel de Hanaw. 4. Beati Auguſtini liber de vita chriſtiana. Eiuſdem liber de ſingularitate clericorum. In fine poſterioris: *Explicit Liber beati auguſtini epi. de ſingularitate clericorum. Per me Olricum Zel de hanau clericū dioceſ. Moguntinen. Anno milleſimo quatercenteſimo ſexageſimo ſeptimo.*

Prior tractatus XIX. folia, alter XXXIII. complectitur, quorum ſingulae paginae lineis XXVII. conſtant. *Debure* in Cat. Ducis de la Val. T. I. p. 173. Supra ſub *opuſculis* plures inuenies Auguſtini tractatus huic editioni valde ſimiles, ab eodem haud dubie typographo, circa annum 1470, vt putant, impreſſos.

(50) *De XII. abuſionum gradibus.*

Sine anno

et loco. f. Aurelii Auguſtini Iponenſium preſulis digniſſimi liber de XII. abuſionibus ſeculi, incipit feliciter. In fine: *Laus deo.* Separatim vero folio vltimo

vltimo impressa sunt *Augustini de origine animae electissima auctoritas* et *Augustinus de diuinatione daemonum.* In fine iterum: *Laus deo.* Hinc est, quod in duobus huius editionis exemplis apud *Seemillerum fasc. I. p.* 109. alterum non nisi opusculum primo loco commemoratum exhibeat, alterum praeter reliqua duo vno folio comprehensa praebeat etiam *B. Anselmi libros duo de eo, cur Deus homo?* viginti nouem foliis impressos. — Plagulae sunt quatuor. Characteres gothici rudiores et inaequales lineis latis impressi, in quibus imprimis frequens syllabarum *de. be. po. bo. vo. co. ho.* in vnam figuram contractio. Nec desunt crebra syllabarum compendia.

1514.

Lipsiae. 4. D. Aur. Aug. Hipp. ep. de duodecim abusionum gradibus in mundo: liber vtilis atque delectabilis. In fine, post tituli repetitionem: *Lypsick per Baccalaureum Martinum herbipolensem diligenter impressus: anno a natiuitate Christi Millesimo quingentesimo quarto decimo.* Subiiciuntur insignia typothetae in ipso fine.

1521.

Augspurg durch Sigism. Grimm und Marx Wirsung. 4. Augustinus von den zwoelff Stapffeln der Myssbrauchung von dem neuen Gesang, wie man das Reich der hymel erlangen mag, verteutscht durch *Georg Spalatinum.*

(55) *De Antichristo.*

1522.

Parisiis. . . . . S. Augustini fragmentum ex tractatu de Antichristo (qui inter Alcuini et Rabani opera reperitur) *Extat* in *Mirabili libro, qui Prophetias* etc. demonstrat. *Audiffred.* in *Cat. Casanat. Bibl.*

(75) *De essentia Diuinitatis.*

1510.

Lipsiae per Wolffgangum Monacens. 4. D. Aur. Aug. Hipp. Episc. liber de essentia diuinitatis, quo Anthropomorphitarum et Vadianorum errores ex falsis quorundam Philosophorum opinionibus exortos praecipue reprobat: luce clarius explicans corporalia et humana membra. non carnaliter sed spiritualiter in sacris literis. diuinitati attribui. Annexis quibusdam annotationibus. a Doctore *Magno Hundt* Parthenopolit. in Academia Liptzen. ex tempore collectis: Studiosis et philosophiae et sacrarum literarum amatoribus admodum proficuis. — Praemissa est editoris ep. ad Paulum Schillerum, Philos. et SS. Lit. Profess. data. in Colleg. Princip. 1508. decima septima Octobris. Verba Augustini et Annotationes alternis se inuicem excipiunt. In Bibl. Colon. laudatur editio Hundii Lipsiae 1509. ex Becmanni Cat. Bibl. Francof. p. 35.

Sequentes nescio quo referam.

In Matthaeum Comm.

Sine anno

et loco. S. Augustini commentarii in Matthaeum. Per omnia editioni librorum de doctrina Christiana absque loci et anni indicio expressae similes esse tradit *Ge. Pray* in *Cat. Bibl. Bud. T. I. p.* 89. Vterque liber etiam vno volumine in ista Bibliotheca comprehendebatur et Praius descripturus erat accuratius, ni mutilum huius exemplum fuisset. Nescio an sit particula *Quaestionum Euangelicarum*, quae inter genuina n. 41. recensentur.

De Vanitatibus Saeculi.

Sine anno

loco et typogr. 4. S. Augustini, Episcopi Hipponensis 1) de Vanitatibus saeculi, 2) de Vita Christiana.

Huius editionis memoriam, vt tot aliarum, quae rarissime alias obtingunt, seruauit Cl. Seemiller fasc. II. p. 150. Separari duo haec opuscula non possunt, atque vna constant foliis XXIII. lineis XXV. per paginam, charactere gothico paulo maiori, oblongo et luculento, eodem, quo Conradus Finer Esslingensis vsus est *), impressis. Absunt custodes, signaturae, numeri et inscriptiones paginarum. Attamen duae initiales literae horum opusculorum formis ligneis impressae sunt. Initium: *Incipit liber Augustini de vanitatibus seculi.* Sub finem folii quinti pagina auersa duabus lineis: *Explicit liber sancti Augustini de vanitatibus seculi feliciter.* Tum in fronte folii sexti: *Prologus libri beati Augustini de Vita Xpiana incipit feliciter;* atque in extrema tandem pagina tribus lineis: *Explicit liber sancti Augustini de vita Christiana feliciter.* Ceterum nescire me fateor, quo primum tractatum referam, suspicor tamen, eundem esse cum sermone, qui vulgo *de Vanitate* saeculi inscribitur, inter dubia relatus num. 9. b.

Expositio Symboli et Orationis Dominicae.

Sine anno

loco et typographo. fol. S. Augustini 1) Expositio Symboli. 2) Eiusdem expositio Orationis Dominicae

Com-

*) Cuius gratia lectores ablegat ad *Gerhohi Steigenberger literarisch- krit. Abh. üb. die zwo alleraelteste gedr. deutsche Bibeln* etc. qui Tab. III. n. 3 et 4 eundem aere incidendum curauit.

Commemorat duo haec opuſcula, cum aliquot Thomae Aquinatis et Henrici de Haſſia, idem paene argumentum concernentibus et iiſdem typis expreſſis, compacta, Cl. *Seemiller faſc. I. p.* 152. ſq. Impreſſa ſunt charactere gothico nonnihil maiori et oblongo. Interpunctionum ſigna ſunt punctum, comma ſupra et infra lineam prominens, cui interdum punctum in formam ſigni exclamandi ſubiici vir laudatus animaduertit. Lineae triginta per paginam integram numerantur; numeri, ſignaturae, cuſtodes, nec non initiales literae deſunt.

Sine anno

loco et typogr. 4. *min.* S. Auguſtini 1) Sermo ſuper oratione Dominica, 2) Expoſitio Symboli, 3) Sermo de ebrietate cauenda.

Tria haec opuſcula, quorum penes eundem Virum doctum *faſc. I. p.* 163. memoria eſt prodita, vno volumine VIII. foliorum, ita, vt ſeparari nequeant, comprehenduntur. Characteres, eodem teſte, ſunt gothici, minuti, ſed admodum pingues, non abſimiles iis, quos imprimis Vdalricus Zel frequenter adhibuit, minores tamen. Diſtinctionis ſignum laqueus hac forma |~|. Numeris, ſignaturis, cuſtodibus et literis initialibus caret. Pagina iuſta lineas XXVII. complectitur.

De virtute Pſalmorum.

Sine anno

loco et typogr. 4. In fronte: *Incipit Auguſtinus De virtute pſalmorum.* In fine: *Explicit Auguſtinus de virtute pſalmorum.* Cl. *Seemiller* faſc. II. p. 163. Impreſſum eſt volumen, hoc teſte, gothico charactere ſingularis formae et iuſtae magnitudinis in

charta alba ac nitida, absque custodibus, numeris etc. nisi quod priora quinque folia typographus signauit.

Sine anno.

Parisiis per Dionys. Roce. 8. Augustinus de virtute psalmorum. Typographus ex signo titulo impresso noscitur. Vid. ex eadem officina librum *de vita Christiana.* In *Cat. Bibl. Bodl.* huius libri editio quaternis *sine l. et a. indicio* facta memoratur.

Hactenus *Annales editionum singulorum* Augustini *librorum.*

§. 4. Defloratores et Commentatores praecipui Operum S. Augustini.

Casimirus Oudinus in Commentario *de Scriptoribus Ecclesiasticis Tomo I. pag.* 990. absoluta iam notitia de vita, scriptis et editionibus S. Augustini, singulare caput *de Defloratoribus vel Commentatoribus D. Augustini, tam antiquis, quam recentibus praecipuis* perscripsit et reliquis tanquam *septimum et vltimum* adiecit. Quem secuti *Auctores M. Bibliothecae Ecclesiasticae Coloniensis*, totum paene seruata etiam epigraphe in commentarios suos, voce AVGVSTINVS num. VI. pag. 767. retulerunt, ita tamen, vt resectis iis, de quibus alio loco commodius verba fecissent, auxerint etiam non poenitendis additionibus. Optimum institutum a nobis non sine lectorum detrimento deseri posse videbatur. Sed intelleximus etiam, quae ab illis nouissime congesta erant, paucis tantum in locis emendationem aliquam desiderare et pauciora inesse, quae nostrae tractationi apta non essent. Nec sperandum fuit, vt ipsi ampliora quodammodo daremus, quin immo, quae in proprias schedulas digesseramus ad hocce argumentum spectantia, ad vnum omnia ab illis occupata esse cognouimus. Quapropter nullatenus dubitauimus, quicquid in tota hac Oudini et Coloniensium disser-

tatione

tatione nobis probaretur, ipſis eorum verbis huc transferre, dummodo non alieno merito quidquam ſubtraxiſſe videremur.

Primus fuit *S. Proſper Aquitanus*, qui circa annum 450. librum *Sententiarum ex S. Auguſtino delibatarum* confecit, ſtudio *Io. a Fuchte* aliquoties ſeorſim editum, de quo nos ſuo loco. Colonienſes, titulo libri non ſatis integro inducti, memoriam eius tanquam ipſius editoris opellae poſt *Lumnii Theſaurum* inſeruerant. Proximus aetate fuit, cui primum locum in hac ſerie dederat Oudinus,

Eugyppius Abbas et Presbyter Africanus Saec. VI. qui *ſententias, quaeſtiones* etc. ex *S. Auguſtini* ſcriptis deflorauit et in vnum corpus, cui *Theſauri* nomen fecit, collegit. Hic cum ad noſtrum etiam cenſum pertineat, plura de eo in ſequenti Tomo dicta inuenies.

Inter MSS. Codices Bibl. Venetae Cardinalis Beſſarionis, extat *Petri Abbatis Tripolitani* nomine *Expoſitio in Epiſtolas D. Pauli ex diui Auguſtini Sermonibus*, in membrana, de qua loquitur Baronius ad annum 562. poſt Caſſiodorum *Diuinarum Inſtitutionum* cap. 8. Sed an legitimum opus Petri Tripolitani Abbatis ſit, caute diſcutiendum eſt: licet hoc ſcribat Iacobus Philippus Thomaſinus in Catalogo Bibliothecarum Venetarum Publicarum et Priuatarum, quem anno 1650. Vtini in 4. imprimendum curauit. *Oud.*

Venerabilis *Beda*, natione Anglus, profeſſione Monachus et Presbyter; qui anno DCCX. et ſequentibus floruit. Extant inter Opera V. Bedae *Commentaria in omnes Epiſtolas S. Pauli, ex Auguſtini operibus vt plurimum excerpta*, de quo Opere Baronius in Annalibus ad a. 562. litem Bedae mouet, ac Petro Abbati Tripolitano, de quo Caſſiodorus *Diui-*

narum institutionum cap. 8. adscribendum censet. Verum Ioannes Mabillonius litem intentatam praeclare diluit, qui T. I. *Analectorum*, Dissertatione singulari p. 12. nec Bedae, nec Petro, sed *Floro* Magistro, Lugdunensis Ecclesiae Diacono, deberi demonstrat. Verum interim *Commentarium Bedae* (nam S Pauli Epistolas ab eo explicitas esse, ipse in *Indiculo* Operum suorum fidem facit) eiusque *Collectaneum in Apostolum ex Operibus Augustini decerptum*, grandi satis volumine nondum impressum, penes se habuisse testatur Lupus, Ferrariensis Abbas, Epistola 76 ad Hincmarum p. 118. Extat autem in duobus MSS. exemplaribus apud Ioannem Mabillonium, ex bibliotheca S. Germani Pratensis, vt idem testatur. Vide quae habet Stephanus Baluzius in Notis ad Lupum Ferrariensem p. 405. *Oud.*

Magister *Florus*, Lugdunensis Ecclesiae Diaconus, circa a. 850. inclytus, scripsit *Commentarium in omnes S. Pauli Epistolas ex S. Augustini Scriptis contextum*, qui habetur Tomo 6. Operum Bedae, ei falso adscriptus. Nam *Flori* istius esse ex pluribus MSS. Codicibus docuit Ioannes Mabillon, Disquisitione hac de re composita *Analectorum* T. I. p. 12. sqq. qua etiam ostendit, genuinum Bedae Commentarium ab euulgato esse opus diuersum, idque nondum typis editum penes se habere, aliquando in lucem proferendum. Alibi tamen obseruat in 3 MSS. codicibus Abbatiae S. Galli in Heluetia, qui annorum 800 et 700 sunt, hanc ipsam Bedae expositionem sub nomine *Flori Presbyteri* contineri, de qua vide quae adnotauit erudite T. 4. *Analectorum* p. 630. Abbreuiauit prolixum *Flori Commentarium in Epistolas Pauli* circa a. 1180. *Robertus de Torinneio*, in Normannia, Abbas S. Michaelis de Monte, dioecesis Abrincensis, quem arbitratus est spectasse ad

Petrum

Petrum Tripolitanum, quamque sententiam ad annum Christi DLXII. Baronius amplexus est, cuius *Abbreuiatio* MS. extat inter MSS. Codices bibliothecae S. Michaelis de Monte. Extat autem *Epistola et Prologus in Abbreuiationes Epistolarum Apostoli secundum Augustinum*, in Appendice ad Guiberti Opera a Luca Dacherio edita Parisiis fol. 1651. p. 715. quam ex MS. Codice produxit. Haec *Oudinus*, copiosius alibi de iisdem in recensu operum *Bedae* et *Flori* Lugdunensis differens. Nos supra singularem eamque vetustissimam horum *Commentariorum* editionem produximus.

Bonizo, Sutrii ac Placentiae Episcopus, circa a. 1073. composuit *Augustinianam Epitomen* seu *Excerptum Sententiarum Mirifici doctoris Augustini* libris 8. distinctum, quod S. Ioanni Gualberto, Fundatori et primo Abbati Vallis Vmbrosae dedicauit, extatque MS. in bibliotheca Caesarea Vindobonensi, inter MSS. codices ex arce Ambrosiana illuc allatos, Codice LXXXV. vt testatur Petrus Lambecius illius inspector et custos T. 2. *Commentariorum* huius bibliothecae cap. 8. p. 790. sqq. *Oud.*

Guillelmus Abbas S. Theodorici prope Remos, in Gallia, Ordinis S. Benedicti, tum ex Abbate factus Monachus ordinis Cisterciensis apud Signiacum in eadem dioecesi, Saeculo XII. cuius inter Collectanea habetur Opusculum *Sententiarum de Fide ex S. Augustini* Operibus collectum, quod a se ex autographo MS. Bibl. Signiacensis Ord. Cisterciensis transscriptum testatur Oudinus traditumque *Thomae Blampino* Bened. Congreg. S. Mauri, qui hanc Collectionem sub Autoris proprii nomine in Append. vltimi voluminis Operum *S. Augustini* edendam promiserat, quod tamen non praestitit. *Colonienses ex Oudino.*

Rob. Kilwardby Ord. Praedic. natione Anglus, Cantuarienſis Archiepiſcopus, et Cardinalis Epiſcopus Portuenſis Saec. XIII. libros *S. Auguſtini* fere omnes, aliorumque plurium Eccleſiae Doctorum per parua capitula diſtinxit, ſententiam ſingulorum ſub breuibus annotando. Cuius laboris varia in Bibl. Regia Pariſ. ſuperſunt monumenta MS. quae recenſet *Echardus* in Script. Ord. Praed. ad a. 1279. p. 379. vbi et alia memorat ex Catal. Anglic. *Colonienſes.*

Bartholomaeus Vrbinas Epiſcopus, circa medium Saec. XIV. Eremita Auguſtinianus, *S. Auguſtini* et *Ambroſii* Operum lector aſſiduus, Sententias vtriusque inſigniores excerpſit, quas in Alphabeti ordinem digeſtas, *Milleloquium* appellari voluit. Atque ab *Auguſtino* quidem *Triumpho* eiuſdem Ordinis, (vulgo *de Ancona* dicto) eius Praeceptore, *Milleloquium Auguſtini ſententiarum* inceptum, a diſcipulo abſolutum, *Lugduni* a. 1555. impreſſum eſt. *Milleloquium Ambroſii* ibid. a. 1556. fol. *Colon. ex Oud.*

Antonius de Nomis Florentinus, (aliis Maciallenſis) Eremita Auguſtinianus, qui a. 1438. deceſſit, e libris *S. Auguſtini* capita omnem fere literarum Diuinarum tractationem continentia digeſſit et inſcripſit, *Flores Doctoris S. Patris Auguſtini*, quae extare dicuntur in Bibl. S. Spiritus Florentiae. *Colon.*

Ioh. Frid. Lumnii *) *Theſaurus Chriſtiani hominis* ex ſcriptis *S. Auguſtini* collectus, *Antuerp.* 1588. *Colon.*

Dulciloquiorum S. Auguſtini Libros tres, ex vetere MS. exemplari Bibl. *Romersdorpianae* primum editos *Herbonae* 1592. 12. a viris fide dignis ſe accepiſſe

*) Male *Lunicii* apud *Lipen.* Bibl. Theol. II. 916. *Colon.*

cepiſſe teſtatur Labbeus *), ſed nondum vidiſſe ſcribit. *Colonienſes.* In *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* dictus liber extat editus *Herbonae Naſſouiorum* 1614. 12. h. t. *Aur. Auguſtini libri tres Dulciloquiorum e bibliothecae Romerſtorpianae vetere manuſcripto exemplari nunc primum editi ſtudio Guil. Rolichii.*

Io. Gaſtius, Briſacenſis, Commentarios in vniverſa Biblia ex Auguſtini operibus collectos edidit *Baſileae apud Heruagium* 1542. *II. Tomis fol.* Laudat *Cat. Bibl. Bodlei.* Eiuſdem Operis Tomum I. Vetus Teſtamentum complexum, editionis *Venetae ex officina Eraſmiana* 1543. profert *Cat. Bibl. Thott.*

Hieron. Torres ſeu *Torrenſis*, Soc. Ieſu Hiſpanus, *Confeſſionem Auguſtinianam* in Libros IV. distributam, et certis capitibus locorum Theologicorum comprehenſam, ex omnibus *S. Auguſtini* Operibus magno ſtudio collectam, edidit Dilingae 1568. et rurſum auctiorem ac emendatiorem, 1569. *fol.* **) Eam *Auguſtanae Confeſſioni* oppoſuit; *quo in Opere* (ait *Alegambius* Bibl. Script. S. I. p. 188.) *duo egregie praeſtat; alterum, quod Catholica dogmata mirifice probat, et confirmat, refutatque Haereticorum errores ex* Auguſtino: *alterum, quod locos ipſius* Auguſtini, *vel male intellectos, vel malitioſe detortos,*

*) *Differt. de Script. Eccleſ.* in Addend. et corrigendis p. 714. apud *Oudinum* col. 952. *Colon.*

**) Ita *Alegambius* MDLXIX. *Lipenius* vero Bibl. Theol. I. 117. habet 1596. vti et *Oudinus* in Comment. col. 993. *ad multam vſque ſenectutem*, ait, *prouectus correxit, ablatis iis, quae tanquam S.* Auguſtini *attulerat* ex lib. *de Fide ad Petrum*, quem *S. Fulgentii* eſſe compertum eſt: et ex libro *de Eccleſiaſticis Dogmatibus*, qui eſt *Gennadii* Maſſilienſis. *Colon.*

tos, atque ab Haereticis deprauatos, ad amussim revocat, atque sincere interpretatur. *Oud.* et *Colon.*

Ioannes Piscatorius Lithopolitanus, qui Epitomen omnium Operum Augustini diligentia nequaquam sordida composuit, cuius editionem factam *Augustae Vindelicorum apud Heinricum Steyner* 1537. fol. praesentem intueri licet. Eius vero hic est titulus: *Omnium Operum Diui Aurelii Augustini Episcopi, vndecunque doctissimi, Epitome: Et quid vir ille, de Ecclesiae Sacramentis, nec non sacrae Scripturae locis communioribus insignioribusque senserit, scripserit, simulatque docuerit per* IOANNEM PISCATORIVM *Lithopolitanum hoc libro fidelissime et compendiaria quadam via diligentissime comportatum.* — Accedit in titulo breuis admonitio ad lectorem, in qua praesentissima atque ipsissima Augustini verba exhibuisse se affirmat, et *Steph. Vigilii* Pacimontani Decastichon in laudem libri. Eiusdemque Vigilii praefatio ante ipsius auctoris praefationem est inserta. Diuiditur autem opus in tres tomos, quorum primus Augustini sententias iuxta doctrinae Christianae capita ordinatas proponit, alter varia et miscellanea offert, tertius integros Augustini libros, quos supra in *Annalibus editionum Operum* indicauimus, praebet.

In hanc *Piscatorii* operam manus temerarias inmisit et conuicia gratiarum loco rependit Ioannes Pesselius. Prodiit enim

Ioannis Pesselii, Ord. Praedic. Tilani in Geldria, *Omnium Operum S. Augustini Epitome, primum quidem copiose ac sinistre collecta a* Iohanne Piscatorio *haeretico, et a* Ioh. Pesselio *recognita, aucta duplo, et Catholico sensu reddita; cui accessit eiusdem*

opera

opera ex eodem Augustino collectus de septem Sacramentis Tomus quartus Colon. Agrip. 1539. 1542. 1549. fol. *).

Iac. Tribesci Brixiani, Canonici Regularis Lateranensis, *Responsiones ad mille Quaesita in omni fere facultate* ex omnibus *S. Augustini* libris excerptae, *Venet.* 1583. 4. Alibi deprehendimus signatas: *Venetiis ap. Bernh. Iuntam* 1586. 4.

Io. Bapt. Masculi, Soc. Iesu Neapolitani, *Ponderationes Concionales in Opera S. Augustini* Neap. 1652. fol. **) Forte idem opus, quod apud *Toppium* ***) inscribitur: *Eruditarum lectionum S. Augustini libri Acroamatici ad Conciones, decem Tomis contractis in vnum.* Neap. 1656. fol. *Colon.*

Dauid. Lenfant Parisiensis Ord. Praed. *Concordantiae Augustinianae, siue collectio omnium sententiarum, quae sparsim reperiuntur in omnibus S. Augustini Operibus ad instar Concordantiarum Sacrae Scripturae* Tom. I. Paris. 1656. fol. II. 1665.

Eiusdem *Biblia Augustiniana*, siue *collectio et explicatio omnium locorum Sacrae Scripturae, quae sparsim reperiuntur in omnibus S. Augustini Operibus, ordine Biblico.* Paris. 1661. 1670. Tomis II.

Albertus, Dux Luinensis *(de Luines)* Parisiis demortuus d. 10. Oct. a. 1690. aet. 69. edidit *Sententias* et *Instructiones ex S. Augustino excerptas.* Parisiis 1677. Haec *Colonienses* p. 214.

Hactenus omnino de Augustino dictum esto.

3. FAV-

*) Ex *Echard.* in *Script. Ord. Praed.* ad a. 1549. p. 135. *Colon.* Sed ed. a. 1535. quae apud eosdem notatur, falsa est; nam *Piscatorii Epitome* primum a. 1537. lucem aspexit.

**) Ex *Lipen.* Bibl. Theol. I. 118.

***) *Bibl. Napol.* p. 137.

3.

FAVSTVS.

Manichaeus et Manichaeorum Epifcopus, *gente Afer, ciuitate Mileuitanus, eloquio fuauis, ingenio callidus* *), ac per hoc etiam doctrinae fama inter fuos celebratus, fed, vt Auguftinus teftatum reliquit, omnis eruditionis atque artium liberalium cognitionis expers et imperitus. Nouit enim hominem et crebros cum eo fermones mifcuit, cum adhuc Manichaeos Carthagine adfectaretur, fed tum primum quoque, perfpecta fcilicet, cum in colloquiis, tum etiam ex inftituta cum eo pertractione auctorum aliquot veterum, quos cognofcere defiderauerat, imperitia eius, ab hac fecta alienari coepit, defperans de ceteris eorum doctoribus, cum illum, cuius tanta effet exiftimatio, ad quaeftiones, de quibus inquietabatur, obmutefcere vidiffet **). Idem vero poftea, cum Auguftinus iam Epifcopus Hippone factus effet, a. circiter 401. librum contra fidem Catholicorum emifit, quem ille, fimulac in manus eius perueniffet, refutandum fufcepit, eum ipfum, cuius caufa locum ei in commentariis hifce tribuere neceffum habuimus. Seruatur enim adhuc integer in *libris triginta tribus* Auguftini *contra Fauftum Manichaeum*, ita, vt praemiffis fub eius nomine verbis eius, fuam illis refponfionem fub nomine fuo fubtexuerit. Extat autem opus iftud in *Tomo VIII. Operum* S. Doctoris *ed. Bened.*, iuxta Antuerpienfe exemplar *pagg.* 131-332.

4. SECVN-

*) Auguftin. *contra Fauftum* ab initio ftatim.

**) *Confeff.* lib. V. cap. III. VI. VII.

4.

SECVNDINVS.

Manichaeus, cuius extat *Epistola ad Augustinum* huius sectae desertorem, honorifice obiurgans, quod literis eum oppugnaret, et reditum suadens. Quae patria eius, quaeue conditio fuerit, incertum. Caueus Afrum fuisse coniicit, haud dubie non aliam ob speciem, quam summam Manichaeorum per Africam frequentiam. Equidem, si ex ipsius verbis hariolari licet, Romanum vel Italum putauerim *). Inter Manichaeos nonnisi *Auditoris* locum obtinebat, Augustino ne facie quidem notus, tametsi veluti amicus ad eum scriberet **). Ingenio exili fuit et parum defaecato, vnde summa superstitionis suae adoratio, quam non rationum pondere et artificio, sed inficetis eloquii Augustini laudibus et omnibus obtestationum modis ei obtrudere studet. Respondit Augustinus nulla interposita mora a. 405. *Libro* seu Epistola *contra Secundinum Manichaeum* inscripto, cui ipsa *Secundini Epistola* ab exordio est praefixa et habetur in *Octauo Operum* eius *Tomo* iuxta *ed. Bened.* et in *Antuerpiensi* quidem descriptione *pagg.* 369-72.

5. SVL-

*) Nimirum quoniam ipse *Romanum hominem* se appellet, quemadmodum Augustinum *Punicum*, inhaerente simul huic nomini perfidiae exprobratione. Sed fieri etiam potuit, vt hoc respectu solum se Romanum diceret, tanquam fidelem et a desertione et proditione abhorrentem.

**) Testatur Augustinus in *II. Retract. cap. X.* Quare nescio, vnde Caueus hauserit, Augustino, dum adhuc Manichaeis addictus esset, fuisse familiarissimum. Vid. *Cav.* ad a. 390. *T. I. p.* 286. *ed. nov.*

5.

SVLPICIVS SEVERVS.

§ I. Vita. *Seuerus* cognomento *Sulpicius* patria Gallus fuit, Paulini Nolani conterraneus ex prouincia Aquitania. De anno natali eius non ſatis conſtat. Sunt tamen, qui Paulini verbis, quibus ſe illi comparans *aetate prouectiorem*, illum *florentiorem* dicit *), tantum tribuant, vt decem fere annis iuniorem ſtatuant, et ortum eius a. 363. aſſignent. Nobili genere et illuſtri familia prognatum fuiſſe educatumque pro loci iſtius ſplendore et facultatibus parentum haud modicis, ex eodem auctore ipſi quondam familiariſſimo diſcimus. Cauſas proinde aliquamdiu in foro actitauit ingeniique et eloquentiae laude fuit florentiſſimus; nec ſane ſcripta eius reliqua indignum eum ſaeculi ſui plauſibus et acclamatione produnt. Vxorem duxit ex familia conſulari vnicam forte parentum, qui Treuiris domicilium habebant, praediuitum filiam, quam mature defunctam grauiter luxiſſe videtur. Nam haud dubie moeror ex hoc caſu in animo ipſius peperit et aluit illud negotiorum faſtidium et quaſi fugam, quam monachatus per illud tempus patroni ſpecioſis titulis, quales ſunt *ſaeculo renunciare*, *iniquitatis tumultum effugere*, *Deo ſeruire*, *terrenae poſſeſſionis ſarcinam deponere*, aliaque, inuoluebant, anus et mulierculae imaginoſae admirabantur et ſuſtentabant, ſaniores vero homines et vitae cum priuatae, tum publicae rationibus ſalubriter moderandis intenti, recte peſtem ſocietatis et reipublicae cenſebant. Saeculo igitur ſe abdicauit noſter et ſolitariam ac ſeueram viuendi rationem iniit, aſſumtis etiam ſociis aut fratribus, quorum ipſe anti-

*) Epiſt. V. ed. Lebrun. ſcripta a. 395.

antiſtitem ageret *), eodem tempore, quo Paulinus ille ſimile vitae inſtitutum amplexus erat, anno circiter 392; quapropter is ſexcentis locis animi eius hac in re magnitudinem praedicat, et cum alter alterum aemulari videri vellet, per literas inuicem ſcriptas ſibi ipſi longe anteponit Seuerum. Non ſic tamen patri eius probatum fuit hoc conſilium, immo ex eiuſdem Paulini verbis haud dubie colligitur, eum tantopere filio ſuccenſuiſſe, vt, cum flectere non potuiſſet, eum exheredaret. Enimuero hanc paternae beneuolentiae iacturam facile tulit, qui iuxta Paulini elogium *coeleſtem Patrem anteuerterat terreno parenti:* bona vero, per exheredationem amiſſa, abunde compenſauit ſocrus eius Baſſulae liberalitas, quam quidem coniiciunt omnes ſuas opes per adoptionem in eum transtuliſſe; nec deſideraſſe videtur, niſi in eo, quod aliquanto minus ad pauperum aut eccleſiarum vſus erogare poſſet; quod eum liberaliter feciſſe, ita tamen, vt non omnibus ſe exueret, magnificis laudibus Paulinus proſequitur. Paulo poſt, percrebeſcentibus per vniuerſam Galliam S. Martini Turonenſis virtutibus et miraculis, ad eum ſe contulit, non ſolum, vt ipſum propius intueretur et agnoſceret, ſed haud dubie etiam, vt conſilia ab eo et praeſidia ad nouum vitae inſtitutum recte proſequendum peteret. Nec ſemel vero eum adiit, ſed ſingulis annis pluries, adeo, vt a Paulino *frequentator S. Martini* dici meruerit. Tantum vero apud eum Sanctitas huius viri amorem et admirationem accendit, vt extemplo vitam eius ſcribere aggrederetur. Nec tamen ante, quam defuncto S. Martino, narrationem ſuam prodire paſſus eſt, eloquio ſuauem et iucundam, ſed anili ſuperſtitione adeo repletam, vt omnem

*) *Hieronym. de Prato in vita Sulpicii.* §. 8.

omnem ingenii priſtini vim diuturna rerum mirabilium atque coeleſtium cogitatio abſtuliſſe atque conſumſiſſe videatur. Addidit his continuo epiſtolas et Dialogos de eodem Martino et monumentum neutiquam ſordidum ac vile Hiſtoriarum Sacrarum; quae iunctim ad annum fere 405. pertingere ex catalogo ſcriptorum eius, mox iuxta Hieronymi de Prato ſupputationem ſubiiciendo, patebit. Quid poſtea egerit, vbinam et quamdiu vixerit, incertum eſt. Vulgo quidem anno 420 aut 422 obiiſſe creditur, ac Baronius a. 432. eum adhuc ſuperſtitem fecit, nullo tamen, vt laudatus Hieronymus de Prato animaduertit, argumento, praeterquam eo, quod Gennadio excidit, vt ſcriberet, *eum in ſenectute ſua a Pelagianis deceptum, poſtquam loquacitatis culpam agnouiſſet, ſilentium vſque ad mortem tenuiſſe, vt peccatum, quod loquendo contraxiſſet, tacendo penitus emendaret;* id quod non tam explorata veritate, quam ex ſola fama illum ſcripſiſſe, dudum Guibertus Martinus Abbas Gemblacenſis, ſcriptor ſaeculi decimi tertii, et cum eo editor Veronenſis exiſtimauit. Digna tamen, quae hic commemoretur, eiuſdem Docti Veronenſis de his euentibus eſt coniectura. Nimirum ſtatuit ille, Seuerum aliquot annis poſt 406, aut, vt paucis interiectis profert, anno 410, aut aliquanto poſt, diem ſuum obiiſſe, idque Maſſiliae. Primum ſuadere, ait, S. Paulini perpetuum poſt illud tempus de Seuero ſilentium, tum ſeriem temporis, iuxta quod a Gennadio inter ſcriptores eccleſiaſticos proferatur. Alterum defendit ex antiquiſſimo et fere Gennadio ſuppari Capituli Veronenſis Codice, qui ſemel atque iterum Seuerum *Monachum Maſſilienſem* appellet, quam appellationem ex antiquioribus codicibus iiſque aut Turonis, aut Maſſiliae, aut certe in aliquo Galliae monaſterio, vbi re-

cens

cens eius memoria adhuc perduraret, conſcriptis in eundem manaſſe ſuſpicatur. Adſtruere haec tentauit ex temporum illorum in Gallia conditione et ſtatu funeſtiſſimo, quibus omnem Galliam, maxime autem Aquitaniam, ceteris eius prouinciis multo vberiorem ac ditiorem, igne, caedibus ac rapinis per irruentes Barbaros vaſtatam ſcriptores coaetanei ab ipſo excitati pingunt. Hinc veroſimile exiſtimat, *Seuerum ſolum vertere fuiſſe compulſum, non quidem, vt aut prope Turonos, aut in Beorretanae vrbis agrum ſecederet, quibus in locis minime a barbarorum vi tutus fuiſſet, ſed vt ſe reciperet in maritimam aliquam vrbem, vbi quiete ſubſiſtere et in alias, ſi oportuiſſet, terras commode migrare poſſet.* Maſſiliam autem huic conſilio aptiſſimam videri debuiſſe, quia Conſtantinus tyrannus Arelate ſubſiſtens hanc potiſſimum Galliae partem a Barbarorum ferro et rapinis immunem ſeruauerit. Porro Maſſiliae monachi habitum induiſſe eiuſdem Codicis Capitularis auctoritate infert et acute ſubiicit, id fortaſſe in eo monaſterio, quod ibidem per illud tempus Caſſianus excitauerit, factum eſſe; quin, ab eodem etiam Pelagianae doctrinae, quam ille ſcriptis tantum inſperſerat et poſtea acriter defendit, antequam ab Innocentio et Zoſimo damnaretur *), aliquo amore imbui potuiſſe.

Scripta

*) Multum ponderis Vir doctus tribuit verbo *deceptus* in loco Gennadii, ex quo confici vult, id ante factum eſſe, quam Pelagiani in graue illud primorum eccleſiae odium incurrerent et tandem imperatoris edictis premerentur. Non enim *deceptum* iure dici potuiſſe, qui probe eam doctrinam ab Hieronymo, Auguſtino et multis catholicis epiſcopis impugnatam, ab Innocentio et Zoſimo damnatam et ab Honorio imperatore proſcriptam (ſic ſaltem haec collocari oportebat, quae aliter tamen

§. 2. Scripta. Scripta Seueri, quae nunc visuntur in codicibus tam MSS. quam impressis, iuxta rationes a nouissimo Veronensi editore institutas, sunt:

1. *Vita S. Martini Turonensis*, non vt antea ab omnibus fere creditum est, viuente adhuc sancto episcopo, sed post mortem eius demum et quidem anno circiter CCCC vergente edita; quod acute demonstrare nisus est laudatus vir in *Dissertatione I. in Sulpic. Seuer.* T. I. Op. pagg. 149 - 163. Ad eandem vero *secunda* etiam et *tertia* dissertatio, quarum altera *proponit argumenta, quae ostendant, S. Martinum anno CCCC. die III iduum nouembris ad superos migrasse*, altera *argumenta quaecunque ante definitis obiici solent aut possunt, diluuntur:* pagg. 164 - 231. Praecedit hunc libellum *Epistola ad Desiderium fratrem*, in qua se precibus illius adductum edere illum significat; optat autem, si fieri possit, ne aliis euulget. Quodsi tamen contra, ac sibi spopondisset, cum aliis communicaretur, bonam veniam a lectoribus postulari aut suppresso saltem nomine illud fieri iubet; *quod vt fieri valeat,* inquit, *titulum fronti erade, vt muta sit pagina, aut*, *quod sufficit*, *loquatur materiam*, *non loquatur auctorem.*

2. Martini vitam proxime praeiuerunt partim, partim secutae sunt *Tres Epistolae* de eodem argumento, nimirum I. *ad Eusebium presbyterum contra*

Romanae Curiae placent) nosse debuisset. *Loquacitatis* autem *culpam*, quam Gennadius ei exprobrat, interpretatur *illam in exagitandis monachorum, clericorum et episcoporum suae aetatis et prouinciae* (quae tamen in his nulli terrarum deterior erat) *vitiis liberiorem licentiam, quam subinde etiam in scriptis superstitibus prodiderit.* Certe haec intuentem Pelagium non sequi difficile erat.

tra aemulos virtutum beati Martini. II. *ad Aurelium Diaconum de obitu et apparitione eiuſdem.* III. *ad Baſſulam ſocrum ſuam, de tranſitu illius ex hac vita ad immortalem;* de quibus diſputatur ibidem *Diſſertat.* I. §§. V. ſeqq. Notari etiam debet inſignis diſcrepantia, quam inter vulgarem lectionem et Codicem capitularem Veronenſem in fine tertiae Epiſtolae idem animaduertit, vndeque colligere ſe ſcribit, hanc poſtremam partem ab aliquo fuiſſe interpolatam, et vt facile cuicunque ſit iudicium, vtrumque e regione ſibi reſpondentem propoſuit.

3. Tertium opus eſt *Hiſtoriae ſacrae* breuiarium eodem anno CCCC aut non multo poſt ſuſceptum, a mundi initio vſque ad Stiliconem conſulem, qui hoc anno conſul primum prodiit. „Huic operi, *inquit Hieronymus de Prato*, intentus erat biennio poſt, quum a Paulino petiit, vt quaſdam chronologiae difficultates in ea occurrentes ſibi explanaret: quod colligimus ex epiſtola XXVIIII. Paulini anno CCCCII ſcripta, qua illi reſpondet, ſe de ea re Rufinum conſuluiſſe, et, ſi quid is opis attulerit, facturum certiorem. Sed et anno CCCCIII. accepta a Paulino inuentionis S. Crucis hiſtoria, quam eius epiſtola XXXI. ad eundem ſcripta fuſe narrat, eam libello ſuo adiecit, iiſdem fere verbis expreſſam.

4. *Dialogi tres*, ſeu rectius *duo*, vt Gennadius prodidit; nam qui nunc pro ſecundo habetur, eum partem tantummodo primi conſtituere iudicat *Hieronym. de Prato.* Accenſet eos anno CCCCV. ac copioſiſſime de iiſdem diſſerit in Diſſert. V. et VI. pagg. 259-317.

5. *Epiſtolae VI.* Nempe I. *ad Claudiam Sororem* de vltimo iudicio. II. *ad eandem* de Virginitate, perlonga. III. *ad Paulinum Epiſcopum.* IV. abſque inſcriptione, ad Decuriones cuiuſdam ciuita-

 tis.

tis. V. *ad Saluium.* VI. incertum ad quem directa fuerit. Eſt breuiſſima et paucarum tantum linearum.

Interciderunt Epiſtolae plures. Gennadius quidem *duarum* ad Paulinum meminit et alias ad alios ſcripſiſſe eum docet: *ſed*, inquit, *quia in aliquibus familiaris neceſſitas inſerta eſt, non digeruntur.* Eadem vero de cauſa etiam in aliquibus libris MSS. epiſtolam ad Baſſulam obtruncatam exhiberi obſeruat Hieronym. de Prato, qui inſuper addit, tot eum ad Paulinum epiſtolas ſcribere debuiſſe, quot illius nunc ad eum ſuperſint.

Falſo Seuero *tributa eſt* inter epiſtolas a Dacherio vulgatas *quinta ad Paulinum inſcripta*, quae potius ex Veronenſis editoris iudicio eſt *Plebis Circenſis ad S. Auguſtinum*, cuique reſpondet Auguſtinus epiſtola CXLIV. in ed. PP. Maurinorum. Cf. laudat. praefat. §. XXXII. Gallandius in Bibl. ſua lectorum gratia ſimul apponendam curauit Auguſtini reſponſionem.

§. 3. Editiones. Si praecipua editoris alicuius virtus ex ea potiſſimum facultate et ſolertia merito ſpectari debet, qua, quotquot ipſi ſuppetebant ad textum emendandum, ac verae ſuae lectioni reſtituendum ſubſidia, excuſſerit et tractauerit, *duo* tantum ſunt, ex quo typis deſcribi Seueri opuſcula coepta ſunt, viri, qui nomen hoc iure ſibi arrogare queant. Quibus ſi addideris, per quos primum repertae et ex manuſcriptorum tenebris productae auctaeue ſingulae, quibus nunc conſtant, partes fuerint, ſex aut ſeptem ad ſummum viros attendere te iubebimus, quibus omnis fatorum Seueri ſcriptorum ſeries ab artis typographicae incunabulis deducta eſt. Sunt illi ſcilicet *Boninus Mombritius* Mediolanenſis, *Wolfgangus Lazius*, *Mathias Flacius* Illyricus, VICTORINVS GISELINVS, *Lucas Dacherius*, *Stephanus Baluzius* et noviſſi-

viſſimus Hieronymvs de Prato *Veronenſis.* Nam prima Seueri opuſcula, quae typorum artificio exſcripta ſunt, fuerunt *Vita Sancti Martini* cum *Epiſtolis* et *Dialogis* ad eandem ſpectantibus, quae ex MS., neſcio quo, ante annum 1480 grandi operi *Vitarum Sanctorum Mediolani* excuſo inſeruit *Boninus Mombritius*, ex quo exemplari deinde in *Poetarum Chriſtianorum Aldi Manutii Collectione* deſcripta ſunt. Sed vtraque exemplaria adeo ſe oculis doctorum hominum ſequenti ſaeculo ſubduxerant, vt, cum poſt non exiguum temporis interuallum a. 1551. *Wolfgangus Lazius* Viennenſis in Codice quodam Bibliothecae Imperialis ea deprehendiſſet, et ipſe impreſſa iam neſciret, et ab omnibus deinde editoribus, praeter nouiſſimum, primus, in Collectione aliquot ſcriptorum de Vita Chriſti, edidiſſe ea putaretur aut ſaltem diceretur *). Mirum vero tunc accidit, vt, cum ex vna parte iam paene ſepulta reuiuiſcere iterum Seuerus coepiſſet, item altera eiuſdem et potior abſque dubio, breui poſt luci vindicaretur. Anno enim 1556. *Mathias Flacius* edidit ex manuſcripto libro Hildeſienſi ex Oporina officina

*) Animaduertit Hieronymus de Prato, Franciſcum Iuretum in Nôtis ad Paulinum Petrocorienſem et alios alibi obſeruaſſe Aldinam editionem. *Neque tamen, qui poſtea Sulpicium ediderunt*, inquit, *Aldi librum adire et conferre operae pretium duxerunt; ſane Hornius et Vorſtius vno tantum in loco, quantum memini, ſcilicet ſub initium Dialogi ſecundi eius editionis meminerunt, ſed vtrique Iuretum exſcribentes; adeo, vt appareat, eam ab ipſis minime inſpectam fuiſſe: quam ſane ſi vel obiter inſpexiſſent, multo vulgatis emendatiorem offendiſſent. Hoc enim de ipſa iudicium grauiſſimi viri tulerunt.* Idem vero primus poſt trecentos paene annos Mombritianae memoriam recoluit.

ficina *Hiſtoriarum libros*, antea nomine tantum notos, quos a. 1560 Pariſiis recudi fecit *Iacobus Faber*, Doctor Sorbonicus, et notis primum illuſtrauit *Petrus Galeſinius Romae* 1564. Nec defuerunt, qui in vnum corpus iuncta haec colligerent. Nam licet de editione Baſileenſi a. 1563. non expedita res ſit, nouimus certe in *Grynaei Orthodoxographa* a. 1569. tam hiſtoriarum libros, quam de Martino commentarios receptos. Anno vero 1574. prodiit *Antwerpiae* VICTORINI GISELINI editio vtrosque complexa et, quod priores attinet, plurimorum MSS. codicum auxilio emaculatos. Tametſi autem Hiſtoria Sacra ab vno Flacii exemplari petenda fuit, diligentia tamen, qua illud expreſſit ſimulque menda eius ſuſtulit, itemque erudita eius cum aliorum ſcriptorum teſtimoniis collatio et chronologia ſubiuncta laudem huic editori nec vulgarem, nec immeritam conciliarunt. Iam Giſelinum ſecuti ſunt omnes, qui vel ſolis hiſtoriarum libris explicandis illuſtrandiſue operam contulerunt, vel integra opera prelo ſubiecerunt. Inter quos, priori loco commemoratis omnibus palmam praeripuit *Sigonius*, cuius commentarii textui Seueri adiuncti, primum editi *Bononiae* 1587., aliquoties deinde in Germania repetiti, locum nouiſſime in magnifica operum eius editione obtinuerunt. Huic neſcio an iungendus ſit *Druſius*, editione Arnhemii a. 1607. luci data, de cuius notis non magis equidem, quam Veronenſis editor quicquam confirmare poſſum. *Hornii* editio *Lugduni Batauorum* 1647. ibidemque 1654. et *Amſtelodami* tertium a. 1655. repetita, etſi non magnopere ad laudem valeat, habet tamen quaedam, quae doctis non diſpliceant. Quod Deg. Whear de *Schotano* cenſuit, eum mire Sulpicium illuſtraſſe et errores ipſius emendaſſe, difficilius fortaſſe, qui fugitiuo

gitiuo tantum oculo duo grandia volumina commentarii iſtius *Franequerae* a. 1661 et 1664. excuſa inſpexerit, ſibi perſuaderi ſinat. Inter haec anno 1667. noua incrementa numerus ſcriptorum Sulpicii Seueri cepit, editis ex MSS. recens a *Luca d' Achery* quinque Epiſtolis, quas, ſi non certo omnino Seueri eſſe euincantur, non improbabiliter tamen nomen eius praeferunt. Haec omnia opera commode recudi fecit et admodum vtilibus in Scholarum vſum notulis inſtruxit *Ioannes Vorſtius*, adhibito etiam MS. codice non proletario Bibl. Elector. Colonienſis, quae tum erat ad Spream, *Berolini* 1668. Quod inſtitutum vario quidem, ſed nullus infelici ſucceſſu ſecuti ſunt *Ioannes Gezelius*, Suecus, in ed. *Aboënſi* 1669, *Ioan. Caſp. Hofmeiſterus*, in ed. *Tigurina* 1708. et qui Vorſtium paene, certe notas eius de integro repraeſentauit, adſperſis etiam *Io. Clerici* quibuſdam, plene et nitidiſſime Schoettgenius. *Plene* autem addidimus, quod ſimul inſerta eſt *epiſtola*, quam omnium poſtremam ex MS. libro *Stephanus Baluzius* in *Miſcellaneis* 4. 1678. vulgauit.

Ab hoc tempore ad a. vſque 1734. Seuerus contemtior habitus eſt, vt tanto illuſtrior nouo VERONENSIS editionis cultu prodiret, quae criticis copiis et vſu, illuſtratione et explicatione neſcio quid praeclarum oſtendit, commendabilior tamen futura, ſi diſſertationes, quae eidem frequentes acceſſerunt, perfectae omniaque Seueri in ea haberentur. Quod poſtremum demum *Andreas Gallandius* recuſa Veronenſi recenſione in *Bibl. PP. Venet.* 1772. praeſtitit. Sequuntur Annales.

Saec. XV.

Sine anno loco et typographo. fol. Vita S. Martini a Seuero conſcripta, in *ſecundo* Volumine *Vitarum Sanctorum* a *Bonino Mombritio* alphabetice digeſtarum.

Mediolanum patria eſt rariſſimi huius operis, vt dudum oſtendit *Ioſ. Ant. Saxius* in Hiſt. lit. Mediol. p. 610. Idem vir doctiſſimus ex praefixa dedicatoria tantum non ipſum annum, quo prodierit, eruit. Nam cum in ea verſibus elegiacis *Cichum Simonetam*, Ducum Mediolani Secretarium, editor depraedicet, colligit, eo temporis ſpatio, quod tutelam Io. Galeatii a Cicho ſuſceptam et annum 1480. quo indigniſſimo ſupplicio ſublatus eſt, interceſſerit, hanc editionem eſſe peractam. Quod habitum eius atque ſpeciem attinet, charta eſt moduli maximi, alba et pellucida, impreſſa charactere rotundo, aequali et nitido, binis columnis iuſto ſpatio diſtantibus et amplis marginibus cinctis, lineis XXX. Caret cuiuscunque generis ſignaturis, literiſque initialibus. Sententiis diſtinguendis non nuda puncta inſeruiunt, ſed minutulae cruces, vna, quae puncti, duae, quae commatis vicem ſuſtinent. Haec pauca ex ipſa inſpectione exemplaris, quod inter ornamenta ſua numerat Bibliotheca Regia Acad. addere libuit. Ceterum commemorat eam verſibus etiam ad Cichum appoſitis *Bibl. Smithiana* p. 316. et quem Hambergerus addit, *Cat. libr.* Dom. *de Boze p.* 292.

Saec. XVI.

1502.

Venetiis apud Aldum. 4. Eadem; accedit *Poetis Chriſtianis* ab *Aldo* collectis. De hac Io. Alb. Fabricius in Bibl. Latina ſcribit: *Vitam S. Martini Turo-*

Turonensis — primus edidit cum Sedulio et aliis Aldus Venetiis 1502., *recusus deinde Parisiis* 1511. *quas binas editiones Rittershusius epist. MS. ad Pustelium tam emendatas esse affirmat, vt veteris manu exarati codicis instar esse possint.* Cui in hoc adsentitur nouissimus operum Sulpicii Seueri editor, post allata Fabricii verba inquiens: *Neque tamen Aldinam, vt putauit Fabricius, primam fuisse Seueri impressionem deprehendimus: nam saeculo superiori iam vulgati fuerant hi de Martino libelli a Bonino Mombritio in Vitis Sanctorum: quod tamen nemo ad hanc diem obseruauerat. Vtrumque itaque librum nacti, vtrumque diligenter cum vulgatis contulimus magnoque cum fructu laboris nostri. nam plerumque aut vterque aut alteruter Capitularis Brixianique codicis scripturam referebat confirmabatque.*

1511.

Parisiis. . . . . Eadem in recusa Aldina *poetarum Christianorum collectione.* Vide praecedentia Fabricii verba.

1551.

Basileae ex off. Ioa. Oporini. f. B. Martini Sabariensis, Episcopi Turonensis, vitae a Sulpicio Severo latine conscriptae libri tres, per *Wolfgangum Lazium* editi in collectione *diuersorum auctorum apocryphorum de vita Christi et Apostolorum* *).

*) Vulgo ab *Abdia Babylone* laudare solent, cuius *historia certaminis apostolici* secundum in ea locum occupat. Sed rectius omnino ab *Ittigio* de *Bibliothecis PP.* p. 752. inter id generis libros recensetur, quibus varia de Apostolorum et Sanctorum vitis monumenta comprehendi solent.

Comprehenduntur titulo *trium librorum vitae b. Martini* primo illud ipſum opuſculum, praecedente epiſtola ad Euſebium, ſecundo epiſtolae ad Aurelium et Baſſulam, tertio tres dialogi. Negat autem Giſelinus, hanc partitionem ex libro MS. depromtam eſſe poſſe, quod eidem nouem ſui codices manu exarati conſtanter aduerſentur et in eam, quam ipſe attulit quaeque etiamnunc retinetur, vnanimiter conſpirent, ipſe denique auctor ipſaque veritas illam auerſentur, vnde Gennadium, Gregorium Turonenſem et Abbatem Spanhemenſem auctores eius diſtinctionis habuiſſe colligit, ſed non ſatis prudenter eos ſecutum eſſe cenſet. Scilicet primus haec in lucem emittere ſibi videbatur Lazius, vſus, vt idem Giſelinus ſcribit, vnico tantum exemplari, perantiquo illo quidem, ſed innumeris flagitioſiſque mendis ſeu librarii culpa, ſeu manu recentioris cuiuſdam, ex ſuo ſaeculique ſui ingenio antiquum librum temere caſtigantis, oppleto.

1556.

Baſileae ex officina Oporini. 8. Sulpicii Seueri hiſtoria ſacra, cum adpendice de re liturgica, editore M. F.

Nomen, quod ſub hiſce literis, incertum qua de cauſa, latet, eſt *Matthiae Flacii*, qui ex vetuſto libro, e quadam bibliotheca Hildeſienſi eruto, accurata fide hos libros exprimendos curauit, vt ex mendis nonnullis citra vllam caſtigationem repraeſentatis Giſelinus colligit. Inſcripſit Nicolao Radziuilio, magnati Polono, magno tunc Lutheranorum patrono.

1560.

Pariſiis apud Guilielm. Guillard. 16. Sulpicii Seueri hiſtoria ſacra. Dorotheus de Prophetis Diſci-

pulis

pulis Domini, curante *Iacobo Fabro*, Doctore Sorbonico.

Iacobus iſte *Faber*, quem bene monet nouiſſimus Seueri editor, non confundendum eſſe cum celebri illo Iacobo Fabro Stapulenſi, cuius de meritis in Patres latinos iam ſaepius apud nos mentio incidit, exſcribenda editione Baſileenſi, ſi Giſelino credimus, partam Matthiae Flacio gloriam ſuffurari non erubuit. Ita enim carpit eum de repetitionibus Flacianae editionis verba faciens: *Eum libellum excuderunt deinde et alienis praefationibus ornarunt Colonienſes et Romani. — Quin immo, ſi diis placet, inuentus eſt, qui non ſolum bono huic M. F. nuncupatoriam epiſtolam paene ad verbum ſurriperet ſuaeque bene longae declamationi velut emendicatum pannum aſſueret, verum etiam Chriſtiano lectori perſuadere non ſit veritus, ſe ſacram hanc hiſtoriam (verbis eiuſdem vtar) in publicum omnium Catholicorum commodum euulgare ex mediis antiquorum ſaeculorum abditiſſimis ſcriniis erutam.*" Quid vero? ſi commodum Catholicorum maxime ſibi cordi fuiſſe dicit, de quo Flacium, vtpote heterodoxum, non cogitaſſe exiſtimat, rectene nomen illius celaſſe inter ſuos cenſebitur?

1563.

Baſileae. 16. Sulpicii Seueri opera omnia. Primam hanc omnium ſcriptorum Sulpicii iunctim impreſſorum editionem ab aliis proferri notat *Hieronymus a Prato* *).

*) In Praef. Tom. II. opp. eiuſd. p. XXI. in notula appoſita.

1564.

Romae apud Paulum Manutium Aldi fil. fol. Sulpicii Seueri Sacrae hiſtoriae libri duo, cum *Salviano* et pluribus PP. latinorum ſcriptis editis a *Petro Galeſinio*, cum adnotationibus eius a pag. 213-260.

Notationes in Seuerum leguntur a pag. 321-378. ſatis doctae et ad iuuandam Seueri lectionem perquam idoneae.

1565.

Baſileae apud Oporinum (. . . .) Sulpicii Seueri — hiſtoria — *cum* Dorotheo. *Draudii Bibl. Claſſ.*

1569.

Baſileae apud Henric. Petri. f. Sulpitii Seueri ab exordio mundi vſque ad Valentiniani et Maximi Impp. tempora libri 2. Eiuſdem de diuo Martino libri 3. in *Io. Iac. Grynaei Orthodoxogr.* Tomo II.

1573.

Coloniae Agrippinae apud Io. Gymnicum. 12. Sulpicii Seueri Aquitani Hiſtoriae Sacrae a Mundi exordio ad ſua vſque tempora deductae, Libri duo. Item Dorothei, Epiſcopi Tyri, qui ſub Conſtantino Magno vixit, de vita Prophetarum et Apoſtolorum Synopſis. Quibus acceſſit rerum et verborum index copioſus.

Eſt repetitio Pariſienſis. Ex praemiſſa Iacobi Fabri praefatione nunc ipſi intelleximus, vera eſſe, quae ſupra ad corrigendum de eo Giſelini iudicium adſcripſimus, eum non tam editoris officia ſpectaſſe, quam commoda, quae ex multiplicatione exemplarium huius libri ſacra ſtudia inter catholicos captura eſſent. Nec enim alienae laudi inhiare ſe prodidit, qui ex abditis ſcriniis erutos euulgare libros profeſſus eſt. Quippe non ſuam in hoc operam iactat et fortaſſe

tasse iure suo parum lectores id referre existimabat, modo libri, certe in paucorum manus prima publicatione perlati, facilior copia pararetur.

1574.

Antuerpiae ex off. Christoph. Plantini. 8. B. Sulpicii Seueri, Archiepiscopi quondam Bituricensis, quae extant opera; a VICTORE GISELINO Medico ex editionum et vetustorum exemplarium collatione emendata, eiusdemque notis illustrata. *Vita Sulpicii Seueri, et temporum ratio accurate digesta eodem V. Giselino auctore. Scholia in Sacram Historiam ex Petri Galesinii Notationibus excerpta.*

Victor Giselinus, Brugensis, Medicus, qui Prudentii recensione, decem annis ante in lucem edita, ingenium atque harum literarum peritiam doctis hominibus valde approbauerat, in Seuero quoque restituendo rationem haud minus sobriam ac certam secutus est, consulendo non solum vetusta quotquot nancisci poterat exemplaria, sed superiorum etiam editionum operam perlustrando et nouo iudicio suspendendo. Igitur in *Sacra Historia* cum cognouisset princeps atque vnicum esse exemplar Herdesianum a *Matthia Flacio* vulgatum, hoc omnibus modis sequendum sibi proposuit, ita tamen, vt, quam Galesinius in eo recognoscendo, itemque Ioannes Filleau in eo transferendo operam posuissent, cum isto conferret, atque sic, quid vterque praestitisset, rectius aestimare posset. Quod vitam *S. Martini* attinet, cum plurimis aliis in eo errore versabatur, vt Lazii editionem principem existimaret. Qui tamen error Seuero profuit magis, quam abfuit. Etenim cum intelligeret, Lazium ex inquinatissimo fonte hausisse, maiorem bonorum exemplarium copiam circumspicere coepit, adeoque non destitutum se occasione

casione et amicorum voluntatibus sentiit, vt quatuor integros codices MSS. et duorum varias lectiones in vsum vertere posset. Quam docte vero, quamque prudenter hisce copiis vsus fuerit, ex ipsius verbis lectores cognoscere malim, vbi hoc vnum addidero, non minus illum praestitisse, quam promisisse. „*De notis*, inquit, *earumque ratione sic paucis habe. Quandoquidem ex ingenio et coniectura hic ne syllabam quidem citra librorum m. s. auctoritatem suo loco mouerimus: nos earum mutationum, quae leuiculae sunt, verborumque sententiam non immutant, nullam hic mentionem fecimus: tum quod in infinitum excreuissent: varietatibus enim lectionum ea fere scripta sunt obnoxia, quae quamplurimorum manibus olim trita fuerunt: at quid istis potuit esse tritius, quae tot saeculis in monasteriis ac templis b. Martino sacris toto orbe singulis annis semel atque iterum publice recitari solent? tum etiam, quod eiusmodi accuratio ingrata fere est et odiosa. At quae maioris sunt momenti, ita, vt ab iis auctoris pendeat sententia, quaeque omnium librorum m. s. consensu constituuntur; ea quidem proposuimus, sed proposuimus tantum, adiecta Lazii, id est vulgata hactenus lectione, si vero libri m. s. inter se euariarent, adeo, vt dilectus ac iudicium citra difficultatem fieri nequiret: in eo praecipue noster hic labor versatus est, vt, quod nos pro vero habituri sumus, id quam breuissime adstrueremus, diuersa interim lectione aut lectoris iudicio relicta, aut certis argumentis reiecta. Iam quae ad Historiam pertinent* (hoc de Historia Sacra etiam dictum existimes), *quo his notis varietatis nonnihil accederet, ea, vt occurrerent, adnotauimus, quaecunque ex auctoribus huic nostro synchronis, fide et notione digna per otium excerpere licuit.*“ Praefationis loco editor praefixit carmen ad *Benedictum*

ctum Ariam Montanum. Post notas subiecta est *Temporum Ratio Sacrae Historiae Sulpicii Seueri et reliquis opusculis accommodata*, quae saepius deinde in aliis editionibus recusa est, et einsdem epistola ad Raphelengium (d. Brugis pridie Kalendas Augusti 1574.) in qua laudat *Ant. Contium* I. C. quod in Nicephori chronologia tripertita ab ipso emendatius edita, dum de controuersia illa, quae LXX. interpretibus est cum Hebraeis codicibus de decem primorum patrum aetate, Nicephorianam Chronologiam LXX. Interpretum supputationi accommodauerit eoque ipso simul Seuero lucem praetulerit.

1575.

Parisiis apud Mich. Sonnium. fol. Sulpicii Seueri Historiae S. libri duo etc. (cum notis Giselini); in *Tomo II. Bibl. PP. Bigneanae.* Haec est haud dubie repetitio editionis Antuerpiensis, quam ab aliis laudari scribit *Hieronym. de Prato* (in Praef. T. II. p. XXII. not. I.) nam aliam seorsim factam haud noui.

Coloniae. 16. Sulpicii Seueri historia. — *Draudii Bibl. Class.*

[1575.]

Basileae apud Henric. petri. fol. Sulpitii Seueri ab exordio Mundi vsque ad Valentiniani et Maximi Imperatt. tempora libri II. Item eius de D. Martino libri III. *Draudii Bibl. Class.*

1581.

Bononiae. 8. B. Sulpicii Seueri Aquitani, Bituricensis episcopi, Sacrae Historiae libri duo. in eosdem CAROLI SIGONII Mutinensis Commentarius.

Sigonii

Sigonii notae vnice fere ad hiſtoriam ſpectant, in qua quidem ille, vt in omni antiquitatis doctrina, ſua aetate erat verſatiſſimus, et meruit etiam, vt ſtudio ſuo ne nunc quidem ab hiſtoriae antiquae ſtudioſis ſeponatur. Licet autem haec ipſius in Seuerum opera viris aeque ac iuuenibus eſſet acceptiſſima, non omnino tamen ab inuidiae admorſibus tuta fuit. Fuerunt enim inter Catholicos et quod ab omni fere dubio iam vindicauit nuperus Seueri editor, e Societate Ieſu aliqui, quibus liberalior eius eruditio, ingenium veterum Romanorum maxime et Graecorum lectione et meditatione ſubactum, et ſcribendi imprimis genus, quo recentis aetatis notiones, religionis myſteria et hierarchiae formulas ad priſci ſermonis ſpeciem inflectere amabat, metum incuteret, *ne praue de catholica religione ſentiret, in Pontificem Romanum iniurius eſſet, patrocinium haereticorum ſubinde ſuſciperet, aliaque id genus praeter Chriſtiani hiſtorici munus aſtute moliretur* *). „Ex epiſtola nuncupatoria Sigonii (haec recitat nouiſſimus Seueri editor) ad *Illuſtriſſ. et Reuerendiſſ. in Chriſto Patrem D. Gabrielem Palaeotum, S. R. E. Cardinalem et Bononiae epiſcopum, data Bononiae Idibus*

*) Sunt verba *Phil. Argelati*, clari operum Sigonii editoris, in praefamine ad *Cenſuras* contra Sigonium prolatas, quas Tomo VI. eoque vltimo maxime illius defendendi cauſa adiecit. Quocum omnino iam comparari debent, quae eodem animo *Hieronymus de Prato* in *commemoratione* editionis Sigonii ſcripſit, qui collatis cenſuris illis cum *Poſſeuini* in Bibl. Sel. (Romae 1593.) verbis lib. IV. cap. 13. ſatis manifeſto reperiſſe ſe exiſtimat veſtigia, quae vnum eundemque auctorem, vel ex parte ſaltem auctorem iſtarum cenſurarum demonſtrent.

Idibus Februariis MDLXXXI. colligitur, insignem illum praesulem prohibuisse, ne in Scholis Bononiensibus lasciua poetarum antiquorum carmina, vtpote turpium voluptatum incitamenta, praelegerentur, sed eorum loco alia sanctiora atque honestiora substituerentur et maxime, quae ad Christianae religionis sacraeque historiae rudimenta ediscenda conferrent; Sigonium autem, vt eius studio obsequeretur, Sulpicii Seueri libellos commentariis illustrare aggressum esse, vt in iis pueri, quasi in tabula delineata, conspicerent, quae ab Adam vsque ad Christum gesta erant. Equidem nec Palaeoti consilium per se omnibus placere, nec Seueri Epitome satis castigata videri debuit, quae teneris et rudibus puerorum animis informandis inseruiret: verum his propemodum dissimulatis, in Sigonii potissimum Commentarium insurrexerunt, nescio qui, acerrimas in illum censuras conscribentes, quibus eius auctori postremis vitae suae annis graues molestias exhibuisse eos oportuit. Habentur ad singula fere obiecta Sigonii responsiones, vna cum censuris l. l. impressas, quibus tamen censoribus neque satisfacere, neque obstruere os potuit."

1589.

Parisiis. fol. Sulpicii Seueri, Bituric. Archiep. Sacrae historiae libri II; item de Martini vita liber; epistolae et dialogi tres; in *Bibl. PP. Bign.* ed. II. *Tomo VII.*

1592.

Francofurti. . . . 8. Sulpitii Seueri historiae S. libri II. cum notis *Car. Sigonii.*

1593.

Francof. apud haered. Wechel. fol. Sulpitii Seueri hist. Sacrae libri II. et in eos Commentarius *Car.*

Sigonii, cum anacephalaeoſi chronologica hiſtoriarum Sulpicianarum. Item reliqua Sulpicii. *Draud. Bibl. Claſſ.*

1600.

Coloniae apud *Ant. Hierat.* 8. Sulpitii Seueri ſacrae Hiſtoriae libri II. et reliqua. Laudat *Cat. Bibl. Bodlei.* Omnino alia non eſſe poteſt, niſi Giſelini recenſio.

Coloniae. 16. B. Sulpitii Seueri opera — ex ed. *Vict. Giſelini.*

1602.

Hanouiae ſumptib. G. Antonii et Pauli Egenolphi. 8. B. Sulp. Seueri, Bituric. Epiſcopi, Sacrae Hiſtoriae libri II. In eoſdem Caroli Sigonii Commentarius. Eiuſdem de Temporibus Hebraeorum Catalogus. *Nunc a mendis, quibus Bononienſis editio paſſim ſcatebat, vindicati.* Cum Indice Rerum et verborum copioſo.

1604.

Ingolſtadii ex off. Ederiana. 4. Sulpitii, Ep. Bituricenſis, Epiſtolae duae; in *Caniſii antiq. lectt.* T. V. p. 540-45.

1607.

Arnhemiae apud I. Ianſſon. In fine: *Excudebat Franeckerae Friſon. Aegid. Radaeus.* 8. B. Sulpicii Seueri hiſtoria ſacra. Edente et emendante Io. DRVSIO, cum commentario libro ſiue notis eiuſdem.

De *Druſio*, qui alioquin, nempe literarum ebraicarum laude ſua aetate florentiſſimus fuit, hoc eſt iudicium Hieronymi de Prato. „*Mihi editionem hanc videre*

videre non contigit, licet maxime in votis habuerim: quare iis contentus eſſe debui, quae ſparſim in editione Hornii ex Druſio excerpta habentur: ex quibus tamen non obſcure colligitur non vulgaris hominis, licet haeretici, in illuſtrando Seuero induſtria cum mira breuitate et modeſtia coniuncta: Legi alicubi, Druſium in Praefatione Lectorem monuiſſe, Seuerum non ſemel exorbitaſſe a veritate: id quod nos quoque plurimis in locis vltro profeſſi ſumus." Ceterum huius editionis exemplaria admodum rara eſſe ipſe cognoui, qui fruſtra plures variarum bibliothecarum indices euolui, nec niſi in Bodleiana deprehendi, vbi alterum etiam exemplar cum notis MSS. notatur. Hambergerus in *Goezii Memorabil. Bibl. Dresd. T. II. p.* 281. deprehendiſſe ſe ſignificat; vnde apparet quidem, in duplici verſari errore nouiſſimum editorem, primo, quod omnia Seueri ſcripta a Druſio edita, ſed in Hiſtoriam Sacram tantum notas prolatas ſcribit, altero, quod duobus in locis, Franequerae et Arnhemii vulgata vult. Quid veri ſit, ex titulo propoſito intelliges. Eſt penes nos exemplum Hiſtoriae Sacrae ex recenſione Druſii, cui non niſi interior titulus hic praefigitur: *Sulpicii Seueri Hiſtoria Sacra, edente et emendante Ioh. Druſio Aldenardenſe;* impreſſa in auerſa pagina breui Sigonii ad lectionem Seueri adhortatione. Ad marginem textus, qui typis non admodum commendabilibus exſcriptus eſt, appoſitae vero ſunt paſſim lectiones variae, lemmata et loca biblica; ad calcem denique ſubnectitur indiculus nominum Ebraicorum, quae corrupta in Seuero occurrant, cum monito Druſii: Haec quaenam ſit, neſcio. Franequerana certe non eſt, nulla enim in fine typothetae eſt ſignificatio.

 1617.

1617.

Lugduni ſumptib. Laur. Durand. fol. Sulpitii Seueri Dialogi de B. Martino *excerpti* in *Rosweydo* de Vita et *Verbis Seniorum; libro* IV. p. 409. (536.) Dialogus primus integer fere ineſt. Adhibuit etiam Hieronymus de Prato.

1618.

Coloniae Agripp. ſumpt. Ant. Hierat. f. Seueri Sulpitii S. Paulini aequalis libri II. hiſtoriae ſacrae; de vita S. Martini liber; epiſtolae; dialogi tres; de virtutibus monachorum Orientalium et S. Martini; in *Bibl. PP. T. V. parte I.*

1643.

Lugd. Bat. ex off. Elzeuiriana. 12. Sulpicii Seueri opera omnia, quae extant.

Indiculus in auerſa pagina extat. Subiecta eſt Giſelini *Temporum* ratio Sacrae Hiſtoriae Sulpicii Seueri et reliquis opuſculis accommodata. Praemiſſa Elzeuiriorum epiſtola ad Abrah. Heydanum data eſt Lugd. Bat. cIↄIↄCXXIV. Decembris XV.

1644.

Pariſiis. fol. Sulpicii Seueri Sacrae hiſtoriae libri II. reliqua; in *Bibl. PP. Tomo VII.*

1647.

Lugduni Batauorum. 8. Sulpicii Seueri Presbyteri Opera omnia cum lectiſſimis commentariis accurante *Georgio* HORNIO.

Vt de vniuerſis huiuſcemodi inſtituti editionibus literatorum hominum iudicium haudquaquam anceps eſt, ita *Hornius* etiam, non contemnendae alias vir memoriae ob inchoatam ſtudii politici rationem, non

non meruit hac opera ſua, quo a ſimilibus Thyſii et Pitiſci aliorumque inceptis diſtingueretur, quorum ſordidas fabricas prae aliis Petrus Burmannus iuſto quidem dolore percitus retexit *). Nihilo ſecus autem in annalium ſerie cognouiſſe iuuabit, quid ipſe veluti in tabula appenſa prae ſe ferat et quos imprimis compilauerit. Poſterius enim etſi vnicum fere harum editionum meritum eſſe ſolet, non prorſus tamen eſt ſpernendum. Iam igitur ipſum audi. *Illud*, inquit, *prima cura fuit, textum ipſum quam maxime emendatum exhibere. Alterum erat, non tam Notas breues, quam pleniorem Commentarium bono tuo adiungere. In textu Victorem fere Giſelinum ſequimur, qui poſt Lazium collatis quam plurimis MSS.* (hoc de ſola Hiſtoria S. accipiendum eſſe ex ſuperioribus intelligitur, vt etiam Hieron. de Prato monuit) *totum opus adeo emendauit, vt nihil omiſerit, quod medicabile erat. Coniecturas aliquot ſuas textui inſerere non auſus, in Notis locum habere voluit. Quod et nos exemplum ſecuti, deſperata aliquot loca relinquere maluimus, quam incerta, etiamſi vera, ſubſtituere. Nemini quidquam ſubtractum: Singulos loquentes vides, et nomina ſua profitentes. — Quos inter merito ſuo primum locum occupant magna illa orbis lumina, Salmaſius, Voſſius, Golius, Boxhornius et alii, quorum nomina paſſim videbis et in Sulpicium merita. Non raro noſtra quoque intexere non tam ambiuimus, quam coacti ſumus, Ita operae vrgebant: nec ſemper ſpatium dabatur, oracula magnatum conſulendi. Si quid porro videatur addi potuiſſe, cogitandum eſt, intra coepti operis terminos ſubſiſtendum fuiſſe. Haec etiam cauſſa, cur breuiores in opuſculis fuerimus, quae, vt recte*

*) In *Praef. ad Ouidium.*

ab aliis dictum, pro instituto illorum temporum non tam eruditionis, quam ardoris et pietatis Christianae, veteris illius et excitatae, siue potius credulae et portentosae, *monumenta sunt. Et tamen Commentaria in Historiam, vt vides, in aliquam pro ratione opusculi molem excreuerunt.* His ipsis relatis Hieronymus a Prato subdit. „*Equidem si typorum et chartae nitorem species, si copiam adnotationum et Scriptorum, ex quibus pleraeque excerptae sunt, nominis celebritatem; omnibus fere numeris absoluta haec editio, aut saltem* (at quantum hoc *saltem* ab illa laude distat!) *priores omnes longo post se interuallo reliquisse censenda erit: verum si editoris doctrinam, si in Notis ex aliorum scriptis excerpendis κριτήριον, si* in Ecclesiam Romanam obsequium *requiras, si denique* sanam et catholicam doctrinam; *necesse erit fateri, multo plus mali in ea esse, quam boni*, eamque ob caussam merito illam in Catalogo librorum prohibitorum proscriptam esse censet. Affert porro in peculiari sectione Bocharti de Hornii imperitia, ieiunitate et in Seuero etiam hallucinationibus iudicium ex epistola ipsius ad Vossium *) ipseque eum ob ea, quibus in doctrinam et ritus Catholicorum iniquus ipsi videri debebat, castigat acerrime **).

1654.

Parisiis trium Bibliopol. impensis. f. Sulpicii Seueri sacrae historiae libri II. Eiusdem de B. Martini vita liber. Epistolae et Dialogi III; in *Bibl. PP.* T. VII.

Lugduni

*) De a. 1659. in ei. *Opusculis* T. I. col. 1058. sq.

**) Praef. ad Tom. II. p. XXX. §. 24. sq.

* *

Lugduni Bat. 8. Sulpicii Seueri — omnia — accurante *Ge. Hornio.* Ed. altera.

Fertur etiam editio a. 1655. ſed quae diuerſa ab hac eſſe non poteſt, cum *tertiam* poſtmodum proferemus.

1656.

Lugd. Bat. ex off. Elzeuir. 12. Sulpitii Seueri opera omnia quae extant, cum eadem, quam ſupra memorauimus, bibliopolarum epiſtola, ſed noua ſubſcriptione: *Amſtelodami* cIↄIↄCLVI. Octobris XV. Eiuſdem haud dubie editionis repetitiones ſunt annorum 1657. 1659. 1669. quas commemorat Hieronymus de Prato, niſi eas omnes Pariſiis editas et Mercerianas voluerit, quod ſequentis cum Merceriana comparatio comprobare videri poteſt.

1661.

Pariſiis. 4. Sulpitii Seueri Epiſtolae V. ad Paulinum et Saluium: in *Dacherii Spicileg.* T. V. p. 532. ſqq.

In Cod. MS., quem Bigotio ſe debere ſignificat editor, inſcriptae ſunt *Seueri* epiſtolae. Quod quidem fatetur non plane deuincere, Sulpicio Seuero eſſe tribuendas. „*Attamen ſtyli decor*, inquit, *et ſententiarum grauitas ſi attendantur, conferanturque cum aliis Sulpicii iam editis epiſtolis, certo ipſum, vt reor, auctorem perſuadebunt.*“

1661 - 1664.

Franequerae ex officina Iohannis Wellens, Illuſtr. Friſiae Ordinum et eorundem Academiae typogr. ord. Tomis II. fol. Bibliotheca Hiſtoriae Sacrae Veteris Teſtamenti ſeu Exercitationes hiſtoricae in Sacram Scripturam et Ioſephum, per modum

Commentarii in Hiſtoriam Sacram Sulpicii Seueri. Diſtributae duobus Tomis: Quorum Prior ab Adam ad Moſen complectitur quinque tractatus: I. De Principio rerum, ſeu introitus, II. De prima mundi aetate, III. De ſecunda mundi aetate, IV. ab Abraham vſque ad ingreſſum Iſraelitarum in Aegyptum, V. de Peregrinatione Iſraelitarum in Aegypto, vbi et hiſtoria Iobi. Alter tomus procedit a Moſe ad Chriſtum aduentantem, id eſt, euerſam ab Herode Hoſſamonaeorum dominationem. Auctore CHRISTIANO SCHOTANO, Sacrarum literarum doctore.

Textus Seueri in varias ſectiones diuiſus difficulter admodum in hac mole agnoſcitur. Ei proximo loco ſubiectae ſunt notae Io. Druſii. De Schotani autem commentariis omnino ſilere expedit.

1665.

Amſtelodami apud Elzeuirios. Lugd. Bat. et Roterod. apud Hackios. 8. Sulpicii Seueri Presbyteri opera omnia cum lectiſſimis Commentariis, accurante *Ge. Hornio.* Editio tertia. Auctior et emendatior.

Pariſiis apud Mich. Bobin. 12. Sulpicii Seueri, Bituricenſis Epiſcopi, Opera omnia, germanae et antiquae reſtituta lectioni, mendis typorum purgatiſſima, hiſtoricis et chriſtianis notatiunculis illuſtrata et capitibus diſtributa. *Cat. Bibl. Bunav.* vid. ad a. 1675.

1668.

Berolini. 12. Sulpitii Seueri opera omnia cum notis *Io. Vorſtii.*

Editor in epiſtola nuncupatoria ad Ottonem, Lib. Baron. a Schwerin, ſignificat, ſe minime de Seuero cogi-

cogitantem a Bibliopola rogatum fuiſſe, vt, ſi quid paratum haberet in ſchedulis, nouae editioni a ſe parandae adderet. „*Ego vero*, inquit, *quamuis Sulpicium Seuerum Notis illuſtratum a pluribus non ignorarem, adduci tamen me paſſus ſum, vt aliquid Notarum in Auctorem iſtum ſcriberem. huius rei cauſſa praecipua haec fuit, quod opera Sulpicii non quidem omnia, ſed tamen pleraque manu exarata in Codice Membranaceo celeberrimae Bibliothecae Electoralis, quae hic Coloniae ad Spream eſt*, (nouiſſimus editor per incuriam ſcripſit *Electoralis Magdeburgenſis*) *offenderam diuerſasque lectiones minime ſane contemnendas, ac his, quae in Codicibus vulgatis reperiuntur, meliores, in iis obſeruaram. Altera deinde cauſſa fuit, quod nonnulla ad Stylum Sulpicii, immo et ad hiſtoriam antiquitatemque pertinentia, ab his, qui in eum Auctorem Notas ſcripſerunt, praetermiſſa videbam, de quibus moneri lectores itidem non praeter rem foret.*" Potior ſane pars notarum illius ad ſermonis rationes atque leges ſpectat, quarum callentiſſimum ſe variis editis libellis prodidit. *Nonnunquam etiam*, addit Hieronymns de Prato, *Theologum agit, et quidem ex haereſeos Lutherianae, cui addictus erat, placitis!*

1669.

Aboae. 8. Sulpitii Seueri opera omnia curante *Ioanne Gezelio.*

1675.

Pariſiis apud viduam Claud. Thibouſt. et Petr. Eſclaſſan. 8. B. Sulpicii Seueri opera omnia, germanae et antiquae reſtituta lectioni, mendis typorum purgatiſſima, hiſtoricis et chriſtianis notatiunculis illuſtrata, et demum ex continuo textu nunc,

 ad

ad instituendos legentium spiritus, multis veluti capitibus distincta. Opera et diligentia M. *Hieronymi Mercier*, in vtroque iure licentiati. *Cat. Bibl. Bunav.* et Hieron. de *Prato* praef. T. II. p. XXVI.

Plurima, quae hic editor pollicetur, iam editio ante viginti fere annos facta in titulo promiserat *), adeo, vt vix quicquam illius meritum supersit, quam capitum distinctio, et ne hoc quidem integrum, sicvti Veronensis editor ostendit. Sed cum plura sint, quae in eo reprehendit, non vane promissa solum, sed commissa per summam impudentiam, age ipsius stricturas apponamus. „*Quod itaque primum* germanae et antiquae restituta lectioni *dicit* Seueri opera, *fucum lectori facit: neque enim vllum Codicem MS. in subsidium adhibuit, sed quidquid in eo praestitit, ex superioribus editionibus, Giselini puta et Sigonii, clam mutuatus est: hoc ipsi peculiare est, quod aliorum coniecturas in textum praefidenter invexit. Quod addit* mendis typorum purgatissima, *id vero nihil est: neque enim a mendis typographicis minus immunes sunt pleraeque editiones antiquiores. nisi rursus velit loca aliquot vitiosa indicare, quae quidem vel in Basileensi prima editione expressa erant, ex fide, vt creditur, MS. codicis, sed in adnotationibus Giselini et Sigonii ex coniectura restituuntur. Sequitur,* historicis et Christianis notatiunculis illustrata: *sed Vita S. Martini et Dialogi carent his notatiunculis, si vnum aut alterum forte locum excipias: quae autem ad Historiam Sacram fuerunt ab eo adnotata,*

*) Nihilominus hanc primam esse editionem Merceri opera compositam Priuilegium regium, datum a. 1665. et quae illud praecedunt verba: *Achevé d' imprimer pour la premiere fois* le premier Octobre 1666. suadent.

tata, ex Commentario pleraque omnia excerpta sunt. Quod postremo habet de continui contextus in multa veluti capita distinctione, *quam a se primum inductam testatur, est huiusmodi. Historiam Sacram tantum in multas partes seu sectiones distributam exhibet, praefixo singulis lemmate, seu breui argumento. Verum id ipsum multo antea praestiterat Sigonius, quem hic fere sequitur et saepius ad verbum transscribit in lemmatibus.*" Posterius exemplo commonstrat et subdit in §. 21. quomodo per hancce Mercerianam editionem, vt ipsi quidem videtur, lapsus sit Coutantius in vita Hilarii.

1677.

Lugduni apud Anissonios. fol. Sulpicii Seueri historiae libri II. *rel.* praemissa vita eius per Gerard. Vossium; in *Bibl. Max. PP.* Tomo VI. pagg. 324-373.

1678.

Parisiis exc. Franc. Muguet. fol. Sulpicii Seueri epistolae duae ad Claudiam, Sororem suam, quarum prior de vltimo iudicio, posterior de Virginitate agit: in *Baluzii Miscellan. libro I.*

Nactus erat Baluzius hasce epistolas ab *Isaaco Claudio*, qui eas, cum in Anglia esset, acceperat a *Ioanne Batteleio*, Socio Collegii S. Trinitatis Cantabrigiensis, in cuius Codice MS. vetustissimo ista delituerant.

Saec. XVIII.

1703.

Lipsiae apud Thomam Fritsch. 8. Sulpicii Seueri quae exstant Opera omnia cum notis *Iohannis Vorstii.*

1708.

1708.

Tiguri typis Geſſnerianis. 8. Sulpicii Seueri Hiſtoria Sacra cum notis ſelectis Variorum, *Druſii* cum primis et *Ioh. Vorſtii*, inſertis ſubinde obſeruationibus etiam nouis, quibus tum phraſis et Hiſtoria Sulpiciana illuſtratur, tum errores Auctoris, ſicubi a veritate Hiſtoriae Sacrae diſcedit, diligenter notantur; Adiecto Indice Gemino, Rerum vno, altero Latinitatis. Edita in vſum ſtudioſae Iuuentutis accurante *Io. Caſp. Hofmeiſtero.*

1709.

Lipſiae apud Thomam Fritſch. 8. Sulpicii Seueri quae extant Opera omnia, in duos tomos diſtributa; quorum prior continet antehac edita cum notis Ioannis Vorſtii, alter epiſtolas antea cum reliquis operibus nondum editas ex recenſione et cum notis *Ioannis Clerici.*

Curator fuit *Schoettgenius.* Cf. ipſum ad Fabricii Bibl. M. et Inf. Lat.

1711.

Lipſiae. . . . . 8. Sulpicii Seueri Hiſtoria Sacra cum notis Minellianis auctore M. *Io. Friderico Weinich* (poſtea Paſtore dioeceſis Tenſtadinae in Thuringia). *Schoettgen. ad Fabricii Bibl. Med. et Inf. Lat.*

1734.

Mediolani in aedib. Palatinis. fol. B. Sulpicii Seueri Aquitani, Bituricenſis Epiſcopi, Sacrae Hiſtoriae libri duo. In eoſdem *Caroli Sigonii* Mutinenſis Commentarius. Accedunt in hac noua editione Variorum illuſtrium Virorum, nec non Iohannis Vorſtii Animaduerſiones et Notae ſuo quaeque loco ad lectorum commodum et vtilitatem diligentiſſime

tiſſime diſtributae: in *Sigonii Operum ed. Philippi Argelati* Tomo IV. P. II.

1741 et 1754.

Veronae typis Seminarii apud Auguſtin. Carattonium. 4. mai. *II. Tomis.* Sulpicii Seueri Opera ad MSS. Codices emendata, notiſque, obſeruationibus et diſſertationibus illuſtrata, ſtudio et labore *Hieronymi de Prato*, Veronenſis, Congreg. Oratorii eiuſdem Ciuitatis Presbyteri.

Cum tam longinquo inter ſe ſpatio disiuncti prodierint huius editionis Tomi, iidemque ratione, quam editor ſecutus eſt, aliquantum differant, id in vniuerſum quidem affirmare licebit, allaboraſſe eum, vt cum veterum editionum ope et MSS. codicum ſubſidio emendatior, tum partim recentiorum editorum copiis, partim ſuo ingenio atque eruditione illuſtrior redderetur; veruntamen iudicium rectum non niſi de ſingulis ſtatui poteſt. De *primo* igitur, qui *Vitam S. Martini* cum Dialogis ad eundem ſpectantibus exhibet, haec pollicetur:*) „I. *Vulgata*, inquit, *Seueri exemplaria diligenter contulimus cum Wolfgangi Lazii aliiſque antiquioribus editionibus, nec non cum aliquot manuſcriptis libris, antiquiſſimo potiſſimum Capitulari. Huc ſpectant* Notae textui ſubſtratae, *in quas, quaecunque emendationi et explanationi eiuſdem textus inſeruiebant, corraſa vndecumque coniecimus.* II. *Annum S. Martini emortualem, multorum iamdiu diſputationibus agitatum, omnemque adeo eius vitae chronotaxin, quam potuimus certioribus iudiciis et argumentis, a vulgata tamen plerumque ſententia recedentes,* quatuor prioribus Diſſertationibus *inueſtigauimus ac ſtabiliuimus, Seueri*

*) Praef. §. III. p. VII.

Seueri inhaerentes auctoritati; quem etiam a Chiliastarum errore immunem defendimus Dissertatione quinta. Sexta et vltima *Origenianae sub Anastasio I. Romano Pontifice damnationis historiam admodum implexam dilucidat.* III. *Quae scitu digniora, nec ita passim obuia occurrebant in Seuero illustranda, item, quae alii perperam in eius scripta adnotauerant, in sequentibus* Obseruationibus *expendimus.* Vitam *etiam* Sulpicii Seueri *initio operis praemittendam duximus ad critices leges exactam, post* antiquorum de eodem Testimonia *multo, quam in praeteritis editionibus, vberiora et illustriora. Postremo* duplex *adiecta est ad libri calcem* Appendix, *quarum* prior *exhibet* epigrammata quaedam *in Basilica potissimum S. Martini iam inde a S. Perpetuo, qui quintus ab eo Turonensis episcopus fuit, inscripta;* altera *vero* emendationes aliquot et variantes lectiones in S. Pauli primi Eremitae Vitam *ex laudato Capitulari Codice depromtas et ad antiquas editiones collatas repraesentat.*" His iungimus, quas in textu refingendo sibi scripsit regulas. Nimirum cum praeter complures Codices MSS., editiones etiam vetustae, quas Giselinus plane ignorauerat, praesto essent, horum omnium lectione non paucis in locis, nec a leuibus mendis hos libellos emaculasse se testatus est, sic quidem, vt in Notis semper vulgatam antea lectionem proponeret tumque rationes emendationis cuiusque, vbi opus visum, librosque, quibus eae inniterentur, proferret. Praeterea multas scripturae discrepantias, etiam vbi mutato opus non esse censuisset, adnotauit; vel quod concinnae et elegantes et Seuero dignae viderentur, vel quod sententiam nihil immutarent: *iuuat enim*, addit, *de huiusmodi lectorem commonefieri, vt saltem dubitare discat, vtra lectio ab auctoris stilo profluxerit: praeterquam*

quod

quod ſi aliis in poſterum alios manuſcriptos libros cum noſtra hac editione conferre placuerit, hinc habebunt quaecunque meliora noſtri codices praeferebant; et facile accidet, vt, quod nos in textum non auſi ſumus admittere, ipſi ſuorum ope librorum coniicere non dubitent. Interdum, vbi librorum ope destitueretur, fatetur, ad coniecturas ſibi confugiendum fuiſſe, ſed vt parciſſimum ſe et maxime difficilem hoc in negotio fuiſſe ſcribit, ita nunquam non rationes conſilii ſui in Notis attulit, quibus repugnantiſſimum quemque in partes ſuas haud aegre adductum iri ſperat. Poſtremo *non minimum etiam ſtudium,* inquit, *in interpunctione collocauimus, quae non raro in prioribus editionibus perturbata, ſenſus quoque, vt fit, obſcuros et intricatos reddebat.* Iam, quoniam quid effectum ſit in noua hac Vitae Martini editione, et quomodo, et quo ordine ſingula ſe excipiant, ipſius fere editoris verbis oſtendimus, reſtat, vt de *Praefatione* etiam, vnde ea depromta ſunt, mentionem faciamus. Conſtat illa *XVII. paragraphis* ſeu ſectionibus, quarum *ſeptem priores* editionem nouiſſimam concernunt atque adeo de vtilitate auctores veteres emendandi et illuſtrandi in vniuerſum, de ſuperiorum editorum in hoſce libros meritis nouaeque conſilio, tum ſingulatim de Codicibus MSS. et antiquis impreſſis editionibus, legibusque denique, quas in emendando textu Notiſque concinnandis ſecutus ſit, praecipiunt; ſequentes ab *octaua* inde ad ipſum librum ſeu libros ſpectant, quos ab accuſationibus, a Clerico imprimis in eos coniectis *), *quaſi fabulas et falſa miracula narrarent,* vindicare ſtudet. Ad Clericum vero poſtquam ſermo eius progreſſus eſt, tantum intra praecordia concepit

cepit

*) In Bibl. Choiſie T. XX. 1710.

cepit dolorem, vt, quamuis non pauca moderationis et aequitatis documenta, doctrina atque eruditione sua digna, dedit, non potuerit tamen hunc animi indignatione feruidiore incensi et ebullientis impetum cohibere, sed, vbi ex pluribus aduersariis vnum, qui instar omnium sit, *quoniam vnus omnes et eruditionis fama et audaciae incredibilis infamia superet*, in medium se prolaturum significauit, „*Hic est*, exclamat, *Ioannes Clericus*, *monstrum hominis; nam cui potissimum sectae addictum, Caluinianaene dicam, an Arianae, an Socinianae, an omnino nulli, cum plerisque ignoramus. Hic, inquam, ille est, quem non Seuero tantum, sed omnibus, qui scriptis tradiderunt miracula Dei virtute a Sanctis patrata, ipsisque adeo sanctissimis viris, per quos ea patrata fuerunt, maledicentem, nobis sumimus refutandum, non longa oratione, non varia eruditionis copia instructi, sed suis ipsum verbis et argumentis, et quasi alterum Goliath suo ipsum gladio obtruncandum.* Hinc §. IX. et sequentibus ad singulas Clerici, vt vocat, cauillationes refutandas accedit, quarum lemmata idcirco apposuisse sufficiet. §. IX. *Proponuntur aliquot cauillationes Clerici et singillatim refutantur.* §. X. *Certae regulae proponuntur, ex quibus colligas, num aliquis mentitus fuerit, eaeque Seuero accommodantur.* §. XI. *Reliqua Clerici σοφίσματα supra proposita diluuntur.* §. XII. *Quo sensu verum sit, quo falsum, miracula omnia in confirmationem dogmatum catholicae fidei fieri et facta esse.* §. XIII. *Martinus a iactantia maxime abhorruit, nec repugnant, quae de ipso narrantur miracula, quicquid contra Clericus blateret.* §. XIV. *Regulis a se praestructis Clericus abutitur ad conuellenda quae potissimum IV. et V. saeculo facta narrantur miracula.* §. XV. *Clericus defensionem S. Martini et Sulpicii Seueri in se maligno*

animo

animo suscipit, quos ipse immeritos accusauerat. §. XVII. *Aliae duae Clerici exploduntur falsae accusationes.*" Et haec quidem de Primo Tomo.

Quod *Alterum* attinet, *Historiam Sacram Adnotationibus, Dissertationibus ac fusioribus aliquot Obseruationibus illustratam* exhibentem, excusat quidem editor in ipso introitu praefationis, moras, quibus tam diu praeter culpam suam protractus fuerit, et admonet simul de locis quibusdam, quae temporis adnotatione, qua inter se dissentiant, ambiguitatem aliquam parare possint, eo quod lente et post magna interualla facta sit singularum plagularum impressio. Enimuero si facile viro valetudinis debilitate, occupationibus e vitae instituto pendentibus et ipsius operis difficultate constricto tarditatis ab omnibus conceditur venia; non item fortasse condonabis ei immensos, quibus sese implicauit, disputationum labyrinthos, quibus accidit sane, vt, quum extricare sese multorum licet annorum effluxu non posset, affectum hac ex parte laborem relinquere coactus sit. Sed ordine singula videamus. Postquam igitur §. 3-11. praefationis laudatae *de occasione, titulo* et *tempore* conscripti a Seuero operis multa docte et acute exposuit, ad editiones eius se conuertit §. 12. quas quidem omnes, factas et promissas, addito vbique iudicio copioso, et in summa quidem re nunquam non iusto, per singulas fere sectiones recenset, antequam ad suam §. 28. transit. Hic primo loco declarat, quid textus denuo lucri fecerit, quod quidem exiguum fuisse vltro fatetur. Quippe nonnisi vnum inuestigare potuit exemplar MS. Vaticanae Bibliothecae eiusque collationem diligentissimam nactus non tam immutari, quam confirmari sensit lectionem a Flacio primum propositam, ita, vt paucas tantum emendationes vere bonas textui inseruerit, quem

iuxta editionem Lipfienfem a. 1709. prelo commiferat. A coniecturis autem inuehendis plane fibi temperauit et fi quae non probabiles tantum, fed paene certae viderentur, in Adnotationibus tamen proferre fatius duxit. Iam vero quae ad explicandam illuftrandamque rerum a Seuero prolatarum feriem attulit, tribus iterum notarum generibus conftant, quarum alias, quae textui ftatim fubfunt, *Notas* fimpliciter vel *Adnotationes*, alias prolixiores, *Obfervationes*, tertium denique genus *Differtationes* appellauit; ac hae quidem pofteriores adeo longae funt ac diffufae, vt abfoluere ipfe defperauerit. In fingulis autem quid confecutus fit, aut confequi voluerit, fpectate. *Ad Notas quod attinet*, inquit §. 29. *eas partim Seueri textui illuftrando aut emendando, partim fententiae eiufdem confirmandae, aut, vbi oportuit, corrigendae potiffimum inferuire voluimus. Itaque primum, quod recte ab aliis in vtraque parte praeftitum iam fuerat, diligenter excerpfimus: ne tamen illi debita laude fraudarentur, fua quaeque auctoribus perpetuo afferuimus. quicquid contra minus recte ab iifdem dictum iudicauimus, refutare non omifimus, quoties ita ratio exigebat: quae enim ad Seuerum non fpectabant, ea, qualiacunque effent, aliorum iudicio expendenda relinquimus. Equidem vitio nobis verti poffit, quod aliquando latius exfpatiati fimus, et extra oleas, vt aiunt, nos ferri fuerimus: fed fi minus illa illuftrando proprie Seuero inferuient, inferuient tamen fortaffis alicui non vulgari, nec inutili quaeftioni enodandae. quod fi ex animi noftri fententia contigerit, ftudiofis facrarum antiquitatum non iniucundas fore eiufmodi digreffiones confidimus, idque eo magis, quod, quae praeter fpem accidunt, in lucro deputari foleant.* Nec vero negat, multa in his futura, quae eruditis lectoribus

non

non probentur. Imprimis vero longam excusationem vel potius defensionem affert pro duabus Inscriptionibus Christianis, quas velut antiquissimas proposuit, sed quas apud aliquos incertae aut nullius auctoritatis fore praeuidet. Sunt illae quidem, altera *Marii*, altera *Alexandri*, qui sub Antonino (quem M. Aurelium Antoninum fuisse coniicit) *martyrium passi* referuntur. Enimuero in hac causa quod summam rei concerneret, non tam breuiter exposuit et sententiam suam iustis argumentis corroborauit, sed latius in vniuersi huius generis lapidum examen exspatiatus est, vt sinceritatem sacrorum monumentorum, quae in Romanis praecipue Christianorum cryptis effoderentur, assereret simulque antiquitatem monogrammatis Christi longe supra Constantini aetatem vindicaret. Proxime post textum, cui adnotationes binis columnis subiectae sunt, sequuntur tres *dissertationes*, quarum *prima* Chronotaxin totius Seueri Historiae, ea Giselini multo accuratiorem exhibet et illustrat. *Secunda* et *tertia* ad Eusebii Chronicon pertinent, quod Seuerus in distinctione temporum fere sequitur. Statuit nempe hoc diligentius sibi excutiendum et cum animaduertisset, non conuenire inter viros doctos Scaligerum et Vallarsium, quid in Chronicis scribendis Eusebius praestiterit, quidque rursus Hieronymus, in iisdem latine interpretandis, hanc ipsam controuersiam in *Secunda* dissertatione ex instituto discutiendam sibi proposuit. *Verum dum in eo*, inquit, *occupati essemus, adeo multa in dies emergebant, ad idem argumentum spectantia, vt primam tantum partem Dissertationis hic attexere coacti simus, integram vero, quoniam in libri molem excreuerat, seorsum edere: quod paulo*

Cc 2 *post*,

*) §§. 29-36. incl. a pag. XXXV-XLIX.

poſt, ſeu anno MDCCL. factum eſt in libello inſcripto: De Chronicis libris duobus ab Euſebio Caeſarienſi ſcriptis et editis. *Neque tamen adhuc argumentum illud penitus exhauſimus: nam multa in adverſariis noſtris premimus et in promtu habemus, quibus, ſi vnquam, vt ſperamus, liber ille ad incudem reuocabitur, et ſecundis curis iterum prodibit, ſuppleri et augeri poterit.* In *tertia* denique, Euſebium Chriſti paſſionem anno XIX. Tiberii affixiſſe, contra receptam apud omnes eruditos XVIII. ſtatuentium ſententiam euincere conatus eſt *). Vltimo loco *Obſeruationes* ſunt, in quibus ipſis tamen aliquas eſſe iudicat, quae iuſtae Diſſertationis molem exaequent, veluti quae *de Decalogi diuiſione*, item *de Capite vituli ab Aarone conflati*, aut *de loco Exodi* XXXII. 28. agit. Praeterea *Diſſertationes* quaſdam bene longas, vt ipſe ait, inſeruit, cuiuſmodi ſunt *de vxoris Lot culpa et poena* et *de Traiectione Maris Rubri* Clerico oppoſitae et tertia *de verſiculo 13. cap. I. Euang. Ioannis.* Ac hac prolixitate quidem effectum eſt, vt has Obſeruationes ad Chriſtum natum tantummodo perduxerit, reliquam partem Hiſtoriae, in qua multa et nimis ardua ſupereſſent, alio tempore commentaturus. Supereſt, vt indicemus, totum hocce opus Seueri, quod haud vulgari artis beneficio gaudet, Cardinali Angelo Mariae Quirino ad grates ipſi ſuo et ſociorum nomine pro meritis de Congregatione Patrum Oratorii Veronenſis, quorum documenta dedicationi ſubiuncta ſunt, habendas, eſſe dedicatum, ſimulque additam effigiem illius aere inciſam.

*) De his in Praef. §. 37.

1772.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii, Hieron. fil. fol. Sulpicii Seueri Opera Omnia ex noua editione ceteris multo accuratius adornata, et Veronae ann. 1741 - 1754. in vulgus emissa: studio et labore *V. C. Hieronymi de Prato*, Congregationis Oratorii Presbyteri. Accesserunt *Epistolae VII.* superiore saeculo euulgatae, quae in eadem Veronensi editione desiderantur. Ext. in *Bibl. PP. et SS. Eccl. Andreae Gallandii. Tomo VIII. pagg.* 355 - 432.

Est haec vnica post Lipsiensem editionem, quae cuncta, quae hodienum extare putantur Seueri opuscula, complectitur. Exscripta sunt solita elegantia atque adcuratione. Praemisit vero Gallandius *Testimonia Veterum de Sulpicio Seuero*, quae copiosissime collecta editioni suae inseruerat Veronensis presbyter; sicuti ex eiusdem potissimum dissertationibus desumta est breuis de vita et scriptis Seueri notatio, quae *caput XVI. Prolegomenorum* huius Tomi implet.

Versiones. Meminit iam Giselinus versionis *Gallicae* Historiae Sacrae auctore *Joanne Filleau* I. C. nec malam in eo transferendo operam posuisse scribit, quapropter eandem conferre non aspernatus est. Prodiit autem teste editore nouissimo, *Parisiis apud Guilielmum Guillard.* 1564. 16. Eadem, Seueri tamen prologo, quem Filaeus omiserat, et nonnullis Adnotationibus aucta, iterum excusa est *Rotomagi* 1626. per *Bauldrium* Dominicanum, licet titulus nouam esse versionem mentiatur. Postea a *Ludouico Girio*, insigni tot scriptorum ecclesiasticorum interprete conuersa fertur et edita *Parisiis* 1649. 12.

Belgice etiam *Roterodami* 1702. 4. prodiit per *Petrum Rabum* cum notis et continuatione eiusdem Rabi seu verius Ioannis Sleidani ad Caroli V. tempora.

CODICES. I. *Vitae S. Martini et eorum, quae ad eum spectant, Dialogorum et Epistolarum.*

1. Codices, qui antiquissimis editionibus, *Monbritianae* et *Aldinae*, pro fundamento fuerunt, ignorantur. Bene igitur nouissimus editor iis tanquam MSS. exemplaribus vsus est, qui quidem obseruat, plerumque aut vtramque aut alterutram Capitularis Brixianique Codicis scripturam referre et confirmare.

2. *Codex Lazii* vetustus quidem, sed pessimae notae, vt ex Giselino discimus, cuius iudicium integrum ad ed. Lazianam dedimus.

3. *Codices Giselini. Louanienses quatuor;* vnus *Coenobii Parcensis* peruetus et mire castigatus, alter *Monasterii Bethlemitici*, tertius et quartus e *Monasterio Sancti Martini*, non vetustissimi quidem, inquit, sed accurate descripti, et si coniectura non fallit, ab ipso *Io. Costerio* ad meliora exempla collati. *Leodienses duo;* vnus *S. Laurentii*, alter *Caroli Langii*, hospitis eius Leodiensis. Prius exemplar, Louaniensibus MSS. longe antiquius, sed lituris erat maculatissimum, quorum tamen vestigia se, ab aliis libris tanquam manu ductum, non sine fructu saepe persecutum esse Giselinus testatur. *Septimum* longe optimae notae et ante annos prout ipsi visum sexcentos exaratum nactus erat e *Bibliotheca S. Trudonis* beneficio amici Theodori Hallii, Consulis Loewensis. Praeter haec *Varietates Scripturae*, quas olim *e duobus MSS. Nouiomagi et Craneburgi* excerpserat Theodorus Pulmannus.

4. *Co-*

4. *Codices nuperi editoris Veronensis.* 1. *Codex Bibliothecae Ecclesiae Canonicorum Veronensium*, quem *Capitularem* dicere solet, omnium antiquissimus, quippe quem *Agapeto V. C. Consule*, id est, anno Christi DXVII. *Theodorus*, seu vt Maffeius mauult, *Vrsicinus*, Ecclesiae Veronensis Lector exarasse fertur, quamquam ipse scribit *), fore, vt, quicunque a scriptura ipsummet codicis saeculum designari putent, ad sequiorem aetatem eum reiiciant. De qua Characteris eius forma, vulgo Gallica, sed perperam, vt ipse docuit, dicta fuse praecipit in altero operum infra laudatorum Parte I. col. 336. sqq. integram autem eius pagellam aeri graphice incisam Hieronymus de Prato proposuit. Ac hic quidem, vt plenam eius ideam daret, haec fere addidit, *Membranaceum esse ex quaternionibus compactum*, quorum singuli pro more constanti antiquissimorum codicum in vltima plagella inque inferiori eius margine numeros appositos habeant, *formam*, quod ipsum quoque summae antiquitatis sit iudicium, *proxime ad quadratam* accedere. Merito autem miratione dignum putat, quod in tanta antiquitate nec initio, nec fine careat, quanquam in medio aliquot pagellae desint. Plerasque porro eius paginas integras omnino atque incorruptas esse, non paucas etiam, quae temporis iniuriam aërisque intemperiem passae, posteriori deinde manu antiquae scripturae vestigia plerumque ad vnguem secuta maximam partem restitutae fuerint. Quod orthographiam spectat, non paucis, nec leuibus subinde mendis scriptum

 esse

*) *Maffeius* in Prolegom. ad Cassiodori Complexiones pag. XVI. addatur eiusd. *Verona illustrata* P. III. col. 244. sqq.

esse obseruat, nec constantem ac perpetuam retinere scribendi rationem, quod copiosis exemplis ostendit.

2. *Codex Brixianus*, i. e. *Bibliothecae Patrum Congregationis Oratorii Brixiani*, nulla quidem certa aetatis nota insignitus, quem tamen Veronensis ille Presbyter saeculo decimo secundo, aut non multo post scriptum esse arbitratur et tum, quod meliores prae ceteris lectiones exhibet, tum, quia non capitibus distinctus, nec in sectiones aliquot, vt posteriores alii, diuisus, sed vno contextu perpetuóque ductu scriptus sit, ex antiquissimo aliquo optimae notae ductum putat.

3. *Codex Patauinus*, qui a Patribus Theatinis eius ciuitatis possidetur.

4. *Codex Biuilaquius*, quem paulo post in Musellianam Bibliothecam Veronae migrasse obseruat.

5. *Codex Venetus*, de quo haec peculiaria Hier. de Prato refert. Ab initio eadem manu, qua cetera, scriptum legitur: *Iste liber est D. Benedicti de Mutina, quem propriis manibus scripsit in monasterio scti Marci Angelorum Florentiae.* Post dialogos multa habet de S. Martino deque Seuero; tum sequitur, *Quo tempore autenticatus fuit liber iste. Anno incarnati verbi millesimo LII. dum proficisceretur Romam Holdaricus, sctae Remensis Ecclesiae Praepositus et Canonicus, detulit autenticum horum infra scriptorum quatuor librorum secum, deditque Sancto Martino Ecclesiae Lucanae, auro, argento et sculpto ebore decentissime coopertum: in quo videlicet ebore hi versus habebantur:*

Mucro secat chlamydem: Martinus vestit algentem.
Indutus chlamyde se Christus monstrat eadem.

Poscit

Poscit Odalricus pro munere codicis huius,
Martini precibus Sanctis conscribier vnus *).

Post versus sequitur *Explicit liber quartus Dialog. Seueri.* Dehinc libri quatuor S. Gregorii Turonensis *de virtutibus B. Martini Episcopi* aliaque multa.

Ceterum hosce tres posteriores codices eiusdem prope aetatis, saeculi XIV. eiusdemque pretii esse monet. Conueniunt nimirum in eo, vt totum opus in quatuor libros distribuant, quorum primus Vitam continet, reliqui tres ex Dialogis constant, in tres partes, prout in libris impressis habentur, dispertitis. Libros etiam singulos in aliquot capita distinguunt, quorum indicem suumque vnicuique titulum adiectum initio habent.

6. *Codex Saibantianus.*

7. *Codex alter Brixianus.* Sed cum ille cum Biuilaquio ad verbum paene, hic vero, qui tamen libellum *de Vita Martini* tantum habebat, cum superiori Brixiano conueniret, collationem eorum, vtpote ingratissimam omisit.

2. *Historiae Sacrae.*

Diuersa plane diuersorum eiusdem auctoris scriptorum sors in eo fuit, quod cum librorum de vita Martini MSS. exemplaribus bibliothecae abundent, huius contra tanta sit penuria, vt vix ac ne vix quidem duo hactenus reperta sint. Mirum sane, nam etsi numerum librorum MSS. vitae Martini non adeo miramur, si quidem ad tanti Sancti tanta miracula tanto praecone celebrata recudenda et multiplicanda omnes omnium aetatum monachorum officinas fer-

 vere

*) Hieron. de Prato versu 1. *egentem* coniicit et v. 2. reuocat *chlamidem eandem.*

vere necesse erat, non erat tamen, cur hi illius libri eis sorderent. Sed quicquid causae fuerit praeter primum ac nouissimum, nullus editorum codicem MS. vidit. Hi vero sunt:

1. *Codex Herdesianus* s. *Hildesianus*, quo vsus est *Matthias Flacius.* Quoniam mihi vero eius editionem non videre contigit, a Giselini vnius fide pendimus. Ac ille se non dubitare inquit, quin optima fide eum expresserit, quod menda nonnulla, quae haud dubie in ipso fuerint apographo, citra vllam castigationem ab eo repraesentata fuerint.

2. *Codex Vaticanus* nuperi editoris, membranaceus, num. 825. signatus, charactere minori ac rotundo, (vulgo, *stampatello)* exaratus, decimo fere tertio saeculo scriptus creditur. A Montefalcone non commemoratur, sed a Baronio inspectum et laudatum esse censet, quum ad a. Chr. CCCLVI. n. 110. vt quendam Seueri textum emendaret, ad *antiquius exemplar* prouocauerit. Ipsum quidem exemplar non inspexit Hieronymus de Prato, sed collatione cum editis instituta omnes eius discordantes lectiones, atque adeo apices cum eo communicauit auunculus ipsius, Comes Abbas Turrius I. C. tunc in Archigymnasio Romano professor. Fuerunt autem paucae atque leuis pleraeque momenti, ex quibus adeo intelligeret, eum cum editis plerumque, etiam vbi loca quaedam luxata et hiantia occurrerent, concordare. Quid? quod aliquando suspicatus sit, Hildesianum MS. quem Flacius descripserat, ex Saxonia Romam commigrasse, vel saltem vtrumque ex eodem archetypo descriptum esse.

6. Chro-

6.

CHROMATIVS, EPISCOPVS AQVILEIENSIS.

Aquileiam patriam ipſius fuiſſe, haud quidem diſertis veterum, qui eius meminerunt, teſtimoniis accepimus; ſed ex indiciis nec obſcuris, nec ſuſpectis elicitur. Ipſe enim Aquileiae ſemper vixit, ibique ei *matrem*, *ſorores* et *fratres* fuiſſe, prodit illius neceſſarius et rerum Aquileienſium peritiſſimus Hieronymus *). De natali eius anno ſicuti de prima ipſius §. 1. Vita.

*) In Epiſtola VII. alias XLIII. Variae tamen fuere de patria ipſius opiniones, quas lubenter praeterimus, vnam aduertentes, qui *Romam* ipſi tribuit, non alia de cauſa, quam quod *Romanus* apud nonnullos ex prima inde Sichardi editione audit Chromatius. Neminem tamen in hac opinione fuiſſe nouimus praeter Sixtum Senenſem, eamque plane diluiſſe videtur Baronius, cognomenti originem ex *Romae ſecundae*, ſeu *Romanae*, vel *Romantianae* ciuitatis elogio, quod Aquileiae adhaeſit, arceſſens. Ecce vero diuerſam longe eius originem, quam non excogitauit, ſed deprehendit *Iuſtus Fontaninus*, optimus rerum Chromatii ſcriptor in *Hiſtoria lit. Aquileiae* lib. III. cap. IV. p. 136. Nimirum *Sichardus* in epiſtola nuncupatoria editioni ſuae praemiſſa teſtatus erat, Chromatium perhonorifice laudari, et magnam eius operis partem percenſeri ab *Albino in libello contra haereſim Felicis.* Mox. folio 59. p. 2. ad locum de Diuinitate Filii Dei, *non per adoptionem gratiae* etc. in margine libri adnotarat, *citari hunc locum ab Albino contra Felicem ex Chromatii libello de octo beatitudinibus.* Quae cum fruſtra inter opera *Albini*, cognomento *Alcuini*, typis expreſſa ille quaeſiuiſſet, reperit tandem in codice nunquam edito, inter Palatinos Bibliothecae Vaticanae, qui inſcribebatur: *Albinus contra haereſim Felicis* et ante ſeptingentos annos exaratus

ipſius aetate non conſtat. Remotiſſima enim memoria de eo eſt apud Rufinum, qui a Chromatio, Valeriani Aquileienſis epiſcopi tunc presbytero, baptizatum ſe dicit; cui rei geſtae annum 371. aſſignare ſolent *). Presbytero item competit, quod in Concilio Aquileienſi a. 381. cauſam Filii Dei contra Palladium Arianum peroraſſe traditur **). Anno 388. Valeriano in ſede epiſcopi Aquileienſis ſucceſſit, ab Ambroſio Mediolanenſi, qui tum forte Aquileiae morabatur, ordinatus. Ad hanc dignitatem magnam afferebat et vitae et doctrinae commendationem. Quippe miti erat ingenio, et ad quaeuis officia praeſtanda promto, vigilans pro fide atque eccleſiae vnitate et ſimul

ratus videbatur, ſignatus num. 290. Sic autem incipiebat iſte locus fol. 12. *Chromatius quoque Sanctae Romanae antiſtes Eccleſiae in libello* etc. quae verba auctores huius nominis Sichardo fuiſſe patet. Atqui ex contextu et vſu loquendi Alcuini oſtendit Fontaninus, eum non patriam aut ſedem, ſed Occidentalis, aut *Latinae* Eccleſiae epiſcopum indicare voluiſſe, ſimul etiam huius vocis ſignificationi vſum ſuperiorum auctorum conſonare monſtrat.

*) *Inuectiua I. ſub init.* Verum aſſequi nequeo, quid animo agitauerit Fontaninus l. l. p. 123. dicens: „Chromatium a. 371. adhuc Diaconum, Rufinum tunc recens per gratiam baptiſmi regeneratum doctrina Catholica inſtruxiſſe.“ Cui ſane aſſerto Rufini verba aduerſantur et ipſe auctor contradicit in *commentario de Rufino* lib. IV. cap. I. p. 156. Rectius ab Euſebio Diacono priuatas inſtitutiones accepiſſe, et Symbolum et fidei rudimenta edoctum eſſe *Rubaeus* in *Monum. Eccl. Aquil.* cap. VII. §. II. p. 60. tradit.

**) Acta Conc. apud Ambroſium T. III. p. 798. §. 45. et p. 800. §. 51.

ſimul pacis caritatiſque et aequitatis ſtudioſiſſimus, doctus denique et tamen alienae doctrinae cupidiſſimus admirator. Quibus virtutibus deberi iudicamus, quod eccleſiae Aquileienſis famam, qualem a praedeceſſoribus ſuis acceperat, illibatam ſucceſſori tradiderit, carus ſuis, florens amicis, inter quos ſummi nominis viri, Ambroſius, Hieronymus, Ruſinus, et auctoritate inter amicos et apud Hieronymum quoque ad extremum vitae et gratia apud ipſos Auguſtos potens. Quorum omnium documenta haud procul arceſſenda ſunt. Itaque cum maxime Scripturae Sacrae lectione oblectaretur, cuius ſtudii luculenta ſunt in ipſis eius tractatibus reliqua veſtigia, excitauit identidem Ambroſium et Hieronymum, vt Commentarios nouamque verſionem adornarent. Ambroſium quidem a. 389. rogauit, vt aliquid e ſacris codicibus epiſtolari familiaritate diſputatum cum eo communicaret, eique gratificatus eſt Mediolanenſis Epiſcopus, delecto ex hiſtoria Balaami in libro Numerorum argumento, quam interpretatus per epiſtolam L. ad eum transmiſit, alia quoque ſe additurum eſſe pollicitus, quae temporum iniuria abſtuliſſe videtur. Pari ſtudio ei obſecutus eſt Hieronymus. Nam cum Chromatius vna cum Heliodoro Altini Epiſcopo auctor ipſi fuiſſet, vt librum Chaldaicum Tobiae latinitati donaret, deſiderio vtriuſque ſatisfecit, ac verſionem adiuncta epiſtola, quae inter ſuperſtites ſignatur numero CX. a. 390. transmiſit. Paulo poſt iidem epiſcopi ab eo flagitarunt Commentarios in Prophetas Oſeam, Amos, Zachariam et Malachiam ſuppeditatis vt vocant *ſolatiis ſumptuum* ad librarios ſuſtentandos. Sed cum ob corporis debilitatem ad eos parandos non valuiſſet, eorum loco miſit eiſdem et nominibus eorum nuncupauit verſionem Prouerbiorum, Eccleſiaſtis et Cantici Canticorum.

corum. Nunquam ſane Hieronymus hiſce precibus amicorum diſcere ab eo cupientium fatigatus eſt, immo et animum ipſis ad noua ſemper poſcenda quodammodo addere voluiſſe videri poteſt, dum raro admodum oblitus eſt in literis ſignificare, quam brevi ipſi temporis ſpatio meditationes ſuae conſtiterint. Ac vix quidem iſta donauerat, cum anno proximo (392.) duos commentariorum libros in Habacuc Chromatio inſcripſit, qui *hiſtoricum ac literalem huius Prophetae ſenſum* explicari ſibi ab eo aliquando optauerat. Poſtremo ab ipſo Chromatio impulſus Hieronymus, vt Hebraea volumina latino ſermone transferret, verſionem τῶν Paralipomenon eidem dedicauit. Nec tamen hac tanta Hieronymi officioſitate Rufinum a ſe alienari paſſus eſt Chromatius. Quin eadem, qua ante diſceſſum in Orientem fouerat beneuolentia, Aquileiam a. 398. redeuntem eſt complexus, et licet omne nomen chriſtianum Hieronymus obteſtatus eſſet, vt vna cum Origene Rufini haereſes damnarent, ipſe Romanus pontifex, quamquam Rufini cauſam ab Origenis ſecernens communione ſecum ei interdixiſſet, Chromatius damnatis quidem Origenis erroribus, Rufinum ſecum retinuit et excelſae mentis exemplum colendo vſque amico praebuit. Ferunt etiam, Euſebii hiſtoriam Graecam eo conſilio latine reddendam a Chromatio fuiſſe Rufino iniunctam, vt calamo animoque alio conuerſis a contentione ſenſim abſtraheretur. Quam quidem verſionem ille duobus libris a ſe ipſo conſcriptis auctam a. 400. ei obtulit; poſtmodum etiam eidem Origenis Homilias XVI. in librum Ioſuae, a ſe pariter hortatu eius latinitate donatas, nuncupauit. Certe vehementer doluit hanc diſcordiae offenſionem in hominibus tam diuturna familiaritate ſibi coniunctis, invicemque amicitiae vinculo cunctis paene Eccleſiis notiſ-

notiſſimo copulatis, nec omiſit, quidquid in ſe eſſet virium alloquii et auctoritatis, vt mitiores vtrique animos inſpiraret. Quo tandem denique profecit, vt Rufinum a reſpondendo ad tertium, quem Hieronymus interim vulgauerat, apologiae librum cohiberet, et Hieronymo nunc facilius perſuaderet, vt in vltimo conuicio acquieſceret. Porro per idem tempus Chromatius cum aliis Occidentis epiſcopis Ioannis Chryſoſtomi, a ſede Conſtantinopolitana depulſi et in exilium detruſi, cauſam ſuſcepit et inſigni cum auctoritate tutatus eſt. Nam cum hac de cauſa ab Innocentio, Romano epiſcopo, ſynodus Romae habita eſſet et congregati patres ſupplicibus ad Imperatorem oblatis libellis oraſſent, vt Fratri ſuo et Imperii conſorti Arcadio reſcribere vellet, vt ſynodum Theſſalonicae fieri iuberet, qua facilius Orientis et Occidentis epiſcopi certum de Ioanne iudicium ferre poſſent; Chromatii epiſtolam vna cum literis Romani pontificis delegit Honorius, quas ad Arcadium mitteret. Chromatius vero ad ipſum quoque Chryſoſtomum per legatos Eccleſiae Romanae literas dedit, quarum meminit Palladius *), et recepit ab eodem reſponſorias a. 406. laudis ac gratiarum pleniſſimas.

His talibuſque non magnificis, ſed quas optimus quiſque probare debet, vitae geſtis curſus huius Aquileienſis antiſtitis fuit diſtinctus. Finiiſſe eum exiſtimant a. 406. poſtquam eccleſiam ſuam annis XVIII. rexiſſet **).

Super-

*) In Vita Chryſoſt. cap. II.

**) Sic Fontaninus l. l. l. III. *cap.* III. §. IX. 132. Aliter annum CCCCVIII. ſtatuerat *de Rubeis* in *Monum. Eccl. Aquil. cap.* XIII. §§. I - III. p. 111 - 115.

§. 2. Scripta. *Superſunt* Homiliae XVIII. in Euangelium Matthaei, in Hieronymi Catalogo haud obuiae quidem, nihilominus vero genuinae, vt pluribus argumentis aſſertum iuit poſt Tillemontium Fontaninus*). *Tractatus* appellare placuit eidem Fontanino, quam appellationem ſequitur editor nouiſſimus **). Inter *deperdita* feruntur Epiſtolae ad Ambroſium, Hieronymum, Io. Chryſoſtomum, Honorium et Arcadium Auguſtos. *Spuriae* ſunt Epiſtolae II. ad Hieronymum.

§. 3. Editiones. Primus haſce Chromatii reliquias in lucem produxit Io. SICHARDVS a. 1528. triplici opuſculo conſtantes; mox correctiores ex duobus MSS. exemplaribus et auctiores aliquanto MARTINVS LYPSIVS a. 1546. Ratio vero infra patebit ex titulis et deſcriptione harum editionum. Dehinc in varias Scriptorum Eccleſiaſticorum collectiones et omnes paene Bibliothecas patrum migrarunt. In *Cumdii* et *Combefiſii* Bibliothecis noua ratione diuiſae et ſeiunctae habentur. Verum tandem eorum ſyſtema deprehendit *Tillemontius* ***), ſecutus repetitam δοξολογίαν, in fine cuiuſque hiſce verbis conceptam, *per Chriſtum Dominum noſtrum, qui eſt benedictus in*

115. Sed poſt ſententiam mutauit, ac ſimiliter a. CCCCVI. mortem eius aſſignauit. Medium inter vtrumque tenet *Tillemontius Mem. Eccl.* T. XI. p. 538. annum amplexus CCCCVII.

*) Tillemont. Mem. eccl. XI. p. 539. Fontan. Hiſt. lit. Aquil. l. I. c. IV. p. 138. ſqq.

**) Alii *declamationem*, *opuſculum*, vocant V. Fontanin.

***) Mem. Eccl. T. XI. p. 653. not. II. ſur S. Chromace.

in saecula, cuius ductu *octodecim* homiliae agnoscuntur, ab imperitis aut ignauis librariis seu exscriptoribus iunctim compactae. Iuxta hanc autem descriptionem repraesentauit eas nuper in eximio opere *Bibliothecae Patrum Veterum* ANDREAS GALLANDIVS, *Presbyter Congregationis Oratorii Venetiis*. In Chromatii homilias nonnulla obseruauit etiam *Caspar Barthius* in Aduersariis lib. XXXII. cap. IV. XXXV. cap. XIII. LIV. cap. IV. Adde *Sixtum Senensem* in Bibl. Sancta. Accipe iam editionum indiculum!

SAEC. XVI.

1528.

Basileae per Adamum Petrum. 8. Chromatii, Episcopi Romani, dissertatio in V. et VI. caput Matthaei atque declamatio in eodem genere. accesserunt Symmachi, Episcopi Romani, apologeticus aduersus Anastasium Imperat. epistola Ecclesiae Orientalis ad Symmachum, cum eiusdem Symmachi responsione, Latine: omnia nunc primum edita studio IOANNIS SICHARDI.

Vnicum habuit exemplar Matthiae a Sacrapecastro, Treuirorum Officialis, sed admodum deprauatum, vt per Lypsium edocemur in Praefatione sequenti editioni praemissa.

1546.

Louanii ex officina Iacobi Batii. 8. Chromatii Episcopi quotquot extant lucubratiunculae. Per MARTINVM LYPSIVM recognitae, ex duobus venerandae antiquitatis exemplaribus. Harum Catalogum versa videbis pagina.

Contenta sunt, Chromatii *de octo beatitudinibus concio. Eiusdem tractatus aliquot in V. et sextum ca-*

put Matthaei, *Fragmentum tractatus alterius de baptiſmi Sacramento*, editum a Ioanne Sichardo, quod in antiquis Codicibus nuſquam ſibi repertum teſtatur Lypſius. *Epiſtolae* duae, pro Romanae eccleſiae dignitate facientes, aliorum auctorum, nempe *Symmachi Epiſcopi Romani Apologeticus aduerſus Anaſtaſium Imperatorem* et *Epiſtola Eccleſiae Orientalis ad Symmachum Epiſcopum Romanum*, quam Graece ſcriptam, ab aliquo non ſatis perito interprete verſam arbitratur Lypſius, quod item de ſequenti ſentit *Symmachi* reſponſione *ad Presbyteros*, *Diaconos*, *Archimandritas et cunctum ordinem plebeium per Illyricum et Dardaniam et Daciam conſtitutos.* Ipſe Lypſius praemiſit epiſtolam ad *Phoyllanum*, B. Petri Leodien. Decanum, (datam ex monaſterio Cruſalenſico menſe Martio 1546.) in qua de hac ſua editione ſic exponit.

„Cum excutiendorum veterum librorum gratia Benedictinorum Diui Trudonis bibliothecam, antiquitate magis quam voluminum copia celebrem, inviſerem, fortunantibus ſuperis incidi in codicem vetuſtum, Romano charactere eleganter deſcriptum: qui inter cetera Chromatii Epiſcopi conciones quaſdam habebat. Accepto guſtu adeo placuit, vt obnixe rogarim bibliothecae praefectum, pateretur eum diebus aliquot apud me hoſpitari. Praetexuit illico nunc hoc nunc illud, vt me retunderet: ſed potiſſimum inculcans, quanto ſtudio is liber ab omnibus eo aduentantibus deſideraretur, flagitaretur, legeretur: recenſens etiam Epiſcopos aliquot, inter quos fuerat et inſignis ille non tantum politioris literaturae vindex, ſed etiam ſublimis illius doctrinae caelitus nobis datae ſtrenuus adſertor, D. Antonius Atrebatenſis antiſtes: haſque ob cauſas fieri non poſſe, vt vel ad breue tempus careret bibliotheca. Quae

Quae cum ad refellendum honeſtis rationibus meam poſtulationem valere putaret vir non ſtupidus: adeo tamen luſit operam, vt tum multo inſtantius, adamatae rei cupidine ſuccenſus, vrgerem, obteſtarer, obſecrarem, omnemque vt dici ſolet mouerem lapidem, quo vel paucos dies hac in re dignaretur gratificari Lypſio. Vici tandem, quamuis aegre: acceptumque librum non ſatis habui legere, ſed etiam meapte manu a capite ad calcem vſque non ſine voluptate deſcripſi. Poſt haec profectus Louanium, circuiui bibliopolia: ſciſcitans, num forte vſquam proſtaret Chromatius. Sed bibliopolis ita reſpondentibus, quaſi ne nomen quidem noſſent Chromatii: adi tandem aedes Bartholomaei Grauii, quem mihi et ingenii candor, et probatae fidei meritum, his annis non fucata glutinarat neceſſitudine. Huic quum de Chromatio multum quaeſito narraſſem, pauliſper velut cogitabundus ſubſiſtens ait. Differitne de octo beatitudinibus? Maxime inquam. Tum ille. Opinor, inquit, reliquum mihi eſſe vnicum exemplar. Hic exhilaratus, exhibe quaeſo, inquam. Abiit, ac poſt paulum temporis optatum nobis obtulit Chromatium. Dato igitur precio, librum quamvis contaminatum et lacerum accipio: reuerſuſque domum, conferre non diſtuli excuſum cum deſcripto: et comperio opus paſſim deprauatum, imo et locis aliquot mutilum. Neque tamen (vt dicam ingenue) quicquam horum vel Adamo Baſileenſi typographo, e cuius officina primum exiit Chromatius, vel Ioanni Sichardo, caſtigatori non minus perito quam ſedulo, iuſte imputari poſſit, ſed euentui: propterea quod vni duntaxat exemplari fidere coacti ſunt, cuius illis copiam fecerat vir doctae pietatis amantiſſimus, Matthias a Sacraecaſtro, Treuirorum Officialis. Praeſtiterunt ſane hi ſtudioſis quod licuit,

ansam posteris praebentes haud incommodam, quos emaculatiora nacturos exemplaria pie sperabant. Verumne et nobis merito exprobretur vnius exemplaris inopia, ac proinde nec nos iam dare potuisse compertiora, quam tum dederunt illi: non quieuimus, donec et alterum paris antiquitatis codicem impetraremus a Laurentianis iuxta Leodium: qui etiam mox, pro suo in nos studio, hac in re nobis commodare non recusarunt. Ita duobus freti vetustis voluminibus, quanta potuimus diligentia nostro functi sumus officio: ne minutias quidem ipsas relinquentes indiscussas. Vitiata correximus, perperam distincta (quae tamen pauca occurrerunt) castigauimus, mutila restituimus: sed vnum quod magnopere cordi nobis erat, nimirum calci operis adiicere quae certo constat deesse, frustra sumus adnisi, quod in ambobus, quae nobis obuenere, codicibus eadem prorsus sit imperfectionis iactura. Chromatii ergo conciones, annis abhinc plus minus tredecim primum e tenebris erutae et vtcunque in lucem prolatae, nunc rursum veluti renatae prodeunt, nostra qualiquali opella politae et quoad fieri licuit integritati redditae."

Adscriptae sunt passim in marginibus notulae, loca biblica et lectiones Variantes. Audit quoque in Censura D. Ruardi Tapperi Theol. et Cancellarii academiae Louaniensis in versa pagina tituli impressa *multis in locis a mendis castigatus et expurgatus* hic *Chromatius.* Hanc editionem ignorauit Fontaninus. Nam etsi quidem non nescius fuerit, a. 1546. primam a Lypsio profectam esse editionem, non tamen seorsim prodiisse nouit, sed *Micropresbytici* huius anni editionem sibi confinxit, qualem nulli vnquam docto homini visam esse pro certo habemus.

1550.

1550.

Basileae apud Henricpetri fol. Chromatii Episcopi de octo Beatitudinibus Concio elegans. Eiusdem in V. caput Matthaei et partem sexti tractatus aliquot eruditione pariter ac pietate insignes. In *Micropresbytico quorundam Veterum Theologorum pagg.* 412—437.

1555.

Basileae apud eundem fol. Eadem; inter *Orthodoxographa* Iohannis *Heroldi pagg.* 430—457.

1569.

Ibidem per eundem. fol. Eadem; in *Monumentis Orthodoxogr. Patrum* Iacobi *Grynaei* T. II. *pagg.* 1192—1221.

1575.

Parisiis apud Mich. Sonnium. fol. Chromatii Conciones de octo beatitudinibus; in *Bibl. PP. Bigneana* T. VII. *pag.* 274. sqq.

1588.

Lugduni apud Iuntas f. B. Chromatii Conciones *tres* de octo beatitudinibus et in V. et VI. caput Matthaei et istud Matthaei III. *Ego a te debeo baptizari;* in *Laurentii Cumdii Bibliotheca Homiliarum* T. II. p. 1170.

1589.

Parisiis. fol. Chromatii Aquilejensis Episcopi de Octo beatitudinibus conciones et eiusdem tractatus in illud Matthaei III. *ego a te debeo baptizari;* in *Bibl. PP.* ed. secunda T. II. *a col.* 759.

SAEC. XVII.

1618.

Coloniae Agripp. ſumpt. Ant. Hierat. fol. Chromatii Aquilej. epiſcopi de octo beatitudinibus homilia; Eiuſdem homilia in cap. V. Matthaei et partem VI; et fragmentum in III. et IV. cap. Matthaei; in *M. Bibl. PP.* T. IV. *col.* 834.

1624.

Pariſiis. fol. Chromatii Aquil. Ep. de octo beatitudinibus conciones et tractatus in illud Matthaei III. etc. in *Bibl. PP.* T. II. *p.* 151.

1644. et 1654.

Pariſiis. fol. Chromatii Aquilej. Epiſc. de octo beatitudinibus conciones etc. Vtraque editio in *Bibl. PP.* h. annorum T. II.

1662.

Pariſiis apud Antonium Bertier. fol. Chromatii Epiſcopi Aquilej. homiliae VI. de octo beatitudinibus etc. in *Combefiſii Bibl. Concionatoria* T. II. *pagg.* 22. 94. T. V. *pagg.* 202. 424. T. VIII. *pagg.* 344. 346.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Chromatii Ep. Aquil. Concio de octo beatitudinibus et in V. et VIII. Cap. Matthaei; in *Bibl. PP. Max.* T. V. *pagg.* 976—990.

SAEC. XVIII.

1749.

Venetiis ex typogr. Caroli Pecora. fol. Sancti Chromatii Epiſcopi Sermones in aliquot capita Euangelii

gelii Matthaei; in *Combefisii Bibl. Concionat. Vet. Patrum* ed. noua.

Insunt, quod nobis reperire licuit, quatuor: 1) Sermo in Euang. Matthaei VI. *cum ieiunatis* T. II. p. 370. 2) Sermo in Euang. Matthaei V. et. VI. *audistis, quod dictum est, diliges proximum.* Ibid. pag. 442. 3) Sermo in Euang. Matthaei IX. *nisi abundauerit iustitia vestra* T. VII. pag. 58. 4) Sermo in Euangelium Matthaei VI. *nemo potest duobus dominis seruire.* Ibid. pag. 280.

1772.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. S. Chromatii Aquileiensis Episcopi Tractatus XVIII. antehac editis multo emendatiores; in ANDREAE GALLANDII *Bibl. vet. Patrum.* Tom. VIII. *pagg.* 333—352. Praemissa est de Chromatio disputatio docta in *Prolegg.* cap. XV. *pag.* XXVIII. sq.

CODICES. Praeter *Treuirensem*, quem Sichardus *a Matthia a Sacraecastro* acceperat et duobus *Martini Lypsii*, altero *Bibliothecae Benedictinorum Diui Trudonis Louanii*, altero *Monasterii S. Laurentii* iuxta *Leodium*, nullum hactenus MS. exemplar horum tractatuum repertum est.

7.

PELAGIVS

ab aequalibus suis *Britannus* appellatur. Quae a §. I. Vita. recentioribus super hac eius origine disputata sunt, nemini ignota esse arbitramur. Est autem quaestio haec in hoc viro tanto infructuosior, quo magis ipsum constat non iuuenilibus studiis ac institutione aut doctoris alicuius adsectatione iis opinionibus im-

 butum

butum esse, quas postea in ipso Augustinus et ecclesia damnarunt: sed iam senescens et emensa plurima vitae parte eas spargere coepit, mox autem publice profiteri coactus est doctrinas, quas vsque dum in vita tantum et conscientia propria regenda vtiles quam maxime expertus esse videtur. Nam si longissime eius repetatur memoria, ante annum 411. Romae constitutum deprehendimus, in consortio hominum probissimorum et totius vrbis existimatione, carum quam plurimis extra Romam vel Italiam etiam episcopis inque iis Paulino Nolano, et fama integritatis sanctitatisque in Africam vsque celebrem. Conspirabat quippe tale vitae exemplum cum instituto monachi, quod secutum eum esse, tametsi certo alicui monasterio se non adstrinxisset, omnes testantur; nec antiquius quidquam habuisse videtur, quam vt eos, quibuscum versatus est, ad bonam vitam propria quadam ipsi contentione atque ardore exhortaretur. Ferunt etiam iuuenes duo, Timasium ac Iacobum, adhortatione illius commotos esse, vt repudiatis saeculi rebus totos se suaque deo vouerent. Solebat autem, *quoties ei de morum institutione et sanctae vitae dicendum esset, prius humanae naturae vim qualitatemue monstrare et quid efficere posset ostendere atque iam inde audientis animum ad species virtutum incitare: ne nihil prodesset, ad ea vocari, quae forte sibi impossibilia esse aliquis praesumpsisset. Nunquam enim*, inquit in superstite etiamnunc eiusmodi exhortatione, *virtutem valemus ingredi, nisi spe ducamur comite; siquidem appetendi omnis conatus perit, consequendi desperatione. Optima autem incitamenta sunt, cum docetur aliquis, posse, quod cupiat. Nam et in bello ea exhortatio maxima est, eaque plurimum auctoritatis habet, quae pugnatorem de viribus suis monet.* Cum ergo sic tractaret animos Pelagius, sic in

in omnes partes humanam naturam vertendo insita ei ad virtutem affectandam praesidia explicaret, vt ad auctorem suum ea referens tanquam diuinitus concessis beneficiis vti doceret et instigaret: non poterat non interdum laudatori virium humanarum similis videri, sed qui profecto diuinam gratiam non magis excluderet, quam pro illa christianorum hominum istius aeui in vita moderanda desidia, seu vt rectius dicam in tanta morum omnium ruina ac euersione, quam secure clerus spectabat aut ipse sequebatur *), opus esset. Tradebat autem talia, vt officio isti, quod cum vitae ipsius professione quodammodo erat coniunctum, pro modulo suo et conscientia satis faceret, non vero docendi occasiones sectabatur, vt opiniones quasdam disseminaret. Miscebat cum aliis siue familiaribus siue popello sermones de virtute et vita ad pietatem instituenda, quia muneris sui esse ducebat. Vtebatur more in collo-

*) Testes sunt Hieronymus in iis, quae de clero Romano scribit, testes tot probra in clericis accusata totque poenae in turpissima delicta sancitae, testes denique omnes fere scriptorum ecclesiasticorum huius aetatis paginae, in quibus adeo nihil in probitatem hominum fiduciae, adeo omnia, quae virtutum quandam speciem praeferunt, superstitiose sunt facta, vt ecclesiam tantis sumptibus altam religioni per Christum traditae defuisse merito queri videas. Sed hoc quoque magnae peruersitatis est indicium, quod ex rerum Pelagianarum historia haud obscure perspicio, causa item, cur optimo consilio Pelagius tam parum profecerit, quod quae proprie moribus regundis tradita essent praecepta, non in vsum atque exercitium verterentur, sed vt de schola aliquae quaestiones ac formulae ingenia exercebant et contentiose magis quam religiose colebantur.

quendo ſuo, quem ſiue ipſe expertus erat vel aliis futurum maxime ſalubrem. Neutiquam vero methodi huius gratia et quia ſibi in doctrinis quibuſdam placeret, eaſque et aliis commendare cuperet et inſtillare, perſonam doctoris induebat. Neque coram ſolum et alloquio ſuo, ſed ſcriptis etiam idem genus philoſophandi nouum fortaſſe inter latinae eccleſiae miniſtros, ſed non minus graue et frugiferum eſt amplexus. Sic enim Auguſtinus narrat, ſe certiorem factum a ſanctis quibuſdam viris a. 416. apud ſe eſſe libros *exhortatorios* vel *conſolatorios* ad quandam viduam, cuius nomen ibi deſiderabatur, conſcriptos, quos illi ante quatuor ferme annos tanquam Pelagii libros habere coepiſſe affirmabant, nec vnquam, vtrum eius eſſent, ab aliquo ſe audiſſe dubitari. Ex quibus omnibus non pauca de ingenio moribuſque viri iudicialitera, ac vulgo a catholicis ſcriptoribus fieri ſolet, id eſt rectius, informari poſſunt. Primo itaque id fateatur vnuſquiſque, qui actorum inter Pelagium atque Auguſtiniani placiti propugnatores ſeriem diligenter perluſtrauerit, cuique liberum a praeſumtione pectus, non aliud quidquam Pelagio curae fuiſſe, quam vt homines ad vitae perfectionem incitaret, non vt ignauos ſecum ſapientes faceret. Hinc nulla vnquam peculiaris huiuſmodi quaeſtio ab eo mota eſt, ſed ſicubi vel coram vel per literas de mediis ad virtutem conducentibus diſſerendum eſſet, dicebat quae ſentiret, non quaſi iuvenis abblandiens opinionibus ſuis, ſed qua ſolent ſenes grauitate laudare quae per omnem vitam ipſis ſunt probata. Ac hoc nomine quidem magnum inter ipſum et Coeleſtium exiſtit diſcrimen, quem minorem aetate et feruidiori adhuc ingenio magis ea pungebant, quae tanta veritatis ſpecie a Pelagio accepiſſet vitam chriſtianam informandi praecepta,

quique

quique alacrius et incautius forte, nec tamen ipſe reprehendendo conſilio aliis ea adhibebat *). Porro vt nulla plane in re ab eccleſiae dogmatibus diſſentiebat, ſed in iis tantum, quae ad mores informandos ſpectarent, propria ſibi quaedam vindicabat ad artificium doctoris potius, quam ad fidei formulam pertinentia; nihil egit vnquam, quo paci ac tranquillitati eccleſiae inſidias ſtruxiſſe videri poſſit. Neque enim velut ſcholae auctor ſectatores ſibi allexit, nec verbis vnquam de iiſdem rebus cum aliquo contendit. Quod ſi Coeleſtium ab eo didiciſſe traditum eſt, id non eo valet, ac ſi hunc ſibi formandum ſumſiſſet, ſed cum idem ambo vitae propoſitum perſequerentur, facilius inuicem admouebantur et arctior mutuo aſſenſu inter eos coaluit neceſſitudo. Sequebatur adeo Pelagium Coeleſtius non tanquam magiſtrum et auctorem diſcipulus, ſed amicus amicum, intelligens prudentem. Nec vero diutius cum Coeleſtio verſatum eſſe conſtat, quam vtriuſque rationes paterentur, nec vbi ſemel inuicem diſceſſiſſent, vnquam poſtea in eundem locum conuenerunt omneque inter eos, quippe nullo niſi mutui affectus vinculo coniunctos, commercium defeciſſe videtur. Ipſe autem quam primum cognouiſſet, Catholicos quoſdam per opiniones ſuas commoueri, omnia fecit, quae in poteſtate ſua eſſent, vt partim iis ipſis, partim aliis grauitate et muneribus in eccleſia inſignibus viris nondum praeiudiciis iſtorum irretitis perſuaderet, doctrinam ſuam non eccleſiae formulis aduerſari nec prauitatis aliquid alere, non tamen cer-

tanti

*) Hinc fluxit illud Auguſtini iudicium a veritate et errore medio ſpatio diſtans, *Coeleſtium apertiorem, Pelagium occultiorem eſſe, illum pertinaciorem hunc mendaciorem, vel certe illum liberaliorem hunc aſtutiorem.*

tanti ſimilis, ſed in receſſu Palaeſtinae latens. His ergo praemonitis reliqua pars vitae eius paucis abſolvi geſtaque eius abſque erroris metu a nobis enarrari poterunt.

Quamdiu Romae vixerit Pelagius incertum quidem, ſed credibile eſt, iam ante exitum ſaeculi quarti eum ibi domicilium poſuiſſe. Saltem primos ſaeculi quinti annos ibidem exegit, ſiquidem epiſtolam, quam ante annos fere XII. ad Paulinum Nolanum ſcripſiſſe ſe teſtatur in literis ad Innocentium I. a. 417. datis, vix alibi quam Romae exaraſſe veroſimile eſt. Eidem temporis ſpatio commentarii quoque eius in Epiſtolas Pauli ſunt aſſignandi. Cum anno 409. vel proximo 410. plurimi omnis generis ordiniſque homines Romam Alarici tertium aduentantis metu relinquerent et Siciliam potiſſimum confugerent, Pelagius quoque ad fugientium veſtigia iter cum Coeleſtio direxiſſe videtur. Commodius enim ſic explicari mihi videntur Pelagianae doctrinae in Sicilia motus, quorum cauſa mox Auguſtinus conſultus eſt, quam ex illorum ſententia, qui ex Africa Palaeſtinam petentem huc appuliſſe fingunt, aut neutri horum ea deberi, ſed fortuito eadem vel ſimilia in locis diuerſis alios ſenſiſſe exiſtimant. Africam deinde Pelagium et Coeleſtium acceſſiſſe veritate non caret. Ac primo quidem Hipponem ſe contulit, fortaſſe Auguſtini viſendi gratia, qui tamen aberat. Hinc profectus eſt Carthaginem, vbi Auguſtinus multum occupatus in cauſa Donatiſtarum verſabatur, qui ſemel atque iterum hic eum vidiſſe ſe teſtatur, tametſi breui tantummodo ſpatio ibi ſubſtitit et relicto Coeleſtio Palaeſtinam nauigauit. Vix huc delatus erat cum ſtatim in complurium ſanctae famae atque inclytae doctrinae virorum, veluti Hieronymi, Ioannis

nis Hierosolymitani Episcopi aliorumque familiaritatem sese insinuaret, nusquam autem proditum legimus, eum de suis ex doctrina morum opinionibus quemquam sollicitasse, sicut nec Carthagine sermonem de iisdem intulerat, non metu profecto aut dissimulantia, sed quia nisi de vita ad religionis normam componenda alios moneret, ad haec non facile recurrere solebat *). Id autem ei accidit, cum rogatus a Iuliana, nobilissima matrona Romana, matre Demetriadis, quam virginem Deo consecrauerat, epistolam ad eam ad sensum dignitatis vitae recens institutae itemque perfectionis, quam adspirare deberet, excitandum perscripsit. Idem eiusdem hortatu Augustinus quoque et Hieronymus fecerunt, non sine clandestina Pelagii vellicatione vterque. Dedit etiam ex Palaestina ad Augustinum literas vrbanitatis tantum et officii, quo illum Carthagine aut Hippone ambiisse videri vellet testes, nec aliter rescripsit Augustinus, quamquam mirum in modum postea se torsit, vt nihil dixisse in epistola videretur, quod non ad exprobrandam Pelagii haeresim faceret. Sed pacem, qua ipse perfrui maxime et alios auctos esse cupiebat Pelagius, turbauit homo ex vltima Hispania a. 415. Palaestinam allatus, nulla re valde insignis, nisi insana paene Augustini palpatione, Orosius. Is, nescio an Augustini huius consilio, errores in Coelestio ab Africana ecclesia damnatos nuntianit, et Pelagium simul tanquam iisdem infectum, nisi forte auctorem, etiam apud Hierosolymitanum clerum

*) Hinc est quod Hieronymus in eodem reprehendit, quod *pro tempore, personis et locis vel loqueretur vel taceret.* Apte hoc in persona doctoris, qui instituere non meras quasdam opiniones propagare vellet.

clerum detulit, tantaque egit animorum commotione, vt tandem ipſum Epiſcopum Eccleſiae illius Ioannem, qui forte melius ingenium et mores viri perſpiciebat, in conſeſſu presbyterorum ſuorum medio hoc anno Pelagii cauſam examinare cogeret, ipſo accuſatoris partes ſuſtinente. Sed quae hic diſputata geſtaue ſint non ingerere placet. Euentus tamen declarauit, Oroſium cauſae huic, quae tota in verborum controuerſia erat poſita, imparem et Pelagio ingenii ſubtilitate atque ipſa dicendi exercitatione longe inferiorem eſſe, quippe qui quae ab Auguſtino cupide fortaſſe exceperat, operoſe et rauco ſermone recantabat. Quare Ioanne commotiore in ipſum reddito, culpam in interpretem deuoluit, et Graecum lingua hominem de haeretico latino, haereſi item in latina eccleſia quaſi domeſtica ac ſeipſo tandem accuſatore latino, minus idoneum iudicem cauſſatus ſubducere ſe conatus eſt. Quamobrem cum ipſe Ioannes Innocentii Romani mentionem intuliſſet, quem, vtpote primarium inter Latinos epiſcopum, haud inepte rem diſceptaturum exiſtimaret, nemini id diſplicuit. Sed maiores erant animorum motus, quam qui ſedari adeo facile potuiſſent, imprimis cum Hieronymus et Oroſius calcar addidiſſent. Ne ſaluum igitur Pelagium dimitterent, pactum eſt cum clericis quibuſdam, Erote et Lazaro, epiſcopis Gallicanis a ſedibus ſuis pulſis, qui maculam famae ſuae adſperſam ſimulato pro Hieronymi atque Auguſtini formulis affectu abſtergere eoque ſimul prolapſae fortunae ſuae ſuſtentacula parare cupiebant. Hi itaque Eulogio Caeſarienſi Antiſtiti et Palaeſtinae primati libellum contra Pelagium obtulerunt et Synodum indici ad cognoſcendam eius cauſam poſtulabant. Edicitur Dioſpolim ſeu Liddam quae antea vocabatur. Conueniunt quatuordecim Epiſcopi.

Acci-

Accitus eſt Pelagius. Sed ecce! accuſatores cauſam ſuam deſeruerunt, vnius aegritudinem praetendentes. Abſuit etiam Oroſius. Rogatus igitur Ioannes Epiſcopus Hieroſolymitanus, vt quae coram ſe inter Oroſium et Pelagium geſta eſſent narraret; expoſuit ea, non ſane honorifica Oroſii commemoratione et Gallicanis epiſcopis infenſior. Recitatus eſt deinde libellus eorum et de ſingulis quaeſtionibus interrogatus Pelagius cum libere et grauiter reſpondiſſet, cunctis qui conſederant epiſcopis fidem ſuam ſic approbauit, vt Hieronymo nihil reliqui faceret, quam vt omnem ex fruſtrata ſpe commotam bilem in Synodum Dioſpolitanam effunderet. Auguſtinus vero hoc effugium arripuit, vt Patrum iſtorum quidem ſtudium et in fide conſtantiam laudaret, ſed Pelagii verſutias et verborum artificia accuſaret, ſpargens, eum epiſcopis iſtis impoſuiſſe, nihilominus tamen ſe ipſum damnauiſſe, aut contraria in corde ſeruaſſe. Fortaſſe accidit tunc per impotentem Hieronymi animum, cui in Pelagium et Synodi Dioſpolitanae decreta frena laxauerit, vt amici quidam huius, quibus nimis circa praecordia aeſtuaret ſanguis, tumulti aliquid excitarent, quem in monaſterio ſuo ſenſiſſe illum ferunt. Ipſe quidem Pelagius poſt haec ad amicos ſuos ſic ſcripſit. „*Quatuordecim Epiſcoporum ſententia definitio noſtra comprobata eſt; qua diximus, poſſe hominem ſine peccato eſſe et Dei mandata facile cuſtodire ſi velit. Quae ſententia contradictionis os confuſione perfudit et* OMNEM IN MALVM CONSPIRANTEM SOCIETATEM *ab inuicem ſeparauit.* Sed haec tota pars vitae Pelagianae, quae vexationibus haud dubie innumeris agitata fuit, obſcura eſt, ſiquidem plerumque laus victorem ſequi proſperum ac felix ſcelus virtus vocari ſolet. Mox vero, ſibi et amicis id deberi ratus, Hieronymum,

ronymum, qui in peculiari dialogorum opere ipſum infamauerat, conſcriptis quatuor de libero arbitrio libellis confutare coepit, id quod etiam Theodorus Epiſcopus Mopsueſtenus quinque libris fecit, quorum etiamnum fragmenta a Mercatore excerpta proſtant *). Interea Oroſius cum nuntio rerum apud Dioſpolin geſtarum et acceptis Lazari et Erotis literis in Africam rediit. Celebratae mox Carthaginenſis et Mileuitana Synodi, in quibus non quidem contra Pelagium atque Coeleſtium aliquid ſtatutum eſt, ſed generaliter tantum ii errores, quorum Pelagium atque Coeleſtium inſimulauerant et qui cum iis connexi videbantur, damnati ſunt. Caute haec ita tractauit Auguſtinus, ne ſcilicet aliter ſtatuendo Patres Dioſpolitani laederentur. Sed quod ipſe non audebat per alios egit. Pontificis Romani ambitionem nouerat, quam non ſemel Africani ſuis machinationibus ſperato cum ſucceſſu adhibuerunt. Sollicitavit ergo Innocentium literis, quibus geſta Synodalia adiuncta erant, vt contra eos decerneret apertius. Nec fruſtra. Celeriter reſcripſit, ſe acceptis e Palaeſtina geſtis Dioſpolitanis, cognouiſſe, Pelagium *obiecta partim vitando partim interpretando, partim ad tempus negando tota ſe obſcuritate confudiſſe:* quae ipſius verba totum et mente et ſtilo Auguſtinum ſpirant; tandemque contra vtrumque, Pelagium et Coeleſtium, anathema pronuntiauit (VI. Kal. Febr. Honorio Aug. et Conſtantio V. C. Coſſ. i. e. a. 417.) Quod imprudens Innocentii factum quam vehementer Pelagius doluit, *literae* eius ſignificant, quas ſtatim, poſtquam ipſi innotuiſſet, *ad Innocentium*, vna cum

*) Edita ex Vat. Cod. qui Commonitorium Mercatoris complectebatur, ab Henr. Noriſio in Hiſt. Pelag. l. 1. cap. IX. ed. Louan. 1702. p. 39. ſq.

cum *fidei ſuae confeſſione* dedit. Sed citius ille mortem obierat. Quare ad Zoſimum ſucceſſorem eius delatae, bonae cauſae victoriam pepererunt. Conſtat, quo triumpho haec acta ſint et qua animi laetantis exultatione purgatos a calumniis et criminationibus Pelagium Coeleſtiumque Africanis patribus nuntiauerit, qua denique ſenſuum et dictorum grauitate turpia Erotis et Lazari molimina contuderit, ipſosque Africanos erubeſcere fecerit, quod tantum aut ſuis affectibus indulſiſſent aut perditorum hominum ſuſurrationibus praebuiſſent aures. Nec obſtat, quod aduerſam tamen paulo poſt ſententiam in Pelagium tulerit idem epiſcopus. Certe mente alienatior non eſt redditus, quicquid ipſi metus extorſerit. Ab hoc tempore vero deficit Pelagii ipſius in his litibus memoria. Ferunt quidem, denuo eundem in alia Palaeſtinae Synodo, praeſide Theodoto Antiocheno epiſcopo, iiſdem accuſatoribus Erote et Lazaro, ad examen pertractum, tandem haereſeos conuictum atque Palaeſtina pulſum eſſe. Sed haec vnius Mercatoris fide nituntur, tametſi is Theodoti ipſius et Praylii Epiſcopi Hieroſolymitani, Ioannis ſucceſſoris, literas ad Pontificem Romanum de his geſtis miſſas in manibus habere teſtatus eſt. Omnino autem tot tantiſque tempeſtatibus iactatus et aetate inſuper ſatis prouecta vix diu his ſuperuixiſſe poteſt, licet penitus ignoremus, quando et quonam in loco rebus humanis ſubtractus fuerit.

I. Quae etiamnunc *ſuperſunt* integra;

1) *Expoſitionum in epiſtolas Pauli libri XIV.* ſcripti dum Romae adhuc verſaretur Pelagius. Diu et iam inde a ſaeculo ſexto Hieronymi nomen tulerunt. Sed Pelagiani, immo ipſius Pelagii eſſe du- §. 2. Scripta.

dum cognitum eſt. v. Voſſ. Hiſt. Pelag. l. I. cap. IV. Enimuero vt nunc habemus, ab auctore ſuo profecti non ſunt, ſed paſſim et praecipue in Epiſtola ad Romanos per Caſſiodorum ab iis, quae contra fidem catholicam dicta viderentur, repurgati. Cf. Garner. ad Mercat. App. ad Diſſ. VI. P. I. p. 367.

2) *Epiſtola ad Demetriadem* ſcripta circiter a. 412. Hieronymi nomen quoque tulit. Sed Pelagii eſſe conuincitur ex fragmentis, quae inde laudat Auguſtinus lib. de gratia Chriſti cap. XXII. XXVII. XXXVII. XXXVIII. XL. et in epiſtola ad Iulianam Demetriadis matrem. Plura vide apud Voſſ.

3) *Libellus fidei ad Innocentium Papam* ſcr. a. 417. Nec hic quidem effugere potuit, quin Hieronymi crederetur, et inſcribi olim conſueuit *Hieronymi explanatio Symboli ad Damaſum.*

II. Deperdita, quorum fragmenta extant:

1) *Liber* Εὐλογιῶν, quod vertit Voſſius, *honeſtorum ſermonum de actuali conuerſatione. Eulogiarum pro actuali conuerſatione ex diuinis ſcripturis librum* vocat Gennadius et *pro actuali vita librum* Honorius Maſſilienſis. Oroſius *Teſtimoniorum* titulatione ſignatum fuiſſe tradit. In eo ad Cypriani exemplum varia ſententiarum capitula e Scripturis comprehenſa fuiſſe, ex Hieronymo et Gennadio diſcimus. Vnde ſagaciter recens ſcriptor *Guil. Wallius* in Hiſtoria Paedobaptiſmi *Eclogarum* librum legendum coniecit. Teſtimonia et fragmenta eius praebent *Hieronymus* in Dialog. aduerſus Pelagianos *lib. I.* vbi titulum XIV. XXI. XXXI. LXXII. LXXIII. LXXXI. LXXXIII. C. CXXIII. CXXXI. CLXIV. CLXV. citat, et *Auguſtinus contra*

duas Pelagianor. epist. l. IV. *cap.* VIII. et *de gestis Pelagii cap.* I—VI. quae iunctim exhibentur etiam apud Garnerium ad Mercat. l. l.

2) *Liber de Natura*, cui opposuit Augustinus librum *de natura et gratia,* in quo plura ex iis inseruit. Garnerius in Sicilia compositum putat, incertus tamen vtrum ipsi Pelagio an Coelestio aut Aniano tribuat. Per Iacobum et Timasium, iuuenes Pelagium adsectantes, in manus Augustini peruenerat, et ab Africanis episcopis quibusdam ad Innocentium missus fuit. Fragmenta sunt apud Garnerium dicto loco et sq.

3) *Liber vnus* vel etiam alter *ad viduam consolatorius atque exhortatorius*, cuius memoria et fragmenta supersunt apud Hieronym. dial. 3. Augustin. de gest. Palaest. c. 6. et Mercator. in Commonit. cap. 4. vnde ea collegit Garnerius ad Mercat. diss. I. pag. 373.

4) *Epistola ad Augustinum* post Synodum Palaestinam scripta. *Augustin. de gestis Pelag.* c. 26. Garner. p. 377.

5) *Secunda epistola ad eundem* seu, vt vocat ille, *chartula purgationis* missa per Carum Diaconum post Synodum Diospolitanam. *Augustin. de gest. Pelag.* c. 30. Garner. p. 379.

6) *Epistola ad amicum quendam presbyterum;* post Synodum Diospolitanam. *Augustin. de gest. Pelag. c.* 30. Garner. p. 379.

7) *Epistola ad Innocentium* I. a. 417. vna cum Symbolo fidei missa. *Augustin. de gratia Christi* c. 30. sqq. Garner. 380.

8) *Liber de libero arbitrio*, quem oppugnat Augustini liber *de gratia Christi* et plura simul ex eo seruauit cap. IV. VII. X. XVIII. XXVIII. XXIX. XXXIX. Quae fragmenta ex libro primo, potissimum autem tertio, iusto ordine proposuit Garner. p. 380. sqq.

III. *Plane deperdita* sunt;

1) *Libri III. de Trinitate*, quos ante Commentarios in Epistolas Pauli composuisse videtur.

2) *Epistolae* tres, vna ad *Paulinum*, altera ad *Constantium*, quarum Augustinus meminit in lib. de gratia Christi cap. XXXIV. XXXV. et XXXVI. Tertia *ad* ipsum *Augustinum* scripta fuit statim post aduentum Pelagii in Palaestinam, ne insalutato hospite abiisse videretur, vt recte Garnerius occasionem eius denotat. Priores duas annis 405. et 406. assignari oportet.

IV. Nouissime demum eidem *adscribere* ausus est b. Semlerus *Epistolam ad Celantiam matronam de ratione pie viuendi*, similitudine orationis et rerum tractationis inductus.

I. *Expositionum in Epistolas Pauli libri XIV.*

§. 3. Editiones.

Non memini prius editos a quopiam hosce Commentarios, quam ab Erasmo in prima editione Operum Hieronymi a. 1516. vnde postea semper Hieronymianis operibus adhaeserunt, nec alibi, praeterquam in Io. Clerici Appendice Augustiniana, recusi sunt. Quomodo autem de iisdem insigniores Hieronymi editores meruerint ex hoc indice patebit.

1516.

1516.

Basileae apud Froben. fol. Commentaria in Epistolas Pauli; ext. in *Tomo IX. Opp. Hieronymi a fol.* 131—190. „Commentarios in omnes diui „Pauli epistolas, *inquit* Erasmus in Praefatione huic „Tomo praemissa, Hieronymo vendicabat Codex „quidam obsoletae vetustatis, Gothicis characteri„bus exaratus, sic sane perplexis et iam prae vetu„state euanidis, vt coacti fuerimus in elementario„rum ordinem rursus descendere, et quod in ludis „puelli faciunt, litterariis apiculis noscitandis ope„ram dare: sed et ii sicut proximi superiores, in„digni sunt iudicandi qui Hieronymo tribuantur. „Quando enim sic ineptit Hieronymus, vt hic in„terpres quisquis is demum fuit: quin sic balbutit, „vt hic frequentissime soloecissat. Tametsi is, qui „glossam (vt vocant) ordinariam consarcinauit, Hie„ronymi titulo nonnulla citat, quae nominatim in „iis commentariis comperiuntur. At hoc neuti„quam satis probauerit Hieronymi Stridonensis esse, „quod scilicet sunt illius nomine citata. Neque „enim hoc agebat glossarius iste, siue Rabanus fuit, „siue alius quispiam, vt cuius essent inquireret, sed „pro tempore quod ad rem suam faciebat, id excer„pebat. Dicet hic aliquis, quid igitur hic opus erat „adulterina legitimis cum excuderentur admiscere? „Huic respondebimus, quod etiam in aliis praefatio„nibus ante diximus, nos videlicet non doctis mo„do, sed et indoctis voluisse morem gerere. Si „commentarios in Marcum omisissemus, aut in Pau„lum non appressissemus, quas statim imperiti tra„goedias excitassent. Et habent qui sunt apud He„siodum de primo secundoue hominum genere, „quod aut illi per seipsos, aut ii praemoniti cum iu-

„dicio legant: et non deest stupidis illis tertii gene„ris, apud eundem poetam quod amplectantur, ne „scilicet non sit paroemiae locus, similes habent la„bra lactucas. Quamquam in iis ipsis in Marcum „et Paulum commentariis quaedam inuenire licet, „quae doctis etiam placere possint, nimirum ex Hie„ronymi penu deprompta a studioso videlicet ali„quo, qui cum percurrisset Hieronymianas lucubra„tiones, in his multa sublegerit, vt deinde suis ad„misceret, quo verius huius fuci merito Hierony„mus videri posset. Quod studium olim fuit mona„chis, iis maxime, qui de familia sunt diui Benedi„cti, nam apud hos, vt religionis, sic etiam litera„rum multos annos (vt ita dicam) tyrannis fuit, cum „mundus a simplicitate Christi descifcens, bellis „operam daret, et in barbaricam quandam feritatem, „contempto sapientiae studio, sensim prolaberetur, „et erat tempus quo nihil placeret quod Hieronymi „non esset: haud secus quam hodie multis nihil pro„batur, nisi quod Scotum aut Thomam sapiat. „Tum nebulonibus quibusdam ansa fuit praestita, „simplicioribus imponendi, venditabantque passim „pro Hieronymo naenias suas, et celeberrimi san„ctissimique viri titulum nugis quamlibet nugacibus „praefigebant. Ceterum vt detur etiam inter mul„tas paleas aliquod granulum reperire, cum tantum „sumpsit Hieronymi scriptorum, istos commenta„rios nigro calculo notamus, et indignos censemus „in quibus legendis studiosi bonas horas male collo„cent. Docti, quique sunt naris emunctae (certo „scimus) nobiscum facient, imperitorum et crasso„rum iudicium nihil moramur." Haec Erasmi sententia iniqua profecto et a veterum etiam, quamquam auctori neutiquam fauentium iudiciis abhorrens, doctorum ab illius inde aetate hominum, qui dili-

diligentius ista commentaria inspexerunt, calculum non tulit. Neminem fugit, quanti ea faciat Simonius *), quocum paucos iam fore existimamus, quin ea Hieronymianis, nedum Augustinianis interpretationibus longe praeferenda censeant. Interim propter hanc ipsam summorum virorum in iudiciis repugnantiam optandum duxerim, ne doctum aliquem virum in hac sacrarum literarum parte habitantem pigeat denuo eadem excutere et imprimis inuestigare, annon fortasse assumenta aliquot vilioris panni insint, quibus ineptus aliquis glossator vel compilator ad totius operis contemtum Erasmum prouocauerit. Ceterum in *ed. Basil.* 1537. inuenies *eodem Tomo pagg.* 265—396.

1572.

Romae apud Paulum Manutium. fol. Commentarii in Epistolas Diui Pauli; in editione *opp. Hieronymi Victoriana* T. VIII. quae cum ipsa ad manum non sit, ad paginas *Antverpiensis* et *Parisinae* laudare necesse est. In *Antverpiensi* (a. 1579.) extat *T.* VIII. *pagg.* 170—288. in *Paris.* 1643. *eod.* Tomo *p.* 161—277. En vero *Mariani Victorii* de iis sermunculum. (ex Praef. huius tomi): „Commentarii in tredecim Pauli Apostoli Epistolas, „Hieronymi, ipsi etiam minime sunt: nam nec „eius phrasin habent, nec eruditionem: quamuis in „fronte operis Epistolam ad Heliodorum inscriptam „contineant: Quin potius hominis esse Pelagiana „labe commaculati compertissimum est (ne ea tantum quae orthodoxa non sunt, ab haereticis potius

*) *Hist. crit. des principaux Commentateurs du Nouveau Testament* Rotterd. 1693. *chap.* XVI. pag. 236—246.

„ſunt adiecta). Notauit hoc ante nos Ambroſius Ca-
„tharinus Politus Compſae Archiepiſcopus, Catho-
„licae religionis aſſertor: notauit et Sixtus Senenſis
„quarto et ſexto Bibliothecae ſanctae volumine:
„vterque errores Pelagianae haereſeos, qui eo in
„opere inueniuntur, redarguentes. Si quis autem
„ſcire hoc concupiſcat *), liquido ex expoſitione
„quinti ad Romanos capitis inueniet: vbi Adami pec-
„catum in humanum genus, non propagatione et
„traduce, ſed exemplo tantum et imitatione dif-
„fundi aſſerit: ac ſi illud non contrahant, niſi qui
„aetate adulta, et ad peccatum iam apta, Adam ſce-
„leribus imitentur. Quod ipſum in interpretatione
„ſeptimi capitis liquidius apparet. Enarrans enim
„illud, *Sine lege peccatum erat mortuum*, ita ſcri-
„bit: Item ſi cum lex non eſſet, peccatum mortuum
„eſt: inſaniunt qui de Adam per traducem aſſerunt
„ad nos venire peccatum. Quae opinio quam im-
„pia et haeretica ſit, nemo Catholicorum igno-
„rat. Ego quid de operis auctore ſtatuam, certi
„habeo nihil: niſi quod Hieronymi illud non eſſe
„compertiſſimum eſt. Edi tamen curauimus eo
„modo, quo antea typis mandatum circumferebatur,
„ne quid priori editione deeſſet, nulla quidem ſyl-
„laba a nobis auctum, diminutum, aut immutatum:
„Lectorum arbitrio, quid de illo exiſtimare velint,
„penitus derelinquentes.“

1673.

Pariſiis. fol. Huius loci et anni nulla quidem extat Commentariorum horum impreſſio, ſed quod longe

*) Nec tamen in ſententiam Ambroſii praeceptoris ſui, qui Pelagii ipſius eſſe hoſce commentarios ſtatuerat, concedere ſe ſignificat Sixtus. cf. l. IV. p. 309. ed. Colon. 1626. 4.

longe pluris valet in editionum eorum annalibus IOANNIS GARNERII ex Soc. Iesu, *dissertatio de Scriptis Pelagii*, quae efficit *caput II. Adpendicis ad Dissertationem VI. de scriptis ab hostibus Fidei pro haeresi Pelagiana viuente Augustino*, et habetur cum *Operibus* M. *Mercatoris* P. I. p. 367. sq. In ea vero non solum argumentis inuincibilibus demonstrauit, esse hanc interpretationem eam ipsam, quae Augustino, Hieronymo et Mercatori lecta et a Cassiodoro interpolata fuerit, sed etiam, vt pateret, quantum mutationis fecisset Cassiodorus, παραλλήλως ea, quae in vulgatis codicibus habentur, Cassiodoro emendatore, et quae Pelagius scripserat, relatore Mario et Augustino, opposuit.

1684.

Francofurti et Lipsiae. fol. Commentarii in Epistolas Diui Pauli; in *Tomo IX. Opp. Hieronymi pagg.* 213—321.

1699.

Parisiis. fol. Commentarii in Epistolas Diui Pauli; in *Tomo V. Opp. Hieronymi* ed. *Martianaei pagg* 925—1106.

1700.

Antverpiae apud Petr. Mortier. fol. Pelagii Britanni Commentarii in Epistolas S. Pauli Apostoli; in *Adpendice Augustiniana s. Tomo XII. ed. Antverpiensis Operum Augustini pagg.* 317—458. Quantum Garnerius iudicia de hoc opere promoouerit, iam ex titulo sese prodit. Sed et ipsum Clericum audiuisse iuuabit. „Commentarios in Epistolas „Pauli, *inquit*, Pelagii esse dudum viris doctis sub„oluerat, remque manifestam fecit *Garnerius*. Idem „etiam liquebit *ex notulis variis locis a nobis subie-*

„*ctis*, in quibus Pelagiana dogmata tam liquido no-
„tamus, vt res dubia nemini esse possit, nisi harum
„rerum plane imperito. Plura etiam occurrunt in-
„dicia Pelagianismi iis, qui hosce Commentarios
„diligentius legent. Nisi constaret, per aliquot aeta-
„tes non satis intellectam fuisse S. Augustini eiusque
„Aduersariorum doctrinam, ita, vt multi se Augu-
„stinianos esse crederent, qui Pelagii sententiam se-
„quebantur; mirum esset eos, qui saepius interpo-
„larent hosce Commentarios, loca illa, quibus Pe-
„lagii doctrina manifesta habetur, non expunxisse.
„Sed multi adeo rudes fuerunt, vt S. Augustinum
„quidem Pelagianum facerent, et Pelagium vicissim
„Augustinianum, eaque imperitia factum est, vt
„Pelagianismus manifestus correctorum manus hic
„effugerit. Edidimus hoc opus ex Frobenianis
„Erasmi editionibus, duntaxat manifesta, quae re-
„manserant, sustulimus. Optabamus nobis esse co-
„piam MS. cuiuspiam Codicis, in quo essent hi
„Commentarii; praesertim quia textus, qui in iis
„illustratur, non est antiqua illa versio Latina, quae
„tempore Pelagii obtinebat, sed ab Hieronymo
„emendata. Non poterat, sine antiquo codice, hoc
„flagitium exscriptorum recentiorum corrigi. Ce-
„teroqui quamuis hosce Commentarios laudare no-
„limus, praesertim si cum Recentiorum laboribus
„conferantur; attamen non contemnendos esse, pro
„sua breuitate, si contendantur cum aliis eiusmodi
„veterum Scriptis, existimamus, quare etiam inte-
„gros eos, et quales e manu auctoris prodierunt,
„ad nos vsque non peruenisse dolemus.“

1742.

Veronae. fol. Commentarii in Epistolas San-
cti Pauli; in *Tomo XI. operum Hieronymi Domin.*
Vallar-

Vallarſii. pagg. 835—1069. et *edit. Venetae* 1772. 4. T. XI. P. III. *pagg.* 134—435. Etſi Pelagii nomen non praefixum eſt, non negant tamen editores Pelagii eſſe. Quin non ſemper verum auctorem ignoratum fuiſſe raro et luculento teſtimonio *Ioannis Diaconi* ſeu *Presbyteri Manſionarii*, Veronenſis ſcriptoris Saeculi XIII, demonſtrant, qui in Hiſtoria nondum edita in haec verba eorum meminit: *Vidi ego ipſe Ioannes Commentarium Pelagii praedicti, ſuper Epiſtolas Pauli, in quo licet multa bene et eleganter exponat, tamen ſubtiliter infundit venenum haereſis ſuae.* Iidem obſeruant praefationem illam ficto nomine Hieronymi ad Heliodorum directam a melioribus notae MSS. codicibus abeſſe.

II. *Epiſtola ad Demetriadem virginem.*

In MSS. Codicibus nunquam niſi inter Hieronymi epiſtolas et tractatus minores reperitur. Inde eſt, quod eiuſdem vetuſtatis editiones, immo totidem prope numeret ac illius opera opuſculaue. Nimirum in antiquioribus i. e. epiſtolarum collectionibus locum inter ipſa Hieronymiana occupat, licet mature ſatis cognitum fuerit, non Hieronymum, ſed Pelagianum quendam aut ipſum Pelagium eius auctorem eſſe; inde ab Eraſmiana autem ſeparatim cum aliis Hieronymo ſuppoſitis exſcribi conſueuit. Nuper tamen ſeorſim edita eſt et ſingulari conſilio illuſtrata. Sed vt omnibus ordo ſuus conſtet, temporum ſeriei et hic potiores deſcriptiones adſtringere placet.

[1467.]

[Romae apud Vdalr. Gallum.] *fol.* Epiſtola ad Demetriadem ſub nomine Hieronymi inſcripta de virginitate et vita perfecta; inter *Epiſtolas Hieronymi*

nymi editas *fine loco et anno Parte* III. *Tractatu* V. qui inſcribitur *de ſtatu continentiae virginalis* et primo *de virginibus deo dicatis. Ep.* LXIX.

Praecedit ipſius Hieronymi ad eandem virginem epiſtola, quae prima dicitur, proximeque ſequitur epiſtola *ad Iulianam Demetriadis matrem.* Praefixa autem ſunt duo argumenta, vnum ſatis prolixum, quod totius tractationis vim et materiam apte et enucleate tradit, alterum breuius de auctore, quod totum huc transſcribere vacat. „*Nota quod a plerisque hec epiſtola dicitur non eſſe Hieronymi: ſed alicuius Pelagianiſte eo quod nimis bonum nature et liberum praedicet arbitrium. Beda presbiter eam dicit eſſe Iuliani eius haereſis ſectatoris in libro de gratia Dei contra eundem Iulianum. Nos pleraque huius epiſtole ab Auguſtino nouimus eſſe reprehenſa tanquam gratie Dei aduerſantia. Vnde ſuſpicatur illam a pelagiano perſcriptam, ſicut ipſe ſcribit in epiſtola ad Iulianum* (ſic) *Demetriadis matrem; quam ob hoc ipſi libello ſubdidimus. Continet tum multa ſalutaria monita: et communiter ſub nomine Hieronymi in exemplaribus habetur inſerta ideoque et nos illam inſcripſimus.*" Ceterum non haec ipſa editio nobis praeſto eſt, ſed quae ex illa certo certius expreſſa eſt *Baſileenſis* a. 1489. vbi *P.* et *Tr.* l. l. extat *fol.* CXLIIII. Similiter in editione *Norimbergenſi* a. 1495. praefixo hoc breuiori argumento extat *Parte III. T. V. ep.* CLXXXVIII. *fol.* CCLXVI. item in *Baſileenſi* a. 1497. *Parte III. Tr. V.* qui pariter de continentia virginali etc. inſcribitur, *ep.* XVIII. praemiſſo vtroque argumento; nec non eodem plane loco et numero in ed. *Lugdunenſi* a. 1513. *fol.* 198. *b.* ſqq. (qui foliorum numerus in ea non impreſſus cernitur.)

De

De reliquis Romanis editionibus quid affirmem non habeo, cum nec ipſae, nec alia, quam probabiliter ex iis expreſſam dicerem, ſuppetant. In *editione altera abſque anni et loci indicio* procuſa, quam Tomo I. Bibl. p. 487. deſcripſimus, haec epiſtola non ocurrit, ſed ſola ipſius Hieronymi ad Demetriadem num. XCVI. proſtat; quod neſcio vtrum codicibus an curatorum delectui ſit tribuendum.

1470.

Moguntiae per Petr. Schoiffer. fol. max. Hieronimus ad demetriadem quomodo deceat virginem conuerſari; in *Epiſtolis* et *Tractatibus Hieronymi*, epiſtola CXCVI. ſeu XXVI. in *Diſtinctione* XII.

1516.

Baſileae apud Frobenium. fol. Ad Demetriadem virginem de Virginitate epiſtola; in *Opp. Hieronymi Eraſmianae ed. Tomo* II. *fol.* 4. *b* — 12. *b.* Eraſmi Cenſura haec eſt: „*Erudita prorſus et aeloquens* (ſic) *epiſtola, ſed quam, vt nihil aliud accedat, vel ſtilus palam arguat non eſſe Hieronymi. Praeterea conſentaneum non eſt, Hieronymum ad eandem virginem iiſdem de rebus bis ſcripſiſſe. Diuus Auguſtinus nonnihil ſuſpicari videtur ab haeretico Pelagiano conſcriptam, quod inſint in ea nonnulla, quae Pelagianorum dogmata reſipiant, praeſertim, cum is Pelagius in epiſtola quadam teſtetur ſeſe ad Demetriadem ſcripſiſſe: Beda putat eſſe Iuliani haeretici. Ceterum error ſubſcriptionis hinc natus eſt, quod Hieronymus quoque ſcripſerit ad hanc virginem argumento non diſſimili.*“

1579.

Antverpiae apud Chriſt. Plantin. fol. Epiſtola ad Demetriadem virginem; in *Operibus Hieronymi*

nymi ed. *Marii Victorini* h. a. et l. iteratae *Tomo IX. pagg.* 1—12. it. in *Parisiensi* 1643. *ibidem pagg.* 1—10.

1684.

Francofurti et Lipsiae fol. Eadem; in *Opp. Hieronymi Tomo IV. pagg.* 12—21.

1706.

Parisiis. fol. Eadem; inter *Opera Hieronymi* ed. *Martianaei Tomo V. pagg.* 11—30. Praefixa est Erasmi Censura. Ipsi notant, in quibusdam MSS. codicibus Coelestio, in aliis Iuliano eam tribui.

1742.

Veronae. fol. Pelagii ad Demetriadem epistola; in Operum Hieronymi ed. *Vallarsii Tomo* XI. *P.* II. *pagg.* 1—26.

Obseruat editor, Bedae suspicionem, qui Iuliano eam tribuit, fundari codicibus nonnullis MSS. e quibus vnum vetustiorem Bibliothecae S. Victoris eidem eam afferentem laudat. In repetitione *Veneta* 1771. 4. inuenitur *eodem Tomo* eademque parte *pagg.* 2—35.

1775.

Halae Magdeburgicae impensis Car. Herm. Hemmerde. 8. Pelagii Sancti et Eruditi Monachi Epistola ad Demetriadem cum aliis aliorum epistolis. *Dan. Whitby*, S. T. P. Tractatus de imputatione diuina Peccati Adami, posteris eius vniuersis in reatum. Recensuit et notas addidit D. Io. Salomo Semler.

In hoc volumine praeter ea, quae titulus laudat comprehenduntur *Augustini et Alypii epistola ad Iulianam Demetriadis matrem*, *Hieronymi Epistola ad*

ad Demetriadem de seruanda Virginitate, *Excerpta ex Leonis M. Sacramentario de Consecratione Virginum*, *Epistola ad Celantiam matronam de ratione pie viuendi*, quam, vt supra iam notauimus, Pelagio primus vindicare editor statuit; denique *Excerpta ex Augustini libro de Gratia Christi contra Pelagium et Coelestium*, quae ad Pelagii Epistolam *ad Demetriadem* pertinent. Horum autem opusculorum consociatione et per notas non parca manu adspersas illustratione id egit editor omni qua valebat animi contentione, vt inuidiam, qua Augustinus Pelagium inuoluerat, in ipsum auctorem redundare faceret. Et sane cum non minimum ex disciplinae suae studio fructum hunc percepisse se existimaret Semlerus, quod summam christianae doctrinae non tam in systemate aliquo et formulis doctorum custodiendis, quam animo in verum numinis cultum iuxta luculenta Christi praecepta componendo contineri didicisset, id quod nulla non occasione in scriptis suis repetit et inculcat; non poterat non cum vniuerse Africanis patribus, tum Augustino praecipue esse infensior, quorum sedulitate, machinis et scriptis id effectum esse nouerat potissimum, vt a vero disciplinae christianae sensu ad inanes vel friuolas etiam quaestiunculas animos abducerentur. Quam generis humani pestem, perniciosissimam vtique, quod intra viscera semel recepta aegre remedia admittit, cum suo etiam tempore non penitus abolitam et exstinctam sentiret, imo et se ipsum virulentis hominum ista labe infectorum morsibus peti cerneret; non mirum est, si ad origines illius descendens et inde a Pelagii iniusta tractatione memoria repetens, quot malorum, improbitatis et flagitiorum causa illud vnius maxime hominis nec valde docti, nec valde boni acumen fuisset, et ipse vehementius commoueretur,

et

et concitatiore hoc mentis affectu orationem etiam colorari pateretur. „Non infitior, *inquit*, prae „me potius fero esse me in ea sententia, *Pelagium*, „et socios, quos istius nominis inuidia afficere so„lent, contra ius et fas, auctoritate et potestate ex„terna *oppressos* fuisse; alienos quidem ab Augustini „et Africanorum theologia prouinciali, minime ve„ro alienos a christianismi vera caussa et salubri re„gula. Decreta potius *Africana*, sine iure herme„neutico, vnice ecclesiis latinis episcoporum vitio „obtrusa fuisse; ipsamque sententiam, quam eius „temporis catholici Episcopi nouo instituto et consi„lio sanxerunt, *falsam esse*, quatenus gratiam *par„ticularem* aliquam repererunt, omnesque homines, „extra ecclesiam seu societatem christianorum exter„nam viuentes, aeternae damnationi addixerunt, cu„ius tristis sententiae caussam a *peccato originali*, ad „omnes omnino homines *traductio*, obsecuti *latinis* „phrasibus deriuarunt. Intelligo quantum sit, quod „profiteri audeo; sed ad illam professoris theologiae „prouinciam maxime pertinet, non reuereri homi„num auctoritatem et temporum seculorumque lon„gum omen metuere. Institui itaque, post plu„rium annorum continuata studia, *acta* quasi *caus„sae Pelagianae* colligere et eruditorum hominum „oculis subiicere; quia satis constat, paucissimos „esse, etiam ex theologorum illo ordine, qui ipsa „illa scripta oculis manibusque suis vsurparint; con„fisi, vt fit, (scaeuo omine) superiorum diligentiae, „integritati et auctoritati.“ Et paucis interiectis „Vi„derint iam alii, postquam *Pelagii* illam eximiam „Epistolam ad virginem nobilem *Demetriadem* le„gerint, et *Augustini* parum liberalem censuram, „suspicionemque malignam perspexerint: ecquid „ipsi statuendum esse putent de rei vera caussa?

„Nisi

„Niſi me omnia fallunt, multi iam luculenter intel-
„ligent, *Pelagio* iniuriam factam eſſe ab *Auguſtino;*
„nec praecipue placebit *gratiae diuinae* interpres no-
„vus, qui ſit, ipſe a probitate humana non obſcure
„alienus. Fatentur *Pelagii* aduerſarii, quod *Pelagius*
„cum ſuis ſanctitati et eximiae chriſtianae pietati de-
„derit illuſtrem et luculentam operam; abſtinuerunt
„enim ab omnibus illis peccatis et vitiis, non ſolum
„foedis et immanibus, ſed etiam ab illis, quae dixit
„*Auguſtinus* minora; informarunt auguſtam plane
„chriſtianiſmi, quo virtutes humanae ſuperantur,
„imaginem; optimis ſcripturae ſacrae partibus, ad-
„monitionibus, promiſſionibus, diligentiſſime, fe-
„re per omnes diei horas, legendis, repetendis,
„pſallendis incubuerunt; precibus et votis Deum
„continuis et perpetuis amplexi ſunt; mentem ani-
„mumque impleuerunt quaſi ſenſu et numine Dei
„et Chriſti; hi tamen tam feruidi chriſtiani ab *Au-*
„*guſtino* accuſantur, quod ſint *hoſtes* et *inimici Gra-*
„*tiae* Chriſti! Vinci enim, a tam imperitis homini-
„bus, *in Synodis* et colloquiis nec *Pelagius* potuit,
„nec *Coeleſtius;* itaque nec facultatem Synodi publi-
„cae impetrare potuit *Iulianus*, ipſo *Auguſtino* re-
„nuente, et ſtatim *Honorii* leges flagitante aduerſus
„*hoſtes gratiae.* — Quantum iniuriae, indignita-
„tiſque, pertulerunt illi veri chriſtianiſmi teſtes et
„confeſſores! Ecquos enim hic putamus eſſe Chriſti
„bonos et probos diſcipulos? *Auguſtini* illam par-
„tem, aſtutis Synedrii artibus abuſam, et Dei hono-
„rem ſimillimis modis et inſtitutis defendentem, ac
„Caiphas ille pontifex ſanctulus? An vero *Pelagium*
„et alios iſtos chriſtianos, qui ſaeuam impietatem
„pati non poterant, qua chriſtianae religionis honor
„polluebatur. Niſi praecipue nobis placeat *Augu-*
„*ſtini* ſedulitas et ſcurrilitas latina, qui diſcrimen

„reperit inter phrasin *duci* a Spiritu Sancto, *et agi;* „inter gratiam *discendi* seu doctrinae, quam Pela„gius commendabat, *vniuersalem*, et *omnium;* et „gratiam *diligendi*, quam Augustinus decreuit *no*„*vam, particularem*, ab *ecclesiae* ministerio, a *cleri*„*corum* diuisis muneribus, sic vnice pendentem, vt, „qui careat opportunitate *baptismi* et *sacrae coenae* a „clericis tantum dispensandorum, eum necesse sit „*aeternum perire.* Ego vero satis mirari non pos„sum, inter tam multos viros satis eruditos non „fuisse, qui istam Augustini *nouitatem*, *temeritatem*, „*imperitiam hermeneuticam*, *futilitatem allegandi* et „*interpretandi*, non perspicerent vniuersam, nota„rent atro calculo, describerent atque abiicerent lu„culenter! Videtur sensim aliquid odii vel in homi„nes graece loquentes, quamtumuis christianos, lo„cum habuisse; querebatur certe iam *Basilius* de „elatiore Latinorum fronte. Nec cesserunt latini „graecis codicibus; deriuabant ideas suas *ex latina* „*ista interpretatione*, homines scilicet a graecae lin„guae et ecclesiasticae consuetudinis peritia tam alieni, „quam fuit tandem *Africa* et *Italia*, seiuncta a tot „prouinciis, quae solent Orienti soli praecipue attri„bui." Haec excerpere visum est, non quod dubitamus, quin in recenti hominum nostrorum memoria versentur, quod quidem abunde testatur nouissima harum rerum in commentariis ecclesiasticae historiae facies, sed vt luculentissimo exemplo declararemus, qui spiritus hos artus regat, et quo ipse cum in Pelagii, tum Augustini et reliquorum scriptis illustrandis maxime inclinet. Fecimus autem tanto libentius, quo rarior, immo vero nulla paene huius libri in diariis eruditis extet mentio. Regula autem, quam in notis scribendis secutus est, et ad singulorum locorum sensum percipiendum et ad omnem argu-

menti vim et tractationem perſpiciendam eſt aptiſſima. Nam et variantes lectiones, quae paucae ſunt, notauit, et verborum ſermoniſque proprietatem explicauit, argumentationum vim et nexum examinavit, imprimis autem, quae cum vtriuſque formula coniuncta eſſent, quam vere aut falſe, quam dextre et aperte aut ambigue et ſubdole dicta ſint, oſtendit. Textus cum pluribus aliis editionibus collatus eſt, *capitum*que diuiſio paulo aliter ac Benedictina inſtituta. Promiſerat etiam operam ſe daturum *indici dogmatico*, inde a *Tertulliano*, *Cypriano* aliiſque latinis ante Pelagium; quo facilius pateret, Auguſtinum ſuopte ingenio et nouo Epiſcoporum conſilio diſceſſiſſe in illam partem. De ceteris „Nondum „vero, *inquit*, nos poenitet ſententiae, *Epiſtolae*, „quae inſcribi ſolet ad *Celantiam*, auctorem eſſe „eundem *Pelagium;* licet neminem nouae ſententiae „teſtem aut adiutorem laudare poſſimus. Iſta tan„dem pars *Auguſtini*, ex *libro de geſtis Pelagii*, „ſtomachum haud dubie excitabit lectorum; vt fa„veant noſtro propoſito, colligendorum omnium „*actorum*, tam ex *Auguſtino*, quam ex *Mario Mer„catore* et aliis auctoribus; vix enim pauciſſimi, vel „academicis ſtudiis ornandis deſtinati, oculis ſuis „ipſi vſurparunt iſtos libros; qui tamen magno nu„mero et calore ſummo id agunt, vt eccleſiae eadem „conſuetudo dogmatica ſic ad poſteros tranſmittatur, „vt videbatur ſuperiori tempore optime habere. Ex „*latinis Miſſalibus* pauca addidi, quae videbantur rei „illuſtrandae ſatis bene conuenire. *Pars altera* hu„ius voluminis complectitur *Dan. Whitbyi* iſtum „librum de *peccato originali* et *eius imputatione;* „ſatis rarum, ſane noſtris in terris, atque non ſolum „auctoris celeberrimi nomine, ſed etiam rei ipſius, „quam liberali ratione excuſſit, iſto momento, quod

„inde a multis feculis apud latinos fcriptores locum „habuit. Itaque nec indignum, qui inter nos plu„ribus innotefcat, vt diligentius examen huius tam „celebris argumenti promoueatur." Infcriptus eft egregius liber claris *Noesfelti* et b. *Gruneri* nominibus.

III. *Libellus fidei ad Innocentium.*

Duplex extat huius *libelli* lectio, vna, quae *inter Hieronymiana* opera reperitur, integra ac vera, fed lemmate: *Explicatio fidei ad Damafum* infcripta; altera vero *Auguftinianis Sermonibus de tempore* immifta, quam praefatiuncula, quafi Auguftini, antecedit, interpolata, et ad fermonis popularis habitum deflexa. Prior etiam in *Caroli* M. libris de *imaginibus* fub *Hieronymi* nomine et in *Baronii annalibus* ad a. 417. deprehenditur, ex Vaticano codice, qui varias Zofimi papae epiftolas continebat, defcripta et fuo auctori vindicata. Ac ex eo quidem, quod in Caroli ifto volumine adducitur, colligi poffe videtur, iam ante ifta tempora hanc opinionem fuiffe peruulgatam, cui accedit etiam Auctoritas Codicis MS. cuiufdam Carolo Magno iam rege, necdum Imperatore, fcripti, quem a Iacobo Sirmondo infpiciendum acceperat Launoius, qui tamen non ad illam aetatem eum pertinere, fed a recentiore manu fcriptum exiftimabat. In Coisliniano etiam veteri mf. libro fic infcribi notat Vallarfius: *Symbolum fidei a beato Hieronymo compofitum et Sancto Papae Damafo ab eodem miffum.* Enimuero contrariam fententiam tuetur Launoius in peculiari fuper hoc fymbolo differtatione, mox difertius laudanda, argumentis non fane leuibus, filentio nempe Concilii Francofordienfis a DCCXCVII. in caufa Elipandi Tole-

tani

tani epiſcopi et pro Catholicae fidei traditione contra haereticos aſſerenda acti, et ipſius Caroli M. nec non Alcuini in libris VII. aduerſus Felicem Vrgellitanum Epiſcopum et libris IV. contra Elipandum: porro Agobardi Lugdunenſis eiuſdem Felicis aduerſarii, et Hincmari Agobardi aequalis ſilentio. Quod codices autem attinet et quidem illum Sirmondi, recentiorem manum eum arguere iam ante diximus. Addit vero, librarium etiam et codicis compoſitorem ſcripturae ſuae veſtigia in Caroli regno impreſſa relinquere potuiſſe, etiamſi Caroli regni aequalis non fuerit; aut potuiſſe poſt Carolum in Codicem ſuum monumenta plura ſimul conferre, quorum vnum ad Caroli Regis tempus attineret; vnde tamen non ſequi concludit, cetera monumenta eodem tempore iam tum primum eſſe conſcripta. Immo hanc profeſſionem fidei poſt Carolum libris de imaginibus inferri potuiſſe ab eo, qui libros deſcriberet, et munimentum et praeſidium hoc illis deeſſe aegre ferret. Ita ſtabilita ſua ſententia concedit tamen, non diu poſt Caroli M. aetatem illud contigiſſe. Nam *Remigii*, qui medio ſaeculo nono vixit, *Lugdunenſis epiſcopi*, teſtimonium profert, qui in libro *de tribus epiſtolis* cap. XXXIX. vel ex codice, vel ipſe primus Hieronymi hanc fidem appellat. Ab hoc proximi ſunt in eadem ſententia ſaeculo duodecimo *Gratianus* et *Magiſter Sententiarum* poſt *Thomas*, *Bonauentura*, et Scholaſtici reliqui. Quod *Auguſtinum* attinet, nec hunc errorem Caroli M. aetate fuiſſe exortum eadem ratione demonſtrat, ſed primum eſſe oſtendit Guilielmum Pariſienſem auctorem ſaeculi decimi tertii, qui in libri de peccatis et vitiis capite X. teſtimonium ſub Auguſtini nomine ex illa fidei profeſſione arceſſat, ſiue vt pro Hieronymo Auguſtinum per aliquam incogitantiam acceperit,

perit, cum tunc omnes illam fidei profeſſionem ex fide Magiſtri et Gratiani Hieronymo darent, ſiue ex codice aliquo ſermonum eius, in quem illata iam erat haec *fidei profeſſio* cum ſermonis exordio. Guilielmum poſtea, *inquit Launoius*, exceperunt alii, qui aliis rebus cum vacarent, in mandatos typis Auguſtini ſermones non inquiſiuerunt, ſed miſſo potius in compendium ſtudio, indicibus contenti id arripuerunt, quod cauſae et tractatibus opitularetur. Ac hic liceat etiam eiuſdem Launoii breuem diſputationem, qua via ac ratione factum ſit, vt iſta *fidei profeſſio* vtrique, Hieronymo et Auguſtino, ſubiecta fuerit, inſerere. Fatetur quidem, ſcitu difficillimum eſſe et vniuſcuiuſque coniecturis permitti debere. „Hae „autem, *inquit*, in Hieronymo quam in Auguſtino „expeditiores videntur. Modi ſuppetunt numero „tres. Primum, ſi reperta eſt ἀδέσποτος, tunc Li„brarius eruditionis nonnullius, cum in ea Iouinia„ni errores, quas Hieronymus confutauerat, dam„nari, tum ſcriptionem idoneam eſſe, eamque „Hieronymi placitis conſentire perſpiceret, hoc „opus illi tribuere non dubitauit. Deinde, ſi pro„feſſio cum Pelagii titulo et inſcriptione inuenta eſt, „tunc Librarius pietatis nonnullius doluit, eam, quae „ſibi videbatur optima, Pelagii nomen prae ſe ferre: „odioſum nomen ſuſtulit et glorioſum aliud memo„ratis de cauſis ſubſtituit. Tum denique, ſi Con„feſſio ἀνεπίγραφος illata eſt codici, in quo caete„ra opera Hieronymi forent, tunc ex illa codicis „illius compactione Hieronymi nomen accepit apud „incautam poſteritatem. Quod et aliis Patribus non „raro accidit. Ad Auguſtinum quod pertinet, res „paulo difficilius atque imperitius tranſacta eſt: „difficilius quidem, quia oportuit profeſſioni fidei „concionale exordium praefigi, vt qui fidei libellus „reipſa

„reipſa ſermo non erat, ſermo videretur: imperi„tius vero, quia beatus Auguſtinus libellum fidei „generatim et per auerſionem reiecit. Et ſane „quae in eo de libero arbitrio ad vtrumlibet flexibili „et commutabili dicuntur, poſterioribus beati Au„guſtini dogmatibus non omnino concordant.“ Haec Launoius. Supereſt iam, vt quos ab inuenta typographia editores hic libellus nactus fuerit, breuiter ſed more noſtro recenſeamus.

Saec. XV.

[1467.]

[*Romae apud Vdalr. Gallum.*] *fol.* Expoſitio fidei beati Hieronymi presbyteri ad Damaſum papam. In qua haereſes plurimas de trinitate et incarnatione vbi impie ſentientes damnat: petens ſuam fidem a Damaſo comprobari. inter *Epiſtolas* ſ. *Opuſcula Hieronymi abſque loci et anni indicio*, ſed probabiliter ab eo quem laudauimus typographo eodemque l. et a. impreſſa, *Parte I. Tract. I. Epiſtola II.* Ad manum nobis eſt iteratio *Baſileenſis* a. 1489. vbi ext. *fol.* VIII. Editionem hanc ſequitur *Norimbergenſis* a. 1495. Sed in *Baſileenſi* a. 1497. et *Lugdunenſi* 1513. deeſt haec Expoſitio. Romanae Schweynhemii et Pannartii editiones non ſuppetunt.

1470.

Moguntiae apud Petr. Schoiffer. fol. Ieronimus damaſo exponens fidem ſuam vel approbandam vel corrigendam. inter *Hieronymi epiſtolas* h. ed. *Diſtinct.* II. *Epiſtola* IV.

Sine anno

et loco. fol. Explanacio fidei ſancti iheronimi ad damaſum; inter *Epiſtolas* et *Tractatus Hieronymi*

nymi, editionis innominatae, ſed quae aetati praecedenti ſuppar videtur. *Epiſtola XV.*

1494.

Baſileae apud Io. Amerbach. fol. Auguſtini ſermo de Sancta Trinitate; inter *Sermones de Tempore* h. a. et loco primum cum variis aliis collectionibus vulgatos, *ſermo CXCI.* In eadem collectione inſerta integrae operum editioni *Eraſmianae* 1542. *Tomo X. pagg.* 1018—1020. in ed. *Louan.* exc. *Paris* 1586. *T. X. p.* 347. 48. in ed. *Benedictina* reiecta eſt in *Appendicem Tomi* V. *num.* CCXXXVI. *de fide catholicorum.* IV. iuxta *Antverp.* deſcriptionem *p.* 274—276.

SAEC. XVI.

1516.

Baſileae apud Froben. fol. Symboli explanatio ad Damaſum; in ed. *Operum Hieronymi Eraſmiana*, *Tomo* II. *fol.* 56. *b.* Eraſmus nullum ex omnibus omnino, quae inter Hieronymi epiſtolas reperiuntur, ſymbolis iſtius eſſe cenſet, ſed de hoc nihil amplius ſtatuit.

1549.

(Pariſiis) 12. Confeſſio fidei catholicae (quam a ſanctis patribus accepimus et pio corde credimus) beati Hieronymi verbis expreſſa; in Opere *Caroli Magni* de imaginibus *Libro III. cap. I.* Prima huius operis editio facta eſt h. a., loco vero occultato, a *Io. Tilio Meldenſi Epiſcopo*, ſimulato itidem nomine *Eliphili;* in qua haec confeſſio extat *pagg.* 291—97. Curata eſt deinde non vna deſcriptio a *Melch. Goldaſto* et *Phil. Pareo.* Nouiſſima eſt *Chriſtoph. Aug.*

Aug. Heumanni. Hannouerae 1731. 8. vbi hic libellus extat *pagg.* 259 – 64. Sed quod mirere, ne verbum quidem ad eundem monuit editor.

15 . .

Romae. fol. Explanatio ſymboli ad Damaſum; in *Operibus Hieronymi* ed. *Marii Victorii Tomo IX. ep.* 17. in exemplis *Pariſienſibus* a. 1643. *pag.* 60.

1592.

Romae. fol. Libellus fidei Pelagii ad Innocentium cum epiſtola tranſmiſſus, in *Caeſ. Baronii* Annalib. ad. a. 417. Zoſimi Papae I; in edit. *Manſiana* (Lucae 1741.) *Tomo* VII. *num.* XXXI — XXXVI. *pagg.* 100 — 101.

Saec. XVII.

1663.

Pariſiis . . . . . 8. *Io. Launoii* Conſtantienſis, Pariſienſis Theologi, diſſertatio de vero auctore Profeſſionis fidei, quae Pelagio, Hieronymo et Auguſtino tribui ſolet. In ed. *Operum* eius *Colonienſi* 1731. ext. *Tomo* II. *Parte* II. *pagg.* 305 — 324.

Quamquam ea ſententia, quae Pelagio hunc fidei libellum vindicat, non noua erat et huic demum propria, nemo tamen argumenta pro eadem omnia ſic collegerat et explicauerat, quam ab hoc doctiſſimo et in hoc praeſertim literarum genere exercitatiſſimo viro, quem Auguſtini de gratia haereſi nequaquam fauiſſe conſtat, factum eſt. Diſpertitur autem Launoius omnem diſputationem in capita XII. quorum primum vtrumque Symboli textum Auguſtinianum et Hieronymianum, ſi verbis hiſce venia detur, παραλλήλως compoſitum exhibet. II. et III.

nec Hieronymi nec Augustini esse probat. Capite IV. disquiritur, *an relata fidei professio ante Caroli M. Imperatoris tempus beato Hieronymo tributa fuerit*, quae tandem quaestio cap. V. et VI. sic exsoluitur, vt statuatur, non ante, sed post Caroli M. tempus demum Hieronymo et Augustino, illi citius, huic tardius, tribui coeptam esse. Capite VII. Pelagii vnius esse ostenditur. Capite IX. quaerit auctor, an Hieronymus libellum illum viderit, quod negat, seu saltem incertum esse contendit, certum tamen esse ponit, Hieronymum professioni huic fidei consentanea sensisse. Perstringit porro Augustinum, quod circa gratiae efficaciam huc et illuc agitetur, et de modo tenendi et sistendi eum praecipit. In capite X. docet Doctores, qui huic fidei professioni tanquam Hieronymi aut Augustini multum dederint in scriptis et controuersiis suis a Remigio inde vsque ad Parisienses theologos, Lutheri censores, si quod res est, id accurate nouissent, scilicet, quod Zosimus eandem approbauerit, et multo magis si epistolam eius ad Africanos simul legissent, non minus eidem, sed magis potius fuisse daturos. Capitis XI. argumentum est, Augustinum libellum hunc Pelagii aut Coelestii a Zosimo approbatum nec simpliciter nec sine distinctione admisisse. Caput XII. denique in vltimam fidei clausulam quaedam contra recentiores Iuris et Theologiae antistites, qui ex Augustini interpretatione et lectione apud Gratianum causa XXIV. quaest. I. cap. XIV. *non errandi priuilegium* Romano pontifici afferant, obseruat. Haec summa dissertationis huius et singulorum eius capitum est, praeter vnius VIII. quod nullam aliam ob causam antea praeteriimus, quam quod si totum huc transscribamus, haud paucis vtile illud et iucundum fore arbitraremur. Sic autem se habet inscriptione praemissa:

Vide-

Videtur Launoio *nonnihil insertum huic professioni seu libello fidei, postquam illum Pelagius obtulit Apostolicae Sedi.*

„Vtrum libellus integer et sine vlla additione ad „nos peruenerit, non immerito dubitari potest. „Huic autem mihi videntur inserta, quae sequun- „tur: *Illorum quoque similiter execramur blasphe- „miam, qui nouo sensu asserere conantur, a tempore „susceptae carnis omnia, quae erant deitatis, in ho- „minem demigrasse: et rursum quae erant humani- „tatis, in Deum esse transfusa, vt quod nulla vn- „quam haeresis dicere ausa est, videatur hac confu- „sione vtraque exinanita substantia, deitatis scilicet „et humanitatis et a proprio statu in illud esse muta- „ta.* Quae ad prauam Eutychis opinionem cum „pertineant, Pelagio cognita esse non potuerunt. „Ille enim professionis fidei libellum edidit sub „finem Pontificatus Innocentii primi, vel sub ini- „tium Pontificatus Zosimi, quem ad annum Christi „CCCCXVIII. e viuis excessisse tradunt Annales Ec- „clesiae. Ad annum vero Christi CCCCXLVIII. „emergere coepit infelix Eutyches, qui, dum a Nesto- „rio positas in Christo duas personas vehementius „improbat, naturarum confusionem inducit. „Fu- „turum Eutychis dogma praesagire non potuit Pela- „gius, cum libellum fidei obtulit Apostolicae Sedi: „immo exortam suo tempore Iouiani haeresim non „adaeque repraesentat. Neque enim, vt est in li- „bello, Iouianus simpliciter dixit, hominem non „posse peccare, sed vt est apud Augustinum, asse- „ruit, hominem accepto regenerationis lauacro non „posse peccare. Illud perinde obseruo, quasi li- „bellus ille librariorum incuria nihil hac in parte „detrimenti passus sit. Verum hac de re nihil affirmo. „Huic

„Huic quoque libello fidei, quod ad notandum „Elipandi haerefim attinet, infertum exiftimo, ne „quid libello illi deeffe videretur. Quinam vero „inferuerint, an Francofordienfis Concilii Patres „aliqui, vel alii progreffu temporis, incompertum „mihi eft. Quod autem libellus fidei ante Franco„fordienfe Concilium non haberet verbum hoc, „*aut adoptiuum: (Credimus et in Dominum no„ftrum Iefum Chriftum, per quem creata funt „omnia, verum Deum vnigenitum, et verum Dei „Filium, non factum, aut adoptiuum)* rationes me „tres perfuadent. Primum, quia Francofordienfis „Synodus libellum illum Elipando non obiicit, cum „multa obiiciat, quae auctoritatis non funt tantae. „Deinde, quia nihil obiici potuit efficacius; rem „enim decidit. Tum quia Concilii Patres non „poffunt accufari diligentiae minoris. Nam ex il„lorum actis conftat, eos diligentiam omnem adhi„buiffe. Illaudatum praetermiferunt nihil, quo vel „confutaretur haerefis vel Ecclefiafticum dogma ex„poneretur."

1673.

Parifiis apud Seb. Marc—Cramoify. fol. Confeffio feu libellus fidei a Pelagio ex Oriente Romam miffus ad Sedem Apoftolicam; in *Io. Garnerii* differtationibus ad *Mar. Mercatoris* Opera. *Differt. V.* quae eft *de libellis fidei editis a Pelagianis*, *pagg.* 307—309.

Garnerius vfus eft in hoc libello repraefentando apographo Codicis antiqui *P. Sirmondi*, eiufdem haud dubie, quem ab eodem commodatum acceperat Launoius. Ipfe autem, vt Garnerius affirmat, fua manu defcriptum editurus erat, nifi eum praeuertiffet Baronius. Correctiorem tamen aliquanto Baroniana lectio-

lectione hanc suam recensionem esse pollicetur editor. Tres autem illius partes fecit, quarum primam *Theologicam*, alteram, *Oeconomicam*, tertiam *Ethicam* dixit, praetereaque numeris sectionum XXVI. distinxit. Contendit eundem deinde pagg. 309—311. cum Coelestii symbolo, quod integrum item sibi visus est edere. Notas etiam addidit, in quibus verum sensum vniuscuiusque tam apertum quam tectum aperire studuit. Plerumque enim Hieronymum ab eo carpi persuasum habet et malignitatem ex eo non semel ei exprobrat. Nec praetermisit quae a Launoio recens tunc super eodem argumento disputata erant, quibus plerisque quidem calculum et ipse addit, vt tamen duo illa neget et impugnet, quae singularibus is capitibus demonstrare nisus erat, primum, *ante Caroli M. tempora nondum fuisse hunc libellum a credula antiquitate Hieronymo suppositum*, alterum *addita ipsi esse postmodum nonnulla, quae ad Eutychis et Elipandi errores spectarent.* Sed argumenta fateor non omnia sunt eiusmodi, quibus Launoius (adhuc tum superstes) facile cessurus fuisset, si placuisset cum Garnerio contendere, et seuerius examen (de re leui) expectant ab eo, qui aliquando omnibus Pelagii reliquiis manum admoturus sit.

Saec. XVIII.

1705.

London printed by I. Downing for R. Sympson etc. 8. Pelagius's Creed sent with a Letter *(fragmenta litterarum)* to Pope Innocent but finding him dead, translated and illustrated by *W. Wall* (Vicar in Shoreham in Kent); in eius *History of Infant-Baptism. P.* I. *cap.* XIX. §. XXIX. et XXX. *p.* 249—263.

263. Notior praeclarus hic liber redditus eſt in Germania, ex quo *Ioan. Ludou. Schloſſerus* eum idiomate latino donauit et excudi fecit duobus itidem voluminibus 4. *Bremae* 1748. in quorum primo *pagg.* 372—391. ipſe textus huius ſymboli, adiuncta verſione anglica, notis autem Wallii latine textui ſtatim ſubiectis, et appoſitis in imo margine Schloſſeri animaduerſionibus, exhibetur. Haec editio huius libelli iam optima cenſeri ſolet.

1706.

Pariſiis apud Ludou. Roulland. fol. Explanatio ſymboli ad Damaſum; in *Tomo V. Operum Hieronymi ed. Martianaei p.* 122. ſq. Non operae *pretium* duxit Martianaeus lectorem admonere de auctore huius ſymboli, immo Eraſmi Cenſuram, quam huic et reliquis ſymbolis, quae in Hieronymo occurrunt, praemiſerat, repetere ſatis habuit.

1742.

Veronae. fol. Explanatio Symboli ad Damaſum; in ed. *Operum Vallarſiana Tomo XI. P. II. pagg.* 146—150. in ed. *Veneta* (1771) ibid. *pagg.* 202—205. Praemiſſa eſt admonitio iuſta et huic loco apta, ex qua ſupra quaedam allegauimus.

Tantum de Pelagio, quibus effectum ſperamus id, vt ſi quis tandem omnia eius λείψανα collecta et de nouo expolita daturus ſit, quam curam olim *Io. Clericus* et nuper *Semlerus* voluerunt, is habeat, quo laborem ſuum ſubleuari ſentiat.

8.

COELESTIVS.[1]

§. 1. Vita. Coeleſtius, qua patria oriundus fuerit, incertum eſt. Campanum quidam faciunt ex verſu aliquo Proſperi,

Proſperi, quod tamen non omni dubio caret. Nobilem natu ferunt et naturae vitio eunuchum vtero matris editum, eundem in foro aliquamdiu verſatum, iuxta Meractoris illud, quo *auditorialem ſcholaſticum* fuiſſe tradit. Poſtea monaſterio ſe addixit, vnde ad parentes ſuos epiſtolas in modum libellorum tres, omni Deum deſideranti neceſſarias, ſcripſiſſe dicitur Gennadio. Ex quo vero cum Pelagio verſari coepit eamque de moribus et vita regenda praecipiendi rationem, quam ille ſequebatur, ingreſſus eſt, difficile dixeris, vtrum in ſe inuidiam ex eo deriuarit, an ipſa potius prima malorum, quibus ille tantum non oppreſſus eſt, cauſa extiterit. Etenim liberioris erat ſpiritus et qui fortaſſe non ſatis caute, quae ſolis vitae moderandae praeceptis reſeruanda eſſent, ipſis fidei formulis aequabat, pluſque de veritate eorum ſubtiliter diſſerendo, quam de vſu eſſet ſollicitus. Hic ſimulatque Carthaginem acceſſiſſet, quo cum Pelagio Roma profectus erat, in ſuſpicionem falſarum opinionum incidit et vt erat clerus Africanae Eccleſiae litigioſiſſimus, controuerſiis identidem implicatus eſt. Nec mora, defertur apud Aurelium et coram Concilio, quod Carthagine tunc congregatum erat, ſiſtere ſe iuſſus, ex libello, quo Paulinus quidam Mediolanenſis eccleſiae Diaconus reum ipſum fecerat, interrogatur. Septem erant capitula doctrinae, qua in eo offendi querebantur, ex quibus nunc etiam ſex in Concilii geſtis, quae Mercator excerpſit, ſunt reliqua. Quae cum damnare ille generaliter recuſaſſet, alia, quod dixiſſet negando, alia aliter ac a Paulino ſcripta erant conſtituendo interpretandoue, alia faſſus dubia ſibi videri, et cum poſt varia colloquia in eadem ſententia perſtitiſſet, nec obtinere potuiſſet, vt ex oblato fidei ſuae libello iudicaretur, damnatus et eccleſiae communione pri-

vatus

vatus eſt. A qua ſententia ad Romani pontificis examen credidit appellandum. Sed mox neglecta eadem appellatione, quam certum eſt Innocentium non reſciuiſſe, Epheſum contendit, in eaque vrbe ad presbyteri gradum, quem Carthagine etiam ambiiſſe dicunt, aſcendit. Hic quinquennium ferme vixit, nempe per omne illud tempus, quo Pelagio cum Africanis emiſſariis et Hieronymi inſidiis colluctandum fuit. Fortaſſe autem dum hic conſtitutus eſſet a Lazaro et Erote, Palaeſtinam contendentibus, in tranſgreſſu ſalutatus eſt. Ab his enim Africani locum, quem Epheſi teneret, et varia ſimul criminoſa, quae ex eo ſe audiſſe ſcripſerint, literis poſt Dioſpolitanam Synodum per Oroſium Carthaginem tranſmiſſis, accepiſſe videntur *). Inde a. circiter 417., non liquet qua de cauſa, Conſtantinopolim ſe contulit, vbi acrem nactus aduerſarium praeſulem illius vrbis Atticum, qui Ioannis Chryſoſtomi ſedem inuaſerat, ex ipſa adeo vrbe propulſus eſt, miſſis ab eodem ſuper eius nomine literis et in Aſiam et Theſſalonicam et Carthaginem, quas penes ſe fuiſſe teſtatur Marius Mercator in Commonitorio. Conſtantinopoli autem eiectus Romam proficiſcitur, adit Zoſimum, Innocentii in ſede epiſcopali ſucceſſorem, et quantis inſidiis petatur, quotque calumniis prematur apud eum conqueritur, rogans ſimul, vt ea, quae aliter quam oportuiſſet ſedi apoſtolicae de ſe eſſent inculcata, nouo examine, ad quod olim iam Carthagine prouocauerit, purgarentur. Libellum etiam obtulit, quo fidei ſuae formula erat condita. Accepit Zoſimus et diem cognitionis dixit. Qua cum conventum

*) Sic ex iis colligimus, quae Coeleſtius coram Zoſimo de Erote et Lazaro profeſſus erat, verbis mox ex epiſtola Romani epiſcopi adducendis.

ventum eſſet in Diui Clementis Baſilica et intromiſſo Coeleſtio liber eius recitatus eſſet de ſingulis, quae ſcripſerat, vtrum corde an labiis loqueretur, eum explorauit. Lectae porro Erotis et Lazari literae, eaedem haud dubie, quas ex Palaeſtina illi Oroſio Carthaginem tranſferendas dederant, quaeque ab Africanis vna cum actis Synodi a. 415. tranſmiſſae erant. Sed cum dehinc interrogaretur, aſſeruit, nullum ſibi de talibus contentionibus vnquam cum illis fuiſſe ſermonem; nec ante ſibi quam de ſe ſcriberent, viſu fuiſſe compertos. Lazarum ſane in tranſitu cognitum, Erotem vero etiam ſatiſfactione interpoſita, quod ſecus de ignoto abſente ſenſiſſet, cum gratia receſſiſſe. Recognitus etiam Paulini libellus et acta Concilii Carthaginienſis a. 412. quo primum ex illo damnatus fuerat Coeleſtius. Et ad illum quidem examinatus et omnia ac ſingula quae tum in eo obiecta eſſent tum fama ſpargerentur damnare iuſſus, facere illud viſus eſt Zoſimo, ſed non ita apertis verbis, vt non Paulino de ſincera eius mente dubitare licuiſſet. Abſolutus eſt tamen pleno iudicio, excluſi a communione eccleſiae Eros et Lazarus, non ob has ſolum in Coeleſtium ſparſas abſque fundamine criminationes, ſed ob omnem vitae eorum turpitudinem. Ipſum autem Coeleſtium et quicunque eo tempore ex diuerſis regionibus aderant ſacerdotes admonuit Zoſimus, vt hiſce tendiculis quaeſtionum et ineptis certaminibus abſtinerent, docens, *eas non aedificare ſed deſtruere et ex illa curioſitatis contagione profluere, dum vnuſquiſque ingenio ſuo et intemperanti eloquentia ſeu ſcriptura abutatur, vnde magnorum etiam virorum nonnunquam cum ipſis auctoribus ſcripta periclitentur poſt permultam temporum ſeriem interpretantis arbitrio.* Atque his omnibus et multis talibus a Zoſimo ad Africanos

transſcriptis iiſque reprehenſis, quod cum Coeleſtium praeſentem habuiſſent, liquido tamen nihil iudicatum ſit, et ob ſeruorem fidei deinde minus faciles perditorum hominum, quorum nec in vita commendatio, nec in literis tantum pondus fuerit, vt auctoritatem teſtimonii mererentur, inſuſurrationibus ſe praebuerint. Quam ſuam ſententiam his verbis ſignificat: *Vnde in praeſenti cauſa nihil praecox immaturumque cenſuimus, ſed innoteſcere ſanctitati veſtrae ſuper abſoluta Coeleſtii fide noſtrum examen: cui etiam prior libellus ab eo intra Africam datus teſtimonio apud vos eſſe debuiſſet, ne in exploratis famaque iactatis tam facile crederetur. Quare intra ſecundum menſem aut veniant, qui praeſentem redarguant aliter ſentire quam libellis et profeſſione contexuit, aut nihil poſt haec tam aperta et manifeſta, quae protulit, dubii ſanctitas veſtra reſediſſe cognoſcat.* Denique per eundem legatum, cui haec geſta cum Coeleſtio Carthaginem perferenda dederat, arceſſi etiam ad iudicium ſuum iuſſit Paulum Diaconum eo nomine, vt probaret, ſe iuris aliqua ſpecie nec calumnioſe horum omnium, quae damnare ſe coram eo profeſſus erat, Coeleſtium inſimulaſſe; quippe quod ad ſuum iam iudicium ex Coeleſtii prouocatione pertinere exiſtimabat. Sed neque Africani epiſcopi, qui primam in Coeleſtium poenam ſanxerant et poſtea Innocentio auctores fuerant, vt vtrumque Coeleſtium et Pelagium damnaret, receptis his et ſecundis Zoſimi, quas paulo poſt ſuper Pelagio ad eos dedit, ſimilis argumenti literis conuicti ſunt, nec Paulinus iuſſui paruit. Hic enim non capere ſeſe ſimulauit Zoſimum, quippe qui ad iudicium poſcat quem ipſe approbatis ab eo in libello ſcriptis abſoluerit. Illi autem e concilio, quod medio Ianuarii a. 418. inchoatum et ante medium Februarii

bruarii absolutum est, rescripserunt, se in sententia a praedecessore eius lata persistere, nec nouum post Innocentium in hac re passuros iudicem. Tantum aberat, vt obtestationem de prorogando, quem litigantibus constituisset, termino interposuissent, quam belle sibi fingit Mansius *). Metuentes tamen ne laetiora breui ex Episcopi Romani absolutione incrementa Coelestii Pelagiique fortuna caperet, auxilium ab imperii potentia postularunt. Non obscure enim ex Augustini in Valerium Comitem studio intelligitur, quod paulo post Pelagiani quoque conquesti

*) Duo nimirum huius prioris Synodi Africanae Epistolae capita fuisse ex responsoria Zosimi collegit Mansius in Conc. T. IV. p. 375. vnum, quo grauiter expostulauerint aduersus Zosimum, quod posthabito et Africanae Ecclesiae et Romanae per Innocentium iudicio, quo finita fuisset Coelestii causa, ad nouum eam examen reuocasset. Ad quod recte spectare existimat priuilegiorum apostolicae sedis commendationem, quae totam fere Zosimi implet epistolam: secundum, obtestationem, qua interposita *suum sibi ius seruari postulassent, et vt nihil de sententia in vtrumque illum prolata immutaretur, saltem donec vnum e suis Romam misissent cum idoneis causae instrumentis, quibus haereticorum artes aperirentur, doceretur que quam legitime et canonice damnati essent.* Atque haec quidem egisse eos vult, *quod intellexissent ex epistola Zosimi eum ad Pelagium Coelestiumque absoluendos festinare, nisi accusatores Romam accurrerent et suae accusationis Capita probarent.* Sed in his nulla veri species. Nam qui iudicem omnino recusabant, non poterant de die sollicitari. Quod autem ad Zosimi verba attinet, quibus significat *se lectis eorum literis in eo reliquisse statu, vt illa quae ab ipsis ad se missa esset obtestatio remaneret:* haec ipsa callide ab eo ita concepta esse noscuntur, ne scilicet ab iis se reiectum esse vltro fateretur.

questi sunt, nec ipse Augustinus dissimulauit, actum esse illius flagitatione et Valerii instantia, vt Honorius lege a. 418. die 30. Aprilis promulgata Coelestium et Pelagium Roma, si modo ibi agerent, et toto imperio pelli, eorumque sectatores apud magistratus deferri et simili poena mulctari iuberet. Quo facto Zosimus quoque ad imperatoris voluntatem se composuit et cum denuo Coelestium ad examen postulasset, nec ille tamen (vrbe extrusus) comparuisset, sententiam contra eum pronuntiauit et celebri illa *Tractoria* ab omnibus per Orientem et Occidentem episcopis hanc damnationem subscribi fecit. Quorsum autem se conuerterit Coelestius post imperialem hanc sententiam et pontificis decretum non liquet. Sed epistolam ex secessu suo ad amicos suos et sequaces Romae commorantes tunc dedisse putant *), qua reliquos clericos praeuaricationis accusauerit, quod terrore iussionis imperialis a sententia, quam prioribus gestis veluti catholicam secuti fuissent, recessissent. Ex quo videtur effici, eum Italia non excessisse et postmodum Romam etiam rediisse, siquidem Constantius Imperator a. 421. ad Volusianum P. V. decretum misit, quo *Coelestium magis atque magis ex vrbe pelli* mandauit et negligentiae in exequendo officio capitalem poenam minatus est. Nihilominus postea etiam, licet non deessent iteratae Imperatorum in Pelagiani et Coelestiani dogmatis errorem minae, Coelestius Romae versatus fuisse videtur, si verum est, quod Prosper narrat, eum *a Coelestino papa quasi non discusso negotio audientiam postulasse, illum vero totius Italiae finibus*

*) *Garner. ad Mercat. P.* I. *p.* 142. ex quo reliqua etiam de Coelestii rebus testimonia nos petiisse semel hic monemus.

finibus extrudi iuſſiſſe ſeu, vt dicendum fuiſſet, Praefecti Vrbis officium contra eum imploraſſe. Quod anno 426. Garnerius aſſignat, eodemque anno tentatum ab eo vult Siſinnium, Attici in ſede Conſtantinopolitana ſucceſſorem, irrito conatu quidem, ſed qui non deterruerit, quo minus de Neſtorio Siſinnii a. 428. ſucceſſore et gratia apud imperatorem valente ſpem laetiorem caperet. Quantum in hoc lucri fecerit (ſi modo fecit aliquid ab homine, qui ſibi ipſi ſemper metuebat, et dum pro Pelagianis epiſcopis et Coeleſtio ad Romanum epiſcopum ſcriberet, in Eccleſia Conſtantinopolitana contra Coeleſtii errorem de peccato originali ſermones habebat, qui a Mario Mercatore in latinum conuerſi etiamnunc ſuperſunt); certe non diu eo frui contigit. Breui enim et hic alter Oroſius i. e. Patrum Africanorum aut Auguſtini ſolius emiſſarius adfuit *Marius Mercator*, qui oblato eccleſiae Conſtantinopolitanae nec non laicis permultis ſpectatis viris et ipſi Theodoſio imperatori *Commonitorio*, inclinantem hunc in partes Pelagianorum non modo cohibuit, ſed in contrarium adeo impulit et perfecit, vt tam Coeleſtius, quam alii doctrinae ipſius aſſertores, de vrbe Conſtantinopolitana pellerentur, de qua re Neſtorii conſolatoria ad Coeleſtium extat epiſtola. Semel et iterum poſthaec in temporis illius geſtis, nempe in actis Concilii Romani a. 430. eius fit mentio, ſed quam diu his ſuperfuerit, quoue in loco deceſſerit, penitus ignoratur. Quapropter in vtrumque Pelagium et Coeleſtium conuenire illud Moſis: *Deſcenderunt viui in infernum operti humo, et perierunt de medio multitudinis*, pro ſingulari quo regebatur diuini ſpiritus gratia exiſtimat Garnerius!

§. 2. Scripta. Scripſerat Coeleſtius iuuenis adhuc de monaſterio, vbi tunc erat conſtitutus, ad parentes *Epiſtolas III. in modum libellorum*, quarum pietatem quidem et affectum laudat Gennadius, argumentum tamen non denotat apertius: tametſi fuerunt, qui iſta Gennadii verba *de monaſterio* argumenti, non loci vnde ſcripſerit declarationem continere exiſtimarent, inter quos Garnerius etiam, ſed nulla veri ſpecie. Proximum tempore huic faciunt *Librum contra traducem peccati*, ſcriptum antequam Pelagius ipſe commentarios in epiſtolas Pauli conficeret iuxta auctorem Praedeſtinati; cui tamen repugnat, quod Coeleſtius a Pelagio ſua accepiſſe creditur. Hunc ſecutus videtur *Liber*, cuius nomen quidem non conſtat, ſed capitula I. III. V. VI. VII. X. XII. et XIII. memorantur in libro Auguſtini de geſtis Palaeſtinis cap. 13. 14. et 18. Porro eidem tribuit, licet dubitanter, Auguſtinus *Definitiones* ſiue *Ratiocinationes*, quibus ex Sicilia ſibi miſſis reſpondet in libro de *Perf. iuſtitiae. Duos* praeter haec *libellos fidei*, alterum, Carthagine cum accuſaretur a Paulino, alterum Romae, Zoſimo oblatos nouimus. Denique ſupra quoque iam mentionem iniecimus *Epiſtolae ad ſuos Romae exiſtentes*, ſcriptae poſteaquam ex vrbe eſſet extruſus. Ad Neſtorium quoque poſt depulſionem ex vrbe Conſtantinopolitana literas dediſſe videtur, ad quas reſponſoriae illius pertinent. * Sunt qui ipſi quoque tribuunt *duas epiſtolas* inter Hieronymianas vulgari ſolitas, alteram *de filio frugi et luxurioſo*, alteram *de ſcientia diuinae legis*. Sed quanquam Pelagiani hominis illas eſſe fatetur *Garnerius* ob dogmata; ſtilum tamen et orationis modum a Coeleſtii dictione abhorrere cenſet.

Iam ex hiſce omnibus, quorum memoria certa eſt, Coeleſtii ſcriptis nihil ad nos *integrum* plane per-

perueniſſe vulgo exiſtimant. Si Garnerio autem fidem habemus, duo omnino integra reſtant: *Librum* nempe *ratiocinationum* totum in Auguſtini reſponſione contineri cenſet; *Libellum fidei* ipſe ſibi primus detexiſſe atque reſtituiſſe videri voluit, de quo itaque in ſequenti paragrapho nobis aliqua dicenda reſtant.

1673.

§. 3. Editiones.

Pariſiis. fol. Libellus Fidei Zozimo Papae oblatus a Coeleſtio Pelagii diſcipulo; in *Garnerii Diſſertatione* V. ad *Marii Mercatoris Opera*, quae inſcribitur *de Libellis fidei editis a Pelagianis. Parte* I. Opp. *pagg.* 312—319.

Creditum eſt in hunc vſque diem, inquit *Garnerius*, ab ipſis etiam eruditis, Coeleſtianae confeſſionis nihil praeter finem ab Auguſtino relatum reſtare (*lib. de pecc. orig.* c. 5. 6. et 23.) Totam haberi puto apud eundem Auguſtinum, ſed fugiſſe ſenſum idcirco, quod cum duas in partes diuiſa ſit, diſſitiſque locis ſparſa, maior vix potuerit ab oculis, quodam mentis praeiudicio quaſi faſcinatis, dignoſci. Nam cum pars illa nihil differat a Sermone 190. (immo CXCI.) inter Auguſtinianos de tempore, ſi modo initium reſecetur, quod appoſuit quiſquis auſus eſt ex Confeſſione haeretici effingere catholici tractatum, credita eſt pertinere ad Pelagium, cum reipſa ſit Coeleſtii, quia multum ſimilitudinis cum Pelagii libello praeferebat. Id vero, quod dico, aperte conſtabit, ſi pars minor ad maiorem acceſſerit: exiſtet enim acceſſu continuus quidam atque integer libellus, et ille quidem, cuiuſmodi indicatur a Zoſimo atque Auguſtino. Sunt autem teſtes illi duo nec leues, nec dubii, ſiquidem libellum non oculis tantum viderunt obiter, ſed mente ad ſingulas paene

 ſyllabas

ſyllabas attenta excuſſerunt. Colligit deinde ex iiſdem ea, quae tam de ſingulis dogmatis quam toto habitu atque dictione, maxime quoad differentiam inter vtrumque Pelagii et Coeleſtii libellum animaduerſa eſſent: ex quibus ſex inſigniores fere Coeleſtiani libelli notas extorquet, nempe *eſſe eum in omnibus fere ſimilem Pelagii fidei; in paucis differre; quaeſtiones continere alienas de Trinitate, aliiſque, ad reſurrectionem vſque carnis; negare aperte peccatum originale; admittere tamen infantes baptizari in remiſſionem peccatorum; ſuaque omnia ſedi apoſtolicae ſubiicere*: eaſque ei ipſi libello, quem pro Coeleſtiano venditat, conuenire, confeſſionibus ambabus παραλλήλως propoſitis oſtendere conatus eſt. Non multorum tamen plauſus tulit Garnerius, pleriſque exiſtimantibus, eum ingenioſe magis quam fide explorata momenta iſta, quibus ab inuicem diſtinguantur illi fidei libelli, poſuiſſe, nec minus interpretando et ad ſententiam ſuam accommodando vtroque ingenio indulſiſſe; quin et inſeruiſſe quaedam non optima fide. Ego vero temere non ſpernendum huius docti aeque ac ſeduli viri acumen duxerim, quippe cui, etiamſi non ab omni partis ſtudio libero, plus tamen debet vniuerſa Pelagianorum hiſtoria, quam reliquis ſummorum virorum libris omnibus.

Fragmenta reliqua librorum Coeleſtii, quae vel ſparſim in Auguſtini operibus extant, vel, vt de *ratiocinationum* libro Garnerius affirmat, in vno illius opere ita collecta ſuperſunt, vt totus prope, ſi quis ei hanc operam accommodare velit, repraeſentari poſſit, nondum docti alicuius diligentiam experta ſunt.

9. An-

9.

ANNIANVS DIACONVS CELEDENSIS.

Qui in *Noriſii Hiſtoria Pelagiana* Libri primi caput XIX. perlegerit, facile ſibi perſuadeat, copioſam Anniani huius in veterum monumentis ſupereſſe memoriam. Nihilominus quaecunque certo ſciantur, quaeue recentiores Pelagianarum rerum ſcriptores, quorum nemo non infenſo in illos animo fertur, plerique autem vbere diuinandi vena pollent, coniectura elicere laborarunt, nituntur vnico loco Hieronymi in Epiſtola ad Alypium et Auguſtinum, qui ſic ſe habet: *Quaeritis, vtrum reſcripſerim contra libros Anniani pſeudodiaconi Celedenſis, qui copioſiſſime paſcitur, vt alienae blasphemiae verba friuola ſubminiſtret: ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos a ſancto fratre Euſebio presbytero ſuſcepiſſe, non ante multum temporis, et exinde, vel ingruentibus morbis, vel dormitione ſanctae et venerabilis filiae veſtrae Euſtochii, ita doluiſſe, vt propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto haeſitat, et exceptis verbis tinnulis, atque emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, vt dum epiſtolae meae reſpondere conatur, apertius ſe proderet, et blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miſerabili Synodo Dioſpolitana dixiſſe ſe *) denegat, in hoc opere profitetur, nec grande eſt ineptiſſimis naeniis reſpondere. Si autem Dominus vitam tribuerit, et notariorum habuerimus copiam, paucis lucubrationibus reſpondebimus, non vt conuincamus haereſim emortuam, ſed vt imperitiam atque blaſphemiam eius noſtris ſermonibus confutemus. Meliuſque hoc faceret ſancti-* §. 1. Vita.

 tas

*) Vocem *Pelagius* hic excidiſſe putat Garnerius.

tas vestra, ne compellamur contra haereticum nostra laudare. Iam qui Hieronymi ingenium penitius nouit, non vulgari cautione opus esse intelliget, si huic fundamento aliquid superstruere velit. Pelagianum quendam, qui aduersus ipsum calamum strinxerat, Latinum hominem, et Diaconum munere significat. Atque haec fere sunt, quae Anniano illi, auctori interpretationis quarundam homiliarum Ioannis Chrysostomi, ex amussi conueniunt *), vt in hoc quidem vix errauerit, qui vnam eandemque personam interpretis atque Diaconi Celedensis putet. Sed vt locum ipsum et ecclesiam, vnde nomen illud profectum sit, ignoramus, sic reliqua omnia, quae vel Garnerius vel Norisius ad eundem transtulerunt, non explorata sed ingeniose ficta sunt.

§. 2. Scripta. *Vertit* Annianus de graeco complures *Ioannis Chrysostomi homilias*, ex quibus nunc aperte supersunt 1) *Homiliae VII. in Matthaeum.* 2) *Homiliae VII. de laudibus Pauli.* 3) *Homilia ad Neophytos.* Monet autem Garnerius, inter Homilias Chrysostomi, quarum antiquus interpres ignotus dici solet, plures esse, si non fere omnes, quae sine temeritatis vitio possint tribui Anniano, duabus praesertim de causis; altera, quod simili latinitate cum iis, quae indubitatum interpretem habent Annianum, videantur donatae; altera, quod eius paene sint argumenti, quod licet in bonum sensum a catholicis tractum sit, a Pelagianis tamen detorqueri consueuerit in suae haeresis patrocinium. Quod recte illum censuisse postea *Montefalco* probauit. Ipsius porro sunt *Episto-*

*) Diaconum fuisse ex eo concludit Garnerius, quod Orontium et Euangelum non *Fratres* vel *Compresbyteros* sed *Patres* vocauerit.

Epistolae duae, *altera* Homiliis VII. de laudibus Pauli praefixa *ad Euangelum Presbyterum Pelagianum*; *altera*, qua *Orontio* Episcopo, eidemque ob Pelagii haeresim Italia eiecto et in Synodo Ephesina damnato, Homiliarum in Matthaeum tractationem inscripsit.

Intercidit *Liber aduersus Hieronymi Epistolam ad Ctesiphontem*, cuius sit apud Hieronymum mentio in Epistola XCVIII. iuxta ed. Rom.

Tribuit eidem *Epistolam ad Demetriadem virginem* Garnerius nulla probabili ratione, sed vagis coniecturis, ex allato loco Hieronymi ductus. Eandem tamen alibi inter Pelagii scripta recensuit.

Improbus hic labor foret, omnes Chrysostomi editiones cum latinas tum graecolatinas, in quibus haec Anniani versio extet, inquirere et recensere. Satis erit vnam atque alteram, quae nobis ipsis praesto fuit, indicasse. Sed *Montefalconis* nouissimi editoris iudicium nobis curae sit. §. 3. Editiones.

I. *Homiliae VII. de laudibus Pauli* cum *epistola ad Euangelum* extant in *Operib. Ven. Bedae. Bas.* 1563. *Tomo* VI. a *col.* 1134. et ed. *Colon. Agripp.* 1612. *Tomo* VI. *col.* 823; in *Sauilii* ed. *Operum Io. Chrysostomi. Etonae* 1612. *Tomo VIII. pagg.* 33—57. ed. *Morell.* (cuius sex priores Tomi prodierunt Parisiis ab a. 1609—1624.) *Tomo V. pagg.* 572—617. item in editione Sermonum LXXI. Io. Chrysostomi *de diuersis noui Testamenti locis* per *Frontonem Ducaeum* Lut. Paris. 1616. *fol.* Sermo XXXIX—XLV. *pagg.* 571—624. denique in nouissima *Montefalconis Tomo* II. (Paris. 1718.) *pagg.* 475—512. Montefalco porro *de Anniani versione* iudicat, *eam nec inelegantem esse*, *nec accuratione carere:*

carere: immo *fateor*, inquit, *me in paucos priscae illius vetustatis incidisse, qui diligentius verterent. In nonnullis tamen locis sensum non est assecutus Anianus; quod vbi accidit, in margine, vera substituta interpretatione, monere non neglexi. Neque vspiam deprehendi illum, vt Pelagianae faueret haeresi, sensum alio detorsisse.* Praemissa est *Epistola ad Euangelum.* Eandem etiam *Colomesium* ad Calcem *Epistolae Clementis Romani* pag. 364. recudi curasse ex Fabricio (Bibl. med. et infimae Latinitatis) didici: nam ipsa iam editio ad manum non est. Ibi autem iuxta quam in *Bedae editione Coloniensi* a. 1612. et Montefalconiana integriorem hanc epistolam legi, quam alibi, ab eodem obseruatum est.

Inter *Codices Bibl. Regiae Paris.* est liber MS. membranaceus saeculi fere XIV. qui olim ad Colbertinam supellectilem pertinuit, Tomo III. num. 2155. item alius 2664. saeculi XV. in quibus istae Homiliae Chrysostomi ab Anniano conuersae extant, qui an a Montefalcone consulti fuerint, si modo tanti sunt, nescio.

II. *Sermo ad Neophytos*, cuius graeca desiderantur primum, ni fallor, editus est in editione *Morelliana* Tomo II.

In *Sauiliana* deest, nec in *Montefalconiana*, quam diligenter eius causa euoluimus, reperire potui.

III. *Sermones in Matthaeum XXVI. priores* ex versione Anniani vna cum epistola ad Orontium extant in ed. *Morelliana* (cuius sex posteriores Tomi sumtibus Morellii Heidelbergae ab a. 1591—1603. excusi sunt) *Tomo VII. ab initio;* item in *Latina*, quae *iuxta Lugdunensem Amstelodami sumtibus Marci Huguetan* 1687. prodiit. *Tomo II. ab init.* At in

Monte-

Montefalconiana Tomo VII. (Parif. 1727.) nonnifi *octo* priores excufi funt in inferiori paginae ora, *pagg.* 1—129. *Epiftola ad Orontium* fola ad calcem Prolegomenorum defcripta eft. Caufa vero, cur non plus quam *octo* recudi curauerit, ea fuit, quod ipfe nouam et continuam verfionem adornare conftituerat, quae tam ab Anniani, quam Georgii Trapezuntii maculis et aberrationibus effet repurgata. Nam de harum homiliarum interpretatione non tam honorifice ac de fuperiori fentit, vt patet ex iifdem Prolegomenis §. 1. vbi tam de ambitu, quam indole illius fic difputat: „Quaeritur, vtrum Anianus „Homilias omnes Chryfoftomi in Matthaeum latine conuerterit, an octo tantum illas, quae in editis „compareni; vel plures quidem, fed non vniuerfas. „Fateor quidem me olim dubitauiffe, an Homilias „illas omnes, an partem illarum tantum, Anianus „transtulerit. Verum re accuratius perpenfa, illum „omnes omnino Chryfoftomi Homilias in Mat„thaeum Latine conuertiffe, ni fallor, deprehendi. „Sane ille ipfe in epiftola ad Orontium mox eden„da, fe totum Homiliarum in Matthaeum librum „Latine reddidiffe non obfcure innuit. Nam poft„quam initio dixerat: *Iubes enim, Beatiffime,* „*vt Commentarium fancti Ioannis Conftantinopoli-* „*tani epifcopi, quem in Matthaeo Euangelifta nona-* „*ginta et vno libro explicuit, in Latinam linguam* „*quo poffim fermone transfundam. Quod vtinam* „*tam a nobis commode fieri poffit, quam a te et op-* „*portune et vtiliter imperatur;* fic, inquam, orfus, „poftquam fe totas nonaginta et vnam Homilias „transferre iuffum effe declarauit; fe totum comple„viffe in fine epiftolae fignificat his verbis: *Hunc* „*igitur fi fatis minorem fe in Latino apparere feci,* „*non tam mihi Domine venerabilis, quam tibi impu-*

„*tare*

„*tare debes, qui me ad eum transferendum tanto et*
„*auctoritatis imperio, et blandimento caritatis hor-*
„*tatus es, vt illi aliquid, immo vero plurimum de*
„*honore dumtaxat ſtyli auferre mallem, quam crimen*
„*in te diutius recuſando committere. Sane pro qua-*
„*licunque hac mea opera ampliſſimum orationum tua-*
„*rum munus repoſco* etc. Quid aliud dixit initio,
„quam ſe iuſſum eſſe *nonaginta* et *vnam* Homilias
„Chryſoſtomi Latine conuertere? Certe ſi partem
„tantum Homiliarum transtuliſſet, annon id dictu-
„rus erat in fine? an ſe librum illum transtuliſſe di-
„xiſſet? Nec deſunt alia argumenta, quibus probatur
„totum Chryſoſtomi in Matthaeum Commentarium
„iam a multis ſaeculis in Bibliothecis Latinis fuiſſe,
„ac ſine dubio ex interpretatione Aniani. In *Cata-*
„*logo Bibliothecae Pompoſianae*, qui circa medium
„vndecimi ſaeculi concinnatus fuit, quemque in
„Diario Italico totum retuli, aderat hic Commenta-
„rius Latine, qui ſic in Catalogo exprimitur p. 84.
„*Super Matthaeum Ioannis Chryſoſtomi.* Diuus au-
„tem Thomas Aquinas, qui tam magnifica hunc
„commentarium laude celebrauit, qualem initio hu-
„ius Praefationis retulimus,] vbi hunc commenta-
„rium legere potuerat, niſi in Aniani verſione, quae
„tunc vna ferebatur? Ad haec autem in notis Bi-
„bliothecarum mſſ. quas ex Italia detuli, in *catalo-*
„*go manuſcriptorum Codicum Bibliothecae S. Marci*
„*Florentiae* ſequens nota legitur: *In armario, ad*
„*dextram num.* 76. *S. Ioan. Chryſoſtomi in Mat-*
„*thaeum cum praefatione Aniani ad Orontium epi-*
„*ſcopum in charta Homiliae* 25. *pars prima.* Qua
„nota indicatur, etiam partem ſecundam fuiſſe, et
„fortaſſis tertiam et quartam. In *Itinere* autem *Ita-*
„*lico* ſuo *Mabillonius* noſter p. 164. de *Bibliotheca*
„*ſanctae Crucis* loquens, quae eſt *Minorum Con-*
„*ventu-*

„*ventualium*, hoc habet: *Alius codex sancti Ioannis* „*Chrysostomi in Matthaeum homilias XXVI. Aniano interprete, subsequentes a Georgio Trapezuntio* „*in Latinum versas, complectitur* *). Non dubito „igitur, quin Anianus totum Homiliarum in Matthaeum librum Latine transtulerit. Et fortassis si „omnium Bibliothecarum manuscripti codices excuterentur, posset hodieque tota Aniani versio erui. „Sed ad quid tantum suscipere laborem, quando „totum Homiliarum librum sartum et tectum, vt ab „auctore profectus est, habemus? Ecqua noua illa „foret accessio, nisi vt hunc Tomum operum iam „satis amplum vltra modum augeret, idque nullo „operae pretio. Quod si dixeris aliquam hinc nobis afferri notitiam circa modum, quo veteres illi „Graeca latine conuertebant: ecce iam illam potes „ex iis, quae in publicum proferuntur, expiscari. Habes *septem* Chrysostomi Homilias *de Laudibus* „*Pauli*

*) Idem multis annis ante obseruatum erat a *Richardo Simonio* in Epistola scripta a 1683. (*Lettres Choisies de Mr. Simon* ed. par Mr. *Bruzen la Martiniere* T. I. Lettre X. p. 109. sqq.) Ait enim: On n'attribue ordinairement à ce traducteur, que la version des *huit premieres* Homilies de S. Chrysostome sur S. Matthieu, parce qu' on lit dans les Editions communes, *Homilia* 9. *Georgio Trapezuntio Interprete*, comme si en effet George de Trebizonde avoit traduit les autres. Mais le manuscrit de la Bibliotheque du Roi en contient vingt-cinq. Crevit postea codicum horum numerus in Bibl. Regia maxime accessione ex Colbertina facta. Iam enim inter Codices latinos (*Cat. Tom. III.*) recensentur *quatuor*, qui totidem homilias ex Aniani versione continent, nimirum 1774. 1775. 1776. 1779. Est tamen vnus quoque num. 1780. qui non plures quam octo comprehendit et in alio n. 2652. numerus contentarum non indicatur.

„*Pauli Apoſtoli* cum Aniani interpretatione, et Ho-
„milias *octo* priores eiuſdem *in Euangelium Mat-*
„*thaei.* Anianus vero, etſi pro illa aetate non impe-
„ritus Graecorum interpres cenſeri debeat, ſeptem
„enim Homilias de Laudibus Pauli ſat feliciter tranſ-
„tulit, vt diximus *T.* 2. *p.* 475. in Homiliarum in
„Matthaeum latina interpretatione non pari felicita-
„te proceſſit: nam incaſſum ſaepe verba multiplicat,
„et circuitione vſus ea pluribus enunciat, quae pot-
„erant breuius et commodius exhiberi; vt quiſque
„videre poſſit. *)"

10.

*) His prope contraria eſt *Simonii* ſententia, quae proprie ad Homilias in Matthaeum pertinet, cum de illis in laudem Apoſtoli Pauli alibi loquitur. Ac quoniam hic aliorum etiam iudicia immiſcuit, non ſuperuacaneum exiſtimem, totum locum ex eadem epiſtola transſcribere. „Pour ce qui eſt de Traduction d'Anianus, on ne peut, ce me ſemble, l'accuſer d'infidelité ou d'avoir alteré le ſens de ſon Original pour l'accommoder à ſes préjugez. S'il eſt tombé dans quelques fautes, cela lui eſt commun avec la plûpart des Traducteurs, y en aïant peu qui en ſoient tout-à-fait exempts. Il eſt vrai qu' Eraſme, qui a crû cette Verſion peu exacte a été d'avis qu' on devoit plûtôt en faire une nouvelle, que de retoucher l'ancienne. Mais ſon jugement n' a pas été ſuivi; car on s'eſt contenté de retoucher en quelques endroits ſeulement la Traduction d'Anianus, et une partie des fautes vient plûtôt de la diverſité des Exemplaires Grecs, que du Traducteur. C'eſt ce qu' on reconnoit facilement dès la premiére page, où il a traduit ces deux mots Grecs δεύτερον πλȣ̃ν par *ſecundas diuitias.* Eraſme (Epiſt. lib. 26. *epiſt. ad Tunſtall.*) exagére beaucoup cette faute. *Anianus*, dit-il, *tertio ſtatim verſu* δεύτερον πλȣ̃ν, *id eſt ſecundarium curſum, vertit ſecundas diuitias, ſuſpicatus* πλοῦν *eſſe vocem decurtatam.* Il la releve encore en un autre

10.

OROSIVS.

Pauli cognomen quando ei addi coeperit non- §. 1. Vita.
dum exploratum eſt. De patria eius Luſitani et Hiſpani certant, hi *Tarraconi* vindicantes, quod in Hiſto-

autre endroit (Lib. 28. Epiſt. 4.); et bien qu'elle ne ſoit point dans les Editions ordinaires, on ne peut douter que ce Diacre n'ait traduit de la ſorte. C'eſt ce que j'ai verifié ſur un MS. qui eſt dans la Bibliotheque du Roi. On doit auſſi rejetter ſur l'exemplaire Grec dont ſ'eſt ſervi Anianus, le mot d'*impoſſibilia*, qui eſt au commencement de l'Homilie 9. dans le Manuſcrit du Roi; au lieu qu'il y a dans les Editions communes *rem ſtultam*. Il aura lû ſans doute ἀδυνάτοις et non pas ἀνοήτοις M. Huet (*de Claris Interpr.*) a rendu juſtice à cet ancien Interprete; car loin de le proſcrire, comme a fait Eraſme, il le place dans le rang des plus habiles Traducteurs, tant pour la ſimplicité et la pureté de ſes expreſſions, que pour ſon exactitude; enſorte que S. Chryſoſtome n'auroit pû luimême choiſir un plus habile homme dans l'Art de traduire. *Inter praeſtantiſſimos huius artis opifices Anianum vetuſtum Chryſoſtomi interpretem numerare ſoleo. Simplicitatem quippe munditiis ſenſuum, fidem Religioni verborum ita adiunxit, vt non alium ipſe, ſi adſit Chryſoſtomus, ſibi interpretem diligere velit.* Caſaubon dans ſes Notes ſur une Epître de Saint Gregoire de Nyſſe, qu'il a le premier publiée en Grec et en Latin, appelle Anianus un très-ancien et très-élegant Interprete: *Antiquiſſimum et elegantiſſimum interpretem.* Addit porro, que le Manuſcrit de la Bibliotheque du Roi prouve manifeſtement, qu'Anianus n'a pas ſeulement retouché ſa Traduction en quelques endroits, comme on le voit en conferant ce manuſcrit avec les imprimés."

Hiſtoriarum libris *ſuam* hanc vrbem appellauerit *), illi *Bracarenſem* origine dicentes argumentatione magis quidem artificiali, ſed cui non deeſt veri ſpecies et fundamentum non leue in hoc, quod Auguſtinus ſemel atque iterum *ab vltimo Oceani littore* Africam aduectum eum dicat **). Id quidem certum eſt, fama doctrinae Auguſtini excitum Africam appuliſſe et Hipponem profectum cum ſermone tum per libellum etiam, quod *Commonitorium* inſcripſit, de rebus fidei Hiſpanis, controuerſiis nempe Priſcillianiſtarum et Origeniſtarum conſuluiſſe. Et quamquam Auguſtinus ipſi, qui palam ferebat fama accepiſſe ſe *de iis quae ſcire vellet, quidquid vellet ab eo audire poſſe*, non eos aduentus ſui fructus, quos ſperaſſet, captaturum, immo potiores fore dixiſſet, vt famae de ſe non multum crederet ***); captus tamen comitate et voluntate iuuenis, *aetate* quidem *filii*, ſed *honore compresbyteri* et *catholica pace fratris*, cum et caeteras eius dotes, *ingenii vigilantiam, promtum eloquium et flagrans ſtudium* impugnandi nouas cuiuſcun-

*) Libro VII. cap. 22.

**) Ex hoc primum colligunt eum Luſitanum fuiſſe, ſiquidem *Tarraconenſem* non *ab extrema Hiſpania* et *vltimo Oceani littore* profectum dicere potuiſſet. Deinde *Idatii* locum proferunt ex *faſtis Conſſ.* ad conſulatum Honorii X. et Theodoſii VI. vbi de inventione reliquiarum S. Stephani Bracarenſis locutus addit, *et extant ex his geſtis epiſtolae ſupradicti presbyteri* (Luciani) et *S. Auiti Presbyteri* Bracarenſis, *qui tunc in Hieroſolymis degebant.* Atque hunc Auitum vnum ex duobus illis eſſe contendunt, quos ciues ſuos Oroſius vocat in Commonitorio.

***) Haec in Epiſtola ad Hieronymum ſcilicet.

iuscunque generis doctrinas et insectandi simul earum auctores admiraretur: in interiorem familiaritatem admisit, vt *vtile vas in domo domini* ad comprimendam Pelagii haeresim, cuius ignes iis ipsis remediis, quibus suffocare tentauerat Hipponensis episcopus, in manifestum incendium eruperant, efficeret. Quare cum Palaestinam ante annos aliquot Pelagius secessisset et in multorum amicitiam se insinuasset, quorum forte studia aduersa metueret Augustinus, nouam arripuit occasionem, Hieronymum, quem haud dubie dudum nouerat infensum esse in Pelagium animo, demerendi, misso ad eundem a. 415. Orosio commode laudato, vt ab eo de iis, quae ipse eum docere non potuisset, super animae origine scilicet, erudiretur et remeans in Africam sibi quoque impertiret. Excepit eum humaniter Hieronymus et nec doctrinam suam inuidit, nec spreuit officia eius. Tum vero spargi coeptus est rumor de Coelestii et Pelagii familiaritate, deque illius in Synodo Carthaginiensi damnatis doctrinis et iisdem Pelagii erroribus; nec illa iactari antea desierunt donec in consessu presbyterorum suorum vtrumque Orosium et Pelagium audire decreuisset dioeceseos istius Episcopus, Hierosolymitanus Ioannes. Quae ibi acta dictaque sunt satis constant, ipsius quidem Orosii diligentia memoriae prodita. Interim tam ex his, quam iis, quae ipsi Orosio postea acciderunt, non inepte aliquis colligat, eum fretum Hieronymi et Augustini patrocinio arrogantiorem se erga Ioannem, cui Hieronymum etiam non eam quam debuisset reuerentiam praebuisse constat, gessisse eiusque odium non occultum in se excitasse. Cum ergo XLVII. diebus post, primo Encaeniorum die officii causa Ioannem salutatum venisset Orosius, ille subito increpans nihil sibi cum homine negotii esse dixit,

qui ſtatuiſſet, ne quidem Dei adiutorio impleri poſſe legem diuinam. Quam contra calumniam *apologiam*, vt ſeſe purgaret et ſimul non inique accuſatos Pelagianos demonſtraret, ſcripſit ſuis, *de Arbitrii Libertate* inſignitam. Manſit deinde in Palaeſtina vſque poſt abſolutam Synodum Dioſpolitanam, cuius geſta ad Africanos Patres detulit, S. Stephani martyris reliquias ſimul Hieroſolymis ſecum auferens. Africam reuerſus hortatu Auguſtini dedit ſe ad conſcribendos *Hiſtoriarum* libros *contra Paganos*, vt gentilium querelas, Gothorum incurſiones et Romae direptionem chriſtianae religionis cauſa a diis immiſſas clamantium, non abſimili a multis aliorum id genus ſcriptis inſtituto refelleret et totidem immo plures et grauiores calamitates homines priſcos gemuiſſe oſtenderet. Num vero in Africa illos perfecerit, an poſt reditum in Hiſpaniam demum, id, ſicut cetera vitae eius atque obitum, ignoramus.

§. 2. Scripta. Primarium eius, licet poſtremum opus ſunt laudati *Hiſtoriarum aduerſus Paganos libri VII.* Qui minus curioſi ſunt de nominibus et titulis librorum medii aeui ſcriptores, modo *hiſtoriam aduerſus paganorum calumnias*; modo *aduerſus gentes*; modo ſimpliciter *hiſtorias* aut *Chronica* appellant. Sed aliud praeterea nomen eis adhaeſit et quod multorum ingeniis crucem fixit, HORMESTAE ſcilicet ſeu ORMESTAE, aut ORMISTAE etiam; de quo mihi ſemper eorum probabilior ſententia viſa eſt, qui ex compendiis vocum de *orbis miſeria* aut quod procliuius adhuc, *Or. m. iſta* i. e. *Oroſii mundi hiſtoria*, ortum putarent *).

Alter

*) Varias doctorum hominum ſententias recenſent *Nic. Antonius* in *Bibl. Hiſp. Vet.* ed. noua *Bayerii* T. I.

Alter liber qui superest, *Apologeticus de arbitrii libertate* inscribitur, in Palaestina a. 415. conscriptus. In hunc librum, nescio cuius inscriptoris incuria, irrepsit ingens particula libri Augustini *de natura et Gratia*, septendecim fere capitum, a *tertio* et verbis *Hanc esse intentionem legis arguentis* etc. vsque ad decimum nonum, illa scilicet, *Sicut Apostolus ait*, *Nunquid dicet figmentum* etc. In quibus cum Augustinus mentionem iniecisset *librorum* suorum *ad Marcellinum (de peccatorum meritis et remissione)*, nonnulli incautiores opus deperditum Orosii excuderunt.

Tertius est *Commonitorium ad Augustinum*, quem post primum in Africam aduentum ei tradidit.

Deperditae sunt aliquot eius *Epistolae ad Augustinum*. Certe meminit Epistolarum eius Trithemius et *Epistolarium* ei tribuit *Franciscus Ximenes* in libro *de les dones* Catalanorum lingua scripto, de quo plura *Antonius pag.* 241.

Adscribi solent ei sed immerito *Dialogus sexaginta quinque quaestionum, Orosii percontantis et Augustini respondentis*, qui inter huius opera reperitur; item *Quaestiones de Trinitate et aliis Scripturae Sacrae locis ad Augustinum*, quae *cum* eiusdem *responsione* a. MDXXXIII. *Parisiis* prodierunt *ex officina Michaelis Vascosani*. Idem accidit *Commentario* in *Canticum Canticorum* per Trithemii incuriam Orosio tributo, cum sit Honorii Augustodunensis.

 Eidem

T. I. 238. sq. item *Heumannus* in progr. sing. Goettingae 1732. edito, et relato in *Syllogen nou. P.* 2. *p.* 484. cuius ipsius acumen minime nobis arridet; et *Funccius de Veg. L. L. Senect.* c. VIII. §. LXXXVI. *p.* 818. sq.

Eidem Trithemio debetur liber *de ratione animae*, quo ille *Commonitorium*, quod Possevinus etiam citat *de Origine animae*, significauit, sed alii pro libro deperdito habuerunt. Alia, veluti *de situ antiquae Babylonis et Carthaginis*, et *de Adam*, de quibus *Antonius* l. l. vix memoratu digna sunt.

§. 3. Editiones. Omnia Orosii quae supersunt opuscula nondum vno volumine comprehensa habentur. Nam *Commonitorium* hactenus non nisi inter Augustini opera, nempe cum responsione illius contra Priscillianistas et Origenistas (ed. Bened. T. VIII.) edi consueuit; et Historiarum libri diu prela fatigarunt, antequam additus fuit Apologeticus, quod primum in editione Louaniensi a. 1558. contigisse fertur apud *Antonium* in *Bibl. Hispana*: sed minus accurate; siquidem hoc anno primum quidem separatim in lucem editus sit Apologeticus a *Ioanne Costerio*, sed cum Historia non ante annum 1574. nempe in *ed. altera Fabricii, Coloniae* facta, exscribi coepit. *Historiarum* autem *editio prima* absque dubio illa fuit, quam a. 1471. *Augustae Vindelicorum* excudit *Ioannes Schüßler*, quam omnes veteres editiones bonitate praecedere atque ex optimo codice expressam iudicat Hauercampus, tametsi idem significat se ancipitem esse, vtrum hanc, an aliquam *Italicam* antiquiorem statuat, illam scilicet, quae *absque loci et a. indicio* ex correctione *Aeneae Vulpis Vincentini* per *Hermannum de Lichtenstein* Coloniensem, qui primum librum anni nota signatum edidisse fertur a. 1475.*), excusa est, quapropter hanc editionem anni nota destitutam vetustiorem esse colligit et tanquam primam et princi-

*) Maitt. T. I. p. 136.

principem paſſim in Notis laudauit. Huius autem Vincentinae auctor non admodum benigne audit a Clerico in arte Critica loco infra laudando, vbi de lubidine aut incuria primorum ſub inuentam typographiam criticorum diſſerit, eaque variis ex hac Oroſii editione exemplis illuſtrat, in qua bona illius malis miſta eſſe iudicat. Miror, nihil horum animaduerſum eſſe ab Hauercampo, qui nec in laudem nec in vituperationem huius editionis quidquam pronunciauit. Secutae ſunt Vincentinam Hermanni Colonienſis complures aliae, tum in Italia, tum in Galliis excuſae, nempe *Vincentina* altera *Leonardi Baſileenſis* (quam errore facile ignoſcendo Baſileenſem appellauit Clericus) et *Venetae* quatuor, annorum 1483. 1484. 1499. 1500. deinde *Pariſinae* aa. 1506. 1510. duplex, 1517. 1524. Totum deinde ſibi vindicarunt Oroſium *Colonienſes*, ex qua vna vrbe tres breui temporis ſpatio exierunt recenſiones. Prima ſcilicet incrementa cepiſſe viſus eſſe Oroſius in ed. *Colonienſi*, quam a. 1526. ſumtibus *Hittorpii* curauit Gerardvs Bolsvinge, cuius ſane meritum, quod ipſe quidem ingenti hiatu cecinit, non omnino nullum fuit. Nam et loca mutila aliquot reſtituit et emendauit nonnulla ſiue ex codicibus, ſiue iudicio ſuo non inepte, itemque diſtributionem capitum et argumenta refinxit. Excepit eum Io. Caesarivs in ed. decem annis poſt eiuſdem bibliopolae impenſa adornata, et nonnullas item maculas abſterſit. Vtrumque vero ſuperauit longiſſime Franciscvs Fabricivs *Marcoduranus*, a quo non ſolum caſtigatus innumeris in locis, ſed et illuſtratus mirifice prodiit noſter a. 1561. *Coloniae* apud *Maternum Cholinum*, eaque editio aliquoties *ibidem* et *Pariſiis repetita* eſt, ſed exinde

etiam expoliri desiit Orosius. Nam *Andreae Schotti* clarissimi quondam scriptoris opera tanti non fuit, vt in hunc censum referri mereretur; a *Lautio* vero quid expectandum fuisset, vix ex tam paucis eius notulis dici queat. Vterque symbola sua contulit primum in ed. *Moguntina* a. 1615., repetita a. 1663. Ab eo vero tempore omnis plane circa hunc scriptorem cura substitit, nec seorsim amplius recusus est nisi in nonnullis *PP. Bibliothecis;* donec plus centum et viginti annis post SIGEBERTVS HAVERCAMPVS reddidit ornatissimum et quasi denuo illustrem. Interim non dissimulem, magnam nos iacturam fecisse irrito *Clerici* de eodem edendo olim consilio, de quo ipse magna sperare iusserat in libro praedicto. Series editionum haec est.

SAEC. XV.

1471.

Augustae Vind. per Io. Schüssler. fol. Orosii historiarum libri septem. Ab initio extat haec inscriptio: *Pauli horosii presbiteri historiographi discipuli sancti Augustini episcopi viri hispani generis eloquentissimi. aduersum christiani nominis prologus in libros septem.* Ad calcem: *Beati Pauli horosii presbiteri in Xpiani nominis querulos libri numero septem finiunt feliciter per Ioannem Schüssler florentissime vrbis Auguste conciuem impressi. Anno a ptu virginis Marie salutifero. M° quadringentesimo et septuagesimo primo. Circiter iunii nonas septimas.*

Impressum est charactere gothico ad rotundum deflectente et paulo obtusiori, lineis latis XXXV. absque numeris, signaturis, custodibus, literisque initialibus. Capitulis tamen numeri sui sunt praefixi, ad quos respicit *registrum pro capitulis totius libri*

libri inquirendis a limine septem foliis vsque ad paginam alteram folii septimi impressis constans: *Cf. Cl. Zapf. in Annal. Typogr. August.* p. 6. *Seemiller Incunabb. typogr. fasc.* 1. *p.* 34. *Braun T.* 1. *p.* 137.

1483.

Venetiis per Octau. Scotum. fol. Pauli Orosii viri doctissimi historiarum libri ad Aur. Augustinum. Sic fere ab initio; in fine legitur, praemissis versiculis, quae infra in editione Vicentina referentur, ex quibus tamen media quatuor disticha resecta sunt: *Pauli Orosii viri clarissimi. Ad Aur. Augustinum episcopum et doctorem eximium libri septimi ac vltimi finis. Impressi Venetiis opera et expensis Octauiani Scoti Modoetiensis. Anno ab incarnatione domini M.CCCC.lXXXIII. Tertio Kalendas Sextilis. Ioanne Mocenico inclito Venetiarum duce.*

Vsus est *Octauianus* ille *Scotus* charactere romano non satis luculento; XXXXII. lineae numerantur per paginam. Chartae signantur, sed absunt numeri et custodes. Libri numerus in supremo margine literis initialibus significatur. Capitula non numeris sed argumentorum lemmatibus distinguuntur. Deest tamen, saltem in nostro exemplari, registrum.

1484.

Venetiis per Erhardum Ratdolt Augustensem. fol. Pauli Orosii historiarum libri. *Orlandi p.* 374.

1499.

Venetiis per Christoph. de Pensis. fol. :: *Paulus* :: *Orosius* :: Haec tituli instar literis vncialibus in prima pagina folii primi, cuius auersa prologum Orosii ad Augustinum sistit. In fine post versiculos

ante allatos: *Pauli Orosii viri praeclarissimi historiarum opus absolutius est: quam diligentissime emendatum. Impressum Venetiis per Magistrum Christoforum de Pensis: de Mandello opera et impensis Octauiani Scoti. Anno ab incarnatione dñi. M. CCCC. l XXXXIX. XV. Kalendas augustas.* Legitur haec subscriptio in folio a fine tertio pagina prima, eique proxime subiectum est *Chartarum registrum*, a pagina altera vero et deinceps, nisi quod vltima vacua sit, *capitulorum tabula* impressa conspicitur. Cetera fere cum superioris habitu concordant, additus tamen est, praeter argumenta, singulis capitibus numerus, literaeque initiales vario cum ornatu ligneis formis impressae sunt.

1500.

Venetiis per Bernardin. de Vitalibus. fol. Pauli Orosii Viri Doctissimi Historiarum initium ad Aur. Augustinum Liber Primus. Sic in limine paginae primae, literis initialibus. Praecedit folium album. In fine post versiculos illos: *Pauli Orosii viri clarissimi Ad Aur. Augustinum episcopum et doctorem eximium, libri septimi ac vltimi Finis. Impressi Venetiis: opera et expensis Bernardini Veneti de Vitalibus Anno ab incarnatione domini. M. CCCCC. Die XII. Mensis Octobris. Regnante Domino Augustino Barbadico.* Subiicitur cum registro insigne bibliopolae.

Character est vt in superioribus rotundus at paulo nitidior. Lineae per singulas paginas XXXXIIII. Capitulis sola argumenta, non item numeri addita. Literae initiales minutae, praeter primam, quae ligno impressa est. Gaudet etiam marginalibus. Maettarius hanc editionem non vidit, sunt enim, quae de ea refert, parum accurata.

Sine

* *

Sine anno.

Vincentiae per Herm. de Colonia fol. min. Pauli Orosii viri doctissimi historiarum initium ad Aur. Augustinum. Sic ab initio primae paginae literis initialibus. In fine haec: *Bartholomaeus paiellus, eques Vicentinus in P. Orosium.*

Vt ipse titulus margine in primo docet:
Orosio nomen mihi est.
Librariorum quicquid erroris fuit:
Exemit AENEAS *mihi.*
Meque imprimendum tradidit non alteri
Hermanne: quam soli tibi.
Hermanne nomen huius artis, et decus:
Tuaeque laus Coloniae.
Quodsi situm orbis: sique nostra ad tempora
Ab orbis ipsa origine
Quisquam tumultus, bellaque, et caedes velit
Cladesque nosse: me legat.

Vltima pagina vacua est, sicut et prima primi folii, cuius in auersa haec admonitio forma lapidari quadrata literis vncialibus exscripta est: *Scias velim humanissime lector; Aeneam Vulpem Vicentinum Priorem Sanctae Crucis adiutore Laurentio Brixiensi historias Pauli Orosii: quae continentur hoc codice; quam accuratissime potuit: castigasse: cui non improbando sane labori, si quid ex ingenio tuo vel melius vel aptius addendum putabis: id honore eius integro facias: quod est non ingrati animi officium.* Characteres sunt romani, lineae per paginam XXXIX; capita distinguuntur argumentorum summulis, adscriptis paruis literis initialibus; absunt custodes, numeri, signaturae et tituli. *Orlandi p.* 374. circa annum

annum 1475. prodiisse eam tradit *). Certe editiones Venetae ex ea descriptae sunt.

Sine anno

Basileae per Leonardum Basil. fol. Pauli Orosii Historiarum initium etc. Laudat Orlandi loco ante recitato. Reliqua ad eius descriptionem absolvendam a *Ioanne Clerico* petamus, qui vberem eius notitiam dedit in *Arte Critica* P. III. Sect. I. cap. XIV. (T. II. ed. noua Lugd. Bat. 1778. p. 205. sqq.) Scilicet ad calcem iidem versus leguntur ac in prima Vicentina, sed omissa *Paielli* mentione et in medio sic mutati

Meque imprimendum non alteri tradidit
Leonarde, *quam soli tibi;*
Leonarde *nomen huius artis et decus*
Tuaeque laus Basileae.

In posteriori fefellit Clericum mentio *Basileae*, vt pro vrbe, in qua impressio facta esset, acciperet, qui aliter tamen haud dubie iudicaturus fuisset, si inspicere licuisset Vicentinam priorem et simili nexu in ea vsurpatum cognouisset nomen *Coloniae* et praefixum hisce versibus nomen *Bartholomaei Paielli Vicentini.* Ceterum adcurate eam percensuit Clericus plurimaque eius loca deprauata in exemplum adduxit, quam supine veteres sub literarum elegantiorum restaurationem Critici officio suo functi essent. Ipse scilicet nouam Orosii editionem meditabatur habebatque non solum *MS. Geneuensis* collationem in ipso illo secundae Vicentinae exemplari adscriptam, sed

*) Scilicet quo primum anno libros anni et loci nota insignitos impressit. Sed ex hoc ipso, vt ante diximus, Hauercampus antiquiorem esse coniicit.

ſed et Medicaeum codicem aliorumque collationem. Quod praeclarum eius conſilium neſcio quonam pacto diſturbatum ſit et irritum factum.

Saec. XVI.

1506.

Pariſiis per *Io. Petit.* 4. *Pauli Oroſii Hiſtoriographi clariſſimi opus preſtantiſſimum.* Haec in ſumma pagina tituli, dein interiecto inſigni Iohannis Parui: *Venumdantur in vico diui Iacobi ſub interſignio Leonis argentei.* In fine: *Pauli Oroſii viri praeclariſſimi hiſtoriarum opus abſolutum eſt: quam diligentiſſime emendatum. Impreſſum Parriſiis in Bellouiſu pro Ioanne petit commorante in vico diui Iacobi ſub Leone argenteo. Anno ab incarnatione Domini M. CCCCCVI. die XXI. menſis Ianuarii.*

1510.

Ibidem apud eundem 4. Pauli Oroſii etc. In fine eadem ſubſcriptione mutata in hanc formulam. *M. CCCCC. X. die XVIII. menſis Septembris.*

Praemittitur *Ad clariſſimos Ludouicum et Andream Guillardum ſpectatiſſimae indolis adoleſcentes patritios Ludouici Thibouſt Parrhiſienſis epiſtola,* in qua tamen de opera a ſe nauata nihil amplius prodit, quam, quod *annotatiunculas Chartatim in marginibus adſcripſerit et earum compoſuerit indicem litterarium.*

Pariſiis per Iohannem Barbier impreſſorem et librarium iuratum. 4. Pauli Oroſii opus etc. *In fine:* Anno ab incarnatione Domini MCCCCX. die

XIII.

XIII. menſis Nouembris. Laudat Hauercampus, ſed non recte primam Pariſienſem vocat.

1517.

Pariſiis. 4. Pauli Oroſii hiſtoriographi clariſſimi opus praeſtantiſſimum. Mox ſub figura emblematica ligno inciſa: *Venumdantur parriſius* (ſic) *apud collegium triquetti.* In fine: *Pauli Oroſii viri percelebris hiſtoriarum opus abſolutum eſt, quam diligentiſſime emendatum. Impreſſum Parhiſiis. Anno ab incarnatione Domini M. D. XVII. die VII. menſis Auguſti.* Character ab Ioannis Parui typis non abhorret.

1524.

Pariſiis in taberna libraria Iohannis Parui, via ad diuum Iacobum ſub inſigni Lilii aurei. f. Pauli Oroſii, viri ſane eruditi, hiſtoriarum liber e tenebrarum faucibus in lucem editus, vna cum indicibus terſiſſimis huic volumini, haud infrugaliter, adiectis. In folii vltimi pagina prima: *Excudebat* Petrus Vidouaeus *typis et characteribus ſuis impendio honeſti viri* Ioannis Parui *bibliopolae adſcriptitii, in praeclara Parriſiorum vniuerſitate. Anno a Chriſto nato* M. D. XXIV. *Calendis Nouembribus.* In auerſa pagina impreſſa eſt figura emblematica Fortunam referens, quam additae typothetae nomini initiales literae pro inſigni eius declarant, cum duplici graeca et latina epigraphe.

Typi ſunt admodum luculenti, et deſcriptio omnino elegans. Editor fuit *Sebaſtianus Mengin,* qui fratri *Nicolao Mengin* ducis Lotharingiae ſecretario in epiſtola perofficioſa et ſatis prolixa, impreſſa in auerſa pagina, *Oroſium recens e faucibus te-*

nebra-

nebrarum ereptum ac suae pristinae integritati restitutum dono obtulit.

1526.

(Coloniae.) excudebat Eucharius Ceruicornius. In fine: *Impensa et aere M. Godefridi Hydorpii ciuis Coloniensis, mense Iunio. fol.* Pauli Orosii Hispani viri Doctiss. aduersus Paganos Historiarum libri septem. Nunc demum ab innumeris iisque foedissimis ac horrendis mendorum monstris vindicati, ad multorumque veterum exemplariorum fidem sedulo restituti.

Curauit hanc editionem GERARDVS BOLSVINGE Reckelinchusensis, de quo haud plura mihi, quam Hauercampo, comperta esse fateor *). Scribit ille vero in epistola nuncupatoria ad *Quirinum* Archiepiscopum Coloniensem et Electorem principem, data *ipsis idibus Iunii*, „*Godefridum Hittorpium* (ita hoc loco scribitur vt vbique alias etiam) *secum egisse, vt P. Orosium, cum veteribus ac manuscriptis exemplaribus collatum, a tot mendorum myriadibus pro viribus vindicaret; quibus vsque dum vel somnulentia, vel ignauia seu inertia etiam tum scribarum, tum chalcographorum adeo mutilatus, corruptus ac deturpatus fuerit, vt vel doctos nedum rudiores a sui lectione merito deterreret. Iam vero* post non exiguam in laudes Orosii digressionem ad se reuersus pergit, *quantum olei laborisque huic auctori restituendo impensum sit, nemo peruidebit iudicabitue exactius, quam qui hoc exemplar cum prioribus quibusuis etiam tam scriptis quam impressis contulerit. Nam quid recenseam seu mauis subiiciam*

*) Deficit memoria eius in *Harzhemii Bibl. Coloniensi.*

iiciam centum amplius verſus, mutilata ſenſus integritate, paſſim intermiſſos? quorum exempla aliquot oſtendit. *Quid dicam de tot millibus verborum vel reſtitutis vel in locum repoſitis? Ad quam quidem rem non parum momenti nobis attulerunt tria vetuſtiſſima exemplaria ſcripta, quorum vnum vix hodie notis aut legibilibus literarum figuris deſcriptum bibliotheca maioris eccleſiae Colonienſis ſuppeditauit. Atqui quanti negotii res fuerit in tanta codicum variegantia ſeu diſſidentia, vbi ſcripti ab impreſſis, et vtrique inter ſe quam maxime diſcordabant, iudicare quid eradendum ſeu relinquendum, quidue etiam ſubſtituendum fuerit, vix quiſpiam niſi ipſe expertus credat. Praeterea cui ignotum, quam indocte, ne dicam foede per ὄνον λύρας quendam hic liber fuerit in capita diſſectus? adeo, vt non ſolum nullo habito reſpectu diuerſarum rerum aut hiſtoriarum, verum non raro in mediis periodis, immo ſenſuum clauſulis, orationes diuaricarit atque ſeiunxerit, rurſumque vbi maxime diſſepienda disiungendaue fuerant, concluſerit ac conglutinarit. Tum quam inſulſa quaeſo et inepta nihilque ad rem pertinentia adiecerat argumenta? Poſtremo quam perperam, quam nullo indicio hactenus idem hic liber circumferretur diſtinctus, neminem credo eſſe, qui modo legerit, qui ignoret.*"

Numquid vero ſupereſt momenti, in quo ars critica exerceri poſſit ab hoc praetermiſſum? Nimirum hoc ſolemne eſt doctis illius aetatis, vt qualemcunque in aliquo ſcriptore veteri operam poſuerint, eam in immenſum exaggerent, aut anteceſſorum ſuorum diligentiam deprimant; quod in hoc ipſo Bolſuingio Caeſarius fecit. Nec vero inferioris modo ſubſellii homines et veluti de plebe eruditorum, qui famae ſuae nondum adultae illud debere ſe exiſtimarent,

ſtimarent, ita ſe geſſiſſe videmus: ſed optimus quiſque et celeberrimus ab hac iactantia, quae a ſaeculi moribus profecta eſſe videtur, non alienus fuit. Interea pleriſque, id quod huic etiam editori, de quo vt de reliquis fere Hauercampus iudicium ſuum cohibuit, accidit, vt nec regulam certam, quam in labore ſequi deberent, nec ingenium doctrina iuſta excultum multoque vſu ſubactum afferrent.

Ceterum poſt praefationem ſequitur *vita Oroſii* ex Gennadio atque index rerum memorabilium ſecundum paginas inſtitutus. Quod externam ſpeciem attinet, tituli margines imaginibus ligneis formis impreſſis, duodecim labores Herculis referentibus, cincti ſunt.

1536.

Coloniae ex officina Eucharii. 8. P. Oroſii presbyteri Hiſpani Doctiſſimi aduerſus paganos (quos vocant) Hiſtoriarum libri ſeptem. Nunc denuo cum manuſcriptis exemplaribus aliquot collati, diligentiuſque multo quam antehac nuſpiam excuſi, cum indice rerum in ipſis contentarum copioſiſſimo. In fine: *Impenſa et aere M. Godefredi Hittorpii ciuis Colonienſis, menſe Auguſto. M. D. XXXVI.*

Ioannes Caeſarius Iuliacenſis, Iacobi Fabri Stapulenſis diſcipulus plurimiſque auctorum veterum, in quibus etiam Horatii quaedam et Plinii H. N. editionibus, aliiſque ſcriptis circa illud tempus clarus*), hanc editionem Oroſii recognouit. „*Opus hoc Oroſii*, inquit *in epiſtola nuncupatoria* ad *Georgium a Seina* e comitibus *a Witgenſtein* eccleſiae metropolit.

*) Cf. Harzheim in *Bibl. Colon.* qui huius tamen circa Oroſium operae non meminit. Obiit Caeſarius Coloniae 1551.

lit. Colon. tunc Canonico, *quia iam aliquoties excusum extitit, sed mendis interim non paucis scatens, licet toties tentatum ab his emaculari repurgarique, nunc demum cura et expensis magistri Hittorpii, sed recognitum prius non parua diligentia, partim nostra, partim aliorum quorundam, et ab nostratibus mendis repurgatum in lucem iterum prodit multo sane aliter quam hactenus, simulque et typis admodum plausibilibus excusum.*" Hanc editionem Hauercampus vnice fere bibliopolae nomine *Hittorpianam* appellat, cum prior tamen apud eundem facta ab editore *Bolsuungiana* ipsi audit.

1558.

Louanii apud M. Verhoffet. 8. P. Orosii liber apologeticus contra Pelagium de arbitrii libertate nunc primum editus, item Hieronymi epistola aduersus Pelagium, ad Ctesiphontem: ex editione Io. Costerii. *Cat. Bibl. Reg. Paris. T.* 1. *p.* 373.

1561.

Coloniae apud *Maternum Cholinum.* 8. P Orosii Presbyteri Hispani aduersus Paganos Historiarum libri septem. Vetustorum librorum auxilio a mendis vindicati et annotationibus ex vtriusque linguae historicis illustrati, opera et studio Franc. Fabricii *Marcodurani.*

Hic *Fabricius* Marcoduro Iuliacensis alias commentariis suis in varias Ciceronis orationes et Terentium notus est; Rectoris munere in Schola Dusseldorpiensi fungebatur eique ab a. 1563. praefuit, obiitque a. 1573. De Gerardo Bolsuingio et Io. Caesario iudicat, *necesse esse, vt vel eorum exemplaria non fuerint diligenter satis descripta, vel ipsi parum accurate opus perspexerint. Tot menda*, pergit, *re-*

licta

licta ab illis deprehendi, postquam eorum libros cum tribus manuscriptis conferre coepi. Neque vero satis habui vetustos libros ad huius tam praeclarae historiae emendationem aduocare: sed cum iam pridem multorum graecorum et latinorum auctorum collatione didicissem, ipsos libros scriptos multis saepe mendis foedatos esse, conduxi, et quasi conuocaui in vnum locum omnes, quos de his rebus, quas Orosius attigit, scripsisse aliquid potui recordari: qui autem illi et quot fuerint ex Annotationibus nostris apparebit, in quibus non tantum hanc editionem fulcire, sed et historiam illustrare sum conatus: vt adulescentes, qui cuperent ea, quae Orosius breuiter complexus est, plenius cognoscere, hac nostra admonitione instructi scirent, vnde illa essent petenda, eorumque lectione sitim suam explerent. Atque hoc quidem ego magno conatu studioque egi: quid vero sim consecutus, aliorum iudicio lubens permitto." Haec in ep. dedicatoria ad *Ioannem Vlattenum* Praepositum Aquensem, Craneburgensem et Carpensem Ducis Iul. Cliu. et Montium Cancellario, data h. ipso anno postridie Idus Martias. Notae singulis libris subiectae sunt.

1574.

Ibidem apud eundem. 8. P. Orosii — Historiarum libri septem. — studio *Franc. Fabricii.* Quibus nunc accessit eiusdem Orosii Apologeticus contra Pelagium, de arbitrii libertate.

Posterius opusculum absque notis, adeo vt a bibliopola adiectum esse, Fabricio scilicet iam vita functo, appareat. Quod typos attinet, priorem antecellit.

1582.

Ibidem apud eundem. 8. P. Orosii — Historiarum libri septem. et de libero arbitrio. Repetitio altera ed. Fabricianae.

1583.

Parisiis apud Mich. Sonnium. fol. Pauli Orosii historiarum libri VII. cum elogio et scholiis *Renati Laurentii de la Barre;* in eius *Historia christiana Vett. Patrum* a *p.* 183.

1589.

Parisiis fol. P. Orosii Presbyteri Hispani adversus Paganos historiarum libri septem, scholiis et elogio illustrati per *Laurentium Barrensem;* in *Tom. VII. Bibl. PP. Bign. p.* 339.

SAEC. XVI.

1615.

Moguntiae sumtibus Petri Cholini. 8. P. Orosii — Historiarum libri septem. — opera et studio *Fr. Fabricii* M. additae nunc demum *Ludouicii Lautii Notae* et R. P. *Andreae Schotti* e Societate Iesu Sacerdotis *Recensio.* Quibus etiam accessit etc.

Lautii, Belgae, Presbyteri Gandensis, notae paucae sunt, criticae et seorsim statim post praefationem Fabricii ante indicem adiectae. Simul exhibetur index Auctorum in Fabricii Scholiis emendatorum et illustratorum. Sed quae *Schotti* recensio sit, non liquet.

1618.

1618.

Coloniae Agr. ſumpt. Ant. Hierati. fol. P. Oroſii libri VII. hiſtoriarum ad B. Auguſtinum in *Bibl. PP. Tomo* V. *P.* I. *pag.* 335.

1622.

Ibidem apud eundem. fol. P. Oroſii Presbyteri apologeticus contra Pelagium de arbitrii libertate, ex recognitione *Andr. Schotti;* in *Tomo XV.* ſeu *ſupplemento Bibl. PP. Colon. p.* 144.

1639.

Pariſiis apud Aegidium Morellum. fol. P. Oroſii Hiſtoriarum libri ſeptem ex recognitione *Renati Laurentii de la Barre: item* eiuſdem de arbitrii libertate aduerſus Pelagium liber apologeticus; in *Supplemento Bibliothecarum PP. Pariſienſium Morelliano*, prius opuſculum *p.* 148. *ſeqq.* poſterius *p.* 800.

1663.

Moguntiae. [8.] P. Oroſii Hiſtoriarum libri VII. etc. cum annotationibus *Fabricii*, *Lautii* et *Schotti.*

Supplent huius editionis memoriam *Acta Erudit. Lipſ.* a. MDCCXLII. P. 1. m. Septembr. p. 481. Nec tamen errauit Hauercampus, Oroſium a Schotti inde recenſione vſque ad nouiſſimam plus centum et viginti annis ſine cuiuſquam editoris cura iacuiſſe dicens.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. P. Oroſii Presbyteri Tarraconenſis in Hiſpania libri VII. hiſtoriarum ad Auguſtinum; item liber Apologeticus de arbitrii libertate, in *Bibl. PP. Max.* T. VI. *pagg.*

 377

377—448. Resecta sunt in *Apologetico* capitula illa Augustini.

SAEC. XVIII.

1738.

Lugduni Batauorum, apud Gerardum Potuliet. 4. P. Orosii presbyteri Hispani aduersus Paganos Historiarum libri VII. vt et apologeticus contra Pelagium de Arbitrii Libertate. Ad fidem MSS. et praesertim Cod. Longob. Antiquiss. Bibliothecae Florentinae Mediceae S. Laurentii, adiectis integris Notis *Franc. Fabricii* Marcodurani et *Ludou. Lautii*, recensuit suisque animaduersionibus nummisque antiquis plurimis illustrauit SIGEBERTVS HAVERCAMPVS.

Ad manum erant Hauercampo non solum omnes priores editiones, sed etiam, quod potissimum sane fuit auxilium, vndecim codices MSS. Hisce igitur subsidiis *ea cura*, inquit, *recensui Orosium, quam mereri videbatur scriptor, cui expoliendo centum amplius annis defuisse fautores agnoscimus;* id est, vt nunc demum editus videri possit. Nam verissime monuit, quae sparsim ad illum Viri Docti notauerint, parca admodum manu collata esse, vt, quantum medelae ex MSS. eorumque adcuratiore, quam a prioribus factum fuit editoribus, inspectione, accesserit Orosio, facile conferenti pateat. De Orosio autem ipsius est iudicium, eum, *quamuis neque aurea, neque argentea Latinitatis aetate floruerit, et vix in aerea sibi locum retineat, nonnunquam quoque, pro seculi sui captu, anilibus fabulis, vt de vestigiis rotarum, quae reliquerint conspicienda adhuc Aegyptiorum persequentium currus, abripiatur, tamen, quum ob ipsius Operis multiiugem Historiam, non inutili breuitate congestam, et ad temporum*

porum rationem Conſulesque Romanos ſollicite digeſtam, tum propterea, quod integris, quos fruſtra iam quaerimus, magnis Hiſtoriarum et Annalium ſcriptoribus, atque in eo genere principatum tenentibus, ſit vſus, plurimi apud omnes Eruditos haberi ſolere. Hinc quae ad Hiſtoriae illuſtrationem ſpectant docte vbique appoſita ſunt, vt nihil ex hac parte deſiderari poſſit. Ac in hunc vſum etiam multa inſeri curauit numiſmatum antiquorum ſpecimina. Librum de arbitrii libertate adiecit quidem, quoniam a Fabricio in altera, quam adornauerat, editione factum obſeruaſſet, ſed abſque omni adnotatione, notatis ſolummodo in inferiori margine textibus biblicis, qui tam crebro in illo afferri ſolent. Praeterea Hauercampus in Praefatione ſua non ſolum hiſtoriam editionum Oroſii ab incunabulis typographiae inde breuiter et docte contexuit, ſed curauit etiam, vt omnes ſuperiorum editionum *praefationes*, eae etiam, quae minimi ad criſin momenti eſſent, nec omiſſo quidem ex Franc. Fabricii editione *Io. Ruremundi*, Fabricii diſcipuli, carmine ad praeceptorem gratulatorio, vna hic recuderentur. Denique ab arte praefulgidam eſſe hanc editionem obſeruamus, nec nominis, quod honoris cauſa ei praefixit, obliuiſcamur. Inſcripſit ſcilicet *Nicolao Griis*, Regi Daniae a Conſiliis ſtatus et ad Ord. Foed. Belgii Ablegato Extraord. Cf. etiam huius Oroſii cenſuram *in Nouis Actis Erudit. a.* 1742. *P.* 1. *n.* XI. *p.* 481 *ſqq.*

VERSIONES. Praeter Anglo-Saxonicam Regis Aelfredi translationem, haud aliam antiquiorem nouimus, quam Germanicam, auctore *Hieronymo Bonero.* Huius primam editionem exiſtimamus eſſe

eam, quae a. 1539. *Colmariae (Zü Colmar bey Barptholomeo Grüninger) fol.* prodiit, vt quidem coniicio ex praemiſſa *Boneri epiſtola* vernacula *ad Wolffium a Landtſperg d. Colmariae. 1. Octobr.* a. 1539. Inſcribitur autem, vt initium ſaltem afferam: „*Paulus Oroſius. Chronica und beſchreybung des heyligen Pauli Oroſii, ſo er hat gethan in Latin* etc. — *yetzund durch den achtparn und weiſen Herrn Hieroninum Bonern diſer zeit Oberſter Meiſter* (ſic) *der loblichen Reichſſtatt Colmar in obern Elſaſſ in dz nachfolgend Teutſch verdolmetſcht und gemeinen nutz zü güt an tag geben.*" Saepius illa deinde typis repetita eſt, verſus finem Saeculi XVI. nobiſque praeſto ſunt editiones *Francof. ad Moen. ſumt. Sigismundi Feyerabend.* 1576. per *Paulum Reffeler* et 1581. per *Ioh. Schmidt. fol.* excuſae.

Non multo Germanicae huic recentior videtur eſſe *Italica* hoc tit. *Paolo Oroſio tradotto di latino in volgare per* GIO. GUENNI DA LANCIZA *nuovamente ſtampato* ſine loco et anno. 8. In fine extant hae notae: *P. Alex. Pag. Benacenſes F. Bena. V. V.* Primo libro praemittitur argumentum, non item reliquis, qui vti et capita nullis ſeu titulis ſeu numeris diſcreta ſunt. Commemoratur in *Biblioteca degli Autori Greci e Latini volgarizz.* inſerta in *Raccolta d'Opuſc. ſc. e filol.* T. XXXIV. pag. 317.

Quod *Anglo-Saxonicam* attinet, iam ſuperiori ſaeculo exeunte ſpecimen illius dedit doctus Anglo-Britannus, hoc titulo: *Hormeſta Pauli Oroſii, quam olim patrio ſermone donauit Aelfredus magnus, Anglo-Saxonum rex Doctiſſimus; ad exemplar Iunianum deſcriptum edidit* GVILIELMVS ELSTOB, A. M. *et Coll. Vniu. Soc. Oxoniae e Theatro Sheldoniano A. D. MDCXC.* Integri tamen operis editio non

non secuta est, fortasse quod non satis numerosos emtores ea habitura videretur, saepiusque eadem spes ab aliis viris doctis, ad quos deinceps *Elstobii* exemplar peruenerat, non feliciori successu ostensa est, donec viginti abhinc annis tandem eruditissimus vir DAINES BARRINGTON omnibus eiusmodi impedimentis superior euasit, et non solum editoris sed interpretis etiam munere feliciter functus notasque insuper et mappam Geographicam Europae addidit. Titulus huius versionis est:

The Anglo-Saxon Version, from the Historian Orosius. By Aelfred the Great. Together with an English Translation from the Anglo-Saxon. London printed by W. Bowyer and I. Nichols. 8.

CODICES. *Bolsuingius* meminit duorum exemplarium MSS. qui ipsi in ed. Colon. a. 1526. praesto fuerint, inter quae erat vnum *Bibliothecae ecclesiae Cathedralis Coloniae* characteribus vetustis et insolitis scriptum. Apud reliquos ante Hauercampum editores codicum diserta mentio non fit. Ab hoc vero *vndecim* sequentes recensentur:

1) *Codex MS. Bibl. Lugduno-Batauae* chartaceus admodum recens, quippe anno 1463. absolutus, sed tamen valde bonus et, vt ille iudicauit, antiquissimus. Seruatur in Legato Perizoniano atque inscribitur: *de Orchestra Mundi.*

2) *Codex MS. eiusdem Bibl.* membranaceus, *Iustinum* habens adiunctum, olim Nicolai Heinsii, deinde Isaaci Vossii. Praefixos habet plures versiculos sic incipientes: *Orbis terrarum metasque situsque locorum, Computat hic sacri codex luculenter Orosi.*

3) *Codex MS. eiuſdem Bibl.* Inſcribitur: *Oroſii de Cladibus et miſeriis antiquorum libri ſeptem.* In fine: *Libri Oroſii Presbyteri de Cladibus et antiquis Miſeriis Mundi per manus ſcripti fratris Everardi de Novongio.*

4) *Codex quartus MS. eiuſdem Bibl.* cum *Iuſtino* quoque, inſcriptus: *Oroſii libri Hiſtoriarum de Ormeſta Mundi.* In fine iidem verſus ac in ſecundo.

5) *Codex MS. quintus Bibl. Lugd. Bat.* membranaceus ex If. Voſſii reliquiis emtus.

6) *Codex MS.* pergamenus per columnas ſcriptus, optimae notae; *penes ipſum editorem fuit,* ex Hulſiana quondam Bibl. coemtus. Eum plurimum ſibi profuiſſe teſtatur.

7) *Codex MS. Vltraiectinus* recentior et valde mendoſus, ſed qui tamen aliquot lectiones bonas ſuppeditauit. Contulit in vſum Hauercampi *Otto Arntzenius.*

8) *Codex MS. antiquus,* cuius collationem aliquando inſtitutam a *Iacobo Gronouio* filius *Abrahamus Gronouius* cum editore communicauit. Eum plurimum conuenire cum tertio Lugduno Bat. deprehendit.

9) *Codex MS. Florentinus Bibliothecae Laurentianae,* forma maioris quarti, Literis Longobardicis ante mille fere annos exaratus, veluti iudicauit Bibliothecae iſtius tunc praefectus *Antonius Maria Biſcionius,* qui non ſolum ſua manu ſuiſque oculis in Hauercampi gratiam eum contulit, ſed etiam literarum picturam, aeri incidendam, ad ipſum tranſmiſit, quam vna cum *Ratione Orthographiae eius et eorum, qui eum hac in re ſequuntur,*

tur, poſt *praefationes* inuenies. Mutilus tamen eſt, non ſolum ab initio libri primi, ſed totus liber ſeptimus etiam in eo deſideratur. Seruabatur in Bibl. Laurentianae Pluteo LXV. n. 1. eiuſque etiam meminit *Mabillonius de Re Diplom.* lib. V. p. 354.

10) *Codex MS. Florentinus eiuſdem Bibl.* ex Pluteo LXV. n. 35. ſaeculi decimi tertii, lacerus ab initio.

11) *Codex MS. Florentinus tertius eius Bibl.* ex eodem Pluteo n. 37. quem ſaeculi decimi quarti cenſent, incipiens: *Pauli Oroſii presbyteri Hiſpani de totius mundi calamitatibus liber primus.* Atque hi duo poſteriores etiam Longobardici illius Orthographiam, imprimis autem prior n. 35. ſequuntur. Eorum lectiones eiuſdem Biſcionii beneuolentiae Hauercampus debuit.

II.

INNOCENTIVS EP. ROM.

Natione Italus, patria Albanus, ineunte anno 402. in locum Anaſtaſii epiſcopus Romanus ordinatus eſt, doctrina atque alacritate huic muneri gerendo non impar. Nam a primo ſtatim ſuſceptae dignitatis die ad plures ad ſe, tum ſuper doctrinae, tum diſciplinae eccleſiaſticae capitibus, a diuerſarum regionum epiſcopis delatas quaeſtiones promte et copioſe reſpondit. Qua in re fieri non poterat, cum conſuetudines eccleſiae et quid illis conſentaneum eſſet explicaret et conſultantibus ſequendas eas proponeret, quin in ipſum ſemper aliquid auctoritatis redundaret ipſeque iubentis magis quam docentis perſonam, quo ſuopte ingenio erat propenſior, indueret, §. 1. Vita.

dueret. Non multo autem post ipsius muneris auspicia a. 403. subortae sunt Constantinopoli turbae illae in Ioannem Chrysostomum a factiosis hominibus contractae, quae huic non solum immensarum calamitatum causae extiterunt, sed tandem eum funditus oppresserunt. Innocentius vero, quo effrenatior erat inimicorum eius libido et felicior, imperatrice quoque in perniciem eius coniurante, audacia, tanto arctius communionis suae vinculo eum complexus est, quam illis interim negauit et Ioanne etiam mortuo tamdiu reddere fortiter recusauit, donec nomen eius in diptycha inter episcopos referrent. Quod quidem primus fecit Alexander Episcopus Antiochiae a. 414., cunctantius et vel inuiti vel dolose Theodosius Alexandri successor et Atticus post Acacium Constantinopolitanus Episcopus. Immo hic, sicuti etiam Cyrillus Alexandrinus, non ante Bonifacium I. ecclesiae Romanae reconciliatus esse dicitur *). Pelagianos errores Innocentius cum patribus Africanis, qui tum ex Synodo Carthaginensi et Mileuitana (a. 416.) tum etiam priuatis literis ad eum scripserant, damnauit: quamquam magis ipsi pax cum illis, quam bellum cum Pelagio cordi fuisse videtur, nisi forte alias in hac causa partes, easdem scilicet quas postea Zosimus suscepit, meditatus sit. Certe ambigua ad Africanos responsio tale quid portendebat. Infensior Nouatianis fuit, quos primus, teste Socrate, Romae degentes persequi coepit multasque eis Ecclesias ademit. Obiit die 12. mensis Martii a. 417. Inter praecipuas vitae

*) Nimirum liquido de his non constat. *Tillemont X. pag.* 660. sub Zosimo communionem instauratam esse coniicit. Sed secus statuit *Pagius ad Baronium.*

vitae eius felicitates merito numerari solet, quod suscepta Rauennam ad Honorium legatione a funesto deuastatae (a. 410.) per Alaricum vrbis adspectu remotus fuerit.

Supersunt *Innocentii Epistolae* XXXIV. his titulis: I. *Ad Anysium Thessalonicensem Episcopum*, scr. a. 402. II. *Ad Victricium Episcopum Rotomagensem*, scr. a. 404. III. *Ad vniuersos episcopos in Toletana Synodo constitutos* *), scr. eodem anno. Extat etiam forma breuiori in quibusdam Conciliorum et Epistolarum Pontificiarum editionibus. IV. *Ad Theophilum Episcopum Alexandrinum*, scr. eodem anno. Graece extat apud Palladium de Vita Ioannis Chrysostomi, latine autem conuersa est ibidem ab Ambrosio Camaldulensi. V. *Ad Exsuperium* Episcopum Tolosanum, scr. a. 405. VI. *Ad Clerum et populum Constantinopolitanum*, scr. eodem anno. Graece extat apud Sozomenum lib. VIII. c. 26. indeque apud Nicephorum Callisti lib. XIII. c. 32. VII. *Ad Aurelium Carthaginensium et Augustinum Hipponensium episcopos*, scr. circa a. 406. VIII. *Ad Ioannem Chrysostomum Constantinop. episcopum*, quae apud vnum Sozomenum l. VIII. c. 24. graece extat, scr. a. 407. IX. *Ad Rufum Episcopum Thessalonicensem*, scr. a. 412. X. *Ad Aurelium*, scr. a. 413. aut etiam 412. XI. *Ad Iulianum nobilem*, scr. circa a. 413. XII. *Ad Marcianum Episcopum Naïssitanum*, scr. circa idem tempus. XIII. *Ad Episcopos et Diaconos Macedones*, scr. a. 414. XIV. *Ad Episcopos per Macedoniam constitutos*, scr. eodem anno. XV et XVI. *Ad Alexan-* §. 2. Scripta.

*) Plerique MSS. *Tolosana* praeferunt, manifesto vitio.

Alexandrum Episcopum Antiochenum, ſcr. circa a. 415. XVII. *Ad Acacium Beroeae Episcopum*, ſcr. circa idem tempus. XVIII *Ad Maximianum Episcopum* de Attico Epiſc. Conſtantinop. ſcr. circa idem tempus. XIX. *Ad Bonifacium Presbyterum*, eodem tempore ſcr. XX. *Ad Alexandrum Episcopum Antiochenum*, ſcr. eodem tempore. XXI. *Ad Decentium Epiſc. Eugubinum*, ſcr. a. 416. XXII. *Ad Episcopos qui in Concilio Carthag. a.* 416. *adfuerant*, ſcr. a. 417. XXIII. *Ad Episcopos qui Concilio Mileuitano interfuerunt*, eodem anno ſcripta. XXIV. *Ad quinque Episcopos Africanos*, *Aurelium* ſcilicet, *Alypium*, *Auguſtinum*, *Euodium* et *Poſſidium*, ſcr. a. 417. XXV et XXVI. *Ad Aurelium Epiſc. Carthag.* eodem tempore ſcriptae. XXVII. *Ad Hieronymum Presb.* ſcr. eodem tempore. XXVIII. *Ad Ioannem Epiſc. Hieroſolymitanum*, eodem tempore ſcripta. XXIX. *Ad Probum*, Probi praefecti praetorio et Probae Falconiae, vt videtur, filium, incerti temporis, vt ſequentes omnes. XXX. *Ad Felicem Epiſc. Nucerinum.* XXXI. *Ad Maximum et Seuerum Episcopos per Bruttios.* XXXII. *Ad Agapitum, Macedonium et Marcianum episcopos Apulos.* XXXIII. *Ad Florentium Epiſc. Tiburtinenſem.* XXXIV. *Ad Laurentium Epiſc. Senienſem.*

Haud paucas huius pontificis, quae *interierunt*, Epiſtolas, temporum et occaſionum, quibus ſcriptae fuerunt, ordine habito, vna cum aliorum ad eas pertinentibus pariter amiſſis recenſet Couſtantius. Paucis indicat *ſuppoſitas*, inter quas vna eſt *ad Aurelium Epiſc. Carthag.* ab Iſidoro Mercatore ficta, quam in ſequenti, ſi comparuiſſet, Epiſtolarum Pontificiarum tomo parenti ſuo redditam exhibiturus erat. Interim alias quatuor, nempe *duas Innocentii ad Ar-*

cadium

cadium Imperatorem et alias *duas Arcadii ad Innocentium* in Appendicem primi Tomi coniecit.

Pleraſque, nempe XXI. Innocentii Epiſtolas nobis ſeruauit Dionyſius Exiguus, apud quem LVII. ſectiones ſeu *Decreta* conſtituunt hoc ordine, XXI. II. V. XXX. XXXI. XXXII. XIIII. XXXIII. XXIX. VII. XI. X. XIX. XVI. XVIII. XV. XX. XVII. XXXIV. XII. XIII. Epiſtolae XXII. XXIII. XXIV et XXV. inter Auguſtinianas extant, nec non apud Iſidorum Mercatorem et in Codice Queſnelli, XXV. etiam in Collectione Hiſpana Optima, poſterioris collectionis exemplaria III. quoque epiſtolam integram exhibent, quae, antequam a Sirmondo ederetur, ex Iſidoro in pleriſque Conciliorum editionibus mutilata legebatur. Quae num. XXVI. XXVII. et XXVIII. citantur primum editae ſunt *Romae* in antiquiſſima *Epiſtolarum Pontificiarum* editione, indeque a *Baronio* ad a. 416. recuſae. Hiſce duas inſuper ex codice Vaticano addidit *Lucas Holſtenius* in Collectione Romana, I. ſcilicet et IX. Denique IV. a Palladio de vita Chryſoſtomi ſeruata, latine ex interpretatione Ambroſii Camaldulenſis inter Epiſtolas Pontificias Romae excuſa et in variis deinde Conciliorum editionibus recuſa fuit. VI. apud Sozomenum et Nicephorum, VIII. apud vnum Sozomenum repertae ſunt. Iam quas Dionyſius Exiguus et Iſidoriana collectio praebent, eae fere etiam leguntur in Conciliorum editionibus. Vniuerſae autem praeter duas ab Holſtenio prolatas reperiuntur in antiqua Epiſtolarum Pontificiarum collectione, quam ſecutus eſt *Binius*. Iuſtum vero cultum vni *Couſtantio* debent, quem nuper iterum expreſſit *Andreas Gallandius* in *Bibliotheca PP. Veneta*. Sed quo magis haec lucem foenerentur, age proferamus potiora,

§. 3. Editiones.

tiora, quae in diuersis locis per annorum interualla prodierunt istarum collectionum exemplaria.

SAEC. XVI.

1525.

Moguntiae in aedib. Schoeffer. fol. Decreta Innocentii Papae (LVII. i. e. Epistolae XXI.); in ed. prima *Collect. Canonum Dionysii Exigui per Ioannem Wendelstinum.* Praemissa est vita Innocentii ex Platina.

1530.

Coloniae. fol. Decreta Innocentii papae; in *Concil. general. Iacobi Merlini, Tomo I. fol.* CLXX—CLXXXII. Exhibentur Epistolae XXVII. non continuis numeris connexae, sed singulae in capitula quaedam diuisae, quae fere ab initio cuiusque proposita sunt.

1535.

Parisiis apud Franciscum Regnault. 8. Decreta Innocentii Papae; in *Concilior. gen. et prouinc. quorund. collectione* eiusdem *Merlini. Tomo* I. *fol.* CLXXXII. a. — CXCV. b.

1536.

Basileae. fol. Innocentii Epistolae *aliquot,* 1) *ad Concilium Carthaginense.* 2) *Ad Concilium Mileuitanum.* 3) *Ad V. Episcopos* cum eorundem litteris ad ipsum missis; inter *selectissimas vetustissimorum praesulum epistolas, quae praeter cetera axiomata Christi humanitatem diuinitatemque adstruunt et liberi arbitrii vires declarant,* additas *Diui Clementis Recognitionibus* edente *Ioanne Sichardo, pagg.* 290—302. et in ampliore editione *Lamberti Gruteri.*

teri. *Coloniae Agrippinae* 1570. *fol. pagg.* 553—561. in qua tamen priores duae tantum recuſae ſunt.

1538.

Coloniae excudebat Petrus Quentel. fol. Decreta Innocentii Papae I; in *Conciliis Petri Crabbe Tomo* I. *fol.* CCLXVI—CCLXXXIV. Epiſtolae ſunt LXVIII. Crabbei lectiones vt et Merlinianas haudquaquam neglexerunt Couſtantius et Ballerinii.

1591.

Romae . . . . . *fol.* Innocentii Papae I. Epiſtolae et Decreta; in collectione *Epiſtolarum Pontificiarum Cardinalis Antonii Carafae Tomo I.*

Complectitur haec editio epiſtolas XXXIV. hoc ordine. I. *Ad Victricium.* II. *Ad Exuperium.* III. *Ad Felicem.* IV. *Ad Epiſcopos per Bruttios.* V. *Ad Epiſcopos Apulos.* VI. *Ad Epiſcopos Macedones*, incipit: *Mora coëpiſcoporum.* VII. *Ad Florentium.* VIII. *Ad Probum.* IX. *Ad Aurelium et Auguſtinum.* X. *Ad Aurelium*, inc. *Charitatis.* XI. *Ad Iulianam.* XII *Ad Laurentium.* XIII. *Ad Patres in Synodo Toletana.* XIV. *Ad Ioannem Chryſoſtomum.* XV. *Ad Clerum et Pop. Conſtantinop.* XVI. *Ad Theophilum Alex.* XVII. *Ad Arcadium Imperatorem* cum reſponſo eius. *Suppoſititia.* XVIII. *Ad Alexandrum*, inc. *Apoſtolici fauoris gratia.* XIX. *Ad eundem*, inc. *Quam grata mihi.* XX. *Ad eundem*, inc. *Opus et honor.* XXI. *Ad Bonifacium.* XXII. *Ad Acacium.* XXIII. *Ad Maximianum.* XXIV. *Ad Ioannem Hieroſolymitanum* hic primum edita ex vet. libro Bibl. Vat. quemadmodum ſequentes duae. XXV. *Ad Hieronymum.* XXVI. *Ad Aurelium*, inc. *Piiſſimam* (26.) XXVII. *Ad Epiſcopos Macedones*, inc.

Magna me gratulatio habuit. XXVIII. *Ad Marcianum Naiſſitanum.* XXIX. *Ad Decentium.* XXX. *Ad Aurelium*, inc. *Qua in dignitate*, ex MSS. codd. edita, ſed a Couſtantio reiecta. XXXI. *Ad Carthag. Concilium.* XXXII. *Ad Concil. Mileuitanum* cum ſcriptis eorundem PP. ad Innocentium. XXXIII. Ad V. Epiſcopos Africanos, adiecta eorundem ad Innocentium epiſtola. XXXIV. *Ad Aurelium*, inc. *In familiaribus ſcriptis* (25).

1593.

Madriti exc. Petro Madrigal. fol. Epiſtola Innocentii I. ad Synodum in Ciuitate Toletana; in *Collectione Concilior. Hiſpaniae*, diligentia *Garſiae Loaiſae. pagg.* 51 – 53. His iungi debet editio eiuſdem epiſtolae breuioris ſcilicet in *Collectione Conciliorum omnium Hiſpaniae et noui Orbis* etc. cur. *Ioſ. Saenz de Aguirre*, *Tomo* II. *Romae* 1694. *fol. pagg.* 151. 52. cum obſeruationibus huius Cardinalis in eandem, additaque pleniore ex reſtitutione *Iac. Sirmondi* cum notis variorum, *pagg.* 153—56. quae iunctim item reperiuntur in noua eiuſdem Collectionis editione auctore *Ioſepho Catalano Tomo* III. *pagg.* 42—47. *Romae* 1753. *fol.*

[1597.]

Romae. fol. Innocentii Epiſtolae XI; in *Baronii Annalibus Tomo V.* *)

Pro-

*) Ingenue fateor, me neſcire, quo anno primum Tomus V. huius operis prodierit. Sed ſi non prima vice hoc anno comparuit, certe recuſus eſt. (Cf. *Meuſelii Bibl. hiſt. T. I. P. I. pag.* 103.) In Bibliotheca Regia Gott. extat editio, quam primo intuitu principem omnino dixeris. Nam *primus* tomus excuſus eſt a. 1588. T. II. et III. 1594. T. IV.

Producuntur ab anno 404. vſque ad a. 416. incluſiue, I. *ad Theophilum* valde ab ea verſione, quam Couſtantius exhibet, diſcrepans, ad a. 404. II. *ad Clerum Conſtantinopolitanum*, ibidem. III. *ad Ioannem Chryſoſtomum*, ibidem. IV. *ad Bonifacium presb.* ad a. 408. V. *ad Alexandrum*, ibidem. VI. *ad Aratium.* VII. *ad Maximianum*, ibidem. VIII. *ad Iulianam*, a. 413. IX. *ad Ioannem Epiſc. Hieroſolymitanum*, a. 416. Hanc notat a ſe collatam eſſe cum alio codice ſcripto. X. *ad Hieronymum*, ibidem, ex eadem collatione. XI. *ad Aurelium*, ibidem. Inuenies autem haec eadem in ipſo *Tomo V.* ed. *Colon. apud Anton. Hierat.* 1624. et in *Tomo VI. et VII.* ed. *Manſi. Lucae.* 1740. et 41.

Saec. XVII.

1606.

Coloniae Agripp. apud Io. Gymnic. et Ant. Hierat. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Innocentii Papae Primi; in *Conc. gen. et prouinc. coll. Seuerini Binii T.* I. *pagg.* 570—591. Epiſtolae ſunt XXXIV. cum quibuſdam aliorum omnes ex ed. Epiſtolarum

Kk 2 Pon-

IV. 1600. T. VI. VII. 1607. T. VIII. 1599. T. IX. 1600. T. X. 1602. T. XI. 1605. T. XII. 1607., omnes aequabiliter charactere rotundo, luculento et nitido impreſſi ſunt *in Typographia Vaticana*, textu nullis numeris, quemadmodum in ſequentibus editionibus per ſingulos annos factum cernitur, diſtincto. Sed *quinti* tomi editio prima demum a. 1607. facta eſſe nequit, quoniam idem iam a Binio ad epiſtolas Rom. Pontiff. laudatur in *Conciliorum ed. Colon. a.* 1606. Vnde colligo poſteriora ſaltem huius exemplaris volumina non originaria ſed recuſa eſſe.

Pontiff. Rom. ſed ordine diuerſo expreſſae. Additae ſunt notae *Binii.* Biniana haec collectio repetita eſt ibidem a. 1618.

1609.

Lutetiae Pariſiorum apud Adrian. Beys. 8. Decreta Innocentii Papae; in Wendelſtiniana *Dionyſii Exigui* editione ſub titulo *Codicis Canonum Veteris Eccleſiae Romanae* h. a. et l. repetita *pagg.* 330—386.

1629.

Pariſiis ſumtib. Sebaſt. Cramoiſy. fol. Innocentii I. Papae Epiſtolae *tres* 1) *Ad Victricium Epiſcopum Rotomagenſem.* 2) *Ad Exuperium Epiſcopum Toloſanum.* 3) *Ad Patres in Synodo Toletana;* in *Conciliis Galliae* ed. a *Iac. Sirmondo Tomo* I. Tertia quidem epiſtola proprie ad Galliae concilia non pertinebat, licet in pleriſque MSS. perperam inſcribatur ad Patres Synodi *Toloſanae;* ſed quoniam in MSS. libris integriorem reperiſſet, quam vſque dum in omnibus editis comparuerat, non praetermittendam duxit occaſionem, quam primum poſſet, cum eruditis communicandi. Emendauit etiam reliquas duas ex MSS. codicibus tituloſque decretorum in illis variantes ipſe conſtituit; ſed cum ipſum opus praeſto nobis non ſit, in praeſenti haud quidquam nobis ſuppetit, quam vt lectores admoneamus, Couſtantium, quaecunque a Sirmondo praeſtita ſint, in editionem ſuam transtuliſſe.

1634.

Antverpiae ex officina Plantin. fol. Innocentii Papae I. Epiſtola XI. ad Aurelium Carthag. Epiſcopum ſcripta pro Paſchate anni Chriſti vulgaris 414; inter *Epiſtolas Patrum Antiquorum de Feſti Paſchalis*

lis ratione, quas *Doctrinae* suae *Temporum* subiunxit *Aegidius Bucherius p.* 480. Ad hanc epistolam faciunt disputata eius cap. V. et VII. in Victorium Aquitanum, quem hoc opere illustrare studuit, et cap. IX. de Iudaeorum Cyclo.

1645.

Parisiis e Typographia Regia. fol. Vita, Epistolae et Decreta Innocentii I. Papae; *in Conciliorum Tomo IV. Collectionis Regiae pagg.* 1—92. Binianae editionis iteratio.

1661.

Lutetiae Parisiorum apud Ludouic. Billaine. fol. Decreta Innocentii Papae (LVII): in *codice Dionysii Exigui* qualem praebet *Bibliotheca Iuris Can. Vet.* cur. *Guil. Voëllo et Henrico Iustello, Christophori Filio, pagg.* 194—210. Editio Codicis Dionysii Exigui, quam a. 1628. *Lut. Paris.* 8. pater Christophorus Iustellus procurauit, primam partem, non item Decreta Pontificum continet.

1662.

Romae typis Iacobi Dragondelli. 8. Innocentii epistolae *duae*, altera ad Anysium, altera ad Rufum; inter *Acta Synodi Romanae sub Bonifacio II. num.* IV. et V. edita in *Collectione Rom. Bipartita veterum aliquot Historiae ecclesiasticae monumentorum, edi coepta a Luca Holstenio et absoluta post eius obitum* cura *Card. Franc. Barberini. Parte* I. *pagg.* 45—51.

1671.

Lutetiae Parisiorum fol. Vita, Epistolae et Decreta Innocentii I. Papae cum notis Binii, Sirmondi et Albaspinaei; in *Conciliis Labbei et Cossartii, To-*

mo II. *pagg.* 1245—1309. Vide editionem Mansianam. Couſtantius et Ballerini frequenter Lectiones Labbeanas citant.

1673.

Pariſiis fol. Innocentii Epiſtolae tres 1) ad Epiſcopos Concilii Carthag. 2) ad Epiſcopos Conc. Mileuitani. 3) ad V. Epiſcopos Africanos cum Obſeruatione praeuia *Io. Garnerii;* in *Diſſertatione* eius II. ad *Opp. Marii Mercatoris Tomo* I. *pagg.* 194—199. Praecedunt Epiſtolae Epiſcoporum illorum vberioribus notis illuſtratae. Conſuluerunt hanc Garnerii operam diligenter Ballerini in opere mox laudando.

1675.

Lutetiae Pariſiorum Sumpt. Io. Bapt. Coignard. 4. Innocentii Papae Epiſtolae *aliquot;* in *Codice Canonum et Conſtitutionum ſedis apoſtolicae* a Queſnello edito in *Tomo* II. *Opp. Leonis M.*

Inſunt *Reſcriptum ad Conc. Carthag.* cap. VII. *Reſcriptum ad Conc. Mileuit.* cap. IX. *Reſcriptum ad V. Epiſcopos Afric.* cap. XI. *Epiſtola familiaris ad Aurelium Carth. Ep.* cap. XII. *Ad Exſuperium* cap. XXI. *Ad Macedonenſes Epiſcopos* cap. XXII. *Ad Decentium Eugubinum* cap. XXIII. *Ad Victricium Rotomagenſem* cap. XXIV. Repetita eſt haec ed. *Lugduni* 1700. *fol.*

1687.

Pariſiis e Typographia Regia. fol. Decreta Innocentii Papae; in Franciſci Pithoei editione *Codicis Dionyſii Exigui* h. a. et l. recuſa et variis acceſſionibus aucta. *pagg.* 191—213.

SAEC. XVIII.

1715.

Pariſiis ex Typographia Regia. fol. Innocentii Papae I. Epiſtolae XXVII; in *Harduini Conciliis Tomo* I. *pagg.* 995—1032. Sunt partim ex Dionyſiana partim ex Iſidoriana collectione profectae et eodem ordine iam a Merlino vulgatae, ſed complurium MSS. ope variis in locis emendatae. Epiſtola ad PP. Toletanos ex Sirmondo deſcripta eſt.

1717.

Rotomagi apud Franc. Vaultier. fol. Epiſtola Innocentii Papae ad Victricium Epiſcopum Rotomagenſem collata ad MSS. codd. optimae notae, codicem S. Germani Pariſ. annorum 1100. Colbertinos duos annorum 800. et S. Petri Carnotenſis vnum 700. annorum; in *Conciliis Rotomagenſis Prouinciae* ſtudio *Guil. Beſſin* e Congreg. S. Mauri *P.* I. *pagg.* 3 — 6.

Num vero ab ipſo editore, an iam olim a Sirmondo libri iſti MSS. exhibiti fuerint, diiudicare nequeo.

1721.

Pariſiis fol. Innocentii I. Papae Epiſtolae et Decreta nouo ordine diſpoſitae, emendatae notiſque et admonitionibus illuſtratae a PETRO COUSTANTIO; in *Epiſtolis Rom. Pontiff. T.* I. *pagg.* 739—931.

Ordinem chronologicum, quem Couſtantius inſtaurauit, ſupra indicauimus. Inſertae ſunt *num.* IV. *Ioannis Conſtantinopolitanae vrbis epiſcopi ad Innocentium* epiſtola gr. et lat.; *num.* VIII. *Exemplum Sacrae Honorii Auguſti miſſae ad Principem Orientis* [*Arcadium*, quae primum ex vetuſto libro Vat.

Bibliothecae prodierat in Epiſtolis Roman. Pontiff. Antonii Carafae; *num.* IX. *Honorii Epiſtola ad Arcadium* altera (in cauſa Ioannis Chryſoſtomi tertia) gr. et lat.; *num.* XI. *Ioannis Chryſoſt. ad Innocentium Epiſtola* gr. et lat.; *num.* XXVI. *Epiſtola Carthaginenſis Concilii ad Innocentium; num.* XXVII. Mileuitani Conc. epiſtola ad eundem; *num.* XXVIII. *Epiſcoporum quinque ad eundem; num.* XLII. *Litterarum Pelagii ad Innocentium, poſt mortem eius, ſed cum eum defunctum neſciret, ſcriptarum fragmenta.* Accedit *Notitia Epiſtolarum non exſtantium, quae ad Innocentium attinent,* ſolita ipſi diligentia conſcripta, in qua amplius XL. enumerantur. In *Appendice pagg.* 102—110. ſuppoſititiae eius et Arcadii nominibus epiſtolae addita praefatione et notis proponuntur. Quod textus ſinceritatem attinet, plurimis adiutus fuit Couſtantius libris MSS. collectionum Dionyſii Exigui, Hadrianeae, Hiſpanae et Iſidorianae. Et Dionyſianae quidem primigeniae valde laudat codices duos peruetuſtos, Corbeienſem medio ſaeculo VI. ſcriptum, et Colbertinum literis Longobardicis exaratum. Sed nec deterioribus in aliis vſus eſt, de quo illuſtre exemplum praebet epiſtola III. ad Epiſcopos in Toletana ſynodo conſtitutos. Quam cum in variis MSS. Collectionis Hiſpanae exemplaribus, ſicut in omnibus Iſidori Mercatoris mutilam reperiſſet Couſtantius, parum abfuit, quin ab eo, qui Hiſpanam collectionem concinnauit, mutilatam ſuſpicaretur. Amouerunt autem iſtam ſuſpicionem codices duo, alter Colbertinus 700. annorum, alter recentior Coislinianus *de inſtitutione Clericorum*, ex ſolius Hiſpanae collectionis monumentis compoſiti, in quibus plane legebantur iſta capitula, quae in breuiori exemplari deſiderantur. Mox vbi plura genuina et ſincera ex eccleſiis Vrgellenſi,

Gerundensi et Riuipullensi huius collectionis exemplaria inuenisset, in quibus integra haec epistola, quemadmodum etiam in Corbeiensi et Fossatensi tunc Colbertino codice, extaret: intellexit, a nullo alio quam ab impostore Isidoro mutilatam esse, scilicet qui contentus generalia decreta exscripsisse, cetera, quae ad personas causasue speciales attinerent, vt a scopo suo magis aliena subtraxerit. Nec vero huic opinioni officere monet, quod in quibusdam collectionis Hispanae exemplaribus velut Laudunensi, Nouiomensi et Bellouacensi decurtata legatur; nam quamuis ex Hispana collectione ista descripta sint, deprehendisse se tamen eum, a quo scripta dictataue fuerint, etiam collectionem Isidori penes se habuisse et eam Hispanae interdum, etsi raro, antepofuisse, idque nominatim ex Epistola Vigilii papae ad Profuturum liquere.

1757.

Venetiis apud Simonem Occhi. fol. Innocentii Papae I. epistolae *aliquot;* in *Codice Canonum Sedis Apostolicae* a Quesnello olim edito, nunc ad MSS. codices denuo recognito et in meliorem formam restituto a *Ballerinis* fratribus.

Epistolae et capitula quibus continentur, supra indicata sunt. Praestantissimam in hac editione partem faciunt notae editorum, emendationes et variantes lectiones ex pluribus libris MSS. et editis suppeditantes.

1759.

Florentiae expensis Antonii Zatta. fol. Vita, Epistolae et Decreta Innocentii Papae I; in *Amplissima Conciliorum Collectione Ioannis Dominici Mansi, Tomo* III. *pagg.* 1025—1132.

Binium ſequitur cum Labbeo non ordine modo, ſed et numero epiſtolarum, omiſſis etiam duabus ad *Rufum et Anyſium epiſcopos Theſſalonicenſes.* Binii notae vbique inculcatae ſunt, ad II. vero, III. et XXIII. etiam Iacobi Sirmondi, tum quas ipſe editioni Conciliorum Galliae addiderat, tum poſthumae a Labbeo in Appendice ad Tom. II. vulgatae, nec non Gabrielis Albaſpinaei quaedam in tertiam adiectae ſunt. Miraberis fortaſſe, cum nihil a Couſtantio deſumſerit, quid ſit, quod Graecas tamen epiſtolas ex eo dare ipſiuſque annotationibus ſtipare maluerit. In Appendice pag. 1127. proponitur excerptum *de epiſtola Innocentii Papae ex Concilio Nicaeno* ex vetuſto codice Lucenſi iam pridem in *Supplem. P. Manſi.* T. I. p. 277. excuſum. Succedunt *Canones e nonnullis Innocentii epiſtolis collecti et in epitomen redacti* cum praeuia *in eandem epitomen diſſertatione.*

1772.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. S. Innocentii I. Papae Epiſtolae: quibus nonnullae intextae ad eundem Pontificem miſſae. Ex editione V. C. *Petri Couſtant.*; in *Biblioth. PP. et SS. Vet. Eccleſ. Andreae Gallandii Tomo* VIII. *pagg.* 545—612. In *Prolegg. caput XVIII.* de Innocentio tractat.

1785.

Matriti apud Ioachimum Ibarra. 4. Innocentii Epiſtola ad Epiſcopos in ſynodo Toletana; in *Summa Conciliorum Hiſpaniae Matthiae de Villanuño T.* I. *pagg.* 159—168. cum notis eiuſdem.

1789.

Pariſiis ſumtibus Petri Didot, filii primogeniti. fol. Innocentii I. Papae epiſtolae 1) ad Victricium Epiſco-

Episcopum Rotomagensem. 2) ad Exuperium Episcopum Tolosanum, ex recensione et cum notis et praeuiis Obseruationibus *Petri Coustantii;* in *Collectione Conciliorum Galliae, tam editorum, quam ineditorum*, quam modo inchoarunt *PP. Benedictini e Congreg. S. Mauri, Tomo* I. *pagg.* 303—322.

Sunt eaedem, quas vna cum tertia *ad episcopos Synodi Toletanae* inseruerat quondam Galliae Conciliis Iac. Sirmondus. Consultius autem actum est a Patribus Maurinis, quod minime Coustantii copias repudiauerint. Omiserunt etiam tertiam epistolam, non improbantes Sirmondi consilium, qui integram proferre poterat, quae ad ipsius aetatem vsque mutila tantum noscebatur, sed ob id ipsum scilicet, quod nunc non amplius opus esset, quod tum res postulare videretur.

12.

Zosimvs Ep. Rom.

Zosimus natione Graecus sedere coepit die XVIII. §. 1. Vita.
eiusdem mensis, quo Innocentius decesserat, et breve episcopatus sui tempus multis non tam rebus gestis quam conatibus illustrem seu famosum potius reddidit. Ex quibus primo loco sese offerunt acta super Coelestio et Pelagio. Vterque horum, alter praesens, alter per epistolam episcopum Romanum sollicitauerant, vt causam suam inique ab Africanis patribus iudicatam retractaret, eosque nihil orthodoxae fidei contrarium sentire cognosceret. Vterque etiam libellum fidei exhibuit, in quo, nisi forte quaedam captiose posita vel praetermissa erant, nihil a catholica regula alienum et recedens reperiebatur. Imprimis autem Coelestius strenue querelas suas tam contra accusatorem suum, Paulinum Diaconum, quem

quem calumniae et malarum artium insimulabat, quam iudices, a quibus praepostero iudicio damnatum sese querebatur et iam pridem ad Innocentium prouocasse affirmabat, coram Zosimo persequi coepit, isque tantum eis detulit, vt solemnem eius causa in S. Clementis Basilica consessum haberet, in quo discussis actis superioribus, lectoque libello Coelestii, cum praesens ad singula interrogatus fidem de omnibus fecisse visus esset, illico absolutus est. Africani vehementem a Zosimo increpationem tulerunt, datumque iis duorum mensium spatium, intra quod praesentem aliter sentire redarguerent, Paulinus vero ad accusationis suae causam defendendam Romam venire iussus est. Dici autem vix potest, quam plenae fuerint Zosimi litterae, praesertim illae, quibus Pelagii libellum publice lectum ac probatum esse significabat, gaudio et gratulatione de patefacta coram omnibus damnatorum innocentia et plene purgata calumnia. Verumtamen hanc animi affectionem repente mutauit Honorii edictum *datum Rauennae pridie Kal. Maias Honorio XII. Theodosio VIII. Coss.*, adeo, vt idem Zosimus, qui nihil non fecerat, quo solemniorem Coelestii et Pelagii absolutionem redderet, iam ad damnandos eos festinaret, operamque daret, vt omnibus per Orbem terrarum episcopis damnatio illa innotesceret, immo, vt omnes suo suffragio quasi resonare eam facerent. Ita saltem et haec, quae non sua sponte faciebat, auctoritate sedis Romanae peragi videbantur, cuius si non disertus, assiduus tamen praeco fuit. Hoc nomine etiam Patrocli Arelatensis episcopi, hominis famae quam maxime ancipitis, sed cui Constantius, magister militum, postea Augustus, fauebat, causam contra Proculum Massiliensem, Hilarium Narbonensem, et Simplicium Viennensem episcopos iurium suorum

ſuorum defenſores ſuſcepit, eique ſuopte arbitrio ius metropolitae in Viennenſi etiam et duabus Narbonenſibus prouinciis tribuit, iactans antiquam conſuetudinem, quae nulla vnquam fuerat, et ſtatuta patrum, et reuerentiam Trophimo neſcio cui, quem Sancti titulo decorabat, debitam, vtpote qui primus metropolitanus Arelatenſis ciuitatis e ſede Romana olim tranſmiſſus fuiſſet. Et cum eadem res iam ante plures annos in ſynodo quadam Taurinenſi diſceptata et pacis et concordiae ſeruandae cauſa ad ſingulorum placitum quodammodo compoſita videretur, vehementer hinc increpauit Proculum, *qui hac praeſumtione a ſynodo longe aliud agente in Apoſtolicae ſedis iniuriam ſubripiendum putaſſet, vt ſibi concilii illius emendicata praeſtaret obreptio ordinandorum ſacerdotum, veluti metropolitano in Narbonenſi ſecunda poteſtatem.* Quid? quod eundem ſpreta Zoſimi vſurpatione ius ſibi tributum exercentem deponere clerumque ac plebem Maſſilienſem hortari auſus eſt, vt Patrocli nutui et conſilio obtemperarent ab eoque nouum epiſcopum acciperent. Maſſilienſes tamen adhortatoriae eius non modo non paruerunt, ſed Proculo ne minimum quidem de beneuolentia et exiſtimatione tum apud ſuos tum exteros hac Romani epiſcopi offenſione et damnatione, quam ad diuerſas terras direxiſſe profitetur, detractum fuit, ſedemque ſuam ad obitum vſque tranquille tenuit, ſanctitatis nomine etiam ab Hieronymo laudatus. Licet autem Hilarius Narbonenſis et Simplicius Viennenſis epiſcopi Zoſimo ceſſiſſent, non vbique tamen clerus earum prouinciarum in illius ſententia acquieuit, vt ex Bonifacii ſucceſſoris Zoſimi actis diſcimus. Enimuero non ſic affectus erat Zoſimus, vt ſi quid ipſi irritum cecidiſſet, ab animo iſto damnationis auido deſiſteret; immo morti fere propinquus

pinquus nouum nec diſſimile cum Africanis epiſcopis ſuper appellationibus ad ſedem Romanam certamen occepit. Occaſionem praebuit presbyter quidam Siccenſis, Apiarius nomine, ab epiſcopo ſuo Vrbano ob multa et grauia crimina excommunicatus, a Zoſimo autem, ad quem confugerat, non ſolum in communionem receptus, ſed etiam ſpe amiſſa recuperandi ſuſtentatus. Auſum hoc manifeſto legibus eccleſiaſticis, quales patres Concilii Nicaeni canone V. ſanxerant, repugnans, non ſine magna eccleſiarum Africanarum offenſa accidere poterat. Mox autem alio res ſpectare coepit. Quippe Zoſimus legatos a latere Carthaginem miſit et quaſi iudicis ſuperioris auctoritate, quam Romano epiſcopo in Canonibus Nicaenis conceſſam aut potius confirmatam iactitabat, Apiarium reſtitui iuſſit. Sed morte oppreſſus motus hinc exortos non reſciuit. Viuendi enim finem fecit d. XXVI. Decembris a. 418. anno vno, menſibus nouem et nouem diebus ſecundum Proſperum in Pontificatu exactis.

§. 2. Scripta. Quatuordecim *ſuperſunt* Zoſimi epiſtolae; ſcilicet I. *Ad vniuerſos Epiſcopos per Gallias et ſeptem prouincias conſtitutos*, ſcr. a. 417. ſicut et ſubſequentes ſex. II. *Ad Aurelium et vniuerſos Epiſcopos per Africam conſtitutos*, incipiens *Magnum pondus*. III. *Ad eoſdem*, inc. *Poſtquam a nobis Coeleſtius*. IV. *Ad Aurelium et vniuerſos Epiſcopos per Africam conſtitutos*, *vniuerſis Epiſcopis per Gallias et ſeptem prouincias*, *vniuerſis Epiſcopis per Hiſpaniam conſtitutis, a pari* *). V. *Ad Epiſcopos prouinciae Vien-*

*) Interpretatur haec verba, in Zoſimi epiſtolis primum, in ſequentium pontificum literis frequenter occurrentia, quod plura paria ac ſimilia eiuſdem epiſtolae

Viennenſis et Narbonenſis ſecundae, a pari. VI. *Ad Hilarium Epiſcopum Narbonenſis primae provinciae.* VII. *Ad Patroclum Epiſcopum Arelatenſem.* VIII. *Ad Heſychium Epiſcopum Salonitanum.* a. 418. IX. *Ad Patroclum Epiſcopum Arelatenſem.* X. *Ad Clerum, Ordinem et plebem conſiſtentem Maſſiliae.* XI. *Ad Aurelium et ceteros qui in Concilio Carthag. adfuerunt, epiſcopos.* XII. *Epiſtola ſeu Commonitorium ad presbyteros et diaconos ſuos Ravennae* (negotiorum Eccleſiae curandorum cauſa) *conſtitutos.* XIII. *Commonitorium* ſeu potius *Fragmentum Commonitorii ad Fauſtinum epiſcopum et Philippum et Aſellum presbyteros, legatos ſuos.* XIV. *Ad Epiſcopos per Byzacium conſtitutos.*

Inter *deperditas* tres quatuorue eiuſdem praeſulis epiſtolas celebris maxime eſt *Tractoria* illa, quae Pelagium et Coeleſtium damnat, *per totum Orbem*, vt Mercator inquit, *miſſa*, cuius nonniſi paucula *fragmenta* ſuperſunt.

Duae Zoſimi epiſtolae in Dionyſiana et reliquis Decretorum collectionibus ſeruatae cum iiſdem et ex iis ſaepius ſunt editae. *Vndecim* deinde *Baronius* partim ex Vaticano, partim ex Arelatenſi codice in lucem emiſit. Numerus mox auctus eſt *vna*, quae in codice monaſterii Weingartenſis reperta fuit a *Binio*. Has denique *Couſtantius* codicum MSS. et doctrinae vberrimae ſubſidio ita formauit, vt merito eum ſolum repraeſentandum duxerit *Gallandius*. Singula ex indice ſequenti accuratius noſcantur. §. 3. Editiones.

SAEC.

epiſtolae exempla ſeorſum ſingulis ſeu prouinciis aut eccleſiis ſeu viris in inſcriptione praenominatis tradenda fuerint.

SAEC. XVI.

1525.

Moguntiae. fol. Decreta Zoſimi Papae I—IV. (quibus *duae* epiſtolae ad Heſychium et ad presbyteros Ravennae conſtitutos comprehenduntur;) in prima ed. *Collectionis Canon. Dionyſianae. Cf. Innocentius.*

1530.

Coloniae. fol. Decreta Zoſimi pape (totidem,) in *Merlini Conciliis Tomo* I. *fol.* CLXXXII.

1535.

Pariſiis. 8. Eadem; in *eadem Collectione T.* I. *fol.* CXCV. VI.

1538.

Coloniae. fol. Decreta Zoſimi, in *Conciliis Petri Crabbe T.* I. *fol.* CCLXXXVIII—IX. Subiicitur Decretum eiuſdem ex Gratiano deſumptum, *quod Apoſtolicae ſedis authoritas contra ſanctorum ſtatuta aliquid condere non valeat.*

1591.

Romae. fol. Zoſimi epiſtolas in Magna *Collectione Epiſtolarum Pontificiarum Card. Antonii Carafae* locum obtinere nullus dubito, ſed quot qualeſue ignorare me fateor. Binius eam non allegat. Baronius ſemel, dum Epiſtolam ad Heſychium citat. Inde colligo, ineſſe non plures, quam duas ſuperioribus editionibus euulgatas.

1597.

Romae. fol. Zoſimi papae epiſtolae XII; in *Baronii Annalibus Tomo V.* I. *ad Africanos de Coeleſtio.* II. *Ad eoſdem ſuper Pelagio.* III. *Ad vniuer-*

vniuerſos Epiſcopos per Gallias et ſeptem prouincias conſtitutos. IV. *Ad vniuerſos Epiſcopos Africae, Galliarum et Hiſpaniae.* V. *ad Epiſcopos prouinciae Viennenſis et Narbonenſis ſecundae.* VI. *ad Hilarium Narbonenſem.* VII. *ad Patroclum.* VIII. *ad Simplicium Viennenſem:* ad a. 417. I. num. 19. II. 25. (ex Cod. Vat.) III. 41. IV. 44. V. 49. VI. 50. VII. 52. (ex Cod. Arelat.) VIII. *ibidem* (ex Bibl. Floriacenſi ed. a Io. Coeleſtino). IX. *ad Aurelium.* X. *ad Patroclum* altera incipiens *Cum et in praeſenti cognoueris* etc. XI. *ad clerum et plebem Maſſilienſem:* a. 418. n. 4. et 5. (ex cod. Vat.) n. 40. 41. (ex Cod. Arelat.) XII. *Commonitorium ad Fauſtinum et Presbyteros Philippum et Aſellum:* ad a. 419. a. I. Bonifacii. De ed. Annalium Baronii vide quae ſupra in Innocentio diſputata ſunt. Continentur haec *Tomo* V. ed. *Rom. et Colon.* et VII. *Manſianae.*

Saec. XVII.

1606.

Coloniae Agr. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Zoſimi cum notis *Seu. Binii* in *Conciliis* eiuſd. *Tomo* I. *pagg.* 605 - 612.

Inſunt Epiſtolae XII. nempe *duae* (priores) ex ſuperioribus editionibus, et *decem* ex Baronio, eodem quo antea indicauimus ordine. Deſunt autem, quae ibi fuerat *octaua*, *ad Simplicium*, et *duodecima*, *ad Fauſtinum.* Poſteriorem non aduertiſſe videtur Binius, cum longius a ceteris abſit ſub Bonifacio. Denique monebo, me *epiſtolam ad Epiſcopos per Byzacium conſtitutos*, quam primum Binium produxiſſe ſignificat Couſtantius, inter has reperire non potuiſſe.

1609.

Lutetiae Parisiorum 8. Decreta Zosimi cum vita eiusd. ex Platina; in *Codice Canonum Vet. Ecclesiae Romanae pagg.* 386—92. Ex ed. Wendelstini.

1629.

Parisiis, fol. Zosimi Papae epistolae; in *Conciliis Galliae Iacobi Sirmondi. Tomo* I. Insunt eaedem epistolae, quas ex Codice Arelatensi vulgauit Baronius. Ipse autem, vt ex notis eius apud Mansium discimus, MS. hoc exemplar, vt et aliud Lirinense et tertium Pithoeanum, euoluit.

1644.

Parisiis ex Typogr. Regia. fol. Vita, Epistolae et Decreta Zosimi Papae; in *Collectione Regia Conciliorum Tomo* IV. *pagg.* 389—418. Sequitur haec editio per omnia Binium, nisi quod notae eius, praeter illas, quas vitae subiunxit, omissae sint. Accessit vero *Epistola num.* XIII. *ad Episcopos per Byzantium* (sic) *constitutos*, de qua supra mentio est facta.

1661.

Lutetiae Parisiorum. fol. Decreta Zosimi Papae; in *codice Dionysii Exigui* ed. in *Bibl. Iuris can. Voelli et Iustelli pagg.* 211. 12.

1671.

Lutetiae Parisiorum. fol. Vita, Epistolae et Decreta Zosimi Papae cum notis Seuerini Binii; in *Sacrosanctis Conciliis Phil. Labbei et Gabr. Cossartii Tomo* II. *pagg.* 1554—76. Addita sunt *Fragmenta Tractoriae* Zosimi cum Obseruatione Labbei et in Appendice notae postumae Iac. Sirmondi.

1673.

1673.

Pariſiis. fol. Zoſimi epiſtolae II. ad Aurelium et Epiſcopos per Africam conſtitutos et III. ad Aurelium et ceteros Epiſcopos, qui in Concilio Carthag. adfuerant: apud *Garnerium* et *M. Mercatorem* in *Diſſ.* II. ad *Tomum* I. *de Synodis in Cauſa Pelag. habitis, Synodo nona et undecima. pagg.* 202—204. et 209. Notae Garnerii ad priores duas contra Capellum diriguntur, qui eas adulterinas dixerat.

1687.

Pariſiis ex Typogr. Regia. fol. Decreta Zoſimi; apud *Dionyſium Exiguum in ed. Franc. Pithoei* h. a. recuſa *pagg.* 213—15.

1690.

Pariſiis. fol. Zoſimi epiſtolae III. ad Epiſcopos Africanos in cauſa Coeleſtii et Pelagii; inter *varia monumenta ad hiſt. Pelag. ſpectantia P. II. Appendicis* ad Tomum X. *Operum Auguſtini* ed. *Benedictinorum.* iuxta ex. Antverpienſe (1700). *pagg.* 66—68. et 70.

SAEC. XVIII.

1715.

Pariſiis ex Typogr. Regia. fol. Decreta Zoſimi Papae (ex Dionyſii et Iſidori collectionibus MSS. Bibl. Collegii Soc. Ieſu Pariſ.); in *Harduini* Conciliis *T.* I. *pagg.* 1233—36.

1721.

Pariſiis. fol. Zoſimi Epiſtolae et Decreta; inter *Epiſtolas Pontiff. Rom.* curante *Petro Couſtantio T.* I. *pagg.* 934—1006.

Couſtantius XIV. praebet epiſtolas eodem ordine ac ſupra a nobis ſunt recitatae. Fragmenta aliarum et imprimis Tractoriae praebet *Notitia* ſubiuncta *Scriptorum non exſtantium, quae ad Zoſimum papam attinent.* Praeterea inſertae ſunt inter VII. et VIII. *Libellus Paulini*, de quo nos infra, inter XI. et XII. *Honorii conſtitutio ad Agricolam praefectum de concilio VII. prouinciarum ſingulis annis Arelate habendo.* De notis editoris nihil dicere attinet, quandoquidem earum praeſtantiam nemo non agnoſcit. Adhibuit plures MSS. codices, ex quibus inſigniores quoſdam iam ad Innocentium laudauimus.

1760.

Florentiae. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Zoſimi Papae; in *Ampliſſima Conciliorum Collectione ed. Io. Dom. Manſi, Tomo IV. pagg.* 348—372. Labbeum ſequitur editor. Inde eſt quod praeter Binii notas, etiam Sirmondi, tum quas ſtatim ad Concilia Galliae ediderat, tum poſtumas et Phil. Labbei pauculas adiunxerit. Paſſim etiam Manſius ex Harduino et Couſtantio Variantes aliquot lectiones enotauit.

1773.

Venetiis. fol. S. Zoſimi Papae epiſtolae: quibus intexitur Honorii Imp. Conſtitutio ad Agricolam Praefectum. Ex editione Petri Couſtantii V. C.; in *Bibl. PP. et SS. Eccl. Vet. Andreae Gallandii Tomo IX. pagg.* 1—20. De Zoſimo diſquiritur *capite* I. *Prolegomenorum pagg.* I—V.

1789.

Pariſiis apud Petr. Didot. fol. Zozimi papae epiſtolae cum decretis et decretorum titulis vti a Sirmondo compoſiti fuerant et Admonitione in eaſdem

nec

nec non notulis ex Coustantio selectis; in nouissima *Collectione Concilior. Galliae. T. I. pagg.* 332—350.

13.

SEVERVS MINORICENSIS EPISCOPVS.

Huius Seueri temporibus Minoricae Hispaniarum insula magna contigit Iudaeorum, qui frequentes in ea consederant, ad fidem christianam conuersio, praeeunte imprimis quodam Theodoro, opibus et dignitate inter sectae istius homines omninoque in Magone oppido insulae eminente. Causam huius tam subiti ardoris vulgi opinio eiusque interpres Seuerus tribuebat reliquiis S. Stephani Martyris, quas Orosius ex Oriente redux in ecclesia oppidi illius collocarat, cum antea ipsi constitutum fuisset, ad Hispanias eas portare. Quodsi verum fuit, sancti illius ossa causa facta sunt conseruatae Seueri, obscuri alias hominis, memoriae. §. 1. Vita.

Scripsit enim hac de re *Epistolam ad omnes orbis terrarum Episcopos, Presbyteros et Diaconos*, signatam *post consulatum Honorii XI. et Constantii II.* (reuera Coss. Honorio XII. et Theodosio VII.) i. e. anno 418. quae hodie superest. §. 2. Scripta.

Vulgauit eam primus e schedis Vaticanis erutam Baronius in Annalibus ad annum 418. n. XLIX. seqq. (in *ed. Mans.* num. XLIV—LXXII. T. VII. *pagg.* 140—148.) Exinde *Benedictini* Operum *Augustini editores* inseruerunt *Appendici Tomi* VII. *col.* 15. (*ed. Antverp. col.* 11—18.) hoc titulo: *Severi epistola ad omnem Ecclesiam de virtutibus in Minoricensi insula factis per reliquias sancti Stephani Martyris.* §. 3. Editiones.

14.

Hesychius Salonitanus.

In Dalmatia episcopus non confundendus cum Hesychio Hierosolymitano, claro Scripturarum interprete, qui a. 433. decessit. Cum Augustino et Ioanni Chrysostomo epistolarum habuit commercium, cuius nunc etiam reliquiae sunt testes vtriusque epistolae. Etiam Zosimi Papae epistola ad eum fertur Honorio XII. et Theodosio VIII. Coss. Obiit ante annum 429. siquidem Augustinus in opere de Ciuitate Dei Lib. XX. c. 5. eius tanquam defuncti meminit. Superest ipsius *Epistola* vna *ad Augustinum*, quae inter huius epistolas vulgari consueuit, in *ed. Louaniensi* num LXXIX. in *Benedictina* vero num. CXCVIII. Augustini epistolae ibidem inueniuntur iuxta positae, in *Louan.* quidem num. LXXVIII. et LXXX. in *Bened.* num. CXCVII. et CXCIX.

15.

Bonifacius I. Ep. Rom.

§. 1. Vita. Patria Romanus et prouectae iam aetatis presbyter cum episcopatus huius honorem, quamquam non sine aemulo, adipisceretur. Antequam enim, altero scilicet post exsequias Zosimo persolutas die, h. e. XXVIII. Decembris a. 418. a plebe et presbyteris in ecclesiam Theodorae conuenientibus eligeretur et sequenti die in ecclesia S. Marcelli episcopus consecraretur, ipso exsequiarum Zosimi die ab alia factione Eulalius archidiaconus in basilica Lateranensi ordinatus erat, cui Praefectus Vrbi Symmachus adeo fauebat, vt Imperatorem etiam facili negotio in partes eius deduceret. Sed cum Honorius supplicationi asseclarum Bonifacii tantum tribuisset, vt tota

tota causa coram episcopis recognosceretur, nec vero cum pertinaci partium altercatione finiri ea potuisset, sed ad seditionem animi spectare viderentur, simul Paschae festum instaret, quo episcopi ad ecclesias suas praesto esse debebant, vterque donec res decisa foret, imperiali edicto ex vrbe decedere iussus est. Tum vero Eulalius impatientia sua rem perdidit. Vrbem enim ingressus pro damnato haberi meruit, Bonifacio autem episcopatus cessit. Afri interim episcopi ad Bonifacium litteras miserunt, quibus profiterentur, se paratos esse, ea, quae super appellationibus episcoporum ad Romanae sedis sacerdotem a Zosimo legatis suis mandata essent, paulisper seruare vsque ad inquisitionem statutorum Nicaeni Concilii. Idem iam praedecessori eius per litteras, quas ille fortasse non amplius recepit, significasse se monent et ab ipso poscunt, vt eorum causa ad Antiochenam, Constantinopolitanam et Alexandrinam vel etiam alias ecclesias scribat et quemadmodum ea apud Nicaeam acta vel constituta essent, sic ab ipsis faciat custodiri *). Ac sane Antonii Fussalensis episcopi pariter ab Africanis damnati et ad Bonifacium prouocantis causa exemplum seruatae huius professionis praebet, in qua ipse tamen Pontifex Romanus nec ab aequitate nec a moderatione alienum se ostendit. Peculiaris quippe haec Bonifacii laus est, quod nullo partium fauore regi se passus sit, nulla in eo fuerit, nisi legum ecclesiasticarum seruandarum affectatio.

*) Fatendum est litteras episcoporum Africanorum stilo tam perplexo et distorto esse exaratas, vt passim, imprimis autem §§. IV. et V. sensum plane contrarium verba fundere videantur ab eo, quem manifesta tota sententiarum serie exprimere volebant.

fectatio. Qua de caussa ipsum praedecessoris sui iudicium inter Arelatensem et Narbonensem episcopum sustulit et Lutubensis in Narbonensi I. prouincia ecclesiae precibus concessit, vt abrogato Patrocli privilegio, Hilario ius a Zosimo ablatum restitueretur. Ceterum parum absuit, quin sub hoc pontifice sedi Romanae iura in Illyricum eriperentur et in episcopum Constantinopolitanum transferrentur. Sed Honorio intercedente Theodosius constitutionem super nouo hoc Constantinopolitani episcopi iure, supplicantium, vt aiebat, episcoporum per Illyricum precibus sibi subreptam, rursus abrogauit et Romanae sedis priuilegia illaesa seruari iussit. Obiit Bonifacius a. 422. IV. Septembris.

§. 2. Scripta. Ex pluribus, quas Bonifacius scripsit, *epistolis* hodie reliquae sunt I. *Ad episcopos per Gallias et septem prouincias constitutos*, scr. a. 419. II. et III. *Ad Rufum Thessalonicensem*, scr. eodem anno. IV. *Supplicatio ad Honorium Augustum*, scr. a. 420. V. *Ad Hilarium Episcopum Narbonensem* scr. a. 422. VI. *Ad Rufum Episcopum Thessalonicensem Commonitorium*, scr. eodem anno. VII. *Ad vniversos episcopos per Thessaliam constitutos*, scr. eodem anno. VIII. *Ad Rufum ceterosque per Macedoniam, Achaiam, Thessaliam, Epirum veterem et nouum, Praeualin et Daciam constitutos*, scr. eodem anno. *Deperditarum indicem* Coustantius fecit.

§. 3. Editiones. Epistolas I. IV. et V. seruant collectiones decretorum Dionysii Exigui, Hadrianea, Hispana, Quesnelliana et Isidoriana, nec solum cum iis ipsis, sed ex iis etiam in variis Conciliorum et Epistolarum Pontiff. editionibus vulgatae sunt. Reliquas ex schedis Vaticanis eruit Holstenius. Lucem viderunt a. 1661.

a. 1661. Ab eo primus omnium collectionem instituit praeclare emendatam et illustratam *Petrus Coustantius*, quem nuper exprimendum dedit in Bibl. PP. *Andreas Gallandius.* Sed singula propius spectare iuuabit.

SAEC. XVI.

1525.

Moguntiae. fol. Decreta Papae Bonifacii I. numero IV. (epistolae III. quibus insertum *num.* II. *Rescriptum Honorii ad Bonifacium;*) in ed. *Wendelstiniana Dionysii Exigui.*

1530.

Coloniae. fol. Decreta Bonifacii papae (eadem;) in *Merlini Collectione Concil. T.* I. *fol.* CLXXXIII.

1535.

Parisiis. 8. Decreta Bonifacii, *vt in praecedenti;* in ead. Collectione *T.* I. *fol.* CXCVI. VII.

1538.

Coloniae. fol. Decreta Bonifacii; in *Collectione Conc.* ed. *Petro Crabbe. T.* I. *fol.* CCXC—II. Subiiciuntur decreta V. quae non habentur in prioribus.

1591.

Romae. fol. Bonifacii epistolae; inter *Epistolas Pontiff. Rom. ed. Ant. Card. Carafae.* Haud dubie eaedem insunt, quae in superioribus erant vulgatae. Vide *Zosimum.*

1597.

Romae. fol. Bonifacii epistola ad *Honorium Aug.* ad a. 419. sed quae pertinet ad a. 420. vt pri-

dem Pagius monuit; in *Tomo V. Annalium Baronii* ed. Rom. et Colon. 1624. *Tomo VII.* autem *Mansianae.*

SAEC. XVII.

1606.

Coloniae Agr. fol. Vita, Epistolae et Decreta Bonifacii Papae primi, cum Notis Binii; in *Conciliis* eiusd. *T. I. pagg.* 613—15. Ex ed. Crabbeana.

1609.

Lutetiae Parisiorum. 8. Decreta Bonifacii Papae; in *Codice Can. eccl. vet. Rom. pagg.* 392—402. *cf. Innocentius.* Praecedit *Augustini epistola*, qua Bonifacio nuncupat quatuor libros in duas epistolas Pelagianorum.

1629.

Parisiis. fol. Bonifacii Epistolae I. *ad Episcopos Galliae.* II. *ad Hilarium Narbonensem;* in *Sirmondi Conciliis Galliae T.* I.

1644.

Parisiis ex Typogr. Regia. fol. Vita, Epistolae et Decreta Bonifacii Papae I; in *Collectione Regia Concilior. Tomo IV. pagg.* 421—33. recusa ex Biniana.

1661.

Lutetiae Parisiorum. fol. Decreta Bonifacii Papae, apud Dionysium Exiguum in *Bibl. Iuris Can. Voëlli et Iustelli pagg.* 213—15.

1662.

Romae typis Iac. Dragondelli. 8. Bonifacii Epistolae I. II. III. ad Rufum Thess. IV. *ad universos*

versos Episcopos per Thessaliam constitutos. V. *Ad Rufum et ceteros Episcopos per Macedoniam* etc. *constitutos:* editae primum vna cum *Honorii Epistola ad Theodosium* et *Rescripto Theodosii ad Honorium* inter *Acta Synodi Romanae sub Bonifacio* II. in *Lucae Holstenii Collectione Rom. Bipartita. P.* I. *pagg.* 51—83.

1671.

Lutetiae Parisiorum. fol. Vita, Epistolae et Decreta Bonifacii cum notis *Seu. Binii;* in *Philippi Labbei* et *Gabriel Cossartii* ed. *Conciliorum T.* II. *pagg.* 1580—86. In Appendice editae sunt notae aliquot postumae Iac. Sirmondi.

1687.

Parisiis ex typogr. Regia. fol. Decreta Bonifacii Papae; in Codice Dionysii Exigui, ed. *Franc. Pithoei* recusae. *pagg.* 215—19.

SAEC. XVIII.

1715.

Parisiis ex Typogr. Regia. fol. Decreta Bonifacii; in *Harduini Conciliis T.* I. *pagg.* 1237—40. Cf. *Zosimus.*

1721.

Parisiis. fol. S. Bonifacii Papae I. Epistolae et Decreta; in *Coustantii Epistolis Pontiff. Rom. T.* I. *pagg.* 1005—1051.

Epistolae sunt VIII. quas supra indicauimus. Simul autem exhibentur I. *Exemplum precum presbyterorum Romanorum pro Bonifacio scr. ante medium Ianuarii* a. 419. II. *Epistola Concilii Africani ad Bonifacium,* scr. a. 419. Maii die 31. III. *Augustini*

ſtini Epiſtola ad eundem ſcr. a. 420. IV. *Reſcriptum Honorii ad Bonifacium.* V. *Theodoſii Epiſtola ad Philippum Praef. Praet. Illyrici.* VI. *Honorii Epiſtola ad Theodoſium.* VII. *Theodoſii Reſcriptum ad Honorium.* Priores duo ipſis Bonifacii literis praemittuntur, tertia inter III. et IV. quarta inter IV. et V. reliquae tres inter V. et VI. locum obtinent. *Notitia ſcriptorum non exſtantium, quae ad Bonifacium I. attinent*, ſolita diligentia conſcripta eſt.

1760.

Florentiae. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Bonifacii Papae I.; in *Concilior. Coll. Ampliſſ. Io. Dom. Manſi, Tomo* IV. *pagg.* 387—400.

Eduntur epiſtolae illae III. quae apud Binium extant, cum notis eiuſdem, vt et Iac. Sirmondi poſtumis. Sed inſertae ſunt ex Couſtantio I. *Presbyterorum Rom. preces pro Bonifacio ad Honorium* et II. *Reſcriptum Honorii ad Bonifacium;* nec non ex *Supplem. P. Manſi* initium Epiſtolae ad *Iuſtum Dorobernenſem.*

1773.

Venetiis. fol. S. Bonifacii Papae I. Epiſtolae: quibus aliorum nonnullae intextae. Ex editione *Petri Couſtantii* V. C. in *Bibl. PP. Andreae Gallandii T.* IX. *pagg.* 43—60. Ad Bonifacium pertinet *Caput III. Prolegg. pag.* VIII.

1789.

Pariſiis per Petr. Didot. fol. Bonifacii Papae epiſtolae II. ad epiſcopos Galliae et Hilarium Narbonenſem, cum Obſeruationibus praeuiis et notulis ex Couſtantio ſelectis; in *Collectione Concil. Galliae* ſtudio *PP. Congreg. S. Mauri T.* I. *pagg.* 368—74.

16.

16.

MARIVS MERCATOR.

Quaecunque de patria, loco, conditione et accuratiore aetatis definitione viri, cuius nomen vix exeunte saeculo superiore reuiuiscere coepit, disputari solent, coniecturis innituntur, haud quidem improbabilibus, nec tamen ab omni controuersia liberis. Garnerius enim e Campania, vel Apulia, vel ex ea parte Italiae, quae ad Siciliam vergit, oriundum eum credidit: non alia de causa, quam quod Coelestii et Iuliani, quorum primum Campanum, alium Apulum, fuisse contendit, res domesticas priuatasque ita nouerit, quemadmodum vix alteri liceat, quam qui fuerit eiusdem aut ciuitatis aut saltem prouinciae. Gerberonius contra, qui eodem tempore insignem scriptorum eius partem tractauit, tum ex stilo eius duriori, tum quod acta Ecclesiae Africanae apprime nouerit, eorumque exemplaria apud se tenuerit, tum etiam, quod S. Augustini studiosissimus fuerit et strenuus Gratiae Christi et illius oeconomiae defensor, Africanum esse iudicauit, atque eandem sibi arridere sententiam significauit Baluzius, infringens Garnerii argumentum Hieronymi maxime exemplo, qui, licet ipse Stridoniensis aut Dalmata fuisset, Pauli patria Thebani et Hilarionis Palaestini vitam sic descripserit tanquam sui essent, et Vigilantii hominis Galli ortum et natalia sic nouerit, ac si eiusdem cum illo ciuitatis et prouinciae fuisset. Ipse autem nouum suae causae argumentum reperire sibi visus est in eo, quod Facundus Hermianensis episcopus eius verbis interdum vsus sit in compositione librorum suorum pro defensione trium capitulorum. Illud vterque Garnerius et Gerberonius viderunt, eum nec Sacerdotem nec Episcopum, sed §. 1. Vita.

ſed Laicum hominem fuiſſe, quippe qui nullam alicuius dignitatis notam in ſuis operibus gerat, immo Pientii cuiuſdam Presbyteri mandatis parere ſe proteſtetur, nulla conſacerdotis vel fratris, ſed duntaxat *venerandi Presbyteri* ſalutatione praemiſſa. Floruiſſe Mercatorem ab anno circiter 418, cum Garnerio ſtatuit Baluzius, ſiquidem ad illum annum referenda eſſe videatur Epiſtola, quam ab Auguſtino accepit; at contra eundem cenſet, illum non ante annum 450. viuere aut ſcribere deſiiſſe. Nam cum Eutychianorum mentionem faciat, quorum nomen in Eccleſia ante tempora ſynodi Chalcedonenſis auditum non ſit, manifeſtum eſſe cogit, ſcripſiſſe eum aliquanto poſt 451, quo ſynodus illa habita eſt. Nec obſtare exiſtimat argumentum, quod Garnerius ab inſectatione Theodoreti Epiſcopi Cyrenſis petit, inferens, non facturum illud fuiſſe Mercatorem, ſi reſciuiſſet eum receptum a tanta Synodo poſt idoneam fidei ſuae profeſſionem, indeque colligens, eum non perueniſſe vſque ad tempora ſynodi Chalcedonenſis, aut certe nihil ex eo tempore ſcriptis mandaſſe, quod ad nos peruenerit. Quae contra arguit Baluzius, ex inſectatione Theodoreti modo illud confici poſſe, aut Mercatorem iſta aduerſus illum ſcripſiſſe, antequam Chalcedonenſis ſynodus haberetur, aut ſi poſtea ſcripſerit, tarde ad eum perueniſſe geſta ſynodi, adeoque non compertam ei fuiſſe illam Theodoreti ſuſceptionem.

Occepiſſe videtur velitationes ſuas contra Pelagianos Romae tempore Zoſimi Papae, cum diuerſis animorum motibus iſtorum ſententiae diſceptabantur. Roma etiam libros ſuos de eadem haereſi compoſitos in Africam miſiſſe, ibidemque Auguſtini literas recepiſſe putandus eſt. Dehinc, neſcio ſui ipſius animi inſtinctu, an Auguſtini conſilio, Conſtantino-

ſtantinopolim petiit, prohibiturus, ne Iuliani et aſſeclarum eius, qui Roma depulſi huc ſe conuerterant, errores radices ibi agerent. Quod aſſecutus tradito a. 429. Theodoſio iuniori et Clero Conſtantinopolitano, Commonitorio, mox eodem feruore implicauit ſe liti a Cyrillo contra Neſtorium motae, colligendis ſimiliter, ac in priore cauſa fecerat, grauioribus tum haereticorum tum orthodoxorum per varia ſcripta pugnantibus dictis cum ſuis ipſius contra Neſtorium clamoribus, a quibus vix ante finem vitae deſtitiſſe videtur.

Quae hodie ſuperſunt Marii Mercatoris ſcripta, omnia ad refutandam haereſin Coeleſtianam et Neſtorianam tendunt. Sunt autem pleraque non tam proprio labore compoſita, quam ex Graecis Latina facta, collecta et excerpta ex ſcriptis tum aduerſariorum, tum eorum, qui eos oppugnaſſent, veluti inſtrumenta quaedam cauſae, quibus lectores, quae rectae fidei eſſent, edocerentur et ad iudicium de praue ſentientium impietate ferendum informarentur. Dabimus elenchum eorum iuxta editionem Baluzii, qui Codicis Vaticani ſeriem ſequitur. §. 2. Scripta.

1) *Commonitorium aduerſus haereſim Pelagii et Coeleſtii, vel etiam ſcripta Iuliani.* Pleno titulo inſcribitur: *Commonitorium lectori — a Mario Mercatore Seruo Chriſti.* Continet excerpta ex ſcriptis Iuliani ſubiunctis vbique ſuis ipſius reſponſionibus ſeu *Subnotationibus.* Scr. iudice Garnerio a. 431. Idem vero Garnerius titulum huic operi fecit, *Liber Subnotationum ad Pientium Presbyterum*, quem duabus partibus conſtare exiſtimat, altera, quae praefationis loco ſit, nomine *Commonitorii*, altera, qua ipſum opus comprehendatur, titulo *Subnotationum ad verba Iuliani:*

liani: Haec porro dispertitus est Garnerius in *nouem capita, octo* nempe iuxta excerpta, quae ex Iuliani libris examinanda Mercator sibi proposuerit: totidem enim numerat, secus ac Baluzius, qui septem tantum excerpta distincte ponit, et sexto complectitur, quae apud Garnerium caput VI. et VII. efficiunt; *nono* autem, quod incipit a verbis, *Habes vt credo*, pagina 30. ed. Baluz. *Retractationem quaestionis de morte per peccatum in mundum ingressa* contineri scribit. Insuper verba Augustini ad singula verba Iuliani, quae Mercator non apposuerat in notis, vbique produxit.

2) *Refutatio Symboli Theodori Mopsuesteni*, seu *Expositio prauae fidei Theodori cum praefatione Mercatoris.* Apud Garnerium legitur Tomo II. pagg. 250—53. *praefatio* autem dupliciter Tomo I. pag. 95. et Tomo II. l. l.

3) *Comparatio dogmatum Pauli Samosateni et Nestorii.*

4) *Sermones V. Nestorii aduersus Dei genitricem Mariam.*

5) *Nestorii epistola ad Cyrillum Alexandrinum.*

6) *Cyrilli Alexandrini epistola ad Nestorium.*

7) *Eiusdem epistola secunda ad Nestorium.*

8) *Eiusdem epistola ad clericos suos.*

9) *Excerpta ex Codicibus Nestorii.*

10) *Nestorii Sermones IV. aduersus haeresim Pelagianam.*

11) *Eiusdem epistola ad Coelestium.*

12) *Mercatoris commonitorium super nomine Coelestii.* Integer titulus: *Exemplum Commonitorii, quod super nomine Coelestii Graeco sermone a Merca-*

Mercatore datum est, non solum Ecclesiae Constinopolitanae: sed etiam plurimis religiosissimis viris; oblatum quoque piissimo Principi Theodosio semper Augusto; id ipsum ex Graeco in Latinum translatum per eundem Marium Mercatorem Christi seruum, in consulatu Florentii et Dionysii VV. CC. per quod Commonitorium cognito funestissimo errore, imperiali praecepto, tam Iulianus defensor, et sequax eius, cum ceteris sociis et participibus suis, quam postea idem Coelestius, de Constantinopolitana vrbe detrusi in Synodo quoque Ephesiensi ducentorum septuaginta quinque Episcoporum sententia postmodum in praesenti damnati sunt. Annus per Consules hic designatus est 429. quo primum oblatum fuit Theodosio, serius autem, post celebratam a. 431. synodum Ephesinam, in Latinum conuersum censent Garnerius et Norisius.

13) *Nestorii blasphemiarum capitula, quibus literis ad se missis a sanctis Coelestino Romae vrbis Episcopo, et Cyrillo Alexandrino contra dicit, et disputationibus breuissimis respondendo, duodecim capitula fidei, quae ad se missa fuerant refellit*, latine conuersa et sub nomine *Catholici* a Mercatore refutata. Garnerius huic libro assignat initium anni 431.

14) *Synodus Ephesiana aduersus Nestorium* i. e. *Excerpta ex actis Synodi* huius, quae contra Nestorium maxime facere viderentur. Garnerius ea plane omisit, sed compensauit quodammodo accurata rerum Nestorii per annos octo, ab ordinatione scilicet vsque ad deportationem eius, enarratione, ductaque ex eadem cum actionum omnium Concilii Ephesini, tum singularum eius partium

deſcriptione; in qua multa ſunt, quae perturbate in editionibus etiam optimis poſita eſſe ſtatuit et aliter collocari iubet, multo vero plura, quae deſint, non minus ad hoc concilium pertinentia, atque etiam magis neceſſaria, aſteriſcis notat.

15) *Cyrilli Alexandrini apologeticus aduerſus orientales.*

16) *Eiuſdem apologeticus aduerſus Theodoretum.*

17) *Fragmenta Theodoreti, Theodori, Diodori et Ibae.*

18) *Eutherii Tyanenſis fragmentum.*

19) *Neſtorii epiſtola ad Papam Coeleſtinum.*

20) *Epiſtola ſynodica Cyrilli ad Neſtorium.*

21) *Eiuſdem ſcholia de incarnatione vnigeniti.* Poſtremis hiſce actorum contra Neſtorianam haereſim collectionibus tribuit Garnerius a. 446.

Interciderunt, quemadmodum ex Auguſtino (ep. CXCIII.) diſcimus, Marii Mercatoris *libri contra Pelagianos.* Quodſi tamen Dupinium audiamus, etiamnunc ſuperſunt in libris *Hypognoſticωn* Auguſtini *).

§. 3. Editiones. Ante Clementis X. tempora Marii Mercatoris nomen plane incognitum fuit. Nam etſi quaedam ex illius ſcriptis centum fere et quod excurrit ab ipſius exceſſu annis lecta fuiſſe Facundi Hermianenſis Epiſcopi et Pelagii II. exemplis conſtet, nemo tamen

*) *Dupin des aut. eccl. T.* III. *pag.* 256. Contraria ſenſit *Garnerius*, qui hancce ſuſpicionem velut naſcentem deſtruxit eoſdemque libros Sixto presbytero, Coeleſtini in Romana ſede ſucceſſori in peculiari diſſertatione *Cap.* VI. *Diſſ.* VI. ad *T.* I. *Opp. M. Mercatoris pagg.* 357—65. aſſertum iuit.

tamen veterum Opera Mercatoris citauit, et inter ſequiores ne nomen quidem ipſius auditum eſt. *Lucae Holſtenii* quippe hoc meritum fuit, vt, qui tot inſignia rei eccleſiaſticae monumenta ex Vaticanis clauſtris eduxiſſet, etiam hunc auctorem obliuione ſepultum et acta illius Pelagianarum et Neſtorianarum litium hiſtoriae tam proficua ex codice Palatino-Vaticano tantum non omnia erueret. De edendo autem non cogitaſſe videtur Holſtenius, nec forte omnia, quae in iſto codice continerentur, ad eundem auctorem ſeu interpretem pertinere credidit; attamen laetabundus, quae inde excerpſiſſet amicis ſuis oſtendit et cum iis fortaſſe communicauit. Ita ſane *Henricus Noriſius* in Hiſtoria Pelagiana narrat, Commonitorium Mercatoris ſuper nomine Coeleſtii Theodoſio oblatum ab Holſtenio oſtenſum fuiſſe ſe praeſente Chriſtiano Lupo. Ex quo neſcio quantum temporis effluxerit vſque dum eidem Noriſio opus laudatum molienti accidit, vt a Cardinali Bona ad legendos Marii Mercatoris libellos *prorſus ipſi incognitos* excitaretur. Bona etiam affirmabat, ſe eoſdem exſcribi et in Galliam mitti curaſſe, vbi Gerberonio obtigerant *). Sed factum id non antea videtur, quam in Gallia eadem omnia a *Philippo Labbeo* et *Ioanne Garnerio* in codice quodam Bellouacenſi detecta fuiſſent. Scilicet Cardinalis Barberinius Commonitorium ſuper nomine Coeleſtii cum aliis quibuſdam ex codice iſto excerptis in ſchedis Holſtenii (a. 1661.) defuncti repertis per Petrum Poſſinum Societatis Ieſu Presbyterum miſerat Philippo Labbeo amplif-

*) Hoc, quod ab initio ex coniectura a me ſcriptum erat, non falſum eſſe didici ex opere gallico *Histoire litteraire de la Congregation de S. Maur* (a *Bruxelles* 1770. 4.) in vita *Gerberonii.* pag. 329.

amplissimam Conciliorum generalium Collectionem modo inchoanti. Is eodem ferme tempore commodato habuerat vetustissimum codicem Actorum V. Concilii ex Bibliotheca Ecclesiae Capituli Bellovacensis, in quo praeterea deprehendit eiusdem Mercatoris Opera ipsumque adeo Commonitorium. Quibus cognitis ad Possinum misit elenchum Operum Mercatoris; mandans, vt inuestigaret, an eadem, aut alia extarent in eo codice, vnde sua hauserat Holstenius. Quod cum ille promte executus esset, eaque omnia, quae contineri in Bellouacensi libro significatum erat, in Romano etiam exemplari deprehendisset: tum demum nomen Mercatoris Romae magis percrebuisse, lectasque esse et commendatas lucubrationes eius reor. Ac Norisius sane non solum Commonitorium istud integrum *ex ipso Codice* laudato in commentarios suos retulit; sed et alia pleraque Mercatoris, quae ad Pelagianas res referuntur, in vsum suum conuertit, ipsaque verba ad paginam codicis citata passim inseruit. Labbeus autem cum ex Vaticano codice descripta Roma sibi transmissa essent, horum Operum editioni sese accinxit, at morte inopinata praeoccupatus Ioanni Garnerio amico quidem coniunctissimo eiusdemque societatis membro et Theologiae in Collegio Parisiensi Doctori istam curam reliquit. Itaque is, qui pridem singulari studio haeresis Pelagianae historiam scrutatus erat idemque fortunae amici in reperiundo litterario hocce thesauro fuerat particeps, duorum codicum et doctrinae haud poenitendae subsidiis instructus Mercatori operam nauauit, cumque intellexisset, Labbeum, vtpote ingenti Conciliorum labore obrutum, opera ista, quemadmodum in codicibus se haberent et sine notis daturum fuisse, ipse pro otio suo et amore erga hanc historiae ecclesiasticae partem,

non

non ſolum ſingula, quae illuſtrari poſtularent, attentius obſeruare coepit, ſed, quod potiſſimum ipſi videbatur, cauere voluit, ne *mutila maiori ex parte* illa prodirent. Id vero euenturum exiſtimauit, ſi eodem tenore atque ordine, quem in codicibus ſervarent, ſingula exſcriberentur. Nam quod vtriuſque et Pelagianae et Neſtorianae haereſis acta inter ſe permiſta videret, nec vel annorum, quibus condita eſſent, vinculo coordinata, librariorum id culpae tribuendum, ab iiſque illa male diſtracta atque adeo diſcerpta eſſe ſibi perſuaſit. Separauit igitur vtraque et in duos Tomos diuiſa, annotationibus et diſſertationibus ampliſſimis magnaque eruditione refertis diſtincta itemque quibuſdam in locis, vbi ipſi opus eſſe videretur, aliter coagmentata publici iuris fecit *Pariſiis a.* 1673. *in folio.* Eodem anno *Bruxellis* duodenis ediderat *Domnus Gabriel Gerberonius* monachus Benedictinus e Congreg. S. Mauri, adſcito nomine *Rigberii*, aliquam partem Operum Mercatoris ex Codice Vaticano exſcriptam notiſque lectiſſimis inſtructam. Sed quoniam Garnerii editio ob crebras textus per ipſius annotata interpellationes vſui minus commoda, nec per ea, quae ſibi in eo conſtituendo permiſerat, ſatis fida iudicaretur, Gerberonii autem, vtut praeclara, partem tantum eamque exiguam complecteretur: nouae et integrae editioni manum admouit vir immortalis memoriae *Stephanus Baluzius*, eadem via qua Labbeus olim et Garnerius, nempe Conciliorum tractatione ad eam deductus eorundemque codicum et doctrinae longe accuratioris et magis diffuſae praeſidiis ornatus. Prodiit illa Pariſiis 1684. octonis, eodem ordine omnia, ac in Vaticano codice reperiuntur, ſummaque fide, vt quae vitia adeo ſcripturae ſeruauit, exhibens et notulis criticis inſtructa; omniumque homi-

num doctorum plausu fuit excepta. Eam nuper in *Bibliotheca PP. Veneta* recudendam curauit *Andreas Gallandius* simulque laudabili studio et perfecto iudicio omnia lectionis vitia, quae ex parte de consilio Baluzii relicta erant, abstergere studuit.

Saec. XVII.

1671.

Lutetiae Parisior. impensis Soc. Typogr. libror. ecclesiasticorum iussu Regis constitutae. fol. Marii Mercatoris Serui Christi commonitorium super nomine Coelestii, Pelagii et Iuliani, eorumque haeresi; scriptum sub consulatu Florentii et Dionysii. VV. Cll. in *SS. Conciliis ad Regiam edit. exactis studio Phil. Labbei et Gabr. Cossartii Soc. Iesu Presbyt. Tomo II. pagg.* 1512—1517.

Titulo supra laudato Phil. Labbeus hocce subiunxit monitum: „Ex codice Palatino Vaticanae Bibliothecae descripsit Lucas Holstenius, post cuius obitum iussu eminentissimi Card. Franc. Barberini, misit Roma R. P. Petrus Possinus S. I. nos vero variis S. Augustini, aliorumque veterum testimoniis vestitum et illustratum tanquam accuratissimum haeresis Pelagianae, ex quo plurima ad historiam spectantia quivis haurire poterit, breuiarium sequentibus conciliis epistolisque Romanorum pontificum praemisimus." Incipit *Coelestius quidam* etc. Scholia ad marginem sunt apposita; subiungiturque simul *Obseruatio Ph. Labbei* de opusculi huius praestantia.

1673.

Bruxellis typis Lamb. Marchant, sub signo boni Pastoris. 12. Acta Marii Mercatoris, S. Augustini Ecclesiae Doctoris discipuli. Cum notis Rigberii *Theologi Franco-Germani.*

Prodeunt

Prodeunt nunc primum ex Vaticano codice: 1) *Commonitorium Lectori aduerſum Haereſim Pelagii et Coeleſtii, vel etiam ſcripta Iuliani*, incipiens *Quaeſtio contra Catholicam Fidem.* 2) *Theodori Mopsveſteni Sermo ſ. Symbolum e Graeca in Latinam linguam conuerſum a Mario Mercatore, et confutatum*, praemiſſo prologo. 3) *Epiſtola Marii Mercatoris, qua Pauli Samoſateni atque Neſtorii peruerſa dogmata refellit.* 4) *Alia epiſtola, qua Neſtorii blaſphemias impetit*, praemiſſa 5) *Sermoni I.* eiusdem a Mercatore conuerſo. 6) *Sermo II. Neſtorii* ab eodem conuerſus. Praefatio Gerberonii breuitate ſua inſignis eſt. Ecce totam: „Iam diu fama increbuerat Marii cuiuſdam Mercatoris, qui S. Doctoris Auguſtini fuit diſcipulus, opera quaedam extare hactenus inedita. Haec vbinam haberentur dum curioſius inquirerem, ab amicis renunciatum eſt mihi, vnum exemplar ab vno Patre Societatis Ieſu Collegii Claromontani aſſeruari, et alterum eſſe penes quendam Monachum S. Germani Pariſienſis. Ab iſtis vtpote ſuorum MSS. tenaciſſimis quidquam obtinendi omni ſpe deiecta; tandem clariſſimi viri H. N. ope vnum huiuſmodi ſcriptorum tranſſumptum ex Vaticana Bibliotheca ſum conſecutus, quae euulganda cenſui, notis tum hiſtoricis tum dogmaticis illuſtrata." Notae, quae maiorem libri partem occupant, accuratiſſima doctrina ſunt refertae et aptiſſimae ad haec acta illuſtranda. Diſputat in iis de auctore, ex coniectura ſcilicet, ſed admodum probabiliter.

Pariſiis apud Sebaſtianum Marbre-Cramoiſy regis typographum via Iacobaea, ſub Ciconiis. fol. Marii Mercatoris S. Auguſtino Aequalis Opera quae-

cunque extant. Prodeunt nunc primum ſtudio IOANNIS GARNERII *Societatis Ieſu Presbyteri*, qui Notas etiam ac Diſſertationes addidit.

De codicibus, ex quibus noua haec collectio adornata eſt, Vaticano et Bellouacenſi, poſtea dicemus. Enumeratio autem ſingulorum, quae in ea continentur, Mercatoris opuſculorum fieri non poteſt, niſi prius de Garnerii opera monuerimus. Is enim licere ſibi putauit ordinem, quem in codicibus tuentur ſingula, immutare, ſeu, vt ipſe prae ſe tulit, diſperſa et temere disiecta ad verum ordinem reducere, commodeque a ſe factum eſſe arbitratus eſt, quod in duas partes diſtribueret, quorum prior comprehenderet omnia, quae ad haereſim Coeleſtianam pertinent, poſterior, quae ad Neſtorianam. Adiunxit porro ſingulis operibus notas hiſtoricas, aut philologicas, locos obſcuros maxime ex auctoribus Mario aequalibus et in vtroque negotio, Coeleſtianae atque Neſtorianae haereſis, verſatis illuſtrantes. Denique addidit etiam reliquis a Mario collectis nonnulla, quae apud ipſum non reperiuntur, veluti Neſtorii, Theodorique Mopsveſteni aliorumque collectanea, partim, vt ex iis alia confirmarentur, partim, vt notarum inſtar, quibus tamen ſine breuitatis et nexus diſpendio interſeri non poterant, illuſtrationi inſeruirent. His ergo praemiſſis indicem contentorum omnium, tum operum Mercatoris, tum notarum, aliarumque Garnerii acceſſionum proponere non cunctabimur.

In PRIORE PARTE continentur

1) *Praefatio generalis et fragmentum epiſtolae a S. Auguſtino ad Marium Mercatorem ſcriptae cum notis.* 2) Commonitorium ſuper nomine Coeleſtii. 3) *Notae ad Commonitorium ſubiunctae ſingulis capitulis, cum duabus diſſertatiunculis, altera de vindiciis*

vindiciis Zosimi Papae in caussa Coelestii et Pelagii, altera de tractoriis summorum pontificum. 4) Commonitorium lectori aduersus haeresim Pelagii et Coelestii vel etiam scripta Iuliani. 5) *Notae ad Commonitorium, seu praefationem libri subnotationum.* 6) Liber subnotationum in dicta quaedam Iuliani ad Pientium presbyterum. 7) *Notae singulis subiunctae.* 8) Commonitorium, seu Prologus in symbolum Theodori Mopsvesteni: *ipsum* vero *symbolum cum refutatione M. Mercatoris in posteriorem partem est relatum.* 9) *Notae ad Commonitorium, seu prologum.* 10) Excerpta ex quinque libris Theodori, aduersus S. Augustinum, interprete Mercatore. 11) *Photii codex CLXXVII. de quinque libris Theodori.* 12) *Notae ad excerpta et codicem Photii* 13) Praefatio Mercatoris in Nestorii tractatus, contra haeresim Pelagii et Coelestii. 14) *Notae ad praefationem.* 15 — 22) Sermones IV. Nestorii aduersus Pelagianos, quorum postremus in verba: *Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*, interprete Mercatore et *Notae singulis subiunctae*, inter quas primo loco *dissertatiuncula de tempore solemnis baptismi.* 23) *Sermo IV, idem integer Graecolatinus, hactenus vel Chrysostomo vel Asterio tributus*, (ex Tomo VII. Opp. Ioannis Chrysostomi ed. Sauilii pag. 301.) *cum noua versione.* 24) *Epistolae duae Nestorii ad sanctum Coelestinum in gratiam Pelagianorum, incerto interprete.* 25) *Notae ad vtramque epistolam.* 26) Epistolae eiusdem Nestorii ad Coelestium Pelagianum, interprete M. Mercatore. 27) *Notae ad istam epistolam* *). In Appendice Prima: 28) *Epistola Ana-*

*) Ita quidem series contentorum *prioris partis* in Praefatione generali cap. III. pagg. XIII. et XIV.

Anastasii ad Ioannem Hierosolymitanum super nomine Rufini. 29) *Notae historicae ad epistolam Anastasii.* 30) *Fides Rufini interprete M. Mercatore.* 31) *Notae ad fidem Rufini.* In secunda Appendice: 32) *Dissertationes* septem; prima, *de primis auctoribus et praecipuis defensoribus haeresis, quae a Pelagio nomen accepit* ad haec verba Commonitorii in Subnotationes: *Quaestio contra Catholicam fidem* etc. secunda, *de synodis in causa Pelagiana habitis viginti quatuor, quarum postrema Ephesina* ad illa verba Commonitorii: *Sacerdotalibus statutis:* tertia, *de sanctionibus Imperatorum in causa Pelagiana*, ad illa verba eiusdem Commonitorii: *Imperialibus praeceptis;* quarta, *de subscriptionibus pontificali et imperiali auctoritate exactis*, ad haec verba: *Patrum subscriptionibus roborata;* quinta, *de libellis fidei editis ab auctoribus et primis defensoribus haeresis Pelagianae*, ad haec verba Mercatoris ad Iulianum: *Audi nunc et tu* etc., sexta, *de libris a defensoribus fidei scriptis, aduersus eandem haeresim, viuente sancto Augustino, vbi apologia Orosii vindicatur et auctor librorum hypognosticῶν detegitur*, etc. ad haec verba: *Sanctus Augustinus diuersis temporibus diuersos condidit libros*, etc., septima, *de haeresi Coelestiana, quomodo ex vna sententia in immensam*

a Garnerio describitur. At vero re ipsa longe aliter illa sese habet. Nam post *libros subnotationum n.* 7 et 8. sequuntur *statim Epistolae tres a Nestorio in causa Pelagianorum scriptae*, a pagg. 65—72. porro pagg. 73—94. *Sermones IV. Nestorii cum Praefatione Mercatoris*, id est ea omnia, quae *num.* 13—23. recensentur. Tum denique *praefatio Mercatoris in symbolum Theodori* cum *Excerptis ex libris Theodori* sequuntur, adeoque *num.* 8—12. extrema occupant.

Iam quasi multitudinem excreuerit, ad illa verba Mercatoris: *ad vnam impiissimam sententiam* etc.

POSTERIOR pars diuiditur in *libros quatuor*, quorum contenta haec sunt; ab initio est *Praefatio historica, quae totam Nestorii causam, et gesta ab ipsius ordinatione ad mortem complectitur.* LIBER PRIMVS continet: Nestorii sermones XIII, interprete Mercatore, cum vno Procli, Epistolas III. cum quatuor sancti Cyrilli, Mercatoris Epistolam vnam de Nestorii haeresi, et excerpta a sancto Cyrillo in Operibus Nestorii etc. Sequuntur autem hoc ordine: 1) Praefatio Mercatoris in varios Nestorii sermones de incarnatione Domini nostri Iesu Christi. 2) *Notae ad praefationem.* 3) Sermo I. impii Nestorii de incarnatione Verbi, seu de virgineo partu, qui latine tantum habetur. 4) *Notae ad eundem.* 5, 6) Sermo II. de dogmate, seu Θεογνωσία, et III. velut in Arianos et Macedonianos, Graecolatini. 7) *Notae ad Sermonem* III. 8) Epistola M. Mercatoris de discrimine inter haeresim Nestorii et dogmata Pauli Samosateni, Ebionis, Photini et Marcelli. 9) *Notae ad hancce epistolam.* 10) Homilia Procli Graecolatina, aduersus Nestorium, interprete, vt videtur, Mario Mercatore. 11) *Notae ad eandem.* 12) Sermo IV. Nestorii, qui primus extemporalis aduersus Proclum. 13) *Notae ad eundem.* 14) Sermo V. gr. lat. de Deo nato et virgine Θεοτόκῳ, secundus aduersus Proclum. 15) Sermo VI. aduersus Proclum III. de dictis epistolae Apostoli ad Hebraeos. 16) Sermo VII. ex parte gr. lat. aduersus eos, qui propter coniunctionem, vel diuinitatem verbi mortificant, vel humanitatem deificant. 17) *Notae ad Sermonem VII.* 18) Epistola I. S. Cyrilli ad Nestorium gr. lat. interpr. Mercatore. 19) *Notae ad eandem, cum responsione Nestorii.*

Nestorii. 20) Epistola II. S. Cyrilli ad Nestorium gr. lat. interpr. Mario. 21) *Notae ad eandem.* 22) Epistola S. Cyrilli ad suos apocrisiarios Constantinopoli agentes, gr. lat. interpr. Mario. 23) *Notae ad hanc epistolam, quae longe diuersa est ab ea, quae in editis libris corrupte legitur.* 24) *Commonitorium* epistolae insertum gr. lat. 25) Epistola II. Nestorii ad S. Cyrillum gr. lat. interpr. Mario. 26) *Notae in eandem.* 27) Sermones quatuor Nestorii, VIII. IX. X. XI. gr. lat. 28) Epistola III. Synodica S. Cyrilli ad Nestorium, continens XII. anathematismos, gr. lat. interpr. Mario. 29) *Notae ad epistolam III. S. Cyrilli.* 30) Epistola Nestorii ad S. Coelestinum summum pontificem latine tantum, interpr. Mario. 31) *Notae ad epistolam cum dissertatiuncula de quibusdam pertinentibus ad concilium Ephesinum.* 32) Sermo XII. Nestorii habitus in Ecclesia, in qua literas Coelestini Romani Ep. et Cyrilli Alex. denuntiatorias accepit VII Id. Decemb. 33) *Notae ad eandem.* 34) Sermo XIII. die consequente habitus de scientia pietatis. 35) Excerpta ex diuersis Nestorii libris vel tractatibus ab Episcopo Cyrillo capitula, interpr. Mercatore. 36) Excerpta ex libro Nestorii, lecta in concilio Ephesino. gr. lat. 37) *Excerpta alia hinc et hinc collecta, quae diuersa sunt ab iis, quorum aliunde notitia habetur.*

Contenta Libri Secundi sunt: 1) Nestorii blasphemiarum capitula duodecim, quibus literis ad se missis a SS. Coelestino Romanae vrbis episcopo, et Cyrillo Alex. contradicit, et disputationibus breuissimis respondendo, duodecim capitula fidei, quae ad se missa fuerant, refellere nititur, cum refutatione a M. Mercatore. 2) *Notae ad opus totum Mercatoris.* 3) Expositio anathematismorum, quae respon-

reſponſio S. Cyrilli ad obiectiones nomine Orientalium factas ab Andrea Samoſateno, interpr. M. Mercatore. 4) *Notae ad eandem.* 5) Expoſitio II. anathematiſmorum, quae reſponſio S. Cyrilli ad reprehenſiones Theodoreti, interpr. M. Mercatore. 6) *Notae ad reſponſionem II.* 7) Scholia S. Cyrilli de incarnatione Vnigeniti integra, quae antea imperfecta edebantur, interpr. Mario Mercatore. 8) *Notae ad ſcholiorum capita quaedam.* In LIBRO TERTIO continentur: 1) Excerpta ex libris Theodori Mopsveſteni de incarnatione verbi, M. Mercatore interpr. 2) *Notae ad Excerpta.* 3) *Collectanea ex diuerſis eiuſdem Theodori operibus, quae habentur in quinta Synodo, apud Facundum Hermianenſem et Leontium Scholaſticum, alioſque auctores, vtilia ad Haereſim Neſtorianam intelligendam.* 4) Excerpta ex libris quinque, quos aduerſus ſanctum Cyrillum, ſanctumque concilium Epheſinum Theodoretus conſcripſit, interpr. M. Mercatore. 5) *Notae ad Excerpta ſingulis, ſicubi opus fuit, adiecta.* 6) Epiſtola Theodoreti ad Neſtorium, interpr. M. Mercatore. 7) *Notae ad eandem.* 8) Epiſtola eiuſdem in fauorem Neſtorianorum Conſtantinopolim deſtinata, eodem interprete. 9) *Notae in eandem.* 10) Epiſtola eiuſdem ad Andream Samoſatenum Epiſcopum, interpr. Mercatore. 11) Fragmenta duarum epiſtolarum Theodoreti ad Himetium Ep. Nicomediae, interpr. Mario. 12) *Notae ad epiſtolas praecedentes.* 13) Fragmentum ſermonis a Theodoreto habiti coram Domno Antiocheno poſt obitum S. Cyrilli, interpr. Mario. 14) Fragmentum ſermonis ab Eutherio habiti aduerſus S. Cyrillum, interpr. Mercatore. 15) Refutatio Neſtorianiſmi, gr. lat. et epilogus Marii. LIBRO QVARTO denique inſunt, *Diſſertationes duae,* prima,

prima, *de Nestorii haeresi, aliisque erroribus, quorum nomine suspectus esse potest, deque libris pro haeresi ab ipso scriptis;* secunda, *de synodis in causa Nestorii coactis a tempore motarum turbarum ad pacem vsque ecclesiarum.* Additurus erat tertiam, *de libris, quos fidei defensores ediderunt, eodem tempore, aduersus Nestorianam haeresim*, quae reuera in elencho contentorum est promissa. Attamen ne molem huius voluminis, quod iam satis videbatur excreuisse, prolixitate sua in maius augeret, cumque et ipsa monumentis aliquot, quae aliunde expectabat, debebat locupletari, in praesenti omittendam, et quoniam argumentum haberet cognatum ei, quod inter censendos Theodoreti libros tractari oporteret, ad auctuarium Theodoreti *) potius differendam censuit. Ex hac contentorum tabula nemo non intelligere potest, quanto studio, quantaque doctrina vtrumque actorum Mercatoris argumentum a Garnerio sit excultum; quo meruit sane, quod pluris semper apud eruditos homines hae eius lucubrationes sint aestimatae, quamquam, quod ipsam Mercatoris lectionem attinet, vt et aliorum quorundam, quae ipse interseruit, opusculorum; nec non, quod singula ista opuscula ex suo vnius arbitrio dilacerauit magis, quam disposuit, tantum abfuit, vt aliorum assensum consequeretur, vt potius a doctissimo quoque in hoc genere viro grauem vituperationem subierit **). Nec iniuria conqueri putes, qui animum in

*) Prodiit illud titulo *Tomi V. operum Theodoreti a Sirmondo Paris. 1642. editorum*, ipso quoque Garnerio iam defuncto *Lutetiae Parisiorum* 1684. *fol.* sed nec vola nec vestigium huius dissertationis in eo apparet.

**) Le pere Garnier, *Tillemontii* est iudicium, in *Mem. Eccles. T. XV. p.* 142. a donné au public tout

in haeresium illarum auctores defensoresue nimis offensum ei exprobrarunt, quo nomine imprimis videnda sunt, quae ad Theodoretum ab iniquis eius incusationibus vindicandum vir S. R. *Ioannes Ludovicus Schulze*, Academiae Halensis ornamentum, in Dissertatione *de Vita et scriptis Theodoreti* praemissa Tomo I. ed. nouae Operum illius protulit, in qua tota fere haec operae Garnerii pars, quae Nestorii atque Theodoreti causam concernit, velut ad obrussam exigitur. Ceterum in *praefatione generali* Garnerius *cap. I.* de Mario Mercatore, eius aetate, ortu, loco, ingenio et auctoritate; *cap. II.* de operibus eius, *cap. III.* de eo, quod ipse contulerit ad editionem operum eius, exponit; *cap. IV.* exhibet Specimen

tout ce qu'il en a pu trouver dans un manuscrit du Vatican, et dans un autre du Chapitre de Beauvais, qu'il estime beaucoup plus que l'autre: et il les a mis dans l'ordre qu'il lui a paru le meilleur. Il y a joint quelques autres pieces qui se sont trouvées dans les mesmes manuscrits: et y a ajouté un grand nombre de notes et de dissertations, parmi lesquelles on a souvent peine a trouver le texte de son auteur. Il lui esté libre de placer comme il vouloit les ouvrages de Mercator. Mais il me semble *qu'il a mesme separé les differens membres d'un mesme écrit.*" Nec abludit ab eodem sententia *Cotelerii* (in notis ad *Monum. eccles. Gr. Tom. III. pag.* 602. *b.* vbi loca aliquot Mercatoris editionis Baluzianae tentat) inquientis: „Editionem aliam *(a Baluziana)* Marii Mercatoris nihil moror: propterea quod illius adornator *(Garnerius)* vir venerandae memoriae ingeniosas coniecturas suas malo exemplo textum facere soleat." Cf. etiam quae T. I. Bibl. PP. pag. 644., dum de Anastasii P. R. scriptis disserebamus, de eiusdem ausis in constituenda fidei professione Rufiniana notauimus.

Specimen eorum, quae primum ex operibus Marii Mercatoris innotuerint. *Cap. V.* indicat, quomodo primum in manus ſuas Mercatoris opera peruenerint. Nuncupauit opus Bellouacenſis Eccleſiae Decano, Canonicis et Capitulo, epiſtola data *Lut. Pariſ. ſexto Idus Ianuarii, qui triumphus S. Luciani Bellouacorum Apoſtoli a.* 1673.

Patauii. fol. Marii Mercatoris commonitorium contra Pelagianos (quod ſupra audit *ſuper nomine Coeleſtii;*) in *Henrici Noriſii Hiſtoria Pelagiana*, quae primum h. a. et loco prodiit, *Libro II. cap. VI.* In exemplari, quod in titulo dicitur *iuxta exemplar Patauinum* recuſum *pagg.* 125—28. Adde Opera *Noriſii* edita a *Balleriniis* a. 1729. Tomo I. Ab Holſtenio pariter accepiſſe ſe affirmat Marii hocce opuſculum e Vaticano codice deſcriptum.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Acta Marii Mercatoris etc. cum notis Rigberii; in *Biblioth. Max. PP. Tom.* XXVII. *pagg.* 129—173.

1684.

Pariſiis apud Franc. Muguet, Regis et illuſtriſſ. Archiepiſc. Pariſ. Typogr. 8. Marii Mercatoris opera. STEPHANVS BALVZIVS *Tutelenſis* ad fidem veterum codicum MSS. emendauit et illuſtrauit.

Quae huic primariae editioni, et quo ordine Marii opuſcula inſint, ſupra declaratum eſt. De occaſione autem, qua ad tractandum illud argumentum Baluzius acceſſerit, ita ſcribit: „Cum anno MDCLXXVII. ſerio cogitarem de edendo tomo primo

primo nouae Collectionis Conciliorum, qui anno praeterito emissus est, mentionemque veteris exemplaris Bellouacensis Concilii V. fieri animaduertissem a Labbeo, incensus sum desiderio illius habendi, quod assecutum me fuisse beneficio viri doctissimi Godefridi Hermant, eiusdem Ecclesiae Canonici, lubens profiteor. Cum autem illud euoluerem, coniuncta cum eo reperi opera Marii Mercatoris, eaque statim contuli cum editionibus virorum clarissimorum. Agnoui porro ex collatione veteris exemplaris ordinem mutatum fuisse a Garnerio, tum multa ab eo mutata, dum medicinam adhibere tentaret locis corruptis, denique nonnulla omissa, quae mihi videbantur esse magni momenti. Agnoui praeterea codicem Bellouacensem esse valde mendosum et mutilum, adeoque alio exemplari opus esse, vt deprauata possent emendari et omissa restitui. Quam ob rem VI. Kal. Decembris anno MDCLXXVII. scripsi ad Eminentissimum Cardinalem — Hieron. Casanatem, eumque rogaui, vt in mei gratiam faceret exscribi codicem Vaticanum, in quo Marii Mercatoris opera extarent, et ad me mitti iuberet." Satisfecit ille postulationibus viri de hisce studiis meritissimi, rescripsitque Idibus Martiis anni sequentis literis humanissimis, ex quibus postea, a nobis quaedam ad codicis illius indolem spectantia depromentur. Quas postquam integras apposuit Baluzius, ita pergit: „Damus igitur tibi nunc, Lector, opera Marii Mercatoris qualia leguntur in antiquis exemplaribus Ecclesiae Bellouacensis et bibliothecae Vaticanae, et ea quidem fide ac diligentia, vt errores etiam retinuerimus veterum librariorum. Existimauit vir clarissimus Ioannes Garnerius, codicem Bellouacensem Vaticano longe praestare. At ego compertum habeo Vaticanum esse Bellouacensi multo meliorem,

non ſolum, quia eſt interdum emendatior, ſed etiam, quia nonnulla habet, quae manifeſto conſtat omiſſa eſſe ab eo, qui Bellouacenſem deſcripſit, vt ſunt e. c. tituli quorundam fragmentorum excerptorum ex Theodoreto Epiſcopo Cyrenſi, Theodoro Mopsveſteno, Diodoro Tarſenſi, et Eutherio Tyanenſi. Nam cum tituli illi deeſſent in codice Bellouacenſi, ex eo factum eſt, vt Garnerius inciderit in ambages inextricabiles, et ſic, vt cum Plinio loquar, torſit ingenia contemplantium. Optandum autem eſſet, vt alia vetera eiuſdem ſcriptoris exemplaria emendatiora reperirentur, quorum ope ea emendari poſſent, quae ſupra diximus eſſe corrupta.“ Haec ille de ratione operae ſuae. Deinde ſe conuertit ad quaeſtionem de auctore eiuſque patria et ſtudiis, quam breuiter quidem, ſed ita tamen perſtrinxit, vt nonnulla a Garnerio non ſatis caute poſita rectius conſtitueret. Notae ad finem voluminis ſunt remotae, adſcriptis ad marginem paginarum, quas reſpiciunt, numeris. Non copioſae ſunt, ſed magni ponderis, prope omnes criticae, quae centenis in locis Garnerium emendant. Vltimo loco accedit index rerum. Inſcripta eſt editio eidem Hieronymo Cardinali Caſanatae, cui magna parte deberi eam cognouimus.

1690.

Pariſiis. fol. Marii Mercatoris Commonitorium contra Pelagianos; in *ed. Bened. Opp. S. Auguſtini Tomo X. P. II. in append.*

1700.

Antverpiae. fol. Marii Mercatoris Commonitorium contra Pelagianos; in *S. Auguſtini Opp. ed. Bened. curante Io. Clerico. Tomo X. P. II. in append. col.* 46—48.

SAEC.

SAEC. XVIII.

1772.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Marii Mercatoris Opera. Ex editione V. C. STEPHANI BALVZII, nunc denuo recensita, pluribus in locis restituta et illustrata; in *Bibliotheca PP. scriptorumque eccles. Andreae Gallandii. Tomo VIII. pagg.* 615—737.

Baluzii notae ad calcem sunt adiectae, dum suis scilicet, haud parca manu adspersis, inferiorem paginae oram dicasset. Textum fere singulae emendare student, et feliciter plerumque hic conatus comparatione imprimis Graecorum Cyrilli et Theodoreti cessit. Neque neglexit, quae sparsim ad emendationem illustrationemue Mercatoris a viris doctis in aliis operibus, veluti a Norisio in Historia Pelagiana, Cotelerio ad Monumenta Graeca, Coustantio ad epistolas Pontiff. Romanorum, Merenda ad Opera Damasi aliisque collata fuerant. Paginae editionis Baluzianae, ad quas notae referuntur, in margine sunt appositae, infra textum autem loca biblica diligenter, vt in reliquis huius Bibliothecae partibus, sunt notata. In *Prolegomenis*, capite XIX. pag. XXXIII. inserta est dissertatio de Mario Mercatore egregio cum iudicio et diligentia confecta.

CODICES. Ex duobus omnino codicibus MSS. omnis Marii Mercatoris memoria et actorum eius, quotquot nunc tenemus, reliquiae erutae sunt: adeo manifesto errori debetur, quod est apud Gallandium accuratissimum alioquin virum, Baluzium trium MSS. librorum ope hunc auctorem emendasse. Prior ordine, quo adhiberi coepti sunt, *Vaticanus*,

alter *Bellovacensis* fuit, aequalis vterque ferme aetatis octingentorum circiter annorum, vt ex caracterum forma colligi scribit Garnerius, et optimae notae vterque, quamquam vir modo laudatus Bellouacensem Vaticano longe praestantiorem indicauerit, contradicente Baluzio, qui Vaticanum Bellouacensi palmam praecipere contendit, et exemplis quibusdam probat.

1. *Vaticanus* olim Heidelbergensis bibliothecae fuit. Illi debetur primum Commonitorium illud Mercatoris, quod vulgauit Labbeus; mox denuo excussus est iuxta indicem operum, quae in Bellovacensi codice ab eodem Labbeo reperta erant, atque haec quidem collatio Garnerio praesto fuit. Simul integra eius pars tenore continuo descripta et ad Gerberonium missa ab eo edita est bona fide. Tertium in Baluzii gratiam conferri et exscribi eum curauit Cardinalis Casanata, qua quidem occasione haec super eo litteris mandauit ad Baluzium datis: „*Codex ille Marii Mercatoris Palatino-Vaticanus collatus cum Bruxellensi ac Parisiensi* [editis] *inuentus est longe ab vtrisque diuersus. Primus siquidem voluminis illius exigua pars est. In altero vero*, [editione Garnerii] *licet mole maiori, multa desunt, et ea quae continentur, ordine prorsus vario leguntur. Quare manus operi illico admota fuit, vt integra codicis Vaticani exscriptione votis tuis satisfacerem. Quoniam vero ea omnia, quae habentur in editione Bruxellensi, prorsus conueniunt re et ordine cum manuscripto Vaticano, nullatenus duxi in iis transscribendis tempus insumere ac labore penitus inutili tua desideria protrahere; sed satius existimaui opus adoriri, vbi desiit Rigberius. Barbaris ac truncis vocibus scatet hic codex. Et quamuis facile potuissem*

ſem ex ingenio illas vel ſupplere vel emendare, ex induſtria tamen omiſi, conſcius optare te genuinum ac fideliſſimum illius codicis, qualiſcunque ſit, exemplar.

2. *Bellouacenſis*, pertinens ad Capitulum Eccleſiae Bellouacenſis. Hic liber excitauit olim Labbeum, cui ad iuuandam Conciliorum collectionem commodatus fuerat, vt cum Vaticano accuratius conferri ab amicis ſuis Romanis poſtularet. Garnerius, qui primas ei defert, capite II. praefationis generalis in omnia M. Mercatoris opera, *Synopſin operum eiuſdem et reliquorum connexi argumenti opuſculorum, prout in eo iacent*, exhibuit. Generatim monet, duas ipſi eſſe partes, quarum altera ſynodum quintam complectatur, altera praeferat hunc titulum recentiore manu appoſitum: *Synodus Epheſiana, vbi Neſtorii haereſis cum ſuo auctore damnatur.* Poſtremo eundem oculis ſuis vſurpauit Baluzius.

17.

NICETAS.

Ita recte ſcribi videtur nomen epiſcopi illius Romatiani, qui Niceas audit a Gennadio *). Gente Dacus fuit et in patria Romatianae ciuitatis epiſcopus. Ex Paulino Nolano nouimus, eum, cum in §. 1. Vita.

 itinere

*) Variant quauis fere occaſione et in omnibus paene MSS. nomina, *Nicaeas*, *Niceas*, *Nicetas*, *Nicetus* et *Nicetius*. Interim Daci epiſcopi nomen frequentius *Nicetas* et *Nicetius* exhibent, ſicut Hypodiaconus Aquileiae conſtantiſſime *Niceas* appellatur. Apud Gennadium etiam *in admirando codice ad S. Andream de Valle Nicetam non Niceam ſcribi* teſtatur Holſtenius in Notis poſtumis ad Martyrologium Romanum apud Florentinium et Bollandi continuatores, laudante Rubaeo.

itinere in Italiam facto Romam tranſiiſſet, multorum in ſe ibi admirationem traxiſſe. Tum vero etiam (quod a. 398. accidit) Nolam acceſſit et ad ſepulchrum S. Felicis ſe contulit, inuiſitque Paulinum et in eius animum ſane candidiſſimum adeo ſeſe inſinuauit, vt ille reditum eius in Daciam ſingulari poëmate nunc quoque ſuperſtite proſequeretur, quod late inſignes mentis atque animi ipſius dotes explicat imprimiſque eum ab ardore in praedicando per barbaras, quae Daciam obtinebant, gentes euangelio extollit. Neque poterat Nicetas non concedere amici precibus, quo minus in ſecundo ſuo ad iſtas terras acceſſu (a. 402.) apud ipſum iterum ſubſiſteret. Ex Innocentii I. epiſtolis patet, eum a. 414. adhuc in viuis fuiſſe *). Ceterum memoriam eius valde conturbauit Baronius, diuerſum cenſens Nicetam Dacum, cuius mentio fit in Martyrologio Romano ad diem VII. Ianuarii, a Nicaea Gennadii Romatianae ciuitatis epiſcopo, cuius depoſitio notatur ad diem XXII. Iunii, hunc vero eundem eſſe ratus cum Nicaea Hypodiacono Aquileienſi, qui a. 458. literas a Leone M. accepit, per grande temporis interuallum ſcilicet ab iſto officio ad epiſcopi dignitatem euecto. Quam in rem mirifice ſe torſit, vt Romatianae ciuitatis nomine Aquileiam appellatam eſſe demonſtraret. Sed haec omnia vana eſſe, dudum viri docti animaduerterunt, quorum accurata exploratione tantum

*) Scilicet non ſolum in Ep. ad Marcianum Naïſſitanum d. Rauennae a. 409. vt Tillemontius iudicat de eo tanquam viuente loquitur (vbi Cf. *Couſtant*, apud quem extat *n. XVI. pag.* 822.), ſed etiam inter Epiſcopos Macedones recenſetur in inſcriptione epiſtolae XVII. a. 414. iuxta *Couſtantium pag.* 833.

tantum iam effectum est, vt Romatianam ciuitatem in Dacia Mediterranea seu Moesia inter Naïsium et Sardicam quaerendam, et Nicetam Romatianum in Dacia natum, non, quae fuerat media Tillemontii sententia, ex Aquileiensi clero ad illius ciuitatis episcopatum euocatum fuisse, teneamus *).

Composuit teste Gennadio simplici et nitido sermone *competentibus ad Baptismum instructionis libellos sex* et *ad lapsam virginem libellum, paene omnibus labentibus incentiuum.* Illi deperditi sunt et solummodo ex argumentis a Gennadio indicatis noscuntur. Hunc superesse putant inter Ambrosii et Hieronymi Opera. Nimirum inter Epistolas Hieronymi vna occurrit titulo *Obiurgationis ad Susannam lapsam*, manifesto spuria; nam ab Episcopo compositam esse apparet, quam dignitatem Hieronymus nunquam assecutus est. Eadem vero inter Ambrosiana reperitur sub nomine *Tractatus ad Virginem lapsam*, eique cum propter orationis discrepantiam, tum ob sensus, rigore suo prope ad Nouatianam haeresim, quam ille in libris de poenitentia impugnauit, accedentes, non maiori iure competere dudum inter eruditos operum eius censores creditum est. His quoque Bellarminus, Posseuinus, Riverus et sequiores huius generis scriptores concinunt. Nicetae primus, ni fallor, tribuit *Ioannes Baptista* §. 2. Scripta.

 Cote-

*) Inter hos numerandi sunt *Holstenius* in *l. l.*, *Quesnellus* ad *Leonis M. Epistolam LXXIX.*, *Tillemontius in Memoriis Tomo X. pag.* 621 *seqq.* et nouissime *Rubaeus* in *Monum. Eccl. Aquilei. c.* XVII. *pag.* 151 *seqq.* Illis tamen insuper habitis Baronii sententiam amplexus est et in Commentarios suos nude transscripsit *Oudinus T.* I. *pag.* 1249. *seqq.*

Cotelerius *), a quo nemo deinceps praeter laudatos Maurinos Patres diſſenſit. Hi vero, vt Ambroſio vindicarent, argumenta haec in medium adduxerunt: ſcilicet, vt haereſis notam auerterent, locutiones, quae in illo occurrunt duriores, non alio conſilio aiunt eſſe adhibitas, quam vt maiorem commiſſi propudii horrorem incutientes, acrius ad poenitentiae opera ſontem excitarent, efficerentque, ne vel propria mollitie vel remiſſioris cuiuſpiam doctoris indulgentia quandoque ab auſteritate ſemel ſuſcepta reuocaretur. Ita vero auctorem ipſam ad poenitentiam publicam ſtimulaſſe, vt ſimul aeternas poenas euitandi ſpe ſubleuaret. Quibus addunt, fuiſſe quondam Eccleſiae morem, vt atrocium quorundam criminum reis ne in morte quidem veniam et reconciliationem concederent, proindeque Auctorem inter ea crimina et hoc Suſannae flagitium ſine vlla erroris nota referre potuiſſe. Stilum concedunt non omnino Ambroſianum eſſe, nam ſanctum praeſulem etiam vbi orationem adhibeat maxime concitatam, minus denſis ac breuibus inciſis vti. Tum iudicant ſententiam quandam, quam *Rob. Cocus* in *Cenſura* ſua tanquam doctrinae Chriſtianae e diametro aduerſam obiecerat, iiſdem paene verbis in libro I. de Virginitate legi. Porro, quod Nicetae tribuatur ſimilis argumenti epiſtola, nihil referre putant; potuiſſe enim peraeque Ambroſio occaſionem illius ſcribendi naſci, ſicut et Baſilii exſtet epiſtola eiuſdem materiae et epigraphes, et ſi apud ipſum Ambroſium virgo Indicia falſi criminis accuſari

*) In Notis ad *Conſtitutiones Apoſtolorum lib.* II. *c.* 57. In nouiſſima *PP. Apoſtolicorum ed. Io. Clerici Amſtelod.* 1724. *T.* I. *pag.* 268. *not.* 14. Prima ed. prodierat *Pariſiis a.* 1672.

ſari potuerit, iuxta epiſtolam ad Syagrium, potuiſſe et aliam veri. Denique omnes in Ambroſii nomine conuenire libros MSS. praeter vnum recentiorem, qui Ioanni Chryſoſtomo tribuerit. Hiſce igitur rationibus inducti inter genuinos Ambroſii foetus reliquerunt, et licet improbauerint Tillemontius et Vailarſius, non video tamen, noui quidquam momenti ab iis contra allatum eſſe.

§. 3. Editiones. Dictum eſt a nobis, inter Hieronymiana aeque ac Ambroſii opera hoc opuſculum legi. Sed quoniam in diuerſis ſaepe diuerſarum editionum tomis deprehenditur, lectoribus eius curioſis indicio aliquo ſubuenire ſtudebimus. Id vero ante omnia animaduerti velim, in Hieronymi editionibus initium eſſe a verbis *Puto leuius eſſe crimen*, quae cum ſequentibus vſque ad illa, *euaporans praeſtat refrigerium paſſioni*, in Ambroſianis deficiunt, vbi principium ſonare ſolet, *Audite qui prope eſtis.* In editione HIERONYMI *Eraſmiana Baſ.* 1516. extat *Tomo* II. *fol.* 81. *b.* — 85. „Dictu mirum eſt, ſcribit Eraſmus, quam hic liber diuerſus habebatur in exemplaribus. Nec idem erat initium, et alia in aliis ſupererant aut deerant, tum pleraque diuerſa habebantur. Stilus palam arguit, non eſſe Hieronymi, etiamſi non indignum cenſeam, qui legatur. Guſtus phraſis non abhorret ab oratione diui Auguſtini.“ In editione *ſecunda Frobeniana* a. 1537. ext. *Tomo* IV. *pagg.* 139—143. in edit. *Mariani Victorii Antverpienſis impreſſionis* a. 1579. *Tomo* IX. *pagg.* 104 —107; *Pariſini exemplaris* a. 1609. *Tomo* IV. *pagg.* 865—871; item a. 1643. *Tomo* IX. *pagg.* 88—91; in his omiſſa eſt cenſura Eraſmi. In ed. *Francofurtana* a. 1643. legitur *Tomo* IV. *pagg.* 92—96; in ed. *Benedictinorum Pariſiis* 1706. *To-*

mo V. *pagg.* 176—182; in ed. *Vallarſii, Veronae* 1742. *Tomo* XI. *pagg.* 178—192. et *Venetiis* 1771. *Tomo* XI. *P.* II. *pagg.* 245—263. Vallarſius auctorem ſcribi iubet Nicaeam et eundem putat cum Hypodiacono Aquileienſi, qui cum familiaris Hieronymi fuerit, facile accidere potuiſſe, vt liber eius locum inter Hieronymianas ſcriptiones inveniret; ſicuti Ambroſio ob argumenti ſimilitudinem, quod ſaepius de Virginitate et Virginum inſtitutione diſputet, videatur adſcripta. Sed prior ratio, quam leuis ſit, nemo non intelligit, poſterior aeque in Hieronymum ac Ambroſium cadit. Ceterum in Vallarſiana editione diligentiſſime hic liber tractatus eſt, diiudicatis etiam Benedictinorum, Ambroſii editorum, variis lectionibus et obſeruationibus.

In Ambrosii operum ed. *Baſileenſi.* a. 1527. extat *Tomo* I. *pagg.* 178—186. Typographi errore caput vltimum, quod *conſolationem lapſae* continet, quaſi nouus libellus ſingulari titulo exſcriptus eſt. Eraſmus in breui ad lectorem admonitione inauerſa tituli pagina impreſſa declamationem eſſe, inquit, qualis illa Hieronymi de matre et filia reconciliandis, et inter Hieronymiana ſcribae dolo, ne ſcilicet deprehenderetur, ab initio, iuxta quam in medio et fine eſſe interpolatam. In *Sixtinae* editionis exemplari *Pariſienſi* a. 1603. legitur *Tomo* IV. *pagg.* 449—456; in *Benedictina, Pariſiis* 1690. *Tomo* II. *pagg.* 301—320. titulo *libri de lapſu Virginis conſecratae.*

18.

Ivlianvs Episc. Eclanensis.

§. 1. Vita. Iulianus *) gente Apulus, ex illuſtri familia, patre Memore ſeu Memorio Epiſcopo, vt creditur Capuano,

*) Quaecunque ad notitiam rerum eius faciant, collegit

puano, caro praecipue Augustino et Paulino Nolano, et matre Iuliana lectissima matrona procreatus et fideli parentum cura moribus iuxta et literis probe et mature excultus ecclesiasticis ministeriis patre adhuc viuente admoueri coepit. Lectoris enim officio in Ecclesia paterna fungebatur, cum matrimonium cum Ia virgine consulari, Aemilii viri illustris postea Episcopi Beneuentani filia, contraheret, cuius auspicia carmine tenerrimi in vtrumque patrem et filium affectus pleno Paulinus celebrauit. Diaconatum etiam, vtpote cuius Augustinus, ipsius quoque tunc temporis amantissimus, meminit, superstite adhuc patre suscepisse videtur et Episcopus *Eclanensis* ordinatus creditur ab Innocentio Romano episcopo. Non diu postquam hanc dignitatem adeptus esset, cum Coelestio, aut eius dogmatibus saltem, sed forte cum vtrisque simul, familiaritatem contraxit: nam Romae aliquantisper commorabatur sub initium episcopatus Zosimi, vt ex Mercatoris testimonio colligi potest. Publice autem huius causae patrocinium suscipere visus est tunc, cum missae a. 418. ad omnes orbis Episcopos Zosimi tractoriae adeoque Pelagii et Coelestii damnationi subscribere detrectaret. Habebat huius criminis seu audaciae socios plures per Campaniam vicinasque prouincias et Siciliam episcopos, eamque non suo tantum sed etiam communi nomine, si Garnerio credimus,

legit et multa sagacitate connectere calluit Ioannes Garnerius tam in notis ad Mercatorem quam ad librum mox laudandum. Potior pars a Mercatore proficiscitur, cui tamen ille nimis credulum se praebuit, omniaque inepti hominis conuicia instar rerum fide dignissimarum habuit,

credimus, excuſare ſtuduit literis ad Zoſimum et ad Rufum Theſſalonicenſem ſcriptis. Nitebatur autem non magis ſuo ingenio, quam iudicio, quod prius ille epiſcopus de Coeleſtii et Pelagii cauſa tulerat, iratus Auguſtino, qui ſuo vnius arbitrio et imperatorem et Romanum epiſcopum regeret et ſcriptis ſuis eccleſiae imperitaret. Hinc praecoces eius in eum impetus, quem, ſi minus memori animo teneret, quo olim affectu ipſum amplexus eſſet, ſaltem ob paternae neceſſitudinis vinculum colere debebat. Scripſit enim non multo poſt literas Zoſimo deſtinatas, ſed eo iam defuncto quatuor libros aduerſus primum Auguſtini librum de Nuptiis et Concupiſcentia, non ſine multa acrimonia. Sed vix illi in manus Auguſtini peruenerant, cum Iulianus epiſcopatu ſuo iuxta cum ceteris, qui Pelagii et Coeleſtii damnationi ſubſcribere detrectauerant, epiſcopis ex edicto Imperatorum priuatus ſolum mutare coactus fuit. Conſtantinopolim adiit non magis ſibi propitia fortuna; ſiquidem ab Attico epiſcopo vna cum ſociis ſuis ex vrbe pulſus longinquius in Ciliciam iter ingreſſus eſt. Ibi apud Theodorum Mopsueſtenum, eidem doctrinae fauentem et ſi Mercatori fidem habeamus, parentem et auctorem eius (non liquet quamdiu et an adhuc poſt ſynodum a. 423. in Cilicia habitam) ſubſtitiſſe, atque opus poſtremum octo librorum elaboraſſe videtur. Anno 428 *), cum Neſtorius ad Eccleſiae

*) Haec inter et tempus in Cilicia tranſactum ſcilicet a. 425. accidiſſe opinatur Garnerius, vt Iulianus epiſcopatus amiſſi deſiderio et vana ſpe totius cauſae retractandae pellectus, in Italiam redierit. Nec procul eſſe putat huius tam ſubiti conſilii cauſas. Reſciuiſſe enim, eodem anno obiiſſe Bonifacium Pontificem, a quo depoſitus fuiſſet, et Honorium atque

cleſiae Conſtantinopolitanae regimen euectus eſſet, in vrbem regiam rediit, ſperans, ſe noui epiſcopi interuentu a gratia principis, quod in Occidente amiſerat, recuperaturum. Certe de crebris eius apud Theodoſium et epiſcopum Conſtantinopolitanum querelis teſtes ſunt literae Neſtorii ad Coeleſtinum datae, quae huic anſam praebuerunt, ipſum quoque earum auctorem ſat graui odio inimicorum domeſticorum preſſum conſortii haereticorum coarguendi, et fortaiſe maligna haec ſuſpicio vna ex pluribus cauſa extitit, cur tardius ei, et ad iſta fere nihil reſponderet, ſubornato interim Mario Mercatore, qui Conſtantinopolim aduolans, oblato (a. 429.) Theodoſio Commonitorio effecit, vt tam Iulianus quam ſocii eius et poſtea ipſe Coeleſtius vrbe detruderentur, mox etiam (a. 431.) in Concilio Epheſino Oecumenico (non abſente Mario Mercatore) damnarentur. Poſt hanc vltimam, vt videtur, rerum eius calamitatem rareſcit in aequalium illorum temporum ſcriptis eius memoria, niſi quod a Proſpero accepimus, eum a. 439. denuo molitum eſſe ſub ſpecie correctionis in Eccleſiae communionem irrepere et amiſſum epiſcopatum recuperare, ſed Sixtum papam Romanum

atque Conſtantium, Imperatores, quorum edictis exulare coactus fuiſſet; reſciuiſſe item, Bonifacio ſucceſſiſſe Coeleſtinum, virum longe Sixto competitore mitiorem; indeque auſum eſſe ſperare nonnullam rerum commutationem. Sed vt haec praeclare dicta viderentur, ſi de re ipſa certo conſtaret; ſic nec reditus Iuliani, nec quod a Coeleſtino iterum expulſus ſit vel leuiſſimo nititur fundamento. Quotquot enim affert partim Proſperi, partim ex Neſtorii epiſtolis et Concilio Epheſino teſtimonia, ea vel ad Coeleſtium vel ad Coeleſtianos et Pelagianos generatim pertinent, vel primam eius depoſitionem et eiectionem reſpiciunt.

Romanum his eius conaminibus fortiter reſtitiſſe. Extrema autem vitae eius et quando diem ſupremum obierit, plane ignoramus *). Quantum ex ſcriptorum reliquiis et teſtimoniis veterum cognoſci poteſt, acris fuit ingenii, in graecis et latinis litteris non mediocriter doctus, et lingua promtus, immo eloquens ad quandam nominis claritatem et inter Auguſtini aduerſarios facile grauiſſimus. Pugnauit enim iiſdem armis, quibus S. Doctor tam callide vti ſolebat, verborum copia, vehementia et ambiguitate, quae ſi non fallerent ſemper mentes, obruebant tamen et vel ad tempus detinebant. Superauit autem ingenii dotes animi nobilitate, quae tanta fuit, vt famis et communis anguſtiae tempore omnia ſua indigentibus erogaret. Sed cum ob id a bonis magis diligeretur, non effugere potuit, quo minus aduerſariis ſuis miſerationis ſpecie ad capiendos et ſociandos ſibi nobiles praecipue et religioſos homines vſus videretur.

§ 2. Scripta. Ex omnibus, de quibus certo conſtat Iuliani ſcriptis, nullum integrum ad nos peruenit, ſed *fragmenta* tantum non admodum lacera quidem et rara tranſmiſſa ſunt. Alia *plane interierunt*, ſi recte ad ſcriptorum celebritatem refertur, quod a Gennadio dicitur *clarus fuiſſe in doctoribus eccleſiae, antequam Pelagii impietatem in ſe aperiret.* Sunt autem *genuina,*

*) Felicior tamen fuit *Hieronymus Vignerius*, ſupplementi Operum Auguſtini editor, qui in praef. ad ſecundum tomum laudati operis, in quo ſex Auguſtini contra Iulianum reſponſionis libros prodidit, haud perfunctoriam de Iuliani extremis in inſula Lerino geſtis, obitu et intumulatione narrationem inſtituit. Sed donec fontes, vnde tam rara ipſi notitia profluxerit, innoteſcant; ſolum eum hac de re doctiorem eſſe facili animo feramus.

mina, quorum fragmenta aut vestigia saltem restant

1) *Epistola ad Zosimum* prima, cuius solus Mercator meminit, et verba Subnotationum libro c. 6. et 9. inseruit, a Iuliano tamen pro suis agnita *). Garnerius in fine dissertationis quintae ad Marium Mercatorem T. I. pag. 333 sq. ea composuit, in notis quoque ad laudata Subnotationum loca comparandus. Ex eius sententia scripta fuit a. 417. circiter autumnum.

2) *Epistola communis ei cum plurimis (octodecim) Pelagianis episcopis, quam Thessalonicam (ad Rufum Episcopum) miserunt.* Sic Augustinus denotat epistolam, quam in singulari opere IV. librorum ad Bonifacium episcopum Romanum directo refutare studuit, in quorum tribus posterioribus etiam fragmenta eius reperiuntur, a Garnerio ibidem, vbi antecedentia, collecta et ad formam pristinam digesta.

3) *Libri IV. ad Turbantium Episcopum, aduersus librum primum Augustini de Concupiscentia.* Scr. a. ineunte 419. aut sub praecedentis exitum. Fragmenta eorum supersunt in tribus Augustini operi-

*) Minus accurate haec tradit *Caueus (T. I. p. 407. ed. Oxon. nou.) duas* commemorans *Iuliani* ad *Zosimum epistolas, quas Augustinus libris quatuor ad Bonifacium refutauerit;* et deinceps: *ex his alteram esse octodecim episcoporum Siculorum nomine scriptam et* libellum fidei *inscribi.* Immo quam primo libro refutat Augustinus, non Iuliani fuit, et si *libellus fidei* esset ex iis, quas ibidem ille refellit, non tantum vanae operae Garnerius insumpsisset in eo Iuliano asserendo, sed facile ex locorum inter se comparatione res confici poterat.

operibus; in *libro ſecundo de nuptiis*, *in libris VI. contra Iulianum* et in *opere imperfecto*. Reperiuntur autem magna quaedam ex libro primo, parua ex reliquis duobus. Primum enim confutauit Auguſtinus libro ſuo ſecundo *de nuptiis*, relatis verbatim quaecunque continebat chartula, ex hoc ipſo libro primo excerpta et Valerio comiti oblata, atque per Alypium Auguſtino miſſa; qua ex charta etiam inſcriptionem librorum nouimus: *Contra eos, qui Nuptias damnant, et fructus earum diabolo adſignant.* Ex libris ſex contra Iulianum quatuor poſteriores ita pugnant cum quatuor Iuliani libris, vt non tantum libri libris, ſed capita quoque capitibus reſpondeant. *Garner. in App. ad diſſ. VI. de ſcriptis pro Haereſi Pelag. p.* 388. De hiſtoria eorum in ipſa diſſ. ſexta pag. 349. tractat.

4) *Liber de conſtantiae bono contra perfidiam Manichaei*, cuius fragmenta aliquot ſeruauit Beda. Scriptus fuit iudice Garnerio poſt expulſionem e ſede ſua.

5) *Libri octo ad Florum* [*Beneuentanum*] *Epiſcopum aduerſus ſecundum librum Auguſtini de nuptiis et concupiſcentia.* Scr. vt Garnerius contendit, in Cilicia, ſed publicati demum circa annum 426. quo ex Italia iterum Conſtantinopolim fugiſſe eum fingit. Quinque priores libri, aut etiam ſex integri habentur in *Opere imperfecto* Auguſtini *contra ſecundum Iuliani reſponſionem.* Pendet vero ſuperſtitum numerus ab ipſa Auguſtini operis deſcriptione, ſuper qua Vignerii ſententiam optime refutauit Garnerius in notis ad Subnotationes Mercatoris. Opp. T. I. pag. 34 ſeqq.

6. Li-

6) *Liber de amore siue Commentarius in Cantica Canticorum.* Solus Beda huius operis mentionem facit, et duobus libris, altero de amore, altero commentario, comprehensum fuisse notat. Addit etiam, scriptum esse occasione duelli eius cum Augustino. Quare, cum nec Augustinus, nec qui cum eo erant, eius meminerunt, coniici potest, posterius esse libris octo ad Florum, quibus refutandis ille immortuus est. Garnerius posterius esse iudicat, propterea quod totus imitatione Theodori Mopsvesteni, qui amatorie scripserit in Cantica, compositus videatur. Fragmenta aliquot ex Beda collecta habes apud eundem in *App. ad diss.* VI. *Opp. T. I. pag.* 388. sq.

Dubia sunt aut omnino *falso* Iuliano *adscripta: Epistola* Pelagii *ad Demetriadem*, quae vt diuersos maxime auctores partim ignorantiae, partim ingenio hominum debuit, nec effugere potuit, quo minus huic tribueretur. Augustinus porro in Opere contra duas Pelagianorum Epistolas ad Bonifacium, libro primo, redarguendam sibi sumsit *epistolam* tanquam *Iuliani, Romam missam*, quam ille tamen suam esse negauit his verbis: *Facit quoque Augustinus mentionem epistolae, quam a me ait Romam fuisse directam; sed verba quae posuit, nequiuimus, quo de scripto loqueretur, agnoscere. Nam ad Zosimum quondam illius ciuitatis episcopum super his quaestionibus duas epistolas destinaui; verum eo tempore, quo adhuc libros* (contra primum Augustini de nuptiis et concupiscentia) *exorsus non eram* *). Alterius ergo cum fragmen-

*) Apud Augustinum Lib. I. Op. imperf. c. 17. — Augustinus respondit: *Haec epistola non est ad Zosimum, sed ad eos seducendos, qui Romae possent*

fragmenta ſuperſint, alteram patet prorſus intercidiſſe. Secus tamen ſtatuit Garnerius. Ponit enim, alteram ad Zoſimum epiſtolam ſcriptam fuiſſe octodecim epiſcoporum, ſubſcribere Tractoriae Zoſimi detrectantium, nomine et cum forte in manus eius incidiſſet *libellus fidei quorundam epiſcoporum ad metropolitam ſuum* nomine *Auguſtinum* directus, in quo negant ſibi per fidem ſuam licere damnationi Pelagianorum, vt iuſſi erant, ſubſcribere: hanc ipſam veram illam epiſtolam Iuliani aſſertionibus ſuper alias aſſertiones coaceruatis, non item probatis, contendit. Vt enim alia mittamus, quae iure meritoque contra eum diſputarunt viri accuratiſſimae doctrinae et certi iudicii, Noriſius *), Couſtantius **) et Rubaeus ***), id ipſum ſtatim veritate caret, quod altera ex duabus, quas ad Zoſimum direxiſſe profeſſus eſt epiſtolis non ſuo ſolius, ſed epiſcoporum octodecim, qui ad Rufum Theſſalonicenſem ſcripſerunt (vnde hoc fingendi ipſi occaſio enata eſt,) nomine

tali ſuaſione ſeduci etc. quaſi fraus ſubeſſet Iuliani verbis. Garnerius (ad Opp. Mercatoris. T. I. pag. 317.) Coeleſtio eam vindicat.

*) in *Cenſura Garnerii*, *Tomo IV. Opp.* a Balleriniis collectorum. Ei debetur coniectura, ſcriptam fuiſſe epiſtolam ab epiſcopis dioeceſis Aquileienſis ad metropolitam Auguſtinum, qui ſedem ſuam ab a. 408. ſat longo temporis ſpatio, ſi Chronographis fides habenda, tenuit.

**) in *Notitia ſcriptorum non exſtantium quae ad Zoſimum attinent.* n. XI. §. 28. p. 1001.

***) in *Monum. eccleſ. Aquilei. c.* XIV. *p.* 118. iterumque in Tr. *de peccato orig. cap.* XI. *pag.* 43. vbi pluribus Noriſii ſententiam adſtruit. His adde *Walchium* in *Hiſtorie der Ketz. T. IV. p.* 677 *ſq.*

mine ſcripta fuerit. Confidenter quidem in recenſu ſcriptorum Iuliani aſſerit, Mercatorem huius libelli meminiſſe (T. I. pag. 388;) ſed fruſtra locum illum ab eo indicari ſperes, et ſi inſtes, fatebitur (in notis ad libellum T. I. Opp. Mercatoris p. 327.) eum non niſi de *vna*, cuius num. I. mentionem fecimus, teſtimonium tuliſſe. Enimuero non contentus fuit Garnerius, vno libro ditiorem feciſſe Iulianum, ſed homo opinioſus hac qualiſcunque fidei poſſeſſione vltro vſus eſt, ad aliud quoddam opus ipſi adquirendum. Extat nempe *liber fidei* Graeci cuiuſdam, vt videtur, ab incerto quodam in latinum ſermonem conuerſus, edituſque primum e Corbeienſibus MSS. S. Germani de Pratis a Iacobo Sirmondo, qui de auctore nihil definire maluit, quam hallucinari. Huius vero non auctorem modo, ſed interpretem ſimul deprehendiſſe ſibi viſus eſt Garnerius: alterum Rufinum Syrum ſeu presbyterum Palaeſtinae, qui a Mercatore magiſter Pelagii Coeleſtiique dictus fuit; alterum Iulianum, hac maxime de cauſa, quod integrae fere ex eo paginae in iſto fidei libello, quem recens ei vindicatum iuerat, tranſſcriptae reperiantur, vnde ſtatuit, tantum ex hoc libro profeciſſe, vt ſuum fidei libellum voluerit eſſe Rufiniani paene compendium *).

Sufficere

*) Si amplius acumen eius noſſe cupis, vide, quae de tempore verſionis huius conſtituendo ex Gennadio elicit. *Non ſine cauſa*, inquit, *Gennadius de Iuliano:* PRIVSQVAM HAERESIM PELAGII IN SE APERIRET. *Indicauit enim, Iulianum, antequam haereſis Pelagii palam proderetur, eam in alio aperuiſſe, Rufino ſcilicet, cuius confeſſionem Latinis legendam praebuiſſet. Hinc vero colliguntur duo: alterum, verſionem eiuſmodi edidiſſe Iulianum, cum adhuc admodum iuuenis fo-*

 ret

§. 3 Editiones. Sufficere poteſt fragmentorum Iuliani ſedes in antecedentibus indicaſſe, quae facile in quibus Auguſtini editionibus inueniri queant. Sed quo minus in totum hac paragrapho ſuperſedeamus, facit libellus ille a Garnerio ſub Iuliani nomine publice propoſitus, qui ſic inſcribitur.

1668.

Pariſiis apud Sebaſtianum Marbre-Cramoiſy, Regis typogr. via Iacobaea, ſub Ciconiis. 8. Iuliani Eclanenſis Epiſcopi Libellus Fidei miſſus ad Sedem Apoſtolicam in cauſa Pelagianorum. Prodit nunc primum ex codice Veronenſi cum notis et diſſertationibus tribus hiſtoricis Ioan. Garnerii *Soc. Ieſu Presb.*

Digna notatu ſunt, quae de occaſione huius editionis ipſe prodidit Garnerius, *Hunc*, inquiens, *Pater Iacobus Sirmondus, ex codice Veronenſi, cum in Italia verſaretur, exſcripſit ſua manu, mihique aliquando oſtendit, et* gratulatus extemporalem de auctore et tempore coniecturam *dedit illuſtrandum notis et typis mandandum.* Mirum quippe non eſt, quod extemporalem ſuam coniecturam, Sirmondo approbatam, tantopere fouerit, vt nihil ei officere, nihil non eam iuuare, omnibus perſuaſum eſſe vellet. Atqui in MS. codice, vnde libellum Sirmondus

ret: alterum, a Pelagianis eam erroris partem, quae peccatum originale ſpectat, traditam fuiſſe primum, quaſi Orientalium fidem; immo tertium quoddam coniecto, Iulianum Pelagii exhortationibus e vita coniugali ad arctiorem conuerſum eſſe, indeque Memorio, Iuliani patre, ſcribente, Auguſtinum de Pelagii laudibus reſciuiſſe, quae poſtmodum in libris ſuis retulit.

dus eruit, nihil ſuper tituli loco poſitum erat, praeter quaſdam euaneſcentium literarum figuras, quas ille ſic expreſſit IVLI. Benedictini autem et cum iis Rubaeus legendas cenſent INLI. *incipit libellus*, vt initium concordet fini: *Explicit libellus fidei* SIC. quas literas ibidem ſuae coniecturae conuenienter interpretatur Garnerius *Siculorum (epiſcoporum)*; Benedictini rectius *Sacerdotum Ieſu Chriſti*. Exhibetur autem libellus fidei in quatuor partes diſtributus, eique ſuccedunt diſſertatio I. *de tempore et auctore Libelli*, diſſ. II. *de vita et moribus Iuliani*. diſſ. III. *de ſubſcriptionibus in cauſa Pelagianorum*, quarto denique loco notae vberiores in libellum, quibus comparationis et illuſtrationis cauſa praemittuntur 1) *Libellus fidei a Pelagio Romam miſſus ad Innocentium Papam.* 2) *Fragmenta libelli fidei a Coeleſtio ſcripti.* 3) *Excerpta ex epiſtola Coeleſtii ad Clericos Romanos* (illa, quam Auguſtinus Iuliani eſſe putauerat) cum *obſeruationibus de tempore, auctore* etc. *eius.* 4) *Symbolum Theodori Mopsveſteni interprete Mario Mercatore:* additurque *Appendix de Anniano interprete homiliarum S. Chryſoſtomi, et breviatore Codicis Theodoſiani*, quae omnia vna cum multis aliis ad Hiſtoriam Pelagianae haereſis ſpectantibus, fuſius tractata et edita ſunt cum Operibus Marii Mercatoris. Sed Garnerius aliquando ea cum hoc fidei libello peculiari volumine editurus erat, ni ipſe Mercator tardioris morae impatiens mutare ſententiam coëgiſſet. Sic tamen non prorſus a ſe impetrare potuit, quin aliqua ſaltem ex pluribus ſuo guſtanda lectoribus propinaret. Recuſus eſt poſtea hic libellus vna cum diſquiſitione de tempore et auctore itemque obſeruationibus in *diſſ. VI. ad Opp. Mercatoris (Pariſ.* 1673.) *T.* I. *pagg.* 320—335. additis in fine quibuſdam ex genuinis Iuliani fragmentis,

mentis, quae ſupra indicauimus. Ibi quoque diſſertatio de vita Iuliani facit caput VI. diſſ. I. de *prauis auctoribus et defenſoribus Haereſis Pelagianae*, pag. 144 *ſq.* quemadmodum de ſcriptis eius *caput IV. Append. ad diſſ. VI. pag.* 387 *ſq.* exponit. Diſſertatio denique de *ſubſcriptionibus in cauſa Pelagianorum* inter ceteras ad Mercatorem quartum locum occupauit, *pagg.* 263—282. Sed et hoc notabimus, ne cui fraus accidat, dari exemplaria editionis ſeorſim factae, quae annum 1673. in titulo praeferant. Titulus quoque non verbis quidem, ſed forma ac habitu ſuo paulo a ſuperiore diuerſus eſt (caret inſigne typographi Ciconiarum;) ſed opus ipſum abs vlla mutatione adiunctum habet. Scilicet a bibliopola hoc inſtitutum eſt, vt emtores alliceret, a quibus forte poſt editum ex ſua officina Mercatorem deſtitui metuebat. Textum ſolum libelli huius iterum deſcripſerunt, addita coniectura ſua ſupra indicata, *Monachi Benedictini in Appendice ad T. X. Opp. Auguſtini P.* II, *ed. Antverpienſis pag.* 74 *ſq.*

19.

Fastidivs.

§. 1. Vita. Britannorum epiſcopus, vt ait Gennadius, aetatem innuens eo, quod inter Cyrillum Alexandrinum et Theodotum Ancyranum eum recenſuit, quibus itaque aequalis fuiſſe videtur *). Nimis longe petitum eſt, quod a Pelagio, vtpote conterraneo, iis erroribus infectum autumant, quos in ſcripto ſuo non occulte prodidit.

Scripſit

*) *Gennad. de ſcr. illuſtr. c. LVI.* Quae recentiores ſcriptores Britanni de eo memoriae prodiderunt, fabulis accenſeri merentur. Cf. *Caueus T. I.* (ed. Ox. nou.) *pag.* 401.

Scripſit eodem Gennadio teſte *ad Fatalem de vita Chriſtiana* librum et alium *de viduitate ſeruanda.* Sed haec ex parte tantum vera ſunt. Reſtat enim opuſculum, non in duobus ſed vno tractatu comprehenſum, ita tamen, vt totum quidem *de vita chriſtiana*, clauſula vero *de triplici viduitate* agat *). §. 2. Scripta.

Diu quidem ac ſaepius hic liber vel ſeorſim ſub Auguſtini nomine vel in collectionibus operum eius tanquam incerti auctoris foetus vulgari conſueuit, antequam ab *Holſtenio* vero ſuo parenti reſtitueretur. Is quippe nactus illum in vetuſto exemplari monaſterii Caſſinenſis, deſcripſit et typis paratum reliquit; publicauit autem ex ſchedis eius cum duobus aliis opuſculis Romae 1663. Petrus Poſſinus ex S. I. mox complurium MSS. librorum ope expolitum et cum Holſteniana editione collatum recudi fecerunt *editores Operum Auguſtini Pariſienſes*, idque nuper exemplar denuo cum Holſteniano comparatum et ad- §. 3. Editiones.

*) Lectio vulgaris Gennadii *ad Fatalem quendam*, neminem morari debet. Praeterquam enim, quod Corbeienſis codex alteram vocem omittit, appellatio *dilectiſſima ſoror*, qua auctor vti ſolet, errorem ſiue ipſius Gennadii, ſeu librarii prodit. Nihilominus *Pagius* (in Baron. ad a. 420. §. 29.) ex eo anſam cepit, libellum iſtum Faſtidio abiudicandi, adſumto altero argumento ex verbis Gennadii, quibus *ſana et digna doctrina* ſcriptum illos libros dicit, cum tamen in eo, quem Holſtenius demum Faſtidio aſſeruit opuſculo, Pelagianiſmi veſtigia appareant. Sed poſterius etiam dudum cognita Maſſilienſis presbyteri in Pelagianas doctrinas propenſione reuellitur, adeo vt equidem non videam, cur *Walchio* (*Hiſtorie d. Ketz.* T. IV. p. 701.) imprudentius viri docti Holſtenio aſſenſum praebuiſſe cenſeantur.

notatione aliqua illuſtratum dedit *Andreas Gallandius* Congreg. Oratorii Venet. Presbyter; quae ex ſequentibus magis patebunt.

SAEC. XV.

1467.

Per Olricum Zel de Hanau. 4. Beati Auguſtini liber de vita chriſtiana. Eiuſdem liber de ſingularitate clericorum. In fine poſterioris: „*Explicit Liber beati Auguſtini epi. de ſingularitate clericorum. Per me Olricum Zel de Hanau clericum dioceſ. Moguntinen. Anno milleſimo quatercenteſimo ſexageſimo ſeptimo.*" Prior tractatus XIX. folia, alter XXXIII. complectitur, quorum ſingulae paginae lineis XXVII. conſtant. *Debure in Cat. Ducis de la Val. T. I. p.* 173. Supra ſub *opuſculis* plures habes Auguſtini tractatus huic editioni valde ſimiles, ab eodem haud dubie typographo, circa annum 1470. vt putant, impreſſos.

Sine anno et loco.

[*Moguntiae apud Petr. Schoiffer*] 4. Incipit prologus beati Auguſtini de vita Xpiana. In fine: *Explicit liber b. Aug. de v. chr. Hec faciendo quiſque vitam obtinebit eternam.* Extremo loco inſigne Schoefferianum minio, vt ſolet, impreſſum conſpicitur. Character ex gothico ad rotundum deflectit, ſed perquam exilis et rudis eſt. Signaturae et numeri foliorum plane abſunt. Cf. *Cat. Bibl. Duc. de la Val. T. I. p.* 174. Extat item in Bibliotheca Lubecenſi.

1500.

Pariſiis per Alexandrum Aliate. 8. Auguſtinus de vita Chriſtiana liber. Sic memorat *Orlandi Origine*

Origine e Progr. della Stampa pag. 284. Nescio vero, an et sequens editio huic saeculo sit adnumeranda.

Sine anno.

Parisiis ap. Ioh. Lambert. 8. Liber beati Augustini De Vita christiana. Haec in suprema paginae parte, reliqua signum officinae pro more typographorum Parisiensium exeunte saeculo XV. et sub initium XVI occupat. In fine: „*Explicit* etc. *Impressus parisiūs per Iohānem lambert in vico sancti iacobi commorantem p Dijonisio* (sic) *Roce.* Literae sunt gothicae minutae.

SAEC. XVI.

1529.

Basileae ap. Froben. fol. De vita Christiana tractatus; *in tomo IX. Opp. Augustini ed. Erasmi* primae, nescio qua pagina; in edd. annorum 1524 et 1569. ibidem *pagg.* 888—903. Erasmus hanc censuram addidit: „Hunc librum non esse S. Augustini, non magis superuacaneum sit, quam si quis admoneat, bubalum non esse equum. Fruatur suo quisque iudicio, ego nihil video dignum in quo tempus terat, cui sit alioqui aliquid serii negotii."

1539.

Lipsiae. 8. Augustini de vita Christiana liber, cum praefatione *Georgii Wicelii* senioris, Fuldensis. *Becmanni Cat. Bibl. Francof.* p. 35. Cf. *M. Bibl. Eccl. Colon.*

1576.

Antverpiae ap. Christoph. Plant. fol. De vita christiana liber; in ed. Opp. S. Augustini *Louaniensium*

ſium Theologorum Tomo IX. pagg. 416—421. Ibidem plane eum reperies in repetita *Pariſiis* 1586.

SAEC. XVII.

1663.

Romae typis Iacobi Dragondelli. 8. Faſtidii Epiſcopi de vita Chriſtiana liber denuo editus et Autori reſtitutus ex MS. Codicis Sacri Caſinenſis Monaſterii, opera et ſtudio Lucae Holſtenii Vaticanae Baſilicae Canonici et Bibliothecae praefecti.

Additae ſunt in pagina extrema *Variae lectiones ex Collatione cum MS. Vaticano et cum editis inter Opera S. Auguſtini.* Prodiit autem vna cum duobus aliis opuſculis hoc communi titulo: *Opuſcula Tria Veterum Autorum prolata nunc primum ex muſeo Lucae Holſtenii Vat. Baſ. Can.* etc. *cura eius, dum viueret, editioni parata*, quae in titulo interiori ſic notantur: I. *Paſſio SS. Martyrum Perpetuae et Felicitatis cum Teſtimoniis veterum et Notis poſthumis Holſtenii.* II. *Paſſio S Bonifacii Martyris cum animaduerſionibus ad Martyrologium Rom.* III. *Faſtidii Epiſcopi de Vita chriſtiana liber.* Sed praeter haec nihil habent, quo inter ſe ligentur tria illa opuſcula; immo quoduis peculiari titulo et praefatione gaudet et citra diſpendium a ceteris ſeparari poteſt. Quo factum eſt etiam, vt priora duo Pariſiis a. 1664. curante Henrico Valeſio recuſa ſint, Faſtidio non admiſſo, ſed additis in locum eius quibuſdam aliorum Martyrum actis.

1685.

Pariſiis. fol. Faſtidii Britannorum Epiſcopi liber de vita chriſtiana; *in Opp. S. Auguſtini* edd. BENEDD. *Append. ad T. VI. pag.* 183. *ſeq.* in ed. *Clerici.*

Clerici. Antverpiae. 1701. *pagg.* 663—672. Contulerunt editores cum codicibus MSS. Corbeiensi vetere, Remigiano, Michaelino, Victorino ac duobus Sorbonicis itemque cum Holstenii editione denuo.

SAEC. XVIII.

1773.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Fastidii Britannorum Episcopi liber de Vita Christiana; in *Biblioth. PP. et SS. Vet. Eccles.* ANDREAE GALLANDII *Tomo* IX. *pagg.* 481 — 89. De Fastidio agitur *cap. XV. Proiegg pag.* XXIX. *sq.*

VERSIONES. Scilicet de his solummodo ea hic repetemus, quae diligentissimi auctores *M. Bibliothecae Eccl. Coloniensis* collegerunt et obseruarunt. Sunt autem *Gallicae* ferme sequentes:

1542.

Paris par Jean Feuchier. 8. Traitté de S. Augustin de la vie Chrestienne avec les traittez de charité et de la vanité de ce siecle et monde inferieur d'obedience et d'humilité. Et l'eschelle de Paradis. [Trad. par *Joseph Du Chesne* sieur de la Violette, conseiller et medecin ordinaire de Monseigneur frere unique du Roy.] Sic *Duverdier* p. 773. hanc versionem recenset inter scripta Medici ac Chymici illius satis sua aetate famosi. Sed *Baelius* ad memoriam eius obseruat, si recte Verderius annum notauerit, huic non conuenire posse: siquidem Effigies eius *Diaetetico Polyhistorico* a. 1606. primum edito praefixa Autorem tum aetatis annum sexagesimum egisse testetur, et aliunde constet, eum a. 1609. obiisse,

obiiſſe, vnde colligitur eum anno demum 1546. natum fuiſſe: praetereaque non credibile eſſe cenſet, virum Chymicae arti prorſus deditum S. Auguſtini libris in vernaculam linguam tranſferendis operam impendiſſe.

1577.

Lyon par Benoiſt Rigaud. 8. Le Livre de S. Auguſtin de la vie chreſtienne traduict par *Mr. de Galiſſard* Docteur en Theologie de l'Ordre des Freres Precheurs. *Duverdier p.* 478. qui male tamen *Guilielmum* appellat, cum potius *Petrus* audierit *), vt ex *Echardo (SS. Ord. Praed. T. II. p.* 246.) auctores noſtri monent, vnde ſimul diſcimus, *Renatum Clavieres* Eccleſiae Anicenſis in Velauniis Canonicum hanc verſionem edendam curaſſe.

1653.

à la Haye. 12. Traité de la Vie du Chretien trad. par *D. Fleury de Belingen.* Monent Colonienſes Epiſtolam Dedicatoriam traductoris ſubſcriptam eſſe a. 1662. vbi vel legendum ſit 1652. vel in anno editionis non 1653, ſed 1663.

1666.

Regensburg. 12. Auguſtini Büchlein von Vollkommenheit der Gerechtigkeit. Sub hoc titulo librum huncce *germanice* conuerſum laudat *Lipenius* in *Bibl. Theol.* ſub tit. *Perfectio* Chriſtiana.

20.

LEPORIVS.

§. 1. Vita. Natione Gallus, vitam monaſticam Maſſiliae ſub Caſſiano vt videtur ab ineunte ſaeculo quinto amplexus,

*) In recenti operis illius editione error hic ſublatus eſt.

xus, ſumma inter ſuos vitae innocentis atque morum ſanctitatis exiſtimatione florebat, cum, incertum quo pacto, ſed ſi ex verbis ipſius concludere licet, epiſtola quadam ſua, duplicis haereſis infamia, nouae alterius, de Chriſto homine ſolum nato, et Pelagianae, de homine dei adiutorio non indigente, quam priori conſequentem dicit Caſſianus *). flagrare coepit, et quod admonitus tam a Caſſiano, quam ab aliis, defendere fortaſſe ſententiam ſuam ſuſcepiſſet, ex eccleſia Maſſilienſi vel Aquenſi eiectus eſt. Vnde in Africam profectus cum aliis quibuſdam erroris ſui ſociis in Aurelii Carthaginenſis et Auguſtini praeſertim manus incidit, eorumque opera in tantum

*) *Lib. I. de Incarnat. cap. I. Illud ſane vnum praetereundum non arbitramur, quod peculiare ac proprium ſupradictae illius haereſeos, quae ex Pelagiano errore deſcenderat, fuit, quod dicentes quidam. ſolitarium hominem Ieſum Chriſtum ſine vlla peccati contagione vixiſſe, eo progreſſi ſunt, vt aſſererent, homines, ſi velint ſine peccato eſſe, poſſe: conſequens enim exiſtimabant, vt ſi homo ſolitarius, Ieſus Chriſtus ſine peccato fuiſſet, omnes quoque homines ſine Dei Adiutorio eſſe poſſent, quidquid ille homo ſolitarius ſine conſortio Dei eſſe potuiſſet;* etc. Idem Caſſianus in *eod. cap.* Leporium, *ex Pelagii inſtitutione vel potius prauitate deſcendentem,* aſſertorem praedictae haereſeos apud Gallias extitiſſe dicit, cumque alibi (c. 2.) memoret venenoſam iſtiusmodi peſtem aetate ſua et *maxime Beligarum* vrbe emerſiſſe; quod alii ad Belicam apud Rhodanum in Breſſia (Bellay) trahunt, alii *Belgarum* ſubſtituentes Treuiros interpretantur: nonnulli in eo ſibi praecipue placentes, ſi omnia vel leuiſſima hiſtoriae momenta connectere inuicem et aptare poſſint, coniecerunt, Leporium in ea vrbe errores ſuos et hauſiſſe primum et docuiſſe antequam in Prouinciam regreſſus, per epiſtolam eos euulgaret.

tum resipuit, vt publice etiam emendatum se et sanae doctrinae redditum testari cuperet, id quod fecit epistola ad eos maxime, qui ex eo offensam ceperant, Proculum scilicet Massiliensem et Cylinnium Aquensem aliosque Galliae episcopos directa et hac subscriptione firmata: „*Ego Leporius libellum meo sensu dictatum, in quo fidem meam Deo volente in finem vsque tenebo, medullitus exprimere volens coram sanctis episcopis in ecclesia Carthaginiensi relatum subscripsi.* Similia testati erant extorres ceteri pariter correcti. Subscripserant praeterea quatuor Africanae Ecclesiae Episcopi, Aurelius, Augustinus, Florentius et Secundinus, eius esse testantes et adiunctis ad eosdem episcopos literis, vt sanatos gratanter susciperent orantes. De anno, quando haec acciderint, diuersissimae extant eruditorum, qui has res attigerunt, sententiae. Nobis prae ceteris verior videtur eorum, qui ad annum 418. vel 419, quo ipso Proculus ille Massiliensis obiit, retractationem Leporii referunt; quacum reliqua omnia momenta satis bene congruere videntur *). Licet autem hoc specimine edito cum ecclesia patria in gratiam rediisset, ipsum tamen eo reuersum esse haud accepimus. Immo monachi habitu deposito in Hipponensem ecclesiam receptus atque ab ipso Augustino circa annum 425. aut 426. presbyter ordinatus est. Nam ipsum hunc Leporium fuisse, cuius in actis ecclesiasticis, quibus Eraclium sibi successorem destinauit a. 426. sexto Kal. Octobris editis, Augustinus meminit, quemque in sermone *de vita et moribus clericorum* eodem ferme tempore habito his verbis laudavit: *Vobis dico, qui forte nescitis; nam vestrum plu-*

*) Haec est sententia PP. Benedictinorum Congreg. S. Mauri in *Hist. litt. de la France, T. II, pag.* 167.

plurimi ſciunt: presbyterum Leporium, quamuis ſaeculi natalibus clarum, et apud ſuos honeſtiſſimo loco natum, tamen iam Deo ſeruientem, cunctis, quae habebat, relictis inopem ſuſcepi etc. nemo iam dubitat. Ibi autem adhuc anno 430. eum egiſſe ex Caſſiano diſcimus *).

Inſcribitur opuſculum illud, *Libellus Emendationis ſiue Satiſſactionis ad Epiſcopos Galliae* **). Adpellatio autem habet, *Dominis Beatiſſimis et Venerandiſſimis Dei Sacerdotibus Proculo et Quillenio (Cyllenio, Cilinio) Leporius Exiguus.* Magna autem ipſi apud veteres tributa fuit auctoritas, adeo vt Leporius etiam inter propugnatores fidei catholicae contra Neſtorium cenſeretur. Fuerunt tamen inter recentiores nonnulli viri docti, qui non tam a Leporio conceptum, quam ab Auguſtino dictatum exiſtimarent, idque cum ex ſtili ſententiarumque ſimilitudine, tum vero etiam ex eo, quod inter teſtimonia epiſtolae S. Leonis CXXXIV. (ed. Queſn. CLXV. ed. Ballerin.) ſubiecta itemque in actione II. concilii Chalcedonenſis et apud Theodoretum (dial. II.) Auguſtini nomine inſcriptus eſt. Tale quid priori de cauſa iam ſuſpicatus erat Garnerius ***), ſerio autem profiteri ſuſtinuit *Paſchaſius Queſnellus* in notis ad laudatam Leonis epiſtolam, vbi ſingularem hac de re diſputationem inſeruit ſic inſcriptam: *De libello Confeſſio-* § 2. Scripta.

*) *Caſſian. de Incarnat. Lib. I. c. IV.*, quod opus ſcriptum eo tempore exiſtimant.

**) Additur plerumque in editis, *Confeſſionem fidei catholicae continens de myſterio incarnationis Chriſti, cum erroris priſtini deteſtatione.*

***) in *Opp. M. Mercatoris diſſ. II. de Synodis in cauſa Pelag. habitis* T. I. p. 230.

Confeſſionis Leporii Monachi, *cuius auctor S. Auguſtinus nunc primum aſſeritur* *). Sciendum vero, multum eum tribuere Codici cuidam MS. Grimanico, cuius auctoritatem tantam facit, vt haud aegre agnoſcas, totam illam coniecturam in eius gratiam eſſe propoſitam. Nam cetera argumenta eius certe admodum leuidenſia ſunt, veluti illud, quod a ſuffragio Actorum Concilii Chalcedonenſis petiit. In iis enim, vt iam a Gallandio eſt obſeruatum, eadem Leonina epiſtola recitatur, quam etiam Theodoretus exſcripſiſſe intelligitur. Et haud dubie Leo non aliam ob cauſam librum iſtum Auguſtino tribuit, quam quod ab eo approbatum eſſe noſſet. Leuia ſunt et haec, quae ex verbis ſubſcriptionis *libellum ſuo ſenſu dictatum eſſe* et quod paſſim de eo ſic loquatur: *huius Epiſtolae fides*, *huius Epiſtolae profeſſio*, cum alioqui a ſe ſcriptum et ſuum dicere debuiſſet, depromit, cum interea nullius momenti putat, quod ipſi ex Epiſtola Africanorum Epiſcoporum obiici poſſit, qua confeſſionem illam Leporii *ipſius eſſe teſtantur*. Etenim quod addit, multis nominibus ipſius fuiſſe et dici potuiſſe, quia videlicet ipſius ſenſu dictatus, ipſiuſque nomine euulgandus fuiſſet; quia eius fidem emendationemque palam faceret; quia denique propria cum manu deſcriptum proprioque munitum Chirographo in Gallias mitteret: id vero nugae ſunt. Immo nuſquam ſua manu ſcriptum legimus, ſed ab ipſo ex vero animi ſenſu amanuenſi cuidam dictatum, verba ſuperius poſita lucide declarant. Quod denique ad ſtilum ipſaſque dicendi formulas apud Auguſtinum obuias attinet, quis

*) *Opp. Leonis T.* II. ed. *Paris. pag.* 906. ed. *Lugd. pag.* 508.

quis dubitauerit, quaeso, eum ad illius viri mentem et scripta se compositurum fuisse, cui sui emendationem potissimum deberet. Ceterum epistola Africanorum episcoporum, qua subscriptionem Leporii testimonio suo confirmant, etiamnunc superest et cum libello isto fere euulgari solet. Hanc autem qui ab Augustino reliquorum nomine scriptam existimant, minus errare videntur. Quapropter etiam epistolis illius inserta est *).

Quo maius autem huic Leporii libello pretium apud omnes orthodoxos statutum fuit, eo citius *intercidere* debuit prior illa, quam proxime attinebat epistola, de qua sic ipse scripsit §. 11. *Epistola itaque, auctor scandali et offendiculum caritatis, a me quondam simpliciter scripta quidem, sed in quibusdam, vt agnosco, infideliter ordinata, quaeso secundum huius epistolae professionem et sanctimoniae vestrae auctoritatem, vt in ea paginae parte, vel caussa, in abolitione calcanda ducatur, in qua contra veritatem per ignorantiam edita comprobatur: vt cunctis innotescat et pateat, iusto iudicio illud quod erat aemulum fidei, contrarium veritati, de corpore eiusdem epistolae cum damnatione esse decisum.*

Huius Leoporiani libelli fragmenta inseruerat olim Conciliis Galliae *Iacobus Sirmondus*, idemque primus a. 1630. integrum ex codice monasterii Heriuallensis edidit. Exinde in varias Conciliorum editiones receptus fuit, emendatior etiam a Garnerio attextus Mario Mercatori, insertus porro Bibliothecae PP. Lugdunensi, collectioni Operum Sirmondi nuperque ex eadem recusus in Bibliotheca PP. Veneta. Testis erit sequens indiculus. §. 3. Editiones.

SAEC.

*) Epist. CCXIX. Opp. T. II. *pag.* 810.

Saec. XVII.

1629.

Parisiis. fol. Epiſtola ſeu Libellus emendationis Leporii Monachi ad Epiſcopos Galliae *ex fragmentis apud Caſſianum de Incarnatione Domini reſiduis collectus* cum adnotatione Chronica *Iacobi Sirmondi;* in *Tomo I. Conciliorum Galliae pag.* 52.*ſqq.*

1630.

Pariſiis. 8. Leporii Presbyteri Libellus emendationis *integer* vna cum *Epiſtola Epiſcoporum Africae cum eodem miſſa ad Epiſcopos Galliae* (ex codice MS. S. Laurentii Leodienſis) inter *Opuſcula Dogmatica Veterum Quinque Scriptorum, qui ante annos* M. CC. *claruerunt, primum in lucem* edita ſtudio et opera Iacobi Sirmondi *Soc. I. Presb.* primo loco.

1644.

Pariſiis ex Typographia Regia. fol. Epiſtola ſeu Libellus Emendationis Leporii Monachi etc. in *Tomo* IV. *Conciliorum Collectionis Regiae Luparenſis pagg.* 669—671. Praemittitur Epiſtola Epiſcoporum Africanorum. Monendi autem ſunt lectores, non integrum hoc loco exhiberi libellum, vt ab aliis proditum eſt et facile a quouis exſpectatur, ſed qualis primum in Conciliis Galliae proditus erat, ex Caſſiano conſarcinatus.

1666.

Lutetiae Pariſiorum apud ſoc. Typogr. librorum officii eccleſ. fol. Leporii presbyteri libellus Emendationis ſeu Liber Satiſfactionis; in *Petri Delalande Supplemento Conciliorum Vet. Galliae Iac. Sirmondi. pagg.* 16—20. cum nota editoris.

1671.

1671.

Lutetiae Pariſiorum. fol. Leporii Monachi et Presbyteri Libellus emendationis ſeu ſatiſfactionis — miſſus Carthagine cum ſubſcriptione et epiſtola epiſcoporum Africae ad Epiſcopos Galliae; in *Conciliis Phil. Labbei*, cum notis ex priore tranſſcriptis et noua Obſeruatione Ph. Labbei. Praecedit epiſtola Africanorum. Notae quaedam poſtumae Sirmondi exhibentur *pag.* 1820.

1673.

Pariſiis. fol. Leporii Monachi Libellus ad Epiſcopos Galliae, ſimul cum Epiſtola Epiſcoporum Africanorum; repurgauit mendis plurimis et obſeruationibus quibuſdam illuſtrauit *Io. Garnerius ad Opp. Marii Mercatoris T.* I. *pagg.* 224 – 231. Menda a ſe ſublata Sirmondi diligentiam inexhauſtis manuſcripti codicis erratis fatigatam effugiſſe, non ita tamen leuia fuiſſe, profitetur, quin ſaepe lectorem a proprio auctoris ſenſu ad falſum auerterent. Non autem ignorari debet, eſſe hunc Libellum cum Epiſtola laudata a Garnerio tanquam *Acta Synodi XX Africanae Vniuerſalis in cauſa cum aliorum, tum etiam Leporii Monachi*, quam ab Aurelio a. 425. Theodoſio Auguſto XI. et Valentiniano Caeſare Coſſ. congregatam vult, propoſita: quanquam haec ſynodus merum Garnerii figmentum eſt, quo ſcilicet numerus rerum in Diſſertatione II. ab eo tractatarum ſpecioſior exiret, cui tamen ipſe quod praetenderet adeo parum inuenit, vt non erubuerit fateri, ſe haud noſſe, quid in ea actum ſit, *nec canones conditos opinari, ſed actum eſſe vel de ſola iam dudum recognitorum executione, vel de cauſis ad perſonas pertinentibus, quae ex prouinciis delatae eſſent.* Sicuti omni omnino probabili ratione egent, qui

Leporii libellum coram Synodo quadam recognitam contendunt, quippe quod vnum illud Romani Episcopi testimonium *) minime euincit. Ceterum haec Garnerii opera recusa est in *Appendice Augustiniana* Ioannis Clerici. *pag.* 142.

1677.

Lugduni apud Anissonios. fol. Leporii libellus emendationis etc. in *Tomo VII. Bibl. PP. Max. pag.* 14 *seq.*

1696.

Parisiis ex Typogr. Regia. fol. Leporii Presbyteri Libellus Emendationis etc. inter *Opuscula Dogm. Vet. V. SS. Iacobi Sirmondi* recusa in *Operibus* eiusdem *Tomo I. pagg.* 346—58. Adiecta est Africanorum Epistola. Subiunxit editor *Iacobus de la Baune* notas eius omnes nec non eas Garnerii.

SAEC. XVIII.

1715.

Parisiis ex Typographia Regia. f. Leporii Monachi Libellus Satisfactionis *praemissa* Epistola Episcoporum Africae, quam cum Leporii libello miserunt ad Episcopos Galliae; in *Tomo I. Concilior. Harduini pagg.* 1263—1270.

1773.

Venetiis ex Typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Leporii presbyteri Libellus Emendationis seu Satisfactionis

*) In epistola III. *ad Auienum et alios Senatores* locum recitans ex hoc libello, *Leporius*, inquit, *in epistola, quam Aurelius Episcopus Carthaginensis et Augustinus et* SYNODVS AFRICANA *confirmauit.* Sed posterius fortasse non aliam ob caussam, quam quod in Ecclesia recitata dicitur, locutus est.

ctionis vna cum Epiftola Epifcoporum Africanorum in *Bibl. Vet. PP. et. SS. Eccleſ. Andreae Gallandii Tomo IX. pagg.* 396—400. Imprimendum dedit exemplum in Operibus Sirmondi propofitum, id eft, textum editionis primae cum emendationibus Garnerii notifque eius et Sirmondi. In *Prolegg. caput* X. *pagg.* XXII—XXIV. Leporio dicatum eft.

1789.

Parifiis fumtib. Petri Didot. F. Primog. fol. Leporii Presbyteri Libellus ad Epifcopos Galliae vna cum epiftola Epifcoporum Africae ad Gallos et aliis documentis ad eius et fociorum emendationem pertinentibus, inftructus notis ac obferuationibus a *Monachis Congreg. S. Mauri Parif.* in *Tomo* I. *Collectionis Conciliorum Galliae, pagg.* 351—366.

21.

PAVLINVS MEDIOLANENSIS.

S. Antiftitis, cuius vitam fcripfit, dum viueret §. 1. Vita.
amanuenfis, non multo autem poft ipfius obitum ecclefiae Mediolanenfis diaconus, Mediolani natus atque educatus videtur, et fortaffe dum adhuc inferioris ordinis clericum ageret, Auguftino ibidem commoranti innotuit. Apparet enim, eum paucis poft Ambrofii exceffum annis Africam fe contuliffe, atque eius confiliis et auctoritati tradidiffe regendum. Dum autem Carthagine fubfifteret et fortaffe presbyterii honorem in ea ecclefia opperiretur, accidit, vt eodem deferretur Coeleftius ad eandem dignitatem adfpirans. Cui cum ex optato res fuccedere, nec amplius dubium videretur, quin ifto honore potiturus effet, feliciter Paulinus detexit, eum noua dogmata per vrbem fpargere et oblato patribus Carthaginenfis

ginensis synodi a. 412. aduersus haereticum libello ab omni spe cogitationum suarum rursus deturbauit. Quae deinceps ipsum inter et Zosimum Romanum Episcopum huius causa acta sint, supra in Coelestii vita enarrauimus. Tum tamen nondum presbyteratum obtinebat, quem, si Isidoro Hispalensi fides, tandem adeptus est.

§.2. Scripta. Tria iam supersunt huius opuscula:

1) *Vita Ambrosii*, scripta hortatu Augustini in Africa post annum 400. quin absoluta demum post a. 412. Nam non solum Venerii meminit, qui post Simplicianum, Ambrosii successorem, sedem Mediolanensem ab a. 400. vsque ad annum 408. seu 409. tenuit, sed mentionem etiam facit Ioannis praefecti praetorio, qui sub Honorio hanc dignitatem annis 412, 413. et 422. obtinuit, vt ex προσωπογραφίᾳ Codicis Theodosiani constat.

2) *Libellus aduersus Coelestium Zosimo papae oblatus*, scr. a. 417. et consignatus *VIII. die Nouembris.*

3) *De Benedictionibus Patriarcharum*, de quo testimonium tulit Isidorus Hispalensis. *Paulinus*, inquiens, *presbyter explicuit in benedictionibus patriarcharum triplici intelligentiae genere libellum, satis succincta breuitate compositum:* sed quod, antequam ipsum opusculum a Mingarellio euulgaretur, vix fidem apud criticos meruit, censentes, Isidorum perperam Paulino *Rufini* Opus *de Benedictionibus Patriarcharum* tribuisse.

Intercidit vero *libellus accusationis contra Coelestium*, quem Synodi Carthaginensis patribus obtulerat.

Vita

Vita Ambrofii fub Paulini Nolani vel Paulini Epifcopi nomine, inde, ab a. 1474. in omnibus paene opufculorum vel Operum Mediolanenfis Antiftitis editionibus excudi confueuit, atque in nouiffima *Benedictinorum editione* ad plures MSS. codices repurgata legitur in *Appendice Tomi II. pagg.* 2—14. Inferta quoque *Actis SS. Surii IV. Aprilis.* § 3. Editiones.

Libellum Zofimo oblatum primus e Vaticano Codice edidit *Card. Baronius* ad a. 418. num. XII. XIII. XIV. XV. Exinde repetitus eft in *Conciliis Labbei Tomo* II. *pagg.* 1578—80. *) cum obferuatione eiufdem Labbei; infertus quoque a *Benedictinis* inter *varia fcripta et monumenta ad Pelagianorum hiftoriam fpectantia* in *II. Parte Append. T. X. Opp. Auguftini* (ed. *Antverp. p.* 69.) Mox denuo ad Vaticanum codicem et fuperiores editiones recognitum et annotationibus doctiffimis illuftratum dedit *Couftantius* inter *Epiftolas Rom. pontiff.* cum epiftolis Zofimi *pagg.* 963—68. Labbei tamen editionem repraefentauit *Manfius* in *Tomo Concilior. pagg.* 381—84.

*) Infcribitur ibi, *Paulini Diaconi libellus, Zofimo papae oblatus* in gratiarum actionem *poft damnatos apoftolica autoritate Pelagium atque Coeleftium:* ex Baronio fcilicet, qui nefcio quam gratiarum actionem pro fine totius epiftolae venditat, quae re ipfa excufatoria eft et callide nectit caufas, cur ad iudicium Zofimi, ad quod vocatus erat, venire non poffit nec debeat, inter quas gratiarum actio de lata pro fe (Paulino) fententia, tanto acerbior eft geftorum Zofimi exprobratio, quo minus ille tum Coeleftium damnaffe videri poterat aut videri volebat. Sed quaecunque hic contra veritatem peccauit Baronius dudum correxerunt *Garnerius* ad Mercatorem diff. II. T. I. p. 206. et *Pagius* (ed. Manfi T. VII. p. 110 feq.) vt mirum fit, peiorem fententiam ab aliis pofthac repeti potuiffe.

Tandem *tertium* quoque opuſculum diu deſideratum et iam plane in dubium vocatum clauſtra, quibus abſcondebatur, perrupit. Prodiit enim anno

1751.

Bononiae apud Hier. Corciolani etc. 4. Paulini Mediolanenſis de Benedictionibus Patriarcharum libellus cum notis ac praefatione *Ioannis Aloyſii* MINGARELLI *S. Salu. Bononiae Canon.;* in *Anecdotis* ab iiſdem *Canonicis vulgatis T.* II. *P.* I. *pagg.* 199—237.

Codex, vnde opuſculum iſtud editur, eſt Bibliothecae S. Saluatoris Bononiae vetuſtiſſimus et haud procul ab ipſa ſcriptoris huius aetate remotus. Titulum non habet, ſed loco eius librarius non indoctus adſcripſerat: *Vel eſt Paulini presbyteri, vt Iſidorus de viris illuſtribus capitulo IV. dicit, vel Rufini Aquilejenſis presbyteri, vt Gennadius de Viris Illuſtr. c. XVII.* Rufini opuſculum ſimilis argumenti male ab Iſidoro Paulino tributum eſſe, non tantum ſuſpicati erant, ſed confidenter affirmarant Io. Caveus et Caſimirus Ondinus. Sed hic certe libellus diuerſus eſt cum a Rufini, tum ab Ambroſii in eadem materia opere. Editor autem eruditione accurata iuxta quam ingenio liberali conſpicuus in laudata praefatione ſolertiſſime oſtendit: 1mo. Iſidorum Paulini nomen ac genuinum opus ignorare non potuiſſe, ipſiuſque teſtimonium ab Honorio Auguſtodunenſi eſſe confirmatum, qui poſtquam in Rufino libri eius de *Benedictionibus Patriarcharum* mentionem fecit, eodem de argumento Paulinum ſcripſiſſe affirmet. 2do. Proprium Iſidori conſilium fuiſſe ea, quae ab Hieronymo et Gennadio omiſſa eſſent, in ſuo opere ſupplere, adeoque non potuiſſe Rufinum cum Paulino, aut Rufini opuſculum cum Paulini

Paulini opuſculo confundere, vt qui probe noſſet a Gennadio commemoratum Rufini *de benedictionibus Jacob et Patriarcharum* libellum; 3tio. Ipſum Iſidorum in Commentariis V. T., dum ſingulas Patriarcharum benedictiones exponit, multa vti ex Rufino, ita ex Paulini hoc libro deſumpſiſſe videri (quod pluribus in annotationibus opuſculo ſubiectis demonſtratur;) eumque, qui commentaria ſua ex collectis veterum Scriptorum ſententiis ſe confeciſſe profiteatur, antequam de benedictionibus Patriarcharum ſcriberet, non potuiſſe Ambroſii, Rufini et quem a Paulino ea de re ſcriptum nouerat libellum non percurrere ac diſcernere. 4to. Non competere Rufini libris duobus haud ita breuibus, quod de Paulini opere ſcribit Iſidorus, illud *ſatis ſuccincta breuitate eſſe compoſitum;* 5to. Id vero mirifice conuenire huic opuſculo, cui praeterea et illud, quod ipſe Iſidorus ex eo hauſiſſe videatur, itemque quod hic ſcriptor multis in locis ſequi videatur Ambroſium, nec non ſtilus ei, quem Paulinus in Ambroſii vita adhibuerit, perſimilis, et loquendi modi vtrobique pares, demum ipſa opuſculi vetuſtas, quod ſe multo ante Iſidori aetatem ſcriptum prodat multis indiciis, imprimis autem hoc, quod ſcripturae loca non modo ex Hieronymi translatione auctor proferat, verum etiam ex vetuſtiore alia, quae *Italica* dicebatur. Remouet deinde dubia quaedam, quae obmoveri poſſe videbantur, alterum, quod *triplex intelligentiae genus* habuiſſe dicatur a Paulino Iſidori opuſculum, cum hocce duplex tantum, *hiſtoricum* et *myſticum*, non item et *morale* habere videatur: vult enim triplicem intelligentiam ideo Iſidorum agnoviſſe, quod ſaepe, quae ad moralem ſenſum ſpectant, Paulinus intermiſceat; alterum, quod ſcripturae loca, non modo ex *Italica*, quae dicitur, verum

etiam ex Hieronymi translatione allegentur, cuius vſum ante Gregorii M. tempora non inualuiſſe, nonnullorum fuit ſententia. Sed niſi haec iam ſatis Leonis M. et Hilarii Arelatenſis exemplis refelleretur, amanuenſibus id non iniuſte tribui poſſe monet, quos ſaepe in aliis Hieronymianam verſionem ſubſtituiſſe nouimus. Et re vera eiuſmodi interpolationis veſtigia non obſcura deprehendiſſe ſe Mingarellius affirmat. Ceterum cum in fragmentum huius opuſculi olim incidiſſet Martianaeus, in quinto tomo operum Hieronymi illud edidit, ſed mendis plenum: inde vero id ipſum iiſdem mendis refertum in ſuam editionem tranſtulit Vallarſius, cui, cum aliquot poſt annos Rufini opera edere meditaretur, totum opuſculum accuratiſſime exſcriptum miſit Io. Chryſ. Trombellius, vt fragmentum, quod vna cum Hieronymi operibus imprimendum curarat, emendaret, emendatumque ac perfectum in Appendice Rufini euulgaret. At Vallarſius eo quidem ad illuſtrandum Rufinum vſus eſt, ſed totum non edidit.

Hactenus de ſingulorum opuſculorum editionibus; nunc etiam collecta exſtant hoc titulo.

1773.

Venetiis. fol. Paulini Mediolanenſis opuſcula III. I. Vita S. Ambroſii Mediolanenſis epiſcopi. II. Libellus aduerſus Coeleſtium Zoſimo papae oblatus. III. Libellus de Benedictionibus Patriarcharum; in *T.* IX. *bibl. PP. Andreae Gallandii pagg.* 23—41.

Duo priora iuxta optimas Benedictinorum et Conſtantii editiones expreſſa ſunt, notis quoque exinde, ſicuti et ad tertium opuſculum ex Mingarellio deriuatis, cuius tamen vberiores annotationes omiſſae ſunt. In *Prolegg. capite* II. *pagg.* V—VIII. de Paulino differitur.

22.

22.

EVODIVS EPISCOPVS VZALENSIS.

Tagaſta, celebris Auguſtini natalibus, Euodii quoque patria fuit: quo vinculo vterque diuinitus quaſi mutuo amori et amicitiae, quae arctiſſima inter ipſos fuit, deſtinati fuiſſe videntur. Parentes non mediocris loci ac fortunae eum habuiſſe oportet. Nam admodum iuuenis ad negotia publica admotus *Agentis in rebus* perſonam ſuſtinuit, ſed ad fidem chriſtianam conuerſus baptizatuſque ante Auguſtinum ſaeculo valedixit. Vix autem nuntium de iis perceperat, quae amico Mediolani contigiſſent, cum ſine mora ad ipſum ſuo ardore ſubleuandum properaret. Hinc crebra ipſius atque officiorum eius cum in Confeſſionibus, quae haec tempora ſpectant, tum in aliis libris, in quibus etiam loquentem inducit, mentio: vt palam adeo ferat Auguſtinus, quantum huius quamuis iunioris amici ingenio et ſtudiis ſenſus ac cognitio veritatis in ſe cultus atque perfectus ſit. Nec improbabile videtur, Euodium in Africa quoque, quo redeuntem Auguſtinum comitatus erat, tam in ſeceſſu prope Tagaſtam, quam poſtea in monaſterio, quod Hippone inſtituerat, cum amico egiſſe. Poſtquam circiter annum 396. aut 397. epiſcopatum oppidi Vzalis in prouincia Proconſulari, haud procul ab Vtica occupaſſet, ſaepius geſtis per id tempus contra Donatiſtas atque Pelagianos interfuit *). Quo etiam pertinet, quod conſultus in cauſa diſſidii Monachorum Adrumetinorum epiſtolam ad eos dedit a. 427. qui quidem annus terminus extremus eſt, ad quem memoria eius pertingit. Inclaruit miraculis, quae

§. 1. Vita.

*) Singula habes apud *Tillemontium* T. XX. *pag.* 582 *ſeqq.*

quae apud Vzalim ad Reliquias S. Stephani Martyris, quas Orosius a. 416. ex Palaestina redux secum asportauerat et ex parte Euodio donauerat, fieri dicebantur, quaeque passim Augustinus, ad Euodium ipsum prouocans laudat.

§. 2 Scripta. Supersunt *quatuor* Euodii *Epistolae ad Augustinum*, *una* porro quam cum aliis quatuor episcopis misit ad *Innocentium*, et *fragmenta Epistolae ad Monachos Adrumetinos*. *Deperditum* existimant *librum de miraculis in Africa ostensis per reliquias Stephani*, quem ab eo scriptum tradit Sigebertus Gemblacensis. Certe ipsius non sunt, qui vulgo ei tribuuntur, *libri duo de miraculis S. Stephani*, editi ad calcem operis de Ciuitate Dei, Tomo VII. Operum Augustini editionis Benedictinorum, sed ad eum potius et iussu eius scripti cognoscuntur. Vereor autem, ne Sigeberto eadem vulgi opinio fraudem fecerit, neue existimarit eius aeque dici posse libros, cuius ad mandatum scripti sunt. In quo fortasse minus hic errasse videri possit, propterea, quod is, qui libros istos exarauit, haud dubie instructus fuerat ab ipso Euodio rerum gestarum commentariis. Omnino vero non probabile videtur, Euodium ipsum de miraculis istis scripsisse, et alii iniunxisse eandem prouinciam.

Tribuitur quoque Euodio in quibusdam MSS. codicibus liber *de fide* seu *de Vnitate Trinitatis contra Manichaeos* inter Augustinianos reperiundus.

§. 3 Editiones. *Epistolae quatuor ad Augustinum*, sicut illa *quinque Episcoporum ad Innocentium*, habentur inter Augustinianas num. XCV. XCVIII. CCXLVI. CCXLVII. et CCLVIII. in Benedictinorum edit. num. CLXXVII.

CLXXVII. CLXIII. CLX. CLXI. et CXLIII *). Posterior quoque in omnibus paene epistolarum Innocentii editionibus exscripta legitur.

Fragmenta epistolae ad Monachos Adrumetinos edita sunt primum e Codice Corbeiensi a *Sirmondo* in *historia Praedestinatiana* cap. I. et a *Benedictinis* ad *Epistolam* CCXVI, quae alias fuerat CCLVI. Cetera haberi scribit Sirmondus in Codice abbatiae S. Maximini Treuirensis. Liber *de Vnitate S. Trinitatis* inter genuina Augustini opera locum olim obtinuit, in ed. *Erasm.* et *Louan. Tomo* VI. et in *Antverpiensi* quidem *pagg.* 236—42. hac *censura* addita; „*De libri huius authore nulla fuit vnquam dubitatio, plane enim Augustini esse videtur: vt mirum sit, nec in Retractationibus eum haberi, nec in indiculo. Sed iisdem locis abest quoque liber de Vnitate Trinitatis contra Felicianum:* quem tamen *Beda Augustini esse agnoscit, in 1 Cor. 1.* „*Benedictini* tamen post Bellarminum, Vindingum aliosque Augustino abiudicarunt et inseruerunt *Appendici* Tomi *Octaui*, (in ed. Antverp. *pagg.* 24—34) allegantes praeter ipsius Augustini in Retractationibus et Possidii silentium, etiam stili diuersitatem ac debiliorem disputandi rationem. In MS. codice Corbeiensi Euodio tribui, Sirmondus scripserat. At ex Patrum Maurinorum Admonitione discimus, hanc auctoritatem satis esse ambiguam. Docent enim, in antiquis codicibus reperiri hunc librum proximo loco post Augustini tractatum de fide et symbolo, interiecta adnotatione, quae in Fossatensi octingento-rum

*) Totidem Augustini sunt ad Euodium nempe C. CI. XCIX. CII. ed. *Bened.* vero CLIX. CLXII. CLXIV. et CLXIX. praetereaque tractatus *de anima Christi apud inferos.*

rum annorum codice ſic ſonet: *Explicit in Chriſto Ieſu Filio Dei Tractatus Aureli Auguſtini epiſcopi de fide Catholica. Incipit aduerſus Manichaeos;* adeo vt ſpectata vocum interpunctione haud facile definiri poſſit, illene *de fide Catholica* tractatus appelletur, qui *Explicit*, an qui *Incipit.* Inde vero accidiſſe putant, vt liber ſubſequens tribueretur Auguſtino et *de fide* inſcriberetur, quamquam haec inſcriptio praecedenti magis quam ſubſequenti conueniat et in aliis codicibus, in quibus accuratior interpunctio, ad praecedentem referatur. Atque in horum numero eſſe aiunt Codicem vetuſtiſſimum Corbeienſem, in quo, relicto ab illa quae praecedenti libro apponitur clauſula, *Explicit in Domino Chr. F. D. Tr. A. Aug. de fide Catholica*, ſeptem circiter verſuum ſpatio vacuo, ſeorſim in alterius folii capite exhibeatur titulus ſubſequentis libri hunc in modum: *Incipit eiuſdem contra Manichaeos. Vtrum eiuſdem, vtrum ſancti Euodii ignoratur.* Huic vero Corbeienſi, Colbertinum aliosque MSS. codices eandem dubitationem praeferentes conſentiebant.

23.

VIGILIVS DIACONVS.

Vigilius Diaconus, inquit Gennadius cap. LI., compoſuit ex traditione Patrum *Monachorum regulam*, quae in coenobio ad profectum fratrum in conuentu legitur, breuiato et aperto ſermone totius monaſticae profeſſionis in ſe tenentem diſciplinam. In Trithemii commentariis autem haec leguntur: „Vigilius Diaconus et monachus, vir in ſcripturis ſanctis ſtudioſus et eruditus, monaſticae diſciplinae cuſtos et rector, fertur ad aedificationem monachorum quaedam cudiſſe opuſcula, *quae ad noſtram*

memoriam

memoriam venire et locorum et temporum diſtantia prohibuit. Dicit autem presbyter Gennadius, ſcripſiſſe illum valde vtilem regulam de conuerſatione monachorum lib. I. De ceteris non loquitur. Claruit ſub Honorio et Theodoſio principibus. Anno CCCCXX.“

Extat tamen haec regula ſub titulo *Regulae Orientalis ex Patrum Orientalium Regulis collectae a Vigilio Diacono* in Codice *Regularum*, quem edidit *Romae* a. 1661. 4. *Lucas Holſtenius, Parte* I. ed. *Pariſ.* 1663. 4. *pagg.* 88—95. et nouae, quam accurauit *Marianus Brockie* et poſt mortem eius ediderunt ſocii eius *Auguſtae Vind.* a. 1759. ſex Voluminibus in folio, *T.* I. *pagg.* 60—64.

24.

SEVERVS EPISCOPVS MILEVITANVS.

Auguſtini familiaris et admirator plane in laude eius exſultans, ſcripſit iam grandaeuus, vt videtur, et ingenio animi geſtientis ſenſui exprimendo impari *epiſtolam*, quae etiamnunc ſupereſt. Obiit ante Auguſtinum, vt ex Actis huius ſuper Eraclio ſucceſſore deſignando a Notariis exceptis (Ep. CX.) patet.

Epiſtola laudata, inſcripta *Venerabili ac deſiderabili et toto ſinu charitatis amplectendo epiſcopo Auguſtino*, inter Auguſtinianas ed. *Eraſm.* et *Louan.* num. XXXVII. *Bened.* num. CIX.

25.

MAXIMVS EPISCOPVS TAVRINENSIS.

Si tantum rerum geſtarum magnitudine quantum praedicandi facultate claruiſſet Maximus, tantumque nobis priſca memoria de vita eius tribuiſſet, quantum ipſe in ſcriptis ſuis ad ingenii morumque §. 1. Vita

imagi-

imaginem refingendam materiae reliquit: profecto non accuſanda foret in praeſenti dicendorum inopia, quae adeo de accurata temporis quod in vita tranſegit definitione laborare nos facit. Nempe id vnum certo ſcimus, *Maximum Epiſcopum Taurinatis* ſubſcripſiſſe anno 451. epiſtolae ſynodicae Euſebii Epiſcopi Mediolanenſis ad Leonem Magnum, eundemque anno 465. interfuiſſe concilio Romano ſub Hilario Leonis ſucceſſore coacto, eiuſque actis primo loco poſt Romanum epiſcopum atque ante Metropolitas Ebrodunenſem et Mediolanenſem ſubſcripſiſſe: id quod non ſedis, ſed aetatis longaeuae praerogatiuae, vt qui reliquis in ſynodo praeſentibus epiſcopis prior ordinatus fuiſſet, tribuendum non iniuria exiſtimant. Ab hac vero aetatis exploratae nota retrogradum faciunt ad anteriora vitae eius tempora, qui indiciis qualibuscunque in ſermonibus eius obviis confidunt. Quibuſcum non luctabimur, ſi ex elogiis eius in S. *Euſebium Vercellenſem*, Vercellis eum natum educatumque, item ſacerdotio initiatum et praedicandi munere primum in eadem vrbe perfunctum eſſe colligant *). Sed ſi ex iis, quae in ſermone *de Sanctis Martyribus Anaunienſibus*, interemtis a. 397. ad memoriam eorum commendandam loquitur, neceſſario effici exiſtimant, ſermonem illum aut eodem anno aut paulo poſt ab eo fuiſſe habitum **), nos aſſentientes non habebunt. Quin nec alterum concedimus, quod ex ſecundo de iiſdem Martyribus ſermone ex iniecta imperialis edicti de

*) Vide *Sermonem* VII. VIII. et IX. de *S. Euſebio* et quae ex iis adducit *Gallandius* l. infra laudando.

**) *Gallandi in Prolegg. ad T. IX. Bibl. PP. c. IX. ſ. II.* hoc imprimis vrget a ſe recens repertum argumentum.

de idolorum fanis ſubruendis mentione ad corroborandam priorem coniecturam afferunt, qua Maximum iunioris Valentiniani conſtitutionem *datam III Kal. Mart. Tatiano et Symmacho coſſ.* id eſt anno 391. reſpexiſſe exiſtimant *). Quod qui amplectuntur, volunt eo tempore, quo duos iſtos ſermones habuiſſet, presbyterii gradu inſignitum eum fuiſſe, ne ſcilicet vltra modum anni eius extendantur, ſi iam a. 397. epiſcopali dignitate conſpicuum facerent, quem anno 465. in viuis adhuc fuiſſe compertum eſt. Sed nihil vetat, quo minus ea, quae dictis locis recitat, poſt viginti et plurium annorum interuallum tanquam *ſuis temporibus* et *nuper* geſta commemorare potuerit. Quemadmodum ex eo, quod in Sermone IV. de *Natiuitate* ait: *haereſim Iouiniani ſynodalis noſter vno ore damnauit conuentus*, falſo aliquis colligeret, eum inter patres conſediſſe, qui anno 389. in concilio Mediolanenſi illam haereſim damnarunt. Sed ſi iſtis virorum doctorum argumentis non tantum efficaciae tribuimus, quantum ipſi ineſſe putant et ab aliis agnoſci volunt, ipſi tamen non negamus, ſubeſſe iis aliquam veri ſpeciem hactenus, vt Maximus ineunte ſaeculo V. vel paulo poſt initium eius muneribus eccleſiaſticis fungi coepiſſe videatur adeoque verſus finem ſaeculi IV. natus fuerit et forte octogenarius, vel nonagenarius etiam, diem ſupremum, aeque ac cetera ignotum **), obierit.

Maximus

*) *Idem* §. III. Quae contra *Brunus* in *Vita Maximi* (pag. CXXXVIII.) monet, potuiſſe eum etiam reſpicere legem Theodoſii iunioris et Valentiniani III. *datam a. 426. iiſdem Theodoſio XII. et Valentiniano IV. Coſſ.*

**) Gennadii ſuper hoc errorem aut librariorum potius in eo loco oſcitantiam pridem viri docti emendarunt.

§ 2. Scripta. Maximus Taurinenſis Eccleſiae Epiſcopus, *inquit Gennadius*, in diuinis ſcripturis ſatis intentus et ad docendam ex tempore plebem ſufficiens, compoſuit in *laudem Apoſtolorum* tractatus et in *Ioannis Baptiſtae*, et generalem *omnium Martyrum homiliam.* Sed et *de capitulis Euangeliorum et Actuum Apoſtolorum* multa ſapienter expoſuit. Fecit et duos *de ſancti Euſebii Vercellenſis Epiſcopi et Confeſſoris vita* tractatus, et *de ſancti Cypriani;* ſpecialem *de baptiſmi gratia* librum edidit. Scripſit *de auaritia; de hoſpitalitate; de defectu lunae; de eleemoſynis; de eo, quod ſcriptum eſt in Iſaia:* Caupones tui miſcent aquam vino; *de paſſione Domini; de ieiunio ſeruorum Dei; de ieiunio ſpeciali Quadrageſimae, et quod non ſit in eo* iocandum; *de Iuda traditore; de cruce Domini, de ſepulcro eius*, et *de reſurrectione ipſius; de accuſato et damnato Domino apud Pilatum; de Kalendis Ianuarii.* Scripſit etiam homilias *de natali Domini;* homilias *de Theophania*, et *de Paſcha*, et *de Pentecoſte* multas; *de hoſtibus carnalibus non timendis* et *de gratiis poſt cibum Deo agendis*, *de poenitentia Niniuitarum* et MVLTAS ALIAS eius homilias DE DIVERSIS legi, quas retineo *(forſan* reticeo). Eadem omnia eodemque paene ordine et deſignatione recitat *Trithemius* *), praeterea vero *de officio Miſſae librum* I. *de ſancto Laurentio hom.* 3. et *de ſancto Stephano hom.* 1., quibus omnibus enumeratis addit: *ſcripſit et alia multa: ſermones et tractatus, epiſtolas et homilias, quae ad notitiam meam non peruenerunt.* Huic vero poſtremo

*) Quemadmodum enim Gennadius alios *tractatus*, alias *homilias* appellat, ſic *Trithemius* in *libros* et *homilias* diſpeſcit et vtroque nomine eoſdem fere quos ille deſignat.

ſtremo vtriuſque viri aſſerto veteres libri MSS. plane aſſentiuntur, ex quibus longe plures ſermones, quam ab illis diſerte laudati erant, iteratis virorum doctorum ſtudiis iam pridem ſunt eruti, nuper vero et iſte numerus vltra dimidium in Romana editione adauctus eſt, omniaque vetuſtiſſimarum et optimarum membranarum teſtimoniis ita ſunt confirmata, vt de ſinceritate eorum tractatuum, qui Maximo hic aſſeruntur, dubium ſupereſſe non poſſit. Iam ergo nouiſſimae huius editionis indicem et diſtributionem videamus. Conſtitutae ſunt ab editore *tres claſſes* ſeu *collectiones*, *Homiliarum* ſcilicet, *Sermonum* et *Tractatuum*, quibus adiecta ſunt *dubia* aut quae *Maximo* plane videbantur *indigna*, inter quae etiam *Epiſtolae duae.* Homiliae porro et Sermones trifariam diuiſae ſunt et inſcriptae *de Tempore*, *de Sanctis* et *de Diuerſis:* quibus nominibus plerumque ſignificari ſolent orationes mobilibus diebus feſtis, de laudibus Sanctorum, Martyrum et Confeſſorum in ſolemni eorum natali die habitae; et quae ad locum aliquem ſacrarum Scripturarum illuſtrandum pertinent, aut ſolemnibus quibuſdam occaſionibus fuerunt recitatae. Haec diſtributio editionibus ſuperioribus eſt conſona et debetur lectionariis antiquis, ex quibus primum Maximi ſermones ſeligi coeperunt. Quibus autem de cauſis priorem amplexus ſit, nec ipſe explicat, nec alius quiſquam facile deteget. Nam quae ab eo afferuntur de homiliarum et ſermonum diſcrimine ex Ducangio *), ea nec in Maximianos quadrant, nec omnino hic expetebantur. Nempe non tam quaerebatur quae vocum ſit illarum ſignificatio, quam potius, quo iure, quibuſve indiciis ſingulas orationes in hanc illamue collectionem

*) in Praef. §. XXVIII. p. XXXVII.

ctionem adlegerit, praesertim cum vix credibile sit, libros MSS. in hoc satis constantes ei duces fuisse. Sed accipe indicem.

I. Homiliae. *De Tempore.*

I. *Ante Natale Domini.*

II. *In aduentu dominico, et de eo quod scriptum est,* Luc. 17.

III. *Super eadem verba Euangelii.*

IV. V. *Ante Natale Domini.*

VI—XV. *De Natiuitate Domini* I—X. Ex his *quatuor priores* nunc primum sunt editae.

XVI. *De Kalendis Ianuariis.*

XVII—XXVIII. *De Epiphania Domini* I—XII. ex quibus I. II. III. IV. et VI. a Bruno primum sunt repertae.

XXIX—XXXV. *De Baptismo Christi* I—VII. quarum II. III. IV. et V. antea erant ineditae.

XXXVI. *In Die Cinerum.*

XXXVII. *De Ieiunio Quadragesimae.*

XXXVIII—XLIV. *De Quadragesima* II—VIII.

XLV. *Dominica in ramis Palmarum.*

XLVI. *De accusato et iudicato Domino apud Pilatum.*

XLVII. *De eodem iudicio.*

XLVIII. *De Iuda proditore.*

XLIX. *De passione et cruce Domini* I.

L. *De Cruce Domini* II.

LI. LII. *De sancto Latrone* I. II.

LIII. *De Poenitentia Petri et ostiaria ancilla.*

LIV. *De eodem Petro Apostolo.*

LV. *De festo Paschae* I.

LVI. *De Maria Magdalena et Resurrectione Domini* II.

LVII—LIX. *De eadem Paschae solemnitate* III—V.

LX.

LX. *De Aſcenſione Domini.*

LXI—LXIII. *De ſolemnitate Sanctae Pentecoſtes* I—III.

Homiliae de Sanctis.

LXIV. *In Natali S. Stephani Leuitae et Protomartyris.*

LXV—LXVII. *In Die Natiuitatis S. Ioannis Baptiſtae* I—III.

LXVIII—LXXIII. *In Natali SS. Apoſtolorum Petri et Pauli* I—VI. quarum vltima hactenus fuerat inedita.

LXXIV—VI. *In Natali S. Laurentii Leuitae et Martyris* I—III.

LXXVII. VIII. *In Natali S. Euſebii Vercellenſis Epiſcopi* I. II.

LXXIX. *In Natali S. Cypriani Epiſcopi et Martyris.*

LXXX. *In Natali SS. Martyrum Taurinenſium Octauii, Aluentii et Solutoris.*

LXXXI. *De ſanctis Magiſtratibus.*

Homiliae de Diuerſis.

LXXXII. *De traditione Symboli.*

LXXXIII. *De Corpore Chriſti.*

LXXXIV. *De eo, quod ſcriptum eſt*, quis putas etc.

LXXXV. *De bellico tumultu.*

LXXXVI. *De hoſtibus non timendis.*

LXXXVII. VIII. *De non timendis hoſtibus carnalibus et gratiis poſt cibum Deo agendis* I. II.

LXXXIX. *De poenitentia et ieiuniis Niniuitarum* I.

XC. *De Niniuitis* II.

XCI. *De Barbaris non timendis ei, qui Deum timet, et de ſancto Eliſeo* I.

XCII. *De eodem S. Eliſeo* II.

XCIII. *In repartitione Ecclesiae Mediolanensis* antehac inedita.
XCIV. V. *De auaritia* I. II.
XCVI. VII. *De eleemosynis et de Muliere Samaritana* I. II.
XCVIII. *De hospitalitate.*
XCIX. C. *De defectione Lunae* I. II.
CI. *De eo quod scriptum est Iesaiae* I. Caupones tui miscent aquam vino etc.
CII. *De Kalendis Gentilium.*
CIII. *De haereticis peccata vendentibus.*
CIV. *Quod non debent Clerici negotiari.*
CV. *De timore Dei et correctione linguarum.*
CVI. *De eo quod scriptum est in Ps. 119.* Bonitatem etc.
CVII. *Super illa Euangelii* Matthaei 6.
CVIII. IX. *De grano sinapis* I. II.
CX. *Quod simile sit regnum Dei fermento.*
CXI. *Increpatio ad populum de absentia sua ab Ecclesia.*
CXII. *Post increpationem allocutio.*
CXIII. *De eo quod scriptum est* Matthaei 22. Reddite etc.
CXIV. *De eo quod dicit Dominus in Euangelio* Matthaei 8. Vulpes foueas habent etc.
CXV. *Vbi Deus Sabbato manum aridam curauit* Luc. 6.
CXVI. *De camelo.*
CXVII. *De margarita.*

II. Sermones. *De Tempore.*

I. *Ante Natale Domini.*
II. *De duobus in lecto vno* Lucae 17.
III—V. *De Natali Domini* I—III.
VI. *De Kalendis Ianuarii.*

VII—X. *De die sancto Epiphaniae* I—IV.
XI—XII. *De Baptismo Christi* I. II.
XIII. *De gratia Baptismi.*
XIV. *De ieiunio generali.*
XV. *De ieiunio Domini in deserto; et quod non in solo pane vixit homo* Matth. 4.
XVI—XXVIII. *De Quadragesima* II—XIV. inter quos III. VIII. IX. et X. nunc demum proferuntur.
XXIX—XLIII. *In Paschatis solemnitate* I—XV. ex quibus III. IV. V. VI. VII. antea erant inediti.
XLIV—VII. *De Ascensione Domini* I—IV. quorum vltimus nunc Bruno debetur.
XLVIII—LIII. *De Pentecoste* VI. Alii duo de eodem argumento ex codicibus Gallicanis recens eruti in fine ante appendicem adiecti sunt, quod opere iam dimidia parte absoluto allati essent.

Sermones de Sanctis.

LIV. *In Natali S. Agnetis.*
LV—LXIII. *De Natiuitate S. Ioannis Baptistae* I—IX. inter quos inediti antea III. IV. V. VII. et VIII.
LXIV—VII. *In Natali SS. Apostolorum Petri ac Pauli* I—IV.
LXVIII—LXXI. *De Natali S. Laurentii Leuitae et Martyris* I—IV. quorum II. III. IV. primum nunc in lucem prodierunt.
LXXII—LXXV. *De S. Cypriano* I—IV.
LXXVI. *De Natali Sanctorum praecipue Cypriani.*
LXXVII. VIII. *De SS. Macchabaeis* I. II.
LXXIX. LXXX. *De SS. Martyribus Alexandro, Martyrio et Sisinnio* I. II.
LXXXI. *In Natali SS. Macchabaeorum* et S. Eusebii Vercellensis Episcopi.

LXXXII. *De SS. Martyribus Cantio Cantiano et Cantianilla.*

LXXXIII. *In Natali S. Stephani Protomartyris* antea ineditus.

LXXXIV—XC. *De Natali plurimorum SS. Martyrum* I—VII. quorum IV. V. VI. et VII. nunc primum eduntur.

XCI. *In Natali plurimorum Confessorum* antea iam ineditus.

Sermones de Diuersis.

XCII. *De mirabilibus.*

XCIII. *De euangelica piscatione* a Bruno demum inventus.

XCIV. *De hospitalitate.*

XCV. VI. *De eo quod scriptum est,* ficut tuba exalta vocem tuam etc.

XCVII. VIII. *De Zachaeo* I. II.

XCIX. C. *De idolis auferendis de propriis possessionibus.*

CI. *De speculatore posito filiis Israel.*

CII. *Increpatio ad Plebem* etc.

CIII. *De calice aquae frigidae.*

CIV. *De quinque panibus et duobus piscibus.*

CV. *De verbis Euangelii Marci* 8. Cum turba multa esset cum Iesu etc.

CVI. *De muliere Cananaea* ineditus antea.

CVII. *De fraterna correptione*, quem hic demum in lucem protraxit Brunus.

CVIII. *De castitatis studio*, e MSS. recens erutus.

CIX. *Contra loquendi prauitatem* hic primum editus.

CX. *De seruo Centurionis in Euangelio.*

CXI. *De eo quod scriptum est*, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, *Matth.* II.

CXII. *Super illa verba Euangelii*, Quis putas maior erit in regno coelorum, *Matth.* 18. antea ineditus.

His accesserunt opere iam paene finito

CXIII. IV. *De Pentecoste* VII. VIII.

CXV. XVI. *In Aduentu Diuitum* I. II. post Tractatus collocati.

III. Tractatvs.

I—III. *De Baptismo* I. II. III.

IV. *Contra Paganos* antea ineditus.

V. *Contra Iudaeos* antea pariter ineditus.

VI. *Expositiones* de Capitulis Euangeliorum quem nunc primum eruit Brunus, eundem esse arbitratus, qui a Gennadio memoratur.

In Appendicem coniecti sunt.

Sermones: I. II. *De Aduentu Domini* antea inediti. III. *De praeparatione ad Domini Natiuitatem.* IV. *De Natali Domini* antea ineditus. V. *Super illa verba Matth.* c. 2. Defuncto Herode apparuit in somnis Ioseph in Aegypto etc. antea ineditus. VI. *In vigilia Paschae.* VII. *De die Dominicae Ascensionis* antea ineditus. VIII. *De Pentecoste.* IX. X. *De S. Ioanne Baptista*, quorum I. antea ineditus fuit. XI. *De Assumptione beatae Mariae Virginis* I. II. quorum posterior ineditus. XIII. et XIV. *In Natali SS. Martyrum Nazarii et Celsi* I. II. XV. *De S. Vincentio Martyre.* XVI. *In Natali S. Laurentii* antea ineditus. XVII. *De Salomone* XVIII. XIX. *In Dedicatione Ecclesiae.* I. II. XX. XXI. *De S. Eusebio Episcopo et Martyre Vercellensi* I. II. XXII. XXIII. *De S. Eusebio et de Macchabaeis* III. IV. XXIV. *De Natali vnius Confessoris Pontificis.* XXV. *In Dedicatione Ecclesiae* antea ineditus. XXVI. *De primitiis et decimis.* XXVII.

De honore et de dilectione erga parentes et de decimis antea ineditus. XXVIII. *De sancta Christi Resurrectione.* XXIX. *De festiuitate S. Stephani Protomartyris.* XXX. *In festo Dedicationis Ecclesiae.* XXXI. *In Octaua S. Stephani*, omnes nusquam antea vulgati.

Homiliae: I. *Dominica III. Aduentus, super Euangelium secundum Matthaeum* 11. II. *Super Euang. S. Ioannis* 11. III. *Super Euang. secundum Matth.* 2. ineditae antea.

Epistolae: I. *Ad amicum aegrotum.* II. *Ad amicum aegrotum de viro perfecto.*

Multas Maximi homilias atque sermones *intercidisse* ex luculentis indiciis coniicit editor Romanus.

Benedictinorum, qui Ambrosii operibus insudarunt, erat coniectura, libros de *Sacramentis*, qui vulgo Ambrosii nomen ferunt, forsan non alium, quam Maximum auctorem habuisse. Cui locum praebuisse videtur id, quod Mabillonius paulo ante obseruauerat, nempe istos libros *de Sacramentis*, qui Ambrosio in editis tribuuntur, absque auctoris nomine inseri sermonibus S. Maximi in Codice Sangallensi, atque in sermones septem distribui sub hoc titulo, *Incipit prima die in Pascha:* ita vt singuli sex libri singulos sermones constituant pro totidem hebdomadae diebus; et quidem septimus ab extrema parte libri sexti incipiat ab his verbis: *Aliud, Psalmorum Dauid licet nunc libellus sit*, etc. Sed nouissimus editor ad ea animum non aduertit.

§. 3. Editiones.

Homiliae et Sermones SS. Patrum communi fere hac vtuntur fortuna, vt de auctoribus earum aut plane nulla, aut obscura saltem et incerta fama ad nos delata sit, doctorumque hominum iudicia diuisa identidem fuerint atque inter se discrepantia. Cuius

ius rei cauſa maxime haec fuit, quod harum meditationum non ea cura ab ipſis auctoribus ſit habita, qua ceteris ſuis libris proſpexerunt, quos et cum amicis ſuis communicaſſe et frequenter deſcribendos dediſſe, emendaſſe item, atque etiam, ſi aliquis numerus eſſet, in vnum collegiſſe nouimus. At ſermones, quos ex tempore fere meditari ſolebant, nonniſi ab audientibus excipiebantur et vix vnquam ſub oculos auctorum ſuorum redibant. Ex eiuſmodi autem commentariis, in quos forte non vnius doctoris tractatus colligebant, conficiebantur deinde *Breuiaria* ſeu *Lectionaria* diuerſarum eccleſiarum, delectu, prout maxime conducere viderentur, vel ſecundum ſingulas dominicas, vel dies feſtos mobiles ſanctorumue, habito. Quorum vt alia aliis erant locupletiora, ſic, vt occaſio ferebat, aut eorum, qui colligerent, cura ſocordiaue nomina auctorum modo adſcribebantur, modo amiſſa fuerunt; alibi nomen potioris, id eſt, cuius vel plurimae homiliae ineſſent, aut maxime inſignes, volumini praefigebantur. Interdum tamen accidit, vt integrae etiam inſignis alicuius oratoris ſermonum collectiones vel in eccleſiarum vel priuatorum vſum conderentur. Sed partim fraude partim leuitate deſcribentium in his imprimis turbatum fuit. Prae ceteris confuſae ſunt et in vnum ſaepius congeſtae homiliae Auguſtini, Ambroſii, Maximi et Caeſarii, non ſolum, quod numeroſiſſimae erant, ſed etiam per ſimilitudinem quandam quae in dicendi ratione alterius cum altero, velut Caeſarii cum Auguſtino, Maximi cum Ambroſio etiamnunc obſeruatur, nec merae opinionis res eſt, ſed vt Ambroſii editores Benedictini de Maximo oſtenderunt, ex imitatione et quadam velvti aemulatione eſt profecta. Praeſentis igitur et ſuperioris ſaeculi exeuntis potiſſimum meritum hoc fuit,

fuit, vt iſta ab inuicem diſcernerentur et cuicunque homini veri ac genuini foetus ſui adſererentur, quod in *Caeſario* praeſtitit *Steph. Baluzius*, in *Auguſtino Benedictini*, *iidemque* in *Ambroſio*, porro in *Zenone* et *Leone M. Ballerini fratres*, in *Maximo* denique, poſt non contemnenda aliorum conamina, quae paucis nunc attingere placet, *Bruno Brunus*. Nempe typis primum exſcribi coeptae ſunt Maximi homiliae in *Homiliario Doctorum*, quod olim iuſſu Caroli M. adornaſſe creditur Paulus Diaconus, vulgo Alcuinus, cuius antiquiſſima editio prodiit *Spirae* 1482. *per Petr. Drach*, nouiſſima, ſi bene memini *Coloniae apud Euch. Ceruicornium* a. 1530. At in eadem vrbe a. 1535. LXXIV. homilias eius a *Damiano* Aſcendienſi D. Benedicti Coloniae apud S. Panthaleonem Abbate acceptas ſeparatim excudi fecit *Ioannes Gymnicus*, ſaepius deinceps variis in officinis et diuerſo habitu iteratas. Nam a. 1564. *Romae apud Paullum Manutium* in choro Scriptorum Eccleſiaſticorum a *Petro Galeſinio* editorum proximum a Saluiano locum obtinuerunt; Anno 1579. *Coloniae Agrippinae* repetitae ſunt, adiectis Petri Chryſologi ſermonibus; ab anno vero 1613. cum Leone M. et aliis ſcriptoribus, quorum collectio per *Theoph. Raynaudum* a. 1633. alioſque deinceps fuit adaucta, *Pariſiis* et *Lugduni* frequentiſſime, aliquoties etiam in *PP. Bibliothecis* impreſſae ſunt. Interea a. 1684. *Monachi Benedictini e Congreg. S. Mauri Pariſiis* in *Tomo V. Opp. S. Auguſtini* plurimos ſermones vulgo Auguſtino adſcriptos Maximo reſtituerunt, eiuſdemque Congreg. Socius celeberrimus *Io. Mabillonius* ex codicibus MSS. optimae notae in Italia et Heluetia repertis, XII. Maximi Sermones, omnes fere ineditos antea, euulgauit in *Muſeo Italico*, 1687. cuius contubernalis ſui veſtigiis

inſiſten-

insistentes, aliorumque MSS. haud rarum omen secuti *Ambrosii editores* a. 1690. insigni Maximum homiliarum copia, Ambrosio iure, vt sibi visi sunt, ademta, locupletarunt. Horum conatibus successit *Lud. Ant. Muratorius*, excusso denuo codice, quem Mabillonius primus tractauerat, Ambrosiano, et propositis ex eo haud paucis ineditis in *Anecdotorum Tomo IV.* a. 1713. sicut ex ipsius Mabillonii schedis paucula adhuc elicuerunt socii ipsius quondam *Edmundus Martene* et *Martinus Durand*, in *Collectione amplissima* a. 1733. prolata. Anno 1741. et 1748. Maximi homiliae iterum *Venetiis* excusae sunt cum Leonis M. Operibus, in quibus duabus editionibus fortasse antiquior ista collectio cum hisce recentioribus incrementis est coniuncta. Etenim a *Gallandio* in *Bibl. PP. Veneta* a. 1773. nonnisi ea, quae *Mabillonius*, *Muratorius* atque *Martenius* collegerunt, exhibita sunt. Tandem haec omnia atque alia multa nondum antea visa, ex codicibus MSS. fere innumeris denuo eduxit, noua ratione disposuit, animaduersione critica, argumentis, admonitionibus et notis vberrimis instruxit BRVNO BRVNVS *Romanus*, *Clericus Reg. Scholarum Piarum* in editione, quae nuper, a. 1784. *Romae* iussu Pii VI. P. M. est adornata, quaeque tantum ab editoris industria nacta est honorem, quantum specie ac splendore Pontifice Summo ac Rege, cui dicata est, digno inter omnes Patrum Latinorum fulgentissimas editiones excellit. Plura de his si cupis, euolue hunc singularum editionum indicem.

SAEC. XV.

1482.

Spirae per Petrum Drach. fol. S. Maximi Episcopi Homiliae (variae de Tempore); in *Homiliario Docto-*

Doctorum editionis, cuius iam ad Augustinum et Leonem facta est mentio.

1493.

Basileae per Nic. Keßler. fol. S. Maximi Episcopi Homiliae; in eodem *Homiliario.*

1494.

Norimbergae per Anth. Koburger. 4. S. Maximi Homiliae; in *Homeliis omnium doctorum de Sanctis*, quae noua est et a praecedenti plane diuersa collectio.

1496.

Basileae per Nic. Keßler. fol. S. Maximi Taurinensis *aliquot* homiliae; in *Homiliario Doctorum Karoli M.* repetitae editionis.

Sine anno.

Coloniae per Conr. de Homborch. fol. Maximi Episcopi Homiliae aliquot, in eodem *Homiliario*, quae editio inter Augustiniana est notata.

SAEC. XVI.

1516.

Lugduni per Ioh. Clein. Alemannum. fol. Beati Maximi Episcopi Sermones; in *Homiliario Doctorum.*

1520.

Ibidem per eundem. fol. B. Maximi Sermones in eadem Collectione *Homeliarum* denuo impressa.

1525.

Ibidem per honoratum virum Chalcographum Ioannem Crespin. fol. Sermones *varii* beati Maximi Episcopi

Episcopi, inter easdem *Homelias Doctorum ecclesiasticorum* etc.

1530.

Coloniae ex officina Eucharii Ceruicorni. fol. Sermones *varii* beati Maximi Episcopi; inter *Homilias praestantissimorum ecclesiae doctorum*, quae in titulo *nunc ex vetustissimis codicibus integritati restitutae et aliis nondum antea impressis auctae* dicuntur.

1535.

Coloniae apud Ioannem Gymnicum. 8. Opus insigne Homiliarum hyemalium et aestiualium tam de tempore quam de sanctis Diui Maximi Episcopi Taurinensis, qui et in homiliis declamandis ad populum fuit vere maximus. Additae sunt aliquot homiliae D. Ioannis Chrysostomi eruditissimae et prope diuinae, antehac non excusae. Cum indice.

Inscripsit editor opusculum hocce *Damiano Ascendiensi ordinis D. Benedicti Coloniae apud S. Panthaleonem*, eidem, cui totum acceptum referebat, quemque magna cum gratulatione ob hanc praeclaram de studiis Theologicis bene merendi occasionem adhortatus est, vt si quid huius scriptoris reliquum apud ipsum esset, operam daret, vt in lucem propediem veniret. Hanc Ioannis Gymnici ad *Religiosum et Eruditum Virum Damianum* epistolam integram iterum exscribendam dedit Bruno Brunus in editione Romana pag. CLVIII. Quocirca nescio qui factum sit, vt idem doctissimus et diligentissimus vir in *praef. pag. XIV.* asseruit, Damiani hanc S. Maximi homiliarum collectionem ideo demum a Ioanne Gymnico Coloniae a. 1535. editam fuisse, quod ipse morte praereptus eam in lucem emittere nequiuisset. Insunt autem *partis hyemalis de tempore* homi-

homiliae ſequentes: *De aduentu Domini* I. II. *In vigiliis natalis domini* I. *In natali domini* I—VI. *In circumciſione domini ſiue de Calendis Ianuarii increpatio* I. *In Theophania domini* I—VIII. *In die Cinerum* I. *De ieiunio quadrageſimae* I—IV. *Dominica in ramis palmarum in illud Pſalmi: Deus Deus meus reſpice me.* I. *De accuſatione Domini apud Pilatum* I. II. *De Iuda traditore* I. *De paſſione et cruce et ſepultura domini* I—IV. *De ſancto latrone, Petro apoſtolo et ancilla oſtiaria* I—IV. Homiliae autem *partis aeſtiuae de tempore* ſunt: *In ſolemnitate paſchali* I—V. *In laetaniis et Niniuitarum ieiuniis.* I. *In ſolemnitate pentecoſtes* I—III. Porro homiliae *hyemales et aeſtiuales de Sanctis: In Natali Diui Stephani* I. *In natali diuae Agnetis.* I. *In natali diui Ioannis Baptiſtae* I—III. *In natali ſanctorum Petri et Pauli Apoſtolorum* I—V. *In natali diui Laurentii martyris.* I—III. *In natali diui Euſebii Vercellenſis Epiſcopi* I. II. *In natali diui Cypriani Epiſcopi et martyris* I. II. *In feriis diui Michaelis* I. *In natali ſanctorum Taurinorum martyrum* I. Denique *homiliae de diuerſis: De expoſitione ſymboli* I. *De non metuendis carnalibus hoſtibus et gratiis poſt cibum agendis* I. II. *De auaritia vitanda.* I. II. *De eleemoſynis largiendis* I. II. *De hoſpitalitate* I. *De defectu lunae* I. *Super illud Eſaiae: Caupones tui miſcent aquam vino* I. Summa LXXIV. Homiliarum Chryſoſtomi ſunt XII. vnaque praeterea Origenis. *Index* in titulo promiſſus non alius eſt, quam harum ipſarum homiliarum, quae verbis initialibus ſingulae ſignificantur. Praemittitur Gennadii teſtimonium.

1555.

1555.

Baſileae per Hieron. Froben. et Nic. Epiſcopium. fol. S. Maximi Taurinenſis Sermones; inter Ambroſianos vulgo dictos in *Tomo III. Opp. Ambroſii editionis Eraſmo-Coſterianae. pagg.* 225—323.

Iſti quidem Sermones non in hac demum Ambroſii editione prolati ſunt, ſed aeque in prima iam Eraſmiana comparent, et in ſuperioribus Baſileenſibus fuerunt editi; quas omnes, ſi lubet, aliquis Maximi editionibus accenſeat. Sed quia noſtra non tam refert, ſcire, quidquid ex Maximi meditationibus tacito auctoris vel adeo ſub alterius nomine paſſim excuſum ſit, quam quae vel primitus nomen eius geſſerint vel ſenſim ei fuerint reſtituta: praetermiſſis aliis hanc Coſterianam commemoramus, in qua primum ſingulis ſermonibus auctor ſuus adſcriptus eſt. Nempe haec Coſterii opera fuit, non Eraſmi. In quo corrigendus eſt nouiſſimus editor *Bruno Brunus*, qui in praefatione Romanae editionis (§. IV. p. XV.) Eraſmi in opuſculis Maximi diſtinguendis et ad manuſcriptos Codices exigendis laudat induſtriam, confiſus ſcilicet non ſuis oculis, ſed Caſimiro Oudino, cuius tamen locum propriis verbis allatum non recte cepit. Eraſmus enim nihil amplius ſtatuit, quam, eſſe ſermones iſtos ſuppoſititios et nihil habere Ambroſianae venae, Coſterius vero pleroſque Maximo, tum ex MSS. codicum fide, tum ex impreſſis attribuit; quod ipſum Oudinus dicto loco confirmat, in eo ſolum falſus, quod *omnes* omnino Maximo attribuiſſe Coſterium dicat. Ceterum quantum Coſterio Colonienſis Maximi ſermonum editio profuerit quamue diligens in euoluendis MSS. libris hac in re fuerit, alii videant.

1564.

Romae apud Paulum Manutium Aldi F. in aedibus Populi Romani. fol. Maximi Taurinensis Homiliae, cum *Saluiani* de vero iudicio et prouidentia Dei libris VIII. aliisque *Paciani, Sulpicii Seueri, Dorothei* et *Haymonis Halberstattensis* opusculis, edente *Petro Galesinio: pagg.* 85—181.

Editionis huius iam in primo tomo operis nostri ad Pacianum mentionem fecimus, nec sane Maximus plus ab eo quam Pacianus lucri fecit. Nihil enim notarum accessit, sed ex Gymnici editione simpliciter sunt repetitae praefixo quoque eodem indice et Gennadii testimonio. Admonemur autem a Brunone Bruno, binam huiusce collectionis patrum extare editionem, eodem anno, eodem charactere eademque forma a Galesinio vulgatam: Primam enim testatur sibi in concinnanda nouissima collectione praesto fuisse ex Bibliotheca Florent. Collegii S. Ioannis Euangelistae, alteram autem multo illa perfectiorem et completiorem Romae sese nactum fuisse, additque, non satis admirari potuisse, quod a Galesinio silentio praetermissa fuerit, nec minus, quod de Gymnici editione prorsus ille taceat. Sed quod postremum attinet non tantopere mirabitur, qui cognouerit, nullius omnino editionis superioris mentionem a Galesinio factam esse.

1579.

Coloniae Agrippinae apud Io. Carolum Munich et Petrum Ketteler. 4. S. Maximi Episcopi Taurinensis Homiliae Hyemales et Aestiuales pariter insignes; cum *Petri Chrysologi* sermonibus h. a. et loco primum in Germania editis. Deest index sermonum in prima adiectus.

1581.

1581.

Mediolani .... S. Maximi Epiſcopi Taurinenſis Sermones IIII. de Sancto Euſebio Martyre Vercellenſi; in *Antiquorum Patrum Sermonibus et Epiſtolis de S. Euſebio Vercellenſi Epiſcopo et Martyre, collectis iuſſu Ioannis Franciſci Bonhomii Epiſcopi Vercellenſis.*

Laudat hanc editionem *Muratorius* in *praef.* ad Sermones a ſe editos in *Anecdotis*, inter quos quatuor illi ſunt *de Sanctis* VI. VII. VIII. et IX. In nouiſſima Romana editione autem nonniſi vnus ex iiſdem inter genuinos locum occupauit, *Sermo* LXXXI. *de Sanctis*, inſcriptus *in Natali SS. Macchabaeorum et S. Euſebii V. E. et M.* incipiens a verbis *Ad celebritatem praeſentis diei;* reliqui tres in Appendicem ſunt relegati n. XXI. XXII. XXIII. incipientes verbis, *Dum ad obſequia* etc. *Licet, me, fratres, caritati veſtrae* etc. et *Quamquam, dilectiſſimi fratres* etc.

1588.

Lugduni ex officina Iunctarum fol. S. Maximi Taurinenſis Ep. Homiliae; in *Bibliotheca Homiliarum et Sermonum priſcorum Eccleſiae Patrum* Lavr. Cvmdii et Gerardi Mosani, per totum opus diſperſae.

Saec. XVII.

1613.

Pariſiis ..... *fol.* S. Maximi Taurinenſis Ep. Homiliae, cum Leonis M. et Petri Chryſologi operibus. Sic *Bruno Brunus* aſſerit.

1614.

Pariſiis apud Claudium Morellum. fol. Eaedem; cum iiſdem. Vide ſequentes.

1618.

Parisiis sumtibus Sebast. Cramoisy, via Iacobaea. fol. S. Maximi Taurinensis Episcopi Homiliae; cum Leonis M. et Petri Chrysologi Operibus, medio loco, *pp.* 550—706. Additus est index rerum Leoni et Maximo communis. Bruno Brunus in recentissima Maximi editione, alteram horum Patrum editionem *Antverpiae* 1628. factam esse prodit.

Colon. Agripp. sumt. Ant. Hierat. fol. S. Maximi Taurinensis Homiliae ex editione Romana expressae in *Tomo V. P. I. Bibliothecae PP.*

1622.

Lugduni sumtibus Claudii Landry. fol. Maximi Taurinensis Ep. Homiliae; cum *Leonis*, *Petri Chrysologi*, *Fulgentii*, *Valeriani* et *Asterii* Operibus, *pagg.* 193—246.

1623.

Parisiis ..... fol. S. Maximi Taurinensis Ep. Homiliae 74; cum iisdem Leonis M. aliorumque Operibus. Testante Bruno.

1633.

Lugduni ..... f. S. Maximi Taurinensis Homiliae; cum Leonis M. aliorumque, quibus *Heptadem Praesulum* confecit *Theoph. Raynaudus*, Operibus.

1651.

Parisiis .... fol. Eaedem; in recusa *Raynaudi collectione Leonis M.* etc. Laudat hanc editionem Quesnellus in praef. ad Leonem.

1661.

1661.

Pariſiis apud Simeonem Piget, Bibliopolam Iuratum, via Iacobaea ad inſigne Prudentiae. fol. S. Maximi Taurinenſis Ep. Homiliae; cum *Operibus Leonis M. Petri Chryſologi*, etc. auctis *Amedeo Lauſannenſi*, *pagg.* 193 — 246. Ad paginas ſuperiori reſpondet.

1662.

Pariſiis ſumtibus Antonii Bertier. fol. S. Maximi Taur. Epiſcopi Homiliae in *Franciſci Combefiſii Bibliotheca Patrum Concionatoria.* In recenſu auctorum, quorum homiliae hic collectae exhibentur, etiam *Maximus* locum inuenit. Adiecit etiam editor Tomo VII. p. 45. nouum *ad Feſtum Natiuitatis S. Mariae* ex Codice S. Germani Pratenſis titulo *in eius Aſſumptionem*, ſed qui magis ad *Feſtum Annunciationis* ſpectat.

1670.

Cygneae typis et ſumptib. Sam. Ebelii. 8. S. Maximi Taurinenſis Epiſcopi Homiliae *tres* in Solemnitate natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti: in *Diuorum PP. veterumque Eccleſiae Doctorum aliquot, qui oratione ſoluta ſcripſerunt, Homiliis et Meditatt. in Feſtum Natiu. I. Chr.* collectis a *Chriſtiano* Daumio, *pagg.* 121—27. Sequitur editionem Bibliothecae PP. Colonienſis. Sunt I. II. VI. alias IV. V. IX.

1671.

Pariſiis ſumpt. Petri Variquet. fol. S. Maximi Epiſcopi Taurinenſis homiliae, cum *Operibus Leonis M.* etc. in aucta *Raynaudi* collectione h. l. et a. recuſis. Nouiſſimus editor homiliarum S. Maximi

ximi aliam insuper huiusce collectionis editionem Parisiis a. 1672. factam notat; quam vere, nescio.

1672.

Lugduni apud Hugonem Denovallay. fol. S. Maximi Taurinensis Episcopi Homiliae 74; in eadem Collectione denuo recusa; teste Brunone Bruno.

1677.

Lugduni apud Anissonios fratres. fol. S. Maximi Taurinensis Episcopi homiliae 74; in *Tomo VI. Bibliothecae max. PP.* pagg. 1—49.

Romae sumpt. Pontii Bernardon. fol. Latini Latinii Obseruationes et Correctiones in Homilias S. Maximi Episcopi Taurinensis; in *Ei. Bibliotheca Sacra et Profana pag.* 164.

Editio, quam hae notae respiciunt, fuit Parisina apud Michaelem Sonnium. Ab Editore Romano non neglectae sunt.

1684.

Parisiis apud Franciscum Muguet. fol. Maximi Taurinensis Homiliae aliquot ex Augustinianis secretae et in *Appendice Sermonum suppositiτiorum* a *Patribus Maurinis* notatae *Tomo V. Operum Augustini*, nimirum in *Classe* I. Sermonum *de Scripturis Vet. et Noui Testamenti:* 1) Sermo LXXX in *Matth.* 27. *de Iuda proditore*, tam in codicibus MSS. quam editis Maximo tributus, olim *de Tempore* 128. et postea in *Append.* 48. 2) Sermo LXXXII. *de verbis Euangelii Lucae* 3. Venerunt etc. a Louaniensibus Maximo tributus, olim *de verbis Domini* 19. et postea in *App.* 3. et inter Ambrosianos. Benedictini

nedictini tamen dubitant, an etiam Maximum auctorem habeat. 3) Sermo C. *de verbis Actor.* 4. Nemo quidquam ex eo, quod possidebat, proprium esse dicebat; olim *de verbis Apostoli* 25. et post in *App.* 9. Sed et inter Ambrosianos et Maximi vulgatus, cui cum Louaniensibus etiam Vindingus assignat. In *Classe* II. *de Tempore:* 4) Sermo CXXII. *In Natali Domini*, VI. in MSS. aeque ac editis Maximo adscriptus, olim *de Tempore* 11. et post in *App.* 23. 5) Sermo CXXXIV. *in Epiphania Domini*, IV. Maximi consentientibus MSS. aeque ac editis, olim *de Tempore* 37. et post in *App.* 29. 6) Sermo CXLV. *in Quadragesima*, VI. alias *de Tempore* 69. a Lovaniensibus dubius, a Verlino et Vindingo falsus iudicatus, a Benedictinis primum in *Appendicem* relatus, qui in Remigiano codice Maximi nomen eum praeferre testantur. 7) Sermo CLII. *de Passione Domini*, III. et *de Susanna* in MSS. aeque ac impressis Maximo tributus et quidem inter eius homilias post Dominicam in ramis prima, olim *de Tempore* 118. et post in *Append.* 44. 8) Sermo CLXXXV. *in Pentecoste*, IV. olim de Tempore 183. et post in *App.* 60. In Theodoricensi codice falso Ambrosio tributus, sed in ceteris vna cum aliis tribus Maximi nomen recte gerit. In *Classe* III. *de Sanctis:* 9) Sermo CXCII. *in Cathedra S. Petri*, III. alias de Sanctis 16. a Louan. inter dubios relictus, a Verlino et Vindingo pro spurio habitus et a Benedd. primum in *App.* relatus, excusus etiam inter Ambrosii et ipsius Maximi sermones mutato duntaxat initio. 10) Sermo CCII. *in Natali Apostolorum Petri et Pauli*, II. olim de *Sanctis* 27. et post in *App.* 79. in excusis etiam inter Ambrosianos et Maximianos locum habens, in MSS. partim Augustino, partim Ambrosio, sed plerumque Maximo assignatus, cuius

nomine etiam in Breuiario Romano die V. Iulii eum reperiri Benedictini monent. 11) Sermo CCVII. *in Natali sancti Laurentii*, II. alias *de Sanctis* 32. a Benedd. primum, sed ex parte posteriori duntaxat, in *App.* relatus, a verbis nempe *Sufficere nobis debent* etc. In *Classe* IV. *de Diuersis*. 12) Sermo CCXLVIII. *de Sepultura Domini*, alias *de Tempore* 133. a Louan. inter dubios relictus, a Benedd. autem post Verlini et Vindingi Censuras in *App.* relatus. Compositus est nempe ex parte postrema Sermonis apud Ambrosium 52. *de cruce* et ex integro Sermone apud eundem 53. *de sepulcro Domini*, qui duo etiam *Maximi* nomine vulgati sunt.

1687.

Lutetiae Parisiorum apud Viduam Edmundi Martin, Ioh. Boudot et Steph. Martin. 4. S. Maximi Episcopi Taurinensis Homiliae XII. ex codicibus MSS. primum erutae a *Ioanne Mabillon*. Eduntur in *Museo Italico* eiusdem *Parte altera pagg.* 1—31.

Tituli eorum sunt: I. *de Barbaris non timendis ei qui Deum timet, et de sancto Helisaeo.* II. *Item sequentia* i. e. de eodem S. Elisaeo *). III. *Item sequentia* i. e. de hostibus non timendis. IV. *De Niniuitis.* V. *De Kalendis Ianuariis.* VI. *De defectu Lunae.* VII. *Ante Natale Domini.* VIII. *De Natali Domini.* IX. *Post Natalem Domini.* X.

*) Enimuero hi duo *de S. Elisaeo* sermones, non, vt sibi persuaserat Mabillonius, inediti erant, sed pridem in Romana editione Ambrosii excusi, loco quidem tam alieno, vt facile etiam diligentissimum hunc virum fugere possent. Obseruarunt illud primum *Ambrosii* editores *Benedictini* in *Admonitione ad Appendicem.*

X. *De Haereticis peccata vendentibus.* XI. *Quod non debent Clerici negotiari.* XII. *De Corpore Domini.* Hauſtae illae ſunt ex tribus codicibus MSS. perantiquis, vno Mediolanenſi bibliothecae Ambroſianae, ſecundo Romano monaſterii S. Crucis in Ieruſalem, tertio Heluetico ex Abbatia S. Galli. „Ex his tribus codicibus, *Mabillonius* inquit, quantumuis antiquis, non eruitur certa et explorata omnium ſancti Maximi homiliarum, ſiquidem Sancti Gallenſis eas ſub Auguſtini falſo titulo adducit: ſanctae Crucis codex, deleto veri auctoris nomine, Ambroſium praefert: vnus Ambroſianus Maximo quaſdam aſſignat, ſed paucas, vt poſtea videbimus. Verum ex aliis indiciis, maxime ex Gennadio intelligimus, omnes, aut propemodum omnes, praeſertim quae in Codice Sancti Galli exhibentur, Maximo eſſe tribuendas. Et quidem ita ſimul connexae et colligatae ſunt, vt ſi vnarum auctor exploratus habeatur, de aliis conſequens futurum ſit iudicium. Auctor quippe paſſim homiliae praecedentis in ſubſequenti mentionem facit. Atqui pleraeque Maximum vti legitimum parentem agnoſcunt, vtpote quas Gennadius manifeſte deſignauit. Hoc in numero eas eſſe, quas nunc primum in lucem proferimus ex ſubiectis obſeruationibus quiuis facile animaduertere poterit.“ Singulas dehinc percenſet et multo cum acumine elicit ſigna, quae in eas, quarum argumenta Gennadius protulit, conueniant, additque poſtremo loco, non ſolum pleroſque Sermonum, qui ſub Maximi nomine in editis vulgati ſint, Maximum auctorem habere, ſed eidem adeo vindicandos eſſe quotquot ex iis Ambroſio inter eius opera ſupponantur; quorum paucos admodum Ambroſio, longe plures Maximo adſcribi debere cenſet; alios nec Maximo nec Ambroſio tribui poſſe, ſed po-

 ſterio-

ſteriorum auctorum eſſe luculentis aliquot exemplis demonſtrat.

1690.

Pariſiis typis et ſumtibus Viduae Ioh. Bapt. Coignard et Ioh. Bapt. Coignard filii. fol. S. Maximi Taurinenſis Sermones inter *Ambroſianos* reperiundi, in *Tomo* II. *Opp.* Ambroſii, ed. *Benedictinorum*, Append. a *pag.* 391.

Maior quidem pars Sermonum iſtorum, qui Ambroſii nomen in MSS. libris gerunt et cum Operibus illius excuſi ſunt, quorumque omnium nullum omnino ad Ambroſium pertinere cenſuerunt Benedictini, Maximum Taurinenſem auctorem agnoſcit. Plerique etiam ex iis alibi ſub Maximi nomine impreſſi fuerunt. Enimuero a Romanis Ambroſii editoribus, quorum opera per centum et amplius annos ſola exſcribi conſueuit, horum nulla plane ratio habita erat, quippe quibus magis cordi fuit, numerum Ambroſii ſcriptorum quocunque modo augere, quam critici officio fungi et pati, vt notandis ſpuriis ille imminueretur. Qua quidem deſidia factum eſt, vt tanto acrius in hoc negotium Benedictini incumberent et falce nequaquam timida cuncta aliena amputarent. Diximus autem nullos omnino Sermones praeter quatuor conciones propriis locis exhibitas, nempe *in funere Valentiniani*, *in funere Theodoſii*, *de Baſilicis non tradendis* et *de reliquiis SS. Geruaſii et Protaſii* pro genuinis ab iis haberi. Iam cum ex ſpuriis illis alii nonniſi apud Ambroſium, alii vero etiam alibi vulgati extarent, priores tantum retinuerunt et in Appendice exhibuerunt, ſermonis cuiuſque capiti ſtrictim praemiſſis iis rationibus, quae Ambroſianum non eſſe ſuaderent aut alium auctorem oſtenderent. Ne vero mutatio illa

illa moleſta cuiquam accideret, gemino indice proviſum eſt, quorum in primo *omiſſi* collocantur tali ordine, *vt non ſolum quam quiſque ſedem antea in editionibus Ambroſianis obtinuerit, verum etiam, apud quem Patrum reperiatur*, vno intuitu aduerti poſſit; in ſecundo ii ſermones, quos retinuerunt, ita indicantur, vt editionum, antiquarum ſcilicet, Romanae et nouiſſimae comparatio exiſtat. Sicut vero ex priore indice apparet, *omiſſorum* longe plurimos inter Maximianos iam vulgatos eſſe, quem non immerito pro auctore eorum haberi in ſingulari ad omiſſos ſermones adnotatione demonſtrant; ita ex *ſexaginta tribus*, quibus locum in Appendice dederunt, vſque dum nonniſi cum Ambroſio excuſis Sermonibus potiſſimam partem Maximo Taurinenſi deberi oſtenderunt; nuper vero editor Romanus Maximi Bruno Brunus tantum non omnes, quos vel incertos reliquerant, vel aliis interdum tribuere viſi ſunt Ambroſii editores, codicum MSS. ſuperante teſtimonio Maximo ſuo aſſertum iuit. Tanta vero Maximi ſermonum pars quod in Ambroſii nomen potiſſimum tranſſcripta ſit, praeter librariorum fraudes, qui, vt vendibiliora exemplaria facerent, illuſtria nomina iis inſcribere ſolebant, hoc cauſſae fuiſſe cenſent Benedictini, quod cum Ambroſii opera diligenter lectitaſſe videatur Maximus, ex iiſque, potiſſimum ex Commentario in Lucam magna fragmenta ad verbum excerpta indiderit, incautis librariis errandi praebuerit occaſionem. „Inde ſimiliter, *inquiunt*, coniicere forſan liceat, non alium auctorem libris ſeu Sermonibus *de Sacramentis* quaerendum eſſe, quam eundem Maximum; cui coniecturae locus et tempus patrocinantur.“

SAEC.

Saec. XVIII.

1713.

Pataui typis Seminarii, apud Io. Manfré. 4. S. Maximi Taurinenſis Epiſcopi Sermones (73. partim editi, partim inediti) cura et ſtudio *Ludouici Antonii* Mvratorii; in *Tomo IV. Anecdotor. pagg.* 1—117.

Muratorius ex eodem Codice Ambroſiano, ex quo partem Homiliarum XII. ineditarum excerpſerat Mabillonius, non ſolum nouas denuo, nec paucas eruit, quas vere Maximum auctorem habere putat homilias, ſed eas etiam, quae iam editae fuerant ſiue inter Ambroſii, ſiue in Maximi ipſius Operibus annotauit et iudicio ſuo confirmauit. Stilum potiſſimum iudicem ſecutus eſt, ſed non minus Gennadium et alia indicia ex ipſis homiliis petita.

1733.

Pariſiis apud Montalant, ad Ripam PP. Auguſtinianorum, prope pontem S. Michaelis. fol. S. Maximi Taurinenſis epiſcopi homiliae ſex, ex ſchedis Mabillonii edidit *Edmundus Martene* in *Tomo* IX. *Collectionis ampliſſimae Vett. SS. et Monumentor.* quam vna cum *Martino Durando* eiuſdem ac ipſe Congregationis S. Mauri ſocio et presbytero nouem voluminibus adornauit; *pagg.* 134—142.

Selegerat eas Mabillonius ex eodem Codice Sangallenſi, ex quo primum homilias XII. publicauit, alias ex XCVII. quas ſub nomine Auguſtini comprehendebat, quarum tamen pars maxima iam ſub Auguſtini, vel Ambroſii vel ipſius Maximi nomine exarata erat, in aliud tempus reſeruans. Sed praeter has ſex nihil in ſchedis eius ab hoc editore repertum eſt.

1741.

1741.

Venetiis apud Augustinum Savioli. fol. Opera Maximi Taurinensis; accedunt *Operibus Leonis M.* ab eodem bibliopola editis.

De hac editione, vt de sequenti, dicetur in annalibus editionum Leonis. Ad manum neutra fuit. Ignoramus ergo, vtrum solae primitus cum Leone vulgari solitae Homiliae 74. redditae sint, an ex *Mabillonii*, *Muratorii* et *Edmundi Martene* collationibus fuerint locupletatae.

1748.

Venetiis apud Andream Poletti. fol. Sermones et homiliae S. Maximi Episcopi Taurinensis ad MSS. Codices denuo castigati et aucti; accedunt *Leonis M. Operibus* per eundem excusis.

1749.

Venetiis apud Carolum Pecora. fol. S. Maximi Taurinensis Episcopi Sermones varii; in COMBEFISII *Bibliotheca Concionatoria* nouae editionis, potissimum per Tomum I. II. V et VI.

1773.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Sancti Maximi Episcopi Taurinensis complures Homiliae, quae in antea editis desiderantur, euulgatae cura et studio *VV. CLL.* MABILLONII, MVRATORII et MARTENII, recollectae ab ANDREA GALLANDIO; in *Bibliotheca Vet. Patrum antiquorumque Scriptorum Ecclesiasticorum. Tomo IX. pagg.* 349—395. Additus est etiam Sermo nouus ex Combefisio. Subiecit editor breues aliquot notas, variantes, emendationes, coniecturas, nec non loca biblica, quae vel diserte profert, vel respicit saltem

Maxi-

Maximus. In *Prolegomenis* denique cap. IX. pp. XX—XXII. de Maximi rebus, et harum eius homiliarum editoribus exquiſito cum iudicio diſſeritur.

1784.

Romae typis Sac. Congr. de Propaganda Fide. fol. max. Sancti Maximi Epiſcopi Taurinenſis Opera *iuſſu* Pii Sexti P. M. aucta, atque Adnotationibus illuſtrata a Victorio Amedeo *Sardiniae Regi D. D.*

Seriem cum Homiliarum, tum Sermonum in hac editione contentorum ſupra dedimus. Iam primum eſſe debet, vt, quonam pacto praeſtitum ſit illud, quo maxime gloriari ea poſſit, vt non tam aucta, quam de nouo condita videatur, explicemus. Simulac nimirum a Pontifice Summo Brunoni Bruno haec concredita eſſet Maximum ornandi prouincia, non ſolum intra Italiam auctoritate ſua egit, vt vbicunque libri MSS. in quibus aliquid Maximi operum ineſſet, deliteſcerent, ſtudioſe inquirerentur et ad edita excuterentur, quique inde proueniſſent vel nouorum ſermonum vel variantium lectionum fructus, vna cum formae, characterum, atque aetatis declaratione Romam mitterentur, ſed extra Italiam etiam idem per legatos ſuos fieri curauit. Ipſum denique Brunum inſigniores et codicibus MSS. maxime abundantes bibliothecas veluti Caſinenſem et Florentinas adire et ſuopte ingenio experiri iuſſit, quantum lucri eſſet laturus. Simul ſummi vndequaque et loco et doctrina viri et officii ſui erga Pontificem teſtandi cauſa et bene de Maximo merendi cupidi eximiam in hoc ſtudio editori nauarunt operam. Is ergo poſtquam omnes, quotquot hactenus curatae eſſent Maximi editiones circumſpexerat et conquiſiuerat, ingeniumque deinde legendis virorum hiſtoriae criticaeque

caeque

caeque artis peritia insignium de Maximo scriptis, qualia sunt ex antiquioribus, Gennadii et Honorii Augustodunensis, recentiorum vero, Trithemii, Erasmi, Sixti Senensis, Latini Latinii, Bellarmini, Baronii, Labbei, editorum Augustini et Ambrosii e Congreg. S. Mauri, Natalis Alexandri, Io. Alb. Fabricii, Cauei, Dupinii, Oudini, Tillemontii, Ceillerii et fratrum Balleriniorum, nutriuerat; tantaque denique MSS. copia mactatum se videret, quod ad editas quidem, secutus est partim exemplum Gymnici, qui primus LXXIV. homilias dederat a Galesinio mox recusas, ita tamen vt nonnulla eius aut suppleret, aut emendaret omninoque ad probatiorum MSS. fidem exigeret, partim repraesentauit exempla editionum Parisiensium operum S. Ambrosii annorum 1569. et 1690, Anecdotorum Muratorii a. 1713. et Musei Italici Mabilloniani a. 1724; nouas autem et ineditas hactenus non nisi consentientibus pluribus optimae notae MSS. et ex iudicii sui assensu in numerum allexit, hac adhibita in diiudicandis MSS. codicibus cautione, vt antiquiores generatim praeferret recentioribus, emendatiores minus castigatis et iis plus tribueret, quos ex optimis exemplaribus descriptos esse cognouisset. „Id vero vt dignoscerem, inquit, regulas mihi subsidio tres comparaui. „Earum fuit prior, Codicum plurimorum eorum„que antiquiorum emendatiorumque concentus: al„tera, veterum monumentorum scriptorumque aucto„ritas: tertia, historicorum criticaeque artis peritorum „consensio. His ergo praesidiis munitus, permulta „opuscula iure adserui Maximo, etsi essent, qui ip„sorum aliqua eidem accepta referri oportere aut in„ficiarentur, aut dubitarent. Quodsi aliquando „horum mihi praesidiorum vel aliqua vel paene „omnia defuerunt, induci tamen non potui, vt san-

„cto

„cto Antistiti abiudicanda esse ducerem, quae ab „ipso fuisse scripta stili ac orationis similitudo sua„deret. Neque vero, quod in quibusdam opusculis „humilior, quam in ceteris, sit oratio, idcirco ab iis„dem Maximo adscribendis deterreri potui. Non „enim sum nescius, consuesse sanctos, eius praeser„tim aetatis, Antistites sublimiore elegantioreque „oratione vti, cum auditores eloquentiae doctrinae„que laude praestantes nacti essent; humiliore con„tra, cum conciones ad imperitum vulgus habe„rent. — Verum etsi par omnino in aliquot Maxi„mi opusculis, atque in aliis pluribus esse non videa„tur sublimitas sermonis, et elegantia; adeo tamen „est series, collocatio, verborum ductus, afferen„dorumque sacrae Scripturae locorum ratio similis, „vt facile in vtrisque Maximum auctorem possis „agnoscere. Iam vero si qua in opuscula incurri, „quae sermone tam vulgari, humili, abiecto, im„plicato scripta essent, vt prorsus indigna Maximo „viderentur; ea equidem nihil haesitans statui, re„iici oportere in numerum operum spuriorum, „quamquam in aliquot Codicibus inscripta essent „Maximi eiusdem nomine.“ Quod posterius latius ibidem editorum Ambrosii et Augustini e Congreg. S. Mauri et Leonis M., fratrum Balleriniorum exemplis defendit. Atque haec in vniuersum quidem de methodo, quam in adhibendis codicum MSS. testimoniis secutus sit, praecipit; singulatim vero ad vnamquamque orationem docet, vnde illa sit, noua, an alias iam edita, quo iure Maximi nomen ferat, quibusque MSS. se tueatur; quae iunctim *Admonitionum* nomine ab eo comprehenduntur. Iam ad alia accedamus, quae in hoc opere S. Maximi amatoribus videbuntur eximia, textus emendationem dico et illustrationem. Ad illam quod spectat, vix dubitari

dubitari poteſt, quin ei, qui S. Maximi ingenium propriamque dictionem adeo, vt noſter, animo imbibit, egregie hic labor ceſſerit, nec facile illa, niſi ab aeque exercitato in huius aliorumque Concionatorum lectione rite aeſtimari poterit; id vnum tantum affirmamus, variantes lectiones larga manu appoſitas et diligenter enotatas eſſe. Illuſtrationi inſerviunt cum *Argumenta* ſermonibus et homiliis praefixa, tum *Adnotationes* non omnibus quidem ſed prolixioribus paſſim ſubiunctae, de fidei dogmatibus, quae forte Maximus attigit, vnice tractantes. De iisdem vero ſeparatim etiam per ſyſtematis modum longe vberius, quam in tali auctore quiſpiam deſiderauerit, commentatus eſt. Reſtat nunc, vt totius operis deſcriptionem et quomodo ſingulae ſe partes ordine continuo excipiant, paucis exponamus. Auſpicatur volumen *Pii VI. P. M. ad Victorium Amedeum Sardiniae Regem Epiſtola*, (d. Romae apud S. Mariam Maiorem VI. Idus Iulii a. 1784. Pontificatus anno X.) in qua tum Maximi de Taurinenſibus merita, tum Taurinenſium et vniuerſae gentis Subaudiae imprimiſque Comitum Ducumque eius et Regum denique pietatem, in tuenda propagandaque fidei catholicae doctrina alacritatem et in Apoſtolicam ſedem deuotionem ita praedicat, vt non omiſerit ſingula Pontificum Romanorum Praedeceſſorum ſuorum literis et Guichenonii Subaudicae domus hiſtoriographi teſtimoniis confirmare. Sequitur Editoris *Praefatio* in duas partes diuiſa, quarum vna exponit, *quibus Scriptorum et Codicum adiumentis; et quo ordine haec editio ſit perfecta*, altera *de doctrina Maximi* copioſiſſime diſſerit. Hanc excipit *de Vita S. Maximi Commentarius* verboſiſſimus, binis columnis impreſſus. Proxima ſunt *Teſtimonia Scriptorum Eccleſiaſticorum de Scriptis S. Maximi*

Taurinensis, cui adnectitur Elenchus *Editionum Homiliarum et Sermonum* eiusdem. Postea *Notitia Codicum MSS. ex quibus auctior et locupletior prodit haec operum S. Maximi editio* itemque *Declaratio aetatis codicum MSS.* quorum specimina in tabulis aere incisis ad calcem subiectis sunt exhibita. *Index* denique *Sermonum et Homiliarum* sistitur. Quae omnia iuxta quam a nobis sunt enumerata CC. paginas implent. Dehinc ipsi Sermones et Homiliae genuini binis columnis, dubii ac spurii per Appendicem adiecti, latis lineis impressi sequuntur. Coronant opus *Indices duo locorum Scripturae Sacrae et Rerum Sententiarumque memorabilium.* Quod reliquum est, typographi solertiam non infra editoris artem substitisse notamus. Gaudet enim haec editio chartis amplissimis candidis et teneris; typorum summa est varietas, elegantia et nitor; descriptioque tam oculis grata est, quam commoda vsibus; denique rarissima apparent operarum vitia, vt qui verum amet, necesse sit, fateatur, neutrum in profligando hoc opere Pii VI. voluntati ac consiliis defuisse.

Codices. Quin Codicum MSS. loco habendae sint antiquae illae *Homiliariorum* editiones, in quibus Maximi, vt tot aliorum Patrum varii Sermones primum formulis stanneis exscripti sunt, qui addubitare vellet, nae illum celebres Leonis M. Operum editores exemplo suo redarguerent et docerent, horum lectiones, vtpote ex MSS. saeculo IX. antiquioribus ductas, non parui faciendas esse. Quo magis miramur recentissimum Maximi editorem, eorum vel oblitum esse, vel plane eos contemsisse. Sed ingens

ingens MSS. librorum, quae ei ſuppetebat copia, cauſa haud dubie fuit, vt alterutrum acciderit.

Vtrum ex huiuſcemodi Homiliarii vel impreſſis vel MSS. exemplaribus, an ex aliis MSS. faſciculis decerpta fuerit collectio Sermonum Maximi, quam *Damianus* ille *Aſcendienſis* Ioanni Gymnico excudendam dedit, nondum a quopiam, quantum ego memini, quaeſitum eſt.

Mabillonii Codicibus, *Ambroſiano* ſcilicet, *Romano*, et *Sangallenſi* cum item Romanus editor vſus fuerit, commodior de iiſdem in ſequentibus dicendi locus erit. Ergo *Brunonis Bruni* MSS. librorum apparatum recenſere nunc aggredimur, qui quidem tantus fuit, quantus nulli adhuc eiuſmodi ſaltem, id eſt, non multorum voluminum ſcriptoris editori contigit. Erant autem partim *Italici*, partim *Germanici*, qua poſteriore appellatione etiam *Helueticos* et *Belgicos* quoſdam comprehendit. Series autem omnium ſic ſe habet.

A. *Codices ex Italia conquiſiti.*

I. *Subalpini.*

1. *Codex Taurinenſis.* Membranaceus, in folio, ſaeculo certe XI. ſcriptus, quo veriſimilius eſt, eum ex optimis exemplaribus fuiſſe ductum. A recentiori manu adpoſita erat inſcriptio: *Ad vſum maioris eccleſiae Taurinenſis.* Continebat partim homilias, partim ſermones Maximi CXXII. quorum plures nondum lucem adſpexerant, eorumque indicem vna cum titulis et initiis ſingulorum ſeparatim habes in nouiſſima editione deſcriptum pagg. CLXVII—LXXII. Peculiaris quippe ipſi fuit ſeries continua et colligatio homiliarum titulorumque adpoſito-

rum ſatis caſtigate perfecta deſcriptio. Diſtributi fuerant ſcilicet ſermones et homiliae iuxta anni eccleſiaſtici tempora, vt diuinis officiis inſeruirent. Simul ex eodem patet, collectione hac antiquiorem alteram extitiſſe; ſiquidem ſcriptor eius paſſim, quae ipſi deerant, indicauit. Vnde colligit editor longe plures, quam nunc extant, a Maximo habitas et lectas olim in antiquioribus codicibus fuiſſe homilias. Nec leuem etiam, idem inquit, hunc indicem ſibi praeſtitiſſe coniecturam, vt quas homilias et ſermones Maximi nomine ex editionibus et codicibus collegiſſet, ipſi tutius adiudicaret, ex titulorum et orationis congruentia auctorem arguens. Monet denique in hoc, iuxta quam in tribus ſequentibus codicibus, formas plerumque characterum aut prorſus aut plene fuiſſe deletas, adeo, vt vix fragmenta quaedam remanſerint, quae tamen facile intelligi, aut non difficulter legi a perito lectore poſſint.

2. *Codex Pedonenſis*, qui olim fuit Monaſterii S. Dalmatii de Pedona, membranaceus, in folio, lacerus quidem multis in partibus, ita tamen vt ex numeris adpoſitis dignoſci poſſit, comprehenſas in eo fuiſſe homilias CCXLII. et ſermones XX, videaturque collectio ex optimis exemplaribus condita. In titulis homiliarum et ſermonum per omnia fere cum Taurinenſi conuenire dicitur, ſed aetate ſuperiorem et a ſaeculo VIII. repetendum eſſe verſus in extremo appoſiti demonſtrant, quibus ſcriptus traditur ſub *Ruperto Abbate Coenobii Pedonenſis* et regnante *Karulo*

rulo Rege Longobardorum et Francorum. Anni notae euanuerunt.

3. *Codex Pedonenſis alter*, membranaceus, in quarto, ſaeculi XI, *exaratus* quippe *a Ioſepho Monacho, quo tempore Abbas Henricus monaſterio iſti praeſuit, rexque Henricus in Italia obtinebat principatum,* vt verſibus ad calcem adſcriptis ſimiliter declaratur. Inſunt homiliae CLXX, ſermones XL. ſed diuerſo a ſuperioribus ordine diſpoſitae et cum ſermonibus permiſtae. In fronte literis e minio maiuſculis Maximi nomen inſcriptum gerit. Scipio Maffeius eiuſdem cum ſuperiore aetatis, ſaeculi nempe VIII. eſſe iudicabat.

4. *Codex Appanienſis*, id eſt monaſterii ſeu Prioratus de Appania, ad quod olim pertinuit, in folio paruo, imperfectus in principio, et in corpore; auulſa enim ſunt multa folia. Complectebatur autem ſermones XXXI; homilias vero LXX. *) vt ex numeris reſtantium colligitur. Ex forma characteris ad ſaeculum IX. vel ſummum ad X. referri debet **); id quod ſubſcriptio quodammodo confirmat, in qua Lotharii imperatoris (incertum, I, qui a. 841, an II, qui a. 947. imperio potitus fuit) fit mentio.

Quatuor hoſce codices dudum ante initum a Pio VI. Maximi edendi conſilium excuſſerat et cum editis diligenter compararat *Franciſcus Meyraneſius*, Academiae Taurinenſis Theologus, qui quidquid inde

*) Sic in praef. alio loco CXX. ſcriptum eſt.
**) In notitia Codicum error eſſe videtur, quod ſaeculo XI. adſcribitur.

inde enotauerat, vna, vt auguror, cum accurata eorum descriptione Iosephi Vernazzae hortatu ad Brunonem Brunum transmisit, cui vniuerse quidem, cum ob vetustatem, tum ob miram inter se consensionem plurimum profuerunt, praesertim autem auctores extiterunt, vt nonnulla antehac inedita, quae Maximi nomen in iis praeferrent in iisque tres de *Baptismo* tractatus, ei adsereret.

II. *Codices Vercellenses*, i. e. Capituli Ecclesiae Vercellensis, quos Subalpinis adnumerat in praefatione editor.

1. *Codex membranaceus sign. num. VII.* in folio, saeculi XI. duabus columnis exaratus, comprehendens vnam homiliam de *Kalendis Ianuarii*, in omnibus editis impressam.

2. *Codex membranaceus sign. num. LXVII.* in folio maximo, Saeculi XII. vel XIII. integer, complectens sermonem iam vulgatum *de mirabilibus*, et quatuor illos sermones *de Eusebio Verc. Ep. et Martyre* a Bruno inter spurios reiectos.

3. *Codex Membranaceus sign. num. LXXXI.* in folio maximo, saeculi XII. vel XIII. vt adnotatur *), exhibens XII. partim sermones, partim homilias.

Vercellensibus Codicibus in Operibus S. Leonis iam vsi erant fratres Ballerinii. At in vsum Romani editoris denuo excussit eiusdem ecclesiae Canonicus *Ant. Franc. Frisius*.

III.

*) Sic in *notitia*, in *praefatione* autem scribit, pertinere eum ad saeculum XI. et complecti homilias XVIII. omnes iam typis vulgatas.

III. *Codices Nouarienses* i. e. Bibliothecae Ecclesiae Cathedralis Nouariensis.

1. *Codex membranaceus sign. num. X* *) in folio, saeculi XI, litteris initialibus eleganter pictis ornatus. Comprehendit II. *de communi SS. Martyrum* homilias **).

2. *Codex membranaceus sign. num. XI* in folio, saeculi XII, literis itidem initialibus coloratis, vnam homiliam *de SS. Martyribus* hac in ed. col. 263. cóntinens.

3. *Codex membranaceus sign. num. XXVII.* in folio, saeculi XI ***) literis initialibus et titulis rubricatis, partim homilias, partim sermones XXVII. omnes iam vulgatos praestans.

4. *Codex membranaceus sign. num. XLII.* in folio, exaratus, vt in nota eidem adscripta legitur, anno 1234. Ornatus est, vt ceteri, et continet XII. sermones iam editos et aliis codd. confirmatos.

Excusserat hosce Nouarienses codices in vsum Bruni idem *Ant. Franc. Frisius.* Plures autem et optimas variantes lectiones suppeditasse sibi scribit,

 indeque

*) In *praef.* audit ei *septimus.*

**) Sic in *praefatione.* In *notitia Codicum* autem scribit, repertum in eo fuisse Sermonem vnum de *communi Martyrum* S. Maximi nomine nondum antea editum, qui extet in ed. Rom. col. 631. At ibidem dicitur, describi hunc sermonem ex CVIII. Codice Bibl. S. Marci Venetiarum. Videtur adeo ipsa multitudo codicum causa fuisse, vt haec confunderet.

***) In *praefatione* IX. vel ad summum X. saeculi esse traditur.

indeque colligit ex perfectis archetypis eos fuiſſe deſcriptos. Cum Vercellenſibus ſaepe conueniunt.

IV. *Codices Romani.*

α. *Vaticani.* In Bibliotheca Vaticana teſtatur editor plus *triginta Homiliarios* ſe reperiſſe, quorum vetuſtiores ad initia ſaeculi octaui referri poſſe viderentur, ſiquidem Romanis characteribus quadratis perſcripti erant. Plerique omnes integri, ex parte olim ad Sirletum Card. pertinebant, qui aliqua in iiſdem ſua adnotauit manu; pars eorum Reginae Suecorum Chriſtinae fuit, alii ex Ottoboniana ſuppellectile profecti erant. Singuli ad condendam S. Maximi collectionem aliquid contulerunt. Praefert autem ceteris *tres*, qui indubias ſaeculi VIII. notas exhiberent, inter quos celeberrimus is, qui *Gennadii* librum *de viris illuſtribus* complectebatur. Alii duo ſignati *num.* 3835 et 3836. membranacei, in folio paruo, charactere maiuſculo nitido exarati, ſermones et homilias per totum annum in duas partes diſtributas exhibebant. Reliquorum iuxta aetatis ſeriem haec eſt apud eum recenſio.

Cod. Vat. in fol. min. *num.* 248. membran. ſaec. XI. circiter.

Cod. Vat. num. 1278. et *Vat. Palat.* num. 430 in fol. membranacei ambo, circiter ſaec. XI.

Cod. Vat. num. 4222. literis Longobardicis exaratus in fol. max. ſaec. IX. (fortaſſe ſcribere voluit XI, ſi vere aetatis ordinem ſeruauit.)

Cod.

Cod. Vat. num. 4951. saec. XI vel XII. olim Card. Sirleti, nitide et diligenter scriptus, ex quo plures *de Epiphania* homiliae, item de *Quadragesima* et *S. Ioanne Baptista* descriptae.

Cod. Vat. num. 1196. eiusdem circiter aetatis, vitas Sanctorum et passiones Martyrum referens. In eo quatuor de *S. Ioanne Baptista* Sermones reperti.

Codices Vat. signati num. 1267, 1269, 1270, 6450, 6451, 6452 etc., et *Vat. Reginae Suecor.* 125, 128 et 539, qui omnes ad Saec. Christi XII. pertinent.

Cod. Vat. Reg. num. 1025. membranaceus, in fol. saec. XIII.

Codex alter num. 19. in fol. eiusdem aetatis.

Cod. Vat. num. 587 saec. XIV.

Codices Vat. Palat. num. 183, 432, 433. chartacei, saeculi XIV.

Cod. Vat. Ottobon. num. 106. in fol. membranac. saec. XI. *Cod. Vat. Ottob.* alter *num.* 773. in quo per sententias et doctrinas Patrum agitur de *mysteriis redemptionis humanae*, interque eas plurima citantur S. Maximi. Opus ineditum, absque auctoris nomine forte perscriptum extremo saec. XIV.

Antequam autem ipsos hosce codices perlustraret, acceperat a *Petro Aloysio Galletio*, Monacho tum Bened. Congreg. Casinensis, post Cyrenensi Episcopo, *Varias lectiones* ex Vat. Codd. et sermones aliquot diligenter inde descriptos, quae stimulum tanto acriorem ipsi indiderunt ad omnia suis oculis cognoscenda.

β. *Basilicae S. Petri.* Recensentur *sex;*

1. *Codex* sign. *num.* 106. *litt. C*, membranaceus, in fol. saec. XII.
2. *Codex* alter continens homilias et sermones in lectiones distributos.
3. *Codex* sign. *num.* 210. in quo collectio sermonum Leonis M, inter quos nonnulli, qui S. Maximo posterioribus temporibus adiudicati sunt. Saeculi videtur XIV.
4. *Codex* sign. *num.* 7. A. Lectionarius et Passionarius, continet partem homiliae S. Maximi *de Mirabilibus.*
5. *Codex* sign. *num.* 40. A. Lectionar. continens octo partim sermones partim homilias S. Maximi.
6. *Codex* sign. *num.* 9. A. Lectionar. continens sermones in *Nat. Apostolorum Petri et Pauli* et alterum *de S. Laurentio.*

Ceterum testatur Brunus, codices S. Petri prae ceteris emendatissimos esse, vtrisque autem, hisce scilicet et Vaticanis, hoc impertit elogium, eos et emendatiore textu, characterum nitore et elegantia, et concentu inter se, reliquis omnibus praeferri oportere.

γ. *S. Crucis in Ierusalem* i. e. Bibliothecae Romanae Monasterii S. Crucis in Ierusalem, Ordinis Cisterciensis. Inter hos longe praestantissimus fuit:

1. *Codex Nonantulensis*, i. e. qui olim erat Monasterii Nonantulani in agro Mutinensi, ante annum Christi octogesimum acquisitus ab Anselmo abbate, membranaceus, in folio, notatus *num.* XC. in fronte quidem exteriore, quamquam intus pag. 1. *num.* CXXXIV. praefert. Omnes eius Bibliothecae codices

codices cum antiquitate, tum accurata scriptura antiquitateque antecellit, spectatque ad saeculum VII. vel summum VIII. Ductus literarum Romanus est, secundae, vt aiunt, aetatis, paululum vergens ad Longobardicum. A pag. 129 ad 160, inquit Brunus in *Praefatione*, sexaginta partim homilias, partim sermones complectitur, qui omnes iudice Card. Besutio in indice eiusdem Bibliothecae S. Maximum auctorem agnoscant. At in *notitia Codicum*, vbi omnium sigillatim titulos recenset, numerat LXIII. Mabillonius contra, qui pridem eo vsus erat, homilias in eo contineri scribit LXXIII. ex quibus pleraeque etiam in exemplari Sangallensi habebantur. Inscriptum erat, eodem teste, in fronte codicis nomen auctoris: sed eo abraso, *sancti Ambrosii* nomen substitutum. Maximam tamen partem harum homiliarum Maximi esse censet: tametsi quaedam aliae Hieronymi et Augustini sub eorum nomine insertae essent.

2. *Codex Nonantulensis alter*, signatus *num.* XCIX (intus LXVII) membranaceus, in 4. charactere Romano rotundo et eleganti, saeculo circiter XII. exaratus. Principio *exorcismos super energumenos* continet, deinde *Epistolas duas Pontificis Max.* A. (Alexandri III. putat Brunus); postremo a pag. 5. ad 163. homilias sermonesque S. Maximi XCVI, in quibus XLVIII. sermones nullatenus ab iis, quos Codex XC continet, discrepantes, vnde verum eorum autorem Maximum esse cum Besutio Brunus censet, adstipulantibus versibus barbaricis ab initio eorum

rum adſcriptis et titulo. Etiam huius codicis ſermonum homiliarumue titulos ſingulos tranſſcripſit in Notitia Codd. ſed numerus ſimiliter ac in priori diſcrepat, nec XCVI. ſed XCII. exhibentur.

3. *Lectionarium* ſaeculo fere XIII. perſcriptum, ſignatum *num.* 9. (intus 222.) in folio grandiori, membranaceo, literis quadratis exaratum. Continebat Lectiones de Tempore et de Sanctis et homilias aliquot.

4. *Lectionarium Ciſtercienſe alterum* ſaeculi XIV. in fol. itidem grandiori, membran. charactere ſemigothico exſcriptus. Inerant XII. homiliae S. Maximi.

Monita et Variantes Lectiones teſtes aduocat Brunus[1], ex quibus conſtet, quantum vtilitatis hi Codices editioni ſuae contulerint.

δ. *Vallicellani*, i. e. Bibliothecae Vallicellanae PP. Congregationis Oratorii S. Philippi Nerii, quae Lectionariis valde inſignibus abundat, vt pridem a Balleriniis fratribus in Leonis M. editione edocti ſumus. Septemdecim ex iis euoluit Brunus, in quibus quinquaginta erant Maximi ſermones et homilias, quos cum editis contulit; nempe

1. *Codex* II. membranaceus in fol. max. ſaec. XI. circiter, in quo nouem Sermones Maximi.

2. *Codex VI.* membranac. in fol. max. ſaec. XIII.

3. *Codex VII.* membr. in fol. max. ſaec. XIV.

4. *Codex VIII.* membr. in fol. max. ſaec. XIII.

XIII. Hi non niſi vnum aut alterum Maximi ſermonem habebant.

5. *Codex IX.* eiuſdem aetatis ac formae, ac praecedens, tres ſermones continebat.

6. *Codex XV.* eiuſdem formae et aetatis ſermones X. Maximo inſcribit.

7—9. *Codices* XIX, XX et XXV. Primus eſt membran. in fol. max. literis Longobardicis exaratus, ſaeculi forte IX. Eiuſdem aetatis et formae, nec tamén characteris ac reliqui duo. Quilibet eorum non niſi vnicum Maximi ſermonem continebat.

10. *Codex* ſign. 4. 7. homilias exhibens per anni circulum, in quibus ſeptem Maximi ſermones.

11. 12. *Codex A.* 9. *Codex A.* 10. vterque membr. in fol. max. ſaec. XIII. prior vnicum *de SS. Apoſtolis Petro et Paulo*, poſterior ſex profert.

13—17. *Codices* A. 16. B. 5. H. 2. H. 7. H. 23. vnum vel alterum ſermonem aut homiliam ſuppeditantes.

ε. *Lateranenſes.* In huius Baſilicae tabulario plures olim, quam nunc ſuperſunt, extitiſſe codices ex numeris inſcriptis patere monet Brunus. *Quatuor* tamen inuenit *homiliaria*, quorum tria membran. in folio max. charactere Romano nitide exarata ſaeculo XI. ſcripta cenſet, quartum in fol. minori ſaec. XIII. Ex grandioribus illis duo in fronte voluminis inſcriptum gerebant: *Compoſitum a Secundino Taurominitano Epiſcopo tempore ſancti Gregori Papae.*

Ex

Ex Lateranenſibus quaedam ante inedita, nempe ſermonem in *Dominica Palmarum et de communi plurimorum Martyrum*, deſumpſit, aliaque eorum teſtimonio confirmauit, omninoque Balleriniorum, qui emendatiſſimos cenſeant, ſubſcripſit ſententiae.

ζ. *Caſanatenſes.* Bibliotheca Card. Caſanatae apud FF. Praedicatorum ad Mineruae *duos* praebuit *Homiliarios* codices membranaceos in fol. max. eleganti et nitido Romano charactere ſaec. fere XI. ſcriptos. At pauca ex iis pro Maximo collegiſſe ſe teſtatur.

η. *Zeladiani*, i. e. codices, qui ſunt penes Card. Franc. Xau. de Zelada, Bibl. Vat. Praefectum, inter quos eminet,

1. *Codex Vrbeuetanus*, a Capitulo Cathedralis Vrbeuetanae ipſi dono datus, membranaceus in folio maximo optime exaratus ab octingentis circiter annis. Inter plures celebriorum PP. homilias plures S. Maximi habet, quarum nonnullae, etſi nomine auctoris careant, fidem tamen ex aliis codicibus nanciſcuntur. Ex eadem praeterea Bibliotheca Bruni vſibus conceſſi fuerunt,

2. *Codex* membranaceus in folio max. Acta et Paſſiones Martyrum continens, et

3. *Codex Lectionarius*, in quo quatuor Maximi ſermones.

ϑ. *Chiſiani.* In Chiſiana Bibliotheca mss. libris abundantiſſima *tres* euoluit *Homiliarios*, quorum duo membranacei in fol. ſaec. XII. olim Eccleſia Anagnienſis poſſedit. Tertius erat chartaceus ſaec.

XV.

XV. et plures Maximi Sermones dubios continebat.

ι. *Carrarianus*, i. e. codex Praeſulis Franciſci Carrariae, ſacrae Congregationis Concilii a Secretis. Fuit olim Eccleſiae *Strigonienſis* et *Breuiarium* eiuſdem continet. Scriptus eſt in membranis candidis, charactere nitido et eleganti, initio fere ſaeculi decimi ſexti, picturis ſplendidiſſimis a Ioanne Boccardino ciue Florentino in hoc artis genere eximio ornatus. Septem homilias Maximi exhibebat, quarum *variantes* lectiones ſuis locis ſunt propoſitae.

κ. *Codex Bibliothecae Angelicae S. Auguſtini.* Breuiarium Saeculi XV, membranaceum, in folio, eoſdem quatuor ſermones ſancto Maximo attributos complectens, quos Breuiarium Eccleſiae Veliternae continet.

Ceterum luſtrauit etiam Brunus Bibliothecas *Columnarum* Comitum, *Barberiniorum* et *Albanorum*; at nihil in eorum codicibus reperiſſe ſe affirmat, quod non tritum editorum ſuperiorum ſermone, aut non peruulgatum eſſet. Cum autem ad Pontificem Maximum relatum eſſet, quam diues prae ceteris libris mss. Maximo profuturis eſſet Caſinenſis Bibliotheca, ipſum Brunum Caſinum ſe conferre eoſque euoluere iuſſit. Paruit ille et adiuuantibus doctis aliquot eius Congregationis Monachis XX. codices excuſſit. Erant autem

V. *Codices Caſinenſes* omnes membranacei, partim Romano partim Longobardico charactere exarati

exarati et meliorum criticorum iudicio ad X. vel XI. ſaeculum referendi. Signabantur his numeris: 102. (alias 1094.) 203. (alias 1075) 104, (alias 2030) 106. (alias 1072) 107. (alias 1034) 126, 129, 123 (alias 581) 131, 147, (alias 1100) 144. 142 (alias 1100) 193, 305 (alias 1080) Omnino autem *ſexaginta* ſermones pleroſque iure ſancti Maximi nomen ferentes in iis deprehendit. Attamen paucos ex iiſdem in Appendicem, tanquam ſpurios et Maximo indignos, non obſtante horum codicum autoritate reiecit. Illud notabile ducit, quod homilia de *Euangelica Piſcatione* et quartus ac ſeptuageſimus ſermo, de *natali ſancti Laurentii*, cum niſi ſola vnius codicis Laurentianae Mediceae Bibliothecae epigrapho Maximo adſcribi nequirent, iam etiam inſcriptione Codicis alterius huius Bibliothecae quaſi firmiore aſſeueratione ei tribui videantur. Ceterum quamquam hoſce codices inſigni plane bonae frugis *variantium* lectionum copia Maximum illuſtrare ſcribit: fatetur tamen, eos plerumque ita cum Vaticanis congruere, vt in iis vix quidquam deprehendi poſſit diſſimile.

VI. *Codices Farfenſes*. Inter plures ſummae vetuſtatis ac ſummi pretii libros mss. celeberrimi monaſterii Farfenſis, *duos* praecipue obſeruauit membranaceos in fol. max. Lectionarios ex Card. Tamburinii ſententia ſaeculo XI. perſcriptos. Tertius codex item membranaceus in folio minori, ſaeculi X. cum aliis tractatibus homilias aliquot complectebatur. *Duodecim* (in Praef. *Quatuordecim*) ſermones S. Maximi iam editos in iis inuenit, pluresque inde *variantes* lectiones deſumpſit.

VII.

VII. *Codices Sublacenses.* Ex vetustissimi monasterii Sublacensis Bibliotheca *tres* Codices mss. cum editis contulit. Erant autem Lectionarii Saeculi XIV. in membrana fol. max. literis Gothicis exarati, tres sermones S. Maximi continentes.

VIII. *Codices Beneuentani.* In Bibliotheca Ecclesiae Beneuentanae antiquis libris mss. instructissima, *quatuor* reperiri monet codices, qui sermones X. exhibeant S. Maximi nomine insignitos. Membranaceos esse declarat, in fol. max. signatos num. I. II. III. et IV. et saeculo XII. non inferiores, vt ex charactere argui possit, et ex iudicio Eminentissimi Card. Stephani Borgiae, qui decerpta ex iis cum Bruno communicauit.

IX. *Codex Veliternus*, *Breuiarium* eius ecclesiae sistens, seruatus in tabulario Capituli Veliterni, membranaceus, in folio paruo, saeculi XV. charactere eximio et literis initialibus eleganter pictis exaratus. Quatuor sermones in collectionem Brunianam traductos continet, quorum duo sancti Augustini, alii duo sancti Maximi nomen praeferunt. Communicauerat cum Bruno Eminentissimus Stephanus Borgia, iam S. R. C. Card.

X. *Codices Bobienses.* Bobiense monasterium est S. Columbani in eo tractu Ducatus Mediolanensis, qui nunc Sardiniae regi paret, cuius codices S. Maximi opuscula continentes laudat Muratorius in indice Bibliothecae eius saeculi X. edito in Antiquit. Medii Aeui Tom. III. pag. 819. Quae cum cognouisset Monasterii Casinensis atque Congregationis istius Abbas Generalis Dominicus Fauilla, scripsit ad Bobiensem

Abbatem et mandauit, vt de codicibus eisdem cognosceret et ad se referret. Sed rescripsit ille, frustra eosdem a se suisque esse perquisitos ac nescire se, nisi penitus perierint, quo casu sublati et quorsum asportati fuerint. In iis vero, qui adhuc in suo Monasterio exstent codicibus, *Octo* esse inuentos sermones S. Maximi nomine insignitos, quos exscribi etiam et Romam ad Brunum mitti ipse curauit. Ex his octo sermonibus tres genuini erant et antea editi, reliqui quinque tanquam suppositi in Appendicem sunt a Bruno reiecti.

XI. *Codices Neapolitani*, quos lustrauit et excerpta cum Bruno communicauit Angelus Maria Bandinius;

α. *Bibliothecae Montis Olíueti.* Huius in Notitia *duo*, in Praefatione *tres* enumerat codices, qui Maximi aliquot orationes continerent. Homiliarii omnes, et quidem

1. *Codex* membranaceus, fol. max., charactere Romano exaratus, saeculi, vt in Praefatione Brunus ait, XI. sed iuxta eiusdem in *Notitia* assertionem, saeculo XIV. non superior, et adquisitus Florentiae saeculo XV. In hoc Codice vnum genuinum S. Martini sermonem deprehendit, cuius initium: *Saepe intimatum est*, quique ab eo iuxta mss. testimonia sequenti sub tit. *De ieiunio generali* reliquis sermonibus de *Quadragesima* est adiectus.

2. *Codex* alter priori persimilis. Sic in *Praefatione.* At in *notitia* plane de eodem silet.

3. *Co-*

3. *Codex* chartaceus, fol. min. cum initialibus vario colore ornatis, saeculi, vt character eius demonstrat, XV. Hunc *Alterum* vocat in *Notitia.* Ex hoc etiam sermonem genuinum Maximi, olim Ambrosio tributum, depromsit, qui inscribitur *Ante Natale Domini* et incipit: *Satis abundeque dixisse me credo.*

Duos praeterea ex iisdem Codicibus sermones inter dubios reposuit, alios autem, quos iidem exhibebant, tanquam indignos Maximo plane abiecit.

β. *Bibliothecae Augustinianorum S. Ioannis ad Carbonariam.* Codex membranaceus, in folio, medio fere saeculo XIII. (in *Notitia*, saeculo XIV.) exaratus, haud quidem inedita, sed *variantes* lectiones quam plurimas suppeditauit.

XII. *Codices Florentini.* „Quamuis, *inquit Brunus*, nulla fere sit Florentiae Bibliotheca, quae aliquibus mss. codicibus non exornetur; attamen Laurentianae copia et raritate omnibus eminet, cum Principes Medicei nullis pepercerint sumptibus, vt eam locupletarent; quorum literarum amorem, et munificentiam Franciscus I. Imperator, et Petrus Leopoldus eius filius Etruriae Magni Duces secuti sunt.“ Hos ergo primos, immo solos, siquidem de aliis tacet, consulendos censuit, eosque diuidit in *Laurentianos* et *additos.*

1. Ex *Laurentianis* autem, qui sunt *Medicei*, praesto fuerunt

Codex 1. Plut. XIV. membranaceus in fol. max. saec. XII.

Codex 36. Plut. XVII. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
37. Plut. eiuſd. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
38. Plut. eiuſd. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
39. Plut. eiuſd. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
42. Plut. eiuſd. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
41. Plut. XVI. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
23. Plut. XVIII. membranaceus in fol. max. ſaec. XI.
1. Plut. XIV. membranaceus in fol. max. ſaec. XII.
10. Plut. eiuſd. membranaceus in fol. min. ſaec. XV.
9. Plut. XIX. membranaceus in fol. min. ſaec. XIV. continens epiſtolas Hieronymi.

2. *Ex Additis in Laurentiana noſtris temporibus*

Codex 4. Bibliothecae olim ſanctae Crucis Minor Plut. XXXIII. partis ſiniſtrae, membranaceus in fol. min. ſaec. XI.

Codex 1. eiuſdem Plutei in fol. max. ſaec. XI.

Codex 4. Plutei XIII. partis ſiniſtrae, membranaceus in fol. min. ſaec. XI.

Codex 5. Plutei eiuſdem, membranaceus in fol. ſaec. XI.

Codex 2. Plut. XXXIII. partis ſiniſtrae, membranaceus, in fol. max. ſaec. XI.

Codex 117. membranaceus in folio max. ſaec. XI. olim Bibliothec. Aedil. Maioris Eccleſiae Florentinae.

Codi-

Codices 172, 173, 174, 169. membranacei in fol. max. saec. XI. Postremus fuit olim Bibl. Aedil. Ecclesiae Maioris Florentinae.

Inter hos praecipuos esse et castigate scriptos tradit, non item reliquos, *quinque;* nempe

1. Sanctacrusiensem. 2. eum, qui olim fuit Ecclesiae Meldensis, nunc Laurentianae Bibliothecae. Sed ad quem ex supra recensitis illa spectent, auguratu difficile sit. 3. Duos ecclesiae olim Florentinae, nunc quoque Laurentianae Bibl. ad vsum chori, ex sententia ipsius, paratos. 4. Codicem saeculi XIV, in quo homiliae ea serie eoque ordine distributae sint, atque in Codice XCIX. sanctae Crucis in Ierusalem. Scilicet *Homiliarii* sunt omnes fere hi Laurentiani Codices, de quorum indole et diuersis generibus commode hac occasione praecipit editor, vt doceat, qui fieri potuerit, vt multi et plerique adeo mendorum et falsarum inscriptionum pleni sint. Fuisse enim monet Homiliarios non solum Cathedralibus sed etiam Parochialibus ac Monasticis ecclesiis, quin etiam cuique Sacerdoti, in quibusdam saltem regionibus, vnde fieri vix potuisse, quin imperitis interdum calligraphis in manus inciderent.

XIII. *Codices Cistercienses* Montis Amiatae i. e. Coenobii veteris Ordinis Cisterciensis S. Salvatoris in agro Senensi ditionis Clusinae. Duo hic reperti erant Codices, de quibus ad Brunum relatum fuit, Maximi homilias et sermones aliquot continentes, membranacei, in fol. max. saeculi XIII. quos in monitis non infrequenter commemorat.

XIV. *Codices Lucenses*, i. e. Ecclesiae S. Martini Lucensis. Inter plures huius Ecclesiae mss. codices, qui famam per celeberrimum eius vrbis Archiepiscopum Ioannem Dominicum Man-

ſium adepti ſunt, *tres* extant, homilias quaſdam et ſermones S. Maximi praebentes, membranacei omnes, in folio, charactere Romano ſaeculo XII. vel XIII. exarati; nempe

1. *Codex* ſignatus P. † non niſi vnum ſermonem de S. Laurentio Martyre in ed. Rom. col. 579. impreſſum continens.
2. *Codex* ſign. num. 89. vnam homiliam ſinceram in Rom. col. 285. collocatam aliamque ſpuriam in *Dedicatione ſancti Michaelis Archangeli* a Bruno reiectam exhibens.
3. *Codex* ſign. num. 85. decem et octo partim homilias, partim ſermones ſancti Maximi germanos omnes exhibens.

Non leuem ex Lucenſibus mss. vtilitatem ſe cepiſſe Maximi editor teſtatur. Sed cum addit, ſe ad laudem eorundem ſilere non poſſe, quod nihil ſpurium, nihil ſuppoſititium in illis ſit contentum (quapropter ex optimis exemplaribus ductos exiſtimat;) id, quomodo cum antecedentibus componi poſſit, neſcire me fateor.

XV. *Codices Mediolanenſes*

α. *Bibliothecae Baſilicae Ambroſianae.*

1. *Codex* ſign. *lit. C num.* 98. exaratus literis Longobardicis octauo circiter ſaeculo. Is ipſe eſt, quem primum Mabillonius et non minori diligentia poſt eum Muratorius excuſſit. Vterque haud paucos ineditos ante Sermones ex eo eduxit, pluresque etiam notauit inter Ambroſianos iam tum vulgatos; ita tamen, vt de omnibus non ſatis certum ſibi eſſe iudicium fateretur. Quippe mutilus eſt codex non in fronte ſolum, ſed etiam in calce aliiſque quam plurimis in locis, quod iure ſuo cauſam eſſe exiſtimat Muratorius,

rius, cur clariora de harum homiliarum autore desiderentur. Praetereaque illud, quod quidam insint Sermones, qui expresso nomine *S. Maximo Taurinati Episcopo* tribuuntur; vnde nasci sentit suspicionem, ne ceteri, quorum ipse non scribitur Autor, ad alios Autores pertineant. Dignum autem memoratu censeo, quod de hoc Codice nuper demum Brunus comperit, cum super ipso ex Io. Bapt. Branca Substituto Praefecti Bibl. Ambros. quaesisset: pertinuisse eum olim ad Monasterium Bobiense; excidisse inde; magnoque diu post pretio a Card. Frid. Borromeo partum ac Bibliothecae Ambrosianae illatum esse. Hic autem codex, cum diu solus apud Mediolanenses cognitus fuisset, qui Maximi scripta quaedam contineret: nuper demum alii cum Mediolani, tum Modoetiae inuenti sunt, ex quibus sermones aliqui inediti et plures *Variantes* lectiones ad Brunum redierunt. Nempe

2. *codex Homiliarius*, scriptus in membrana, saeculo fere XI. Ex eo homilia Maximi nomine insignita *in Traditione Symboli*, multis cum Variantibus lectionibus ex codice superiore, num. 98. transmissa fuit.
3. *Codex* membranaceus in fol. charactere Longobardico exaratus saeculo IX.
4. *Codex* item membranaceus in folio, saeculi XI.
5. *Codex* eiusdem Basilicae membranaceus in folio, saeculi IX.
6. *Codex* alter eiusdem aetatis, qui non extat, nisi in exemplari exarato a. 1514. a Canonico Casola. Ex hoc homiliae aliquot Ma-

ximi nomen praeferentes a Frisio Canonico ad Brunum sunt transmissae, inter quas praecipua *de reparatione Ecclesiae* Maioris Mediolanensis.

β. Bibliothecae Metropolitanae Ecclesiae Mediolanensis.

1. *Codex* membranaceus, in folio min. sign. lit. *F. num.* 56. saeculi XIII.
2. *Codex* membranaceus in fol. max. sign. *nunc.* 202.

XVI. *Codices Modoetienses*, i. e. Bibliothecae Capituli Modoetiae (Monza).

1. *Codex* sign. III. membranaceus, in folio, saeculi VIII. qui diuersos sermones in lectiones distributos complectitur.
2. *Codex* sign. B. XI. membranaceus, in folio, saeculi XII.
3. *Codex* sign. B. X. membranaceus, in folio max. saeculi XI.

XVII. *Codices Veneti.* Ipsa inclyta Venetiarum respublica, simulac de Pii VI. consilio Maximi memoriam ac monumenta instaurandi inaudisset, quidquid in codd. mss. bibliothecarum suae ditionis eidem conducere posset, colligi et singulari officii testificatione Pontifici tradi curauit. Fuerunt autem

α. Bibliothecae S. Marci

1. *Codex* sign. *num.* CLIII. saeculi XI, pars nimirum prima Homiliarii distributi in duo ingentia volumina membranacea, in folio, quae iuris olim fuerunt Card. Bessarionis et post ab eodem cum aliis ipsius libris dono reipublicae data. Satis emendate scriptus est, ex eoque duo *de Quadragesima* sermones antea inediti accepti, quorum prior inter

ter homilias col. 109, alter inter sermones col. 447. ed. Rom. locum occupat.

2. *Codex* sign. *num.* DVIII. membranaceus item, in folio, saeculi XII; pars secunda alterius Homiliarii libri, non tam castigate scripti, quam libri postulant, qui publice in Ecclesia legi solent. Repertus erat in Aede S. Marci immixtus pauculis voluminibus, quae Petrarcha ei Ecclesiae donarat, indeque in Bibliothecam translatus fuit. Continebat tres sermones S. Maximi nomine apud Brunum editos col. 631. 633 et 635.

β. *Patauinus* codex *Bibliothecae Canonicorum*, saeculi XV. ex quo duo sermones, quorum alter incipit: *Ad exhibendum vestrae caritati sermonem* etc. alter: *Recte, atque ex debito etc. descripti.* Posterior inter genuinos locum occupat col. 623, prior inter dubios in Appendice col. 53.

XVIII. *Codices Veronenses* seu Bibliothecae Capituli Veronensis.

1. *Codex* sign. *num.* 75. membranaceus, in folio, saeculi VIII.

2. *Codex* sign. *num.* 431. membranaceus item, eiusdemque aetatis ac formae. Vterque sermones aliquot suppeditauit, quorum *variantes* lectiones in adnotationibus a Bruno sunt exhibitae.

3. *Codex* sign. *num.* 49. eiusdem aetatis, pergamenae formaeque, vnde proficiscuntur *Lectiones* seu *Expositiones Euangeliorum* nullibi adhuc inuentae, quas quidem Brunus non diuersas putat a libro inscripto *de Capitulis Euangeliorum*, quem Gennadius, Honorius Augustodunensis, et Trithemius inter Maxi-

mi opera recensent. Praeterea ex eo exscripti sunt duo tractatus, quorum vnus est *contra Paganos*, alter *contra Iudaeos;* qui etsi auctoris nomen non praeferant, digni tamen habiti sunt ab isto editore propter orationis et sententiarum cum aliis Maximianis opusculis concordiam, qui eidem tribuerentur. Ex vetustate codicis tamen pluribus lacunis laborant.

Hosce Veronenses Codices in nouae editionis commodum conferendos curauit Antistes eiusdem Ecclesiae Ioannes Morosimus.

XIX. *Codex Brixiensis.* Capitulum Ecclesiae Maioris Brixiensis Lectionarium seruat membranaceum, in folio, saec. XIII. vnde curante Io. Mannio Brixiensium Antistite duo sermones sancti Maximi nomine exornati, nempe de *Corpore Christi*, in ed. Rom. col. 279. et *de Quadragesima* col. 447. cum aliquot *variantibus* lectionibus depromti fuerunt. Haec de Italicis Codicibus Brunus. Aderant vero et

B. *Germanici.* Data erat haec prouincia a Pio VI. P. M. Iosepho Garampio apud Viennensem Imperialem aulam tunc Apostolico legato, vt, si quid ex Germanicarum Bibliothecarum codicibus mss. ad ornandum Maximum erui posset, id cordi sibi esse fineret et quantum posset, vrgeret. Is igitur cum frustra suo ipsius labore ac industria Bibliothecae Augustae libros euoluisset, ad Monachos Ordinis S. Benedicti se conuertit, Praesulesque Monasteriorum Ratisponensis, Gottwicensis, Lambacensis Augiaeque diuitis hortatus est, vt in vetera Bibliothecarum suarum exemplaria inquiri iuberent, si quid collectioni Operum S. Maximi profuturum detegi posset. Nec defuere illi officio.

cio. Scribit enim Brunus, certatim a Monachis ad id opus cursum esse; perfectos indices locupletissimos homiliarum et sermonum Maximi; variantes lectiones haud parui pendendas diligentissime transscriptas, indicatam codicum aetatem atque praestantiam, in quibus opuscula extarent S. Maximi nomini inscripta: atque haec omnia denique Romam a laudato Praesule transmissa sunt. Fuerunt autem Codices sicut accepit, alii temporis nota insigniti, alii eadem carentes,

1. *Codices Abbatiae Augiae diuitis octo*, signati *num.* 12. 14. 15. 16. 19. 21. 29. 39.
2. *Codex Bibliothecae S. Emmerani Ratisponae*; membranaceus, in folio, sign. *lit. E num.* 41. saec. IX.
3. *Codex Bibliothecae Lambacensis*, membranaceus, in folio, saeculi XIII.
4. *Codex Bibliothecae Gottwicensis*, chartaceus, sign. L. 5. saeculi XIV vel XV.

C. *Codices Belgici.* Duo reperti sunt in Belgii bibliothecis codices mss. quorum curam gessit, mandante Ignatio Busca Apostolicae sedis apud Belgas legato, qui in eo negotio Pontificis iussui paruit, Can. Vandenvelderus Bibl. Louan. Praefectus et Theologiae Professor. Erant scilicet

1. *Codex Bibliothecae* S. Martini Canonicorum Regularium Louan. membranaceus, in folio maximo, saeculi XI. duobus voluminibus exhibens homilias de Tempore et de Sanctis, inter quas triginta partim homiliae, partim sermones S. Maximi.
2. *Codex Bibliothecae Abbatiae Camberonensis* Cisterciensis Ordinis, chartaceus, in 8tauo, nitido charactere exaratus a fratre Ioanne de Waulx a. 1620, aliquot Maximi sermones

conti-

continens praefixo titulo: *Sermones beati Maximi Taurinensis Episcopi* etc. Varietates horum codicum adscriptae fuerunt editioni Coloniensi a. 1535.

D. *Codices Heluetici.* Haud sane alius extat liber ms. celebrior

1. *Codice Sangallensi*, quem primus adiit Mabillonius. Is vero quanti eum fecerit et qualia ex eo eduxerit, supra doctum est. Commodauerat autem Mabillonio operam suam, quod silentio praeterire nefas sit, Hermannus Schenkius, Bibl. Sangallensis tum Praefectus. Nunc recens de eodem accuratius ad Brunum retulit Bibliothecae istius item Praefectus P. Magnus Hungenblykerus (Non is Ianuariis 1779) „ Assentiri se Ioanni Mabillonio, et Martino Gerberto Principi et Abbati S. Blasii, Codicem ipsum membranaceum, in folio, literis Longobardicis exaratum saec. VIIIuo non recentiorem esse aientibus. Falso autem Augustini nomen praeferre. Nihil enim in eo contineri homiliarum aut sermonum, quod acceptum Augustino sit referendum. Constare id scilicet ex altero eiusdem Bibliothecae noni saeculi codice, cui haec praefixa epigraphe, *Homiliarium Maximi Episcopi per totum annum de diuersis festiuitatibus volumen valde vetus.* Nam cum eaedem prorsus homiliae in hoc atque in vetustiore illo Codice contineantur, magni id certe argumenti esse oportere, errasse vehementer librarium, qui Augustinum Maximi opusculorum constituerit auctorem. In eo porro diffidere se a Mabillonio, quod ipse homilias non plus nona-

nonaginta in vtroque illo Codice numeret, Mabillonius vero ſeptem et nonaginta, hac omnino de cauſa, quod Mabillonius de ſacramentis libros ſeptem, qui Ambroſio adſcribi ſolent, totidem Maximi homilias exiſtimauit."

2. *Codex* alter a Hungenblykero modo memoratus, ſcriptus item literis Longobardicis.

Haec ſunt, quae editor Romanus de codicibus adnotauit, qui nouae huic collectioni condendae profuerunt, inter quos tamen tribus illis, quos Mabillonius primum euoluit, nempe *Sangallenſi*, *Nonantulenſi* nunc S. *Crucis in Ieruſalem*, et *Ambroſiano Mediolani* primas et ipſe defert. Parabatur etiam Gallicorum mss. collatio, ſed, quamuis diu expectata, nondum Romam perferri potuerat, cum ſibi diutius expectantium deſideria ſuſpendere non poſſe videretur. Attamen pollicitus eſt, ſe, ſimulac ipſi reddita fuerit, non commiſſurum eſſe, vt in iis numerandis, aeſtimandis atque celebrandis ſtudium ſuum deſideretur. Denique illud ſilentio praeterire nequeo, adiectas eſſe in fine voluminis Romanae editionis ad vberiorem Notitiae huius Codicum illuſtrationem tabulas quatuor eiuſdem ac ipſum volumen moduli, aere inciſas, in quibus XXVII. ſpecimina characterum et formae codicum inſigniorum repraeſentantur, ad quae ſpectat *Declaratio Aetatis* ſupra commemorata.

26.

IOANNES CASSIANVS.

Vulgaris eſt opinio, nixa auctoritate Gennadii, §. I. Vita. Caſſianum ex Scythia minore, vna ex prouinciis Thraciae, fuiſſe oriundum. Attamen recentiori aeuo fuerunt viri docti, qui argumentis haud contemnendis,

dis, praesertim ab amoenitate et fertilitate, quam ipse in patria extollit, itemque linguae latinae quam in scriptis prodit elegantia ductis, contenderunt, natales eius ad Galliam et in specie Prouinciam esse referendas. Quidquid verum sit, ab ineunte aetate (natus autem creditur circa annum 350. aut 360.), incertum quo pacto, apud Monachos Palaestinae, in Monasterio quodam, quod Bethlehem audiebat, diverso illo tamen ab Hieronymiano eiusdem nominis, quod serius fuit exstructum, educatus ibique primum religionis christianae doctrinis imbutus est. Nactus autem sodalem, quocum familiarissime viuebat, Germanum nomine, conterraneum eundem, consilium cum eo iniit Anachoretas in eremo Scythi *) constitutos circumeundi. Susceptum est arduum hoc iter anno circiter 390. Penetrabant ad interiora Thebaidis et septem integros annos inter horridos illos sanctos exigebant. Quid? quod eodem quo in monasterium reuersi erant anno (397), denuo se profectioni isti commiserunt et in tristi illo terrarum angulo ad annum vsque 400. delituerunt. Iudices ergo, an iniuria Eremitae nomen Cassianus ferat.

Relicto iterum deserto Cassianus cum sodali suo Constantinopolim proficiscitur, Ioanni Chrysostomo adhaeret ab eoque diaconi munere ornatur. Mox vbi ille a perditorum hominum turba de sede sua esset deiectus, eius causa (a. 405.) cum legatione Cleri Constantinopolitani ad Innocentium missus est. Ex illo vero tempore ad annum ferme 415. memoria

*) Sic ipse in *Collationibus* ab initio. Alii *Scythiae* legunt. Eremus erat iuxta Maream lacum in Aegypto, quae alias etiam *Scetis*, *Scetica*, *Scetina*, *Scetiaca*, et *Scythica*, *Scytiaca*, *Scythiotica* appellatur.

ria eius in obſcuro eſt. Sunt qui in Orientem reuerſum eum dicant eundemque exiſtiment cum Caſſiano Presbytero, qui a. 414. ab Alexandro Antiochiae epiſcopo Romam miſſus fuit ad pacem inter vtramque eccleſiam reconciliandam; alii tamen iam tum Maſſiliam eum conceſſiſſe putant, vbi presbyteri dignitate auctus eſt et ab eo ferme quem modo indicauimus anno tam vitae quam doctrinae exiſtimatione fuit conſpicuus. Inclaruit imprimis fundatis duobus, altero virorum, altero virginum monaſteriis, quorum diſciplinam ad Palaeſtinae et Aegypti regulas compoſitam ipſe moderabatur et tum ſuo tum ſcriptorum ſuorum exemplis egregie confirmabat, licet fama hiſce editis parta non omni labe carere potuit. Quamuis enim Pelagianorum ſtrenuus eſſet aduerſarius, ea tamen ſuper peccato originali et gratia dogmata aluit, quibus ipſe haereſiarchae nomen conſequeretur, quaeque non leues in Gallia aliiſque prouinciis motus et contra auctorem quidem Proſperi calamum excitarent. Nihilominus quidquid in aliis haereſis ſpeciem praeferret quam maxime deteſtabatur coronauitque geſta ſua impugnatione acerrima erroris Neſtoriani. Tempus quo viuere deſierit, non liquet, ſed non multo a vero aberrauerit, qui circa a. 440. obitum eius contigiſſe exiſtimet.

1. *De inſtitutis Coenobiorum libri XII. ad Caſtorem Aptenſem epiſcopum*, cuius hortatu ſunt compoſiti. Gennadius tribuit in tres partes, quarum media ſeu liber *quartus* ſolus *Inſtitutiones* continet, prima *tribus* libris conſtans, *de habitu monachi* et *de canonico orationum atque Pſalmorum modo, qui in monaſteriis Aegypti tenetur; tertia* denique *octo* poſterioribus libris comprehenſa *de origine, qualitate et remediis principalium vitiorum* § 2. Scripta

rum

rum inſcribitur. Photius duos libros facit, *Inſtitutionum* alterum, alterum *de octo capitalibus vitiis* inſcriptum; eamque diuiſionem ſecutus eſt Cuykius. Caſſianus ipſe non niſi vnum et continuum XII. librorum opus agnoſcit, quod perfectam vitam monaſticam exemplis et praeceptis docet. Tempus, quo ſcripti ſint, accurate definire non licet. Id vnum cenſent *Benedictini Hiſtoriae litterariae Galliae auctores*, ſcriptos eſſe ante Pelagianorum per Innocentium et Zoſimum damnationem, h. e. ante annos 417. aut 418.

2. *Collationes Patrum* XXIV. diuerſis temporibus intra annos 419. et 427. litteris mandatae. Decem priores Leontio epiſcopo Foroiulienſi et Helladio S. Caſtoris Abbati; ſeptem ſequentes Honorato mox epiſcopo Arelatenſi; ſeptem poſteriores Iouiniano et Mineruio aliiſque monachis inſcribuntur.

3. *De Incarnatione Chriſti aduerſus Neſtorium* libri VII. circa annum 430. exarati et Leoni tum Diacono, poſt Epiſcopo Romano inſcripti.

Falſo Caſſiano *adſcribuntur*, *De ſpirituali medicina Monachi* ſeu *Doſis medica ad exinaniendos animi affectus*, quam Godefridus Tilmannus Carthuſianus in Epiſtola quadam ad Ioannem Gropperum Archidiaconum S. Gereonis ad Coloniam Agrippinam, tanquam ex Graeco a ſe conuerſam recitat. Particula eſt breuiſſima, quam totam inſeruit *Io. Bapt. Gueſnay* Caſſiano illuſtrato Lib. I. c. LVIII. p. 188. Eiuſdem farinae ſunt *Theologica Confeſſio* et *de Conflictu vitiorum et virtutum.* Alia commemorare taedet. Tillemontii coniectura fuit *Acta S. Victoris Martyris* apud Ruinartum obuia Caſſianum auctorem habere, cui tamen Auctores Hiſtoriae litt. Galliae non conſentiunt. Condidiſſe praeterea fertur

Caſſia-

Caſſianus quae nunc quidem non extat, *Regulam Monaſticam.* Patere illud aiunt Benedictini modo laudati ex Caſtoris Aptenſis Epiſcopi ad Caſſianum epiſtola. Sed hoc perperam ab ipſis traditum eſſe cognouimus. Contra Benedicti vero Anianenſis teſtimonium iam ab aliis monitum eſt, id haud nouam et peculiarem Caſſiani regulam ſed excerptam quandam ex diuerſis inſtitutionum eius locis concernere.

Creditum a quibuſdam fuit, Caſſianum opera ſua non latino ſed graeco idiomate ſcripſiſſe, eaque poſtea eſſe translata; ſed hi dudum erroris conuicti ſunt. Extant quidem Graeca quaedam Caſſiani apud Photium in Bibliotheca Cod. CXCVII. ſed ex latino conuerſa, nec vero ex ipſis Caſſiani libris, ſed quos in compendium redegerat *Eucherius Lugdunenſis.* Legimus enim apud Gennadium c. LXIII. Eucherium compoſuiſſe Epitomen latinam ex prioribus IV. libris Inſtitutionum et VII. prioribus Collationum. Atque nunc etiam Graeca eiuſmodi MS. ſuperſunt in variis Bibliothecis, veluti in Caeſarea teſte Lambecio Tomo IV. pag. 167. (ed. Kollar. *pag.* 373. ſeqq.) et Tomo V. p. 276. (ed. Kollar. *pag.* 582. ſqq.) item Regia et Ieſuitarum Pariſ. vt Fabricius in Bibl. M. et Inf. Lat. ex Simonii Cenſura ad Dupinii Bibliothecam refert. Similia typis tradita ſunt, quae ſub Athanaſii nomine ferebantur a *Montefalcone* ad *Athanaſii Opera Tomo* II. Parte I. *pagg.* 366—386.

Ioannes Roſweydus inter Vitas Patrum exhibet librum ordine quartum ex Seuero Sulpicio et Ioanne Caſſiano concinnatum et in MSS. Codicibus, quorum haud paucos ille conſuluit, modo Sulpicio modo Caſſiano inſcriptum. Ambigit ergo Io. Bapt. Gueſnay in l. l. Eucherione haec epitome tribui poſſit, an forte ad Victorem quendam Afrum, de quo Caſſiodorus c. XXIX. Inſtitutionum ſcribit, eum *di-*

ὅα Caſſiani purgaſſe et quae defuiſſent addidiſſe, referenda ſit. Sed Caſſiodori verba non tam epitomen, quam expurgationem errorum ſignificare videntur.

§. 3. Editiones. *Inſtitutionum libros IV.* et de cauſis et remediis *vitiorum octo* primum, ſi vera tradit Fabricius, protruderunt *officinae Venetorum* a. 1481. Certa eſt editio *Baſileenſis* a. 1485., expreſſa iterum *ibidem apud Amerbachium a.* 1497. et *Lugduni* 1516. Additae ſunt *Collationes* in *Veneta* a. 1491. recuſa *Bononiae* 1521. et *Lugduni* 1525. quae omnia ſimul paraphraſtice reddita a *Dionyſio Carthuſiano* lucem viderunt *Coloniae* 1540. *Libros VII. contra Neſtorium* primus, quantum memini, ſeorſim extulit *Cratander Baſileenſis Typographus* a. 1534. cuius exemplum repetierunt *Pariſienſes*, bibliopolae a. 1545. et 1569. idemque repraeſentauit notulis nonnullis adſperſis a. 1572. *Ioſua Simlerus.* Dehinc prima *operum collectio* in *officina Henric petrina* et vna cum Ioannis Damaſceni operibus a. 1559. iterumque 1569. et tertio 1575. excuſa.

Deſiderabatur iam vir doctus, qui partim vitia, quae crebra non potuerat non admittere in tali auctore librariorum manus, MSS. atque editorum codicum collatione et iudicio ſagaci eximeret, partim obſcura et difficiliora elucidaret et de erroribus auctoris moneret; quamquam ipſa librorum indoles non quemuis criticae artis gnarum capere atque inuitare poterat, ſed magis expectandi erant viri monaſticis ſtudiis innutriti et alacres ad ea promouenda. Talem, credo, reperiſſe ſibi videbatur Cardinalis de eccleſiaſtica litteratura meritiſſimus *Antonius Carafa*, cum *Henrico Cuykio*, Profeſſori Louanienſi, poſtea Epiſcopo Ruremondano, Caſſianum commendaret. Sed eodem tempore ſtimulabat magni nominis

nis criticum et elegantioris doctrinae laude florentiſſimum virum *Petrum Ciacconium* Presbyterum Toletanum, vt eidem expurgando manus admoueret. Vterque etſi poſterior fortaſſe inuitus voluntati eius auctoritatique de ratione, qua partes editoris ab iis adminiſtrari cuperet, obſecuti ſunt et Cuykius nouam Caſſiani editionem ad Codices Belgicos emendatam et notis commodis illuſtratam emiſit *Antverpiae* ex *off. Plantin.* 1578. Ciacconius vero recenſionem, quam ad octo MSS. exemplaria Bibl. Vaticanae paraverat, typis deſcriptam non vidit. Obiit enim diem ſupremum a. 1581. illam vero ex autographo ipſius excudi fecit *Dominicus Baſa Typographus Romanus* a. 1588. niſi forte annus 1580. pro vero huius editionis natali habendus eademque poſtea nouo titulo a. 1588. praeferente ſit ornata. Certe annus 1580. adſcriptus eſt epiſtolae dedicatoriae, quam idem Typographus praefixit ad Gregorium XIII. Illud ſaltem certo inde diſcimus, Ciacconium ipſum huius auctoris edendi curam ſuſcipere noluiſſe, ſed lucubrationes ſuas Cardinali tranſmiſiſſe. Repetita eſt Romana editio *Lugduni* 1606. et *Romae* 1611. Cuykianam ſingulatim repetitam non memini. Ex vtraque vero facili methodo vnam concinnauit *Alardus Gazaeus (Gazet)* Monachus Vedaſtinus Atrebati *(de l'Abbaie de St. Vaaſt de l'ordre de St. Benoit à Arras)*, ſecutus in plerisque Cuykium, ita tamen vt Ciacconium alioſque prius editos, immo etiam nouos quoſdam MSS. codices non negligeret. Addidit de ſuo Commentarium perpetuum omnium ordinum religioſis, praecipue vero Benedictinis vtilem; atque ſic inſtructa prodiit haec editio *Duaci* a. 1616. III. Tomis. 8. indeque ſaepius variis in locis et nouiſſime Lipſiae 1733. typis deſcribi meruit. Sequuntur *Annales ſingularum editionum.*

Saec. XV.

1485.

Basileae. fol. Cassianus de institutis cenobiorum, Origine, causis et remediis vitiorum Collationibus que patrum. *In fine:* Expliciunt viginti quatuor collationes sanctorum patrum conscripte ab iohanne heremita qui et Cassianus dicitur. Impresse Basileae Anno domini MCCCC. lXXXV.

Textum praecedit *registrum* alphabeticum rerum et sententiarum memorabilium, in quo ad libros et capita singula excitantur. In auersa tituli pagina legitur: *Auctor quis ac qualis fuerit: quos libros: ad quos: et de quibus scripserit: commendatitia breuisque expositio* in hanc sententiam desinens. *Vt igitur praeclari huius viri* (Cassiani) *Opera tanta commendatione digna ab omnibus legere cupientibus facilius haberi possint: nuper in inclyta Basileensium vrbe post accuratissimam eorundem emendationem: artificiosamque et perutilem et antea non visam distinctionem: singula cum inscriptionibus suis: in hoc vnum corpus sunt collecta: elimatisque literarum characteribus vt liquido cernitur impressa: ad frugiferae artis impressoriae commendationem: omniumque diligenter in his legentium vtilitatem: Saluatorisque nostri jesu christi gloriam et honorem: qui est benedictus in saecula: anno natiuitatis eiusdem MCCCC.lXXXV.* De eodem argumento versus hexametri sexaginta adiecti sunt in secunda pagina noni ex foliis registri, qui incipiunt: *Caesaris imperio famuletur rhomulus orbis* etc. et desinunt: *Sermones abrahae: de carnis lege domandae.* Epigraphen faciunt hi duo: *Quos opus hoc libros teneat cognoscere si vis. Et quid quisque tenet: subscriptos perlege versus.*

Impres-

Impreſſum eſt volumen typis gothicis grandibus, ſed tenuioribus et acutis, binis columnis abs numeris et cuſtodibus. Plagulae ſignatae ſunt; adſunt etiam librorum tituli maiuſculo charactere exarati in ſumma ora, et literae initiales minutae in capitulis.

Id vnum fere ſingulare in characteribus obſeruauimus, quod ſyllaba *is* in fine vocum per compendium lineae rectae perpendicularis deſuper paululum verſus ſiniſtram inflexae exarata ſit. Eandem ed. ſeruabat olim *Bibl. Ducis de la Valiere.* Ceterum Fabricius in Bibl. M. et I. Lat. laudat editionem *Venetam* a. 1481. quam equidem tamen tantiſper inter fabulas habebo, donec aliud fuero edoctus.

1491.

Venetiis. fol. Io. Caſſianus de inſtitutis Coenobiorum: et eiuſdem collationes patrum. Producit Maettarius *T. I. P.* II. *p.* 538. ex *Bibl. Menarſianae Catalogo p.* 19. *n.* 161. Extabat etiam in *Bibl. Pinell.*

1497.

Baſileae per Io. Amerbach. 4. Ioannes Caſſianus de inſtitutis coenobiorum *etc. vt in prima. In fine:* Expliciunt etc. Impreſſae Baſileae per magigiſtrum Ioannem Amerbach: Anno Domini M.CCCC. lXXXXVII. *et ſubter:* Deo gratias.

Prima Baſileenſis ad ſingula verba eſt deſcripta charactere gothico minuto, binis columnis.

Saec. XVI.

1516.

Lugdini. 8. Ioannis Eremitae, qui et Caſſianus dicitur, vita et libri XII. videlicet de Coenobiorum Inſtitutis libri IV, et de VIII. Vitiis Capitalibus libri VIII. *Cat. Bibl. Bodlei.* Auctores *Hiſtoriae Litt.*

Galliae T. II. *p.* 224. apud *Simonem Bevilaquam* Lugdunensem typographum hanc editionem impressam ferunt.

1521.

Bononiae apud Benedict. Hector. 8. Ioannis Eremite, qui et Cassianus dicitur, opus de institutis coenobiorum, origine, causis et remediis vitiorum, collationibusque Patrum. *Cat. Bibl. Reg. Paris. T. I. p.* 382. *n.* 772.

1525.

Lugduni per Iacobum Myt. 8. Iidem libri Sponsoribus Patribus Maurinis in *Hist. litt. Galliae* l. l.

1528.

(In fine:) *Haganoae*), per Ioh. Secerium* mense Martio. 4. D. Cassiani Constantinopolitani Diaconi de Lib. Arbitrio Collatio. Octo plagulae luculento charactere romano, vt Iustinus duobus annis ante ibidem excusus, impressae. Extat etiam in *Cat. Bibl. Reg. Paris.* Collatio haec in opere integro est vigesima tertia. Rescidit autem editor, vt Patres Maurini modo laudati monent, caput vltimum, eiusque loco XVII. alia ex aliis Collationibus consarcinata substituit, vt si iustum velis esse titulum, inscribi debuisset, *Tractatus de libero arbitrio ex Cassiani Collationibus, praesertim XXIII. descriptus.*

1540.

*) Id est *Haynae* (Grossen-Hayn) *in Saxonia Superiori* vt recte Benedictini: *à Hayn dans la Haute Saxe.*

1540.

Coloniae ex officina Melch. Noueſianum. fol. Ioannis Caſſiani libri XII. de inſtitutis coenobiorum et de vitiis capitalibus, nec non libri duo Collationum XXIV. SS. Patrum paraphraſtice redditi, ſtudio *Dionyſii* Carthuſiani. Adiecta eſt D. Ioannis Climaci ſcala Paradiſi, latine, ex interpretatione Ambroſii Monachi. *Cat. Bibl. Bodlei. Pariſ. Reg.* et *Caſanatenſ.*

1542.

Lugduni apud Iacobum Giunta. 8. Collationes Patrum. Opus Ioannis Eremitae, qui et Caſſianus dicitur, de inſtitutis Coenobiorum, origine, cauſis et remediis vitiorum, collationibuſque Patrum. Addita Auctoris vita. *Cat. Bibl. Caſanat.* it. *Cat. de la Bibl. de St. Iacques à Liege* 1788. p. 190.

1559.

Baſileae ex off. Henric. petrina. fol. Ioannis Caſſiani opera aliquot cum S. Ioannis Damaſceni opp.

Iam pridem nempe a. 1548. omnia ex eadem officina prodierant Ioannis Damaſceni opera, quam editionem in hac eſſe recuſam, haud incertum videtur, tametſi illa Caſſianum non complexa fuerit, vt ex titulo illius in *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* obuio *T.* I. *p.* 357. *n.* 382. apparet.

1572.

Tiguri. fol. Iohannis Caſſiani de incarnatione Chriſti contra Neſtorium haereticum ad Leonem Romanae vrbis Epiſcopum, libri VII; inter *Scripta veterum latina de vna perſona* et *duab. nat. Chriſti* edita a Ioſua Simlero. *pag.* 17. Additae ſunt *Vita Caſſiani* et *annotationes* in libros eius a *pag.* 47.

1575.

Basileae ex off. Henric. petrina, mense Septembri. fol. ΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ἜΡΓΑ. Ioannis Damasceni opera omnia, quae quidem extant: maxima parte hactenus non visa. Item: Ioannis Cassiani Eremitae non prorsus dissimilis argumenti libri aliquot, quorum omnium, tam huius, quam illius elenchum versa pagina, singulorum autem argumenta in praefatione reperies. Accessit Ioan. Damasceni operibus: Itemque Cassiani, Rerum ac verborum memorabilium: nec non locorum sacrae scripturae, quae in his explicantur atque allegantur: trigeminus index quam diligentissime conscriptus.

Insunt omnia Cassiani, nempe de Inst. Coenob. l. IV, a fol. 903, de octo vitiis capitalibus l. VIII. a fol. 932. Collationes PP. XXIV. a fol. 990. et libri VII. contra Nestorium a fol. 1239. Praefatus est *Marcus Hopperus* Basileensis, epistola ad Thomam a Planta Episc. Curiensem seu Rhoetiae altae d. *Bas. Kalend. August.* 1575. sed de ratione, qua in tractando auctore vel ipse vel superiores editores vsi fuerint, altum tenet silentium.

1560.

Romae. 8. Io. Cassiani Vitae Patrum ex eius *Institutionibus Renunciantium* et *Collationibus* excerptae: in *Vitis SS. Aloysii Lipomani*, tota parte II.

1578.

Antverpiae, ex offic. Christophori Plantini. 8. D. Ioannis Cassiani Eremitae, *Monasticarum Institutionum* libri IV. de Vitiis capitalib. lib. VIII. Collationes SS. Patrum XXIV. *de verbi incarnatione* lib. VII. Nunc demum post varias editiones ad complurium MS.

MS. fidem a non paucis mendarum milibus incredibili labore expurgati: id quod ex subiectis ad calcem castigationibus facile cognosci poterit. Additis etiam ad quaedam loca censoriis notationibus, et obscurarum vocum ac sententiarum elucidatione, vna cum duobus Indicibus locupletissimis. Accesserunt quoque Regulae SS. Patrum ex antiquissimo Affliginiensis monasterii Ms. codice desumtae. Opera et studio *Henrici Cuykii* sacrae Theologiae Licentiati; (postea Episcopi Ruremondensis).

Editor in epistola ad Hermannum Comitem a Renneborch Ecclesiae S. Saluatoris apud Vltraiectinos Praepositum et Archidiaconum &c, (data Louanii ex Albarum Dominarum monasterio. Calendis Mart. M. D. LXXVIII.) multa conquestus de saeculi propter enormem in libris scribendis intemperantiam librorumque simul proteruiam et corruptelam infelicitate; *eam ob causam inter illos, quos Christiana Resp. Dominicae vineae cultores habet, non contemnendam operam nauare,* censet eos, *qui veterum Ms. codicum fide adiuti, in restituendis emaculandisque SS. Patrum Monumentis, iisque legendis ac perdiscendis omne suum studium collocent.* Quod ne absque causa dixisse videretur ad laudes et commendationem Patrum se conuertit, sed mox ad se rediens: „*Quoniam autem,* inquit, *partim temporum iniuria et vetustate, partim scribarum oscitantia, partim etiam haereticorum insolenti temeritate horum labores compluribus in locis foedati et multis mendis resperſi sunt, et multa passim loca in eis occurrunt hiulca, distorta, manca, confusa et veluti scopae dissolutae; idcirco danda est opera, vt ex vetustissimis optimisque exemplaribus Ms. suo nitori et integritati quam accuratissime restituantur. Ea igitur res me quoque permouit, mihique persuasit operae pretium*

 rem-

remque omnibus diuinarum literarum cultoribus, et cum primis monasticae perfectionis amatoribus neutiquam ingratum me facturum; si in repurgando illustrandoque Ioanne Cassiano aliquid operae collocarem. Quod vt facerem, illustrissimi atque amplissimi Cardinalis D. Antonii Carafae autoritas, quae maximi apud me momenti est, effecit. Is enim, datis ad me ex vrbe literis id sibi gratum et Christianae Reip. non incommodum fore scripsit; et quid in eius auctoris recognitione fieri potissimum vellet, exposuit. Quid vero in ea re a nobis praestitum sit, aliorum esto iudicium. Illud vnum affirmare audeo; quod si quis hanc nostram cum prioribus editionibus, quas tam a Basiliensibus, tam a Lugdunensibus paucis abhinc annis accepimus, compararit (omitto *antiquiores impressos codices, in quibus omnia paene mutila sunt et imperfecta*), *nouam huiusce scriptoris faciem, novam formam, nouumque cultum adhibitum fuisse deprehendet: id quod ex praefatione proxime subiecta et notis castigatoriis ad calcem operis adiunctis manifestum euadet.*" Duplex nimirum est notarum genus, quibus pro eo, quem sibi ipse statuerat scopo, Cassiano opitulatus est; aliae, quas *Castigatorias* vocat, in quibus Mss. variantes et emendationum caussas exponit; his insuper adiecta est Elucidatio vocum graeco-latinarum, quae in Cassiano passim occurrunt, quarumque significatio paulo obscurior videbatur. Aliae *Censoriae* dictae, quas veluti antidota et amuleta quaedam contra obscuriora aliquot loca et errores, tam in tertia decima, quam in aliis Callationibus obuia esse voluit, digressionum instar plenius de singulis tractant. Tenendum vero, quod tam in praefatione totius editionis, quam in admonitione ad notas illas Censorias profitetur et constanter se adfirmare dicit, argumentis item adstruere nititur, *errores*

rores iſtos non tam ipſi Caſſiano, quam Collatoribus, quos ille ita opinatos fuiſſe ſcribat, imputandos eſſe. Quod reliqua attinet, *capitum diſtinctionem* a ſuperioribus editoribus receptam, quamuis Mss. exemplaribus non omnino conformem deprehendiſſet, non temere tamen mutare voluit, libros vero de Incarnatione nondum diſtinctos, in capita digeſſit. Addidit *indices*, vnum explicatarum ab auctore SS. ſententiarum; alterum, inſignium ac memorabilium rerum.

1588.

Romae ex typogr. Vaticana. 8. Ioannis Caſſiani Eremitae de inſtitutis renunciantium libri XII. Collationes ſanctorum Patrum XXIV. Ab innumeris paene mendis auxilio vetuſtiſſimorum codicum expurgatae, et ad ſuam integritatem reſtitutae. Adiectae ſunt quarundam obſcurarum dictionum interpretationes ordine alphabeti diſpoſitae: et obſeruationes in loca ambigua et minus tuta, quae pium lectorem offendere poſſent. Praeterea indices duo teſtimoniorum ſacrae ſcripturae, quae a Caſſiano vel explicantur, vel aliter, quam vulgata editio habet, citantur. Index poſtremo rerum memorabilium. Acceſſit Regula S. Pachomii, quae a S. Hieronymo in Latinum Sermonem conuerſa eſt, multo emendatior, quam antea.

Typographus Dominicus Baſa dedicavit editionem Gregorio XIII. Pontif. Max (†. 1585.) epiſtola data *Romae Kalendis intercalarib.* a. M. D. LXXX. (1580.). Tam in hac dedicatoria vero, quam in praefatione ſua ad lectorem hunc laborem maxime opera Cardinalis Antonii Carafae ſuſceptum ac perfectum eſſe ſignificat. Quam quidem poſteriori in loco declarat apertius, dum *codicis iam editi et Petri Ciacco-*

Ciacconii manuſcriptis marginibus aucti copiam ab eo ſibi factam eſſe praedicat, *ne eius auctoritas deficeret, cuius (C. Ciacconii) opera iſte labor ſuſceptus eſſet. Addit deinde,* Petrum Ciacconium Cardinalis laudati cohortationibus Caſſianum ab innumeris mendis expurgatum in priſtinum ſplendorem reſtituiſſe, notaſque addidiſſe, ſed nomen ex modeſtia profiteri recuſaſſe, ſeque igitur codicis Ciacconiani beneficio adiutum, Caſſianum et emendatiorem et locupletiorem ſimul emittere, quod multa Ciacconii manu denuo adiuncta reperiſſet, quae librum illuſtriorem reddere poſſent. Sed eiusmodi augmenta, quae ſpecioſe quidem ex vtriusque editionis (hoc ſibi vult antiquiorum et novae) comparatione lectores diſcere iubet, praeter regulam S. Paehomii nulla deprehendimus. Sequitur vero hanc praefationem altera ad lectores quoque inſcripta, quam quidem Ciacconii eſſe, ex ſuperioribus non obſcure intelligitur. Igitur ipſa verba, quibus operam ſuam declarat, apponamus. „*Vaticana bibliotheca,* inquit, *octo nobis antiquiſſima exhibuit Caſſiani exemplaria, et ex his quaedam emendatiſſime ſcripta,* ex quorum collatione innumerabilia loca ſunt in hac editione reſtituta: ſed ea notare non fuit conſilium, *in immenſum enim volumen excreſceret; ſatis ſit hoc loco monuiſſe,* lectionem vetuſtorum codicum tanta a nobis fuiſſe religione conſeruatam, vt neque eorum varietatem, ſi quando inciderat, neglexerimus *). *Praeter haec Graecas voces, quibus hic auctor libenter vtitur, et Latinas quasdam rudioribus conſulentes, alphabeti ordine diſpoſitas latius ex pla-*

*) Haec cum verbis antecedentibus rotundo pariter charactere exſcriptis vix commode ab aliquo conciliari poterunt.

planauimus, adductis eorum locis, ex quorum fontibus hausisse Cassianum existimauimus. Testimonia sacrae scripturae omnia diligenter conquisita in margine notauimus; et quae erant ex LXX. interpretum editione, aut a nostra vulgata aliquando diuersa, ne forte vitiosa crederentur, in indicis formam digesta seorsim impressimus, quibus et Graeca, vnde sunt transscripta, coniunximus ex antiquissimo Vaticanae bibliothecae libro et aliis venerandae vetustatis exemplaribus. Adiecimus et secundum indicem, loca in his libris obiter explicata continentem. Porro id quod erat maxime necessarium, aduersus quasdam minus tritas huius auctoris sententias, quod antidotum sit exhibitum, superiore epistola diximus. Scripsit quidem Cassianus hortatu Leonis I. Pont. Max. luculentos libros de incarnatione Domini contra Nestorium; sed eos, quod nullum extaret in Vaticana bibliotheca manuscriptum exemplar, ad cuius fidem emendari possent, et ab instituto nostro, quo hominem vere religiosum informare studuimus, multum distarent, omisimus addita regula S. Pachomii &c."

Haec ille, qui si Ciacconius fuerit, dolemus quidem, eum non, vt a praecedenti editore factum est, aperte declarasse, quidquid muneris critici in Cassianum a se collatum sit, intelligimus autem, eandem ipsi in tractando Cassiano rationem ab Antonio Carafae fuisse praescriptam, quam Cuykio placere sibi ille significauerat. Cuius summa quidem eo tendisse videtur, vt lectores de locis Pelagianismum redolentibns monerentur. Idem enim, quod Cuykius in *notis censoriis* fecit, hic per *obseruationes*, vltimo loco ante indices exhibitas, praestare studuit, *loca omnia, quae Pelagianismi suspicionem generare possent, vndecim propositionibus* complexus, quibus insuper *paucae aliae sententiae Cassiani piam*

am interpretationem desiderantes nulla ordinis librorum aut collationum ratione habita adiiciuntur. Has vero *obseruationes* antecedunt *adnotationum* nomine explicationes vocum Graecarum, quibus Cassianus vtitur, alphabetico etiam ordine, sed vberiores ac crebiores, quam apud Cuykium, qui *elucidationes* istas castigatorias notis suis adiunxerat. His accessit etiam indiculus locorum scripturae sacrae iuxta LXX. versionem laudatorum *), additis Graecis, vnde desumta sunt, *ex vetustissimo Vaticanae bibliothecae libro et aliis correctioribus.*

SAEC. XVII.

1606.

Lugduni. 8. Ioannis Cassiani de institutione Renunciantium libri XII. Collationes SS. Patrum XXIIII. Occurrit in *Cat. Bibl. Musei Britt.* Ex titulo patet, repetitionem Romanae esse; id quod Gazaeus etiam in praefatione editionis suae confirmat.

1611.

Romae, typis Camerae Apostolicae. 8. Ioannis Cassiani, Eremitae, libri XII. de institutis renunciantium;

*) *Cassianus,* inquit, *testimonia sacrae scripturae fere omnia ex vulgata editione adducit, quam meliorem esse interpretationem et ad veritatem Hebraicam expressam affirmat. Verum, quoniam LXX. interpretes, qui in omnium tunc manibus versabantur, imbiberat; fit, vt loca quaedam (sed praecipue ex prouerbiis, quae fortasse iam olim in eius memoria insederant) secundum eorum interpretationem citet. Ea nos, maiori ex parte ab aliis non animaduersa, aut negligentius castigata, et si qua alia a vulgata nostra editione aliquantulum discrepabant, in indicis formam redegimus &c.*

tium; collationes SS. Patrum XXIV. libri VII. de verbi incarnatione, cum annotationibus et obſeruationibus. Acceſſerunt regula S. Pachomii; regulae SS. Patrum et S. Proſperi Aquitani liber de gratia Dei et libero arbitrio, et obſeruationes in loca ambigua: omnia multo emendatiora quam antea excuſa. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ. et Bibl. Caſanatenſ.*

1616.

Duaci ex Typographia Baltazaris Belleri. 8. III. Tomis: Ioannis Caſſiani Presbyteri, quem alii Eremitam, alii Abbatem nuncupant, Opera omnia. Nouiſſime recognita, repurgata et notis ampliſſimis illuſtrata. Quibus acceſſere alia eiuſdem argumenti opuſcula, quorum Elenchum ſequens pagina exhibebit. Studio et opera D. *Alardi Gazaei*, Coenobitae Vedaſtini Ord. Benedicti.

Tomus ſecundus duabus partibus conſtat, quarum altera incipit a praefatione Collationis XVIII. pagina 881. quae eſt tituli ipſius. Vtriusque tomi elenchus poſt titulum ſtatim hic comparet. Inſunt *tomo primo:* de Inſtitutis Coenobiorum libri XII. cum Commentariis et Notationibus, Regula S. Pachomii olim a S. Hieronymo latine translata: nunc etiam Scholiis et notis illuſtrata; Flores Caſſiani ſiue illuſtriores ſententiae ex ipſius operibus collectae. Ioannis Caſſiani de Chriſti Incarnatione lib. VII. *Tomo altero:* Io. Caſſiani Collationum PP. XXIIII. Commentariis et Notis illuſtratae. Dionyſii Carthuſiani Doctrina Catholica Collationi XIII. ſubſtituta. D. Proſperi Aquitanici liber de Gratia Dei et libero arbitrio contra Collatorem. R. D. Henrici Cuykii, Epiſcopi Ruremondenſis, annotationes ſiue *notae Cenſoriae* ad Io. Caſſiani libros. Statuta duarum Congregationum ſiue Capitulorum generalium

Ord.

Ord. D. Benedicti. Petri Ciacconii Presbyteri Toletani obſeruationes in Io. Caſſianum. Indices quatuor, quorum *Primus* eſt locorum ſacrae ſcripturae ſecundum vulgatam editionem paſſim in hoc opere explicatorum. *Secundus*, quorundam locorum ſecundum verſionem LXX. interpretum. *Tertius*, rerum et vocum quarundam in textu Caſſiani occurrentium. *Quartus*, in Commentaria et notationes. Praefigitur et tomo ſecundo *D. Anſelmi*, Cantuarienſ. Archiep., Carmen diuinum de vita monachorum et Laus vitae monaſticae incerto auctore. Praeterea, quid in hac poſtrema editione adlaboratum aut curatum fuerit, quod quidem ad ſex momenta refert editor, ipſius verbis cognoſcendum dabimus.

I. „*Primum quidem de Textu Auctoris repurgando, aut reformando non magnopore laborandum exiſtimaui, cum ſatis emendatum, et enucleatum eum nobis reliquerint Cuychius, et Ciacconius viri doctiſſimi et accuratiſſimi, qui hac in re ſtrenuam operam nauarunt. Contuli tamen cum aliquot exemplaribus tum excuſis, tum mss. et ſubinde quaedam loca ab illis praetermiſſa, aut minus expenſa correxi, aut excuſſi, et adhibita etiam Dionyſii Carthuſiani paraphraſi lucem aſciui; quem tamen poraphraſtem (ſalva tanti viri auctoritate) nonnumquam ab aucteris mente, ac ſententia aberraſſe ſubmonui, Lectoris interim iudicio arbitrandum.*

II. *Adnotationes fere perpetuas adieci, quibus non ſolum voces, et dictiones quaſdam Graecas, barbaras, aut minus vulgatas elucidaui; ſed et ſententias quaſque obſcuriores, itidem quaeſtiones Theologicas ad monaſticum inſtitutum ſpectantes, eaſque perutiles, ex occaſione occurrentes, quanta potui facilitate et perſpicuitate pro captu iuniorum examinaui: vnde multi loci communes de rebus monaſticis*

in

in vſus quotidianos, ac familiares depromi queant. Ingenue interim fateor ſubinde adiutum me tum notationibus Cuychii, tum Ciacconii, quas proinde et meis, publico bono conſulens, ita inſerui, vt tamen ſuas cuique auctori acceptas referrem, nihil alienum mihi vindicans. Neque vero mihi excidit illud Plinii, ad Veſpaſianum ſcite ſcriptum: Benignum eſſe, et ingenui plenum pudoris fateri, per quos profecerimus.

III. *Porro antiquos ritus, et inſtituta veterum monachorum tum in officiis diuinis peragendis, tum in aliis exercitationibus aſceticis curioſe obſeruaui, et velut in tabula depicta Lectori diligentius inſpicienda, et contemplanda propoſui: Ex quibus itidem, tanquam locis communibus, antiquitatum monaſticarum ſtudioſus intelligat, quibus auctoribus et obſeruatoribus huiuſmodi ritus et obſeruantiae monaſticae, quibus magna pars regularis diſciplinae continetur, quaſi per manus traditae ad nos peruenerint.*

IV. *Verum illud praecipue ſpectaui, et hoc potiſſimum nomine Caſſiano me addixi, vt in gratiam, et obſequium commilitonum et confratrum meorum, Ordinis, inquam, Benedictini coenobitarum, (cui me Deus ſua gratia inſcriptum voluit) pleroſque, ac praecipuas Regulas ſanctiſſimi Patris noſtri Benedicti, quantum in me eſſet, Deo iuuante, prout ſe dedit occaſio, ex Caſſiano explicarem, et complures eius locos ad Caſſiani ſcripta, velut ad prototypum ſuum referrem, ac reuocarem: Vnde liquido apparet, quanta cura, quam pia et ſolerti aemulatione ſanctiſſimus Pater Benedictus veteres Monachos imitari ſtuduerit, et eorum veſtigiis inſiſtere, ſuoque exemplo et inſtitutione ſuos coenobitas ad eorum imitationem prouocare.*

V. *Ad haec ſententias illuſtriores Caſſiani ſimilibus ſententiis et elogiis SS. Patrum Baſilii, Hieronymi, Auguſtini, Gregorii, aliorumque paſſim illuſtraui, et roboraui, et ex illis nonnullas ſelectiores et breues, velut ſtellulas ſplendidiores, in vnum collectas, et ordine digeſtas ad calcem operis ſepoſui, quo et facilius memoriae mandentur a iunioribus, et tenacius infigantur.*

VI. *Ad extremum, ne quid lectorem in huius operis decurſu remorari, vel offendere, vel quouis modo in errorem inducere poſſet, praeter noſtras adnotationes, etiam alias obſeruationes, et cenſorias notas tum Cuychii, tum Ciacconii adiungendas, et ad calcem itidem ſuo ordine collocandas duxi, quibus antidotis monitus quilibet Caſſianum deinceps inoffenſo pede percurrat, nihilque, quod ad operis perfectionem vel animi ſui ſecuritatem pertineat, amplius deſideret. Quas quidem obſeruationes diligenter iis praelegendas ſuadeo et moneo, qui non vsque adeo in his verſati, libros praeſertim collationum, aliosque vtiliſſimos, et a SS. Patribus, Benedicto Thoma Aquinate, aliisque, vt dictum eſt, teri ſolitos, vtiliter ac ſalubriter verſare voluerint."* Subiecit igitur notas ſuas ſingulis ſtatim capitulis, doctas vbique et frugi plenas. Praefationem praecedit epiſtola eius dedicatoria ad *Philippum Caueretlium* Coenobii Vedaſtini apud Atrebates tunc Praeſulem, data *ex aede ipſius et Praepoſitura S. Michaelis,* apparitionis feriis CIↃ. IↃ. CXV. Addita eſt etiam Cuykii praefatio. Vtriuſque tomi limen obſitum eſt carminibus gratulatoriis et anagrammaticis ad editorem, inter quae etiam vnum in ſecundo tomo, quod proprio commentario inſtructum eſt. Titulus tabula ex aere ſculpta impreſſus eſt.

1617.

1617.

Lugduni, sumt. Laur. Durand. fol. Io. Cassiani Vitae Patrum *ex libris eius de Institutis Renunciantium et Collationibus excerptae:* in *Herib. Rosweydi Vitis* p. 563.

1628.

Coloniae Agripp. sumt. Ant. Hierat. fol. Io. Cassiani Presb. Massiliensis de institutis coenobiorum libri IV. &c. omnia ex recogn. *Alardi Gazaei;* in *Bibl. PP. T. V. P. II.*

1628.

Atrebati apud Io. Bapt. et Guilielmum Riuerios, sub signo boni Pastoris. fol.

Noua editio ab eodem denuo recognita, et a mendis, quae irrepserant in priori, repurgata: Commentariis ipsis tertia parte auctioribus illustrior reddita: nouoque insuper in libros de Incarnatione, qui desiderabatur, Commentario locupletata.

Praeter ea, quae in titulo promissa sunt, nouo etiam ordine singula sunt dispolita. Sic post *Institutiones* statim *Collationes* cum Doctrina Dionysii Carth. et Prosperi libro de gratia sequuntur. Post quae inserta sunt *Coelestini Papae pro Prospero et Hilario, de Gratia Dei epistola ad quosdam Galliarum episcopos,* item *Canones Concilii secundi Arausicani, circa tempora Leonis Papae primi de libero Arbitrio* &c. et *D. Prosperi Epistola ad Augustinum.* Mox rursus post Cuykii et Ciacconii obseruationes legitur *postremum de Cassiani doctrina Annotamentum excerptum ex Didaci Aluarez lib. 1. Disp. 2. §. 3. de Auxiliis diuinae gratiae et viribus liberi Arbitrii.* Tum demum libri VII. de Incarnatione,

Regula S. Pachomii, Flores ex Caſſiano vſque ad Indices exhibentur excluſis ab hoc corpore, quae ex contentis primae editionis in hoc nouo elencho deſunt. Textus per ſingula capitula vt in prima notis diſtinctus eſt, quae columnis binis impreſſae ſunt. Titulus adeſt duplex, prelo alter, alter aere impreſſus.

1642.

Pariſiis apud Laur. Cottereau. fol. Ioan. Caſſiani opera omnia cum commentariis *Alardi Gazaei &c. Cat. Bibl. Reg. Pariſ. et Bibl. Ios. Renati Imperialis Card.*

1677.

Lugduni apud *Aniſſonios. fol.* Io. Caſſiani opera omnia ex ed. *Alardi Gazaei;* in *Bibl. Max. PP. Tomo VII. p. 17. ſeqq.*

Saec. XVIII.

1711.

Pariſiis. fol. Ioannis Caſſiani Collatio XIII. de Protectione Dei; cum Operibus *Proſperi Aquit. p.* 283. *ſeqq.*

1722.

Francofurti ſumt. Thomae Fritſchii. fol. Io. Caſſiani opera omnia ex ed. *Alardi Gazaei. Cat. Bibl. Caſanat.*

1733.

Lipſiae apud Wetſtenios et Smitt. fol. Io. Caſſiani Opera omnia cum Commentariis D. Alardi Gazaei Coenob. Vedaſt. Ord. S. Bened. Qnae editio ab eodem denuo recognita, commentariis ipſis tertia parte auctio-

ribus

ibus illustrior reddita: nouoque insuper in libros de ncarnatione, qui desiderabatur, commentario locu- letata.

Vt titulus ostendit, altera Gazaei editio accurate xpressa est; quod prelo Amstelodamensi factum es- e ex nitore typorum et insigni Wetsteniano in titu- o impresso colligimus. Charta tamen aspera est et :ruda.

VERSIONES.

1563.

Venezia per M. Tramezzino 4. Opera di Cas- iano Eremita delle Costitutioni, et Origine de Mo- achi et de' remedi, e cause di tutti i vizi, dove si recitano ventiquattro ragionamenti de' nostri antichi Padri .... tradotta per *Fr. Benedetto Buffi*, Eremita de' Camaldoli di Latino in volgare. *Cat. Bibl. Ca- sanat.*

1663.

Paris chez *Charles Savreux*. 8. Les conferen- ces de Cassien traduites en François par *De Saligny*. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

Eandem versionem ab eodem bibliopola a. 1665. II. Tomis emissam *Cat. Bibl. Tellerianae*, nec non aliam 1682. *Lugduni* ap. *Io. Matth. Martinum* II. Tomis, *Catal. Bibl. Casanat.* laudant. Obser- vant Benedictini, Collationem XIII. a traductore iu- stis de caussis esse resectam.

1667.

Paris chez *Ch. Savreux* 8. Les institutions de Cassien traduites en François par *De Saligny*.

Codices. Hic eos ſolummodo notare licet, quos *Cuykius* adhibuit, quippe qui non ſolum non ſibi fas eſſe credidit lectores celare, vbi et quo iure a ſe textus mutatus ſit, quod non niſi omnibus Mss. exemplaribus conſentientibus fecit, ſed etiam vltro varias lectiones, de quibus ipſe ſtatuere non auderet, aliorum iudicii exercendi gratia appoſuit. Sunt autem numero *ſex*, quos deſcribere tamen non ſuſtinuit.

I. Codex *Affliginienſis* Abbatiae in Brabantia.
II. Codex Canonicorum Regul. in *Corſendonck* in Brabantia.
III. Codex *Bethleemitici monaſterii* Canonicor. Reg. *prope Louanium.*
IV. Codex Canonic. Regul. in *Buſco Domini Iſaac prope Niuellam.*
V. Codex *Plantinianus.*

Vtinam vero *Ciacconius* quoque *octo*, quos contuliſſe profeſſus eſt, *Vaticanos* codices hoc ſaltem modo indicaſſet.

Poſtremo loco nobis commemorandus erit liber, cuius ſeria quidem profeſſio ea fuit, vt Caſſianum poſt omnium ſuperiorum editorum labores, *correctiorem* tandem, *locupletiorem et auctiorem* ſiſteret, ſed cuius auctor nequaquam eam, quam ſibi ſperabat gratiam apud doctos iniit. En titulum: *S. Ioannes Caſſianus illuſtratus, ſiue Chronologia Vitae S. Ioannis Caſſiani Abbatis, et Monaſterii S. Victoris ab eodem Maſſiliae conditi, primariae inter Occidentalia Coenobia antiquitatis ab anno Chriſti* CCCCXX. *Opera et ſtudio* P. Ioannis Baptiſtae Guesnay aquen-

aquenſis, Theologi e Societate Ieſu. *Accedit Elenchus ſanctorum, virorumque illuſtrium et Abbatiarum, Prioratuum, Cellarum, Eccleſiarum ab eodem Monaſterio dependentium. Item Onomaſticum Rerum et Verborum difficiliorum in Commentariis S. Caſſiani. Lugduni, Sumpt. Antonii Cellier.* 1652. 4.

Caue vero ne quid ſimile illi operae hic expectes, quam ſub eadem epigraphe Chiffletius nauauit Paulino Nolano. Scilicet quae ad Monaſterium ſpectant, ea quidem ſatis bene ſe habent, vt ab auctore in his rebus diutiſſime verſato et documentis vetuſtis abundante expectari poteſt *). Sed quae de Caſſiani vita diſſerit, ingenii ſe ipſum ludentis figmenta ſunt et dudum ab omnibus exploſa. Quae noua autem ſuper Caſſiani doctrina attulerit, optime ex ipſius verbis intelliges. Fatetur Guesnaius, operam editorum Caſſiani non laudare animi eſſe ingrati: attamen nondum ita dignitati illum eſſe reſtitutum, quin ne perire quidem tacite obſcureque plura in eo genere concederetur, et alios praeterea oculos et manus poſtularet. Nunc ergo ſperare ſe correctiorem multo, locupletiorem et auctiorem quam uſpiam antea eum proditurum. Nam *id videor poſſe* inquit, *in his controuerſiis haud temere profiteri, ſatis me idoneum cenſeri teſtem debere, quamquam de cetero tenuitatem meam neque ignoro neque inficior, quoniam de re agitur, quae maxime antiquis e codicibus et ſchedis pendeat, in quibus per annos plus duodecim diligentia quam maxima aſſidue verſatus ſum et nactus ſum Tabularia ſane quam luculenta iisque potiſſimum inſtructa monumentis, quibus Monaſterii S. Victoris Maſſilienſis* eiuſ-

*) Idem paulo poſt auctor factus eſt operis, quod titulum fert *Maſſilia Gentilis et Sacra,* et *Lugduni* apud eundem bibliopolam prodiit. 1657. *fol.*

eiusque Patriarchae et Conditoris S. Cassiani initia fideliter et copiose explicata conseruantur. Quibus item partibus sit auctior, facile est colligere et iudicare ex commentariorum, quos in lucem edere instituimus, accessione. Vitam S. Cassiani et res praeclare gestas vix ab historicis veteribus delibata et maiori ex parte ignoratas ex eius scriptis fideliter collectas primo commentario in multa capita descripsimus. Tum alterum subiecimus, in quo apertissime redarguitur inconsideratissima quorumdam temeritas, quae sibi tantum ius censendi et iudicandi de antiquorum scriptis vsurpauit, vt ex ipsius Cassiani egregiis lucubrationibus, praeter ea quae S. Prosper iure refellit et erroris coarguit, magnam partem pro libidine aut indigne resecari voluerint, aut illius, quales nunc sunt, non esse reclamaverint atque suis ipsorum censuris vanisque commentis in infimas vilium scriptorum classes redegerint. Alterum de eius gloria commentarium nouo quodam modo veluti summam quandam operis rerum temporumque ordine seruato contextum calci huius tomi I. (?) adiecimus, vt palam fiat in ore omnium quantis prae sanctitate et doctrina virum prosequeretur honoribus ac studiis Ecclesia. Voluimus etiam inusitatas vias indagare, tritas relinquere interpretandi eius sententias ex consuetudine aliorum Doctorum in explanandis ceteris Patribus, nec metiendi eas vt quidam indocti aut longitudine aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione, aut immutatione verborum. Constat opus *duobus libris*, quorum *primus* capitibus LXIV. *Effigiem S. Cassiani*, siue *Ideam Vitae Religiosae* proponit, *alter* de *Gloria et Beatitudine* eiusdem XXIX. capitibus agit. Atque his inscriptionibus librorum satis mentem suam declarasse videri auctor possit. Quae frugi in iis sunt, ea ferme continentur in octo posterioribus libri primi capiti-

pitibus, quorum titulos hic apponamus. Videlicet Caput LVII. inscribitur *De Cassiani scriptis. Vera et legitima Cassiani opera quae extant?* Caput LVIII. *Quae dubia et spuria?* Caput LIX. *Quo loco, tempore et idiomate scripserit.* Caput LX. *Illustratur Religiosa disciplina eorundem praeclaris Institutionibus et exemplis, et multum pietas publica promouetur.* Caput LXI. *Collationes publicatae Massiliae primum tum alibi diuersis temporibus ingentes excitant animorum motus.* Caput LXII. *An ille idem qui a suo fonte fluxit Cassianus, doctrinae integer ac liturae purus ad nos vsque peruenerit?* Quod contra Baronium asseritur. Caput LXIII. *An aliquos habuerit Cassianus beneuolos ac benignos interpretes ac defensores.* Vbi longa series Theologorum recensetur, quae minus caute a Cassiano enunciata in meliorem partem interpretari conati sunt, cuius quidem interpretationis Fraternitatem Iesu ab omni tempore patronam sese exhibuisse constat. Caput LXIV. *Errare Doctores Catholici possunt citra haeresis labem.* Atque hic finis est totius eius disputationis et dicae, quam in verbis supra allatis omnibus, qui non vbique Cassianum orthodoxa sapere fateantur, intendit. *Rationabiliter,* inquit, *debemus Catholicorum dicta in benigniorem partem quam possumus interpretari; haereticorum vero in odium eorum perfectum iuxta ipsorum haeresim aestimare.*

27.

Castor Episc. Aptensis.

Inter plures qui ineunte saeculo quinto in Galliis celebres extiterunt vitae monasticae patronos, nomen sibi et existimationem imprimis comparauit Castor *Aptae Iuliae* in Gallia Narbonensi episcopus. Quem §. 1. Vita.

 tamen,

tamen, vtpote ingenio rudem et omnis liberalis eruditionis expertem in hisce commentariis commemorare non attineret, nisi caussa fuisset duorum maxime insignium Ioannis Cassiani scriptorum. Nam cum recens in dioecesi sua condidisset monasterium, nec ipse, quid in disciplina sequeretur, apud se inveniret, per literas egit cum Cassiano, *omnium studiorum Catholicorum disciplina refecto et orientalium potissimum coenobiorum doctrina experto,* vt instituta monasteriorum, quae per Aegyptum ac Palaestinam florere ac institui vidisset, in vsum rudis sui monasterii enarrare aggrederetur. Qui quidem non solum in his seni optimo morem gessit, sed per ipsam operis illius elaborationem in alio de Collationibus Anachoretarum, qui in Eremo Scythica morabantur, tractaturum se promisit. Antequam vero posterius perficeret, Castor, ineunte, vt videtur, anno 420. diem supremum obiit; quapropter Cassianus *Collationes Patrum* fratri eius Leontio dicauit, sicut *Institutiones* ipsius nomini inscriptae sunt.

§. 2. Scripta. Superest *Epistola ad Cassianum*, stilo incomposito ac difficili exarata. *Interciderunt* fortasse plures eadem de causa ad eundem datae.

§. 3. Editiones. Eruit eam ex codice Ms. Monasterii Elnonensis siue Amandini *Alardus Gazaeus*, eamque ipsis Institutionum libris in sua Cassiani editione praefixit. Postea emendatiorem dedit ex codice Bibliothecae Regiae Parisiensis *Stephanus Baluzius* in Appendice Actorum Veterum ad Notas in Saluianum et Vincentium Lirinensem, in editione *secunda* a. 1669. Omissa est in *tertia*. Sed in *Bremensi* a. 1688. extat. Nescio vero, an et alibi ante Baluzium edita fuerit. Certe verba eius, quae ad Gazaeum trahere veremur, illud suadere videntur. Scribit enim, ignobili loco editam

editam fuiſſe hanc epiſtolam et audacia corrigendi nonnullis in locis corruptam; nunc vero ſe eum ſinceram ex MS. Regio proferre.

28.

COELESTINUS EPISC. ROM.

§. I. Vita. Patria Campanus, Priſci cuiuſdam filius, proxima ſtatim poſt mortem Bonifacii Dominica, id eſt X. Septembris die a. 423. epiſcopus ordinatus eſt. Durabat adhuc Romanae ſedis in Afrorum iudiciis poteſtas, tam diu ab ipſis Africanis epiſcopis conceſſa, donec conſultis Nicaeni concilii veriſſimis exemplaribus, vtrum in eis reperirentur laudati a Zoſimo canones, certiores facti eſſent. Quo iure a Coeleſtino in ipſis ſtatim muneris noui auſpiciis Antonii Fuſſatenſis epiſcopi et aliquanto poſt Apiarii ob noua flagitia remoti et ad Coeleſtinum prouocantis cauſa ſuſcepta fuit. Sed illius querelas, ſubdolas et iniuſtas, euertit Auguſtinus, ſuaque rei geſtae enarratione apud Coeleſtinum peruicit, vt ſententiam apud Afros in eum latam ratam haberet; hunc propria ſcelerum damnauit confeſſio. Quam dum Coeleſtino nunciant, ſimul omne ius, quod interim de appellationibus Romanae ſedi permiſerant, penitus ſuſtulerunt, deprecantes, ne in poſterum ex Africa venientes ſiue epiſcopi ſiue presbyteri inferioresue clerici, ſiue laici etiam facilius admitterentur, excommunicatiue in communionem praepropere reſtituerentur. Neque enim hoc magis quam illud, quod pridem de iure epiſcopi Romani legatos a latere in Africam mittendi Fauſtinus aſſeruiſſet, in Nicaenis conciliis, quae ex authentico ab Attico Conſtantinopolitano epiſcopo ſibi tranſmiſſa eſſent, ſcriptum reperiri. Quapropter nullum omnino iudicium transmarinum nedum

dum clericos Romanos tanquam exſecutores ad ſe miſſos in poſterum laturos eſſe ſignificabant. Sed quidquid ex hac parte Romanae ſedis poteſtati decedere videbatur, ex altera quodammodo reparavit initum a Coeleſtino cum Cyrillo Alexandrino foedus contra Neſtorium, quo tam callide vſus eſt, vt quaecunque huius cauſa geſta non magis Cyrilli ſtudio, quam Romani epiſcopi vigilantiae deberi viderentur. Nam ſimulac ſatis ſeſe a Cyrillo inſtructum ſenſit, quid pro haereſi habendum eſſet, feſtinauit, vt primus eam anathemate feriret, eiusque auctorem, ni erroribus valedicturus eſſet, communione priuaret; mox ad Synodum ab Imperatore Theodoſio apud Epheſum indictam legatos miſit hac generali praeceptione, vt Neſtorii damnationem *) et a ſede ſua depoſitionem vrgerent: in reliquis vero, quae caſus vel diſceptationis ordo allaturus eſſet, moniti erant, vt quidquid in Cyrilli arbitrio viderent, facerent. Itaque quaecunque ab eo in Synodo iſta geſta eſſent, plene approbauit, eique et omnibus, qui in ea cum eo ſteterant, tanquam de victoria ab hoſtibus Chriſti ipſique adeo imperatori, inuito ſane victori, reportata gratulatus eſt, nec non Maximianum Neſtorio depulſo ſuffectum epiſcopum ſtatim ſalutauit, hoc vnum reſtringens in iſtorum iudicatis, ne aſſeclis Neſtorii qui reſipiſcerent, omnis penitus

*) Hanc in Concilio Rom. in Neſtorium dictam ſententiam per Cyrillum ad Neſtorium primum et niſi ille pariturus eſſet, ad reliquos Orientis epiſcopos mitti curauit. Atque hoc eſt, quod *vice ſua* Cyrillum agere dixit, *quatenus ſtatutum* ſuum *vel* Neſtorio vel vniuerſis fratribus innoteſceret. Ep. *ad Neſtorium* XIII. apud *Couſt. p.* 1130. et iterum in *Epiſt.* ad *Clerum* et *populum Conſtantinopolitanum. Couſtant.* p. 1201.

nitus ſpes veniae et reſtitutionis praecideretur *). Enimuero in his aduerſus Neſtorium geſtis illuſtrior vitae pars Coeleſtini, non tamen omnia eius de catholica fide et eccleſia merita continentur. Idem enim fuit, qui exuberantem in Gallia haereſim, quae Semipelagianae nomine poſthac notata fuit, repreſſit et deferentibus Proſpero Aquitano et Hilario laico homine Galliae epiſcopos grauiter reprehendit, quod tantum presbyteris ſuis indulgerent, vt *indiſciplinatas quaeſtiones vocantes in medium, praedicarent aduerſantia veritati,* et Auguſtino, quem impenſe laudat, obſtrepere auderent **). Praeter haec Proſper modo laudatus praedicat eius ſtudium in Pelagianis non ſolum ex tota Italia, ſed etiam Britannia eliminandis, quo nomine ab eodem miſſus eſt ſanctus Germanus Auguſtodunenſis cum Lupo Trecenſi epiſcopo. Proſperi denique teſtimonio nititur, quod Palladius ab eodem ad Scotos in Chriſtum credentes ordinatus et primus Epiſcopus miſſus ſit. Obiit Coeleſtinus anno 432. menſe Iulio.

Reſtant XVIII. Coeleſtini *epiſtolae*, inſcriptae: I. *Epiſcopis Illyrici.* Aſſignatur anno 425. II. *vniuerſis epiſcopis per Viennenſem et Narbonenſem prouincias conſtitutis.* ſcr. d. 25. Iulii a. 428. III. *vniuerſis epiſcopis per Apuliam et Calabriam conſtitutis.* ſcr. a. 429. IV. *Cyrillo Alexandrino Epiſcopo.* ſcr. d. II. Aug. a. 430. quemadmodum et tres ſequentes. §. 2. Scripta.

V.

*) Ep. ad Synodum Epheſ. poſt Neſtorii damnationem apud *Couſt.* XXII. p. 1146.

**) *Ep. XXI. apud Couſt.* cui ob hoc argumentum in plerisque codicibus adiici conſueuerunt *autoritates praeteritorum ſedis Apoſtolicae Epiſcoporum de gratia Dei et libero arbitrio.*

V. *Iohanni, Iuuenali, Rufo et Flauiano episcopis per Orientem* a pari. VI. *Nestorio.* VII. *Clero et populo Constantinopolitano.* *Quatuor* has epistolas latine scriptas esse, dubitari nequit, sed statim in linguam Graecam conuersas et vna cum versione Graeca ad Cyrillum transmissas esse suspicatur Coustantius; simul tamen eundem esse primigenium, quem nos habemus textum probauit. VIII. *Cyrillo Alexandrino*, scr. d. 7. Maii a. 431. Hanc ex graeco versam, non latino authentico descriptam esse diuersis notis sibi deprehendisse visus est Coustantius. IX. *Episcopis et presbyteris euntibus ad Orientem Commonitorium*, scr. d. 8. Maii 431. X. *Sanctae Synodo apud Ephesum congregatae*, scr. a. 431. latine et in Ephesino concilio *latine* primum lecta gestisque inserta, tum vero etiam in gratiam eorum, qui latine nesciebant, *graece* recitata. XI. *Theodosio Augusto*, scr. eodem. a. XII. *Episcopis Galliarum*, scr. eod. a. XIII. *Sanctae Synodo apud Ephesum constitutae*, scr. vti et sequentes a. 432. post damnationem Nestorii. XIV. *Theodosio Aug.* post synodum. XV. *Maximiano episcopo Constantinopolitano.* XVI. *Clero et plebi Constantinopoli consistentibus.* Praeterea Arnobius in libro II. de conflictu cum Serapione seruauit *Fragmentum sermonis, quem Coelestinus in concilio Romano*, mense Augusto anni 430. *aduersus haeresim Nestorii habuit.* *Auctoritates* autem *praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum de Gratia Dei* verius Coelestio abiudicantur. Quae porro ipsi falso tributa fuerunt, aut deperdita sunt, indicat *Coustantius.*

§. 3. Editiones. Ex his Coelestini epistolis IV. V. VI. et VII. in Actis Concilii Ephesini, II. III. et XII. in Collectionibus Dionysii Exigui, Hadrianea, Hispana et Isidori

dori seruatae et cum in iis tum ex iisdem per varias Conciliorum editiones vulgatae sunt. Augeri coepit numerus primum per *Petrum Crabbium* Fragmento epistolae X. quam integram postea *Antonius de Aquino* in Collectione Epistolarum Pontificiarum Antonii Carafae Cardinalis protulit. Idem vero Antonius plures Coelestini epistolas erutas subinde e schedis Vaticanis daturus erat in Auctuario, quod laudatae Collectioni addere decreuerat. Sed citius fato occubuit, nec quidquam ex omnibus, quae indefesso ille studio luci parauerat, tenebras euasit praeter epistolas, quas olim *Baronio* concesserat. Hinc factum est, vt *sex* nouae Coelestini epistolae, videlicet VIII. XI. XIII. XIV. XV. XVI. in *Annalibus* ad a. 431. et 432. prodierunt. His *quatuordecim* Epistolis, quas iunctim interea exhibent Binius et Collectio Conciliorum Regia, mox que correctiores passim repetiit *Ph. Labbeus*, accessit tandem I. per *Holstenium* in Collectione Romana bipartita, et IX. per *Stephanum Baluzium* in Noua Conciliorum Collectione. Tot autem perpoliendas et illustrandas accepit *Petrus Coustantius*, cuius editionem nuper iterum *Andreas Gallandius* expressit. Mansius vero Labbei vestigiis inhaeret.

Saec. XVI.

1525.

Moguntiae. fol. Decreta Coelestini Papae numero XXII. i. e. *Epistolae tres* 1) *ad Episcopos Galliarum*, cui iunguntur *Autoritates praeteritorum sedis apostolicae episcoporum de gratia dei*, 2) *ad Episcopos per Viennensem et Narbonensem prouinciam*, 3) *ad Episcopos per Apuliam et Calabriam constitutos*; in *Ioannis Wendelstini* ed. *Collectionis Canon. Dionys.*

1530.

1530.

Coloniae. fol. Eadem; in *Coll. Conciliorum Iac. Merlini T.* I. *fol.* CLXXXIII. *a.* — VI. *b.* Editio prima facta est a. 1523. Tertia prodiit a. 1535. *Parisiis.* 8. vbi Coelestini epistolae extant *fol.* CXCVII.— CC.

1536.

Basileae, fol. Coelestini Papae Decreta i. e. Epistola ad vniuersos Galliarum Episcopos subiectis capitulis seu indiculo constitutionum sanctorum Patrum de Gratia Dei; inter *selectissimas vetustissimorum Praesulum Epistolas* additas *Clementis Recognitionibus* ex editione *Io. Sichardi pagg.* 302—306.

1538.

Coloniae apud Petrum Quentel. fol. Decreta Coelestini Papae, quo nomine comprehenduntur *Epistolae tres* laudatae; Decreta ex Gratiano et *fragmentum Epistolae* ad Synodum Ephesinam; in *Conciliis Petri Crabbe T.* I. *fol.* CCCIX. *a.*—CCCXIII. *a.*

1570.

Coloniae Agr. apud Io. Brinckmannum fol. Coelestini Decreta seu Epistola ad vniuersos Galliarum Episcopos etc. inter *Epistolas Pontiff. Rom. D. Clementis Operibus* ex ed. *Lamb. Gruteri* subiectas *pagg.* 561—563.

1576.

Ingolstadii ex typogr. Dav. Sartorii. 4. Variae Coelestini Epistolae occasione concilii Ephesini scriptae; inter *Acta omnia Sacros. Magni et Oecum. Concilii Ephesini* ed. opera *Theodori Peltani* Soc. I. *Cap.* XVI. XVII. XVIII. XIX. LXIIII. *pagg.* 248—74. et 388.

Sunt

Sunt Epiſtolae ad *Cyrillum*, *Neſtorium*, *Clerum et Pop. CP. Ioannem Antioch.* et *Synodum Epheſinam.*

1591.

Romae. fol. Coeleſtini Papae Epiſtolae; in Tomo I. Collect. *Epiſtolarum Decretalium Pontificum Romanorum*, quam a *Card. Antonio Carafa* inchoatam abſoluit *Antonius de Aquino.*

Octo ſunt, nempe *quatuor* inter Acta Concilii Epheſini, *tres* per Dionyſium Exiguum nobis transmiſſae. *Vna* vero, cuius fragmentum antea Petrus Crabbe dederat, nunc integra prodit, velut ex Cresconiana collectione excerpta, vt Couſtantius inquit.

1594.

Romae ex Typogr. Vat. fol. Coeleſtini Epiſtolae (XIV.); in *Baronii Annalium Tomo* V. ad a. 430—32. *Sex antea ineditae* ad a. 431. *num.* 6. 19. et 432. *num.* 4. 12. 17. 20. Repetitus eſt hic Tomus *Romae* 1607. Complectitur idem annorum ſpatium *Tomus quintus* ed. *Colonienſis* a. 1624. et *ſeptimus Manſianae Lucae* 1741. Sperabat Baronius Antonium de Aquino, a quo ineditas illas epiſtolas acceperat, in auctario Epiſtolarum Pontificiarum quod meditabatur, fontes, vnde eas hauſiſſet, indicaturum. Verum ſpes irrita fuit.

SAEC. XVII.

1606.

Coloniae Agr. apud Io. Gymnic. et Ant. Hierat. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Coeleſtini Papae I.; in *Conciliis Severini Binii T.* I. *pagg.* 622—632.

Ex quatuordecim, quas Binius partim ex Antonio de Aquino, partim ex Baronio collegit epiſtolis, non

omnes vna ſerie producuntur, ſed nonnullae numeris tantum ſuis indicatae inter Acta Epheſini Concilii locum obtinent. Aliquibus additae ſunt Notae Binianae.

1609.

Lutetiae Pariſiorum. 8. Decreta Coeleſtini Papae I. (Epiſtolae *tres*) in *Codice Vet. Eccl. Rom. pagg.* 404—426.

1629.

Pariſiis ſumpt. Seb. Cramoiſy. fol. Coeleſtini Papae I. Epiſtolae *duae* ad Epiſcopos Viennenſis et Narbonenſis Prouinciae et Epiſcopos vniuerſos Galliarum; in *Tomo I. Conciliorum Galliae Iac. Sirmondi.*

1644.

Pariſiis e Typogr. Reg. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Coeleſtini Papae I.; in *T.* IV. *Conciliorum* collectionis Luparenſis *pagg.* 469—510. *Auctoritates de gratia Dei* epiſtolas antecedunt.

1661.

Lutetiae Pariſ. apud Lud. Billaine. fol. Coeleſtini Papae Decreta (Epiſtolae *tres* cum *Authoritatibus*); in codice Dionyſii Exigui apud *Guil. Voëllum* et *Henr. Iuſtellum* in *Bibl. Iuris Canon. pagg.* 215—222.

1662.

Romae. 8. Coeleſtini Epiſtola ad Epiſcopos per Illyricum *nunc primum edita* e ſchedis Vaticanis inter Acta Synodi Romanae ſub Bonifacio II. in *Collectione Rom. Bipart. Lucae Holſtenii P.* I. *pagg.* 85—88.

1671.

1671.

Lutetiae Pariſiorum. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Coeleſtini Papae I. cum notis *Seu. Binii, Iac. Sirmondi* et *Obſſ. Phil. Labbei*; in *Conciliis Phil. Labbei et Gabr. Coſſartii* cura editis *Tomo* II. *pagg.* 1610—1638.

Nonnullae epiſtolae nomen tantum ſuum in hac ſerie profeſſae ſunt. Ipſae extant inter Acta Epheſini Concilii *Tomo* III. *pagg.* 345. *C.* 364. *B.* 353. *A.* 376. *A.* 614. *B.* Preſſius nimirum ſequitur Labbeus Binium et editorem Collectionis Regiae. Quo obſequio adeo factum eſt, vt alias bis exſcribendas dederit. Nam quae in his ſunt IX. *ad Theodoſium.* X. *ad Cyrillum* XI. *ad Synod. Epheſ.* XII. *ad Theodoſium Iun.* XIII. *ad Maximianum* et XIV. ad *Conſtantinopolitanos*, recitantur iterum integrae *Tomo* III. *pagg.* 619. 621. 1069. B. 1072. C. T. IV. *pagg.* 1074. et 1075. Accedunt in *Appendice* huius ſecundi Tomi *pagg.* 1817—19. *Notae poſtumae* Sirmondi in duas ad Galliarum Epiſcopos et *Auctoritates ſedis Apoſtolicae.*

1675.

Lutetiae Pariſiorum apud Io. Bapt. Coignard. 4. Epiſtola Coeleſtini Papae ad Epiſcopos Viennenſes et Narbonenſes. Eiusdemque ad Epiſcopos Apuliae et Calabriae; in *Codice Canonum Eccleſiae Rom.* a *Paſch. Quesnello* in *Tomo II. Opp. Leonis M.* vulgato, *cap.* XXXV. et XXXVI. *pagg.* 133—137. editionis Lugdunenſis (a. 1700.) *pagg.* 71—73.

1682.

Louaniae typis Hieronymi Nempaei. 4. Commonitorium Coeleſtini Papae Epiſcopis et Presbyteris euntibus ad Orientem: nunc primum e Vatica-

nae Bibliothecae Manuſcripto in publicam lucem data per F. CHRISTIANVM LVPVM, *Iprenſem*, in *Epiſtolis variorum Patrum ad Concilium Epheſinum* ex *MS. Caſſin. Bibl.* ab eodem deſumptis et editis, capite CCXXVI. *fol.* 470. Repetitum eſt hoc opus in *Tomo VII. Operum Chriſtiani Lupi (Venetiis apud Io. Bapt. Albritium, Q. Hieron. et Sebaſt. Coleti* a. 1726. *fol.)* inque eo Coeleſtini Commonitorium *pagg.* 385. 86.

1683.

Pariſiis ex off. Typogr. Franc. Muguet. fol. Commonitorium Papae Coeleſtini datum Epiſcopis et Presbyteris euntibus ad orientem. *Eiuſdem* variae Epiſtolae occaſione Concilii Epheſini ſcriptae; in *Steph. Baluzii Noua Coll. Conciliorum T. I. pagg.* 381. 424. 431. 436. 438. 489—93.

Commonitorium reperit primum in vetuſtiſſimo codice Bibliothecae Colbertinae num. 1865. optime exarato. Aliud deinde exemplar in Vaticano recentiore num. 1320. Nicolai V. pontificatu ſcripto ad eum miſit Hieronymus Cardinalis Caſanata. Sed emendatius erat in Colbertino, quam in Vaticano. Ignorauit autem Baluzius idem anno ante iam a Lupo fuiſſe euulgatum. Reliquae Epiſtolae, inter Acta Epheſini Concilii diſtributae, ſunt 1. *Epiſtola ad Neſtorium.* 2 *ad Clerum et populum Conſtantinop.* 3. *ad Cyrillum.* 4. *ad Ioannem Antioch.* 5. *ad Synodum Epheſinam.* 6. *ad Theodoſium Imp.* 7. *ad Cyrillum Alexandrinum.*

1687.

Pariſiis e Typogr. Regia. fol. Decreta Coeleſtini Papae (Epiſt. III.) in *Codice Can. Dionyſii Ex.* ex ed. *Franc. Pithoei* h. a. et l. recuſo *pagg.* 219—228.

SAEC.

SAEC. XVIII.

1715.

Parisiis e Typogr. Regia. fol. Coelestini Papae Decreta (Epistolae III.); *item* Epistolae per *Acta Ephesini concilii* distributae, *ad Nestorium, ad clerum et populum* CP., *ad Cyrillum, ad Ioannem Antiochenum, Commonitorium ad legatos, ad Synodum Ephesinam, ad Theodosium, ad Cyrillum* secunda, *ad Synodum* post damnationem Nestorii, *ad Theodosium Iun., ad Maximianum, ad clerum et populum CP.* secunda; in *Io. Harduini Actis Conciliorum* T. I. *pagg.* 1251—62. 1299. 1311. 1321. 1323. 1347. 1467—74. 1671—82.

1721.

Parisiis. fol. S. Coelestini Papae Epistolae et Decreta ad iustum temporis ordinem reductae, iuxta vet. codd. fidem recognitae et emendatae, praeuiis Admonitionibus, notis criticis et Dissertationibus illustratae per PETRVM COVSTANT; in *Epistolis Pontiff. Rom. T.* I. *pagg.* 1051—1228.

Insertae sunt epistolae aliorum ad Coelestinum, vel ad res ab eo gestas spectantes, scilicet ab initio omnium 1) *Augustini epistola ad Coelestinum*, scr. circa initium a. 423. inter Augustinianas CCIX. 2) *Aurelii et ceterorum qui in vniuersali Africae Concilio Carthaginis adfuerunt*, ex codice Canonum ecclesiae Africanae, scr. iudice Constantio vel sub exitum a. 425. vel ineunte a. 426. Item post III. 3. et 4) *duae Nestorii ad Coelestinum litterae gr. lat.* 5) *Epistola Cyrilli ad Coelestinum*, scr. a. 430. *gr. lat.* 6) *Commonitorium Cyrilli Posidonio cum Romam mitteret datum, gr. lat.* Post XIV. 7) *Nestorii ad Coelestinum*, scr. a. 430. *gr. lat.* Post. XIX. 8) *Epi-*

ſtola Synodi Epheſinae ad Coeleſtinum, gr. lat. Decimo loco eſt *fragmentum ſermonis a Coeleſtino habiti.* Subiungitur *Notitia Epiſtolarum, quae ad Coeleſtinum Papam attinent.*

1757.

Venetiis apud Sim. Occhi. fol. Coeleſtini Papae Epiſtola ad Epiſc. Viennenſes et Narbonenſes, item Epiſc. Apuliae et Calabriae cum varietate exemplarium tam editorum quam MSS.; in *Codice Vet. Canon. Conſtitut. S. Sedis Apoſtolicae* Paſch. Queſnelli iterum edito a *Balleriniis Frr. Tomo* III. *Opp. Leonis M. cap.* XXXV. VI. *pagg.* 270—77.

1760.

Florentiae. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta S. Coeleſtini Papae I. cum notis Binii et Sirmondi, item *Excerptis* aliquot e cod. MSS. epiſtolarum et titulorum veterum epiſtolarum quarundam Coeleſtini; in *Tomo IV. Collectionis Ampliſſimae Conciliorum Io. Domin. Manſi pagg.* 453—74.

Epiſtolas, quae inter *Acta Epheſini Concilii* hoc ipſo Tomo comprehenſae referuntur, non integras in hac ſerie repraeſentauit, id quod poſt Labbeum etiam Coletus, quem raro alioquin Manſius deſerit, fecerat, ſed Binium ſequi maluit, titulisque et verbis initialibus recitatis, ad illa lectores ablegat.

1773.

Venetiis ex Typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. S. Coeleſtini Papae Epiſtolae et Decreta, quibus nonnulla intexta ad eundem ſanctum Pontificem pertinentia. Ex editione *V. Cl. Petri Couſtantii;* in *Tomo IX. Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl. Andreae Gallandii pagg.* 287—346.

Admoni-

Admonitiones Constantii epistolis aliquibus praemissas resecuit sententiasque earum passim in notis contraxit. De Coelestino differit *Prolegg. cap.* VIII. *pagg.* XIX. XX.

1789.

Parisiis sumtib. Petri Didot fil. primog. fol. Coelestini Papae epistola ad Episcopos prouinciae Viennensis et Narbonensis. *Item* Epistola ad Episcopos Galliae, pro S. Augustino, additis Decretis et Decretorum titulis nec non Sirmondi, Quesnelli et Constantii notis et lectionibus variantibus excerptis; in nouissima *Conciliorum Galliae* Collectione a *PP. Maurinis* nuper inchoata, *Tomo I. pag.* 384. et 426.

29.

LVPVS TRECENSIS EPISC.

Cuius, praeclara in ecclesiam Gallicanam merita §. 1. Vita.
eximiasque virtutes nullo non laudis titulo commendauit Sidonius Apollinaris, natus est Tulli Leucorum in Gallia Belgica patre Epirochio, matre sorore S. Germani episcopi Antissiodorensis. Fratrem habuit Vincentium, quem quia Lirini aliquantisper egit, eundem nonnulli putant cum inclyto illo scriptore, cui Lirinensis cognomen quasi proprium adhaesit. Anno 419. vxorem duxit Pimeniolam sororem Hilarii Arelatensis. Sed vitae solitariae desiderio pellectus, quae erat tum probissimorum et fortunatissimorum hominum in Gallia aemulatio, Lirinum insulam ingressus est, vt, quod de vniuersa ista monachorum congregatione praedicat Hilarius, totum se coelestibus studiis manciparet. Hinc ad Trecensem ecclesiam regendam euocatus fuit anno circiter 427. et vix biennio in episcopatu peracto dignus iudicatus est a patribus Gallicanis in magno synodo

congregatis, qui Germano auunculo in Britanniam ad profligandam haerefim Pelagianam deftinato comes et focius adiungeretur. Subiit hanc legationem anno 429. annoque infequente in Galliam et ad ecclefiam fuam reuerfus, quinquaginta duos annos in ifto praefulatu confummauit, denique obiit anno 479.

§. 2. Scripta Duae fuperfunt huius antiftitis epiftolae, *altera* fuo et Euphronii Auguftodunenfis Epifcopi nomine *ad Talafium Epifcopum Andegauenfem*, de tribus quibus vtrumque ille confuluerat momentis, nempe *de vigiliis natalis Domini, epiphaniae et pafchae: de bigamis: et de iis, qui coniugati affumuntur;* fcr. poft a. 443, *altera ad Sidonium Apollinarem*, qua illi epifcopatum Claromontanum gratulatur, fcr. a. 471, epifcopatus anno XLV.

§. 3. Editiones. Priorem edidit *Sirmondus* in *Conciliis Galliae*, vnde in alias deinceps Conciliorum Collectiones tranfiit; pofteriorem euulgauit *Dacherius*. Vtramque iunctim dedit *Gallandius*. Vbi fingula quaerenda fint, docebit fequens indiculus.

SAEC. XVII.

1629.

Parifiis. fol. Epiftola Sanctorum Epifcoporum Lupi Tricaffini et Euphronii Auguftodunenfis ad Talafium Epifcopum Andegauenfem; in *Iac. Sirmondi Conciliis Galliae T. I. pag.* 122.

Varia editori huius epiftolae obtigerant exemplaria. Scriptam exiftimat non multo poft Concilium Andegauenfe, ad recentem fcilicet, qui in eodem concilio ordinatus effet epifcopum. Animaduertit praeterea, mentionem eius fieri in antiqua Collectione Canonum Bibliothecae S. Germani Parifienfis. Sed

Sed legendae ſunt notae poſtumae eiuſdem Sirmondi et obſeruatio ad Synodum Andegauenſem.

1661.

Pariſiis. 4. Lupi Epiſtola ad Papam Sidonium; in *Spicilegio vet. aliquot. Scriptorum Lucae Dacherii T.* V. in *Appendice ad Miſcellanea Epiſtolarum pagg.* 579. 80. in ſecunda editione a. 1717. *fol. T.* III. *pagg.* 302. 303. Acceperat eam cum quatuor aliis Dacherii a Beniamino Vignerio, Hieronymi fratre, ex ſchedis eiuſdem.

1666.

Lutetiae Pariſiorum. fol. Epiſtola Lupi Trecenſis ad Sidonium Auernorum Epiſcopum; in *Petri Delalande Supplementis Concil. ant. Galliae a Iac. Sirmondo editorum. pagg.* 35. 36. cum nota editoris Supplementorum.

1672.

Lutetiae Pariſiorum. fol. Epiſtola SS. Epiſcoporum Lupi Tricaſſini et Euphronii Auguſtodunenſis ad Talaſium Ep. Andeg. c. nota Sirmondi; in *Phil. Labbei et Gabr. Coſſartii Conciliis T.* IV. *pagg.* 148. 49. in ed. *Coletiana* T. V. *pag.* 71. Notae poſtumae Sirmondi a Labbeo additae ſunt in appendice ad hunc tomum.

SAEC. XVIII.

1714.

Pariſiis e Typogr. Regia. fol. Epiſtola SS. Epiſcoporum Lupi Tricaſſini etc. ad Talaſium; in *Harduini Conciliis Tomo* II. *pagg.* 791—93.

1773.

Venetiis. fol. S. Lupi Trecensis episcopi epistolae II. nimirum I. ad Talasium ep. Andeg. II. ad S. Sidonium ep. Auernensem; in *Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl.* ANDREAE GALLANDII *Tomo IX. pagg.* 516—518. In *Prolegomenis* de Lupo disseritur *cap.* XVIII.

1789.

Parisiis sumtib. Petri Didot fil. primog. fol. Epistola Tricassini et Euphronii Augustodunensis ad Talasium episc. Andegav; in nouissima *Concilior. Galliae collectione T.* I. *pagg.* 575—78.

30.

POSSIDIVS EPISC. CALAMENSIS,

§ 1. Vita. Afer, Augustini discipulus et familiaris, quo vix cariorem ille aut amantiorem sui habuit. Quippe ipse de se narrat Possidius *annis ferme XL. absque amara vlla dissensione familiariter ac dulciter cum Augustino vixisse,* nec minus honorificum est testimonium, quod Hipponensis episcopus de amico iuxta quam discipulo tulit in literis ad Memorem Capuanum episcopum Iuliani Eclanensis patrem, dum *nimis* inquit *ingratum ac ferreum fuit, vt te qui nos sic amas, hic sanctus Frater et collega noster Possidius, in quo nostram non paruam praesentiam reperies, vel non disceret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per ministerium nostrum non literis illis, quas variarum serui libidinum liberales vocant, sed dominico pane nutritus, quantum ei potuit per nostras angustias dispensari.* Quae quidem satis manifestant, quam arctum, quamue diuturnum inter eos fuerit vinculum. Vnde haud immerito censent, consona etiam amorum nota, adscriptum fuisse Possidium

dium ſocietati illi clericorum, quam Auguſtinus presbyter Hippone congregauerat et regulis monaſticis adſtrinxerat. Nec ſane improbabile videtur, illum ex eodem monaſterio ad epiſcopatum Calamae, oppidi Numidiae, non longe ab Hippone Regio diſtantis, eſſe euectum: id quod anno 397. poſt Megalii obitum accidit. In eo vero loco ſpatioſus ipſi aperiebatur campus ad eas dotes explicandas, quas Hipponenſis praeſulis inſtitutio aut conſuetudo in eo effinxerat et formarat, nec pauca ſeſe offerebant, quae communi amici conſilio gerenda eſſent, in quibuſue vel auctoritate vel adiutorio eius indigeret. Talia fere erant quae ſub initium muneris ſui cum ipſe tum eccleſia eius a paganis Calamenſibus patiebatur; mox item quae cum Donatiſtis occepit certamina. Quae cauſa cum non magis vniuerſae Africae eccleſiae communis quam Auguſtini propria eſſet, non poterat a Poſſidio leui ſtudio ſuſcipi. Itaque iam a. 404. Criſpinum Donatiſtarum apud Calamenſes Epiſcopum ad colloquium ſecum ineundum ſollicitauit, inuitumque coëgit et ſolertia ſua ſuperauit. Anno 410. vna cum tribus aliis epiſcopis a patribus Africanis Carthagine congregatis legatus miſſus eſt ad Honorium Aug. pro abrogatione legis in fauorem Donatiſtarum latae et ad obtinendam cum Donatiſtis collationem. Allectus fuit deinde a. 411. in Collatione cum Donatiſtis inter ſeptem actores partis catholicae actiſque eius ſubſcripſit. Interfuit etiam Conciliis Africanis ob Coeleſtii et Pelagii haereſim celebratis, vnaque cum aliis Numidiae epiſcopis ex concilio Mileuitano literas ad Innocentium Epiſcopum Romanum dedit. Ingruente tandem a. 430. Vandalorum ſaeuo per vniuerſas Africae prouincias exercitu et oppreſſa ab iiſdem Calama nutu quaſi divino impulſus fuit Poſſidius, vt Hipponem ſe conferret.

ferret. Vix enim eodem conceſſerat, cum et haec vrbs obſidione clauderetur atque Auguſtinus febre correptus decumberet et poſt paucos dies adſtante amico obdormiret. Poſt Auguſtini obitum rareſcit etiam Poſſidii memoria, niſi quod Proſper narrat in Chronico ad Conſ. Aetii II. et Sigiſuulti (a. 437.) Poſſidium cum Nouato et Seueriano Catholicis Epiſcopis Genſerico catholicam fidem Ariana impietate ſubuertere cupienti fortiter reſtitiſſe; ſed eodem meruiſſe vt eccleſiis ſuis priuaret et ciuitatibus pelleret. Vnde colligunt eundem capta ab Genſerico a. 439. Carthagine cum ingens Clericorum turba ex omni Africa eiiceretur, proſcriptum naufragioque expoſitum Neapolim perueniſſe atque adeo diem ſupremum in Italia clauſiſſe.

§. 2. Scripta. Duo extant Poſſidii ſcripta, digna amicitiae et amoris eius in Auguſtinum monumenta, *Vita Auguſtini*, et *Indiculus ſcriptorum eius.*

§. 3. Editiones. *Illa* ab inuente arte typographica omnibus fere operum et opuſculorum Auguſtini collectionibus praefigi conſueuit eaque via ad inſignem lectionum MSS. codicum copiam emendata a Maurinis patribus, ſeorſim denique nouo variarum lectionum ſubſidio recognita et notis non indoctis illuſtrata eſt *Joanne Salinaſio* Theologo Romano a. 1731. *Indiculus* ſcriptorum Auguſtini editus eſt primum a *Ioanne Vlimmerio* a. 1564. Migrauit pariter ab iſto tempore in varias Operum Auguſtini editiones et ex vetuſtis membranis caſtigatus eſt in Benedictinorum editione. Sed longe plenior et emendatior ex MS. Veronenſi prodiit Venetiis a. 1735. — In ſequenti indice nihil omiſſum eſt quod ad accuratiorem inſigniorum editionum notitiam conducit; ſingulorum vero

vero Auguſtini operum recenſionem nemo expectabit.

Saec. XIV.

1564.

Louanii apud Hieron. Wellaeum. 4. Poſſidii Calamenſis Epiſcopi Vita et indiculus Operum D. Auguſtini ex editione et cum ſcholiis marginalibus *Ioannis Vlimmerii;* cum *Sermonibus aliquot Auguſtini* ab eodem recens prolatis. Tota haec Vlimmerii opera translata eſt in editionem Baſileenſem Operum Auguſtini a. 1569.

1573.

Coloniae Agrippinae. fol. Vita Auguſtini epiſcopi — edita a Poſſidio primum eius diſcipulo poſtea Epiſcopo Calamenſi; in *Laur. Surii probatis SS. Vitis* ad diem XXVIII. Aug. *T.* IV. *pagg.* 933—47. In nouiſſima Colonienſi a. 1618. hoc menſe *pagg.* 302—309.

Saec. XVII.

1690.

Pariſiis apud Franc. Muguet. fol. S. Aurelii Auguſtini Hipp. Ep. Vita Auctore Calamenſi Epiſcopo, ipſius diſcipulo. *Item* Indiculus Librorum, Tractatuum et Epiſtolarum S. Auguſtini Hipp. Ep. editus cura Poſſidii E. C. ex variis codicibus MSS. emendata et cum lectionis diuerſitate in *P.* III. *Appendicis Tomi* X. *Opp. Auguſtini* ex ed. Benedictinorum. In ed. *Antverpienſi pagg.* 164—200. Clerici obſeruata in Poſſidium non tanti ſunt, vt aliquem ſollicitare poſſint. Nec vero Salinaſius de victoria ab eo reportata gloriari debet, quippe cuius omnia

omnis defenſio non ſolum ab ipſo, ſed aliis quoque iactata in ſolo conatu defecit.

SAEC. XVIII.

1731.

Romae typis Io. Zempel. 8. S. Aurelii Auguſtini Hipponenſis Epiſcopi Vita auctore S. Poſſidio Calamenſi Epiſcopo ad MSS. Codd. recenſita notiſque illuſtrata opera et ſtudio D. IOANNIS SALINAS *Neapolitani Can. Reg. Lat. ac Sac. Theol. Lect.* ad Reuerendiſſimum P. D. Aſcanium Vareſium Can. Reg. Lat. Abbatem Generalem. 2) *Ibidem eodem.* De Vita et rebus geſtis S. Poſſidii Calamenſis Epiſcopi Diſſertatio ex P. Auguſtini ſcriptis Eccleſiaſticiſque monumentis concinnata opera et ſtudio *D. Ioannis Salinas* etc.

Textum editor iuxta lectiones a PP. Maurinis ex codd. MSS. propoſitas et vetuſta exemplaria Vaticana a nemine ante adhibita recenſuit, varietates diligenter notauit notaſque et obſeruationes addidit, Benedictinorum aliorumque virorum doctorum copiis abunde ditatas. Arduum profecto non erat in tanta Auguſtini et de Auguſtino ſcriptorum copia et poſt tot tamque diuerſa circa res ab eo et per aeuum iſtud geſtas ſtudia, praeſertim vero poſt eruditiſſimum editorum Pariſienſium de vita eius Commentarium, notas non plane ineptas ad Poſſidium fundere. Atque hi ductores procul dubio Ioannem Salinaſium ſuis ipſius viribus alioquin minus alacrem, vt Vincentii Lirinenſis eodem anno ab eo eademque forma editi et Clementi XII. dedicati exemplo oſtendemus, mirifice ſuſtentarunt. Spoſponderat in praefatione, Auguſtini vitae ſe iuncturum eſſe Hugonis de S. Victore opuſculum de inſtitutione Nouitiorum vna cum auctoris hiſtoria; ſed mutauit poſtea

ea consilium et loco eius, separatim tamen, exscribi fecit Dissertationem *de vita et rebus gestis Possidii* amplam sane et non indoctam; quo magis mirari subit, qui tam sero in eam cogitationem auctor sit adductus. Cf. *N. Acta Erudit. Lips.* a. 1734. *pagg.* 18—21.

1735.

Venetiis ...... Possidii — indiculus scriptorum S. Augustini — vulgato auctior ex vetustissimo MS. codice Veronensi; cum *duabus Augustini* Epistolis in Gottwicensi Austriae Abbatia recens repertis. *Mansius ad Fabric. Bibl. M. et Inf. Lat.* Alibi laudatam non inueni, adeo vt, quae priora sint, posterioraue in hac editione prorsus ignorem.

1743.

Antverpiae apud Bern. Alb. van der Plassche. fol. S. Augustini Vitae Pars Secunda, praesertim ab anno trigesimo tertio aetatis vsque ad obitum auctore S. Possidio Sancti Doctoris discipulo eiusque per annos fere quadraginta Contubernali. Ex editione Romana a. 1731. collata cum vetusto MS. codice. Accedit Indiculus Scriptorum Augustini eodem Auctore; in *Actis Sanctorum Antverpiensibus* mensis Augusti *Tomo VI. pagg.* 427—460. *Secunda Vitae Pars* audit Possidii opera h. l. propterea, quod ei praemittuntur *Confessiones Augustinianae*, quibus Bollandistae titulum *prioris partis* Vitae Augustini posuerunt. Accedunt singulis sectionibus *annotata* docte et sobrie scripta.

1768.

Augustae Vindelicorum apud Fratres Veith. 8. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Vita auctore S. Possidio Calamensi Episcopo ad MSS. codd. recen-

recensita, notisque illustrata opera et studio *D. Ioannis Salinas* Neap. Can. Reg. Congr. Lat. Accessit *Michaëlis* III. ad exemptas Insulas Wengenses Cann. Regg. Vlmae Sueuorum Praelati, S. Caes. ac Cath. Mai. Consiliarii et Sacellani perpetui Disquisitio Critica de variis Gestis, Dictis ac Visionibus S. Augustino falso aut minus solide tributis. — In posteriori dissertatione multarum de Augustino fabularum origo docte ac sagaciter ostenditur.

VERSIONES.

1742.

In Venezia per Pietro Bassaglia e Francesco Hertzhauser. 4. Vita di S. Aurelio Agostino — scritta da S. Possidio Vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' Autore Anonimo col testo latino; in limine Operis Augustini *de Ciuitate Dei*, *latine* iuxta quam *italice* ex antiqua anonymi auctoris, sed quem vulgo Iacobum Passauantium putant, interpretatione duobus voluminibus h. l. et a. editi.

1764.

In Milano presso Antonio. Agnelli. 8. Vita di S. Aurelio Agostino Vescovo d'Ippona Dottore di S. Chiesa scritta da S. Possidio Vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' Autore Anonimo; in questa seconda edizione ridotta secondo il Testo Latino de' migliori Codici manoscritti, accresciuta di alcune Note, e dedicata all' illustrissimo Signore D. Antonio Fissiraga, Dottor di Collegio, Decurione, et Oratore emerito della Città di Lodi.

Editor *F. Romualdus Maria de S. Gaetano* Augustinianus Excalceatus Mediolanensis versionem superioris editionis, sed ad nouissimae recensionis textum refictam, ipso textu latino omisso excudi curavit.

vit. Notas, quas adſperſit, ingenue fatetur non ſibi deberi, ſed e *Benedictinorum*, *Salinaſii*, *Caeſaris Benuenuti* et *Laurentii Berti* (Vitae Auguſtinianae ſcriptoris) notis aut Commentariis eſſe ſelectas.

CODICES: I. *Vitae Auguſtini*: *Benedictinorum*; ſex, nempe *duo Floriacenſes*, *Germanenſis*, *Vedaſtinus*, *Foſſatenſis* ac *Ciſtercienſis*. Ex his larga prouenit variantium lectionum copia. Nec vero pauciores ex *quinque MSS.* quos *Salinaſius* in vſum vocauit, quorum *duo* quidem extabant in *Bibl. Reginae Suecorum* ſub *num.* 541. et 1025., tres vero alios ex *Vaticana* nactus erat, ſignatos 1188. 1190. et 1191. His tandem omnibus accenſeri debet exemplar *MS. Muſei Societatis Ieſu Antverpiae*, quod *Bollandiſtae* notant ſignatum fuiſſe P. MS. 5. et vetuſtiſſimum dicunt.

II. *Indicis Operum Auguſtini*: primae editionis; *MS. Bibliothecae Abbatiae Villarienſis*, ex quo eum primus excudit *Vlimmerius*. *Benedictini* eoſdem adhibuerunt quos in Vita Auguſtini codices. Nouiſſima tandem editio *manuſcripto Veronenſi* debetur.

31.

HILARIVS ARELATENSIS,

Gallus, clarus genere educatuſque liberaliter, iuvenis hortante Honorato Lirinenſium Monachorum Abbate cognationem ſuam ab eaque pendentia ſaeculi commoda deſeruit vitaeque monaſticae eodem duce et auſpice ſe addixit, vnice intentus magiſtri huius exemplum in ſe effingere menteque et animo referre. Itaque quamdiu ille Lirino praeeſſet, ſemper ei adhaeſit eiuſque inſtitutionem ſectabatur, euo- §. 1. Vita.

catum deinde anno 426. ad ecclesiae Arelatensis regimen eodem comitatus est, mox tamen ad insulam suam rediit, nec ab ea prius recessit quam coenobitae otium cum episcopali cura ipsi esset permutandum. Mortuo enim Honorato, in eius locum suffectus est Hilarius ineunte anno 429. Arelatensis autem episcopatus vt erat in Ecclesia Gallicana, a Patrocli maxime aetate, cui Romanae sedis fauore iura metropolitica in Viennensem etiam et Narbonensem prouinciam cesserant, principale honoris fastigium, ita non poterat virtutes, si quae in eo erant episcopo dignae, non conspicuas reddere et late propagare. Hinc magna apud omnes non intra Gallias modo vitae eius commendatio et post mortem etiam culta memoria. At idem locus et magnarum ipsi molestiarum et grauis moeroris causa fuit. Nam cum anno circiter 444. Chelidonium quendam Vesontionensem Episcopum, a plebe sua coram eo accusatum causa in Synodo quadam desultorie vt videtur cognita, communi sententia deposuisset, is vero Romam expetens, iniusto se rigore condemnatum esse apud Leonem episcopum esset conquestus, Hilarius illico quidem ipse Romam contendit Leonique se praesentauit, ita tamen, vt *ad officia, non ad caussam venisse* libere significaret. Sed cum totam causam ab Episcopo Romano retractari, seque ipsum tanquam reum iniusti iudicii habitum cerneret, neque ea quae a Chelidonio pro innocentia sua prolata essent documenta vel solus euertere posset, vel redarguere, iudicii ordinem indignatus, apud animum sustineret, e contrario vero multa liberius et incautius locutus esset quam iam tum Romani Episcopi ambitio et non amplius dubia potestas ferret, neque adeo anceps esse poterat, in quam partem Leonis sententia inclinatura esset: inscio Leone Roma

ma diſceſſit et Arelatum repetiit. Mox tamen, vt vitae eius auctor ſcribit, *totum ſe ad placandum eius animum inclinata humilitate conuertit, miſſo primitus ſancto Rauennio tunc presbytero, poſtmodum ipſius ſucceſſore, dein Nectario et Conſtantio praecipuis ſacerdotibus.* Sed fruſtra. Lata pridem erat ſententia, abſolutus Romae Chelidonius, remotumque iudicium ab Hilario in hac cauſa prolatum, et ne impune ferret ſuam erga ſedem Apoſtolicam audaciam, non ſolum ademta eſt ei et Viennenſi interim epiſcopo reddita metropolitica in Viennenſem prouinciam poteſtas, ſed omnino huius poteſtatis exercitio ſpoliatus eſt, traducto in conuocandis diuerſarum prouinciarum Synodis iure in antiquiorem epiſcopum Leontium. Atque haec inſuper imperiali auctoritate roborari et executioni mandari Leo curauerat, in quo edicto Imperatorum Theodoſii et Valentiniani III. d. VIII. Iul. Valentiniano A. VI. et Nonio V. V. C. Coſſ. (a. 445.) inter alia praeceptum fuit, *vt Epiſcopis Gallicanis omnibuſque pro lege eſſet, quidquid apoſtolicae ſedis auctoritas ſanxiſſet: ita vt quiſquis Epiſcoporum ad iudicium Romani antiſtitis euocatus venire neglexiſſet per moderatorem eiuſdem prouinciae adeſſe cogeretur.* Obiit Hilarius non multo poſt anno 449.

Diuerſa maxime de Hilario eiuſque cum Romano epiſcopo lite recentiorum ſcriptorum ſunt iudicia, prout magis minuſue ſcilicet Romanae Curiae illi fauerent, aut animis in eam eſſent infenſioribus. Magna ſane Hilarii apud omnes temporum iſtorum aequales fuit exiſtimatio; eximiis eum laudibus condecorat vitae eius ſcriptor ipſeque Leo M. mortuum *ſanctae memoriae papam* vocat. Superſtitioſi itaque Romanae ſedis iurium defenſores negant aliter haec cum iſta eius erga pontificem temeritate conciliari

posse, nisi serio poenitentiam egisset eaque veniam apud illum impetrasset. Contra obtrectatores Romanae auctoritatis nihil aliud egisse eum existimant, quam quod ecclesiae suae iuribus deberet, nec ius causae eius defuisse, nec prudentiam ipsi in ea defendenda. Quid? quod contendunt, Hilarium nullam plane Episcopi Romani in ecclesia Gallicana auctoritatem agnouisse, propterea iudicium eius detrectasse et spreta eius sententia ad vitae finem vsque metropolitae iura in utraque exercuisse prouincia. Hoc fuit quoque *Paschasii Quesnelli* consilium in *apologia*, quam occasione editionis Operum Leonis M. *pro Hilario* conscripsit, in qua non minus episcopi Romani auctoritatem eleuare, quam Hilarii gesta ac virtutes, fortitudinem scilicet in defendendis ecclesiae suae iuribus, mitem animum et pacis studiosum, constantiam et in officio suo perseuerantiam Leonis minis inconcussam extollere studet. Sed quidquid ille disputet, prudentiam non possum in Hilario agnoscere, nec omnino vllum ex gestis eius constans consilium elucet. Quin nec ea, quibus episcopi Romani tunc temporis in Gallicana ecclesia potestatem Quesnellus oppugnat, ita sunt comparata, vt non in multis aduersariis eius nouissimis Balleriniis, quamvis Romanae curiae deditis, accedere quam cum illo sapere malis.

Porro Hilarium cum multis aliis Galliae episcopis minime probasse Augustini recentem tunc de Praedestinatione et Gratia opinionem, ex Prospero discimus *). Hinc orta est de Semipelagianismo eius quaestio, leuiuscula quidem, sed serio a doctis etiam

*) In *Epistola ad Augustinum*, si lectio certa. Fuerunt enim, qui Hilarii nomen in eo loco censerent irreptitium. Vid. *Oudinus cap.* I. *pag.* 1224.

etiam viris tractata, et in qua idem Queſnellus graviter hallucinatus eſt. Cf. *Oudinus* in *Diſſ. de Hilario Arelat. cap.* III. *T.* I. *pagg.* 1227. 28.

Honoratus vel quiſquis fuerit auctor Vitae Hilarii ſequentia recenſet eius ſcripta: *Vitam* ſcilicet *Honorati Antiſtitis*, *Homilias in totius anni feſtiuitates*, *Symboli expoſitionem*, *Epiſtolarum* magnum numerum et *Verſus*. Ex his ſuperſunt hodie certa et *genuina* ſolummodo: 1. *Vita ſancti Honorati Arelatenſis Epiſcopi* et 2) *Epiſtola ad Eucherium Epiſcopum Lugdunenſem*. *Interciderunt* reliqua, niſi forte ex Homiliis quaedam reſtent inter Homilias ſub Euſebii Emeſeni vel Gallicani nomine vulgatas. Oudinus quidem, qui vnius omnes autoris eſſe ſibi perſuaſerat, easdem ad Hilarium ſpectare olim exiſtimabat, praeter alia argumenta ſecutus auctoritates VV. DD. praeſertim Cumdii et Moſani editorum Bibliothecae Concionatoriae, ſed re attentius perpenſa cenſuit, nullatenus eas illi conuenire poſſe; immo auctoris eſſe, qui certo poſt Concilium Chalcedonenſe a. 451. celebratum et damnatum Eutychen vixerit *). §. 2. Scripta

Sed hoc non impedit, quo minus vera ſit, quam Combefiſius et non pauci cum eodem viri docti aluerunt, ſententia, collectionem cenſentes ex diuerſis Arelatenſis praeſertim et Lugdunenſis prouinciarum

 et

*) Multi ſunt de hiſce homiliis, *Baronius*, qui Eucherio vindicare conatus eſt, ad a. 441. *Annalium* et in *Comm. ad Martyrologium* Romanum ad d. XVI. Nouembris, *Combefiſius*, *Labbeus*, *Dupinius*, *Tillemontius*, ſed omnium diligentiſſime quaeſtionem de auctore eorum tractauit *Oudinus* *T.* I. *pagg.* 390—425. Cf. *Fabric. Bibl. M. et Inf. Lat.* v. *Euſebius Emeſenus*.

et ciuitatum Concionatoribus delectam, quae inter multas aliorum Hilarii quoque nonnullas homilias contineret.

Tribuuntur porro Hilario *poëmata* nonnulla versu hexametro condita, veluti *Poëma de septem fratribus Maccabaeis ab Antiocho Epiphane interfectis*, quod alias sub *Victorini Afri* nomine circumferri solet, *Carmen de prouidentia Dei* et *Carmen in Genesin ad Leonem Papam*, de quibus eruditorum sententiae longissime inuicem distant, Codicum in his nulla est auctoritas, quippe in quibus constanter tertium ad Leonem Carmen, *Hilario Pictauiensi* tribuitur, cui idem asseruerunt PP. Maurini in editione Operum Hilarii istius. Oudinus tamen propter eorumdem testimonium, nullus dubitat, quin Arelatensis verus auctor sit carminis *de Maccabaeis*, sicut de altero *de prouidentia* arripit sententiam Norisii, ex vestigiis Semipelagianismi, quae in eo sibi deprehendere visus est, Hilario Arelatensi illud adiudicantis. Quippe existimabat ille Prosperum in poëmate *de ingratis* hocce carmen sibi refutandum sumsisse. Sed dudum istam opinionem diluerunt Antelmius et nouissimus editor Prosperi Aquitani Operum. Salinasius autem exmentione incursionis Vandalorum Gothorumque colligit scriptum illud esse circa annum 416. adeoque ab Hilario vixdum quindecim annos nato proficisci haud potuisse. De reliquis duobus licet definire nihil ausus sit, verosimile tamen censet, auctorem eorum esse Hilarium. Sed rectius fortasse statuunt, quibus nullum omnino ad Hilarium nostrum pertinere videtur, in quorum numero sunt diligentissimi atque acutissimi *auctores Historiae Litterariae Galliae*.

Superest denique *narratio de Miraculo* a *B. Genesio martyre* perpatrato, Hilario Arelatensi pariter tam

tam in codicibus nonnullis quam doctorum virorum, Benedictinorum in primis in laudata *Hiſtoria Literaria Galliae*, ſuffragio tributa. Sed hanc quoque plurimi cum Queſnello alienam ab Hilario aeſtimant.

Denique manifeſto non huius, ſed alius Hilarii, Proſperi familiaris, vel duorum etiam, vtriuſque vero Auguſtinianae de Gratia opinionis defenſorum, ſunt *Epiſtolae* duae *ad Auguſtinum* de hoc argumento directae.

Ex genuinis Hilarii ſcriptis primum edita eſt *Vita S. Honorati* a *Genebrardo Pariſiis* 1578., vnde eam ſuſcepit *Surius*. Non multo poſt eandem ex Mss. Lirinenſibus produxit *Vincentius Barralis*, quem ſecutus eſt *Bollandus* ita quidem, vt et ipſe mss. exemplaria conferret. Succeſſit *Queſnelli* recenſio ex Bollandi textu et mss. Aretalenſibus formata, quam in pleriſque deſerit nouiſſimus editor *Ioannes Salinaſius*. *Epiſtola ad Eucherium* prima vice, ni fallor, prodiit in *Chronologia Lirinenſi*; mox inſerta eſt in *Bibl. PP. Colon.* et *Lugdunenſem* et apud *Queſnellum* et in nouiſſima editione a. 1731. recuſa. Quae quidem omnia ob oculos ponet ſequens indiculus, a quo ea, quae dubiae ſunt exiſtimationis aut omnino falſo Hilario adſcribuntur, ſeiunximus, ſatis feciſſe deſiderio lectorum arbitrati, ſi ſuccincte monuerimus, vbi, et quo nomine occurrant. §. 3. Editiones.

Carmen de Macchabaeis editum eſt primum ſub *Victorini Afri* nomine a *Ioh. Sichardo* in *Antidoto contra omnes Haereſes* a. 1528. indeque in *Bibl. PP. Bigneanam* a. 1575. et in omnes ſequentes traductum, inſertum quoque (teſtibus Benedictinis in Hiſt. lit. Galliae) *Syllogae poëtarum Chriſt. Lugd.* a. 1605. *et Bibliothecae Floriacenſi Ioannis a Boſco T.* II. *p.* 198—210. *Carmen de prouidentia* frequen-

ter cum Operibus *Prosperi Aquitani* exscriptum est; Carmen *in Genesin* sub Hilarii Pictauiensis nomine emissum est primum a. *Lud. Miraeo*, cum *Opp. Hilarii Pict.* a. 1544. indeque in omnibus etiam nouissimis eorundem editionibus repetitum. Seorsim quoque edidit *Morellus Parisiis* apud *Guillot.* a. 1559. 4. Mox a. 1560. Parisiis iterum in 8. prodiit. cum *Claudii Victoris* aliorumque carminibus in Genesin, et eodem anno *Antverpiae* cum poëmatibus *Paulini Nolani* curante Pulmanno; porro receptum fuit a. *Ge. Fabricio* inter *Poëtas Christianos* et in *Bibliothecas Patrum* et singulari commentario illustratum a *Io. Weitzio*, *Francof.* 1625. 8.

Miraculum Genesii prodiit apud *Surium* et *Bollandistas* ad diem XXV. Augusti.

De *Epistolis* duabus *ad Augustinum* infra dicetur. *Homilias* denique, quas vniuerse a nonnullis Hilario tributas, ex parte vero ipsius esse innuimus, non semel editae fuerunt; sed postquam primum prodierant *Homiliae X ad Monachos*, Coloniae 1531. 12. iunctae illis sunt *Homiliae XLVI. ad populum Eusebii Emeseni* nomine a. *Io. Gagneio Parisiis* 1547. 8. eaedemque postea recusae sunt *Antverpiae* 1555. et *Parisiis* 1561. et post *Andreae Schotti* recensionem *in Tomo V. Bibl. PP. Colon. A.* 1618. et T. VI. *Lugdunensis* 1677. a *Cumdio* et *Mosano* Hilarii nomine, a *Combefisio* vero tamquam diuersorum auctorum opera in *Bibliothecam Concionatoriam* traductae.

Saec. XVI.

1578.

Parisiis apud Aegidium Gorbinum 8. D. Hilarii Arelatensis Episcopi de S. Honorato Oratio funebris et D. Eucherii Lugdunensis Episcopi de Laudibus Eremi, nunc primum e Lirinensi Bibliotheca pro-

producti. Cf. *Eucherius Cat. Bibl. Reg. Paris. T. I. p.* 383. *et* 364. num. 465. addit *Fausti Regiensis Episcopi Instructionem ad Monachos*, quae sane inest in hoc libro, non item in titulo significatur, vt docet Sancassanus in *Cont. Bibl. Vol. Io. Cinelli.*

1613.

Lugduni 4. Sermo luculentus sancti Hilarii Archiepiscopi Arelatensis de Vita sancti Honorati eius praedecessoris et primi fundatoris sacri Monasterii Lerinensis, item Epistola eius ad Eucherium; in *Chronologia Sanctorum Insulae Lerinensis* auctore *Vincentio Barrali pagg.* 1—15. et 126.

1618.

Coloniae Agr. sumt. Ant. Hierati. fol. S. Hilarii Aretalensis opuscula, *id est* Epistola ad Eucherium, epistola ad Augustinum et Carmen de Genesi; in *M. Bibl. PP. T. V. P. II.*

Coloniae Agr. fol. Sermo S. Hilarii Ep. Arelatensis de Vita et morte beatissimi Honorati Patris praecipui monachorum Lirinensium et Episcopi Arelatensis; in *Vitis SS. Laur. Surii* ed. postremae, ad diem XVI. Ianuarii *pagg.* 252—58.

1643.

Antverpiae apud Io. Meursium. fol. De Vita S. Honorati Sermo S. Hilarii Episc. Arelatensis, in *Actis SS.* Io. *Bollandi mens. Ianuarii* T. II. *pagg.* 11—24. a. Recensita est ad editiones Surii et Barralis et Mss. S. Mariae de Ripatorio et Preudhomii Canonici Cameracensis, illustrataque marginalibus, locis biblicis et praemonitione.

1673.

Parisiis apud Seb. Cramoisy. 12. S. Hilarii Arelatensis Vita St. Honorati, cum *Eucherii Lugdunensis* libris *de laude eremi et contemptu mundi*, quibus tribus opusculis appositus est titulus *Via ad aeternitatem*; cf. *Eucherius Lugdunensis.*

1675.

Lutetiae Parisiorum sumtibus Io. Bapt. Coignard. 4. S. Hilarii Arelatensis Episcopi Opuscula, Vita et Apologia, seu, vt interior titulus habet, S. *Hilarii Arel. Vita, et quod superest Opusculorum eiusdem, cum excusis Codicibus et Manuscripto sanctae Arelatensis Ecclesiae collata a Paschasio Quesnello; ad calcem Operum Leonis M.* ab eo editorum T. I. *pagg.* 729—776.

In hisce opusculis Quesnellus nihil complexus est praeterquam *Vitam Honorati* ad Codicem Arelatensem et Bollandianam editionem relectam, *Metrum in Genesin* et *Epistolam* ad *Eucherium Lugdunensem. Narrationem de Miraculis Genesii*, quae apud Surium Hilarii nomine decorata legitur, ab eius facundia abhorrere scribit et potius Honorati Massiliensis stylum redolere. *Apologia pro S. Hilario* et *Ecclesiae Arelatensis iuribus antiquis* inter Dissertationes Leonis Operibus Tomo secundo adiunctas est *quinta*, spectatque ad *Epistolam Leonis* X. (al. XXXXIX.) *ad Episcopos Viennensis Provinciae.*

1677.

Lugduni apud Anissonios fol. S. Hilarii Arelatensis Opuscula, videlicet Epistola ad Eucherium, Epistola breuis ad Augustinum, historia Geneseos heroi-

heroico carmine descripta; in *Bibl. Max. PP. T.* VII. *pagg.* 1228—30.

1700.

Lugduni apud Ioannem Certe fol. S. Hilarii Arelatensis Episcopi Vita, Opuscula et Apologia; cum *Leonis M. Operibus* edidit *Pasch. Quesnellus T.* I. *pagg.* 361—86.

SAEC. XVIII.

1731.

Romae typis Io. Zempel 8. S. Hilarii Arelatensis Episcopi Opuscula ad Mss. cod. insignioresque editiones recensita ac notis illustrata a D. IO. SALINAS *Neapolitano* etc. cum *Vincentio Lirinensi.*

Genuina Hilarii scripta ab iis, quae fide minus explorata aut falso illi tribuuntur, secreuit. Ad illa *duo* tantum pertinere existimauit, *Honorati Vitam* scilicet et *Epistolam ad Eucherium;* ex altera classe tria exscribi fecit, *Metrum in Genesin, Carmen de Fratribus Macchabaeis*, quae duo recte Hilario Arelatensi adiudicari existimat, et *Genesii Miraculum.*

Textus Vitae Honorati pro fundamento habet recensionem Bollandainam; raro lectiones Quesnelli admissae sunt. Consuluit et ipse quidem Salinasius Codices Mss. Bibliothecae Reginae Suecorum n. 645. et 1025. antiquos et optimae notae, sed magis ad tuendas Bollandianas lectiones quam nouas inuehendas. Testatur enim mss. auctoritate aliisque de caussis parce et verecunde loca quaedam se restituisse feliciter Bollandi sagacitate correcta, deformataque verius quam emendata in sequentibus editionibus. Nec voluit capitum numerorumque distinctionem a Bollando inuectam turbare, ne citationum varietate lectores

ctores ſcriptoresque inutiliter fatigarentur. Plura etiam ad notas obſeruationesque, quarum quidem ſatis copioſa materia iam a Ioanne Barrali parata fuerat, Bollandus contulit. Quod attinet ad Epiſtolam ad Eucherium, et eam codicis ms. ope recenſuiſſe et emendaſſe profitetur Salinaſius, ſicuti ea, quae ab his ſecreuiſſe eum ſignificauimus, ad optimarum editionum, quales ſunt *Weitzii*, *Queſnelli*, *PP. Maurinorum* et *Rosweydi*, fidem repraeſentauit.

Carmen de Prouidentia, quod ullo ſpecioſo argumento Hilario tribui negat, daturus erat in Appendice ad Diſſertationem, quam meditabatur Apologeticam, in qua praeter alia et huius carminis doctrinam curioſius examinare conſtituerat.

32.

CAPREOLUS EP. CARTHAG.,

§. 1. Vita. Afer, vir doctus et latae famae, ſucceſſit Aurelio in epiſcopali ſede Carthaginenſi a. 430. cum omnis paene Africa a Vandalis obſeſſa eſſet et miſere affligeretur. In qua communi prouinciarum et eccleſiae calamitate excepit litteras Theodoſii imperatoris ad Auguſtinum, qui interea ex viuis exceſſerat, Synodi Epheſinae cauſa directas, et ſynodum quidem conuenientem cogere tentauit, a qua legatio Epheſum deſtinaretur; ſed cum omnis conueniendi via epiſcopis per Africae ambitum procul inuicem remotis propter effuſos vndique hoſtes et agros longe lateque deſolatos eſſet praecluſa, contentus eſſe debuit, diaconum ſuum Beſulam cum excuſationis ſeu lamentationis litteris Epheſum mittere, et praeſentes epiſcopos rogare, vt nouas et eccleſiaſticis auribus antea inuſitatas doctrinas profligarent et plane de medio tollerent. Non multum poſt damnatum in Concilio

cilio Epheſino Neſtorium Vitalis quidam et Conſtantius ſeu Tonantius per literas ex vltima Hiſpania miſſas Capreolum conſuluerunt, quae recta teneret fides catholica *de vna Chriſti, veri Dei et hominis perſona aduerſus Neſtorium*, quibus prolixa doctaque epiſtola abunde ſatisfecit. Quando obierit Capreolus, non ſatis liquet. Fortaſſe paulo ante annum 439., quo Vandali Carthaginem expugnarunt*). Succeſſor eius fuit Quoduultdeus.

Superſunt duae *Epiſtolae*, quarum in vita eius mentionem fecimus, nempe vna *ad Synodum Epheſinam*, ſcr. a. 431. quae gr. et lat. exſtat**), altera, *de vna Chriſti veri Dei et hominis perſona contra recens damnatam haereſim Neſtorii* ad *Vitalem et Conſtantium*, ſcr. non multo poſt Epheſinum concilium. *Fragmentum* porro *Epiſtolae*, qua ſacrae Theodoſianae reſpondit, ſeruatum eſt apud Ferrandum et recitatum a *Gallandio*. Tillemontius ſuſpicabatur, *Sermonem de tempore Barbarico* (Vandalis Africam vaſtantibus), qui exſtat apud Auguſtinum, Tomo ſexto Operum ed. Amſt. *pagg.* 453. ſeqq. Capreolum aut Quoduultdeum, aut quemuis alium de eccleſia Carthaginenſi Presbyterum auctorem habere. § 2. Scripta.

Prior epiſtola reperitur inter Acta Concilii Epheſini Actionis I. et cum iisdem diuerſis vicibus edita eſt; *altera* mutila primum a *Baronio* ad a. 431. prolata fuit, mox integram exhibuit *Iacobus Sirmondus* in *Opuſculis quorund. Vet. Theol. Pariſiis* 1631. indeque poſt varias editiones vtraque *ab Andrea Gallandio* § 3. Editiones.

*) *Gallandi* ad *T.* IX. *Bibl. PP. Prolegg. p.* 31.

**) Fragmenta ex hac epiſtola, ſed ex alia latinitate exſtant apud *Ferrandum* in epiſtola ad Pelagium et Anatolium.

dio recepta eſt in *Bibliothecam Patrum* notisque et variis lectionibus illuſtrata. Plura diſcas ex ſequenti indiculo.

Saec. XVI.

1576.

Ingolſtadii 4. Capreoli — epiſtola ad ſacram ſynodum Epheſinam; *inter Acta Concilii Epheſini* edita opera *Theod. Peltani* Soc. Ieſ. *pagg.* 375—77.

1594.

Romae fol. Capreoli — Epiſtola ad Concilium Epheſinum, *Latine;* in *Annalibus C. Baronii Tomo* V. *pagg.* 563. Recuſus eſt hic tomus in *eadem* officina a. 1607. pagina plane conſona. Auctior vero eſt editio a. 1624.

Saec. XVII.

1608.

Romae ex Typogr. Vat. fol. Capreoli — epiſtola ad ſanctam ſynodum per Beſulam diaconum miſſa, gr. et lat.; in *Conciliis general. eccleſiae catholicae Pauli V. P. M. auctoritate*, gr. et lat. *editis* T. I. *pagg.* 364—66.

1624.

Coloniae Agripp. ſumpt. Ant. Hierati fol. Capreoli Epiſcopi Carthag. epiſtola ad Concilium Epheſinum, *latine:* item ad Vitalem et Tonantium in fine manca; in *C. Baronii Annalium* editione, *ab ipſo auctore ante obitum recognita* et *aucta Tom. V.* a. et 431, *num. XXIV.* et XXVIII. *pagg.* 634—38. in editione *Manſiana (Lucae 1741.)* extat Tomo VII. *pagg* 358—62.

1630.

1630.

Parisiis apud Seb. Cramoisy 8. Capreoli Episcopi Carthag. epistola de vna Christi veri Dei et hominis persona, contra recens damnatam haeresin Nestorii, *integra*, *praeuia* epistola Seruorum Dei Vitalis et Constantii ad Capreolum, ex *Codice Herivallensi* edita a Iac. Sirmondo inter *Opuscula Dogmatica Vet. quinque Scriptorum* num. II. *pagg.* 35—72. et postea inter *Varia Opuscula Sirmondi* (Paris. 1675. 4.) *T.* I. *pagg.* 40. et nouissime in *Operibus* eiusdem a. 1696. T. I. *pagg.* 36 :, *seqq.*

Constantii nomen ex codice laudato intulit Sirmondus, tametsi Tonantii, Baronii lectionem, veriorem putat.

1671.

Lutetiae Parisiorum fol. Epistola Seruorum Dei Vitalis et Constantii Spanorum ad S. Capreolum episcopum ecclesiae catholicae Carthaginis, et Capreoli rescriptum; in *Collectione Concilior. Phil. Labbei* et *Gabr. Cossartii* T. II. *pagg.* 1689—98. item Epistola eius ad Concilium Ephesinum Tomo III. pagg. 529—33.

1677.

Lugduni apud Anissonios. fol. Capreoli — epistola ad Vitalem et Constantium etc. in *Max. Bibl. PP. T.* VII. *pag.* 5. *sqq.*

1683.

Parisiis ex Typogr. Franc. Muguet. fol. Capreoli Episcopi Carth. epistola ad Synodum Ephesinam *latine;* in *Noua Collectione Concilior. Steph. Baluzii. T.* I. *pagg.* 477—79.

Saec. XVIII.

1715.

Parisiis ex Typogr. Reg. fol. Capreoli — epistola ad Synodum Ephesinam; *gr. et lat.* in *Conciliis Harduini* T. I. *pagg.* 1419—22.

1728.

Venetiis fol. Capreoli — Epistola ad Synodum Ephesinam (per Besulam Diaconum missa) Gr. Lat.; in *Conciliis Labbei* cur. *Coleti.* T. III. col. 1074. sq.

1760.

Florentiae fol. Capreoli — Epistola ad Synodum Ephesinam; Gr. lat.; in *Noua et ampliss. Concil. coll. Mansiana*, *Tomo IV. pagg.* 1207—1212.

1773.

Venetiis e Typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Capreoli Episcopi Carthaginensis Epistolae II. quarum altera gr. lat. ad Concilium Ephesinum, altera ad Vitalem et Tonantium Hispanos — *una* cum epistola Vitalis eiusdem et Tonantii ad Capreolum; in *Bibl. PP. Lat. et Vet. SS. Eccl. Andreae Gallandii*, Tomo IX. *pagg.* 490—96. De *Capreolo* huc pertinet *caput XVI. Prolegg. pagg.* XXX. XXXI.

1785.

Madriti apud Ioach. Ibarra 8. Capreoli Episcopi Carthaginensis Rescriptum (ad Vitalem et Constantium); in *Matthiae de Villanuño Summa Conciliorum Hispaniae T.* I. *pagg.* 168—182. Omissa est epistola duorum Hispanorum magno lectorum incommodo.

33.

URANIUS,

Presbyter, natione Gallus, Nolanae eccleſiae et Paulini Epiſcopi, vt videtur, diſcipulus. Paulino morienti adfuit eiusque Vitam et epiſcopatum hortante Pacato ad poſteros transmiſit. §. 1. Vita.

Hac ipſa *de Vita et Obitu Paulini Nolani* narratione locum inter ſcriptores Eccleſiaſticos meruit. §. 2. Scripta.

Protulit eam primus *Surius* ad diem XXII. Iunii; mox ex codice emendatiori edidit *Chiffletius*, ex vtrisque vero textum recognitum dederunt *Lebrunus* in editione *Operum Paulini* et *Bollandiſtae*, vt ſequentia teſtantur. §. 3. Editiones.

SAEC. XVI.

1572.

Coloniae Agripp. fol. Vita S. Paulini Nolani, authore Vranio presbytero, vt habet egregius Ms. codex; in *Vitis probatis SS.* LAUR. SURII *Tom.* II. *ad diem XXII. Iunii pagg.* 133—36. in ed. poſtrema *ibidem* facta a. 1618. *menſe Iun. pagg.* 285—87.

SAEC. XVII.

1672.

Divione 4. Vranii Presbyteri de obitu S. Paulini Nolenſis Epiſcopi ad Pacatum Epiſtola ex ms. codice Trecenſi emendatior ea quam edidit Surius; in *Pet. Franc. Chiffletii Paulino illuſtrato P.* II. *cap.* XXXVI. *pagg.* 222—229.

1685.

Pariſiis apud Ioannem Couterot etc. Vranii Presbyteri Epiſtola ad Pacatum de obitu S. Paulini

episcopi Nolani ex ms. codice Trecensi T. Chiffletii cura et ex edit. Surii cum *operibus S. Paulini* ex ed. *Lebrunii* T. II. *pagg.* 143—48. Adspersae sunt aliquot Lebrunii notulae.

SAEC. XVIII.

1736.

Veronae Typis Dionys. Ramanzini. fol. Vranii Presbyteri Epistola ad Pacatum de obitu S. Paulini Episcopi Nolani; ex ed. Surii et Chiffletii; cum *operibus S. Paulini* cur. *Muratorio* I. *Prolegg. pagg.* CXXVII—XXXII.

34.

XYSTUS s. SIXTUS EP. ROM. (h. n. III.),

§. 1. Vita. Ortu Romanus, Coelestino successit anno 432. ordinatus secundum Baronium XXVI. die Aprilis, Pagio iudice die XXIV. mensis Iulii. Hic dum adhuc in presbyterio constitutus esset, odio in Pelagium et Coelestium nomen suum inclytum fecit. Nam cum nescio quo pacto fama aliqua suborta esset, Xystum non solum Pelagii doctrinae fauere, sed ipsorum etiam Pelagianorum amicum ac patronum esse: adeo animo incensus est ad hanc calumniam diluendam, vt primus in Concilio Coelestii causa a. 418. habito anathema in eum pronuntiaret. Mox etiam literis ad Augustinum et Alypium scriptis doctrinam suam de gratia ita explicauit, vt ille sibi magnopere eam probari atque placere epistolis etiamnum superstitibus significaret. Quae omnia ei non potuerunt non prodesse ad consequendum summum ecclesiasticae dignitatis apicem. Contigit autem, vt in ipsa ordinatione eius adessent legati Cyrilli Alexandrini aliorumque episcoporum pacis in Oriente componendae causa ad praecessorem eius missi; quapropter eximie laeta-

laetatur in epiſtola ad Cyrillum de ordinatione ſua data. Cyrillo enim et Epheſini concilii placitis Coeleſtini exemplo fortiter adhaeſit fruſtraque ab iisdem eum alienare conati ſunt Eutherius Thyanenſis et Helladius Tarſenſis, epiſcopi, licet vere non minus quam grauiter ipſi ſcripſiſſent, Neſtorium aeque ac alios epiſcopos iniuſte eſſe damnatos, duodecim Cyrilli capitula blasphemam eſſe nouitatem vniuerſae ſcripturae contrariam, legitimasque et antiquas ſanctorum patrum traditiones anathematizantem, geſta illius concilii ſine ratione et legibus et ab ipſo principe reprobata omninoque Cyrilli effrenatam in illis fuiſſe licentiam. Tanto maius ipſi gaudium fuit mutatio Ioannis Antiocheni, qui ipſo Imperatore hortante tandem ſe ſententiae in Neſtorium prolatae aſſentire et Maximianum pro epiſcopo Conſtantionopolitano agnoſcere profeſſus erat. Inter extremas eius laudes referre ſolent, quod a Proſpero accepimus, eum Iuliani artes, quibus iterum in eccleſiae catholicae communionem irrepere conatus ſit, vigilantia ſua eluſiſſe. Obiit ex Baronii calculo die XXVIII. Martii, iuxta Pagium die XI. Auguſti, iuxta Couſtantium vero ſub exitum Iulii a. 440.

Epiſtolae eius ſuperſtites ſcriptae ſunt: I. et II. *ad* **2. Scripta.** *Cyrillum Alexandriae Epiſcopum*, ſcr. medio anno 432. Nonniſi ex interpretatione graeca nobis transmiſſae ſunt, latine Cotelerius vertit, qui etiam obſeruat, priorem, etſi ſoli Cyrillo inſcriptam, reuera encycliam fuiſſe. III. *Ad eundem*, ſcr. a. 433. IV. *ad Ioannem Epiſcopum Antiochenum*, ſcr. eodem anno. V. ad *Perigenem Corinthiorum Epiſcopum*, ſcr. a. 435. VI. *ad Synodum Theſſalonicae congregandam*, ſcr. vt et ſequens a. 435. VII. *ad Proclum Conſtantinopolitanum Epiſcopum*, ſcr. cum ſequenti a. 437. VIII. *ad totius Illyrici Epiſcopos.*

Deperditarum, quas tum ante pontificatum, tum eo durante scripsit, notitiam praebet Coustantius. Huic autem Xysto a Iacobo Salonio primum tributi sunt, post etiam a Ioanne Garnerio adiudicati, *libri tres, de diuitiis, de malis doctoribus* et *de operibus fidei*, et *de castitate*; sed fatendum est, eos coniectura magis, quam vllo probabili argumento niti. Idem vero Ioannes Garnerius admodum prolixa dissertatione ad Opera Marii Mercatoris id egit, vt libros *Hypomnesticωn* apud Augustinum in appendice Tomi X. ed. Benedictinorum vulgatos Xysto huic assereret. Sed refellit eum Natalis Alexander saec. V. *pagg.* 49. *sq.* *Gesta de Xysti purgatione et Polychronii Hierosolymitani episcopi accusatione, ipsius Xysti iussu collecta,* quae Petrus Crabbius in Conciliis a se editis primum euulgauit, non solum horrido ac barbaro sermone, sed innumeris etiam in historicam veritatem peccatis inficetum impostorem produnt. Coustantius ex eadem officina prodiisse suspicatur, qua Sinuessanae synodi sub Marcellino, Romanae sub Syluestro et Liberio gesta, de quibus suis ille locis acutissime et doctissime disseruit, procusa fuerint, nempe Symmachi papae temporibus et in gratiam iudicii, quod Romana synodus ineunte saeculo VI. de causa huius pontificis protulit. Itaque haec fraus longe Isidori Mercatoris imposturis est antiquior, qui tamen ipse minime otiosus fuit, sed Xysto III. affinxit *Epistolam ad Orientales*, cui et criminationis Bassi et purgationis Xysti fabulam inseruit, sed quidquid ibi disserit, illud ex vno Anastasio vulgato seu pontificali libro mutuatum esse monet Coustantius.

§. 3. Editiones. Ante *Baronium* nihil literarum genuinarum Xysti prostabat. Isidori foetum ediderat Merlinus et iterum

iterum *Crabbius*, fortaſſe in Romanam quoque Epiſtolarum Decretalium collectionem receptus fuit. Qua absoluta demum *duas* epiſtolas, III. ſcilicet et IV. e mss. exemplaribus Vaticanis nactus eſt *Antonius de Aquino* et cum *Baronio* communicauit, qui in *Annalibus* ad annum 433. eas propoſuit. Poſt longum ſatis interuallum *quatuor* nouas V. VI. VII. VIII. in iisdem Bibliothecae codicibus deprehendit *Lucas Holſtenius* easque luci dedit Card. Barberinius in *Collectione Bipartita Romana* ex ſchedis Holſtenii poſt obitum eius edita. Tandem reliquas *duas* inuenit *Cotelerius*, ſed graece tantum. Quocirca de ſuo ille in latinum vertit, et in *Monumentis Eccl. Graecae* imprimi curauit, easdemque repraeſentarunt *Baluzius* et *Harduinus*. Omnibus denique emaculandis et illuſtrandis manum admouit *Couſtantius*, quem ſequitur *Gallandius*.

Saec. XVI.

1523.

Pariſiis. fol. Sixti Papae decreta, i. e. *Epiſtola ad Orientales* ab Iſidoro Mercatore conficta; in *Iac. Merlini Conciliis T.* I.; editionis alterius (*Coloniae* a. 1530. *f.*) *folio* CXXXXVI. *b.*—CLXXXVII. *b.* et tertiae (Pariſiis 1535. 8.) *folio* CC. *b.*—CCI. *b.*

1538.

Coloniae apud Petrum Quentel. fol. Decreta Sixti Papae III. ſeu epiſtola ad orientales; in *Conciliis Petri Crabbe. T.* I. *fol.* CCCXVIII. *b.*—CCCXX. *a.* Item *Collectiones Sixti Papae de Expurgatione ſua, quas collegit impetitus a Mariniano et Baſſo, fol.* CCCXXI. *b.* CCCXXV. *b.*

Haec eſt prima editio *Expurgationis* illius *Xyſti* et Polychronii, quam Petrus Crabbius in duobus vetuſtis,

admodum mendosis ac deprauatis exemplaribus deprehendit. Quae cum horrida quadam barbarie ita inter se concordarent, vt diffiderent maxime verborum sententiarumque singularum varietate, ille non modo non indignum existimauit, vtriusque textum nulla facta mutatione duabus columnis repraesentare, sed vtriusque discrepantias etiam coniecturae ope componere et ad saniorem sensum politioremque orationem reducere nisus est. Atque haec, quam ipse conflauit narratio, medium inter vtrasque columnas locum occupat.

1589.

Parisiis fol. Sixti III. P. M. liber de diuitiis; Eiusdem epistola de malis doctoribus et operibus fide, et de iudicio futuro. Eiusdem liber de castitate ad quendam vere christianum; in *Bibl. PP. Bign.* secundae ed. *Tomo* V.

1591.

Romae. fol. Sixti Papae III. epistola ad Orientales, in *Collectione Epistolar. Decret. Pontif. Rom. Ant. Card. Carafae Tomo* I.

1594.

Romae e Typogr. Vat. fol. Sixti Papae III. Epistolae II. videlicet 1) *ad Cyrillum Alexandrinum* de amoto Nestorio et damnatis eius haeresibus, gratulatoria. 2) *ad Ioannem Antiochenum* eiusdem argumenti; ex Vaticano codice editae in *Baronii Annalibus* ad a. 433. *num.* XII. XVII. *Tomo* V. ed. *repetitae* a. 1607. pag. 635—37. *ed. Colon. Agr.* 1624. *pagg.* 718. 19. ed. *Mansiane T.* VII. 451—55. *Acta Expurgationis Sixti* iuxta mendosum exemplar habes ibidem *num.* XXXII. seq.

SAEC.

SAEC. XVII.

1606.

Coloniae Agripp. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Sixti Papae III. *in Conciliis Seu. Binii. T.* I. *fol.* 922—26. Nempe duae inſunt ex Baronio et *epiſtola ad Orientales. Acta Expurgationis* Sixti iuxta ed. Crabbei edita ſunt *fol.* 928. b.—929. b.

1618.

Coloniae Agr, fol. Sixti Papae III. liber de divitiis, malis doctoribus, et caſtitate; in *M. Bibl. PP. T. V. P. II.*

1644.

Pariſiis e Typogr. Regia. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Sixti Papae III. cum notis *Seu. Binii;* in *Coll. Regia Conciliorum T. VII. pagg.* 1—12.

1662.

Romae typis Iac. Dragondelli. 8. Xyſti Papae III. Epiſtolae IIII. e codd. Vaticanis recens erutae, videlicet. 1) *ad Perigenem Corinthiorum Epiſcopum.* 2) *ad uniuerſos Epiſcopos Synodo apud Theſſalonicam congregandos.* 3) *ad Proclum.* 4) *ad uniuerſos Epiſcopos per Illyricum conſiſtentes;* inter *Acta Synodi Rom.* ſub Bonifacio II. a *Luca Holſtenio* producta in *Collectione Bipart. Rom.* P. I. pag. 90. ſqq.

1644 et 1654.

Pariſiis fol. Sixti III. P. adſcriptus liber de diuitiis et epiſtola de malis doctoribus, operibus fidei et de iuditio futuro; item liber de caſtitate ad quendam vere Chriſtianum; in *Bibl. PP.* T. V.

1671.

Lutetiae Parisiorum fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Sixti Papae III. in *Conciliis Labbei* et *Coſſartii T. III.* videlicet 1) *ad Cyrillum* inter *Acta Conc. Epheſ. P.* III. cap. 41. *pagg.* 1175. E. 2) *ad Ioannem Antiochenum*, ibidem *pagg.* 1178. B. et iterum pagg. 1261. 62. 3) *ad Orientales*, *pagg.* 1263—65. Ibidem incipiunt *Acta Expurgationis*, *et accuſationis Polychronii* iuxta tres Crabbei editiones vsque ad *pagg.* 1283.

1677.

Lutetiae Parisiorum apud Franc. Muguet. 4. Xyſti Papae Romae, ſucceſſoris Coeleſtini, ad Cyrillum epiſtolae duae, ex Codice Ms. Colbertino recens editae graece cum latina verſione editoris *Ioh. Bapt. Cotelerii* in *Monum. Eccl. Gr.* T. I. *pagg.* 42—47. Incipit prior *Laetatus ſum*, alter *Gratiam habentes Deo.*

Lugduni. fol. Sixti III. P. M liber de diuitiis, liber de caſtitate, et epiſtola de malis doctoribus, quae perperam pridem eidem tribuuntur; in *Max. Bibl. PP. T.* VII.

1683.

Pariſiis apud Franc. Muguet. fol. Xyſti Papae epiſtolae II. ad Cyrillum a Cotelerio gr. et lat. editae; in *noua Conciliorum Collectione Stephani Baluzii* T. I. *pagg.* 657—62.

Saec. XVIII.

1715.

Pariſiis e typogr. Regia fol. Xyſti Papae III. epiſtolae III. *ad Cyrillum Alexandrinum*, quarum duae

duae posteriores gr. lat. a Cotelerio editae; et vna *ad Ioannem Antiochenum;* in *Harduini Conciliis* T. I. pagg. 1707—1714.

1721.

Parisiis fol. S. Xysti III. Papae, Epistolae et Decreta, vndiquaque collectae et chronologice ordinatae, insuper notis criticis et historicis et admonitionibus illustratae a *Petro Coustantio*, in *Epistolis Pontif. Rom.* T. I. *pagg.* 1229—72. Insertae sunt 1) post secundum, *Epistola Ioannis Antiocheni ad Xystum*, gr. lat. scr. circa a. 433. et ibidem 2) *epistola Eutherii Thyanensis episcopi et Helladii Tharsensis ad eundem*, scr. eodem anno. Accedit a *pagg.* 1273—80 *Notitia reliquorum scriptorum, quae ad Xystum attinent*, et in *Appendice* huius Tomi *Gesta Expurgationis Xysti* cum notis et admonitione *pagg.* 111—124. Atque in his omnis haec praestantissima *Coustantii* opera subsistit. Ex praefatione quidem discimus, magnam adhuc partem eius in mss. autographis b. autoris latere, et sperabamus, si non omnem laudati viri lucubrationem aliquis ex Congregatione Maurina foras daturus esset, fore tamen, vt in progressu operis splendidissimi, quod nuper Patres isti inchoauerant, collectionem dico omnium Galliae Conciliorum Sirmondiana longe auctiorem et ornatiorem, ea saltem Pontificum Romanorum monumenta, quae ad Gallicanam ecclesiam pertinent, quae sane nec pauca sunt, nec minimi momenti, Coustantii manu perpolita prodirent. Sed fefellerunt, immo abruperunt spem iucundissimam turbulentissima, in quae nunc Gallia incidit tempora.

1761.

Florentiae. fol. Vita, Epiſtolae et Decreta Sixti Papae III. in *Collectione ampliſſ. Concilior.* curante *Manſio* T. V. *pagg.* 1150—1156. Scilicet duae priores epiſtolae non hoc loco, ſed inter *Acta Concilii Epheſini* exſcriptae ſunt. Succedunt hic a *pag.* 1162. *Acta Expurgationis etc.*

1773.

Venetiis fol. S. Xyſti III. Papae Epiſtolae et Decreta, quibus nonnulla intexta ad eundem Sanctum Pontificem pertinentia ex editione V. C. *Petri Couſtantii;* in *Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl. Andreae Gallandii T.* IX. *pagg.* 518—532. Additae ſunt notae ex Couſtantio ſelectae acceſſitque capite XIX. *Prolegg.* diſſertatio de Xyſto.

35.

PETRVS CHRYSOLOGVS,

§. 1. Vita. Italus, natus apud Forum Cornelii ſeu Imolam circa annum 406. inſtitutuſque diuinis ac humanis literis et mature ſacris admotus a Cornelio oppidi iſtius epiſcopo tam celeriter profecit, vt anno 433. eccleſiae Rauennatenſi praeficeretur, tantamque in eo munere meruit gratiam, vt ob facundiam nomen Chryſologi ei poneretur. Obiit circa a. 450.

§ 2. Scripta. Antiqua eſt collectio *Sermonum* CLXXVI. Petri Chryſologi qui in vulgatis editionibus inſcribi ſolent: I—V. de *duobus filiis, prodigo* et *frugi.* VI. *in Pſalm.* 99. VII. In illud Mathaei, *Cum ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritae triſtes* etc. et de *hypocriſi.* VIII. *de ieiunio et eleemoſyna.* IX. in illud Mathaei, *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus*

bus etc. et de eleemosyna. X. *In Psalm.* 28. XI—XIII. *de ieiunio et tentationibus Christi.* XIV. *in Psalm.* 40. XV. *de Centurione.* XVI. *de duobus daemoniacis.* XVII. *de daemoniaco.* XVIII. *de socru Petri.* XIX. *de scriba cui Christus sequi se non permisit.* XX. XXI. *de sedata maris tempestate.* XXII. *de terrenorum cura despicienda, deque seruo vigili.* XXIII. et XXV. *de terrenorum cura despicienda.* XXIV. *de seruo vigili.* XXVI. *de fideli dispensatore.* XXVII. *de scandalo tollendo.* XXVIII—XXX. *de Mathaeo et Christo cum publicanis manducante.* XXXI. *de Pharisaeorum et discipulorum Ioannis ieiunio.* XXXII. *de eo, qui habebat manum aridam.* XXXIII, XXXIV et XXXVI. *de filia Archisynagogi, deque muliere sanguinis profluuio laborante.* XXXV. *de muliere profluuio sanguinis laborante.* XXXVII. *de Ionae prophetae signo.* XXXVIII. *de iniuria aequo animo toleranda.* XXXIX. *de perseuerantia orationis.* XL. *de bono pastore.* XLI. XLII. *de ieiunio et eleemosyna.* XLIII. *de oratione, ieiunio et eleemosyna.* XLIV. *in Psalm.* 1. XLV. *in Psalm.* 6. XLVI. *in Psalm.* 46. XLVII. *de parabolis inuentae margaritae et sagenae missae in mare.* XLVIII. in illud Mathaei, *Venit Iesus in patriam suam*, etc. et *de inuidia.* XLIX. *de eisdem, secundum Marcum.* L. *de paralytico* *). LI. et LII. *de daemoniaco surdo et muto.* LIII. *de pace.* LIV. *de Zachaeo.* LV. in illud Lucae, *Quis ex vobis patrem petit panem* etc. *deque patrum in filios charitate.* LVI. *de symbolo Apostolorum.* LVII—LXII. *in symbolum Apostolorum.* LXIII—LXV. *de Lazaro a mortuis suscitato.* LXVI. *de diuite et Lazaro.* LXVII—LXXII. *in orationem dominicam.*

*) Hieronymo et Io. Chrysostomo falso adscriptus.

minicam. LXXIII. de paſchali ſolemnitate. LXXIV. et LXXV. LXXVII. et LXXIX. *de reſurrectione Chriſti.* LXXVI. et LXXX. *de eadem, deque ſecunda Chriſti manifeſtatione facta mulieribus a monumento regredientibus.* LXXVIII. *de ſeptima Chriſti manifeſtatione facta diſcipulis ad mare Tiberiadis.* LXXXI. *de quinta Chriſti manifeſtatione facta diſcipulis cum Thomas abeſſet.* LXXXII. *de Chriſti reſurrectione et quarta manifeſtatione facta duobus euntibus in caſtellum.* LXXXIII. *de noua Chriſti manifeſtatione facta recumbentibus vndecim diſcipulis.* LXXXIV. *de quinta Chriſti manifeſtatione facta diſcipulis cum Thomas abeſſet, deque ſexta cum abeſſet.* LXXXV. in illud Ioannis, *Iam die feſto mediante.* LXXXVI—XCII. *de annunciatione et conceptione diui Ioannis Baptiſtae.* XCIII—XCV. *de ea, quae vnxit dominum vnguento.* XCVI—VII. *de parabola Zizaniorum.* XCVIII. *de parabola grani ſinapis* *). XCIX. *de parabola fermenti* **). C. *de Syrophoeniſſa ſiue Cananaea.* CI. In illud Lucae, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus,* etc. *deque morte contemnenda.* CII. *de Centurione.* CIII. *de filio viduae excitato a mortuis, deque corporum reſurrectione.* CIV. *de Diuite cuius ager ferax.* CV. *de muliere, quae habebat ſpiritum infirmitatis.* CVI. *de ficu, quae fructum non protulit.* CVII. *in diuum Petrum Epiſcopum.* CVIII. CIX. in verba Apoſtoli, *Obſecro vos per miſericordiam Dei.* etc. *Rom.* 12. CX. in verba eiuſdem, *Non eſt autem ſcriptum propter Abraham tantum* etc. *Rom.* 4. CXI. in verba eiuſdem *propterea ſicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit* etc. *Rom.* 5.

CXII.

*) In qua notatur fortaſſe quidpiam deeſſe.

**) In qua deeſt finis.

CXII. in verba eiuſdem, *Si enim vnius delicto mors regnabit, per vnum* etc. *ibidem.* CXIII. in verba eiuſdem, *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, vt gratia abundet.* etc. CXIV. in verba eiuſdem, *peccauimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Rom.* 6. CXV. in verba eiuſdem, *An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor.* etc. *Rom.* 7. CXVI. in verba eiuſdem, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit etc. ibidem.* CXVII. in verba eiuſdem, *Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem* etc. 1 *Cor.* 15. CXVIII. in verba eiuſdem, *Notum autem vobis facio fratres, Euangelium* etc. 1 *Cor.* 15. *de morte.* CXIX. in verba eiuſdem, *Neſcitis, quod hi qui in ſtadio currunt* etc. 1 *Cor.* 9. CXX. in verba eiuſdem, *Nolite conſigurari huic ſaeculo* etc. *Rom.* 12. CXXI—IV. *de Diuite et Lazaro.* CXXV. VI. *de villico iniquo.* CXXVII. *de decollatione diui Ioannis Baptiſtae* *). CXXVIII. *in diuum Apollinarem Epiſcopum et Martyrem.* CXXIX. *in diuum Cyprianum Martyrem.* CXXX. *in conſecratione Epiſcopi.* CXXXI. in illud Ioannis, *ſi quis ſermonem meum ſeruauerit* etc. CXXXII. *de vnitate fidelium.* CXXXIII. *in diuum Andream Apoſtolum.* CXXXIV. *in diuam Felicitatem Martyrem.* CXXXV. *in diuum Laurentium.* CXXXVI. *in Adelphum Epiſcopum.* CXXXVII. *de Praedicatione diui Ioannis Baptiſtae.* CXXXVIII. *de pace.* CXXXIX. *de remittendo fratri delicto.* CXL. CXLII. III. IV. *de annunciatione diuae Mariae Virginis.* CXLI. *de incarnatione Chriſti.* CXLV. VI *de generatione Chriſti.* CXLVII. VIII. *de incarnationis ſacramento.* CXLIX. *de natiuitate*

*) Qui falſo D. Chryſoſtomi titulo editus eſt.

te Christi *). CL. CLI. *de fuga Christi in ett.* CLII. CLIII. *de infantium nece* **). CLIV. *in diuum Stephanum protomartyrem.* CLV. *de Calendis Ianuariis, quae varia gentium superstitione polluebantur.* CLVI—CLX. *de Epiphania et Magis.* CLXI. *de parabolis serui ab agro, deque hominis erga Deum gratitudine.* CLXII. *de eo qui volebat diuidere haereditatem.* CLXIII. *de terrenorum cura despicienda.* CLXIV. in illud Lucae, *Ignem veni mittere in terram etc. Luc.* 12. CLXV. *de Consecratione diui Proiecti Episcopi Forocorneliensis.* CLXVI. *de quadragesimali ieiunio.* CLXVII. *de Diuo Ioanne Baptista praedicante, deque poenitentia agenda.* CLXVIII. *de parabola centum ouium.* CLXIX. *de parabola drachmae perditae.* CLXX. *de eo quod Christus misit Apostolos curatum varios morbos.* CLXXI. *de discipulis illatis manibus prandentibus.* CLXXII. *de inuidia et hypocrisi.* CLXXIII. *de diuo Ioanne Baptista et Herode.* CLXXIV. *de decollatione D. Ioan. Bapt.* CLXXV. *de Marcellino Episcopo Vicohauentino et diuae Mariae Virg. partu.* CLXXVI. *de Caeco.* Huius tamen collectionis sermones non omnes ad Petrum Chrysologum pertinere vniusue auctoris esse, constans est eruditorum licet argumentis non satis firmata opinio. Citantur nimirum nonnulli, veluti *Sermo LXXIV.* et sequentes *de Christi Resurrectione* a S. Thoma in Catena nomine *Seuer.* quo partim *Seuerianum*, partim *Seuerum Malacitanum* innui volunt. Idem Sermonem L. *de Paralytico* nomine *Ioannis Episcopi* laudat, quo nomine, vt Combefisius animaduertit, saepius in anti-

*) Quem quidam D. Seueriani Episcopi putant, sed falso.

**) Qui, non recte tamen, D. Seueriani titulo circumfertur.

antiquioribus Catenis Chrysostomus denotatur, atque huius nomine vt et Hieronymi alibi hic sermo inscribitur. Sed et *Petri Damiani* (qui a. 1006. natus est) nomen quidam praeferunt, sermones *quinque* scilicet in *Orationem Dominicam* a Dacherio quasi noui prolati, qui cum laudata Chrysologi Sermonum collectio a Felice Rauennatum episcopo instituta sit, aut ad illius tempora saltem propius accedat, exemplo ostendunt, quantae sint istiusmodi inscriptiones fidei. Extat praeterea *Epistola Chrysologi ad Eutychetem Presb.* scr. medio a. 449.

Interciderunt, si vera narrat Trithemius c. CLIX. plures aliae eiusdem epistolae.

Dictum est, *Sermonum* Petri Chrysologi *collectionem*, qualem modo indicauimus, esse antiquissimam; vtpote quae a Felice Rauennatensi et ipso Episcopo numero XLI. ineunte saeculo octauo (tenuit enim sedem episcopalem ab anno circiter 707. vsque ad a. 717.) instituta et prologo ornata est, qui non solum in codicibus mss. sermonibus praefixus conspicitur, sed exinde etiam exscriptus et Vitae Petri a Dominico Mita conscriptae adiectus est *). Eam octingentis et quod excurrit saeculis post a situ primus vindicauit *Agapitus Vicentinus* et *Bononiae typis Io. Bapt. Phaelli* ex vnico codice imprimendam dedit. Inde recusa est *Coloniae Agrippinae* a. 1541. et 1618. *Parisiis* 1574. 1585. 1612. 1614. 1618. 1631. 1633. *Antuerpiae* 1577. *Venetiis* 1588. et 1636. *Moguntiae* 1607. et 1613. *Lugduni* 1622, 1623, 1627, 1634, 1636. sed plures vndique ab officinarum negligentia maculas vitiaque contraxit. Nouam

§. 3. Editiones.

*) Eundem quoque *Casim. Oudinus* inseruit *Commentariis T. I. p.* 1251.

Nouam recenſionem ad manuſcriptos quoſdam codices Romae inuentos exactam parauerat Petrus Rodulphius, Tuſſignanenſis, olim Senogalliae Praeſul, eamque ſcholiis ſuis illuſtratam a. 1594. editionis cauſa obtulerat Senatui Imolenſi. Ac litterae eius quidem in Commentaria Senatus relatae ſunt, ſed quid codici iſti acciderit, ignoratur *). Perfecit tamen nouae editionis conſilium *Dominicus Mita*, textumque ad vetuſtos codices recognitum et ſcholiis ſuis non admodum doctis enucleatum propoſuit *Bononiae* a. 1643. 4. Sed huius editionis fructus ad Gallos

*) Exhibet epiſtolam iſtam Dominicus Mita in Appendice documentorum ad vitam Petri Chryſologi. „Audiuiſſe ſe ſignificat Rodulphius, ſenatum Imolenſem conſilium cepiſſe Ciuis ſui praeclariſſima ingenii monumenta in lucem reuocandi. Se pro viribus labore ſuo et induſtria id adiuuare velle, *Adiumentum autem*, inquit, *nullum afferri poſſe maius a me comperi, quam Auctoris huius Homiliis, quoad fieri poſſit corrigendis et emendandis, vt ab omni, quam adhuc inter ſordes et tineas paſſae ſunt, iniuria vindicentur; ſicque ab earum lectione — nullus poſthac refugiat. Vitam quoque huius ſanctiſſimi Viri, qua potui breuitate ac diligentia deſcripſi. Peruolutaui hac de cauſa antiqua veteraque Tabularia, quae vel ex Vaticana vel ex ampliſſ. Serletana Bibliotheca habere potui; ſicque fideliſſima vetuſtorum codicum collatione adhibita, hunc Petri Chryſologi ſermonum librum quam diligentiſſime emendare, ſanareque laboraui et proprio nitori prope reſtituere. Denique nullo officii pietatiſque genere omiſſo, non antea conquieui, quam Scholia quaedam adiecerim, quibus et emendationum noſtrarum ratio affertur et difficiliora loca quam facillime explicantur. Hoc autem quidquid laboris eſt, quod libentiſſime vobis dedicatum, et grati animi ergo conſecratum volo, alacri vultu accipite, ac ſi probatur, edite, meique memores valete.*“

Gallos quidem et Germanos non peruenerunt, quippe qui non cessarunt antiquiora exemplaria iterato describere, licet non deessent, qui meliora optarent. Erant enim, quos Chrysologi dictio delectaret, et qui acumen quoddam sententiarum in eo admirarentur. Fertur quoque doctus aliquis Suecus *Zacharias Lundius* commentarios variarum lectionum et animaduersionum in Chrysologum condidisse, qui lucem quidem non viderunt, sed Io. Alb. Fabricii tempore mss. seruabantur Hafniae apud Rostgaardum *). Enimuero in Italia ipsa Mitae editio nonnisi post integrum fere saeculum, iterum typis Venetis anno 1740. exscripta est. Nouae postea editionis adornandae consilium inuasit *Sebastianum Pauli* Sacerdotem Congregationis Matris Dei Lucensis, qui quidem non vulgares res a multifaria sua doctrina expectari iussit. Prodiit opus Venetiis a. 1756. collaudatum a Mansio, quem nemo iustum hac in re arbitrum reputari oportere inficiabitur; tametsi iustam editoris diligentiam in quibusdam, quae idem de eo retulit, desideres.

Epistolae ad Eutychetem duplicem vulgo tradunt extare editionem, *vnam* in S. Leonis M. editionibus Quesnelliana anterioribus, in qua totum caput secundum post verba *Haec breuiter respondi, frater, litteris tuis* desit; *alteram* integram, quam primus ediderit *Gerardus Vossius* a. 1604. Qua in re tanto magis fides habenda esse videtur Quesnello, cum addit priorem descriptam esse ex codice ms. Bibliothecae Thuaneae; quem etiam bona fide secuti sunt Ballerinii.

Nihilominus haec falsa sunt. Quippe nulla est Leonis M. ante Quesnellum editio, in qua haec epistola

*) *Fabricius in Bibl. M. et Inf. Lat.*

ſtola occurrat. Experientia hoc edocti ſumus, et ne nos ipſi feſelliſſe credamus faciunt indices ordinem Epiſtolarum in editionibus ſuperioribus repraeſentantes, in Queſnelliana iuxta quam Balleriniorum editione obuii *). Sed nec magis verum eſt alterum, quod idem Queſnellus ſcripſit, integram epiſtolam a Gerardi Voſſii editione demum eſſe profectam. Etenim dudum ante integra latine legebatur in Actis Concilii Chalcedonenſis, quae ipſe Voſſius laudat. Dicendum potius, in quibuſdam mss. codicibus, quorum fontes monſtrarunt Ballerinii, inueniri hanc epiſtolam dimidio breuiorem et capite ſecundo a laudatis verbis carentem; ſed editorum textus ſanior ex actis Concilii Chalcedonenſis profluxit.

Saec. XVI.

1534.

Bononiae ex Typographia Io. Bapt. Phaelli. 4. S. Petri Chryſologi Sermones ......

Editor P. *Agapitus* Vicentinus Canon. Lateran. Ordin. Rector inſcripſit hoſce ſermones Cardinali Herculi Gonzagae, deque ſua in edendo opera haec praefatus eſt. *Cum mihi ſanctiſſimi pariter ac eloquentiſſimi Viri Petri Chryſologi Rauennatis Epiſcopi Sermones quam plurimi, omni certe auro, gemmiſque pretioſiores in manus venerint, non iniuria in auaritiae crimen vocandus iudicarer, ſi aut diutius clariſſimis rebus tenebras obduci permitterem: aut noſtros homines tam excellentis ingenii moni-*

*) Neue aliquis putet Queſnellum editiones Leonis operum cum editionibus Petri Chryſologi vna cum Leone M. euulgatis confudiſſe; etiam in his, quotquot eam repraeſentarent, integrum epiſtolae exemplum non deeſſe monemus.

monimentis non ſine magno eorum incommodo detrimentoque ſpoliatos; atque orbatos aequo animo ſuſtinerem: — cuius tamen in perpurgandis, ac potius inſtaurandis hiſce ſermonibus, incredibile dictu eſt, quantum laboris ſuſceperim: propterea, quod is Codex, quem principio nacti fuimus; proximorum ſaeculorum inſcitia quadam quaſi rubigine ita cum foedatus erat, tum mancus, vt nulla ferme in eo pars integra atque incorrupta reperiretur. Verum nos quantum ex antiquorum exemplarium collatione aſſequi potuimus, opem auxiliumque afferre conati ſumus. Quare effectum eſt, niſi mea me fallit opinio, vt diſertiſſimi huius viri ſcripta in priſtinum iam bene nitorem, nonnullis tamen exceptis, reſtituta ſint. Notatur haec editio, oppido rariſſima, in *Catalogo Bibl. Barberinianae* et *Pinellianae.*

1538.

Coloniae apud Petrum Quentel. fol. Epiſtola *integra* Petri Rauennatis Epiſcopi ad Eutychem abbatem; *in Praeambulis Conc. Chalcedonenſis;* in ed. *Conciliorum Petri Crabbe T.* I. *fol.* CCCXCIV.

1541.

Coloniae Agrippinae. fol. S. Petri Chryſologi — Sermones. Laudat hanc vt ſuperiorem quoque *Dominicus Mita;* et ex eo *Io. Alb. Fabricius* in *Bibl. M.* et *Inf. Lat.* qui voluminis formam adſcripſit. Notatur in *Cat. Bibl. Bodl.* abs voluminis forma.

1544.

Pariſiis. 8. S. Petri Chryſologi — Sermones. Commemorat hanc deſcriptionem Fabricius l. l. additque in *Autographis Rudolphinis T.* I. *p.* 407.

 eam

eam praeter rem pro prima venditari. At in *Cod. Bibl. Bodleianae* extat editio Parisiis 1545. 8. quae eademne sit, an diuersa, nescio.

1574.

Parisiis apud Hieronym. de Marnef. 8. S. Petri Chrysologi Sermones.

In hanc editionem emendationes suas scripsit Latinus Latinius. Fabricius *octonis* factam esse prodidit. Apud Dom. Mitam laudatur editio Parisiensis a. 1575.

1577.

Antverpiae .... Petri Chrysologi Sermones. Laudat Mita in Praefatione.

[1579.]

Coloniae Agrippinae apud Io. Carolum Münnich. 4. Editio Sermonum Petri Chrysologi et Maximi Taurinensis quae hunc annum operarum vitio in titulo gerit, ad sequens saeculum referri debet.

1585.

Parisiis apud Hieron. de Marnef. 8. D. Petri Chrysologi Archiepiscopi Rauennatis opus homiliarum *nunc primum editum.* (sic)

1588.

Venetiis ...... Petri Chrysologi Sermones. Teste Mita l. l.

SAEC. XVII.

1604.

Moguntiae apud Balthas. Lippium sumpt. Ant. Hierat. 4. Petri Rauennatis seu Chrysologi epistola contra Eutychen, graece et latine cum notis GE-

RARDI

rardi Vossii D. et *Praepositi Tungrensis;* in *Miscellaneis SS. aliquot Patrum Graecorum et Latinorum antehac non editis*; adiectis *Operibus Gregorii Thaumaturgi*, *pagg.* 205—8. Graeca ad Cod. ms. Card. Sirleti, latina ex Codd. Vaticanis num. 2574. 2576. et 2580. edita sunt. Ac in prioribus duobus non nisi prior pars Epistolae extabat.

1606.

Coloniae Agr. sumtib. Io. Gymnici et Ant. Hierat. fol. Petri Rauennatis Epistola ad Eutychen lat. in *Seu. Binii Conciliis.* T. II. ab initio inter Epistolas Praeambulares in Conc. Chalced. Oec.

1607.

Moguntiae. 8. S. Petri Chrysologi Sermones. Laudat hanc editionem vsu sibi cognitam Christianus Daumius.

1609.

Romae ex Typogr. Vatic. fol. Petri Rauennatis Epistola ad Eutychen, gr. lat., in Concil. gen. Eccl. Cathol. *T.* II. *p.* 22. Graeca ad Codices mss. Bibl. Vaticanae, Sfortianae, Columnensis, olim Card. Sirleti et Ant. Augustini Archiep. Tarraconensis descripta sunt.

1612.

Parisiis apud Hieron. de Marnef. 8. D. Petri Chrysologi opus homiliarum siue sermones CLXXVI. accessit eiusdem epistola ad Eutychen Presbyterum Graece et Latine, cum notis et variis lectionibus ex MSS. Vatic. et Cardin. Sirleti, edita. *Cat. Bibl. Reg. Paris.* cuius exemplari passim additae sunt emendationes ex ms. codice studio T. Mantelli.

1613.

Moguntiae...... Petri Chryſologi Sermones. *Dom. Mita* in *Praef.*

1614.

Pariſiis apud Claudium Morellum. fol. S. Petri Chryſologi Archiepiſcopi Rauennatis eruditiſſimi et ſanctiſſimi Sermones; cum *Leone Magno* et *Maximo Taurinenſi.*

1618.

Pariſiis ſumpt. Sebaſt. Cramoiſy. fol. S. Petri Chryſologi — Sermones; cum iiſdem repetitae editionis.

Coloniae apud Ant. Hierat. fol. Petri Chryſologi Epiſcopi Rauennatis homiliae de Dominicis et feſtis aliquot ſolemnioribus totius anni, ex impreſſione Pariſienſi; Eiuſdem epiſtola ad Eutychen cum Notis *Gerardi Voſſii;* in *Bibl. PP. T.* V. *p.* 11.

1623.

Lugduni ſumpt. Claudii Landry. fol. Petri Chryſologi — Sermones; cum *Leone M.* et aliis homiliarum auctoribus. Dominicus Mita Lugdunenſes editiones praeter hanc enumerat annorum 1622. 1627. 1634 et 1636.

1631.

Pariſiis ..... Petri Chryſologi Sermones. Neſcio an cum iiſdem Auctoribus, an ſeorſim. Laudat *Dom. Mita.*

1633.

Lugduni ...... fol. S. Petri Chryſologi — Sermones; in *Heptade Praeſulum chriſtiana ſapientia*

tia et facundia clariſſimorum Theoph. Raynavdi.

Acceſſit *Epiſtola ad Eutychem;* item *Vita Chryſologi*, teſtimonium Trithemii et index duplex.

1636.

Venetiis .... Petri Chryſologi Sermones. Teſte Mita.

Bononiae ..... Iidem. Eodem ſponſore.

1643.

Bononiae per Nicolaum du Solié. 4. D. Petri Chryſologi Forocornelienſis, Rauennatum Archiepiſcopi, homiliae ſacrae, ſiue ſermones aurei, recogniti, emendati, ac *maxima parte* [variis lectionibus, ſcholiis et obſeruationibus] *illuſtrati;* opera et ſtudio Dominici Mitae. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.*

Nobis ad manum eſt exemplar Venetum ad Bononienſe, vt videtur, ſatis accurate expreſſum. Inde diſcimus *Dominicum Mitam* Sacerdotem Parochum Vgutionelli, antea legum ſtudio et forenſibus negotiis vacantem, hominem mediocriter doctum longo correctioris Chryſologi textus deſiderio exercitum, tandem cum mss. aliquot codicum copiam nactus eſſet, adductum eſſe, vt ipſe operam ſuam ei perpurgando illuſtrandoque commodaret; „*Vlterius perquirendo,* inquit, *didici huius operis adhuc quatuor ſupereſſe manuſcripta exemplaria, nempe duo Romae parum ab Impreſſis diſcrepantia: ſed Vrbini vnum in Roueriana, Ceſenae alterum in Franciſcana Bibliotheca, quae inter ſe cunctis paene conueniunt, at in quamplurimis a vulgatis diſcordant.*

dant. Quare aditu ad manuſcripta vix patefacto, ea ipſa partim per amicos, partim per me ipſum peruolutaui et adhibito ſodali ſemel ac a capite vsque ad calcem cum exemplari primum Bononiae impreſſo contuli, atque errata quaecunque, vt licuit, calamo correxi; variaſque nec inutiles lectiones in margine adſcripſi, mendoſis, quibus mss. exuberant, reiectis, et ſi quid ex illis omni ex parte emendari nequiuit, ſtudui id mentis ſpeculatione ſupplere; tametſi hoc raro factum eſt, quod haec ratio maximis difficultatibus obſtructa lubrica ſit et fallax. „Addidit *ſcholia ineruditis ſaltem profutura, aut literatorum mentes ſtimulatura, quo praeſtantiora ſcrutentur.* Sunt partim moralia, partim ſenſum fuſius quam plerumque opus erat, illuſtrant, raro ad dogmata aut hiſtorias deſcendit, et tum fere *Scholia* et *Notationes*, vel *Obſeruationes* inſcripſit; rariſſime de varietate aut emendatione lectionis diſputat. Confecit praeterea *indices* duos, alterum *alphabeticum Sermonum*, in quo tamen non tam ſinguli ſermones, quam *materiae in quolibet* Sermone primario exaratae recenſentur, alterum *rerum et Verborum notabilium.* Hinc vero elenchum iuxta ritum Euangeliorum, quae in ſacro pro tempore leguntur, in ſuperioribus ad concionatorum vſum plerumque addi ſolitum velut ſuperuacaneum omiſit. Tandem et *Vitam Petri Chryſologi ex ipſius homiliis, et variis ſcriptorum monumentis, tum impreſſis, tum manuſcriptis accurate conquiſitam, ſtudioſe collectam et ordinatim digeſtam* addidit, eique pro maiori vt ait aliquorum quae in ea memoraſſet teſtificatione ſequentia ſubiunxit documenta. 1) *Epiſtolam S. Petri Chryſologi ad Eutychem Haereticum.* 2) *Epiſtolam Leonis Papae I. ad Flauianum Conſtantinopolitanum Epiſcopum contra Eutychetis perfidiam et haereſim.* 3) *Epiſtolam*

Mat-

Matthaei Cathedralis Ecclesiae Imolensis Praepositi, transsumptam ex Tabella ipsius manuscripta, qua testatur se corpus B. Petri Chrysologi attrectasse. 4) *Elogium ex Trithemio.* 5) *Agapiti Vicentini praefationem ad editionem Bononiensem.* 6) *Praefationem B. Felicis XL. Rauennatum Archiepiscopi in Sermones aliquot S. Petri Chrysologi ex Mss. codd. Valicellae, Cesenaeque et alibi.* 7) *Epistolam F. Petri Rodulphii Tussignanensis, Episcopi Senogaliensis ad Senatores Imolae, qua Sermones Petri Chrysologi a se recognitos ipsis edendos offerebat, ex Commentariis ipsius Senatus a. 1595. desumptam.*

„*Sic elaboratum Opus pellexit* inquit *ad inscribendum;* Sermones maxima ex parte illustrati, *quod eorum Codex, Vitaeque index e tenebris erutus, et a sordibus vindicatus magis quam antea sit legentibus enucleatus, ac declaratus: Nitore insuper atque splendore longe omnibus exemplaribus hac opera praestet. In quo faciundo,* pergit, *quos sumptus, labores et pericula subierim, quam aegra saepius valetudine prostratus iacuerim; quosque aduersarios, ac desertores domi forisque fuerim perpessus, scit ipse, qui tandem e Coelo protexit, Chrysologus sanctus; sciunt multi docti probatique Patres, qui me etiam inter syluas ad animarum curam longe a sapientum congressu residentem, librorum et bonae valetudinis expertem aduersa prope omnia superasse, et opus propositum aliqua demum ex parte absoluisse, mirantur. Quod adhuc in tenebris delitesceret, nisi illorum sincero iudicio nunc edere fuissem compulsus.* Postremo de stilo suo excusationem addit necessariam utique et vere facetam. Ait enim iuxta Senecae monita in hoc opere componendo magis se quaesiuisse, quid scriberet; inde, et quia aliorum sententias referens propriis ver-

bis transſcribendas cenſuiſſet neceſſe fuiſſe, vt ſtilus multorum et ex multis conſtans non idem ſemper haberetur. Quod ſi tamen tam in componendo, quam in transſcribendo multa excidiſſent, quae vel oſcitanter, vel minus apte poſita eſſent: hoc Dei permiſſu factum lectores arbitrari iubet, vt tandem *Sciant gentes quoniam homines ſunt* (ſecundum Pſalm. 9.) Nuncupauit editionem ſuam *Ferdinando Millino* S. Imolenſis Eccleſiae Epiſcopo et Balneariae Comiti, ep. *d. ex aede ſacra Paroeciae S. Agnetis Ugutionelli. V. Kal. Aprilis h. a.*

1644.

Pariſiis ex Typogr. Regia. fol. Petri Rauennatis Epiſtola ad Eutychem, gr. lat.; in *Concil. Coll. Regia Tomo VIII. p.* 41.

1661.

Pariſiis apud Simeonem Piget. fol. S. Petri Chryſologi — opera; in *Theoph. Raynaudi Heptade* h. a. et l. recuſa.

1662.

Pariſiis ſumpt. Ant Bertier. fol. S Petri Chryſologi Sermones varii iuxta anni totius Euangelia, feſta Dominica et Sanctorum digeſti; in *Franc. Combefiſii Bibliotheca PP. Concionatoria.*

Sequitur Combefiſius Dominicum Mitam, cui in plerisque etiam de vita Petri adſtipulatur. Sed ipſi haud diſplicet ſententia, non omnes huius collectionis ſermones vnius eiusdem que eſſe auctoris, quanquam non ab argumentis ex ſingulis ſermonibus ductis ſic colligit, ſed eo potius, quod in aliis veluti Chryſoſtomo, Bernardo et aliis homiliarum ſcriptoribus fieri conſueuit.

1666.

1666.

Parisiis apud Carolum Savreux. 4. S. Petri Chrysologi Sermones quinque de Oratione Dominica, sub titulo: *S. Petri Damiani S. R. E. Cardinalis;* in LUCAE DACHERII *Spicilegio Vet. aliquot Scriptorum, qui in Galliae Bibliothecis maxime Benedictinorum latuerant Tomo* VII. *pagg.* 120—137.

Quod saepius accidit talium Collectionum auctoribus, non excepto Baluzio, litteratissimo viro, vt, dum sua vnius opera tantam curam sustinere aggressi essent, aut memoria aut diligentia interdum deficerent et dudum edita pro ineditis venditarent, id *Dacherio* etiam in his sermonibus accidit, qui in Feliciana collectione num. LXVII. LXVIII. LXX. LXXI. LXXII. et quidem emendatiores leguntur, quam hic ex codice quodam Corbeiensi repraesentantur. Monitus hac de re, Tomo VII. post indicem contentorum haec adscripsit: „Vt in Tomo VII. Spicilegii Petro Damiano Sermones V. in Orationem Dominicam tribuerem, suasit Codex ante annos scriptus quadringentos, qui Petri Damiani nomen distincte praeferebat. At postquam in publicum prodiit Tomus ille, monuit me suis literis doctissimus Theologus noster *Steph. de Marcés*, Sermones hosce Petri Ravennatis siue Chrysologi esse genuinos, *ob varias et minime spernendas rationes;* queis lubens calculum adicio meum, Eruditis tamen relinquo iudicium.“ Sic ille; non allatis quas ipse doctus ille suppeditaverat rationibus, quarum grauior nulla tamen esse poterat, quam quod iam dudum in antiquissima, certe Petro Damiano antiquiore Sermonum Chrysologi collectione extarent et cum ea excusi essent. Sed haec fateri illum fortasse puduit. Attamen et in Indice

dice Generali Tomo XIII. Spicilegii ſubiecto Petri Chryſologi eſſe notauit, eiusque nomen etiam praeferunt in ſecunda huius operis editione, licet curator eius *Ludouicus Franciſcus Ioſeph de la Barre* prorſus neſciret, quo iure poſterius priori eſſet praeferendum. Reprehendit potius Dacherium quod rationes, quae ipſum, vt ſuo codici minus fideret impuliſſent, non ediderit, additque, ſi quis malo exemplo ab eo factum eſſe contenderet, ſe minime aduerſaturum. Qui ſi editum aliquem Chryſologi Sermonum codicem inſpexiſſet, non modo rationes illas facile ipſe deprehendiſſet, ſed caruiſſet etiam multis quas ibidem protulit, non ineptis ſane ſed minus neceſſariis emendationibus, quippe quae plerumque omnes iam in antiquioribus editionibus Chryſologi diſtincte leguntur *). Eius vero et Dacherii exemplum fraudi fuit aliis, veluti Fabricio et Manſio, immo et nouiſſimo editori in tantum, vt V. iſtos Sermones caeteris ſuperaddendos curaret.

1670.

Cygneae typis et ſumpt. Sam. Ebelii. 8. D. Petri Chryſologi de Incarnatione Chriſti Sermo CXLI. et

*) *Tot mendis*, inquit la Barre in annotatione prima ad Serm. II. *tot mendis ſcatent hae Homiliae, quot ne perſpicaciſſimus quidem vnus ex coniectura tollere poteſt; quamobrem nihil hic niſi omnino caſtigatum lector exſpectet, nolim; haud pauca quidem loca foede corrupta reſtituimus, ſed de omnibus reſtituendis ne cogitauimus quidem; ſunt enim nonnulla, quae niſi ope Ms. codicis emendari non poſſunt.* Interdum tamen correctiones eius in locis corruptiſſimis adeo cum impreſſis Chryſologi codicibus concordant, vt dubitare poſſis, an tantum ſola coniectura hominis aſſequi valeat. Scilicet non ſemel, ſed vbique ferme veram lectionem deprehendit.

et CXLIX. et de Infantum Nece CLII et CLIII.; in *Diu. Patrum Homiliis in Festum Natiuitatis Iesu Christi* editis a CHRISTIANO DAUMIO, *pagg.* 81—91.

Expressi sunt ex edd. Moguntina 1607. Lugdunensi 1633. et quae in Coloniensi PP. Bibliotheca est. At Mitae editio Daumio non innotuisse videtur; siquidem in praefatione scripsit, illas editiones nouam recensionem desiderare, eandemque flagitare lectionum varietatem, quae ex iis, quae Thomas Hibernicus et hinc Allegoriarum Collector in Collectanea sua transtulerint animaduerti possit. Idem Casparis Barthii in Chrysologum laudes ibidem profert.

1671.

Lutetiae Parisiorum impensis Soc. Typogr. fol. Petri Rauennatis Epistola ad Eutychen, gr. lat; in *Conciliis Labbei et Cossartii Tomo* IV. *p.* 35.

Parisiis sumpt. Petri Variquet. fol. Petri Chrysologi — Sermones CLXXVI. cum *Leonis M. et aliorum Opp.* collectis a *Raynaudo.*

1672.

Parisiis apud Viduam Caroli Savreux. 4. Petri Chrysologi Sermo de Natali Domini contra Nestorium, edidit ex codice vetusto tanquam auctoris incerti foetum *Lucas Dacherius* in *Tomo* XI. *pagg.* 279—281.

Acceperat a Chiffletio. In vulgatis editionibus auctior et emendatior extat *num.* CXLV. quod primus monuit *Paulus Colomesius* in *Paralipom.* de *SS. Eccles.* p. 263. et *Obss. Sacris* p. 133. cf. *Fabricius* in

in *Bibl. M. et Inf. Lat.* Minime igitur latere debuiſſet editorem nouiſſimum.

1675.

Lut. Pariſ. ſumtib. Io. Bapt. Coignard. 4. Petri Chryſologi Epiſcopi Rauennenſis ad Eutychen presbyterum epiſtola; latine cum notis *Paſchaſii Queſnelli*; cum *Leonis M. Operibus*, poſt Epiſtolam XXII. *T.* I. *pagg.* 477. Notae extant *Tomo* II. *pagg.* 839—41. (in ed. *Lugdunenſi* 1700. *fol. T.* I. *pagg.* 241. 42. *Tomo* II. *pagg.* 456—58.)

„Triplicem inquit Queſnellus huius Epiſtolae editionem inuenio; vnam, quam habent *poſteriores ſancti Leonis editiones*, vbi ex Ms. Cod. Thuaneae Bibliothecae deſcripta legitur Epiſtola; alteram, quam ex Mss. Codicibus Vaticanis num. 2574 et 2580. et Cardinalis Sirleti procurauit Gerardus Voſſius doctor catholicus: tertia denique ea eſt, quae in prima parte Actorum Chalcedonenſis Concilii legitur cum graeca verſione. Prima editio primum tantummodo caput continet, alterum integrum deſiderat: reliquae duae vtrumque caput complectuntur *). Vnde iſta diuerſitas fluxerit, certo aſſerere non auſim: veriſimile tamen eſt, vel editorem illum incidiſſe in mutilum Codicem, vel ipſum Codicem ab editore fuiſſe mutilatum.“ Inquirit porro quae mutilationis iſtius cauſae eſſe potuerint, et an integra etiam pro genuino Epiſcopi Rauennenſis foetu haberi poſſit. Quod quidem aſſerit, et deinde ſic pergit: „Vnde quo facto decurtata habeatur in vulgatis ſancti Leonis editionibus, non aſſequor. Codicem quidem Thuaneum commemorant, ex quo depromta fuerit

*) Adeoque non *tres* ſed *duae* tantum numerandae fuiſſent; vt rectius a Fabricio et Ballerinis factum eſt.

fuerit ab editore. An hoc ita ſit, neſcio. Hoc ſcio, vnicum in Catalogo Thuaneorum Mss. Codicem a me repertum, qui Epiſtolam Sancti Petri Chryſologi contineat, cum aliis nonnullis ad Synodum Chalcedonenſem pertinentibus: in hoc vero Codice integram haberi Epiſtolam. Cui ſi Mss. Vaticanos et Card. Sirleti Codices, antiquaſque ac recentiores Baronii et Conciliorum editiones adiunxeris, vix reſtat dubitandi locus, quin vel in editoris illius, ſi non malam fidem, ſaltem oſcitantiam, vel in Codicis vitium refundenda ſit Epiſtolae diminutio.“ Vtinam vero Quesnello indicare placuiſſet editionum Leonis M. folium paginamue, in qua Petri haec epiſtola extet, quam a ſe lectam fuiſſe tam diſerte ſignificat.

1676.

Lugduni ſumptibus FFr. Aniſſoniorum et Joan. Poyſnel. fol. Diui Petri Chryſologi Archiepiſcopi Rauennatis Sermones Aurei ad Exemplar Seraphicae Ceſenae Bibliothecae correcti, Scholiis, ac locupletiſſimis moralium Conceptuum varietate Commentariis illuſtrati. Nunc recens in gratiam diuini verbi Concionatorum, addita Sanctiſſimi Doctoris Vita, nec non et eiuſdem ad Eutychetem Epiſtola Notis pariter elucidata, prodeunt in lucem opera et labore *R. P. Fr.* MARTINI DEL CASTILLO *Burgenſis Minoritae de Obſeruantia: in S. Euangelii Mexicana Prouincia Lectoris Iubilati, Theologiae honor. Alex. VII. Reſcripto decorati Magiſtri. Olim in eadem Prouincia Miniſtri Prouincialis: et in magno S. Bonauent. Collegio Rectoris, atque ſtudiorum Regentis.* Acceſſit his Index quadruplex, I. ſcilicet Sermonum, II. Locorum ſcripturae ſacrae: III. Euangeliorum ad Conciones per Annum: IV. Rerum denique notabilium.

Bel-

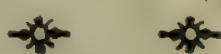
Bellus hic artifex nouem et quod excurrit alphabeta commentariis suis in *XXII. Chrysologi Sermones et Epistolam ad Eutychetem* impleuit. Illud cum superiori editore Dominico Mita commune habet, quod, licet ingens titulorum syrma post nomen trahat, tamen de iniquitate fortunae conqueritur, nec propitiorem habuit Facundiam deam. „Apposui *in corde meo*, inquit, *vniuersos CLXXVI. sermones D. Petri Chrysologi meis illustrare commentis: idcirco* breui omnium completo marginali scholio *ad depromendum rimandumque sensum eius subtilissimum me contuli*, latiori sermone (*nec enim periculosum est, ne sit nimium; quod esse maximum debet: iunior aiebat Plinius*) inchoaui *et viginti duos sermones*, *vna cum eius epistola ad Eutychetem Haereticum*, *quos compleui, exhibeo. Sed proh dolor! ophthalmia* prolixe admodum *lumina torsit; et quod* magis *est*, nouem et plus annis, *lippientem me limis oculis fortuna prospexit; retrahens inuida*, qua laboriosa a penso, *laborare cupientem. Pluries repetii cum Diogene Cynico: „Euge o fortuna quod viriliter me tractasti!" Me Peccatorem, me scelestum, flagellis felicem Deus Op. Ma. fecit, tenuit me semper idiographum, cum amanuense nusquam, bibliotheca orbatum et cella fere exulem.*" Idem quoque testatur, se *quaesisse magis quid scriberet, quam quaemadmodum, non curasse se sollicitam, comptam perpolitamque orationem, sed remissius loqui voluisse, vt loqueretur securius.* Vnum quod in toto opere non prorsus ineptum iudices, est *vita Petri Chrysologi*, in qua Scripta etiam editionesque eorum attingit. Nuncupatum est *Petro Principi Portocarero Folch de Arragon et Corduba* etc. epistola, quae omnibus ingenii auctoris sui luminibus radiat.

1677.

1677.

Romae sumptib. Pontii Bernardon. fol. Latini Latinii Viterbiensis Variae Lectiones et Obseruationes in Petrum Chrysologum; in *Bibliotheca* eius *Sacra et Profana* T. I. *pagg.* 98—103.

Pertinent hae obseruationes, quae commendatione alia praeter auctoris nomen non egent, ad saeculum superius. Obiit enim Latinius a. 1593. Visus est editione Parisiensi a. 1574.

Lugduni apud Anissonios. fol. S. Petri Chrysologi Sermones (CLXXVI.) et Epistola ad Eutychen cum notis *Ger. Vossii;* in *Max. Bibl. PP. Tomo VII. pagg.* 803—979.

1679.

Coloniae Agrippinae apud Io. Carolum Munich et Petrum Ketteler. 4. D. Petri Chrysologi Archiepiscopi Rauennatis viri eruditissimi atque sanctissimi Sermones in Euangelia de Dominicis et festis aliquot solemnioribus totius anni insignes cum triplici indice, Euangeliorum et Epistolarum, Locorum S. Scripturae rerumque et verborum in lucem editi. (Accesserunt Sermones Maximi Taurinensis.) *Editio prima in Germania* (sic).

Typothetae incuria annus in titulo exscriptus est MDLXXIX. Etiamsi vero satis typis et tota Descriptione saeculum se proderet, non tamen meo vnius arbitrio statuere ausus sum, antequam aliunde mihi hac de re constaret. Sed iam certus sum et lectores monitos volo, vt Maximi Taurinensis editionem a. 1579, ad sequens saeculum transscribant. In *Cat. Bibl. Reg. Paris.* laudatur haec editio *anni* 1678.

1684.

Parisiis apud Franc. Muguet. fol. Petri Chrysologi Sermones duo, *vnus* de pace in illud Matthaei 5. *Felices pacifici* etc. (LIII.) *alter* de Natali Ioannis Baptistae; inter Augustinianos, quos Benedictini secreuerunt per *Appendicem Tomi* V. *Classe* I. *num.* LXI. et *Classe* III. *num.* CXCIX.

Prior olim inter Sermones *de Tempore* erat num. CLXIX. postea in App. LVII.; posterior inter Sermones *de Sanctis* XXII. post in App. LXXVII. Sed ille passim interpolatus est et multis sententiis auctior, quas proinde Maurini ansulis commonstrarunt; hic ab initio decurtatus. Erat ergo ratio, cur nouissimus editor eosdem editioni suae insuper adiiceret, vt a Mansio discimus. Alii duo insuper inter Augustinianos Sermones occurrunt nempe *num.* CXXI *de Natali Domini* V. quem in quibusdam Mss. Petri Rauennatis nomen praeferre notant, et Sermo XCVII. de verbis Euang. Ioh. 14. *Pacem meam do vobis* etc. quem cum LXI. Chrysologi stilo conuenire monent iidem.

Saec. XVIII.

1714.

Parisiis ex typogr. Reg. fol. Petri Rauennatis Epistola ad Eutychen; in *Conciliis Harduini*, *Tomo* II. *pagg.* 22.

1723.

Parisiis apud Montalant. fol. Petri Chrysologi Sermo de Notali Domini et Sermones V. in Orationem Dominicam; in noua editione *Spicilegii Lucae D'Achery*, quam curauit *Ludouicus Franc. Ioseph de La Barre Tomo* I. *pagg.* 41. 215—221.

Vide

Vide quae dicta sunt occasione editionis primae a. 1666. et 1672.

1742.

Venetiis apud Augustinum Savioli. fol. Sancti Petri Chrysologi Forocorneliensis Rauennatum Archiepiscopi Opera omnia cum obseruationibus et indice rerum locupletissimo *Dominici Mitae.* Accessere praeterea in hac nostra Editione S. Valeriani Cemeliensis Episcopi Homiliae quotquot extant.

Bibliopolae instituto Bononiensis a. 1643. editio accurate recusa et cultu non honesto modo sed etiam magnifico dotata est.

1750.

Venetiis . . . . f. Sancti Petri Chrysologi Opera omnia ad codices Mss. recensita a P. SEBASTIANO PAULI *Clerico Reg. Congregationis Matris Dei Lucensis.*

De hac editione non nisi ex iis constat, quae Cl. *Mansius* in Bibliotheca Fabriciana Mediae et Infimae Latinitatis T. V. pag. 253. ad supplendam de Chrysologo notitiam recitauit. „Non est, cur hic praeteream, inquit, quam sub ipso anno suo emortuali euulgauit vir Cl. P. Sebastianus Pauli Congregat. Matris Dei Lucensis, Sodalis meus dilectissimus et amicus dum viueret in primis charissimus. Prodiit illa typis Venetis a. 1750. T. I. (quod interpretor *Volumine vno*) fol. Praeter ea, quae in praecedentibus editionibus patuerunt, adiecit sermones septem de oratione Domini desumptos ex Dacherii spicilegio Tom. VII. pag. 120. veteris editionis; geminos etiam alios ex appendice Sermonum S. Augustini editionis Maurinianorum. Recensuit totum opus ad veteres Mss. Codices; notas a Dominico Mita olim adorna-

 tas

tas retinuit, quibus et ſuas adiecit, nec paucas, nec, vt vera fatear, indoctas. Quamquam vero laborem hunc viri eximii probo, multum tamen abeſſe credo, vt editio Operum Chryſologi ſic tandem omnibus numeris abſoluta reputetur. Admonet vir eximius ex orationibus hiſce nonnullas Seueriano cuidam in vetuſtis Codicibus adſcribi, qua ego praemonitione edoctus nactusque in veteri homiliario codice, reperto in Bibliotheca Canonicorum Maioris Eccleſiae Lucenſis, nec meo iudicio ſaeculo XII. recentiore, homilias quasdam Seueriani nomine praefixas, vnam aliquam ex illis conferendam aſſumpſi cum homilia Chryſologi, quae inter editas eſt CII. Vtramque conſentientem reperi; ſimul tamen agnoui, hiulca quaedam eſſe in edito, quae egregie ſupplebantur a codice illo.“ Profert ibidem variantis lectionis aliquot exempla. Sed non huius demum editoris fuit illa admonitio, nonnullas homilias Seueriano in codicibus vetuſtis adſcribi, ſed dudum in Bononienſi prima ab Agapito illud obſeruatum eſt. Nec admodum diligentiam eius commendat, quod bis eosdem *Sermones V. in Orationem dominicam* exſcribendos dederit.

1753.

Venetiis apud Simonem Occhi. fol. Petri Chryſologi Epiſcopi Rauennatis ad Eutychem presbyterum Epiſtola, gr. lat. cum admonitione et notis *Balleriniorum;* in *Operibus Leonis M. T.* I. *Epiſtola* XXV. *pagg.* 775—78.

Ballerinii docent *decurtatam Epiſtolam*, de qua Quesnellus primum monuit, proficiſci ex collectione Canonum Hiſpana, ex eaque in *Iſidorianam;* indeque in reliquas Collectiones fluxiſſe. Simul tamen oſtendunt *integrae* originem potioris eſſe et antiqui-

tiquitatis et auctoritatis, quippe quae inueniatur in Collectione Epistolarum in causa Eutychetis, quae Actionibus Concilii Chalcedonensis praemitti solet, ante medium sextum saeculum Latine compacta. Suspicantur autem priorem partem epistolae, quam etiam Hispanica collectio profert, originalem esse, posteriorem ex Graeco versam.

1761.

Florentiae expensis Ant. Zattae, Veneti, fol. Petri Rauennatis Epistola ad Eutychem gr. lat. cum praemonitione et notis *Balleriniorum*; in *Collectione Ampliss. Concilior. Tomo* V. *pagg.* 1347—1350.

De *Codicibus mss. Agapiti Vicentini* et *Dominici Mitae* suo loco dictum est.

36.

EUCHERIUS,

Gallus, orsus ex senatorio sanguine, patre Vale- §. 1. Vita.
riano, quem plerique eundem putant cum Prisco Valeriano, qui circa idem tempus praefecturam Galliae obtinuit et cognatus Auiti imperatoris fuit. Gallam vxorem duxit, pari nobilitate foeminam, ex eaque duos suscepit filios, quorum alter Salonius postmodum Geneuensi ecclesiae praefuit, alter Veranius ipsi patri in episcopatu Lugdunensi successit. Circa annum 409. aut 410. vegeta ac florente adhuc aetate Lirinum concesserat indeque cum vxore et filiis in insulam propinquam Leronem, quae hodie Sanctae Margarethae est, se contulit et Anachoretam egit, ita tamen, vt potissimam curam liberorum suorum educationi impenderet, ex quibus Salonium quo-

que aliquantiſper Lirinenſibus magiſtris Honorato Saluiano ac Vincentio formandum dedit. Vix autem alius quisquam ex clarioribus eccleſiae Gallicanae membris apud optimum quemque et doctiſſimum ſaeculi virum tantam comparauit exiſtimationem quam Eucherius: nam cum multis familiariter vixit et cum plerisque litterarum habuit commercium et ab omnibus immenſis laudibus ornatus eſt. Euenit hac fama tandem, vt anno circiter 434. ad epiſcopatum Lugdunenſem eueheretur, quod munus vsque ad annum 450. obtinuiſſe eum exiſtimant *).

§. 2. Scripta. Circumferuntur hodie ſequentia Eucherii Lugdunenſis ſcripta:

1. *De laude Eremi ad Hilarium Arelatenſem epiſtola*, ſcr. a. 428.
2. *Epiſtola paraenetica ad Valerianum cognatum de contemtu mundi et ſaecularis philoſophiae*, ſcr. a. 432.
3. *Liber formularum ſpiritalis intelligentiae ad Veranium filium.* Inſcribitur alias etiam *de forma ſpiritalis intellectus.*
4. *Inſtructionum libri II. ad Salonium filium*, quorum alter *quaeſtiones* de difficilioribus V. et N. T. locis tractat, alter *Explicationes nominum Hebraicorum* continet et ſic inſcribitur.

5. *Hiſto-*

*) Alius ab hoc fuit Eucherius Galliae Epiſcopus, qui ſexto ſaeculo vixit et variis Conciliis Gallicanis veluti Arelatenſi IV. a. 425. Carpectoratenſi 527. Arauſicano et Vaſenſi 529. ſubſcripſit. Sed nec Lugdunenſis quidem epiſcopus ille fuit, vt quidam falſo ſibi perſuaſerant, quos docte et ſagaciter refellit Iosephus Antelmius *in Aſſertione pro vnico S. Eucherico Lugdunenſi epiſcopo*, quam poſt obitum eius edidit frater *Carolus Antelmius Pariſiis, apud Claud. Briaſſon.* 1726. 4.

5. *Hiſtoria Paſſionis S. Mauritii et ſociorum Martyrum Legionis Felicis Thebaeae Agaunenſium*, a quibusdam huic Eucherio abiudicata, iuniori alicui tributa.
6. *Homiliae*, illae ſcilicet, quas primus vulgauit Ioannes Liuineius, quae pro genuinis ab omnibus agnoſcuntur.
7. *Exhortatio ad Monachos ex tribus*, quas ſub eius nomine Holſtenius in Codice Regularum protulit, *prima*.
8. *Epitome Operum Caſſiani.*

Deperditae ſunt *plures* Eucherii *homiliae*, niſi aliae fortaſſe ſuperſint in *Collectione homiliarum*, quae nomen Euſebii Emeſeni ſeu Gallicani nomine in Bibliothecis Patrum praefert. *Tribuuntur* Eucherio, et quidem falſo: 1) *Commentarius in Geneſim* et 2) *Libri IV. Commentariorum in libros Regum* a Io. Alex. Braſſicano primum euulgati. 3) *Epiſtola ad Fauſtinum* a Labbeo edita. 4) *Epiſtola ad Philonem quendam*, quam Baluzius ad calcem Agobardi protulit. 5) *Regula duplex ad Monachos* in codice Regularum Holſtenii. 6) *Tota illa Homiliarum collectio*, quae ſub nomine *Euſebii Emeſeni* circumfertur.

Integra omnium Eucherii opuſculorum collectio nondum extat. Primum opuſculum, quod obſtetricante typographia lucem vidit, fuit *Paſſio S. Mauricii et ſociorum*, ſed interpolata et ſine nomine eius in *Vitis Sanctorum Mombritii*. Haud exiguo vero interuallo poſt, a. 1516. exiit nomen auctoris in fronte gerens *epiſtola ad Valerianum, Baſileae* ex recognitione *B. Rhenani*, citoque *ibidem* a. 1520. cum Eraſmi ſcholiis, et *Pariſiis* a. 1525. repetita eſt. Acceſſerunt paulo poſt *Baſileae* apud *Cratandrum* a. §. 3. Editiones.

 1530.

1530. aut aliquanto citius *Parisiis* apud *Claudium Chevallonium* sine anno *Formulae intelligentiae spiritalis* et *libri* duo *Instructionum*, quibus anno sequenti ex reliquiis Bibliothecae Budensis addidit spuria duo, *Commentaria in Genesim* et *libros Regum*, *Ioannes Alexander Brassicanus*, simulque *Formularum librum* ex codice ms. sedulo castigauit. Haec omnia iunctim recusa sunt *Romae apud Paulum Manutium* a. 1564. curante *Petro Galesinio* et *Andreae Schotti* cura a. 1618. in *Tomo* V. *Bibl. PP. Coloniensis*. Interea reperta est et a *Gilberto Genebrardo* seu potius *Dionysio Faucherio Parisiis* a. 1578. edita *Epistola de laude Eremi ad Hilarium*, itemque tenebris ereptae editaeque sunt *Homiliae* genuinae per *Io. Liuineium* cum *Theodoro Studita Antuerpiae* a. 1602. indeque omissis Homiliis genuina Eucherii opuscula, nempe *Formulae intelligentiae spiritalis*, *Instructionum libri duo* et Epistolae *ad Valerianum et Hilarium* vna exhibita *Lugduni* 1613. in *Chronologia Lirinensi Vincentii Barralis* tandemque additis *Passione S. Mauricii* et *Commentariis* illis spuriis in *Genesim et libros Regum* recusa sunt in *Bibl. PP. Max. Lugduni* a. 1677. Post haec singula tantum, imprimis ascetica illa siue seorsim siue cum aliis operibus typis sunt reddita, quae, ne sequens omnium editionum recensus chronologicus negotium alicui facessat, paucis hic complecti iuuat. Videlicet *Passio S. Mauricii* post *Mombriti*, *Surii et Steuartii* editiones sincerior edita est a *Chiffletio* in *Paulino illustrato* a. 1662. indeque in *Bibl. Max. Patrum Lugduni* 1677. Tomo XXVII. et apud *Ruinartum* et in *Actis Bollandianis* repetita. *Epistola ad Valerianum* recusa fuit *Lugduni* 1541 et 1627. et cum *Herib. Rosweydi* scholiis *Antuerpiae* a. 1621. *Monachii* 1635. *Genuae* 1644. (*Parisiis* 1646. cur. *Phil. Labbei*)

Labbei) itemque cum *epistola ad Hilarium* aliisque opuſculis aſceticis *Viennae Austriae* 1670. *Bruxellis* 1671. *Pariſiis* 1673. *Venetiis* 1726. eademque haud raro in recentiorum populorum idiomata conuerſa. *Formulae intelligentiae ſpiritalis* a *Flacio Illyrico* inſertae ſunt *Claui Scripturae Sacrae Baſileae* 1580. et cum hoc opere ſaepius diuerſis in locis recuſae. *Epiſtola ad Hilarium* cum ſcholiis *Herib. Rosweydi* prodiit *Antverpiae* 1621, indeque translata in *Bibl. PP. Colon.* 1618. *T.* XV. et cum *epiſtola ad Valerianum* Lugduni 1627. Genuae 1644. et Pariſiis 1673. exſcripta eſt. *Homiliae* a *Liuineio* editae inſertae ſunt *Bibl. Patrum* Parif. 1624. 1644. 1654. T. II. et in *Bibliothecam Concionatoriam Combefiſii* migrarunt. Porro a. 1657. in *Bibliotheca MSS.* ſub *Eucherii* nomine edidit *epiſtolam ad Fauſtum ſ. Fauſtinum;* anno 1661. *Triplicem* Eucherii *regulam ad Monachos*, veram vnam, duas autem nomen eius mentientes produxit *Lucas Holſtenius* in *Codice Regularum; Epiſtola ad Philonem Presbyterum* falſo nomen Eucherii praeferens reperta fuit a *Baluzio* et ad calcem Operum *Agobardi Pariſiis* a. 1665. ab eo prolata eſt. Denique *Epitomes Caſſiani* graece conuerſae ſpecimen dedit *Montefalco* in editione Operum *Athanaſii*, de quo nos in Caſſiano dicere memini. Sequitur *Index chronologicus*.

Saec. XVI.

Sine anno

loco et typographo (Mediolani) fol. Paſſio S. Mauritii et eius commilitonum; in *Bonini Mombritii* Vitis Sanctorum *Vol. II.* fol. CLIII — CLV.

Prima haec editio eſt huius opuſculi, ſed vt antea monitum, non ſincera.

SAEC. XVI.

1516.

Basileae. 4. D. Eucherii—Epiſtola Paraenetica ad Valerianum cognatum ſuum de contemptu mundi (ex recognitione *Beati Rhenani*) *Cat. Bibl. Bunau.*

1520.

Basileae apud Andream Cratandrum. 4. Clari iuxta ac diſerti viri Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi ad Valerianum cognatum ſuum Epiſtola Paraenetica, ab amore mundi ſtudioque prophanae philoſophiae ad pietatis veraeque ſapientiae ſtudium prouocans, cum ſcholiis *Des. Eraſmi.*

Ad hanc editionem pertinet haud dubie *epiſtola Eraſmi*, quae libello huic in editione Baſileenſi a. 1531. praefixa eſt, *ad Alardum Amſtelredamum liberalium artium profeſſorem*, a quo ms. eius exemplar abs auctoris nomine accepiſſe videtur. „*Libellus*, inquit, *quem miſiſti, cum ſuis dotibus vndique mirum in modum placuerit, tum hoc placuit impenſius, quod olim puero mihi et lectitatum eſſe et placuiſſe memini. Si quid meo ſuffragio tribuis, nihil video profectum a noſtrae religionis hominibus, qui eloquentiae quoque gloria floruerint, quod cum huius phraſi ſit conferendum. Vt nusquam non praeſtat egregium artificem, ſiue ſpectes ordinem, ſiue tranſitus ſubinde nouos, ſiue non vulgare ingreſſum, veluti limen argumentationis. Nullam ſuaſorii generis partem non tractat. Nusquam deſidet in locis communibus. Magis vrget et inſtat argumentis, mire pungit epiphonematis, delectat iuxta et mouet ſententiis. Quodque magis etiam mirandum eſt, ſic Iſocratis ſchematibus modulata, ſtructa, picturataque eſt oratio, vt nuſquam frigeat, aut ineptiat. Sic arguta, vt interim*

terim neruosa: sic elaborata, vt tamen dilucida: sic noua, sed vt taedio careat affectationis: sic festiua, vt nihilo secius grauis ac seria: sic rhetorica, vt γνησίως tamen Christiana. Denique sic acris ac vehemens, vt sui tamen vbique similis, pari intentione ad extremum vsque calcem properans, sani videlicet vegetique ingenii argumentum. Gennadius dum huic stylum tribuit scholasticum, ni fallor, plusculum in eo desiderauit arcanarum litterarum. Caeterum libellum hunc a Rodolpho Agricola versum non esse, vel stilus ipse satis arguit, praesertim cum quaedam sint schemata, quae ne possint quidem ad Graecam orationem respondere. Gennadius indicat Eucherii esse Lugdunensis Ecclesiae episcopi. Moxque huius meminit epistolae, quam scripserat ad Valerianum propinquum suum, de contemptu mundi, deque relinquendo studio prophanae philosophiae. Atque vtinam reliqua huius extarent, vel is liber, quo carptim obscura quaeque diuinorum voluminum capitula explanauit, vel is, quo prolixa Cassiani opuscula contraxit in compendium."

1525.

Parisiis apud Iodocum Badium. 8. Eucherii — Epistola ad Valerianum — Item disticha veteris cuiusdam philosophi etc. *Benedd. in Hist. lit. Galliae.*

Sine anno.

Parisiis per Claudium Chevallonium. 8. f. 12. Eucherii Lugdunensis Archiepiscopi, formulae intelligentiae spiritalis; libri duo instructionum nunc primum editi; epistola paraenetica ad Valerianum cognatum suum cum scholiis *Desiderii Erasmi* S. Basilii episcopi, epistola consolatoria aduersus mundi incommoda, nunc primum edita: nonnihil de carnis resurrectione ex epistola D. Hieronymi ad Pammachium aduersus errores Ioannis Hierosolymitani: omnia edita studio *Petri*

Petri Gerardi. *Cat. Bibl. Reg. Parif. et Baluz. T.* II. *p.* 641.

Tametſi haec editio anni nota careat, tamen, cum propter Typographum aut Bibliopolam aetas eius incerta eſſe non poſſit, et ne ſeries harum editionum, quae plura Eucherii opuſcula iunctim exhibent, intercipiatur, huc reponere eam viſum eſt. Praefatus eſt *Petrus Gerardus* Epiſtola data *Pariſiis* XVIII. *Calend. Nouembr.* ſine anno, ad Gulielmum Paruum Trecenſem Epiſcopum et Regiae confeſſionis auditorem, cuius beneficio cum Eucherii haec opuſcula alioqui, vt ait, rara conſecutus ſit, ingrati atque impudentis ingenii fore ait, niſi eius homini conſecraret. „Accedit, inquit, quod in publicum mittitur induſtria excuſus et informatus Claudii Chevallonii hominis T. D. addictiſſimi, quique vehementer annixus eſt, vt quoad fieri poſſet, id exemplar, quod vnum ſua liberalitate nactus erat, repurgaretur tot mendis, quibus propemodum labefactatum erat: adhibitis etiam ad hunc vſum vetuſtiſſimis LXX. interpretibus, et aliorum codicum, quibus illa aetas aſſueuerat, translationibus: quas nihil grauate aſciuit, vt hac ratione ſuam diligentiam tibi approbaret, et bonis ſtudiis hac quoque in parte prodeſſet.“ Exemplum huius epiſtolae nobis praebet Editio Lugdunenſis a. 1613. Notari autem debet, Caſimirum Oudinum *), qui huius editionis natales circa annum 1520. collocat, contuliſſe primum eius opuſculum *Formularum ſpiritualis intelligentiae* cum MSS. codicibus Bibliothecarum Pariſienſium, Regiae 3795. Colbertinae 1893. et ſancti Germani 250. atque primam hanc vt recte exiſtimauit illius editionem ſolam germanam et hiſce 600. vel 700. annorum codicibus conformem deprehendiſſe. Obſeruat

*) *Comm. de SS. Eccl. T.* I. *p.* 1220.

seruat autem sequentes editiones, veluti Basileensem a. 1531. (quam *secundam* vocat), Romanam a. 1564. et Lugdunensem a. 1677. duplo esse auctiores et innumera habere admixta ex auctoribus S. Eucherio posterioribus et maxime ex S. Gregorio Papa; adeo vt genuinum istud opus Eucherii vix mediam partem contineat eorum, quae in vltimis huius libri editionibus impressa sint.

1530.

Basileae apud Andr. Cratandrum. 4. D. Eucherii Episcopi Lugdunensis, Liber formularum intelligentiae spiritualis; eiusdem liber de quaestionibus difficilioribus Veteris et Noui Testamenti, interpretatio Nominum Hebraicorum, et aliorum sacris literis contentorum, et epistola ad Valerianum de contemptu mundi: ex editione et cum scholiis *Desiderii Erasmi. Cat. Bibl. Reg. Par.*

1531.

Basileae in officina Frobeniana. fol. D. Eucherii Lugdunensis Episcopi Doctiss. Lucubrationes non minus piae quam eruditae cura ac beneficio *Ioannis Alexandri Brassicani* iureconsulti recens editae, quarum haec est summa. In Genesim Commentariorum Libri III. In libros Regum Commentariorum libri IIII. Formularum Spiritalium Liber I. accurate recognitus, adiectis iis omnibus, quae in superiore editione quam plurima desiderabantur. Quaestiones in Vetus et Nouum Testamentum. Nominum Hebraicorum ac aliorum etiam, quae in sacris literis habentur, Interpretatio. Epistola Paraenetica ad Valerianum cognatum suum, de contemptu mundi, cum Scholiis D. Erasmi Roterodami. *In fine:* Bas. in off. Frob. per Hieronymum Frobenium et

Nico-

Nicolaum Epiſcopium, menſe Auguſto (*in titulo* menſe Septembri) M.D. XXXI.

De editore *Ioanne Alexandro Braſſicano* vide quae infra ad Saluianum diſputamus. Inſcripſit ille *primum opus* eidem, cui Saluianum nuncupauit Epiſcopo Auguſtenſi Chriſtophoro a Stadion. Plena eſt epiſtola (data Viennae Auſtriae ex regio collegio a. 1530. menſis Decembris die XX.) laudibus Eucherii, ſed ad rem praeſentem parum facit. *Alterum opus* quod peculiari titulo gaudet, et *tertium* epiſtolis ibidem eodemque anno et menſe exaratis, dicata ſunt D. Iano a Siuolla, Equiti et Iurisconſulto. In his iucunda ſunt et memoratu non indigna quae de vario librorum vetuſtorum intra et extra vrbem Viennam, dum a Turcis obſeſſa eſſet, fato adſperſit. Depraedicans ſcilicet diuinam curam atque prouidentiam quanta ſit in conſeruandis veterum auctorum praeſertim iis, quae ſacra enarrent ſcriptis, de Eucherio exemplum capit. „*Nam anno ſuperiore*, inquit, *quum immaniſſimi Turcae Viennam inaudita obſidione premerent, et omnia circumiecta, nimirum vrbes, arces, coenobia, villas, pagos, agros, vineas, ferro et igne vaſtarent, excuſſerant etiam regium hoc, inſtituti Diui Bernardi Coenobium, quod ad S. Crucem Diuo Leopoldo Archiduci Auſtriae appellare placuit: et quum hoc ita miſeris modis accepiſſent, vt iam coenobium quaereretur in coenobio, libros tamen omnes et veteres, et adhuc minime vulgatos, incorruptos, et ex nulla parte deminutos reliquerunt, Ita vt ignis iis non aliter peperciſſe videatur, quam Aeneae Anchiſem patrem humeris efferenti, nec flammarum vis, nec hoſtium infelix occurſus obeſſe potuit, aut Aetnae incendium pios illos adoleſcentes parentum ſuorum latera claudentes, ſaluos ac incolumes abire permiſit. Pepercit igitur incendium hoc atrociſſi-*

cissimum Eucherio, et ab eo libris istic omnibus omne ius belli Turcae abstinuerunt. Cum interea nostri milites, intra moenia, libros omnes discerperent, omnia volumina corrumperent. Ita vt vix a publicis etiam bibliothecis diripiendis aut vi prohibiti, aut auctoritate submoti fuerint. Vides, optime vir, quam vnico nomine tantum non etiam moribus a Turcis hae belluae differunt. Certe non minus periculi fuit ab imposito praesidio, quam ab externo et eo quidem perniciosissimo hoste." Atque haec priora duo opuscula ipse primus Brassicanus ex laudati monasterii membranis chartisue produxit; tertium, provt fert ipse titulus, denuo ad manuscriptum exemplar eiusdem Monasterii recognouit. Qua de opera sua ad eundem Ianum a Siuolla ita loquitur: „*Oculatus ipse mihi testis es, mi Iane, quantum mihi laboris exhauriendum, immo vt verius dicam, quantum taedii exsorbendum fuerit in restituendis ac repurgandis Eucherii spiritalibus illis formulis. Nam exemplum recens editum non tantum mutilum, verum etiam eximie mendosum fuit. Cuius rei culpam, tantum abest, vt illi imputem, qui primum nobis hoc dedit, vt etiam benignitatem hominis eruditi ac candorem laudibus vehendum existimem, qui studiosis exhibere maluit, id quod commodum acquisierat, quam vt pateretur hoc intercidere. Nos autem exemplo et integro et egregie sincero vsi, quod nobis cum plerisque aliis aeque bonis autoribus Reuerendus pater, Dominus Ioannes Hartmannus abbas sanctae Crucis in Austria vir et studiorum et studiosorum vnicus patronus, meum autem praecipuum decus et praesidium, libenter et ex animo communicauit; primum id quod deerat, adiecimus, et quae deprauata fuerant religiose castigauimus; quod vt studiosi planius cognoscant, subiiciam duo tantum exempla,*

empla, ex quibus reliqua facile, tanquam leonem ex vnguibus aestimare possint. Primum caput de diuinis nominibus, quod totum desiderabatur, iam ex veteri neque minus sincero exemplo repositum est. Iam enim consulta opera praetermitto quanta facta sit in omnibus capitibus accessio. In praefatione Eucherii sic legitur; atqui secundum allegoriam Baptismus, secundum anagogen angeli: *cum sit legendum:* Aquae secundum allegoriam Baptismus, secundum anagogen angeli; vnde est illud, et aquae quae super coelos sunt, laudent nomen domini *et caetera. Non equidem inuideo, si quis veteres scriptores in lucem proferat, miror autem magis, si quis in iis castigate depromendis omnem operam suam collocet.*" *Sextum* opusculum, *Epistola* scilicet *paraenetica ad* Valerianum, ex Erasmi editione descriptum est, additis scholiis eius et epistola ad Alardum. Ceterum Frobenii operam dederunt, vt tam commode, quam luculenter, typis hoc volumen exararetur.

1541.

Lugduni apud Sebast. Gryphium. 8. Eucherii Epistola ad Valerianum cognatum de contemtu mundi. *Benedd.* in *Hist. lit. Galliae.*

1564.

Romae apud Paulum Manutium. fol. D. Eucherii Episcopi Lugdunensis opera, seu Commentarii in Genesim et in libros Regum etc. ex editione *Petri Galesinii. Cat. Bibl. Reg. Paris. et Pinell.* Vtinam vero titulum integrum proferrent.

1574.

Coloniae Agr. apud Geruinum Calenum et haeredes Quentelios. fol. Martyrium fortissimorum Martyrum Mauricii et sociorum eius ab Eucherio Lugdunensi

dunensi conscriptum, praemissa eius Epistola ad Sylvium *(sic)* Episcopum; in *Tomo* V. *Vitarum SS. Laurentii Surii pagg.* 325—330.

1578.

Parisiis apud Aegidium Gorbinum sub signo spei. 8. S. Eucherius Episcopus Lugdunensis ad Hilarium Arelatensem de laude Eremi, e Lirinensi Bibliotheca nunc primum productus; cum *Hilarii Arelatensis Oratione Funebri de S. Honorato. Cinelli Bibl. Volante T.* II. *p.* 265.

Dicitur haec editio plerumque *Gilberti Genebrardi*, sed Genebrardus quidem dedicationem praefixit, praefationem autem scripsit *Dionysius Faucherius*, ac memini eandem recusam esse in Chronographia Lirinensi, de exemplari tamen, vnde edatur hic libellus, altum in ea est silentium. De aliis, quae hoc volumen complectitur, vide ad Hilarium Arelatensem.

1580.

Basileae ex offic. Heruag. per Euseb. Episcopium. fol. Eucherii Episcopi Lugdunensis Liber Formularum Spiritualis Intelligentiae; ad calcem *Clauis Scripturae Sacrae Matthiae Flacii.*

Nimirum Flacius Appendicis loco eum adiecit *Expositioni* suae *Singulorum Vocabulorum ac Nominum* eo consilio, vt lectores veterum hac in re sententiam agnoscerent. Ceterum non dubito primam esse hanc quam indicauimus huius Operis editionem. Repetita est saepius diuersis in locis, e. c. *Basileae* 1609. *Francof.* 1659. *Hafniae* 1695. In postrema Eucherii liber extat pagg. 1345—1372.

SAEC. XVII.

1602.

Antverpiae. 8. Eucherii Lugdunensis Episcopi Homiliae, ex editione IOANNIS LIVINEII *Antverpiensis Canonici;* ad calcem *Sermonum Catecheticorum Theodori Studitae*, a *pag.* 372.

Haec est prima vt antea docuimus sermonum, quos vere Eucherii putant, et ab illis, qui sub *Eusebii Emiseni* aut *Gallicani* nomine circumferuntur, diuersi sunt, editio.

1613.

Lugduni sumptibus Petri Rigaud. 4. Eucherii Lugdunensis Ecclesiae quondam archiepiscopi, Theologi doctissimi, Intelligentiae spiritualis formulae, Instructionum libri duo, Eiusdem epistola paraenetica ad Valerianum [ex editione *Petri Gerardi;* accedit Eiusdem epistola ad Hilarium cum praefatione *Dionysii Faucherii* Monachi Lerinensis, et annotationibus Vincentii Salerni]; in *Chronologia Sanctorum et aliorum Virorum illustrium ac Abbatum Sacrae Insulae Lerinensis per* D. VINCENTIVM BARRALIM *Salernum, Monachum Lerinensem, in vnum compilata.*

Gerardi praefationem hic descriptam esse, antea monuimus.

1617.

Ingolstadii ex typographia Ederiana. 4. D. Mauricius Thebeae legionis Dux, seu S. Mauricii Martyrium, a S. Eucherio, Episcopo Lugdunensi, conscriptum, nunc iterum editum, cum notis et notationibus, studio et labore *Petri Stevartii.* Accessit etiam officium S. Mauricii. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

1618.

Coloniae Agr. ſumptibus Ant. Hierat. fol. Beati Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi quae extant omnia pia ad S. Scripturam Opuſcula. I. Formulae ſeu Phraſes S. Scripturae. II. Quaeſtiones Veteris ac Noui Teſtamenti. III. Hebraicorum nominum interpretatio. IV. De Vita Solitaria ad Valerianum. Illuſtrata, recenſita atque emendata ſtudio *Andreae Schotti* Soc. Ieſu. Accedunt et Eucherio adſcripti Commentarii in Geneſim et Libros Regum; in *M. Bibl. Patrum Tomo* V. *Parte* I. *pagg.* 739—918. Adiuncta eſt praefatio Alex. Braſſicani.

In praefatione diſſerit A. Schottus de ſcriptis Eucherii tam genuinis quam ſuppoſititiis. *Ibidem*, a *pag.* 543 ad 738. inſertae ſunt *Homiliae Euſebii Gallicani* poſt editionem *Io. Gaigneii* ab Andrea Schotto denuo recenſitae et ſermonibus locupletatae.

Coloniae Agr. ſumpt. Io. Kreps et Herm. Mylii. fol. SS. Mauricii et ſociorum Martyrum Agaunenſium martyrium ab Eucherio Ep. Lugd. conſcriptum; in *Vitis SS. Surii* ed. *ſecundae* Volumine ſecundo ad d. XXII. Sept. *pagg.* 220—223.

1621.

Antverpiae ex off. Plantin. apud Balthaſ. Moretum, et Viduam Io. Moreti, et Io. Meurſium. 8. D. Eucherii Epiſcopi Lugdunenſis de Contemptu Mundi Epiſtola paraenetica ad Valerianum cognatum. Accedit Vita D. Paulini Nolani veri Mundi Contemptoris.

Editor eſt *Heribertus Rosweydus*, qui notatiunculas aliquot adſperſit et inſcripſit, vti et ſequens

opuſculum, Henrico Van der Heyden Villariae Abbati.

Ibidem apud eoſdem bibliopolas. 8. D. Eucherii Epiſcopi Lugdunenſis de laude Eremi ad Hilarium Lerinenſem monachum libellus [cum *Heriberti Rosweydi* notatiunculis].

1622.

Coloniae Agr. ſumpt. Ant. Hierat. fol. D. Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi de laude Eremi libellus cum *Heriberti Rosweydi* notatiunculis; in *Tomo XV. ſeu Supplemento, ſeu Appendice ad M. Bibl. Colonienſem.*

1624.

Pariſiis.... fol. Eucherii Epiſcopi Lugd. Homiliae cum *Theodori Studitae ſermonibus Catecheticis* iuxta editionem *Io. Liuineii* expreſſae; in *Bibl. PP. Bign.* ed. *quartae* (Paris) *Tomo* II. a *col.* 767.

1626.

Lugduni ſumpt. Lud. Proſt haeredis Rouillii. fol. S. Eucherii difficiliores quaeſtiones in vetus et nouum Teſtamentum. Eiuſdem Interpretatio nominum hebraicorum; in *Ludouici de la Cerda Adverſariis Sacris capite* CXV. *pagg.* 204—219. et *cap.* CLXIV. *pagg.* 423—426. Errat autem Fabricius dum iiſdem accenſet Caput CLIX. quod haud quaquam ad Eucherium pertinet, ſed ipſius eſt Lacerdae.

1627.

Lugduni apud Franc. de la Bottiere. 12. S. Eucherii Opuſcula aſcetica, Dorothei doctrinae *aliaque*

que opuſcula curante *Turriano* Sacerdote I. *Benedd. in Hiſt. lit. Galliae* diſertius non laudant, ſed inesse monent duas Eucherii epiſtolas ad Hilarium et Valerianum.

1635.

Monachii [24]. De vera Sapientia, vera Virtute et Tranquillitate Animi SS. *Eucherii Lugdunenſis* Martini Bracarenſis, et Magni Wigonis, Antiſtitum. Vide ed. Bruxellenſem a. 1671.

1644.

Genuae apud Io. Mariam Pauonum. 8. Epiſtolae Genuinae Diui Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi, quas cum eximii Concionatoris hortatu multi cuperent, habere vix pauci poſſent, ſodales Ieſu Crucifixi in Collegio Genuenſi Soc. Ieſu auctorati nouiſſime imprimendas curarunt. *Cinelli Bibl. Volante cont. da Sancaſſaui. T.* II. *p.* 265. *Bibl. Baluz. T.* II. *p.* 1002.

* *

Pariſiis apud tres bibliopolas. fol. Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi Homiliae; in *Bibl. PP. Bign. Tomo* II. loco vltimo poſt *Theodori Studitae ſermones.* Eiuſdem editionis exemplaria ſunt, quae annum 1654. praeferunt.

1646.

[Pariſiis. 12.] S. Eucherii — Epiſtola paraenetica ad Valerianum cognatum curante *Philippo Labbeo. Fabric. in Bibl. M. et I. Lat.* ed. Patau. *T.* II. *p.* 116.

1657.

Pariſiis apud Sebaſtianum et Gabrielem Cramoiſy. fol. Epiſtola Eucherii Epiſcopi ad Fauſtum ſeu

Faustinum Presbyterum Insulanum de situ vrbis Hierosolymitanae atque ipsius Iudaeae; in Philippi Labbei *noua Bibl. MSS. librorum Tomo* I. *pag.* 665 sq.

1661.

Romae exc. Vitale Mascardo. 4. S. Eucherii Exhortatio ad Monachos. Eiusdem sententia ad Monachos. Eiusdem Admonitio ad Virgines, ex duobus MSS. codicibus Floriacensibus Reginae Suecorum edidit *Lucas Holstenius* in *Appendice Codicis Regularum pag.* 89. sqq. in ed. *Parisiensi pagg.* 55—62.

1662.

Parisiis sumpt. Ant. Bertier. fol. S. Eucherii Lugd. Ep. homiliae aliquot; in *Bibliotheca Patrum concionatoria* (octo voluminibus distributa) *Francisci Combefisii.* Editio nouissima est *Veneta* a. 1749. *VII. Voll.* Editor quascunque huic collectioni inseruit Eucherii nomine Homilias, a Liuineio desumsit.

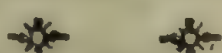
Diuione. 4. Passio Agaunensium Martyrum, auctore S. Eucherio Lugdunensi Episcopo; in *Pet. Franc. Chiffletii Paulino illustrato. P.* I. *pagg.* 86—92.

1665.

Parisiis apud Franc. Muguet. 8. Epistola sancti Eucherii Lugdunensis Episcopi ad Philonem Presbyterum, ex veteri codice MS. Petri Marnaesii Senatoris Gratianopolitani edidit *Steph. Baluzius;* in Notis ad S. *Agobardi Opera,* Tomo II. *pagg.* 155. 156.

1670.

Cygneae. 8. B. Eucherii Homiliae de B. Virginis conceptione Fragmentum; in *Christiani Daumii Homiliis PP. in Natiu. I. Chr.* p. 213 — 255. Ex Liuineio.

Viennae Austriae typis Matthaei Cosmerouii. 8. Diui Eucherii Lugdunensis Episcopi Epistola Paraenetica, ad D. Valerianum Cognatum suum, ab amore profanae philosophiae ad studium verae sapientiae prouocans. Item B. Francisci Borgiae olim Gandiae Ducis, postea Societatis Iesu Generalis Epistola practica — pro Xenio an. M.DC.LXXI. oblatae illustrissimae Sodalitati Dominorum sub titulo Assumptae Deiparae in Domo Professa Societatis Iesu Viennae erectae.

1671.

Bruxellis apud Francisc. Foppens. 24. De Vera Sapientia, vera Virtute et Tranquillitate Animi SS. Eucherii Lugdunensis, Martini Bracarensis, et Magni Wigonis, Antistitum. Editio noua iuxta exemplar Monachii impressum anno 1635.

Inest Eucherii epistola paraenetica ad Valerianum. Sacerdos quidam Societatis Iesu Sodalitatis Latinae sub Titulo B. M. V. Visitantis erectae in Collegio Societatis Iesu Bruxellis Director, qui sub litteris G. H. latere voluit, editionem horum libellorum Monachii a. 1635. factam et, vt ait, illico distractam recudi curauit.

1673.

Parisiis apud Seb. Cramoisy. 12. Via ad aeternitatem, siue tria Opuscula SS. Eucherii Lugdunensis

et Hilarii Arelatensis 1) de laude Eremi, 2) de contemptu mundi, 3) de vita S. Honorati. *Cat. Bibl Teller. pag.* 34. a.

1677.

Lugduni apud Anissonios. fol. Beati Eucherii Lugdunensis Episcopi quae extant omnia pia ad Sanctam Scripturam Opuscula — illustrata, recensita atque emendata studio *A. Schotti* Societ. Iesu; in *Tomo VI. Bibl. Max. PP. pagg.* 822—1014. Expressa iuxta editionem Coloniensem; sed post *quartum* opus inserta sunt, *Epistola ad Hilarium de laude Eremi* et *Acta Sanctorum Martyrum Agaunensium* (ex *Chifletio*) subiecta *Epistola ad Saluium Episcopum.* Ibidem *Tomo* XXVII. *pag.* 180 sqq. legitur: *Eucherii exhortatio ad Monachos et sententia ad eosdem, ex editione Lucae Holstenii.*

1689.

Parisiis. 4. Passio SS. Mauricii et Sociorum eius Martyrum auctore Eucherio Ep. Lugd. Ex Paulino illustrato Chiffletii et variis codd. MSS. Bibl. Reg. aliarumque cum Praemonitione *Theod. Ruinarti;* in *Actis Martyrum* eius *pag.* 289. sqq.; in ed. secunda, ab ipso auctore recognita, quae *Amstelodami ex off. Wetsteniana* prodiit a. 1713. *fol. pag.* 271; in *Veronensi* (ex *Typogr. Tumermanniana*) 1731. *fol.* pagg. 237—43.

SAEC. XVIII.

1726.

Venetiis apud Bartholomaeum Giauarinam, in vico S. Ioannis Chrysostomi. 16. De vera Sapientia, vera Virtute, et Tranquillitate Animi SS. Eucherii Lugdunensis, Martini Bracarensis, et Magni Wigo-

nis

nis Antistitum Opuscula, Illustrissimo ac Reuerendissimo D. D. Marco Gradonico, Patriarchae Venetiarum, Dalmatiaeque Primati etc. dicata. *Cinelli Bibl. Volante* I. supra laudata.

1747.

Venetiis .... fol. Eucherii Lugdunensis Episcopi Epistola ad Faustum Presbyterum Insulanum de situ Vrbis Hierosolymitanae atque ipsius Iudaeae (*falso ipsi tributa*); in *Blasii Vgolini Thesauro Antiquit. Sacrar. Tomo* VII. a *col.* 1201.

1757.

Antverpiae apud Bernhard. Alb. van der Plassche. fol. Passio SS. Mauritii aliorumque Legionis Thebaeae Martyrum auctore S. Eucherio Lugdunensi Episcopo edita a Petr. Francisco Chiffletio S. I. et a Ruinartio cum aliis Mss. collata. *Item* Passio interpolata ex Ms. S. Maximini Treuirensis, collata cum editis a Surio et Mss. Fuldensi, S. Saluatoris Vltraiectensis, et Marchianensi; cum annotatis *Io. Stiltingii* etc. in *Actis SS. Bollandist.* mense *Septembre* T. VI. *pagg.* 342—349.

Accessit *Commentarius praeuius*, in quo omnia, quae tam historiae ipsius, quam actorum sinceritatem respiciunt, non vulgari eruditione et solertia illustrantur. Insperfa sunt et alia monumenta ad eadem acta facientia.

VERSIONES. Ex omnibus Eucherii lucubrationibus sola fere *Epistola ad Valerianum* in recens aliquod idioma translata est. Primum huius rei institutum ni fallor *Gallis* debemus. Neque Itali id neglexerunt et laudari etiam vides *Hispanicas* et *Anglicas* versiones. Nobis sequentia colligere licuit.

1) *Epiſtola ad Valerianum.*

1552.

Lyon chez Mace Bonhomme. 4. S. Euchier à Valerian, exhortation rationale, retirant de mondanité et de la philoſophie prophane à Dieu et à l'etude des ſainctes lettres, traduicte en vers François, avec annotations, par BARTOLEMY ANEAU. *Cat. Bibl. Reg. Par.*

1659.

Lyon. 8. Eadem et Epiſtola ad Hilarium de laudibus Eremi anonymo interprete *) in libro gallico, cui titulus: la Solitude Chretienne. *T.* I. *pag.* 137. ſq Tertia huius operis editio a. 1662. notatur a *Benedd.* in *Hiſt. l. Galliae.*

1672.

Pariſ. chez Pierre le Petit. 12. S. Eucher, du mepris du monde, traduit en François par ROBERT ARNOULD *d'Andilly*, avec le Latin enſuite. Extat eadem in *Operibus* eius *Tomo* I. *Pariſ.* 1675. *pag.* 24. ſqq.

1609.

In Venetia. Lettera di Eucherio Santo Veſcovo di Lione etc. tradotta dallo Spagnolo *(Ludouici Granatenſis)* **) in Italiano da *Gio. Giolito.* Ext. cum *Libro della Spiritual Gratia* etc. di *Giv. Lanspergio. pag.* 210. *ſqq.*

1715.

*) Fabricius *I. Canagium* et *Ant. Godellum* inter interpretes Gallos numerat.

**) Laudatur haec verſio hiſpanica in *Cat. Bibl. Barberinianae T. I. p.* 382. ſed omiſſa loci annique mentione.

1715.

In Milano per Giuſ. Pandolfo Malateſta. 8. Eadem *tranſportata dal Latino* da D. *Carolo Giacinto Garibolди*, vna cum *textu Latino*.

a) *Paſſio SS. Martyrum Agaunenſium.*

1705.

Amſterdam. 12. Diſſertation hiſtorique et critique ſur le Martyre de la Legion Thebéene avec *hiſtoire du Martyre de cette Legion attribuée à St. Eucher.* Archetypum huius diſſertationis *Ioannis Dubordiaei (Dubourdieu)* Sacerdotis Caluiniani coetus Saubadicae Londini, anglico idiomate in lucem exiit, anno circiter 1696. *). Sed magis obuia eſt verſio gallica. Studioſe nec ſine acrimonia refutare eum nituntur Antuerpienſes Actorum SS. editores.

1778.

In Roma nella Stamperia di S. Michele a Ripa. 4. Paſſione de' Santi Maurizio, e compagni Martiri ſcritta da S. Eucherio Veſcovo di Lione; in *Atti ſinceri de primi martiri della chieſa Cat. racc. dal P. Ruinart e trad. da* Franc. Maria Luchini *Tomo* II. *pagg.* 457—467. Praemiſſa eſt non Ruinarti, ſed ab ipſo interprete ſcripta introductio.

37.

Vincentius Lirinensis.

Lirinenſis cognomen ipſi inditum fuit, vt ab aliis eiusdem nominis atque aetatis ſcriptoribus diſcerneretur, ab inſula, in qua maximam vitae ſuae partem monaſticis §. 1. Vita.

*) *Chriſtoph. Saxii* Onom. lit. *T.* V. *Anal.* p. 652.

ſticis ſtudiis impendit. Pauca et non ſatis certa de ortu eius atque conditione memoriae tradita ſunt. Natus fuit in Gallia Celtica vel Belgica, et ſi vere germanus illius fuit Lupus ille Trecenſis, quod tamen doctiſſimi rerum vtriusque ſcriptores negant *), Tullum Leucorum patriam habuit. Quo tempore primum ſaeculo nuntium remiſerit et in inſulam seceſſerit, quandoque et vbi presbyteri dignitatem ſit adeptus, ignoramus: ſed mature factum eſſe debet, ſi quidem Eucherius de eo praedicat, eum filium ſuum Salonium, qui ab Honorato abbate inſtitui coeperat, cum Saluiano conſummaſſe, obitumque eius a. 450. aſſignant.

§. 2. Scripta. „Compoſuit ad euertenda Haereticorum collegia nitido et aperto ſermone validiſſimam diſputationem, quam *abſconſo nomine ſuo* attitulauit *Peregrini, aduerſus Haereticos:* cuius operis quia ſecundi libri maximam in ſchedulis partem a quibusdam furatam perdidit, recapitulato eius paucis ſermonibus ſenſu, primo compegit et in vnum librum edidit.“ Haec Gannadius c. LXIV. Supereſt hocce opuſculum, inſcriptum *Commonitorium*, ſeu *Commonitoria duo pro catholicae fidei antiquitate et vniuerſitate aduerſus profanas omnium Haereticorum nouitates.* Sed certum eſt neque Peregrini nomen neque *Commonitorii* titulum ab ipſo auctore profecta ſed ex praefatione libri petita eſſe. Multa diſputata ſunt a recentioribus, praeeuntibus Voſſio et Noriſio, de Semipelagianiſmo Vincentii ſtudioque eius Auguſtinianam doctrinam de gratia tanquam haereticam traducendi. Quin proprium in eo operis huius conſilium nonnulli agnoſcere ſibi viſi ſunt et loca omnia Semipelagianiſmo conſona diligenter enotarunt, de quibus itemque iis

*) *Hiſt. Litt. de la France T.* II. *p.* 305.

iis, quae ab aliis opposita sunt Oudinum adire praestat *). Eadem fere de causa a quibusdam Vincentio tribui coeptae sunt *Obiectiones* illae *Vincentianae contra Augustini doctrinam*, quas singulari studio oppugnauit Prosper in libro *Responsionis ad capitula obiectionum Vincentianarum*, et opus *Praedestinati* quod a. 1643. Parisiis exire fecit Iac. Sirmondus. Sed praeter leuem nominis in altero et doctrinae in vtroque cum illa Semipelagianismi in Vincentio suspicione similitudinem omnia alia argumenta cessant *).

Vincentii Commonitorium, vt primum e manibus autoris sui exiit, plures statim, et frequentes deinceps per omne aeuum lectores et ex lectoribus amatores inuenit. Non immerito quidem. Est enim huic auctori proprium acumen quoddam, etsi falsum interdum et ineptiens, et dicendi genus concisum crebrisque interrogationibus et respondendi docendique quadam fiducia viuidum, quod facile multos, quorum quisque suam opinionem ad lectionem afferebat, detinere poterat. Quae causa etiam fuit haud dubie, cur recentioribus temporibus inter vtriusque ecclesiae summi ac infimi ordinis eruditos admiratores ac laudatores inuenerit et ab vtraque parte ad alteram erroris conuincendam adhibitum fuerit. Ex quo autem primum a. 1528. a *Io. Sichardo* in *Antidoto contra omnes haereses*, incertum vnde, foras datum est, tam crebro per istud saeculum et sequentis pene dimidium typis exscriptum est, vt legendi

§. 3. Editiones.

*) *Dissertat.* de Vincentio *cap.* II. III. seqq. *T.* I. *p.* 1234—45. cf. *Hist. litt. Galliae autores T.* II. p. 309. qui minime Pelagianismi odoratoribus assentiunt.

**) Adeundus etiam de his *Oudinus. cap.* IV. et V.

gendi contentio fregiſſe videatur, quod non poterat non multis ſuboriri paulo doctioribus deſiderium emendate illud legendi. Quippe ex immenſa editionum grege *Baſileae* imprimis, *Pariſiis*, *Coloniae*, *Louanii* aliisque locis ac terris per ſingulos paene annos procuſarum ad annum uſque 1663. paucae tantummodo critico alioue editorum munere ſunt memorabiles: nempe a textu emendatiori duae, altera *Petri Pithoei*, facta *Pariſiis* a. 1586. 4., altera *Bartholomaei Petri* emiſſa *Duaci* a. 1611. 16. cum notis eiusdem; praeter has *Coſteriana*, quae prodiit *Louanii* a. 1552. 4. propter commentariolum, et *Io. Fileſaci Pariſ.* 1619. 4. et *Calixtina Helmeſtadii* a. 1629. et 1655. ob conſilium editoris multis nominibus celeberrimi. *Memorabiles* autem dico, in honorem editorum ſcilicet, quorum culpa profecto non fuit, quod ſequiores editiones ex iis non profecerint. Neque enim vllam ex his peculiari conſilio recuſam eſſe nouimus, ſolaque Coſteriana vel Coſterii commentarius potius decies et amplius eſt repetitus. Tanto luculentior vero apparuit opera STEPHANI BALUZII, qui Vincentium ad codices Regiae Bibl. Pariſienſis recognitum et notulis doctiſſimis illuſtratum vna cum Saluiano orbi literato impertiit a. 1663. iterumque a. 1669. et tertio a. 1684. recognouit et auxit. Repetita eſt Baluziana *Cantabrigae* 1687. *Bremae* 1688. *Romae* 1709. et nuper demum a *Gallandio*. Nec *Salinaſii* editio a. 1731. praeter Baluzianum textum laudabile quidquam habet. Teſtimonia accipe ex ſequenti *indice* editionum *chronologico*.

SAEC. XVI.

1528.

Baſileae exc. Henr. Petro. fol. Vincentii Lirinenſis Galli pro Catholicae fidei antiquitate et Vniver-

versitate, aduersus prophanas omnium haereseon nouationes; in *Io. Sichardi Antidoto contra diuersas omnium fere sec. haereses. fol.* 202. *b.* — 214. *a.*

1543.

Lugduni apud Iacob. Gazellum. 8. Idem liber *Bened. in Hist. litt. Galliae.*

1544.

Parisiis apud eund. bibliopolam. 8. Vincentii Lirinensis Galli liber pro catholicae fidei antiquitate et vniuersitate, aduersus prophanas omnium haereseon nouationes; item *Q. Sept. Florent. Tertulliani* liber vnus de praescriptionibus aduersus Haereticos. secunda editio. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

1547.

Ibid. apud eund. 8. Vincentii Lir. pro Catholicae fidei — liber. Sic Benedictini l. l. *Catalogus Bibl. Tellerianae* p. 35. 1. impressam tradit *Venetiis apud Iac. Gazellum.* Vbi in alterutro siue loco, siue bibliopolae nomine, error esse debet. Idem vero Catalogus cum addit siue de suo, seu, quod probabilius, ex titulo libri *primum editus*, fefellit Benedictinos, vt principem Vincentii editionem anno incerto Venetiis factam comminiscerentur.

1552.

Venetiis ad signum Spei. 8. Vincentii — libellus pro catholicae fidei veritate et antiquitate etc. *Cat. Bibl. Reg. Paris.* Huic accessisse aiunt Benedictini, *Io. Cochlaei dissertationem de votis.*

Louanii apud Anthon. Maria Bergagne. 4. Vincentii Lirinensis Galli pro catholicae fidei antiquitate

quitate et veritate aduersus prophanas omnium haeresewn nouationes liber elegantissimus, ante annos mille ab authore conscriptus. Additum est breue commentariolum, per *Ioannem Costerium,* in eorum potissimum gratiam, qui in diuinis literis minus exercitati sunt.

Effigies Leopardi in titulo procul dubio est insigne Typographi.

1554.

Rhemis apud Nic. Bacnetium. 4. Idem liber. *Cat. Bibl. Tell.* ibid.

Coloniae . . . . . . 24. Idem liber cum eodem comm. *Cat. Bibl. Baluz. T. II. p.* 1001.

1556.

Basileae apud Henr. Petrum. fol. Vincentii — pro cath. fidei antiquitate et vniuersitate etc. in *Io. Heroldi Haeresiologia pagg.* 643 — 663.

1560.

Parisiis apud Io. Foucherium, via Iacobaea, sub scuto Florentiae. 16. Vincentii — pro Catholicae Fidei Antiquitate et Veritate, aduersus prophanas omnium haeresewn nouationes, liber elegantissimus ante annos mille ab authore conscriptus. Cum breui commentariolo in fine addito, per *Ioannem Costerium.* In *Cat. Bibl. Barberin.* laudatur *huius anni* editio facta *Coloniae.* 12.

1561.

Paris apud . . . . Buon. 12. Vincentii — pro Cath. Fidei antiquitate etc. cum *Stanisl. Hosii* Cardinalis dialogo de communione Eucharistiae sub vtra-

vtraque ſpecie; Coniugio Sacerdotum; et Sacro in vulgari lingua celebrando. Laudant Benedictini, neſcio quam vere. Certe error aliquis ex ſequentis editionis confuſione profluxit.

1562.

Pariſiis apud Ioannem Foucherium. 12. Vincentii — liber pro Cath. Fidei Antiquitate etc. Repetita ed. a. 1560. Ibidem eodemque anno et forma eadem, ſed non vna cum Vincentio excuſus eſt Staniſl. Hoſii de expreſſo Dei Verbo libellus recens auctus et recognitus cum libellis paulo ante nominatis.

Louanii. 12. Idem liber cum eodem Commentario. *Cat. Bibl. Baluz. T. II. p.* 1000.

1568.

Louanii apud Ioannem Bogardum. 12. Idem liber, neſcio an et Commentarius. *Benedd.* et *Ceillier. T.* XIII. *p.* 582.

1569.

Coloniae apud Matern. Cholinum. 12. Idem liber cum Commentario *Coſterii. Poſſeuin. app. T.* III. *p.* 353.

Pariſiis apud Mich. Iulianum. 8. Idem liber haud dubie cum eodem Commentario. *Cat. Bibl. Bodlei.*

1575.

Pariſiis apud Mich. Somnium. fol. Vincentii — Commonitorium pro fide catholica contra haereſes;

reſes; in *Bibl. PP. Bign. Tomo* V. Titulum ex Ittigio laudo.

1585.

Lugduni apud Guil. Rouillium. 16. Vincentii — liber pro Cath. fide; cum *Dionyſii Areopagitae operibus, et Epiſtolis S. Ignatii, Polycarpi et Martialis.* BENEDD.

1586.

Pariſiis apud Sebaſtian. Niuellium 4. Peregrini pro catholicae fidei antiquitate et vniuerſitate adverſus profanas omnium haereticorum nouitates Commonitoria duo; in *Veterum aliquot Galliae Theologorum Scriptis* a *Pithoeo* editis *pagg.* 1 — 76. Titulus addit, *ex opuſculis in hoc volumine contentis nonnulla ex veteribus libris emendatius, aliqua nunc primum edi;* quae quoniam nullus in eo praefationi aliive declarationi locus eſt, cum auctoris nomine pro commendatione eſſe debent.

1589.

Coloniae apud . . . . . Herſtium. 16. Vincentii — liber pro Cath. fidei antiquitate etc. *Benedd, ex Poſſeuino.*

✤ ✤

Pariſiis. fol. Vincentii Lirinenſis de haereſibus liber; in *Tomo* IV. ſecundae ed. *Bibl. PP. Bign.*

1591.

Londini. 8. Vincentii — liber pro Cath. fidei antiquitate etc. *Cat. Bibl. Bodlei.*

✤ ✤

Pragae typis Michaelis Petreli. 12. Vincentii libellus pro catholicae fidei antiquitate et veritate, ad-

aduersus profanas omnium haereseon nouationes cum notis *Io. Langii* marginalibus. *Cat. Bibl. Bunau.*

1594.

Coloniae. 12. Vincentii — liber pro Cath. Fidei Antiquitate *cum Variis Doctorum Virorum Notis. Cat. Bibl. Barberin.*

1600.

Coloniae in officina Birkmanniana. 12. S. Vincentii Lirinensis libellus aduersus prophanas haereseon nouationes, cum scholiis et commentariis *Io. Costerii* et *B.* item *Edmundi Campiani* S. I. in Anglia pro religione catholica occisi, rationes decem oblati certaminis in causa fidei redditae Academicis Angliae. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

SAEC. XVII.

1605.

Cracouiae. 16. Vincentii Lirinensis Galli aduersus prophanas haereseon nouationes libellus vere aureus distributus in capita et notis breuibus ex *Ioannis Costerii* Commentariis illustratus.

1611.

Duaci apud Marcum Wyon. 16. Vincentii — aduersus prophanas haereseon nouationes cum commentariolo *Io. Costerii* et *Bartholomaei Petri* notis breuiculis et dissertatione apologetica de Vincentio eiusque scriptis. *Caueus T.* I. *p.* 425. *ed. nou. Ox.*

Benedictini monent, Barth. Petrum textum Vincentii iuxta duos vetustos codices MSS. recognitum dedisse describendum.

1613.

Coloniae. 16. Idem liber cum commentariis *Io Costerii.* *Caueus.*

Lugduni . . . . Vincentii Lirinensis de catholicae fidei antiquitate aduersus haeresium nouationes, cum notis *Io. Costerii;* in *Chronologia Sanctorum et aliorum virorum illustrium ac Abbatum sacrae insulae Lirinensis,* a Domino VINCENTIO BARRALI *Salerno Monacho Lirinensi in vnum volumen compilata.*

1618.

Coloniae apud Ant. Hierat. fol. Vincentii Lirinensis de profanis vocum nouitatibus liber; in *Magna Bibl. PP. T.* V. *P.* II.

1619.

Parisiis apud Dionys. Langlois. 4. Vincentii Lirinensis, Monachi, seu Peregrini, commonitoria duo, cum Commentariis *Ioannis Filesaci. Cat. Bibl. Reg. Paris.*

1622.

Lugduni sumptibus Claudii Landry. 12. Vincentii — pro Cath. fidei antiquitate et Vniuersitate etc. *pagg.* 65 — 131. in libro cui titulus: *Sandapila Silicernio* quinti ac sexti Euangelii efferendo humeris ac nisu Valentissimorum quatuor Succollatorum. Quorum anteriores duo, TERTULLIANUS *libro de Praescriptionibus,* VINCENTIUS *Lyrinensis Commonitorio aduersus haereses.* Posteriores item duo, EDMUNDUS *Campianus* de Societate Iesu, Gloriosissimus Christi Martyr, libro rationum Academicis Oxoniensibus oblatarum, LEONAR-

DUS

ius *Lessius* ex eadem Societate, Consultatione de Religione.

Praefatio huius opusculi latius acumina tituli explicat et facile prodit ex qua schola editor bellas stas elegantias hauserit.

1624.

Parisiis. fol. Idem liber Vincentii; in *Bibl. PP. Tomo* IV.

1629.

Helmaestadii in acad. Iulia, typogr. Calixtino, exc. Henningo Mullero. 8. Vincentii Lerinensis Commonitorium. GEORGIUS CALIXTUS recensuit et edidit; *cum* Augustini libris IV. de Doctrina Christiana et de fide et Symbolo. Peculiaris titulus est: *Peregrini siue Vincentii Lerinensis pro Catholicae fidei antiquitate et vniuersitate aduersus profanas omnium haereseon nouationes Commonitoria duo, quorum tamen posterius maximam partem intercidit.*

Proëmii ad Lectorem maxima pars ad Vincentii librum refertur, cuius sententias et regulam accurate explicat et imprimis ostendere studet, quid haeresis nomine venire debeat et quae sit consensionis ecclesiarum in vnam doctrinam ratio. Hinc calamum contra Catholicorum de traditione itemque de potestate et infallibilitate praecepta dirigit, et quemadmodum iis in reipublicae omniumque potestatum detrimentum Loyolitae tum abuti coeperint perorat.

1631.

Oxoniae. 24. Peregrini, id est, vt vulgo perhibetur, Vincentii Lirinensis commonitoria duo adversus prophanas haereses; adiicitur D. Augustini

liber de haereſibus, editio repurgata, ceteris emendatior. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.*

1644.

Pariſiis. fol. Vincentii Lirinenſis de haereſibus liber; in *Bibl. PP. Tomi* IV. *P.* I. Haec editio, vt ſaepe a nobis monitum eſt, ab illa a. 1654. non niſi titulo diuerſa eſt.

1655.

Helmeſtadii ex Typographeo Calixtino opera Henningi Muelleri. 4. Vincentii Lerinenſis Commonitorium. Georgius Calixtus recenſuit et edidit. Editio altera.

Huic editioni ad calcem acceſſit noua diſputatio editoris, *Admonitionis ad Lectorem* nomine. In ea ab initio declarat, vnde ſibi ante annos XXVI. prima Vincentii edendi occaſio enata fuerit. „Cum enim tunc temporis pontificii, *inquit*, in hac et vicinis prouinciis monaſteria et beneficia eccleſiaſtica occuparent, noſtros eiicerent, et noua ſua dogmata mentibus nonnullorum, qui aures praeberent, inſerere conarentur, venit mihi in mentem Commonitorium a Vincentio ſub nomine Peregrini editum, quo nouitatem omnem, quod attinet dogmata ad ſalutem neceſſaria, ſerio et ſeuere reiicit, et id ſolum admittendum cenſet, quod teſtimonio antiquitatis nitatur, ſiue quod, vt loquitur, vniuerſaliter antiquitus receptum fuerit: venit quoque in mentem, ſcriptores Pontificios recentiores, quos praecipuos legere meminiſſem, doctrinam Vincentii ſummopere laudare et approbare, et proinde recte me facturum, ſi hanc ipſam, antiquitatis adeo tenacem et aduerſariis tantopere gratam, Pontificiis nouitatibus opponerem.“ Quod quemadmodum fecerit, antea monitum eſt.

1663.

1663.

Pariſiis apud Franc. Muguet. 8. Vincentii Lirinenſis Commonitorium, STEPHANUS BALUZIUS ad fidem codicum MSS. emendauit notisque illuſtrauit; cum *Saluiano* eiusdem.

Adhibuit duos codices Regiae Bibl. Pariſ. et pauculas notas addidit, de quibus vide ad Saluianum.

1664.

Raceburgi per Nicolaum Niſſen. 12. Vincentii Lirinenſis pro cath. fidei antiquitate etc. *Cat. Bibl. Bunau.*

1669.

Pariſiis apud Franc. Muguet. 8. Vincentii Lirinenſis Commonitorium ex *ſecunda* BALUZII editione.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Vincentii Commonitorium aduerſus haereſes; in *Bibl. Max. PP. T.* VII. *pagg.* 249 — 263.

1684.

Pariſiis apud Franc. Muguet. 8. Vincentii Lirinenſis Commonitorium ex tertia editione STEPH. BALUZII; cum *Saluiano.*

Retractauit et paſſim mutauit priorum editionum textum, notaſque auctiores addidit.

1687.

Cantabrigiae ex off. Ioh. Hayes, impenſis Guil. Graues. 12. Vincentii Lirinenſis aduerſus profanas omnium nouitates haereticorum Commonitorium, cum notis V. C. *Steph. Baluzii.* Adiicitur S. Auguſtini liber de Haereſibus.

Praecedit immenſa praefatio. Notis additus eſt *Appendix Actorum aduerſus Pelagium et Coeleſtinum.* Vid. SALVIANUS.

1688.

Bremae ſumptib. Hermanni Braueri. 4. Vincentii Lirinenſis Commonitorium a *Baluzio Tutelenſi* ad fidem veterum codicum MSS. emendatum et illuſtratum. Praemiſſa Diſſertatione G. Calixti in Vincentium etc.; cum *Saluiani Operibus.*

Calixti diſſertatio ex Prooemio eius deſumta eſt.

SAEC. XVIII.

1709.

Romae ex typographia ſacrae Congr. de Prop. fide. 8. Vincentii Lirinenſis commonitorium in *Ioſephi Tommaſii Inſtitutionum Theologicarum Antiquorum Patrum Tomo* I. *pagg.* 193 — 275. Recuſae ſunt eaedem ibidem, a. 1746. totidem tomis.

Exemplari Bibliothecae noſtrae nonnulla adſcripſit b. *C. A. Heumannus*, ex quibus haec notaſſe iuuabit: *Hoc libello*, inquit, *Vincentius ſtabilire conatur ſummis viribus praeiudicium auctoritatis, contra hominibus eripere ſtudet omnem vſum rationis in ſacris, commendans prorſus λατρείαν ἄλογον. Agit igitur hic non veritatis patronum, ſed erroris. Erroris eſt, quaerere, vt ſub vmbra auctoritatis et antiquitatis lateat. Veritas ſua luce radiat et omnibus omni tempore ſe praebet inſpiciendam atque examinandam. Bonum aurum, ſi vel ſexcenties examinaueris, ſemper reperies bonum aurum. Sic et veritas poſt mille examina manet veritas, et quemadmodum arithmeticus computationis ſuae veritatem nunquam probat per conſenſum aliorum arithmeticorum, ſed exclamat.*

Proba,

Proba, examina; *sic et veritas.*" Notauit idem, quantopere hoc opus contemserit *Dan. Whitby* in Praef. ad librum de Patrum in Scripturam S. commentariis.

1731.

Romae typis Io. Zempel prope Montem Iordanum. 8. Sanctorum Vincentii Lirinensis et Hilarii Arelatensis Opera ad MSS. Cod. insignioresque editiones recognita ac notis obseruationibusque illustrata a *D. Ioanne* SALINAS *Neapolitano Can. Reg. Lat. ac S. Theol. Lect.* ad Sanctiss. Patrem Clementem XII. Pont. Max.

Scilicet non sua denuo opera recognitum dedit Vincentium, sed Baluzianam editionem a. 1669: nam tertiam haud nouit, sicut nec ceterarum editionum praeterquam ex Labbeo et Caueo notitiam habuit; immo non vnam laudat diserte editionem in cuius anno non error sit. *Notas vero obseruationesque,* inquit, *tales adiecimus, quae laborem diligentiamque desiderarunt* (sic): *vtrum postea alicuius sint vtilitatis, dicere non audeo, et libens illas aequi lectoris iudicio submitto. Capitum distinctionem licet a Baluzio sublatam, cum editoribus aliis retinere iustum ac rationi consentaneum apparuit,* (sic) *et meo quidem iudicio non prorsus inutiliter. De doctrina S. Viri,* pergit, *circa Traditiones alibi disseremus contra Ioannem Dallaeum ac Georgium Calixtum, Lutheranae familiae hominem,* QUI HELMOSTADII PERIIT! Eodem stilo et ingenio notas suas pertexuit textui statim subiectas.

1774.

Venetiis apud Io. Bapt. Albritium. fol. Vincentii Lirinensis Commonitorium iuxta tertiam Steph. Baluzii editionem cum notis eiusdem expres-

ſum; in *Andreae Gallandii Bibl. PP. et SS. Vet. Eccleſ. T.* X. *pagg.* 103 — 121.

Pauculas de ſuo obſeruationes ad oram paginae inferiorem apposuit, diſſertationemque de Vincentio praemiſit in *Prolegg. Cap.* II. *pagg.* IV — VI.

Versiones. Haud ſegniori, quam quo ſuperioribus duobus ſaeculis docti indoctique viri contenderunt ad Vincentii Textum typis multiplicandum ſtudio, ab aliis allaboratum eſt, vt recentiori aliquo idiomate loqui eum docerent. Primum quantum ſcio exemplum *Anglorum* fuit, ſed *Francogalli* plurimas et optimas verſiones dederunt, vt ſequentia docebunt.

1) *Anglicae.*

1554.

London by Robert Caly, 8. The waye home to Chriſt and truth leading from Anthichriſt and errour, made and ſet forth in the Latine tongue, by that famous and great Clearke *Vincent.* Ou, Le retour à Chriſt, composé par le docteur *Vincent de Lerins,* François de Nation, et traduit en Anglois. *Cat. Bibl. Reg. Par.* vnde et ſequentia decerpſimus.

2) *Gallicae.*

1560.

Paris chez M. Vaſcoſan. 8. Traité de Vincent Lirinenſe, pour la verité et antiquité de la foy catholique contre les prophanes nouveautez de toutes hereſies, traduit de Latin en François par *G. Ruzé.*

1580.

1580.

Paris chez Feder. Morel. 8. Eadem versio.

1615.

Paris chez Jean de Heuqueville. 8. Vincent de Lerins, contre les heresies avec deux epistres, l'une de S. Cyprien, l'autre de S. Hierosme; le tout traduit en François par le *Sr. de la Brosse.*

1684.

Paris chez Christoph Journel. 12. Avertissemens de Vincent de Lerins, touchant l'antiquité et l'université de la foy catholique contre les nouveautez profanes de tous les heretiques, traduits en François avec des remarques par *de Frontignieres.*

3) *Italicae.*

1565.

In Monte Regale presso Lionardo Torrentino. 8. Libro de Vincentio Lirenense contra le prophane innovationi di tutte le heresie; tradotto in lingua Italiana per *Hieronimo Mutio,* Iustinopolitano. *Argelati Bibl. degli Volgarizz. T. IV. pag.* 109.

Codices. Ex iis, quae in antecedentibus monita sunt, patebit, quatuor tantum Vincentii editores consuluisse mss. exemplaria, nempe *Io. Sichardum, Petrum Pithoeum, Bartholomaeum Petri,* de quibus quod dicamus haud suppetit. Postremus fuit *Baluzius,* qui duos habuit, alterum *Colbertinum,* eundem qui Pithoei fuerat, alterum *monasterii Corbeiensis.*

38.

Valerianus Episc. Cemeliensis.

§. 1. Vita. Ita quidem nomen et conditionem auctoris sermonis *de bono pudicitiae* vnicus ms. codex prodidit; nam neque Gennadius neque Isidorus aliiue scriptorum ecclesiasticorum nomenclatores eius meminerunt. Fuit autem *Cemelium* oppidum in Gallia, ad Alpes maritimas, cuius episcopatus ad Metropolim *Embrodunum* pertinebat. Hodie prisca tantum ruderum vestigia nomenque supersunt haud procul Nicaea in colle, quem *Cemelam* vocant. Leonis M. temporibus et ipsius adeo decreto Cemeliensis ciuitatis episcopatus cum episcopatu Nicaeensis castelli coniunctus est, iidemque postea semper fuerunt Cemelienses episcopi et Nicaeenses. Exinde vero tempus, quo Valerianus Cemeliensis episcopi munere functus sit, definiri quodam modo poterit. Quippe cum Cemeliensis tantum episcopus nuncupetur, ante Leonis decretum ecclesiam illam eum rexisse necesse est. Atque totius huius disquisitionis auctor Sirmondus, omnino Valerianum hunc illum esse coniicit, ad quem et alios vicinarum Galliae prouinciarum episcopos scripta extat Leonis eiusdem epistola de Vasensis episcopi ordinatione, confirmarique se in ista sententia scribit, quod in illo episcoporum numero etiam Ingenui Ebrodunensis id est Valeriani Cemeliensis Metropolitani antistitis nomen compareat et in aliis duabus epistolis, Leonis vna ad XLIV. episcopos Galliae, altera episcoporum eorundem ad Valerianum, Ingenuus et Valerianus pariter coniungantur. Alia quaedam de Valeriani huius in episcopatu gestis congessit

ſit Sammarthanus *), quae deficiente certiori memoria verbis ipſius hic apponere praeſtat. „ Anno 439. *inquit*, Valerianus adfuit Reienſi concilio, in quo de negotio Armentarii actum eſt. Accepta ſancti Leonis epiſtola ad Flauianum (anno 451.) cum aliis plurimis ad ipſum ſcripſit, illam ſummis laudibus extollens, eique ſeſe in omnibus aſſentiri profeſſus eſt. Fuit etiam vnus ex iis, quibus reſpondit ſanctus pontifex (anno 452.) gratulatus ipſorum orthodoxam fidem et Eutychem ac Dioſcurum in Concilio Chalcedonenſi damnatos ſignificans. Orta graui controuerſia Theodorum Foroiulienſem epiſcopum inter et Fauſtum abbatem Lerinae, quae tunc ab ea dioeceſi pendebat, cum Valerianus noſter et Maximus Reienſis, epiſcopi, partes in eo iurgio, et quidem Lerinenſium, amplexi fuiſſent; Rauennius Arelatenſis epiſcopus, tanto malo remedium allaturus, in ſua vrbe concilium coegit ad XXX. Decembris. Adfuere cum eo et Ruſtico Narbonenſi vndecim antiſtites: conuenerunt quoque cum Lerinenſibus monachis Maximus et Valerianus: non nominantur tamen inter iudices, forte quia vt partes aderant. Lis tamen amice compoſita fuit. Quo praeciſe anno habitum fuerit concilium iſtud, incompertum: certe inter annum 449. quo ad epiſcopatum euectus eſt Rauennius, et 461. quo ad immortalem vitam migrauit. Annum aſſignat 455. Sirmondus, antea Tillemontius. Riuierius Carthuſianus notat mentionem fieri a. 451. Valeriani Nicaeenſis epiſcopi.“ Hactenus Sammarthanus. Benedictini autem ob hanc Lirinenſem cauſam vna cum Maximo Reienſi a Valeriano

*) *Gallia Chriſtiana nou. T.* III. *p.* 1270. *ſeqq.*

no ſuſceptam, non dubitant quin idem ille fuerit cum Valerio Lirinenſi monacho, qui pro epiſcopo apud Nicaeam cultus fuit ad diem XXIV. Iulii *). Quando obierit, incertum eſt.

§. 2. Scripta. Tribuuntur Valeriano huic *Sermones* XX. et *Epiſtola ad Monachos, de virtutibus et ordine doctrinae Apoſtolicae.* Sermones inſcribuntur: I. *De bono diſciplinae.* II. III. *De arcta et anguſta via.* IV. *De promiſſis et non redditis.* V. *De oris inſolentia.* VI. *De otioſis verbis.* VII. VIII. IX. *De miſericordia.* X. *De paraſitis.* XI. *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* XII. XIII. *De bono pacis conſeruandae.* XIV. *De bono humilitatis* XV. XVI. XVII. *De bono Martyrii.* XVIII. *De Macchabaeis.* XIX. *De Quadrageſima.* XX. *De auaritia.*

§. 3. Editiones. Valeriani nomen reparauit *Melchior Goldaſtus ab Haiminsfeld,* aſſerto ei ex MSS. exemplarium fide *Sermone de bono Diſciplinae,* qui antea incerto nomine inter Auguſtini opera ferebatur, ab eo vero cum notis et emendationibus peculiari volumine editus eſt a. 1601. Huic decem annos poſt alias *vndeuiginti homilias* cum *epiſtola* in codice quodam Corbeienſi non admodum caſtigate ſcripto a ſe repertas adiecit *Iacobus Sirmondus,* non quod nomen Valeriani in MSS. praeferrent, ſed ob ſtili ſimilitudinem et facundiam in vtrisque parem. Ac huic quidem iudicio quamuis lubrico continuo ab omnibus

*) *Hiſtoire lit. de la France T.* II. *p.* 329. De Valerio iſto adeundus *Vicentius Barralis* in Chronologia Lirinenſi *P.* I. *p.* 203. vbi ex monacho Lirinenſi ad epiſcopatum Nicienſem in prouincia aſſumptus dicitur. Sed de epiſtola eius, quam appellant *Hiſtoriae litterariae Galliae* auctores altum cum apud Barralim, tum alios, ſilentium.

bus aſſenſum eſt, indeque tam in Bibliothecis Patrum, quam cum Leonis M. Operibus aliquoties, itemque cum acceſſione aliqua in Operum Sirmondianorum collectione et poſtremo a *Gallandio* haec *Valeriani Opera* recuſa ſunt. Vixdum autem lucem adſpexerant Valeriani homiliae, cum orthodoxia earum in dubium vocari coepit et Romae apud ſacrum tribunal delatae fuerunt tanquam haereſi Pelagianae affines. Simul Sirmondo quoque de Sancti praenomine, quod Valeriano indidiſſet, lis intendebatur. At ille ad vtramque accuſationem brevi ſcripto ad Sacrum Officium tranſmiſſo reſpondit. Quo lecto ac probato nihil aliud decernendum cenſuerunt, quam vt notas in nouam editionem compararet, in quibus de vtroque accuſationis capite ſatiſfieret. Suſcepit autem ſeu rogatu Sirmondi ſiue ſponte ſua vberiorem hanc defenſionem *Theophilus Raynaudus* eiuſdem Societatis Theologus. Certe Sirmondus cum iterum Valeriani famam in diſcrimen vocari audiret, in literis hac de cauſa ad Franciſcum Cardinalem Barberinum ſcriptis ad Raynaudum prouocat eumque adeo copioſe et accurate vtrumque praeſtitiſſe ait, vt praeclare ad cauſam actum putet, quod operam hac in re ſuam, a qua expectari tale nihil potuerit, ſtudio ſuo diligentiaque praeuertiſſet, et ſi nihil noui poſtea prolatum fuerit, quod ſeueriorem ſententiam requireret, poſtulat, vt immotum maneat Sacri Officii decretum. Num vero Raynaudianum illud ſcriptum ſeorſim primum, an cum ipſius Valeriani quadam editione Lugduni proditum fuerit, non ſatis mihi liquere fateor. *) Attamen inſertum eſt editioni Lugdunenſi

*) Eiusmodi editio, niſi prius locum habet, facta eſſe debet intra annos 1626 et 1632. Nam Epiſtola Sirmon-

nensi a. 1633. et sequentibus vsque ad a. 1671. nec non in Veneta a. 1742. a bibliopola est additum. Sed iam de *singulis* videamus *Valeriani editionibus.*

Saec. XVII.

1601.

(Geneuae) Excudebat Petrus de la Rouiere. 8. S. Valeriani Cimelensis Episcopi de Bono Disciplinae Sermo. S. Isidori Hispalensis Episcopi de Praelatis Fragmentum. *Melchior Hamenuelto Goldastus* dedit cum collectaneis, in queis multa pariter multorum auctorum, Patrum quam maxime, loca vel ante edita explicantur, vel nouiter eduntur.

In duobus praefationibus ad lectorem, tum ea quae textum antecedit, tum collectaneis praemissa Goldastus de momento horum librorum, disciplina nempe ecclesiastica differit, partim veteris disciplinae rationem declarans, partim seruandae aut amissae recuperandae praecepta tradens. Idem argumentum est epistolae collectaneis pariter praefixae ad Theodorum Bezam (datae *in aedibus Lectii a. d.* IV. *id. Quinctil. a.* ∞ . IϽ. C. *stilo Iuliano).* In principio vero Collectaneorum ea exponit, quae ipsum impulerint, vt Valeriani nomen huic Sermoni praefigeret. Scilicet iam Erasmus intellexit, Augusti-

Sirmondi ad Card. Barberinum data est *Parisiis* XVI. *Augusti.* M. DC. XXXII. In ea vero scribit, delatum esse Valerianum apud iudices Romanos *ante annos sex.* Certe in editione a. 1623. non inest, et ipse Sirmondus in subiectis laudatae epistolae defensionis suae gratia breuibus capitulis *non semel Lugduni ab annis XX.* (i. e. ab a. 1612. quo primum excusae fuere Parisiis istae homiliae, ad a. 1632.) *Valerianum esse typis descriptum* affirmat.

guſtinum auctorem eius non eſſe. Sed Goldaſtus demum hanc ſententiam explanauit et argumentis roborauit. Probat quippe orationem vtriusque auctoris longiſſime inter ſe diſcrepare. Nec vero ingenio doctrinaeue Auguſtini aptum eſſe contendit, nec veriſimile arbitratur, eum de vna re vnoque argumento variis et diuerſis libris (extat enim opus eiusdem vberius *de Diſciplina Chriſtiana)* tractaturum fuiſſe. Denique nec veteres agnouiſſe hunc partum, nec expoſitum ſuſtuliſſe clarere ac manifeſtari ait vel ex vno Poſſidonii vel Poſſidii indiculo; in quo nulla de eo mentio, et quod nuſquam in Sententiis a Proſpero collectis; aut in Excerptis Eugyppii; aut P. Lombardi Sententiis, nuſquam denique in Confeſſione Auguſtiniana Hieronymi Tortenſis acerrimi operum Auguſtini et conſpicui propugnatoris laudetur. Quibus expoſitis ſic ille pergit: „*Itaque mea virtute nunc et comitate ſatis factum arbitror, vt auctorem ad Auguſtinum Sermonem iſtum attinere numquam porro ſis dicturus, de cuius vero patre et legitimo facile queas ad coniecturam euadere, ſi quinctum admittas* γνώρισμα, *quo veluti gnomone quodam libros veros et natiuos a ſuppoſititiis decernamus. Hoc enim nec vtile, nec tutum minus, vt ego quidem rationem capio, quam mihi ita dixere viri complures doctiſſimi*, Si codicum ſcriptorum fides bona, eorumque auctoritas digna. *Nactus ſum huius Sermonis vetuſtiſſimum et antiquiſſimum exemplar in ſcrinio nobiliſſimi viri, Barptolomaei Schobingeri IC. feſtiue parato cum a ſcriptis, tum a cuſis libris. Eius haec eſt inſcriptio.* INCIP. LIB. S. VALERIANI CIMELENSIS EPI. DE BONO DISCIPLINAE. *Simul ac primum legi titulum nomenque libelli, adeo ad Bibliothecas Cunradi Geſneri, Ioſiae Simleri, Iacobi Friſii, Di-*

cas Neptuni pecudes, ita mutent. In archiuio monasterii S. Galli, e cuius peculio hic olim codex, vetustissimi sunt librorum Indices, qui de hoc scriptore meminere. Catalogus S. Othmari primi sub Pipino Karoli M. patre Abbatis: S. Valerij Cymelensis Episcopi, *etc. In Concilio Constantiensi optimam et praeclarissimam librorum scriptorum partem Poggius Florentinus Romam et Florentiam, Aeneas Siluius, qui Pontifex post illa destinatus, Basiliam vi fraudibus distraxerant. Eo facinore commoniti et commoti Fratres, reliquos a direptione codices signo monasterii obsignarunt, et Catalogo recensuerunt. In eo legitur:* S. Valerij liber de bono disciplinae *etc. Eandem simul epigrapham cernas in cortice ipsius libri. Error aut fallor, aut natus ex adfinitate nominum. Fuit Valerius Episcopus Hipponensis, Augustini praedecessor, cuius hodieque exstat liber* De vita Monachorum, *Volaterrano teste. Fuerunt et alii eodem nomine, quos nihil attinet recensere.*" Significat deinceps, de Valeriani huius aetate deque Cimeliensi episcopatu eiusue situ haud quidquam se habere explorati. Vsus est in contendendo hoc sermone Goldastus editione posteriori Basileensi Operum Augustini. Sed principio statim auctoritate manuscripti codicis sustulit distinctiones capitum, veluti inconcinnas et sensum scriptoris saepiuscule perturbantes. Quod quidem iam Erasmus viderat, et reiectis eorum indicibus, notas numerorum satis habuit margini adiecisse. Sed Lugdunensis siue Geneuensis potius editio postea recepit. Emendasse deinde se fatetur plurima in ipsa orationis serie atque contextu, quae vel certissima ipsi viderentur, vel leuiora magisque friuola, quam vt notarentur. Attamen plerarumque rationem exposuit. Notae eius sunt lectissimae et rara eruditione refertae.

1604.

1604.

Inſulae ad Lacum Acronium ex off. Iohannis Ludouici Brem. 4. S. Valeriani Cimelienſis Epiſcopi de bono diſciplinae ſermo; inter *Paraeneticos Veteres* cum notis *Melchioris Haiminſfeldii Goldaſti*, ex bibliotheca et ſumtibus Bartholomaei Schobingeri I. C. *pagg.* 7 — 39.

1612.

Lutetiae Pariſiorum ex officina Niuelliana. 8. Sancti Valeriani Epiſcopi Cemelienſis Homiliae XX. Item Epiſtola ad Monachos, de virtutibus et ordine doctrinae Apoſtolicae. Omnia primum, praeter vnicam Homiliam, poſt annos plus minus mille ducentos in lucem edita a *Iacobo Sirmondo* Societatis Ieſu Persbytero anno M. DC XII.

„ *Valeriani Epiſcopi praeter Homiliam de bono diſciplinae*, inquit Sirmondus, *quae incerto antea nomine iactabatur, paucisque abhinc annis auctori ſuo reſtituta eſt, nihil hactenus in lucem prolatum accepimus. Quas nunc damus reliquas vndeuiginti, celeberrimo antiquae Corbeiae monaſterio debemus. Cuius vnicum quo vſi ſummus, peruetuſtae, ſed parum caſtigatae manus exemplar, etſi Homiliam de bono diſciplinae non habebat, et Ciuitatis nomen, in qua Valerianus Epiſcopus ſedit, non indicabat: facilis tamen ex ſtyli argumentique ſimilitudine coniectura fuit, has illius germanas ſorores eſſe, omneſque ab vno et eodem Valeriano editas, Epiſcopo Cemeleneuſi. Neque hac in re quisquam ni fallor repugnabit. — Stylus quippe, optimus iudicandi magiſter, characterque dictionis Valerianae; grauis, inquam, ac ſplendida, et dignitatis ſuccique plena facundia, quae in his Homiliis elucet, ſatis hanc eius quam dixi, aetatem prodit; illam ſcilicet, qua Eucherius Lugdunen-*

ſis, Hilarius Arelatenſis Epiſcopi, Vincentius Lirinenſis, Proſper et Saluianus presbyteri, Galliam noſtram non diſſimili eloquentiae laude et gloria decorabant. Vellem modo emendatiores nobis, et quales diſertiſſimus Epiſcopus pronunciarat, edere licuiſſet. Sed in tanta deprauati codices labe optandum id mage fuit, quam ſperandum. Fortaſſe autem quod prima haec editio non potuit, altera praeſtabit." Ceterum de Cemelienſi epiſcopatu accuratiſſime, deque Valeriani perſona, quantum licuit, diſſeruit. Inſcripſit Henrico Ludouico Caſtaneo Rupipoſaeo Pictauorum Epiſcopo.

1618.

Coloniae Agr. apud Anton Hierat. fol. Valeriani Cemelienſis Epiſcopi homiliae XX. ex editione *Iac. Sirmondi;* Eiusdem epiſtola ad Monachos; in *M. Bibl. PP. Tomi* V. *P.* III.

1623.

Lugduni ſumptibus Claudii Landry. fol. Sancti Valeriani Epiſcopi Cemelienſis (ad Nicaeam Galliae) Homiliae XX. cum Epiſtola ad Monachos, de virtutibus et ordine doctrinae Apoſtolicae; cum *Leone M., Maximo Taurinenſi, Petro Chryſologo, Fulgentio* et *Aſterio Epiſcopo Amaſeae.*

Praemittitur praefatio Sirmondi, ſed absque nomine eius. Perperam autem Fabricius tradit, hanc editionem ipſum Sirmondum curaſſe.

1633.

Lugduni . . . . . . fol. Valeriani — Homiliae XX. cum Epiſtola ad Monachos etc. *Theophilus Raynaudus* Valerianum accurata defenſione texit aduerſus *Parcum Charitatis* criminatorem; in

Hep-

Heptade Praeſulum Chriſtiana Sapientia et Facundia Clariſſimorum. Cf. *Leonis M. Opera.*

1661.

Pariſiis apud Simeonem Piget. fol. Valeriani — Homiliae XX. etc. cum Raynaudi defenſione; in *eadem Collectione.*

1671.

Pariſiis ſumpt. Petri Variguet. fol. Eaedem; inter *eosdem Scriptores.*

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. S. Valeriani — Homiliae XX. ex ed. Iac. Sirmondi; Eiusdem Epiſtola ad Monachos; in *Bibl. Max. PP. Tomo* VIII. *pagg.* 498 — 523.

1685.

Pariſiis apud Franc. Muguet. fol. S. Valeriani — Sermo de bono diſciplinae; in *App. Tomi VI. Opp. S. Auguſtini* ed. *Benedd.* in exemplari *Antuerp. col.* 775 — 777.

1696.

Pariſiis ex Typographia Regia. fol. S. Valeriani — Homiliae XX. etc., inter *Opera Iac. Sirmondi Tomo* I. *pagg.* 604 — 702.

Addita ſunt ex ſchedis defuncti: *Epiſtola* eius *ad Card. Barberinum* cum notationibus quibusdam ad duo illa obiectionum capita, item *Teſtimonia* quaedam *Patrum* ad calcem exemplaris ſui ab eodem deſcripta, *quibus palam fieri vellet, Valerianum in Homilia XI. vbi cum Semipelagianis ſentire viſus eſt quibusdam, haud aliter tamen locutum eſſe, quam Sanctos illos Patres haud dubie Catholicos.*

Saec. XVIII.

1742.

Venetiis apud Augustinum Sauioli. fol. Sancti Valeriani Cemeliensis Episcopi Scriptoris dignissimi Homiliae quotquot exstant.

Accedit *Epistola ad Monachos* et Defensio *Theophili Raynaudi;* cum *Operibus Petri Chrysologi* iuxta editionem *Dominici Mitae* ab hoc bibliopola recusis, *pagg.* 213 — 291.

Abest tamen Raynaudi nomen, non fraude aliqua sed ignorantia forte bibliopolae. Quippe nonnisi in titulo generali editionum Lugdunensium et Parisiensium a Raynaudo esse scriptum fuit, quem aduertere ille, siue is, cui describendi operam mandarat, non operae suae esse duxit. Fefellit tamen hoc Oelrichsium, vt editori Veneto a. 1742. illam tribueret.

1774.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Sancti Valeriani Episcopi Cemeliensis Homiliae XX. Item Epistola ad Monachos de virtutibus et ordine doctrinae apostolicae. Ex praeclara editione Sirmondiana recensita et aliquot in locis emendata; in *Bibl. PP. et SS. Eccl. Vet. Andreae Gallandii Tomo* X, *pagg.* 123 — 158.

Expressa est editio a. 1696. Accessere igitur Epistola *Sirmondi ad Barberinum Card.* et alia, et inspersae sunt Baunaei (de la Baune) emendationes cum nonnullis *Casp. Barthii* ex Aduersariis et *Cotelerii* ex Monumentis Eccl. gr. et Constitutionibus Apostolicis, nec non aliquot Gallandii coniecturis. In *Prolegomenis Caput* III. Valeriano dicatum est.

39.

SALVIANUS.

Grauissimi huius atque elegantissimi scriptoris patria Gallia fuit, quique Coloniae Agrippinae natum existimant, argumentis sane haud improbabilibus nituntur. Certe Treuirensis non erat, sed propinquae ciuitatis, quae non vt Treuiri excidium a barbaris passa erat, sed tantum vectigalis reddita fuerat. Ac propius quodammodo ad eam sententiam, quae Agrippinensem eum statuit, facere videntur verba ipsius in epistola prima, qua adolescentem quendam Agrippinae ortum et propinquum suum commendat. Tametsi vero Treuiris non ortum debuerit, fortasse tamen, quod magis est, ingenii cultum et optimarum rerum cognitionem ab ea vrbe repetebat. Adeo enim Treuiros nouit, moresque ciuium omniaque eorum studia tenet, vt haudquaquam a veritate absonum sit, si aliquantisper studiorum causa in ea ciuitate, qua nulla magis tunc temporis in Gallia literarum studiis floruit, egisse statuamus. Num ab initio Christianus fuerit Saluianus, haud liquet. Fuisse quidem volunt tum, cum ex eadem prouincia, cuius metropolis erat Colonia Agrippina, vxorem duceret Palladiam Hypatii cuiusdam ac Quietae paganorum filiam, quam ipse postea non solum ad fidem christianam amplectendam pellexit, sed etiam vnica tantum suscepta filia, Auspiciola nomine, adduxit, vt continentiae vota se cum ipso adstringeret et vitam coelibem in matrimonio ageret. Grauiter hoc tulit socer eius Hypatius, qui masculam sibi ex ea filia prolem sperauerat, adeoque Saluiano et filiae succensuit, vt per septem integros annos, ex quo ab eo ille discessisset, nec videret eos, nec literas ad eos scribe- §. 1. Vita.

 ret.

ret. Quibus elapſis cum ipſe quoque Chriſto nomen dediſſet, Saluianus, qui iam cauſas odii apud ſocerum ceſſaſſe videret, denuo per literas non conſcientia culpae ſed ratione et officio caritatis et vt nullum penitus offenſae locum relinqueret, veniam orauit et haud dubie impetrauit. Habitabat autem cum iſtas literas ſcriberet, procul a ſocero, et niſi forte in inſula Lerino, certe in prouincia Viennenſi, in qua presbyteri etiam dignitatem, nempe in Eccleſia Maſſilienſi ſuſcepit, probatiſſimorum iſtius regionis virorum, veluti Honorati, qui poſtea Arelatenſis epiſcopus fuit, Eucherii, Agroecii Antipolitani, Salonii et Verani filiorum Eucherii, quos iuuenes in diſciplina habuit, amicitia et gratia ſubleuatus. Epiſcopatum nunquam adeptus eſt. De obitu eius non conſtat; nouimus autem viuendo eum attigiſſe Gelaſii Romani tempora.

§. 2. Scripta. Superſunt hodie ex pluribus quae Gennadius recenſet Saluiani ſcriptis

1) *aduerſus auaritiam libri quatuor ad eccleſiam catholicam*, quos ſub Timothei nomine euulgauit circa annum 440.
2) *de gubernatione Dei et de iuſto Dei praeſentique iudicio libri*, qui etiam inſcribuntur *de prouidentia*. Opus primarium, ſcr. tempore incurſionis barbarorum in imperium Romanum. a. 451. aut 452. aut vt Benedictini malunt a. 455.
3) *Epiſtolae* nouem familiares.

Deperdita ſunt: *de Virginitatis bono ad Marcellum libri III*, de *eorum praemio ſatis faciendo* *) ad

*) Sunt haec ex Gennadio c. LXVII. quod totum eſt corruptiſſimum. Alii legunt *de eorum merito ſatisfactionis*; vitio obſoleto. Trithemius c. CLXXV, haud

ad Salonium Episcopum liber I, Expositionis extremae partis libri Ecclesiastis ad Claudianum Episcopum Viennensem liber I, *de principio Genesis vsque ad conditionem hominis* liber I. versibus compositus quasi *Hexaëmeron* Graecorum more. *Homiliae* plures. De *Sacramentis* liber I *).

Sixtus Senensis per incuriam Saluiano tribuit opus *Anticimenωn* incerti Auctoris, quod cum Salviano primus edidit Io. Al. Brassicanus Basileae 1530.

Librorum Saluiani quos modo enumerauimus, a renatis litteris et inuenta arte typographica alteri quasi parentes extiterunt eosque in lucem primi vindicarunt *Io. Sichardus*, *Io. Alex. Brassicanus* et *Petrus Pithoeus*. Prior scilicet libros IV. *de auaritia* in lucem extulit Basileae a. 1528. Alter *duobus annis post* libros VIII. *de gubernatione Dei ibidem ex officina Frobeniana* emisit, quibus post longius interuallum tertium denique addidit opusculum, *epistolarum* librum, Pithoeus. Quaecunque exinde Saluianus doctorum virorum ingeniis debuit, eorum gratia ad *Pithoeum eundem*, *Conradum Ritterhusium* et *Stephanum Baluzium* redit. Pithoeus quippe non solum epistolarum libro opusculorum Saluiani nume- §. 3. Editiones.

Fff 5 rum

haud dubie quia non intelligeret, laudat simpliciter *ad Salonium Episcopum librum vnum;* mox in duos distraxit *expositionem in Ecclesiasten* et *librum ad Claudianum.*

*) Sic Trithemius. Gennadius recitat, *homilias episcopis factas multas, sacramentorum vero quantas nec recordor;* quorum loco laudat Trithemius *Homilias ad Episcopos factas* lib. I. *de Sacramentis* lib. I. *Homilias plures ad populum* lib. I. Ceterum quae de versibus in Genesin refert Gennadius, sic intelligi debent, vt nos exposuimus.

rum auxit, ſed omnes ſimul eius lucubrationes ex fide mss. expreſſas dedit, et quamuis non multos ſectatores nactus eſt, meruit tamen, vt Baluzius, qui centum aliis potior eſt, eum probaret, et, ni iuſtae rationes ſuperarent, ſequeretur. *Rittershuſii* opera, docta quidem et vtilis, haud diu viguit, nec Germaniam egreſſa eſt. Poſt *Baluzium* denique aut nihil amplius in Saluiano deſideratum fuit, aut nemo ſaltem cum eo doctrinam ſuam ingeniumue componere auſus eſt. Tres igitur commode editionum Saluiani aetates deſcribi poſſunt, *prima* ab anno 1528. ad annum vſque 1580. per quam libri de auaritia cum libris de gubernatione Dei coniuncti ſunt et vbique Braſſicani notae addi conſueuerunt. Neque vero poſt Pithoeanam recenſionem priſcus textus deſcribi ceſſauit. *Altera* aetas ab editione Pithoei facta *Pariſ. apud Seb. Niuellium* 1580. porrigitur vſque 1663. eamque quaſi ex aequo poſſident Pithoeus et Rittershuſius. Sed Pithoeanae repetitiones longe archetypo ſuo deteriores factae ſunt. *Rittershuſii* editio prodiit primum a. 1611. cum immenſo commentario et textu in quibuſdam locis ex ingenio feliciter emendato, et recuſa eſt a. 1623. cum prolixa acceſſione. In *tertia* ſolus regnat *Baluzius*, qui non ſemel quidem ſed primo a. 1663. et iterum 1669. tertioque a. 1684. textum Pithoei cum pluribus iiſque optimis mss. exemplaribus contulit nouumque ita conſtituit, vt ſola iubente mss. auctoritate immutaret, emendationeſque ſuas notis egregiis muniuit. Haec Baluziana recenſio quoties ab eo tempore repetita fuerit, docebunt ſequentes *Annales*.

SAEC. XVI.

1528.

Baſileae apud Henric-petri. fol. Timothei Epiſcopi ad eccleſiam catholicam toto orbe diffuſam et

et Saluiani Episcopi Massiliensis in librum Timothei ad Salonium Episcopum Praefatio; in *Antidoto contra diuersas haereses Io. Sichardi.* 181. 202.

1530.

Basileae in officina Frobeniana. fol. D. Saluiani Massyliensis episcopi, de vero iudicio et prouidentia Dei, ad S. Salonium Episcopum Viennensem Libri VIII. cura Io. Alexandri Brassicani Iureconsulti editi ac eruditis et cum primis vtilibus Scholiis illustrati. Anticimenon libri III. in quibus quaestiones veteris ac noui Testamenti, de locis in speciem pugnantibus, incerto autore. *In fine.* Basileae, in officina Frobeniana per Ioannem Heruagium, Hieronymum Frobenium et Nicolaum Episcopium, mense Augusto, anno M. D. XXX.

Ioannes Alexander Brassicanus IC; et Linguarum Professor primum Tubingensis post Vindobonensis, vir de bonis literis sua aetate meritissimus, praeter alios multos antea non excusos Graecos Latinosque auctores, etiam hoc Saluiani opus primus in publicum extulit et Christophoro a Stadion Augustensi Episcopo nuncupauit *). Triste tum orbi prae-

*) Accuratius quam plerumque solet, de hoc Brassicano commentatus est *Hendreich in Pand. Brandenb.* Diuersus, vt ibidem discimus, ab eo fuit *Io. Ludouicus Brassicanus*, non aetate quidem et patria, sed studiis quodammodo et conditione. Nam *I. U. Doctorem* appellat et *Tubingensem* fuisse suspicatur. Quod si verum est, vide an germanus Alexandri fuerit et ambo patrem habuerint Ioannem Brassicanum, quem Alexander in fine praefationis ad Saluianum scribit iisdem quondam studiorum sacris cum Christophoro Stadione initiatum et ab eo sinceriter amatum et benignitate perpetua subleuatum fuisse. Ioannis autem Brassicani eius-

praebebat ſpectaculum Hungaria a Turcis deuaſtata. Inter innumera vero publica priuataque bona, quae furor eorum abſumſerat, fuit etiam celebris illa et libris ex omni ſcriptorum genere confertiſſima Bibliotheca Budenſis, a Matthia rege ſumptibus non aeſtimandis inſtructa. Sed cum nemo non paulo doctior graui hac iactura commouebatur, acerbiſſimum tamen eo dolorem Braſſicanus ſenſit. Viderat enim iſtos theſauros praeſens Budae in comitatu legati Caeſarei et non tantum viderat, ſed totum ſeſe in eos abdiderat. Ipſe quoque regis Ludouici munificentia auctores quoſdam graecos conſecutus erat et aliorum fortaſſe cum graecorum tum latinorum apographa ſumſerat. Inter hos neſcio an Saluianus fuerit. Certe in praefatione ad Epiſcopum Auguſtanum (ſignata *Viennae Auſtriae, Martii die I. Anno* 1530.) non tam de Saluiano, eiuſue ms. aliquo vnde ederet exemplari, aut de ſua ipſius in edendo opera diſſeruit, quam literarum ex amiſſa illa bibliotheca calamitatem deplorat et vt ſenſim ad hoc argumentum lectores quaſi praepararet, e longinquo de bibliophilia et tam literatis quam principibus viris librorum colligendorum ſtudio inſignibus ſermonem inſtituit, ſub finem vero complures, qui ſibi in bibliotheca ſua reſtarent et quos aliquando editurus eſſet libros veteres, maxime graecos, denominat, ex quibus aliqua, veluti libros Geoponicorum lucem poſt-

eiuſdem Paedotribae Tubingenſis meminit *Morhoff* in *Polyhiſt.* p. 247. qui fortaſſe non alius fuit ab eo, quem inter Tubingenſis Academiae Doctores recenſet *Böck* in *Hiſt. Acad.* illius §. 85. p. 45. quemque non recte cum Io. Alexandro Braſſicano confundit *Celeb. Saxius* in *Onom.* Litt. III. 82. Obſerua tamen, quod et noſter ſe ipſum *Iuriſconſultum* appellet.

poſtea vidiſſe nouimus. Praefationi ſubiungitur carmen hendecaſyllabum non minus ac illa prolixum nec cultiſſimum ſane, quo eidem viro Saluianum inſcribere ſe ac dedicare profitetur. Annotationes eius, quae proxime poſt Saluiani libros ſubiiciuntur, verba maxime et formulas loquendi, imprimis quae noue dicta ſunt illuſtrant ac multiplici et egregia in vtriuſque linguae auctoribus lectione commendantur.

Ceterum non omitti debet, *αντικειμενων* libros incerti auctoris, quos vna cum Saluiani opere hic euulgandos dedit Braſſicanus, nonnullos parum attentos fefelliſſe, vt ipſius Saluiani crederent.

1556.

Baſileae apud Hencic - petri. fol. Timothei Epiſcopi ad eccleſiam Catholicam toto orbe diffuſam L. IV. et Saluiani praefatio in eundem; in *Ioannis Heroldi Haereſiologia pagg.* 579—613.

1564.

Romae, apud Paulum Manutium Aldi F. in aedib. Pop. Rom. fol. Saluiani Epiſcopi Maſſilienſis de vero iudicio et prouidentia Dei libri VIII. *cum Maximo, Paciano, Sulpicio, Dorotheo Tyrio et Haymone Halberſtattenſi*, adiunctis in tres poſteriores *Petri Galeſinii* notationibus.

Huius editionis iam aliquoties incidit mentio. Saluiani libri pertingunt ad *paginam* vſque 81. Appictae ſunt in marginibus variantes aliquot lectiones.

1575.

Pariſiis apud Mich. Sonnium. fol. Saluiani — de vero iudicio, prouidentia et gubernatione Dei libri VIII. it. Libri IV. ad Eccleſiam Catholicam Timothei nomine; *in Bibl. PP. Bigneana* T. III. p. 240 ſeqq.

Pariſiis

\-\- \-\-

Parisiis apud Hieron. Marnef et Guil. Cauelat. 12. Saluiani — de vero iudicio et prouidentia Dei libri VIII. [*it.* libri IV. ad ecclesiam Catholicam] cum praef. et scholiis Brassicani. *Cat. Bibl. Bodlej.* Nescio equidem solane Brassicani editio sit recusa, an et libri IV. *contra auaritiam* additi sint. Vtrum verum sit, perperam tamen a Benedictinis inter Operum editiones recensetur.

1580.

Parisiis apud Sebast. Niuellium, sub Ciconiis, via Iacobaea. 8. Saluiani Massiliensis presbyteri de gubernatione Dei et de iusto praesentique eius iudicio libri VIII, ad S. Salonium Episcopum. *Eiusdem Epistolarum lib. I. nunc primum editus.* Timothei nomine ad Ecclesiam Catholicam lib. IIII. *Ex bibliotheca P. Pithoei I. C.*

Rarae in marginibus comparent lectiones a textu impresso variantes; ad calcem vero subiectae sunt *variae lectiones partim ex Veteri Codice, quae tamen certo iudicio in textum receptae non sunt, quaedam etiam operarum negligentia omissae, partim ex vulgatis editionibus; quae et ipsae ferri possunt.* Summa quatuor foliorum est, in his paucissimae Epistolas, plurimae vltimum opus respiciunt. In iisdem etiam affirmat, nihil in his libris coniecturis datum, totum ex fide vetustissimi et emendatissimi codicis transsumptum esse. Accedit index rerum et verborum scitu dignorum. In praefatione Pithoei ad *Nicolaum Fabrum* Regis consiliarium (data *Lut. Paris. Non. Octob.* feriis *vindemialib. a.* CIϽ. IϽ. LXXIX) de maturo religionis christianae in Galliis cultu atque vbere scriptorum christianorum in iisdem prouentu disputat.

Priui-

Priuilegium regium signatum est d. 24. Mart. a. 1579. Obseruari autem meretur, quod de prima hac Pithoei editione iam Baluzius commemorat, eam ob raritatem suam manuscripto codice comparari posse ac nuspiam prostare venalem.

1589.

Parisiis. fol. Saluiani Massiliensis Episcopi de vero iudicio et prouidentia Dei libri 8. Eiusd. ad ecclesiam catholicam toto orbe diffusam libri 4. in *secunda Bibl. PP. Bign. ed. Tomo* V. *p.* 161. *seqq.*

1594.

Parisiis apud Hieronymum de Marnef, et Viduam Guilielmi Cauellat, sub pelicano, monte D. Hilarii. 12. D. Saluiani Massyliensis Episcopi de vero iudicio et prouidentia Dei ad S. Salonium Episcopum Viennensem Libri VIII. Cura Io. Alexandri Brassicani I. C. editi ac eruditis scholiis illustrati. Accessit eiusdem Epistolarum lib. I. nunc primum editus. Eiusdemque ad ecclesiam Catholicam sub Timothei nomine lib. IIII. Cum indice rerum ac verborum locupletissimo.

Brassicani editio tota est recusa, eique additus index recens confectus, reliqua alterum quasi volumen constituunt, non titulo quidem nouo, sed noua paginarum seri a priori secreta. Atque haec indice carent. Verba *nunc primum editus* ad epistolarum librum in titulo adiecta, absque dolo a Pithoei editione transscripta videntur.

SAEC. XVII.

1608.

Parisiis. 12. Saluiani Episcopi Massiliensis de Gubernatione Dei lib. VIII. et Epistolae; cum Annotatio-

tationibus Ioannis Braſſicani ex Bibliotheca Pithoei. *Bibl. Barberin.* T. II. p. 339. Si Pithoeana editio hic repraeſentatur, non deeſſe poteſt opus tertium contra auaritiam.

1609.

Treuiris. 4. Saluiani — Epiſtolares libri IV. ad Eccleſiam Catholicam, aduerſus Auaritiam, cum Annot. *Io. Macherentii.* Soc. I.

Contulit Baluzius ad editionem tertiam, ſed non admodum magnum exinde fructum percepiſſe ſe teſtatur. Nullum enim vetuſtum codicem habuit, cum quo libros iſtos conferret Macherentius et pleraque correxit propria auctoritate.

1610.

Pariſiis. fol. Saluiani epiſcopi Maſſ. de vero iudicio etc. in *Bibl. PP. Bign. repetitae Editionis. Tomo* V. *pag.* 123. ſq.

1611.

Altorfii in Academia Reip. Norimbergenſis apud Cunradum Agricolam. 8. Saluiani Maſſilienſis opera: ad Ludouicum XIII. Franc. et Nauarr. Regem chriſtianiſſimum. Curante *Cunrado Rittershuſio I. C.* qui et Librum Commentarium adiecit.

Saluiani Operum Tomus alter, in quo ſunt libri quatuor aduerſus Auaritiam. Ad Illuſtriſſ. Principem Philippum II. Stetini Pomeraniae Ducem etc. Recenſente et impreſſionem procurante *Cunrado Rittershuſio.*

Cunradi Rittershuſii I. C. Liber Commentarius in Saluianum Maſſilienſem: Ad Vniuerſitates atque Academias Germaniae.

Clarum quam maxime ab eruditione ſaeculo XVI. fuit nomen Rittershuſii, atque nunc etiam pretio

ſuo

ſuo non carent doctae eius, quas in varios tam graecos quam latinos auctores ſcripſit, annotationes. Sed aptiores vix vllas, quam in Saluianum condidit, quippe qui ſcriptor, dum mores et ingenia ſuorum temporum deſcribit, ex iis maxime auctoribus, quibus legendis ſe cum aliis ſaeculi ſui doctis hominibus per legum ſtudium penitius dederat Rittershuſius, atque ex ipſis adeo legibus per illam aetatem ſcriptis frequenter lucem haurit et eodem refundit. Manuſcripta exemplaria non habuit, ſed ingenii felicitate, ſermonisque latini, qualis ſaeculo V. fuit, peritia et lectionis copia non raro hanc penuriam compenſavit. Certe Steph. Baluzius in praefatione editionis ſuae affirmat, Rittershuſium aliquot in locis Saluianum ſatis feliciter emendaſſe, et in notis ſaepius coniecturas eius codicum vetuſtorum auctoritate firmari monet, eiusque interpretationes haud raro adoptat. Videamus ergo, qui editionis ipſius ordo ſit ac diſtributio.

Primo tomo inſunt *de Prouidentia* libri et *Epiſtolae*, quibus proximo loco ſubiicitur *index rerum et verborum*, mox *Iohannis Trithemii tractatus de Prouidentia Dei ad Diuum Maximilianum. I. Imperatorem*, poſtremo *Admonitio* Conr. Rittershuſii *de confuſione foeda et perturbatione aliquot locorum Saluiani lib. VII. et VIII. a librariis commiſſa* cum *Catalogo aliquorum auctorum, qui de Prouidentia ſcripſerunt.* Praecedit diſſertatio *de Vita Saluiani, ſimulque generali argumento librorum VIII. de Prouidentia, Gubernatione ac Iudicio Dei; et demonſtratio*, quod *libri IV. ſub nomine Timothei editi, ipſius ſint Saluiani.* Per occaſionem etiam de ſuperioribus editoribus fit iudicium. Sequuntur *Teſtimonia et Elogia de Saluiano*, nimirum *Gennadii* (cum adnotatione Rittershuſii), *Chronologiae Antiſſiodorenſis, Addo-*

nis Viennenſis, *Hilarii Arelatenſis*, *Io. Iov. Pontani*, *Ioannis Trithemii*, *Io. Alex. Braſſicani*, *Ioſ. Scaligeri*, *Petri Pithoei*, quibus Braſſicani verſus et praefatio, item praefatio Pithoei interſeruntur. Succedunt gratulationes in proſa ac verſibus, pro more illorum temporum ad editorem ſcriptae. Alter tomus complectitur poſt *quatuor libros de auaritia*, *Elenchum capitum*, in *quae hoſce quatuor libros ſatis commode diſtinxit auctor editionis Treuirenſis*, cui complendae paginae cauſa *Phaedri aliquot verſiculi de auaris* ſubiecti ſunt, *indicem* porro non minus ac in priori tomo copioſum, nec non *Catalogum ſcriptorum qui vel de auaritia vel eleemoſyna vel diuitiis et paupertate commentati ſunt cum epigrammatibus eius argumenti ex Anthologia graeca*, itidem paginae complendae cauſa adſcriptis. Denique *commentario* in tertio tomo comprehenſo additae ſunt *variae* aliquot *Lectiones* et *Emendationes ex Pithoei codice et Braſſicani editione* cum paucis Rittershuſii coniecturis et *index* in eundem ampliſſimus. Taceo *epiſtolas dedicatorias*, quas vix ſummus quispiam Rittershuſii admirator legerit, nedum principes aut amici principum illorum, ad quos ſpectant. Tertia ex his eſt *ad omnes Academiarum Germaniae Profeſſores* eique adiungitur catalogus earundem Academiarum ſecundum fundationis et temporis ordinem inſtitutus. Denique ad Calcem totius operis (extremum tamen locum occupat *Odarium ad Chriſtum O. M.*) ſignificat editor, in animo ſibi fuiſſe ſubiicere Ioannis Weitzii, Tobiae Adami et Theodori Sitzmanni in Saluianum notas ipſi inſcriptas donatasque, nec non Braſſicani aliorumque Annotationes. Sed quia prelum imprimendis vacare non potuiſſet, per aliam occaſionem iſta ſe daturum promittit.

Franco-

Francofurti apud Nic. Rothium. 8. Eadem editio recuſa. *Benedictini in Hiſt. Galliae Litt.* ſponſore *Bolaiano in Bibl. Hiſp. p.* 52. cuius tamen teſtimonium parum fidum arguit Fabricius et proinde inter fabulas hanc editionem reponit. Sed fortaſſe non tam Rittershuſiana, quam Pithoeana editio hic recuſa eſt.

1618.

Coloniae Agripp. apud Ant. Hierat. fol. Salviani Presbyteri, et poſtea Epiſcopi Maſſilienſis libri 8.; de gubernatione Dei; Item epiſtolae ad diuerſos; Et Timotheus ſiue libri 4. ad Eccleſiam; in *Bibl. PP. Tomi V. P. III. pag.* 323. ſeqq.

1623.

Noribergae apud Simonem Halbmeyerum. 8. Salviani Maſſilienſis opera ex editione et cum Commentario *Cunradi Rittershuſii*, editio ſecunda, cui praefixa eſt eiusdem Rittershuſii vita, deſcripta per *Georgium* F. C. R. Rittershuſii. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.*

In *Cat. Bibl. Bodlei*, ſicuti in *Bibl. Barberiniana* laudatur huius loci et anni editio cum *Commentario Rittershuſii et aliorum.* Vnde colligo, duobus voluminibus conſtare hanc editionem, quorum prius Saluiani textum cum Rittershuſii commentario, poſterius Variorum, puto Weitzii, Adami, Sitzmanni et Braſſicani notas, vti in Bremenſi mox indicanda repraeſentantur, exhibent. Indeque enatum putem Fabricii errorem, confidenter affirmantis, *Norimbergenſem* Saluiani a. 1623. editionem eſſe nullam. Scilicet ſeorſim illi (fortaſſe etiam Bremenſibus) obtigerat volumen poſterius, ſicuti in *Bibl. Reg. Pariſienſi* non niſi prius occurrit. Ceterum piget me operae impenſae ad inueſtigandam peculiarem notarum illarum,

quam ſibi inſcriptam donatamque faſſus eſt Rittershuſius, editionem: praeſertim cum per ſe leuioris momenti ſint et a nemine facile deſiderentur. Certe Weitzii notulae meram locorum ſimilinmque vndique decerptorum farraginem praebent.

1624.

Pariſiis. fol. Saluiani de Gubernatione Dei l. VIII. etc. in *Bibl. PP. Tomo V.*

1627.

Rotomagi apud Ioannem Oſmont. 12. Saluiani Epiſcopi Maſſilienſis de vero iudicio et prouidentia Dei ad Salonium Epiſcopum libri VIII. cum ſcholiis Braſſicani; Epiſtolae et libri IV. ad Eccleſiam Catholicam.

Laudant hanc editionem *Auctores Hiſtoriae Litt. Galliae.* Videtur ad ed. Pariſienſem a. 1594. eſſe deſcripta.

1633.

Oxoniae. 8. Saluiani — de vero iudicio et prouidentia Dei libri VIII.; Epiſtolae et Libri IV. ad Eccleſiam Catholicam. *Cat. Bibl. Bodlei.*

1635.

Coloniae Agripp. 4. Saluiani de gubernatione Dei l. VIII. . . . . . in *Iacobi Merlonis* Horſtii (i. e. ex Horſt oriundi) *ſeptem Tubis orbis Chriſtiani* loco ſeptimo.

Integer libri titulus eſt: *Septem Tubae Orbis Chriſtiani ad reformationem Eccleſiaſticae diſciplinae toto orbe praeſertim in Germania ad praeſentium et grauiorum malorum remedium neceſſario inſtituendam excitantes.* Continet autem, teſte Harzhemio in Bibliotheca Colonienſi, ſeptem pia opuſcula ex

St.

St. Bernardo, Gregorio, M. Chryfoftomo, Profpero, Petro Damiani, Blefenfi, Saluiano, nouis fectionibus, prooemiis et adnotationibus illuftrata, cum appendice quaeftionum variarum. Fabricius quafi totum Saluianum in eo recufum fignificat. Sed in *Cat. Bibl. Barberin.* l. l. tantum libri VIII. de *gubernatione* ex eo laudantur.

1644.

Parifiis. fol. Saluiani Maffilienfis Epifcopi de gubernatione Dei libri 8. Eiufdem ad Ecclefiam Catholicam toto orbe diffufam libri 4.; in *Bibl. PP. Tomo V.* quae editio poft nouo titulo ornata eft a. 1654. *apud tres bibliopolas.*

1645.

Parifiis apud Edmund Pepingue. 8. Saluiani Maffilienfis presbyteri de prouidentia et gubernatione Dei, et de iufto praefentique eius iudicio libri VIII. Item Epiftolarum liber vnus et Timothei ad Ecclefiam Catholicam libri IV. cum notis Ioannis Alexandri. Sic. *Cat. Bibl. Chig.*

Textus ex editione Pithoeana eft recufus, fed adeo infelici euentu, Baluzio iudice, vt innumeris propemodum mendis haec editio fcateat.

1647.

Lugduni. 4. Saluiani — de gubernatione Dei libri VIII. fub hoc titulo: *Cenforia de praefentibus Europae Calamitatibus, eorumque caufis Praeloquia, ab Ofiandro Stuano in lucem edita.*

Certe refertur hic titulus inter Saluiani opera in *Cat. Bibl. Barberin. T.* II. *p.* 340. indeque eundem recitant *Galliae Litterariae Auctores.* Sed mihi ex ipfa Catalogi iftius infpectione non magis liquere fateor, vtrum libros *de gubernatione Dei*, an illos

contra Auaritiam, quorum editio proximo loco ante proponitur, in eo contineri ſignificare voluerit.

1648.

Pariſiis apud Edm. Pepingue. 8. Iteratio Pithoeanae. *Benedd. in Hiſt. Litt. Galliae.*

1663.

Pariſiis apud Franciſcum Muguet. 8. Sanctorum Presbyterorum Saluiani Maſſilienſis et Vincentii Lirinenſis Opera. STEPHANVS BALVZIVS *Tutelenſis* ad fidem codicum mss. emendauit, notiſque illuſtrauit.

Pithoeanam editionem, quamquam in multis illa laboraret, optimam tamen ex ſuperioribus cenſere ſolebat Baluzius eamque nouae huius recenſionis fundamentum eſſe voluit, ita vt vbicunque haec ab illa diſcrepet, id totum quod mutatum ſit, ex fide codicum manuſcriptorum, quorum aliquot vetuſtiſſimos librorum *de prouidentia* et *ad eccleſiam Catholicam* acceperat, factum eſſe exiſtimari iubeat. Quippe nihil coniecturis datum eſſe affirmat, niſi in epiſtolis vno et altero loco. Nullius enim epiſtolae vetuſtum exemplar nactus erat, praeterquam duarum poſtremarum, in quibus emendandis omnino ſecutus eſt codices manuſcriptos. *Notarum* ſuarum praecipuum ſcopum eſſe profitetur, indicare variantes lectiones. „Quodſi quando, *inquit*, hos limites egredior, affirmare poſſum, id non omnino fruſtra contigiſſe. Quanquam id raro accidit. Has enim Notas, vt hoc quoque dicam, feſtinanter ſcripſi, et quaſi aliud agens. Quod ideo viſum eſt admonere, ne quis heic ſyllabas ad viuum excutiat, aut Notas illas ad Polycleti normam directas non eſſe pronuntiet.“ Accedit huic editioni miro characterum chartarum.

rumque nitore ac elegantia praeſtanti *Stephani Baluzii Diſſertatio de Epiſcopatu Egarenſi ad Philippum Labbeum* in formam epiſtolae (*d. Lutetiae XIV Kal. Auguſti:* M. DC. LXIII.) ſcripta.

1669.

Pariſiis apud Franc. Muguet. 8. Sanctorum Presbyterorum Saluiani Maſſilienſis et Vincentii Lirinenſis Opera. Steph. Baluzius Tutelenſis ad fidem veterum Codicum mss. emendauit Notiſque illuſtravit. Editio ſecunda.

Non ſolum textus huius editionis a ſuperiore in nonnullis diſcrepat, ſed acceſſit ei etiam non exiguus notarum doctiſſimarum cumulus. Nam primum editor variantes lectiones, quas in margine editionis Pithoeanae deſcripſerat, rurſus diligenter excuſſit. Tum libros de gubernatione Dei contulit cum editione Braſſicani a. 1530. et Galeſinii 1564, et ſi quid melius in illis eſſet, quam in Pithoeana, aut in Codice Corbeienſi, quocum Pithoeanam antea contenderat, in textum tranſtulit. Si quid vero dubium eſſet, aut quod admonitione indigeret, id affirmat ſe in Notis repoſuiſſe, nec quidquam diſſimulaſſe, aut propria auctoritate mutaſſe, de quo non admonuerit. *Addidit praeterea Appendicem actorum veterum, quorum in Notis facta eſt mentio,* quo continentur: I. *Caſtoris Aptenſis Epiſcopi epiſtola ad Ioannem Caſſianum* ex veteri codice ms. *Bibliothecae Regiae.* II. *Acta Imperatorum aduerſus Pelagium et Coeleſtium* itidem ex codd. mss. nempe 1) *Reſcriptum Honorii et Theodoſii Impp. ad Palladium Praef. Praetorio.* 2) *Edictum Palladii.* 3) *Reſcriptum Honorii ad Aurelium Epiſc. Carthag.* 4) *Aurelii Epiſtola ad Epiſcopos Byzacenae et Argizitanae* (ſic) *prouinciae.* 5) *Sacra epiſtola Con-*

ſtantii Imperatoris patris Valentiniani Auguſti iunioris, ad Voluſianum Praefectum Vrbi, aduerſus Coeleſtium. 6) *Edictum Voluſiani pro publicatione ſuperioris Reſcripti.* III. *Traditio Petri de Sancto* (qui traditur) *ad Canonicam Cadurcenſem.* IV. *Traditio Guillelmi de Carbonariis ad monaſterium Tutelenſe.* V. *Traditio Eliae de Nauis* ad idem monaſterium ex Chartulariis iſtarum eccleſiarum et Monaſteriorum.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Saluiani Maſſilienſis Libri VIII. de gubernatione Dei; Eiuſdem Epiſtolae ad diuerſos; Item Timotheus, ſiue libri IV. ad eccleſiam, omnia ad emendationem *Steph. Baluzii;* in *Bibl. Max. Patrum T.* VIII. *pagg.* 339—401.

1684.

Pariſiis apud Franciſcum Muguet. 8. Sanctorum Presbyterorum Saluiani Maſſil. et Vincentii Lir. Opera. Stephanus Baluzius Tutelenſis ad fidem veterum codicum mss. emendauit et Notis illuſtrauit. Editio tertia.

„Cum et ſecunda quoque editio, inquit Baluzius, diſtracta fuiſſet, typographus autem eoſdem libros ſub incudem, vt ita dicam, reuocare vellet, et interim nactus eſſem exemplar manuſcriptum, quo Pithoeus vſus eſt in emendandis libris de gubernatione Dei, tum etiam illud, cum quo idem contulit libros quatuor aduerſus auaritiam, quae nunc extant in Bibliotheca Colbertina, putaui debere me hanc curam elegantiſſimo huic ſcriptori, vt lucubrationes eius conferrem cum iiſdem codicibus antiquis: quod puto me feciſſe cum aliqua vtilitate horum ſtudiorum.“

Ex

Ex *actis* per *appendicem* in ſuperiore adiectis reſecta ſunt in hac tertia num. I. et II. Ceterum quamuis et ipſa ſatis ſit nitida haec impreſſio, primae tamen elegantia longiſſime cedit. Inſcripta eſt Iacobo Nicolao Colberto Archiep. Carthaginenſi et Coadiutori Rotomagenſi (*Lut. Pariſ. Kal. April.* h. a.) Abeſt diſſertatio de epiſcopatu Egarenſi.

1688.

Bremae ſumtibus Hermanni Braueri. 4. S. Presbyterorum Saluiani Maſſilienſis — Opera. Cum libro Commentario Conradi Rittershuſii, ac notis integris, Iohannis Weitzii, Tobiae Adami, Theodori Sitzmanni, Iohannis Alexandri Braſſicani, Stephani Baluzii, et Vincentii Lirinenſis Commonitorium ab eodem Baluzio Tutelenſi ad fidem veterum Codicum mss. emendatum et illuſtratum, Praemiſſa Diſſertatione G. Calixti in Vincent. Lir. Cum Indicibus copioſiſſimis, tam ad Authores, quam ad Notas, Iuxta Noribergenſium partim ann. MDCXXIII. et Pariſienſium ann. M. D. CLXIX. exemplaria.

Quae ex Norimbergenſi editione in hanc tranſſumpta fuerint ex ſuperioribus intelligitur. De Vincentio Lir. ſuo loco dictum eſt. Series virorum doctorum, quorum notae hic exhibentur, alia eſt in ipſo volumine, alia in titulo, neutra curioſe inſtituta. Nimirum Baluziana editio tota eſt recuſa, adeoque proximae poſt textum vtriuſque auctoris notae ſunt Baluzianae cum indice eiuſdem editionis. Dein ſuccedunt, *Rittershuſii commentarius, Weitzii, Adami, Sitzmanni* et poſtremo loco *Braſſicani* notae, cum indice in eoſdem peculiariter concinnato. Mirum vero cur editionem *ſecundam* Baluzii potius, quam *tertiam*, exſcribendam typis dederit bibliopola, qui

minime ſolius quaeſtus gratia hanc curam ſuſcepiſſe videri voluit.

SAEC. XVIII.

1728.

Venetiis. 8. Saluiani Maſſilienſis Presbyteri Opera emendata cum notis a *Steph. Baluzio. Cat. Bibl. Firm. T.* I. *p.* 53.

1729.

Piſauri e typographia Gauellia. 4 *mai.* Saluiani Maſſilienſis *Epiſcopi* Concordantiae Operibus eius annexae [i. e. *Opera Saluiani cum Concordantiis*] alphabetice diſpoſitae ſtudio ac labore *Patris Demetrii Barbulii Soc. Ieſu*, et Eminentiſſ. ac Reuerendiſſ. Principi Cardinali Fabio de Abbatibus Oliuerio humillime dicatae: Opus omnibus Sacrarum Diſciplinarum ſtudioſis, ſed potiſſimum Aſceticis Magiſtris, atque Concionatoribus Verbi Dei ſummopere proficuum.

Immo opus ineptum et in chartarum, vtinam minus nitidarum, iacturam impreſſum. Vnum forte eſt, quod in hunc cenſum non veniat, *Vita ſeu potius Elogium Saluiani a Larino Amatio nouiſſime edita*, ab eiuſdem Saluiani Epiſtolis potiſſimum enucleata.

1774.

Venetiis ex Typogr. Io. Bapt. Albritii, Hieron. fil. fol. Saluiani Presbyteri Maſſilienſis Opera quae exſtant omnia. Acceſſit Vincentii Lirinenſis Commonitorium. Ex tertia editione *Stephani Baluzii* V. C. in *Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl.* ANDREAE GALLANDII *Tomo X.*, *pagg.* 1—102.

Notae

Notae Baluzianae, non vt alias solet hic editor, textui statim, sed ad calcem subiectae sunt, adeo vt in omnibus tertiae editionis Baluzianae forma constet, nisi quod de suo loca biblica in inferiori margine adiecerit. De *Saluiano* disserit in *Prolegg. Cap.* I. *pag.* III. IV.

VERSIONES. Omnia Saluiani opera haud semel in linguam *Gallicam* traducta sunt a *Gorseo*, *Bonneto* et aliis. Praeter ea *de prouidentia libri* non solum a *Gallis* sed *Italis* etiam conuersi extant, vt sequentia testantur.

GALLICAE.

1575.

Lyon chez Guil. Rouille. 8. S. Salvian Eveque de Marseille du vray jugement et providence de Dieu, traduit en François par B. B. D. S.

1655.

Paris chez Caspar Meturas 4. Les oeuvres de Salvian, Evêque de Marseille contenant les huit livres de providence, les quatre livres contre l'avarice avec plusieurs epistres traduites avec des notes par *Pierre Gorse.*

1700.

Paris chez Guill. Valleyre 12. *II. Tomis.* Les oeuvres de Salvien et le traité de Vincent de Lerins contre les heresies, traduits en François par *le P. Bonnet*, Prestre de l'Oratoire.

1701.

Parif. chez Louis Guerin. 8. Salvien, de la providence, traduit en François par *Jean Drouet de Maupertuis.*

1734.

Paris chez Jean Bapt. Delefpine. 12. Les oeuvres de Salvien, Preftre de Marfeille, contenant fes lettres et fes traitez fur l'esprit d'intereft, et fur la providence, traduites en François par un P. Jefuite.

ITALICAE.

1579.

In Milano appreffo Michel Tini. 12. Libro di Salviano Vefcovo di Marfiglia *contra gli Spettacoli* e altre vanità del Mondo, tradotto da S. *Carlo Borromeo*, una cum *Memoriale di Monfignor Illuftriffimo, e Reverendiffimo Cardinale di S. Prafede Arcivefcovo, al fuo diletto popolo della Città, e Diocefe di Milano. Argelati Bibl. degli Volgarizz. T.* III. (*Milano* 1767. 4.) p. 329. Nefcio tamen, vnus, an omnes *de Gubernatione Dei* libri hoc titulo comprehendantur.

1703.

In Avignone, appreffo Gio. Robby. 4. Trattato di Salviano Marfilienfe della Providenza, in Latino, in Italiano, ed in Francefe. *Argelati* l. l. Verfio Gallica eft *Malpertuifiana*, Italicae auctor fuit *Guido Ronfartus* Sacerdos.

CODICES. I. *Librorum de auaritia:* 1. *Codex*, vnde primum editi fuerunt, *Io. Sichardi*, de quo non

non conftat. 2. Exemplar, ex quo eos caftigauit *Pithoeus*, migrauerat in Bibliothecam Colbertinam, vbi illud nactus eft Baluzius et in tertiis curis adhibuit. Sed defcribere non fuftinuit. 3. *Codices Baluzii*, quos in prima ftatim editione adhibuit et cum Pithoeana contulit, *duo Regii*, a Nic. Colberto, Lucionenfi ac dein Antiffiodorenfi Epifcopo ac Bibliothecae Regiae praefecto, a. 1660. ipfi communicati, *alter* peruetuftus, modo Corbeienfi librorum *de gubernatione Dei*, quem ftatim commemorabimus, pofterior; *alter* quadringentorum ferme annorum. Ac in priori illo erat epiftola Saluiani ad Salonium, quae praefigi folet libris aduerfus auaritiam, quam tamen in vetufto fuo exemplari defeciffe monuerat Pithoeus. Eandem vero etiam in recentiori Regio deprehenfurus fuiffet Baluzius, ni priora eius folia periiffent.

II. *Librorum de gubernatione Dei:* 1. *Codex princeps*, i. e. ex quo libros illos extulit *Io. Alex. Braffïcanus*, fuit olim Bibliothecae Regiae Budenfis in Hungaria et ante eius excidium Ludouici Regis munificentia ad Braffïcanum peruenit. Satis emendate fcriptus fuit, vt ex collatione textus cum fequentibus editionibus comparet. 2. *Pithoei exemplar* vetuftiffimum, quod ille accuratiffime exfcribi curauit. Idem poftea in Bibliotheca Colbertina reperit Baluzius et ad curas tertias adhibuit. 3. *Baluzii codex*, monafterii Coebeienfis fuit, vetuftiffimus et optimae notae. Quippe a fexcentis inde annis fcriptum exiftimabat et exaratum dicit ab erudita manu, quae diligentiam et induftriam inter alia eo argumento probauerit, quod interpunctiones fere vbique prorfus bene collocatae effent. Non integros tamen octo libros continebat. Subminiftrauerat eum ex Bibl.

Bibl. S. Germani de Pratis Lucas Dacherius Maurinae congregationis ſocius.

III. *Epiſtolarum:* 1. De *Pithoei codice* non conſtat. 2. *Baluzii exemplaria* non niſi duas priores et duas poſteriores continebant.

40.

§. 1. Vita.

PATRICIUS

natione Britannus, nomine patrio *Succat*, natus in oppido *Nemthur*, hodie *Kirkpatrick* inter fretum Dumbrittonae et vrbem Glaſguenſem ſito, circa annum 371. patre Calpurnio, Diacono, Potiti, presbyteri cuiusdam filio. Licet autem a parentibus chriſtianis ortum duxiſſet, religio tamen neque ad animi neque ad ingenii cultum magnopere ipſi profuit; ſed agreſtis inter agreſtes natus educatusque ſenſum aliquem atque timorem Dei aduerſarum maxime rerum occurſu alere coepit. Quod quidem puero adhuc contigit, cum a praedonibus Hibernis aliquoties in captiuitatem abduceretur et identidem liberaretur. Ex quo tempore tamen non odium ſed amor potius ac beneuolentia in Hibernos animum eius inſedit, et cum poſtea, incertum quo pacto, in Gallias delatus atque a Germano Autiſſiodorenſi epiſcopo a 432. Romam miſſus Coeleſtino papae deſiderium ſuum Hibernos ad fidem chriſtianam conuertendi ſignificaſſet: Hibernorum ab eo apoſtolus atque archiepiſcopus conſtitutus eſſe fertur. Quo facto redux in patriam, a. 447. incunctanter Hiberniam transfretauit praedicandoque et baptizando breui longe lateque religionem chriſtianam propagauit, regulos fere omnes iſtius inſulae conuertit, eccleſias condidit, ſedes epiſcopales inſtituit, ſynodos celebrauit, multisque aliis ad eccleſiam in hac regione con-

confirmandam bene fortiterque perpetratis anno aerae Chriſtianae 493. aetatis CXXII. e vita migrauit *).

Scripta *genuina* Patricii facile ſtilo barbaro ac ſcabra oratione ex neglectu ſermonis latini, quem nusquam ad ſcribendum adhibiturum ſe exiſtimauerat **), oriunda ſeſe manifeſtant. *S*unt autem ſequentia. §. 2. Scripta.

1. *Con-*

*) Quae hactenus de Patricii rebus commemorauimus ſi non penitus certa, veris ſaltem proxima ſunt. Certe Confeſſionem ipſius potiſſimum ante oculos habuimus, quae ardorem eius in conuerſionis negotio teſtatur et de triplici, quam iuuenis expertus eſt, captiuitate tantum exponit, quantum ad cetera, quae de eo memoriae prodita ſunt et quae ipſe non attigit, inter ſe connectenda valeat. Probi et Iocelini, Britannorum medii aeui ſcriptorum, fabulae dudum ab omnibus exploſae ſunt. At illi praecipitatius iudicant, qui propter eas totam rerum Patricii memoriam atque ipſius adeo exiſtentiam in dubium vocarunt, meram fabulam a nugiuendulis contextam autumantes. Reſtant quidem, demtis etiam fabulis, multa in vitae eius narratione, quorum fidem argumentis firmis probari deſideres, quo tota eius ad transmarinas prouincias peregrinatio et Coeleſtini hac in re partes referri debent. Sed caue, ne arbitrario nimis traditionum domeſticarum fidem eleves. Legenda ſunt inprimis, quae Bollandiani T. III. Menſis Martii p. 519. de primis et antiquioribus S. Patricii actis (e quibus Probus, Iocelinus aliique hauſerunt) eorumque auctoribus conſcripſerunt.

**) *Olim cogitaui ſcribere* inquit in laudata Confeſſione, *ſed vſque nunc haeſitaui. Timui enim, ne inciderem in linguam hominum; et quia non legi, ſicut ceteri, qui optime itaque iure et ſacras litteras vtroque pari modo combiberunt, et ſermonem illorum*

1. *Confessio* in Epistola ad Hibernos explicata, in qua non de fide sed vitae atque praedicationis suae ratione exponit. Fragmenta plurima ex ea lucubrationi suae intexuit *Probus*, vitae Patricii scriptor saeculi X.
2. *Epistola ad Coroticum* regulum Cambro - Britannicum seu potius *ad Christianos Corotici tyranni subditos.* Huius epistolae diserte meminit Iocelinus monachus Cisterciensis coenobii Furnessensis apud Lancastrienses, qui saec. XII. vixit et vitam Patricii exarauit. Ceterum Waraeus pro huius et superioris opusculi antiquitate obseruat, loca sacrae scripturae ex versione LXX., non ex tunc recenti Hieronymi, quae Patricii aeuo nondum publicitus fuit recepta, in iis laudari.
3. *Synodus S. Patricii* complectens canones XXXI.
4. Alii *IX Canones S. Patricio adscripti.* Ex his V. et VI. iam Usserius ediderat, reliquos Waraeus adinuenit.
5. *Synodus Patricii, Auxilii, et Isernini episcoporum XXXIV. Canonibus constans.* Waraeus adiecit *alios tres canones*, antea iam a Speelmanno editos, et *Prouerbia* aliqua eiusdem.

Incerta sunt, aut verius *non ipsius*, *Charta* seu *Epistola de antiquitate Aualonica*, quam propter stylum, temporum notationem aliaque id genus momenta v. c. nomina mere Anglo - Saxonica in ea adscripta, recentioris auctoris esse suspicatur Waraeus; porro

illorum ex infantia nunquam mutauerunt, sed magis ad perfectum semper addiderunt. Nam sermo et loquela nostra translata est in linguam alienam, sicut facile potest probari ex saliua scripturae meae, qualiter sum ego in sermonibus instructus atque eruditus.

porro *liber de tribus habitaculis*, apud alios *de gaudiis electorum* et *poenis damnatorum* inſcriptus, et Auguſtino etiam tributus; et liber *de Abuſionibus Saeculi* inter Cypriani et Auguſtini opera vulgatus; de quo poſteriori tamen non eſt praetermittenda Waraei ſuſpicio. Quippe cum excerpta quaedam ex hoc libro ab auctoribus admodum antiquis, licet tacito libelli titulo, S. Patricio adſcribantur, non poſſe ſe non ſuſpicari ait, eundem eſſe cum Prouerbiorum eo libello, quem *aedificatione plurima plenum* Iocelinus Patricium hibernice ſcripſiſſe dixerit, quemque fortaſſe Hibernus aliquis poſt obitum Patricii in linguam latinam conuerterit. Vtrinque enim, in Prouerbiis et Sententiis appoſitis, *Saeculi Abuſiones* aperiri, nec ſtylum ſcripturasve e verſione Hieronymi citatas obſtare, quo minus liber ille partus ſit ingenii Patriciani, licet ab alio translatus.

Denique *Sermo*, qui Patricii nomen gerit, confictus fuit a *Rich. Stanihurſtio* et in *Vita Patricii* l. II. *Antuerpiae* a. 1587. ab eo editus, recuſus etiam monente Caueo, a *Meſingamo* ad finem *Florilegii Hibernici Pariſ.* 1624.

Ex his Patricii opuſculis *num.* III. et V. cum particula *Epiſtolae de antiquitate gentis Aualonicae* et poſtrema duo falſo ipſi adſcripta, edita fuerunt antequam *Iacobus Waraeus* reliqua ex mss. codicibus erueret et de vniuerſis edendis curam agitaret. Poſt cuius praeclaram operam, *Bollandiani* quaedam denuo ad codices mss. recognita dederunt, Waraeanam autem totam reſcribendam curauit *Andreas Gallandius*. Sed ſingula diligentius luſtrabimus. **§. 3. Editiones.**

SAEC. XVII.

1604.

Moguntiae apud Balthas. Lippium sumpt. Ant. Hierat. 4. S. Patritii Legatio, a Coelestino primo papa ad conuersionem Hiberniae directi, siue Epistola S. Patritii Apostoli Hiberniae ex Bibl. Monasterii Glastoniae, in quo ipse Abbas fuit, antequam esset episcopus Hiberniae; in *Gerardi Vossii* Praep. Tungr. *Miscellaneis* SS. *aliquot Patrum Gr. et Lat.* (quae quasi alter tomus ab eo Operibus Gregorii Thaumaturgi adiecta sunt) *p.* 239.

Non nisi fragmentum est Epistolae de antiquitate Aualonica, quod inter collectanea mss. Mariani Victorii Episcopi Reatini (editoris Ambrosii) reperit Vossius; Victorius autem, dum Reginaldo Polo Cardinali Legato in Anglia adesset, ex vetustissimo ms. exemplari Bibliothecae Monasterii Glastoniae transscriptum acceperat. Eadem, vt Waraeus obseruat, iam habentur in *Iohannis Tinmuthensis Sanctilogio*, in vita Patricii, et in exscriptoris eius *Iohannis Capgrauii noua Legenda Angliae, Londini* a. 1516. typis excusa.

1639.

Londini. fol. Synodus S. Patricii, *item* Synodus Patricii, Auxilii et Issernini et *tres* praeterea *Canones* eiusdem; in *Conciliis Britanniae Henrici Speelmanni T. I. pagg.* 51. 54. 55. *sqq.*

Priores Canones desumti sunt ex antiquo ms. codice Andegauensi, cuius apographum ad Vsserium e Gallia miserat Sirmondus.

1656.

Londini apud Iohannem Crook, sub signo nauis in coemeterio Paulino. 8. S. Patricio, qui Hibernos

nos ad fidem Chriſti conuertit, adſcripta opuſcula: quorum aliqua nunc primum ex antiquis mss. codicibus in lucem emiſſa ſunt, reliqua recognita; Omnia notis, ad rem Hiſtoricam et Antiquariam ſpectantibus, illuſtrata, opera et ſtudio IACOBI WARAEI *Equ. Aurati.*

Ordo contentorum idem eſt, quem in recenſendis ſcriptis ſeruauimus, niſi quod *Charta de Origine Aualonica* medium inter Opuſcula *de tribus habitaculis* et *de Abuſionibus Saeculi* locum occupat. Ipſe primum editor num. I. II. et IV. (ex maiori parte) item *Prouerbia* et *integram* Epiſtolam *de gentis Aualonicae origine* adiecit, reliqua cum mss. denuo contulit, librum *de tribus habitaculis* ex Auguſtini operibus, opuſculum *de Abuſionibus ſaeculi* ex Cypriano Pamelii reſcribi fecit, praefationemque, notas, in quibus partim de ſinceritate, aetatis ratione aliisque, quae auctorem concernunt momentis, diſſeritur; partim ſingula loca illuſtrantur, et indicem addidit. Ad calcem etiam appoſuit *Secundini* Epiſcopi, S. Patricii e Dauera ſorore nepotis, *hymnum alphabeticum in laudem S. Patricii* tunc viuentis.

1668.

Antuerpiae apud Iac. Meurſium. fol. Confeſſio S. Patricii de Vita et Conuerſatione ſua, quam (vna cum *Epiſtola ad Chriſtianos Corotici tyranni ſubditos*, ita enim rectius hic inſcribitur) ex vetuſtiſſimo Nobiliacenſis S. Vedaſti monaſterii codice eruit *Andreas Denis* Atrebas, e Societate Ieſu; in *Actis Sanctorum Tomo* III. *menſis Martii*, ad diem XVII. *pagg.* 533—540.

Waraei editio Bollandianis haud innotuit, vt iam obſeruauit Gallandius. *Epiſtola ad Coroticum*, vt vulgo dicitur, in laudato ms. Confeſſioni Patricianae

nullo tituli discrimine subnectebatur, Diuiserunt autem editores vtramque epistolam in sectiones aliquot minores, priorem etiam in capita V. Notae variantes aut emendationes suppeditant. Sequitur Vita S. Patricii auctore Iocelino, praemittitur autem amplus de eiusdem rebus Bollandianorum commentarius, in quo singula illius momenta accurate expenduntur.

S AEC. XVIII.

1726.

Oxonii. 8. Charta S. Patricii de antiquitate Aualonica; in *Ioannis Glastoniensis Historia de rebus Glastoniensibus* ex ed. *Th. Hearnii T. I. pagg.* 63—66.

1737.

Londini. fol. Synodus et Canones S. Patricio adscripti; in *Dav. Wilkins Concil. M. Britanniae et Hiberniae T. I. pagg.* 2—7. Subiectae sunt textui notae et variae lectiones.

1748.

Lucae. Fol. Canones S. Patricio adscripti ex Waraeo in *Io. Dom. Mansi Concil. Suppl. T. I. p.* 338.

1761.

Florentiae. fol. Synodus S. Patricii, Auxilii et Issernini, cum additione; Canones S. Patricio adscripti, Synodus alia S. Patricii; in *Io. Dom. Mansi Collectione ampliss. Concil. T. VI. pagg.* 514—528. *Canones Patricio adscripti*, quasi omissi fuissent, iterum exscripti sunt ad calcem *Tomi VII. pag.* 1187.

1774.

1774.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Opuscula Patricio adſcripta; in *Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl. Andreae Gallandii T. X. pagg.* 159—182. vna cum Hymno Secundini *pagg.* 183. 84.

Gallandius opuſcula omnia genuina et dubia, aut omnino falſa, ſine peculiari quidem titulo iuxta Waraei inſtitutum deſcripſit; contulit tamen Bollandianorum editionem et in extremis duobus libellis Auguſtini et Cypriani editores nouiſſimos ſecutus eſt, ſicuti in Hymno Secundini Muratorium in Anecd. Lat. T. IV. pag. 136. vbi in Antiphonario monaſterii Benchorenſis extat. Hinc larga prouenit variarum lectionum et emendationum copia, quae cum notulis ex Waraeo et Vſſerio potiſſimum decerptis textui ſubiiciuntur. Diligens praeterea de ſcriptis Patricii diſſertatio inſerta eſt *prolegomenis Cap.* IV. *p.* VII. IX.

Codices. Partim apud Britannos et Hibernos domeſtici ſunt, partim Gallicani. Prioribus potiſſimum vſus eſt *Waraeus*, videlicet I. *vno Eccleſiae Armachanae* in Hibernia, qui praeter Confeſſionem S. Patricii, Biblia ſacra e verſione Hieronymi, et antiquiſſimum exemplar Sulpitii Seueri de vita S. Martini Epiſcopi Turonenſis continebat. Tanto olim in pretio habitum fuiſſe hunc codicem obſeruat Waraeus, vt familia Mac - Moyeriana tenuerit terras a ſede Armachana, ob ſaluam illius codicis cuſtodiam: nempe magnam huic libro venerationem conciliavit vulgaris opinio, eum manu ipſius Patricii fuiſſe exaratum. Quae quodammodo adiuuatur his verbis ad calcem codicis adſcriptis: *Huc vsque volumen, quod* Patricius *manu conſcripſit ſua:* et deinde; *ſep-*

tima decima Martii die translatus est Patricius ad Coelos. At ex characteris genere satis liquere monet Waraeus, non Autographum esse, sed longe posteriori aeuo transscriptum.

II. *vno* ex Bibliotheca *D. Thom. Cottoni* Baronetti, circa annum Christi millesimum exarato, qui praeter hanc *Confessionem* et *Epistolam ad Coroticum*, varia antiquitatis ad Hiberniam spectantia monumenta et vitam S. Fursei Hiberni auctore saec. VII. et vitam S. Brigidae Virginis auctore Cogitoso continebat.

III. IV. *Binis* Ecclesiae *Sarisburiensis* in Anglia, qui vtramque *Confessionem* et *Epistolam ad Coroticum* complectebantur.

V. *Altero* Bibliothecae *Cottonianae* Westmonasterii, in quo sparsim IX. *Canones* Patricio attribuuntur. Vetustus liber erat, descriptus Anglo - Saxonicis temporibus et pertinuit olim ad coenobium S. Augustini Cantuariae.

VI. *Vno* Bibliothecae *secretioris Collegii S. Benedicti Cantabrigiae* num. 221. scripto litteris maiusculis, sed adeo aegris aliquot in locis, vt sine critica licentia non sanabiles esse fateatur Waraeus. Continebat *Synodum Patricii, Auxilii et Isernini* a Speelmanno antea (nescio ex quo exemplari) editum et alios Canones S. Patricio adscriptos. Ex vtriusque comparatione paulo emendatiora dedit laudatus editor.

VII. Libro ms. *Guilielmi Malmesburiensis* de Antiquitate Ecclesiae Glastoniensis, seruato in Bibliotheca *Cottoniana;* ex quo integrum exemplar Chartae de origine Aualonica descriptum.

Hisce Britannicis ac Hibernis codicibus a Waraeo vsurpatis annumerabimus loco

VIII.

VIII. ms. *Collegii Corporis Christi* Cantabrigiae sign. o. 20. ex quo *Synodus Patricii* apud *Wilkinsium* edita est.

Ad *Gallicanos* autem pertinent:

I. Ms. liber *Andegauensis*, ex quo *Synodum Patricii* a Iac. Sirmondo descriptam edidit *Henr. Speelmannus.* Huius etiam Synodi in codice Andegauensi et alius Hibernicae in codice quodam Floriacensi reperiundae meminit Phil. *Labbeus* in *Bibl. noua Mss.* monente Waraeo.

II. Ms. liber *Nobiliacensis S. Vedasti monasterii Atrebati*, ex quo *Confessionem et Epistolam ad Coroticum* ediderunt *Bollandiani.*

41.

BACHIARIUS.

De *Bachiario* veteres scriptores pauca et incerta, recentiores, praeprimis Angli, multa falsa protulerunt*). Restat igitur, vt veriora, saltem verosimilia, potissimum ex scriptis eius, quae certo hodie noscuntur, coniectura eliciamus. Atque ex Gennadio quodammodo apparet, monachi vitam ei placuisse, eumque ad conseruandum illud vitae propositum ad peregrinandum se dedisse. Ex *fide* autem eius patet patriam haeresi aliqua ita fuisse infectam, vt illius suspicio in omnes fere eiusdem regionis incolas caderet ipseque adeo Bachiarius episcopo, nescio cui, aut ipsius potius instituti viro fidei suae confessione purgare se necesse haberet. Circumspicientibus vero, §. 1. Vita.

Hhh 4 quaenam

*) Parens omnium fabularum fuit *Io. Baleus* in *Cent.* 1. *de SS. Britanniae*, quem multi deinceps bona fide secuti sunt. Rationem quandam primi huius et potissimi erroris de hac patria eius deprehendere studuit *Franc. Florius* in *Diss.* §. 1. *pag.* 11.

quaenam maxime Occidentis regio ſaeculo quinto tam ſiniſtra fama laborauerit, prima omnium ſe offert Britannia Pelagii erroribus infamata. Sed cum ne verbo quidem Bachiarius quaeſtionem ad Pelagii doctrinam pertinentem tangat, eiusue labis calumniam a ſe amouere ſtudeat, ſed alto hoc ſilentio potius, plane hancce haereſim ſe ignoraſſe atque ante eius ortum confeſſionem ſuam ſcripſiſſe, prodat *): vlterius progredientibus occurrit Hiſpania a Priſcillianiſtis vexata, ac ſane quae in libello ſuo profitetur Bachiarius dogmata, non alia fere ſunt, quam huic Hiſpanae haereſi e regione oppoſita **). Licet itaque colligere Bachiarium in peregrinatione ſua de patria haereſi ſuſpectum, aut quae probabilior fortaſſe ſententia, in ipſa Hiſpania in erroris iſtius ſuſpicionem adductum antequam peregrinationem ſubiret, maculam exiſtimationi ſuae adſperſam eluere voluiſſe ***). Facta autem videtur haec peregrinatio ineunte ſaeculo V. eadem fere tempeſtate, cum Oroſius quoque ob Priſcillianiſtarum et Origeniſtarum errores Hiſpania deſerta in Africam confugeret, Eutropiusque et Paulus epiſcopi eodem tranſuecti *Commonitorium* iam *de aliquantis haereſibus* Auguſtino traderent.

§. 2. Scripta. Duo iamiam ſuperſunt opuſcula, quae certiſſime Bachiarium auctorem agnoſcunt, *Fides* alterum, alterum

*) Hoc extra omnem dubitationem poſuit *Lud. Ant. Muratorius* in *Anecd. T.* II.

**) Hoc demum euicit laudatus *Franc. Florius.*

***) *Gallandius* in *prolegg.* ad *T.* IX. *c.* V. §. 1. Attamen non ſatis diſerte hanc ſententiam enunciat. Exiſtimat quidem *Praeſidentes* illos, quorum ſententia ſeſe iudicari dicit, fuiſſe eosdem, quos modo nominamus epiſcopos, Eutropium et Paulum.

rum *Epistola ad Ianuarium de recipiendis lapsis,* vt in editis inscribitur, aut vt rectius in quibusdam mss. notatur *de reparatione lapsi* *).

Plures olim eius extitisse lucubrationes ex Gennadii verbis colligunt, a quo *grata* dicitur *edidisse opuscula.* Quod quamuis leue sit argumentum, nequaquam tamen sperni debet viri doctissimi *Francisci Florii* acumen, quo alia duo opuscula eidem Bachiario asserere conatus est, videlicet *Obiurgationem in Euagrium, quod Leuitam lapsum non consolatus sit,* quae olim in epistolarum Hieronymi censum irrepsit, sed iam ab Erasmo obelo confodi meruit, et *libros II. de Deitate et Incarnatione Verbi ad Ianuarium,* quibus idem Erasmus Augustini nomen, quod falso praeferebant, primus detraxit. Posterius ex Origenis libris Periarchωn iuxta Rufini versionem collectum esse iam pridem PP. Maurini docuerant, a cuius doctrina non alienum fuisse Bachiarium pluribus Florius ostendit, eique idem, quod aliis Origenis ac Rufini praesertim patronis, accidisse suspicatur, vt abraso veri auctoris nomine et in hoc fortasse etiam demta ad Ianuarium praefatione, pro Augustini foetu venditaretur.

Qui apud alios, veluti Posseuinum, Pitseum et Baleum occurrunt scriptorum Bachiarii tituli, cuiusmodi sunt *de fide Salomonis*, *de Fide perseuerante, de Prognosticis natiuitatum*, ex incuria legentium ferme orti esse videntur, aut plane sunt confictitii.

Epistola ad Ianuarium diu vnicum opus fuit ex quo Bachiarii ingenium noscebatur, edita primum a *Grynaeo* a. 1569. saepiusque deinde in *Bibliothecis* §. 3. Editiones.

 Patrum

*) In aliis titulus est de *poenitentia* aut de *fructu poenitentiae.* cf. *Florius Diss.* II. *p.* LXVIII.

Patrum repetita, antequam a *Muratorio* adderetur: *Fides* ex Ambrosiano Codice Mediolani eruta.

Dehinc vtrumque ad codices mss. denuo excussit notisque et dissertationibus doctissimis illustratum edidit *Romae* a. 1748. *Franciscus Florius*, quam praeclaram editionem nuper in *Bibliotheca sua PP.* reddidit *Gallandius*. Sequitur *Series editionum*.

Saec. XVI.

1569.

Basileae ex off. Henric. Petrina. fol. Bachiarii epistola de recipiendis Lapsis; in *Io. Heroldi Orthodoxographis T.* I. *P.* II. *p.* 485.

1575.

Parisiis apud Mich. Sonnium. fol. Eadem in *Bibl. PP. Bigneana* T. I, et secundae editionis a. 1589. *T.* III. *p.* 560. *seqq.*

Saec. XVII.

1618.

Coloniae Agr. fol. Bachiarii epistola de recipiendis lapsis ad Ianuarium; in *T. V. P. I. M. Bibl. PP.*

1644 et 54.

Parisiis apud tres Bibliopolas. fol. Eadem; in *Bibl. PP. T.* III.

1677.

Lugduni apud Anissonios. fol. Eadem; in *Max. Bibl. PP. T. VI. p.* 1174. *sq.*

1698.

1698.

Mediolani typis Ios. Pandulfi Malatestae. 4. Bachiarii antiquissimi scriptoris Apologia, seu Catholicae fidei formula; in *T. II. Anecdotorum Lud. Ant. Muratorii pagg.* 1—26.

Depromsit editor hocce opusculum ex antiquissimo Bibliothecae Ambrosianae Codice, ante annos minimum mille, vt ex characterum forma colligit, conscripto, qui olim celebris monasterii Bobiensis fuit, et ex eo in Ambrosianam Bibliothecam a Card. Feder. Borromaeo erat traductus. Praeter copiosas et doctas notas textui statim subiectas addidit *prolegomena de Patria, aetate, Scriptis et dignitate* Bachiarii, in quibus, discussis quae eo vsque de hoc scriptore ferebantur fabulis, nouam memoriae et scripto huic eius lucem accendit.

Saec. XVIII.

1748.

Romae typis Antonii de Rubaeis. 4. Bachiarii Monachi Opuscula de fide et de reparatione lapsi, ad codices Bibliothecae Ambrosianae, nec non ad priores editiones castigauit, Dissertationibus et notis auxit FRANCISCUS FLORIUS *Canonicus Theologus Sanctae Patriarchalis Ecclesiae Aquileiensis.*

Primo loco est *fides*, secundum obtinet *epistola ad Ianuarium.* Textui subiectae sunt notulae criticae, vberiores animaduersiones et illustrationes vero compegit omnes in duas Dissertationes, in quibus de Bachiario et scriptis eius tam superstitibus, quam deperditis, item denuo eidem vindicandis non magis acute quam docte disputauit. Inscriptae sunt prima de *Haeresi Priscilliana*, altera de *scriptis et doctrina Bachiarii.* Post eas etiam *Muratorii Prolegomena* et

et *Notae* adiecta sunt; *index* rerum grauiorum in Bachiarii opuſculis editorumque diſſertationibus et notis tractatarum volumen claudit. Emendauit autem priorem libellum ad ſuperiores editiones, quas diligenter inſpexit, et codicem Ambroſianum, ex quo illum pridem eduxerat Muratorius; neque enim alius liber ms. ſuppetebat; alterum ad editiones pariter et codicem Ambroſianum a Ioſ. Ant. Saxio Ambroſianae Bibl. Praefecto ipſi communicatum, cui, abſoluto paene opere, Vaticanus acceſſit, ex quo pauculas variantes ſeu emendationes in fine ſecundae diſſertationis appoſuit. Inſcripta eſt praeclara et ſpecie externa etiam nitida editio Cardinali *Ioachimo Portocarrero* Regnorum Hiſpaniae Protectori.

1759.

En Madrid, en la Oficina de Antonio Marin. 4. Bachiarii opuſcula ex editionum Collatione caſtigatiora; in Henrique Florez *Eſpaña Sagrada Tomo* XV. *append. vlt. pagg.* 470—508. cum variis lectionibus ex Florio decerptis. De ipſo Bachiario et *ſcriptis* eius ſermo fit *pagg.* 357—360.

1773.

Venetiis ex typogr. Io. Bapt. Albritii. fol. Bachiarii Monachi opuſcula — ad codices bibliothecae Ambroſianae nec non ad priores editiones exacta cura et ſtudio *Franc. Florii* etc. in *Andreae Gallandii Bibl. PP. T. IX. pagg.* 183—198. additis Muratorii notis pagg. 199—202. De *Bachiario* diſſeritur *cap. V. Prolegomenorum pagg.* XII—XIV. in quo praeter alia quoque animaduerſiones quaedam *Petri Weſſelingii* ex *epiſtola* ad H. Venemam de *Aquilae in ſcriptis Philonis Iudaei fragmentis Trai. ad Rhenum* a. 1748. edita producuntur.

Codi-

Codices. 1. Libelli *Fidei* nonnisi vnicus hucusque *ms. codex* repertus est, nempe *Ambrosianus*, ex quo illam edidit *Muratorius*. Saeculi VIII. est, membranaceus et a *Montefalcone* etiam in *Biblioth. Bibliothecarum ms. p.* 530. notatur.

2. *Epistolae ad Ianuarium.* De *Grynaei* codice non constat. *Ambrosianus*, qui nuper a Saxio cum Florio communicatus fuit, est membranacaeus, in 4to, notatus H. 61. Titulus rubeis apicibus descriptus titulum repraesentabat, quem dedit Muratorius. Magno sibi adiumento fuisse fatetur Muratorius in restituenda vetere lectione, de quibus omnibus in notis diligenter monuit, rarissime tacitus emendauit. *Vaticanus*, quem cum primo eius maxime visendi gratia Romae adesset nulla vel fautorum vel amicorum sollicitatione impetrare potuit, postea absoluto iam volumine per Io. *Bottarium* accepit Florius, saeculi IX. est notatus *num.* 3834.

42.

Leo I. Episc. Rom.

cognomento *Magnus*, patria Romanus fuit. De §. 1. Vita. anno natali eius in antiquis ecclesiae monumentis nihil traditum accepimus, nec ex iis, quae de vita eius nobis supersunt, nec ex aetate, qua decessit, certi quidquam coniicere licet. Patrem habuit Quintianum nomine, incertae, sed procul dubio haud infimae conditionis, quippe a quo filius tam maturae indolis non vulgari ratione educari debuit; nisi mavis, eum inter Sacerdotes demum, a quibus iuuenis veteris ecclesiae more ad ecclesiae munia obeunda formatus est, et suimet ingenii felicitate id adeptum esse,

esse, quo postea tantopere excelluit et inter Pontifices Romanos *Magni* nomine meruit distingui, paratissimum scilicet ad quaeuis non solum ecclesiae, sed et alia, quae nec cum fide nec cum disciplina quidquam coniunctum habebant, negotia apte et decore administranda ingenium. Certe iam mature virtutis a natura insitae et studii in officio documenta dedisse eum oportet, siquidem Acolythus adhuc sub *Zosimo* Papa a. 418. Carthaginem ad Pontificis de Coelestio sententiam Aurelio ceterisque Africae episcopis perferendam adhibitus fuit *). Coelestini papae temporibus diaconum egit. Sed quae de administratione rerum ecclesiasticarum ab eodem Coelestino ei concredita Quesnellus disputat, alia desiderant, quam quibus ille nititur, argumenta **). Attamen qua aestimatione Leo tunc Romae fuerit, testatur luculentissime Cassiani epistola, qua a. 431. libros de *Incarnatione* contra *Nestorium* hortatu ipsius Leonis scriptos ei obtulit. Sed et alia adsunt hoc non inferiora documenta auctoritatis et gratiae, qua non Romae solum apud Pontificem, sed in principum aula etiam valeret. Nam si Prospero credimus, Leonis maxime vigilantia er hortatu factum est, vt Sixtus Papa Iuliani Eclanensis artibus, quibus in communionem Ecclesiae

*) Constant haec testimonio *Epistolae* CIV. *Augustini ad Sixtum* Romanae ecclesiae tunc presbyterum, postea Coelestini in Episcopatu successorem, qui eadem occasione vsus fuerat, ad Augustinum epistolas mittere. Nec alium ab hoc Leone fuisse memoratum Acolythum, ex temporum congruentia maxime sit probabile.

**) *Quesnellus* in vita Leonis ad a. 430—32. *num.* III. apud *Ballerinios T. II. p.* 406. Sed confer horum notata ad *Epistolam* Leonis *ad Maximum Anstiochenum* CXIX. *T.* I. *p.* 1216. *n.* 24.

ſiae irrepere moliebatur, reſiſteret; legatio autem, quam anno 440. iuſſu imperatoris ad conciliandos Aetii et Albini exercitus Romani in Gallia ducum, odio toti imperio timendo diſſidentium, animos ſuſcepit, ipſa eius ad Epiſcopatum Romanum electione notior eſt reddita. Dum enim Leo adhuc in negotio iſto diſtinebatur, Sixtus Papa diem obiit, cunctaque ſtatim cleri ac populi Romani ſuffragia Diaconum Leonem epiſcopum nominarunt. Accitus igitur legatione honorifica atque ordinatus, nouum munus ſolemni gratiarum actione auſpicatus eſt, eundemque ordinationis ſuae diem quotannis ſermone celebrauit.

Incidit quidem epiſcopatus eius in funeſta imperii Romani in Occidente tempora. Quippe in extrema principum ſocordia et ſtupore, vndique Barbarorum cohortes aut imperii finibus ingruebant, aut prouincias incurſionibus inundabant, easque aut deuaſtabant ac depopulabantur, aut pulſis ſubactisue incolis ſibi ipſis ſedes faciebant. Calamitatem, quam eccleſia vniuerſa ex ſingularum prouinciarum afflictione neceſſe ſentiebat, intueri non licebat, quin metus, ne ſimilis Italiam ipſamque Romam fortuna maneret, ſuboriretur, a cuius oppreſſione, ſi duratura eſſet, grauiſſimum ſedis Apoſtolicae dignitati, quae nunc erat damnum portendebatur. Quo accedebat Barbarorum Arianiſmo imbutorum in eccleſiae catholicae aſſeclas odium et graues paſſim perſecutiones. Inter haas ergo ſuborientis tem peſtatis nubes animi ſane robore opus erat epiſcopo eccleſiae gubernaculum ſuſcipienti. Ceterum non item deſperatus erat internus eccleſiae ſtatus; quin immo non carebat laetis auguriis, ſiquidem ex Pontificis Romani commodis aeſtimandus erat. Haereticorum enim qui tam crebri erant per iſta ſaecula motus

tus non poterant ſollicitare nouum epiſcopum auctoritatis ſedis ſuae promouendae et exemplorum priſcorum non penitus ignarum, vtpote qui noſſe debebat, quanta incrementa ex ſingulis fere eiusmodi diſceptationibus etiam per minus doctos et parum firmati animi epiſcopos Romanae ſedis auctoritas poteſtasque cepiſſet, quantisque amplificationibus per nuperas Orientis contentiones locus factus eſſet *). Quanto vero maiora Leo ſperare debebat, qui praeter ceteras animi ingeniique dotes eruditionis et eloquii auctoritatem ad hanc dignitatem afferebat, et in grauiſſimis ac ſubtiliſſimis de fide quaeſtionibus definiendis Graecis nedum par, ſed etiam ſuperior ſibi videri poterat. Atque haec taliaue Leonem ſenſiſſe euentus comprobauit. Vtut enim ſincerum erat et ſtrenuum eius diſciplinae eccleſiaſticae regendae fideique antiquitus acceptae tuendae ſtudium, quod a primordiis muneris ſtatim et nunquam non deinceps per omne epiſcopatus ſui tempus declarauit, et ſane propria ipſi animi alacritate et firmitate plurimum adiuuabatur: non minus tamen eodem ad augendam ſedis ſuae dignitatem et auctoritatem vſus eſt, et in hiſce conaminibus inſita ingenii vis in arrogantiam et pertinaciam intolerabilem ſaepe et inſanam degenerauit. Teſtis eſt concertatio eius cum Hilario Arelatenſi, plena ſuperbiae et affectuum tanto epiſcopo indignorum; tametſi minime Quesnello in excuſando et

*) Quesnellus quo magis arduum deſcriberet epiſcopatus Leonis initium, praeter calamitoſum imperii ſtatum etiam eccleſiam internis hoſtibus, haereticis ſcilicet paſſim propullulantibus, miſere vexatam ac quaſi diſcerptam fingit: recte ſane, ſi vniuerſe res aeſtimanda erit; non item, ſi ex Romani epiſcopi, et Leonis imprimis perſona, meo iudicio.

et defendendo Hilario assentiamur. Alia eiusdem animi documenta suppeditat historia causae Eutychianae, et quidem talia, vt, si lubenter concedamus, antecessores eius in sede Romana nonnisi pro re nata auctoritati potestatique suae promouendae studuisse, nunc primum meditato consilio omnes ceteros episcopos suo imperio subiicere conatum esse, et vero hoc consilium non in ipso episcopatu demum fouere coepisse, sed ad eundem attulisse existimem. Referenda mihi huc imprimis videtur illa eius sollicitudo, qua doctrinam de dignitate potestateque Romanae sedis in Petro fundata et ab eo in successores transmissa stabilire et cunctorum per Occidentem et Orientem animis inserere studuit.

Coepit haec doctrina in Innocentio, a cuius deinde successoribus nunquam ea neglecta fuit, a Leone autem ita explicata et firmata est, vt non ipsi solum, sed omnibus deinceps Romanis episcopis pro fundamento machinationum euehendae et amplificandae dominationis esset, nec vlla monstris opinionum eidem fauentium inueniretur feracior. Neque solum ea vtebatur si quid auctoritate sua efficere vellet, sed coram populo peculiari studio tum alias saepe, tum in anniuersario ordinationis suae tractare solebat. Ac primum quidem quae Petro prae ceteris Apostolis a Christo concessa fuerint dona atque priuilegia adeo extollit, atque exornat, vt iam profiteri ausus sit, huic viro *consortium suae potentiae tribuisse diuinam dignationem, et si quid cum eo commune ceteris voluerit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedisse quidquid aliis non negauerit* *). Mox dum eiusdem Petri

*) *Sermo* IV. apud *Ballerin. p.* 16. n. 12. quem si ab initio lustraueris, intelliges, verbum *principes* non carere dolo.

Petri vices ſuſtinere ſe affirmat, eo omnem operam ſuam confert, vt perſuadeat audientibus, *Soliditatem illam quam e Petra Chriſto etiam ipſe Petra factus acceperit, in ſuos quoque ſe transfudiſſe haeredes:* eundemque *ſedi ſuae praeeſſe non deſinere, ipſum ſalubribus conſiliis aequis iudiciis praeſidere, ſeque non tam ſedi eius praeſidere quam ſeruire,* adeo, vt ſi quid iam a Romano pontifice *recte agatur* et *diſponatur, illius operibus, illius ſit gubernaculis deputandum.* Porro ex eiuſdem Petri firmitate conſurgere debuiſſe ſtatuit ſublimitatem eccleſiae, eaque de cauſa ſpecialem a Domino Petri curam ſuſceptam et pro fide Petri proprie ſupplicatum fuiſſe: *tanquam aliorum ſtatus certior eſſet futurus, ſi mens Principis victa non fuiſſet.* Hac mente atque hoc ingenio Leo cauſam Eutychis tractare coepit. Hic Archimandrita Conſtantinopolitanus, dum nimis ſtrenue Neſtorianiſmi reliquias perſequeretur et quosdam Epiſcopos orientales iniuſta haereſis ſuſpicione premeret, in alium eidem oppoſitum errorem incidit, atque *duas in Chriſto naturas poſt adunationem in vnam coaluiſſe* ſtatuere non eſt veritus. Diligens erat tam Sacrarum Scripturarum quam expoſitionum ſanctorum patrum ſcrutator, quique aperte fatebatur, ſe illas potiores habere et ſolas certas firmasque exiſtimare. Sed ex eodem ſolitario ſtudio et Neſtorianismi metu religioſius verba curabat, nimiaque ancipitum locutionum fuga potius, quam vlla alia de cauſſa in errorem incidiſſe videtur *). Nec vero pertinax erat ſapientiorumque et doctiorum reſpuebat correctiones: ſed in ipſa Synodo Conſtantinopolitana (ἐνδη-

*) S. V. *Griesbach* in *Locis Theologicis ex Leone M. collectis Sect.* III. §. 18. *p.* 40. 41.

(ἐνδημούσῃ), in qua primum a. 448. caussa eius coram Flauiano agitata est, sententiam eius lubens amplectebatur, modo aliter sentientes exsecrari, vt iussus erat, verebatur et aperte renuebat. Atque hac solum de caussa ipse a Synodo anathema tulit et ab officio simul et communione ecclesiae remotus est. Tum vero Eutyches acri suo contra Nestorianismum studio se pessumdatum sentiens Imperatorem adire aliorumque episcoporum, imprimis autem Alexandrinae et Romanae sedis antistitum auxilium implorare coepit. Nec frustra. Imperator enim, qui Nestorianam haeresim peste quauis capitaliorem aestimabat et suopte ingenio, et fortasse etiam amicorum quorumdam (Chrysaphium Eunuchum indigitant acta huius rei), qui vel ipsi minus Flauiano fauebant, vel vere iniuriam ab eo Eutychi illatam dolebant, studiis patrocinium eius suscepit. Alexandrino autem episcopo, nisi perenne in Constantinopolitanos praesules odium fuisset, vel ob vnius Cyrilli memoriam vir huius animi praesidio suo dignus videri debebat, et vero Dioscuro nulla gratior animum in riuali explendi occasio obtingere potuisset. Tandem Leonis etiam pro caussa eius deplorata non obscura iam voluntas erat. Quippe cum Eutyches dudum ei studio suo contra Nestorianos per literas olim ad eum directas commendatus, iam non ipse solum de iniuria sibi facta apud eum questus esset, sed Theodosius etiam magnum perturbationis strepitum a Flauiano excitatum scripsisset, et vt laboranti Eutychi succurreret rogasset: vehementer cum Flauiano expostulare coepit — mirari se significans, qui scandalum illud ipsi silere potuerit, nec potius procurarit, vt primitus insinuatione relationis eius instrueretur, et poscens, vt quam primum iudicii eius ratio omniaque quae gesta essent, plenissime et lucide ad noti-

tiam ſuam peruenirent. Mox autem cum de Eutychis haereſi per Flauiani epiſtolam edoctus eſſet, tam deteſtanda ipſi eius opinionis viſa eſt prauitas; tam late patens et multiplex errorum ex ea pullulantium propago, tantum periculum, quod ex ea fidei puriori immineret, vt extemplo quidem aſſenſum ſuum breui epiſtola Flauiano declararet, ſimul autem pleniorem epiſtolam polliceretur, in qua Flauianum epiſcopum, quid de tota cauſſa conſtitui deberet, inſtructurus eſſet. Haec vero fuit celebris illa *ad Flavianum* epiſtola, qua totam de Incarnatione ſententiam diſcuſſit atque definiuit, Neſtoriique et Eutychis erroribus proſcriptis catholicam doctrinam adeo accurate tum ſententiis, tum ſermone declarare ſtuduit, vt *quidquid in ea ſcriptum eſt ex apoſtolica et euangelica probaretur ſumtum eſſe doctrina.* Conſtantinopolim mittere decreuerat per eundem, qui priores Flauiani literas apportauerat, clericum. Sed cum interea ab Imperatore Synodus generalis Epheſum in Kalendas Auguſti a. 449. indicta eſſet, legatis eodem deſtinatis dedit, vt in Synodo publice recitarent. At de Synodi iſtius exitu conſtat. Latrocinalis nomine infamis eſt; ſolus imperitabat Dioſcurus; prohibiti legati Romani a lectione literarum Leonis ad Flauianum, et poſtquam factionis furor omnia miſcuiſſet, in cuſtodiam dati, ſolo Hilario per fugam elapſo. Vani erant oppreſſorum clamores, vana omnium bonorum indignatio, vanae Leonis apud Theodoſium et Pulcheriam, ad Clerum plebem et Archimandritas Conſtantipolitanos querelae. Fruſtra geſta eius Synodus Romana reprobauit; fruſtra per Valentinianum et Placidiam Pulcheriamque Auguſtas Concilium in partibus Occidentis a Theodoſio impetrare nitebatur: cum ſubito morte Theodoſii (die XXVIII. Iulii a. 450.) triſtis rerum facies in laetiorem et qui-

dem

dem Romani pontificis auctoritati auspicatissimam conuersa est. Etenim nouus imperator Marcianus Pulcheria eius vxore adiuuante ab initio imperii sui eo omnem curam atque cogitationem conferebat, vt damnum ab Eutyche fidei illatum resarciretur studiumque suum de Concilio quam citius cogendo Leoni per epistolam declarauit *). Interim Eutyches ex vrbe egredi iussus et Synodus Constantinopoli praesentibus Romanis legatis coacta est ibique lecta dogmatica Leonis epistola ad Flauianum, cui nouus Constantinopolis episcopus Anatolius cum ceteris Episcopis, Archimandritis, Presbyteris et Diaconis subscripserunt **), eandemque omnibus qui vbique essent Metropolitis subscribendam miserunt ***). Huc igitur rebus vergentibus, Leo, occasionem esse ratus iudicii sui auctoritatem latius proferendi, nouos spiritus sumere et, quasi ad se vnum definitio tota pertineret, arrogantia sua aliorum moderationi illudere audet. Huius fastidii plena est epistola modo laudata ad Anatolium, qua laetari se significat, quod epistolae suae ad Flauianum assensum praebuerit, seu, vt ipsius verbis vtamur, gloriatur, *quod sequacem se euangelicae eruditionis ostendatet de confirmata apud se pace Sedis apostolicae* ei gratulatur. Sed plura et luculentiora documenta per legatos suos in concilio Chalcedonensi dedit. Ac primo quidem quam enixe poterat, studuit efficere, vt tota Synodus differretur, praetexens, aptius tempus esse expectandum, quo plurimi etiam de longinquioribus prouinciis episcopi euocari possent: sed fortasse non aliam ob caussam,

 quam

*) *Ep.* LXXIII. apud *Ballerin.*

**) Vid. *Ep.* Leonis *ad Anatolium* LXXX. apud *Baller.*

***) *Conc. Chalced. Act.* IV.

quam quia ſperaret, fore, vt ſua vnius epiſtolá, cui omnes totius vrbis epiſcopi nomina ſua cum anathematizatione Neſtorii et Eutychis errorumque eorum ſubſignauerant, et porro erant ſubſignaturi, haereſis confecta exiſtimaretur, praeſertim cum de reſtituendis epiſcopis in Synodo Epheſina iniuſte a ſedibus ſuis depulſis et Dioſcuro cum aſſeclis a communione prohibendo iam in Conſtantinopolitana Synodo ex ſuorum quoque legatorum praeceptis *) actum eſſet. Accedit, quod haud difficulter intelligitur, eum veritum eſſe, ne Conſtantinopolitanus epiſcopus, cuius in Flauiano ſedes per Dioſcurum graui ignominia affecta erat, repentina Alexandrini aduerſarii depreſſione elatus hac occaſione et animorum affectione vteretur ad ſedis ſuae praerogatiuas augendas. Nec vero vanus iſte metus fuit, vt ex ſequentibus patebit. Enimvero cum nec hoc, nec vt in Italia haberetur impetrare potuiſſet, Paſchaſinum Lilybetanum epiſcopum et Bonifacium presbyterum Nicaeam, quo primum indicta erat vndeque poſt Chalcedonem traducta fuit Synodus, legatos miſit. Incepit Synodus Chalcedone octauo Idus Octobris, abſolutaque eſt Kalendis Nouembribus XVI. actionibus **), in quibus nihil plane a legatis Romani epiſcopi omiſſum eſt, quo auctoritatem eius ſupra illam Synodi tollerent. Tam parum etiam ab iisdem ſiue epiſcopis praeſentibus, ſiue magiſtratibus qui cum poteſtate aderant, reverentiae habitum fuit, vt non ſemel clamarent, *ſic velle, ſic iubere Leonem, id eſſe in mandatis ſuis*, et minitarentur adeo, *ſe diſceſſuros, ni ita fieret.* Ac in

*) *Ep.* L XXX. *ad Anatolium.*

**) Totidem ſcilicet in actis reperiuntur. Alias XXIII. ab aliis item XV. numerantur.

in plerisque quidem pacis ſtudio cauſſarumque diſceptandarum vrgente neceſſitate et erga imperatorem obſeruantia ita iis Synodus obſecuta eſt, vt a Leonis nutu et moderamine pependiſſe videri poſſit. De ipſa autem, quae prima tanti diſſidii cauſſa fuerat, Eutychis haereſi, quemadmodum et illa Neſtorii, tantum abeſt, vt noui aliquid congregati Patres decreuerint, vt potius in tribus, quibus quaeſtio haec partim legatorum Romanorum, partim aliorum epiſcoporum ſtudio agitata fuit Actionibus *), eadem iterum iterumque ad Flauianum epiſtola, tanquam firmiſſimum contra iſtas prauitates praeſidium inculcata vnaque cum Symbolo Nicaeno, Conſtantinopolitano et duabus Cyrilli ad Neſtorium epiſtolis (ex Concilio Epheſino) pro vnica et perpetua fidei norma ab omnibus ſit approbata. Itaque nunc primum Epiſcopi Romani definitio vniuerſae eccleſiae fidei regulam conſtituit, ab eoque vniuerſae quaſi eccleſiae dictata eſt. Quo triumpho ille tamen non tanquam nouo potitus eſſe videri voluit, ſed vultu et ſermone ad grauitatem compoſito nihil, niſi quod ex ordine et conſuetudine Romanae ſedis eſſet, geſſiſſe ſe ſimulauit. Sed quo laetior hic rerum ſucceſſus fuit, tanto maiorem ipſi attulit aegritudinem Anatolii epiſcopi, quam ipſe vocare ſolebat, ambitio, ſeu, vt ille praeſetulit, cleri eius, citra ipſius culpam, in ſedem Conſtantinopolitanam ſtudium. Scilicet peractis omnibus, quae ad primariam Synodi curam pertinere viſa erant, Actione XVI. a clero Conſtantinopolitano et Epiſcopis flagitari coeptum, vt in honorem ſedis Conſtantinopolitanae Synodus aliquid ſtatueret. Leoni id nequaquam improuiſum atque inexſpectatum fuit. Dederat enim legatis ſuis in mandatis: *vt ſi qui*

*) In II. IV. et V.

forte episcopi ciuitatum suarum splendore confisi tentaturi essent sibi vsurpare: id qua dignum esset constantia retunderent. Quapropter summa illi animi contentione hisce nouationibus obnituntur, nec tamen impedire potuerunt, quo minus decerneretur, vt Constantinopolitanus tanquam nouae Romae episcopus primo post Romanum honore frueretur et ius potestatemque in Thraciae, Ponti et Asiae dioeceses earumque Metropolitanos haberet, et Barbarorum episcopos ordinaret. Exierant de Synodo legati Romani cum de Canonibus hac in re condendis agi coepisset, sed vbi nihilo secius conditos acceperant, postridie redierunt, ac grauiter et subdole de actis sese absentibus conquesti, tandem, vt mandato suo ex parte saltem satis facerent, solemniter iis contradixerunt, aliaque a humanitate ac sobrietate aliena egerunt, de quibus in Epistola ad Leonem moderate dolet Anatolius *). At multo impotentior animi Leo fuit. Spreta Imperatorum humanissima voluntatis significatione, spretis Episcoporum Orientalium precibus, continuo ille saeuire in Anatolium, obiurgare eum, quod legatis suis parere detrectauerit, ambitum prauum et cupiditatem vniuersae ecclesiae perniciosam obiicere, nihil probi, nihil fidi in eo existimare, quin ordinationis eius initia culpare et iam communionis priuationem minari. Ac tamdiu ipsi aliqua in Pulcheria et facillimi animi imperatore Marciano spes supererat, nihil artis ac verborum intentatum reliquit, quo eos sibi conciliaret et impelleret, vt Anatolio assensum cohiberent et canones sibi inuisi rescinderentur. Non solum enim Nicaenae Synodi decreta istis violari contendebat, sed et Alexandrinae et Antiochenae sedis praerogatiuis offici et multorum Metro-

*) *Ep.* CI. apud *Baller. p.* 1134.

Metropolitanorum iura imminui querebatur, maioraque ecclesiae ex importuno episcopi huius honorum appetitu mala praesagiebat *). Interin ad literas Episcoporum ex Synodo Chalcedonensi ad eum directas, quibus quaecunque acta fuerant significauerant, nihil rescripsit; vnde apud nonnullos decreta illius in suspicionem adducta sunt, et de orthodoxia eorum, vtpote quibus episcopus Romanus refragaretur, ambigi coepit. Sed vbi irrita hac ex parte sua studia vidit et Imperatores potius vrgerent, ne vltro decreta Chalcedonensia confirmare differret; in tantum illorum auctoritati cessit, vt ipsum obsequii sui non poeniteret eoque omnia, quae fidei negotium concernerent, assensu suo confirmauit, illos autem de

*) Singulare Balleriniorum acumen est, contendentium, non id circo a legatis Romanis Canoni XXVIII. contradictum eundemque a Leone improbatum esse, quod proximus Constantinopolitano episcopo post Romanum honor (τα ισα πρεσβεια της τιμης μετα τον Ρωμης επισκοπον) decretus, aut illi ius in tres nouas Ponti, Asiae, et Thraciae dioeceses datum esset: quippe quo vtroque nihil neque dignitatis, neque iurisdictionis primatui Romani pontificis derogatum sit: sed solummodo propterea, quod priuilegia Romanae ecclesiae a patribus *propter Imperium concessa* dixisset atque episcopo CP. *ob nouae Romae dignitatem* paria conferre praesumsisset; cum tamen sedes Romana non a patribus nec ob Imperii dignitatem vrbi annexam, sed ab ipso Deo per Petrum Apostolum primatum suum acceperit, adeoque sedes Constantinopolitana neque institutione diuina neque iurisdictione cum ea comparari potuerit. Vid. *Notae* ad *Diss. Quesn.* de Vita Leonis *T.* II. *p.* 514. 15. Sed huius offensionis, quae facile quidem tolli potuisset, ne verbo quidem mentio ab iracundo Leone iniecta est.

honore fedis Conftantinopolitanae canones penitus reprobauit. Quid! quod ab omni cum Anatolio literarum commercio abftinuit, ac nouo prorfus exemplo tanquam minus fidei catholicae intento cuftodem ex fuis addidit et geftorum eius fpeculatorem Iulianum epifcopum Coënfem *). Et licet poftea inftante

*) Vulgaris ea eft opinio, in hoc Iuliani Coënfis officio primum Apocrifiarii Apoftolici in aula Principum exemplum extitiffe. Sed qui vbique fumma cum religione honori fedis Romanae ftudent Ballerinii monuerunt, Leonem dum Iuliano vicem fuam in Imperatoris comitatu committeret, non eo confilio commififfe, vt Alexandrini Epifcopi aut aliorum orientalium infigniorum exemplum fequeretur: *fed hac folum de cauffa, vt is fidei integritati apoftolico zelo profpiciens caueret, ne quid a Neftorianis vel Eutychianis catholica fides detrimenti caperet; et vt in hanc rem, vbi opus effet, Imperatoris patrocinium et opem pofceret.* Neque enim tunc Romanam vrbem, aeque ac Orientales, Imperatori Orientis fubiectam fuiffe obferuant, vt pro variis cauffis ac negotiis agendis aliquo miniftro indigeret; totamque Refponfalium et Apocrifiariorum Romanae ecclefiae inftitutionem fub Iuftiniano demum, qui non minus Italiae quam Orienti imperabat, incepiffe. Ad hoc autem Leonem commotum fuiffe, quia in Anatolio non eum vigorem catholicum, quem circumftantiae poftularent, perfpexiffet. Atque haec fane tum hiftoriae tum Leonis dictis confona funt. Ad *Marcianum* enim fcripfit (*Ep.* CXI.): *Illud quoque Clementiae veftrae beneuolentiam peto, vt veneratorem veftrum fratrem meum Iulianum epifcopum, in veftro, ficut facere dignamini, habeatis affectu: cuius obfequiis praefentiae meae vobis imago reddatur. Nam et de fidei eius finceritate confidens, vicem ipfi meam contra temporis noftri haereticos delegaui: atque propter Ecclefiarum pacisque cuftodiam, vt a comitatu veftro non abeffet, exegi: Cuius fuggeftiones, pro concor-*

ſtante Marciano, et Anatolio quoque flagitante, in gratiam cum eo redire ſe ſimularet, ipſa tamen eius pacis declaratio adeo in opprobrium et iniuriam Conſtantinopolitani epiſcopi ſpectabat, adeo captioſa erat et anceps, vt mirum non ſit, ab hoc inde tempore eccleſiae Orientalis epiſcopum primarium a Romana ſede fuiſſe alienatum. Poſt partam de Eutyche victoriam ſuaeque formulae triumphum non alia re geſta clarior extitit Leo, quam legatione ad Attilam eodem anno, quo Chalcedonenſe concilium peractum

concordia catholicae vnitatis, tanquam meas audire dignemini, placentes Deo qui vobis praeter regiam Coronam etiam ſacerdotalem conferat palmam. Iuliano autem mandat: *(Ep. CXIII.) ſtudeat dilectio tua, frater cariſſime, piam et neceſſariam curam ſollicitudini apoſtolicae ſedis impendere, quae tibi apud ſe nutrito catholicam contra Neſtorianos et Eutychianos haereticos actionem materno iure commendat, vt diuino fultus auxilio, ſpeculari de Conſtantinopolitanae vrbis opportunitate non deſinas; ne praedictorum dogmatum impius vſquam turbo conſurgat. Et quia tanta eſt glorioſorum Principum fides, vt confidenter eis poſſis quae ſunt inſinuanda ſuggerere, pietate ipſorum ad vtilitatem Eccleſiae vniuerſalis vtaris. Conſulente autem dilectione tua de his, in quibus putaueris ambigendum, non deerit relationibus tuis meae reſponſionis inſtructio: vt ſequeſtrata eorum actione cauſſarum, quae in quibuſque Eccleſiis praeſulum ſuorum debent cognitione firmari, hanc ſpecialem curam vice mea functus aſſumas, ne haereſis vel Neſtoriana vel Eutychiana in aliqua parte reuireſcat: quia in Epiſcopo Conſtantinopolitano catholicus vigor non eſt, nec multum aut pro ſacramento ſalutis humanae, aut pro ſua aeſtimatione ſollicitus: cum ſiquid illi ineſſet ſpiritualis induſtriae, ita et a quibus ordinatus ſit et cui viro ſucceſſerit, cogitare deberet, vt magis beatum Flauianum, quam ſui honoris ſequeretur auctores.*

ctum est, suscepta. Nimirum Attila, redintegratis post acceptam in campis Catalaunicis cladem viribus, per Pannonias Italiam inuaserat, summa Imperatoris et Aetii ducis socordia ne leuissimo quidem praesidio munitam. Quin tanta vtriusque ignauia fuit, vt ipsi ex omni potius Italia discedere mallent, quam ad defendendam aliquid moliri. Patuere igitur nobilissimae prouinciae omni hostilis rapacitatis ac libidinis furori, et primo velut impetu regiae ciuitates, Aquileia, Ticinum, et Mediolanum captae ac direptae sunt, iamque Hunnus inopinato rerum successu superbus Romam properabat. Tum in extrema omnium trepidatione nullum salubrius principi senatui ac populo Romano consilium visum est, quam vt per Legatos pax a truculentissimo rege expeteretur. Concreditum fuit paciscendi negotium Leoni, additis duobus viris consularis et praefectoriae dignitatis, Auieno et Trigetio. Sed de partibus horum, sicut et de conditionibus, quas offerre debebant, silet historia, vnius paene Leonis memoriae celebrandae hac in re curiosa. Quid egerint et quomodo pariter ignoramus; sed solus effecisse dicitur, vt a hostili animo Attila abstineret et subito discessum pararet. *Tota legatione dignanter accepta, ita summi Sacerdotis praesentia rex gauisus est, vt bello abstineret, et vltra Danubium discederet,* Prosper narrat, innuens quasi, ab oris atque corporis Leonis augustiori specie id profectum esse, quod Attilae animum frangeret. Alii eloquentiae eius hanc vim asserere maluerunt; et licet haud difficulter animaduerti possit, ad Hunni animum mouendum fortiores existere debuisse caussas, nec desint etiam in historia expeditionis eius, quae sat probabiles dici queant *): fuere tamen, quibus

*) Vid. Ill. *Heyne* d. de *Leone M. Attilae et Genserico sup-*

quibus tota res a miraculo non aliena videretur, iidemque commentis suis effecerunt, vt et apud eos, quibus tum ob longinquitatem, tum ob aciem hebetiorem virtutes eius occulerentur, nomen illustre esset. E contrario alia eius ad Gensericum Vandalum occursio, multo licet vtilior, parum inclaruit. Nam cum a. 455. Valentiniano imperatore peremto Maximus imperium Occidentis inuasisset, Eudoxiamque vxorem eius parricidii nesciam matrimonio sibi iunxisset, illa mox sceleris Maximi in marito perpetrati certior facta necem vlcisci statuit atque irae nimio studio totam vrbem excidio deuouit, Genserico Vandalorum rege ex Africa arcessito. Illico enim Vandalus ingenti cum exercitu in Italiam traiecit vrbemque ab omni praesidio vacuam aggressus occupavit iamque totus ad caedes atque incendia se dedisset, nisi Leo extra portas ei obuiam factus supplicatione sua impetrasset, vt direptione contentus a caede atque incendio abstineret. Certe hoc quidquid fuit miserae opis, totum Leonis erat. Neque enim hic Atttila erat superstitiosis terriculamentis vexatus, inter eundum et redeundum fluctuans, aut attritis lue atque inopia copiis hostilem occursum metuens; sed hostis cuncta iam in potestate tenens, cui praeter insitam ferociam ipsa religio irae stimulos adderet, cuiusque saeuitiam adeo nulla nisi orationis vis frangere aut flectere potuit. Postremam ipsi sollicitudinem attulerunt turbae in Alexandrina Ecclesia a Timotheo Aeluro a. 457. excitatae, per quas Concilii Chalcedonensis auctoritas haud leue in discrimen adduci videbatur. Res omnis sub nouo imperatore Orientis Leone et per Constantinopolitanum episcopum transacta, episcopi autem Romani studiis et prudentia plurimum adiuta

supplice facto in *T.* III. *Opuscular. Academicor. p.* 127. *sqq.*

iuta eſt, qui poſtquam denuo cauſſae ſuae victoriam et expulſo Timotheo Aeluro alium Timotheum (Solophaciolum) rite ſedem Alexandrinam occupare viderat, non diu inter mortales verſatus, vltimum curae ſuae pro eccleſia monumentum, literas ad nouum epiſcopum, eiusque ordinatores et clericos Alexandrinos gratulatorias reliquit, nec integro anno poſt, die X. Nouembris 461. ad ſuperos migrauit.

§. 2. Scripta. *Scripta* Leonis M. *Sermonibus* et *Epiſtolis* conſtant. Vtrumque genus iuxta *Balleriniorum* editionem enumerabimus, addito Queſnelli et anteriorum editionum ordine.

I. Sermones.

I—V. De *Natali ipſius*, habiti in die ordinationis ſuae et anniuerſario eiuſdem. Apud *Queſn.* I—IV. nam primus a Balleriniis in duos eſt diuiſus, quorum prior capite 1. poſterior capitibus 2 et 3. conſtat.

VI—XI. *De Collectis* apud *Quesn.* V—X.

XII—XX. *De ieiunio decimi menſis* apud *Queſn.* XI—XIX.

XXI—XXX. *De Natiuitate Domini* apud *Queſn.* XX—XXXVII.

XXXI—XXXVIII. *In Epiphania Domini* apud *Queſn.* XXX—XXXVII.

XXXIX—L. *De Quadrageſima* apud *Queſn.* XXXVIII—XLIX.

LI. Homilia habita ante ſecundam Dominicam Quadrageſimae de Euangelio ſecundum Mathaeum: *In illo temporis aſſumſit Ieſus Petrum* etc. Apud *Quesn.* XCIV. inſcr. *de Transfiguratione Domini.*

LII—LXX. *De Paſſione Domini* apud *Queſn.* L—LXVIII.

LXXI—

LXXI—LXXII. *De Reſurrectione Domini* apud *Queſn.* LXIX—LXX.

LXXIII—LXXIV. *De Aſcenſione Domini* apud *Queſn.* LXXI—II.

LXXV—LXXVII. *De Pentecoſte* apud *Queſn.* LXXIII—V.

LXXVIII—LXXXI. *De ieiunio Pentecoſtes* apud *Queſn.* LXXVI—IX.

LXXXII. *In Natali Apoſtolorum Petri et Pauli* apud *Queſn.* LXXX.

LXXXIII. *In Natali S. Petri Apoſtoli.* In Appendice *Queſn.* ſermo IV.

LXXXIV. *In Octauis Apoſtolorum Petri et Pauli* apud *Queſn.* LXXXI.

LXXXV. *In Natali S. Laurentii Martyris* apud *Queſn.* LXXXIII.

LXXXVI—XCIV. *De ieiunio ſeptimi menſis* apud *Queſn.* LXXXIV—XCII.

XCV. *De gradibus aſcenſionis ad beatitudinem* apud *Queſn.* XCV.

XCVI. *Tractatus contra haereſim Eutychis* apud *Queſn.* XCIII.

Ab his ſegregati ſunt et in *Appendicem* reiecti tanquam *falſo* Leoni tributi.

I. *Tractatus aduerſus Errores Eutychetis et aliorum haereticorum*, in appendice *Queſnelliana* V.

II. *In Natiuitate Domini* in *eadem Appendice* II.

III. IV. *De Quadrageſima.*

V. VI. *De Paſſione Domini.*

VII. *In Dominica Palmarum.*

VIII—X. *De Reſurrectione Domini.*

XI. *In Aſcenſione Domini* in *eadem Append.* III.

XII. *De Sanctiſſima Trinitate.*

XIII.

XIII. *In Natali S. Vincentii Martyris* in *eadem Append.* I.

XIV. *In Cathedra S. Petri* a Quesnello primum editus inter genuinos *num.* XCVI. sed ipsius postea iudicio remotus. Suppletus est a Balleriniis ex Vatt. codd.

XV. *In Annunciatione B. Virginis Mariae.*

XVI. *In Natali SS. Apostolorum Petri et Pauli.*

XVII. *In Natali B. Pauli Apostoli.*

XVIII. *De S. Petro, quomodo de carcere eductus est.*

XIX. *In Natali SS. septem Fratrum Macchabaeorum*, nunc primum in Appendice collocatus et S. *Augustino* restitutus. Apud *Quesn.* Sermo LXXXII.

XX. *De Transfiguratione Domini.*

II. Epistolae *).

I. *Ad Aquileiensem Episcopum* (Q. 6. A. 86.). II. *Ad Septimum Altini Ep.* (Q. 7. A. 85.) **). IV. *Ad episcopos per Campaniam, Picenum et Tusciam prouincias constitutos.* (Q. 3. A. 1.). V. *Ad Metropolitanos per Illyricum* (Q. 5.). VI. *Ad Anastasium Thessalonicensem.* (Q. 4.). VII. *Ad vniuersos per Italiam episcopos* (Q. 8. A. 2.) ***). IX. *Ad Dioscurum Alexandrinum Episcopum* (Q. 11. A. 81.).

X. *Ad*

*) In numeris per parenthesim epistolarum titulis adscriptis littera Q. significat ordinem Quesnellianum, A. ordinem editionum anteriorum.

**) III. *est Paschasini Lilyb. Ep. ad Leonem* (Q. post. *Ep.* 2. A. post. *Ep.* 63.).

***) VIII. *Nouella Valentiniani Augusti contra Manicheos.* (Q. post. *Ep.* 8.).

X. *Ad Viennenſis prouinciae epiſcopos* (Q. 10. A. 89.) *). XII. *Ad Epiſcopos Mauritaniae Caeſareae* (Q. 1. A. 87.). XIII. *Ad Metropolitanos Illyrici* (Q. 13.). XIV. *Ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem* (Q. 12. A. 84.). XV. *Ad Turribium Aſturicenſem de Priſcillianiſtis* (Q. 15. A. 93.). XVI. *Ad Epiſcopos Siciliae* (Q. 16. A. 4.). XVII. *Ad eosdem Siculos* (Q. 17. A. 104.). XVIII. *Ad Ianuarium Aquileienſem* (Q. 14. A. 13.). XIX. *Ad Dorum Beneuentanum* (Q. 18. A. 5.). XX. *Ad Eutychem CP. Abbatem* (Q. 19. A. 6.) **). XXIII. *Ad Flauianum CP.* (Q. 20. A. 8.). XXIV. *Ad Theodoſium Aug.* (Q 21. A. 7.) ***). XXVII. *Ad Flauianum CP.* (Q. 22.). XXVIII. *Ad eundem* (Q. 24. A. 10.). XXIX. *Ad Theodoſium Aug.* (Q. 26. A. 12.). XXX. *Ad Pulcheriam Auguſtam* (Q. 30. A. 18.). XXXI. *Ad eandem Pulcheriam* (Q. 27. A. 13.). XXXII. *Ad Fauſtum, Martinum et alios Archimandritas CP.* (Q. 28. A. 14.) XXXIII. *Ad Synodum Epheſinam* (Q. 29. A. 15.). XXXIIII. *Ad Iulianum Coënſem Epiſcopum* (Q. 31. A. 19.). XXXV. *Ad eundem* (Q 25. A. 11.). XXXVI. *Ad Flauianum CP.* (Q. 32. A. 16.). XXXVII. *Ad Theodoſium Aug.* (Q. 33. A. 17.). XXXVIII. *Ad Flauianum CP.* (Q. 34. A. 20.) XXXIX. *Ad eundem* (Q. 35. A. 21.). XL. *Ad Epiſcopos Arelatenſis*

*) XI. *Nouella Valentiniani Aug. aduerſus S. Hilarium* (Q. poſt *Ep.* 10.).

**) XXI. *Eutychis ad S. Leonem epiſtola*, a Balleriniis primum inſerta. XXII. *Flauiani Ep. CP. ad S. Leonem* (Q. poſt *Ep.* 33. A. poſt *Ep.* 8.).

***) XXV. *Petri Chryſologi Ep. Rauennatis ad Eutychem* (Q. poſt *Ep.* 23.). XXVI. *Flauiani Ep. CP. ad Leonem* (Q. poſt *Ep.* 21. A. poſt *Ep.* 6.).

ſis prouinciae (Q. 36. A. 106.). XLI. *Ad Rauennium Arelatenſem* (Q. 37. A. 90.). XLII. *Ad eundem* (Q. 38. A. 107.). XLIII. *Ad Theodoſium Aug.* (Q. 39. A. 24.). XLIV. *Ad eundem* (Q. 40. A. 25.). XLV. *Ad Pulcheriam Auguſtam* (Q. 41. A. 26.) *). XLVII. *Ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem* (Q. 43. A. 29.). XLVIII. *Ad Iulianum Coënſem* (Q. 44. A. 30.). XLIX. *Ad Flauianum CP.* (Q. 42. A. 27.). L. *Ad Clerum et plebem CP.* (Q. 45. A. 22.). LI. *Ad Fauſtum et ceteros Archimandritas CP.* (Q. 47. A. 28.) **). LIV. *Ad Theodoſium Aug.* (Q. 23. A. 9.) ***). LIX. *Ad Clerum et plebem Conſtantinopolitanam* (Q. 46. A. 23.). LX. *Ad Pulcheriam Auguſtam* (Q. 48. A. 31.). LXI. *Ad Martinum et Fauſtum preſbyteros* (Q. 49. A. 32.) †). LXVI. *Ad Gallicanos Epiſcopos ſedi Arelatenſi fauentes reſponſio* (Q. 50. A. 109.). LXVII. *Ad*

*) XLVI. *Hilarii Diaconi* poſtea Pontificis *Epiſtola* ad *Pulcheriam* (Q. poſt Ep. 47.).

**) LII. *Theodoreti Epiſc. Cyri ad Leonem epiſtola* (Q. poſt *Ep.* 47.). LIII. *Anatolii Ep. CP. fragmentum epiſtolae ad Leonem de ordinatione ſua* (Q. poſt *Ep.* 57.).

***) LV. *Valentiniani Aug. ad Theodoſium Aug.* (Q. poſt *Ep.* 47.). LVI. *Placidiae Auguſtae ad eundem Theodoſium* (Q. ib.). LVII. *Eudoxiae Aug. ad eundem Theodoſium* (Q. ib.). LVIII. *Placidiae Aug. ad Pulcheriam Auguſtam* (Q. ib.).

†) LXII. *Theodoſii Aug. ad Valentinianum Aug.* LXIII. *Ei ad Placidiam Auguſtam.* LXIIII. *Ei ad Eudoxiam Auguſtam* (Q. poſt *Ep.* 47.). LXV. *Epiſcoporum Arelatenſi ſedi fauentium ad S. Leonem Papam libellus ſeu preces* (Q. poſt *Ep.* 49. A. 108.).

Ad Rauennium Arelatensem (Q. 57. A. 110.) *). LXIX. *Ad Theodosium Augustum* (Q. 52. A. 33.). LXX. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 54. A. 35.). LXXI. *Ad Archimandritas CP.* (Q. 53. A. 34.). LXXII. *Ad Faustum presbyterum* (Q. 57. A. 98.) **). LXXIV. *Ad Martinum presbyterum* (Q. 55. A. 36.) LXXV. *Ad Martinum et Faustum presbyteros* (Q. 56.) ***). LXXVIII. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 58. A. 38.). LXXIX. *Ad Pulcheriam Augustam* Q. 59. A. 39.). LXXX. *Ad Anatolium CP.* (Q. 60. A. 40.). LXXXI. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 61. A. 41.). LXXXII. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 62. A. 42.). LXXXIII. *Ad eundem* (Q. 63. A. 44.). LXXXIV. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 64. A. 45.). LXXXV. *Ad Anatolium CP.* (Q. 67. A. 48.). LXXXVIII. *Ad Paschasinum Lilybetanum* (Q. 68.). LXXXIX. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 69. A. 49.). XC. *Ad eundem* (Q. 73. A. 43.). XCI. *Ad Anatolium CP.* (Q. 70.). XCII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 71.). XCIII. *Ad Synodum Nicaenam, postea Calchedonem translatam* (Q. 72. A. 47.). XCIV. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 74. A. 50.). XCV. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 75. A. 51.). XCVI. *Ad Rauennium Arelatensem* (Q. 76. A. 111.) †).

*) LXVIII. *Ceretii, Salonii et Verani Gallicanorum Episcoporum ad S. Leonem epistola* (Q. post *Ep.* 76. A. post *Ep.* 98.).

**) LXXIII. *Marciani ad S. Leonem* (Q. post *Ep.* 57.).

***) LXXVI. *Marciani Aug. ad S. Leonem* (Q. post *Ep.* 61.). LXXVII. *Pulcheriae Augustae ad S. Leonem* (Q. post *Ep.* 58.).

†) XCVII. *Epistola Eusebii et Synodi Mediolanensis ad Leonem* (Q. post *Ep.* 77. A. post *Ep.* 52.). XCVIII. *Synodi Calchedonensis relatio ad S. Leonem Grae-*

CII. *Ad Rauennium Arelatensem aliosque Episcopos Gallicanos* (Q. 77. A. 52.). CIII. *Ad Rusticum aliosque episcopos Galliarum* (Q. 82. A. 94.). CIV. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 78. A. 54.). CV. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 79. A. 55.). CVI. *Ad Anatolium CP.* (Q. 80. A. 53.). CVII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 81. A. 105.). CVIII. *Ad Theodorum Foroiuliensem* (Q. 83. A. 91.). CIX. *Ad Iulianum Coënsem* antea inedita *). CXI. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 84. A. 57.). CXII. *Ad Pulcheriam Augustam* (Q. 85. A. 58.). CXIII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 86. A. 56.). CXVI. *Ad Episcopos, qui in Synodo Calchedonensi fuerant congregati.* CXVII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 88.). CXVIII. *Ad eundem* (Q. 91. A. 84.). CXIX. *Ad Maximum Antiochenum* (Q. 92. A. 62.). CXX. *Ad Theodoretum Cyri Episcopum* (Q. 93. A. 63.). CXXI. *Ad Marcianum Augustum* (Q. 94. A. 64.). CXXII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 95. A. 65.). CXXIII. *Ad Eudociam Augustam* (Q. 96. A. 66.). CXXIV. *Ad Monachos Palaestinos* (Q. 97. A. 83.). CXXV. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 98. A. 67.). CXXVI. *Ad Marcianum August.* (Q. 99.). CXXVII. *Ad Iulianum Coënsem* (Q. 100. A. 68.). CXXVIII. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 101.). CXXIX. *Ad Proterium*

Graeca, *cum Versione Rustici* item *Alia versio antiquior cum subscriptionibus* (Q. post *Ep.* 77.). XCIX. *Rauennii Arelatensis et aliorum 43. Episcoporum Galliarum ad S. Leonem* (Q. post *Ep.* 76. A. post *Ep.* 57.). C. *Marciani Aug. ad S. Leonem.* Eadem *epistola graece cum noua versione* (Q. post *Ep.* 77.). CI. *Anatolii CP. ad S. Leonem* antea inedita.

*) CX. *Marciani Aug. ad S. Leonem* (Q. post *Ep.* 88.).

terium Alexandrinum (Q. 103.). CXXX. *Ad Marcianum Auguſtum* (Q. 104. A. 69. CXXXI. *Ad Iulianum Coënſem* (Q. 102.)*). CXXXIV. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 105. A. 70.). CXXXV. *Ad Anatolium CP.* (Q. 106. A. 71.). CXXXVI. *Ad Marcianum Auguſtum* (Q. 107.). CXXXVII. *Ad eundem* (Q. 108.). CXXXVIII. *Ad Epiſcopos Galliarum et Hiſpaniarum* (Q. 109. A. 95.). CXXXIX. *Ad Iuuenalem Hieroſolymitanum* (Q. 110. A. 72.). CXL. *Ad Iulianum Coënſem* (Q. 111.). CXLI. *Ad eundem* (Q. 113.). CXLII. *Ad Marcianum Aug.* (Q. 112.). CXLIII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 114.). CXLIV. *Ad Iulianum Coënſem* antea inedita. CXLV. *Ad Leonem Aug.* (Q. 115. A. 73.). CXLVI. *Ad Anatolium CP.* (Q. 116.). CXLVII. *Ad Iulianum Coënſem* (Q. 117.). CXLVIII. *Ad Leonem Aug.* (Q. 122. A. 74.). CXLIX. *Ad Baſilium Antiochenum* (Q. 118.). CL. *Ad Euxitheum Theſſalonicenſem, Iuuenalem Hieroſolymitanum, Petrum Corinthium et Lucam Dyrrachenum* (Q. 119.). CLI. *Ad Anatolium CP.* antea inedita. CLII. *Ad Iulianum Coënſem* (Q. 120.). CLIII. *Ad Aëtium preſbyterum* (Q. 21.). CLIV. *Ad Aegyptios Epiſcopos apud Conſtantinopolim conſtitutos* (Q. 123.). CLV. *Ad Anatolium CP.* (Q. 124. A. 76.). CLVI. *Ad Leonem Aug.* (Q. 125. A. 75.). CLVII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 126.). CLVIII. *Ad epiſcopos catholicos ex Aegypto conſtitutos apud Conſtantinopolim* (Q. 127.). CLIX. *Ad Niceiam Aquileienſem* (Q. 129. A. 79.). CLX. *Ad epiſcopos Aegyptios apud Conſtantinopolim conſtitutos* (Q. 130.). CLXI. *Ad preſbyteros, diaconos et clericos eccleſiae Con-*

*) CXXXII. *Anatolii CP. ad S. Leonem* (Q. poſt *Ep.* 105.). CXXXIII. *Proterii Alexandrini ad S. Leonem* (Q. poſt *Ep.* 103.).

ſtantinopolitanae (Q. 131.). CLXII. *Ad Leonem Aug.* (Q. 133.). CLXIII. *Ad Anatolium CP.* (Q. 128. A. 77.). CLXIV. *Ad Leonem Aug.* (Q. 133.). CLXV. *Ad eundem* (Q. 134. A. 97.). CLXVI. *Ad Neonem Rauennatem* (Q. 135. A. 37.). CLXVII. *Ad Ruſticum Narbonenſem* (Q. 2. A. 92.). CLXVIII. *Ad Epiſcopos per Campaniam, Samnium et Tuſciam conſtitutos.* (Q. 136. A. 80.). CLXIX. *Ad Leonem Aug.* (Q. 137. A. 99.). CLXX. *Ad Gennadium CP.* (Q. 138. A. 100.). CLXXI. *Ad Timotheum Alexandrinum* (Q. 139. A. 101.). CLXXII. *Ad preſbyteros et diaconos Alexandrinos* (Q. 140. A. 102.). CLXXIII. *Ad Theophilum et alios Epiſcopos Aegyptios* (Q. 141. A. 103.).

De *deperditis* tam *Sermonibus* quam *Epiſtolis* Leonis adeundi vtique ſunt Ballerinii. Nouo exemplo *libros IV. de vocatione omnium gentium*, item *Epiſtolam ad Demetriadem*, et *Auctoritates praeteritorum Apoſtolicae ſedis Epiſcoporum de gratia*, quae etiam Proſpero, vt alios taceam, tribui ſolent, ad eum referre auſus eſt Queſnellus; ſed paucos in hac ſententia ſibi adſtipulantes inuenit. De *Antelmii* opinione vide quae ad Proſperum traduntur.

§. 3. Editiones. Inter celeberrimi nominis Pontifices Romanos nullus eſt, cuius ſcripta, quamuis clara, tanta celebritate gauiſa ſint, tantaque ab omni inde aeuo veneratione et ſtudio fuerint excepta, quam Leonis. Id non ſolum teſtatur multitudo impreſſorum exemplarium, quae per tria abhinc ſaecula per varias regiones prouenerunt, ſed multo magis declarat immenſa mss. librorum copia ac varietas, per quos ab initio tot illius Sermones et Epiſtolae ad nos deductae ſunt. Ac horum quidem mss. accurata exploratione et diſtinctione tantum iam per nouiſſimos editores

effectum

effectum eſt, vt hiſtoria operum Leonis ab ipſo paene auctore abs intercapedine repeti poſſit. Cumque haec antiquior ſcriptorum hiſtoria tanto maioris momenti, immo apprime neceſſaria ſit ad impreſſorum rationes perſpiciendas editorumque merita ponderanda, in eo ſcilicet auctore, qui ſplendorem ſuum non tam ingenio quam ſubſidiis eorum, qui in eo perpoliendo occupantur, expectat: nos equidem lubenter de manuſcriptorum Sermonum ac Epiſtolarum Leonis viciſſitudinibus, in quantum ad editionum notitiam colluſtrandam facerent, ex Balleriniis delibata hoc loco inſeruiſſemus, ſi quam illi diuturno labore et indefeſſo ſtudio pararunt doctrinam tam facili negotio et paucis verbis ſine totius diſpendio complecti licuiſſet, neque conſultius videretur, vniuerſa illorum hac in re obſeruata ſummatim et ſtilo quantum licet contractiori huic de Leonis ſcriptis et editionibus commentario appendere: id quod aptius tamen in ſequentibus fiet, vbi de codicibus ab editoribus praecipuis conſultis ſermo inſtitui debet. Ablegatis itaque eodem qui inſtrui cupiunt lectoribus, ad Operum Pontificis huius, ex quo typis mandari coeperunt, fortunam more noſtro enarrandam progrediamur.

Prima itaque edendorum ſcriptorum Leonis auſpicia dedit *Ioannes Andreas* Epiſcopus *Alerienſis* in *Sermonibus Romae per Conr. Sweynheim et Ant. Pannartz* a. 1470. impreſſis, quos eodem aut ſequenti anno ibidem, ſed ſine loci atque anni mentione recudit *Vlricus Han*, paulo poſt *Veneti* typographi 1482. 1485 et 1505. et *Ioannes Paruus Pariſiis* 1515. aliique, qui latere, quam nomen profiteri maluerunt, quamquam ex innominatis editionibus illae, quas in ſequenti indice a. 1475. et numero II. praenotauimus, paulisper ab archetypo Alerienſis recedant, vna au-

tem num. III. (IV.) insignita plane diuersa esse videatur. Per idem tempus varii Leonis sermones in diversis *Homiliarii Doctorum* editionibus euulgari consueuerunt. Sed *Epistolas* primus *Iacobus Merlinus* Doctor Theologiae Parisiensis protulit in *Collectione Conciliorum* et *Epistolarum Pontificiarum* *Parisiis* a. 1524. repetita ibidem a. 1530 et 1535. Quem mox secutus est *Sichardus* edita alia *quinquaginta Epistolarum* collectione ad calcem *Clementis Romani* a. 1536., recusa *Parisiis* 1568. Iam vero *Petrus Crabbeus* Mechliniensis de ordinandis epistolis sollicitus fuit, Epistolasque a Merlino editas *ad Consulum ac mensium debitum ordinem constitutas* inseruit *Collectioni Conciliorum Coloniae* a. 1538. paratae et recusae a. 1551. *Petrus* autem *Canisius* Nouiomagensis, Clericus tunc Coloniensis Dioecesis, qui postea Societati Iesu nomen dedit, primum in coniungendo vtroque scriptorum genere experimentum cepit, *Epistolasque et Sermones* duobus Tomis *Coloniae* a. 1546 et 47. imprimi curauit. Hunc exceperunt *Laurentius Surius* Vitarum Sanctorum editione post celebrior, qui eadem *Leonis Opera* ad mss. exemplaria correcta et castigata edidit *Coloniae* a. 1561. iterumque a. 1569 nec non Epistolas Leonis Conciliis a se editis inseruit, sicuti Sermones aliquot cum *Homiliario Doctorum* a se aucto denuo repraesentavit; quibuscum pari gressu incedit *Canonicorum Reg. S. Martinii Louaniensis* editio e mss. itidem codicibus emendata, *Louanii* a. 1575—77. et iterum *Antwerpiae* 1583. Interea Epistolae Leonis aliquod incrementum ceperunt ex *Collectione Epistolarum decretalium* Card. *Antonii Carafae*, quae *Romae* a. 1591. curante *Antonio de Aquino* magna cum pompa prodiit, nec non *Caesaris Baronii Annalibus* a. 1566., et *Gerardi Vossii*, Tungrensis praepositi, *Miscel-*

Miſcellaneis Patrum, Operibus Gregorii Thaumaturgi *Moguntiae* a. 1604. adiectis: quae omnia fere complectitur ordine iuſto diſpoſita *Collectio Conciliorum Seuerini Binii* a. 1606. iterumque et tertio deinde *Coloniae* et *Pariſiis* emiſſa. Epiſtolas etiam ad Eccleſiam Gallicanam pertinentes ad mss. codices emendatas et vnius acceſſione auctas dedit *Iac. Sirmondus* in *Conciliis Galliae* a. 1629. At Voſſius ille, qui loco laudato epiſtolas e codd. mss. Vaticanis et Card. Sirleti propoſuit, integram Operum Leonis editionem e mss. eductam et illuſtratam meditabatur apud *Michaelem Sonnium* Pariſienſem bibliopolam prodituram, de qua non ſemel in aliis lucubrationibus mentionem et promiſſa fecit *). Sed

 haec

*) Ad calcem *Operum S. Ephrem*, nec non in notis ad tr. *Leonis contra Eutychem* in laudatis Miſcellaneis vulgatum, vbi *obſeruata* ſua in *recognitione Leonina* et *ad marginem Epiſtolarum adnotata* excitat. Adde Nic. Fabrum in epiſtola ad eundem (in *Opuſculis* Fabri *p.* 113. 14.), qua ſe audiſſe teſtatur *Michaelem Sonnium Pariſienſem typographum expectare quam citius ipſius Operum S. Leonis editionem.* Ac ſane *Ioannes Baptiſta Marus* nactus erat editionem Sermonum Leonis, in cuius marginibus Gerardus Voſſius variantes lectiones notauerat, quibus ipſe quoque vſus eſt: et Ballerinii (in *praef. ad Sermones Leonis pag.* LXXXI.) ſuſpicantur, *codicem Operum S. Leonis collatum a Franciſco Pegna cum Romanarum bibliothecarum mss. codicibus*, quem Quesnellus (in fine *Praef. gen.*) olim poſt Pegnae mortem apud *Marium Sancti Angeli Canonicum* vidiſſe ſcribit Emericum Bigotium, Voſſianum fuiſſe. Oſtendunt enim, laudatum *Marium* nullum alium eſſe quam *Ioannem Baptiſtam Marum*, quem alibi Quesnellus diſerte *S. Angeli in foro piſcium Canonicum* appellat, quemque codicem Leonis a Voſſio variis mss. librorum lectio-

haec expectatio morte viri (a. 1609.) irrita facta Leonis studiosos aliam spem inchoare iussit, quae iterato tamen concidit. Nam cum Parisienses quidam bibliopolae instituissent *Leonis M.* Opera vna cum *Maximo Taurinensi*, *Petro Chrysologo* aliisque, imprimis Homiliarum auctoribus, quorum numerus sensim auctus est, priuato consilio excudere, post plures eorum editiones a. 1614. 1618. 1623. in quibus Louaniensis tantum non simpliciter recusa, sed tribus Sermonibus ex veteri ms. Nicolai Fabri codice aucta fuit, tandem cura haec ad *Theophilum Raynaudum* magni nominis Theologum peruenit, qui *Heptadem* horum scriptorum compleuit, in eaque Leonis imprimis opera ad germanam sententiam reuocare studuit. Prodiit haec eius editio *Parisiis* a. 1633. denuoque praelo subiecta est annis (1651.) 1661 et 1671. Sed cum non tam varietate codicum typis editorum et mss. antiquorum fide quam ingenio suo et doctrina niteretur, prouinciam ab eo inchoatam suscepit *Ioannes Baptista Marus* Canonicus Romanus, editis a. 1644. quibusdam Augustini sermonibus ex mss. Vaticanis et Barberinis, iterumque ex Vat. codice Desiderii Casinensis Abbatis, postea Victoris III. Dialogis, et a. 1633. Petri Diaconi de viris illustribus Casinensibus opusculo, notus. Et *Sermones* quidem, codicibus mss. Vaticanis et Basilicae S. Petri, item aliis et Vossii variantibus suffultus, absoluit, sed mors repentina totum opus e manibus excussit *Sermonumque ad plurium mss. fidem restitutorum* volumen per fratrem eius Cardinali *Michaeli Angelo*

lectionibus notatum penes se habuisse dictum est. Errore itaque Bigotii factum esse volunt, vt, quod Vossio esset adiudicandum, Pegnae tribueretur, eo quod Vossii codex in huius manus venisset, antequam in Mari bibliothecam transiret.

gelo Riccio traditum, totum, praeter praefationem, obliuione est sepultum.

Hactenus igitur virorum doctorum in Leone M. restituendo studium processerat. Nihil enim refert in hoc generali editionum censu commemorare varias impressiones *Epistolae ad Flauianum* per plura diuersi consilii opera hoc et superiori saeculo factas, aut *Sermones* in *Bibliothecis Patrum* et *Concionatoria* insertos, aut *Epistolas* in *Conciliorum collectionibus* ex superioribus editionibus iterum descriptas. Illa autem respicientes fateri cogimur, magnas quidem a prima inde Sermonum editione variis occasionibus Operum Leonis accessiones factas esse, sed quod textus emendationem atque explicationem attinet, virorum eruditorum studia atque ingenium, non quidem culpa omnium, vt vidimus, admodum desiderari. Sed quod per duo integra saecula frustra expectatum fuerat, dum modo ingenia copiis, quibus Leonis editor necesse instructus esse debebat, modo copiae ingeniis defuerant, id vnus subito, absque speciosa significatione, praestitit PASCHASIUS QUESNELLUS, a quo tota editionum Leonis historia noua quasi auspicia capit.

Quesnellus enim insigni copia codicum mss., maxime Gallicanorum, qui, paucis exceptis, a nemine antea adhibiti fuerant, tam Sermones, quam Epistolas innumeris in locis castigauit, nouis auxit, noua ratione digessit ac disposuit, varietatisque lectione vbere, notis, amplioribus obseruationibus, dissertationibus doctissimis, variarumque et cum Leonis gestis remotius subinde coniunctarum rerum tractatione abundantibus adeo nobilitauit, vt qui modo tam ieiune habitus fuerat, auctor iam ac causa nouae eruditionis, multarumque ac sane tum grauissimarum quaestionum atque disputationum fieret. Prodiit Quesnel-

Quesnelliana editio 1675. *Parisiis*, quaternis, duobus splendidis voluminibus; sed non citius omnium admirationem atque acclamationes, quam seueram pontificis Romani animaduersionem in se excitauit. Nam cum nouus editor liberius de nonnullis tam fidei, quam disciplinae veteris ecclesiae capitibus disseruisset, praecipueque Pontificis Romani auctoritatem in multis vsurpatam ostendere atque testimoniis consensuque tum Leonis sententiarum, tum aliorum scriptorum demonstrare ausus esset: sacrae inquisitionis vindictam effugere non potuit, sed anathemate percussus fuit in decreto anno 1676. tertio Kalendas Maias proposito, omnibusque Ecclesiae Catholicae filiis, *ne nouas, peregrinas atque venenatas doctrinas imbiberent* *), sub eadem anathematum poena deprauatorum a Quesnello operum Leonis lectione interdictum, omniaque eius in Leonem annotata disputataque in prohibitorum Indicem **) relata sunt. Sed cum bene esset perspectum in Romana Curia, omnem humanam naturam pronam esse in vetitum, facileque sentiebant, hac sua obuallatione non posse ab

*) *Cacciarii* verba sunt, ex *praef. T.* I. *pagg.* III. vbi *Apostolicam* sedem diuino spiritu ductam ac suorum filiorum pietati, ac saluti praecauentem hanc sanctionem sanxisse ait. Quodsi recte ab eo statutum fuit, non potuit non a malo quopiam spiritu profecta esse *Sacrae* Facultatis Theologicae Parisiensis censura (d. 14. mensis Iunii 1670.), qua *nihil se in hac editione nactos esse profitentur* istiTheologi, *quod dogmatibus reuelatis sit contrarium, moribus Christianis repugnans et a disciplina Ecclesiae Vniversae alienum*; e contrario probarunt *editoris fortitudinem, qua Ecclesiae Gallicanae splendorem, Gallicanorum praesulum innocentiam et veras Ecclesiae Gallicae libertates animose ex occasione propugnauerit.*

**) Anni 1682. *pag.* 277.

ab omnium animis tam perniciofarum opinionum contagionem arceri ac defendi, remedium infectis exoptabant, quod omnem veneni vel imprudenter vel ex praua appetentia haufti vim ftatim retunderet et penitus exftingueret, editionem *Anti - Quesnellianam.* Nec fane vana ifta follicitudo fuit. Tot enim lectores atque amatores noua haec editio inuenit, vt anno huius faeculi vltimo iterum typis tradi poffet: id quod *Lugduni* forma maxima factum eft; atque Quefnellus tam parum refipuit, vt nihil ex omnibus, quae tantopere Romanae fedi difplicuiffe cognouerat, in Lugdunenfi editione tolleret aut retractaret. Contra defiderio ifti nouae editionis Leoninae tardius fatisfactum fuit. Non defuerunt quidem homines eruditi, qui imponi fibi hoc onus paterentur, aut fponte illud fubirent: et erat vtique quod caufae pondus addere et honoris cupidos inuitare poterat, defiderata a nonnullis viris doctis in Quefnelli emendationibus cura vel etiam ingenuitas, et ex altera parte codicum Romanorum et quafi archetyporum oftentatio, vnde Leo purior educi poffe videbatur. Sed fiue quod minus alii penfitaffent cum fuis viribus, aut in profligando opere difficultatibus obrepti deftitiffent, aut alio quouis impedimento fpes certiffimae identidem euanuerunt. Interea priuato bibliopolarum aliquot *Venetorum* inftituto, *Augustini Sauioli* a. 1741., et *Andreae Poletti* a. 1748. Leonis opera iuxta Quesneuianam editionem, additis plus minus ex notis et differtationibus eius recufa et cito diftracta funt. Poft eos *Petrus Thomas Cacciarius* Carmelita, Theologiae Polemicae in Collegio Romano de Propaganda Fide Lector, nouam, ad codices mss. Romanos potiffimum formatam et Quefnello oppofitam, Romae, tribus voluminibus in folio, quorum primum *Exercitationes in Leonem*, reliqua duo opera ipfa

ipsa complectuntur, a. 1751. 1753 et 1755. protrudit. Sed licet non deessent ipsi quotquot exoptari poterant manuscriptorum librorum copiae, sola voluntate tamen, aut fiducia in vires ipsi non satis cognitas, efficere non potuit, quod propositum, et vero insolentius promissum erat. Quo euenit sane, vt cum eodem paene tempore praestantissima BALLERINIORUM opera — *Venetiis* 1753—56—57. prodiisset, omnis eius labor obscurari et obliuione mulctari inciperet, nec iis quidem, quae recens ex codicibus Vaticanis et Ratisbonensibus protulit, scilicet, quod eadem omnia, et aliquanto plura apud Ballerinios etiam deprehenderentur, gratiam ab eruditis inire posset. Quippe *Ballerinii* optimorum codicum mss. abundantia et peritia, vsu critices, accurata doctrina eiusque commoda distributione, nec non totius methodo talem Leonis Operum editionem perfecerunt, quali post Coustantii Epistolas Pontificum Romanorum nullus ex omnibus latinis scriptoribus Ecclesiasticis gauisus fuit; ne taceam Romanae Curiae votis cumulate esse satisfactum, nec Benedictum XIV. mandati sui poenitere debuisse, quo tales huic negotio viros optauit, in quibus dubitare possis, maiorne doctrina atque dexteritas, an officiositas et studium erga Sedem Romanam fuerit; quamquam aliter affecti haud paucis in sententiis ab iis iure suo dissidebunt.

Iam itaque omnis fatorum series scriptorum Leonis, ex quo praelo committi coeperunt, duabus conversionibus, quarum altera in *Quesnello* orditur, altera a *Balleriniis* progreditur, constat. Posterior priori vtique in omnibus, quae ad tractationem scriptoris pertinent, longissime praestat, modo ne obliuiscaris Quesnellum suo specimine Balleriniis et omnibus omnino, qui post eum ad retractandas Scriptorum Ecclesiasticorum editiones accesserunt, exemplum

plum longe illustrissimum praeiuisse. Sequuntur *Editionum singularum* Leonis *Annales*.

Saec. XV.

1470.

Romae per Conr. Sweynheym et Arn. Pannartz. fol. S. Leonis Papae Sermones et Epistolae *ex recognitione et cum praefatione Io. Andreae ad Paulum* II. in calce:

Aspicis illustres etc.

M. CCCC. LXX.

Complectitur hoc volumen *Sermones* XCII. *Epistolas* vero V., quarum prima *ad Flauianum Episcopum Constantinop.* inserta est inter Sermones post decimum sextum, reliquae IV., nempe 1) *ad Maximum Episc. Antiochenum*, 2) *ad Anatolium Episc. CP.* 3) et 4) *ad Leonem Augustum*, post absolutos sermones et *tractatum* eiusdem auctoris *contra haeresin Eutychetis, quem Romae in Basilica S. Anastasii habuit*, qui que proxime Sermonibus succedit, adiiciuntur. Finem operi imponunt ad Epistolae vltimae argumentum pertinentia *Symbolum Nicenum et Testimonia excerpta de libris catholicorum patrum a Leone Papa collecta Leonique Imperatori directa, quod dominus noster Iesus Christus verus sit deus, et verus homo.* Cuncta vero haec Sermonibus subiuncta, non excluso *tractatu contra Eutychetem* foliis XIV. constant. Ab initio occurrunt, tribus foliis, *Io. Aleriensis praefatio ad* Paulum II. et *Rubricae totius operis per ordinem.*

Haec fere de prima *Leonis* editione tradidit *Audiffredus* in libro saepius nobis laudato p. 47. dictisque vt plurimum conuenire deprehendimus habitum alterius editionis ex hac expressae, quam statim commemo-

memorabimus. Huius vero iam ante Audiffredum mentionem iniecerat P. *Xav. Laire in specimine hist. Typogr. Rom.* etc. p. 153. ab illo pro more et consilio libri sui ob leuiuscula aliquot παρεργαματα acerbe castigatus. Exhibent eam Catalogi Bibliothecarum *Smithianae p.* 265. *Ducis de la Val. T.* I. *p.* 178. *Nic. Rossii p.* 47. *Creuennae* nouissim. (8v.) *T.* I. *p.* 112. pluraque in Italia exemplaria euoluit Audiffredus, vt adeo mirum sit, qui fieri potuerit, vt Cardinali Quirino ea non innotesceret, quippe qui in *Appendice* ad *Pauli II. Vitam*, *de Optimis editt. Rom.*, dum Aleriensis praefationem ex ed. Florentina recudi curat, *Maettarii* de hac editione testimonium in dubium vocauit. Aliter se res habet cum editione Coloniensi 1470. *f.* quam idem *Maettarius T.* I. *P.* I. *p.* 298. addito testimonio *Catalogi Bibl. Noriberg. Sauberti p.* 118. laudat, quam nulli vnquam bibliographo visam noui.

Sine anno

Loco et typogr. (Romae per Vlr. Han.) f. B. Leonis Sermones etc. Descriptione totius praecedenti per omnia similis. Character *Vdalricum Gallum* prodit, eo quem in Quintiliano excudendo vsus est plane conformis. Quam *P. Lairii* assertionem nos comparatione vtriusque exemplaris veram deprehendimus. In vtroque etiam libro paginae lineas XXXV. comprehendunt, sed hoc differunt, quod in Leone tituli sermonum maximam partem *) literis vncialibus exscripti sint, in Quintiliano contra omnino desint. Quod si igitur recte ad Vlricum Han. refertur hic typus, veri simile est quam maxime, vel eodem anno, vel

*) Deficientes numerauit Audiffredus, scilicet vt negligentiae *Lairium* argueret, qui in genere titulos maiori charactere expressos esse dixerat.

vel sub initium sequentis statim ab eo fuisse elaboratum, quia ita inuicem affectos nouimus Romanos hosce typographos, vt si quid noui alter protulisset, alter extemplo prelo idem subiiceret. Praeter *Lairium*, *Audiffredum* et *Quirinum*, qui omnes oculis hanc editionem vsurparunt, laudant eandem *Catal. Bibl. Bunav. p.* 162. *Ducis de la Val. p.* 179. *Nic. Rossii p.* 47. *Pinell. T.* I. *p.* 103. Nostrum exemplum iam notum fecit *Hambergerus* in *zuverl. Nachr. T.* III. *p.* 203. qui tamen *principem* statuit, vt nuper etiam in Pinell. Cat. *Morellus*, quo iure, nescio.

(1475.)

Sine loco et typographo. f. S. Leonis Sermones. *Ab initio: Liber Sermonum sancti Leonis primi Papae doctoris floridissimi ac eloquentissimi incipit feliciter:* deinde eadem linea: *Sermo primus de ordinatione sua in pontificem:* In fine: *Expliciunt sermones Leonis Papae.*

Volumen est foliorum CXXIV., impressum charactere gothico breuiori et pingui, sed nitido, binis columnis, lineis per paginam XXXVIII. Chartae sunt densae, satis candidae at paulo crudiores: margines et interstitia columnarum lata; distinctionis signa, colon et punctum; literae initiales, numeri, custodes et signaturae desunt. Tituli sermonum vero omnes eodem charactere sunt impressi. Textum praecedunt folia tria *Io. Aleriensis praefationem* et *rubricas sermonum* complexa, sed rubricae non nisi in lineam XIII. paginae primae folii tertii per vtramque columnam protenduntur. Quamquam autem propter laudatam *Aleriensis episcopi* praefationem videri possit, hunc typum plane Romanam editionem referre, reuera tamen eam non refert, quippe qui vna cum *tractatu contra haeresin Eutychetis,* qui vltimus est, Sermones

XCV. numerat, et epiſtolis, quae in ſuperioribus extabant, nec non, quae appendicis loco epiſtolis acceſſerant, Symbolo Nicaeno et teſtimoniis ex PP. ſcriptis a Leone collectis prorſus caret. Optandum igitur eſſet, vt ab aliquo harum rerum curioſo diligentius excuteretur, num fortaſſe in ſingulis etiam lectionibus a Romanis differat. Sed iam quaerentes ex me lectores audio, vnde tandem, ſi ampliori ſubſcriptione careat hoc Leoninorum Sermonum volumen, annum ſupraſcriptum hauſerim. Nimirum haec eſt illa editio, cuius in *Maettarianis* indicibus *T.* I. *P.* I. *p.* 351. fit mentio, cuius tamen praeter illum nemo Bibliographorum meminit. Quamobrem ſuccinctam ac certam eius notitiam lectoribus diutius non inuidendam duximus. Videlicet vno eodemque charactere atque habitu ſimul cum Leonis Sermonibus excuſae ſunt *homiliae Gregorii M.* atque *Origenis*, ita quidem, vt cuiusque auctoris opus ab alterius opere ſeparari commode poſſit, poſteriora duo tamen vna eademque ſubſcriptione ad calcem Homiliarum Origenis comprehenſa ſint *). Hinc factum eſt, vt ſaepius inuicem diuellerentur et coniunctas cernere rariſſime iam obtingat. Sic *Gregorii et Origenis Homiliae*, Leone auulſo, occurrunt in *Cat. Bibl. Ducis de la Val. T. I. p.* 180. *n.* 499. eandemque, niſi forte ſolas Origenis, Vallarſium tractaſſe dixeris, dum in Hieronymianis ſubſidiis laudat Homiliarum aliquot Origenis editionem Baſileenſem a. 1475., quam ignorare me in ſuperioribus profeſſus ſum **).

Ego

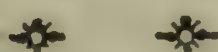
*) Sonat: „*Expliciunt omelie beati gregorii pape et origenis preſbiteri.*“ Addito *anno*, non item loco. Vberiorem deſcriptionem accipies inter editiones Gregorianas in tomo ſequenti.

**) Vid. *T.* I. *p.* 475.

Ego tamen diuerſam ab hac cenſeo. Certe ſi haec ipſa fuit, quam fortaſſe coniectura ductus Baſileenſem dixerit, me aſſentientem non habet. Nam, niſi omnia me fallunt, in Italia hoc volumen excuſum eſt. Ne quis vero hac noſtra argumentatione contrarium potius, quam quod intendimus, effici exiſtimet, cogique nos poſſe putet, vt *absque loci* et *anni* nota, alio quouis tempore excuſam ſcribamus hanc Leonis editionem, vtpote nulla alia de cauſa anno 1475. praenotatam, quam quia cum opere ſimili hoc anno exſcripto compacta ſit: reſpondebimus, primo, nos, miſſa omnino de anno aſſignando quaeſtione, curare voluiſſe, vt ab omnibus quam certiſſime dignoſceretur. Quod futurum putaui, ſi non vltro editionum *absque anno* prolatarum numerum augerem et ad Maettarianam illam, alias incognitam *), digitum altius intenderem. Deinde vero nec magnopere me erraſſe exiſtimo, quandoquidem tria illa opuſcula et argumenti affinitate inter ſe connexa et praeli executione ſibi ſimillima ſunt, neque id ab antiquorum typographorum more valde abhorret, vt ex pluribus, quae iunctim excuderant operibus, ſolum vltimum anno et loco impreſſionis ſignarent.

1482.

Venetiis per Lucam Venetum Dominici filium. Sept. Id. Auguſt. f. S. Leonis Papae Sermones et Epiſtolae cum praefatione Io. Alerienſis. *Maitt. T. I. P.* II. 429. Occurrit in *Cat. Bibl. Ducis de la Val. T.* I. *p.* 180. *n.* 495.

Spirae per Petrum Drach. f. Leonis Sermones *aliquot;* in *Homiliario Doctorum vulgo Caroli Magni.*

*) Vid. Denis Garell. Bibl. *p.* 195.

ni. Sermones ſunt XXI. De ipſa hac rariſſima editione ſupra occaſione Sermonum Auguſtini egimus. Cf. Ballerinii in praef. Sermonibus Leonis praemiſſa. §. VI. n. XXVI. Hi quidem non perfunctorie hac editione vſi ſunt, ſed vt germanas Pauli Diaconi lectiones cognoſcerent, cum *Baſileenſi Nicolai Keſsler a.* 1496. diligenter contenderunt.

1485.

Venetiis per Andream Parmenſem. f. min. Diui Leonis Homiliae (Sermones et Epiſtolae) *Maitt. T.* I. *P.* II. *p.* 470. Erat in *Bibl. Creuennae.* Vid. *Cat.* nouiſſimus (8) *T.* I. *p.* 112. *n.* 498.

1493.

Baſileae per Nicol. Keſsler. f. Leonis Sermones *aliquot;* in *Homiliario Doctorum,* iuxta ordinem vetuſtiſſimum Bibliothecae eccleſiae Baſilienſis impreſſo. Cf. Auguſtiniana.

1494.

Norimbergae per Anth. Koburger. 4. Leonis *aliquot* Sermones; *in eadem Collectione.*

1496.

Baſileae per Nic. Keſsler. f. Leonis *aliquot* Sermones; in *Homiliario Doctorum* repetitae editionis.

1498.

Baſileae . , . . . f. Leonis Sermones; *in eadem Collectione*, quam laudat *Maitt. T.* I. *P.* II. *p.* 675.

Sine anno

et loco. fol. (II. vel etiam III. huius generis) S. Leonis I. Papae Sermones.

Inci-

Incipit a praefatione Aleriensis, quae similiter ac in editione a. 1475. inscribitur: *Ioannis Andree episcopi aleriensis ad summum pontificem paulum secundum Venetum in laudem ipsius sancti Leonis pape.* Impressa vero cernitur in auersa folii primi pagina, et linea XXVIII. absoluitur, proximeque succedentes habet *rubricas*, quae prima folii tertii pagina linea XXXV. terminantur, auersa vacua relicta. Textus incipit eadem inscriptione ac ed. a. 1475. In fine pariter: *Expliciunt Sermones leonis pape.*

Constat opusculum foliis CLII. impressum charactere gothico maiusculo in charta alba mundaque, lineis in integra pagina XXXIV. Signaturae, numeri, custodes et literae initiales absunt. Interpunctioni solum punctum inseruit. Hanc fere descriptionem editionis mihi incognitae praebet P. *Placidus Braun* in *Not. Hist. Lit.* I. *p.* 56. eamque iam a *Bauero* in *Bibl. Vniuers. T.* II. *p.* 275. notatam esse monet. Apparet autem, eam ab illa, quam sub anno 1475. recensui, admodum esse diuersam, tametsi ex titulis concludas, vnam ex altera fuisse expressam, atque adeo habere, in quibus a Romanis archetypis differant. Optauerim igitur, vt viro solertissimo placuisset contenta eiusdem diserte indicare. Haesitaui aliquantulum, qui factum sit, vt tum *Braunius*, tum alii bibliographi, in aestimanda editionum innominatarum aetate vnam fere normam anni 1475. sequerentur. Iam *Braunius* addidit, a. 1475. aliam editionem absque typographi et loci nota prodiisse. Caue vero, ne supra a nobis descriptam cognitam ipsi existimes. Alia causa subest, Deburii nempe commentum, quasi editio Romana absque anni nota (Vlrici Galli), anno 1475. procusa fuerit. Hinc annus iste percrebuit. Sed hunc Deburii errorem P. Xav. *Laire* in *specim. p.* 153. reprehendit.

Sine anno

loco et typogr. fol. (III. vel IV.) S. Leonis Papae Sermones. Ab initio: *Incipit liber Beati Leonis Papae Sermonum et ſermo primus de ordinatione ſua ſequitur.* In fine: *Iheſus Chriſtus Maria.* Inſunt Sermones XCIV. quorum penultimus *tractatus contra hereſin Eutychetis,* vltimus ſermo de *Abſolon* eſt ſuppoſitus. Tertia haec eſt, vel ſi mauis, quarta editionum Leonis *locum* et *annum* haud praeferentium, atque omnium omnino antiquarum rariſſima. Notitia eius debetur *Deniſio* V. Cel. in *Memorabilib. Bibl. Garell. p.* 194. nec praeter eum quiſquam hactenus exemplum illius tractauit. Prodidit itaque, folia huius voluminis a ſe numerata eſſe CXXXIII. linearum XXXVII., literas eſſe gothicas, ſed noui plane generis, maiuſculas nimirum, fluctuantes et aſperas, quae quaſi ſcalpro exaratae videantur. Mediis in vocibus, tradit, conſpici paſſim literas rotundas *a*, *ſt*, et ct, atque vnciales etiam C. O. S. T. ſaepius romanam formam referre. Rara literarum compendia. Diſtinctionis ſigna, punctum et colon. Abſunt cuſtodes, ſignaturae, numeri, literaeque initiales. Singulis ſermonibus tituli ſui ſunt adſcripti; ſingulis in fine addita vox *Amen*, literis late diſtantibus. Adſcriptus erat exemplari Garelliano colore purpureo annus 1461., ſed fraudulenter hoc factum eſſe ſuſpicatur Deniſius. Sibi ipſi coniecturam ferre coacto vel *Antonium Sorg*, *Auguſtanum*, vel *Conradum Finer*, *Eſslingenſem* artificem, videri pronuntiat. Illud vero ex contentis manifeſtum, non ex Romanis, earumque repetitionibus, Venetis, ſed ex vna reliquarum, quas ante recenſuimus, omiſſis quibuſdam et additis aliis, hanc editionem fuiſſe deſcriptam.

Sine

Sine anno

Coloniae per Conrad. de Homborch. f. Leonis Sermones *aliquot;* in *Homiliario Doctorum*, editione ſupra inter Auguſtiniana deſcripta.

SAEC. XVI.

1505.

Venetiis in *Typographeio Bartholomaei de Zanis de Porteſio Librariae artis peritiſſimo, expenſis heredum nobilis viri Q. Domini Octauiani Scoti. fol.* S. Leonis Sermones. Iuxta editionem Parmenſem, Commemorat *Queſnellus* in *praefat. gen.*

1511.

Pariſiis per *Io. Badium Aſcenſium.* 4. S. Leonis Papae epiſtolae catholicae et ſanctae eruditionis pleniſſimae. *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.* it. *Bunav.* et *Bodlei.* Inſertus eſt libellus de *Conflictu vitiorum et virtutum*, Leoni, vt tot aliis patribus, perperam adſcriptus.

1515.

Pariſiis. 4. Leonis pontificis maximi ſermones quam diligentiſſime nuperrime caſtigati et quantum anniti ars potuit feliciter impreſſi. *Venum dantur Pariſius* (ſic) *in Vico diui Iacobi ſub Lilio aureo a Ioanne Paruo (Jean Petit).*

Exemplar iuxta quod deſcripti ſunt, editionis Romanae fuit. Inſunt igitur et epiſtolae V. eodem omnes ordine, et appendices. In fine, abſoluto plane reliquo opere, poſt paginam vacuam folii vltimi, i. e. centeſimi octaui, adeo vt ſeparari poſſit, additus eſt *libellus Leonis Papae de conflictu vitiorum.* Huic titulo, qui in ſumma pagina cernitur, ſubiungitur

gitur ſtatim notula: „*Leoni inſuper quod ſequitur adſcribitur opuſculum. Illud ergo (quod conducere videbatur) addidimus. Tuitaque quicquid et illud eſt equilector optime bonique conſulito.* Occupat folia VIII. quae numeris non ſignantur. In fine haec clauſula: *Explicit praeclarus et inſignis tractatus Leonis pape de conflictu vitiorum et virtutum; vna cum ſermonibus eiuſdem. Parrhiſiiſque impreſſus in ſole aureo vici diui Iacobi per magiſtrum Bertholdum rembolt. Anno dni. M. CCCCC. XV. die vero II. martii.* Characteres ſunt gothici minuti, verba crebris compendiis conciſa, in margine loca inſigniora Leonis lemmate notantur, et biblicorum numeri ſunt adſcripti.

1516.

Lugduni per Iohannem Clein. f. Leonis Sermones *aliquot*, in Homiliario Doctorum f. Auguſtinus.

1524.

Pariſiis . . . . . f. Epiſtolae Leonis Papae, *in Iacobi Merlini* Collectione *Conciliorum cum generalium, tum prouinc. et Decretor. pontificiorum.*

Teſtis eſt *Queſnellus*, qui *nonaginta quatuor* Epiſtolas Leonis, multis quidem locis mendoſas, ſed viciſſim in aliquibus multo recentioribus emendatiores ineſſe ſcribit.

1525.

Lugduni per Ioannem Creſpin. f. Leonis Sermones *aliquot;* inter *Homilias* Doctorum eccleſiaſticorum etc.

Moguntiae apud Io. Schoeffer. fol. Decreta Leonis Papae XLIX. in ed. principe collectionis *Concil.*

cil. et Canon. Dionysii Exigui, quam saepe iam in superioribus allegauimus.

1530.

Coloniae ex *off. Petri Quentel. fol.* Epistolae Leonis Papae; in repetita eiusdem *Merlini* collectione *Conc. gen.* etc. *T.* II. a *fol.* CLXXXVIII—CCXXVIII. Epistolae numerantur XCVII.

Coloniae ex off. Eucharii Ceruicorni. f. Leonis Sermones *aliquot;* in *Homiliis praestantissimorum ecclesiae Doctorum.*

1535.

Parisiis apud Franciscum Regnault. 8. Epistolae Leonis Papae; in iisdem *Conciliis* h. a. et l. denuo repetitis, a *folio* CCII—CCXLVII.

1536.

Basileae. f. Leonis Papae epistolae quinquaginta; vna cum aliis Pontificum Rom. epistolis additae *Clementis Romani recognitionibus*, edente Io. *Sichardo* a *pag.* 306. vsque ad finem (i. e. 374.).

Iam primae suae *Clementis Recognitionum* editioni, quae a. 1526. Basileae apud *Io. Bebelium f.* prodiit, addiderat Sichardus Pontificum aliquot Romanorum Epistolas plerasque suppostitias. Sed longe vberior accessio haec tulit, *Leonis* simul non exiguam partem complexa. Diligenter eam consuluerunt fratres Ballerinii.

1538.

Coloniae apud Petr. Quentel. fol. Epistolae Leonis Papae Primi, et Decreta; in Collectione *Con-*

ciliorum omnium auctore *Petro Crabbe* Mechlinienſi *T.* I. a *fol.* CCCXLIII—CCCXCII.

Pollicetur editor magis *propriam et aptam* epiſtolarum Leonis *ordinationem.* Quae enim, inquit, *prius confuſae conſcriptae ſunt, nunc ſecundum conſulum, (modo ſciri poſſint) ac menſium debitum ordinem ſunt conſtitutae, quibus deficientibus, ordo reliquarum epiſtolarum, qui aptior viſus eſt, ſeruatur.* Cuique epiſtolae praemittitur capitulorum indiculus. Notantur in margine loca biblica, adiectaeque ſunt paſſim lectiones variantes.

1546—47.

Coloniae. 8. *Tomis* II. D. Leonis Papae etc. Epiſtolae decretales et familiares. Eiuſdem Sermones et Homiliae, edente *Petro Caniſio* Nouiomagenſi, quem Queſnellus ſcribit profeſſum, *adminiculo admodum vetuſtorum et emendatiſſimorum exemplariorum ſe adiutum fuiſſe.* Vide repetitionem huius ed. a. 1566. Reprehendit autem Queſnellus, quod librum de *conflictu vitiorum et virtutum*, tanquam Leonis, addiderit.

1551.

Coloniae apud Petr. Quentel. f. Epiſtolae Leonis Papae primi et Decreta; in eiuſd. *Petri Crabbe Conciliis* editionis repetitae.

Ibidem. fol. S. Leonis Sermones. Laudat hanc editionem, quid? quod tractaſſe ſe ſcribit *Io. Ciampinus* in *Epiſtola* ad *Eraſm. Gattola a Caieta.* Attamen ne hac quidem profeſſione omnem dubitationem nobis exemit, quippe quem in aliis, quas item verſauiſſe videri vult, manifeſto lapſum deprehendimus, laudando editiones Louan. 1566. et Antuerp. 1583. *quaternis* excuſas. Nec magnopere etiam doctrinam ſuam

ſuam nobis approbauit, qui, Romanus ipſe et Romae degens, Colonienſem huius anni editionem *antiquiſſimam ſermonum* dicere potuit.

1553.

Venetiis. fol. S. Leonis Sermones, eodem *Ciampino* teſte. In ſuſpenſo itaque ſinamus, ſeorſim, an in collectione aliqua editi ſint.

1555.

Baſileae per *Henr. Petri. f.* Leonis Papae primi epiſtola ad Flauianum contra Eutychen; in *Orthodoxogr. Io. Heroldi n.* XXXVII.

1561.

(Coloniae.). S. Leonis opera ſtudio *Laurentii Surii.*

„*Laurentius Surius* Carthuſianus in editione a. 1561. multum temporis ac operae ſe poſuiſſe profitetur in corrigendis Leonis operibus, licet ante annos aliquot, inquit, doctorum virorum ſtudio emendata prodiiſſent. Fatetur tamen non ſe totum Leonem ſuae integritati ita reſtituiſſe, vt nihil iam reliquum eſſet caſtigatione dignum: Nec mirum eſſe ait, cum ipſe Leo fateatur, etiam tum, cum adhuc in humanis ageret, vitiatam fuiſſe Epiſtolam illam ſuam, quae eſt ad Flauianum.“ Haec Queſnellus, ita, vt loci, vbi haec editio expreſſa ſit, mentionem nullam faceret, qui tamen vix alius, quam Colonia eſſe poteſt. Ego vero dubito, an omnino huius anni editio extet. Certe *Harzhemius* in *Bibliotheca Colonienſi* (Coloniae 1747. f.) *p.* 220. non niſi 1568. factam nouit.

1566.

Louanii apud Hieronymum Wellaeum ad interſigne Diamantis. 8. *Voll.* II. *Tomus* I. inſcribitur:

D. Leo-

D. Leonis Papae, huius nominis primi, qui summo iure Magni cognomen iam olim obtinet, *Sermones et Homiliae*, quae quidem extant omnes. Altera iam vice summa cum diligentia ad antiquissima exemplaria omnia castigata et aucta. Cum duplici Indice. *Tomus alter* habet: *D. Leonis Papae Epistolae decretales ac familiares*, quae quidem hactenus reperiri potuerunt omnes. Altera iam vice summa cum providentia ad antiquissima exemplaria correctae.

Vter prior, posteriorue tomus sit, in titulo non significatum est. In eo vero exemplari, quod Bibliotheca Regia nobis suppeditauit, inuerso ordine, ac nos repraesentauimus, compacti sunt. Sed anteponere visum est eum, cui praefatio editoris et Leonis vita (ex prima ed. 1546—47.) accedit, quique, si tempus spectetur, quo primum sermones aut epistolae in lucem editi fuerint, merito priorem sibi vindicat locum, quem in omnibus etiam deinceps insecutis editionibus semper obtinuit. *Canisii* praefatio ad *Ioannem Lippiensem, Episcopum, Cirenensem, Suffraganeum et ecclesiastem primarium Coloniae*, tendit. Incusat *furorem saeculi* eiusque causam, *immanem philautiae rabiem*, vnde peruersa *studia novos scribendi libros, ambitiosa doctrinae ostentatio, praefractaque quaedam sapientiae praesumptio*, item *effrenis libido comminiscendi noua dogmata, quibus vetera fastidire simul et antiquari documenta incipiant*, tanquam ex fonte oriantur. *Per hos demum seu gradus omnis impietatis* inquit, *huc iam* — inculcat." Iam Leonem haud benigniorem apud hosce tam reuerendarum legum et institutorum maiorum conteimtores fortunam habiturum praesagit, quos tamen, modo legere velint, omnes ad suspiciendum viri animum et amplexanda, quae temerario ausu spreuerint, dogmata compulsum iri sperat. Epistolarum

rum ordo, vt nobis visum, ex petri Crabbei editione repetitus est. Ceterum in vtraque parte, ad superiorum editionum institutum, textus biblici et variantes quaedam in marginibus adiectae sunt.

1567.

Coloniae ex off. Io. Quentel. fol. Epistolae Leonis Papae primi et Decretalia, in *Concil. Collectione Suriana.*

1568.

Parisiis apud Mich. Sonnium. f. Epistolae Leonis papae, cum *Clementis Romani operibus* edente *Ioanne Sichardo.*

Hanc adhibuit Quesnellus atque haec de ea in praef. gen. monuit: „Ioannes Sichardus Clementis Romani opera collegit, quibus et veterum Pontificum pseudo - Epistolas adiecit. Hae post plures editiones in Germania emissas Parisiis etiam prodierunt 1568. *cum plurium Pontificiarum Epistolarum praesertimque Leonis nostri accessione, quas ad fidem veterum exemplarium Victorinorum restitutas fuisse testatur editionis huius procurator anonymus.*" Crediderim equidem haec eius verba non ita esse accipienda, vt hanc Parisiensem demum editionem epistolis illis locupletatam esse voluerit, sed quae de accessione scribit, ad Germanicas quoque editiones traxerim. Quatenus vero hoc valeat, in superioribus ad a. 1536. declaratum est. Quid? quod fortassis nec Victorinorum codicum emendationibus prima gloriari possit haec editio. Prraecessit enim *Parisiensis* apud *Carolam Guillard viduam* 1544. f. quae nescio an fons illius fuerit. Certe epistolas Clementis ex Victorinis Codicibus emendatas titulus profitetur, quem in Addendis ad Rufinum (ad p. 635. T. I.) in tomo tertio dabimus.

1569.

1569.

Coloniae per *Martin. Cholimnum. fol.* Leonis Sermones *aliquot* (XXI.); in *Homiliario Doctorum Catholicorum* ſelectis homiliis aucto et edito a *Laurentio Surio. Io. Ciampinus* Leonis Sermones h. a. l. et hac forma editos, nulla addita collectionis, cui inſerti eſſent, mentione laudat. Integram ideo editionem ſeorſim factam innui exiſtimare aliquis poſſet, imprimis cum non manu tantum tenuiſſe, ſed accurata attentione legiſſe ſe affirmet. Sed haec vt ceterae viri illius promiſſiones vanae ſunt, quippe qui vnius vocis cura occupatus, ad alia non niſi deſultorie aduertit.

Baſileae per Henric. Petri. f. Leonis Papae I. Epiſtola ad Flauianum, contra Eutychen; in *Monum. Orthodoxgr. Iac. Grynaei. p.* 41.

1572.

Tiguri. fol. Leonis epiſcopi Romani epiſtolae duae, vna ad Flauianum Epiſc. Conſtantinop. contra Eutychen; altera ad Leonem Auguſtum contra Neſtorii et Eutychetis blaſphemias; inter *Scripta veterum latiua de vna perſona et duabus naturis Domini* etc. ed. a *Ioſua Simlero p.* 74.

1573.

Venetiis. fol. S. Leonis Sermones. Auctor eſt *Ciampinus*, ſed non ſignificat, vtrum ſeorſim, an in collectione aliqua prodierint.

1575—77.

Louanii apud *Hieron. Wellaeum ad interſigne Diamantis, excudente Ioanne Maſio.* 8. *Tomis* II.

D. Leo-

D. Leonis Papae huius nominis primi *epiſtolae decretales et familiares* — *Sermones* et *Homiliae* — a mendis et maculis variis diligentius nunc repurgatae: per *Canonicos Regulares Sancti Martini Oppidi et Academiae Louanienſis.* Epiſtolae a 1575. Sermones a. 1577. prodierunt. Ad manum eſt non niſi volumen prius, editioni *Petri Caniſii* quoad externa perſimile. Praefatio abeſt. Num alteri volumini addita ſit, neſcio. In ſecunda certe editione omnino deſideratur. Inſcripſit eam tamen *Ioannes Vlimmerius* Prior S. Martini, qui primas partes huius recenſionis ſuſtinuiſſe videtur, *Arnoldo Ganthois* Abbati Monaſterii Marcenenſis, praedicans in epiſtola, data Louanii Calendis Auguſti 1575. Epiſtolarum librum MS. Iohannis Wameſii I. V. Doctoris et Iuris Pontificii in Louanienſi vniuerſitate Profeſſoris.

1578.

Baſileae ex off. Henr. Petri. 8. Leonis Magni epiſtola ad Flauianum Graecolatina, rectae ſidei columna; cum *Legatione Imp. Caeſ. Manuelis Comneni ad Armenios* ed. a *Leunclauio* a p. 169—227.

1583.

Antuerpiae apud Philippum Nutium. 8. *Tomis* II. Opera D. Leonis M. — per Canonicos reg. S. Martini etc. ex manuſcriptis codicibus emendata cum indicibus nouis.

Hic eſt titulus tomi primi ſeu ſermonum; epiſtolae inſcribuntur vt in prima. At charta atque characteres nitidiores ſunt ac illius.

1585.

Venetiis apud Dominic. Nicolinum. f. Leonis Epiſtolae Decretales; in *Concilior. omnium* Colle-

ctione

ctione per *Catholicos* quosdam *Theologos* (potissimum *Dominic. Polanum* Venet. Ord. Praedic.).

1588.

Lugduni ex off. Iuntarum, f. Leonis Sermones *aliquot;* in *Bibliotheca Homiliarum et Sermonum priscorum PP. Laurentii Cumdii* ed. et perfecta a *Ge. Mosano.*

1591.

Romae ex aedibus Pop. Rom. exc. Ge. Ferrario. f. S. Leonis I. Epistolae Decretales; in Collectione *Epistolarum Decretalium Summorum Pontiff.* adornante Card. *Antonio Carafa*, quam publici iuris fecit *Antonius de Aquino.*

Splendidi huius operis, vetustissimis et Vaticanae bibliothecae, et aliis permultis MSS. codicibus perfecti, copiam nobis deesse vehementer doleo. Sed vide infra quae ad mentionem *Collectionis Bullarum Cocquelinianae* docentur.

1569.

Romae typis Congreg. Orat. f. Leonis epistolae *aliquot antehac non editae;* in *Baronii Annalibus T.* VI.

Nimirum 1) *ad episcopos per Arelatensem Galliae prouinciam constitutos,* in sequentibus ed. *n.* CVI. ad a. 449. *n.* 16. ex antiquo Codice ecclesiae Arelatensis. 2) *Ad Rauennium Arelatensem Episc.* ad a. 449. *n.* 62. ex eodem Codice CCVII. 3) *Epistola Comprouincialium Episcoporum metropolis Arelatensis* ad a. 450. *n.* 52. ex eodem fonte (CVIII.). 4) *Epistola Leonis ad Episcopos Comprouinciales metropolis Arelatensis* ad a. 450. *n.* 57. (CIX.). 5) *Ad Rauennium Arelatensem Archiepiscopum* (CCX.) ex eodem MS. pariter vtraque.

SAEC. XVI.

1604.

Moguntiae apud Balthas. Lippium sumpt. Ant. Hierat. 4. S. Leonis Papae epistolae *aliquot* et *alia quaedam;* in *Miscellaneis Sanctorum aliquot Patrum Graecorum et Latinorum* collectis primum et editis appendicis loco ad *Gregorii Neocaes. opera a Doct.* GERARDO VOSSIO *Praep. Tungrensi.*

Insunt a *p.* 144—238. sequentia: 1) *Epistola ad Flauianum* Gr. et Lat. cum argumento et subiunctis Scholiis Vossii. 2) *Epistola ad Leonem Imp. Augustum* Gr. et Lat. cum argum. et Scholiis. 3) *Testimonia SS. Patrum* etc. non solum latine, vt antea edita erant, sed et graece, sicut in antiquis MSS. inuenisse se testatur editor. 4) *Epistola Petri Episc. Rauennatis ad Eutychen presb. contra errores eius, pro Leone,* Gr. Lat. ex MSS. Vatic. et Card. Sirleti. 5) *Tractatus S. Leonis aduersus errores Eutychetis et aliorum haereticorum*, incipiens: *Ad ecclesiae filios instruendos* etc. (ex Mf. Vatic. n. 2346.), quem plenius in Scholiis subiunctis ex stili sententiarumque similitudine Leoni asserit editor. 6) *Edictum S. Leonis ad vniuersos episcopos per Siciliam constitutos.* 7) *Epistola ad Iulianum Coënsem Episcopum.* Vtramque antehac non editam ex MS. Card. Sirleti descripsit et vere Leonis esse ex dictione et historicis momentis demonstrare nititur. Sed qui porro additi sunt, 8) *De Martyribus*, et 9) *de Absalone quando Dauid patrem suum persequebatur*, qui in antiquis aeque codicibus ac editis superioribus pro Leoninis vendebantur, eidem abiudicauit. Atque haec omnia Scholiis illustrauit Vossius.

1606.

Coloniae apud Io. Gymnicum et Ant. Hierat. fol. Leonis Papae I. epiſtolae et Decreta, praemiſſa Vita eiuſdem; in *Collectione Conciliorum Severini Binii T. I. p.* 935—1009. Inſunt epiſtolae CX. additis ſcilicet quae a Baronio, Voſſioque recens vulgatae erant.

1614.

Hamburgi typis Pauli Langii. 8. Epiſtola Leonis Magni ad Flauianum Graecolatina: ex Manuſcripto Graeco Anonymo, Byzantinae vrbis direptioni ſubtracto, *Graece primum*, Latine vero ipſius Leonis verbis ſeorſim edita, cum praefatione *M. Nicolai Glaſeri.* Addita poſt praefationem ex eodem manuſcripto *Gregorii Thaumaturgi de Sancta Trinitate Doctrina.*

Editor, Scholae tunc Verdenſis Rector, ex Bibliotheca Philippi Sigiſmundi Ducis Brunov. et Luneb. Epiſcopi Oſnabrug et Verdenſis nactus erat MS., in quo Graeca huius epiſtolae verſio cum aliis quibuſdam opuſculis exhibebatur. Erat illud, vt ſcribit, ex Byzantii incendio ſubtractum, ab Hebraeo quodam in Aegyptum, inde in Melitam inſulam, indeque a Rhodio equite in Germaniam tranſportatum, tandemque ab Henrico Schradaeo I. D. Oſnabrug. Proconſule, Bibliothecae Epiſcopali inſertum. Sed cum primum eam in lucem emiſſurus ſibi viſus eſſet, ad finem iam perducta preli opera reſciuit demum, a Leunclauio hunc honorem ſibi ereptum. Contentus igitur fuit ex Leunclauiana editione variantes aliquot lectiones excerptas in calce addere.

Pariſiis apud Claudium Morellum. f. SS. Patrum *Leonis Magni* Romani Pontificis, eius nominis

nis primi, *Maximi Taurinenſis Epiſcopi*, et *Petri Chryſologi Rauennatis epiſcopi*, opera omnia, quae reperiri potuerunt. Vide editionis huius repetitionem proxime ſequentem.

1618.

Pariſiis ſumptibus Sebaſtiani Cramoiſy. fol. SS. Patrum Leonis M. etc. opera omnia. *Editio noua, aucta et recognita.* Sic titulus: enimuero altera haec editio non magis eſt recognita, quam prima, ſed vtraque ad verbum eſt deſcripta ex Louanienſi. Nec veriti ſunt bibliopolae, quorum ſolum hoc eſt inſtitutum, *Vlimmerii* epiſtolam in fronte operis recuſam dare. Mirum vero, qui Queſnellus ſcribere poterat, *integra Leonis Opera* ante annum 1614. edita ſe neſcire, cum tamen *Vlimmerianam* operam probe nouerit. Integriora dici poterant, ſi verum eſt, quod ſcribit, tribus Sermonibus ex veteri MS. Nicolai Fabri Codice, in Bibliotheca Thuanorum tunc ſeruato, eſſe auctiora; nam nobis propter indicis defectum contendere eam cum praecedentibus non licuit. Epiſtolas habet CX. et Tractatum a Voſſio editum *aduerſus Errores Eutychetis.*

Coloniae Allobrog. ſumpt. Ant. Hierat f. Leonis — Epiſtolae et Decreta (CX.); in *repetita Biniana Conciliorum editione.*

Ibidem per eundem. f. Leonis M. Pontif. Sermones de praecipuis ſolemnitatibus Domini et Sanctorum; Epiſtolae decretales et familiares, *ex ed. Louanienſi:* in *Bibl. PP. T. V. P. II.*

1622.

Coloniae Agr. ſumpt. Ant. Hierati. f. S. Leonis Papae I. tractatus aduerſus errores Eutychetis et aliorum haereticorum; Eiuſdem edictum de Bonis eccleſiae non alienandis; *it.* Epiſtola de auctoritate Concilii Nicaeni et de non ambiendis pluribus eccleſiis, ex ed. et cum notis *Gerardi Voſſii;* in *Supplem. ad Bibl. PP. Colonienſ. p.* 157.

1623.

Lugduni ſumpt. Claudii Landry. f. SS. PP. Leonis Magni eius nominis primi, Maximi Taurinenſis Petri Chryſologi Rauennatis, Fulgentii Ruſpenſis, Valeriani Cemelienſis et Aſterii Amaſeni Opera omnia, quae reperiri potuerunt. Editio praeter ceteras recognita auctiorque cum Scholiis *Gerardi Voſſii* ad S. Leonem etc.

Satis commode exſcriptum eſt volumen, quod bibliopola Dionyſio Simoni de Marquemont Archiepiſcopo tunc Lugdunenſi dedicauit. Praemittitur Sermonum index, ſed non Epiſtolarum. Indicem locorum biblicorum Leo cum Maximo communem habet. Fallitur autem Queſnellus, dum hanc quaſi repetitionem ed. 1618. commemorat. Videlicet quod textum attinet, vnius omnes ſunt familiae, at quoad bibliopolae inſtitutum valde differunt.

1633.

Lugduni . . . . . . f. SS. PP. *Leonis M.*, Maximi Taurinenſis etc. *Heptas Praeſulum Chriſtiana ſapientia et facundia Clariſſimorum*, edente *Theophilo Raynaudo.* Soc. I.

Heptadem hanc ſcriptorum confecit editor inſerendo collectioni, ante annos decem ibidem apud eundem, vt opinor, bibliopolam publicatae, *Amedeum*

deum Lausanensem, qui proxime Afterium antecedit. Non igitur ad editionem a. 1618. conformata eft, vt Quefnellus innuit.

1638.

Parifiis ex off. Morelliana. f. S. Leonis Vita, Epiftolae et Decreta; in *Concilior.* editione *Biniana*, poftremae repetitionis.

1642.

Parifiis fumpt. Cl. Sonnii et D. Bechet. f. S. Leonis Epiftola ad Theodoretum. Lat.; in calce *operum Theodoreti Tomi* VIti *p.* 724.

1644.

Parifiis ex typogr. Regia. f. Leonis M. Vita, Epiftolae et Decreta; in *Conciliorum Collectione Regia T.* VII. *p.* 49—272. et in *T.* VIII.

1651.

Parifiis . . . . . *f.* Leonis opera. Quefnellus tanquam iterationem ed. a. 1618. laudat, fed, fi omnino extat, tota Raynaudiana haud dubie in ea recufa eft collectio.

1661.

Parifiis apud *Simeonem Piget (Bibliopol. iuratum via Iacobaea ad infigne Prudentiae). f. Leo Magnus* Romanus Pontifex, *Maximus Taurin.*, Pet. *Chryfol. Rauenn. Fulgent. Rufpenf. Valerian. Cemel. Amedeus Laufan. Afterius Amafen. Heptas Praefulum Chriftiana Sapientia et facundia Clariffimorum.*

Theophilus Raynaudus Soc. I. Theol. priorem editionem, variis ad SS. Leonem et Fulgentium acceffionibus inftructam, *octoginta Fulgentii Sermonibus* ex MS. cumulauit. *Cenfuram inofficiofae Cenfurae libri de Praedeftinatione et Gratia*, S. Fulgentio vendicati, appofuit: *Valerianum Cemelienfem* accurata

 defen-

defenſione texit, aduerſus *Parcum Charitatis* criminatorem. *Amedei Homilias* florentiſſimas de Deipara addidit. Hac poſtrema editione D. *Fulgentii* liber tertius de veritate praedeſtinationis et gratiae, antea mutilus, nunc primum prodit omnibus ſuis capitibus abſolutus. Perinde atque D. *Aſterii* Homiliae. Quibus adiuncti ſunt eiuſdem Auctoris *Sermones* viginti omnino longe elegantiſſimi.

Titulum plenum hoc loco proponere malui, ne in ſequentibus per ſingulos auctores diſcerptum conquirere lectores oporteret.

1662.

Pariſiis ſumpt. Ant. Bertier. f. Leonis Sermo in Natiuitatem Domini; in *Combefiſii Bibl. Concion. p.* 241.

Romae typis Iacobi Dragondelli. 8. IX. Leonis et aliorum ad Leonem Epiſtolae ex codice ms. Barberino editae inter Acta Synodi Romanae ſub Bonifacio II.; in *Lucae Holſtenii Collectione Romana Bipartita pagg.* 103 – 163.

Epiſtolae ſunt ſequentes: I. *Valentiniani et Marciani Augg. ad Leonem* (in ed. Balleriu. 100.). II. *Leonis ad Marcianum* (ib. 104.). III. *Ad Anatolium* (ib. 106.). IV. *Ad Marcianum* (ib. 136.). V. *Anatolii ad Leonem* (ib. 132.). VI. *Leonis ad Anatolium* (135.). VII. *Ad Anaſtaſium* (ib. 6.). VIII. *Ad Metropolitanos Illyrici* (ib. 5.). IX. *Ad Metropolitanos Achaiae* (ib. 13.). Ex his *ſex*, nimirum I. IV. V. VII. VIII. et IX. antea ineditae, nuſquam fere in aliis MSS. occurrunt; ſi a duabus I. et IV. receſſeris. *Quartam* enim *Queſnellus* in *Grimanico*, *Ballerinii* vero in *MS. Ratiſponenſi* deprehenderunt: *primam*

primam autem Arnoldus graece ſcriptam in Bodleiano codice reperit, ſicuti Ballerinii in Vaticano Graeco 1455. Cf. *Balleriniorum* de Collectionibus Epiſtolarum Leonis, quae infra excerpta damus, *obſervata* ad *Collect.* XVI.

1670.

Cygneae typis et ſumpt. Sam. Ebelii. 8. S. Leonis M. Rom. Pontif. eius nominis I. Sermones in Solennitate Natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti II. VII. et IX., in *Diuorum PP. veterumque Eccleſiae Doctorum aliquot, qui oratione ſoluta ſcripſerunt, Homiliis ac Meditt. in Feſtum Nativ. I. Chr.* e diverſis ipſorum operibus collectae et peculiariter editae a *Chriſt. Daumio pagg.* 103—121.

1671.

Pariſiis ſumpt. Petri Variquet, via Iac. ſub ſigno Craticulae prope aedes S. Benedicti. f. SS. PP. Leonis M. etc. opera per *Theoph. Raynaudum.* Accedunt huic poſtremae editioni D. *Proſperi* Aqu. Opera etc.

1675.

Lutetiae Pariſiorum ſumtibus Ioh. Bapt. Coignard via Iac. ſub Bibliis aureis. 4. II. *Tomis.* S. Leonis Magni Papae primi *Opera omnia* nunc primum *epiſtolis XXX.* tribuſque de Gratia Chriſti opuſculis auctiora; ſecundum exactam annorum ſeriem accurate ordinata; a Suppoſititiis, Interpolationibuſque, innumeriſque mendis expurgata; Appendicibus, Diſſertationibus, Notis Obſeruationibuſque illuſtrata. Accedunt S. *Hilarii Arelatenſis Epiſcopi* opuſcula, vita et Apologia. Vna prodit e tenebris geminus Codex Canonum et Conſtitutorum Sedis Apoſtolicae.

Ordo contentorum hic eſt. Agmen ducunt libri a Queſnello demum, vt ſupra vidimus, Leoni vindicati, videlicet, *de Vocatione omnium Gentium* l. II. *Auctoritates de Gratia et libero Voluntatis arbitrio*, *Libellus ad Demetriadem Virginem.* Hos excipiunt *Sermones* ſub vna numerorum ſerie ordinati, nec tamen omiſſa prius vſitata numerandi ratione. Fatetur autem, nullum loco ſuo motum eſſe, praeter *tres*, ſcilicet *quartum in Anniuerſario Aſſumtionis ſuae*, *ſextum de Collectis et Eleemoſynis*, et *nonum de ieiunio decimi menſis*, qui olim ex Cod. MS. Nic. Fabri ad Calcem ceterorum erant adiecti, a Queſnello vero iuſtis locis *p.* 110. 121. et 140. ſunt adſcripti. Vnicum Sermonem XCVI. in *Cathedra S. Petri*, inquit, ex Regio Cod. deſcriptum ceteris accenſuimus et accenſuiſſe poenitet: quoniam, etſi tunc temporis ratio id non vna ſuadebat, modo tamen ſtylo et in propria iterum et in aliena trutina ſuſpenſo, prius examen caſtigamus, illumque Leoni abiudicamus. Enimvero hoc quoque iudicium in ſequiore editione reformauit et in prima ſua ſententia ſe accquieſcere faſſus eſt. Huic Sermonum XCVI. ſeriei finem imponunt *praefationes* ex Pontificali Romano ob affinitatem dictionis cum ceteris Leoninis huc repoſitae et appendicula Sermonum, qui, vt ipſi viſum fuit, falſo Leonis nomen in Codd. MSS. gererent, nempe 1) *in natali S. Vincentii Martyris* 2) *de Natiuitate Domin.* 3) *In aſcenſione Domini:* 4) *in Natiuitate SS. Apoſtolorum Petri et Pauli.* 5) Tractatus aduerſus *errores Eutychetis;* atque haec appendicula minori quam reliqua charactere eſt expreſſa. Alteram quaſi Tomi primi partem conficiunt *Epiſtolae* CXLI. in quibus, quae a ſe praeſtita ſint, ipſe ad ſex ſequentia capita refert: 1) Reiecit ſpurias et ſubdititias; 2) A germanis mendorum et inter-

interpolationum maculas abstersit; 3) Ordinem mutauit et ad genuinum reuocauit; 4) auxit numerum plurium (XXXIII.) accessione; 5) Suam cuique, vt in Sermonibus quoque, synopsin praefixit; 6) Quotquot ab aliis ad Leonem datae sunt Epistolae, quae ipsius responsionibus intelligendis saepe sunt necessariae, locis suis inseruit, ita, vt minori charactere facile a Leoninis discernantur. Commode vero fecit, quod numerum ipsis non addiderit. Peccatum est in hoc ab omnibus fere insignioribus Patrum editoribus, maximeque Benedictinis, vt continuo cum scriptoris sui epistolarum numero exhiberent eas, quae ab aliis ad illum datae essent, quod saepe euoluenti ista volumina permolestum accidit: inprimis cum indicibus praefixis, in quibus diuersarum editionum ordines contenduntur, non occurri huic incommodo videas. Vnam ex ante editis epistolam, *ad Germaniarum et Galliarum episcopos de Chorepiscopis*, tanquam suppostitiam omnino reiecit: praetereaque septimam *ad Septimium* et decimam septimam ad *vniuersos Siciliae episcopos* ex reliquorum numero expungendos censuit, locum tamen eis seruauit, ne doctorum iudicio praeiudicare videretur. Adiecta sunt fragmenta quaedam epistolarum et *epistola Iuliani Episcopi Coënsis*, vnica, quae restat. Claudit denique hunc tomum *Vita S. Hilarii Arelatensis episcopi*, scriptore S. Honorato Episcopo Massiliensi illius discipulo, Hilarianae apologiae causa addita, cui *metrum Hilarii in Genesin*, et *Epistola ad Eucherium* Episcopum Lugdunensem subiiciuntur. In *praefatione*, quam *Iohannis Cassiani ad S. Leonem Rom. Eccl. tunc Archidiaconum epistola librorum suorum de incarnatione Christi contra Nestorium nuncupatoria* et testimonia quaedam de Leone praecedunt, de superioribus Leonis editionibus, et

de ſua opera atque ſubſidiis, quibus ſuffultus eam aggreſſus ſit, luculenter verba fecit. Praefationi ſubiunxit *indices:* 1) generalem contentorum vtriusque tomi, 2) epiſtolarum chronicum, 3) epiſtolarum anteriores editiones cum noua contendentem, 4) alphabeticum epiſtolarum. Rerum index in Leonis ſcripta ad calcem extat vberrimus.

Alter tomus inſcribitur: *Ad Sancti Leonis Magni opera Appendix ſeu Codex Canonum et Conſtitutorum Sedis Apoſtolicae. Diſſertationes, Lectiones Variae, Notae, Obſeruationes, Indices. Tomus II.* Singula eo ipſo ordine, quo in titulo recenſentur, ſe excipiunt, niſi quod lectiones variae, notae et obſeruationes permiſtae inuicem proponantur. Iam de *Codice Canonum* alio loco dicetur. Diſſertationes ſunt XVI., quorum V. poſteriores ad *Codicem Canonum* ſpectant, reliquae Leonem propius attingunt, quas enumerabimus. Diſputatur igitur in I. *De Vita et Rebus geſtis Leonis.* II. *De libris de Vocatione omnium gentium, qui Leoni vindicantur.* III. *De Auctoritatibus de Gratia Dei et libero voluntatis arbitrio eidem aſſerendis.* IV. *De libello ad Demetriadem, quod eiuſdem Leonis ſit, non Proſperi.* V. *Apologetica eſt pro Sancto Hilario Arelatenſi Epiſcopo.* VI. *De Ieiunio Sabbati in Eccleſia Romana tempore S. Leonis praecipit.* VII. *De Cauſa Eutychis Archimandritae CP. appellantis a ſententia Concilii CP. ſub Flauiano Epiſc. Cp. exponit.* In VIII. *de cauſa Flauiani Epiſcopi CP. appellantis a ſententia Pſeudoſynodi Epheſinae;* in IX. *de cauſa Domni Epiſcopi Antiocheni depoſiti in eadem Pſeudoſynodo, et de Maximi in eius locum ordinatione;* in X. *de cauſa Theodoriti Epiſcopi Cyri appellantis ab eiuſdem Pſeudoſynodi ſententia* agitur. XI. *Epiſtolam de Privilegiis Chorepiſcoporum ad Germaniarum et Galliarum*

liarum

liaram Epiſcopo Leonis nomine confictam eſſe contendit. Poſt Diſſertationes notasque, *addenda quaedam in vtroque Tomo* et *notitia aliquot Epiſtolarum S. Leonis et aliorum monimentorum, quae perierunt,* ſequuntur.

Deſcriptio totius operis eſt elegantiſſima. Chartae maximi moduli, denſae et pellucidae tamen, characteres nitidiſſimi. Lectorum commoditati vbique proſpectum eſt, inprimis in Epiſtolis, appoſita in ſumma paginae ora chronologia, et vbique notatis in margine grauioris momenti, quae quidem Pontificiis aeſtimari ſolent, ſententiis, quibus paſſim lectiones varias et loca biblica interſperſa invenies. Singularis exempli eſt dedicatio operis, qua ipſi Leoni Magno illud conſecratur, et raro ſane acumine cuncta Leonis praeconia, tum ex vita geſtiſque et ſcriptis eius, tum ex coaeuorum et omnis poſteritatis ipſiusque Queſnelli de eo iudiciis collecta, ad formam inſcriptionis lapidaris redacta ſunt. Quatuor paginarum ſpatia exaequat, additis in margine locis ſingulis, vnde quaeque ſint petita. Scilicet Queſnellus cum non poſſet non ſentire, quantam inuidiae nubem, quantoſque aduerſarios in ſe concitaturus eſſet libertate ſua iudicandi et inueteratos errores oppugnandi audacia, hac quaſi fidei formula contra laeſi numinis pontificii calumniam ſe tueri voluiſſe videtur.

Ex his autem, quae hactenus de huius editionis contentis atque inſtructione enarrauimus, facile quidem, etiam abſque monitore patet, quanto ſpatio ea omnes ſuperiores poſt ſe relinquat, immo quantopere omnes omnium patrum tam Graecorum, quam Latinorum, quae ad hunc vſque annum comparuerunt editiones, ingenii et doctinae copiis ſtudiique impenſa antecellat. Quapropter haud opus eſſe arbitramur

tramur ſpecioſa teſtium inductione, vt probetur, quam honorofice vtriuſque eccleſiae docti de eadem ſenſerint ac iudicarint. Nec ſane catholicis ſcriptoribus religioni eſſe debet, iuſtam ipſi, quamuis atro in Romana Curia carbone notatae, laudem tribuere, nouiſſimorum editorum exemplo, qui digna meritorum Queſuelli commendatione et aequi et perfecti arbitri perſonam ſuſtinuerunt, neque aliter, quam ex iuſta aduerſarii virium aeſtimatione et maiorum conſcientia victoriam ſperandam eſſe docuerunt. Quod itaque inſtar omnium eſſe poſſit, Balleriniorum de Queſnelliana iudicium hoc loco apponere haud poeniteat. „Quae, quantaque ſit ea Leonis editio, *inquiunt in praefatione generali p. XIII.* quam ſummo ſtudio curauit Paſchaſius Queſnellus, illi ſoli ignorare queunt, qui editionem eius ignorant. Si textum expendas, qui in aeſtimandis veterum editionibus primum et potiſſimum ſpectandus eſt, et in quo quaeritur, num ſit emendatus ac ineditis opuſculis auctus; plures ille ac praeſtantiſſimos codices nactus eſt, quorum praeſidio multa loca in anterioribus editionibus deprauata feliciter correxit et epiſtolas Pontificis, quae inter ipſius opera ſacrae hiſtoriae vtiliores ſunt, ex vno Grimanico ms. octo et viginti antea ineditis augere epiſtolis potuit. Praeterea alia quaedam adiecit inedita, inter quae maxime celebris eſt antiquiſſima illa Canonum et Epiſtolarum Romanorum Pontificum Collectio, quae Dionyſianae nihilum cedit, vetuſtiſſimique canonici Iuris ſtudioſis maximo adiumento eſt. Si vero ipſius editoris lucubrationes textui, vel rebus illuſtrandis inſertas conſideres (id enim alterum eſt, quod in editionibus quaeritur;) quaenam editio Patrum tot *vnius* *) editoris obſer-

*) Non legerunt itaque Ballerinii, aut ſi legerunt, tanquam

obseruationibus, admonitionibus, notis et dissertationibus locupletata inuenietur, quot illa Leonis quam Quesnellus typis impressit? Quae enim eiusdem Pontificis opera paruo volumine, formae, vti vocant, octauae, vel quartae, in antiquis editionibus comprehendebantur, ob Quesnelli additamenta duos implent non exiguos tomos in folio. Quem porro non moueant tantum studium in Leone edendo ab eo susceptum et nauiter impensum, *qui praestanti ingenio et multa eruditione ornatus, plurimum poterat*, quique priorem editionem nouis curis recognitam post viginti quinque annos recudit auctiorem, adeo vt limata et perfecta, quantum per eum fieri potuit, iudicari debeat?" Quae in eo reprehendi solent ad haec tria fere redeunt capita. Primo arguitur negligentiae in vsu codicum et quidem a summis viris et in antiquorum librorum studio peritissimis Baluzio et Coustantio; deinde accusant libertatem eius, qua interdum textum nullo allegato codice emendat. Omnium vero grauissima reprehensio haec est,

tanquam fabulam contemserunt, quae *Richardus Simonius* in *Critica Bibliothecae Dupinianae* v. *Leo T.* I. *p.* 190. *sq.* de Quesnello eiusque hac opera serio, vt videtur, vultu refert, nimirum, non Quesnellum solum, sed plures, et in quos illud: *sumus legio* quadret, huius editionis fuisse auctores. Quesnellum solummodo per multos annos ea, quae a pluribus intra Parisios viris doctis accepisset, collegisse, et quia latine scribere nesciret, vernaculo sermone composuisse, deinde docto alicui Hiberno, qui olim fuerat Oratorii eius socius, tunc vero Rhetoricam in Collegio Bellouacensi docebat, in latinum dedisse transfundenda. Vitam Leonis autem traduxisse *P. Gerardum Dubois*, eidem sodalitio tunc adscriptum, eundem que inuito Quesnello duriora nonnulla eius in Romanam sedem enunciata inter traducendum mutauisse.

eſt, quod minime veritus ſit falſarum doctrinarum patronum ſe in iſtis ſuis lucubrationibus fateri et non tam Leonem, quam Romanae ſedis praerogatiuas, nunc palam nunc latenter impetere. Quod poſtremum tanto in ipſo fuit inuidioſius, qui non occultas iamiam odii ſui in Societatis Ieſu aſſeclas ſignificationes dederat, animumque vix a partium ſtudio liberum gerere videbatur. Ac profecto noſtrae etiam eccleſiae homines, qui acerrimum quemque Romani Pontificis iurium impugnatorem prono fere ſemper ſtudio amplexi ſunt, infitiari non debuiſſent, Queſnellum animo interdum indulſiſſe, et modo contendendi impetu abreptum, modo ſtudioſe nimis vulgatis opinionibus contraria ſectantem talia ſcripſiſſe, quae plus ſpeciei, quam ſoliditatis habent. Quod priora attinet, dubium quidem non eſt, quin iuſte a ſummis viris Baluzio et Couſtantio ſit reprehenſus, et vel illa, quam modo notauimus, argumentandi eius ratio aeſtuans magis quam ſobria, non diligentiſſimum vbique criticum arguit. Sed caueamus, ne, quod culpa eius acciderit, in fraudis et maleuolentiae ſtatim ſuſpicionem trahamus. Etenim in cognoſcendis atque diſcernendis tot editionibus impreſſis, examinandiſque et conferendis codicibus mss. in tam arduo de genuinis atque ſuppoſititiis ſcriptis iudicandi, tam implicato circa annorum rationes conſtituendas negotio, tam multifario rerum, quas attendere debebat minutarum nexu, quis errare potuiſſe mirabitur et quis delaſſato aut nimis ſubinde perſpicaci veniam denegabit? Illud denique non celabimus, diſſertationes Queſnelli eſſe fere prolixiores et per ſingula facta circumductas, ſaepe etiam in cauſſis Leonem remotius attingentibus diſtineri.

1677.

Luteciae Parisiorum apud Franc. Muguet. 4. Leonis Papae Epistolae quaedam et aliorum ad eundem antehac fere omnes ineditae, *e codice ms. Regio* depromtae a *Ioh. Bapt. Cotelerio;* in *Monumentis Ecclesiae Graecae T.* I. *pagg.* 50--65.

Insunt: 1) *Epistola Flauiani CP. ad Leonem Rom.* ex mss. Reg. 1026. 2614. 2) *Leonis Papae et Romanae Synodi Epistola ad Pulcheriam Augustam*, ex ms. Reg. 1026. 3) *Leonis Synodica ad CPtanos*, ex eodem codice. 4) *Hilarionis seu Hilari Diaconi Epistola ad Pulcheriam*, ex eodem ms. 5) *Gallae Placidiae Epistola ad Aeliam Pulcheriam*, ex eodem ms. 6) *Leonis Rom. Epistola ad Archimandritas CPtanos*, ex eodem codice. 7) *Fragmentum Epistolae Anatolii CP. ad Leonem Pontif. Romanum*, ex ms. Reg. 940.

Lugduni apud Anissonios. f. Leonis M. Sermones de praecipuis solemnitatibus Domini et Sanctorum; Eiusdem epistolae decretales et familiares ad diuersos; Item tractatus aduersus errores Eutychetis et aliorum haereticorum; in *Bibl. PP. Max. Tom. VII.*

1687.

Parisiis et typogr. Regia. fol. Decreta Leonis Papae XLIX. in Collectione Dionysii Exigui recusa in *vet. Codice Canon. Ecclesiae Rom. Francisci Pithoei* nouae editionis *pagg.* 228—49.

1700.

Lugduni apud Ioannem Certe bibliop. in vici Mercatorio sub signo Trinitatis. fol. Tomi II. S. Leonis

Leonis M. Papae I. opera omnia, nunc primum Epiſtolis XXX., tribuſque de Gratia Chriſti opuſculis auctiora etc.

Iteratio Queſnellianae recenſionis. Mutauit in leuioribus quibuſdam auctor ſententiam ſuam, ſed non in iis, quae impio furore contra ſedem apoſtolicam debacchatus eſſe criminabatur. A pagina 195—202. Tomi primi inſertum eſt: Opuſculum de *Vocis Correctione* in *Sermone VII. Sancti Leonis Magni de Natiuitate Domini* Γραμματιϛ Δωρηματιων (ſic) *ſiue Litterulae Munuſculum*, *quod Reverentiſſimo patri Eraſmo Gattola a Caieta, incliti Monaſterii Caſinenſis Monacho, ac Decano et Vic. Gen. nec non a Bibliotheca, dono dat et offert* Ioannes Clampinus *Romanus Magiſter Breuium Gratiae ac in vtraque Signatura Referendarius Romae M. DC. XCIII. ex typogr. Io Iac. Komarek Boemi apud S. Angelum Cuſtodem:* in quo auctor vocem *Arae* in laudato Sermone corruptam eſſe contendit et ex Codicibus MSS. legendum demonſtrat *Areae* ad ſignificanda ſpatia, quibus ſcalarum, per quas aſcenſus in Baſilicam D. Petri detur, ordines diſtinguantur. Emendatio ſane certiſſima; quapropter a Queſnello abſque vlla haeſitatione in textum pag. 81. addito auctoris elogio, eſt recepta. Ex hac epiſtola porro hauſimus notitiam quarundam ſermonum Leonis editionum, quas aliunde mihi innoteſcere haud memini. Sed lectores non celare debeo, id quod ſingulis in locis etiam, vbi eas proponimus, monui, fidem viri in hoc non ſatis mihi eſſe exploratam. Quod reliquas huius repetitionis dotes attinet, indices paulo copioſiores nacta eſt, inque his nouum *librorum, eorumque Capitum, Sermonum, Epiſtolarum, earumque Synopſεων, et aliorum omnium Tomi primi titulorum*, quo prior editio aegre caret. Enimvero

vero diſplicet, eoſdem, qui tamen ex ſuperiore maximam partem ſunt repetiti, in vtriuſque tomi titulo magna cum pompa oſtentari. Denique deſcriptio operis facta eſt luculento charactere, binis per paginam columnis, in charta neutiquam contemnenda.

SAEC. XVIII.

1739.

Romae typis S. *Michaelis ad Ripam* ſumpt. *Hieron. Mainardi, f.* S. Leonis Epiſtolae Decretales; in *Collectione Ampliſſima Bullarum Pontif. Rom. ed. Carolo Cocquelines*, *Tomo* I. a *pag.* 25—47.

Numerus contentorum eſt XIX. Sunt vero iuxta Queſnelli ordinem hae: I. II. III. V. VIII. XII. XV. XVI. XVII. XIV. XCVII. XXIX. XLVII. L. CXXXV. LXXVII. LXXXVII. CXXIX. CXXXVI. Ab initio ſtatim editor ſubiecta ad primam epiſtolam notula monet, ſe omnes ex *Antonii Card. Carafae Epiſtolis Decret. Summor. Pontif. Tomo* I. depromſiſſe, additque ſtudio huius Cardinalis, qui ſcilicet Codicibus Vaticanis adiutus fuit, admodum diſſimiles eſſe redditas iis, quas Canoniſtae et Operum S. Leonis Collectores ediderint.

1741.

Venetiis apud Auguſtinum Sauioli. f. Sancti Leonis Magni Pontificis Opera omnia ad MSS. Codicum fidem emendata. Accedunt opera *Maximi Taurinenſis.*

Parum cognita editio, et cuius vix vnum exemplar trans Alpes migrauit. Merito quidem ſuo, ſi noſtrates mature bibliopolae nequitias olfecerint, qui Codices in titulo venditauit ad emtores frequenter alliciendos; reuera opera Leonis, quae in Queſnello exhi-

exhibita ſunt, additis eiuſdem ſuper tribus Leoni primum ab eo vindicatis opuſculis diſſertationibus, recudit, et, ſi *Cacciario* fides ſit, quae nobis non videtur ei deneganda, innumeris operarum vitiis foedauit. Nec vero palam eum ferre putes Queſnelli diligentiam. Immo ipſe contemnens lectorum iudicium Queſnelli perſonam induit, et quae ille ſcripſerat *a ſe demum Leoni vindicata*, quaſi ſua (bibliopolae ſcilicet) opera *nunc primum vindicata et ad manuſcriptos codices denuo emendata* profert. Hac ipſa denique impudentia ſua legentibus iocum dedit, dum elogio Leonis a Queſnello condito et hic pariter eadem pompa recuſo in locum nominis Queſnelli ſubſtituit: *Deuotiſſimus* et *obſequentiſſimus Cliens Auguſtinus Sauioli.* Ceterum meminerint lectores, ab eodem bibliopola *Petri Chryſologi* opera iuxta editionem priſcam eſſe recuſa, quod *Fulgentio* pariter accidiſſe in ſequentibus diſcent.

1748.

Venetiis apud *Andream Poletti. fol. Tomis II.* S. Leonis opera, — Accedunt Codex Canonum Eccleſiae Romanae — et *Sermones* et *homiliae S. Maximi Epiſcopi Taurenenſis* ad MSS. Codices denuo caſtigati et aucti.

Curator huius editionis fuit *Andreas Polettus*, Venetus item Typographus. Ex eo primum diſcimus, priorem Auguſtini Sauioli editionem, quamuis miſere conſarcinatam, tam frequenti tamen emtorum concurſu eſſe diſtractam, vt exemplaria iam deſiderarentur. Quocirca cum ex re ſua exiſtimaret, denuo Leonis opera prelo committere, ipſe tamen nefas eſſe reputaſſet, Sauioli exemplar temere exſcribere, doctorum virorum conſiliis ductum ſe aſſeverat, vt aliud melioris notae et acceſſionibus auctum exem-

exemplar repraesentari curaret, id quod non aliud, quam ipsius Quesnelli editio Parisiensis fuit, demtis tamen aliquibus et additis inuicem, quae in titulo significantur. Illud tamen scias, non Quesnellum, sed tantum Parisiensem editionem eum appellasse, iustone metu, an vt homines parce doctos sed tanto religiosores simulatione hac falleret, non disceptauerim. *Tomus primus*, pariter ac Quesnellianae editiones, continet Sermones in varia capita distinctos, praefixa singulis Synopsi, qua a Parisino editore primum instructi sunt; epistolas deinde totidem, eodemque ordine ac distributione, fontibus vnde nouae illae ductae essent Quesnelli verbis indicatis. Nec tria illa opuscula, quae in Parisina editione Leoni primum tributa sunt, repudiauit, in hoc solum ab ea recedens, quod non in fronte reliquorum, sed ad calcem potius addiderit, subiectis statim tribus, quae ad eadem spectant, dissertationibus. Contra quae ad primum tomum accesserant in Parisina, *Vita Hilarii auctore Honorato*, et reliqua, hic in tomo altero post *Codicem Canonum* exhibentur, iisque denique ad voluminis complementum, quoniam reliquae Quesnelli dissertationes omissae sunt, *Maximi Sermones* succedunt.

Iam si quaeratur, quale nomen pretiumque operae huic Poletti statuendum sit, vt lubet *expurgatam* seu *mutilatam Quesnelli editionem* recte appellaueris. Nam non ea solum, quae modo indicauimus, de Parisina demta sunt, sed multa etiam ex animaduersionibus et admonitionibus ipsius frustra hic expectes. Atque hoc praecipuum est, quod in laudibus illius ponit *Petrus Thomas Cacciari*, sequentis auctor, cui huius aeque ac praecedentis Venetae notitiam vnice debemus. Is vniuerse quidem reprehensione summa et dixerim paene detestatione dignum

 cen-

censens, quod e Quesnello aliquid in suam deriuare instituerit Polettus, tum eo magis ei succensendum arbitratur, quod famae, quae de suo (Cacciarii) molimine nouae editionis spargi coepisset, nullam rationem habuerit: atque ea solum in meritis eius ponit, quibus a Parisina editione recessit. „Inprimis illud minime possumus dissimulare, inquit, Typographum Polettum aliquam ex eo laudem sibi comparasse, quod non praecedentem Sauioli editionem exscripserit, quam innumeris typographiae mendis scatere ipsi, et quotquot eam lustrarunt, iure meritoque conquesti sunt. Alia porro laus, quam Polettus comparauit sibi, ea est, quod scilicet in suam Venetam editionem quam plurimas Quesnellianas animaduersiones minime intulerit, et admonitiones, quae vt plurimum, aut Leoninis sensis, aut ecclesiae ritibus, aut ecclesiasticae hierarchiae ordinibus, vel demum etiam Catholicae fidei regulis repugnant, resecarit: cuius quidem generis obseruationes et monita, quae in vtraque Gallica Quesnelli editione legenda occurrunt, prorsus in illa desiderantur, quam Polettus vulgauit: qui in suis nouis typis et Quesnellianas duntaxat synopses et Leonis textum attendens, prout ille in Galliis lucem adspexit, tantam sibi blanditus prae se ferre puritatem, vt castigatior atque limatior prodire minime possit.“ Ob vtrumque porro acrius in ipsum calamum diffusa Quesnelli confutatione stringit Cacciarius. Sed quod ex proprio magis instituto hoc facit, de eo post videbimus. Illud vero eius de Poletto iudicium incautius nobis visum est, quo reprehendit, quod tres laudatas Quesnelli dissertationes suscipere non grauatus fuerit, *nulla interim mentione facta Scriptorum illorum, qui totis neruis Quesnello sese opposuerunt ad praeiudicatas eiusdem opiniones refellendas*, et porro *quod*

Codicis

Codicis Canonum auctoritatem ab aliis ſcriptoribus eleuatam magni fieri dixerit a Petro Couſtantio in praefatione ad epiſtolas Pontificum Romanorum, ſeque lectorum votis conſuluiſſe profeſſus ſit, vt opus illud qualecunque alibi quaerere non cogerentur. Egregie ſcilicet rei ſuae conſuluiſſet bibliopola, ſi litium iſtorum commemoratione ſcrupulum hominibus ſuperſtitioſis inieciſſet. — Grauior haud dubie reprehenſio ea eſt, quod plurimis typorum erratis opera Poletti laboret et manifeſta nimiae feſtinationis veſtigia oſtendat, cuius exemplum prodit admodum turpe, nempe *Tractatum S. Leonis aduerſus errores Eutychetis aliorumque Haereticorum* bis iiſdem verbis et eadem epigraphe ſemel pagina 102. iterumque pagina 309. excuſum.

1751.

Bononiae apud Hieron. Corciolani et H. H. Colli. 4. Sermo S. Leonis de Quadrageſima, incipiens *Dilectiſſimi nobis, fides noſtra nos admonet,* cum annotationibus *Io. Chryſ. Trombelli* cum aliis tribus *de Reſurrectione Domini*, in *Feſtiuitate S. Pauli*, falſo eidem adſcriptis, et vno *de Abrahae filio* incerti auctoris, forte Leonis eiuſdem, ex codice Bononienſi; in *Opuſculis Vet. PP. Lat. ſ. Anecdotis a Canonicis Reg. S. Saluatoris Bononiae euulgatis Tomo* II. *P.* I. *pagg.* 233—53. Nullus omnino, nec prior ille *de Quadrageſima*, vt Trombellus inſcripſit, Leonis eſt, docentibus Balleriniis in diſſ. *de Sermonibus Leoni M. ſuppoſitis.*

Romae ex typographia Antonii Fulgonii apud S. Euſtachium. fol. Exercitationes in vniuerſa S. Leonis Magni opera pertinentes ad Hiſtorias Haereſium

Manichaeorum, Priſcillianiſtarum, Pelagianorum atque Eutychianorum, quas ſummo ſtudio ac labore SS. Pontifex euertit atque damnauit, et dicatae ſanctiſſimo Patri Benedicto XIV. Pontifici Maximo a *Fratre* PETRO THOMA CACCIARI, *Carmelita, in Collegio Vrbano propagandae fidei ſacrae Theologiae Polemicae Lectore, et Romani Cleri Examinatore Apoſtolico.*

Leonis operum editionem Anti - Queſnellianam iam pridem non intra animum ſolum voluerat *Cacciarius*, ſed expectari etiam ex aliquo tempore iuſſerat. Attamen cum diutius protrahi illa videretur, quod ipſe iuſtis cauſis, muneris ſcilicet auocationi, et ipſius negotii grauitati tribuit, et iam cauillationibus ab iis, quibus vel impar huic ſpartae aeſtimaretur, vel totum conſilium diſpliceret, peti coeptus eſſet: hiſce tandem editis diſſertationibus et inuidos rumores diſpellere et viam apud aequiores ſibi praemunire ſtuduit. Hoc ergo prae ceteris ratio poſtulat, vt quo in Queſnellum affectus ſit animo oſtendamus. Tria autem potiſſimum ab eo commiſſa grauiter conqueſtus eſt. Primum, quod plura a genuino textu abhorrentia intulerit; deinde, quod multa admiſcuerit Eccleſiaſtico agendi ordini ac rationi minus conſona et, quod grauius, a Catholica regula plane aliena: adeo, vt non tam medelam Pontificiis ſcriptis adhibuiſſe, ſed ea grauiter vulneraſſe videatur; tandem quod non ſolum omnia monumenta non collegerit, ſed alia de induſtria praetermiſerit, alia vero, vtpote aduerſa ſcopo, quem forte ſibi propoſuerat, tanquam omnino ſuppoſititia, vel certe, vt ſuppoſitionibus referta reiecerit, vel mutilauerit. Ita ſummatim ſeſe habent Cacciarii in Queſnello repreheníſa, diſtinctius autem ſic perſequitur. *Queſnellus*, inquit, *acerrimo pollens ingenio, valde facilis ad contentio-*

tentiones, et iurgia excitanda; omnino promptus ad aequiuocationes et fallacias construendas, alium sibi scopum proposuit, praeter illum, quem Catholici cuncti, et praecipue suae gentis homines habuerunt, in adornandis castigandisque veterum PP. voluminibus. Ipse namque, quandoque clariora Sancti Pontificis loca obscuris, aequiuocis, falsisque adnotationibus foedauit: alia ad prorsus violentas interpretationes detorsit; veritatem fallaciis occuluit, oppressit, atque perpetuo praetextu antiquitatis inquirendae et illustrandae ea systemata sensim et vbique stabilire sategit, quae haereticorum partibus fauent, et sacrae Ecclesiasticae Hierarchiae regimen deiiciunt; pene quandoque etiam abolita, aut saltem imminuta Romanorum Pontificum vera et legitima iurisdictione super omnes alias Ecclesias, etiam Orientis. Alium interim tamen se esse simulauit. Quandoquidem in suis scribendis operibus, et in Leoninis adornandis scriptis, multo artificioso conatu vsus est, reuerentiam, pietatem, cultumque erga Romanos Pontifices, et Apostolicam Sedem affectando, vt incautos deciperet, et occulti hostis quam saepissime partes agendo, post splendidum verborum apparatum, illas veneno adspersas propositiones eructat, quae erronea, et in omnibus commentitia eius systemata falso aliquo veritatis colore induere posse arbitrantur *).

*) In praefatione ipsis operibus praemissa eandem querelam sic effert. *Tantum abest, vt Quesnellus Ecclesiasticae et Literariae Reipublicae haec beneficia contulerit,* (vt scilicet Leonis scriptis primigeniam integritatem et nitorem, quemadmodum professus est, redonaret) *vt ipsum potius textum compluribus in locis grauius vulnerauerit, in aliis ad violentas omnino interpretationes distorserit, et in nonnullis denique eundem minus Catholice explicauerit; ita vt eius*

In hac ergo rerum conditione cum ingens laborum onus humeris ſuis impoſitum exiſtimaret, cum textu a falſis et corruptis lectionibus purgando et ad priſtinam integritatem reſtituendo, id, quod Synopſes etiam a Queſnello ſtudioſe temeratas poſtulare affirmat: tum augendo aliqua genuinorum operum acceſſione eaque, quae non niſi praua et ſubdola mente ab eo Leoninis inſerta eſſent (intelligit libros *de Vocatione gentium*, *Auctoritates ſedis Apoſtolicae de Gratia*, *et Epiſtolam ad Demetriadem*, item *Codicem Canonum Eccleſiae Romanae)* eliminando; neque tamen plene ſe conſecuturum ſperaret quod cupiebat, nempe vt omnes Queſnelli venenatos aculeos retunderet, quorum plurimos et grauiſſimos in eius diſſertatione *de vita et rebus geſtis Leonis M.* supereſſe ſibi perſuaſerat: huc praeſertim ſelectiſſimas doctrinae ſuae copias conuertere et ingenii neruis intentiſſimis contra ipſum in hoc exercitatiorum campo deproeliari decreuit. Sed audi ipſum: *Inter illas diſſertationes fucato colore Eccleſiaſticae traditionis et Leoninae doctrinae illuſtrandae, a Paſchaſio Queſnello conſcriptas, principem locum habet illa:* De vita et rebus geſtis S. Leonis Magni. *Multis fraudibus enim magis, atque commentis totam hanc diſſertationem, et caeteras ſubſequentes eſſe refertas, vix intelligere potuiſſem, ſi in illis percurrendis ſemper ad ipſum Leoninum textum non prouocaſſem, vt rerum veritatem inſpicerem. At cum tanto artificio ipſe vti ſoleat, vt ſenſim lectores etiam probos et optimos in prauas ſuas opiniones pertrahere poſſit, hosque multis praeiudiciis imbuere, plurimum mihi laborandum fuiſſe praeſens hoc opus indicabit. Vix enim enarrare poſ-*

eius ſtudia et labores nonniſi in S. Leonis *iniuriam, Eccleſiae Catholicae perniciem et in Acatholicorum praeſidium atque fauorem redundauerint.*

possum, studium adhibitum in exaggeranda sua erga S. Leonem et Apostolicam Sedem deuotione animique pietate, quam testari se simulat ornata quadam oratione vel in huius laudes excurrendo, vel Leonina gesta atque statuta cum aliorum Episcoporum doctrina, pietate, religione Clarissimorum operibus simul comparando, vel in medium interim adducendo quarundam particularium Synodorum regulas, quae ante Leonis aeuum alicubi obtinuerunt, quibus subesse et insistere Summum Pontificem debuisse asseuerat. Quid enim? Aliquando talem, tantumque eruditionis apparatum ad suos lectores delectandos construxit, sensim susque deque antiquas Ecclesiae res vertit, perturbauit, miscuit, vt ne vix quidem appareant illicia, quibus vsus est ad praua sua systemata insinuanda atque firmanda; sibi forte blandiendo, in sacris et Ecclesiasticis rebus pertractandis hominum ingenia, et dicendi arte et philosophicis coniecturis potius, quam rerum veritate et rationum pondere persuaderi posse. Qualis autem quantaque diligentia, et animi attentio, ne deciperer, adhibenda mihi fuerit in percurrenda hac, aliisque Quesnelli dissertationibus, nemo facile poterit intelligere, nisi ii forte, qui in conscribendis eruditissimis Commentariis, ad Ecclesiasticas res pertinentibus, me praecesserunt. Quemadmodum nouissime factum fuisse a Cl. Viro Ioanne Antonio Bianchi ii norunt, qui eiusdem sex volumina de Ecclesiae potestate aestimarunt. Is enim in familiaribus colloquiis inter nos habitis, non semel testatus est, alium nunquam scriptorem legisse, qui tot simulationibus, et artificiis vteretur praeter Quesnellium. Quippe qui cum aliquando se facile perstringi et iugulari posse persensit, statim quasi anguis elabitur, et ex vna ad aliam, vel plures quaestiones progrediens, vera incertis et aequivocis admiscuit; et rursus falsa, et

 erro-

erronea, dubiis et probabilibus interſerit et implicat, vt ad ſibi praefixum ſcopum perueniat. Non igitur ad eliminanda ſolum e Leonis operibus tot commenta, fallacias atque nugas, et ad aſſerenda Sedi Apoſtolicae ſua legitima iura ſufficere poterat illorum textum nudum et ſincerum vndequaque ab omnibus mendis, aequivocis et falſis interpretationibus expurgatum exhibere, verum etiam opus erat, ordinata methodo quaſdam exercitationes conſcribere, quibus haud exiguum lumen Leonis geſtis, Apoſtolicae Sedis iuribus et Eccleſiaſticae regiminis formae, et ordini aſſerri poſſemus.

Scilicet enarrandam ſibi ſumſit earum haereſium, vel praecipuarum certe hiſtoriam, *quae tempore, quo S. Leo ad ſummum Pontificatum fuit aſſumptus, ad vitae ipſius exitum vſque Catholicae Religioni vim intulerunt, et Occidentem atque Orientem infeſtarunt. Propterea*, inquit, *vt ſuorum munerum partes impleret, et Chriſtianam fidem cuſtodiret, omne ſtudium ac laborem eum impendere oportuit ad ſedandas ſaeuiſſimas tempeſtates, quae diabolico furore debacchante fidei exitium promouebant, Chriſti imperium et Romanam Eccleſiam vexabant, de quibus omnibus eas victorias ipſe ſummus Pontifex reportauit, quas Divo Petro, huiuſque ſucceſſoribus Chriſtus Dominus in Scripturis promiſerat.* Igitur duobus libris *de Manichaeorum*, vno de *Priſcillianiſtarum*, libro vno *de Pelagiana*, libris itidem duobus *de Eutychiana* haereſi et hiſtoria, copioſum ſermonem inſtituit. Ac Manichaeiſmi hiſtoriam ab ouo inde pertexere coepit, fortaſſe non ex primo conſilio. Etenim iam abſolutum ſibi fuiſſe hoc penſum ſcribit, cum ab amico monitus, Belſobrii libellum in manus ſumeret telamque iam pertextam denuo ſibi retractandam eſſe intelligeret. Hinc Belſobrium magis

quam

quam Queſnellum in his libris debellat. Contra in Pelagiana hiſtoria ea ſolum, quae Leonem attingerent, ſpectauit, omninoque in ſingulis quae Leonis partes vel ſcriptis vel factis fuerint, inſigni in loco ponit. Iam cum ſatis ingenium conſiliumque viri hiſce ſpeciminibus declarata eſſe reor, ad ipſam operum Leonis editionem progrediamur.

1753—55.

Romae apud Ioſephum Collini. fol. Tomis II. S. Leonis Magni Papae primi opera omnia ad manuſcriptos Codices emendata, nouis monumentis aucta, notis et obſeruationibus adornata ſtudio *F.* PETRI THOMAE CACCIARI *Carmelitae.*

Nimirum tria illa, quae in editore requirunt Ballerinii iuxta verba eorum ſupra producta, vt editionem praeſtet emaculatam, nouis ſcriptis auctam et illuſtratam, Cacciarius quoque in hiſce voluminibus effeciſſe ſibi viſus ac pollicitus eſt. Quippe emaculatam et locupletatam dedit ex codicibus maxime Vaticanis, quapropter *Romanam* appellari cupit, illuſtratam autem praeterquam Exercitationibus praeuiis, in notis iamiam textui ſubiectis, quae cum fere omnes contra Queſnelli opiniones atque aſſerta diriguntur, idcirco *Antiqueſnelianam* non immerito ſuam editionem audire praedicat. Reſciſſis igitur libris, quos nouo exemplo Leoni vindicatum iuerat Queſnellus, reſciſſo quoque Codice Canonum et Conſtitutionum Sedis Apoſtolicae, *primo Tomo* Sermones, cum nonnullis aliis monumentis de re liturgica ex Miſſali et Ordine Romano et Codice Sacramentario deſumtis, *altero* Epiſtolas ſolas complexus eſt. Ac in Sermonibus quidem non vna profecto ratione Queſnellum deſeruit, reſtituendo non ſolum ſuperiorum editorum ordine, quem a veteribus quoque Colle-

Collectoribus in manu exaratis archetypis seruatum obseruarat, et Synopses, qnas illi concinnauerant, sed textu passim ad mss. fidem immotato, et, vt sibi quidem persuasit, emendato. Et quod varias lectiones attinet in editis et mss. libris deprehensas, nusquam vulgatas ab aliis editoribus subduxisse et nouas intulisse se affirmat, nisi tum, cum ipsorum Codicum summa consensio et Leoninae orationis ratio id postulare videretur, vel quando manifesto antiquorum errore perspecto duorum saltem Codicum subsidio easdem castigari posse et debere existimaret. In qua re, *inquit*, praesertim etiam ad consuetas et satis familiares sancti Pontificis loquendi formulas alibi expressas attendentes, quaedam corrupta loca ex alicubi repetitis suppleuimus, admonitis tamen nostris lectoribus de causis, quae Leonis obscura et difficiliora quaedam sensa aliis magis perspicuis et certis nos docebant oportere interpretari. Quae quidem omnia non magis veritatis causa, quam vt artibus aduersarii sui Quesnelli, quam saepissime vel Leonem accusantis, aut in praesidium suorum assertorum traducentis, occurreret, fieri debuisse significat. Huius etiam causa se coactum fuisse scribit, textum codicum mss. subsidio ita restitutum, notis, obseruationibus et praemonitionibus adornare, ne forte totum illud, quantum esset, quod ex illa castigatione prouenire posset vtilitatis, aut penitus interiret, aut saltem occultaretur, adeoque nonnullorum opinio de Quesnellianae editionis prae ceteris omnibus praestantia maneret, aut etiam notae eius et obseruationes tantum pondus habere viderentur, quasi a nemine de errore notari aut de falsitate possent conuinci. „Necesse ergo fuit, *inquit*, hisce Quesnellianis notis et obseruationibus, nouas, veriores atque magis sinceriores oponere; easque non ad calcem huius nostri volumi-

voluminis reseruare, vt quandoque viri, alias doctissimi fecerunt, sed easdem conuenientibus sibique aptis locis distribuere, vt lector nullum prorsus laborem in euoluendis libri paginis subiret, ad ea intelligenda, quae hac Romana editione contra Quesnellianam conscripsimus. Quia vero tandem (vt diximus) in suarum falsarum propositionum praesidium, Leoninum textum, perperam et violenter interpretatum, adducere consueuit, allaborauimus, vt in his typis maiusculis characteribus ea loca excuderentur, quae magis apta sunt ad arguendam eiusdem nostri aduersarii falsitatem et ad euertenda tot asserta minus Catholica, aut maxime impudenter ab eodem pronunciata." Iam quod vltimam huius editionis dotem, augmenta in hoc tomo facta attinet, plures in tot diuersis, quot manu versabat, mss. codicibus sermones Leonis nomine inscriptos inuenit, quorum alii magis, alii minus sinceri videbantur, alii manifesto mentiri se hoc nomen ostendebant et ex sexcentis aliorum pannis consuti erant, in quibus omnibus rite et apte discernendis haud leuem operam et plusculum temporis perdidit, vnumque ex tot impedimentis fuisse conqueritur, cur opinato serius hanc editionem emittere potuerit. Addidit autem genuinis Leonis sermonibus, quinque nouos ex Vaticanis et Vallicellaneis Cod. haustos, et postremam partem sermonis de festo Cathedrae S. Petri, quem mutilum et imperfectum primus euulgauerat Quesnellus. Sunt autem I. *de Dominica Resurrectione*, idem, quem *Trombellus* dederat, cuius de sinceritate eius dubia prolixa praemonitione euertere noster studuit. II. *De Festo Ascensionis Dominicae*. III. IV. *in festum SS. Fratrum Macchabaeorum Romae Kalend. Augusti in Ecclesia S. Petri ad Vincula celebrari solitum.* Posteriores duo in vetustis codd. vel anony-

anonymos vel ſub Auguſtini nomine offendit, ſed ſuo aliorumque doctorum virorum poſt examen inſtitutum arbitrio Leoni adiudicauit; V. *de Natali Sancti Pauli Apoſtoli*, itidem a *Trombello* tanquam alius a Pontifice Leonis editus, nunc autem ad antiquiſſimum Cod. Vat. num. 3835. repraeſentatus et Leoni M. aſſertus. Dubios deinde ſpurioſque et ex diuerſis Leonis fragmentis conſarcinatos Appendicibus Queſnelli et PP. Maurinorum, qui Auguſtini ſermones ediderunt, more ſecreuit, ac in primam quidem eos ſolos, quos Queſnelli Appendicula continet, compegit, in altera vero, quam *nouam Appendicem* inſcripſit, nouem ſermones mutilos et imperfectos, dubios et apocryphos, qui in variis Mss. Leonis nomen gerebant, exhibuit, poſtremoque loco poſuit *Breuiarium contra haereticos et ſchiſmaticos* a *Sirmondo* et in *Bibl. PP.* pridem euulgatum, recens autem in Bibliotheca FF. Eremitarum S. Auguſtini Patauii in ms. Codice VII. ſaeculi ſub Leonis nomine inuentum. Hactenus de *primo* huius editionis *Tomo*. *Alter Tomus* Epiſtolas complectitur, in quo non minori Codicum mss. imprimis Vaticanorum adiutus fuit auxilio, tantamque in iis meſſem ſibi feciſſe viſus eſt, vt libere fateri auſus ſit, hanc editionem prorſus nouam eſſe ac ex mss. fide vnice eductam. Et cum Graecis iuxta quam Latinis codicibus mss. Bibliotheca Vaticana abundaret, noua quaedam monumenta Graeca offendere contigit, quorum alia quidem iam in Conciliorum Collectione edita medicam manum poſtulare videbantur, alia, graece nuſquam, latine tantum euulgata, in maiorem hiſtoriae eccleſiaſticae fidem, alia denique, nec graece, nec latine antehac cognita, tanquam editionis ſuae ornamenta adiicere conſtituit. In quo negotio, quoniam ipſe nec in Graecis ſcriptoribus ſatis verſatus, multo

multo minus compendioſas manu exaratorum librorum notas legere poſſet, vſus eſt opera docti cuiuſdam Graeci Raphaelis Vernazza, Chio oriundi, preſbyteri Romani, qui XLVII. epiſtolas graecas exſcripſit, eaſdemque ad alia exemplaria iterum relegit, aut cum editis vbi ſuppetebant diligenter contulit. Sed ſingula hic enumerare non refert; ſufficiet indicaſſe quatuor epiſtolas, plane nouas, quibus primus Queſnellianarum numerum CXLI. ad CXLV. amplificauit. Sunt illae I) *num.* XXII. *Leonis ad Theodoſium Imperatorem de Verbi Diuini Incarnatione* epiſtola ſeu fragmentum potius epiſtolae gr. latinum ex Cod. Vat. *num.* 720. *p.* 74. erutum. II) *num.* LXXXV. *Ad Iulianum Epiſcopum de Monachis Eutycheti adhaerentibus.* III. *num.* CXVII. *Ad eundem de eiuſdem contra Eutychianos induſtria.* IV. *num.* CXXVI. *Ad Anatolium Epiſcopum ſuper Attico Ep. CP.*; omnes ex Codice ms. Ratisbonenſi Monaſterii S. Emerani, de quo infra dicendi locus erit. Has igitur locis notatis inſeruit, in ceteris ſequitur Queſnelli ordinem aliorumque ad Leonem epiſtolis illius more nullos numeros adſcripſit. Synopſes quoque Queſnelli retinuit, ea licentia, vt vbi ſenſibus Leonis eaſdem non omnino reſpondere exiſtimaret, caſtigaret, ſuppleret, aut plane nouas concinnaret et ad calcem ſingularum fere Epiſtolarum diſcrimen inter Queſnelli verba ſuaque notaret. Notas denique, monita ac marginalia adiecit, quibus partim de variantibus et emendationibus rationem reddit, partim et frequentiſſime quidem in Queſnellum gladium ſtringit. Nam cum in eius annotationibus, quas magno lectorum incommodo ad calcem ab eo reiectas fuiſſe cenſet, nec veram ſemper, nec ſanam doctrinam continere obſeruaſſet, ſed quam ſaepiſſime fraudem, fallacias, malam fidem ſenſim in iiſdem haberi detexiſſet,

xiſſet, eas omnes (loquimur verbis eius) conuenientibus ſuis locis ad veritatis trutinam reuocauit, et grauiſſimis rationibus inſiſtens, eum aut hallucinatione defeciſſe, aut incautos lectores fallere quaeſiuiſſe demonſtrauit. In quo fungendo munere, *inquit*, non ſemper breuitati ſtuduimus, cum multa quandoque et varie inter ſe admodum diſparata obiicerentur, quae paucis verbis indicare, eripere atque refellere cuique prorſus impoſſibile credebatur.

Reſtat nunc, vt pauca de operis totius deſcriptione, ſpecie ac norma adiiciamus. Singulis itaque tomis poſt dedicationem (prior inſcriptus eſt *Cardinali Nerio Corſinio*, alter *Benedicto XV. P. S.*) ſubiicitur praefatio, in qua de editionis conſilio, editionibus ſuperioribus, imprimis Queſnelliana eiuſque methodo et malis artibus, ſuoque denique ſtudio et ſubſidiis verboſius fere diſputat, et vtramque indice mss. librorum, quibus vſus fuit, claudit. In ſecundo tomo, antequam ad haecce argumenta deuenit, prolixam de iis, maxime catholicae eccleſiae doctrinis, quas Queſnellus labefactare ſtuduerat, ſermocinationem orſus eſt, cui vix poſt quadraginta et amplius paginas finem imponit. Sequuntur deinde Sermonum Epiſtolarumue contentorum indices vna cum ſynopſibus, quae dupliciter adeo impreſſae ſunt, tandemque ipſe textus binis columnis impreſſus, cui notae in ima ora latis lineis exſcriptae ſubſunt. Ab initio cuiuſque ſermonis aut Epiſtolae ad marginem litteris minuſculis editiones et codices mss. ex quibus deſumtae et caſtigatae fuerint, ſicut in ceteris marginalibus argumenta et ſententiae potiores indicantur. Monita vel admonitiones modo praemittuntur, modo ad calcem ſubiecta, interdum media inter duo, adquae pertinent ſcripta, collocata ſunt. Tandem cuique volumini Index rerum et nominum memora-

morabilium ſatis copioſus additus eſt. Characteres vt plurimum rotundi ſunt, grandiuſculi, ſed apti invicem pro loco ſuo et luculenti, et raro typothetarum vitia occurrunt.

Iam ſi de editore eiuſque meritis ſententiam requiras, ſatius ipſi fuiſſet putauerim, ſi vires conſideratius ponderaſſet, antequam tale opus Leoninarum lucubrationum imprimiſqne epiſtolarum editionem poſt Queſnellum, nedum contra Queſnellum, aggrederetur. Enimuero ſine vlla haeſitatione tanto immerſit ſe Oceano, etſi ſentire debebat, ſibi multa eorum, quae in vnoquoque editore neceſſaria, nedum ornamento ſunt, deeſſe. Etenim praeter doctrinam aliquam in Theologia Polemica, non elegantem illam, ſed talem, quae fortaſſe muneri Examinatoris Apoſtolici Cleri Romani ſufficeret, omnis eius eruditio, praeſertim in hiſtoria et iure Eccleſiaſtico, non diuturna lectione et ſtudio adquiſita, ſed pro praeſente rei neceſſitate feſtinanter coacta fuit, adeo, vt, quae modo immenſo labore ab aliis addidicit, niſi a ſenſu eius atque intelligentia nimis disiuncta fuerint, tanquam ſua ſtatim atque intra animum enata proferre atque alios docere audeat; id, quod non ſolum ex Exercitationibus eius manifeſtum fit, ſed potiſſimum etiam in iis, quae de Queſnello ſentit, declaratur; quippe quem vix ſemel laudabilem aliquam in Leonis editione operam feciſſe agnoſcit *), doctum nunquam fatetur, ſed hominum ignauorum more aduerſarium, quem inconſulto laceſſendum ſibi ſumſit, non virtute ſua, ſed fraude et aſtutia metuendum clami-

*) *Praef. ad T. I. p. XXI.* vbi de ordine Epiſtolarum a Queſnello inſtituto, contra quem iuſtiſſimis de cauſis nihil moliri audebat, ait, non modicam auctorem exinde laudem retuliſſe.

clamitat. Certe ſi quidquam aliud tot lepidae de Queſnelli artibus, fallaciis, ſimulationibus falſis et aequiuocis interpretationibus exclamationes et querelae, in ſingulis paene paginis repetitae, demonſtrant, quanta viri ingenioſiſſimi eruditio Cacciario inopi negotia faceſſiuerit, praeſertim dum ipſe ſemper circumſpectans, ne anguis in herba lateat, lectoribus frequenter acclamat, ne ipſum timidum reputent, aut Queſnellum vinci non poſſe credant. Hinc fit, vt huic certamini plane impar, incertus etiam apertone campo aggredi debeat, an vbi occaſio data fuerit, hoſtem vellicare: neque conſerto argumentorum robore totum eius ſyſtema falſarum doctrinarum oppugnet, neque ſingulis ſemper aptiſſima quaeque opponat, ſed declamationibus fere vtatur, et non raro pro refutatione ſe illum non intelligere obiiciat. Ceterum hancce cenſuram vnusquiſque, cui editionem Cacciarii manu verſandi facta fuerit copia, quemque operae ſuae non poeniteat, veram atque iuſtam eſſe deprehendet. Sed iam antequam molitninis huius ſucceſſus hominis ingenium manifeſtaret, nemini magis quam ſibi ipſi imbecillitatem virium incognitam fuiſſe, ab ipſo iterum edocemur. Eo ſcilicet tendunt illae eius de inuidis et obtrectatoribus, quorum irriſiones et aduerſa in ſe ſtudia quotidie non ſine editionis impedimento expertus ſit, querimoniae, quarum iam ad Exercitationum eius commemorationem mentio iniecta eſt, quaſque in vtriuſque tomi praefatione ingeminat. Qui autem propius intuebantur, noſſe poterant, operam in alio quouis eccleſiaſtico ſcriptore bene ab eo collocatam in Leone perditum iri, vnde poterant non aut palam, aut occulto conſilium illud improbare, et cum nimium diu protraheretur, opinari, eum in medio opere defeciſſe.

1755—

1755—57.

Venetiis apud Simonem Occhi. f. III. *Tomis.* Sancti Leonis Magni Romani Pontificis Opera poſt *Paſchaſii Queſnelli* recenſionem ad complures et praeſtantiſſimos mss. Codices ab illo non conſultos exacta, emendata, et ineditis aucta: Praefationibus, Adnotationibus et Admonitionibus illuſtrata. Adduntur etiam quaecumque in Queſnelliana Editione inueniuntur, eaque ad criſin reuocantur: curantibus PETRO *et* HIERONYMO FRATRIBUS BALLERINIIS *Presbyteris Veronenſibus. Tomus primus* ſincera S. Pontificis Opera continens, id eſt Sermones et Epiſtolas cum ſuis Appendicibus.

Tomus Secundus continens Opera S. Leoni attributa, quae nec ad Sermones, nec ad Epiſtolas pertinent. Accedunt S. Hilarii Epiſcopi Arelatenſis Opuſcula, ad codd. exacta et aucta. Subiiciuntur Diſſertationes XI. Queſnelli in S. Pontificis Opera, eiuſque Notae in Epiſtolas, criticis obſeruationibus appoſitis.

Tomus Tertius ſeu Appendix ad Sancti Leonis Magni Opera, ſeu vetuſtiſſimus Codex Canonum Eccleſiaſticorum et Conſtitutorum Sanctae Sedis Apoſtolicae, a Queſnello eiuſdem Pontificis Operibus adiectus, nunc autem ad praeſtantiſſima mss. Exemplaria recognitus, et in meliorem multo formam reſtitutus: cui alia ſubiiciuntur rariſſima, et quinque Diſſertationes Queſnelli in eundem Canonum Codicem ad criticen reuocatae. Praemittitur Tractatus de antiquis tum editis, tum ineditis Collectionibus et Collectoribus Canonum ad Gratianum vſque.

Ita inſcribitur editio, quacum praeter Couſtantii praeclaram de epiſtolis Romanorum Pontificum operam vix alia in tota Eccleſiaſtica litteratura comparari poteſt, quaeque editoribus ſuis tertium merito

inter ſtudii huius coryphaeos, Baluzium et Couſtantium dico, locum aſſignat. Queſnellum ſane non ſolum ſubſidiorum i. e. mss. librorum copia ac praeſtantia, ſed multo magis etiam peritia eorum et vſu diligenti, tum vero eruditione prompta atque accurata ſuperant. Nimirum codices mss. non ſolum ex Vaticana plurimos et praeſtantiſſimos, ſed ex aliis etiam intra et extra Vrbem et in omni paene Italia Bibliothecis, quin in Germania etiam ex Vindobonenſi Caeſarea et Ratiſbonenſi S. Emerami admodum inſignes habuit. Ex his Sermonibus emendandis potiſſimum profuerunt exemplaria Romana, quorum nonnulla ad Baſilicas vrbis pertinuiſſe, certoque Romana eſſe cognouerunt, eorumque lectiones tanquam puriores ſaepius vulgatis, quae a Queſnello non emendatae erant, aut a Queſnello non apte ſatis vel perperam mutatis ſubſtituerunt. Quippe tercenta circiter loca vel certa emendatione reſtituiſſe, vel ad meliorem lectionem reuocaſſe ſe affirmant. Praeterea ex tot diuerſae originis codicibus ſimul collatis ordinem in nonnullis perturbatum eſſe detexerunt et correxerunt, duos ſermones, qui in vnum coaluerant, diuiſerunt, ſermonem Leoni perperam tributum, aliumque eidem a Queſnello ex ſuo codice affictum remouerunt, alium denique, quem ille Leoni detraxerat, reſtituerunt, pluraque id genus, de quibus paſſim in annotationibus monent, praeſtiterunt. Similiter in Epiſtolis nec paucas nec leues correctiones intulerunt, chronologiam in aliquibus reſtituerunt totumque ordinem immutarunt, item quaſdam a Queſnello in dubium vocatas et nonnulla ab eodem expuncta adiuuantibus mss. libris vindicarunt. Quod inedita attinet, adiecerunt huic editioni tres nouas Leonis epiſtolas ex Codice Ratiſbonenſi *) et vnam Grae-

*) Eaſdem, quas hoc ipſo fere tempore Cacciarius euulgauit.

Graecam Anatolii Constantinopolitani Episcopi ad Leonem; item epistolas aliquot Graecae interpretationis antiquae ex eodem Vaticano; porro ex Codice Veneto S. Marci integram actionem concilii Chalcedonensis in gratiam Epistolae XCIII. Leonis habitam, nec non aliam actionem eiusdem Concilii in causa Domni Antiocheni, in qua pontificia Leonis auctoritas commendatur ex ms. olim Veronensi, nunc Vaticano, tomo secundo; denique Sermones complures Leoni in mss. tributos, in appendice. Hic primus editorum labor fuit, nempe vt textus emendatior quam in Quesnelliana prodiret et auctior; alteram curam esse voluerunt, vt quoad ipsa Leonis opera fieret sincerior, secernendo genuina a suppositititiis, praesertim illis, quae arbitrario Quesnellus eidem tribuerat. Neque enim omittenda duxerunt, quaecunque ab eo huc semel collata essent, sed segregare maluerunt, iisdemque mss. librorum medelam vbi copia facta esset, adhibere. Restabat tertium, textus intelligentia, rerumque a Leone gestarum aut eum attinentium iusta explicatio, id quod absque seuero omnium Quesnelli annotationum et dissertationum examine fieri nequibat. Enimuero etsi in quibus ille offensam dedit, ad duo praecipue capita, de gratia diuina scilicet, et Sedis Romanae quibusdam praerogatiuis redeant, intelligebant tamen, vniuerse iis non eo successu obuiam iri posse, vt omnes eius errores paterent et conuincerentur, sed pedetentim se eum sequi oportere, omnesque ac singulas eius assertiones et commenta ad viuum resecare. Statuerunt itaque ipsas eiusdem lucubrationes integras editioni suae inserere et suas cuique obseruationes subiicere, quibus ea, quae confutatione viderentur digna, impugnarent aut corrigerent. Quo simul illud sese consecuturos esse sperabant, vt Quesnelli editio, quae

huic ipſorum in totum inſerta inueniretur, non amplius eſſet neceſſaria, et lucubrationes ipſius, quae in editionibus eius interdictae eſſent, in hac et cum animaduerſionibus et cenſuris eorum legere liceret. Quibus ita pro conſilio Operis deſcriptis ordo atque diſtributio totius haec exiit. *Primus tomus* exhibet omnia *genuina* Leonis *opera*, id eſt, *Sermones* et *Epiſtolas* ſinceras, in quibus emendandis tam ſuis codicibus mss. quam Queſnelli variantibus vſi ſunt. Conſtat ergo hic tomus duabus partibus, quarum cuique peculiaris, de fontibus mss. vnde omnino tam ſermones, quam epiſtolae prodierint, praefatio ad vniverſam huius ſcriptorum generis tractationem criticam apprime vtilis praemittitur. Ipſis porro ſermonibus atque epiſtolis *Praefationes* et *Admonitiones* vbi opus fuit praemiſerunt; *Annotationes* autem vtriſque ſubiectae partim emendationum rationem reddunt et variantes lectiones, tum ipſorum, tum Queſnelli codicum deſignant, partim ipſius Pontificis textum, vbi indigere viſus eſt, illuſtrant. In his Balleriniorum Annotationibus etiam locum habent illae *Notae*, quas Queſnellus ſermonibus vel epiſtolis ipſis quandoque appoſuit, ne ſcilicet quidquam illius deſideraretur. Quoniam autem ille Sermonibus quaſdam Notationes aut poſtillas affixit, quae longiorem diſputationem poſtularent; idcirco poſt Sermones ediderunt *Obſeruationes* in quaedam peculiaria loca eorumdem, iiſque Queſnelli illas notationes aut poſtillas, ſicut et *Ciampini* de vocis *areae* in ſermone XXVII. emendatione diſſertationem, inſeruerunt. Optauerim vero, vt ſimili inſtituto poſt epiſtolas ſtatim addidiſſent longiores Queſnelli in eaſdem Obſervationes, quo concinnius omnia, quae ad ſermonum epiſtolarumque elucidationem ſpectant, vno volumine fuiſſent comprehenſa. Sed tomo ſecundo illas

illas reseruarunt eodem ordine ac apud Quesnellum post dissertationes edendas, haud dubio non aliam ob causam, quam vt aequalis voluminum magnitudo euaderet. Proxime autem post Sermones sinceros sequitur *Appendix dubiorum* aut *male ipsi tributorum*, maximam partem ineditorum. Praemittitur per praefationem notitia aliorum, qui in nonnullis mss. exemplaribus Leoni perperam adscripti, in aliis autem codicibus aliis auctoribus tributi, et quia inter aliorum Patrum Opera iam excusi essent, non repetendi videbantur. Epistolas porro excipit dissertatio *de epistolis deperditis tum S. Leonis ad alios, tum aliorum ad S. Leonem, ac de aliis monumentis ad epistolas pertinentibus, dispositis ordine chronologico:* vbi simul fragmenta Leonina, quae supersunt, inseruntur. Sequitur eam *Notitia Decretorum*, quae Leoni in libro pontificali tribuuntur, ac denique *Appendix Epistolarum S. Leonis*, aliquot litteras suppostitias aliaque documenta ad epistolas pertinentia, quae inter epistolas non collocanda erant, comprehendens.

Tomus Secundus exhibet Appendicem prolixiorem Operum quae Leoni adscripta fuere, ac primo quidem editur *Sacramentarium* omnium vetustissimum, *Leoninum* in vulgatis appellatum ipsiusque creditum. Sed quoniam nec omnia, quae in eo continentur, Leonis sunt, nec ipsius compingendi auctor idem pontifex certo appellari potest; quaedam Leonina tamen in eo deprehenduntur, ex quibus eidem in editis adiudicatum est: iure suo in Appendice locum postulare visum est. Idque eo magis faciendum fuisse editores monent, quod Quesnellus tres praefationes veluti Leoninas in Calce Sermonum edidisset, quarum duae in ea eiusdem Sacramentarii parte, quae superest, inueniantur, tertiam vero in

ea quae intercidit parte exſtitiſſe probabile ſit. Sacramentarium excipiunt *libri duo de Vocatione omnium gentium*, *Capitula* ſeu *auctoritates de gratia* et *libero arbitrio*, et *Epiſtola ad Virginem Demetriadem ſeu tractatus de Humilitate:* quae omnia Leonis nomine Queſnellus ediderat, Ballerinii autem ex mss. codicibus emendarunt et nonnullis in locis ſuppleuerunt. Subiicitur *Breuiarium aduerſus haereticos*, ſeu vt alibi inſcribitur, *Breuiarium fidei aduerſus Arianos*, quod Sirmondus olim ſine auctoris nomine edidit. Leoni quippe aſſertum inuenerunt in duobus antiquis codicibus, Patauino atque Mediolanenſi, qui etiam correctiones aliquot praebuerunt. Licet autem in duobus aliis Codicibus, a Sirmondo inuentis, inter eiuſdem Pontificis opera inſertum fuerit, ob manifeſtum tamen ſcriptoris diſcrimen ipſi Pontifici attribui non poſſe, ſed fortaſſe aliquid, quod ad noſtram notitiam non peruenerit, cum eodem coniunctum habuiſſe ideoque Appendice non indignum iudicarunt. Poſt haec ne quid deeſſet, quod Queſnellus ſuae editioni inſeruit, repraeſentarunt *Hilarii Arelatenſis vitam et opuſcula* duobus, *Sermone* ſcilicet *de Miraculo Geneſii Arelatenſis Martyris*, et *Carmine de Macchabaeis* aucta et ex aliquot mss. exemplaribus emendata. Hactenus Appendix. Dehinc in hoc tomo vndecim ex Queſnelli diſſertationibus, quae vel ad Leonem, vel ad praemiſſa Opera ſpectarent, recuſae ſunt. Cuique diſſertationi ſubiiciuntur *Obſeruationes*, quae, vt inquiunt, diſſertationis cenſoriae vicem gerere poſſint, et ad praecipuum quodque thema a Queſnello propoſitum refellendum tendunt. Vbi autem quaedam tantum in diſſertationibus corrigenda aut confirmanda eſſent, notationes in calce paginarum appoſitae ſunt; id, quod in prima praeſertim, quae vitam Leonis deſcribit,

ſcribit, ſeruari debuit, in qua etſi non pauca caſtiganda, nonnulla etiam adiicienda fuerint, plura tamen ſatis conſtare fatentur. Concludunt hunc tomum eiuſdem Queſnelli Obſeruationes et Notae in Leonis epiſtolas, quas vti prolixiores ipſe quoque poſt diſſertationes vulgauit, vna cum annotationibus editorum in ima paginae ora ſubiectis.

Tertius tomus complectens *vetuſtiſſimam Collectionem Canonum et Conſtitutionum ſedis Apoſtolicae aliaque antiquiſſimi Iuris Canonici monumenta* totus editoribus proprius et peculiaris, idemque ampliſſimae vtilitatis et maximo editioni huic ornamento eſt. Tametſi enim laudata collectio a Queſnello primum e duobus exemplaribus mss., Oxonienſi altero, recentiori ac valde mendoſo, altero Thuaneo, antiquiori et optimae notae, ſed quod, ſerius acceptum, non diligenter ſatis adhibere potuit, edita et quinque diſſertationibus, quae hic quoque ſubiiciuntur, illuſtrata fuerit: Ballerinii tamen, cum in ea non ſolum multo plura e Thuaneo codice aliunde, ſed quam plurima etiam ex alio, hactenus ignoto, at peruetuſto Bibliothecae Caeſareae libro eiuſdem collectionis accepiſſent; permulta menda corrigere ipſamque meliori et primigeniae quaſi formae reſtituere potuerunt. Neque vero hoc contenti fuerunt; conquiſitis enim, quae ad huius collectionis caſtigationem et illuſtrationem adiumenti aliquid conferre poſſent, ſubſidiis, praeſertim aliarum veterum collectionum mss. exemplaribus, in quibus omnia, vel fere omnia huius collectionis documenta, licet ſparſim inſerta reperire et recognoſcere contigit: aliam ex hoc ſtudio eamque longe praeſtantiorem collegerunt vtilitatem. Nacti enim ſunt in iiſdem codicibus non pauca rariſſima iuris antiquiſſimi Canonici monumenta, quae poſt laudatam Collectionem vel emendatiora, vel

primum omnino edere ipsis licuit *). Simul autem hoc ipso diligenti mss. librorum examine factum est, vt non solum aliquot ignotas et ineditas collectiones Canonum deprehenderent, sed tales circa vulgatas etiam collectiones notitias colligerent, quae nouissimos et eruditissimos harum rerum scriptores latuerunt, quibusque iuris canonici antiqui historia eximie illustrata est. Quippe inde enatus est tractatus *de antiquis tum editis, tum ineditis collectionibus et collectoribus Canonum ad Gratianum vsque*, Quesnellianae collectioni praemissus, quo quidquid ab aliis hactenus de eadem materia disputatum fuerat, vilescere statim et quasi sordere coepit. Dispescitur ille in qua-

*) Sunt ea quidem I. *Prisca Canonum editio latina, complectens Canones Conciliorum Ancyrani, Neocaesariensis, Nicaeni, Sardicensis, Antiocheni, Constantinopolitani* primi et *Calchedonensis*, quae primum in lucem prodiit ex antiquissimo ms. Christophori Iustelli, a Balleriniis autem cum aliis vetustis mss. collectionibus collata integra et emendatior exhibetur. II. *Antiquissima Interpretatio latina Canonum Nicaenorum* nunc primum edita ex ms. Vat. Reginae Suecorum 1997. III. *Vetus interpretatio latina Canonum Nicaenorum, Sardicensium et Calchedonensium, aliorumque documentorum ad Nicaenam et Sardicensem Synodum pertinentium,* nunc primum edita ex perantiquo ms. codice LV. Capituli Veronensis. IV. *Documenta Iuris Canonici Antiqui.* 1) *Canones Concilii Carthaginensis celebrati a. 419.* vti leguntur in antiquissimis collectionibus Italicis. 2) *Concilium Carthaginiense a. 421.* sub Aurelio XVIII. ex ms. Cod. LV. Cap. Veronensis nunc primum editum. 3) *Statuta Ecclesiae antiqua* ex praestantissimis mss. collectionibus edita. 4) *Epistola Canonica: Quae debeant adimplere Presbyteri, Diaconi, seu Subdiaconi,* 5) *Praecepta S. Petri de Sacramentis conseruandis.* 6) *Glycerii Imp. Edictum contra ordinationes Simoniacas*, nunc erutum e ms. Vat. Reg. 1997.

quatuor partes, quarum prima de *Graecis Canonum collectionibus*, ſecunda *de antiquioribus collectionibus Latinis, quae vel ſunt anteriores Dionyſio, vel ex fontibus Dionyſio anterioribus originem ducunt*, tertia, *de Collectionibus Dionyſianis et caeteris, quae a Dionyſio profecerunt*, quarta denique, *de antiquis Canonum Breuiationibus, aliiſque collectionibus Latinis in titulos et locos communes diſtributis, ad Gratianum vſque*, exponit. Claudunt hunc tomum quinque diſſertationes Queſnelli ex XVI. reliquae ad Codicem Canonum pertinentes cum prolixioribus ac valde vtilibus Balleriniorum annotationibus et correctionibus. Enimuero tantum abeſt, vt hac generali huius editionis deſcriptione ſatis declaratum arbitremur, quantum ingenii, doctrinae ac ſtudii illi ſit impenſum, vt potius, ſi quis omnes eius dotes rite explicare velit, ſingulorum ei Sermonum atque Epiſtolarum tractationem enarrandam putemus. Tot ſunt profecto tamque illuſtria artis atque ſagacitatis horum virorum documenta, vt, ſi in aliis non ſane vulgarium ſcriptorum operibus euenire ſoleat, vt vſu atque conſuetudine diuturniori opinio ab initio concepta minuatur, aut etiam peccata et errores auctoris paſſim oculis retegantur: hoc opus contra, quo magis aſſiduo ſtudio verſaueris, tanto impenſius admirere neceſſe eſt. Exemplo ſit, cui exempla ſufficiunt, *admonitio* I. et II. *Epiſtolae ad Aquileienſem Epiſcopum et Septimum Altinatem* (quacum XVIII. *ad Ianuarium Aquileienſem* coniuncta eſt) praemiſſa, nec non illa *in Epiſtolam* XXVIII. *ad Flauianum.* Ne autem alterum huius tam laudatae operae momentum taceam, in quo tam ob diuturnum, quod Romanae ſedis epiſcopi eorumque iurium et poteſtatis rigidiores defenſores aluerant, eiuſmodi editionis deſiderium, quam ob ſpeciale Benedicti XIV. mandatum,

tum, pars longe gloriosissima laboris editorum posita esse debebat, *Quesnelli refutationem* dico: illud quidem haud inuiti fatemur, doctrinam et methodum, qua singulis aduersarii sui assertionibus et argumentationibus modo apertis modo tectis occurrere, easque innumeris in locis et tantum non in singulis paginis leuitatis, aut manifesti erroris, aut, quod magis est, fallaciae et fraudis arguere calluerunt, tam arcte cum vniuersa ingenii atque eruditionis eorum laude esse coniunctas, vt ab ea omnino diuelli nequeant, nec crebro accidere possit, vt criticam eorum facultatem et explicandi artem laudando hanc in Quesnelli disputata cr sin reprehendas, quod autem vniuersam quaestionum *de primatus pontificii vi ac potestate* enodationem attinet, de horum virorum haeresi, paucis vt equidem arbitror ignota *), a nobis hoc loco haud refert iudicium ferri, quod vel alienissimus a partium studio propter auctorum artificium periclitetur. Diligens huius editionis recensio extat in *Bibliotheca Theologica* (vernacule scripta) *Io. Aug. Ernesti T. IV. Fasc. VII.* (1763.) *pagg.* 579—614.

1761.

Florentiae impensis Antonii Zatta Veneti. fol. Vita, Epistolae et Decreta Leonis Papae I.; in *Io. Dominici Mansi noua et ampliss. Sacror. Conciliorum Collectione, Tomo* V. *col.* 1203—1430. *Tomo* VI. *col.* 1—432.

Etsi

*) Notus est alter ex fratribus inter aduersarios Febronii, edito opere *Veronae* 1768. 4. hoc titulo: *De Potestate Summorum Pontificum et Conciliorum Generalium liber, vna cum vindiciis auctoritatis pontificiae contra opus Iustini Febronii auctore* PETRO BALLERINIO *Presb. Veron. Accedit Appendix de infallibilitate eorumdem Pontificum in definitionibus fidei.*

Etſi hic titulus Labbeanam et Binianam editionem ſapit, nec vnquam fere Manſius, et ne quidem in Couſtantii gratiam a Labbeo, veluti in Veneta Coletiana repraeſentatur, recedere auſus eſt; hoc loco tamen praeceſſorum ſuorum exempla deſeruit et Balleriniorum editionem exprimere curauit, non tam ob inſignem huius operae praeſtantiam, quam quia facilius ſic negotium expediri poſſe videretur. Intelligebat enim *poſt Queſnelli, Cacciarii et Balleriniorum editiones multa ſibi in Labbeo ſarcienda ac ſupplenda fore*, et quia metuebat, *ne in additionibus hisce locis ſuis inſerendis ſiue ipſi interdum oſcitanti aliquid mendi vel tranſpoſitum obreperet, cui malo in tanta a loco, vbi editio praeſtabatur* (Venetiis), *diſtantia vix ſuccurri potuiſſet, vel fucus aliquis fieret typographis, vt aliud pro alio folium aſſumerent et loco non ſuo nonnulla aſſignarent: Balleriniorum pro Labbeana aſſumendam* iudicauit. *Hanc autem*, inquit, quaſi veritus, ne ſatis ingenium declaraſſet, *praeferendam caeteris exiſtimavi, non quod praeſtantiorem duxerim ea, quam Pater Cacciari Carmelita eodem fere tempore, quo Ballerinii ſuam, adornauit et Romanis typis produxit; ſed quod Venetiis excuſum opus, Veneto typographo paratior erat et ad manus.* Sic tota huius immerito laudati hominis compilatio ne minimam quidem liberalitatis ſpeciem prae ſe fert! Seruauit ex Balleriniorum animaduerſionibus eas, quas textui ſtatim ſubiecerant, criticas fere et breuiores: fuſiores autem, veluti admonitiones et diſſertationes pro conſilii ſui a Balleriniorum fine diſcrepantia ſubduxit, aut ſubinde paucioribus verbis contraxit. Inſeruit etiam Cacciarii additamenta, quae apud Ballerinios deſideraret et Sirmondi notas rariores ex appendice eius in concilia, quemadmodum in Coletiana Conciliorum editione erant exhi-

exhibita. De suo addidit *synopsin quarundam* episto-larum Leonis vetustissimam ex codice Lucensi 190. Balleriniis non incognitam, et ne quid ex superioribus periret, vitam Leonis *ex libro Pontificali* cum Binii notis praemisit. Hic vero mihi aliquis obiiciet, fieri illud debuisse propter maiorem cum caeteris partibus consonantiam. Audio equidem, neque id magnopere reprehendo, sed totam operam improbam et fama huius viri indignam censeo. Quid enim referebat tanta cum pompa repetere, quae ante centum et amplius annos satis laudabiliter quidem conscripta essent, et alias atque alias eruditorum hominum annotationes et emendationes tam anxia sollicitudine assuere, cum longe fructuosius ipse studium suum tali operi consecrasset. Ceterum monitu non eget, epistolas ad Concilium Chalcedonense pertinentes non iterum in Actis illius expressas esse, sed lectores ad hanc integram collectionem remitti.

1780.

Helmstadii litteris viduae Schnorri. 4. Leonis Magni Episcopi Romani, epistola contra Eutychen de vera incarnatione Domini ad Flauianum Episcopum CPolitanum. E recensioue Balleriniorum cum praecipua varietate lectionis, notulis et admonitione historica. Ciuibus academiae Iuliae Carolinae in religione solemni Christo incarnato sacranda a. 1780. commendata (ab *Henrico Philippo Conrado Hencke* Theologo Helmstadiensi).

Praeclare editor celeberrimus hac solemni occasione vsus est, vt iuuenibus sedulo Theologiae operam nauantibus libelli tam illustris argumenti copiam faceret. Quapropter in praemissa ipsi epistolae admonitione historica primo loco, quanti illa in historia dogmatis de Christo momenti sit, ostendit, deinde de au-

ctore

ctore; occaſione, conſilio, auctoritate et exiſtimatione, qualem ab initio ſtatim, et poſtea ſemper auctiorem nacta fuerit, diſputat. In ſubſidium ſtabiliendae genuinae lectionis ipſius epiſtolae reuocauit etiam verſionem antiquam Graecam eademque vſus eſt ad difficiliores quaſdam phraſes Latinas explicandas. Cf. *Commentarii* Helmſtad. *de reb. nov. lit. 1781. faſc. I.* ſc. V. *p. 38. ſq.*

1789.

Pariſiis ſumtibus Petri Didot filii primog. fol. S. Leonis Papae I. Epiſtolae XII. ad Galliae Epiſcopos et Epiſtola ad Flauianum (dogmatica XXVIII.) vna ad Rauennium miſſa, cum notis, obſeruationibus et adnotationibus denuo illuſtratae a *Monachis Congreg. S. Mauri;* in *Collectione Concilior. Galliae* nuper ab ipſis inchoata *T. I. pagg.* 442—568.

Sirmondi editio pro fundamento fuit. In emendationibus autem Queſnellum ita ſecuti ſunt, vt ipſi non negligerent denuo mss. codices inſpicere. Suppetebant praeterea Couſtantii ſchedae, ex quibus haud pauca obſeruationibus ſuis intulerunt.

Versiones. Sermones Leonis adeo olim in deliciis habitos nouimus, vt haud ſemel in linguam *Italicam* transfunderentur. *Gallicam* verſionem non niſi vnam deprehendere licuit, hoc indiculo teſte.

1485.

Firenze. fol. I Sermoni di S. Leoni tradotti da *Filippo di Bartolomeo Corſini*, in fine: *In Firenze adi* XXI. *di Maggio* MCCCCLXXXV. Expreſſa eſt editio Andreae Alerienſis, traducta ſimul eius ad Paulum II. S. P. epiſtola, quam excipit breuis tra-

ductoris

ductoris commendatio a Marſilio Ficino adſcripta et deinceps rubricae operis. Memorant hanc editionem *Ballerinii T.* I. *praef. p.* XXX. *Bibl. degli aut. volg.* inſerta in *Racc. d'Opuſc. ſcient. e filol. T. XXXIV. p.* 261. et *Argelati Bibl. degli volgarizz. (in Milano* 1767.) *T. II. p.* 300. ſq.

1547.

In Venezia al ſegno de la ſperanza. 8. I divini Sermoni di San Leone Papa primo nuovamente di Latino in volgar Lingua tradotti per *Gabriel Foreſto da Breſcia. Raccolta* l. l. et *Argelati p. 301. ſq.* vbi fuſe admodum deſcribitur, inſerta Epiſtola integra traductoris et contentorum tabula repraeſentata. Ex hoc autem apparet duas eſſe huius eiuſdem anni, loci et typographi, haud parum tamen quoad contenta diuerſas Sermonum Leonis verſiones.

1564.

In *Venezia per Girolamo Scotto.* 4. Sermoni (III.) di S. Leone Papa I. Sermone V. del digiuno del ſettimo meſe. Sermone XI. del digiuno della quattro tempora. Sermone nella feſta di tutti Santi; in *Sermoni de SS. Agoſtino, Criſoſtomo, Bernardo et Baſilio. Parte* Secunda Cf. *Argelati* l. l. et *p.* 158. it. *T. I. p.* 14. Auctor verſionis fuit *Galeatius Florimontius (Galeazzo Fiorimonzio)* Epiſcopus.

1698.

Paris chez Andr. Pralard. 8. Sermons de S. Leon, Pape, ſurnommé le Grand, traduits ſur l'edition Latine du P. Queſnel, par *Nicolas Fontaine. Cat. Bibl. Reg. Pariſ. T. I. p. 385. n. 811.*

CODICES.

CODICES. Quae ante *Queſnellum* in ſubſidium vocata ſunt ab editoribus Leonis mss. exemplaria haud operae arbitramur ſollicite circumſpicere. Poſt Queſnellum *Cacciarius* plures illi haud viſos codices contulit, ſed longe plurimos et maiori ſolertia *Ballerinii*, iique in iiſdem examinandis, ordinandis et deſcribendis tam egregiam poſuerunt operam, vt ex hac de Leonis mss. codicibus notitia etiam ad aliorum ſcriptorum Eccleſiaſticorum, imprimis vero Pontificum Romanorum opera, non parum vtilitatis proficiſci poſſit: quapropter peculiari diligentia nobis hoc loco non indigna viſa fuit.

1.

Codices QUESNELLI.

I. *Sermonum.*

1. *Corbeienſis.* Codices mss. tres olim Monaſterii S. Petri Corbeienſis, iam *Bibl. monaſt. S. S. Germani a Pratis*, in quibus Sermones LX. et amplius.

2. *Nauarraeus*, i. e. Codex *Bibl. Regii Collegii Nauarraei in Acad. Pariſ.* Sermonum variorum, in quibus plures Leonis.

3. *Regii.* Lectionarii duo, in quibus plures Leonis Sermones.

4. *Sammaglorianus*, Codex Lectionarius ms. ad vſum Abbatiae S. Maglorii Pariſienſis, in *Bibl. Sammagloriana Seminarii Archiepiſcopalis Preſbyterorum Oratorii D. Ieſu ad muros Pariſienſes.*

5. *Thuanei:* 1. Codex ms. qui fuerat olim *Nic. Fabri*, in quo Sermones aliquot Leonis. 2. Liber Lectionarius ad vſum inſignis Eccleſiae Lugdunenſis.

3. Codex Lectionarius S. Petri Fossatensis, in quo Sermones plures, scr. a. MLVII.

II. *Epistolarum.*

1. *Barberiniani*, codices mss. tres Bibl. Card. Franc. Barberinii, ex quibus varias lectiones plurimarum Epistolarum S. Leonis, iussu suo excerptas, ad Quesnellum post publicatam primam editionem transmisit. Signabantur *num.* 57. 77. et 2888. Tertius quoque Codicem Canonum, quem Quesnellus Romanum dicit, continebat.

2. *Bellouacensis* i. e. *Bibl. Ecclesiae Bellouacensis*, codex ms. Canonum et Decretorum Pontificiorum, in quibus ex Leone plura.

3. *S. Germanensis;* codex Dionysianae Canonum et Decretorum Collectionis ex *Bibl. Monast. S. Germani a Pratis.*

4. *Grimanicus;* codex ms. *D. Grimani* Card. S. Marci, nongentorum circiter annorum, in quo CVII. Leonis epistolae, quarum *viginti octo* ante Quesnellum non erant editae, et plures aliae pene nouae. Acceperat eum ex Bibl. Domus Institutionis Oratorii D. Iesu ad muros Parisienses. De hoc codice fuse disputat Quesnellus in praefatione §. V. Cf. *Obseruata Balleriniorum.*

5. *Corbeiensis;* codex Canonum antiquissimus, cuius collectionem amplissime descripserunt Ballerinii in diss. *de antiquis Canonum Collectionibus* inserta Tomo III. Opp. Leonis. Ex *Bibl. Mon. S. Germani a Pratis.*

6. *Herouallianus;* codex ms. Isidorianae collectionis, cui et Liberati Breuiarium et alia quaedam subiiciuntur: quem, quia beneficio *D. Vion d'Heronval* acceperat, Herouallianum appellauit, antequam resciuisset illam esse ex Bibl. *Antonii Faure* D.

Th.

Th. Facultatis Parif. Eccl. Metrop. Remenfis Canonici et Vicarii Generalis Epifcopi Remenfium.

7. *Oxonienfis*; codex ms. in quo *Codex*, quem appellat Quefnellus, *Canonum et Conftitutorum Sedis Apoftolicae* cum variis Leonis, quae eidem annectebantur, quorum indicem vna cum apographo Codicis ad Quefn. miferat E. Bernardus, Aftronomiae tunc in Academ. Ox. Profeffor. Seruabatur in *Bibl. Ox. Collegii Orielenfis N. 91. B.*

8. *Remigianus;* codex ms. Epiftolarum, cuius notitiam et varias lectiones ex Bibl. S. Remigii Remenfis fuppeditauerat D. Franc. Delfau Benedictinus Sangermanenfis.

9. *Thuanei:* 1) Codex ms. Canonum et Conft. Sedis Apoft. cum XXXIII. Leonis Epiftolis, *num.* 129. 2) Codex ms. in quo plures epiftolae ad Synodum Chalcedonenfem et ad Arelatenfis Ecclefiae priuilegia pertinentes, item epiftolae Flauiani ad S. Leonem verfio antea non edita, aliaque primum e tenebris eruta, *num.* 780. 3) Codex ms. librorum de Vocatione omnium Gentium, et aliquot Epiftolarum S. Leonis, *num.* 729. 4) Codex ms. plurimarum Epiftolarum S. Leonis notatus *num.* 432. 5) Codex ms. Canonum et Decretorum PP. Rom. Collectore Dionyfio Exiguo. 6) 7) 8) Codices mss. tres Ifidorianae Conciliorum et Pontificiarum Epiftolarum Collectionis. 9) Codex ms. Can. et Decretorum Pontificum Rom. qualis editus Moguntiae a. 1525. qui fuit olim Claudii *Falcheti* (Fauchet). 10) Codex ms. in quo pars Actorum Synodi Chalcedonenfis.

10. *Treco — Pithoeanus*; codex ms. continens Concilia plurima, Epiftolas Pontificias praefertimque Leonis, et alia monumenta ecclefiaftica, qui olim ad Celeberrimum Pithoeum pertinuit, *ex Bibl.*

Collegii Treco — Pithoeani Presbyterorum Oratorii D. Iesu.

III. *Sermonum et Epistolarum.*

1. *Cistercienfis* i. e. *Bibl. Abbatiae Cistercienfis Parifiis;* codex ms. cuius indicem et loca aliquot communicauerat D. Iacobus de Lannoy, eiufdem Abbatiae Subprior.

2. *Claromaricenfis* i. e. *Bibl. Monasterii Claromaricenfis* prope *Audomaropolim;* codex ms. cuius indicem per Io. Mabillonium acceperat.

3. *S. Mariani et Regniacenfis* i. e. *Bibl. Monasterii S. Mariani Autiffiodorenfis Ord. praemonstratenfis*, codices mss. duo, quorum collatas lectiones vna cum indice alterius, qui fuerat *Regniacenfis Monasterii*, excerpfit et ad Quefnellum mifit D. Chreftien Eccl. Autiffiod. Can. et Theol. Par.

4. *Victorinus* i. e. *Bibl. S. Victoris Parifienfis;* codex ms. Sermonum et Epiftolarum fere omnium S. Leonis.

2.

Codices Cacciarii.

A. *Sermonum.*

I. *Vaticani:* 1. *Codex num.* 3835. Prior pars antiqui pergameni Lectionarii, continens quam plures Homilias in nocturnis diuinis officiis recitandas in Natali S. Leonis, Paffione, Refurrectione, Afcenfione Domini, et Pentecofte, atque de Sanctorum Apoftolorum Petri et Pauli folemnitatibus. Scr. currente Saec. VIII. Romanis characteribus in duas columnas diftinctis. Huius et fequentis fcripturae fpecimina aere incifa propofuit Cacciarius in fine huius recenfus, Tomi I. praef. *p.* XXIX.

2. *Co-*

2. *Codex num.* 3836. altera pars praecedentis Lectionarii, continens Sermones in feſto SS. VII. Fratrum Macchabaeorum, S. Laurentii, de Ieiunio ſeptimi menſis aliaſque Homilias vſque ad Natiuitatem Domini recitandas, inter quas celebris Ep. XXIV. ad Flauianum de Incarnatione verbi.

3. *Codex num.* 3828. pergamenus, X. ſaec. exaratus, continens aliquot Sermones Leonis in variis anni Solemnitatibus.

4. *Codex num.* 1195. pergamenus in ſolio, praeter quaſdam Sanctorum Homilias, etiam Leonis nonnullas continens. Scr. circa XI. ſaec. Cacciario iudice.

5. *Codex num.* 1267. vt praecedens forma maiori in duabus columnis exaratus circa ſaec. XI. *cont.* inter plurium veterum PP. ſermones, nonnullos Leonis M. de Natiuitate et Epiphania et de S. Stephano.

6. *Codex num.* 1268. pars altera praecedentis Lectionarii, *cont.* Sermones quam plurimos a Dominica Septuageſimae vſque ad natiuitatem Domini legendos.

7. *Codex num.* 1269. poſtrema pars eiuſdem, *cont.* praeter Sermones de Tempore, orationes de natali SS. Apoſtolorum Petri et Pauli, de Natali S. Laurentii et de S. Leonis aſſumptione ad Pontificatum.

8. *Codex num.* 1270. pergamenus in folio magno, in quo varii Leonis Sermones. Cacciarius eius ſubſidio potiſſimum ſermonem de feſto Cathedrae Petri, quem primus Queſnellus ſed mutilum et imperfectum euulgarat, primigeniae integritati reddidiſſe teſtatur.

9. *Codex num.* 1271. pergamenus in folio, varios Leonis Sermones exhibens.

10. *Codex num.* 1272. pergamenus in quarto, ſaeculi X. *cont.* ſermones et homilias, quae olim le-

gebantur in ſingulis Apoſtolorum feſtiuitatibus. Praeter quaſdam Leonis orationes, habebat quoque antiquum quendam Miſſae Canonem, homiliae de octo beatitudinibus adiunctum, quem integrum Caeciarius vna cum characterum ſpecimine ipſi ſubiecto *pagg.* 297—304. T. I. excudi curauit.

11. *Codex num.* 4222. in folio magno Longobardicis characteribus exaratus, ſaec. IX. *cont.* quoſdam Leonis ſermones ſecundum anni dies feſtos legendos.

12. *Codex num.* 5451. Saec. XII. Romanis characteribus ſcriptus, *cont.* Leonis ſermones de ſolemnitate Paſchae, Pentecoſtes et de Feſtis SS. Apoſtolorum Petri et Pauli.

13. *Codex num.* 6450. pergamenus XII. ſaeculi, *cont.* Homilias in nocturnis officiis recitandas, interque eas plures Leonis et illam in Feſto Cathedrae Petri pariter ac in Queſnelli codicibus mutilam.

14. *Codex num.* 6451. praecedenti non abſimilis, eodem ſaec. et charactere ſcriptus, *cont.* ſermonem tertium de Paſchate, quo Cacciarius primum Leonem mactauit.

15. *Codex num.* 6452. duobus praecedentibus forma, figura, ſaeculo et charactere perſimilis, *cont.* Leonis ſermones de Quadrageſima, cum aliis nonnullis ad Domini Paſſionem pertinentibus.

16. *Codex num.* 6454. ſimilis tribus praecedentibus, in quo praeter alios Patrum ſermones, Leonis nomine tum plures ex vulgatis, tum alii nonnulli occurrebant, quos ille tanquam dubios in Appendicem reiecit.

II. *Vaticano - Palatini num.* 442. 443. Lectionum et homiliarum SS. PP. libri duo chartacei, *cont.* quamplures ſermones Leonis, quorum nonnulli mutili et imperfecti, accommodati ad vſum

alicuius

alicuius particularis ecclesiae. Scriptura erat Germanica, in duas columnas distincta et notis compendiariis difficillimis referta, quem se ipsum legere nequiuisse fatetur.

III. *Vallicellanus* vetustus liber *cont.* varios Leonis sermones, quem ipse tamen Cacciarius non vidit, sed a *P. Ios. Blanchinio* cum editis fuit exactus et quidam sermones inde exscripti sunt, de quibus suis ille locis monet.

IV. *Chisianus;* codex quondam ex Vat. Archivo exscriptus, *cont.* varios Leonis sermones, inter quos tres ex iis, quos *Chrys. Trombellius T. II. P.* 1. *Anecdotorum* primus omnium adornauit.

B. *Epistolarum.*

1. *Latini.*

I. *Vaticani.* 1. *Codex num.* 541. pergamenus in folio magno, variis picturis auro et minio diligenter circa XIII. saec. ornatus, quo Nicolaus V. Papa vtebatur, *cont.* omnes Leonis Epistolas in vulgatis ante Quesnellianam occurrentes.

2. *Codex num.* 542. pergamenus in quarto, saec. XIII. easdem continens epistolas.

3. 4. 5. 6. 7. *Codices num.* 543—547. similes omnes characterum forma, epistolarum collectione et aetate praecedentibus. Nullus enim ante XII. saec. exaratus fuit. Lectionibus tamen inter se differebant.

8. *Codex num.* 630. pergamenus in folio magno, saeculi fere XIII. *cont.* Isidori Mercatoris collectionem Can. et Epp. Pontiff. Rom. inter quas XXXIX Leonis.

9. *Codex num.* 631. Collectionem similem praecedenti exhibens, labente saec. XII. exscriptam, sed V. tantum Leonis Epistolas.

10. *Codex num.* 1319. in quarto saeculi XII. *contin.* Acta Syn. Chalced. cum variis Leonis Epistolis in Eutychetis et Eutychianorum causa exaratis.

11. *Codex num.* 1321. in folio paruo, saec. circiter XII., *cont.* libros Facundi Hermianensis pro Syn. Chalced., inque iis non solum varia Epp. Leonis fragmenta, sed et illas Epistolas, quae Leo in illius Synodi generalem confirmationem conscripsit.

12. *Codex num.* 1322. antiquissimus, vt ex characterum specimine, quod Cacciarius pag. LXV. *praef.* ad T. II. incudi curauit, apparet. *Cont.* omnes et singulas Chalcedonensis Synodi actiones, quas inter notat Cacciarius illam, quae ad Domni Antiocheni Episcopi causam pertinet, quamque velvti supposititiam, et a Latino impostore confictam Quesnellus reiiciendam esse censuit:' tum quia (vt ipse aiebat) in graecis exemplaribus non legitur: tum quia ex vnico nullius auctoritatis, antiquitatisue Codice chartaceo ab ignotis Scholaribus in lucem prodiisse affirmatur. Habet autem varias hic codex ad eandem Synodum pertinentes epistolas.

13. *Codex num.* 1342. pergamenus saec. IX. labente aut ineunte X. scriptus. Characterum formam et notas Cacciarius ibidem, vbi praecedentis, exscribi fecit. *Cont.* antiquam Canonum Collectionem cum XVI. Leonis epistolis, quarum prima ad Rusticum Narbonensem.

14. *Codex num.* 1328. pergamenus in folio saec. circiter XII. *Cont.* Acta Concilii sexti generalis et praeter Epp. fragmenta in iisdem occurrentia alias quasdam Leonis Epistolas cum quibusdam Chalced. Conc. Actis.

15. *Codex num.* 1337. pergamenus scr. ante saec. XI. Continet *Canones diuersorum conciliorum et Epistolas decretales plurium summorum Pontificum*

cum. Incipit Collectio a Nicaenis Canonibus omnesque Leoninarum Epp. Decretalium titulos cum iiſdem Epp. repraeſentat.

16. *Codex num.* 1338. Collectionem praecedenti, ſimilem ſed ſerius, ſaec. XIII. exaratam continens. Recenſet autem inter Leoninos Canones etiam Epiſtolam ad Afros Mauritanae Prouinciae in cauſa Lupicini Ep. ſcriptam, quam Queſnellus ſuppoſititiam dicere auſus fuit.

17. *Codex num.* 1340. pergamenus ſaec. XIII. *cont.* Iſidori Collectionem et in ea omnes Epp. Leonis, quae in editis Surii, Louanienſium et Raynaldi occurrunt. Hac Collectione ſaepiſſime ſe vſum eſſe teſtatur Cacciarius, quod inter recentiores magis caſtigatam deprehendiſſet.

18. *Codex num.* 1341. ſaec. XI. a diligenti et perito Amanuenſi ſcriptus, *cont.* praeter diuerſorum Concil. Canones et plurium Rom. Pontiff. Epp. XLI Leoninas.

19. *Codex num.* 1343. ſaec. XI. Collectionem praecedenti plane ſimilem continens.

20. *Codex num.* 1344. praecedentibus duobus forma et charactere prorſus ſimilis, *cont.* Acta Chalced. ſynodi cum Leonis Epp. ad eandem ſpectantibus.

21. *Codex num.* 1345. ſaec. XI. inſcriptus *Collectio Creſconii*, quae olim pertinebat ad celebre *Monaſterium S. Columbani de Bobio*, *cont.* nonnullas Leonis Epiſtolas.

22. *Codex num.* 1353. ſaec. XII. optime ſcriptus, *cont.* plures Leonis Epiſtolas.

23. *Codex num.* 3791. ſaec. XII. optimae notae, *cont.* L. Leonis Epiſtolas.

24. *Codex num.* 3836. Lectionarius, de quo ſupra in *Sermonibus* dictum eſt. *Cont.* ſolam Epiſto-

 lam

lam ad Flauianum, quam saeculo VIII et IX. in Diuinis Officiis ante Festum Natiuitatis legere solebant.

25. *Codex num.* 3787. pergamenus in folio, saec. XII. Cont. Epp. VI. de causa Eccl. Alexandrinae et Timothei Aeluri.

26. *Codex num.* 4661. praecedenti respondens, *cont.* totidem Epistolas.

27. *Codex num.* 5748. *cont.* Cresconii Concordiam Canonum cum nonnullis Leonis Epistolis decretalibus.

28. *Codex num.* 5750. scr. ante saec. IX. Olim fuit Monasterii S. Columbani Bobiensis. *Cont.* XXXI. Leonis Epp. cum priore Synodi Chalcedon. Actione. Formam ac characterem Cacciarius aere incisam dedit *pag.* LXV.

29. *Codex num.* 5845. antiquissimus et Cacciario plerumque Longobardicus dictus. *Cont.* Collectionem Canonum et Epp. Pontiff. Rom. inter quas XXIV. Leonis.

II. *Vaticano-Palatinus* codex *num.* 579. saec. X. *cont.* IV. tantum Leonis Epistolas.

III. *Vaticano-Vrbinates.* 1. *Codex num.* 65. pergamenus optime saec. XV. scriptus. *cont.* omnes Epp. editionum ante Quesnellum vulgatarum.

2. *Codex num.* 179. recens, adeoque exigui vsus. *Cont.* Collectionem Isidori Mercatoris.

IV. *Vaticano-Alexandrini* i. e. Vaticani, qui quondam fuerant Reginae Suecorum, Christinae Alexandrae.

1. *Codex num.* 586. membranaceus in 4. saec. XII. inter cetera *cont.* Paschasini Lilyb. Epistolam ad Leonem.

2. *Codex num.* 755. membr. in fol. paruo saec. XIII. *cont.* eiusdem Ep. de Paschae Obseruatione.

3. *Co-*

3. *Codex num.* 849. membr. ſaec. XII. *Cont.* Collectionem Canonum praecipue ex Africae Conciliis, quaedam Acta Conc. Chalced. et Ep. Leonis ad Anaſtaſium Epiſc. Theſſalonicenſem.

4. *Codex num.* 1038. membr. in fol. ſaec. XII. *Cont.* Decreta Pontiff. Rom. ex Iſidori collectione nec non Bedae librum de Computo etc.

5. *Codex num.* 1039. membr. in fol. ſaec. XIV. *Cont.* Creſeonii Concordiam diſcord. Canonum.

6. *Codex num.* 1040. in fol. ſaec. XI. *Cont.* Concilium Generale VI.

7. *Codex num.* 1044. membr. in fol. ſaec. XIII. *Cont.* Epp. Rom. Pontiff. a Clemente ad Leonem.

8. *Codex num.* 1043. membr. in fol. ſaec. XIII. *cont.* Collectionem Canonum, forte Dionyſianam inquit Cacciarius, cum adiectis Symmachi et Hormiſdae decretis.

9. *Codex num.* 1127. membr. in fol. ſaec. X. *Cont.* varia PP. opuſcula et Codicem Canonum, Apoſtolorum et Conciliorum decreta et Pontiff. Rom. Epiſtolas complectentem.

10. *Codex num.* 1997. pergamenus in fol. ſaec. X. *cont.* Collectionem Dionyſianam, in qua V. tantum Leonis Epiſtolae.

V. *Taurinenſis*, *Bibliothecae Regiae* Codex *num.* 29. D. IV. pergamenus in folio circa ſaec. XIII. optime exaratus. *Cont.* LII. Leonis epiſtolas et nonnullas aliorum. Contulerat pro Cacciario P. Cyrillus Gubernatis Carmeli Taurinenſis Alumnus. a. 1739.

VI. *Florentinus*, *Bibliothecae Medicaeae* Codex pergamenus in folio, ſaec. XIII. *Cont.* omnes Leonis Epp. editionum ante Queſnellum vulgatarum.

VII. *Grimaneus.* Celebris huius codicis exemplar Cacciarius in chartaceo folio Pariſiis exſcribi fecit

cit ad explorandam Quesnelli fidem, indeque in vaticana Bibl. reposuit.

VIII. *Ratisbonensis*, *Bibliothecae Monasterii S. Emerami*, Codex *num.* 113. DDAA. membraneus, in quarto, constans foliis CLVII. *Cont.* Epistolas Leonis LXXII. Characterum formam ex delineatione Frobenii Forsteri tunc temporis apud S. Emeranum Prioris et Bibliothecarii, qui easdem epistolas in vsum editoris Romani diligentissime exscripserat, aere incidendam curauit Cacciarius *pag.* LXII. *praef.* Aetatem eius monente Forstero Bernardus Pezius in T. I. Thes. Anecdot. p. XI. prope mille annorum aestimauit. Plura de eodem dabit Forsteri epistola (d. ad S. Emeran. XII. Kal. Septembris a. 1752.) pag. LXI. sq. excusa.

2. *Graeci.*

I. *Vaticani*: 1. *Codex num.* 451. chart. in folio saec. XIV. inter variorum PP. Graecorum scripta fragmentum Epistolae Flauiani ad Leonem de *Incarnatione D. N. I. Chr.* continebat.

2. *Codex num.* 730. chart. in folio. saec. circiter XV. *cont.* Theodoreti Episc. Cyri epistolas.

3. *Codex num.* 720. pergamenus in folio saec. X. inter diuersorum PP. opera aliquas Leonis epistolas continet.

4. *Codex num.* 712. in 8. saec. XIV. *cont.* diuersorum PP. Epistolas et praesertim quas Flauianus in Eutychetis causa ad Leonem scripsit, cum responsis illius.

5. *Codex num.* 1178. chartaceus in folio saec. XV. *Cont.* omnia Chalced. Conc. Acta cum Leonis Epistolis ad illud pertinentibus.

6. *Codex*

6. *Codex num.* 1431. pergamenus in folio saec. XII. *Cont.* inter diuersorum opera et epistolas etiam Leonis cum Chalced. Conc. Collectaneis.

7. *Codex num.* 1455. bombycinus saec. XIII. optime scriptus. *Cont.* Pontiff. Rom. et SS. PP. epistolas, quas inter epistolae Flauiani, Theodoreti, Anatolii et Marciani ad Leonem, cum Leonis responsis.

II. *Regio-Vaticani.* 1. *Codex num.* 44. chart. in 4. saec. XVI. *Cont.* plurium SS. PP. aliorumque Auctorum Homilias et Opera, tum ad scripturam, tum ad Ecclesiasticas res pertinentia, inque illis nonnullas Leonis Epistolas.

2. *Codex num.* 57. chart. in folio saec. XIV. *Cont.* Conciliorum general. et partic. Canones et alia antiquorum PP. opera, quae inter Flauiani et Gennadii Episc. CP. ad Leonem epistolae.

3. *Codex num.* 67. chart. saec. XV. *Cont.* vnam dumtaxat Leonis epistolam.

III. *Vaticano-Ottobonianus*, Codex *num.* 29. non absimilis Vat. *num.* 1178. *Cont.* omnia Chalced. Conc. Acta cum variis in iisdem Leonis Epistolis.

C. *Sermonum et Epistolarum.*

I. *Vaticani.* 1. Codex *num.* 541. pergamenus Nicolai V. iussu auro et variis coloribus ornatus. *Cont.* solummodo Leonis Sermones et epistolas et quidem eas, quae in editis ante Quesnellum vulgatae sunt.

2. *Codex num.* 542. pergamenus in 4. saec. XII. labentis. Similis Collectio.

3. *Codex num.* 644. pergamenus in folio saec. circiter XIII. Collectio non absimilis.

4. *Codex*

4. *Codex num.* 545. pergamenus in 4. ſcr. circa finem ſaec. XII. Totidem Sermones et Epiſtolas complectitur.

5. *Codex num.* 546. membr. in folio ſaec. XII. Collectio ſimilis praecedenti.

6. *Codex num.* 547. membr. in 4. eiuſdem aetatis et conditionis.

7. *Codex num.* 548. membr. in 4. Praeter ſermones in ſuperioribus contentos exhibebat etiam Sermonem *de Abſalon*, ſed quem ad Leonem non pertinere iudicauit, ideoque omiſit Cacciarius.

8. *Codex num.* 549. membr. in 4. praecedenti ſimilis et eundem de Abſalone ſermonem in fine praeferens.

9. *Codex num.* 550. membr. in 4. praecedentibus per omnia ſimilis.

II. *Regio-Vaticanus*, *Bibliothecae Alexandrinae* Codex *num.* 139. membr. in 4. optime exaratus ſaec. XII. ſolam Leonis Serm. homil. et epiſtolar. Collectionem exhibens.

III. *Vrbinas.* Codex *num.* 65. pergamenus in fol. paruo ſaec. labentis XIV. eandem collectionem praeferens.

3.

Codices BALLERINIORVM

A. *Sermonum.*

1. *Lectionarii.*

I. *Bergomenſes;* codices duo ſaec. circiter XII. ex tabulario DD. Conſortii Eccleſiae S. Alexandri in Columna apud Ioſ. de Saluaneis de Roteriis Patricium Bergomenſem. *Cont.* XII. Leonis ſermones.

II. *Chigiani*; codices duo Bibl. Chigianae *num.* 3 et 5. ſaec. XII. *cont.* IV. Leonis ſermones.

III.

III. *Padilironenses;* codices tres monasterii Padilironensis S. Benedicti in agro Mantuano, *cont.* IX. Leonis sermones et Ep. ad Flauianum.

IV. *Patauinus;* codex PP. Conuentualium S. Antonii *num.* 408. saec. XIII. *cont.* Sermones XXX.

V. *Patauini Heremitanorum;* codices tres PP. Heremitanorum SS. Philippi et Iacobi, *num.* 111. 112. et 113. *cont.* XVI. Sermones cum Ep. ad Flauianum.

VI. *Patauini S. Iustinae;* codices duo monachorum Casinensium S. Iustinae saec. XV. *cont.* XIV. sermones cum praedicta Epistola.

VII. *Basilicae S. Petri in Vaticano;* codices tres *num.* 107. 105. et 106. Sed duo priores longe tertio praestantiores erant, qui saec. licet XII. exaratus tamen non plures quam sex sinceros Leonis sermones complectebatur, aliosque falso illi adscriptos.

VIII. *Tridentinus;* codex ms. Capituli Tridentini saeculi XIV. *cont.* IV. Leonis sermones.

IX. Vallicellani i. e. codices Bibliothecae S. Mariae in Vallicella Patrum Oratorii S. Philippi Nerii Romae, quae plures saeculi XI. et XII. codices Balleriniorum vsui concessit, ex quibus enumerarunt *Codices* XXV. et XXVI. qui praeter Epistolam CLXV. ad Leonem Augustum lectam aduentus tempore (cuius loco in aliis Lectionariis habetur Epistola XXVIII. ad Flauianum) continebat Sermones XXV; *Codicem* II. *cont.* Epistolam ad Flauianum et Sermones XXIV; *Codicem* A. 6. *cont.* Sermones VII; *codicem* A. 7. *cont.* Sermones XIII. *codicem* A. 9. qui ad S. Euticii Monasterium pertinuit, *cont.* sermones X; *codicem* A. 10. *cont.* Sermones VII; *Codices* VII. XX. XXIII. A. 16. *cont.* Sermones V. IV. vel III.

X. *Vaticani;* Lectionaria omnium antiquissima, quae inter imprimis eminebant *num.* 3835. et 3836. vere Romana, quae diligentissime recognouerunt.

Alios

Alios plures autem Lectionarios codices non quidem per omnia, sed vbi opus fuit, inspexerunt.

XI. *Veneti;* codices duo Bibliothecae Venetae S. Marci, Lectionarii signati *num.* 153. et 154. saec. circiter XIII. in quibus LI. sermones Leonis.

XII. *Vercellenses.* Ex Lectionariis Eusebianae Bibliothecae Vercellensis Capituli habuerunt collatas lectiones Sermonum XI. Leonis.

XIII. *Veronenses Cap.* i. e. Bibliothecae capituli Veronensis; codices Lectionarios duos, qui XV. Leonis Sermones praebuerunt, praeterea *codex* 74. praecedentibus antiquior *cont.* Sermones VIII. et recentior ms. liber *num.* 214. *cont.* sermonem vnum.

XIV. *Veronensis S. F.* i. e. codex PP. Conuentualium S. Firmi maioris; Lectionarius saec. circiter XIII. *cont.* vnum Leonis sermonem.

2. *Collectiones.*

Collectionum harum ms. quinque distinxerunt genera, ex quibus singulis maxime insignes codices tantum indicantur, videlicet ex *Collectione* I. liber ms. *Casinensis* num. 126. ex Coll. II. *Barberinus* num. 88. et *Casanatensis* C. III. 7. ex Coll. III. exemplar primae editionis, quam ex huius collectionis ms. desumtam censuerunt; ex *Coll.* IV. *Vaticanus* num. 546. et qui aliquando adhibitus est 541; ex *Coll.* V. denique *Vaticanus* num. 544.

B. *Epistolarum.*

De his in sequentibus Balleriniorum *obseruationibus* tam luculenter ac copiose disputatum est, vt singulorum enumeratio superuacanea videretur.

OBSER-

OBSERVATIONES BALLERINIORVM
de Fontibus mss. Sermonum et Epistolarum S. Leonis

I. De Fontibus mss. Sermonum.

Duo vniuersim manuscriptos fontes esse monent Ballerinii, ex quibus Sanctorum patrum Sermones attingere, seu emendare liceat, nimirum *Ecclesiarum Lectionaria* ex variorum Sanctorum Sermonibus compacta, et *peculiares* Sermonum alicuius Sancti *Collectiones*. Lectionaria antiquioris originis esse solent. Collectiones peculiares non excedunt Saeculum XI. „Paucis enim sanctis, *inquiunt*, contigit, quod SS. Zenoni, Gaudentio et Petro Chrysologo, vt Sermonum collectiones Auctoribus aequales vel quasi aequales ad nos vsque peruenirent: idque iis forte accidit, quorum Sermones, in Lectionaria haud quaquam traducti, si peculiaribus collectionibus non fuissent custoditi, periissent. At quum non multo post Auctoris mortem Sermones tantae auctoritatis ac celebritatis fuere, vt apud vniuersas fere Ecclesias in Lectionaria relati inter officia publica legerentur; tunc vel nullae collectiones factae, vel si quae factae fuerunt, sensim periere: cum enim omnes, aut fere omnes sermones in Ecclesiarum libris seruarentur, horum collectionem separatim describere superfluum videbatur. Ita Augustini Sermones, seu, vti vocabantur, tractatus, in Bibliotheca Hipponensis Ecclesiae aliqua fortassis serie dispositos exstitisse Possidius subindicat. In Augustini enim vita c. 18. perinde loquens de tractatibus ac de ceteris S. Doctoris operibus, quae sane in distinctis codicibus continebantur, omnium indiculum se subiecisse affirmat, vt *sibi quisque voluerit, ad legendum et cognoscendum eligat, et id ad describendum vel de bibliotheca Hip-*

ponensis Ecclesiae petat, vbi emendatiora forte exemplaria poterunt inueniri, vel vnde voluerit, inquirat, et inuenta describat. Vetustissima tamen eiusmodi exemplaria desiderantur. Tres enim antiquiores, quae supersunt, collectiones Sermonum S. Augustini *de Verbis Domini, de Verbis Apostoli et Homiliarum quinquaginta*, vt obseruarunt doctissimi Patres Maurini in Praef. ad Tomum V. licet in mss. octingentorum annorum et amplius reperiantur, non tamen Augustino aequales credi queunt: non solum quia earum Possidius non meminit, sed praesertim quia suppositiciis non carent. In Lectionaria nimirum eius Sermones sparsim traducti, collectionum describendarum laborem sustulere. Ex Lectionariis autem tres memoratae collectiones posterius fuerunt digestae, ac deinceps alii Sermones ex aliis Lectionariis descripti Augustinianis adiecti fuerunt in editionibus quae subinde apparuerunt, nec deerunt qui alios eiusdem Doctoris Sermones ex iisdem fontibus deriuare queant, sicuti nos viginti et amplius genuinos in Anecdotis Miscellaneis aliquando edituri sumus. Simile quidpiam S. Leonis sermonibus accidisse arbitramur. Hunc S. Pontificem multo studio Sermones lucubrasse et accurata eorum exempla apud se retinuisse illud indicio est, quod in suis dogmaticis epistolis, quae ob sublimem difficilemque explicationem dogmatum, de quibus disseruit, maximam non tam sententiarum, quam verborum cautionem et delectum flagitabant, quaedam ex Sermonibus non exigua fragmenta inseruit. Haec autem Sermonum autographa exemplaria in Archiuo Apostolico diutius fuisse custodita, dubitare non licet. Cum vero pro auctoritate ac celebritate Auctoris, et cura peculiari in Sermonibus lucubrandis, hi paulo post Leonis obitum in Lectionariis Romanarum Ecclesiarum inter aliorum

aliorum Sanctorum Sermones fuissent transscripti, et exinde transiissent in similes codices aliarum Ecclesiarum totius Occidentis; hinc factum fuit, vt eorundem sermonum in aliquo separato Volumine colligendorum cura antiquitus defuerit. Quare nihil mirum, si Gennadius, qui memorat Sermones S. Maximi Taurinensis, in Leone c. 70. nullam eiusdem Sermonum mentionem facit: aliquam enim Maximi Sermonum vetustissimam collectionem, nullam autem Leonis inuenit, nec ad Lectionaria, in quae huius Sermones traducti fuerant, oculos ac mentem intendit." Haec illi, vt ostenderent, qui factum sit, vt in vniuersum Lectionarii remotioris aetatis sint, quam peculiares certi alicuius scriptoris collectiones. Idem vero in Leone accidisse, testimoniis scriptorum saeculi noni, Hincmari Remensis, Remigii Lugdunensis, Prudentii Tricassini, Flori, et qui illos omnes praecessit, Pauli Diaconi demonstrant.

Itaque *Lectionarios* prae ceteris MSS. libris diligenter conquisiuerunt et maiori studio quam Quesnellus recoluerunt. Quesnelius enim etsi antiquiorem eorum prae MSS. collectionibus originem bene perspexerat, tamen ob multa peculiaria ipsis incommoda ac vitia, quae in praefatione generali copiose recenset *), parcius eos adhibuit, adeoque serioribus et

*) Refert eo, primo, quod non omnes contineant sermones et alii quidem alios, vt saepe multa euoluenda sint ob paucos sermones volumina; deinde quod, cum variis propriisque locorum solemnitatibus accommodati fuerint, saepe saepius peregrinis quibusdam additamentis, ab auctoris mente prorsus alienis, et quae difficulter discerni possint, auctiores habeantur; denique quod frequentibus maculis et mendis, librariorum siue incuria, siue igno-

et minus emendatis collectionibus vti fuit coactus. Inter multos autem, quos adire ipsis licuit praestantissimos diuersaeque originis codices, longe optimos atque plurimi faciendos esse significant *Romanos*, quo nomine tales libros innuunt, qui in publicis Romanarum Ecclesiarum officiis olim adhibiti fuerint quosque ex originariis et autographis Leonis scriptis originem ducere, et in Romana ecclesia semper magna cum diligentia custoditos et ad posteros transmissos esse statuunt. Horum quatuor inuenisse se affirmant, nempe *Vaticanos duo* pergamenos in folio 3835. et 3836. et duo *Basilicae S. Petri* num. 107. et 105. posteriore quidem charactere exaratos, sed ex vno exemplo, antiquiori eiusdem Basilicae Lectionario eductos, de quibus pluribus disputant §. II. Praef. n. VI. et VII. Tametsi vero reliquarum Ecclesiarum exemplaria minus accurata se expertos testentur, non paucas tamen optimas et ipsas lectiones, quorumdam etiam Sermonum exempla nemini inuenta suppeditarunt, quae ibidem §. III. num. VII. notarunt. Quatuor tamen Sermones in nullo Lectionario nancisci potuerunt, nimirum quintum de Natali Papae, sextum de Collectis, nonum de Ieiunio decimi mensis, et nonagesimum sextum, inscriptum: *Tractatus contra Eutychianos, habitus in Templo S. Anastasiae.* Enimuero hic tractatus cum conseruatus fuerit in mss. collectionibus S. Leonis, quae ex Lectionariis dimanarunt, non dubitant Ballerinii, quin in aliquo Lectionario libro contineatur, qui hactenus ipsis non innotuerit. Secus autem censent

ignorantia vitientur. Quas quidem et alias insuper deformitates, quarum omnium causae non obscurae sunt, Lectionariis adhaerere Ballerinii haud negant, sed non adeo frequentes esse monent, vt non cum plerisque mss. ipsis communes sint.

ſent de reliquis tribus. Sicut enim deſunt in Collectionibus Sermonum Leonis, ita in nullis Lectionariis inuentos aut inueniendos exiſtimant. Prodierunt illi ex vno codice Nic. Fabri, qui Queſnelli aetate in Thuaneam Bibliothecam tranſierat, indeque ab eodem Thuaneus dictus eſt, poſt in Colbertinam, ex eaque in Regiam Pariſienſem tranſiit. Ante nongentos annos exaratum fuiſſe, Mabillonii, Baluzii aliorumque peritorum iudicio teſtatur *Antelmius* in Diſſ. VI. *de veris Operibus SS. Leonis ac Proſperi num.* 4. vbi fuſius illum deſcripſit. Continet varia Patrum opuſcula, inter quae tres laudati Leonis Sermones, qui, qua ratione in hunc vnum commigraverint, haud facile aliquis coniiciat.

Alter fons Sermonum Leonis ſunt *Collectiones MSS.* Earum mentio apud Scriptores non eſt anterior ſaeculo XI. vt ex teſtimoniis *Micrologi* de *eccleſiaſticis obſeruationibus* cap. 25. *Leonis Hoſtienſis* in *Chronico Caſinenſi* l. III. c. 63. et *Anonymi Mellicenſis* c. 7, Ballerinii probant. (Cap. II. Praef. §. I. n. XIII.).

Neque inter quamplures, quos euoluere ipſis licuit mss. Sermonum Leonis libros vllum deprehenderunt, qui Saeculum XI. excederet: vnde non inepte colligunt, circa Saeculum XI. Sermones huius Pontificis colligi coepiſſe. Quinque autem collectiones diuerſae originis nacti fuerunt, quarum vetuſtiores ad idem ſaeculum pertingere videbantur, quas ſedulo et magno cum rei criticae fructu diſtinxerunt. Ex Lectionariis quidem omnes profectas eſſe iudicant, non ſolum, quod antiquior collectio nulla inuenta eſt, ex qua exſcribi potuerint, ſed etiam quia Sermonum numero, ordine, vel ſaltem titulis, ac praeterea variis lectionibus differunt, provt ex Lectionariis ſimili ratione diuerſis originem

 ducunt.

ducunt. *Primam* itaque *collectionem* statuunt illam, quae in Codice membranaceo *Bibliothecae Casinensis* nunc signato num. 126. cum epigraphe *Leonis primi Papae pars prima, Sermones*, reperitur. Saeculi XI. est eundemque arbitrantur, quem Leo Hostiensis iussu Desiderii Abbatis (post Romani Pontificis, nomine Victoris III.) compactum tradit. Continet sermones XCI. inter quos vnus bis describitur, alter dubius est, decem supposititii sunt, sinceri adeo ac certi restant LXXIX; videlicet de *ieiunio decimi mensis*, VII; *de Natali Domini. n. Iesu Christi*, XI; *de Epiphania Domini*, VIII; *de ieiunio Quadragesimae*, XIV; *de passione Domini*, XIII; *de resurrectione Domini*, IX; de Ascensione, XIX; *in natali S. Laurentii*, II; *de ieiunio septimi mensis*, V; *de octo beatudinibus*, I; *de Pentecoste*, II. Singulos recensent Ballerinii l. l. §. II. n. XVI.

Secundam collectionem dicunt, quam praeferunt mss. tres, nempe Casanatensis G. III, 7. *Basilicae S. Petri.* 210. et *Barberinus* 88. quorum priores ad saec. XII. pertinere existimant. Casanatensis aliquot foliis mutilus est et variantes ex collectionibus posterioribus a quopiam studioso ad marginem appositas, textuique nonnunquam superadditas exhibet. Haec collectio C. Sermones continet, in ordine cum praecedenti modo conuenit, modo longius ab ea recedit. Complectitur omnes genuinos Sermones, qui in prima exstant, praeter vnum Serm. II. *de Natali Leonis*, qui incipit *Honorabilem*, habet autem XII. alios germanos, qui in illa desiderantur; in his quinque extra propriam sedem positos, vnde Ballerinii colligunt, hanc collectionem prima cura ex iis Lectionariis elaboratam fuisse, qui his sermonibus carebant, posteaquam vero in collectoris manus alii libri venissent, qui hos sermones praeferrent, eos in fine

adden-

addendos putasse. In hoc quidem, monent, duas hasce priores collectiones sequentibus postponendas esse, quod plures alienos Sermones Leoni tribuant, sed lectionibus melioribus praestare atque ab editoribus aestimandos esse (§. III. num. XVIII. XIX.). *Tertiam collectionem* appellant eam, quae exstabat in MS., vnde primam editionem Romanam sumsit *Andreas Aleriensis.* Talem inuenerunt in *Vat. ms. num.* 545., qui solos Leonis Sermones continet, dum ille, quo Aleriensis vsus est, quatuor epistolas in fine additas, et editioni idcirco subiectas, praeferebat. Ad eandem pertinere suspicantur *codicem Bononiensem*, cuius variantes cum lectionibus primae editionis fere conuenientes notatas inuenerunt in Ms. Barberino num. 3520. Continet autem Sermones Leonis XCIII. omnes sinceros praeter vnum *de Macchabaeis*, quem Ballerini Augustino vindicarunt. Sermonibus de Natali Domini praemittit *Epistolam ad Flauianum*, quae hanc quoque collectionem ex Lectionariis deriuatam innuit. Desunt ex sinceris soli tres ex Ms. Nic. Fabri editi. Ordo autem Sermonum XCIII. qui ab anteriorum collectionum ordine longissime recedit, idem est, ac in editionibus maxime tritis, quae his tribus carent, hac vna exceptione, quod Sermo LI. *in Euang. Matthaei c.* 17. inter Sermones de Quadragesima describitur, vti in omnibus Lectionariis positus est. Ceterum peculiares habet titulos, qui tam ab editis, quam ceteris collectionibus maxime discrepant. (§. IV. num. XX. XXI.). *Quartam collectionem* frequentius in mss. codicibus obuiam, eosdem omnino Sermones eodemque ordine ac tertiam praeferre, sed titulis, qui iidem sunt ac in vulgatis, ab eadem discrepare, praetereaque variantibus lectionibus, nec modicis, nec infrequentibus, quae diuersae origini, non librario-

rum lapſui, vel arbitrio tribui queant, diuerſam eſſe ſignificant. Plerique huius collectionis codices annexam habent epiſtolarum collectionem, quapropter inter Sermones *Epiſtolam ad Flauianum* omittunt, cum in epiſtolis ſuo loco ponatur. Referunt huc *codices Vaticanos tres num.* 541, 546 et 547. *Vaticanum Vrbinat.* 65. *vnum Angelicae Eremitarum S. Auguſtini*, *Venetum* S. Marci 79. et *Feſulanum Canonicorum Lateranenſium.* Eandem collectionem cum epiſtola ad Flauianum, ſed ſine Epiſtolarum collectione inuenerunt in mss. *S. Iuſtinae Patauino-Caſinenſium*, nec non in alio *Veneto Monachorum S. Georgii Maioris.* Nullum exemplar Saeculo XIV. vetuſtius reperire licuit, vnde valde recentem eſſe colligunt. Ac ſane vitioſiſſimam omnium dicunt, ex eaque editiones Sermonum per eos, qui Alerienſis editionem ignorarunt, vulgatas, quae tot mendis et corruptis lectionibus ſcatent, proficiſci ſuſpicantur. *Quinta collectio* a praecedentibus, paucis, at exploratis characteribus diſtinguitur. Quot Sermones comprehendat, diſerte non indicant, vnde colligo totidem ineſſe ac in tertia. Quod diſcrepantes lectiones attinet, duabus praecedentibus meliorem, primae tamen et ſecundae cedere innuunt.

Nullum autem deprehendiſſe ſe teſtantur huius collectionis exemplar, in qua ab epiſtolarum collectione ſeparata eſſet, eam vero ſimiliter ab illa epiſtolarum collectione, quae cum quarta Sermonum collectione copulatur, diuerſam eſſe. Praecipuum autem diſcrimen eſſe monent in defectu duorum Sermonum *Exultemus*, de SS. Petro et Paulo, et *Gratias dilectiſſimi*, de Macchabaeis, quorum prior in quatuor antecedentibus, poſterior in ſecunda, tertia et quarta legitur. Ordo, excepto leui diſcrimine, idem eſt, qui in III. et IV. Ceterum hanc collectionem

puriſſi-

purissimam omnium et quae nihil plane subdititium contineat, affirmant. Inuenitur in *Vaticano num.* 544. saec. circiter XII *Vat. Reg. Suec. num.* 139. saec. XIII. vel XIV. et vno *Caesenate Minorum Conuentualium S. Francisci* saec. XV. nec non in *Victorino*, quem Quesnellus adhibuit. (ibid. num. XXIII. XXIV.). His quinque a se inuentis diuersae originis Leonis Sermonum collectionibus adnumerant *sexto loco* Collectionem a Quesnello in *MS Oxoniensi* saec. XI. vel XII. deprehensam, quam laudat dissert. XII. cap. 2. Epistolas vna cum Sermonibus Leonis complectebatur, ac Epistolis quidem, vt Quesnellus docet, insertae erant *constitutiones Imperatorum Theodosii ac Valentiniani aduersus Manichaeos et contra Hilarium Arelatensem; Sermonibus subiiciebantur duae Epistolae Proterii Alexandrini et Paschasini Lilyb. ad Leonem, aliaque nonnulla ad vitam Pontificis attinentia.* Talem vero neque epistolarum neque sermonum collectionem vnquam se vidisse fatentur, indeque aliam omnino a quinque praecedentibus esse statuunt (§. V. n. XXV.).

Coronidis loco huic de mss. Sermonum Leonis fontibus dissertationi addiderunt Ballerinii Obseruationes duas, alteram *de Homiliario Doctorum* (§. VI. n. XXVI.) alteram de *MS. Barberino continente varias lectiones Sermonum S. Leonis* (§. VII. n. XXVII.) *Homiliarium Doctorum* a Paulo Diacono iussu Caroli M. exeunte saec. VIII. pro festorum ratione collectum, codicis vice habendum, cum ex antiquioribus Saeculo IX. codicibus, qui Paulo praesto fuerunt, decerptum fuerit, non minimi faciendum esse recte illi censuerunt. Huius editio rarissima est Spirensis a. 1482. Quesnellus autem editionem longe posteriorem, in qua alii ex editis Leonis multa addiderunt, adhibuit. Quapropter vt germa-

nas Pauli Diaconi lectiones cognoſcerent, Ballerinii editionem Baſilienſem Nic. Keſsleri a. 1496. ſumtam ex vetuſtiſſimo codice Eccleſiae Baſilienſis contulerunt, quae licet non minus quam Spirenſis nonnullos Sermones auctorum poſteriorum addititios praeferat, genuinam tamen Pauli Diaconi editionem quoad ceteros, et Leoninos, exhibet. At ſine addititiis in duobus MSS. Augienſibus inueniri ex Mabillonio T. IV. Analectorum p. 631. 32. obſeruant. Iam quod *codicem Barberinum* attinet, vnus ex fratribus cum Romae verſaretur, in bibliotheca Barberina incidit in librum ms. recentiorem *num.* 3520. qui non paucas variantes Sermonum S. Leonis editioni paratas exhibebat. Praemiſſa erat Italica epiſtola Laurentii Mari ſcripta die 3 Martii 1677. in qua, cum Card. Franc. Barberini, Brancacii tum Praelati, nomine ab eo quaeſitum fuiſſet, quid Io. Bapt. Marus frater eius in editionem Leonis reliquiſſet, reſpondet, ante aliquot annos in manus eiuſdem fratris veniſſe editionem Sermonum Leonis, in cuius marginibus Gerardus Voſſius, Praepoſitus Tungrenſis, variantes lectiones notauerat; has autem exinde excerpſiſſe Ioannem Baptiſtam, aliaſque variantes ex aliis codicibus et editionibus addidiſſe eo conſilio, vt nouam Sermonum editionem vulgaret cum titulo: *Sermones S. Leonis M. reſtituti ad fidem plurium codicum mss.*, concluditque, editionem praedictam cum variantibus Voſſii, et fratris ſui lucubrationes ſe tradidiſſe Michaeli Angelo Riccio, poſtea Cardinali. Sequebatur ipſius Io. Bapt Mari praefatio editioni praemittenda, quam totam Ballerinii deſcripſerunt. Ex dictis autem a Laurentio Maro patet, codicem laudatum Barberinum tam Voſſii, quam Mari variantes lectiones complecti; quamquam Io. Baptiſta in praefatione variarum lectionum Voſſii nullam mentionem

tionem facit, neque ex ipſa ſcriptura, quae ex Voſſio deſumtae ſint, quaeue a Maro additae, diſcerni poſſit. Sane plures variantes Sermonum ordine nonnihil perturbato adſcriptas eſſe fatentur. Pleraſque ſumtas eſſe monent ex codicibus Baſilicae S. Petri, alias ex Vaticanis, nonnullas ex codice Bononienſi; frequentiores eſſe in iis Sermonibus, qui continentur in Lectionariis S. Petri; ſicuti, vbi iſta Lectionaria defuerint, rariſſimae et quandoque nullae indicentur. Ipſi multa loca huius manuſcripti cum Lectionariis Baſilicae S. Petri contulerunt, cumque ea exacte notata deprehendiſſent, a fuſiori eorum, vt et aliorum tum eiuſdem Baſilicae, tum Vaticanorum aliarumque Romanarum bibliothecarum exemplarium collatione leuatos ſeſe eodem exiſtimarunt.

II. *De Fontibus mss. Epiſtolarum.*

1.

Tria in vniuerſum codicum genera diſtinguenda eſſe docent Ballerinii, in quibus Leonis epiſtolae contineantur. Nempe primum genus faciunt *Collectiones generales Canonum et Conſtitutionum Romanorum Pontificum*, in quibus aliquot integrae Leonis epiſtolae fuere deſcriptae. Alterum conſtituunt *Collectiones particulares ſeu quarumdam Eccleſiarum, ſeu Epiſtolarum Leonis* ſolius, quae ex vetuſtis vel etiam primaeuis exemplaribus olim compactae antiquiſſimam originem prae ſe ferunt. Ad tertium pertinent *Collectiones particulares epiſtolarum S. Leonis*, ſed recentiores et ex primi generis collectionibus maximam partem deductae.

2.

Sicut nulla extat Leoni coaeua aut ſuppar omnium eius Sermonum collectio; ita nullam quoque coaeuam

coaeuam aut fupparem epiftolarum eius collectionem factam effe, certiffimum habent. Hinc nullum codicem fperandum effe affirmant, qui omnes eius epiftolas praeferat: quoniam non omnes olim perinde fuerint in vnum corpus, aut Regeftum, vti vocant, collectae, vt Gregorii M. epiftolis euenit. Initio quidem omnes collocatas et quam diligentiffime cuftoditas fuiffe in *Scriniis* feu *Archiuo* fedis Apoftolicae inter ceteras conftitutiones aliorum Pontificum, vetuftam fuadere aiunt confuetudinem Romanae ecclefiae, de qua *Couftantius* in *Praef. ad Epp. Pont. Rom. n.* 44. *feqq.* Atque id ipfum Auctorem Pontificalis Romani, qui Anaftafii Bibliothecarii nomine vocari folet et Leonis vitam ferius faeculo VIII. fcripfit, teftari monftrant. Sed poftquam collectiones generales canonum et epiftolarum Rom. Pontiff., a priuatis hominibus olim compofitae in priuatum vfum ita propagari et obtinere coeperint, vt iidem Romani Antiftites epiftolas deceflorum fuorum non ex apoftolicis fcriniis, fed ex iis collectionibus fumerent, tunc factum effe dictitant, vt earumdem epiftolarum autographa exemplaria, quae erant in apoftolico archiuo, fenfim neglecta, temporum viciffitudinibus interciderint, ac propterea antiquae iftae generales collectiones fint vetuftiores ac celebriores fontes, ex quibus antiquiorum Pontiff. Rom. epiftolas accepimus, adeo vt non aliae quorumdam Rom. Antiftitum epiftolae ad nos peruenerint, nifi quae eiufmodi collectionibus conferuatae fuerunt *). Has igitur et fecundi generis collectiones veluti pro originariis fontibus habendas effe, ad quas Leonis editio

*) Hae funt, de quibus vt et mss. codicibus, qui eafdem complectuntur, ampliffimum tractatum condiderunt Ballerinii in *Tomo III.* s. *Appendice* ad *Opp.* Leonis, vt fupra iamiam indicatum eft.

tio reuocari deberet, statuerunt, ita quidem, vt illas tertii generis haud negligerent, siquidem subinde ex emendatioribus manuscriptis antiquarum editionum eductae lectiones meliores et emendationes non contemnendas praebuere. Quaedam etiam ex iis epistolas continent, quae in antiquis notis collectionibus non inueniuntur, vnde existimare licet, eas ex aliis antiquis collectionibus nunc quidem ignotis desumtas atque in hac parte pro originariis habendas esse. Generatim autem Collectiones mss. epistolarum S. Leonis Balleriniis innotuerunt XXIV. Ex his XIII. ad *Collectiones generales;* VI. ad *antiquas particulares* referuntur; V. *Collectiones recentiores peculiares* sunt. Quemadmodum vero, inquiunt, hae singulae inter se epistolarum numero, ordine aliisque characteribus discrepantes diuersam originem produnt; ita omnes cuiusque collectionis codices adeo plerumque ipsis lectionibus congruunt, vt, (quod de Sermonibus etiam valet) superuacaneum plerumque sit, plures consulere, maioremque vtilitatem referat, qui duos aut tres diuersarum collectionum mss. libros, quam qui permultos vnius collectionis euoluerit.

Iam peculiaria de singulis: quae, quoniam etiam ad editionum nonnullarum, quas supra recensuimus, notitiam haud parum conducunt, a nobis non omnino hic praetermitti debebant; sed breues esse studebimus. Initium fit a *Collectionibus generalibus.*

Prima Collectio. Antiquissima omnium et hactenus ignota. Extat in cod. *Vat. Reg. Sueciae* 1997. Catalogus Pontiff. Rom. in Hormisda desinit. Continet epistolas VII. 1. *Rustico* (167.)*). 2. *Episc. Mauritaniae* (12.). 3. *Turribio* (15.). 4. *Episc. Siculis*

*) Hic numerus significat ordinem ed. Balleriniorum.

Siculis (16.), 5. *Nicetae* (159.). 6. *Aquileiensi ep.* (1.). 7. *Septimio ep.* (2.).

Secunda collectio. Corbeiensis, vt a Coustantio appellatur, seruata in *Ms. Corbeiensi Bibl. S. Germani a Pratis Parisiis* et venerandae antiquitatis. Ballerinii in nullo codice eam deprehenderunt. Sed Quesnellus ea vsus est (ms. Corbeiense vocans) et post eum Coustantius, qui eam descripsit in Praef. ad Epp. Pontiff. Rom. num. 61. Sed ordinem epistolarum indigitauit; quare ex vtriusque citatis, quantum fieri potuit, Ballerinii eruere studuerunt, qui sic se habet. 1. *Campanis* (4.). 2. *Italis* (7.). 3. *Viennensibus* (10.). 4. *Anastasio* (4.). 5. *Turribio* (15.). 6. *Flauiani ad Leonem* (22.). 7. *Flauiano* (28.). 8. *Theodosio* (29.). 9. *Pulcheriae* (31.). 10. *Iuliano* (35.). 11. *Constantinopolitanis* (59.). 12. *Rauennio et Gallis* (103.). 13. *Iuuenali* (139.). 14. *Leoni Aug.* (165.). Quesnellus praeterea laudat *Thuaneum codicem* Corbeiensi ita similem, vt ex eo transscriptus videatur.

Tertia Collectio. Antea ignota, vetustissima et praestans. Extat in *Codd. Barberino* 2888. et *Vat.* 1342. Continet XV. Epistolas hoc ordine: 1. *Anastasio* (14.). 2. *Rustico* (167.). 3. *Siculis* (16.). 4. *Aquileiensi ep.* (1.). 5. *Mauris episc.* (12.). 6. *Nicetae* (159.). 7. *Dioscuro* (9.). 8. *Iuuenali* (139.). 9. *Leoni Aug.* (145.). 10. *Maximo* (119.). 11. *Flauiano* (23.). 12. *Flauiani ad Leonem* (22.). 13. *Eutycheti* (20.). 14. *Flauiano* (28.). 15. *Leoni Aug.* (165.).

Quarta collectio. Extat in antiquo *codice Capituli Lucensis*, quem Io. Dom. Mansi in diss. de *celebri codice saeculo Caroli M. scripto* Tomo XLV. *Opusculorum P. Calogerá* accuratissime descripsit. Extat quoque in Codice olim *Colbertino* 784. quem

Antel-

Antelmius et Pagius commendant. Adde Couſtantii deſcriptionem, qui Italicam collectionem agnoſcit, in laudata *Praef. n.* 89. Continet IV. tantum Leonis epiſtolas. 1. *Ruſtico* (167.). 2. *Mauris* (12.) 3. *Aquileienſi ep.* (1.). 4. *Septimio* (2.).

Quinta collectio a Balleriniis vocatur *Queſnelliana*, eoque nomine ſignificant *Codicem Conſtitutionum Ecclesiae Romanae* a Queſnello primum, ſed ex ms. Oxonienſi recenti et mendoſo editum. Continet epiſtolas Leonis XXXII. nempe: 1. *Leoni Aug.* (165.). 2. *Iuuenali* (139.). 3. *Flauiano* (28.). 4. *Theodoro Foroiulienſi* (108.). 5. *Turribio* (15.). 6. *Ruſtico* (167.). 7. *Anaſtaſio Theſſ.* (14.). 8. *Nicetae* (159.). 9. *Ianuario Aquilei.* (18.). 10. *Epiſcopis Campaniae, Piceni et Tuſciae* (4.). 11. *Epiſcopis Italiae* (7.). 12. *Siculis* (16.). 13. *Pulcheriae Aug.* (31.). 14. *Conſtantinopolitanis* (59.). 15. *Palaeſtinis* (124.). 16. *Aquileienſi Ep.* (1.). 17. *Septimio* (2.). 18. *Mauritanis* (12.). 19. *Synodo Epheſinae* (33.). 20. *Theodoſio Aug.* (44.). 21. *Pulcheriae Aug.* (45.). 22. *Iuliano Coenſi* (25.). 23. *Theodoſio Aug.* (29.). 24. *Marciano Aug.* (104.). 25. *Anatolio Ep.* (106.). 26. *Synodo Chalcedonenſi* (114.). 27. *Anatolio Ep.* (155.). 28. *Leoni Aug.* (162.). 29. *Anatolio* (163.). 30. *Eidem* (135.). 31. *Synodo Chalced.* (93.). 32. *Doro Beneuent. Ep.* (19.) Has praecedunt in pluribus codd. III. aliae aliorum epiſtolae, quae inter Leoninas eduntur. 1. *Euſebii et Synodi Mediol.* (97.). 2. *Rauennii et al. Epiſcoporum Galliae* (99.). 3. *Ceretii, Salonii et Veranii* (68.). In Galliae Bibliothecis aliquot h. coll. codices reperiri monent Ballerinii. Queſnellus in emendandis Leonis Epiſtolis vſus eſt duobus aliis inſignibus eiuſdem codicibus, *Thuaneo*, poſtea Colbertino

bertino *num.* 932. nunc Regio et *Treco-pithoeano*, de quo supra. Ballerinii cum in Italia nullum eius codicem reperire potuissent, vetustissimum *exemplar* nacti sunt ex *Bibl. Caesarea Vindobonensi* XXXIX. Alius *eiusdem Bibliothecae codex antiquus*, sed praecedenti aliquanto recentior, sign. *num.* XLII. eandem collectionem, sed insertis XX. epistolis ex collectione Hispanica seu Isidoriana complectebatur (vid. §. II. num. 11. 12.).

Sexta collectio Dionysii Exigui fuit sub Hormisdae Papae tempora lucubrata. VII. Leonis epistolas complexa est. 1. *Campanis* (4.). 2. *Italis* (7.). 3. *Siculis* (16.). 4. *Ianuario* (18.). 5. *Rustico* (167.). 6. *Anastasio Thessalon.* (14.). 7. *Nicetae Aquilei.* (159). Aliam Leonis Epistolam ad *Mauros* posterioribus additamentis tribuendam esse monent. Huius collectionis mss. libri, qui additamentis insertis careant, adeo rari sunt, vt duo tantum hactenus nominentur, *Vaticanus* et *Regius Parisiensis*. Inter hos maxime commendatur *Vaticanus num.* 845. quem ipsi contulerunt. Sed cum purae Dionysianae mss. vsus sit *Cresconius*, vtpote qui totam Dionysii collectionem in certos titulos distributam operi suo inseruit, Codices Cresconianos pro puris Dionysianis habendos esse monent. Horum autem plures Romae asseruantur, ex quibus inspexerunt Ballerinii *Vallicell.* XVIII. *Vatic.* 1347. *Vatic. Reg.* 849. *Vatic. Palat.* 579.; sed praecipue contulerunt *Ms. Capituli Veronens.* saeculo VIII. charactere papyraceo scriptum.

Septima collectio. Dionysio - Hadrianea a superiore non disiungenda, quoniam nonnisi additamentis quibusdam internoscatur. Hadrianea vocatur, non quod additamenta sub Hadriano Dionysio accesserint, sed quod hic pontifex eam ad Carolum M. miserit.

miserit. Nonnisi *vnam super septem* epistolas continet, nempe ad *Mauros* (12.). Ex codd. huius collectionis, quos Romae Ballerinii viderunt, memorandos praecipue censent *Vatic.* 4969. *Vatic. Palat.* 578. *Vatic. Reg.* 1021. et 1043. nec non *Vat.* 1337. qui a Correctoribus Romanis in editione Gratiani *Codex Canonum* appellatur, ac *duos Vallicell.* A. S. et XVIII. saeculo nono vel decimo scriptos. Ex edd. huc pertinet *Parisiensis Voëlli et Iustelli* a. 1661. nam licet illis puram Dionysianam separatis additamentis edere constitutum fuisset, cum tamen nullum Dionysianum codicem inspexerint, additamenta omnia praesertim in Leone internoscere ac separare non potuisse monent Ballerinii.

Octaua Collectio. Additamenta omnia a puro Dionysio seiuncta post Dionysium descripta inuenerant Ballerinii in *Ms. Vat.* 5845. collectionis Dionysianae. Iisdem autem in eodem codice subiectae erant multo maiores additiones, quas Hadrianeae collectioni subiunctas deprehenderunt in codd. *Vallicellano A. S.*, *Vat.* 1353. ac in vno *Capituli Vercellensis.* Haec igitur quasi vtriusque supplementa ex aliis fontibus congesta octauae collectionis loco habenda esse censent. Constant autem XV. epistolis 1. *ad Dioscurum* (9.). 2. *Ad Turribium* (15.). 3. *Ad Episc. Aquileiensem* (1.). 4. *Ad Septimum Altini Episc.* (2.). 5. *Ad Theodorum* (108.). 6. *Ad Siculos* (17.). 7. *Ad Eutychen* (20.). 8. *Ad Flauianum* (23.). 9. *Flauiani ad Leonem* (22.). 10. *Ad Flauianum* (28.). 11. *Ad Iuuenalem* (139.). 12. *Ad Maximum* (179.). 13. *Ad Anatolium* (80.). 14. *Ad Leonem Aug.* (145.). 15. *Ad eundem* (165.).

Nona Collectio. *Hispanica*, quam primus Constantius notiorem reddidit. Huius auctor Dionysia-

nas epiſtolas cum iiſdem titulis ſumſit, vno tantummodo titulo et capite in epiſtola ad Ruſticum addito. His adiecit triginta alias Leonis, vnam Chryſologi, et Flauiani ad Leonem vnam, ita vt omnes XXXIX. hac ſerie procedant. 1. *Ad Eutychen* (20.). 2. *Ad Flauianum* (23.). 3. *Flauiani ad L.* (22.). 4. *Leonis ad Flauianum* (28.). 5. *Petri Rauenn. ad Eutychen* (25.). 6. *Leonis ad Synodum Epheſinam* (33.). 7. *Ad Theodoſium* (44.). 8. *Ad Pulcheriam* (45.). 9. *Ad eandem* (60.). 10. *Ad Martinum et Fauſtum* (61.). 11. *Ad Theodoſium Aug.* (69.). 12. *Ad Pulcheriam* (79.). 13. *Ad Fauſtum Martinum et ceteros* (71.). 14. *Ad Pulcheriam* (70.). 15. *Ad Anatolium* (80.). 16. *Ad Marcianum* (82.). 17. *Ad eundem Imp.* (83.). 18. *Ad Anatolium* (85.). 19. *Ad Marcianum* (90.). 20. *Ad Synodum Chalced.* (93.). 21. *Ad Marcianum* (104.). 22. *Ad Anatolium* (106.). 23. *Ad Marcianum* (115.). 24. *Ad eundem* (130.). 25. *Ad eundem* (134.). 26. *Ad Leonem Imp.* (165.). 27. *Ad Turribium* (15.). 28. *Ad Italos* (7.). 29. *Ad Siculos* (16.). 30. *Ad Epiſcopos per Campaniam &c.* (4.). 31. *Ad Ianuarium* (18.). 32. *Ad Ruſticum* (167.). 33. *Ad Anaſtaſium* (14.). 34. *Ad Nicetam* (159.). 35. *Ad Africanos* (12.). 36. *Ad Theodorum* (108.). 37. *Ad Leonem ſeu Neonem Rauenn.* (166.). 38. *Ad Dioſcurum* (9.). 39. *Ad Campanos* (168.). In indice decretorum huic collectioni praefixo tum in codd. tum apud Couſtantium tres Leonis epiſtolae ad Marcianum cenſentur num. 51—53. ex quibus XL. tituli ad Leonem pertinent, ſed in ipſo collectionis corpore et Iſidori Merc., qui totam deſcripſit, duae tantum eo loco inueniuntur, adeoque omnes ſunt XXXIX.

Porro

Porro Epistola XII. *ad Mauros* in h. coll. habetur decurtata et ab illa in Hadrianea diuersa, id quod purum Dionysianae codicem praesto fuisse declarat. Codices huius coll. valde rari sunt. Ballerinii duos diligenter contulerunt, *Vatic.* 1341. et *Caesareum Vindobonensem* 41. olim 281. vtrumque saeculi circiter IX., quorum prior a Gallicanis, posterior ex Hispanicis purioribus mss. originem duxit, quamquam non paucis in locis erroneas lectiones praeferat, quae in Vindobonensi a studioso librario correctae deprehenduntur. Ex codice perinde emendato collectionis Hispanicae fluxerunt exemplaria, quae Galliçana appellant, veluti *Vat.* 1341. et alia quae in Tractatu *de antiquis Collectionibus et Collectoribus Canonum* Tomo III. allegant.

Decima collectio. Isidori Mercatoris. Hanc quidem collectionem Ballerinii fatentur post Hispanicam, quoad Leonis epistolas, distincte non fuisse memorandam; quia purus Isidori codex easdem, nec plures, nec pauciores Leonis epistolas continet, quae quidem in eum ex Hispanica collectione sine vlla fictione vel additione fuerunt traductae, testibus codicibus *Vat.* 630. saec. circiter IX. quem accurate contulerunt, et *Vat.* 631. saec. circiter XIII. At ceteros codices non eodem iure pro Isidorianis habendos esse obseruant. Tametsi enim in aliis plerisque Isidoriani sunt, in Leone tamen purum Isidorum haud referunt; sed alia additamenta receperunt; id quod etiam de ea collectione valet, quam *Merlinus* edidit. *Vaticanus* quoque 630. cum *Vat.* 1341. coll. Hispanicae tam in lectionibus quam erroribus inter se concordabant, vt vnus ex altero exscriptus videretur. Attamen quod Hispanica parum nota sit, Isidoriana autem vt notior citari soleat, Quesnellus

etiam aliquot Iſidorianae codices alleget: idcirco diſtincte eam commemorare par viſum.

Vndecima collectio. Ex Iſidoriana promanauit, ſed praeter XXXIX. epiſtolas in Iſidoriana obuias addit XVIII. alias, in Iſidoro aeque ac in Hiſpanica deficientes. Comprehendit itaque LVII., in quibus bis recitatur *epiſtola ad Flauianum* (28.) ex diuerſis ſcilicet fontibus. Praemittuntur nempe Iſidorianis XVI. ſequentes: 1. *Ad Theodoretum* (120.). 2. *Euſebii et Synodi Mediolanenſis ad Leonem* (97.). 3. *Rauennii et aliorum Epiſcoporum Galliae ad Leonem* (99.). 4. *Leonis ad Iuuenalem* (139.). 5. *Ad Flauianum* (28.) ſumta ex lectione, quam antiquiſſima Homiliaria praeferunt et diſſimilis lectioni Iſidorianae. 6. *Ad Pulcheriam* (31.). 7. *Ad Clerum CP.* (59.). 8. *Ad Palaeſtinos* (124.). 9. *Ad Aquileienſem* (1.). 10. *Ad Iulianum* (35.). 11. *Ad Theodoſium* (29.). 12. *Ad Synodum Chalced.* (114.). 13. *Ad Anatolium* (155.). 14. *Ad Leonem Aug.* (162.). 15. *Ad Anatolium* (163.). 16. *Ad eundem* (135.). Subiiciuntur XXXIX. Iſidori, inter quas inſeritur epiſtola *ad Dorum Beneventanum* (19.), quae in Iſidoro deſideratur. Porro Epiſtola ad Africanos Mauros, quae inter Iſidorianas numeratur, hic non ex decurtata Iſidori, ſed ex Hadrianea editione profertur: ac poſtea eidem velut appendicula ſubiicitur, quidquid praeterea in Iſidoro legitur: quam editionis rationem ex hac in poſteriores quaſdam collectiones fluxiſſe exiſtimant. Additur denique epiſtola Leoni in hac collectione primum attributa *ad Epiſcopos Germaniae et Galliae:* vnde vetus ſuppoſitionis origo, ſimul autem quod perperam ab Iſidoro confictum nonnulli arbitrati ſint, patet. Nam in Iſidoro deeſt: huius autem collectionis anti-

antiquitatem non solum codices, sed multo magis Hincmarus probat, quem ea vsum fuisse ex Opusc. I. c. 5. p. 23. ed. Paris. euincunt. Extat autem haec collectio in *Vaticano Ottoboniano num.* 93. saec. IX. vel X. et *Vaticano num.* 3791. Prior in fine mutilus, vnde numerus ex posteriori colligendus fuit. Praeterea ad eandem referendos existimant *Barberinum num.* 57. a Quesnello in notitia Mss. ed. secundae laudatum, et *Vaticanum* 4902.

Duodecima Collectio. A *Merlino* edita; Gallicae originis fuit, vt ex additamentis, quae ad Concilium Remense vsque ad a. 1148. pertingunt, aliisque Gallicanis monumentis patet. Continet XCIX. epistolas adeoque omnium, excepta decima octaua, est ditissima. Exhibet scilicet epistolas XXXIX. coll. Isidori (inter quas decurtata *ad Africanos*), tum alias XVI. in antecedenti additas, omissa vna *Eusebii Mediolanensis* (97.) ac sine repetitione epistolae *ad Flauianum* (28.); de nouo adiiciuntur epistolae XLIV. sequentes 1. *Theodosio* (24.). 2. *Galliae episcopis* (102.). 3. *Marciano* (121.). 4. *Iuliano*: falso inscripta est *Eudochiae* (122.). 5. *Septimo* (2.). 6. *Viennensibus* (10.). 7. *Rauennio* (41.). 8. *Pulcheriae* (95.). 9. *Marciano* (94.). 10. *Pulcheriae* (105.). 11. *Iuliano Coënsi* (11?.). 12. *Marciano* (111.). 13. *Pulcheriae* (112.). 14. *Iuliano* (118.). 15. *Eudociae* (123.). 16. *Iuliano* (125.). 17. *Eidem* (127.). 18. *Ceretii* etc. *ad Leonem* (68.). 19. *Leonis Bituricensis, Victorii et Eustochii Episcopis et Presbyteris infra tertiam Prouinciam (in App.)*. 20. *Leonis Papae Rauennio et al. Galliae episc.* (103.). 21. *Gallis et Hispanis* (138.). 22. *Theodosio* (54.). 23. *Iuliano* (34.). 24. *Flauiano* (36.). 25. *Theodosio*

dosio (37.). 26. *Flauiano* (38.). 27. *Eidem* (39.). 28. *Constantinopolitanis* (50.). 29. *Anastasio* (47.). 30. *Flauiano* (49.). 31. *Iuliano* (48.). 32. *Archimandritis CP.* (59.). 33. *Marciano* (74.). 34. *Eidem* (78.). 35. *Iuliano* (81.). 36. *Pulcheriae* (45.). 37. *Anatolio* (87.). 38. *Marciano* (89.). 39. *Pulcheriae* (116.). 40. *Maximo* (119.). 41. *Leoni Aug.* (145.). 42. *Eidem* (148.). 43. *Eidem* (156.). 44. *Pulcheriae* (30.). Pleraeque ex his epistolis in nulla iam descripta collectione inueniuntur. Quodsi nonnullae postea inventae fuerint, in quibusdam raris codicibus, aliae vero in mss. collectionis XXIV. ex qua auctor profecisse videtur, quinque tamen Leonis epistolas in nulla alia collectione adhuc exhibitas ex aliquo ignoto Codice sumsit, nimirum 1) *ad Flauianum* (39.). 2. *Ad Anastasium* (47.). 3. *Ad Iulianum* (48.). 4. *Ad Marcianum* (74.). 5. *Ad Gallos et Hispanos* (138.). Perperam *Leonis Bituricensis*, *Victorii* etc. epistola tamquam Leonis Papae inserta est. Extat in cod. *Vaticano* 1340. solaque additamenta Isidorianis subiuncta reperiuntur in cod. *Veneto S. Marci* 169. Vulgauit eam *Merlinus* ex codice Isidoriano, simili *Vaticano* 1340. omissis solummodo *Petri Rauennatis* et *Ceretii*, *Salonii etc. ad Leonem epistolis* et ordine in nonnullis immutato. Ballerinii vsi sunt ed. a. 1530. Pertinere huc quoque existimant Codicem Quesnelli, quem *Herouallianum* vocat, nec multo dissimilem esse *Codicem Remensem S. Remigii*, tum ex variantibus apud Quesn. tum ex Coustantio, *praef. ad Epp. Pontiff. Rom. n.* 163. colligunt.

Ad eandem Collectionem porro pertinuisse coniiciunt codicem Isidorianum, ex quo *Sichardus* L. episto-

epiſtolas Leonis, inter quas epiſtola *Flauiani ad Leonem* (22.), edidit, licet in nonnullis diuerſum fuiſſe, diuerſus ordo ac numerus epiſtolarum oſtendat. Lectiones vero nec non pannum illum, quem Sichardi codex praefert in ep. ad Epiſc. Aquileienſem (1.) diuerſo loco, ac in praeſenti collectione, aſſutum, collectionem XXIV. fontem habuiſſe monent, in qua eodem loco ſubiiciatur. (cf. Ballerin. annot. 26. ad dict. ep.). Queſnellus vſus eſt ed. Sichardi Pariſ. 1568. quam tamen Ballerinii ad Victorinos forte codices Iſidorianos, non autem Sichardiano ſimiles emendatam perſpexerunt; ipſi adhibuerunt puram Baſilienſem a. 1536.

Decima tertia collectio. Extat in ms. *Florentino* S. *Marci* 182. ſaec. XII. ſolas Rom. Potiff. epiſtolas complexo et ex apocryphis, quas vna cum ſinceris profert vſque ad Sixtum III., Iſidorianus agnoſcitur, in Leone vero ab Iſidorianis ordine et qualitate epiſtolarum quam maxime diſcrepat. Continet XXIII. integras, vigeſima quarta fine caret: eſt enim codex mutilus, vnde, quot comprehenſae fuerint, ignoratur. Series haec eſt: 1. *Epiſcopis per vniuerſas prouincias conſtitutis* (4.). 2. *Italis* (7.). 3. *Siculis* (16.). 4. *Ianuario* (18.). 5. *Ruſtico* (167.). 6. *Anaſtaſio* (14.). 7. *Nicetae* (159.). 8. *Mauris* (12.). 9. *Palaeſtinis* (124.). 10. *Conſtantinopolitanis* (59.). 11. *Epheſinae Synodo* (33.). 12. *Theodoſio* (44.). 13. *Pulcheriae* (45.). 14. *Theodoſio* (29.). 15. *Iuliano* (35.). 16. *Pulcheriae* (31.). 17. - - - - - *Aquilei.* (1.). 18. *Septimo* (2.). 19. *Anatolio* (163.). 20. *Eidem* (135.). 21. *Synodo Chalced.* (95.). 22. *Doro* (19.). 23. *Flauiano* (23.). 24. *Leoni Aug.* (165) ſed perperam *Marciano* inſcripta. Octo pri-

ores Hadrianeae coll. ordinem praeferunt; non item octaua eiusdem est originis: est enim integra et exacte descripta, qualem hic codex vnus exhibet peculiaris et praestantis originis testimonio. Hactenus de generalibus collectionibus. Transgrediuntur ad *peculiares* Ballerinii, et primo quidem ad eas, quae peculiaria quarumdam ecclesiarum documenta continent.

Decima quarta collectio. Auellana, Romanae ecclesiae propria. Auctor Romae sub Vigilio floruit, ac multa Rom. Pontiff. et Romanae ecclesiae specialia collegit, quae in ceteris collectionibus aut omnino desunt, aut diuersa editione prodierunt. Continet V. tantum Leonis Epistolas a Surio primum vulgatas, quae in aliis codd. et coll. frustra quaeruntur, et ex Balleriniorum sententia non nisi ex scriniis apostolicis deriuari potuerunt. 1. *Leoni Aug.* (169.). 2. *Gennadio CP.* (170.). 3. *Timotheo Alex.* (171.). 4. *Presbyteris et Diaconis Alex.* (172.). 5. *Theophilo et al. Episcopis Aegyptiis* (173.). Extat in *Codice* antiquissimo et celeberrimo *Vaticano* 4961. qui olim ad Monasterium S. *Crucis Fontis Auellanae in Vmbria* pertinuit; vnde nomen a Ballerinijs desumtum; item in aliis tribus *Vaticanis* 3786. 3787. et 4983. vno *Corsiniano* et alio *Bibl. Angelicae*; *Venetiis* autem in duobus *S. Marci* 171. 172. Inter haec tamen exemplar *Vat.* 3787. et duo Veneta ab Auellana nequaquam pendent.

Decima quinta collectio. Arelatensis; quae Arelatensis Ecclesiae Episcoporum ad Romanos Pontifices aut Romanorum Pontificum ad Arelatenses epistolas complectitur. Continet III. Leonis et vnam ad Leonem, quae alias periissent, nimirum: 1. *Ad*

Con-

Conſtantium, alioſque Galliarum Epiſcopos (40.). 2. *Ad Rauennium Arelatenſ.* (42.). 3. *Preces Gallorum ad Leonem* (65.). 4. *Reſcriptum Leonis ad ſuperiorem epiſtolam* (66.). Laudantur *codices* duo antiqui, *Regius* et *Colbertinus*. Ballerinii recentiorem *Vallicellanum* G. 99. ſed exactiſſime ex *Arelatenſi* peruetuſto tranſſcriptum recognouerunt, ex quo, licet memoratae epiſtolae a *Baronio* editae fuerint, nonnulla tamen emendare ipſis licuit, quae ob characterem difficiliorem apographi legenti obrepſerunt.

Decima ſexta collectio. Eccleſiae Theſſalonicenſis, quo nomine *Synodus Romana ſub Bonifacio* II. a. 531. habita et ab *Holſtenio* in *Collectione Bip.* a. 1662. edita, a Balleriniis ſignificatur; quippe in qua non paucae Pontiff. Rom. epiſtolae ad eandem eccleſiam pertinentes proferuntur. Profecta eſt ex *codice mſ. Barberino* 3386. recentiori, ſed ex duobus antiquioribus *Vaticanis* ſign. *num.* 5751. fol. 55. et 6339. fol. 12. exſcripto, vt Ballerinii iudicant. Neutrum tamen quamuis ſedulo inquirentes inueſtigare potuerunt. Ex numero autem Vaticanorum mss. Holſtenii manu initio Codicis adnotatorum Barberinii colligunt, ipſius Holſtenii cura illum eſſe deſcriptum, indeque amplius argumentantur, accurate ex Vaticano exemplo fuiſſe expreſſum, adeo vt ipſi errores codicis Barberini, quos ille in editione poſtea emendauit, et paucae quaedam lacunae, quae in eodem cernuntur, in ed. Holſtenii autem fuerunt ſuppletae, Vaticano exemplari tribuendae ſint. Ex ipſius porro codicis huius inſpectione cognouerunt, Holſtenium haud pauca ex ingenio emendaſſe aut ſuppleuiſſe abſque vlla de lectione codicis admonitione, nonnullaque item reſtituerunt.

Decima septima Collectio. *Chalcedonensis* i. e. in Actis Concilii Chalcedonensis reperiunda. Constant haec Acta tribus partibus, quarum prima documenta exhibet, quae Concilium praecesserunt, secunda ipsas actiones, tertia, quae sunt post synodum acta. In prima XXVII. insunt Leonis et ad Leonem aliorumque nonnullae epistolae hoc ordine in Latinis codicibus obuiae. 1. *Ad Eutychen* (20.). 2. *Petri Rauennatis ad Eutychen* (25.). 3. *Ad Flauianum* (72.). 4. *Flauiani ad Leonem* (22.). 5. *Ad Faustum* (72.). 6. *Flauiani ad Leonem* (26.). 7. *Ad Iulianum* (35.). 8. *Ad Faustum et ceteros Christianos.* 9. *Ad Theodosium* (29.). 10. *Ad Pulcheriam* (30.). 11. *Ad Synodum Ephesinam* (33.). 12. *Ad Theodosium* (43.). 13. *Ad eundem* (44.). 14. *Ad Pulcheriam* (45.). 15. *Hilarii Diaconi ad Pulcheriam* (46.). 16. *Placidiae ad Pulcheriam* (58.). 17. *Valentiniani ad Theodosium* (55.). 18. *Placidiae ad eundem* (56.). 19. *Eudoxiae ad eundem* (57.). 20. *Theodosii ad Valentinianum* (62.). 21. *Ad Placidiam* (63.). 22. *Ad Eudoxiam* (64.). 23. *Ad Constantinopolitanos* (80.). 24. *Ad Archimandritas CP.* (51.). 25. *Marciani ad Leonem* (73.). 26. *Ad eundem* (76.). 27. *Pulcheriae ad Leonem* (77.). Altera pars vnam tantum comprehendit insertam actioni, quae in vulgatis dicitur *secunda*, nempe *Leonis ad Flauianum* (28.). Tertia tandem duas exhibet, scilicet *Synodi Chalcedonensis ad Leonem* (98.) et *Leonis ad Synodum* (114.). Haec collectio est vetustissima omnium et Leone adhuc viuente inter annum 453. et 455. Graece compacta censetur. Etsi enim aliquae epistolae latinae originis, quae in ea continentur, primitus ab ipso collectionis Graecae auctore traductae non fuerint; epigraphas tamen, quae longi-

longioribus identidem verbis et cum hiſtoricis quibuſdam notitiis epiſtolis praefiguntur, eidem Graeco collectori referendas et collectionis tempore ſcriptas eſſe Ballerinii monent. Latine reddita fuit ante Vigilium Papam, vti probat Baluzius in praef. ad verſionem antiquam Conc. Chalcedonenſis num. 3. Ea vero documenta ſolum interpres in latinum tranſtulit, quae ex ſua origine Graece ſcripta fuerunt, vel quorum originale latinum nequaquam reperit. Vbi autem originale Latinum ſuppetebat, illud inſeruit, adeo vt Balleriniis affirmantibus et probantibus, pleraeque Leonis epiſtolae, quae Graece redditae, a Graeco collectore compilatae fuerunt, in Latinis eiuſdem Collectionis exemplaribus non interpretationes ex Graeco, ſed ipſum originale latinum ſint. Huius Latinae Collectionis *duo* mss. *exemplaria Thuanea* Queſnellus adhibuit. Ballerinii ex tribus codibus *Corbeienſi*, *Diuionenſi* et *Colbertino*, quorum variantes Baluzius in recenſione Synodi Chalced. edidit, profecerunt. Contulerunt autem ipſi *Chigianum* 483. *Vaticanos* 1323. et 4166. et vnum praeſtantiſſimum *Capituli Veronenſis* 57. quem maiori forma in quadratum vergente et ſcriptura in duas columnas diſcreta exaratum ad VII. circiter ſaeculum pertinuiſſe exiſtimant; item *Vaticanum* 1322. inter Geſta Chalcedonenſia, *Epiſt. ad Flauianum* (28.) et *Relationem Synodi ad Leonem* ex antiqua verſione et cum Epiſcoporum ſubſcriptionibus exhibentem. Quod *Graeca* huius collectionis *manuſcripta* attinet, obſeruant Ballerinii, non ſolum epiſtolas Leonis Chalcedonenſi collectioni praemiſſas mature Graece redditas et compilatas fuiſſe, ſed idem etiam ceteris contigiſſe, quas eadem ſuper re in Orientem miſerat: ex quibus exempli cauſa laudant epiſtolam *ad Leonem Auguſtum* (165.) vel olim inter Graecos celeberrimam, cuiuſque

que verſio eſt accuratiſſima. Plerumque enim Graecae epiſtolae obſcurae et implicatae ſunt, ex inopia eorum, qui iſta aetate inter Graecos tam perfecte latine ſcirent. Neque tamen idcirco minoris habendas eſſe iſtas verſiones monent. Conſuluiſſe enim Orientales poſt factam ſub Hormiſda cum Occidentalibus reconciliationem non ſolum Epiſtolam *ad Flauianum*, ſed omnes eius (exigente eodem Pontifice) profiteri, indeque eaſdem epiſtolas Graecae interpretationis non vt priuatum aliquod ſcriptum, ſed vt publicum Eccleſiae Orientalis monumentum, ab eadem receptum et probatum ad fidem catholicam contra Eutychianos ſtatuendam habendas eſſe. Aliae ſunt porro epiſtolae ad Leonem datae et inter Leoninas recenſendae, quae Graece ſcriptae et poſtea fere in Latinum traductae fuerunt, quarum Graecus textus adeo pro originali habendus eſt. Queſnellus autem in editione prima XII. tantum epiſtolarum Graecum textum ediderat, earum nempe quas ab origine Graece ſcriptas aut pro originalibus habendas credidit, nimirum Epiſt. 22. 52. 55. 56. 62. 63. 64. 73. 76. 77. et 78.

In ſecunda addidit duas Graecas 26. et 53. quae a *Cotelerio* et item 100. et 110. quae ab *Arnoldo* *) poſt priorem editionem typis datae fuerant. Ballerinii

*) Hic *Arnoldus* Germanus fuit patria Norimbergenſis et libri, ad quem mentio nominis eius ſpectat, titulus ſic ſe habet: *S. Athanaſii Archiep. Alex. Syntagma Doctrinae ad Clericos et Laicos. Valentiniani et Marciani Impp. Epiſtolae duae ad Leonem M. Theodori Abucarae tr. de vnione et incarnatione. Singula, praeter priorem Marciani Epiſtolam Latine extantem, vtraque lingua primum prodeunt cum Notis, edente* Andrea Arnoldo *C. F. Norimbergenſe. Lutetiae Pariſiorum apud viduam Edm. Martini et Io. Boudot.* 1685. 8.

rinii autem, quibus propoſitum fuit omnium epiſtolarum Graecum textum edere, addiderunt XXV. adeo vt omnes Graecae epiſtolae in eorum editione ſint XLI. Inter has ep. 101. *Anatolii ad Leonem* originalis ex ms. gr. Vat. 1455. primum, nec non ex eodem interpretationes antiquae Graecae, quae nondum antea lucem viderant, epiſtolarum 104. 106. 114. 115. et 139. prodierunt. Addiderunt ex Voſſio exactiſſimam verſionem graecam ep. 165. *Leonis ad Leonem Aug.* quae in Conciliis non legitur. Neque reliquas ex editis deſcripſerunt, ſed omnes fere cum codd. mss., etiam illas rariſſimas, quas Arnoldus vulgauit, contulerunt. Et cum Cotelerius ſex epiſtolas graecas, quae apud interpretem Latinum ante geſta leguntur, at in codd. qui in edendo gr. textu Romanis editoribus vſui fuerunt, deſunt, ex ms. Regio perfecto gr. exemplaris collectionis Chalced. edidiſſet, reliquas autem nemo adhuc inuentus eſſet, qui recoleret et emendaret: Balleriniis epiſtolas a Romanis editas in *Mss. Graecis Bibl. Venetae S. Marci* relegere licuit cum duobus gr. exemplaribus eiuſdem collectionis *num.* 555. ſaec. XI. vel XII. et *num.* 164. ſaec. recentioris, alterius originis, notae melioris, quam quae Romanis vſui fuerunt. Porro in *ms. 165. eiuſdem Bibliothecae* vnam ex ſex a Cotelerio vulgatis, nimirum *Flauiani* (26.) vna cum interpretatione ep. 28. *Leonis ad Flauianum:* nec non in antiquo *Ms. Rom.* XIX. *Patrum Baſilianorum* eaſdem repererunt et contulerunt. Praetereaque ex duobus laudatis mss. Venetis num. 164. et 555. ineditam actionem Synodi Chalced. in qua *Leonis ep. 93. ad Synodum*, in Appendice propoſuerunt.

Sequuntur *peculiares epiſtolarum Leonis collectiones antiquae* *). *Decima*

*) Recentiorem huiuſmodi collectionem fuiſſe ſuſpicantur,

Decima octaua. Grimanea. De Codice Grimanico fuse *Quesnellus, Coustantius* et qui totum eum describere curauerat *Cacciarius.* Coustantius annorum 700. i. e. saeculo circiter X. scriptum aestimabat et collectionem maximam partem ex archiuo Romano deriuatam putauit. Sane multas peculiares habet et inter CVII. Leonis, quas continet epistolas, XXVIII. antea prorsus ineditas suppeditauit, videlicet: 1. *Ad Flauianum* (27.). 2. *Ad Faustum* (75.). 3—10. *Ad Iulianum* (86. 92. 117. 131. 140. 141. 147. et 152.). 11. *Ad Paschasinum* (88.). 12—15. *Ad Anatolium* (91. 143. 146. 157.). 16—19. *Ad Marcianum* (126. 128. 137. et 142.). 20. *Ad Proterium Alex.* (129.). 21. *Ad Aëtium* (153.). 22. *Ad Basilium Antioch.* (149.). 23. *Ad Euxitheum Thessalon.* (150.). 24—26. *Ad Aegyptios* (154. 158. 160.). 27. *Ad Clericos CP.* (161.). 28. *Ad Leonem Aug.* (164.). Non omnes tamen h. coll. epistolas ex Romano, aut alio quouis archiuo depromtas esse monent Ballerinii; sed alias ex Dionysiana, alias ex antiquioribus et praesertim Chalcedonensi (veluti ep. 43. *ad Theodosium*) deriuatas videri; et fortassis a seriori amanuensi etiam aliquid additum esse, veluti de ep. Symmachi in fine h. codicis probabile sit. At Epistolas ad Eutychianam haeresim spectantes, quae in h. coll. plures, quam alibi, et rarissimae inueniuntur, vel ex ipso archiuo Romano, vel ex aliqua certe vetustiori collectione, quae inde originem duceret, petitas esse censent.

Decima

cantur eam, quam vetustus Catalogus mss. Bibl. Monasterii Bobiensis, vbi iam deest, notauerit. (§. XIX. n. 38. p. 543.) Catalogum istum vulgauit Muratorius ex codice Ambrosiano saec. IX. et X.

Decima nona Collectio. Ratisbonensis. Grimanica aliquanto antiquior et praestantior, seruatur in Codice *Bibl. S. Emerani* et non solum XVI. ex iis epistolis comprehendit, quae olim primum ex Grimanico ms. prodierunt, VIII. autem, quae solum in mss. coll. XII. leguntur, et vnam, quae exstat in rarissima coll. XVI. atque aliam, quae in sola coll. XXIII. occurrit, sed etiam III. alias hactenus incognitas, nimirum duas *ad Iulianum* (109. et 144.) et vnam *ad Anatolium* (151.) suppeditauit. Praeterea emendatior est: vnde eius praesidio quasdam lectiones tute confirmare, plura autem loca antea deprauata corrigere et restituere sibi licuisse affirmant. Solas autem epistolas ad Eutychianam haeresin pertinentes complectitur: non omnes quidem, sed desunt quaedam, quae in aliis quibusdam peculiaribus collectionibus tantummodo reperiuntur. Solas porro Epistolas Leonis, non aliorum ad Leonem, comprehendit, et ordine quidem chronologico, praeter sex, quae extra proprium locum collocantur. Numero sunt LXXII. ita tamen, vt loco epistolae 71. describantur *Exemplaria Testimoniorum*, seu illa Patrum testimonia, quae epistolae Leonis *ad Leonem Aug.* (165.) subiici solent. Ballerinii ne singularum prolixum catalogum describerent, quatuor tantum priores, quatuorque posteriores indicarunt, quae sic se habent: 1. *Ad Theodosium* (24.). 2. *Ad Flauianum* (23.). 3. *Ad Theodosium* (29). 4. *Ad Pulcheriam* (30.). 69. *Ad Leonem Aug.* (164.). 70. *Ad eundem* (165.). 71. *Exemplaria testimoniorum.* 72. *Ad eundem* (162.). Post Ep. 36. ad Pulcheriam (95.) legitur: *Expliciunt Epistolae Sanctissimi Papae Leonis*, quae sancto Chalcedonensi Concilio praemissae: et dein a capite: *Incipiunt* quae *post gesta subsecutae sunt:* quibus subiicitur ep. 37. ad *Marcianum*

num (104.) etc. Ex omnibus autem huius codicis notis *) colligunt Ballerinii, esse collectionem eam, quam Vigilius Papa ad Iustinianum misit, et quam in epistola sua IV. ita descripsit, vt omnes eius notae in hanc quadrent.

Vigesima Collectio. Obuia in *Ms. Romano* 237. *Bibl. S. Crucis in Ierusalem*, saec. circiter XI., initio et fine carens. Exhibet epistolas XXVII. quarum prima et vltima mutilae sunt. Solo ordine Epistolarum distinguitur: nullas autem comprehendit, quae non in aliis etiam reperiantur. Ac ordinem quidem XI. postremarum in aliis collectionibus frequentem esse monent, XVI. autem priores ab aliis omnibus peculiari ordine recedere. Sic ex. gr. initio post Ep. *ad Flauianum* (28.) subiicitur ep. *ad Flauianum* (35.), tum ep. *ad Pulcheriam* (31.) ep. *ad CPolitanos* (59.) ep. *ad Palaestinos* (129.) ep. *ad Aquileiensem episc.* (1.) ep. *ad Anatolium* (163.) ep. *ad Leonem Aug.* (165.) etc. Epistola *ad Mauros* (12.) cum appendicula exhibetur interque Leoninas refertur supposititia *ad Episcopos Germaniarum et Galliarum*: litterae autem *ad Dorum Benev. Theodoro* inscribuntur.

Vigesima prima Collectio. Haec collectio in mss. frequentior easdem epistolas LVI. exhibet, quas Collectio XI. complectitur: sed ordine et lectionibus ita diuersis, vt diuersam originem prodere videatur. Incipit ab ep. *ad Eutychen* (20.) et desinit in ep. *ad Episcopus Campaniae* (168.). Plures h. coll. codices

*) Oblatus fuit *Tutoni* Episcopo, qui Ecclesiae Ratisbonensi praefuit ab a. 891. vsque ad annum 930. Character noni vel decimi saeculi, similis est illi, cuius specimen exhibuit *Mabillonius de re dipl.* tab. 57. Incidi curauit *Cacciarius*, vt supra est monitum.

ces recensent Ballerinii, quos inter vetustior *Bibliothecae S. Marci* saec. circiter XII. solas epistolas continens, quemadmodum et alii duo *Vatt.* 542. et 543. saec. XIV. Epistolas autem cum Sermonibus coll. IV. exhibuerunt mss. libri *Vatt.* 546. et 547. *Vat. Vrbin.* 65. vnus *Angelicae PP. Augustinianorum Romae* 5. 10., duo *Florentini Medicei* XI. et XXIII. pluteo XXI. et vnus *Fesulanus Canonicor. Lateranensium* sign. num. 7. pluteo III. Eadem collectio cum sermonibus legebatur in *Vat.* 541. (qui Nicolao V. traditus fuit a. 1452.). Sed hic codex post epistolas LVI. addititias habet XII. quarum XI. in coll. XXIV. continentur, vltima autem *ad Maximum Antiochenum* in eadem deest. Ex alio igitur fonte et forte ex eodem, ex quo XII. desumta fuerit, huius collectionis auctorem hausisse suspicantur, quoniam harum duodecim epistolarum variantes cum Mss. XII. coll. fere concordant. Ad eandem collectionem referri posse monent *duos* Mss. libros *Vatican. num.* 3137. et *Vatic. Ottobonianum* 332., qui easdem XVI. epistolas lectionibus fere consonas eodemque ordine complectuntur, nisi quod XI. epistolae, mero haud dubie librarii arbitrio, a fine abstractae et post epistolam XXVI. insertae sunt.

Vigesima secunda Collectio. Extat in codice *Veneto S. Marci* 79. Continet praeter Sermones collectionis IV. epistolas duarum collectionum XVII. et XXI. hoc ordine, vt praecedant epistolae XXVI. priores collectionis XXI. eadem serie; dein epistolae omnes collectionis Chalcedonensis XVII. eodem pariter ordine, duabus tantum, quae inter praecedentes XXV. descriptae fuerant, omissis; tandem reliquae collectionis XXI. sed tribus omissis, et ordine non modicum immutato, ac lectionibus valde dissimilibus et aliam originem manifestissime ostendentibus,

 sese

ſeſe excipiant. Tres omiſſae ſunt *Euſebii Mediolanenſis ad Leonem* (97.), *Rauennii ad eundem* (99.) et *Leonis ad Campanos* (168.).

Vigeſima tertia Collectio. Extat in codice *Vat. Ottob.* 297. ſaec. XII. Continet primo loco epiſtolas XV. recenſitas in coll. VIII. quarum decima quinta eſt *ad Leonem Aug.* (165.). Poſt hanc vero et ante teſtimonia PP. eidem ſubiecta inferuntur epiſtolae *Innocentii I. ad Decentium*; *Bonifacii I. ad Honorium Aug.*, *reſponſio Honorii et Coeleſtini ep.* ad *Venerium.* Mox poſt *teſtimonia* ad laudatam epiſtolam pertinentia ſequuntur epiſtolae LVI. coll. XXI. iis excerptis, quae inter priores XV. epiſtolas deſcriptae fuerunt et ordine alicubi immutato. Tandem adduntur in fine IV. perrarae epiſtolae *ad Iulianum* (167.) *ad CPolitanos* (50.) *ad Flauianum* (49.) et *ad Martinum*, *Fauſtum* etc. (51.). Fuit hic codex olim Card. Sirleti, idemque, ex quo Gerardus Voſſius a. 1604. duas epiſtolas tunc ineditas, *ad Siculos* (17.) et *ad Iulianum* (107.) vulgauit.

Vigeſima quarta Collectio. Extat vna cum Sermonibus Collectionis IV. Inſunt epiſtolae LXXI., nimirum LIV. collectionis XXI. (omiſſis duabus *Petri Chryſologi* ad *Eutychen*, et *Euſebii Mediolanenſis ad Leonem*) et aliae inſuper rarae epiſtolae XVII. quae in Collectione XII. reperiuntur et apud Ballerinios ſunt ordine, 2. 10. 24. 41. 94. 95. 102. 105. 111. 112. 113. 118. 121. 122. 123. 125. et 127. Monent Ballerinii Epiſtolas LIV. ſumtas videri poſſe ex coll. XXI. vel XI. At ne id credamus efficere epiſtolam *ad Mauros* (12.), quae in hac decurtata eſt, cum tamen in illis appendiculae additionem praeferat. Neque epiſtolas XVII. ex coll. XII ſumtas dici poſſe, ſiquidem ſi ex hac collector profeciſſet, non has ſolum XVII. ſed alias ſimiliter exinde exſcripturus fu-

iſſet.

iſſet. Praeterea ordinem epiſtolarum LXXI. ab vtriuſque XII. et XXI. diuerſum et lectiones diſcrepantes originem diuerſam oſtendere. Huius collectionis ſunt Codices *Vaticanus* 544. ſaec. XII. *Vat. Regius* 139. ſaec. XIII. *Caeſenas PP. Minorum Conuentual. S. Franciſci, et Laurentianus Florentinus* ſaec. XIV. pluteo XXI. qui poſterior duas inſuper epiſtolas, videlicet 119. et 145. addit. Queſnellus trium h. coll. mss. notitiam habuit, *Victorini Regniacenſis* et *S. Martini* Autiſſiodorenſis. (cf. admonit. eius in ep. XII. n. 2.) at ſolo Ms. Victorino plerumque vſus eſt.

Denique in codice *Feſulano* 10. pluteo III. ſolum XXV. epiſtolae h. coll. deſcriptae extant, quarum pleraeque ſunt ex XVII. indicatis: epiſtola autem *ad Mauros* editionis decurtatae.

Hactenus de *Collectionibus Epiſtolarum Leonis* Ballerinii, quas ipſi cognouerunt. Neque vero dubitant, quin plures aliae reperiri adhuc poſſint.

Subiecerunt poſtremo loco *Codices*, in quibus, licet collectiones non ſint, aliquae tamen eius epiſtolae contineantur. Videlicet:

Codices tres vetuſtiſſimi Veronenſes, mille prope annorum: primus n. 8. continens poſt epiſtolas Catholicas N. T. epiſtolam *Leonis ad Flauianum* (28.); alter n. 58. continens eandem et *Epiſtolam ad Ruſticum Narbonenſem* inter varia documenta Synodorum Epheſinae et Chalcedonenſis; tertius, qui nunc *Vaticanus* 1322. inter geſta Chalcedonenſia *quinque* Leonis epiſtolas, nimirum 87. 89. 93. 94. et 114. exhibens.

Codex Vat. Reginae Suec. 293. ſaec. XII. in quo poſt libros *de Vocatione omnium gentium* IV. epiſtolae Leonis 31. 35. 139. et 165. Similem Thuaneum Queſnellus habuiſſe videtur.

Codex Vallicellanus. XVIII. ſaec. XI. varia opuſcula complectens interque ea: opuſculo 73. inſertas duas Leonis epiſtolas 106. et 93.

Codex Vaticanus 1343. ſaec. X. qui fuit Eccleſiae Ticinenſis, inter Miſcellanea Dionyſianae et Iſidorianae collectionum exhibens IV. Leonis epiſtolas 9. 17. 20. et 108. quae ex additionibus Dionyſianis, ſeu coll. VIII. deſumtae videntur.

Codex Vaticanus 1347. ſaec. X. et ſimiles *Vat. Palat.* 579. ac *Vat. Reg.* et 49. vnam ep. *ad Anaſtaſium* (14.) praebuere.

Codex Barberinus 77. apud Queſn. in ſecunda editione ſolam obtulit ep. *ad Mauros* (12.) decurtatam.

Codex editionis primae Sermonum Leonis, quam vulgauit *Ioannes Alerienſis*, praeter epiſtolam *ad Flauianum* (28.) quatuor alias 80. 119. 145. et 165. ſermonibus ſubiectas exhibuit. Alios eiuſdem generis mss. libros, qui peculiaribus epiſtolis *Paſchaſini* et *Proterii ad Leonem* emendandis profuerunt, ſuis locis indicarunt. Superſederunt autem iure ſuo ſyllabo codicum ſingularium collectionum quippe qui vbique indicati ſunt. Ex quibus autem collectionibus ſingulae epiſtolae caſtigatae ſunt, initio cuiuſuis hac vel ſimili formula ſignificarunt. *Extat in Mss. coll.* I. II. III. aut *Dionyſ. Iſid. Hiſp.* etc.

43.

PROSPER AQUITANUS.

§. I. Vi a. Aquitani nomine diſtinguitur ab aliis haud incelebribus eiuſdem aetatis Scriptoribus, inter quos notiſſimus Proſper *Tiro*, poeta, cuius Beda meminit, cuiuſque cognomen ipſi Aquitano affingere quondam auſus eſt Sirmondus. Natus eſt exeunte ſaeculo quarto aut quinti initio in Aquitania. Sed qua in vrbe aut

aut loco tam amplae huius prouinciae, non liquet; ſicuti de parentibus, educatione atque prima aetate eius aeque omnia ignorantur. Attamen ex iis, quae reliquit, ingenii ſui monumentis ſatis patet, eum haud leuiter liberalibus ſtudiis et artibus ingenuis, praecipue poeticae, incubuiſſe. Aquitania, incertum quibus de cauſſis relicta, in Prouincia domicilium poſuit, vbi certe iam anno 428. commorabatur, ibique concertationes ſuas pro Doctrina Auguſtini contra Ioannem Caſſianum alioſque, qui eam reſpuebant, Galliae ſeu Prouinciae magis Preſbyteros exorſus eſt. Fouit hoc eius in Auguſtinum hac ex parte ſtudium *Hilarius* quidam, cui, quoniam de rebus domeſticis eius nihil amplius conſtat, ab hac ipſa cum Proſpero conſuetudine *Proſperiani* nomen inditum fuit. Dederat quidem Proſper iam antea ad Auguſtinum litteras per Leontium Diaconum, ab eoque reſponſorias acceperat. Hic autem, qui ipſe quondam cum Doctore Hipponenſi verſatus erat, vt eundem propius amico admoueret et conciliaret, Proſperum impulit, vt denuo ſecum litteras ad eum ſcriberet, id quod anno 428. ſeu 429. contigit. In iis igitur Auguſtino exponunt, *quae in ſcriptis eius contra Pelagianos conditis plurimi apud Maſſiliam conſtituti Monachi et Sacerdotes Patrum opinioni et Eccleſiae ſenſui aduerſa putent*, pericula, quae ipſis ex illorum coecitate aut prauitate imminere videantur, et quemadmodum iis reniti coeperint, declarant; denique *vt ſuarum diſputationum praeſidio ipſorum tenuitatem roborare velit*, rogant. Ac Auguſtinus ſane votis eorum obſecuturus ad eos direxit libros *de praedeſtinatione Sanctorum et dono Perſeuerantiae.* Sed cum vterque tanto ardore flagraret, nec tamen aduerſarii crebris diſputationibus ac ſcriptis flecti poſſent, ambo Romam perrexerunt, eoſque apud

Coeleſtinum papam calumniae in Auguſtinum et haereſeos accuſarunt, ab eoque a. 431. obtinuerunt celebrem illam *ad Epiſcopos Galliarum* epiſtolam, in qua eos grauiter reprehendit, quod auctoritatis ſuae tam parum memores, presbyteros nouas et indiſciplinatas quaeſtiones quoquomodo proferre ſinant, atque monet, vt iis ſilentium imponant, nec memoriam Auguſtini, quem impenſe laudat, affligi patiantur. Hac igitur epiſtola freti in Galliam reuertuntur tantoque alacrius ſuſceptam contra Semipelagianos cauſſam defendere ſtuduerunt; imprimiſque Proſper ſcriptis contendere coepit, quorum varia intra hoc tempus emiſſa ad noſtram memoriam peruenerunt. Percrebeſcente autem de doctrina et pietate eius fama eueniſſe volunt, vt a Leone Archidiacono Romano inter Aetium et Albinum in Galliis amicitias redintegrante in familiaritatem reciperetur et cum is ab eodem negotio ad occupandam ſedem apoſtolicam euocatus eſſet, Romam vna adduceretur et ornaretur munere Notarii Pontificis. Enimuero qui ſic ſtatuunt, coniectura delectantur, cuius ne fundamentum quidem ſatis exploratum eſt. Nam quod Leonis Notarius fuerit Proſper, nonniſi ſeriorum ſcriptorum *) et vnius ms. codicis Corbeienſis Gennadii valde dubio teſtimonio nititur, quod recentiores quidam ſtili ac ſententiarum, quam inter vtriuſque ſcripta deprehenderunt, ſimilitudine roborare conati ſunt. Reliqua vitae Proſperi incerta ſunt. Eccleſiaſtico aliquo munere illum non functum eſſe, vero ſimillimum *).

Igno-

*) Vocatur *Leonis Notarius* ab Adone ſaec. noni ſcriptore in *Chronico* aliiſque ſequioris aetatis auctoribus.

**) Errore ſatis communi codicum mss. et editionum antiquiorum, cuius origo nondum patet, *Epiſcopus Rhegienſis* (oppidi *Ries* in Prouincia) audire ſolet.

Ignoramus etiam quando diem obierit; tametsi ex Chronico eius constat, eum anno 453. adhuc in vivis fuisse, aliique multo diutius eum vixisse et Leoni superstitem fuisse ex Marcellino ad a. 463. cognoscere sibi videantur.

Scripta Prosperi *genuina* iuxta seriem temporis, §. 2. Scripta.
quam nouissima etiam tenet Parisiensis editio, sunt:

1. *Epistola ad Augustinum de reliquiis Pelagianae Haereseos in Gallia* etc. scr. a. 428. aut 429.

2. *Epistola ad Rufinum de Gratia et libero arbitrio*, scr. anno 429. viuo adhuc Augustino.

3. *Carmen de Ingratis* scr. circa annum 429. aut 430.

4. *Epigrammata duo in obtrectatorem S. Augustini*, scr. forte circa a. 430.

5. *Epitaphium Nestorianae et Pelagianae Haereseos*, scr. post damnatam haeresim Nestorii in Concilio Ephesino a. 431. Augustino iam mortuo.

6. *Pro Augustino Responsiones ad Capitula obiectionum Gallorum calumniantium*, scr. a. circiter 431.

7. *Pro Augustini doctrina Responsiones ad capitula obiectionum Vincentianarum*, scr. forte paulo post superiores responsiones.

8. *Pro Augustino Responsiones ad Excerpta, quae de Genuensi Ciuitate sunt missa*, scr. eodem forte tempore cum superioribus.

9. *De Gratia Dei et libero arbitrio liber contra Collatorem* i. e. contra Cassiani Presbyteri librum, qui titulo, *de protectione Dei*, praenotatur, scr. circiter a. 432.

10. *Psalmorum a C. vsque ad CL. expositio*, scr. vt videtur ante annum 424.

11. *Sententiarum ex operibus S. Augustini delibatarum liber vnus*, scr. forte circa a. 450. aut 451.

12. *Epigrammatum liber vnus ex ſententiis S. Auguſtini*, ſcr. non longe ante tempus Concilii Chalcedonenſis, quod anno 451. congregatum eſſe conſtat.

13. *Chronicum integrum in duas partes diſtributum*, in annum 455. deſinens. Nouimus ex Victorii, ſeu Victorini, Gennadii, Caſſiodori et Iſidori Hiſpalenſis teſtimoniis, Proſperum hoc opus ab origine mundi ad Valentiniani III. obitum et Romam a Vandalis captam perduxiſſe, ita, vt Euſebium et Hieronymum, quatenus illi porrigerentur, abbreuiaret, reliqua autem i. e. ab anno 379. ad a. 455. de nouo contexeret; in qua ſtudii eius diuerſitate ipſa operis partitio continetur. Vero autem ſimile eſt, eum non vno ductu totum abſoluiſſe, ſed variis identidem additamentis perfeciſſe et quaſi iterato edidiſſe, et ſunt ſane, qui *tres* diuerſas ab ipſo auctore *editiones* paratas eſſe exiſtiment: quarum *primam* concluſiſſe putant Theodoſio XIV. et Maximo CSS. anno Chriſti 433., quandoquidem eo anno omnium priorum annorum epochas ſummaſque collegerit, quod non niſi in operum fine fieri ſolet, niſi forte aliqua peculiaris cauſſa accidat, quae hic nulla eſſe videtur; *ſecundam* cenſent XII. annis auctam et ad Valentiniani VI. ac Nonii Conſulatum, ſeu annum Chr. 445. productam fuiſſe, quo vulgare eius Chronicon Euſebiano et Hieronymiano ſubnecti ſolet; *tertiam* denique editionem fuiſſe volunt, quae ad captam a Genſerico vrbem, ſeu ad Valentiniani Aug. VIII. et Anthemii Conſulatum ſeu annum Chr. 455. extenſa fuerit. Vtriuſque poſterioris etiamnunc exemplaria ſuperſunt.

Dubiae auctoritatis ſunt:

1. *Confeſſio*, quae *ipſius* dicitur.

2. *Poëma coniugis ad vxorem*.

3. *Car-*

3. *Carmen de Prouidentia Diuina*, quod alias *Hilario* tribuitur.

4. *De Vocatione omnium gentium libri duo;* in mss. quibusdam *Ambrosio* adscripti. At viri docti in diuersas de auctore abierunt inuicem sententias. Alii enim, veluti Erasmus *Euchenio*; alii, inter quos Vossius, *Hilario Prosperi* familiari tribuerunt; Quesnellus autem *Leoni M.* illos adiudicauit: cui se ex proposito opposuit Iosephus Antelmius *Prospero* vindicans. Scripti existimantur circa annum 440. Sed multo serius (ante annum tamen 496.) conditos esse censent Ballerinii in *obseruationibus ad II. Quesnelli differt. de horum librorum auctore*, vbi collatis vtriusque argumentis, neutrius sententiam veram pronuntiant, et singula, quae in disputationem venire poterant, momenta accurate et sagaciter examinant. Quas adeat, cui lubet, in *Tomo II. Opp. Leonis p. 662. seqq.*

5. *Ad sacram Virginem Demetriadem epistola s. de humilitate Christiana tractatus*, scr. circiter annum 440. Olim inter Ambrosii opera vulgata fuit, in epistolarum numero LXXXIV. a Sotello primum vna cum libris *de Vocatione omnium gentium* Prosperi Operibus adiecta, non aliam ob caussam, quam ob stili quandam similitudinem. Enimuero nusquam in mss. codicibus vtrumque opusculum simul inueniri; tum Ambrosii editorum exemplo, tum ex iis, quos ipsi inspexerunt, testantur Ballerinii. Primus hanc sententiam impugnare coepit et euertere studuit Quesnellus Leonique vindicatum iuit in *Dissertatione IV. de auctore huius libelli.* Quem contra insurrexit *Antelmius* in laudato libro pro Prospero pugnans. Ballerinii inter vtrumque lancem tenentes neutro inclinare intellexerunt, adeoque incerto auctori relinquendam censuerunt. Cf. eorum *Obss. ad IV. Quesn.*

diff. T. II. p. 743. *seqq.* Antelmio tamen adstipulantur editores nouissimi Operum Prosperi.

6. *Praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum Auctoritates de Gratia Dei et libero voluntatis arbitrio*, quae vulgo subiici solent Epistolae *Coelestini* Pontificis *ad Episcopos Gallos*. Collectae putantur circa annum 431. Primus eas Dionysius Exiguus vulgauit et epistolae Coelestini subiecit. Illum autem ex scriniis Romanis eas sumsisse Hormisdae Papae imprimis testimonio demonstrant Ballerinii. Nec tamen Coelestini ipsius sunt, quemadmodum nec Leonis, vt iidem euicerunt in Obseruationibus ad laudatam Quesnelli dissertationem *T. II. p. 719. sqq.* Antelmii, qui Prospero asserit, sententiam secutus et magis etiam confirmare studuit *Pagius* ad a. 431. num. 49. Idem *Coustantius* fecit (in admonitione ad laudatam Coelestini epistolam) insuperque occasionem huius lucubrationis inuestigare conatus est. Atque Ballerinii etiam huic sententiae calculum adiicere non dubitarunt, ita tamen, vt in nonnullis a Coustantio dissiderent *Cf. Obss.* in *Diss. III. Quesn. T. II. Opp. Leonis pag. 719. seqq.*

Omnino *non ad eum pertinent: Libri tres de vita contemplatiua*, qui verius *Iuliani Pomerii* nomine insigniuntur; *de Promissionibus et Praedictionibus Dei*, incerti auctoris, et *Chronicon alterum*, quod vulgo *Pseudochronicon* vel etiam *Tironis Prosperi Chronicon* dicitur. Orditur a morte Valentis Imperatoris et ad captam a Genserico Vrbem procedit. Cum superius indicato non pauca quidem communia habet, sed longe plura ab eodem diuersa, et praecipue hoc, quod non per Consules, sed iuxta Imperatorum seriem digestum sit. Pithoeus, qui primum illud euulgauit, ipsum verum Prosperi Chronicon esse, eiusque adeo ingenium referre contendit, vt non immerito

rito ſibi videatur membrum eſſe amplioris eius, quod ipſius nomine ab orbe condito ad captam a Vandalis vrbem Gennadius legiſſe teſtatur, et miretur adeo, vnde factum ſit, vt aliud Chronicon per Conſules digeſtum in omnibus Hieronymiani Chronici editionibus Proſperi nomine ſubiungatur. Pithoeo aſſentiri viſus eſt Labbeus. Sed Bucherius et ſagaciores cum eo viri docuerunt, confuſum et perturbatum huius Chronici ordinem, innumera menda in rectam Chronologiae rationem, leuiſſimam et tantum non-nullam de Pelagianis mentionem, denique quod id vnum de Auguſtino in eo obſeruetur, quod plurima libris innumeris diſſeruerit, et Praedeſtinatorum haereſis, Proſpero certo certius ignota, ex Auguſtino (*Auguſtini libris* intrudere auſus fuit Pithoeus) orta dicatur: haec ſingula totidem eſſe argumenta, quae Proſpero indignum et ab ingenio eius alienum euincant, quemadmodum luculenta narratio, et ordo, praecipue autem diligens rerum S. Auguſtini et haereſeos Pelagianae tractatio et tam Auguſtini, quam Leonis non niſi cum ſumma veneratione commemoratio in altero (pro genuino habito) diſcipulum Auguſtini et doctrinae eius de gratia defenſorem omnibus agnoſcendum praebeat. Fuerunt itaque, qui ſuppoſitum hocce Chronicon Proſperiano nomini putarent, vt inde tum ipſe, tum Auguſtinus in contemtum et inuidiam adducerentur. Sed probabilior eſt ſententia, quam Antelmius quoque tuetur, abſque fraude a Proſpero quodam vel etiam alius nominis auctore compoſitum, et quia in exemplaribus nomine careret, Proſperi, quem eiuſdem aetatis Chronicon ſcripſiſſe palam conſtabat, nomen ei inditum fuiſſe, vel denique genuinum Proſperi Chronicon a Semipelagiano quodam in priuatum vſum ſic interpolatum et diminutum eſſe; quemadmodum nunc comparet.

Sed

Sed quoniam Antelmii toties in his mentio facta est, alia insuper eius opinio non praetermitti debet, quae omnes omnino Leonis Papae lucubrationes Prospero tanquam Notario Leonis adiudicauit, magnasque ei cum Quesnello lites excitauit. Proposuit eam in eodem, quem antea commemorauimus libro, cuius, cum rarissime iam occurrit in Bibliothecis, notitiam hoc loco appendamus.

De veris Operibus SS. Patrum Leonis Magni et Prosperi Aquitani Dissertationes Criticae, quibus Capitula de gratia Dei, Epistolam ad Demetriadem, nec non duos de Vocatione omnium Gentium libros Leoni nuper adscriptos abiudicat et Prospero postliminio restituit IOSEPHUS ANTELMIUS. *Accessere cum ipsius iudicio de celebri Leonis ad Flauianum, et aliis ad diuersos, Prospero dictatis in causa Eutychis ceterisque Epistolis* etc. *Padrisiis apud Dezallier. 1689. 4.*

Auctor ortu Foroiuliensis, natus a. 1648. post confecta studia in vrbe patria Canonicus, ab anno autem 1684. Episcopi Pamiensis I. B. de Verthamon magnus Vicarius et officialis († 1697.) Quesnelli assertionibus obuiam iturus, per *tres* priores *dissertationes*, tria modo laudata opuscula Prospero vindicare conatus, *quarta Leonis Magni* duas contra Pelagianos *Epistolas* aggreditur, quarum alteram *ad Ianuarium* Quesnellus anthenticam declarauerat, alteram *ad Septimum* suppositiitiam; Antelmius vero posteriorem veram, priorem *ad Ianuarium* f.ctam esse contendit. Dissertatione *quinta* Gennadium et alios antiquos, qui *Epistolam* Leonis *ad Flauianum in caussa Eutychis* (apud Ballerin. 28.) a Prospero tanquam eius Notario dictatam scribunt, aduersus Bellarminum Labbeumque vindicat et non solum in hac, sed et in aliis Leonis epistolis haud obscura stili Prosperiani vesti-

vestigia deprehendit. Nec pauciora in *Sermonibus* huius similitudinis indicia agnoscere sibi visus, in *dissertatione sexta* varia promit exempla, imprimis ex *Sermone* IV. (ed. Quesn.) *in Natali Leonis* et ex *Sermonibus de Collectis et Ieiunio.* In caussas autem huius rei inquirens, potiorem iudicat morem aetatis istius, quo Sermones ab aliis Episcopis recitandos frequenter expeti consueuerint, si quidem Gennadius testetur, Saluianum Presbyterum multas pro Episcopis Homilias composuisse, indeque *Magistri Episcoporum* laudem, non, vt vulgo volunt, quia Salonium et Veranum Episcopos in adolescentia docuerat, reportasse. Hinc colligit, tanto magis Leonis, summi Pontificis Sermones expetitos fuisse, cui *interdum aliquos orationis ornatus* contulerit *Prosper, vir sui aeui doctissimus et facundissimus, qui occupatissimo Pontifici a consiliis ac epistolis aut praecipuus fuerit, aut vnicus.* In sequentibus reliqua Opera Prospero adscripta percenset, nempe in *septima* dissertatione Opus *de Promissionibus et Praedictionibus,* quod a Cassiodoro falso Prospero tribui, et auctorem ex Africa oriundum habere statuit; libros *de vita contemplatiua,* quos *Iuliano Pomerio* assignat, atque de eo accurate agit; *Confessionem Tyronis Prosperi,* a Sirmondo editam, quam vix aliquid exhibere censet Prosperi stylo et famae satis consentaneum. *Octauam* dissertationem *Prosperi Chronico* impendit, idque, prout vulgo extat, Prospero aduersus Garnerium prolixe vindicat, prout vero a Pithoeo editum est, interpolatum infartumque probat. *Nona dissertatio* Prosperi *Carmina* examinat, ita vt illud *de prouidentia* suppositititium iudicet; *Anacreonticum ad Vxorem* dubium relinquat; *Epitaphium haereseos Pelagianae et Nestorianae* Prospero Aquitano contra Garnerium adserat; *Carmen de ingratis* cum *Epigram-*

grammatibus XCVII. et aliis *duobus in Augustini obtrectatorem* genuina maxime arbitretur, illumque obtrectatorem non alium, quam Vincentium Lirinensem existimet; qui in Commonitorio suo Augustini etiam doctrinam perstringere affectauerit. Inter haec autem nouum huius Vincentii opus *Secretorum Lirinensium* producit Antelmius, in quo ordinando et illustrando totum se esse significabat, eiusque et omnium Prosperi editionis promissione totum volumen claudit *). Ceterum Antelmio mox responsum est a Quesnello epistola gallice scripta in *Ephemeridibus Parisiensibus* die VIII. et XV. *Augusti* 1689. Cui non cunctanter quidem Antelmius *duas alias Epistolas ad Abbatem . . . duabus Epistolae P. Quesnelli partibus responsorias* Parisiis a. 1690. 4. reposuit: sed Quesnellus iis non magis, quam dissertationibus eius se conuinci passus, nec transuersum vnguem a pristina sententia in editione Lugdunensi a. 1700. recessit.

§. 3. Editiones. Primum opus, quod inter cetera Prosperi typis mandari coepit, fuere Epigrammata **), quorum prima

*) Repetita est haec notitia ex *M. Bibliotheca Eccl. Colon. T. I. p.* 487. cuius auctores eam se debere significant *Actis Eruditor. Lips. Supplem. T. I. p.* 431. neque tamen per omnia iis adhaesimus. Nam quae de Antelmii sententia super epistolis *ad Septimum* et *Ianuarium* referunt, non concordant cum Balleriniorum eiusdem sententiae expositione, qui tamen, cum vtrumque et Quesnellum et Antelmium refellerunt et vtramque epistolam genuinam esse demonstrarunt, potiores hac in re auctores habendi sunt. Cf. *Balleriniorum Admonitionem* in *duas* priores Leonis *epistolas T. I. Opp. Leonis pagg.* 567—590. vbi prolixa de ambabus et XVIII. disputatio subiungitur.

**) Editores Parisienses ordiuntur seriem impressorum

prima editio apparuit *Moguntiae* a. 1494. 4. et *sine anni nota Taurini* eadem forma, nec non *Venetiis apud Aldum* a. 1501. Huic proxima fuerunt *liber contra Collatorem*, *Moguntiae* a. 1524. emissum ac repetitum in *Antidoto Sichardi* Bas. 1528. et editio *Sententiarum ex Augustino excerptarum*, *Coloniae* a. 1531., a quibus haud longo spatio diremtae emerserunt *Epistola ad Rufinum* et *Responsiones* ad *Excerpta Genuensium*, *Venetiis* apud *Bernard. Stagninum* 1538. 8. mox etiam in *Gryphiana Lugduni* 1539.: *Responsiones ad Capitula Gallorum et obiectiones Vincentianas* vna cum Carminibus *de Prouidentia* et *de Ingratis* *). Scilicet ab hac *Sebastiani Gryphii* opera altera incipit editionum Prosperi aetas. Is enim primus inscripsit *opera* et *collatione vetustorum codicum recognouisse* professus est. Repetita est *Coloniae* a. 1540. et addita *epistola ad Augustinum* nonnullisque ad Prosperum non pertinentibus opusculis *ibidem* 1565, *per Ioannem Sotellum.* Eandem sed in nonnullis perpurgatam dedit *Ioannes Oliuarius Duaci* 1577. cuius ab hoc tempore recensio, nisi forte *Theoph. Raynaudus* in ed. *Paris.* a. 1671. aliquid mutauerit, ad annum vsque 1711. semper viguit. Hoc autem anno prodiit *Parisiis in folio* editio, si non omnibus numeris absoluta, certe codicum mss. apparatu editorisque (*Ioannis le Brun de Marette e Congreg. S. Mauri.*) studio atque etiam eruditione, longe super anteriores excellens. Procurauit eam D. *Man-*

rum Prosperi a libro contra *Collatorem Moguntiae* a. 1524. excuso.

*) Ipse tamen Gryphius non significat, *Responsiones ad Capitula Gallorum et obiectiones Vincentianas* a se primum proferri, tametsi hoc diserte de aliis duobus opusculis affirmet. Vide igitur anne aliqua editio praecesserit paucissimis fortassis visa.

Mangeant eiusdem Congregationis socius, vnde fortassis colligas, Lebrunum nondum omnia perfecisse, dum opus e manibus illi excuteretur. Facile autem, quae desunt diligens et sagax historiae temporum illorum lector, vel a Balleriniis per ista loca circumductus animaduertet. Neque vero post huiusce editionis commemorationem silentio praetermitti debent, quae a. 1732. *Ioannes Salinasius* et a. 1758. *P. I. Fogginius*, Romae vterque ad ornanda Prosperi opera contulerunt.

De *Chronico* separatim monere necessum est, *tres* diuersas *genuini* extare editiones, quarum *prima*, *vulgaris* dicta, Eusebiano et Hieronymiano Chronico iungi solet et ab anno 379. quo Hieronymus desiit, ad annum 445. protenditur, a Canisio etiam non parum a vulgato textu diuersa prodita est ex ms. Augustano; *altera* priori decem annis auctior a *Duchesnio* primum inter *Historicos Franciae* coaetaneos vulgata est; *tertiam*, chronicon *integrum* ab origine mundi ad annum 455. complexam, *Labbeus* in Bibliotheca noua mss. a. 1657. exhibuit. In omnibus autem pars posterior ab anno 379. ad annum 445. aut 455. mirum in modum variat, in aliis auctior quam in aliis, et modo dilutior ac ieiuna, modo accurata, cuiusmodi deprauationes aut negligentiae librariorum, aut certo studiosorum consilio tribuendas esse patet. Praeter haec *Pseudochronicon* a *Petro Pithoeo* e Mss. codd. editum est a 1588. iterumque 1609. itidemque a Labbeo in *Bibl. noua MSS.* a. 1657. recusum. Vtrumque denique, tam genuinum, quam Pseudochronicon cum notis et variis lectionibus reddidit editio nouissima *Operum Prosperi* Parisiensis et cum notis *Basnagii* eruditissimis in noua ed. *Lectionum antiquar. Henr. Canisii* a. 1725. Plura qui cupit, euoluat *Annales editionum*, quos iam subnectimus.

SAEC. XV.

1494.

Moguntiae per Pet. Friedbergensem. 4. „Epigrammata Sancti Prosperi episcopi regiensis de viciis et virtutibus ex dictis Augustini."

Incipit volumen in ipso statim tituli folio pagina auersa praeuio elogio Prosperi ex Trithemio. In fine (folio XXII. pagina auersa): *Expliciunt Epigrammata Sancti Prosperi episcopi regiensis de viciis et virtutibus ex dictis Augustini. Impressa Moguntie per Petrum Friedbergen. Anno virginei partus* XCIIII. Haec excipit folio XXIII. *Carmen Coniugis ad vxorem* inscriptum: *Prosper de fide et moribus christianorum et martirum, Ac de contemptu et breuitate praesentis vitae*, qui titulus tamen inseritur demum post sedecim priores versus metro Anacreontico exaratos. Denique in fine huius, folio XXIV. pagina auersa legitur *Commendatio* (anonymi) *cuiusdam in auctorem* septendecim hexametris constans. Corrigendus ex his Cl. BRAUN in *Not. Hist. Lit. P. II. pag.* 260. n. XX.

Sine anno

Taurini. 4. B. Prosper *de vita contemplatiua et de septem virtutibus*, adiectis nescio in eadem, an in auersa pagina sequentibus versiculis:

Haec Augustini ex sacris epigrammata dictis,
Dulcisono rhetor componens carmine Prosper,
Versibus hexametris depinxit pentametrisque,
Floribus ex variis ceu vulget nexa corona.
Vnde ego te, lector, religis qui sub haec sedulus, oro
Intentas adhibere sonis coelestibus aures,
Istic nam inuenies, animum si cura subintrat,
Maxime quid doceant sanctae moderamina legis

Obſeruare homines, vel quid vitare ſub aſtra,
Sidereum coeli cupiunt qui ſcandere regnum.

Nimirum ne *Iuliani Pomerii* libros *de vita contemplatiua*, Proſpero falſo adſcriptos, hic exhiberi putes, nihil aliud complectitur hocce volumen, quam Epigrammata Proſperi, quibus eoſdem verſiculos in antiquo ms. ad calcem adiectos vidit et ex eodem recudi curauit *Muratorius* in *Anecd. T.* II. *p.* 210. *) teſtibus auctoribus Hiſtoriae litterariae Galliae, a quibus inſuper diſcimus, acceſſiſſe commentarium latinum anonymi cuiuſdam, de quo cum exploratius aliquid expeteret Hambergerus, deprehendit in Catalogo Codd. Mss. Biblioth. Taurinen. inter Codices latinos n. 781. e. II. 10. pag. 256. *Codicem Epigrammatum Proſperi cum commentario*, qui forte ab hoc non diuerſus eſt; ſed cuius ſit, non magis ex ſubſcriptione eius, quam aliunde elucet **).

Saec. XVI.

1501.

Venetiis apud Aldum. 4. Proſperi Aquitanici Epigrammata ſuper D. Aurelii Auguſtini ſententias quaſdam; cum *Aratonis* Carmine Hiſtoriae Apoſtolicae, *Probae Falconiae* Centonis excepto, *Ioh. Damaſceni* hymnis et *Coſmae Hieroſolymitani* (opuſculis) aliquot. In exemplari huius libri quod ſeruat Bibliotheca Bernenſis, *(Cat. T. I. p. II.)* Proſperi epigrammatibus varias lectiones e mss. codd. adſcripſit Bongarſius.

1524.

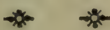
*) *Hiſt. lit. de la France. T.* II. *p.* 384. 85.

**) *Hamberger Zuverl. Nachr. T.* III. *p.* 215. ſubſcriptum erat: *Hoc opus ſcripſit Frater Tibaldus de Guerris de Caſtro nouo Terdonenſi Ord. fratr. min. tunc Bachalarius Conuentus Cherii, 1466. die 12. Auguſti.*

1524.

Moguntiae apud Io. Schoeffer. 4. S. Prosperi, Presbyteri Aquitanici, libellus aduersus inimicos Gratiae Dei *contra Collatorem;* et Aurelii, Carthaginiensis Episcopi, epistola contra Pelagianos; Coelestini Papae, et aliorum Romanorum Pontificum authoritas de Gratia Dei pro Prospero et Hilario, aduersus Pelagianos (industria *Nicolai Carbacchii). Cat. Bibl. Paris.* *).

Carbacchius libelli huius exemplum repererat in Bibliotheca religiosorum fratrum Benedictinorum Montis sancti Iacobi (Moguntiae).

Basileae. 8. *Prosperi,* Augustini et Ambrosii opuscula de libero arbitrio, ex editione *Ioannis Oecolampadii. Cat. Bibl. Baluz. T.* II. *p.* 1001.

Num praeter *librum aduersus Collatorem* aliud quidpiam Prosperi insit, dicere non ausim. Sub Ambrosii nomine procul dubio nihil aliud hic euulgatur, quam libri *de vocatione omnium gentium,* Ambrosio a multis tributi.

*) Paulo aliter sed rectius puto (nam Regii Catalogi auctores titulos interdum contrahere, interdum ex contentis libris aliquid addere amant) hic titulus profertur in praefatione nouissimae editionis Parisiensis, videlicet: *Liber sancti Prosperi de Gratia Dei et libero Arbitrio, pro defensione Diui Aurelii Augustini Episcopi: contra Cassiani Presbyteri librum, qui titulo de Protectione Dei praenotatur: Item Capitula tredecim decretorum Coelestini Papae pro Prospero et Hilario, de Gratia Dei, aduersus quosdam Galliarum Presbyteros Pelagii sectatores* etc.

1528.

Basileae apud Henr. Petri. fol. Prosperi Aquitanici libellus de libero arbitrio contra Collatorem; in *Io. Sichardi Antidoto contra omn. haer. p. 215. sqq.*

1531.

Coloniae imprimebat Ioannes Prael. 8. Sententiae aliquot velut aphorismi, ex S. Augustini et aliorum libris selectae, studio et labore Prosperi, Episcopi Rhegiensis. *Cat. Bibl. Reg. Paris.* cf. Praef. ed. Paris.

1533.

Parisiis. 16. D. Prosperi Aquitani libellus adversus inimicos gratiae Dei: accedunt epistola Aurelii Episcopi Carthaginensis ad Episcopos per Byzacenam et Arziguitanam Prouinciam constitutos; excerpta ex gestis synodalibus contra Pelagium haereticum; et Coelestini Papae epistola ad episcopos Galliae de erroribus Pelagii. *Cat. Bibl. Baluz.* l. l. Recusa est, vt equidem arbitror, editio Moguntina.

1534.

Parisiis apud Ant. Augerellum. 16. S. Prosperi de gratia et libero arbitrio ad Rufinum et responsiones ad excerpta Genuensium. *Cat. Bibl. Baluz.* ibidem et *Bibl. Tellerianae* p. 198. b. Auctores *Historiae litt. Galliae* eiusdem libri exemplar vidisse testantur, cui inscriptus fuerit annus 1533.

1538.

Venetiis per Bernardinum Stagninum. 8. Opuscula de Gratia et libero Arbitrio S. Prosperi Aquitani Episcopi Rhegiensis viri religiosissimi, Diui Augustini discipuli et in diuinis scripturis eruditissimi.

Con-

Continentur in hoc volumine 1. *Epistola S. Prosperi ad Rufinum.* 2. *Ad excerpta Ianuensium* (Genuensium). 3. *Liber S. Prosperi contra Cassianum.* 4. *Epistola Aurelii Carthaginiensis Episcopi.* 5. *Coelestini Epistola ad Episcopos Galliae et Auctoritates Sedis Apostolicae* etc. 6. *Epigrammata S. Prosperi* et Carmen ad vxorem. Ex quibus num. 1. et 2. nunc primum eduntur. *Praef. ed. nouiss. Paris.*

1539.

Lugduni apud Sebastianum Gryphium. fol. D. Prosperi, Aquitanici, Episcopi Rhegiensis, opera, ad vetustorum exemplarium collationem emendata et recognita. *Cat. Bibl. Reg. Paris.*

Sebastianus Gryphius epistolam dedicatoriam ad Senatum populumque Rhegiensem auspicatur ab excusatione, quod, quem ante annos plus minus quatuor ipsorum rogatu suscepisset laborem, omnes Prosperi Episcopi quondam ipsorum lucubrationes typis exscribendi, haud prius emittere potuerit: id quod exemplaribus, partim non accurate satis descriptis, partim desideratis nonnullis opusculis imperfectis tribuit. „Qua propter, *inquit*, vt vobis gratificarer, atque studiosorum commodis inseruirem, editionem minime praecipitandam putaui: sed primum vehementer conandum, vt opus, si quo pacto fieri posset, prius pristino nitori, germanaeque integritati restitueretur. Proinde huc illuc missis litteris, negotium dedi amicis et Gallis et Germanis, praesertim humaniorum litterarum studiosioribus, vt quidquid huius auctoris apud eos in antiquis Bibliothecis lateret, tam lacerum, quam integrum ad me transmitterent. A quibus inter alia vetustissima exemplaria allata sunt simul quae desiderabantur opuscula: nempe duo versu heroico, *de prouidentia Dei* vnum, alterum περὶ ἀχαρισ-

τῶν: praeterea *Expositio in postremos unum et quinquaginta psalmos:* omnia, vt opinor, a nostrae tempestatis hominibus non visa. His igitur omnibus simul inter se diligentissime collatis effeci tandem, vt hic vester Prosper, vir tam sanctus, quam eruditus, tot retro saeculis in tenebris delitescens, situm cariemque passus, totus nitidus, purus, integerque in lucem exiret." Hactenus verba Gryphii, quae ex laudata epistola producuntur in praefatione nouissimae editionis Parisiensis. Addunt tamen eiusdem auctores, qui parum perspicua in his vtuntur oratione, accessisse de nouo, praeter enumerata, *Responsiones ad Capitula Gallorum, et ad Capitula abiectionum Vincentianarum.* Omissit autem *Chronicum integrum*, quod inter Eusebiana aliorumque Chronica excusum esset, et quod ob nimiam corruptionem lectori fastidio fore videretur.

1540.

Coloniae excudebat Hero Alopecius. 8. D. Prosperi, Aquitanici, Episcopi Rhegiensis, opera, collatione vetustorum exemplarium recognita. *Cat. Bibl. Reg. Paris.* Gryphianae repetitio.

1552.

Coloniae apud Lamb. Syluium. 8. Prosperi et Hilarii Arelatensis epistolae duae ad B. Augustinum, de reliquiis Pelagianae haereseos, ad fidem vetusti exemplaris restitutae, cum *Honorii Augustodunensis dial. de praedestinatione et libero arbitrio. Cat. Bibl. Bunav. T. III. p. 208.*

1556.

Basileae ex officina Henr. Petri. fol. Prosperi Aquitanici aduersus Collucîatorem *(sic)* de libero arbitrio; in *Io. Heroldi Haeresiologia p.* 664—675.

Edidit

Edidit ex antiquo codice Lauriſſenſi, in quo tamen aliquot in fine libri verſus deerant.

1565.

Coloniae, apud haeredes Arnoldi Birckmanni, in pingui Gallina. 4. *mai.* D. Proſperi Aquitanici, Epiſcopi Rhegienſis, Opera, accurata vetuſtorum exemplarium collatione per viros eruditos a mendis pene innumeris repurgata. In fine: *Louanii typis Ioannis Bogardi.* Qua loci et typographi nota, ſed praefixo anno 1566. hanc ipſam haud dubie editionem indicat *Cat. Bibl. Reg. Pariſ.*

Superioris editionis contenta iuxta elenchum in auerſa pagina tituli huius editionis ſubiectum ſic ſe habebant: *Opus de praedictionibus et promiſſionibus Dei*, quo neſcio quando et per quem numerus operum Proſperi auctus fuerit; *de vita contemplatiua libri III.; ad Rufinum epiſtola, Reſponſiones ad Capitula Gallorum, ad obiectiones Vincentianas, et ad excerpta Genuenſium, contra Caſſianum de Protectione Dei liber I.; Sententiarum ex operibus Auguſtini excerptarum liber I.; ex iiſdem ſententiis epigrammatum liber I.; de prouidentia diuina opuſculum; de Ingratis lib. I.; Commentarius in Pſalmos* C—CL. Inter acceſſiones huius editionis numerantur 1. *de vocatione omnium Gentium libri II.*, 2. *Epiſtola ad ſacram virginem Demetriadem*, 3. *epiſtola ad D. Auguſtinum*, 4. *Coeleſtini pro Proſpero et Hilario epiſtola* (quatenus illa ſcilicet in Gryphiana omiſſa fuerat), 5. *Canones alterius concilii Arauſicani.* Ex his num. 3. plane noua fuit acquiſitio. Num. 1. et 2. Ambroſio hactenus tributi et cum eius operibus vulgati fuerant. Nunc priores non tantum ob ſtili et phraſis ſimilitudinem, ſed etiam ex codicum mss. fide, poſterior etiam, partim ob ſtilum, partim ob

argumentum Profpero vindicantur. Affirmat enim huius editionis curator *Ioannes Soteaux (Sotellus)* Montinienfis in praefatione ad Lectorem, (quae a vita Profperi incipit) deprehendiffe fe *libros de vocatione omnium gentium* in antiquiffimis mss. Bibliothecae regularium S. Martini Louanii, Bibliothecae Abbatiae Cambronenfis et Boneffienfis Abbatiae apud Namurcum, Profperi nomine infcriptos. De ceteris fic monet editor: „Libros *de praedictionibus et promiffionibus Dei* non ignoramus plurimis in locis mendofos, et (vt apparet) mutilos effe: tametfi haud ita atque cum eos in manus legendos acciperemus. Sed cum nobis exemplaria correctiora non fuppeterent, noluimus quidquam ex coniectura immutare. Si cui ob minorem eruditionem videantur a diuo Profpero adhuc iuniore, iamque primum in facris literis fefe exercente fcripti: obftabit, quod trigefimo octauo capite fecundae partis auctor ipfe ita loquitur, velut iam annos iuuentutis exceflerit. Vt certe Profperi non videantur, non eo tantum fit probabile, quod Gennadius et Trithemius recenfentes, quae ab illo fcripta fint, huius operis non meminere, fed etiam ex phrafis ac ftili maxima diffimilitudine, quodque faepiffime toto opere autor hifce fententiis vt fibi familiariffimis vtatur: *Non tantum fibi, quantum etiam fuis*, etc. etc., *non tantum praeteriti, quantum etiam praefentis* etc. quas in ipfis D. Profperi libris non reperies vfquam. Fatendum tamen eft, ab homine fcriptorum ac librorum diui Auguftini ftudiofiffimo fcriptos effe. Nam et ipfa Auguftini verba non femel citat: quae quo loco apud illum habeantur, in margine annotauimus. Libri *contra Collatorem* (qui et mendis fcatebat et ordinis plane erat perturbati: quoniam in eo paffim verba Profperi impreffa erant tanquam Caffiani effent) caftigationes fubmini-

ftrauit

ſtrauit eruditus et eximius vir, ſacrae theologiae Regius Louanii profeſſor, *M. Ioannes Heſſels* a Louanio: ſicut et magnam partem eorum, quae tecum huc vſque locuti ſumus Lector chriſtiane." In eadem praefatione remotum a ſe dicit *carmen de Providentia*, quia Pelagianae doctrinae ſit; attamen in ipſo volumine eodem ordine impreſſum extat, quo a praecedenti editione exhibitum *) fuerat. Acceſſerunt denique huic editioni *indices* locupletiſſimi *rerum* et *ſcripturarum*, in titulo etiam notati. Inſcripſit eam Sotellus *Carolo van der Linden* Monaſterii Parcenſis Ord. Praemonſtrat. apud Louanium Abbati, epiſtola data *Louanii ex minori collegio Theologorum 13. Calendas Maias M. D. LXV.*

1577.

Duaci ex off. Ioannis Bogardi, Typogr. iurati, ſub Bibliis aureis. 8. Diui Proſperi Aquitanici, Epiſcopi Rhegienſis, Opera, accurata vetuſtorum exemplarium Collatione a mendis pene innumeris repurgata.

Superioris editionis ſubſtantia non aucta eſt. Sed quae in eadem non ſatis expurgata fuiſſent Proſperi ſcripta, nunc nitidiora, et non modica acceſſione cum variarum lectionum, tum plurium lacunarum, maximeque vnius perquam inſignis ſupplemento locupletiora ſe dare profeſſus eſt *Ioannes* neſcio quis *Oliuarius* **) in epiſtola ad *Ioannem Sacracenum* Priorem Vedaſtinum Atrebati. (*dat. Duaci Idib. Novemb.*

*) Fugit hoc editores Pariſienſes, quod ipſum librum inſpicere ſuperſederunt.

**) *In litteris tantum humanioribus verſatum atque a ſacro Theologico ſtudio plane alienum* ſe dicit per occaſionem excuſationis, quod ſcriptori Eccleſiaſtico manus admouerit.

vemb. 1576.). „Emendationes *enim* plurimas, *inquit*, item varias lectiones partim ſuppeditauit nobis liber tua ſingulari induſtria collatus cum antiquis codicibus, partim vetuſtiſſimum volumen bibliothecae Cambronenſis, quod habebat manu deſcriptos, *de vita contemplatiua* libros tres, *de vocatione gentium* duos et vnum *Epigrammatum.* Itaque ex eo iis in libris multa ſunt facta meliora, quae deerant, ſuppleta, adnotata plurima; ne acerrimo quidem iudicio tuo, cui libenter illa ſubmittimus, improbanda.“ Ceterum totus ſuperioris editionis ordo, indices item atque adeo *Ioannis Sotelli praefatio ad Lectorem* hic ſeruata ſunt.

Saec. XVII.

1601.

Ingolſtadii ex officina Ederiana. 4. Proſperi Aqu. chronicon integrum, in duas partes tributum, item pars poſterior (a vulgatis admodum recedens) ex MS. Auguſtano; in *Henr. Caniſii Lectionibus antiquis* T. I. Vide ed. Baſnagianam. a. 1725.

1604.

Burdigalae apud Simonem Millangium. fol. Proſperi Aqu. Chronicon a morte Valentis etc., in *Arnaldi Pontaci Chronicis trium illuſtrium Auctorum* Euſebii, Hieronymi et Proſperi, *pagg.* 198—210. Notae extant *pagg.* 760—790.

1606.

Lugd. Bat. exc. Thom. Baſſon. ſumptib. Commelin. fol. Eadem pars Chronici; in *Ioſ. Scaligeri Theſauro Temporum. pagg.* 188—197. et *ibidem* in editione *Amſtelodamenſi* apud *Io. Ianſſon.* 1658.

1609.

1609.

Coloniae Agrippinae excudebat Arnoldus Kempensis sumptibus Ioannis Crithii. 8. D. Prosperi Aquitanici — Opera accurata exemplarium vetustorum collatione a mendis pene innumeris repurgata. Repetitio editionis *Io. Oliuarii.*

Parisiis ex off. Niuelliana apud Sebast. Cramoisy. 4. Chronicon Prosperi Tironis Aquitani a morte Valentis Imp. ad captam a Genserico vrbem. Nunc primum in lucem editum, longe aliud ab eo, quod hactenus B. Hieronymi Chronico subiunctum est. Item Fragmentum ex Chronico Victoris Episcopi Tunnensis Africae, quod subiecit Chronico Prosperi; in *Petri Pithoei Operibus* pagg. 329—42. De editione prima a. 1588. nondum mihi certi aliquid constat.

1611.

Romae ex typogr. Camerae Apostolicae . . . . . D. Prosperi — opera (ex editione Io. Oliuarii). *Benedd.* ex *Cat. Bibl. Cordesianae* (*Paris.* 1643. 4.) *p.* 73.

1619.

Parisiis . . . . . . 8. Tironis Prosperi Aquitani confessio nunc primum edita ex codice Vaticano per *Iac. Sirmondum;* cum *Eugenii* Ep. Tolet. *Opusculis, quibus Dracontii aliorumque vet. eccles. SS. quaedam* (poëmata) adiecta sunt. Recusa sunt haec omnia in *Operibus Iac. Sirmondi Paris.* 1696. *T.* II. *pagg.* 913. 14.

1622.

Helmaestadii typis heredum Iacobi Lucii. 8. S. Prosperi Sententiae ex B. Augustini monumentis collectae,

lectae, vnde et a quibusdam Sententiae Augustini appellantur. In gratiam pietatis et veritatis amantium seorsim editae. Cum indice Alphabetico copiosissimo, in quem pene omnes Sententiae relatae sunt.

1636.

Lutetiae Parisiorum sumpt. Seb. Cramoisy. fol. Prosperi Aqu. Chronicon — ex ed. viri cl. *Petri Pithoei;* in *Duchesne Scriptorib. Franciae Coëtaneis Tomo* I. *pagg.* 196—201. *Item* Chronicon ab orbe condito, pars posterior, Eusebii et Hieronymi Chronicis adiungi solita, multo quam in vulgatis exemplaribus emendatior et auctior ex mss. Codd. *Iac. Sirmondi* et *Petri Franc. Chiffletii*, *pagg.* 201—209.

1657.

Parisiis apud Seb. et Gabr. Cramoisy. fol. Viri Clarissimi Tironis Prosperi Aquitani Chronicon integrum ab Adamo ad Romam captam a Genserico Wand. Rege, in duas partes distributum. *Prima pars*, ab ortu rerum ad mortem Valentis cum annotatione Consulum, *nunc primum edita ex variis codicibus calamo exaratis.* Pars *altera*, ab a. 379. ad 455. *auctior atque emendatior in pluribus, quam quae antea vulgata est.* Eiusdem alteriusue Prosperi Chronicon, editio Pithoeana emendata multis in locis, ex collatione codicum MSS. omnia in *Bibl. nova MSS. Librorum Philippi Labbei Tomo* I. *pagg.* 16—60.

1671.

Parisiis sumptibus Petri Variquet. fol. D. Prosperi Episcopi Rhegiensis Opera, quae quidem editio innumeris prope, quibus praecedentes scatebant, mendis fuit perpurgata; accesserunt *Heptadi Praesulum* a *Theophilo Raynaudo* editae et posthac saepius, h. l. et a. vero vltima vice recusae.

1677.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Proſperi — Opuſcula diuerſa ſoluta oratione et carmine ſcripta, ex recognitione *Iohannis Oliuarii*; Eiuſdem ſiue Proſperi Tyronis Chronicon, ex editione *Henr. Caniſii* nec non Chronicon Pithoeanum; in *Bibl. Max. PP.* *Tomo VIII. pagg.* 1—203.

1690.

Pariſiis apud Franc. Muguet. fol. Proſperi Aquitani pro Auguſtino, contra iniquos doctrinae illius de gratia et praedeſtinatione reprehenſores, Apologetica opuſcula: nec non eiuſdem Proſperi liber ſententiarum ex Auguſtino; in III. parte *Appendicis* ad *T.* X. *Operum S. Auguſtini* curantibus Monachis e *Congreg. S. Mauri ad S. Germanum in Pratis*; in ed. *Antuerp. p.* 110—170.

Comprehenduntur vna: 1. *Epiſtola ad Rufinum* recognita ad antiquiſſimum exemplar Remenſis Abbatiae S. Remigii. 2. *liber contra Collatorem* caſtigatus ex vetuſtiſſimo codice Corbeienſi et ſecundum optimas editiones, velut Moguntinam, Louanienſem et Antuerpienſem.

1699.

Trai. ad Rhen. et Lugd. Bat. apud Franc. *Halmam et Petrum van der Aa. fol.* Proſperi Aqu. Chronicon integrum *iuxta Labbeanam editionem expreſſum*; in *Io. Geo. Graeuii Theſauro Antiqq. Rom. T.* XI. *p.* 269. *ſqq.*

SAEC. XVIII.

1703.

Louanii apud Aegidium Denique. 8. D. Proſperi Aquitanici Peri - Achariſton; hoc eſt, de Ingra-

tis

tis Carmen, accuratum et Notis miſcellaneis illuſtratum a *Martino Steyartio (Steyaert)* in *Tomo* III. Opuſculorum ſeu Lucubrationum Steyartii.

De auctore, doctore quondam Theologiae Lovanienſi, qui magnam nominis celebritatem apud ſuos obtinuit, adeundus *Io. Franciſcus Foppens* in *Bibl. Belgica p.* 861. vbi et effigies eius cernitur; eſt autem hic in Proſperi libellum commentarius opus poſthumum. Neque enim ſeorſim, ſed in hacce operum eius editione (quae VI. Tomis conſtat) primum prodiit. Notae vero omnes traductae ſunt in editionem Pariſienſem. Errat igitur *Io. Alb. Fabricius*, ſi editionem Louanienſem Steyartianae lucubrationis *re vera* Amſtelodami non Louanii prodiiſſe affirmat. Neque enim Benedictini ſolum in Hiſtoria literaria Galliae eius meminerunt, ſed ipſi editores Pariſini in praemonitione ad hocce carmen diſertis verbis Lovanii eam prodiiſſe indicant; quin ipſe Clericus in praef. ad Appendicem Auguſtinianam teſtatur *Louanii editas* fuiſſe haſce Steyartii notas.

Antuerpiae apud Petrum Mortier. fol. Sancti Proſperi Aquitanici Carmen ΠΕΡΙ ΑΧΑΡΙΣΤΩΝ, hoc eſt, de Ingratis, accurante et illuſtrante Theologo Louanienſi, in *Appendice Auguſtiniana* ſeu *Tomo* XII. *Operum Auguſtini* curante *Io. Clerico*, *pagg.* 1—39.

Ante omnia, *inquit Clericus in praefatione ad hoc volumen*, ante omnia oculis ſe ſubiicit legendum poema S. Proſperi de Ingratis, in quo doctrinam S. Auguſtini, Pelagii et praeſertim Semipelagianorum verſibus quidem non optimis, ſed intellectu minime difficilibus exponit. Eos tamen eruditus Louanienſis Theologus ſat diligenter illuſtrauerat notis, quas hic vides.

vides. Eae notae, viri docti manu emendatae et auctae, a nobis editae ſunt, quales tranſmiſſae fuerant, ſine vlla additione, aut detractione. Erant prius editae Louanii, nomenque praeferebant Martini Steyarti, qui theologus fuit eius Academiae, non ita pridem mortuus, et qui dicitur primum fuiſſe in eorum partibus, qui Auguſtinianam doctrinam tuentur, deinde in partes contrarias tranſiiſſe, quod ſatis liquet ex variis libellis Gallicis, quibus eum oppugnauit vir diſertiſſimus *Antonius Arnaldus* Doctor Sorbonicus, Auguſtinianarum partium in Gallia facile princeps. Nomen tamen Steyarti deleri voluerunt, qui Opuſculum hoc ad Bibliopolam (Appendicis huius redemtorem) tranſmiſerunt; quod nos diſſimulare non potuimus.

1711.

Pariſiis ſumpt. Guil. Deſprez et Io. Deſeſſartz. fol. Sancti Proſperi Aquitani, S. Auguſtini diſcipuli, S. Leonis Papae Primi Notarii, Opera Omnia, ad manuſcriptos codices, nec non ad editiones antiquiores et caſtigatiores emendata, nunc primum ſecundum ordinem temporum diſpoſita, et Chronico integro eiuſdem, ab ortu rerum, vſque ad obitum Valentiniani tertii et Romam a Vandalis captam pertinente, locupletata. Quibus praefigitur eiuſdem S. Proſperi Aquitani Vita, ex Operibus ipſius, et Scriptorum Eccleſiaſticorum libris concinnata.

Editores *Ioannes Le Brun de Marette et D. Mangeltus (Mangeaut)* hunc finem ſibi in adornanda hac editione fuiſſe profitentur, vt quantum fieri potuiſſet, ampliſſima, caſtigatiſſima et optimo ordine diſpoſita prodiret: et vt etiam ex illa aliquid adiumenti lectoribus ſubminiſtraretur ad erroris Semipelagiani hiſtoriam plenius cognoſcendam. Quapropter primo in eam

eam contulerunt, quidquid genuinorum S. Profperi Operum hactenus in lucem prodierat, non omiffis *Confeffione* quam primum euulgauit, et Chronico integro, quod omnes fuperiores editores fpreuerant. Caftigarunt deinde fingulos huius editionis libros ad fidem editionum probatiorum et tot MSS., quot per conceffi temporis anguftias reperire et conferre licuit. Erat enim in literis Regiis, datis d. 14. Decembris 1709., quae huius aliorumque librorum imprimendorum et recudendorum priuilegium bibliopolis indulferant, mandatum, vt Profperi opera intra duorum annorum fpatium abfoluerentur. *Et ne inter varias, quae in libris occurrerent loci eiufdem lectiones, temere felegiffe et doctiorum palato praeiudicare voluiffe arguerentur*, in marginem inferiorem cuiufque paginae illae, quas neglexerunt, reiectae funt. Nec vero intra hos limites crifin fuam contineri voluerunt, fed fedulo etiam laborarunt, vt fpuria et dubia a veris et genuina tam fede ac charactere, quam admonitionibus praeambulis diftinguerent, fimulque eruditorum virorum de vnoquoque fententias adferrent. Ordo librorum idem eft, quo fupra fcripta fingula enumerauimus, ita tamen, vt varia aliorum, quae eadem attinent, inferta fint, itemque dubia cum certis ac genuinis vna ferie exhibeantur ad eafque fimul *index* vberrimus *rerum* et *nominum* et *fententiarum memorabilium* fpectet, pone hunc demum *appendix* fit annexa. Videlicet inferta funt poft *Profperi epiftolam ad Auguftinum: Hilarii Epiftola ad eundem*, item *Auguftini de Praedeftinatione SS. et de Dono Perfeuerantiae libri II*; poft *Refponfiones ad Excerpta Genuenfium: Coeleftini Pontificis pro Profpero et Hilario Epiftola* vna cum *Sedis Apoftolicae Epifcoporum auctoritatibus de Gratia* et *Ioannis Caffiani Collatio* XIII.; poft *Chronicum integrum: Concilium*

II.

II. Arausicanum, quae reliqua dubiae fidei scripta eodem ordine, quo supra proposita sunt, excipiunt. In *Appendice* continentur, prima Parte: *Iuliani Pomerii de vita contemplatiua libri III. de Promissionibus et Praedictionibus Dei liber, Chronicon Prosperi Tironis;* in secunda Parte: *Varia scripta et monumenta, quorum lectio Operibus Sancti Prosperi, ac Historiae Semipelagianae lucem afferunt,* ac inter illa primo loco *S. Augustini de Correptione et Gratia ad Valentinum librum* I. Ceterum libris, qui in prima Appendicis parte exhibentur, non minor cura est adhibita ab editoribus, quam reliquis Prosperi Scriptis, sicuti in totam appendicem peculiaris *index* haud vulgari cura exaratus accessit. Singulare denique huius editionis ornamentum est *Vita Prosperi ex Operibus ipsius et scriptorum ecclesiasticorum libris concinnata*, quae XI. *articulis* constat et proxime post praefationem est subiecta.

1725.

Antuerpiae apud Rudolphum et Gerhardum Wetstenios. fol. Tironis Prosperi Aquitani Chronicon integrum in duas partes tributum. *Pars Prima, edita ex variis codicibus calamo exaratis.* Pars *altera* ex Canisio. Eadem *ex MS. Augustano (Monasterii SS. Afrae et Vdalrici)*; Item *Chronicon Pithoeanum:* omnia ex recensione et cum notis *Iacobi Basnagii;* in *Thesauro Monumentorum Ecclesiasticorum et Historicorum* seu *Henrici Canisii Lectionibus antiquis ad Saeculorum ordinem digestis. Tomo* I. *pagg.* 252—318.

1732.

Romae, ex typographia Antonii de Rubeis. 8. Sanctorum Prosperi Aquitani et Honorati Massiliensis

ſis Opera (aliquot), Notis Obſeruationibuſque illuſtrata a D. *Ioanne Salinas*, Neapolitano, Canonico Regulari Lateranenſi, ac S. Theol. Lectore ad Sanctiſſimum patrem Clementem XII. Pontificem Max.

Horum opuſculorum editio ad idem conſilium ſpectat cum editis ab ipſo ſuperiori anno *Vincentii Lirinenſis et Hilarii Arelatenſis* lucubrationibus, nempe triumuiros hoſce a Semipelagianiſmi obiectione liberandi. Quapropter additurus erat tertium volumen et in peculiari diſſertatione oſtenſurus, *Vincentium, Hilarium* et *Honoratum* re vera ab orthodoxis doctoribus non diſſentire, vna cum obſeruationibus quas ſtudioſe collegerat de Lirinenſi coenobio. Sed mors doctas eius meditationes intercepiſſe videtur. In hoc volumine ſcripta aliquot praecipuae dignationis, ex quibus de orthodoxorum de gratia Dei ſententia iudicium ferri poſſit, propoſuit, videlicet *Proſperi* et *Hilarii Epiſtolas* ad *Auguſtinum*, ex Pariſienſi editione, additis quibuſdam variantibus lectionibus e Codicibus nonnullis Vaticanis depromptis; porro *Carmen de ingratis* ex eadem editione cum delectu notarum Steyartii, quae ibidem adiectae conſpiciuntur, et vltimo loco *Honorati vitam Hilarii*, de qua alio loco dicetur. Ex eadem Pariſienſi editione hic repetita ſunt *Teſtimonia veterum de S. Proſpero*, item *Vita eius ex Operibus ipſius et aliis Scriptoribus Eccleſiaſticis concinnata* cum obſeruationibus Salinaſii et *Synopſi chronologica operum et geſtorum eius*. Suppeditarunt hanc editionem *Suppl.* ad *N. Acta Erud. Lipſ. T. II. p.* 17. (a. 1731.).

1740.

Veronae. fol. Proſperi Aqu. — Chronici pars poſterior, cum Euſebii et Hieronymi Chronicis; in ed. *Operum Hieronymi Dominici Vallarſii* Tomo VIII.

VIII. *pagg.* 823—56. editionis *Venetae T.* VIII. *P.* I. *pagg.* 821—56.

1744.

Venetiis. fol. S. Prosperi — Opera. Non recordor amplius vbi hanc editionem notatam inuenerim. Haud dubie est recusa Parisiensis.

1758.

Romae apud Fratres Palearinios. 8. S. Prosperi Aquitani S. Leonis M. Notarii de Gratia Dei et libero arbitrio hominis et Praedestinatione Sanctorum opera omnia. Editionem emendatissimam et variis lectionibus vndique collectis praecipue vero ex Codd. Mss. Vaticanis adornatam curauit P. F. F.

Nitidissima haec Prosperi opusculorum editio *partem tertiam* facit *Operum Selectorum SS. Patrum de Gratia Dei et Praedestinatione Sanctorum.* Editor fuit *Petrus Franciscus Fogginius.* Complexus est in hoc volumine *Epistolas* ad *S. Augustinum* et *Rufinum*, *Responsiones ad Capitula Gallorum*, *Obiectiones Vincentianas et Excerpta Genuensium*, Librum *contra Collatorem*, *Carmen de ingratis*, *Epigrammatum triadem aduersus Massilienses et Epigrammatum ex sententiis Augustini spicilegium*, omnia diligenter ex editione Parisiensi expressa, additisque non solum variis lectionibus in eadem, sed nouis etiam sua ipsius opera ex Vaticanis codicibus collectis; praeterea *Carmen* de *Ingratis*, cuius mss. exemplaria nulla reperire ei contigit, nec non *tria epigrammata*, quae illi adiungi solent, perpetuis scholiis ex prolixioribus Martini Steyartii et Parisiensium editorum instruxit. Inscripsit Clementi XIII.

1759.

Romae . . . . 12. S. Profperi Carmen de Ingratis et *Epigrammata felecta.* Sic legitur in *Cat. Bibl. Comitis Caroli a Firmian T.* I. *p.* 53. *n.* 3027.

VERSIONES. Praeter *poema* de *ingratis* pauca Profperi in recentiores linguas conuerfa extant.

GALLICAE.

1647.

Paris chez la veuve Martin Durand. 4. Poëme de S. Profper contre les Ingrats, où la doctrine catholique de la grace eft expliquée et foutenue contre les Pelagiens, traduit en François, en vers et en profe, avec les vers mis à coté, par *Louis Isaac le Maitre de Saci.* Eadem verfio recufa eft *Parifiis apud Guil. Despres et Io. Defeffarts* a. 1717. 12. addita *epiftola ad Rufinum et Epitome totius doctrinae Profperianae de gratia et libero arbitrio ex operibus ipfius.*

1649.

Paris chez Jean Henault. 8. S. Profper de la vocation des Gentils, où la doctrine catholique de la liberté et de la grace eft declarée contre les erreurs des Heretiques, traduit en François avec des reflections, par le P. *Antoine Girard.*

ITALICAE.

1586.

In Roma. 8. Sentenze di S. Profpero fopra le promiffioni, e predizioni di Dio, tradotte da *Giulio Folco;* in *Effetti mirabili de la Limofina e Sentenze degne*

degne di memoria appartenenti ad essa, raccolte per opera di *Giulio Folco.* *Argelati* l. mox laudando.

1751.

In Venezia per Carlo Pecora. 8. Il poema di S. Prospero Aquitano degl'Ingrati, o sia sopra la Grazia. Traduzione in ottava rima dell' abate *Gianfrancesco Giorgetti* dedicato a Monsignor Illustriss. e Reverendiss. Aluise Foscari Patriarca di Venezia, e Primate della Dalmazia etc. con una Dissertazione sopra la Vita, e l'Opere di S. Prospero Aquitano, e con Annotazione Filologiche, Istoriche, Critiche.

Accedit textus latinus. *Novelle Lett. di Firenze* a. 1751. 24. Sptembr. p. 610. et *Nov. lett. di Venezia* num. XLIV. p. 345. et qui ex iis hausit *Argelati* in *Bibl. degli Volgarizz. T.* III. *p.* 303.

1753.

In Venezia presso Simone Occhi. 8. I mille Versi Latini di S. Prospero di Aquitania contro i Semipelagiani, tradotti in Versi Italiani dal P. *Carl' Agostino Ansaldi* de' Predicatori, fra gli Arcadi della Colonia di Trebbia, *Clomoneo.*

Et hic interpres textum latinum et notulas in inferiori margine apposuit. *Argelati* l. l.

1756.

In Brescia presso Giammaria Rizzardi. 4. *mai.* Ricerca Sistematica sul testo, e sulla mente di S. Prospero d'Aquitania nel suo poema *contra gli ingrati.*

Praeter *carmen de ingratis* insunt etiam *Epigrammata duo* Prosperi in *obtrectatorem Augustini* et *Epitaphium Nestorianae et Pelagianae Haereseon*, omnia latine iuxta textum editionis Parisinae cum latinis marginalibus et in aduersa pagina versione Italica,

 cum

cum iisdem marginalibus conuersis et notis eodem idiomate scriptis criticis, historicis et theologicis. His subiecta est promissa in titulo *disquisitio*, quae praeter introductionem et conclusionem, LXX. *annotationibus* seu capitibus constat, adeo vt ipsa carmina cum variis ad poetam eiusque ingenium, nec non Semipelagianos Massilienses spectantibus quaestionibus nomine *apparatus ad disquisitionem* insignita sint. Scite auctor *Viator a Coccaleo (Viatore da Coccaglio)* Capucinus sermonem ad *Amatores Doctrinae Prosperi* direxit, alioquin nemo facile dixerit, cui haec scripta sint. Nuncupauit autem volumen suum Cardinali Dominico Passioneo.

1760.

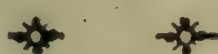
In Brescia dalle Stampe di Giamb. Bossini. 4. Lo Spirito Filosofico — Teologico — Ascetico di San Prospero d'Aquitania ne' suoi Epigrammi.

Idem auctor est *Viator de Coccaleo*, idemque spiritus in commentariis, sed volumen spissius. Singulis Epigrammatibus latinis subiungitur versio italica, quam prolixissima excipere solet, non de arte poematis sententiaeue tractatione, sed ex proprio auctoris ingenio super idem, quod poeta attigit argumentum, quasi in datum textum commentatio. Dedicauit opus *Carolo Victorio Amadeo Cardinali delle Lanze*, Archiepiscopo Nicosio et Regi Sardiniae a Confessionibus.

1764.

In Verona per Agostino Carattoni. 4. Di San Prospero Aquitano Notaio di San Leone magno il poema degl' Ingrati ovvero Semipelagiani recato in versi Italiani sciolti dal Reverendiss. Padre Don *Francesco Maria Ricci* Romano Abate Benedettino — Casinese.

E regione versionis Italicae appositus est textus latinus, additaeque sunt annotationes et lectiones variantes. Sed haec omnia ex Parisina editione decerpta sunt. Nuncupauit editor versionem suam Nicolao Antonio Iustiniano Episcopo Veronae.

CODICES, *ex quibus Prosperi scripta aut primum edita aut deinceps emaculata sunt.*

I. *Codex ms. Benedictinorum Montis S. Iacobi Moguntiae*, vnde editio Moguntinensis a. 1524. prodiit.

II. Quae *Sotellus* ex mss. exemplaribus petiit subsidia, pauca fuerunt et supra sunt a nobis indicata.

III. *Ioannes Oliuarius* vnum tantummodo Codicem *Cambronensem* commemorat, ex quo plurima ab ipso in textu Prosperi castigata fuerint. Sed is ex genuinis Prosperi scriptis non nisi *Epigrammata*, de ceteris libros *de vita contemplatiua* et *de vocatione omnium gentium* continebat.

IV. *Benedictinorum*, editorum *Operum S. Augustini.*

1. Codex *Corbeiensis*, ex quo emendarunt *librum contra Collatorem.* Ante annos fere nongentos exaratus. Pro titulo erat: *Liber sancti Prosperi pro praedicatoribus gratiae Dei, contra librum Cassiani presbyteri, qui praenotatur de protectione Dei.*

2. *Remigianus*, de quo sub num. IV.

3. *Colbertinus* libri *Sententiarum ex Augustino delibatarum*, notatus num. 303. nec admodum vetus, complectebatur non plures quam septuaginta sex sententias, nempe octodecim primas, et omissa decima nona, vigesimam, vigesimam primam et alias ex subsequentium serie selectas. In editis trecentae et nonaginta extant.

V. *Parisiensibus* autem *Editoribus* praesto fuerunt:

1. *Codices Bibliothecae Regiae Parisiensis*, quorum ex vno castigata sunt *epistola ad Augustinum* et *Responsiones ad Capitula Obiectionum Gallorum*, item *Sententiae ex Operibus Augustini delibatae*, et in Appendice libri *de Vita contemplatiua*, ad duos.

2. Codex *Remigiano - Remensis* i. e. Abbatiae *S. Remigii Ordinis S. Benedicti* apud Remos, vnde variantes lectiones ipsis transmissae fuerant. Ex hoc plurimi libri castigati sunt, videlicet *Epistola ad Rufinum*, *Responsiones ad Obiectiones Gallorum*, *Vincentianas et Excerpta Genuensium*, *liber contra Collatorem et liber Sententiarum ex Augustini Operibus delibatarum*. Nec alius ab hoc fuisse videtur codex, ex quo variantes in *librum de promissionibus et praedictionibus* accepit, quamquam mirum videri possit, quod huic soli, non item ad antecedentes libros aetatis nota addita fuerit. Traditur enim 800. annos excedere et saeculo nono opera Leutberti et Adeloldi Monachorum scriptus esse. Sed similia de Remigiano codice, quocum omnes modo laudatas Prosperi lucubrationes contulerunt, Benedictini editores Augustini docent, ante annos fere nongentos eum scriptum esse affirmantes. Nisi forte hic computus strictissime accipi debeat et ab eo diuersus sit codex Remigianus, quem *ad Responsiones ad Capitula Obiectionum Vincentianarum* laudant *ante annos plus minus octingentos scriptum*.

3. *Codex Ioliensis*, qui olim fuerat *Claudii Ioly* Praeceptoris et Canonici Ecclesiae Metropolitanae et ex legato eius ad Capitulum illius ecclesiae peruenerat. Hunc totum a capite ad calcem ipsi excusserunt editores et quidem ad *Epistolam Rufini*, *Responsiones ad Obiectiones Gallorum*, *Vincentianas et Excerpta*

cerpta Genuensium, librum contra Collatorem, librum Sententiarum ex Augustino delibatarum, librum Epigrammatum, Confessionem, poema coniugis ad vxorem et ex Appendice, ad libros *de vita contemplatiua et Pseudochronicon.*

4. *Codices Bibliothecae Colbertinae,* quorum vnus profuit *Epistolae ad Rufinum*, tres libro *Epigrammatum*, quinque *Chronico integro* et *adulterino.* Nempe in duobus, Chronicis Eusebii et Hieronymi subiungebatur *Chronicum verum* Prosperi, in tribus aliis autem *Pseudo-Chronicon.* Quatuor denique eiusdem Bibliothecae Codices collati fuerunt cum libris *de vita contemplatiua* in Appendice.

5. *Codex ms. Theodoricensis* i. e. Monasterii S. Theodorici prope Remos, cuius Variantes in *Chronicum integrum* ex monasterio isto ad eos missae erant. Praeter hos etiam

6. *Codex Victorinus Pseudo-Chronici*, vnde Pithoeus hauserat, iterum ad eundem librum excussus est.

VI. *Codices Vaticani*, ex quibus variantes in *Epistolam ad Augustinum* excerpsit *Salinasius*. De iis propter ipsius editionis defectum mihi non constat.

VII. *Codices Ogginii.* Plures habuit *Vaticanos* optimae notae, e quibus diserte laudat vnum octingentorum circiter annorum, notatum num. 558. qui olim fuerat *Maioris Domus Carthusiae* et praeter alia continebat S. Prosperi *Responsa ad capitula Gallorum, Obiectiones Vincentianas, Excerpta Genuensium, Epigrammata*, nec non *Librum contra Collatorem.*

44.

Hilarius Prosperi.

Hilarius conditione laicus, incerta patria et ignotis parentibus ortus, non est quo aptiori cognomine §. 1. Vita.

ab aliis claris eiusdem nominis atque aetatis viris *) distinguatur, quam quod ab arctissima eius cum Prospero Aquitano familiaritate ductum, simul omnia hominis gesta studiaque comprehendit. Quae cum maxime intra Prouinciam Galliae sese exseruerunt, in eadem terra natum non sine aliqua probabilitate coniicias. Sed cum parum intersit, Galliam, an aliam patriam habuerit, illud vero longe est notatu dignissimum, quod ex Augustini consuetudine et institutione in Galliam aut primum venerit, aut redierit. Huius enim doctoris sacro zelo adeo fuit inflammatus, vt non contentus eundem Prospero, quem sibi propter ingenii consensum et eximiam quandam eruditionis et eloquii existimationem sociauerat, instillasse, Romanae sedis auctoritatem, in ancipiti certamine contra nouum illud Pelagianorum genus, quod sub annum 428. in his regionibus emerserat, euocaret. In hoc autem fidei tuendae negotio illud cum aliis Augustini imprimis laicae conditionis amicis commune habuit, vt magis paene doctoris, quam ipsius doctrinae studio flagraret. Quocirca nihil prius atque antiquius habuit, quam vt etiam Prosper penitius sese ad amicitiam Augustini applicaret et communia vtriusque studia ab hoc *speciali fidei patrono* **) probarentur, sicuti apud Coelestinum postea de Augustini obtrectatoribus et calumniatoribus est conquestus. Ceterum quod laicum ante diximus non impedit, quo minus eundem vitae monasticae sese addixisse credamus, idemque sit Hilarius, qui complures annos ante hanc cum Prospero initam societatem,

*) Velut *Arelatensi*, *Narbonensi* etc. non item *Syracusano*, qui haud dubie idem est cum *Prosperiano*.

**) Sic eum Prosper in Epistola ad ipsum vna cum litteris Hilarii missa appellat.

tem, Syracuſis conſtitutus Auguſtinum de haereſis Pelagianae inter Syracuſanos progreſſibus certiorem fecit *). Quin potius hanc ipſam eius ad Auguſtinum epiſtolam, quam anno fere 414. ſcripſerit, occaſionem ei extitiſſe, qua in amicitiam eius ſeſe inſinuaret et ad ipſum viſendum Africam properaret, ex reſponſoria Auguſtini haud obſcure intelligitur **). Auguſtinum porro ad vtrumque Proſperum et Hilarium libros de *praedeſtinatione Sanctorum et de dono perſeverantiae* direxiſſe, in Proſperi vita dictum eſt. Poſt epiſtolam denique Coeleſtini Papae ad Galliae Epiſcopos, quam a. 432. ſecum in Galliam aſportarunt, ceſſat Hilarii memoria. Aut igitur paulo poſt e vita exceſſit, aut Proſpero ſoli tanquam doctiori certamen contra Semipelagianos reliquit.

Reſtant hodie *duae* Hilarii *epiſtolae* ad Auguſtinum antea laudatae, 1) breuis *de Pelagianis*, Syracuſis ſcripta a. 413. aut 414. 2) prolixior *de Semipelagianis*, ex Prouincia vna cum Proſperiana eiuſdem argumenti anno 428. aut 429. miſſa. *Intercidit* alia paulo ante ſuper eadem materia ad Auguſtinum exarata. *Tributi ſunt* eidem a nonnullis libri *de vocatione omnium gentium;* ſed abs vlla ratione. §. 2. Scripta.

Prior inter Auguſtianas epiſtolas ſeruata, apud *Benedictinos* ordine eſt CLVI. *Poſterior* primum a. 1503. *Coloniae* cum *Honorii Auguſtodunenſis tr.* *de* §. 3. Editiones.

*) Scilicet *Oudinus* in *Comm. T.* I. *p.* 1222. 23. vano hoc argumento vſus eſt, vt Proſperum Syracuſis aliquantiſper verſatum, ſiue, vt ipſe opinari videtur, ortu Syracuſanum, alium ab hoc et plane diuerſum fuiſſe euinceret.

**) Cf. Auctores *Hiſtoriae litt. Galliae T.* I. *p.* 231.

de libero arbitrio, et iterum ibidem 1552 *) impressa mox Augustinianis quoque inserta numeratur CCXXVI. tandemque in nouissimam *Operum Prosperi Aquitani* editionem (Paris. 1711.) *pagg.* 7—19. cum notis et admonitione illata est.

45.

PHILIPPUS

§. 1. Vita. presbyter, Hieronymi discipulus ac familiaris, quem Gennadius *optimum* eius *auditorem* dicit. Obiit Mariano et Auito regnantibus i. e. anno 455.

§. 2. Scripta. Edidit *in Iob. commentarium* simplici sermone compositum, teste Gennadio, quem nunc superesse putant, et *Epistolas familiares*, quae *interciderunt.*

§. 3. Editiones. Prodiit a. 1527. *Philippi* nomine *commentarius in Iob.* a *Io. Sichardo* e ms. codice Fuldensi erutus, hoc titulo:

1527.

Basileae per Adamum Petrum. fol. Philippi Presbyteri longe eruditissimi in Historiam Iob. Commentariorum libri tres; et in ima pagina: *In Philippo, quem iam nunc a situ asseruimus tibi candide lector, quod praestitisse nos confidimus, nempe vt inoffense legatur, id sumus itidem aggressi in Cyrillo Alexandrino facere, et paulo post in Athanasio, quibus per nos integri Tomi ex vetustissimis libris accedent, modo tu nos, quod bono tuo potes, sedulo tuo fauore adiuues. Nuncupatum est volumen Reuerendissimo in Christo patri eidemque illustrissimo principi Domino D. Ioanni ab Hennenberg, Antistiti Fuldensi* epistola *d. mense Augusto* M. D. XXVII. Fertur autem eodem

*) Vide in *Annalib. edd. Prosperi* ad h. a.

dem anno et apud eundem bibliopolam in forma quarta excuſus eſſe hic Commentarius, et vtrumque impreſſionis exemplum in Bibliotheca Abbatiae S. Germani Pariſiis manibus tenuiſſe ſe teſtatur Caſim. Oudinus. Praeterea excuſus eſt inter Hieronymi et Bedae opera Tomo IV. Sed qui inter Bedae lucubrationes occurrit, ab altero Hieronymiano haud paucis in locis diſſentit, adeo vt vulgo nonniſi ille inter Hieronymi opera et qualis ſeorſim vulgatus fuit pro genuino haberi ſolet. Enimuero nouum et a vulgari opinione longiſſime recedens eſt iudicium, quod *Ioannes Dominicus Manſius* ad *Fabricii Bibliothecam M. et I. Latitatis* de vtraque commentarii huius lectione protulit, quodque hoc loco omittere religio ſit. „Inſcriptum, *inquit*, Philippi presbyteri nomine commentarium in Iobum prodiiſſe non dubito; ſed et admonendi erant Lectores, illum, qui inter opera Bedae Tomo IV. legitur non plane cohaerere illi, qui in Collectione S. Hieronymi lucem ſemel iterumque aſpexit. Conueniunt eruditi, ſcriptum iſtud Bedae operibus adiectum interpolationes multas ab ipſo Beda pro more conſueto tuliſſe; viciſſim illud quod inter Opera S. Hieronymi collatum eſt, ſincerum eſſe Philippi Preſbyteri foetum arbitrantur. Verum et de hac commentarii poſterioris ſinceritate ambiguos nos efficiunt excerpta operis Philippi Preſbyteri ex cod. Ambroſiano 1000. annorum a *Muratorio Antiquit. T.* III. *pag.* 845. et a *Vallarſio* in editione operum S. Hieronymi Veronenſi *pag.* 824. vulgata; illa enim cum Beda, et Philippo vulgato collata, quamuis interdum conueniunt, ſaepe tamen diſcrepant, et non raro ſenſum eundem verbis diuerſis exprimunt. Quare ſincerum vnquam prodiiſſe opus Philippi Preſbyteri vix ac ne vix quidem credo." Hactenus Manſius. Mss. hoſce commen-

mentarios vidiſſe ſe teſtatur in antiquiſſimo codice Bibliothecae Igniacenſis in Tractu Remenſi *Caſimirus Oudinus T. I. pag. 1165.*

46.

ANTONINUS HONORATUS

§. 1. Vita. ſeu vt alibi audit *Honoratus Antoninus*, Conſtantinenſis in Africa Epiſcopus, vixit tempore perſecutionis, quam Genſericus rex Vandalorum in Catholicos excitauerat, et Arcadium quendam Hiſpanum, ob fidem in exilium pulſum, per epiſtolam conſolatus et ad grauiora perferenda exhortatus eſt.

§. 2. Scripta. Reſtat hodie illa *Epiſtola ad labores pro Chriſto ferendos exhortatoria*, grauis et elegans, quam recte Baronius antiquum illum apoſtolicum characterem redolere ait, ſcr. ferme intra annos 437—440.

§. 3. Editiones. Edita eſt primum a *Sichardo* a. 1528. et poſt varias in *Bibliothecis PP.* repetitiones emendatior facta et illuſtrata *eſt* a *Theodorico Ruinarto*, hoc *indice* teſte.

SAEC. XVI.

1528.

Baſileae apud Henricpetri. fol. Antonini Ep. Conſtantinenſis ad Arcadium exulem conſolatoria; in *Io. Sichardi Antidoto contra omnes haereſes. fol.* 241. 42.

1556.

Baſileae apud eundem fol. Antonini — ad Arcadium actum in exilium a Genſerico Vandalorum rege conſolatoria; in *Io. Heroldi Haereſiologia. p.* 702—704.

1575.

1575.

Pariſiis apud Mich. Sonnium. fol. Eadem, in *Bibl. PP. Bigneana T. I.*

1589.

Pariſiis. fol. Antonini Ep. Conſt. ad Arcadium actum in exilium a Genſerico Rege Vandalorum epiſtola conſolatoria; in Bibl. PP. Bign. *editionis ſecundae T.* III.

1595.

Romae ex Typogr. Vat. fol. Epiſtola Antonini Epiſc. Conſtantinae ad Arcadium; in *C. Baronii Annalibus* ad a. 437. *primae editionis T.* IV. (qui totus accurate recuſus eſt in eadem typographia a. 1607.) *pagg.* 659—61.; in *Colonienſi* 1624. *T.* V. *pagg.* 743—45. et *Manſiana T.* VII. (*Lucae* 1741.) *pagg.* 499—501.

SAEC. XVII.

1618.

Coloniae Agr. fol. Antonini — epiſtola conſ. ad Arcadium quendam a Genſerico Gothorum rege in exilium actum; in *M. Bibl. PP. T. V. P. III.*

1644 et 1654.

Pariſiis. fol. Antonini — ad Arcadium exulem conſolatoria; in *Bibl. PP. T.* III.

1677.

Lugduni apud Aniſſonios. fol. Antonii Honorati Ep. Conſtantinenſis epiſtola conſolatoria et ad labores pro Chriſto ferendos exhortatoria; in *Max. Bibl. PP. T. VIII. p. 665. ſqq.*

1694.

1694.

Parisiis ex t. Theodor. Muguet. 8. Honorati Antonini Constantiae in Africa episcopi Epistola cohortatoria ad Arcadium pro fide exsulantem, sub Genserico Vandalorum rege Ariano; in *Theodorici Ruinart Historia persecutionis Vandalicae P.* II. *cap.* IV. *pagg.* 433—39.

47.

EUSTATHIUS.

§. 1. Vita. Afer ex illustri stirpe oriundus, frater Syncleticae Diaconissae, quam splendidissimo encomio ornauit Sedulius.

§. 2. Scripta. *IX. S. Basilii M. Sermones in principium Geneseos* ex Graeco latinos fecit.

§. 3. Editiones. Haec *latina* Eustathii in *Hexaëmeron S. Basilii metaphrasis* non in omnibus latinis aut graeco-latinis Basilii editionibus occurrit, omninoque nusquam textui graeco e regione adiecta est, sed vulgata versio ab Argyropulo profecta posteaque a Ioanne Tilmanno emendata est. Accessit autem editioni latinae *Coloniensi* cum notis Frontonis Ducaei et Andreae Schotti anno 1617. *apud Antonium Hierat in folio* factae, transscripta in eam ex *Antuerpiensi* a. 1616. (quae potissimum ex antiquiori *Antuerpiensi* a. 1568. *apud Phil Nutium* profecta fuisse videtur;) *pagg.* 746—773.; nouissimeque in *Parisiensi*, studio *Iuliani Garnerii* a. 1721. (apud *Io. Bapt. Coignard*) tribus tomis in folio emissae, *T.* I. *App. pagg.* 631—676. recusa est ad plures codices mss. imprimis Colbertinos duos et Sangermanensem castigata, nec non cum editione Antuerpiensi antiqua et textu graeco diligenter collata.

48.

CONSTANTIVS

Presbyter Lugdunenſis, genere, morum elegantia ac literis inter aequales clarus et familiaris Sidonii, qui iudicium eius tanti fecit, vt eidem ſeptem epiſtolarum ſuarum libros limandos et defaecandos committeret. De reliquis rebus eius pauca et quae referre non intereſt cognita ſunt. §. 1. Vita.

Scripſit inſtante Patiente Lugdunenſi Epiſcopo *Vitam S. Germani Epiſcopi Autiſſiodorenſis* a. 448. defuncti, cui praemiſſae ſunt *duae Epiſtolae*, altera ad *Patientem Lugdunenſem*, altera ad *Cenſorium Autiſſiodorenſem*. Poſterior enim, cum Conſtantius poſt mortem Patientis (a. 480.) operam ſuam e manibus dimiſiſſet, denuo ad eam pertexendam et publicandam incitauit, adeo vt a. 488. emiſſam putent. Diuidi ſolet in duos libros, abſque cauſa. §. 2. Scripta.

Sunt qui Conſtantio etiam tribuunt *Vitam S. Iuſti Lugdunenſis Epiſcopi* demortui a. 390., obuiam apud Surium ad diem 2. Septembris, ſed ſine vlla probabilitatis ſpecie.

Edita eſt apud *Surium* ad *diem* XXX. *Iulii* ed. a. 1573. *(Col. Agr.)* *T.* IV. *p.* 405—27. ed. alterius a. 1618. p. 358—69, et in *Bollandianorum Actis ſanctorum Tomo* VII. *Iulii pagg.* 200—220. ex libro Chiffletiano cum aliis multis collato. *Gallice* etiam conuerſa eſt ab *Andilio* (d'Andilly). Neque praetermitti debet, eandem Conſtantii operam verſibus fere expreſſam eſſe ab *Erico* Monacho Benedictino Autiſſiodorenſi, qui circa annum 980. claruit, ſex libris, qui in *Actis Sanctorum ad eundem diem*, ex ms. Lobienſi cum antiquo codice Lugdunenſi et ms. Belfortiano collato p. 221—254. proſtant. Diuerſa §. 3. Editiones.

autem ab hac metaphrasi metrica sunt *Miracula S. Germani* ab eodem Erico sermone soluto conscripta et a *Labbeo T.* I. *Bibl. nov. ms. p.* 531. primum prolata, hoc ipso autem loco in *Actis SS. p.* 255. sqq. subiecta, quae perperam cum illa confundunt Benedictini Historiae literariae Galliae auctores.

49.

PASCHASINVS,

§. 1. Vita. Ciuis et Episcopus clarus maxime legatione Leonis I. iussu ad Concilium Chalcedonense a. 451. vna cum Lucentio Episcopo Asculano et Bonifacio presbytero suscepta, inter quos ipse tamen primus loco et honore fuit, primusque Actis Concilii Leonis nomine subscripsit. Neque hoc vnicum fuit Leonis de doctrina et prudentia viri huius testimonium, sed iam antea meruerat, vt ab eo de Paschatis a. 444. supputatione, haud leui tunc quaestione, consuleretur. Multa autem grauia per id tempus cum ecclesia sua perpessus est a Genserico, de quibus ipse in epistola ad Leonem conqueritur. Extrema vitae eius incerta sunt.

§. 2. Scripta. Superest *epistola* eius *ad Leonem*, *de Quaestione Paschali*, scr. a. 443., qua Leonis epistolae, quae intercidit, respondet. Apud Marianum Scotum male in duas epistolas dissecta est et ab aliis etiam duobus titulis ineptis, nimirum *de Fontis miraculo*, et *de captiuitate Vandalica* laudari solet. Epistola autem altera Paschasini *de Damnatione Dioscuri*, quam extare tradunt in Actione III. Concilii Chalcedonensis, non est epistola, sed eiusdem Paschasini coram ipso Concilio Leonis nomine dicta in Dioscurum sententia, quod nemo non videt, qui Acta ipsa inspicere velit; obuia in *Conciliis Labbei T.* IV. *pagg.*

419—

419—21. *Harduini T.* II. *pagg.* 343—46. *Manſii T.* VI. *pagg.* 1046—48.

Paſchaſini Epiſtolam non ſolum multi Epiſtolarum Leonis M. libri mss. ſeruarunt, ſed tranſmiſit etiam in *Chronicis* ſuis *Marianus Scotus* ſaeculi vndecimi Chronographus, *Lib.* II. *Act.* VI. ad. a. 444. *ed. Baſ. apud Oporin.* a. 1559. *p.* 344—46. et in *Piſtorii SS. rer. Germ.* Ratiſb. 1726. §. 3. Editiones.

Emendata eſt potiſſimum *Petauii* et *Bucherii* opera, quorum alter in Opere *de Doctrina Temporum* nonnulla caſtigauit ad Mss. Codd. Iac. Sirmondi, alter totam auctiorem et elimatiorem deſcripſit ex aliis mss. exemplaribus in *Commentario in* Victorium Aquitanum (*Antuerpiae in off. Plant. apud Bathaſ. Moretum* 1634.) *pagg.* 75—77. Dehinc eam ſuſcepit Queſnellus inter Leoninas poſt Epiſtolam II. doctaſque annotationes addidit *pagg.* 425. ſq. *ed. Lugd.* Tandem Ballerinii relectam ad ms. Vat. Reginae Suecorum *num.* 586. ſaeculi XI., in quo Paſchaſini opere inſerta erat, cum copioſis et ipſi annotationibus et variantibus lectionibus repraeſentarunt inter Leoninas *num.* III. non omiſſis Queſnelli notis *Tomo* III. Adde *Manſii Concilia T.* III. *p.* 1222.

50.

Polemivs ſiue Sylvivs

aut *Saluius* *), epiſcopus Octoduri (qui locus hodie audit *Martignac* et ſitus eſt ad Rhodanum in Comitatu Valleſino Heluetiorum); ſi idem vere fuit, cui Eucherius Lugdunenſis Paſſionem Martyrum Agaunenſium nuncupauit. Certe nihil amplius praeter hoc cum laudatiſſimo viro, cui viciſſim lucubrationes ſuas §. 1. Vita.

*) Bollandus *P. Annaeum Siluium* ſcripſit.

inſcripſit, vinculum, vitae eius memoriam commendat.

§. 2. Scripta. Extat eius *Laterculus* ſiue *index dierum feſtorum*, ſingulis menſibus tum inter Chriſtianos tum apud Gentiles celebrari ſolitorum, ſcr. Theodoſio Iuniori et Valentiniano Auguſtis, Flauio Zenone et Porthumiano Coſſ. i. e. a. 448.

§. 3. Editiones. Partem huius *Laterculi*, menſem ſcilicet Ianuarium et excerpta ex aliis vulgauit primus *Bollandus* in *praefatione gen.* ad *Acta SS. T. I. Ian. p.* 44. 45. Integrum deinde propoſuerunt Continuatores eius *Tomo* VII. Iunii *pagg.* 178—184. cum praefatione de ms. codice, ex quo ille proficiſcitur, item aetate, auctore et indole eius, ad quae magis illuſtranda aliud ſimul ediderunt Kalendarium e regione *Laterculi* huius impreſſum *Furii Dionyſii Philocali*, quod antea euulgarat *Bucherius* in *Commentario* in *Victorem Aquitanum*. Attamen multis hic *Laterculus* in locis mancus eſt et ab excerptis etiam, quae Bollandus olim ediderat, perquam ſaepe recedens, vt pridem *Benedictini* auctores *Hiſtoriae Literariae Galliae T.* II. *p.* 295. 96. et nuper *Manſius* ad *Fabricii Bibl. M.* et *Inf. Lat.* animaduerterunt.

51.

TVRIBIVS,

§. 1. Vita. Aſturicenſis in Hiſpania Tarraconenſi epiſcopus, acerrimus Priſcillianiſtarum hoſtis et vexator, qui poſtquam ex variis per Hiſpaniae et forte etiam exteras prouincias peregrinationibus redux de malo hoc late in tenebris ſerpente, primum amicos Idacium et Ceponium, Epiſcopos, mox Leonem Romanum ſemel iterumque ad auxilium contra ferendum excitavit,

vit; iussorumque eius et epistolarum ad Tarraconenses, Carthaginienses, Lusitanos, (Baeticos) atque Gallaecos episcopos de generali concilio celebrando ministrum se praebuit. Acta quoque hac in caussa, non in Gallaecia solum, sed et aliarum quatuor provinciarum*) synodus; sed de successu vtriusque nihil ad nostram memoriam peruenit.

Restat Turibii *epistola de non recipiendis in auctoritatem Fidei apocryphis scripturis, et de secta Priscillianistarum ad Idacium et Ceponium* scr. a. circiter 447. cum nondum Episcopi dignitatem esset adeptus. Interciderunt *epistola ad Leonem*, aliaque, quorum ille in Epistola responsoria, (quae in edd. ante Quesnellum factis est XCIII. in Quesnelliana et Ballerinio-rum XV.) diserte meminit. §. 2. Scripta.

Laudatam epistolam edidit primus *Ambrosius de Morales* in *Historia Hispaniae lib. XI. cap. 26.* ex codice S. Aemiliani, qui in Bibliotheca S. Laurentii Escuriarum seruabatur. Exinde eam *Baronius* inseruit *Annalibus* ad annum 447. (ed. *Rom.* a. 1607. *T.* VI. *pagg.* 43. 44. *Colon.* a. 1624. *p.* 50. ed. *Mans.* *T.* VII. *pagg.* 604. 6.) et *Franciscus Biuarius* (*Commentariis* in *Chronicon Maximi* Continuatoris Pseudo Dextri (Madriti 1651. f.) ad a. 445. n. 6. *pagg.* 157—159. qua occasione fuse de Turibio disputat. Mox recepta fuit inter *Concilia Hispaniae Cardinalis de Aguirre* et cum notis eius illustrata in editione priori (*Romae typis Io. Iac. Komareck* 1694.) *T.* II. *p.* 218—222.; noua autem (*Romae ex typogr. Ant. Fulgonii*) *T.* III. *p.* 108—111. Leoninis Epistolis inseruit primum *Pasch. Quesnellus* post Leonis ad Turibium Epistolam quae numero est XV. Nouissime recusa est a *Balleriniis* post eandem Leonis epistolam *T.* I. *col.* 711. quem locum tamen non tam §. 3. Editiones.

consilio

*) *Antonius* in *Bibl. Hisp. Vet. Lib.* III. *c.* IV. *§.* 104.

consilio editorum, quam errore typographorum, quibus Quesnellianum exemplum describendum datum erat, obtinuit. Subiicienda enim erat in Appendice *T.* I. *p.* 1478. Sed bis repetere noluerunt. Plurimum lucis huic epistolae affunditur ex animadversionibus Quesnelli ad laudatam Leonis epistolam, ed. Lugd. p. 445. quibuscum iungendae sunt Balleriniorum in easdem notae *T. III. col.* 1362—86. *Baluzius* in *praef.* ad *Nov. Conc. Collectionem* in suspicionem hanc epistolam adduxerat, sed satis eam antiquitate codicis Aemiliani vindicari demonstrarunt Ballerinii: quippe codicis istius notitiam, tametsi quidem haud satis exactam, dedit *Ambrosius de Morales*; sed Leonis editores ex *libro Canonum*, quem ante Ambrosium a. 1575., iussu Card. Quirogae, Io. Bapt. Perezius ex mss. Hispanicis conscripsit et Romam ad Gregorium XIII., vt emendationi Gratiani inseruiret, transmisit, vbi nunc in Bibl. Vat. n. 4887. custoditur, affirmant, ms. huius Aemiliani, qui inter alios Hispanae collectionis codices in eo fuit adhibitus, antiquitatis et praestantiae adeo manifesta esse indicia, vt omnem de interpolatione aut suppositione suspicionem penitus tollant.

52.

LEO. BITVRICENSIS,

§ 1. Vita. Bituricensis in Gallia Auaricum episcopus, variis per hoc tempus ibidem coactis Conciliis interfuit, aut praefuit, eorumque actis subscripsit, veluti Andegavensi a. 453. et Turonensi a. 461.

§ 2. Scripta. Atque etiam *Epistola*, quam cum Victurio et Eustochio Episcopis *ad Episcopos* et *Presbyteros Ecclesiarum prouinciae tertiae Lugdunensis* siue *Turonicae* (olim male ferebatur *Thraciae;*) a. 454. dedit, e Synodo fortasse aliqua scripta fuit, vt pridem suspicatus est *Sirmondus* in notis posth. *T.* IV. *Conc. p.* 667. Recen-

Recensetur haec epistola inter Epistolas Leonis Romani et tanquam ipsius in variis codicibus eius Collectionis, quam Ballerinii XII. statuunt, exhibita; inde vna cum Leoninis edita primum fuit a *Merlino*, ex quo in alias tum Conciliorum Collectiones, tum Leonis operum ante Quesnellum editiones fluxit, numerata ordine XCVI. Inter haec *Iacobus Sirmondus* verum eius auctorem detexit et Leoni Bituricensi asseruit, nec Thraciae, sed *Tertiae Lugdunensis provinciae Episcopis* inscribendam esse docuit in *Conciliis Galliae* (a. 1629.) *T.* I. *pagg.* 119. Notae extant pagg. 599., quibus iungas notas ad Sidonii *Epist.* IV. 18. ed. *Paris.* 1652. *pagg.* 49. et *Tom.* I. *Opp. p.* 953. Receperunt deinde *Sammarthani* fratres in *Tomum* I. *Galliae Christianae pagg.* 143. (ad. a. 1656.) *Labbeus*, qui a Binio raro vel nunquam abscedit, inseruit *Concilior.* Tomo III. *col.* 1420. 21. contentus notam Sirmondi ad calcem adiecisse. Quesnellus eam omisit. *Ballerinii* vero adiecerunt in *Appendice Epistolarum Leonis T.* I. *col.* 1469—72. §. 3. Editiones.

53.

S A L O N I V S,

Eucherii Lugdunensis Episcopi filius, cura paterna et Honorati, Saluiani, et Vincentii Lirinensis praeceptorum institutione cum fratre Verano optime eruditus mature in ecclesia stipendia meruit et ad episcopatum *Geneuensem* euectus est *). Idem enim Saluia- §. 1. Vita.

*) Alii *Genuensem* in Liguria, alii *Vienensem* prodiderunt. Sed Martyrologia, in quibus *Genuae* episcopus scribitur, semper addunt *in Gallia*. De Viennensi autem episcopatu error natus est ex confusione huius Salonii cum alio eiusdem nominis, non item conditionis, ad quem apud Viennam vna cum fratre habitantem literae exstant Sidonii Apollinaris.

Saluianus ad Salonium iam episcopum direxit libros suos *de auaritia* scriptos circiter anno 440. et paulo post quoque Opus *de gubernatione Dei*, nec non *epistolam* quae inter superstites eius nona est. Ceterum de gestis eius in episcopatu haud quidquam memoriae est proditum. Obiisse ante annum 475. colligunt ex eo, quod in Concilio Arelatensi in caussa Lucidi presbyteri eodem anno coacto Episcopi Genuensis Theoplasti nomine mentio fiat.

§. 2. Scripta. Supersunt eius *Expositio mystica in Parabolas Salomonis et Ecclesiasten* per modum Dialogi inter ipsum et Veranum fratrem, qui percontantis personam sustinet, scripta, et *Epistola* suo et fratris et Ceretii episcopi nomine *ad Leonem M.* data.

§. 3. Editiones. *Expositio* Salonii, seu vt antiquiores editiones praeferunt, *in parabolas Salomonis dialogi* II. aut *in parabolas et Ecclesiasten Salomonis dialogi* seorsim primum prodiisse fertur *Hagenoae ex officina Ioannis Secerii* 1532. 4. quam editionem haud videre contigit. Dehinc autem inserta est in *Micropresbyticon Basileae* apud Henr. Petri a. 1550., *Orthodoxographa Ioannis Heroldi* a. 1555. *p.* 783—808. et *Iac. Grynaei* a. 1569. *p.* 1010—1037. item in *Bibl. PP. Paris.* 1575. *T.* VI.; *editionis secundae* a. 1589. nec non annorum 1644. et 1654. *T.* I.; *Coloniensem* a. 1618. *T.* V. *P.* III. *pagg.* 382—95. et *Lugdunensem* a. 1677. *T.* VIII. *p.* 401. sq.

Epistola ad Leonem saepius inter opera eius vulgata est, et in *editionibus* quidem *Leonis Quesnello anterioribus* post Epistolam XCVIII.; in *Quesnelliana* post Ep. LXXVI. collocatur; apud *Ballerinios* vero est numerus eius LXVIII. Quesnelli notae extant in *Tomo* II. *ed. Paris. pagg.* 864. *Lugd. pagg.* 478. Edita quoque fuit in *Conciliis Labbei Tomo* I. III. *p.* 1434. 35.

